16

I. piat. 3ff.

266 ✓

Rolandinus

Ro

ARTIS N

hilippi Dec

kobi Bu

hannis

Anno Do.

SPIRA

Apud Be

SVMMA

RTIS NOTARIAE

OLANDINI RODOLPHINI Bononiensis, viri praestantissimi, cui, per excellentiam, AVRORAE nomen est.

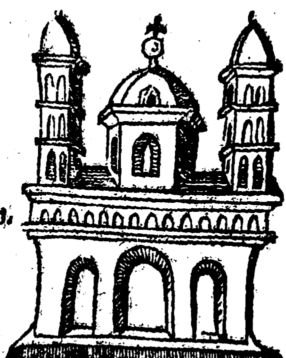
um luculentissima D. Petri de Boaterijs Bononien. eandem Summam expositione.

Huic accesserunt.

i Decij Consilium, de reprobatione instrumenti.
Buttrigarij Renuntiationes Iuris Ciuilis.
is Iacobi Canis, de Tabellionibus Libellus.

strema editione Indicem apposuimus rerum, & verborum ius voluminis, non parum lucis studiosis allaturum.

* * *

Do. CIƆ IƆ XC.

B D

SPIRAE NEMETVM
Apud Bernardum Albinum.

'VERENDISSIMO
ICIPI AC DOMINO,
*'rardo, Episcopo Spirensi, præposito
'nburgensi, &c. Iudici: Illustribus ac
'rosis præsidibus: Nobilißimis, am-
ßimis Clarißimisq. adsessoribus
'ominis suis clementißimo,
clementibus & summa obser-
uantia colendis.*

:rnardus Albinus dedico 'cosecroq.

QVVM pararem nuper, Illustriss. princeps, Illustres ac Generosi præsides, Nobilissimi Amplissimi Clarissimiq; Adsessores, quosdam iuris commentarios, eosq. notæ interioris, typis meis expressos, in lucem emittere, vehe- animi penderem à quibus potissi-

§ 2

mũ eius rei initium ducere, cõmodũ me viri qdã doctissimi, & de arte iuris, meo animo qdé, optumè meriti, pro suo erga me & iuris ciuilis scientiam amore, admonuerunt, & operæ & gratiæ pretium me fortassè facturum, si ab iis ordirer qui cognitionem & scientiam huius tam præclari studij ab vsu & actione non spernerent & segregarent; sed per indicem quasi, vniuersam iuris ciuilis prudentiam, qua præcepta, qua præceptorum vsum ostendendo, opido oportunè explicarent.

Inter eos autem suo quodammodo iure Rolandum Rodolphinum, ob præcellentiam Autoram cognominatum, sibi facilè primas vindicare, illum enim in vtroque genere non frustra laborasse, sequutumque fuisse & Academicum disceptandi & forensem decidendi morem. enim vero tam ampliter, catè & apposité capita iuris, ab eo proposita, descripta, collocata: vt & rerum vbertate, & ingenij acumine, docendique facilitate, magnam & veram apud posteros inuenerit laudem: apud quos nimirum in tanta fuerit æstimatione & honore, vt in præcipuis magni illius Latij Academiis, in maxuma doctissimorum etiam hominum frequentia, cum summo auditorum applausu & adclamatione, publicitus enodaretur. Nec defuisse illico ingenia, quorum indoles in excelso sita, quæ huius studio & labore excitata & quasi manuducta, ad eam perfectionem practicam] præsertim Iurisp. deduxerint, vt frustra sint ij qui aliquid in hoc genere sublimius vel ipsi exspe-

ıre vel aliis promittere. ausint. Nec Italos
:Sed & ceteras nationes Germanos inpri
illos illi multum tribuisse, ei rei argumen
certissimum; quod licet sæpè à quamplu-
ıul typographis, sub prælū, fuerit reuo-
usquam tamen exempla hodie reperian-
iari quidem se nec posse nec debere, di-
um non nunquam vti incultiori: at enim
.m non illi proprium sed cum multis ma
inis Iureconsultis esse commune, quip-
ihil pensi habuerint quam ornatè sed
rè loquerentur. Bartolum, Baldum, Ca-
& ceteros horridula dictione res maxu-
icare: contra ex recentioribus nonnul-
eatis quibusdam nugis & grammaticis
unculis, antiquam Iurisp. maiestatem &
, ad imi subsellij viros ablegare: siqui-
que accusandi, illos venia digniores,
ıui maluerint cum Cæsare rerum, quam
erone verborum potiri.

aliisque doctissumorum, mihique in-
iliaritate coniunctissimorum virorum
:s persuasus, facilè equidem passus sum
i vt hos Rolandi commentarios itera-
ıeo committerem, & in publicam Iu-
orum gratiam in lucem ederem: At e-
paullo pressius mecum deliberarem,
: instituti mei, vt spero honesti, primi-
m: valdè pro bono mihi visum, eas vo-
ribunalis, summi Antistites, præsides,
consecrare. Quod vt facerem, vestro

Splendore, authoritate & integritate impulſus ſum. De Veſtra enim Celſitudine, Clementia, Dominationibus nunquam eloquentiſſimus quiſque, nedum ego, tam magnificè dicet, ſcribet, ſentiet, quin id veſtra virtus multis partibus ſuperet & excedat: nam abſque vobis eſſet, omnia videremus.

In peius ruere, & retro ſublapſa referri, magnę totius pœnè Europæ malo. Vos enim Iuſtitia pręeunte, reuera ſuum cuique tribuitis, malis, quibus quies in ſeditionibus, in pace turbæ ſunt, malum; hoc eſt pœnam: bonis vero bonum, hoc eſt quietem dulciſſimum vitæ modeſtioris præmium, diſtribuendo.

Præclarum fuit, non infiteor, apud Athenienſes Areopagitarum iudicium, optumo conſilio à Solone Sapientiæ Septemuiro conſtitutum: verum enimvero decædibus tantum & aliis nonnullis criminibus iudicabat. Præclarum fuit & illud quod apud Romanos centum virale à centumuiris dictum in quo, auctore Cicerone, Vſucapionū, tutelarum gentilitatum, adgnationē alluuionum, nexorū, mancipiorū, parietū, fluminum, ſtillicidiorum, teſtamentorum, ceterarumque rerum innumerabilium iura verſabantur, ſed de priuatis præcipuè rebus ius dicebat. At in ſuprema hac curia, tam publica quam priuata negotia referuntur, examinantur, deciduntur. In hac totius Germaniæ Salus conſiſtit; huic principes ſeſe ſponte ſua ſubiiciunt, hanc admirantur & ſequuntur, & quod olim diſcipulis fuit Pythagora,

hocGermaniæprincipibus vestra est aucto
'estra enim auctoritate res iudicatæ, præiu-
1 futuris negotiis faciunt; Testantur hoc
viri, qui exquisita diligentia, & successu
), Decreta vestra obseruarunt, & omnibus
tis studiosis publicè legenda exhibuerunt:
:m facio de vobis loquendi, ne parum lo-
), vestræ causæ videar præuaricari. Interea
lustrissime princeps, Illustres & Generosi
s Nobilissimi amplissimi Clarissimique
'es, a vobis etiam atque etiam peto,
fronte hoc meum munusculum accipia-
tutelam vostram studium meum recipia-
nique potius mei propensionem, quam
; exiguitatem, respiciatis. Deus, Illustriss.
estrasque illustres Nobilissimas Amplis-
irissimasque Dominationes pro sua cle-
'ortunet ac regat, & studia vestra ad nomi
oriam & R.P. vtilitatem dirigat, ne quis
s malè turbassit, per Iesum Christum Do-
nostrum, Amen.

Spiræ Nemetûm.

Anno. cIↃ. IↃ. xc.

PHILIPPI DECII CONSILIVM CI.

De reprobatione instrumenti. & quales debeant esse testes, & qualiter debeant deponere ad hoc vt instrumentum tanquàm falsum reprobetur.

DIVINO implorato præsidio, & pro tenui facultate mea consideratis diligenter omnibus, quæ in præsenti consultatione occurrunt, reuocatur in dubium, & quæritur de fide instrumenti, in quo continetur renuntiatio facta per dominam Laxinam Bertoni Galeoto, & Ioanni fratribus de Virguetæ consanguinei sui de hæreditate & bonis Bertonis patris eius & sororis suæ Luciæ præmortuæ, vt in instrumento latius continetur. Et ad impugnandum tale instrumentum plures testes inducuntur, ex quibus prima facie argui potest falsitas instrumenti, vel saltem fides eius eneruari videtur. In instrumento enim narratur, & dicitur quod domina Laxina talem contractum fecit præsentibus Alexandro eius viro & Mariano eius socero consentientibus, & authoritatem præstantibus, ipsi verò cum iuramento examinati attestantur & deponunt non interuenisse in ta

ımento renuntiationis, nec dictæ Laxinæ prestitis
ıem consensum; vnde ex hoc falsitas instrumenti
endicur, quando non interuenerunt illi, quos in-
ıtum dicit fuisse præsentes.l. optimam C. de con-
l. & commit. stipula. §. item verborum. Institu.
stipula. Secundò, quia Iannius vnus ex testibus
tis in instrumento deponit contra instrumen-
m inquit, quòd nulla renuntiatio fuit facta, &
n refutauit iura, nec bona, nec donauit, nec fa-
ɔi aliqua mentio de Lucia sorore dictæ Laxinæ:
estis instrumenti, si contradicit instrumento,
illare fidem instrumenti.l. j. §. si quis neget. &
ff quemadmodum testamen.aperi. Inno. & alij
Ioannes, de fide instrumen. Car. in consi. xlj. &
si. xlviij.cum si. Tertiò, adsunt alij testes non
in tali instrumento, qui contra instrumentum
deponunt, ex quibus etiam instrumentum re-
: vt per glo. in d. l. 1. §. si quis neget. & in d. c.
nnes, ex quibus omnibus saltem simul iunctis
idetur quòd tali instrumento tribuatur fides. Sed
s & similibus, quæ adduci possunt non obstan-
ıntrarium verius esse de iure existimo, secundum
ıroponuntur more Scæuolę Iureconsulti. Nam
Galeoti & Ioannis fratrum videtur fundata ex ta
nēto, quòd producitur: quia præsumitur verum,
:n, nec simulatum, l. cum precibus. vbi Bal. C. de
instrum. enim oritur præsumptio, quod sit ve-
enne, vt Bal. inquit in consi. incip. proponitur,
tractus. repetitur in consi. ccxxxvij. in prima
:ota consistit in respondendo ad dicta testium,
ı instrumentum inducunt; quibus remotis de
in fauorem Galeo, & Ioan. apparebit. Non ob-
ıod duo primi testes dicunt, scilicet. Christoph.
, qui non sunt in instrumento descripti: quia
lsi debet de necessitate concludere: vt est glo.
no. Bal. in l. iuregen. §. quod fere. ff. de pact.
r, probetur. & Car. consi. lvi. In elucidatio-
:em Saly. in l. de tutela. C. de in inte. rest. mi.
lexand. in consi. lxix. Viso processu inquisi-

tionis. lib. j. sed dicta istorum minimè conclu-
dunt contra instrumentum. Primus enim formaliter dicit, quòd reperiit se in domo Galeoti & Iohannis in terra Virginitate, quando Alexand. sponsauit dictam Laxinam, & audiuit quod facta fuit mentio de libris centum: sed non intellexit, quod ipsa Laxina aliquid diceret, nec quod fuerit facta mentio de aliquo contractu. Ex his enim non refertur, quod instrumentum non sit verum: quia ipse non erat testis rogatus, in instrumento vnde licet ipse non audiuerit, nec intellexerit sufficit quod alij testes descripti in instrumento vnde hoc audiuerint. Et per hoc etiam respondetur ad quædam verba dicta præsentia domini Abbatis Anullæ: ex quibus nullo modo infertur quod sit falsum instrumentum. Sic etiam respondetur ad ea, quæ secundus testis deponit, dum dicit formaliter ibi, quod intellexerit, non facit dicta Laxina aliquam renuntiationem: nec quod fuerit præsens ipse testis: & alia quædam verba refert dicta in præsentia reueren. domini Abb. Anullæ, ex quibus nihil concludenter infertur contra instrumentum prædictum: & ideo in aliquo non derogatur fidei & authoritati instrumenti: ex quo probatio non concludit per supradicta: facit tex. in c. in præsentia. de probatio. & in l. non hoc. C. vnde legit. Prædicta comprobantur etiam alio fundamento: nam instrumentum dicit contractum factum fuisse anno 1482. indictio. xv. die vero octauo mensis Septembris. Testes vero prædicti non deponunt præcisè de tali tempore, sed simpliciter dicunt de mense Septembris. Secundus & primus dicunt, quod fuit de mense Septembris vel Octobris, & non recordantur de quo anno, vnde quamuis dicta eorum de se probarent, tamen ex quo non restringuntur ad tempus instrumenti per hoc non tollitur fides instrumenti & dicta testium de alio actu intelliguntur, & interpretantur, vt est tex. in c. cum Io. de fide instr. vbi Abb. post alios not. illum text. in 2. colum quod vbi testes instrumento videntur contradicere, cōcordari debent præsumendo quod actus multiplicatus fuerit, ex quo præcisè non deponunt de tēpore instrumē-

ut etiam dicimus in testibus in cap. cùm tu. de te-
vnde vt excludatur talis præsumptio, practica est,
r illum text. colligitur, fiat interrogatio super vni
vt factum fuit in dicto c. cùm Ioannes, bene facit
)om. Cardin. consuluit, prout eum refert & sequi-
). in dicto cap. cùm Ioannes. colum. fin. versi. sed
quæro de no. q. vbi inquit, pone quod in instru-
descripti sunt A. & Bar. pro testibus, eorum co-
ie expresso: posteà instrumentum dicitur fal-
duo producuntur, qui vocantur illis nominibus,
nt se interfuisse illi instrumento: an hoc suffici-
robationem instrumenti? domi. Cardi. consul-
l non: quia nón est probatum illos eosdem esse
descripti in instrumento. & sequitur Abb. ibi,
quòd possibile est tempore instrumenti alios fu
eisdem nominibus vocarentur, qui contractu &
sent: vnde probatio non concludit, & in dubio est
m instrumento secundum eum: ar. c. cùm tu. de
ad audientiam. de præscript. & ità in proposito
n est; nam licet non fuerit facta renuntiatio tem
quo fuit desponsata domina Laxina, potuit fieri
pore, de quo instrumentum loquitur: & sic pro-
n concludit, prout requiritur, maximè ad repro-
n instrumenti: vt suprà dixi. Et ad confirmatio-
radictorum accedat: quia vt Bald. post Iacob.
impliciter dicit in l. presbyteri. circa fi. C. de
ler. testes, qui inducuntur ad impugnandum in-
um, non probant, nisi rationem adducant etiam
rogati: & ideo isti, qui simpliciter deponunt, nō
dem contra instrumentum: quod maximè vide-
casu procedere: quia isti deponūt negatiuā, s. qđ
a non renuntiauit: vnde nullo modo probant,
em adducant: vt per Bal. in l. si actor. col. iij. C.
ng. in l. j. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. &
o requiratur, docet Ang. in §. hinc nobis. circa
le hæ. & Fal. Ex quibus omnibus patet, quòd
odis dicta testium non offendunt instrumen-
fundamenta seruiunt etiam ad alia dicta alio-
, de quibus infrà statim dicam.

Successiue duo alij testes inducuntur Marianus & Alexander qui præsentes fuerunt in instrumento, non tamen vt testes interuenerunt: & isti cum iuramento examinati dicunt non interuenisse in tali instrumento renuntiationis: sed per hoc non derogatur instrumento. Primò quia vt suprà dixi, non apparet ex processu, nec deductum fuit quòd isti sint illimet Marianus, & Alexander, de quibus instrumentum loquitur: &, vt conseruetur fides instrumenti, præsumitur quòd aliæ sint personæ eiusdem nominis, secundum quòd Car. & Abb. tradunt in d. c. cum Ioannis in col. fin. vt suprà retulimus. Secundò, licet isti dicant non fuisse præsentes, non erant testes in instrumento, & in eis fides instrumenti non fundatur. vnde eis non creditur, sed potius statur instrumento, nisi eorum absentia aliter probetur, vt est text. in l. optimam. C. de contrahen. & commit. stipu & in §. item verborum. Insti. de inuti. stipul. Tertiò considerandum est, quòd in instrumento sunt tres alij testes, in quibus fides instrumenti consistit, vt præsupponitur: & ita instrumentum habet debitum numerum testium, imò duo sufficiunt. l. vbi numerus. C. de fide instrumen. alij ergo, qui sunt suprà numerum, licet instrumento contradicant, non eneruant fidē instrumenti: vt notanter Bart. concludit in l. j. §. si quis neget. in j. col. & in l. cùm tabulæ. ff. de secund. tab. & do. Abb. in d. c. cùm Ioan. in col. penult. post Ant. de But. ibi in versi. ego credo hoc verius, vbi testes sunt de non necessariis, &c. & ita hoc idem tradit Alex. in instrumento renuntiationis in consi. xciij. In causa & lit. colum. penult. & fi. lib. v. vnde in proposito bene infertur quòd instrumentum nō offendatur ex dictis testium, qui sunt vltra numerum, maximè quia testes supradicti non sunt instrumentarij. Tertiò principaliter & vltimo contra instrumentum inducūtur duo testes, qui sunt descripti in instrumēto: & in hoc videtur aliqualis difficultas, quia iste videntur necessarij in instrumento: & ex istis duobus vltimis testibus alter laninus, scilicet, expressè dicit quòd ipsa Laxina non renuntiauit, nec refutauit iura, nec bona, nec donauit: nec fuit facta ibi aliqua mentio de Lucia sorore: sed etiam in isto teste potest fundamentum fieri contra instrumentum, & hoc

pluribus. Primò, quia ista negatiua non probatur,
:io adducatur: vt supra dixi, & ratio, quæ assigna-
m dicit, quia præsens fuit, audiuit, & intellexit, nõ
a ad probandum negatiuam: vt not. Ang. in §. hinc
n auth. de hære. & fal. circa fi. debuit enim dicere,
enuntiatio fieri non potuisset, quin ipse vidisset.
ò, quia necessario non refertur ex verbis dicti Iani
ra fidem instrumenti, ex quo non deponit de tem-
trumenti, sed simpliciter dicit de mense Septem-
le intelligitur instrumentum diuerso actu, vt con
r cum testibus per supradicta. Tertiò, quia non
m deductum, quod sit iste ille Ianinus, qui vt te-
inatur in instrumento, per ea quæ supra dixi.
considerandum est: quia vltimus testis deponit se
istr. ad quod se refert: ex trib. ergo testib. qui sunt
ti in instrumento, vnus dicit contra instrumentũ
instrumento, tertius mortuus est; & ille pro in-
to iudicatur: & sic sunt duo testes omnino pro in
to, meritò tertius dicitur vltra numerum; & ideo
n nullo modo derogatur instrumento, per ea quæ
ti. Et hoc quidem, in proposito comprobatur: qa
x his trib. testib. in instr. descriptis vnus deponit
m tenorem instrumenti: vnde succedit illud, quod
t Ioan. de Imo. in d. c. cùm Ioannes. col. pe. vbi in
od si vnus tantũ testis deponit pro instrumento, &
qui contradicunt instrumento, per hoc non erit
um instrumentum: quia vnus testis instrumentũ
it, & fides tabellionis etiam concurrit, & ista duo
rantur ex eo, quod alij duo testes contradicunt
nto. quod dictum pro notabili sequitur Alex. in
cii. col. pe. in fi. dicens alibi hoc nõ legisse, quod
in isto casu procedit, in quo vnus tantùm ex
strumenti contradicit: item nullo modo con-
ex suprà dictis patet. Preterea considerari de-
io & qualitas testium supradictorum, quod in-
ontra instrumentum, quia non videntur esse
tione maiores, vnde non reputantur idonei
rumentum. l. optimam. C. de contrahen. & cõ
no. Bart. in d. l. j. §. si quis neget. circa finem.

Raph. Cu. in consilio cxxxv. Ad primum. col. pen. & ibi etiam alia tradit, quæ ad propositum conferunt, & idē. Fulg. in consi. lxxix. Quidam nomine. col. fi. Ex quibus omnib. indubitanter existimo instrumentum prædictum præualere. Multa latius deduci potuissent, quæ traduntur in locis suprà allegatis: sed propter angustiam temporis sufficiat veritatem breuiter, vt puto, retulisse. Ad allegata supra in contrarium responsio colligitur ex supradictis. Nā primo Marianus et Alexander non sunt testes in instrumento: vñ absētia illorū debuit ꝓbari, vt dicitur in d. l. optimā & in c. ex tenore. de testa. Præterea dato ꝙ fuissent testes, non sunt de necessariis: & ideo non statur dicto eorum ꝙ fuerint absentes, prout, dominus Abb. concludit in d. c. cum Io. cum aliis supra allegatis. Item non fuit deductū, quod sint illi Maria. & Alex. de quibus instrumentum loquitur: vt suprà dixi. Postremò sunt affines & coniuncti, cum aduersario, & sic non dicuntur omni exceptione maiores: vt no. in cap. j. de consang. & affi. & tradit Bald. in d. l. optimam. vnde non reputantur idonei contra instru. di. l. optimam. cum si. in suprà allegatis. Secundò non obstat quod vnus testis instrumenti contradicat instrumēto: quia suprà pluribus modis respondetur. Primò, quia non probat negatiuam, super qua deponit, cum rationem bonam non adducat. Secundò, ex verbis suis non infertur necessariò contra instrumentum, cum non referat se præcisè ad tempus instrumenti. Tertiò, non constat istum esse illum Ianinum nominatum in instrumento. Quartò non dicitur de numero necessariò ad instrumentum: quia alij duo remanent, in quibus instrumentum sustinetur: & maximè quia vnus reperitur, qui instrumentum coadiuuat, vt suprà dixi. quintò non obstat quod sunt alij duo testes non descripti in instrumento qui contra instrumentum deponunt: quia non bene dicunt nec deponunt concludenter, vt suprà latè fuit demonstratum: & gratia breuitatis non repeto.

Additio.

'e materia suprascripti consilij, quando testes con
)t instrumento, latè ponunt Can. in c. tertio lo-
obation. in c. cùm Ioannes Eremita. de fide instr.
in l. j. §. si quis neget. ff. quemadmo. test. aper.
:ercendis. C. de fi. instr. Ang. de Are. in §. item ver-
nsti. de inuti. stipu. Guid. Pap. q. ccccxl. inci. Te-
ns. lxxv. ij. dub. Pau. de Cast. consi. clxviij. inci.
ımo dub. lib. j. vbi omnes consulũt in fauorem
nti. & dictum Imo. quod supra in ver. iiij. refert
)st Ale. est summè signandum secundum Hippo.
ci. Dictum. & est de mente Felin. in d. c. cum Io.
ers. 4. declara. & pro eo facit Pet. in l. quæstionẽ.
com. col. ij. in tribus locis, dicens quod scriptu-
habet vicem duorum testium: & propterea quin
cum tali scriptura probabunt testamentum, in
rebantur septem testes: & sequitur ibi Bal. col.
c. tertio loco. col. fi. sed quia Cor. in d. l. quæstio
)e. dicit quod communis opinio est contra Pe-
:urtius senior consi. lv. incip. Super processu, &
ij. consi. iij. incip. Illud referam. consuluerunt
us deponentibus contra instrumentũ. Ideo sint
:i notarij, vt in suis instrumentis non admittant
& indistinctè omnes testes, sed solùm sibi no
& probos: quia sæpe vidi legales & fidelis-
simos notarios ex imperitia & leuita-
te testium multipliciter vexari.

Ioan. Neuizanus.

FINIS.

INCIPIT

incom...

tempor...

n, neque...

moriam...

collectionem...

CIPIT SVMMA OMINI ROLANDINI, :VM BREVI EXPOSITIONE, per Do. Petrum de Boateriis Bonon. edita.

PROOEMIVM.

NTIQVIS temporibus super contractuum & instrumentorum formas & ordines fuerunt per quosdam prudẽtes viros, ignaros fortassis ex consciẽtiæ puritate sagacitatum subtilium modernorum quædam cõpilationes, & Summæ, c viuentium mores & consuetudines adinuentę. venerit, quò iunior, eò perspicacior ætas nostra, ubtiliores mores, sicut in aliis, ita in cõtractuum zum ferens, oportuit vt antiquis omissis ritibus, uam quos reiiciamus, vel iudicemus erraticos, ontrarios: sed vt quodãmodo alienos, & in paullis congruentes subtilitatibus modernorum, 1 (quemadmodum quasi in cæteris facimus) ita ictuum dispositionibus & modis nostri formam ; imitemur, vt nostræ vtamur ætatis moribus, & ruantia reformetur. Igitur cùm forma hæc, nisi a exercitia sciri nequaquam potuerint, vel habede modernis quisquam in cõpilationem & meedegisse repertus sit: Suggessit multorum fraters magnis & continuis instantium precibus hãc em contractuũ (vtpotè protinus ipsa cognita in ı deducentem iuxta nostri temporis obseruanlari. Verùm quia nihil ex omni parte in humaonibus adeò est perfectũ, quod si ad perspicacis s regulã deducatur, multa non indigeat rõsio. quatenus suspiciẽs vnusquisque correctionis pens, operis huius rubiginem consid:rationis purget, cauẽs solicitè ne subintret liuoris ac-

l. cum quid. ibi not. ff si certum petatur.

culeus, qui sub quadã se solet ostẽtatione prudẽtię palliare. Sed moueat eũ puris, & simplex charitatis affectus propter eruditionem legẽtium & profectũ. Quoniam quæ in virtute fiunt, in, & sub charitate fieri debẽt, aut vana sunt.

Cæterùm opusculum hoc per decẽ partium capitula, ab insipientibus & simplicibus, quorũ est principaliter causa factum, affectione oportet suscipi vehemẽti: debet tamen à prouectioribus nõ contẽni: quia etsi prodesse simplicioribus possit, exercitatis tamen plerunq; poterit nõ obesse.

EXPOSITIO.

ANtequam descendamus ad expositionem istorum versuum, seu rithmorum, dicemus quædã generalia, quæ solent in aliis librorum principiis declarari. Et primò dico sic: In principio istius libri, sicut in aliorum librorum principiis, septem sunt per ordinem notabiliter attendenda. Et primò, quis sit libri titulus, seu libri nomen. Secundò, quis fuerit author, compositor, seu promulgator huius libri. Tertiò, quæ sit materia, seu materiale subiectum. Quartò, quæ fuerit authoris intentio. Quintò, quæ vtilitas, seu finis ex isto libro nobis repræsentetur. Sextò, quis sit modus agendi. Septimò & vltimò, cui parti Philosophiæ supponatur liber iste. Ad primũ igitur reuertamur, scilicet, quis sit libri titulus: & dico quòd libri titulus est, cùm dicit, incipit Summa Do. Rolandini de arte vel super arte notariæ. Antequàm exponamus ista verba, videamus primò ad quid se habeat titulus: & dico quòd se habet ad multa. Nam titulus quandoque sumitur pro dignitate, quandoque pro causa, quandoque pro puncto, quãdoque pro præscriptione libri, quandoque pro abbreuiatione, quandoque pro laude. Pro dignitate, vt habeo titulũ sancti Marcelli, id est, dignitatẽ. Pro causa, vt possideo istam domum titulo emptionis, id est, causa. Pro puncto, vt cùm dico, nõ est titulus, id est punctus. Pro præscriptione libri, vt incipit liber, &c. Pro abbreuiatione, vt dñs. Pro laude, vt habeo magnum titulum, id est, laudem. Istis ergo visis exponamus verba in nostra titulatione contenta, quare dicit, incipit Summa. Nota hic duo: primò quare dixit, Summa. Secũdò, ad quod se habeat Summa. Ad primum,

Titulus quotmodis sumitur.

scilicet

scilicet, quare dixit summa: quia summatim & breuiter fuit comprehensa, & præcepta artis notariæ breuiter in se comprehẽdit. Circa igitur hanc dictionem, Summa, duo notantur, scilicet, etymologia vocabuli, ad quod se habeat in corpore iuris. Nam etymologia talis est, quia summatim & breuiter artis notariæ præcepta in se cõprehendit. Vel sic dicitur Summa, quia multa præcepta ad vnum opus numero vno comprehensa, simul comprehendat ac contineat. Sed posset quis hic opponere, tu dicis quòd appellatur Summa, quia summatim & breuiter artis notariæ præcepta in se comprehendit: videtur quòd malè dicas, quia illud, quod est diuisum in tres partes & decem capitula, non videtur breuiter esse comprehẽsum: sed Summa nostra est diuisa per tres partes & decẽ capitula, ergo non est breuiter comprehensa Ad hoc respondẽdum est, quòd totum corpus iuris est tam magnum, & non tractat nisi de istis tribus, de quibus Summa tractat: ergo videtur breuiter esse comprehensa. Quia in primis septem capitulis tractat de contractibus & pactis. In octauo de vltimis voluntatibus defunctorum. In nono de iudiciis, & ordine iudiciorum: sed decimum est generale ad omnia præcedentia capitula, & ideo meritò potest appelleri Summa. & ita nomen est cõsequens rei, vt esse debet: vt in Institut. de dona. §. est & aliud. Secundo nota, quòd Summa quandoq; accipitur in iure multis modis. Nam Summa quandoq; accipitur pro magna, vt legitur in Instit. § fi. in prooem. summa itaque ope, & alacri studio. & sic summa, id est, magna. quandoque pro maxima, vt C. de summa Trin. & fide Ca. vbi accipitur summa, id est, maxima. Quandoque pro prima, vt Instit. de iure perso. ibi dicitur, summa personarum diuisio, summa, id est, prima. Quandoque pro breui, vt in Instit. de act. §. omnium autem actionum. Quandoque sumitur pro fine, vt in Instit. de actio. & oblig. quæ ex delict. nascun. §. in summa. Quandoque pro ratione, vt dicitur quotidie in instrumentis de pretio quod capit in summa centum librarum, id est, ratione c. librarum. Nota ideo quòd dicitur notariæ, ad differẽtiam aliarum summarum in aliis scientiis compositarum: vt summa Grãmatices, & summa domini Azonis. Et dicitur Do. Rolandini demon-

Quare præsens liber intitulatur, Sũma Domini Rolãdini.

Hoc nomẽ, Sũma, multis modis accipitur.

strando causam efficientem, vt infra: & ad differentiam aliorum Doctorum, qui in ista arte composuerunt, vt Do. Azo, Petrus Perusinus, & Do. Ioannes Bonon.

Et super isto primo possumus notare duo. Pirmũ, quòd nomen consequens rei esse debet, vt in Insti. de dona. præalleg. §. est & aliud. Regula est in qualibet facultate, Congruant suis nomina rebus. Secundum, quòd vna dictio habet diuersa significata aliquando. Ad secundum, quis fuerit author, cõpositor seu promulgator, actor siue author immediatus, siue primarius, fuit ipse Deus, à quo cuncta bona procedunt, & qui est omnium præsentium, præteritorum, & futurorum princeps, dominus, & origo. Compositor seu promulgator secundarius aut mediatus fuit Do. Rolãdinus, cuius anima suis meritis & virtutibus requiescat in pace. Compositor fuit Do. Rolandinus in quantum alterius dictum, id est, antiquas formas & compilationes in melius reformauit. Et promulgator, quia alias formas, dicta, & cõpilationes de nouo adinuenit. Et sic no. ꝙ differentia est inter componere, & promulgare: quia componere est dicta alterius in melius reformare. Sed promulgare est aliquid de nouo adinuenire, vt not. Insti. in procem. in §. omnes verò populi. in gl. & sic Dom. Rolandinus fuit compositor & promulgator. Ad tertium, quæ sit materia seu materiale subiectum. Materia istius libri est duplex, scilicet, theorica, & practica. Sed quid est theorica? datur duplex definitio: vna est talis: Theorica est illuminatio, intellectus, & cognitio veritatis. Nam habere theoricã non est nisi habere rationes: vnde si vnus diceret, quia non potest contrahere: vel testari, quia est minor xiiij. annis, vel est filiusfa. modò cognoscere hæc ista est theorica habere intellectum plenum, sanum & luminosum regulis cum rationibus artis siue scientiæ suæ. Et ista diffinitio prædicta est generalis ad omnes scientias de mundo. Sed deinde videamus alteram diffinitionem specialẽ solùm arti & scientiæ notariæ. Theorica est artis notariæ scientia, personarum, rerum & negotiorum naturas circa ciuilem sapientiam rationabili inuestigatione comprehendens. Constituitur ergo sic: Theorica est sciẽtia artis notarię, & per hoc collige ꝙ solùm ista diffinitio conuenit scientiæ notariæ com-

Quis fuit author huius libri.

Componere & promulgare qualiter differunt.

Theorica quid est.

comprehendens naturas personarum, scilicet, cõtrahentium, paciscentium, testantium, siue litigantium: rerũ scilicet super quibus potest contrahi, testari, & litigari: & negociorum, id est, contractuum, & pactorum, vltimarũ voluntatum & iudiciorum: rationabili inuestigatione, id est, cum ratione, & sic not. ꝙ scientia notariæ est inuẽta cum ratione. Et dicitur Theorica à Theos, quod est, Deus, & icos, scientia: quia sicut Deus videt omnia, ita Theoricus videt omnia præcepta artis suæ: vel dicitur à Theo, quod est video, à quo fit theorare. i. subtiliter videre. Sed quid est practica, similiter de ista datur duplex diffinitio. Prima est talis: Practica est exercitij prõptitudo rationi deseruiens. Nota rationi, ad differẽtiam practicæ facti: quia hic diffinitur solùm practica iuris. Et dicit ꝙ practica non est nisi exprimere audacter illud quod homo theoricus habet in corde, scilicet cum ratione: & illa est practica. Vel sic, practica est subiectam theoricam demonstrare operatione manuum secundum præexistentis theoricæ intellectum. Et dicitur practica à praxis, quod est terminatio actualis, vel materia, vt est contractus & pacta, vltimæ voluntates & iudicia. Ad quartum, scilicet, videre, quæ fuit intentio Do. Rolandini. intentio fuit duplex: vna fuit intentio adducere nobis quandam nouellam formam, & leuem doctrinam, quæ nostris moribus conueniret. & certè ista fuit satis bona intentio. Intẽtio etiam fuit remouere antiquas formas & copilationes, quæ formæ recesserunt à consuetudine nostri temporis: & inducere nouas formas & compilationes: Nam quò iuniores, eò perspicaciores. nã natura semper nouas deproperat edere formas, & gaudet ipsa suis nouatis in semine formis. Ad quintum, scilicet, quæ vtilitas nobis ex isto libro reportetur. Respondeo, ꝙ scito isto libro, perfectè intellecto, & memoriæ commendato, quis erit perfectissimus notarius, & perueniet in perfectissimam cognitionem. Quo ad primã partem contractuum & pactorum: quo ad secundam, scilicet vltimarum voluntatum defunctorum: & quo ad tertiam partem, scilicet iudiciorum, non videatur tibi modicum. Ad sextum, scilicet quis sit modus agendi: & dico quod est triplex, quia primò tractat de contractibus & pactis, tanquam de dignioribus

Theorica vnde dicitur.

Practica quid est.

Practica vnde dicitur.

Modus agendi huius libri.

Nam digniora sunt præferenda, & à dignioribus est inchoandum, vt in Instit. de iure nat. gent. & ciuil. §. fi. & hoc in primis septẽ cap. Secundò, de vltimis voluntatibus defunctorum, & hoc in octauo cap. Tertiò, de iudiciis & ordine iudiciorum, & hoc in nono cap. posteà additur decimum, quod est generale ad omnia præcedentia capitula. Ad septimum, scilicet, cui parti Philosophiæ supponitur liber iste? Et dico ꝙ supponitur Ethicæ, id est, morali Philosophiæ. Nam Ethica est quædam pars Philosophię, quę de moribus tractat: & isti mores omnium versantur in contrahendo, paciscendo, testando & litigando.

IN nomine Domini Amen. In principio istius libri author præmittit titulum Rubrum siue quandam Rubricam, in qua quidem tria facit. Secundò ponit quendam ornatum, scilicet, procœmium generale ad totum librum. Vnde continuando possumus sic dicere: Visis nostri lbri generalibus documentis, sequitur nunc eius Rubrica, quæ cõstat in tres partes esse diuisa. Nã in prima parte author vtitur inuocatione altiss. Creatoris. Secũdò, vtitur oratione. Tertiò, vtitur conclusione: & concludendo tria petit. Prima pars incipit ibi, In nomine Do. & durat vsq; ad, Iesus sacri. ibi secũda, & durat vsque ad versic. Si via. ibi tertia, & durat vsque ad finem Rubr. In prima parte Rub. author vtitur inuocatione: sed diceres tu, quare author noster vtitur inuocatione, sed quare nõ dicebat ipse, antiquis temporibus absq; alio? Respõdeo ꝙ ipse fuit vsus inuocatione propter triplicem rationem Prima est propter quintuplex mandatũ. Secunda, propter responsa Prudẽtum. Tertia propter rationem potentissimam. Prima ratio est, ꝙ Do. Rolandinus inuocauit nomen altissimi Creatoris propter quintuplex mandatum, scilicet, diuinum: vnde dixit Christus: Inuocabit me, & ego exaudiam eum. Et etiam, Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Secundum fuit Apostolicum: nã dixit Apostolus: Quicquid facitis, & quicquid dicitis, siue in verbo, siue in opere, totũ in nomine Domini faciatis, & dicatis. Et quotiescunq; dicimus absolutè de

Ad coll. 5.

Apostolo

Apostolo;intelligimus per excellẽtiā de beato Paulo:imò Saluator in sacro Euāgelio præcepit,dicens: Quęcūq;feceritis,in nomine meo facietis.Tertiū fuit Euangelicum, vnde Euāgelista,scilicet, beatus Ioannes per excellẽtiam: Omnia per ipsum facta sunt.Quartū est Canonicū.Quintum humanū,& ista duo tendunt in simul:nā omnes Canonicæ constitutiones&Leges humanę dicunt,quòd qlibet debeat in omni suo principio nomẽ Domini inuocare quoniā Saluator inqt,Sine me nil potestis facere. Secunda ratio fuit propter rẽspōsa prudentū:nam vidimus cunctos viros peritos in eorū principiis nomẽ Domini inuocare:vnde facit Iustinian⁹ sanctissim⁹ princeps, legumlator,in principiis omniū suorum librorū voluit inuocare; & inuocauit nomen Domini:vt in prin. Instit. in rubrica: ideo author noster voluit nomẽ Domini inuocare.Tertia ratio fuit potentissima:quia ex Christi inuocatione seqtur bonum principiū,melius medium,& optimus finis: vt in Insti.in principio in glo.& vniuersa vidẽtur rectè geri,si in principio fuerint decẽs & amicabile Deo.Extrà literam,si quis esset ambasciator,vel arẽgator,ipse posset arengā suā triplici modo inchoare,sicut sunt tres rationes pdictę.Primo modo sic:*Li cinq; cōmendamẽti*.vt suprà habes,*Che hi dinseno & cōfortano che ciascaduna persona debialo nō e de Dio chiamare, imparcio in lo comẽto del mio dire voglio chiamare lo suo nome,sāctissimo* narrādo vsq; ad finẽ.Secundo modo sic,ppter secundā rationẽ *ad vsanza de sauio huome si e de chiamare in tutti li suoi cominciamẽti il nome de cholui che tutti muoue è gouuerna & auigna ch'io non sia sauio io voglio seguire li comẽdamenti di sani huomini chiamando lo nome del eterno Padre è Signore, &c.* Tertio modo propter rationẽ tertiā: *Ogni verace Christiano & buon in tutti li suoi cominciamẽti de inuocare lo nome del eterno Padre è Signore, dapo quasto si segua buon cominciamẽto, meglio remezze, e molto meglior fine: & accio ch'io cōsegua queste cose in lo mio dire io voglio innocare lo nome del Creatore de tutte le cose, &c.* In secunda parte Rubricæ vtitur in oratione:sed quare diceres tu,voluit ipse inuocare oratione: quia aduertens dictum beati Hieronymi sic dicentis: Nequaquam fiet,nisi ratione pręmissa.idcirco ipse voluit

Io. c. 1.

Ioā.c.15

orare ſicut dicendo Ieſus ſacri ventris,&c. Et in iſta oratio ne colliguntur duo. Primum quod ipſe Ieſus Chriſtus eſt natus ex vẽtre incorrupto,& intacto,& intemerato. Nam ipſa fuit virgo ante partum,in partu,& poſt partum. & hîc fundatur tota fides chriſtiana,& ex hoc damnantur Iudęi quia non credunt,quòd vnquam aliqua virgo poſſet parere filium non corrupta: quod eſt falſum. Secũdum quòd dominus Rolandinus interpoſuit virginem Mariam,tanquam mediatricem: quia inimicus ab inimico nunquam poſtulat gratiam. Ideo quia dominus Rolandinus ſenſerit ſe eſſe inimicum Dei propter peccatum primi parentis, ſcilicet Adæ & Euæ: & propter hæc ipſe iuit ad virginem Mariam tanquam ad fontem pietatis & miſericordiæ, vt ipſa eſſet mediatrix,& intercederet pro eo. In tertia parte Rubricæ author vtitur concluſione,ſeu concludit: & concludendo tria petit, dicens: Domine, ego oraui, & inuocaui vos, modò ego peto tria. Primò,quòd indicetis mihi viam,per quam ego vadam, Nam per me ego ſum cæcus. Secundum,quod ſitis dux,qui me ducat. Tertium, quod ſitis conductus, per quem ego conducar. Et conductus propriè eſt locus per quem aqua dilabitur de loco ad locum. & ipſe idem Ieſus ſit liber,id eſt,liberalis in hoc opere,id eſt,det liberale principium,liberalius medium,& liberaliſſimum finem. Quod ipſe facere dignetur,qui viuit per omnia ſecula. Amen.

Incipit proœmium.

Proœmium Vnde dicatur.

VIſis igitur generalibus noſtri libri, & eius rubrica expoſita,ſequitur modò noſtri libri Proœmium,dictum à Protos,quod eſt primum,& œmio,quod eſt orno. vnde Proœmium quaſi primus libri ornatus. vnde quælibet ſcriptura proœmio decoratur vel proœmium dicitur à protos & œmi verbum,quaſi primum verbum. Quod quidem proœmium diuidatur in quatuor partes. Nam in prima parte ponitur cauſa inuentionis huius libri vtilis,expediens,& neceſſaria: quæ notatur in verbo oportuit. In ſecunda,quæ fuit cauſa motiua, quæ mouit eum ad compilationem huius libri. In tertia parte tradit librum correctioni iuuenibus recommendando. In quarta tradit librum

iuueni-

iuuenibus recommendando prouectis & exercitatis. Prima pars incipit ibi. Antiquis temporibus, & durat vsque ad §. igitur cum forma hæc. Ibi secunda, & protenditur vsque ad §. verùm quia. Ibi tertia, & durat vsque ad §. cæterùm opusculum. Ibi quarta & vltima, & durat vsque ad finem procemij. In prima ergo parte sic ponitur casus: Accessit iuuenis ad Do. Rolan. & coram eo sic casum proposuit. Do. Rolan. dicatis mihi, & non sit vobis molestū, quæ fuit causa inuentionis huius libri, nónne erant sapientes, sicut vos in ista ciuitate? Certè respondet Do. Rolan. quia erant olim antiquæ summæ & compilationes nostro iuri contrariæ: sed quia non conueniunt nostrę ætati, eò ꝙ recesserunt ab vsu nostri temporis oportuit remittere nouellam formam, & non solùm in contractibus & pactis, sed in multis aliis: Quia quò iuniores eò perspicaciores, & natura semper nouas deproperat edere formas. Aurora quærit hic de vno: quomodo antiqui nostri, si erāt sapientes, non poterant prouidere & facere librum, qui conuenit & suis moribus antiquis, & nostris modernis, vt Auroramet: & in hoc nō peccauit antiquitas, si huius Decreti fuerit inscia. Nam antiqui non potuerunt diuinare quid potuisset accidere, ideo excusantur, & possunt excusari quadruplici ratione. Prima ratio est propter humani ingenij exiguitatē. Nam ferè inhumanum est, ꝙ homo posset diuinare quid posset accidere. Secunda propter negotiorū mutabilitatem: quia homines quotidie de diuitibus efficiuntur pauperes, & miseri: quis de gaudio peruenit ad tristitiā: & quis de altitudine quotidie demergitur in profundum. Tertia propter peccatorū multiplicitatē. Nam si tu dixisses olim: Promittis tu mihi centum? & ipse respondebat, Promitto: & interrogatus, quomodo sum ego certus & securus de ista promissione? & ipse dicebat: In signum seruandæ fidei accipe istam palleam. & hoc apud antiquos firmum appellabatur. Sed hodie si tu dares vnum currū pallearū. ipse non obseruaret promissa: & hoc contingit propter peccata. Quarta propter incognitam hominum infidelitatē. Nam olim antiqui erant simplices & puri in omnibus suis moribus. Nam viuebant more Apostol: quia paterfam. comedebat cum tota familia in vno catino. Ibant etiam induti

Casus in terminis.

Vt habetur in procemio libri sexti Decret. & in l. ij. § sed quia diuina. C. de vete. iure enucleā. Vt l. si putator ff. ad legem Aquil.

grosso modo, sed hodie homines sunt sagaces & subtiles: quia quò iuniores, eò perspicaciores. Ideo vbi maius versatur periculum, ibi cautius est agendũ: sed versatur maius periculũ, quia hodie homines sunt magis malitiosi, & citius denegarent promissa: ideo agendũ est cautius, vt fiant pacta & obligationes diuersæ. Ideo fuit necesse vt fieret noua cõpilatio, & sic excusantur antiqui. Nota ergo ꝙ in hoc antiquitas nõ peccauit, si huius Decreti fuit inscia. Secundo not. quantò homines iuniores, tantò perspicaciores. Nota quod antiqui excusantur quatuor rationibus. In secunda parte sic ponitur casus, quęsiuit iuuenis Do. Rolan. dicatis mihi, quæ fuit causa motiua, quæ mouit vos ad compilationẽ huius libri. Respondit Do. Rolan, ꝙ causa est, quia author facit tria. Primò tradit librum diuisum & partitum iuuenibus. Secundò dicit ꝙ ipsi accipiant vehementi studio. Tertiò recõmendat librum prouectis & exercitatis. No. ꝙ ars notariæ siue notariatus diuiditur in partes tres. Nam in prima parte tractat de contractib. & pactis, & hoc in primis septem capitulis. In secunda de vltimis voluntatibus defunctorum, & hoc in octauo cap.

In tertia de iudiciis & ordine iudiciorum, & hoc in 9. cap. & 10. cap. tractat de refectionibus scripturarum quòd est commune ad omnia præcedentia capitula.

Modò gratia iuuenum volo cõstruere totum procem. & sic quædam cõpilationes & summæ fuerunt adinuẽtę antiquis tẽporibus super formas & ordines contractuum, & instrumentorum per quosdã viros prudentes, ignaros fortassis ex puritate conscientiæ sagacitatum subtilium modernorum iuxta mores & consuetudines tunc viuentium. Sed cùm venerit ætas nostra quo. i. quãtò iunior, eò, id est tantò perspicacior, ferens secum nouos & subtiliores mores, ita in ordine contractuum, sicut in multis aliis oportuit, vt imitemur nouellã formã nostri temporis, oportuit vt vtamur moribus nostræ ætatis, & oportuit vt reformetur obseruantia vitæ, ita in modis & dispositionibus contractuum, quẽadmodum quasi in cæteris facimus, omissis antiquis ritibus, i. scripturis, non tanquã quos reiiciamus, vel indicemus erraticos, sed vt quodãmodo alienos, vt in paucis, vel nullis congruentes, i. conuenientes subtilitatibus

ıdernorũ. Igitur cùm forma hæc sciri nequaquam
it vel haberi, nisi post longa exercitia, eò q nõdum
ısque repertum quisquã de modernis ipsam rede-
compilationẽ & memoriam: Suggessit (supple) in
ırte fraternæ charitatis multorum amicorum in-
nagnis & continuis precibus hanc cõpilari colle-
ı contractuum, vtpote protinus, i. animo ipsa co-
exercitium deducentẽ iuxta obseruantias nostri
s. Verùm pro, s. quia nihil adeo est perfectum ex o-
ıpore in humanis inuẽtionibus, q si reducatur ad
perspicacis correctionis, multa nõ indigeat ton-
ıpplico quatenus suspiciens vnusquisque habens
correctionis, purget rubiginem huius operis lima
onsiderationis, omnes alias caueat, ne subintret
culeus, ı. inuidia seu stimulus inuidię, quod idem
sub quadam ostentatione prudentiæ se solet pal-
l moueat eum purus & simplex charitatis affectus
ıtilitatem legentium & profectum. Cæterùm prę
sculum hoc partitum per decem capitula, subdi-
ı tres partes, vt suprà, oportet suscipi vehemẽti af-
à simplicioribus & ab insipiẽtibus, quorum cau-
ncipaliter factum: debet tamen à prouectioribus
ıtemni: quia si prodesse simplicioribus possit, exer
amen plerunque poterit non obesse.

primum capitulum, mobilium & immobilium rerum diuersis titulis & causis continens dationes.

thor noster volens tractare de prima parte nota-
cil. de Contractib. & Pactis, pręmittit duas rubri-
ım vna est generalis ad totum primum cap. Alte-
ialis ad instrumentum subsequens. Vnde ista ru-
ɔene potest continuari, eò quòd aliqua alia non
Sed possumus sic dicere: Nos supra vidimus in
fi. q ars nostra diuiditur in partes tres. In prima
ɔr ponit de Cõtract. & Pact. & hoc in primis 7. c.
ıor noster volẽs tractarę de prima part. s. de Cõ-
ct. præmittit vnã rubrię. generalẽ ad totũ 1. cap.
exponamus generalẽ rubric. & posteà specialẽ,
generalis sic incipit: Incipit primum capitul.

Ideo dicit, incipit primum capitulũ: qa quotiescunque habet plura dicere, ipse incipit. In primis dico sic, item sicut, &c. Ita domin⁹ Rolãdinus, quia volebat dicere pluta, ideo dixit, Incipir primũ capitulum septem capitulorum tractantium de contractibus & pactis. Istud est primũ capitulum. Nam ista sunt idẽ, scilicet capitulũ, principium, & initium. Sed tamẽ vtimur legalibus ibi, nos dicimus hic capitulum, dicetur ibi liber. Dicitur posteà vltrà, rerum mobiliũ & immobiliũ. ideo dicitur, quia nomen, rei, Prætor generale elegit. Sed tamen quædã sunt res mobiles, vt quæ possũt moueri per se vel per aliũ, sicut lignum, equus, bos, & similia. Quædã sunt immobiles, vt sunt res, quæ nõ possunt moueri, vt vrbana prædia, sicut sũt domus, turres, & palatia: & rustica ꝑdia, vt terra buschinia, valles, syluæ, vinearia, & aratoria, & similia, de qbus omnibus infra per totũ capitulũ habemus. Et dicuntur immobiles, quoniam à suis sitibus & locis immotæ dicũtur ac permanent. Vlterius dicitur, cõtinens dationes. Nam dare est accipientis facere, vt in Instit. de actionibus. §. sic itaque discretis. hoc verbũ, dare, sumitur in iure tribus modis: vno modo strictè, & propriè: & hoc accidit quãdo trãsfertur dominiũ in accipientẽ, vt quia emptor sit do. vt Anto. dedit, vendidit, & tradidit: & sic sumitur in illis contractibus, in quibus trãsferetur dominium in accipientem, vt in venditione, ꝑmutatione, datione in solutum, & similibus. Secũdo modo sumitur impropriè, & hoc accidit quãdo non transfertur dominiũ in accipientẽ, sed sola possessio: qa solũ vtile, vt in cõcessione feudali & cõcessione emphyteotica, in qbus dicitur, dedit, & concessit. Tertio modo sumitur magis impropriè, & hoc accidit quando transfertur ius aliquod in acclpientẽ, vt in locatione, & conductione, cũ dicitur, Anto. dedit & locauit, nam conductor non habet aliquod ius in re locata, nisi vsum. & de isto verbo, dare, melius & clari⁹ dicetur in instrumẽto vẽditionis post instrumentũ arrharũ. Dicitur posteà, diuersis titulis, qa hic sunt in isto capitulo diuersi tituli & modi, qbus trãsferuntur rerũ dominia in alterum; vt infrà patebit per singulas lectiones. Vlterius dicitur, titulis & causis. Nã hæc dictio. &, est corpulatiua, & oportet copulare diuersa: sed tit. & causa

n isto loco sunt idē: vt verbi gratia, quo titulo pos-
librū tuum? titulo emptionis, quia ego emi, vel ti-
iutationis: eodem modo de causa, vt qua causa pos
librū? causa emptionis, &c. quia ego emi, & sic ti-
causa sūt idē in isto loco & exponitur, & pro, id est,
ictio titulus, sumitur multis modis. Nā interdum
dē est quod dignitas, vt iste habet titulum sancti
est, dignitatem. Interdum titulus idem est quod
e epistola, vt titulis vestris pcepi sic & sic, id est, in
stris. Interdū titulus sumitur pro nigro, vt in præ-
lo sic ponitur casus, id est, litera facta de nigro.
lū titulus sumitur p nomine libri, vt incipit sum-
tiæ do. Rolan. Interdum titulus, id est, abbreuia-
iciunt scriptores. Interdum titulus, id est, signū vt
peperit, ergo habet lac. Interdum titulus, id est, ho-
a sunt idē, hic titulus, hic honor vel honos, vel ho
itia: & pluraliter nominatiuo hi fasces, i. honor.
iatur ergo sic rubrica, incipit primum cap. inter
capitula tractātia de cōtractibus & pactis conti-
iones rerū mobilium & immobilium diuersis tit.
, id est, diuersis causis. Et ex ista rubrica possumus
uo. Primò diuisionem totius libri. Nam nostra
riæ diuiditur in partes tres, vt suprà in procemio,
i. Secundo modo diuisionē totius capituli in duas
Nam in prima parte ponūtur instrumenta rerum
lium. In secunda parte ponuntur instruméta rerū
n. Prima pars durat vsque ad illā notam q̄ inci-
. ergo viso penes instrumētum equorum, ibi in-
da pars, & durat vsque ad finem capituli. prima
ua ponuntur instruméta rerū immobilium sub-
in partes sex. In prima parte author ponit de em
vendititione. In secunda de pmutatione. In ter.
ū datione. In quarta de donatione inter vivos.
de cōcessione feudali. In sexta de cōcessione in
osim seu in ēphyteotica. Prima pars incipit in
vēditionis, & durat vsq; ad instrumētū permu-
ppriæ, &c. Ibi secunda, & durat vsq; ad rubri-
ter instrumētū dationis in solutum. Ibi tertia,
ue ad instrumentū dationis in solutū. Ibi ter-

Titulus quot modis sumitur, de quo dixit suprà, sed hic latius ponit

tia,& durat vsque ad instrumẽtũ donationis inter viuos. Ibi quarta,& durat vsq; ad rubricam instrumenti cõcessionis in feudum. Ibi quinta, & durat vsque ad rubricam instrumẽti cõcessionis in emphyteosim factæ à monasterio. Ibi sexta & vltima,& durat vsque ad secũdã partẽ principalem. Secũda pars remanet indiuisa. Possumus tamẽ opponere ad istã diuisionem: quia tu dicis ꝙ prima pars subdiuiditur in sex, imò videtur ꝙ debeat subdiuidi in septẽ: quia in prima parte ponit de arrhis, in secũda de ẽptione, & venditione. Respon. ꝙ est bona diuisio in sex partes, nõ autem in septẽ, qa arrhæ, quãuis habeant suã naturã, non possent esse arrhæ, nisi præcederet alter cõtractus. & illa pars nõ stat ꝑ se quę indiget auxillio alieno, & q̃ est iniuncta cũ alia parte, vt sunt arrhæ, q̃ continẽtur in vẽditione tanquã in principali. Modo exponamus secũdã rubricam specialem ad instrumẽtũ arrharum, q̃ sic dicit. Instrumẽtũ arrharum, rubtica. Per hoc ꝙ dicis instrumẽtũ denotabis scripturã factã per notariũ. Et no. ꝙ in omni instrumẽto de mũdo ad hoc vt de iure ꝓcedat, requirũtur duo, primũ, publicatio, secũdũ tenorẽ negotij. Publicatiões sũt sex de cõsuetudine, quãuis secundũ librũ authenticorũ sint sep. s. anni Do. secũda indictio, tertia dies, quarta locus, quinta testis, sexta subscriptio tabellionis: & istæ seruantur de cõsuetudine. Est septima, s. scribere nomen Imperatoris regnantis tunc. De quibus publicationibus infrà habebimus ad plenũ in tractatu Notularum, in ti. de instrumẽtis De tenore negotij habebimus infrà ꝑ singulas lectiones in primis septem ca. tractantibus de contractibus & pactis. & per hoc quod dicit, arrharum, notatur contractus, qui fit à partibus quomodo cõtrahunt, & dicunt in simul, vna pars alteri: Vis tu mihi vẽdere librũ tuum: volo ꝓ quanto sit meus, mihi placet. modo ista verba sunt cõtractus q fit & celebratur à partibus. Instrumẽtũ vero fit & celebratur à notario: vnde si vnus diceret tibi, fac mihi vnũ instrumẽtũ: dicas tũc sicut docet litera. In Christi nõine, Amẽ. An. Do. millesimo, &c. & sic faciunt notarij corã partibus. Sed si diceres, facias vnũ contractũ: qa de materia cõtractꝰ est dubiũ, tunc debes dicere: Responde ad interrogata, petẽs. Vis tu vẽdere equum tuum? ipse dicit, volo: pro quãto? pro

Et nota Qua requirantur ad validitatẽ instrumẽti publici, vide per do. Felin. in c. 1. extra de fide instr.

tanto. &

ito:&sic ista verba sunt cōtractus. In quo quidē cōtract.
quiruntur tria. s. personæ, res, & obligationes. de quib.
ntractib. habebimus ad plenū in tracta. Notularum, in
quid sit contractus, & de contractuum diuisionib. §. si.

Primum capitulum incipit, in quo hi continentur tituli, videlicet, Arrhæ.

I nomine Dom. Amen. Anno eiusdem 1255. indictione
ij. die xvj. intrante Decembri. Antonius filius quōdam
ētij promisit per se, & suos hæredes, sine aliqua exce-
one iuris vel facti, se obligando Corrado filio quōdam
ij, pro se & suis hæredib. stipulāti, dare, vendere, & tra-
: sibi iure proprio in perpetuū, & chartam vēditionis,
aditionis eidē facere, cum boni, & idonei fideiussoris
statione: quę ad eiusdē sapiētis sensum se principaliter
solidū obligabit, promittet, & renūciabit de quadam
a terræ aratoriæ sita in pertinētiis sancti Rophili in lo
ui dicitur Riuus, quā esse dixit, & cōuenit cl. tornat. &
dē tales esse confines: ab vno latere possidet Petrus, ab
Martin. à tertio & quarto sunt viæ publicæ, pro pretio
l. Bon. pro qualibet tornatura hinc ad xv. dies proxi.
ꝙ faciet & curabit ita ꝙ tempore dictæ venditionis
ina Berta eius vxor, & Do. Iacobus pater ipsius vxoris
, & quælibet alia persona, quæ ius haberet in dicta re
a, prout prædicto sapienti ipsius emptoris videbitur,
tient dictę vēditioni & renunciabunt omni iuri suo,
bent in dicta re vēdita, & remissionē, promissionē, &
ationē, & in omnibus chartā rationabilem ei faciēt
ius sapientis sensum. Et hoc promisit & fecit dictus
ius: idem Corra. præsentaliter coram me notario &
infrascriptis, dedit & soluit ipsi Antonio, arrharum
e pro ipsa venditione, & pro parte solutionis pretij
m rei xx. lib. Bon. prout ipse Ant. confessus fuit tan-
se quantitatem: & quia etiam ipse Corradus promi-
ōuenit dicto Ant. pro se, & suis hæredibus stipulan-
ere, & dare eidē, ipsa venditione facta, vt dictum est,
m dicti pretij, prout in summa ascendet ad ratio-
cem libr. Bon. pro qualibet tornatura. Quę omnia
la suprascripta promiserunt vicissim, s. vnus alteri-

adinuicem, solennibus stipulationibus hincinde interuenientibus, firma & rata habere & tenere, & obseruare, & adimplere. & non contra facere, vel venire, per se vel alios. aliqua, ratione, vel causa, vel ingenio, de iure vel de facto, sub pœna centũ lib. Bo. ad inuicẽ inter ipsos stipulantes ꝓmissa: qua soluta, vel nõ, prędicta omnia & singula firma perdurent. Idem deficere & restituere, vnus alteri adinuicem omnia & singula damna, & expensas, ac interesse litis iudicio, & extra: quod vel quas vnus occasione alterius sine culpa contra prædicta facientis fecerit, vel sustinuerit in iudicio, siue extra: pro quibus omnibus, & singulis firmiter obseruandis obligauit vnus alteri adinuicem omnia sua bona. Actum Bononiæ in domo prędicti Antonij præsentibus Petro, Iacobo, & Andręa testibus ad hæc vocatis & rogatis. Quòd verò dictum est suprà de fideiussore dando vbi incipit: Cum boni & idonei fideiussoris præstatione, &c. intelligas ponendum esse in instrumento, si expreslè inter partes agatur: nam aliter venditor de fideiussore præstando non tenetur.

Instrumentum arrharum. *Rubr.*

Authór noster volens tractare de prima parte notariæ, scilicet, de contractibus & pactis, præmittit hic materiam arrharum, quæ solet multoties occurrere & venire inter contrahentes, vnde non potest continuari istud instrumentum ad præcedentia, eò quòd non præcessit aliquod instrumentum, sed ad subsequentia dicẽdo sic: Nos suprà vidimus in rubrica generali, ꝙ istud ca. diuiditur in partes duas: prima subdiuiditur in partes sex. In prima parte author ponit de venditione: sed quia domina venditio vult venire ad nos, & ostẽdere vires suas: ideo ipsa præmittet arrham, tanquam nuncium ipsius venditionis: ideo de ipsa arrha loco præsenti est agendum & videndum. hoc est quòd dicit rubrica, cùm dicit, instrumẽtum arrharum. Ad euidentiam dicendorum ante omnia volo primò ponere casum in terminis in nostro instrumento, & casus talis est: Quidam Anto. habebat vnam petiam terræ, quam vẽdere volebat. Corradus sciens hoc, accessit ad ipsum, & sic inquit: Antonij dictũ est mihi, ꝙ tu habes vnã petiam terræ,

Casus in terminis super isto instrumento.

:æ q̃ vēdere vis: vis tu eã mihi vendere? certè sic, pro q̃to,
ı tãto: dixit Corradus, benè placet. In præsenti ego nõ
)eo pecuniã: sed ego volo ꝙ tu promittas mihi, quòd
nihi vēdes istam petiam terræ, & quòd tu facias chartã
ıditionis & traditionis cũ boni & idonei fideiussoris
:stationе ad sensum sapiētis mei: dicit Anto. & ego tibi
mitto, Econtrà Corradus dedit & soluit ipsi Antonio
ıb. nomine arrharum, & ꝓ parte solutionis pretij, & ꝓ
it dare residuum hinc ad certum tēpus, prout sum̃a as-
der, hæc omnia promiserunt adinuicē, & obseruare &
npiere, & nõ venire contra, aliqua ratione, vel causa,
certa pœna cũ refectione damnorũ & expensarum in
cio siue èxtrà, quæ vel quas vnus occasione alterius fe
t, vel sustinuerit. Qualiter & quomodo istud instrumē
ebeat ordinari, ecce pſens forma te docet. Istud instru
tum eò ꝙ vna pars alteri obligatur, nõ diuiditur per
·d per partes tres. Nã in prima parte ponitur Anto. cũ
pactis & cõuentionibus. In secũda parte ponitur Cor-
um suis pactis & promissionibus. In tertia parte poni-
:lausula finalis, quæ ligat & obligat ambos contrahen
f. Anto. & Cor. adinuicē sub certa pœna, cum refectio-
ãnorum, obligatione vtriusq; partis bonorum. Prima
durat vsque ad §. & hoc promisit & fecit. Ibi secunda,
ırat vsq; ad §. sine causa clausulã fin. q̃ omnia. ibi ter-
c vltima, & protenditur vsque ad finē instrumenti. &
)ars debet signari & addisci in mēte, & nihil aliud de
instrumēto, eò quòd est necessaria in omnibus instru
s regulariter. Vnde no. ꝙ omne instrumentũ arrharũ
itur in partes, & non in ca. Et omne instrumentum,
o vna pars tantũ alteri obligatur, non diuiditur per
s, sed per ca. modo nõ esset nisi legere literam & vul-
ɔ iuuenibus. sed pro prouectis & exercitatis de iure,
teria arrharum: q̃a alibi nõ estis habituri in toto isto
& ibi est specialis tractatus, & ideò volo q̃rere octo.
ɔ q̃d sit arrha definiēdo. Secundo quare datur arrha
:ractib. & pactis. Tertio videtur q̃ sit pœna arrharũ.
tò qui possunt dare arrhas & qui nõ: quibus dari pos
k quibus non. Quintò formare alias quæstiones pro
ibus & rudibus, & quasdam pro prouectis & exer-

Enumerat quæ sit tractatur in præsenti glossa.

citatis. Sexto exponere singula verba in nostro instrumen to contēta q̄ indigent expositione. Septimò opponere ad nostrum instrumentū, dicendo ipsum forè malè dictatū & ordinatum puncto iuris: & posteà dare cōpetentem & cōtrariam solutionē. Octauo reiterare casum, diuidere literam p suas partes, & legere literā cum suo vulgari: & erimus expediti de præsentis instrumēti materia. Ad primum q̄d est arrha. Arrha est arg. emptionis & venditionis cōtractæ, sed nondū perfectæ secundū quosdā, sed secundū alios ponitur illud verbū, simul, & nos ita facimus. Arrha est arg. emptionis & venditionis cōtractæ, sed nōdum pfectę: vt est instit. li. iij. de empt. & vend. ti. j. emp. & vend. Exponitur arg. duobus modis, vno modo argu. put litera sonat Nā maximū argumētum & maxima probatio q̄ cōtractus pcessit vnde si vnus cōtrahentium negaret cōtractum nō esse perfectum, & datæ sunt ei arrhæ: & alter probaret dationē arrharum, tunc est maximū argumētum, q̄ contractus præcessit: & non est necesse probare cōtractū esse factū. & sic probando arrhas, probat cōtractū. Secundo modo exponitur argumentū, id est, principium, & initium: nā ab initio contractus dantur arrhæ, vt quando partes sunt concordes adinuicem, & vna dat arrhas. Sed nunquid arrhæ possunt dari ex interuallo, id est, partibus separatis à contractu? videtur q̄ non: q̄a dicitur in definitione quòd datur tantùm in præsenti, nō autē ex interuallo. Sed tamen dicas quod plurimū dantur in principio contractus de cōsuetudine. Sed tamen si partes volunt, arrhæ possunt dari in principio, & ex interuallo: sed si nolunt, nō. Quare dicitur, emptionis & venditionis? q̄a sæpius & sæpissimè dantur arrhæ in venditione, potius q̄ in aliis cōtractibus: & ideo dicitur emptionis & venditionis. Sed tamē possunt ita dari arrhæ in aliis cōtractibus, quēadmodū in emptione & venditione. Cōtractæ, sed nondū perfectæ ideo dicitur, quia nō dantur arrhæ in venditione perfecta: q̄a in ipsa perfecta nunq̄ dantur, sed in imperfecta, hoc etiā satis patet ad sensum. Sed pbo quod ista definitio nō pcedat, & nō sit bona. Nam illa non est bona definitio, quæ non cōuertitur cū suo definito: sed ista est huiusmodi, ergo, &c. Nam habetur in Instit, de emp. & vendi. in prin. in gl. quòd

ven-

vẽditio perficitur multis modis: vno modo, solo cõsensu, secundo modo, re tradita, & pretio soluto: tertio modo, per finalem actũ scripturæ: & hoc in vẽditione in scriptis, sed anteq̃ dentur arrhæ, oportet quod perficiatur cõtractus solo consensu, alioquin nunq̃ darentur arrhæ, si perficitur solo cõsensu: & in venditione perfecta nõ dantur arrhæ, vt suprà in definitione: ergo, &c. est mala definitio. Respõdeo, quod est bona definitio, & bene cõuertitur cũ suo definito: sed cũ dicitur ꝙ vẽditio perficiatur solo cõsensu, verũ est quòd perficitur quo ad quid, vt partes non possint discedere ab ea: sed in vẽditione pfecta nõ dantur arrhæ, ergo, &c. Verũ est, si est perfecta quo ad omnes partes, vt qa sit res tradita, & pretium sit solutum, benè possunt dari: & ita intelligitur definitio, sed nõdum perfectæ (supple) quo ad omnes eius partes. Ad secundũ, s. quare dentur arrhæ? & dico ꝙ duabus rationibus: prima est, vt metu pœnæ arrharum partes citius accedant ad perfectionẽ contractus: quia si ego dedi arrhas magnas, tunc timore arrharũ, ne arrhas perdã, ego citius perficio cõtractum cõsensu primitus celebratum. Nam emptio & venditio pficitur solo cõsensu, vt in præalleg. ti. in princ. Secunda est vt metu pœnæ arrharum partes citiꝰ perueniãt ad pfectionẽ contractus: qa si staret per vẽdẽtem, perderet arrhas: vt in tertio, & per tertium melius declaratur istud secundum. Sed hic quæro, nunqd arrhæ sint de natura cõtractus? Respondeo, ꝙ nõ, imò cõtractus posset esse sine arrhis potiꝰ q̃ cum arrhis: imò quòd plus est, arrhæ potius veniunt ad destructionẽ quã ad perfectionẽ, vt infra statim patebit. Sed oppono ad illud ꝙ dictum est suprà, quòd dãtur arrhæ, vt partes citius accedant ad perfectionẽ contractus. Probo quod nõ: quia ego video, si cõtractus est perfectus solo cõsensu, partes non possunt discedere à cõtractu vna inuita altera: sed si sint datæ arrhæ, possunt discedere cũ amissione arrharum: ergo veniunt potius ad destructionẽ, quàm ad perfectionẽ. Respondeo cum distinctione, quia aut sunt datæ nudæ arrhæ, id est, nomine arrharum tantùm, vt qa dixit emptor. Do tibi x. lib. nomine arrharũ, & tunc dico quòd bene veniunt potius ad destructionem, q̃ ad perfectionẽ: qa soluendo arrhas, siue perdendo arrhas,

Quare dantur arrhæ.

Arrhæ an sint de substantia contractus.

potest discedere à cõtractu. Si verò sunt datæ vestitæ, id est, nomine arrharum, & pro parte solutionis pretij, tunc dico quòd partes nõ possunt discedere à cõtractu, vna inuita altera, imò cogitur consummare & adimplere contractum: vnde versus solent dari de arrhis sic,

Arrha cùm dantur, pro se pretio que tenentur
Partes seruare, quæ promisêre vicissim:
Si dantur nudæ, nulli est nisi pœna timenda.
Illarum tantùm, sic pacta caduca manebunt. Sed si partes vellent discedere de cõmuni concordia, tunc dico quod bene possent: quia contractus de conuentione partium legem accipiunt: & nihil magis est conueniens naturali æquitati, quàm vnũquodque dissoluere eo genere, quo ligatum est

Vt habetur. ff. de po. l. j. §. si conuenias.

Ad tertiũ, s. quæ sit pœna arrharum: aut stat per dantẽ, id est, per emptorem qui dat arrhas, aut per recipientẽ, id est, per venditorẽ qui recipit arrhas. Si stat per dantem, tunc perdit arrhas, quas dedit. Si vero stat p recipientẽ, & tunc perdit arrhas duplicatas, id est, tantundẽ de suo, quia si habuit 10. nomine arrharum, restituit illa decem, & dat postèa tantundẽ de suo. vnde possumus notare quod duplum sumitur in iure duobus modis: vno modo sumitur pro tãtundem, & hoc in cõtractibus & pactis, vt hic in præsenti loco. Secundo modo sumitur pro bis tanto. Vnde fur non manifestus tenetur ad duplum, id est, bis tantum: qa si res valet 10. quam fur furatus fuit, tenetur ad xx. & illius xx. nõ

Qui possunt dare arrhas.

inest rei persecutio Ad quartum, s. qui possunt dare arrhas accipere regulam, quam habetis ad huc multoties: Omnes illi qui possunt alios contractus facere, & de rebus suis alienare, possunt dare arrhas. Sed à cõntrario sensu qui nõ possunt de rebus suis alienare, nec alios cõtractus facere, nõ possunt dare arrhas. Sed qui sunt illi, qui nõ possunt de rebus suis alienare? qui est minor. Prodigus, inde Deceptus, perpetuo morbo laborans, & multæ aliæ personæ, vt Instit. quibus alie, licet vel nõ. de quibus omnibus habebimus infra in tractatu Notularũ, in ti. de inutilibus contractibus ratione personarum. Sed quibus possunt dari arrhæ? omnibus qui posunt se obligare ad arrhas restituẽdas. Illis nõ possunt cõstitui arrhæ, qui nõ possunt se obli-

Arrhæ quibus dari possunt.

gare

gare ad ipsas restituendas. Qui autem sunt illi qui non possunt, infrà habebis in eodē tractatu de inutilibus contractibus ratione personarum. Nam minor nō potest se obligare ad recipiēdum arrhas etiā cum tutoris authoritate: & si recipit arrhas, vt cōsummauerit, nō tenetur reddere arrhas, neque adimplere contractum: quia sibi habet imputare, qui cōtraxit cum minore, & dedit ei arrhas & non procurauit quod conuerteretur in eius vtilitatem. Nam damnum, quod quis sua culpa sentit, sibi imputare debet, & non alteri: vt in Institut. quibus modis re cōtrahitur oblig. §. præterea, & fin. Sed in quibus rebus possunt constitui arrhæ? dico quòd possunt cōstitui in pecunia numerata, & in aliis rebus, s. mobilibus & immobilibus, vt in auro & argento. Sed probo quòd non possunt dari nec constitui in pecunia numerata: & sic quotiescunque prohibetur aliquid, & per cōsequens omne id, p quod cōuenitur ad illud, sed hoc etiam pretium prohibetur in alia re esse, quā in pecunia numerata: vt in Instit. de emp. & vēdi. §. pretium. ergo nec arrhæ poterunt cōstitui in alia re quā in pecunia numerata: quia p arrhas peruenitur ad pretiū. Sed tamen dicas, ꝙ possunt ita in pecunia numerata, q̄ in alia re, vt infrà habebis in secundo ca. de dotibus, in vltimo instrumēto, quo Anto. dedit vnam domum Corrado pro arrhis sponsalitiis pro filia sua, vt ibi habebis de hoc. Ad quitum, s. formare aliquas quæstiones. Et prima quæstio talis est quæro, nunquid arrharum datio faciat rē desinere esse integram, Hoc est dicere, ꝙ quando arrhæ sunt datæ non incipiat res esse mea, s. mei emptoris: & desinat esse sua, s. venditoris. Si autem sunt datæ nomine arrharū tantùm, tunc non faciunt rē desinere esse integrā. Si verò sunt datæ nomine arrharū, & pro parte solutionis pretij, & tunc faciunt rē desinere esse integram, id est. illa res incipit esse mea, & desinit esse tua. Sed tamen si quis intelligeret, possum dicere ꝙ non absolutè. Sed si diceres, quando arrhæ, sunt datæ nomine arrharum & pro parte solutionis pretij, faciunt rē desinere esse integrā. Respondeo ꝙ tunc non sunt arrhæ, sed pars pretij. Et sic nota quod arrharum datio nunq̄ facit rem desinere esse integram. Secunda quæstio talis est. nunqd fideiussoris datio faciat rē

Nā damnum, vt habetur in c. dānum. de reg. iur. lib. vi.

In quibus rebus possunt arrha constitui.

Arrharum datio an faciat rem nō esse integram.

Fideiussoris datio an faciat desinere rem esse integram.

desinere esse integram, vt verbi gratia, facio contractum: dixit vna partium, ego promitto tibi tradere istã rẽ pro tanto pretio: & ad hoc obseruandum ego do tibi Philip. in fideiussorem, & ita fideiussor promittit, & alia pars promisit pretium soluere, & iste dedit fideiussorẽ. Quæro, nunquid ista fideiussoris datio faciat rẽ desinere esse integrã Respõdeo quòd non, quamuis fideiussores vt principales sint obligati ex sua promissione, & possunt conueniri? nõ tamen res desinit esse integra. Tertia quæstio talis est: nunquid stipulatio seu verborum obligatio faciat rẽ desinere esse integrã, vt quia dixit vnus cõtrahẽtium, promittis tu mihi vẽdere domum tuã pro cẽtum? & alter respondet quod sic: alter posteà interrogauit, & tu promittis mihi dare cẽtum lib. nomine preti: & ipse respondet quòd sic. Quęro nunquid ista stipulatio faciat rẽ desinere esse integrã? Respondeo quod non, quia ista verba prædicta non habent tãtum effectum, quòd res desinat esse integra, quãuis contrahentes sint adinuicẽ obligati ex sua promissione. Quarta quæstio est, nunquid pignorũ datio faciat rẽ desinere esse integrã, vt quia partes adinuicem dederunt pignus de faciẽdo contractum? Ad hoc sciendum sic distingue: quia aut pignora fuerunt data æstimata, tunc non faciunt rem desinere esse integrã, Si verò fuerunt data æstimata, & tũc aut nomine arrharum simpliciter, & tunc nõ faciunt rem desinere esse integrã, sicut nec arrhæ. Si fuerunt data nomine arrharum, & pro parte solutionis pretij, tunc isto casu res desinit esse integra: quia cedunt loco pretii, sicut arrhæ, quãdo sunt datæ nomine arrharum, & pro parte solutionis pretij. Quinta quæstio talis est: ponamus quod pignora sunt data inæqualia: vt verbi gratia, vnus contrahẽtium dedit pignus decẽ librarum propter perfectionem contractus, & alter dedit pignus xx. & ille qui dedit magnum pignus, non vult adimplere contractũ, & stat per eum quo minus cõtractus adimpleatur: Quæro nunquid perdat totum pignus quod dedit? Quidã dicunt quod debet tãtum perdere, quantum poterat lucrari; nam si alter noluisset adimplere cõtractum, potuisset lucrari illud pignus quod valet x. ita debet tantum perdere de suo. s. x. & hoc est de æquitate. Alij dicunt quod debet perdere totũ

Item quid in stipulatione.

Quid in datione pignorũ

pignus,

pignus, nã ipse debebat ponere pignus æqualis valoris. Et dãnum ꝙ quis sua culpa sentit, sibi imputare debet, vt Instit. quibus mod re contrah. oblig. §. prætereà & hoc est stricto iure. & hæ quæstiones sint pro rudibus & iuuenib⁹. Nam non debebat ei dare pignus tanti valoris: & quis potest se obligare ad quantum vult. Tamen dicit Aurora, naturalis æquitas de consuetudine non vult ipsum perdere nisi tantum, quantum ille esset lucraturus vel lucrari potuisset, vt no. in Institu. de mandato. C. eo quòd si ęquitas inuenitur scripta, præferatur iuri. Nã si stat per istum emptorem quod contractus non adimpleatur, amittit suum pignus valoris x. libra. & ita iste venditor tãtũ perdet: & ideo si stat per istum qui dedit pignus xx. lib. de æquitate nõ debet amittere nisi decem sicut potuisset lucrari. Sexta quæstio talis est: quidam contraxerunt, & fuerunt datæ arrhę, modo per vnum stat quod cõtract⁹, non adimpleatur: dicit vnus, da mihi arrhas: & alter dicit, nolo: Qua actione potest agi contra eum? distinguendum est: quia Aurora dicit quòd aut venditio fuit cõtracta in scriptis, aut sine scriptis. Si autẽ in scriptis, vtputa, quia facta fuit mentio de scriptura: & tunc potest agi officio iudicis, vel condictione ex lege. Si autem venditio fuit facta sine scriptis, agitur actione ex empto. Septima quæstio talis est: quæritur, vtrum interesse possit peti vltra pœnam arrharum. Nam multæ fuerunt opiniones. Nam dicit Aurora, quod quidam dicunt, vt Martinus & Azo, quod tacitè videntur cogitare in cordibus eorum de amittendo arrhas si vult à cõtractu discedere: & iste tacitus cõsensus expressè est habendus, vel habetur, & ita dicunt, quod quis non debeat amittere arrhas. Alij vero vt dicit Aurora, sunt in opinione alia: vt Bulgarus & Iohañes, quod agatur ad interesse, vt no. in Instit. de emp. & vendit. in princ. in glo. super verbo, compellitur: quòd omnino res tradatur, & pretium soluatur, vel ad interesse agatur. & ideo dicitur omnino: q̃ importat necessitatem, & sic prima opinio de consuetudine seruatur, sed secunda de iure: Et ideo bene dicit: si æquitas inuenitur scripta, præferatur iuri. Octaua quęstio talis est: quæritur vtrum possit agi ad pœnam in instrumento contentam vltra pœnam arrharum? & videtur quòd non.

Arrha qua actione petuntur.

Interesse an possit peti vltra arrhas.

Nam partes possunt discedere a cōtractu soluendo pœnā arrharum sine alia pœna, vt in Instit. de empt. & vendi. §. ita tamen Præterea propter vnicum delictum vnica pœna debet inferri delinquenti: ergo non agitur ad pœnam in instrumento appositam. Sed tamen tu dicas, & melius, quòd potest agi ad pœnam promissam vltra duplicationē arrharum. Nam perdere arrhas duplicatas & simplices, est de natura contractus arrharum: sed pœna apposita nō est de natura contractus, imò est de cōuentione partium, & ex conuentione partium contractus legem accipit, merito potest peti pœna partium conuentione vallata, Nona quæstio talis est: quæritur nūquid cōtractus arrharum sit contractus proprius? Do. Accursius tenet quòd est contractus proprius: Nam ille est contractus proprius, in quo ambæ partes obligantur: sed in isto obligantur ambæ partes: ergo, &c. Et hoc tenet etiam Do. Rolan. diuus auctor nostri libri in tractatu Notularum, in ti. quid sit contract⁹ & de contractuum diuisionibus, circa principium. Sed tamen si quis vellet subtilizare, posset dicere quòd est contractus improprius: nam ille est contractus improprius, in quo vna tantum pars obligatur. Sed hic obligatur nisi vna pars, ergo, &c. Quia ille qui dat arrhas, non est obligatus: sed ille qui recipit, si non velit adimplere contractum. tamē teneatis primam opinionem: quia securior est pro vobis. Decima quæstio talis est, quæ est optima, & cautè notanda, quia sunt duo cōtraria venditio est facta in scriptis & datæ sunt arrhæ nomine arrharum, & pro parte solutionis pretij. Quæritur nunquid in ista venditione sit locus pœnitentiæ. sic videtur primò quòd sit locus pœnitentiæ donec instrumentum est lectum, & à partibus approbatū vt in Instit. de emp. & vend. §. aliis autem, circa prin, Secundo videtur quòd non, quando arrhæ sunt datæ nomine arrharum, & pro parte solutionis pretij, non est locus pœnitentiæ, vt suprà, in secundo puncto dictum est. & sic habetis pro & contrà. Aliqui dicunt quòd considerandum est vltimum dictum verborum; quia si vltimò dictum est, quod exinde stat scriptura, tunc erit locus pœnitentiæ, si vltimo datæ sunt arrhæ pro parte solutionis pretij, non est locus penitentiæ. Sed tamen hoc non est verum: quia

Alia quæstio.

Arrharum cōtractus an sit cōtractus proprium.

An in venditione sit locus pœnitētia.

rebus,

rebus,& non verbis legem imponimus:& magis sensum, quam verba spectamus. Sed tamen dicas quod non est locus pœnitentiæ, quia datæ sunt arrhæ nomine arrharum, & pro parte solutionis pretij. Sed si tu diceres est véditio inscriptis,& in ea est locus pœnitentiæ: dicas quod fallit in isto casu, in quo non est locus pœnitentiæ: & sic non est locus pœnitentiæ. Ad sextum.s.exponere verba in nostro instrumento contenta. In nomine domini amen. Istę sunt publicationes, quæ debent poni in principio cuiuslibet instrumenti? & sunt sex de consuetudine, de quibus publicationibus habebimus infra ad plenum in tractatu Notularum, in vltimo titulo de instrumétis, ita quod hic non insisto. Sed tamen author ponit hic de publicationibus, non vt velit tractare, sed exemplificare, & gratia exépli, vt semper ponamus in instrumétis: ideo hic ponit An. hoc est, nomen proprium contrahentis, & super hoc volumine 4. regulæ denotantur. Prima est in iure & de iure. Aliæ tres sunt magistrales. Prima est iuris, & est talis. Nóta quod omnia propria nomina contrahentium, restantium, testium, & litigantium debent scribi & declarari per te notarium, nomine, prænomine, cognomine, agnomine, & nomine loci, ad hoc vt sit clara persona testantis testis, litigantis, & contrahentis. Nam si ignorentur contrahentium nomina, per consequens totus contractus ignoraretur, quorum gratia factus est: dico quod contrahentium nomina debent declarari nomine, prænomine, &c. vt suprà dictum est, vel per alterum ex his. Sed quid est nomen? Nomen est quod imponitur alicui non habenti nomé. Vel sic, nomen est vox rei imposita, per q̃ ex impositione rem nominamus, vt Petrus, Iohannes, &c. & hoc accidit in principio natiuitatis: sed tamé aliquando contĩgit, quod alicui imponuntur duo nomina in baptismate, in vnum nomen compositum, vt volo quod habeat nomẽ aui, & auunculi, vel patrui, vt Girardus & Iohannes B. &c. & tunc debes scribere nomen magis vsitatum. Sed quid est prænomé? est nominis designatio ab aliquo ꝓpinquorum, vt B. filius quõdam, &c. cognomen est nominis designatio à tota parentela vel progenie: vel cognomẽ est totius cognationis nomen à tota parentela, vt Iohannes de

Exponit verba instrumẽti.

Nomen quid est

Prænomen cognomẽ.

Galutiis, Petrus de Popol. & sic de similibus. Item debẽt declarari agnomine. Agnomẽ est quod imponitur alicui ab euentu dignitatis vel arte. Ab euentu, vt fecit Imperator in principio Institu. in rubrica: Nam ibi ipse ponit agnomina prouinciarũ, quas deuicit. Dignitatis, vt episcopus Bon. & Abbas Nouantulanus. Ab arte vt Petrus no. & Martinus piliparius, & sic de similibus. Secunda regula talis est, & hoc, & quæ sequuntur magistrales quod omne nomen contrahentis, testantis, testis, & litigantis debet scribi extensè, non autem abbreuiatè, & hoc ad euitandas lites, & quæstiones, quæ exinde possent insurgere, nisi esset nomen de consuetudine approbatum, vt Iaco. & Io. & etiam nomen pretii, seu aliqua quantitas pecuniæ debet scribi extensè, & non abbreuiatè, vt Antoni⁹ promisit Corrado centum, vel vendidit vnam domum pro pretio centum, nec debet scribi abbreuiatè, vt faciunt mercatores: quia faciunt vnũ C. & hæc est causa, quare debẽt scribi extensè, vt euitetur materia falsi fabricandi: quia de isto C. possunt fieri vnum Q. & de O. posset fieri vnum M. addendo vnam gambam: & sic illud facere Mille: ecce qualiter est falsitas. Sed tamen si tu faceres nomina contrahentium à principio instrumenti extensè, vel faceres pretium, vel aliquam quantitatem pecuniæ extensè simul: tunc tibi licitum est posteà in subsequentibus abbreuiare. Tertia regula est, quia litera prima cuiuslibet proprij nominis contrahentis, litigantis, testis, vel testantis: & litera partis cuiuslibet instrumẽti, & etiã capituli, & etiã alicui⁹ quantitatis pecuniæ siue pretij, debet esse grossior cæteris aliis, vt in scribendo citius reperiatur tenor negotij: & h. duabus rationibus. Prima est, vt instrumentum sit magis cautum & ordinatum. Nam sicut mulier se ornat, eius faciem & personam vestibus multiplici colore fulgentibus: ita debet tabellio suam ordinare scripturam. Secunda est ad euitandam infamiam rusticorum. Nã rusticus malitiosus scit te esse nota. studio inuolutum & optimè addiscentẽ. & scit te etiam quando debes proprios visitare, & venit tibi obuiam cum alia rusticorum caterua, vt te videatur diligere: sed tamen in eius opposito laborat, & secum apportat vnum instrumentum multa turpitudine inuolutum

Agnomen.

Qualiter nomina debent scribi.

uolutum, quod diu in deceptionis reseruarunt cautelam: & ibi ostendit, vt videas quantitatem pretii vel pecuniæ reseruatæ, quæ in illo instrumento venditionis, vel decreti, vel cuiuscunque alterius continetur, modo propter vituperationem, vel quia non sunt in eo literę grossę, tu nequis citi⁹ inuenire, quàm velles, statim incipit truffari de te cum signis & indiciis ad truffandum, & nedum signis, sed etiam verbis: quia dicit, quod dicitur in vulgari, cum aliis iste amisit. Sed tu debes, quando tu non inuenies ita cito id quod postulas, ne diuersus videaris in totum, dicere. Hoc instrumentum nihil valet: quia est multa fœditate, & sordibus inuolutum. Quarta regula talis est, quòd si est nomen aliquod partium vel gentile, & adiungatur in dignitate temporali. Illa dignitas debet discordare cum suo antecedente in numero & in casu: nam res, de qua tẽporalis dignitas habetur, in genitiuo ponitur: vt rex Francorum, & Imperator Romanorum. Si verò est dignitas spiritualis, debet concordare in numero & in casu, vt Episcopus Florentinus, & Archiepiscobus Romandiolen. Filius quondam Boëtij. & hoc est nomen proprium contrahentis, suprà dictum declarat prænomine, & quandoque declaratur siue ponitur. Et quondam, in contractibus & pactis, vltimis voluntatibus & iudiciis semper denotat mortem alicuius, & est aduerbium temporis: & hic possumus colligere quòd instrumentum potest ornari per te notarium tribus modis. vno modo, quando non habet partem vt in casu nostro. Alio modo, quando habet partem, sed est emancipatus: & tunc tu debes dare ei onus, hoc modo: Antoni⁹ filius Boëtij interrogatus per me notariũ an esset filius fa. an esset homo sui iuris: respondet coram me notario & testibus infrascriptis se esse patrem fa. & hominem sui iuris, promisit, &c. Si verò ostendit instrumentum emãcipationis tibi notario, tunc dices: Anto. &c. emancipatus & à sacris sui patris manibus relaxatus, vt patet in instrumento ipsius emancipationis à me notario viso, lecto, & tacto coram testibus infrascriptis, promisit, &c. Per se & suos hæredes. Et ista verba de iure non sunt necessaria: qa quamuis hæredes non ponantur, intelliguntur. Nã pactũ est adeo generale, quòd regulariter transit ad heredes:

quamuis nulla mentio de hæredibus habeatur. Fallit in quatuor casibus, in quibus pactum non transit in heredes nisi expressè dicatur. Fallit in alio casu quamuis dicatur per se & suos heredes. Primus casus est in quo pactum non transit in hæredes, nisi dicatur. In vsufructu: nā si vsufructus finitur morte vsufructuarij, etiam in eo non succedūt hæredes, imò remanent penes proprietarium vsufructus & proprietas, nisi dicatur: vt Insti. de vsufru. §. finitur. Secundus casus est in pace: quia dicatur, talis fecit pacem cum tali, & nō dicatur per se & suos hæredes expressè, hęredes posteà possunt venire, &c. Tertius casus est in compromisso: nam si vnus compromitteret, & moritur, hæredes non succedunt, nisi si dictum ab vtraque parte per se & suos hæredes: sed quid si vnus compromisit per se & suos hæredes, alter non, nunquid succedant in eo cōpromisso hæredes? Respondeo quod non. quid si vnus compromisit sine pœna, alter cum pœna, nunquid valet pœnæ promissio? Certè non: quia contractus compromissi claudicaret, quod facere non debet. Quartus casus est, quòd quamuis dicatur per se & suos hæredes: hæredes non succedunt, vt in societate priuata. Nam qui societatem contrahit, sibi certam personam eligit: vt insti. de societ. §. soluitur, & ꝙ dico, non succedunt hæredes, sc. vt socij, sed vt hæredes, bene poterunt explicare vetera negotia: noua autem, si vellent inchoare, possent: secus est in societate publica: quia hæredes non succedunt, nisi tria concurrant. Primū, quòd sit societas facta ad publicam, seu ad publicorum vectigalium, vtputà ad molendina, vel ad gabellam, vel datium communis. Secundum, quòd dicatur inter contrahentes, quòd hæredes succedant. Tertium quòd hæredes habeant personas habiles ad succedendum, vt quia sint sanæ mentis & quòd non sint prodigi vel furiosi, &c. Textus sine aliqua exceptione iuris vel facti, de istis exceptionibus dicetur infrà in ix. ca. sub Rubrica de exceptionib⁹ & in tractatu Notularū sub Rubrica de renuntiationibus, ideo omitto. Se in obligando, hoc bene sequitur ex quo ꝓmisit, quòd obligetur. Stipulanti, expone, id est, interrogando responsionem recipienti. Nā stipulatio debet fieri per interrogationem præcedentem & responsionem statim

In quibus casibus pactū non transit ad hæredes.

tim subsequentem, vt infrà habebimus ad plenum in tractatu Notularum sub rubrica de obliga. Sed tu dicis quòd stipulatio habet fieri per interrogationem & responsionẽ hinc bene apparet compromissio seu responsio. non autẽ interrogatio, &c. Respondeo: quia ea quæ fiunt à iuris peritis, præsumuntur solenniter acta. Nam præsumit lex ꝙ interrogatio præcesserit, ex quo apparet promissio: quia nemo promitteret, nisi esset interrogatus dare, vendere, & tradere. Expositionem istorum verborum omitto: quia infrà dicetur in instrumento venditionis. Textus ibi iure proprio, ad differentiam iuris emphyteotici & iuris subincerti: quia res quæ venditur, potest vẽdi alteri quinque modis, vt infrà dicetur. In perpetuum, hoc verbum accipitur diuersimodè in iure. Nam quandoque accipitur ꝑ spacio trium annorum, vt in vsucapione inter præsentes. Quandoque pro spacio v. annorum, vt in vsucapione inter absentes. Quandoque pro spacio x. annorum, vt in præscriptione inter præsentes. Quandoque pro spacio xx. annorum, vt in pręscriptione inter absentes. Quandoque accipitur pro fine fine, vt Deus regnabit in perpetuum, id est, sine fine. Et chartam venditionis & traditionis eidem facere. Circa hæc volo quærere duo, Primum, si venditor non promisit emptori facere chartam venditionis, nunquid teneatur? Secundò, si ꝓmisit ꝑ pactũ nũqd tale pactũ valeat? Ad primũ s. nunquid teneatur emptori facere chartã venditionis si non promisit? videtur primo ꝙ non: quia vẽditor nõ tenetur emptori, nisi ad ea quæ sunt de natura contractus, & de substantia eiusdem venditionis: sed facere chartam non est de natura contractus, ergo non tenetur: quia de natura venditionis est rem tradere, & de euictione teneri. & videtur quòd sic, teneatur, quia venditor tenetur ad ea quæ prosunt emptori, & non nocent venditori: sed facere chartam non nocet venditori, & prodest emptori: quia emptor facilius poterit probare venditionem per instrumentum, quàm per testes, quamuis omne negotium fiat regulariter sine scriptis, quemadmodum cum scriptura. & hoc fortè seruaretur de consuetudine. Secundum, s. si pactũ est factũ, nunquid valeat? Certè sic: quia nihil est quòd magis hominibus conueniat, quàm

Verbũ perpetuum quot modis accipitur.

Venditor an teneatur facere chartã venditionis emptori.

pacta seruare: vnde ait Prætor, Pacta bona fide facta seruabo. ff. de pactis. l. j. sed non in fraudem legis. Promittet & renunciabit de quadam petia terræ, &c. hæc non est res vendita, sed in futurum vendi speratur. Et nota quòd res, quæ venditur, debet declarari in instrumento per te notarium quatuor modis, sc. per quantitatem, qualitatem, per locum, latera, & confines. Per quantitatem, vt quâta est, decem iugerum, vel besulcorum, vel tornaturarum, & hoc est verum, si partes sciunt, quanta est res vendita, sed si nesciunt, dices simpliciter, dedit vnam petiam terræ. Sed ponamus quòd venditor dixerit decem tornaturarum esse, & agrimensor non inuenit nisi nouem, vel octo in mensuratione, quid erit in isto casu? Dicit Aurora quod actio datur emptori quatenus quâto minoris, vt vêditor restituat pro rata pretium. Sed ponamus quòd terra est vendita in summa pro centum. Quare dixit emptor. dabo tibi centû de tota terra. Nûc dicit Aurora, quod debeat haberi ratio bonitatis. Quod falsum est: quia vbi res non extat, ibi ratio bonitatis haberi non potest, imò datur actio quantitatis, vel quanto minoris: & in hoc reprehenditur Aurora. Sed ponamus quòd venditor dixit, quòd erant decem tornaturæ, id est, totum: quarum quinque erant aratoriæ, & quinque vineatę, postea agri mensor bene adinuenit decê tornaturas in mensura: sed inuenit quatuor vinearias, & sex aratorias, quid erit in isto casu? tunc dico quòd habet locum ratio bonitatis. sicuti dicit Aurora: quia melior est terra vineata, quàm aratoria regulariter: & sic aget êptor ad supplementum illius pluris, quod dicit terra vinearea. Sed quid si vêditor dixit emptori, quòd erant decem tornaturæ, & postea reperiuntur duodecim, nunquid teneatur emptor emere illas duas tornaturas? Respondeo quod non cogitur id, de quo non fuit conuentum, nisi essent apposita ista verba in instrumento, solua ratione pluris minorisue: quia tunc teneretur. Nota quòd quantitas rustici prædij debet declarari per tornaturas & iugera: sed vrbani per pedes, vncias, & cubitos. Secundo debet declarari per qualitatem, vt qualis est res vendita, vt pratiua, vineatia, valiua, buchiua, aratoria, & sic de aliis: & est qualitas rustici prædij. Qualitas vrbani est, vendidit domum balchionatam

chionatam vel merlatam cum vno horto, vel viridario ex parte posteriori, vel cum vno puteo in curia, &c. Tertiò p loca, vtputà per locum generalem, specialem, & specialissimum. Per generalem, vt vendidit vnam domum positam in ciuitate Bon. Per specialem, in capella sancti saluatoris. Per specialissimum, apud dictam ecclesiam. vel in capella sancti Bar. iuxta turrim asinellorum. Ita de rustico prędio, vendidit vnam petiam terræ positam in comitatu Bonon. in terra Vlgiani vel sancti Ro. in loco, qui dicitur Podius. Quartò, per confines & latera, & possunt apponi tribus modis. vno modo à quatuor plagis mundi siue partibus, vt à meridie possidet talis, ab Oriēte possidet talis, ab Occidēte & à Septentrione sunt viæ publicæ. Aliàs sic, à mane talis, à meridie talis, à Sero talis, & à Septētrione est quoddā flumē, &c. & isti modi non sunt boni, nec multum placibiles. Terti⁹ mod⁹ est per latera & confines: & iste mod⁹ de cōsuetudine seruatur: quia quamuis domini confinium collateralium immutentur per temporum successiones, non tamen immutantur collaterales confines, & iste est optim⁹ modus. & hunc modum in instrumentis appones. Et sic vendidit vnam petiam terræ aratoriæ tot torn. cuius rei tales sunt confines benè declarando: ab vno latere possidet talis, ab aliis duobus lateribus sunt viæ publicæ, &c. de cōfinibus. Sed quid si fuerit erratum in confinibus, nunquid vitiatur instrumentum? Respondeo quòd non, si constat de re vendita: si verò non constaret, tunc vitiaretur. Sed nūquid sepes & fossata veniunt in mensuratione? Respondeo quòd sic, nisi agatur in contractu. Vltimò, quęro nunquid flumina veniant in mensuratione confinium? distinguendum est: quia aut sunt publica, & tunc non veniunt: quia res publicæ alienari non possunt. Si verò priuata: & tunc veniunt, vt mollozellum, nisi agatur in contractu Vltra q̃ro, nunquid venditor teneatur specificare confines sui vicini circunstantes? distinguendum est: quia aut habet bonos, & tunc non tenetur, si non vult. Si verò habet malos, vtputà fructuum depopulatores: vel qui habet barisellum in confinibus, vt erat tempore populi, & tunc tenetur specificare, aliàs tenetur emptori ad omne dānum & interesse. Pro prætio decem libr. Bonon, &c. hoc non est prælēs

pretium, futurum speratur. Sed quale debeat esse pretium in venditione appositum, infrà dicam in instrumento vẽditionis. Item quod faciet & curabit. Ad euidentiam isti⁹ pacti volo quærere quatuor. Primò si venditor non promisit vxorem vel socerum facere consentire, nunquid teneatur? Secundò si promisit per pactum, nunquid teneatur virtute pacti? Tertiò, ad quid operantur illa verba. ad ipsius sapientis sensum? Quartò, tradam quoddam cõsiliũ Ad primum scilicet, nunquid venditor teneatur emptori vxorem facere consentire? dicit Aurora quod non: quia vẽditor non tenetur emptori nisi ad ea quæ sunt de natura contractus, id est, rem tradere & de euictione promittere, seu cauere, sed vxorem facere consentire, non est de natura contractus: ergo non tenetur, si non promiserit, & res vendita ad vxorem non pertineat. Potestis tamen allegare quod tenetur: nam venditor tenetur emptori tradere rem liberam & expeditam: sed vxor propter dotes suas habet bona mariti obligata, & sic maritus non posset tradere rẽ liberam & expeditam, nisi vxor renunciaret. Et quod dico natura contractus est de euictione cauere, fallit quando venditio est facta in alea, id est, in ludo: Vt verbi gratia, q. dam ludebat cum sorte, causa habendi pecuniam, vendidit vnam rem cuidam, dum esset in ludo: tunc isto casu non tenetur de euictione, nisi expressè promittat, & etiam sunt alii casus, in quibus venditor non tenetur de euictione, vt habetur in lectura illius instrumenti, quædam in se pacta continens. Et alea est omnis ludus, qui nititur virib⁹. Fortunæ, & in se continet omnem ludum prohibitum. Et per hæc potes notare, quod ludus calculorum non est prohibitus: quia non nititur viribus Fortunæ, imo viribus animi: quia in illo ludo tota animi & ingenii subtilitas requiritur operando: & etiam ludus, qui fit gratia experiendarum virium, non est prohibitus: vt ludus pilæ. Ad secundum ponamus quod venditor promisit vxorem facere cõsentire, nunquid tenebitur eam facere consentire? distinguendum est, quod illud pactum poterit esse ita & taliter ordinatum, quod non valebit: & in talibus casibus & similibus ignorantia tabellionis demonstratur, & boni tabellionis bonitas reseruatur, vt in hoc exemplo. Item promi-

Alea quid.

sit dictus Anton. quod vxor sua domina Mateld da & quælibet alia persona, quæ ius habet in dicta re vendita, renũtiabit omni suo iuri, quod haberet in ipsa re, &c. Tunc Antonius non tenetur, quia promisit factum alienum: & factum alienum promittẽdo nemo regulariter obligatur, vt in Instit. de inuti stip. §. si quis alium. Et pactum potest esse ita & taliter dictatum, quòd valebit & tenebit, & hoc duobus modis: vno modo, quando promittit per ista verba, facere, & curare, vel per alterum ex his, vel quod faciet & curabit, vel se facturum & curaturum, vt patet in litera, & tunc tenetur: quia non promittit factum alienũm, sed suum proprium promittere videtur, vt in præallegato §. si quis alium. Alio modò, per pœnam legitimè apposità. Item promisit quòd vxor sua consentiet venditioni, hoc non valet, vt suprà. Sed si non consentiet, promisit dare centum nomine pœnæ, & tũc valet promissio metu pœnę. Sed tamen non credas quod vxor teneatur in aliquo ex istis casibus consentire ea inuita: quia ex alienis contractibus neminem obligari certissima regula iuris est. Vel potest dicere breuius, aut ipse venditor promisit per ista verba facere & curare, aut non: si non, non tenetur: si sic, tenetur: & etiam si promisit sub certa pœna. Ad tertium, scilicet videre ad quid operantur illa verba, in instrumento apposita, ad sensum ipsius sapientis: etiam dico quòd operãtur parum, seu nihil: quia si iste Corradus emptor elegit Phi. in sapientem, si iste Philippus dicat Corrado emptori facias tibi dare bonos fideiussores, vel bona, & idonea pignora, venditor non tenetur dare fideiussorem, nec bona pignora: quia sapiens non potuit excedere substantiam vel materiam contractus venditionis. Ideo dicitur, quòd si est sapiens, isto casu desinit esse sapiens: sed operantur ista verba & istud pactum fortè in hoc: quia sapiens poterit ligare & obligare partem fortius & strictius in his, quæ sunt de iure. Sed melius fuisset emptori dixisse: ego volo ꝙ tu des bona pignora: vel bonos fideiussores. Ad quartum scilicet dare vnum consilium, &c. tale quòd quotiescunque contingat emere vel alium contractum facere, meliꝰ & securius est pro te emptore dicere venditori, ego volo ꝙ tu des plenissimam securitatem, quàm dicere, ego volo ꝙ

Quid importãt verba, ad sensum ipsius sapientis.

tu facias me securum ad sensum sapientis mei, vt patet in litera instrumenti nostri. Nam si promittit plenissimam securitatem, vel ipse tenetur dare bonos fideiussores: vel idonea pignora, quòd secus est, si promittit facere securũ ad sensum sapientis tui. Et hoc promisit dictus Antonius. Hæc est pars secunda nostri instrumenti, in qua ponuntur pacta istius Corradi, qui quidem Corradus duo facit: vnũ in præsenti, quia ipse dat decem libras nomine arrharum, & pro parte solutionis pretij, & ita tu tabellio, debes scire, secundum quid det arrhas: quia si dat nomine arrharũ tantum ita scribas: si dat nomine arrharum, & pro parte solutionis pretij, ita tu facias: & noli dicere, ego faciam instrumẽtum arrharum sicut iacet in summa: Sed promittit in futurum: quia promittit dare residuum pretij, hinc ad certum tempus, prout in summa ascendit. Quæ omnia & singula: hæc est vltima pars nostri instrumẽti in qua ponitur clausula generalis, quę ligat contrahentes adinuicem sub stipulatione pœnali, & sub refectione damnorum & expensarum, & oblig. bonorum, & competens moderamen est, vt in his seruetur æqualitas, id est dicatur sicut venditor promisit, & se obligat & bona sua emptori: ita emptor venditori facere debet: quia cõtractus claudicare non debet: quia dicit Imperator æqualitatis sum⁹ & iustitiæ amatores, Sed quid si claudicaret iste cõtractus, quia iste venditor promisit sub pœna, & emptor sine pœna, nunquid valebit contractus? Certè sic, licet claudicet: sed est speciale in compromisso, quod quidem compromissum si claudicat, non valet, vt suprà dixi, & etiam infrà dicetur in vij. c. & in ista clausula ponuntur tria valde bona, & cuiuslibet istorum trium erit lectio per se suo loco & tempore, Deo propitio auxilium exhibente. Nam primò ponit de pœna & stipulatione pœnali, de qua dicetur in tractatu Notularum sub rubrica de pactis, in §. nunc demum videndũ est. Secundò ponit de refectione damnorum, & expensarum, & de interesse: & tertio ca. de debitis & creditis in illo instrumento debiti contracti à scholaribus & clericis ex causa cambij. Tertiò ponit de hypotheca & bonorum obligatione, de qua dicetur in ca. de securitate: ideo hæc tria duxi omittenda. Actum Bon. hic author ponit tres publicationes,

cationes, de quibus in fine instrumentorum de consuetudine ponitur. Aliæ tres sunt in principio: & hæc facit gratia exempli, non vt velit tractare de ipsis, sed suo loco, & tempore suo reseruatur. No. quod verò dictum est, &c. hęc verò, nota posita in fine instrumenti insurgit & exoritur ex illis verbis positis in instrumento, cum boni & idonei fideiussoris præstatione, &c. quæ nota breuiter & summariè hæc intendit, quòd non debet apponi pactum fideiussoris in instrumento, nisi expresse dicatur inter partes: quia venditor fideiussorem præstare & dare non tenetur. & hoc est quod dicit no. Et ad intelligentiam istius notæ volo quærere tria. Primò si venditor non promisit dare fideiussorem nunquid teneatur ponendo quandam regulam & casus exceptos a regula? Secũdò, si tenetur in aliquibus casibus qualem fideiussorem tenetur dare, & quot? Tertiò videre, si fideiussor moritur, nunquid venditor liberetur? Ad primum, si non promisit dare fideiussorem, nunquid tenetur? Respondeo quod non: quia venditor non tenetur emptori nisi ad ea quæ sunt de natura vel de substantia contractus, ergo, &c. sed tenetur solummodo rem tradere, & de euictione promittere: & ista est regula, quare venditor regulariter non tenetur dare fideiussorem emptori. Sed fallit in tribus casibus, in quibus tenetur dare fideiussorem. Primus casus est, quando promisit per pactum, & tunc tenetur virtute pacti: vnde ait Prætor: Pacta seruabo bona fide facta, sed non in fraudem legis, & nihil est quod magis hominibus conueniat, quam pacta seruare. Secundus casus est, quando promisit plenissimam securitatem: quia tunc ipse venditor tenetur dare bonum fideiussorem, vel idonea pignora. Tertius casus est quando contractus est in limine, hoc est dicere, quando est mota quæstio ante solutionem pretij, & traditionem rei, sed tantum post cõsensum: & sic similitudinariè loquitur quando homo est in limine hostij, nec est in domo, nec extra domum, sed tenet quoddam medium: ita contractus est in limine, quã do perfectus quoad constantiam, sed non quoad alia, sc. rei traditionem, & pretij solutionem. Vt verbi gratia, ego emi domum tuam vel aliam rem solo consensu, sed antequam fieret rei traditio & pretij solutio, fuit mota quæ-

Tres quæstiones vtiles.

ſtio de re vendita:modo iſto caſu venditor tenetur dare fideiuſſorem. Sed nunquid tenetur dare fideiuſſorem pro illa perſona, quæ mouet litem, vel pro aliis omnibus, qui poſſent mouere in futurum? dicunt quidam quod debet dari fideiuſſor pro omnibus in poſterum venientibus. Alii dicunt & melius & ſecurius fit ad cautelam, quòd debet tantum pro iſto dare, qui mouet litem, nō autem pro aliis qui poſſent mouere: quia ſi ille non moueret litem, non tenetur dare: ſed ex quo mouet, det tantum pro illo, qui mouet: ad obuiandum malitiis hominum, quæ poſſent committi. Vt verbi gratia, poſſet dicere emptor cuidam amico ſuo, ego emi vnam domum à Corrado, moueas mihi quæſtionem, quia venditor tenebitur poſteà dare fideiuſſorem ab omni perſona de mundo, & facias quòd nemo ſciat: Iſte dicit, ego faciam, ecce quomodo malitię poſſunt committi. Sed nunquid iſte emptor ſoluet pretium venditori, poſtquam mota eſt quæſtio, quamuis vellet dare fideiuſſorem venditori? Reſpondeo quod non, quia melius eſt non ſoluere, quàm ſolutum repetere. Sed tamen dicas, ex quo dat fideiuſſorem, quod nō tenetur pretium ſoluere. Ad ſecundum, ſcilicet ſi tenetur in aliquibus caſibus, qualem & quot dare tenetur? Qualem tenetur dare, diſtinguendum eſt: quia aut promiſit in genere neminem ſpecificando, vt quia dixit vēditor, dabo bonū fideiuſſorē: & tunc tenetur dare bonum & idoneum & ad hoc vt ſit idoneus, duo requiruntur: Primo quòd habeat tantum in bonis, quantum valet res vendita: quia ſi de pretio venditor coärctaretur, non haberet vnde redderet. Secundò ꝙ ſit talis perſona, quæ poſſit ſe obligare: quia non ſit mulier, non ſit minor, non miles, non clericus, &c. ſed quilibet præſumitur bonus, niſi probetur contrarium. Si promiſit in ſpecie, tunc tenetur dare illum quem promiſit. Sed q̄d, ſi ille fideiuſſor, quem promiſit dare, eſt pauper? dico ꝙ mihi emptori debet imputari. Nam damnum quod quis ſua culpa ſentit, ſibi imputari debet, vt ff. de regulis iuris. l. damnum. Sed quot fideiuſſores tenetur dare? diſtinguendum eſt: quia aut ipſe venditor promiſit in plurali, aut in ſingulari. Si in plurali, tunc tenetur dare duos: Nam pluralis locutio duorum numero contenta eſt, vt inſtit. de.

mili

mili.teſta.in gloſ.Si in ſingulari,tunc tenetur dare vnum fideiuſſorem.Ad tertium,ſcilicet ſi fideiuſſor moritur,nū-quid venditor liberetur,antequam datus ſit emptori, vel tenetur dare alium? Ad hæc ſciendum,ſic diſtingue, quia aut promiſit in genere,& tūc ſi dat homines qui ſint citra mare,ſi moriantur,non liberaretur,imò tenetur dare bonum &idoneum:quia quod in genere debetur,perire non poteſt.Si verò promiſit in ſpecie,& tunc aut moritur venditore exiſtente in mora:quia venditor poterat dare fideiuſſorem,& non dedit,& tunc venditor tenetur dare aliū: quia omnis mora nociua,& mora tranſfert periculum in moro ſum.Si verò non,exiſtente venditore in mora:quia volebat dare fideiuſſorem & ipſe noluit,vel non accepit quando volebat dare,poſteà moritur fideiuſſor,tūc liberatur vēditor.Sed quid ſi terminus nō fuit appoſitus de fideiuſſore dando,quæritur quādo teneatur dare? Diſtinguendū eſt:quia aut promiſit in genere,aut in ſpecie.Si in genere,ſemper tenetur dare,ſi non dat.Si verò in ſpecie & tunc aut moritur fideiuſſor antequā fuerit cōſtitut⁹ in mora vēditor:& tunc non tenetur.Imputetur emptori ex quo non cōſtituit eum in mora, vel per litis cōteſtationem vel per denuntiationē.Si verò moritur fideiuſſor poſtquàm fuerit venditor in mora vel per litis conteſt. vel per denuntia. & tunc tenetur emptori dare fideiuſſorem. Ad ſeptimum,ſc. opponere ad noſtrum inſtrumentum, & dare ſolutionem competentem.Oppoſitio talis eſt : videtur quòd iſtud inſtrumentum non poſſit ſtare aliquo modo, quia inter partes venditio fuit facta ſolo conſenſu.& poſtea litera dicit quòd promiſit Antonio dare,vendere,& tradere: ſed qūo promiſit ipſe vendere, ex quo iam vendidit:& ſic iſtud inſtrumentum non fore bene dictatum,imò videtur ſibimet contrarium. Secundò dicit,promiſit vendere , id eſt , venditionem factam per ſolum conſenſum adimplere,ſcilicet quo ad rei traditionem & pretij ſolutionem.&ideo domi. Roland.adinuenit alias formas nouas contractuum poſt iſtam compilatas,qui vocatur contractus domini Rolan. & ibi emendauit hoc inſtrumentum. Ad octauum & vltimum,ſcilicet reiterare caſum in noſtro inſtrumento. Caſum non reitero:quia ego dixi in principio inſtrumētum,

Quādo vendi-tor debet dare fideiuſ-ſorem.

Oppo-nit ad inſtru-mentū.

etiam non lego literam, nec dico vulgare: quia hoc per te videas. Sed tamen recitando vulgare accipe tres regulas q̃ etiam dicentur in illo instrumento venditionis, quarum prima hæc est. Quòd quandocunque reperitur aliquod verbum præsentis temporis in vulgarizando, debet reduci ad præsens, vt Anto. dedit, ven. &c. *Antonio da & Vende:* & noli dicere, *Antonio ha dato & Vendito*, &c. Secunda regula est quòd quotiescunque reperitur aliquod verbum quod commodè non excipiat vulgare, istud verbum debet omitti, vt tradidit: noli dicere, tradere trade: sed omittas. Tertia regula est, ꝙ quotiescunque reperitur aliquod præteritum præsētis vel præteritum imperfecti temporis, debet vulgarizando reduci ad gerundium, vt stipulati stipulando: & noli dicere stipulante: & hic super hoc nō multum insisto: quia hæc etiā dicentur in sequenti instr. &c.

Venditio simplex.

ANtonius dedit, vēdidit, & tradidit iure proprio in perpetuum. Cor. pro se, & suis hæredibus recipienti, & ementi petiam vnam terræ aratoriæ positam in pertinentiis sancti Raphili in loco, qui dicitur Riuus, quam esse dixit & conuenit x. tor. & eiusdem tales, &c. ad habendum, tenēdum, pos. & quicquid ei & suis hæredibus deinceps placuerit perpetuo faciendum, cum omnibus, & singulis, quę infrà prædictos continentur confines, vel alios, si qui forent cum accessibus & egressibus suis vsque ad viam publicam, & cū omnibus & singulis quæ habet suprà se. vel infra se, seu intra se in integrum omnique iure, & actione, vsu, seu requisitione sibi ex ea vel pro ea re, aut ipsi rei modo aliquo pertinente. Pro pretio lx. lib. Bo. pro qualibet torna, ꝙ capit in summa centū lib. Bo. quod pretium dict⁹ venditor cōfessus & contentus fuit se ab ipso emptore habuisse, recepisse, ac sibi integrè datum, solutum, & numeratum esse: exceptioni sibi non dati, non soluti, non numerati pretij, & omni alii iuris auxilio omnino renuntiās. Quam rem idem venditor se dicti emptoris nomine constituit possidere, donec ipsius rei pos. acceperit corporalem, quā accipiendi sua authoritate, & retinendi deinceps, ei licentiam omnimodam dedi. Promittens per se suos hæredes

dicto

dicto emptori pro se & suis hæredibus stipu. litem vel controuersiam ei, vel suis hæredibus de dicta re seu parte ipsius aliquo tempore non inferre, nec inferenti cōsentire, sed ipsam rem venditam, tam in proprietate quam in pos. ei & suis hæredibus ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere, authorizare, & desbrigare: & prædictam venditionem, & omnia singula supra scripta perpetuo firma, & rata habere, & tenere, & non contrafacere, vel venire per se, vel alium aliqua ratione, vel causa, de iure, vel de facto. Sub pœna dupli æstimationis dictæ rei habita ratione meliorationis, quæ pro tempore fuerit stipu. promissa, qua soluta vel non, prædicta omnia & singula firma perdurent. Item reficere, & restituere sibi omnia & singula dāna, & expensas ac interesse litis, & extra: pro quibus omnibus & singulis firmiter obseruandis obligauit omnia sua bona tam habita, quam habenda. Primum capitulum diuiditur in duas partes. Prima pars subdiuiditur in sex membra. Secunda pars diuiditur tribus membris.

Instrumentum simplicis venditionis. Rubr.

IN isto instrumento & multis sequentibus author ponit de prima parte primæ partis nostri capituli, scilicet, de venditione. Vnde potest continuari ad præcedentia ista forma. De arrha tanquam de nuntio speciali ipsius venditionis in præcedenti instrumento est dictum & declaratū. Sed quia post arrham sequitur venditio, ideo de ipsa venditione est agendum & videndum: hoc est, quod dicit rubrica, cum dicit: Instrumentum venditionis. Ecce casum nostri instrumenti summarium. Antonius dedit, vendidit, & tradidit Co. vnam domum positam in tali loco infra tales confines pro pretio centum libr. in summa. Quod pretium (dictus venditor contentus) confessus fuit ab ipso emptore habuisse & recepisse, & constituit se ipsam domum suo nomine possidere, donec ipsius rei possessionē acceperit corporalem, promisit illam rem defendere ab omni persona sub certa pœna, & obligatione omniū suorum bonorum. Istud instrumentum de venditione tractat & regulariter omne instrumentum venditionis habet sex capitula, sicut hoc instrumētum habet. Quorum primum

Quot capitula debet cōtinere quodlibet instrumētum.

eſt contrahentium, in quo continentur nomina emptoris & venditoris. Secundum eſt rei venditæ, in quo declaratur res vendita. Tertium eſt pretii. Quartum traditionis rei. Quintum promiſſionis de legitima defenſione. Sextum & vltimum pœnæ cum obligatione bonorum & refectione damnorum & expenſar. Primum durat vſque ad §. petiam vnam terræ. Secundum durat vſque ad § pro pretio x. lib. Tertium vſque ad §. quam rem. Quartum vſque ad §. promittens per ſe & ſuos hæredes. Quintum vſque ad §. ſub pœna æſtimationis. Sextum & vltimum durat vſque ad finem inſtrumenti. Ad euidentiam omnium venditionum, quia hic tractatur de venditione, vt plenè liqueat ei⁹ materia, quæram octo in ordine notanda. Primò quid ſit emptio & venditio, vtramque partem genere ſpecialiter definiendo. Secundò quotuplex ſit emptio & vẽditio, ſeu quæ ſit emptionum generalis diuiſio. Tertio quot ſint neceſſaria in vnaquaque venditione. Quartò videre qualiter & quomodo contrahatur vnaquæque venditio, & qualiter contracta tollatur, & diſſoluatur. Quintò videre ad qd teneatur venditor emptori, & ad quid emptor venditori & quibus actionibus. Sextò exponere verba in inſtrumento contenta, quæ egent expoſitione. Septimò videre quot capitula habet inſtrumentum venditionis: & videre an omnia capitula ſint neceſſaria, an omnia voluntaria, an quædam neceſſaria, quædam voluntaria. Octauò & vltimò recitare caſum, legere literam cum ſuo vulgari; & circa vulgare aliquas regulas recitare, & ſic erimus expediti de præſentis inſtrumenti materia. Ad primum. ſcilicet, quid eſt venditio. Venditio eſt alicuius rei pro certo pretio datio ſiue pleno, iure rei venditæ remiſſio cum pluris valoris donatione: vt vult Ange. in ſua ſumma. Singula verba definitionis important ſententiam. Venditio eſt alicuius: not. alicuius, & non omnis: nam ſunt quædam res, quæ non poſſunt alienari, nec in contractum deduci: vt prædium minoris, res ſancta, religioſa, & liber homo: de quibus habebimus infrà in tractatu Notularum ſub rubrica de inutilibus contractibus ratione rerum. Rei, nam nomen rei prætor generale elegit: quia appellatione Rei omnes res continentur. Expoſitione Rei, ſcilicet, mobilis. & immobilis.

Quid eſt vẽditio.

bilis. Rei, scilicet, corporalis & incorporalis. Rei, s. sensibilis & insensibilis. Rei, s. præsentis & futuræ. Rei, s. demonstratiuæ ad oculū vel ad intellectum: de quibus omnibus rebus in isto capitulo habebimus in instrumentis. Pro certo pretio: no . quòd in vnaquaque venditione requiritur pretium, & debet esse certum: vt Instit. lib. iij. de empt. & vendi. §. pretium autem constitui oportet. plenius infra patebit. Datio, expone, id est, traditio: quia alias definitio: esset mala & non conuerteretur cum suo definito: quia dare, est rem accipientis facere. Sed hoc, scilicet, facere rem accipientis, non tenetur venditor: quia si teneretur venditor, statim cessaret regula iuris, quæ dicit, Rem alienam vendere quem posse nulla dubitatio est. Sed emptor bene tenetur facere pretium accipientis: & ista est ratio, quia qui in vno grauatur, in alio debet releuari. Sed h. est quòd venditor grauatur, quia remanet obligatus emptori ad defensionem rei. Releuatur in hoc, quia non tenetur facere rem accipientis, ita emptor releuatur in hoc. quia non remanet obligatus venditori: grauatur ergo in hoc, quia tenetur pretium facere accipientis, & soluere de sua propria pecunia, non autē de aliena. Sed quid est emptio? Emptio est alicuius rei ꝑ certo pretio acceptio. Emptio & venditio cōuertuntur. Igitur altero definitio, definitur & reliquum, verba definitionis eodem modo exponere, sicut suprà tamen dicitur acceptio: hoc bene sequitur, si tu das mihi, id est, tradis rem tuam, accipis pretium. Et dicitur pretium, quia præire debet: & propter hoc remouetur quæstio, quæ posset oriri inter contrahentes: qa si vnus diceret, volo quòd tu tradas mihi rem, antequam soluam pretium: & alter diceret ego volo quòd tu soluas primò pretium. Hoc potes definire per etymologiam pretij, quia primò emptor tenetur soluere pretiū, antequàm res sibi tradatur, & ista nomina, emptio, & venditio, sunt correlatiua: cum de vno dicitur, de alio intelligitur esse dictum, & ex istis duabus definitionibus not. duo. Primum est ex parte venditoris, scilicet, rei traditæ. Secundum ex parte emptoris, scilicet, pretii solutionis. Ad secundum. s. quotuplex sit emptio & venditio? & dico quòd est duplex: quia quædam est in scriptis, & quædā sine scriptis. In scri-

Rei prætor. Stff. de re. credi. l. j in fin.

Emptio quid est

Emptio & venditio quotuplex sit.

ptis est illa, de qua agitur à principio, vt exinde fiat scriptura. Vt verbi gratia, ego dixi tibi: vis tu mihi vendere equum tuum? tu dixisti ita: pro quanto? pro tanto. Cùm sumus concordes de certo pretio, posteà statim dico, ego volo quod tu facias mihi chartam venditionis: & ista est venditio in scriptis. Venditio sine scriptis est illa, in qua non agitur in principio, vt exinde fiat scriptura: vt quia ego dixi, vis tu mihi vendere tuam domum? tu dixisti, volo pro quanto? pro tanto, certificato pretio, bene, sic mea, sit tua: ista est venditio sine scriptis: quia non agitur à principio, vt exinde fiat scriptura: quamuis postea interueniat scriptura: non refert: quia est actum sine scriptis: quia respicitur illud, quod est actum à principio, nō autem quod fit ex post facto. Sed quam vtilitatem habetis vos ex hoc, dicendo quod duplex est vēdito, &c. Primo habemus hāc vtilitatem: quia si est venditio in scriptis, & res vendita si perit, perit periculo emptoris. hæc dico, si periret diuino iudicio vel casu fortuito: nisi sit pactum iu contractu: & ista est ratio: quia quando venditio est facta solo consensu omne commodum & incommodum spectat ad emptorē, ita debet pertinere & spectare damnum, si venit: quia qui sentit commodum, debet sentire incommodum. Sed non est ita in venditione in scriptis: quia ibi potest esse locus pœnitentię ab vna parte vel ab vtraque parte: & do tibi exemplum, quod venit de facto in ciuitate Bon. Quidam emerat vnum pullum in foro pro centum libr. Bo. solo consensu: quia pullus videbitur emptori ita pulcher, sed tamen erat vitiosus. Quidam amicus istius emptoris peruenit, & dixit ei planè, tu male fecisti, ne audiretur: iste emptor fuit cautus, & dixit venditori, ego volo quod tu facias mihi chartam venditionis: dixit ille, bene placet: posteà emptor recedit. In sequenti die vēditor iuit ad domū suam pro pretio, iste autem emptor dixit, & bene quod eum pœnituerat, iste enim venditor facit eum citari corā iudice: finaliter visis iuribus vtriusque. fuit absolutus emptor quod non teneretur emere pullum: & hoc quia fuit venditio in scriptis, aliâs non. Secundò no. quod in venditione in scriptis est locus pœnitētiæ, donec lecta est charta, & à partibus approbata, Tertiò not. quòd in vēditio-

Differētia inter emptionē factam in scriptis & sine scriptis.

ne si-

nes sine scriptis non est locus pœnitentiæ, nec vna pars altera inuita pœnitere potest. Ad tertium, s. quot sunt necessaria in vnaquaque venditione? & dico quod duo sunt necessaria, sci. res. & pretium. Primò requiritur res, & debet esse talis, quæ posset alienari, & in contractum deduci, vt infra dicam in tractatu Notularum sub rubrica de inutilibus contractibus ratióne rerum. Secundò requiritur pretium, & illud pretium debet esse triplex. s. verum, certum, & consistens in pecunia numerata: verum. non autem fictitium, neque simulatum: & datur exemplum in eo, qui tendit ad vindicam, vel timet propter partes, ne destruantur bona sua, ipse facit chartam venditionis cuidam suo amico, & confitetur habere pecuniam, quam de rei veritate non habuit, hoc facit propter timorem. Ecce pretium fictitium: quia confitetur habuisse, & non habuit: & ista venditio non valet, hoc dico, si approbabitur fictitia: sed tamen prima facie creditur instrumento publico, nisi probetur contrarium. Secundò debet esse certum, hoc est certam continere quantitatem pecuniæ, non autem incertã: & dicitur incertum, quando confertur in arbitrium contrahentis: vt quia ego dixi, quod vis tu de ista summa? tu dixisti dabis mihi illud quod placebit tibi, hoc non valet: primò. quia pretium debet esse certum, hic autem est incertum. Secundo si valeret ista venditio, tunc sequeretur quod quis posset esse arbiter in re sua, quod esse non potest. Sed quid si dicis, tu dabis mihi tantum, quãtum dicet vnus noster amicus, tunc etiam non valet: quia pretium confertur in arbitrium tertiæ personæ incertæ, quod esse non debet. Sed quid si conferatur placibilitas rei, vtputa, si placebit mihi hinc ad decem dies, sit mihi empta x. aureis: si placet, valebit: si non placet, nõ valebit. Sed quid si dixit, tu dabis mihi quantum definiet Titius nunquid valebit venditio? Si autem definiet & tunc valet, si non definiet, & tunc non valet: Sed ponamus quod non compromisimus in arbitrum, nunquid arbiter cogetur definire? distinguendum est: quia aut arbiter suscepit mandatum, aut non. Si non suscepit, non cogitur: quia mandatum suscipere cuilibet liberum est, &c. Si verò suscepit, & tunc aut sunt data pignora, vel est roborata pœna, & tunc cogitur

Arbiter super pretio electus an cogatur arbitrari.

definire bene vel malè, ſtabitur eius laudo. Si verò non eſt appoſita pœna, vel pignora non ſunt data, & tunc non tenetur definire: quia nemo cogitur dicere verba ſua in vanũ. Vel ſi definit malè, recurritur ad arbitrium boni viri. i. iudicis. Sed quando dicitur bene arbitrari? dicunt quidã ꝙ quãdo arbitratur vel definit vltra dimidiã iuſti pretij tãtũ. Alij dicũt ꝙ quãdo arbiter definit, & grauat vnã partẽ in enormi, vel in modico damno: & iſta eſt ſatis bona. Alij dicunt? quod quando relinquitur arbitrio iudicis: & iſta eſt verior. Tertiò debet eſſe in pecunia numerata conuẽta. Sed nunquid poteſt eſſe pretium ĩ alia re? dicatur quòd non, quamuis alii dicant ꝙ ſic? vt Inſtit. de empt. & vend. §. item pretium & quod dico tibi, quòd pretium debet ĩ pecunia numerata, hoc eſt verum in principio contractus vẽditionis: ſecus eſt ex poſt facto: quia emptor poterit dare venditori, ſi volet aliam rem in ſolutum: & tamen erit vẽditio, Ad quartum. ſ. videre quomodo vnaquæque venditio contrahatur & perficiatur, & quomodo contracta diſſoluitur, & remouetur. Quomodo perficiatur vnaquęque venditio, habetur in Inſtit. in vna gl. & eſſet in tex. ti. j. de emp. & vendi. in prin in qua dicitur, no. emptionem & venditionẽ perfici tribus modis: vno modo ſolo conſenſu contrahentium, non autem vnius & per iſtum modum pficitur venditio ſine ſcriptis, & etiam venditio conditionalis: & in venditione cõditionali ante aduentum conditionis non tranſit periculum ad emptorem, ſi res perit caſu fortuito vel diuino iudicio: quia multa poſſent accidere, quibus conditio non adimpleretur. quod ſecus eſt in venditione pura facta ſolo conſenſu, quia in ea tranſit periculum ad emptorem. Secundo modo perficitur per conſenſum & per finalem actum ſcripturæ, vt quando eſt lecta charta, & à partibus approbata, & aliàs non. Tertiò modo perficitur & tunc dicitur magis perfici quoad dominium per rei traditionem & pretij ſolutionem, vt quando venditor tradit rem, & emptor ſoluit pretium, tunc eſt perfecta quoad omnes partes: & ſi amplius periret, periret periculo emptoris & non venditoris. & omne cõmodum ſpectat ad rem venditam, ſeu & ad emptorem. Sed quomodo tollitur & diſſoluitur? Tollitur tribus modis, ſicut

etur perficitur: nam hoc potes cognoscere ex contrario sensu: quia contrariorum eadem est doctrina, & vno contrariorum cognito: reliquum cognoscitur: vt Inst. de his qui sunt sui vel ali. iu. in prin. Primò modo per contrarium dissensum, qui contrahentes dissentiunt de non emendo, & non vendendo. Secundo modo per contrarium dissensum & per contrariam scripturam, seu contrarium actum scripturæ: quia si ego vendidi & perfeci instrumentum, tu facis mihi posteà contrariam scripturam. Tertio modo per contrarium actum. s. per rei traditionem, & pretii solutionem: vt si ego solui tibi pretium, resoluis posteà mihi: & si tradidi tibi rem, tu posteà retradis mihi, & istis modis soluitur & remouetur venditio contracta. Ad quintum. s. videre ad quid teneatur venditor emptori, & emptor venditori, & quibus actionibus? Ad eius euidentiã debemus scire quòd contrahentes contrahunt adinuicem de emendo & vendendo: vt vis tu mihi vendere domum tuam? volo: pro quanto? pro tanto. ista verba sunt contractus, & in isto contractu oritur obligatio, quæ est filia ipsius contractus: & ex ipsa obligatione oritur actio, quæ est neptis ipsius contractus. Et ista actio est duplex: vna est quæ vocatur ex empto, & ista datur emptori contra venditorem ad quid, vt teneatur rem tradere, & de euictione promittere. Alia est actio, quæ vocatur ex vendito, & ista datur venditori contra emptorem ad quid, vt teneatur pretium soluere: & sic venditor tenetur rem tradere. i. emptorem in vacuam possessionem inducere, & emptor pretium soluere, & in h. tenentur adinuicem. Ad sextum. s. exponere verba ĩ instrumento contenta: super hoc essent multa dicenda super instrumenti literæ expositione: sed tamen ad presens hæc materia alibi reseruatur. Ad septimum s. videre quot capitula habet vnumquodque instrumentum venditionis? & dico quòd omne instrumentum venditionis regulariter habet sex capitula. Primũ est contrahẽtium. Secundum rei venditę. Tertium pretii. Quartũ traditionis rei. Quintum promissionis de legitima defensione. Sextũ & vltim. pœnę. Quomodo autẽ vnumquodque capitulum immutetur & varietur, declarabitur in subsequentibus instrumẽtis. Sed nũquid istorum capitulorũ omnia sũt necessaria volũta-

ria, vel quædam necessaria & quædam voluntaria? & dico quòd quædam sunt necessaria, vtputà prima quatuor. Nam primum cap. contrahentium est necessarium, quod probatur: quia in cap. contrahentium fit mentio de persona emptoris & venditoris, & si ignorarentur earum nomina totus ignoraretur contractus, eò quòd contrahentium personarum causa omnia iura sunt statuta & adinuenta. vt Inst. de iure nat. §. fi. & istud primum vendicat in ordine sibi locum. Secundum est rei vēditæ, & tertium pretij: etiam ista sunt necessaria, s. res & pretium in vnaquaque venditione. Nam sine re & pretio nulla cōstat esse venditio: & secundum cap. rei in ordine vendicat sibi locum: quia primò contrahentes insistunt, & disputant super re. & posteà super pretio. & ideo venit tertio loco scribendum. Alia ratione est necessarium capitulum pretij: quia ad hoc vt dominium rei vēditæ transeat in accipientem, necesse est vt emptor pretiū soluat venditori, vel alio modo satisfaciat ei: vt Inst. de rerum diuisione. §. venditæ quoque res. Quartum cap. scil. traditionis rei, est necessariū: quia per solum pretium venditionis non trāsfertur dominium in emptorem. Sanè qui rem vendidit, & nondū adhuc dominus est: & sic est necesse quòd fiat traditio, vel aliud æquipollēs, vtputà quod venditor constituat se possidere nomine emptoris, vt ille possideat cuius nomine possidetur, & per traditionem acquiratur nobis possessio, sine qua possessione non procedit vsucapio, vel præscriptio, &c. Quintum cap. promissionis de legitima defensione, nō est necessarium: quia sine ipsa stare potest venditio: & illud nō est necessarium, sine quo illud, quod agitur esse potest: quia siue venditor promittat de euictione, siue nō, ipse tenetur, eò quòd euictio est de natura contractus venditionis. Sextum cap. pœnæ, non est etiā necessarium, imò voluntariū: quia sine pœna potest etiam esse contractus venditionis. Ad octauum & vltimum. s. recitare casum & legere literam. hoc nō dico: quia ego dixi tibi casum in principio instrumēti, sed literā videas per te: tamen accipe aliquas regulas circa vulgare reddendum. Prima est quotiescunq; reperitur aliquod verbū, quod commodè non recipiat vulgare, illud debet omitti in vulgari reddendo, vt tradidit, hoc nō recipit commo-

mo-

modè vulgare: quia rusticus diceret, Tabellio vult prodere, quando debet facere instrumentũ meum, si tu diceres ha tradito. Secunda regula est, ꝙ quãdo reperitur aliquod verbum pręsentis tẽporis in vulgarizando, debet reduci ad præsens, vt dedit & vendidit, id est, da & vẽde: tamen debet scribi in præterito, quia posteà in significatione sua verbũ illud permanet. Tertia regula est, ꝙ si reperitur aliquod participium desinens in ans, vel in ens, & præsentis tẽporis, debet reduci in vulgarizando ad gerundium, vt stipulanti .i. stipulando, &c. & istas regulas semper habeatis in mente: & signa etiã hoc instrumẽtum, & abdicas in mẽte.

Venditio plurium venditorum, emptorumque ac rerum diuerso iure traditarum.

ANtonius & Boëtius fratres, & filij quondã Boëtij dederunt, vendiderunt, & tradiderunt Cor. & Friderico fratribus, & filiis quondã Titij pro se & eorum hæredibus recipientib. & ementib. domum, vnam positam in vario, iure proprio, in perpetuũ, cuius domus tales esse dixerunt confines, &c. Itẽ petiam vnam terræ Buschinæ positam in pertinẽtiis Missani in loco qui dicitur Vallis: si proprium, in perpetuũ &, si conductitiũ, vnde pertinuerit, saluo iure domini in pẽsione, & reuocatione: quam petiam esse dixerunt, & cõuenerunt xx. tor. & eiusdẽ tales esse cõfines, &c. Item dederunt & vendiderunt prædictis emptoribus recipientib. vt dictum est, vnam petiam terræ vineatę positam in pertinẽtiis Barbiani in loco qui dicitur Podius iure emphyteoticæ cõditionis, pensionis, & renouationis debẽdę suis tẽporibus ecclesiæ S. Stephani: quam petiam terrę esse dixerunt, & cõuenerunt quatuor tor. & eiusdem tales esse confines, &c. ad habendũ, tenendum, possidendũ, & quicquid eis, & eorũ hæredib. deinceps placuerit perpetuò faciendum cum omnibus & singulis, quæ infra prædictos & cuiuslibet prædictarum rerum venditarum cõfines continentur, vel alios, si qui forent, cum accessibus & egressibus suis, & cuiuslibet earum vsq; in vias publicas, & cum omnib. & singulis, quæ quælibet ipsarũ rerum habet supra se vel infra se, seu intra se in integrum, & cum omni iure & actione, vsu, seu requisitione eis nomine dictarum rerum

aut dictis rebus modo aliquo pertinente, pro pretio centum lib. Bon. ipsam domum. & pro pretio x. lib. Bon. pro qualibet torn. dictæ petiæ terræ buschinæ, & pro pretio xx. lib. Bonon. pro qualibet tor. dictæ petiæ terræ vineatæ quæ pretia sunt in summa cclxxx. lib. Bon. quam pecuniæ summã dicti venditores confessi & contenti fuerunt se ab ipsis emptoribus habuisse & recepisse, ac sibi integre datam, & solutam, & numeratam esse, exceptioni sibi non datæ, non solutæ, ac sibi integrè non numeratæ pecuniæ siue pretii in summa omnino renũtiãtes. Quas prædictas res venditas dicti venditores se ipsorum emptorum nomine possidere constituerunt, vsquequo ipsi emptores dictarum rerum possessionem acceperint corporalem, quã accipiendi sua authoritate & retinendi deinceps eis licentiã omnimodam contulerunt. Promittentes per stipulationem, vnusquisque eorum principaliter & insolidum, sine aliqua exceptione iuris vel facti, se obligando dictis emptoribus pro se & eorum hæredibus stipu. litem vel controuersiam eis vel eorum hæredibus de dictis rebus, aut aliqua earum vel parte ipsarum vllo tempore nõ inferre, nec inferenti consentire: sed ipsas res & quamlibet earum, tã in proprietate quàm in possessione eis & eorum hæredib⁹ ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere, authorizare, & desbrigare: & prædictam venditionem, & omnia singula suprascripta perpetuò rata tenere, habere, & non contrà facere, vel venire per se vel alios aliqua causa vel ingenio de iure vel de facto. Sub pœna dupli æstimationis dictarum rerum, quæ pro tempore plus valuerit stipu. promissa, qua soluta vel non rata maneant omnià & singula suprascripta. Item reficere & restituere omnia & singula damna, & expensas, ac interesse litis, & extrà: pro quibus omnibus & singulis firmiter obseruandis obligauerunt eis omnia eorum bona renuntiantes nouarum cõstitutionum, & epistolæ diui Adriani beneficio, exceptioni doli, condictioni sine causa, in factum actioni, & omni alii auxilio. Et nota quòd in tertia re vendita iure emphyteoticæ conditionis, omittitur illud verbũ trado: qa cũ tradere, sit ꝓprietatem rei in alterũ trãsferre: huiusmodi rei ꝓprietas in aliũ transferri nõ potest, nisi à verbo domino.

Instrumentum

Instrumentum plurium emptorum, & plurium venditorum, & plurium rerum diuerso iure venditarum. Rubr.

IN isto instrumento author ponit de pluribus emptoribus, & pluribus venditoribus, & de pluribus diuerso iure venditis, quod non fuit adhuc in aliquo alio instrumẽto. Vnde potest continuari ad præcedentia tribus modis: vno modo sic de vno emptore & de vno venditore in præcedenti instrumento est declaratum: sed accidit aliquando, quod sunt plures, qui vendunt, ideo de pluribus emptoribus & pluribus venditoribus loco præsenti est agendum & videndum, hoc dicit prima pars rubricæ, cùm dicit. Instrumentum plurium venditorum. Secundo modo sic de vno emptore in præcedenti est dictum & declaratum: sed accidit aliquando, quod sunt plures emptores, ideo de pluribus emptoribus loco præsenti est agendum & videndũ, h. dicit secunda pars rubricæ, cùm dicit. Et plurium emptorum. Tertio modo sic de vna re vendita. in præcedenti est dictũ & declaratum: sed accidit aliquando quòd venduntur plures: ideo de pluribus rebus venditis loco præsenti est agendum & videndum, hoc etiam demonstrat tertia pars rubricæ, cùm dicit. Et plurium rerum diuerso iure vẽditarum. Causa breuitatis omitto casum. Hoc instrumentum habet sex capitula: quia de venditione tractat. Primum est cõtrahentium. Secundum rerum venditarum. Tertium est pretiorum. Quartum est traditionis rerum. Quintũ est promissionis de legitima defensione. Sextũ & vltimum est pœnæ, ibi secundum, domũ vnam, ibi tertium, pro pretio cẽtũ lib. ibi quartum, quas prædictas res, ibi quintum, promittẽs. ibi sextum, sub pœna dupli. & protenditur vsque ad finem instrumenti. De iure & materia venditionis non expedit plus dicere, cùm satis in præcedenti instrumẽto fuerit declaratum. Sed ad declarationẽ literæ huius instrumẽti quæ ram' quatuor in ordine notanda. Primò, in quo conuenit & differt cum superiori instrumẽto. Secundò numquid duo vel plures possint vendere vnã rem in solidum. Tertiò, formare aliquas quæstiones ad materiam facientes. Quartò exponere notam in fine instrumẽti cõtentam, quæ indiget ex-

Præsens instrumentũ quot habet capitula.

Conuenientia & differentia inter præsens instrumẽtum, & suprà proximè possum.

positione. Ad primum. s. in quo conuenit h. instrumētum cum præcedenti: & dico ꝙ conuenit in duobus: primò, q̃a sicut præcedens instrumentũ tractat de venditione, ita & istud. Secundò, quia sicut illud habet 6. capit. & illud, ergo dices tu, sunt idem. Dicas, ꝙ quamuis ista duo instrumenta habeant ista cõuenientia, tamen differunt ĩ istis 7. Primò, q̃a in præcedenti instrumēto est tantum vnus venditor, hic autē sunt plures venditores: & ista est satis bona differentia. Secundò, q̃a in præcedenti instrumēto est vnus emptor, hic verò plures. Tertiò, quia ĩ precedenti instrumēto est vna res, hic verò sunt plures res venditæ. Quartò, quia in pręcedenti instrumento res vēdita nõ venditur nisi vno iure, hic verò res vēduntur multiplici iure. Quinto, quia in præcedenti instrumento ius, quo venditur res, ponitur in primo ca. hic vero in secundo, q̃ sit ratio diuersitatis: infra dicam in tertio mēbro. Sextò, quia in præcedēti instrumento nõ fit mentio de pacto solidi, hîc vero accipit pactũ solidi. Septimò, quia in præcedenti instrumento exceptiones nõ apponuntur, hîc verò in fine instrum. apponuntur, & omnes hæ differentiæ possunt colligi ex litera instrumenti. Ad secundũ, nunquid duo vel plures possit vendere vnã rem insolidum? & dico ꝙ sic: sed nõ alienare: quia dominiũ vnus rei apud duos vel plures eodē tempore esse non potest: vnde pro toto mundo ego non possum esse dominus vnius rei in totum, & tu dominus illius rei in totum: ideo non potest vendi insolidum à duobus. Sed bene possum habere ius in parte, & tu in parte altera, & bene potest vendi talis res: vt sunt multoties fratres, qui habent bona in communi. Sed nunquid possunt duo vel plures obligari insolidum? dicas certè sic: quia aliud est obligare & aliud est vendere insolidum. Et hæc dictio, insolidum, proprie habet locum in promissionibus stipulatione vallatis: quia dum vallatæ sunt, pactum solidi accipiunt. Ad tertiũ. s. formare aliquas quæstiones. Et prima quæstio talis est. Quidam vendidit vnã rem, & non expressit quo iure vendebat eam, nec tabellio scripsit in instrumento quo iure, intelligebatu esse vēdita eo iure quo habeat. Quidã dicunt & melius, ꝙ venditur iure proprio, non dico ꝙ sit, imò erit tantum vendita iure illo, quod habeat venditor

Inditio, insolidũ quando locum habet.

sed

sed tenebit ad omne damnum & interesse, ex quo tacuit, quia debebat exprimere iura rei suæ. Secunda quæstio talis est, ponamus casum: Quidam venditor vendidit duas res, vnam iure emphyteotico, de secunda nihil dixit exprimendo quo iure intelligetur esse vendita. Quidam dicunt quod est vendita illo iure quo vendita fuit prima res. Quidam dicunt quod nō, imò videtur esse vendita iure proprio: quia venditor debebat declarare vires rei suæ, quod non fecit, imò tacuit, & tacendo cōmittitur dolus, & sic videtur esse vendita iure proprio in odium istius venditoris. Tertia q. talis est, ponamus casū. Quidā vēdidit tres res, vnā iure proprio aliā iure cōditîtio, siue emphyteotico, de tertia nō fuit expressum ius, quo iure vēderet, quo iure intelligetur esse vēdita. Quidā dicunt iure condititio, quia ad proximiora est facienda relatio, & quæ in præsentibus dicuntur, in subsequētibus repetita censentur, vt Instit. ad le. Apuil. §. capite tertio ergo intelligitur esse vendita iure condititio secundum hāc oppositionem. Sed dicas quod intelligitur esse vendita iure proprio: quia in potestate venditoris fuit legem apertius declarare, quia debebat vires rei dicere, & nō dixit & sic cōmisit dolum: & sic ratione ipsius doli dicitur esse vendita iure proprio, & tenetur ad omne dānū & interesse. Vltrà quæro de vno dubio: Quæritur, iura, quib9 venditæ fuerunt istæ res positæ in instrumēto. fuerunt posita in secundo ca. & ius quo venditur illa res posita in præcedenti instrumēto, fuit positum in primo ca. instrumenti. Respondeo ideo ponuntur illa iura in secundo ca. vt sciatur q res sit vendita iure proprio, & quæ condititio, & quæ sub incerto: quod nesciretur, si esset postea in primo ca. sicut est illud ius in præcedenti instrumento: quia non est nisi vna res, & illa venditur tantū vno iure, & ideo vbicunque ponatur illud ius, refertur ad rem. Ad quartum. s. exponere notam in fine instrumenti cōtentam, q nota breuiter hoc dicit, quod in tertia re vēdita iure emphyteotico omittitur illud verbum, trado: quia tradere est dominium & proprietatem rei in alium trasferre: sed hoc non potest fieri nisi à verò domino, & in hoc reprehenditur nota, quod non bene dicat: quia tradere sumitur duobus modis, vno modo, trado id est, transferens do: & isto sumitur in nota. Secundo

modo, trado, id est, in vacuam possessionem induco, & hoc bene potest facere emphyteota. & in hoc malè dixit Aurora, sed fortè melius diceretur, si dixisset omittitur illud verbum dare, sit rẽ accipientis facere, sed hoc emphyteota nõ potest. Sed tamen dare accipitur tribus modis, s. ꝓpriè, ĩpropriè, & magis imꝓpriè, ita ꝙ secundum quod ius accipias in nota, ꝙ non possumus seruare Aurorã & authorẽ nostrũ, & nota hoc modo dicit: nota ꝙ omittitur hoc verbũ, trado in tertia re vendita iure emphyteotico: quia tradere est dominiũ & ꝓprietatem in alium trãsferre: sed hoc non potest emphiteota, dicas ꝙ dicit bene no. secundũ istũ modum, & debet omitti. sed si tu vis accipere, trado, alio modo, hoc nota non vetat: sed accipiendo alio modo, trado, id est, in possessionẽ induco, tunc non bene dicit.

Venditio facta emptori ementi pro se & nomine fratrum eius, de re, de fructibus cuius debentur decima.

ANtonius dedit, vendidit, & tradidit iure ꝓprio in ꝑpetuum Corta. ementi & recipienti ꝓ se, suis hæredibus, & vice, & nomine Ioañis & Petri fratrum eius, & eorum hæredum, petiã vnã terræ aratoriæ, & vineatæ positã in pertinẽtiis sancti Rophili in loco, qui dicitur Riuus: q̃ esse dixit, & cõuenit x. tor. & dimidiam: & xx. tabulis, & eiusdẽ tales esse cõfines, &c. ad habẽdum, tenendum, & possiden. & quicquid sibi, & dictis eius fratribus & eius eorúmq; hæredibus deinceps placuerit ꝑpetuò faciendum cũ omnibꝰ & singulis, quæ infra prædictos continentur confines, vel alios, si q forent, cum accessib. suis vsq; in viam publicã, & cum omnibꝰ & singulis, q̃ habet supra se, vel infra se, seu ĩtra se in integrum omniq; iure actione, vsu, seu reqsitione sibi, ex ea vel ꝓ ea, aut ipsi rei modo aliquo pertinẽte. Salua tamẽ cõditione, cui subiecta est dicta res, s. ꝙ ex fructibus ipsius rei singulis añis debentur decimæ domino tali, siue tali ecclesiæ, ad quem ius ipsarum pertinet decimarũ: Pro pretio tali, quod tãtum capit in sũma: quod pretium dictꝰ venditor cõfessus & cõtentus fuit, se ab ipso emptore dante & soluente ꝓ se, & vice & nomine dictorum eius fratrũ habuisse, & rece. exceptioni sibi nõ dari & nõ soluti ꝑtij, omnino renuntians. Quã rẽ idẽ venditor se ipsiꝰ emptoris & dictorum fratrum eius nomine cõstituit posside-

re,

re, donec ipsius rei possessioné acceperit corporalé, quam accipiendi sua authoritate, & retinédi deinceps eis licétiá omnimodá dedit, promittens per se & suos hæredes dicto emptori stipulanti & recipiéti ꝑ se & suis hæredibꝰ & vice & nomine dictorum fratrum eius, & suorũ hæredum litem vel cõtrouersiã eis vel eorum hæredibus de dicta re seu parte ipsius vllo tépore non inferre, nec inferenti consentire, sed ipsá ré dicto emptori & dictis eius fratribus & eorũ hæredibus ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere, authorizare, &c. vt suprà, in primo cõtractu véditionis.

Instrumentum venditionis factæ emptori ementi pro se & vice & nomine aliorum fratrum eius de re, ex cuius fructibus debentur decimæ. Rubrica.

HOc Instrumentum ponit de vno emptore ementi pro se & nomine fratrum suorum, & de vna re, ex cuius fructibus debentur decimæ. Vnde potest continuari istud instrumentum ad præcedentia ista forma, vel altero de duobus modis. Vno modo sic, ratione emptoris. De pluribus emptorib. ementibus pro se tantũ in præcedentib. instrumétis est dictum & declaratum. Sed aliquando cõtingit ꝙ est vnus emptor, qui emit pro se & vice & nomine aliorũ, f. fratrum, hoc est quod dicit prima pars rubricæ, cum dicit instrumétum venditionis factæ emptori ementi pro se & nomine aliorum fratrũ. Secundo modo sic, ratione rei venditæ: de re védita iure proprio iure cõdititio, & iure sub incerto & emphiteotico, in præcedéti instrumento est dictum & declaratũ: sed aliquando contingit ꝙ véditur res, ex cuius fructibus debentur decimæ: ideo de ipsa re loco præsenti est agédum, & vidédum: hoc est, quod dicit rubrica in secunda sui parte: per has duas cõtinuationes possumus colligere duplicé differentiam inter istud instrumétum & præcedens. Prima est quia iste est tantum vnus emptor, q emit vice & nomine aliorũ fratrum, &c. Sed in præcedéti sunt plures emptores, & emunt tãtùm suo nomine. Secunda differentia est: qa in præcedenti sunt plures res, q̃ véduntur diuersis iuribus: sed in isto instru. nõ est nisi vna res, quæ venditur iure ꝓprio, sed tamen ex eius fructibus debétur decimæ. Ad euidétiá dicendorũ in isto instrumé-

to sic ponuntur casus. Quidā noīe Anto. habebat vnam petiam terræ venalem, qdā noīe Cor habet plures fratres, quorum negotia ptractabat, & sic erat valdè pecuniosus: accessit ad Anto. & sic inquit: Vis tu mihi vendere talē petiā terræ, q̄ tu habes? dicit Ant. certe sic: pro qn̄to? pro tāto pretio, & sic fuerunt concordes de pretio: sed tamen dixit Anto. de istius petiæ terræ fructibus, debētur decimæ tali domino, vel tali ecclesiæ, dixit Cort. cōtento: qa consens⁹, vt supra, efficit venditionē, & sic Ant. vendidit Corra. iure ꝓprio, & in ꝑpetuum, vnā petiam terræ aratoriæ & vineatæ, positam in tali loco, infra tales cōfines, ad habendum, tenēdum, &c. Salua tamen cōditione decimarū, cui dicta res est subiecta, s. ꝙ ex eius fructibus decimæ debētur tali domino, vel tali ecclesiæ, ꝓ tanto pretio: quod pretium dictus venditor fuit cōfessus habuisse & recepisse. Renuntians receptioni nō dati & non soluti pretij. Quā rē idē venditor cōstituit possidere nomine dicti emptoris & eius fratrum, vt ille possideat cuius nomine possidetur. Promittit dictā rē venditā defendere ab omni homine & vniuersitate sub certa pœna cum obligatione bonorum & refectione dānorum & expensarum litis & extra. Qualiter & quomodo tale instrumentū debeat ordinari, ecce præsens forma, q̄ docet. Istud instrumētum habet vj. capp. sicut alia instrumenta de venditione tractātia. Primū est cōtrahētium. Secundum rei venditę. Tertium pretij. Quartum traditionis rei. Quintum ꝓmissionis de legitima defensione. Sextum & vltimum pœnæ, ibi secundum, petiā vnā, ibi tertium, ꝓ tali pretio, ibi quartum, q̄ rē, ibi quintum, ꝓmittens, ibi sextum, quod nō est in litera, sed subauditur sub pœna, istud durat vsq; ad finē instrumenti. Continuatio instrumēto lecto siue posito casu, & diuisa litera per ca. quærā quatuor in ordine fore notanda. Primò, vtrum valeat ista venditio facta in præsenti instrumen. & quæ sit ratio dubitationis. Secundò, si valeat ista venditio, nunqd alii fratres teneantur ratificare, & approbare venditionē factā per istum fratrē, Tertiò, videtur quid acquiratur isti q emit ꝓ se, & quid illis, quorum nomine res est empta. Quartò, videtur de decimis per se. Et circa idē volo iā q̄rere quatuor. Ad primum, s. nunquid valeat vēditio facta in isto loco,

Sed

eres tu, q̄ est ratio dubitationis? ista est ratio: quia ī
de inuti. stipu. §. alteri. ibi dicitur ꝙ alteri stipulari
isci nemo potest: ergo iste qui emit vice & nomine
iorum, nō potuit emere ꝓ ipsis. & sic ista venditio
t quātum ad istos fratres. Sed tamē tu dicas quòd
tenet venditio facta in isto casu. Nec obstat quod
alteri stipulari vel pacisci nemo potest. Dico quòd
18. casibus numeratis in quadā glo. māgistrali. &
casus vnus de illis §. qn̄ stipulatur vel paciscitur ꝑ
a nomine & vice. Sed quid si fratres nollent quòd
esset empta ꝓ sua parte, nunquid erit res vendita ī
vel in parte? Respondeo, in totū, q̄a venditoris in-
esse venditā in totum, quod secus est in stipulatio
ego sic stipularer: O Tite, ꝓmittis mihi & Martino
ntum? ipse respondet, ꝓmitto: tunc ista stipulatio
t in totum, nisi ꝓ parte mei stipulatoris: quia ma-
interest stipulari alteri, ꝓ parte Martini nō valet.
d si ego emere de pecunia alicuius aliquā rē, nun-
q̄ritur illi, cuius est pecunia? dico quòd nō, ex quo
mpta suo nomine. Nā res semꝑ acquiritur illi cui⁹
e empta est. Fallit tamen in quatuor personis, siue
, in quibus ille de cuius pecunia res est empta, ha-
ctionē an velit rē vel pecuniā suā. Primus casus est
ore: Nā quidā emit quandā rē de pecunia minoris,
minor habebit electionē ā velit rē vel pecuniā suā.
is casus est in ecclesia: quia si quidā emit aliq̄ rē de
a ecclesiæ, nunc ecclesia habebit priuilegiū, an ve-
nptam, vel pecuniā suam. Tertius casus est in fisco
nune: q̄a si quidā emit aliq̄ rē de pecunia cōmunis
odo habet electionē. Quartus casus est in milite:
s habet electionē, an velit rē an pecuniā suā. Ad se-
. nunquid isti fratres, quorū nomine res est empta
ur apꝓbare & ratificare venditionē factā à fratre
sciēdum sic distingue: aut iste emit ꝓ se tātùm, aut
omine aliorū fratrum. Si emit ꝓ se tantùm, tunc
tur ratificare, imò nō possent si vellent ꝑꝑ iuris re-
licentē. Quod meo nomine gestū nō est, id ratum
nō possum. Si verò emit ꝓ se, & vice, & nomine alio
rū, & tunc aut gessit vtiliter, aut inutiliter. Si gesse

Quid acquiritur emēti.

sit vtiliter, & tunc tenētur ratificare ꝓpter iuris regulam dicentē, Quod meo nomine vtiliter gestū est, id ratū habere cogor. Si verò inutiliter, tunc nō tenentur ratificare, si nolunt: sed si volūt, bene possunt. Quia quod meo noīe inutiliter gestum est, id ratū habere nō cogor: sed si volo, possum, aliàs nō: quia cōsensus siue voluntas id, quod gestum est, ratum efficit. Ad tertiū, s. quid acquiratur isti qui emit, & quid istis quorū noīe res est ēpta? Dico ꝙ illi qui emit, acquiritur dominiū possessio, & acquisitio: do. id est, res rōe dominij: si tradēs erat do. alioquin operatur viam vsucapiendi & pscribēdi. Etiā acquiritur possessio, quia cōstituit se possidere nomine meo. Tertio acquiritur actio, s. de euictione & ex empto. Sed quòd acquiritur illis, quorū nomine res est empta? Dico ꝙ acquiruntur duo, s. dominiū id est, res rōe dominii, & possessio. Nā venditor constituit se possidere nomine illius ꝗ emit, & nomine illorū quorū nomine res est empta, & ille possidet cuius nomine possidetur: sed ista actio nō acquiritur, quare? quia p liberam ꝑsonā nostro iuri nō subiectā nobis actio nō acqritur, imò dicunt quidam, ꝙ ista actio stat in aëre, donec fuerit cessa: sed h. nō est verū ꝙ statim vt nata est actio, competit alicui. Sed isti qn̄ poterunt agere de euictione: dico ꝙ debēt sibi facere cedere istā actionē de euictione. Sed si non valet cedere quòd potius fugitaret, tunc in subsidiū illius actionis datur vtilis actio ex empto. Ad quartum, s. videre de decimis: circa quas decimas q̄rā quatuor in ordine fore notanda. Primò, quid sit decima, & quare sic appelletur. Secundò quotuplex sit decima. Tertiò, qui sunt illi ꝗ debent soluere decimas, & quibus. Quàrtò, formabo aliquas q̄stiones ad materiā cōgruentes. Ad primū, s. quid sit decima. Decima est omniū bonorū iustè acquisitorū pars Deo debita. Nota omniū, & nō aliquorū: quia ex omnib⁹ rebus debentur decimæ. Iustè acquisitorū, non autē de malè ablatis: quia de malè ablatis non dantur decimæ, vtputa de vsuris, de rapinis, & furtis & de istis talibus nō fiunt decimæ. Nā de alieno sacrificari, species est furti. Deo, id est, ꝑsbytero siue sacerdoti tuæ capellæ, vt patebit in tertio. Vel decima est tributū egentiū animarū. Et appellatur decima, h. e. de decē partib. vna, Sed vnde deriuatur decima, à demo,

Quid acquiritur illis quorū nomine emitur.

Decimam quid sit

,is,id est,minor,is:vel quia domino ex decẽ partib⁹ .emitur. Ad secundũ,s.quotuplex sit decima: & dico est duplex. Nã q̃dã est p̄sonalis,q̃dã prædialis,& q̃dã ntionalis.Personalis est illa,q̃ debetur ex persona: Vt gratia, Si fui lucratus hodie decẽ solidos,debeo dare quia ex mamona iniquitatis facite vobis amicos,ini- saluator. Prædialis est illa,q̃ debetur ex p̄dio;vt si ha- ecẽ corbes frumẽti in cãpo meo,debeo dare vnũ: & quocunq; p̄dio,vel si habeo domũ, & habeo ꝓ pẽsio ius decẽ libras,debeo solidos xx.&c. Conuentionalis ,q̃ debetur ex cõuentione partiũ. Vt verbi gratia, a erat paup̄,& debebat multa debita multis credito &habebat nisi vnũ prædiũ,&venit ad te,& dixi t:vul emere hoc p̄diũ?dabo vobis ꝓ bono foro:quia vo- iere debita mea:dixit iste emptor,certè sic,&c. Sed dicit vẽditor:ego volo vnũ,s.habere decimã ex fru- mnib⁹,qui precipientur ex illo prædio:dixit emptor placet;modò ista est decima conuentionalis:q̃ fit ex tione partiũ,Sed inquãtũ debetur ex p̄dio,posset di- ſſet prædialis:& sic isto modo decima nõ erit nisi du p̄sonalis& prędialis.Ad tertiũ,s.q̃ sint illi,qui debẽt e decimas? dico q̇ õnes prædia possidentes tã rusti- :bana.Vnde si tu habes decẽ corbes frumẽti, da vnũ mis: & sic in õnibus fructib.Idẽ in vrbano: si tu lo- mũ tuã, & habes in ãno decẽ lib. da ꝓ decimis soli- Sed q̃b.debent dari decimæ? dico q̇ debẽt dari p̄- s,quorũ ecclesiis seu parochiis prædia adhærẽt: & olim ex lege Mosayca: hoc tenet lex gratiæ:sed p̄ .cõstitutionẽ Papalem debent dari episcopo ipsius s tanq̃ generali administratori & ꝓcuratori pau- d de quibus debẽtur decimæ? de õnibus reb⁹ iustè is,vt patet suprà in primo mẽbro. Ad quartũ,s. for aſdã q̃stiones circa decimas. Et prima q̃stio talis ritur an hodie debeãtur decimæ? & videtur quòd cessante causa,cessat effectus,sed hoc est quòd ces ,quare debebantur olim decimæ, quia ecclesiæ uperes,& diuidebant decimas in tres partes. Pri- rtẽ ꝓ alieno se tenebant. Secundã partẽ teneba- iamentis ecclesiæ. Tertiã partẽ debent dare pau-

Decima quotuplex sit.

Qui tenentur ad solutionem decimarum.

Quibus debent dari decimæ.

Decima an hodie debeantur.

peribus amore altissimi Creatoris: sed hodie ecclesię sunt in magna opulētia, & abundantia, & pauca exhibent pauperibus: & sic debet cessare effectus: quia hodie non debētur decimæ. Sed tu dicas contrà: hodie etiam debentur decimæ pp verbū diuinū, quod est ineuitabile. Nā dixit De⁹, Decimas & primitias vestras non tardabitis offerre. Secunda q̄stio est talis: Quidā vult dare decimas secundū quod debet, & non vult dare presbytero parochiæ suæ: quia habet cōcubinā, & ex ea filios: & sic timetur quod daret istas concubinæ: modo q̄ritur, vtrū dando alteri decimas ipse sit liberatus? & dico quòd nō tā de iure humano q̄ diuino: quia decimæ ꝓprio sacerdoti sunt soluendæ. & si malus, tamen vt dei minister, bonus supponitur. Humano: quia qui soluit alteri, q̄ cui debet, nō liberatur. Diuino, quia dictū fuit supra in definitione, quòd decimæ debētur Deo & nō presbytero: ex quo nō soluit preysbytero suæ parochię, non liberatur. Sed si tu vis dicere dabit concubinæ suæ, h. non facit ꝓpterea aliquid tibi: quia ipse debet coram Deo suæ vilicationis seu administrationis reddere rōm. Tertia q̄stio talis est, & ista facit ad instrumētū. Nam illud instrumētum videtur molestare, & sibimet cōtrariū: quia dicit quòd vendidit vnam petiā terræ iure ꝓprio, & in ꝑpetuū, postcà dicit quòd ex fructib. deberētur decimę: & sic erit ius ꝓpriū, & ius cōdititium quod esse nō debet, nec potest vna res vendi iure ꝓprio, & iure cōdititio. Respondeo, vt dicit Aurora, conditio decimarū nō mutat rei ꝓprietatē h.e. dicere, quod q̄uis hæc res habeat hoc grauamē, non tamē venditur iure condititio, modò bene iure proprio.

Venditio minoris cum fideiussore de rebus seruitutem debentibus.

ANtonius dedit, vendidit, & tradidit iure proprio in ꝑpetuum Corr. pro se & suis hæredibus recipiēti & emēti domum vnam positā in parochia sanctæ Agathæ, cuius tales dicuntur cōfines: ab vno latere possidet dicta ecclesia, ab alio P. ab aliis duobus lateribus sunt viæ publicæ. Item vnam petiā terræ aratoriæ positam in ꝑtinentiis Barbiani, in loco quo dicitur Issigoro, q̄ esse dixit, & conuenit x. tor. & eiusdem tales esse confines: ab vno latere possidet episco-

ius Bo. & ab aliis B. ad habendum, tenendũ, possi-
& quicquid sibi suisq; hæredibus placuerit dein-
etuo faciendum: cũ omnibus & singulis q̃ infra p-
ontinentur confines, & cuiuslibet prædictarum re
alios si qui forent, cum accessibus & egressibus
ias publicas, & cũ omnibus & singulis, quę qlibet
n rerum habet supra se, vel infra se, seu intra se in
m omniq; iure, & actione, vsu, seu requisitione si-
vel pro eis rebus modo aliquo ptinentibus. Sal-
: cõditionibus & seruitutibus, quibus dictæ sunt
ctæ, q̃ tales sunt, videlicet, quòd dicta domus al-
odo sit, extolli nõ potest, ne domus ecclesiæ san-
hæ, iuxta q̃ positam est, luminib. officiatur: cuius
: domus venditæ altitudo est, & esse potest decem
: non vltrà. Dictæ verò petiæ terræ conditio est, &
quòd p ipsam petiam terræ debet esse liber actus
, ingressus & reditus cũ psonis, plaustris, haustis, &
lo Episcopatui B. & nuntiis eius ad terrã ipsius
it⁹, iuxta q̃ hæc petia terrę posita est, pro pretio cẽ
Bon. in sũma: quod pretium dictus venditor cõfes-
entus fuit se ab emptore habuisse & recepisse, ac si
è datum, solutum, ac numeratum esse, exceptio-
n dati, & non soluti pretij, doli mali, ac metus in
mnino renuntians. Quas res dictus venditor se
ris nomine constituit possidere, donec ipsarum
essionẽ acceperit corporalẽ, q̃ accipiendi sua au-
, & retinendi deinceps ei licentiam omnimodã
mittens: per se & suos hæredes dicto emptori p
æredibus stipulan. litẽ vel controuersiam ei vel
lib. de dictis reb. vel aliqua, seu parte earũ vllo tẽ
inferre, nec inferrenti consentire: Sed ipsas res
et ipsarum ei, & hæredibus ab õni vniuersitate
lefendere, authorizare, & desbrigare, & nullam
ẽ impetrare contra pdicta, vel aliquod pdicto-
ascriptorum, occasione minoris ætatis, vel mi-
ij, aut pretij non sibi soluti, vel in vtilitatẽ suam
ersi, vel non durantis, aut alia quacunq; rõe. vel
ædictam venditionẽ, & omnia & singula supra-
petuò firma & rata habere, tenere, & non contra

facere, vel venire p se vel alium aliqua rõe vel causa de iure vel de facto. Sub pœna, &c. Insup dictus Ant. quia minor erat 25. añis, maior tamen 14. iurauit corporaliter ad sancta Dei Euangelia prædicta omnia & singula firma & rata ppetuò habere, & tenere, & non contrafacere vel venire aliqua rõe vel causa, de iure vel de facto. Pręthereà Philip. d. Anto. precibus & mandatis se principalem constituens principaliter & insolidum sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando promisit dicto Cor. pro se & suis hęredib. stip. prędictas res ab ipso Anto. venditas ipsi Cor. pro se & suis hæredib. ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere, authorizare, & desbrigare, & se facturũ & curaturum omni exceptione remota, q̃ d. Ant. prædictã vẽd. pretij solutionẽ, & omnia & singula suprascripta ppetuo firma, & rata habebit, & tenebit, & obser. & adimt. & nõ cõtraueniet aliqua rõe. vel causa, de iure vel de facto. Item quòd non dicet, vel oppone ipse Phi. quòd pro minori fuerit obligatus, certificatus & sciens ipsum Anto. minorẽ esse & nullam contrariam exceptionem vel defensionem seu negationem iuris vel facti specialem vel generalẽ contra prędicta vel aliquod prędictorum in aliquo faciet vel opponet: Sub pœna lib. c. Bono. stip. promissa, & refectiõe damnorum & expensarũ litis, & extra, & obligatione suorum bonorũ omniũ, & pœna soluta vel nõ, prædicta õnia & singula firma pdurent, renuntians beneficio nouæ constitutionis de fideiussoribus, exceptioni doli, condictioni sine causa, in factum actioni, & omni alio auxilio.

Instrumentum venditionis factæ à maiore fideiussorem præstante, de rebus seruitutem debentibus. Rub.

HOc instrumentum ponit de venditione factæ à minore fideiussorem præstante, de reb. q̃ debent seruitutem quod non fuit in aliquo præcedenti instrumento. Vnde potest continuari ad præcedentia forma tali vel altero de 4. modis. Primo sic. De maioribus vend. in præcedentib. est dictum & declaratum: Sed quia plerunque contingit quòd minor vendit, ideo de minore vendente loco præsenti est agendum, & videndum: h. est quod dicit prima pars Rubricæ nostræ, cum dicit. Venditionis factę à minore instrumentum. Secundo modo sic: De venditoribus non præ

stantib.

stantib. fideiussorem, in præcedētib. est dictum & declaratum: sed quia aliquando contingit quòd venditor dat fideiussorem, ideo de minore fideiussorē pręstante loco præsenti est agendum & videndum: h. est quod dicit Rubrica nostra in secunda sui parte, cum dicit fideiussorem pręstāte. Tertio modo sic. De reb. venditis non debentib. seruitutem, seu q̄ non debent seruire, in præcedentibus instrumentis est dictum & declaratum: sed quia aliquando contingit quòd res vendita debet præstare alteri seruitutem, ideo de seruitutib. loco præsenti est videndum, h. est quod dicit Rubrica in tertia sui parte. cum dicit, seruitutem debentibus. Vltimo modo sic: De venditoribus non iurantibus in præcedentib. est dictum & declaratum: sed quia aliquando contingit quòd venditor iurat & præbet in venditione sacramentum: ideo de ipso sacramento loco præsenti est agendum & videndum: casu causa breuitas omisso. Istud instrumentum habet sex ca. sicut & alia de venditione tractantia. Primum est contrahentium. Secundum rerum vēditarum. Tertium pretij. Quartum traditionis rei. Quintū promissionis de legitima defensione. Sextū & vltimum pœnæ cū obligatione bonorū & refectione dānorum & expensarū: ibi secundū, domum vnam, ibi tertium, pro pretio cētum lib. ibi quartum, quas res, ibi quintum, promittēs p̄ se & suos hæredes, ibi sextum, sub pœna. & durat vsq; ad finē instrumenti. Sed si qua alia in litera reperiuntur, illa nō sunt capitula, sed pacta inter pertes agitata. Et ad declarationem literæ, sicut litera tangit, quærā quatuor in ordine notanda. Primò de minore. Secundò de sacramento. Tertiò de seruitutib. Quartò de fideiussoribus: Ad primū. s. de minore, circa quē quęrā quatuor in ordine fore notanda. Primò, quot sunt species minorum. Secundò, de quo minore loquatur nostrū instr. Tertiò, si minor vult vēdere, cū qb. solēnitatib. debet vēdere. Quartò videre, si vēditio facta in isto præsenti loco valeat, & quæ sit ratio dubitationis. Ad primū. s. q̄ sunt species minorum? dico q̄ sunt 4. Nā qdā est infans, qdā p̄xim⁹ infantię, quidā proxim⁹ pubertati, & quidam pubes: & de istis minorib⁹ habebim⁹ ad plenum in tractatu Notularum sub Rubr. de p̄sonis & earū diuisionib. §. itē fit C, diuisio circa si. ideo

Species minorū quot sunt Nam.

hic breuiter & succinctè dicã. Dico quòd quidam sunt infantes, & hi sunt à die natiuitatis vsq; ad septimũ añũ. seu ad septẽ años, masculus, & fœmina. Et dicitur infans quasi nil fari valens. Quidã sunt proxim infantiæ, & hi sunt à 7. añis suprà mascul⁹ vsq; ad decẽ cũ dimidio, fœmina vsq; ad 9. cũ dimidio. Et dicitur proxim⁹ infantiæ, qa magis respicit infantiam adhuc, q̃ pubertatẽ. Quidam sunt proximi pubertati, & hi sunt à x. añis cũ dimidio, s. masculus vsq; ad 14. & fœmina à 9. cũ dimidio vsq; ad 12. Et dicitur proximus pubertati, cùm respicit supra, s. ad puberratẽ: quia incipit conuersari cum maribus Quidã sunt, q̃ vocantur puberes, & hi sunt à 14. añ. supra masculi, sed à 12. fœminæ, vsq; ad 25. años. Ab inde verò suprà vocantur maiores, seu legitimę ętatis. Et dicuntur puberes. qa habent pubẽ, id e. lanuginẽ. primã barbã. Nam ipsi sunt habiles ad matrimonium contrahendum, & ibi quatuor nominib. decorãtur. Nam vocantur puberes, adulti, adolescentes, & viri potentes: quia masculus potest coire cũ muliere, & mulier pati virum. De secundo, & quicquid est dictum de isto primo, dictum est causa deueniendi ad istud secundũ, s. de quo maiore loquitur instrumentum. non loquitur de infante: qa nihil potest facere. Nõ de proximo infantię, nec de proximo pubertati. quia isti non possunt iurare de iure ciuili pp authenticam Federici imperatoris, q̃ sic incipit. Sacramenta puberum sponte facta, &c. Sed tamen secundũ ius Canonum, quod p̃ualet, potest iurare: ita tenent Canonistæ ꝙ proximus pubertati posset iurare, & valet iuramentũ: pp istam rõm proximus pubertati tenetur de omni delicto, p̃ter quàm de delicto criminis. Sed qñ proximus pubertati iurat, & vult posteà venire cõtra sacramentũ, deierat: & deierare, est delinquere: ergo valet sacramentũ, ex quo non potest venire contra, & h. e. de iure Canonum, de iure ciuili secus, sed ius Canonum p̃ualet. Nã dicunt Leges non dedignamur sacros Canones imitari. Relinquitur ergo si nõ sunt illa tria genera seu species minorum, sed ꝙ illud instrumentum loquatur de quarta specie, s. de pubere: qui quidẽ pubes potest iurare, & valet eius sacramentum propter authenticã pdictã, q̃ dicit. Sacramenta puberum, &c. Ad tertium, s. si minor vult vendere, cum quibus solennitatibus

debeat facere? sic distingue: quia aut habet curatorẽ
).Si habet curatorẽ, & velit vendere de reb. q̃ seruan-
uari possunt, debet vendere, vel aliũ contractum fa-
um trib. soleñitatib. s. causa legitima. decreto iudicis
atoris authoritate, istis deficientib. vel vno tantum,
et contract⁹ ipso iure: quia quotiescunq; aliquid de-
ri sub certa soleñitate, soleñitate omissa, nõ valet ꝙ
. Quod secus est si vellet vendere de reb. q̃ seruando
i non possunt, vt vinũ, & alia mobilia: quia tunc po-
m sola curatoris authoritate, aliàs non. Si verò non
curatorem, & vult vendere de reb q̃ seruando serua-
int: tunc habet facere cum duab. soleñitatib. s. causa
ia, & decreto iudicis, non autẽ cum tutoris authori
quo non habet: quia inuitus non cogitur habere
ẽ. Nã inuiti adolescentes curatorem nõ accipiunt
im ad lites: ꝙ secus est, si vult vendere de reb. q̃ ser-
seruari non possunt: quia tunc ipsemet pubes po-
idere sine aliqua soleñitate, ita si piculum emineat
os seruando. Ad quartum, & istud est tertium dictũ
eueniendi ad istud quartum, s. vtrum valeat ista vẽ-
cta in isto p̃senti instrumento. Sed q̃ est ratio dubi
s? Ratio dubitationis est ista, quia dictum est suprà
è: Si minor vult vendere, & habet curatorem, debet
um tribus soleñitatib. supradictis. Sed si nõ habet
em, debet facere cum duab. vt suprà continetur,
otiescunq; aliquid debet fieri sub certa soleñitate,
te omissa, non valet quod agitur: ergo non valet
facta in instrumento nostro: Dicas tamen quòd
facta in isto loco valet & tenet, & hoc virtute sa-
positi in fine nostri instrumenti: quia sacramen-
strumentis est promissionum: & tria in his opera-
repsentat minorem esse maiorem, quantum est
, non proptereà quantum ad psonam. Secundò
re contractum, qui de iure non valeret. Tertiò,
norem restiturione. Ad secundum principale, sc.
ento, circa quod q̃ram quatuor in ordine fore
Primò, quot sint species sacramentorum secun-
um modum acceptum? Secundò, si minor iura-
aliter ad sancta Dei Euangelia non venire con-

tra contractum rõe minoris ætatis, nunquid possit cõtrauenire? Tertiò, ad quid operatur sacramentum à minore pręstitum. Quartò, de quo dãno minor priuetur restitutione. Ad primum, s. quot sint species sacramentorum? & dico quòd sunt multæ. Nã quoddã est sacramẽtum fidelitatis, quod præstatur officialibus, cùm intrant in officium. Quoddam est sacramentum veritatis, quod præstatur testib. de veritate dicenda. Quoddam est sacramentum iudiciale, quod datur à iudice. Quoddã est sacramentum arrogationis, quod datur cõmissariis. Quoddã est sacramẽtum cõseruationis: & de isto sacramento loquimur. Quoddam, est sacramentum credulitatis, quod præstatur in positionib. Sed quid est sacram̃. secundum modum nostrum receptũ? Sacramẽtũ est rei negatio vel affirm. adhibita religione: & appellatur sacramentum, quia in se sacra continet. Ad secundum, s. si minor iurauit corporaliter ad sãcta Dei Euangelia non venire contra cõtractum rõe minoris ætatis, nunquid possit contrauenire? distinctio talis est: quia aut iurauit se maiorem, aut iurauit nõ venire contra cõtract. Si iurauit se maiorẽ, & etiã distinguẽdum est: quia aut iurauit corporaliter, aut verbo tenus. Si corporaliter, tunc nõ põt cõtrauenire. Si vero ten⁹, & tunc põt. Si vero iurauit nõ venire cõtra cõtract. sic distingue: quia aut iurauit corporaliter, aut verbo ten⁹. Si corporaliter, nõ põt venire. Si verò verbo ten⁹ & tunc põt. Ad 3. s. ad quid operatur sacramentum à minore præstitum? respondeo ꝙ operatur ad tria. Nã primò facit valere cõtractum, qui de iure non valeret. Secundò repræsentat minorem esse maiorẽ in effectu. Tertiò priuat minorem restitutione. Ad quartum. s. de quo dãno minor priuetur restitutione? & videtur quòd priuetur tantùm de enormi, & non de modico. Nã sacramentum facit eum esse maiorem: maior si est læsus, & deceptus in contractu, non petit restitutionem, nisi de enormi: ergo, &c. Alij dicunt ꝙ sacramentum habet tantum effectum, quòd priuat eum de modico & de enormi. Sed tamen dicas hoc, quòd hoc consistit in virtute notarij: nã ipse poterit ita apponere formam sacramenti, quòd minor non priuabitur, nisi de enormi dãno tantum, vt in litera nostra ponit: Insuper dictus Ant. quia minor erat, &c.

Species sacramẽtorũ quot sũt

Sacramentũ quid est

Sacramentũ à minore præstitum quid operatur

Ad

tium principale membrum, s. videre de seruitu-
circa quas essent sex videnda. Primò quid sit seruit⁹
d de istis nõ dico ad præsens: quia in duob. vltimis
mentis istius ca. materia seruitutum dicitur ad ple-
deo illic hæc materia plenius reseruatur. Ad quartũ
pale, s. videre de fideiussoribus: circa ꝙ quærã tria,
, vtrum quis possit se obligare seu fideiubere ita p
e, quemadmodum pro maiore? Secundò videre, an
to minore, restituatur eius fideiussor? Tertiò, quot
ous modis fideiussor apponatur in instrumento? Ad
m, s. nunquid quis possit se obligare seu fideiubere
nore, quemadmodum pro maiore? Ad hoc sciẽdum
ngue: quia minor obligatur aliquo iure, aut non.
obligatur aliquo iure, vt est infans vel hebes, luna-
ico quod quis potest fideiubere pro illis: si fideiu-
n valet fideiussio. Si verò obligetur aliquo iure, &
co ꝙ quis potest fideiubere ita pro minore, quem-
um pro maiore, siue minor obligetur naturali-
ciuiliter, siue naturaliter & ciuiliter: quia semper
or tenebitur naturaliter & ciuiliter: quia non pos-
uberi ita pro minore quemadmodum pro maiore
queretur quod minor esset deterioris conditionis
maior: quod esse non debet. Nã aliquando cõtinet
inores dans fideiussores, quando contrahunt cum
Ad secundum, s. restitutio minore si restituitur fide
t tunc distinguendum est: quia aut minor fuit læ-
ept⁹ dolo & calliditate aduersarii, aut sui fatuita-
plicitate. Si dolo aduersarii. quia fortè minor vo
trahere, & iste inducit eum ad contrahendũ suo
endo verba dolosa & fraudulosa: tunc restituto
estituitur eius fideiussor. Nã dolus nõ debet alij
ri: quia quod dolo fit & in fraudẽ minori & inno
debet imputari. Si vero fuit deceptus sui simpli-
a minor nesciuit contrahere rem suam venden-
c subdistinguendum est: quia aut ille, cui datus
or, habet regressum contra alium, & tunc resti-
re, restituitur eius fideiussor. Si verò non habet
: & tunc restituto minore, non restituitur eius fi-
Nam homines ad hoc fideiussores accipiunt, vt

Tractat materiam fideiussorum.

e

tutius eis caueatur, & securius in pace rem possideant. Ad tertium, s. videre quot & quibus modis fideiussor apponatur in instrumento? & dico quod apponitur tribus modis. Vno modo quod non appareat à principali. vtputà quòd notarius eos ambos scripsit principales, & vnus de rei veritate debebat esse fideiussor, & sic dixit, Anto. & Ia. fuerũt confessi contenti se recepisse à Cor. tantam pecuniæ quãtitatem: qui ambo An. & Ia. & qualibet eorum in solidum promiserunt Cor. dictam pecuniam restituere, &c. Secundo modo potest apponi fideiussor post quartum capi. in quinto ca. promissionis de legitima defensione h. modo: Qui quidem venditor promisit dicto emptori & eius precibus & mandatis talis existit fideiussor, &c. Tertio modo potest poni facto toto instrumento in fine ipsius instrumenti, relicto aliquo spacio, &c.

Quot modis fideiussor apponitur in instrumẽto.

Venditio rerum cum aliquibus adiacentibus ad ipsas spectantibus.

ANtonius dedit, vendidit, & tradidit iure proprio & in perpetuum Corr. pro se & suis hæredibus recipienti & emẽti domum vnam positam in contrata Castellionis in tali parochia, cuius tales dicuntur confines: ab vno latere possidet Rolandinus, ab alio Martinus, & ab aliis duobus lateribus sunt viæ publicæ cum medietate Andronæ, siue muri positi vel positæ inter ipsam domum venditam & domum dicti Rolandini, & ipsam medietatem eiusdem Andronæ siue muri. Item vnam aliam domum positam in cõtrata S. Geruasij cum vno orto, curte, & viridario, & quandam domunculam paruam, positam post ipsam dom. & ortum, curtem, & viridarium: quorum omniũ tales dixit esse confines, &c. Ponendo confines, qui circunstant non solũ ipsi domui, sed etiam omnibus, quæ post eam posita sunt. Quibus confinib. positis in subsequenter dices, ad habendum, tenendum, possidendum, &c. prout prædictorum instrum. doctrina superior exprimit.

Instrumentũ Vẽditionis rei siue rerũ Vẽditarũ cũ aliquibus adiacentibus siue pertinẽtibus ad ipsas. Rubr.

PRæsens instr. ponit de vna re seu pluribus reb. cum quicusdam adiacentibus & pertinentib. ipsis rebus. Vnde potest

potest continuari ad præcedentia ista forma de rebus venditis simpliciter, vt in præcedentib. instr. est dictum & declaratum. Sed quia quandoq; contingit quo debeat declarari res vendita, & cum adiacentib. & pertinentibus: ideò qualiter debeat declarari res vendita cum adiacentib. seu pertinentib. ad ipsas res, loco præsenti est agendum & videndum. h. e. quod dicit Rub. cùm dicit. Instr. vend. rei, siue rerum venditarum cum aliquibus adiacentib. siue pertinentib. &c. In isto instr. summariè & breuiter sic ponitur casus: Quidam nomine Ant. dedit & vend. iure proprio, & in perpetuum Cor. ementi & recip. vnam domum positam in contrata Castellionis, cuius tales dicũtur confines, &c. cum medietate Andronę, & cuiusdam muri positæ vel positi inter domum venditam, & domum vicini, & ipsam medietatem Andronæ siue muri. Item vnã domum positam in contrata S. Geruasij cum vno orto, curte, & viridario, & quandam domumculã paruã: quorum omnium dixit esse tales confines, &c. Ad habendum tenen. &c. pro tanto pretio: quod pretium d. vend. fuit confes. & conf. &c. Constituens d. res possidere eius nomine, vt ille pos. cui⁹ nomine possidetur: promisit d. res venditas defendere ab omni persona, collegio, & vniuersitate sub certa pœna, &c. Istud instru. de ven. tractat. & habet sex cap. sicut alia de ven. tractantia: quãuis thema mutetur. Primum est contrahentiũ. Secundum rerum vend. Tertium pretij. Quartum traditionis rei. Quintum promissionis de legitima defensione. Sextum & vlt. pœnæ. Ibi secundum domum vnam postea alia intelliguntur, sic in instru. suprà dictis. Ad euidentiam istius instr. quæram duo in ordine fore notanda. Primò, si aliquis venditor vendit vnam domum vel duas, vel plures res: nunquid intelliguntur esse vendita de iure omnia adiacentia & pertinentia illarum rerũ: & si intelliguntur esse vendita, quare fuerunt apposita & declarata in isto instru? Et de isto primo possent fieri duo puncta, vt infrà patebit. Secundo, qualiter & quo debeant declarari confines? Ad primum. s. si aliquis vendit vnam, vel plures res, vtrum intelligantur esse vendita omnia adiacentia. i. pertinentia illarum rerum: vt suprà quidam vendidit vnam dom. & illa domus habebat vnum ortum, vel puteum, vel debebat re-

Casus in termin. in præsẽti instrumento.

cipere seruitutem, vel totum murum inter vicinum & domum venditam ipsius: & de istis omnibus nihil dictum fuit, nunquid intelliguntur vendita? certe sic de iure. Et est ratio, ædibus distractis omnia intelliguntur esse vendita, quæ sunt ipsius domus vel pars eius: vel quare totaliter & penitus vendita nulla expresse portione retenta, cum ea venditur integralis ac partialis quælibet eius pars. Et si ipsa, adiacentia essent è remotis per vnum miliare: Vt V.G. ego vendidi vnum fun. & iste fundus habebat vnum æquæductum, seu canale, quo aqua veniebat ad fundũ meum, illud canale intelligitur esse venditum. Nam res vendita transit cũ omni onere, & grauamine, & causa. i. vtilitate, cum qua est, ad quemcunque dominium ipsius perueniret: & h. verum etsi res venditur, ꝙ intelliguntur esse vendita adiacentia & pertinentia, si agatur in contrarium: quia tunc non transeunt adiacentia virtute pacti. Secundò, si intelliguntur esse vendita, quare apponuntur in instrumento? Et dico quòd apponuntur multis rationibus, quæ dicentur in instrumento sequenti. Sed tamen accipe duas rõs, quare apponuntur. Prima ratio est, quia plus timentur expressa q̃ tacita: vel quia dum adiacentia exprimuntur, emptor à suo venditore certior fit & tutior de re empta, & ei⁹ limitib., &c. quia venditor posset dicere, si nõ exprimentur ista adiacentia quòd non vendidisset: quod secus est, si in instrumento expressisset. Secunda ratio est: quia est vtile pro emptore, vt possit melius agere de euictione: quia non posset agere, quia non posset dicere emptor venditori, res est mihi euicta: dicet venditor, non possum facere aliquid q̃m non vendidi tibi. Sed si tu velles dicere, quod spectabat ad rem venditam: & ego iterum dico, quòd facta est tibi iniustitia seu violentia: & de violentia tibi lata non teneor. Sed si velles dicere, quòd non spectabat: & tunc non est tibi facta iniuria seu iniustitia, quia ipse fuit vsus iure suo: & nemini iniuriam facere videtur, qui vtitur iure suo, nisi illius rei vsus alteri maximum damnũ inferret. Est etiam vtile pro tabellione, quia si tu bene declarabis rẽ vẽditã cũ õnib. adiacẽtib. & ptinẽtib., & pacta agitata inter partes, tunc homines dicent, talis est bona tabellio: quia bene declarat pacta: & sic fama diffusius

peruo-

peruolabit. Ad secundum principale, scilicet quomodo debeant declarari confines, & dico quod debent poni confines, qui circunstant rei cum omnibus adiacentibus, quæ spectant ad ipsam rem, hoc modo: Ant. dedit, & vendidit Corrado vnam domum positam in tali loco cum vna curte, & viridario, & quandã domũculã positã post ipsam domũ, curtẽ, & viridarium: quorum omnium tales dicuntur confines: ab vno latere possidet P. ab alio M. à tertio & a 4. sunt viæ publicæ, &c. Declarando bene cõfines.

Confines quomodo debebãt declarari.

Venditio rei & cessionis iuris ad ipsam spectãtis cũ conditione vel seruitute debita.

ANtonius dedit, vendidit, & tradidit, si proprium imperpetuũ: si cõdititiũ, vnde pertinuerit Saluo iure domini ĩ pensione, & renouatione, Corrado pro se & suis hæredib. emẽti, & recipienti domum vnã positam in tali, loco cui⁹ tales cõfines: ab vno latere possidet P. ab alio M. à tertio & quarto sunt viæ publicæ cũ omni iure & actione seruitutis & cõditionis, & omni seruitute & conditione, q̃ ipsi domui debentur in domo & aduersus domum dicti Petri positã iuxta hanc domum venditam: quam seruitutẽ & ius tale dixit & conuenit esse, videlicet, quòd ipsa domus dicti P. extolli vel eleuari non potest, ne dicta domus vendita, luminibus officiatur ad habendum, tenendum, possidendum & quicquid sibi & suis hæredibus deinceps placuerit perpetuo faciendum, cum omnibus & singulis quæ intra prędictos continentur confines, vel alios si qui forẽt cum acces. & egres. suis vsq; in viam pub. & cum omnibus & singulis q̃ habet supra se, vel infra se, seu intra se, in integrum & omnilio iure & actione, vsu seu requisitione sibi ex ea vel pro ea re, aut ipsi rei modó aliquo pertinente. Insuper idem venditor dedit, vendi. & concessit eidem emptori dictam seruitutem, & ius omneq; aliud ius & actionem realem & personalem vtilem & directã quod & quam habebat vel habere poterat in dicta vel aduersus domum prædictam ipsius P. siue ipsum P. quemlibet possessorem eiusdem domus, & quámlibet aliam personam, nomine & occasione dictæ seruitutis & conditionis, cõstituens eum procuratorem in rem suam, & ponens ipsum in locum su-

tum, ita quodammodo suo noimne actionibus vtilibus & directis possit prędictorum occasione aduersus quoscunq; agere & experiri, excipere, & replicare, consequi & se tueri, & omnia & sing. facere queadmodũ ipse facere poterat. Pro pretio centum lib. Bon. quod pretium d. emp. præsentialiter corã me notario & test. infrascriptis dedit & soluit ipsi vend. prout ipse vend. confessus fuit tantã esse quantitatem, exceptioni sibi non dari, & non solui, & non numerati pretij omnino renuntians. Quã rẽ d. vend. se d. empt. nomine constituit possidere vsquequo ipsius rei possessionem ac repetit corporalẽ, quã accipiendi sua authoritate. & retinendi deinceps ei licentiã omnimodã dedit. Promittens per se suos hæredes d. emp. pro se & suis hæred. stip. litem vel controuersiã ei vel suis hæred. de dicta re seu parte ipsius vllo tempore controuersiam non inferre, nec inferenti consentire: sed ipsam rem, seruitutem, & ius ei & suis hæred. ab omni homine, persona, & vniuersitate legitimè defendere, authorizare & desbrigare, & prædictam vend, cessionẽ, & prædicta omnia & singula suprascripta perpetuò firma & rata habere & tenere, &c. vt supra in primo instrumento vend.

Instrumentum venditionis rei, & cessionis iuris ad ipsam rem spectantis, cui debetur conditio vel seruitus. Rub.

PRæsens instr ponit de vend. rei siue rerum, quibus debetur seruitus. Vnde potest continuari ad præcedentia altero de duobus modis. Vno modo sic, de reb. quæ debẽt alteri seruitutem, superiora inst. tractarunt. Sed quandoq; contingit quòd res quæ venditur, debet recipere seruitutem ab alia re: ideò de ipsa re loco præsenti est agendum, & videndum. h. e. quod dicit Rub. cũ dicit, cui debetur cõditio vel seruitus. Secundo modo sic, de rebus corporalib. venditis in præcedentibus instrumentis est dictum & declaratum. Sed quia aliquando contingit quod res incorporales venduntur, merito de ipsis loco præsenti est agẽdum & videndum. h. e. quod dicit Rubr. cùm dicit, Cui debetur conditio vel seruitus. Istud instrumentum de venditione, & tractat, . & habet sex capitula, sicut alia de venditione tractantia. Primum est cõtrahentium. Secundum rei venditæ

dicæ. Tertium pretij. Quartum traditionis rei. Quintum promissionis de legitima defensione. Sextum & vltimum pœnæ cum obliga. bonorum, &c. Ibi, secundum, domum vnam. ibi tertiũ, pro pretio centum lib. ibi quartum. quã rem. ibi quintum, promittens. ibi sextum, sub pœna. quod subauditur in litera. Omisso casu cã breuitatis circa istud instr. quartam quatuor in ordine fore notãda. Primò, quibus verbis debeat vti tabellio ad translationẽ domini rei corporalis. & quib. ad translationem domini rei incorporalis. Secundò, vtrum cessio facta in nostro inst. sit voluntaria, an necessaria: & si est voluntaria, quare fuit apposita in instr. Tertiò, vtrum cessio facta in casu nostri instr. valeat, & quæ sit ratio dubitationis. Quartò, videre si quis dixit bonitatem adesse, quæ nõ erat: & vitium abesse, quod erat, vtrum teneatur, & ad quid, & in quãto, & qua actione. Ad primum. s. quib. verb. debet vti tabellio ad translationẽ dominij rei corporalis? & dico quòd debet vti duobus verbis, scilicet titulo, & traditione, scilicet qua causa alienatur, an ex causa venditionis, vel permutationis vel donationis, vel rationis insolutũ, &c. Et in quolibet inst. necessarius est titulus. i. causa, & traditione debet vti, quia per traditionẽ acquiruntur nobis rerum dominia: vt Inst. de rerum diuisione. §. per traditionem. & Instit. de emp. & vend. §. sanè qui rem vendidit, & nondum tradidit, adhuc dominus est, quia nondũ de re vendita se deuestiuit. & bene dico quod debet vti tabellio titulo, & traditione: non autẽ titulo tantùm, nec traditione tantùm, sed oportet ꝙ ista duo sint simul, ad hoc vt dominiũ rei corporalis trãsferatur in alterum: nam si esset tantũ traditio, & non tit. sine causa non valet traditio: quia esset nuda, vel sine causa: vel titulus solũ sine traditione nihil operatur ad transferendum dominium in alterum? quia solus tit. non facit quem dominum, sed denominat esse dominũ: ideo oportet quòd ista duo. s. tit. & traditio, sint simul ad hoc vt dominiũ rei corporalis in alterũ transfertur. Sed ad trãslationẽ dominij rei incorporalis debet vti duob. s. tit. & cessione: titulo. i. causa: nam cessio sine cã facta nõ valet. debet etiam vti cessione, non autẽ traditione: quia incorporalia non traduntur, sed ceduntur, & in trãslatione rei incorpo-

Per qua verba trãsfertur do. rei corporalis.

ralis requiruntur ista duo, s. ti. & cessio: non tm̄ alterum istorum duorum. Ad secundum, s. videre vtrum ista cessio facta in nostro instrumento sit voluntaria, an necessaria? & dico quòd est voluntaria, non autem necessaria: quia illud non est necessarium, sine quo quod agitur stare potest: sed ista vēditio potest esse sine ista cessione, ergo relinquitur quòd sit voluntaria. nam licet non esset dictum aliquid de seruitute in instrumento, ipsa tamen seruitus intelligitur esse vendita: quia vnaquæq; res intelligitur esse vendita cum suo onere, & grauamine, & sua causa, id est, vtilitate, ad quēcunq; dominium peruenerit, siue res debeat seruitutem, siue subiecta sit conditioni seruitutis, seu seruitutem recipere debeat, semper transit cum suis omnib. iuribus, sequens more infirmi. Nā Aurora similitudinariè loquitur, & dicit. Sicut infirmus, quocunq; vadat, secum portat languorem, ita seruitus semper sequitur rem, cui debetur, quocunq; vadat, id est, ad quemcunque dominiū perueniat: nam seruitus incorporata intelligitur rei, cui imponitur. Si cessio est voluntaria, ad quid operatur, seu quia fuit apposita in instrumēto? dico quòd multis rationib⁹.

Cessio in presenti instrumēto an sit volūtaria vel necessaria

Prima ratio talis est, ne oriatur q̄stio inter emptorem & vicinum: quia faciliter verti posset, quia vicinus vellet fortè eleuare domum suam: & si eleuaret, domus vendita luminibus offuscaretur, ita ꝙ emptor non vult, dicendo quòd habet seruitutem altius non tollendi: & vicinus negat, & sic sunt in q̄stione: quia non est expressum, & si esset expressum, fortè non esset q̄stio: quia esset præsumptio, non autē probatio: quia emptor debet habere seruitutem aduersus rem vicini. Secunda ratio est, ne oriatur quæstio inter emptorem & venditorem: quia fortè diceret emptor venditori, tu vendidisti mihi talem seruitutem, ille fortè negaret; & sic essent in quæstione, si non esset expressum in instrumento. Tertia ratio est, quia magis timentur expressa quā tacita, vt supra in illo instrumento ven. rei siue rerum cum quibusdam adiacentib. & pertinentib. Quarta ratio est, quia emptor non posset agere de euictione seruitute euicta contra venditorem, nisi expressa fuisset in instrumento seruitus; quia posset dicere venditor, Aut tu dicis ꝙ huic domus venditæ vel alteri rei debebatur seruitus, aut non:

Si vis

Si vis dicere quòd debebatur, & ego etiam volo dicere. sed quare dimisisti tu euictione, tibi facta fuit violentia; de violentia ego non teneor. Si vis dicere quòd non debebatur habere, quid ergo tibi facit iniuriam, qui vtitur iure suo. Nam nemini iniuriam facit, qui vtitur iure suo. Etiã erit vtile pro te bene declarare quę partes exprimunt contrahendo, Nam sum̃a bonitas inter cunctos mortales diffusius peruolabit. Ad tertium s. nunquid cessio facta in nostro instrumento valeat? Sed quæ est ratio dubitationis? Dubitationis ratio est ista, quia cessio sine causa nõ valet; sed ista est facta sine causa, ergo non valet: quia hic in litera non est causa venditionis nec alterius contractus. Dicẽdum est quòd valet, & est cum causa, s. venditionis, ex qua res principalis intelligitur esse vendita. Vel posset sic opponere, videtur quod non valeat: quia tibi non oportet pretium, quomodo ista cessio cedatur alteri, & est sine pactis & sine causa, ergo non valet: quia sine re & pretio, &c. & ista est ratio dubitationis, respondeo quod ista cessio valet & tenet, quia fit illo pretio, quo venditur principalis: quia seruitus semper transit cum re, cum qua est applicata & conuenta, id est, cum qua habet pactum conuentionis, quanuis non dicatur, vt supra. Sed ad tollendum omnes dubitationes adde alteram, vbi dicitur. Insuper dictus venditor, adde ex causa vend. & pretij supradicti dedit, & cessit, &c. & sic pp illa verba remouetur & tollitur omnis quęstio. Ad quartum, s. videre si venditor dixit vitium abesse. quod erat, & bonitatem adesse, quæ non erat: quid iuris, nunquid venditor teneatur? distingue: quia aut dixit animo comendandi & laudandi rem suam, aut animo obligandi se. Sed quomodo possumus nos cognoscere animũ? Respondeo quod per exteriora intrinseca demonstratur, vt in Institut. de rerum diuin. §. pauorum: seu in §. in his autẽ. Si nõ dixit animo obligãdi se, sed animo cõmẽdandi: quia tu volebas emere vnum librum, vel vnam aliam rem, dixit venditor, ò emptor, ego dico tibi quòd iste est melior liber & magis correctus, qui sit in ciuitate Bo. neminem excludendo: modo ista verba non faciunt ad obligandum, sed ad com̃endandum siue laudandum, & sic nõ tenetur: quia vnicuiq; licitum est com̃endare rem suam.

Cessio facta in presenti instrumẽto an valeat.

Qualiter venditor teneatur de vitio rei vendita.

Si verò dixit animo obligandi se: quia dixit venditor ô emptor, ista domus, quam ego vendo tibi, habet istam seruitutem aduersus domum vicini: quia non potest altius eleuari: ne ista domus vendita luminibus officiat, & tunc indistinctè tenetur & obligatur. Sed in quantum distingue: quia aut dixit scienter, aut ignoranter. Si scienter dixit vitium rei abesse, quod erat: vel bonitatem adesse, quæ non erat, tunc tenetur ad omne damnum, & interesse. Si ignoranter, & tunc non tenetur.

Venditio partis pro indiuiso rei alicuius.

ANtonius dedit, vendidit & tradidit iure proprio in perpetuum Cor. p se & suis hæredib. recipienti & ementi, medietatem pro in diuiso vnius petiæ terræ pratiuæ positæ in curte talis villæ, vel in tali loco, cuius talis petiæ terræ sunt confines, &c. quam petiam terræ possidebat pro indiuiso cum Iaco. ad ha. te. pos. & quicquid sibi & suis hęredibus placuerit, deinceps perpetuò faciēdum, cum omnibus & singulis, quæ intra prædictos continentur confines, vel alios si qui forent, cum acces. & egress. suis vsque ī viam pu. quantum ad ipsam medietatem pro indiuiso spectat, & cum omnibus & singulis quæ pro ipsa medietate indiuisa habet supra se, vel infra se, seu intra se in integrū, omnique iure, actione, vsu, seu requisitione sibi ex ea vel pro ea parte vendita modo aliquo pertinente. Pro pretio quinquaginta lib. Bono. quod pretium idem venditor cōtentus & confessus fuit se ab ipso emptore habuisse, & recepisse, & exceptioni non dati, & non soluti pretij omnino renuntians. Quam rem prò dicta parte vendita, idem venditor se dicti emptoris nomine constituit possidere, donec ipsius rei pro eadem parte vendita possessionem acceperit corporalem, quam accipiendi sua authoritate, & retinendi deinceps ei licentiam omnimodam dedit: Promittens per se & suos hæredes dicto emptori pro se & suis hæredibus stipul. litem vel controuersiam ei vel hæredibus de dicta re vendita vllo tempore non inferre, nec in ferenti con sentire, sed ipsam rem venditam ei & suis hæredibus ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere, &c. vt suprà in primo instrumento venditionis.

Instru-

Instrumentum Venditionis partis pro indiuiso alicuius rei. Rubrica.

AVthor noster D.Rol.ponit hic de vend.rei indiuisæ.Vnde potest continuari istud instr.cum subsequenti ad superiora isto modo,de rebus venditis in totum in præcedẽtibus instr.est dictum & declaratum.Sed plerunq; contingit quòd res venditur pro parte indiuisa,&hoc in isto inst. vel pro parte diuisa,& hoc in sequenti,& hoc est quod dicunt instrumentorum Rub.Prima,cùm dicit,Venditionis partis pro indiuiso,Similiter & secunda,cùm dicit,Venditionis partis pro diuiso.Secundo modo sic, & hoc est pro prima Rub.primi inst.de reb.vend.demonstrans ad oculũ quod in præcedentib. est dictum & declaratum. Sed quia plerumq; contingit ꝙ res vend. non põt demonstrari ad oculum,sed ad intellectum,vt est res indiuisa:ideo de ipsa re indiuisa loco præsenti est dicendum.h.e.quod dicit Ru. nostra,cũ dicit,partis pro indiuiso.Res indiuisa est,in qua plures dom.plurib. iurib.quilibet pro suo cõiunctum dominium habent.Casum instr.satis breuiter ex litera sumere potes ideo omittitur in præsenti loco.Istud inst.de ven. tractat.& habet sex cap.sicut alia de vend.tractantia. Primum est contrahentium.Secundum rei venditæ.Tertium pretij.Quartum traditionis rei.Quintum promissionis de legitima defensione.Sextum & vltimũ pœnæ.Circa præsens instr.quæram quatuor in ordine fore vidẽda. Primò, vtrum res pro indiuiso possit vendi & alienari. Secundò, qualiter res indiuisa debeat declarari in inst.à tabellione. Tertiò,qualiter sunt apponendi confines in isto instrum. Quartò,qualiter & quomodo verba nimis generalia sint restringenda in isto instru. & si non restringuntur de iure, nunquid intelligantur fore restricta. Ad primum.s.vtrum res pro indiuiso possit vendi & alienari? & dico ꝙ sic in distinctione.Sed ratio dubitationis est talis:quia accessit iuuenis ad Iurisconsultũ,& coram eo sic quæsiuit: Potest ne res indiuisa vendi,& alienari?cui respondet Iurisconsult⁹, & dixit ꝙ non:quia pauca nouit,sic responso iuuenis iuit ad domin.Imperatorem, & coram eo sic quæsiuit.Potest ne res indiuisa vendi & alienari? dixit domin. Imperator,

Ponit casum. l. falso tibi. C. de com. re. alie.

certè sic. Sed quare dubitas tu? certè quia quidam Iurisconsultus dixit mihi quòd non poterat vendi & alienari: certè dixit D. Imperator, malè suasit tibi. Nam ita res indiuisa, sicut diuisa vendi potest. Quia quod iuris est in toto quo ad totum: idem iuris est in parte quo ad partem. Ad secundum, s. qualibet & quomodo debeat declarari res vendita pro indiuiso? dico quòd debet bene declarari quanta sit pars vendita, an medietas, an tertia pars: sed quare, nõne sufficit, dicere, vendidit partem vnius domus, quã habet cum Ioañe fratre suo? dico quod non: quia appellationis partis indistinctè prolatæ medietas continetur: & fortè non haberet nisi tertiam partem, vel quartam, & tunc intelligitur partem, id est, medietatem rei vendidisse. Ad 3. s. quõ sint apponendi confines? & dicam quod debent apponi omnes confines circunstantes, & nõ vni parti tantum: quia pars diuisa per se nõ habet confines. Ad 4. s. restringere quædam verba hic apposita nimis generalia: & dicitur in stipu. medietas vnius petiæ terræ, & posteà prosequitur cum omnib. & singulis quæ infra prædictos continentur confines, &c. & infra confines, & sic tota res videtur vendita, quod falsum est: tamen tu debes restringere hoc modo, cum omnib. & singulis, quæ infra prædictos continentur confines, quantum spectat ad rem siue partem venditam. Sed nunquid ista verba intelliguntur restricta de iure, q̃uis p notariũ nõ restringantur? dico q sic: quia constat de iure cõtrahentium. Vnde hic nota, quod magis sensum q̃ verba spectamus: quia verbum sine sensu nullum est & à sensu sumitur ratio ac discretio rei: vt omnia præsumãtur solẽniter facta, siue à viris peritis, siue à dominis tabellionib. Continuato nostro instrumento ad superiora per instrumẽtum prædictum videam' casus positionem, vt plenam instrumenti nostri materia habeamus. Casus in terminis talis est: Quidam An. habebat quandã domum pro indiuisio cum Io. fratre suo, modo diuiserunt eam signis, & cum carbone, vel alio signo: modo iste An. vẽdidit istã partẽ suam domus positam in tali loco infra tales confines cuidam Cor. & promisit eam legitimè defendere & authorizare sub pœna centum lib. & obligatione bonorum & expens. &c.

Venditio

Venditio partis pro diuiso.

ANtonius dedit, vendi. & trad. iure proprio in perpetuum Cor. pro se & hæredibus recipienti & ementi tertiam partem cuiusdam domus positæ in viuario, cuius totalis domus tales dicuntur esse confines: à mane possidet Ia. à Meridie Pe. à sero Phi. à Septentrione est via publi. s. dictã tertiam partem ipsi⁹ dom⁹ à latere mane iuxta prædictum Ia. ꝑut termini in anteriori & posteriori muro positi definiunt, & designãt, quæ pars tertia est in anteriori facie latitudinis v. pedum, & posteriori totidem, siue triũ pedum & totidem vnciarum ad habente. & pos. & quicquid sibi & suis hæredib. deinceps placuerit perpetuo faciendum, & cum omnib. & singulis, quæ infra prædictos confines & terminos prædictæ partis venditæ continentur, vel alios si qui forent, cum accessib. & egres. suis vsq; in viam pub. & cum omnib. & singulis quæ ipsa pars vendita habet supra se, vel infra se, seu intra se in integrum omniq; iure, & actione, vsu, seu requisitione sibi pro ipsa re aut ipsi rei venditæ modo aliquo pertinente. Pro prætio, &c. vt suprà in instrumento venditionis.

Instrumentum Venditionis partis pro diuiso alicuius rei. R.

CIrca hoc instrumentum quæram duo in ordine fore notanda. Primò in quib. prediis habet locum casu præsentis instrumenti. Secundò, qualiter res diuisa debeat in instrumento declarari à tabellione. Ad primũ, s. in quib. prædiis habet locum casus nostri instrumenti? Et dico ꝙ dicit Auro. habet locum in vrbanis prædiis, per hoc quod dicit, vendidit partem tertiam. Nam si esset rusticum prædium, dixisset, vendidit vnam petiam terræ & non partem prædii, nec partem petiæ terræ: quia rusticum prædium signis, id est, terminis diuisum quodlibet eorum est prędiũ, & fundus per se manet, dicit Aurora. Sola patrisfa. destinatio facit prædium rusticum: quod sic non est in vrbano prædio, causa est ista: quia quamuis prædium vrbanum, vt domus sit signis diuisum, non est propterea quælibet pars prædium. nam non possunt de vno prædio vrbano duo ꝑdia vrbana confici tm̃. signis, nisi murus vel paries interponatur in medio, nec ecõuerso: quia non potest fieri de *Præsens instrumentũ in quib. prædiis habet locum.*

duobus prædiis vrbanis vnum, nisi paries, vel murus tollatur de medio, ergo per prædicta valet quod loquitur de vrbano prædio. Ad secundum, s. qualiter res vendita debeat declarari in instrumento? & dico quòd debet optimè declarari. s. quot pedum sit, & quot vnciarum. Nam posset esse, ꝙ vna domus tm̃. est melior à parte anteriori, q̃ a parte posteriori, vtputà quia à parte ãteriori est adificata turris, vel domus balchionata, vel est ibi aliqua statio: ita ꝙ octo pedes à parte anteriori valent duodecim pedes a parte posteriori: & diuideretur non solùm cum suo fratre, sed etiam cum alio, cum quo haberet illam rem cõmunem: & reperiretur pro medietate domus octo pedum: cùm in rei veritate tm̃ valent, quantum 12. de parte posteriori fratris sui: & posteà vendidit partem suam 8. pedum alicui: & notari⁹ dixit in instiumento, & vendidit medietatem, & non declarauit rem, neq; partem venditam per pedes & vncias, sicut debuit declarare: & posteà emptor fecit mensurari, & in mensuratione non reperiuntur nisi 8. pedes, licet sit vendita medietas ad valorem bonitatis, ille emptor optimè poterit agere contra illum non obstante illa mensuratione ad omne suum dãnum & interesse, & ꝙ non sibi dedit medietatem domus, prout dare promisit & conuenit, vt in instr. venditionis ipsius rei continetur. Vnde author noster D. Ro. in nostro instr. declarauit optimè, s. quanta sit pars vendita per pedes & vncias rei pro indiuiso venditæ. Et dicit quòd possunt apponi confines totius, vel partis rei venditæ tm̃. de isto instr. tm̃, tertiũ generale tm̃ posset apponi, s. quòd in strumẽto ponatur ꝑsona, cum qua diuisit rẽ &c.

Res vendita in instrumento qualiter debet declarari.

Venditio rei, cuius pars est propria, & pars cõditiita, quæ velint partes exprimi in contractu, à procuratore facta.

ANtonius procurator Phi. ab ipso specialiter constitut⁹ ad infrascriptæ rei venditionem, & ad omnia & singula infrascripta facienda, vt patet in instrum. scripto manu talis notarij procuratorio nomine ipsius Phi. dedit vend. & tra. Co. ꝑ se & suis hæredib. recipiẽti & ementi petiã vnã terrę vineatæ positã in Barbiano, in loco q̃ dicitur Vallis, q̃ esse dixit & cõuenit x. tor. Salua rõe pluris minori sue, & eiusdẽ tales esse cõfines : à mane possidet Iac. à Meridie

Pa

P. à sero & à Septemtrione sunt viæ pub. s. tres tor. ex dicta vinea versus mane iuxta dictum Ia. iure emphyteoticæ cōditionis, pensionis, renouationis debendæ ecclesiæ S. Proculi. Residuum verò d. vineæ iure proprio. ad ha. te. pos. & quicquid sibi, & suis hæred. deinceps placuerit perpetuò faciendum, cum omnib. & singulis, quæ intra prædictos continentur confines, vel alios, si qui forent: cum acces. & egres. suis vsq; in viam publicam, & cum omnib. & singulis, quæ habet supra se, vel infra se, seu intra se, integrum omniq; iure, actione, vsu, seu requisitione ipsi rei modo aliquo pertinente, pro pretio xx. lib. Bon. pro qualibet tor. quod capit in summa cclx. lib. Bon. quod pretium confessus & cōtentus fuit d. procurator procuratorio nomine d. Philippi ab ipso Corr. habuisse & recepisse, & exceptioni sibi non dati, & nō soluti pretij omnino renuntians. Quā rem idē Anto. procuratorio nomine ipsius Phi. se pro ipso Corr. & eius nomine constituit possidere, donec ipse Cor. ipsius rei possessionem acceperit corporalem, quam accipiendi sua authoritate, & retinendi deinceps ei licentiam omnimodam dedit: Promittens procuratorio nomine d. Philip. d. Corr. pro se suisq; hered. stipul. litem vel controuersiam, &c. vt suprà in primo instr. vendit. vsq; ad bonorum obligationem, & tunc ita dices: Pro quibus omnib. & singulis firmiter obseruandis idem procurator procuratorio nomine ipsius Philip. obligauit d. Ant. omnia bona d. Philippi. Et nota quòd si partes nō dixerint expressè quod specificetur in cōtractu, quæ pars sit propria, & quæ condititia, tunc pro maiori breuitate dices, dedit vend. & tradidit quod proprium in perpetuum, quod cōdititium, vnde pertinuerit, saluo iure dominij in pensione & renouatione: quia si nō sic axprimeres, dubium esset an res ꝓprio iure, an cōdititio vēderetur: & sic lis inde oriri posset.

Instrumentum Venditionis facta à procuratore de re, cuius pars est propria, & pars condititia. Rub.

ISTVD Instrumentum potest continuari ad superiora altero de duobus modis. Vno modo sic, de rebus, quæ venduntur in totum iure proprio, vel in totum iure

cōditio, in superiorib. instr. est dictum & declaratum. Sed quia plerumq; contingit q res venditur partim iure proprio & partim iure conditítio, meritò de ipsis reb. dolo præsenti est agendum & videndum, h.e. quod dicit Rubr. cum dicit cuius pars est ꝓpria, & pars condititia, & isto modo continuatur ex parte rei. Continuatur & secundo modo ex parte venditoris. De venditorib qui vendunt suo nomine tm̄. superiora instrumenta tractant: sed quia plerunq; contingit quòd aliquis vendit nomine alteri' meritò de ipsis loco præsenti est videndum, declarat hic Rub. cum dicit venditionis factæ à procurat. Et ideo tot sunt conuenientiæ & differentiæ à superiorib. instr. quot sunt continuationes. Istud instr. habet 6. ca. sicut alia de venditione tractantia. Primum est cōtrahentium, &c. Casus positionē omitto quia legendo literā poteris videre. Et circa præsens instrumentum quærā quatuor in ordine fore notanda. Primò vtrum procurator possit vendere & alienare bona domini sui, & an alienando præiudicet domino suo. Secundò an venditio facta in casu nostri instr. valeat, & q̄ sit ratio dubitationis, & duo vtilia dare consilia. Tertiò videre quis teneatur de euictione, an procurator an dominus, an vterq;. Quartò quot sunt iura, quib. res vēduntur. Ad primum, s. nunquid procurator possit vendere & alienare de reb. domini, vtputa quia constituit procura. ad negotia, nunquid potest alienare de reb. domini, quia nō est in præiudicium domini, sed venditoris: certè sic, quòd potest vendere: quia rem alienam vendere quē posse nulla dubitatio est. Sed nunquid potest alienare quod præiudicet domino? certè ad hoc plenè sciendum est quod Aur. sic distinguit, an ꝓcu. possit de reb. domini vendere, & dominium in alterum transferre. Quia aut procura. iste est generalis, aut specialis, aut genera. & spe. simul. Si specialis tm̄, & sic tunc distingue, quia aut est specialis rōe personæ tm̄, vtputa quia dominus dixit O. Petre, constituo te meum procu. specialiter ad vendendum talem rem Titio & non alteri personæ, de bonis meis, & tunc iste procura, vendendo illi personæ & non alteri, nocet & præiudicat domino suo. Si verò vendidit alteri personæ: & tunc non valet venditio ista, nec tenet, nec præiudicat domino suo:

Procurator an possit vendere nomine domini, & qualiter id fieri possit.

imò

imò dñs poterit agere contra istum procur. quia excessit fines mandati:& fines mandati diligenter sunt custodiendi,& procur.non tenetur excedere fines mandati, &c.

Et sic nota quòd procur. non habet plus de potestate in te, quàm sibi tradatur à do.Regula gñlis, tanta est generalis procuratoris potestas ac authoritas, quanta à do. est illi concessa agendi,ac mandati comissio. Sed pone quòd ille Titius,cui do.comissit rem vendi non vult rem emere nunquid poterit procur.isto casu vend. alteri?dicit Aurora quòd non,quia excederet fines mandati:quòd facere non debet.Sed ponamus quòd ille bene vult emere,sed vult ꝑ minori pretio,nunquid iste procur.tenetur dare, vtputa res valet centum,& ille non vult dare nisi quinquaginta & certè nunc distinguendum est,vt valeat vend. quia aut specificauit pretium vtputa,quia do.dixit procur.suo, vende talem rem tali pro tanto pretio,& tunc non potest eam dare pro minori pretio:& si daret,tenetur dño.administrationis actione malè geste,vel actione mandati.Si verò do. non specificauit pretium, tunc iste proc.debet habere bonam fidem,vtputà, quia debet rem vẽdere iusto pretio, & pro maiore quàm valeat. Si verò est specialis procur.rõe rei tm̃ vtputà,quia dixit do.procur.suo,vende talem rem solùm:& ita constituit eum solumodo ad illam rem vendendam tm̃.& non ad plures: & tunc illam rem vendere poterit & non aillã & illã vẽdendo nocet & præiudicat d. Si autẽ est proc.rõe rei & personæ simul,vtputà,quia dixit do.vade & vende talem rem,& non aliam, solum tali personæ,& non alteri:modo vendendo illã rẽ illi personæ,de qua habet mandatum, nocet & præiudicat do.quia non excedit fines mãdati:Si verò est proc.generalis tm̃.& tunc distinguendum est: quia aut habet generale mandatum cum plena libera ꝙ generali administratione, & tunc potest oïa quæ d.s.alienare rem mobilẽ,& imobilem per liberam administrationẽ: sed de libera administratione distrahatur dilapidatio,&sumptio,& donatio.Et sunt etiam casus,in quibus exigitur speciale mandatum. Vnde si quidã procu.generalis vellet donare, vel aliam rem domini sui pro minori pretio dare,quàm valeat,non posset facere ꝓc. generalis,nisi haheat ad hoc speciale mandatum.Item nõ

posset vxorem accipere pro pupillo, nisi ad hoc habeat spe ciale mandatum. Item non posset pacem facere pro pupil lo, nisi iterum ad hoc habeat speciale mandatum. Item si vult petere restit. pro minori, non potest, nisi ad hoc habe at speciale mandatũ. Si autẽ est procur. gñalis tm̃ sine libe ra & generali administratione, & tunc non potest alienare nisi de tribus, quæ seruando seruari non possunt, vt vinum frumentum, oleum, & similia. Item potest locare terras, & vineas, & huiusmodi, tamen alienare nec vend. potest res quæ seruando seruari possunt, vt prædium, vt suprà dixi, ni si habeat mandatum a dño. Si vero est specialis & generalis simul, & tunc etiam potest facere omnia, quæ dñs, primò debet facere contenta in speciali mandato. Secundo de bet deuenire ad genus, & omnia generaliter facere quod dicit Aurora, per speciem generi derogatur: vnde datur ta le exemplum. Quidam iuit Bono. ad studendum, & dimi sit quẽdam suum proc. specialem & generalem, specialem hoc modo, ò Petre, ergo constituo te meum proc. genera lem, ad omnia mea bona. vt tm̃. possis de bonis meis ven dere quo possim viuere in studio, s. Flo.

Venditio facta in casu huius instrumenti an valeat.

Ad secundum, s. nunquid vend. facta in casu nostri instr. valeat, & teneat, & quę sit ratio dubitationis, est dare duo consilia, & dico quòd ista vend. valet: quia in textu nostri instr. apparet qũo iste est proc. specialis rõe rei, s. ad vend. vnam rem tm̃. & bene obseruauerit fines mandati: quia il lam rem vendit, & non aliam. Modo videamus duo consi lia, quorum primum tale est: Si quidam venit ad te, & pe tit consilium, vtrum ipse possit emere talem rem à tali, qui asserit, se esse procuratorem talis domini: & tu debes tunc dicere ei, dabo tibi optimum consilium: apporta mihi in strumentum procurationis, in quo continetur quomodo ipse est procurator tali, habito instr. videas vtrum sit procu rator generalis vel specialis ad vendẽdum illam rem an sit procur. specialis ad illam rem vendendam isti, qui petit consilium, an alteri qui velit emere & an appareat in in strumento quòd debeat isti vendere tantum, & non alteri. Et tunc sibi da consilium, quòd securè emat: quoniam tũc procurat. securè agit in persona domini sui, & vigore man dati specialis venditio rata manet. Si verò inueniens in in

stru-

strumento quòd procurator non possit vendere illam rem, dicas ei quòd non potest vendere. Si tamen apparet in instrumento, quòd sit generalis cum plena administratione ad vendendum de bonis dñi. de quib. ipse voluerit: & tunc consulas, auxilium postulanti, quod emat illam rem securè. Et aliud consilium est, quòd ille qui emit, habeat instr. procurationis insinuatum coram iudice, & quòd ibi sint plures notarij qui se subscribant: sic bene dicitur in x. cap. dicam enim sicut iste proc. est generalis, cum plena, libera, & speciali administratione ad illam rem constitutus à tali secundum quod in primo instr. proc. cauetur, & hic quæritur, quia lex dicit quotiescunq; in aliquo documento alterius documenti feceris mentitionem, non adhibetur fides illi instrumento, in quo fit mentio, nisi oporteat illud de quo principali mentio facta est, & ideo creditur instr. vend. in quo fieret mentio, sicut iste procu. videtur, nisi istud instr. procurationis repræsentaretur de quo principaliter facta est mentio. Ad tertium, s. si proc. vendit, quis teneatur de euictione: an dominus, an próc. an vterq; & qui? dico quòd do. tenetur de euictione semper: quia proc. vendit, & ipse dñs vendere videtur. Nam dicit Aurora: qui per aliũ facit, per se ipsum facere videtur, vt Instit. de re. diui. §. nihil. de iure natura. §. lex. in glos. super illo §. signata. Sed nunquid proc. tenetur de euictione? distinguendum est: quia aut promisit de euictione, aut dixit se nolle teneri, aut nihil dictum fuit. Si promisit, & fuit dictum quòd tenetur de euictione, & tunc tenetur. Si autem non promisit, q̃uo. ego vendo istam rem tibi, sed nunquã volo de euictione teneri: modò per istud pactum non tenetur, quia pactũ frãgit legẽ. Si autem nihil dictum est, & tunc ipse tenetur de iure: quia semper de euictione tenetur, siue vendit suo nomine, siue nomine alieno, nisi sit dictum, vt supra tenetur de euictione durante procuratione, & ea finita, quod secus est in tutore: quia nõ tenetur de euictione tutor nec curator, nisi durante tutela. Sed quæ est ratio, quia tutela est necessaria, sed procuratoria est voluntaria: & qui voluntariè se obligat, semper tenetur: & quia tutor & curator sint necessarij, ideo tenentur solùm ad d. Ad quartum. sci. quot sint iura, quibus omnes res de mundo venduntur? &

Procu ratore vendente quis teneatur de euictione.

dico quod sunt duo, s. ius proprium. Aliquando enim venditur res iure subincerto. Aliquando partim iure proprio, & partim iure condititio. & istud ad huc subdiuiditur: q̃a aut scitur, quæ & quanta sit pars conditítia: aut nescitur, quæ sit pars conditítia, & quæ sit pars propria. Nam non potest vendi res nisi aliquo istorum quinq; modorum siue iurium, aut iure proprio, aut iure cōditítio, aut iure subincerto, aut iure partim proprio, & partim cōditítio: & istud ius est duplex, quia aut scitur, quæ & quanta sit res propria & condititia: & istud est vnum ius, & tunc ita dicas. Si proprium, in perpetuum: si condititium, vnde pertinuerit, aut nescitur quæ & quanta sit propria. nisi cōndititia, & istud est aliud ius & tunc ita dices, ꝙ propriũ, in perpetuum: ꝙ condititium, vnde pertinuerit. Ad quintum, s. si venditor declarauit seruitutem, cui res vendita subiecta est, an teneatur? dico quod si emptor sciuerit: quod tunc non teneatur. Nam non videtur deceptus, qui sciuit: nec debuit certiorari, qui non ignorauit. Sed ad quid tenetur? distingue: quia aut seruitutem vel vitium sciebat, aut non: si sciebat, & tunc tenetur ad omne damnum & interesse: si autem ignorabit, tunc tenetur actione quanto minoris vel redhibitoria.

Venditor an teneatur, si declarauit seruitutẽ.

Venditio ædificij vel domus facta ab aliquo pro se ac nomine alterius absentis alicui procuratorio nomine ementi.

ANtonius pro se & vice, & nomine Phi. & Micha. eius fratrum, dedit, vend. & trad. Corr. proc. Titij ad hanc emptionem, pretij solutionem, & omnia & singula infrascripta facienda, & recip. specialiter constituto, vt patet in instr. scripto manu talis notarij procuratorio nomine pro ipso recipienti & ementi ædificium vnius domus sitũ supra terrenum ecclesiæ S. Ioañis in Mõte, in parochis sanctæ Luciæ. in contrata, quæ dicitur Cãpus, cuius ædificij, & soli, supra quod situm est idem ædificium, tales dixit esse confines: ab vno latere possidet talis, ab alio talis, à tertio & quarto talis, ad ha. tenẽ. pos. & quicquid di. Titio, & suis hæredib. deinceps placuerit perpetuo faciẽdum, cum omnib. & singulis ad ipsum ædificium spectantib⁹, & cum omni iure & actione sibi pro ipso ædificio, aut ipsi ædifi-

cio

cio pertinentibus. Saluo tamen iure dictæ ecclesiæ S. Io. in d. ædificio & terreno pro pensione ex ipso terreno debēda, quæ est & esse debet singulis añis x. sol Bo. pro pretio xx. lib. Bo. qđ pretium di. vend. confessus & contentus fuit se ab ipso Cor. proc. nomine di. Titij soluente habuisse & recepisse, exceptioni sibi non dati, & non soluti pretij omnino renuntians. Quod ædificium idem vend. se nomine ipsius Cor. procu. di Titij constituit possidere, donec ipsi' rei idem Cor. pro dicto Titio aut idem Titius possessionē acceperit corporalem, quam accipiendi & retinendi sua authoritate deinceps ei licentiam omnimodā dedit. Promittens per se & suos hæredes dicto Cor. proc. nomine d. Titij stip. litem vel controuersiam dicto Titio aut eius hęredibus de dicta re vllo tempore non inferre, nec inferenti consentire, sed ipsam rem vend. di. Titio & eius hæredibus ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere, authorizare, & desbrigare, & prædictam vend. & omnia & singula suprascripta, &c. vt suprà in primo instr. vend.

Instrumentum venditionis ædificij facta ab aliquo pro se. & vice & nomine alicuius vel aliquorū absentiū procuratori alicuius procuratorio nomine emēti, Ru.

Istud instrumētum continuatur ad superiora ista forma. Nam suprà vidimus de tutoribus & cura. nomine alieno. Sed quia plerunque contingit quod procura. emit alieno nomine, merito de ipsis procuratoribus loco præsenti est agendum & videndum, declarat hæc rubr. cūm dicit, procuratorio nomine ementi. Continuatur & secundo modo sic, rōe venditoris: de venditoribus vendentibus suo nomine tantum in superioribus instrumentis est dictum & declaratum, sed quia plerunque contingit quod aliquis vendit suo nomine, & vice & nomine aliorum idē de ipsis loco præsenti est videndum: h. e. quod dicit rubri. cùm dicit Instr. vend. ædificij domus factæ ab aliquo pro se, & vice, & nomine alicuius vel aliquorum. Continuatur & tertio modo ex parte rei venditæ, de rebus, quæ venduntur quo ad dominium vel vsum fructum & proprietatem superiora instr. docuerunt: sed quia quandoque venduntur res quo ad vsumfructum tantum, ideo de ipsis rebus loco præsenti

est videndum. Quot enim sunt constitutiones istius instr. tot sunt differẽ. ad alia instr. Istud instr. habet sex c. sicut & alia de vẽditiõe tractantia. Primum est contrahẽ, &c. vt supra. Casus positionem omitto: quia in litera satis patet, & poteris per te videre. Circa istud instr. quæram quatuor in ordine fore notanda. Primò, nunquid quis possit vendere rem cõmunẽ sibi & aliis. Secundò, an frater possit rem fratris vendere. s. rem cõmunẽ. Tertiò, nunquid quis possit emere per proc. & quid acquiratur isti proc. & quid isti dño. Quartò, videre de ædificio domus, & circa idẽ duo quærã. Primò, de superficiario & terrenario. Secundò, quòd ius habeat superficiarius in terreno, & terrenarius in superficie, & ad quid teneatur vnus alteri, & econtra. Ad primũ. s. nunquid quis possit vendere rem comunem sibi & aliis? & ad eius euidentiã sic est distinguendum: quia aut ipse vult vendere tanquã tutor, aut tanq̃ curator, aut tanquã procu. aut tanq̃ negotiorũ gestor, aut tanquã socius, aut tanquã cohæres. Si vult vendere tanquam tutor, & tunc subdistingue: Quia aut vult vendere ea, quæ seruando seruari non possunt, vt vinum, oleum, &c. & tunc bene potest vendere: imò tenetur alias, si destrueretur: quia vinum non potest vltra æstatẽ seruari, destr. veretur sui culpa, & est eius periculũ, pp illã authenticã, q̃ sic dicit. Quos tutores & curatores, qui bona pupillorum & adultorũ geritis & administratis, eorũ bona congruis & debitis temporib. distrahatis: alioquin si res periret, vestro periret periculo: hæc authoritas tenet in his, quæ subito accidente siue casu fortunæ pereunt: cùm nemo repentinos casus effugere possit. Aut vult vendere, ea q̃ seruando seruari possunt, vt est domus, terra, vinea, & palatium, & tunc aut facit cum solẽnitatib. aut sine: si cum solennitatibus & tunc potest: si verò sine, & tunc nõ potest. Si autem vult vẽdere tanq̃ curator adulti: & tunc dicas ita qm̃dm. de tutore. Si autem vult vendere tanquã pc. & tunc dicas put habuisti in præcedẽti instru, vẽd. factę à proc. de re, cui⁹ pars est ppria & pars cõdititia, q̃ debet exprimi inter partes, dicẽdo: qa aut est pc. gñalis tm̃. aut spe. tm̃. aut gener. & specialis simul: & sic distingue, vt suprà, Si verò vult vẽdere tãq̃ negotiorum gestor & tunc distinguẽdũ est: quia aut vẽdit suo nomine tantũ aut

An quis possit vẽdere rẽ, quam habet cõmunem cũ alio.

aliene

alieno nomine tantùm, aut suo, & vice, & nomine aliorũ. Si vendit suo nomine & aliorum, tunc subdistinguc: quia aut facit vtiliter. & tunc coguntur habere ratũ: quia quod meo nomine vtiliter gestum est, id ratum habere cogor: aut inutilis mihimet fierem, quod non prudentis, sed incipientis est. Si autem facit inutiliter, & tunc possunt habere ratum, si volunt: sed si non volunt, non coguntur: qa quod meo nomine inutiliter gestum est, id ratum habere non cogor: quia nemo sibi inutilis fieri debet. Et quòd dico, non coguntur habere ratum, hoc verũ est qui rem meã ab emptore poterat vendica. sed emptor poterit agere cõtra me ad omne suum damnum & interesse: & vẽditor poterit agere contra illos, vt teneantur habere ratum: & sic per quoddam obliquum habeo ratũ, quod non habuisset. Si autem vendit suo nomine tantum: & tunc ipsi non possunt habere ratum, si volunt: quia quod meo nomine gestum non est, id ratum habere non cogor, siue possim. Si verò vult vendere tanquã socius, tunc optimè potest vendere, quod socius non potest, siue poterit habere regresũ ad rem, nisi ad suam partem. Fallit tamen in duobus casibus, in quibus secus potest habere regressum, vel vult ad rem, vel ad pretium. Primus casus est, qñ vni ex sociis prohibita est alienatio ab aliis sociis, vt quia non vẽderet rẽ, & iste vendidit, tunc non præiudicat aliis, quin possint habere regressum vel ad rem, vel ad pretium. Secundus casus est, quando fraudis consilium intersit, scilicet quia ille vẽdidit, & dixit emprori, do tibi istam rem pro minori pretio quàm valeat, vt lucrum inter me & te veniat diuidendum. & ratio est: quia socius socio præiudicat vendendo rem communem: socij adinuicem sunt procuratores. Si enim vendit tanquam cohæres, & tunc vendendo præiudicat cohæredi, quominus cohæres possit habere regressum, vel velit ad rem, vel velit ad pretium. Fallit tamen in duobus casibus, in quibus cohæredi præiudicat, quòd non potest habere regressum, nisi ad suam partem pretij. Primus casus est, quando putabat se solum esse hæredem, & nos habere cohæredem, vt puta, quidam moritur, & facit testamentum, legans me suum vtilem hæredem: & posteà cùm ego absento me, ipse aliud conficit testamentũ,

in quo alium dimittit hæred.mecum, vtputà,talẽ: modò vendo aliquid:iste tenetur habere ratum,& non pôt habere regressum,nisi ad suam partẽ pretij.Secundus casus est, qñ res est ab emptore præscripta vel vsucapta, vt si cohæres vẽdit vnam rem,& stetit emptor per xx.vel xxx.annos possidendo eam,& alius cohæres venit ad eum socium,dicens:da mihi rem. dicit hæres,est iam vsucapa vel præscripta.Et idem posses dicere,quòd idem ius sir in aliis sociis suprascriptis in vendentibus de isto vltimo casu.s.qñ res est ab emp. præscripta vel vsucapta. Ad secundum principale membrum.s.an frater possit rem fratris sui vendere. s.rem communem sibi & fratri?& dico ꝙ sic: quia rem alienam vendere quem posse nulla dubitatio est, sed alienare non pôt iste frater, nisi pro parte sua: quia dñs non est rei fratris.Et nemo pôt plus iuris in alium transferre,q̃ in se habeat.Optime.n.patet ꝙ potuit alienare res fratris in instr.quia pro se,& vice,& nomine fratris sui vendidit, & vtiliter:& sic patet ꝙ frater cogitur vẽditionem ratam habere:quia gestũ est suo nomine vtiliter. Ad tertiũ principale membrum.s.nunquid quis possit emere per procu. & dico quòd sic:quid etiam per nos possumus & procura. nostros,vt Instit.per quas personas nobis acquic.in gl.j. Sed quid acquiritur procuratori ementi rem? dico ꝙ acquiritur solùm vnum.s.actio & euictione. Dño autem.cuius nomine emptum est,acquiruntur duo.s.dominium & possessio,actio autem de euictione non; quia per liberam personam nostro iuri non subiectam nobis actio non acquiritur.Sed procur.cedere tenetur actionem de euictione dño:sed si non vult cadere,compellitur iudicis officio; &si procur.aufugerit dolo,& tunc datur in subsidium dño à lege vtilis actio de euictione. Item pôt quis emere per nuntium,& nihil nuntio acquiritur, sed dño tria acquiruntur.s.dñium possessio,& actio de euictione. & idẽ nuntius concipere pôt in personam dñi:dicens, vis tu vende. Nic.dñi Petri domum tuam?& non debet dicere in personam suam:quia nuntius est tanquam pira,& velut organũ referens verba dñi. Ad quartum principale.s.videre de superficiario,& circa ipsum quærere duo. Primò quia sit superficiarius,& quis terrenarius,&quæ iura habet superficiarius

Freter an possit vẽd. rẽ frat.

Emptio an possit fieri per procurato.

ciarius in terreno, & quæ iure habeat terrenarius in superficie. Secundò nunquid teneatur superficiarius denuntiare, si vult vendere superficiem? Ad primum, i. quis sit superficiarius: dico quòd superficiarius est ille, qui accepit terrenum ad superficiem faciendam. Sed terrenarius est ille, qui dat terrenum ad superficiem faciendam. Sed quæ iura habet superficiarius in terreno? dico quod habet naturalē possessionem, quæ corpore detinetur, & pedibus conculcatur. Item habet vtile dominium, non autem directum. Item habet ius retinendi possessionem, si aliquis vellet ipsum expellere de possessione. Item habet ius recuperandæ possessionis, si esset expulsus extrà. Item habet ius accusandi damnum dantes. Sed quæ iura habet terrenarius in superficie? dico quòd habet duo iura. Primum est, quòd habet ius expellendi superficiarium, si à soluenda mercede cessaret. Secundum ius habet, vt ille teneatur ei denuntiare si vendere vult superficiem suā. Itē habet ius accusandi dānum dantes: in terreno autem suo habet naturalē possessionem, quæ animo detinetur. Ciuilis autem possessio penes superficiarium est. Sed nunquid teneatur superficiarius denuntiare domino, si vult vendere, superficiem suam & in hoc dico quòd sunt iura sibi adinuicem repugnātia. Nam in prima parte differunt: quidam dicunt ꝙ nō habet denuntiare, si non vult. In alia parte differunt, quòd teneatur denuntiare terrenario, si vult vendere superficiē ad similitudinē emphyteoticæ, & ista videtur verior: & dico ꝙ habet denuntiare ven. ei terrenario pro pretio competenti, si vult emere terrenarius: & si dicit, nolo emere, potest vendere cui vult. Si autem dicit, volo emere, sed volo deliberare: & tunc eum cogitur per spacium duorum mēsium præstolari: & tunc si vellet emere, cogitur dare ei. Si nollet emere, sed responderit detinendo: & tunc potest vendere cui vult duorum mensium transacto spacio, nisi ritus patriæ & statuta locorum aliter habeat. Et idem dico de terrenario in omnibus & per omnia: nam eodem modo tenetur terrenarius denuntiare superficiario, si vult vendere suum terrenums, & eum exspectare per duos men es, vt supra dictum est.

Superficiarius quis dicatur, de hoc habet. ff ti. de superficiebus.

Superficiarius si vult vēdere superficiem an teneatur denuntiare domino.

Tutor quæ seruare debet in venditione rei pupillaris.

QVia hæc circa rei pupillaris vēditionem consideranda sunt, notandum & attendendum est diligenter, Quod res pupilli vendi debent ob æs alienū, aut ob euidentē vtilitatē pupilli, causa cognita ꝙ ita sit. Et ꝙ non sint res mobiles in hæreditate cōmodæ vendendæ: & quòd subhastētur res legitimè. i. publicæ præconizentur, in palatio cōmuni, aut in contrata, vbi sita est res, siue in contrata vbi habitat pupillus: vt plus offerenti detur: & quòd præsens sit creditor, qui recepturus est pecuniam pretij, si venditur ob æs alienum: aut quòd causa quare venditur assignetur, & quod ipsa venditio fiat coram potestate, vel iudice, decretum & authoritatem interponente.

Venditio facta à tutore de re pupillari.

CVm Hæregitus pupillus filius & hæres quondam P. teneretur hæreditario debito centum lib. Bo. dominę Iac. matri suæ, pro dotibus suis ex instr. scripto manu talis notarij. Item in x. lib. Bo. ipsi matri suæ à dicto eius patre iure legati in eius testa. relictis, scripto manu talis notarij Et vrgente ipsa creditrice creditū sibi solui, oporteret pro ipso debito persoluendo aliqua ex dicti pupilli possessionibus vendi, eo quod in ipsi⁹ hæreditate aliquæ res mobil. cōmodè vendendæ ad ipsi⁹ debiti satisfactionē non essent, & infra scriptam rē vendere potius quàm alteram ex possessionibus dicti pup. tam rōe pretij quàm rōe vsusfructus, vtilius sit eidem: atque infrascripta re legitimè subhastata non apparuit quisquam alius præter infrascriptum emptorem qui plus infrascripto pretio offerret vel dare vellet, vt de ipsa subhastatione patet pub. scriptura manu talis notarij. De his omnibus & singulis ea ita vera esse domino. S. iudici & assessori dñi R. de villa. potestatis. Bono. tam ex inuentarij obstensione q̃alia plenissima fide facta. Idcirco An. tutor dicti. pupilli, vt patet eum tutorē esse, tā ex dicto testa. quàm instr. sup decreto eiusdē tutelę scripto manu talis notarij ante ipsius iudicis præsentiā cōstitutus tutorio nōie ipsius pupilli dedit, ven. & tradi. iure ꝓprio & ī ꝑpetuū Cor. ꝓ se & suis hæ. recipiēti & emēti: petiā vnam

terræ

terræ vineatæ positam in pertinentiis sancti Rophi. In loco qui dicitur Vallis, quam idem tutor esse dixit & conuenit x. tor. ita tamen quòd si plus fuerint, cedat in hanc venditionem emptore pretium addente pro rata, si verò minus, pro rata pretium adimatur vel restituatur, si fuerit exolutum, & eiusdem tales dicuntur esse confines ab vno latere possidet talis, ab aliis trib. la. sunt viæ pub. ad haben. tenen. pos. & quicquid dicto emptori & suis hæredib. deinceps placuerit perpetuo faciendum, cum omnibus & singulis, quæ intra prædictos continentur confines, vel alios si qui forent, cum accessibus & egressib. vsque in vias pub. & cum omnibus & singulis, quæ supra vel infra se, seu infra se in integrum omníque iure & actione, vsu, seu requisitione ipsi pupillo ex dicta re siue ipsi rei modo aliquo pertinente. Pro pretio 12. lib. Bo. pro qualibet torna quod pretium capit in summ. clxx. lib. Bon. de quo pretio dictus emptor de mandato prædicti tutoris ibidem, & in præsenti dedit & soluit dictæ dominæ Iac. centum lib. Bon. in satisfactionem eius, quod ex legato & dote prædictis à dicto pupillo habere debeat, prout ipsa domina Iacoba confessa & contenta fuit tantã esse quantitatẽ di. dotiũ instr. ab eo di. tutori restituto. ibidem quod ex tunc esse voluit inefficax & cãcellatũ. Residuò verò di. pretij idẽ empt. di. tutori persoluit in vtilitatẽ di. pupilli specialiter conuertendũ, pro vt ipse tutor cõfess⁹ fuit tãtã esse quãtitatẽ. Quã rẽ idẽ tutor tutorio noĩe ipsi⁹ pupilli se pro ipso empt. & ei⁹ noĩe cõstituit possidere, donec ipsi⁹ rei possessionẽ acceperit corporalẽ, q̃ accipiendi sua autoritate, & retinẽdi deinceps ei licentiã oĩmodã dedit, promittẽs tutorio noĩe ipsius pupilli di. emptori pro se & suis hæred. stip. &c. vt suprà in j. instr. vend. vsq; ad bonorũ obligat. & tunc dices, pro q. bus oĩb. & sing. firmiter obseruãdis idem tutor obligauit di. emptori omnia bona di. pupilli. Cæterùm ad robur omnium prædictorum dictus iudex prædictæ venditioni, pretij solutioni, & omnibus & singulis suprascriptis, suam & communis Bo. autoritatem interposuit & decretum.

Curator furdi.

ITem nota quòd si contigerit curatorem surdi, & muti, vel furiosi, vel mente capti rem huiusmodi personarum

vendere. Cùm hoc sit ꝙ talis curator habeat facere inuentarium, & rationem administrationis suæ reddere ad boni Prætoris solertiam & cautelam spectabit, quòd hæ d. solennitates in ipsa vend. seruentur, sicut in præced. instr. rei pupillaris: & ꝙ etiam faciat emptor pro maiori sui securitate hoc fieri à procur. Verùm quia huiusmodi véd. de raro cõtingunt, huius instr. per ordinem series omittitur: & si contigerit, poteritis illud eligere mutatis personis satis leuiter ex prædicto.

Instrumentũ Venditionis facta à tutore de re pupilli. Ru.

ISTud instr. continuatur ad superiora ista forma. De procuratorib. & vend. alieno nomine quædam instr. tractarunt: sed quia plerunq; cõtingit quòd tutores vendunt tutorio nomine pupilli, meritò de vend. facta ab eo in præsenti loco est videndum, declarat hæc rub. cùm dicit, venditionis factæ à tut. de re pupilli. Nota. n. vnam esse differentiam, sicut vna est continuatio. Istud. n. instru. differt à præcedentibus, etiam vno modo: quia alia instru. habent sex capitula, istud autem habet octo. Primum est procemium quoddam, & durat vsq; ad §. idcirco dñs Ant. Secũdum est contrahentium. Tertium rei venditæ. Quartum pretij Quintum traditionis rei. Sextum promissionis de legitima defensione. Septimũ pœnæ. Octauum & vltimũ decreti iudicis interuenientib. Et hoc incipit ibi, insuper ad robur omnium prædictorum. Casus positionem omitto, quia patet legendo literam. Et circa istud instr. multa essent videnda, de quibus nihil ad præsens, qm̃ de his ad plenum dicetur in tract. notularum sub rubrica de inutilibus contract. ratione rerum: in j. §. in quo continetur, ꝙ tria requiruntur ad hoc vt res pupilli possit vendi & alienari. s. causa legitima, tutoris authoritas, & iudicis decretum, vt infrà habebitur in loco prædicto, sine tutoris authoritate, & iudicis decreto, res pupillaris vendi nõ pôt. Alioquin fieret venditio in pupilli fraudem, & vẽditio veniret rescindenda. Sed tamen duo videamus. Primò opponere ad nostrum instr. Secundò exponere notam in fine instr. contentam. Ad primum. s. opponere ad instrumentum nostrum: & hoc, si videtur instrumentum non valere.

Nã

Nam dicitur in tractatu notularum quod quatuor sunt necessaria in alienatione rei pupillaris, scilicet causa legitima, decretum iudicis, tutoris authoritas, & subhastatio, id est, præconizatio, sed hic non est curatoris authoritas: quia quotiescunque aliquid debet fieri sub certa soléni illa omissa non valet quod agitur. Et dico quòd valet, quia satis interponitur tutoris authoritas, cum ipse tutor vendit suo nomine rem ipsius pupilli. Sed posses dicere, quis habet védere, an tutor, an pupillus? & tunc distinguédum est: quia aut pupillus est infans, id est. nihil fari valens, aut maior infante: Si est infans, & tunc est minor septeñio infante: quia maior septem añis, & minor 14. masculus: & minor 12. fœmina: & tunc ipse pupillus potest vendere cum tutoris authoritate, si vult: sed si non vult, non cogitur. Sed quid si non apparet tutoris authoritas apposita, nunquid intelligitur esse apposita? certè hic variæ fuerunt opiniones. Nam quidam dicunt quòd sic, quia præsumitur solenniter acta: quia fit per nuntios, iudices & tabelliones. Aliqui dicunt, quòd non, nisi apparet interposita expresè: quia est solennitas extrinseca, & soleñitates extrinsecæ non intelliguntur esse expositæ: nisi expresè apponãtur. Ad secundum, s. exponere notam in fine instrumenti contentam: & dico quòd si quis erit tutor vel curator cuiusdam surdi, vel emancipati, & contigerit facere instrumentum, habet facere vt in præsenti instrumento vend. factæ à tutore de re pupilli. Author ponit formam instrumenti præcticæ, quia rarò contingit vt ipsi contrahant, & ideo omittitur in præsenti.

Quæstio an tutoris authoritas præsumatur interuenisse.

Exponit te. instrumenti.

Venditio facta à commissariis authoritatem & licentiam vendendi à testatore habentibus.

CVm An. in eius test. centum lib. Bo. pro ipsius anima reliquisset distribuendas, prout disposuit & legauit p manus Iac. & Phi. quos suos ad hoc exequendum cõmissarios statuit & reliquit dans eis plenam, & liberam potestatem, licentiam & authoritatem vend. alien. & oblig. de bonis ipsius testatoris, & de quib. voluerint sine cõtradictione hæredis aut alterius personę pro ipsis legatis soluendis, vt hoc patet per inde eius testamentum scriptum manu

talis notarij & iidē cōmissarij Ia. & Phi. ipsius testatoris voluntatem fideliter adimplere, & ipsius animā, & seipsos de huiusmodi fideicōmisso velociter exonerare volētes, cùm per aliam cōcordiorē, per velociorem viam de bonis ipsius testatoris pecuniā pro ipsis legatis soluendis percipere nequeant vel habere ex potestate, licentia, & authoritate ab eodem testatore tradita, vt superius continetur, commissario nomine, q. vt cōmissarij olim A. supradicti dederunt, ven, & tra. Co. domum vnam ex bonis seu hæreditate dicti An. positam in tali loco infra tales confines, &c. vt suprà in primo instr. vend. vsque ad pretium, & tunc dices. Pro pretio centum lib. Bono. quod pretium dicti commissarij confessi & contenti fuerunt se ab ipso emptore habuisse & recepisse, dandum & soluendum in satisfactionem & solutionem legatorum animæ Anto. supradicti: &c. vt suprà in primo instr. venditionis factæ à procuratore solo nomine officij mutato.

Instrumētum venditionis facta à commissariis authoritatem & licentiam vendendi à testatore habentibus. *Rubr.*

ISTud instr. continuatur ad superiora ista forma i De proc. tutorib. & cura. vendētib. procuratorio, tutorio, & curatorio nomine, superiora instr. docuerūt. Sed quia plerunq; contingit alios vendere, s. commissarios cōmissario nomine, meritò de talibus vendentibus loco præsenti est agen. & videndum: declarat hæc rub. cùm dicit, venditionis factæ à cōmissariis. Differt etiam præsens instr. à præcedentibus vno modo, sicut vno modo continuatur. Istud instr. 7. habet capitula, quorum primum est procemium. Secundum contrahentium, &c. vt dictum est, differt ab aliis instr. Casus positionem omitto, quia legendo literam bene patet. Circa præsens instr. quinque sunt in ordine notanda. Primò qui sunt commissarij, & executores, & in quo differunt inter se. Secundò, qui possint esse comissarii, & q. possunt facere cōmissarios, & in qua vltima voluntate possunt fieri comissarij. Tertiò, an comissarius possit vendere de rebus dn̄i. Quartò vtrum comissarius possit agere contra hæredes testatoris. Quintò formare aliquas quæstiones ad materiam congruentes. Ad primum, s. videre quis sit com-

sit commissarius & executor: & dico quod cõmissarius est ille, vel illa, cui vel cuius fidei testator in sua vltima voluntate reliquid legata animæ persoluenda pp piam & certã causam distribuere vel expendere. Cõmissarius dicitur, cui post obitum examen rerum agendarum, vel ipsæ res agẽdę relinquũtur. Expone singula verba in definitione contenta. Et primò dicit cõmissarius est ille, vel illa not. quod ita potest esse mulier sicut masculus, cui sequitur, sub fide cõmissarij vel cõmissariæ, cuius fidei legata animę cõmittũtur. Nam de legatis animæ fiunt cõmissarij: nam de legatis aliis factis non fiunt commissarij: quia ipsemet eligit legatarios suos, testator vel testatrix. Nã ita mulieres possunt relinquere fideic. quemadmodum testatores masculi alia enim verba in definitione contenta expositione non indigẽt. Dicitur enim fideicõmissarius, à fideicommitto, tis: quia eius fidei legata animæ cõmittuntur, & no. quòd commissarius & fideicõmissarius generaliter sunt idem. Sed executor idem est quod commissarius. Dicitur enim executor ab exequor, exequeris. Nam habet exequi legata animæ sibi data: & appellari etiã potest procurator iste fideicõmissarius ante dictus: quia habet negotia animæ ꝓcurare: sed licet dixerim gñaliter quod commissarius & fideicommissarius sint idẽ: dico quòd est verum, vocabulo generaliter sumpto: tamen specialiter & strictè loquendo differunt inter se. Nam cõmissarius in totũ habet exequi legata animæ, & integrum effectũ debet mandari. & nihil habet detrahere de legatis sicut põt quilibet institut⁹. Ad secundum. s. qui possunt fideicõmissarium facere, & q possunt esse fideicõmissarij, & in qua vltima voluntate relinquuntur? & dico ꝙ oẽs possunt facere cõmissarios, q aliàs possunt testari, siue sit masculus, siue fœmina. Sed in qua vltima voluntate fiunt cõmissarij? dico ꝙ in testam. & codicillis, & in legatis causa mortis, sed quis potest esse commissarius? dico quòd omnis potest esse commissarius, qui non prohibetur à lege esse cõmissarius, qui ætate est prouectus, & sui iuris: certè minor xxv. an. prohibetur. Alij dicunt, dũmodo non sit minor xxij. anno. potest esse commissarius, & hic sic: nam huius ætatis homines possunt esse procur. ad negotia, & ita esse possit: quia quodammodo

Qui possunt cõstituere fidecõ. & q̃no censetur.

est procur. qui negotia animæ procurat: sed dic quòd non procedit: nam ille commissarius q̃nque habet indicio interesse cum hærede testatoris, quod nõ posset iste minor. Item prohibetur furiosum & mente captum esse cõmissarium, qui non sano viget intellectu, nec est ratione capax, non põt esse cõmissarius nec procurator: quia ab insano nil sane factum esse censetur: vel hic scias quod qui põt ꝓcurator vel tutor esse, põt commissarius esse: & etiam põt esse commissarius, qui potest aliàs negotiari. Ad tertium. s. an commissarius posit vendere de rebus dñi? & tunc distinguendum est: quia aut habet plenam licẽtiam à testatore in testam. vendendi, aut non. Si verò habet licentiam vendendi, & tunc potest vendere: & sic patet quòd vẽditio facta in casu nostri instr. valet: quia est cum authoritate à testatore sibi concessa. Nam dñs tunc vendidisse videtur. Quia qui per aliũ facit, per seipsum facere videtur: vt Inst. de rerum di. §. nihil autem interest. posset tamen dici q̃d non valet ista vend. nostri instr. quia nemo potest plus iuris in alium transferre: q̃ in se habeat: sed dic quòd nõ, vt dixi. nam ille fideicommissarius facit hæc propter licentiam à testatore concessam in sua vltima voluntate. Et nota quòd hic dantur bona consilia. Primum si tu vis emere à cõmissariis: primò videas testm̃, in quo factus est commissarius, & videas in eo, si ipse põt vendere istam rem vel aliam. & hoc viso, tunc tu potes emere tutè propter authoritatem sibi commissam. Secundum cõsilium tale est, vt ille qui emerit istam rem, habeat istud instr. authenticũ à notario, quia non crederetur instr. vendit. quia quotiescunq; in vno documento alterius documenti feceris mẽtionem, posteriori non creditur, nisi primum ostendatur. Nam si vnquam diceres te emisse à cõmissario, & diceret aduersarius, & vnde fuit cõmissarius: dices tu, videas inst. in quo fit mentio q̃uo ille erat cõmissari⁹, qui vẽdidit: vel videas exemplar cum insinuatione. Ad quartum. s. nunq̃d commissarius habeat actionem contra hæredes testatoris? & tunc sic distingue: quia aut ipse est pro parte commissarius, aut pro parte legatarius: vt putà quia dixit testator, lego Martino centũ: sed rogo eum, vt ipse restituat de his legatis Iac. quinquaginta. & tũc habet actionẽ contra

Cõmissarius an possit vẽdere re. domini.

Actio an cõpetat commissar. contra hæredes testato.

hæredes

hæredes testatoris. Aut est simpliciter cōmissarius: & tunc contra hæredes testatoris non habet actionem, nisi in duobus casibus. Primus casus est, quando testator noluit in sua vltima voluntate, sed dimisit in testamento quòd cōmissarius haberet actionem contra hæredes suos. Secundus casus est, qñ legatum est factum ad pias causas, vt qa per redemptionem captiuorum ab hostibus detentorum, vel per eleemosynam pauperum adimplēdam. Ad quintū, scilicet, formare quasdam quæstiones. Et prima quæstio talis est. Quæritur an cōmissarius habeat satisdare hæredibus testatrois de pecunia fideliter eroganda? & dico quòd non: sed iurare habet quod fideliter erogauit, tamen dicitur fideliter erogasse in vno casu, s. qñ factus est pauper testatore ignorante. Secunda quæstio talis est: Quæritur, an cōmissarius teneatur executioni mandare voluntatem & animum testatoris? ad hoc sciendum sic distingue. Quia aut suscepit officium commissarij, & tunc tenetur executioni mandare. Aut non suscepit officium, & tunc secundum quosdam non tenetur ad similitudinem procuratoris, sed secundum quosdá ad similitudinem tutoris & cura. sed hodie cogitur cōmissarius voluntatem testatoris executioni mandare. & hæc opinio vltima verior est: quia suscepit mandatum, & tunc qui suscipit mandatum de re in mandato commissa suscipit officium: atqui mandatum suscipere cuilibet liberum est, susceptum autem consummādum est: vt Instit. de manda. §. mandatum. Tertia quæstio talis est. Quæritur si testator fecit plura legata in suo testa. & non fecit commissarium: quis habeat executioni mandare legata sua? Dico quòd hæredes tenentur: & si hęredes nollent hoc facere, episcopus habet imponere hæredibus necessitatem, & maximè quantum ad legata relicta pauperibus: quia episcopus extitit in terris pauperum ꝓc. Quarta quæstio talis est: Si hæredes nolunt exequi mandata testatoris, & cōmissarius eius vult exequi, modo quęritur, quis sit præferendus, an hæres vel commissarius? & dico quòd hæres est cōmissario præferendus. Quinta quæstio talis est: Quæritur nunquid hæredes adesse debeant, cùm legata distribuuntur à cōmissariis? Dico quòd non, quia essent fortè pauperes verecundiosi, qui non accipe-

Cōmissarius an teneatur satisdare.

Cōmissarius an teneatur exequi voluntatē testatoris.

rent, si hæredes adessent. Sexta quæstio talis est: Quæritur quis debeat habere legata, quę legatarij non recipiunt, an cõmissarij, an hæredes testatoris? certè dico quod hęredes testatoris debent habere. Nam cõmissarij non debent aliquod lucrum ex eorum officio sentire. Septima quæstio talis est. Quæritur, nunquid vno mortuo de commissariis alius possit insolidum officium exequi? Dico quod secundũ quosdam sic est distinguendum: quia aut est dictum in testamento, quod sint insolidum cõmissarij, & tunc alter insolidum potest exequi. Aut non est dictum quòd sint insolidum cõmissarij: & tunc non potest, secundum quosdam ad instar procuratorum, sed secundum quosdam benè potest, ne voluntas testatoris pereat: & hoc fit fauore vltimæ voluntatis. Octaua quæstio talis est. Quæritur si cõmissarij non sunt in concordia, quid iuris? & dico quòd episcopus debet imponere necessitatem siue partes suas: vt ipsos faciat esse concordes, debet eis adiungere tertium, vt in eodem consentiant, & eis stabitur. Nam maior parti standum est. Nona quęstio talis est. Quæritur nunquid cõmissarius teneatur de euictione? ad quod sciendum sic distingue: quia aut ipse vendit tanquam dñs, aut non. Si vendit tãquam dñs. & tũc tenetur: aut vendit commissario nomine, & tunc non tenetur, si non promisit de euictione ad instar tutoris & curatoris, qui vẽdunt rem pupilli vel adulti: vel ad instar venditoris vendentis pignus, qui non de euictione tenetur: quia eorum officium est necessarium, scilicet officium commissarij, & finito officio finitur actio, quod secus est in procur. de quo diceretur in vij. capitulo. Decima quæstio talis est. Quidam fecit testamẽtum, & reliquit cuidam centum, & legatarius non vlut recipere legatum: modo quæritur cuius sit istud legatum, an hæredis, an cõmissarij? & respondetur quòd hæredis debet esse, & non commissarij: quia commissarius lucrum officij sui sentire non debet. Vndecima quæstio talis est: Quidam fecit testamentum, & in eo reliquit commissarium vnum, vel plures & commissarius moritur post mortem testatoris, nundũ impleta voluntate testatoris, quæritur quis debeat exequi voluntatem testatoris, an hæres cõmissarij, an hęres testatoris? Ad hoc distinguendum est: quia aut commissarius moritur

moritur re integra, quia non incepit adhuc administrare, aut officio inchoato. Si verò moritur cōmissarius officio inchoato, & tunc hæres comissarij habet administrare vltrà, non autem hæres testatoris. Duodecima quæstio talis est: Pone quòd quidam sunt cōmissarij in testamento relicti, quidam sunt præsentes, quidam sunt absentes, nunqd absẽtes possit administrare? dicunt quidam quod nō, vno modo: quia debent esse omnes præsentes ad similitudinē compromissi. Nam arbitri omnes debent esse præsentes, qm̄dū. omnes habent cōsentire electioni: ita commissarij debent esse præsentes. Alii dicunt ꝙ præsentes fauore vltimæ voluntatis administrare debent siue possunt, vel sine minori parte: quia maiori parti standum est, sicut tutores & curatores possunt authorizare vnum sine alio.

Permutatio rei propria pro re condititia.

ANtonius dedit, tradidit, & permutauit iure proprio in perpetuum Corra. pro se & suis hæredibus recipienti domum vnam positam in tali loco, cuius hi dicuntur confines, &c ad habendum, tenendum, pos. & quicquid ei & suis hæredibus placuerit perpetuò, deinceps faciēdum cū omnibus & singulis, quæ inter prædictos continentur cōfines, vel alios, si qui forent, cum acces. & egres. suis vsque in viam publ. & cum omnibus & singulis, quę habet supra se, seu infra se, aut intra se, in integrum, omnique iure, & actione, vsu, seu requisitione sibi ex ea, vel pro ea re, aut ipsi rei modo aliquo pertinente. Et hoc nominatim pro vna petia terræ vineatæ, posita in tali loco, infra tales cōfines, quam dictus Corr. dedit & permutauit iure emphyteoticę conditionis, pensionis, & renuntiationis debendæ tali ecclesiæ ipsi Anto. in cambium, & ad haben. tenen. & possid. & quicquid sibi & suis hæredibus deinceps placuerit perpetuò faciendum, cum omnibus & singulis, quæ infra prędictos continentur confines, vel alios, si qui forent, cum acces. & egres. suis vsque in viam pub. & cum omnibus & singulis quæ habet supra se, vel infra se, seu intra se, in integrum omnique iure, & actione, vsu, seu requisitione sibi ex ea re, aut ipsi rei modo aliquo pertinente. Qui prædicti Anto. & Cor. s. vnusquisque eorū vicissim alterius nomine

rem à se permutatam & datam constituit possidere, quousque vnusquisque eorum rei sibi permutatæ & datæ possessionem acceperit corporalem, quam accipiendi sua ꝑpria autho. & retinendi deinceps vnus alteri adinuicem licentiam omnimodam dedit: Promittens: s. vnus alteri adinuicem solénibus stip. hincinde interuenientibus, litem vel controuersiam de re a se permutata alteri vel eius hæredibus vllo tempore non inferre, nec inferenti consentire: sed vnusquisque rē à se permutatam alteri vel eius hæredibus, adinuicem ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere, authorizare, & desbrigare, & prædictam ꝑmutationem, & dationem, & omnia & singula suprascripta perpetuò firma & rata habere, tenere, & non contrafacere. vel venire per se vel alios aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto: Sub pœna centum lib. Bono. stipula. adinuicem inter ipsos promissa, qua soluta vel non, rata maneant omnia & singula suprascripta. Item reficere & restituere vnus alteri adinuicem omnia & singula damna, & expensas, ac interesse litis & extra: pro quibus omnibus, & singulis firmiter obseruandis obligauit vnus alteri adinuicem omnia sua bona, &c.

SECVNDVM MEMBRVM.

Instrumentum permutationis. Rub.

ISTud instrumentum continuatur ad superiora duobus modis: vno modo sic de vno titulo & causa, per quem titulum & quam causam dñium de vno in alterum trāsfertur. s. de venditione suprà dictum est. Sed quia plerunq; contingit quod dñium transfertur per alium titulum & aliam causam de vno in alterum. s. per permutationē, meritò de ipsa permutatione in præsenti loco est videndum. Continuatur & secundo modo sic: suprà in princ. cuius c. dictum fuit. Istud cap. diuidebatur in partes duas, &c. & iterum prima pars diuidebatur in sex partes. Nam in prima parte dictum fuit, quòd primo ponebantur instr. venditionum, in secunda permutationum instr. ponebantur, &c. vt supra, licet viso de instrumentis venditionum, nunc restat videre de instrumentis ꝑmutationum: declarat hæc rub, cùm dicit. Instrumentum permutationis. Differt. n.

instr.

instrumentum permutationis ab instr. vend. quia instru. venditionis habet sex cap. regulariter, sed instr. permuta. non diuiditur per cap. imò per partes: quia in prima parte instrumenti ponuntur pacta vnius permutatoris. s. Ant. In secunda parte ponuntur pacta alterius pmutatoris. s. Cor. In tertia parte ponitur clausula gñalis, in qua tria facit. Primò ponit pacta & conuentiones vtriusq;. s. An. & Cor. In secunda parte ponit pacta promissionis vnius alteri de legitima defensione. In tertia parte ponit pœnam: & not. quod instr. permutationis per partes diuiditur, & non per cap. quia in eo obligantur ambæ partes: quod secus est in venditione. Casus. n. positionem omitto, quia legendo literam satis patet. Visis igitur istis extra literam quæram quinq; in ordine fore vidēda. Primò, quid sit permutatio, & qualiter componitur. Secundò, qualiter permutatio cō trahitur & perficiatur, Tertiò, qui possunt permutare, & qui non. Quartò, in quo differat instrumentum permutationis ab instru. venditionis. Quintò. formare vnam quæstionem ad materiam facientem. Ad primum. s. quid sit p mutatio? & dico quòd permutatio est vnius rei per alterā vicaria præstatio: vel sic, Permutatio est duarum rerum aut plurium viciſſim cum iurib. ex dñio in dñium alterius dñi facta cessio. Expone modo verba in definitione contenta: primò dicit, permutatio est vnius rei. s. habilis & idoneæ ad contrahendum vicaria, subuicissitudinaria. i. hincinde, cùm vna pars alteri parti obligatur, & tenetur rem à se permutatam alteri restituere & econtrà, præstatio. i. traditio: nam permutator tenetur permutatori rem tradere. i. eum dñm rei facere: sed secus est in venditore: nā non tenetur venditor nisi tantùm tradere, & non emptorem dñm facere: & per hoc patet quòd quis non potest alterius permutare rem, sed aliquis bene potest vendere, iuxta illud dictum: Rem alienam vendere quem posse, &c. Alia differentia est, quia quis non potest rem alterius permutare, dñm rei facere permutatorem tenetur: quod fecere non potest, nisi sit dñs rei. Vnum tamen scias, quòd si aliquis rem alterius permutat quid operatur via vsucapiendi, vel præscribendi? Nam si iste tenuerit rem permutatam trib. an. s. mobilem, poterit excipere de vsucapiōe

Instru. Vendit. & permutat. qualiter differunt.

Permutatio quid sit

prædicta:&si erit res imobilis,& eam tenuerit spacio decē añ inter præsentes.i.vnus &alter sit in eodem loco.& xx. inter absentes.i.vt vnus sit Bono. & alter sit Romæ, tunc factus est dominus per præscriptionē,ita verum est,si proprietarij dñi sciant rem suam propriam esse alienatam, alioquin rem repetere possunt per rescriptum principis & subleuamen. Ad secundum,s.qualiter contrahatur permutatio?& dico quòd contrahitur cùm cōuenitur de dando rem certam pro certa:quod secus est,si conuenitur de dando rem certam pro incerta,vel incertam pro certa: quia tunc non esset permutatio,sed contractus nominatus, s. do vt des. Ietm contrahitur permutatio, qñ res pro re:secus si permutaretur res pro pecunia:quia potius esset venditio,quā pmutatio:sed posses tu qrere,quid pdest hoc scire?an ista verba,do vt des sit contractus nominatus,an permutatio? Nam ex vtraque parte oritur actio præscriptis verbis,dico quod prodest hoc scire:quia si esset permutatio,daretur actio præscriptis verbis. quæ est specialis & bonæ fidei:sed contractu nominato,do, vt des, oritur actio præscript.verbis, quæ est generalis & stricti iuris:sed quis cōtractus est permutatio?dico quod est contractus innominatus. Dices tu,imò est contractus nominatus:quia ita habet elegans nomen,sicut emptio ,&c. Dico quod non est verum quod sit nominatus,quia habet ita largum nomen quod potest accomadari emptio.& vend. & ideò patet quod est inominatus. Nam largo modo sumpto potest dici vend. permutatio. Sed dices tu quare non fuit nomen sibi impositum specialiter?ratio est:quia plures sunt res,q̄ sint rerū nomina , videlicet ,propriè imposita ipsis rebus.

Permutatio qualiter perficitur.

Sed qualiter perficitur permutatio?dico quod pficitur rei interuentu ex vtraque parte , s.si vnus ex permutatoribus rem permutatam alteri tradit. Nam statim est perfecta permutatio,intantùm quòd nulli parti licet descendere à cōtractu,quia mutuus consensus permutationis pactum efficit ratum quòd primò ante rei traditionem licebat . Sed petit quòd vnus tradat rem,& alter posteà tradere nō vult quomodo faciet qui rem suam tradidit?dico quod duplicē habet viam. Nam potest agere præscriptis verbis contra reum,vt rem suam tradat,quod cogitur:vel vult agere cōdictio-

dictione ob causam, & rem suam repetere. Ad tertium, sci. qui possunt permutare: & dico quod omnes illi possunt pmutare, qui possunt alias contrahere: sed qui possunt conhere, & qui nõ, habebitur infrà in tractatu notularũ sub rubrica de inutilibus contra.rõe personarum: Fallit tamen in duobus casib. in quib. quis potest contrahere, s. vendere, & non potest permutare. Primus casus est in minorib. qui cum solenitatib. possunt vendere, sed non possunt permutare: & ratio est: quia permutatio est voluntaria, sed alienatio rei minoris est necessaria. Secundus casus est in ecclesia, quæ potest contrahere cum solennitate, sed non potest permutare cum alia re. Sed quæ res possunt permutari? dico quod omnes res, quæ aliàs possunt alienari, & in contractum deduci, possunt permutari, siue sint res mobiles, siue immobiles, siue corporales siue incorporales, siue demonstratiuæ ad oculum siue ad intellectum, siue præsentes siue futuræ, siue in totum siue in parte, vt Instit. de fideic. hæreditatib. §. nihil autem quia quod iuris est in totum quod totum, idem iuris est in parte quo ad partem. Sed hoc quod dico, quòd omnes res quæ possunt alienari, possunt, permutari: fallit tamen in fundo dotali, quia marito volente alienari non põt, quod bene permutari põt etiam marito volente. Ad quartum. s. in quo differt, & in quo conuenit permutatio cum emptione & vendit. & dico quòd habent maximam conuenientiam inter se: nam permutatio est contractus bonæ fidei, sicut empt. & vend. Secundò conuenit, quia illi qui possunt permutare, possunt vandere: & econtrà, qui non possunt vendere, nec permutare. Tertiò cõuenit, quia illæ res, quæ possunt vendi, possunt permutari, & econtrà. Quartò conuenit p. mutatio cum venditione, quia võditor tenetur de euictione re euicta, similiter & permu. alteri permuta, tenetur de euictione, si res permutata euinceretur. Quintò cõuenit, quia ex ven. cõpetit actio redhibitoria, si res esset morbosa, vel vitiosa: sic etiã sequitur ex permut. Sextò conuenit, quia ex ven. fit emptor dñs, si tradens erat dñs, & eodẽ modo & permutator. Septimò cõuenit, quia sicut emptor tenetur emptori rem tradere, & sic permutator tenetur rem tradere, & sibi tradita & tributa ab aliquo pmut. Octauò,

Permutare qui possunt.

Differẽtia & cõuenientia inter permutationem & vẽd.

quia sicut operatur via vsucapiendi & præscribēdi: & hoc si tradens erat dñs in ven. ita in perm. si tradens erat dñs. Sed in quo differt permutatio. s. ab emp. & ven. dico quòd differunt multis modis. Primò differunt, quia ven. est cōtractus nominatus, permutatio verò innominatus. Secundò differunt, quia in ven. requiritur res & pretiū ex vtraq; parte: sed in permuta. ex vtraq; parte requiritur res, & res. Tertiò differunt, quia vend. tñ tenetur rem tradere emp. i. emptorem in vacuam posses. inducere: sed permutator tenetur permutatorem facere dñm rei. Quartò, quia venditio perficitur solo consensu: sed perm. non perficitur nisi rei interuentu. Quintò, quia in ven. res solùm traditur à venditore emptori, sed in permu. res solùm traditur ex vtraq; parte. Sextò, quia quis pōt rem alienam vend sed qs non pōt rem alienam permutare. Septimò, quia in vend. datur actio ex empto, & ex vendito: sed in permu. datur actio ex præscriptis verbis, & actio ob causam ad repetendum rem, quam tradidit. Octauò differunt, quia instrum. vend. diuiditur per sex cap. sed instr. permu. per partes. Ad quintum. s. formare vnam quæstionem, quæ talis est: Quæritur quæ est ratio diuersitatis: quia in contractu innominato. s. facio vt des, datur actio de dolo: & in cæteris aliis cōtractib. innominatis datur actio præscriptis verbis. Hîc respondeo, & dico ꝙ diuersi diuersa narrāt hoc loco. Nam quidam dicunt, quod iste qui fecit factum, non pōt suum factum recipere, quod fecisset, actio præscriptis verbis datur ad repetendum, quod dedit: sed quia iste non pōt recipere quod fecit, ideo datur actio de dolo: sed non procedit aliqua ratione: qa in illo magis daretur actio de dolo in contractu, facio vt facias: sed ista esset quæ nō datur, modo datur actio præsc. verbis. Alij tamen dicunt ꝙ ista actio de dolo nō cōpetit in cōtractu. s. qñ vni parti abest, in isto casu. O Petre conuenio tecum seruum meum manumittere: quod factum est, vt mihi des decem corbes frumenti: dicit & iste, conuenio: postea iste dñs manumittit seruum, & petit ab isto x. corbes frumenti: dicit iste, nolo tibi dare, quia nihil habeo. Dicit alter, quid ad me si nihil habes, manumisi seruum: & sic perdidi, eò ꝙ conuenisti mihi dare x. corbes frumenti: & ideo volo quod conueni-

sti mihi dare x. corbes frumenti: & ideo volo q̄ cōuenisti, & bene dicit. Nam datur actio de dolo isti, qui manumisserit seruum ad petendum q̄ ille dare cōuenit: & sic dicunt q̄ in isto casu & in omni consimili datur actio de dolo. s. q̄ñ vni parti abest, & nihil alteri parti adest, & præterquā in isto casu, dicunt actionem præscr. verbis dari: ita in cōtractib. facio vt des, sicut in cæteris contractib. Et hanc opinionem quidam doct. esse approbant meliorem: vel dicas q̄ est, quia ita vult lex, & sufficit ꝓ lege voluntas, &c. Sed posses tu dicere, ad quid prodest scire siue detur actio de dolo siue presc. ver. ad repetendū quod solutur. Dico q̄ ꝓdest scire, si quis est dānatus: & p sententiam diffinitiua per actionem de dolo efficitur infamis: quia actio de dolo habet infamare. Sed si quis esset dānatus in actione præsc. verbis, non efficitur propterea infamis. & sic de singulis.

Permutatio rei ex parte, & ex parte venditio.

ANto dedit, tradidit & permutauit, & vendidit pro parta, videlicet, permutans & pro parte vendens iure proprio in perpetuum. Cor. pro se, & suis hæredib. recipienti, petiam vnam terræ pratiuæ, positam in tali loco, cuius hi dicuntur confines, &c. ad habendū, tenen. & poss. & quicquid sibi & suis hæredib. deinceps placuerit perpetuò faciēdum, cum omnib. & singulis, quæ intra prædictos continentur confines, vel alios, si qui forent, cum accessib. & egressib. suis, vsq; in viam pub. & cum omnib. & sing. quæ habet supra se, vel infra se, seu intra se, in integrum, omnique iure, & actione, vsu, seu requisitione sibi ex ea re aut ipsi rei, modo aliquo pertinente: & hoc nominatim ꝓ vna domo posita in tali contrata, cuius hi dicuntur cōfines, &c. Pro pretio xx. lib. Bo. nomine additionis siue melioramenti, quas xx. lib. d. Ant. cōfessus fuit & cōtentus se ab ipso Cor. habuisse & recep. exceptioni sibi non datæ, & non solutæ dictæ quantitatis omnino renuntiās: q̄ prædictā domum di. Cor. dedit, trad. & permu. iure proprio in ꝑpetuum eodem modo in cambium dicto Ant. pro se & suis hæredib. recipienti ad habendum, tenendum, possiden. & quicquid deinceps sibi & suis hæredibus placuerit perpetuò faciendum, cum omnibus & singulis, quæ inter prædictos con-

tinentur confines, vel alios, si qui forent, cum accessib. & egress, suis vsq; in viam pu. & cum omnib. & singulis quæ habet supra se, vel infra se, seu intra se in integrum omniq; iure, & actione, vsu, seu requisitione sibi ex ea re, aut ipsi rei modo aliquo pertinente. Qui prædicti An. & Corrad', &c. vt supra p omnia in proximo dicto instr'. rei propriæ pro condititia. Et nota diligenter prouidendum esse præmittere in huiusmodi instrumentis rem, quæ permutatur & venditur, & illam postponere quę duntaxat permutatur, eo quòd res debet præcedere pretium, quia etiam magis ordinatè procedit tibi series instrumenti.

Instrumētū rei partim permutatæ & partim vēditæ. Ru.

PRæsens instrumentum cōtinuatur ad superiora tali forma, de reb. quæ venduntur & permutantur in totum superiore instr. tractarunt. Sed quia plerunq; contingit rem partim venditam & partim permutatam, quandoq; penitus vendi, meritò de ipsa videamus: declarat hęc Rub. cum dicit, instr. rei partim venditæ & partim permutatę: Casus positionem omitto, quia legendo literam bene patet. Et circa præsens instr. quæram tria in ordine fore notanda. Primò opponere ad nostrum instr. altero quatuor modorum. Secundò qualiter debeat ordinari istud instr. Tertio exponere instr. & notam in fine instr. contentam. Ad primum, s. opponere ad nostrum inst. altero quatuor modorum: & primo modo sic videtur instr, stare nō posse. Nam dicit quod pro parte vendidit istam rem, & pro parte permutauit: & in venditione requiritur res & pretium, vt Insti. de emptione & ven. §. pretium. & sine re & pretio nulla cōstat venditio, hic nō est pretiū, ergo malè. Secundò, nam ibi dicitur in instr. pro complemento & nomine complementi: dicas quod pretio & nomine pretij. Tertio modo opponitur quod inrst. non valet, quantuncunque dicatur pro pretio & nomine pretij. Nam dicit pro parte vendidit & pro parte permutauit: & appellatione partis indistinctè prolata medietas continetur: & fortè iste volebat vendere tertiam vel quartam partem, ergo non valet. Dicas quod debet dicere vendidit vnam partem vnius domus & partes tres permutauit, vel ecōtrà. Quarto modo opponitur sic: nam licet sit declaratum quæ & quanta sit pars vendita, &

& q̄ & quanta sit pars permutata, non propterea valet cōtractus: quia si aliqua partium foret euicta, nesciretur qua actione sit agēdum: Nam si vellet agere actione exempto, ille diceret est pars permutata: & econtrà, si vellet agere actione prescriptis verbis, diceret ille, est pars vēdita: sed dico quod debet declarari dicēdo. Vendidit tertiā partē à latere mane iuxta Petrū. Item alias partes p̄mutauit à latere, sero iuxta Io. Quinto modo opponitur ad instr. sic, licet sit bene declaratum, adhuc non valet. Nam dicitur pro parte permutauit, & pro parte vendidit: & sic est pro parte cōtractus nominatus, & pro parte inominatus ꝙ nunquam fuit repertum: dico ꝙ est contractus inominatus, ex eo quod p̄mutauit, & nominatus ex eo quod vendidit. Ad secundū principale. s. qualiter istud instr. debeat declarari? & dico quod taliter potest ordinari quod erit in totum contract⁹ nominatus, & taliter potest ordinari ꝙ erit in totū cōtractus nominat⁹. & taliter pōt dictari quod erit in eadē forma instrumenti. s. nominatus per se, & inominatus per se. Videamus ad primum modum, qualiter contractus sit in totum nominatus: & tunc ita dicas, An. dedit, vēdidit, &c. tali vnam domum positam in loco, &c. & hoc pro pretio centum lib. &c. quod pretium idem emptor dedit & soluit eidem tali in hunc modū, s. xl. in pecunnia numerata, & in præsentia mei notarij, &c. alias verò xl. in vna petia terræ xl. lib. Bo. q̄ petiam idem venditor recepit, renuntians exceptioni non habiti pretij, s. centum lib. Bo. &c. Et si tu velles dicere, pretium debet esse in pecunia numerata, hoc est in vna petia terræ: ergo malè, dic quod nō refert in quo soluatur pretium dum̄modo à principio constituatur in pecunia numerata: sed dic quod bene valet ista venditio. Secūdo modo videamus qualiter sit in totū contractus inominatus: & tunc dicas quod Petrus permutauit cum Cor. vnam petiam terræ positam in tali loco infra tales confines, &c. & hoc nominatim pro xl. lib. Bon. quas eidē tradidit in præsenti, & non vt pretium, sed vt speciem pro vna petia terræ posita in tali loco infrà tales confines. Videamus tertio loco qualiter sit contractus nominatus & inominatus sub forma. & sic dicas, Ia. vendidit quādam partem vnius domus positæ in tali loco à latere mane, alias

tres partes permutauit à latere sero cū Cor. & hoc fecit, q̄a prædictus Cor. ꝓ quanta parte vendita dedit xl. lib. Bon. ꝓut ipse fuit confes. tantā habuisse pecuniæ quātitatē, renuntians exceptioni, &c. Itē ꝓ aliis trib. partib. dedit vnā petiā aratoriæ terræ positā in tali loco, &c. Sed quæ actio descendit ex ipso contractu? dico quòd si contract⁹ est nominatus, datur actio ex empto & vēdito. Si contractus est in totū innominatus, datur actio præsc. verbis. Si ꝓ parte nominatus & ꝓ parte innominatus, datur actio præs. ver. Ad tertium principale. s. exponere notam in fine instr. cōtentam & no. dicit quòd si quis permutat vnā rē cum aliquo ꝓ alia re, illa res quæ datur cum pretio, poni debet in instru. nostro quòd sit pars? sed ordinario instrumenti.

Datio in solutum.

AN t. dedit, ven. & tra. in solutū iure proprio in perpetuū Cor. pro se & suis hæred. recipienti domū vnā positā in tali loco, cuius hi dicutur cōfines, &c. ad hab. te. pos. & qcquid sibi & suis hered. deinceps placuerit perpetuò faciēdum oib. & sing. quæ infra prædictos cōtinentur cōfines, vel alios, si qui forent, cum acces. & egres. suis vsq; in viam pu. & cum oib & sing. quæ habet supra se, vel infra se, seu intra se in integrum, omniq; iure & actione, vsu requisitione sibi ex ea re aut ipsi rei modo aliquo pertinente, & hoc pro pretio x. lib Bo. quas di. An. Cor. prędicto ex causa mutui dare & solu. tenebatur, vt patet in instr. scrip. manu talis notarij: qđ instr. dict. Cor. prædicto. An. restituit ibid. & in præsenti volens & mādans illud ex nunc esse nullius valoris atq; momenti, & vt habitū sit inefficax & cācellatū.

Additio ex Aurora.

Quod instrumen. vt actum fuit inter ipsos, apud ipsum Cor. & eius hæredes & successores cōmanere deberet ꝑpetuò, quatenus ex eo semper pateat eiusdē dationis cā in solutum: & ꝑ illud & cū illo ipse Cor. di. domū possit defendere ab omnib. di. An. creditoribus, si qui pro tēpore apperent, non vt ex eo fiat vlterius actio di. debiti, nisi in casu euictionis, si sequeretur de re ipsa vel parte pro rata. Quā domū prædict⁹ An. se nomine prædicti Cor. cōstituit possidere vsquequo, &c. vt suprà in j. instr. venditionis nominando

Hæc additio est bona ad cautelā eorum, qui dāt res in solutum.

nando

nando semper istos contrahentes propriis nominibus.

Instrumentũ dationis in solutum. Tertium mẽbrũ. Rub.

ISTud instru. continuatur ad superiora altero de duobus modis. Vno modo sic, suprà in prin. huius c. dictum fuit, ꝙ diuidebatur in partes duas, &c. Item j. pars diuidebatur in sex. Nam in prima parte ponebantur instr. vend. &c. sed visis de duabus speciebus contractuum. s. de empt. & ven. & permu. restat nunc videre per ordinem de instru. dationis in solutum: declarat hoc Rub. cùm dicit, dationis in solutum. Continuatur & secundo modo sic: nos suprà vidim⁹ qualiter rerũ dominia nobis acquiruntur per emptionẽ, vend. & perm. Sed qñq; rerum dominia non solum acquiruntur per modos supradictos, sed etiã per dationem in so lutum, meritò de ipsa datione insolutum loco præsenti est videndum, declarat hoc rub. cũ dicit instr. dationis insolutum. Istud instr. habet sex ca. Primum est contrahentium. Secundum rei datæ in solutum. Tertiũ est causa quare datur siue traditur. Quartũ est traditionis rei. Quintũ ꝓmissionis de legitima defensione. Sextũ & vlt. pœnæ cũ refec. dãnorum & oblig. bonorum: casus positionẽ omitto, quia in litera satis patet. Circa istud instr. quatuor sunt in ordine videnda. Primò, quis contractus iste dicatur, & quæ actio descendat ex eo. Secundò, nunquid datio in solutum nostri instr. valeat, & quæ sit ratio dubitationis, Tertio, q̃ possunt dare in solutum, & qui non: quæ res, & quæ non: quib. & quib. non. Quartò, in quo differt iste contr. ab emptione & ven. & permut. & penes quem habeat instr. debiti remanere, an penes debitorem, an penes credit. Ad primum. s. quis contractus iste dicatur? & dico quòd est contractus innominatus secundum Auroram sub istis vocib. cõprehensus. s. do vt des, facio vt facias: quia Cor. dat rem suam. s. An. vt absoluat & liberet eum à debito: sed possum in tali casu sic distinguere: quia aut dat rem insolutum ꝓ pecunia, aut rem pro re. Si dat rem ꝓ pecunia, & tunc est contractus nominatus, quia emptionis & vend. per regulam quæ est in emptione & ven. Nã dicit. sine re & pretio nulla cõstat perfecta venditio. tamen si quis rẽ in solutionem rei emptę venditori expedire velit, debet prius illã rẽ *Qualis dicatur cõtract. in præsenti instrumẽ.*

appretiare: q̄ quidē rem vend. cōfiteatur sub pretio & noīe pretii recepisse, & notari⁹ faciat mentionē. Si autē datur res ꝑ re, & tunc est cōtract⁹ innom. cōprehensus sub istis vocib. do vt facias. Sed posset quæri, quæ actio descendit ex isto contractu? ad hui⁹ euidentiā sic est disting. quia aut datur res ꝑ pecunia, aut res ꝑ re. Si res ꝑ pecunia, ex re descendit actio ex empto, siue agat ad ꝑfectionē, siue de euictione, re data insolutū, euicta: & dico ꝙ descendit vtilis ex empto, non autē directa: quia nō est vera emptio, quia nulla fit mētio de pretio. Sed est emptio inquantū iste dat rē ꝑ pecunia: quia Cor. videtur quasi emere illā rē. Si autē datur res ꝑ re insolutū: & rē distingue, quia aut agitur de perfectione cōtract⁹, aut agitur de euictiōe: quia res data insolutū euicta est. Si autē agitur ad perfectionē cōtract⁹, & tunc descendit actio præscrip. verb. quæ habet locū id cōtract. innominatis. Si verò agitur de euictione ex re descendit pristina actio, & agitur pristina actione, vt ecce exemplum: quia plus mouent exēpla, q̄ verba. Quidam debebat mihi equum ex causa cōmodati, nec restituit mihi equum: sed debet mihi insolutum, quid dare potuit me volente: & equus est posteà à me euictus, tunc agitur contra eum pristina actione. s. commodati, & si ille velit excipere de datione insolutum, ego potero replicare; q̄a nō dicitur venisse, qui non stetit: & sic non videtur datum, quod non durauit: quia illa res nō durauit, eo ꝙ est euicta. Ad secundum principale. s. an datio insolutum valeat, & quæ sit dubitationis ratio? certè dico ꝙ valet: sed de quo dubitas tu, si instr. est bene dictatum? Certè dubitationis rō est illa. Nam dicitur Instit. quib. modis tollitur oblig. in princ. aliud pro alio inuito creditore nō rectè soluitur: sed hic aliud ꝑ alio soluitur, ergo malè. Solutio, & dico ꝙ bene aliud ꝑ alio, &c. & dico ꝙ est verum creditore nolente, sed volente creditore benè soluitur, &c. Fallit tamen regula quòd aliud ꝑ alio bene soluitur creditore inuito: & h. e. in certis casib. Primus casus est in eo qui pecuniam debet in genere: quia potest soluere de qua pecunia, siue moneta vult, dūtamen sit vsitata & bona. Secundus casus est in donatione: quia si non vult rem dare, potest donationē præstare, virtute donationis. Tertius cacus est in minore debitore,

Actio descendens ex præsenti cōtractu

bitore, qui non potest emptorem inuenire, potest credito ti satisfacere, & insolutũ pro reb. suis dare pro eo quod debet. Quartus casus est in ecclesia, qñ non inuenit qui emat rem suam: & ipsa potest dare de suis rebus insolutum: abiecta decima in pretio vniuersæ æstimationis. Quintus cas⁹ est qñ resp. debet alteri creditori, & non potest ei aliter satisfacere, tunc potest resp. creditori dare insolutũ de rebus suis. Ad tertium principale membrum, s. qui possunt insolutum dare, cui possit dari, & quæ res? & dico quod omnes illi possunt dare insolutum, qui possunt aliàs contrahere, & de reb⁹ suis alienare. Et è contrariò sensu, qui autẽ possunt, & qui non possunt contrahere, habetur in tractatu notu. sub Rubr. de inutilibus contractibus rõe personarum. Sed cui potest dari insolutum? certè datur creditori habere debenti, & volenti & habenti habilẽ personã ad recipiendum: bene dico creditori habere habenti: qa si non debent habere, non posset ei dari insolutum, ex quo nõ habet causam. Dico, volenti, quia si creditor nollet recipere, non cogitur, nisi in casibus supradictis: & dico, habenti p. sonam habilem ad recipiendum, quia si non esset habilis, quia infamis esset vel haberet aliud iuris impedimẽtũ, nõ posset res dari insolutum. Sed quæ res possunt dari insolutum? certè omnes res non prohibitæ à lege alinnari: sed q̃ prohibentur alienari? certè res sacræ, religiosæ, sanctæ, & liber homo: & istæ res non possunt dari insolutum, vt de his habetur in tractatu notularũ sub Rubr. præallegatà. Ad quartũ principale, s. in quo differt istud instr, & in quo conuenit, ab emptione, venditione, & permu. Primò conuenit in multis, quia res q̃ possunt vendi & permutari, possunt insolutum dari. Secundò, quia illi qui possunt vendere, possunt insolutum dare: etiam couenit, quia in venditione & permu. venditor seu permutator tenetur de venditione re euicta, siue promittat, siue non. Et ita datio insolutum conuenit etiã, quia qm̃dm vẽditor tenetur rẽ tradere, ita & dans insolutũ. Conuenit etiam quia in ven. pro re morbosa vel vitiosa datur actio quãto minoris seu redhibitoria, ita in re data insolutum cõpetit. Conuenit etiã, quia prout emptor vsucapit vel præscribit rem, ita recipiens insolutum. Cõuenit etiã, quia sicut in instr. vendi. ha-

Qui possunt dare insolutum, & cui.

Res quæ possunt dari insolutũ.

Differẽtia & conuenientia.

bet sex ca. ita & istud: sed licet conueniat in istis, tamen differt in multis. Differt primo, quia venditio est contractus nominatus, & iste contractus est nominatus vt suprà dixi. Differt etiã, quia minori datur actio ex empto: sed in datione insolutum quandoq; datur vtilis ex empto, quandoq; datur actio præscrip. ver. quandoq; pristina actio. Differt etiam, in venditione requiritur res & pretium, & in permutatione res & res: sed in datione quæ est in solutũ requiritur res & causa. Ad quintum prin. s. penes quẽ debeat remanere instr. debiti, an penes debitorẽ, an penes creditorẽ. Ad hoc sciendũ sic distingue: quia aut est actum per pactum ꝙ creditor debeat habere, aut debitor, aut nihil dictum. Si dictum est ꝙ debeat remanere penes creditorẽ, & tunc debet remanere penes eum. Quia nihil est tã cõueniens naturali æquitati, ꝗ̃ pacta seruare. Si autẽ dictum est quòd debeat remanere penes debitorẽ, tunc debet habere virtute pacti: quia ait Prætor, Pacta bona fide facta, seruabo, sed non in fraudem legis: & quia etiam si debitor instr. debiti insoluti penes se reseruet, posset hoc fieri in fraudem creditoris: qm̃ creditor tempore actionis debiti nimis se iuuare posset: igitur quòd creditor instr. seruet, videtur in dolum fieri, quãquã ita sit actum, Si autem nihil dictum est, & tunc subdistingue, quia aut soluerit id, ꝙ est in obligatione, aut soluerit aliud pro alio. Si autem soluerit id, quòd est in oblig & tunc debitor debet habere: & si creditor nollet dare potest ipse agere contra eum rei vendicatione: & si non potest agere rei vendicatione, agat cõdictione sine causa. Si verò aliud pro alio creditori detur, vt in casu nostri instr. debet manere penes creditorẽ multiplici rõe. Primò, vt possit probare de re & causa rei datæ insolutum. Secundò, vt possit ostendere contra quemlibet qui opponeret, cum dicat authentica: Quotiescunque in vno documento fit mentio de alio documento, nõ datur fides secundo, nisi ostendatur primum. Tertiò, quia siquis vellet euincere istam rẽ datam in solutum, potest creditor defendere per instr. debiti, & allegãdo hypothecariã actionem. Quartò si res data insolutum foret euicta ab ipso creditore, idem creditor posset agere contra bona, quæ debitor possidebat hypothecatione, vel contra bona alienata per

per primum debitorem, licet posset quæri. In contrarium videtur postquam solutum est creditori, quòd ipse teneat instr. debiti, dico quòd non est iniquum, quia vtrique parti consulitur: primo consulitur creditori propter supradictas rationes: consulitur debitori, vt faciat sibi fieri instru. debiti & absolutionis, qualiter absoluitur & liberatur & omni eo & toto, quod posset Petere ab eo creditor occasione dicti debiti.

Venditio solius dominij & proprietatis.

ANtonius dedit, vend. & trad. Cor. pro se & suis hæredibus recipienti, & ementi dominium & proprietatem vnius domus sitæ in tali loco, & intra tales confines, &c. Quam domũ dictus Corra. habebat ab ipso Anto. in feudum ad haben. te. & pos. &c. vt suprà in primo instr. vendi. solũmodo causa, de pos. in quo ita dices, cuius rei possessionem, quam idem Cor. habebat ipse. Ant. ei confirmauit vt deinceps suo nomine possideat sicut verus proprietari⁹ dominus, & possessor.

Instrumẽtũ vẽditionis solius dominij & proprietatis. Ru.

ISTud instrumentum cõtinuatur ad præcedentia ista forma. De rebus quæ venduntur in totum quo ad naturalẽ & ciuilem possessionem superiora instr. docuerunt: sed qa plerunq; contingit quod res venduntur solum quo ad ciuilem possessionem, s. quo ad dominium & proprietatem solùm, meritò de his rebus loco præsenti est agendum & vid. & declarat hoc Rub. cùm dicit. Instr. ven. solius dominij & proprietatis. Istud instr. differt à præcedenti vno modo, sicut vna est continuatio, & habet sex ca. sicut & alia de ven. tractantia. Primum est contrahentium, &c. Casus positionem omitto, quia legẽdo literam satis patet: tamẽ extra literam, vt plene liqueat materia nostri instr. quærã tria in ordine fore, videnda. Primò videre, vtrũ valeat ven. facta in casu nostri instr. & quæ sit dubitationis ratio. Secundò videre quæ iura habeat vasallus in re feudali: & quę iura habet dominus ille, qui dat rem in concessione feudali. Tertiò qualiter debeat ordinari quartum cap. nostri instr. s. traditionis rei, Ad primum, s. vtrum valeat venditio fa

cta in casu nostri instr.& quæ si ratio dubitationis?& dico quòd bene valet. Sed ratio dubitationis est, quia nos suprà vidimus in translatione domij rei incorporalis, quòd notarius vtitur titulo & cessione,& in translatione rei incorporalis vtitur titulo & traditione, ergo malè: sed dico nostrum instr. est bene dictatum: nam ipse tradit dominium rei, id est, domum ratione dominij: tamē bonum est quòd dicatur. vendidit domum vnam ratione dominij & plenæ proprietatis. Ad secundum, s. quæ iura habet vasallus in re feudali;& dico quod habet naturalem possessionem, quæ pedibus cōculcatur à persona. Item habet vtile dominiū, sed non directum. Item habet vtilem rei vendicationem. Item habet interdictum, retinendæ possessionis. Sed dñs q concessit in feudum, habet directum dominium & directā rie vendicationē, tanq̄ verus dñs à vasallo, si non seruaret prædicta ꝑmissa. Sed quæritur quis præferatur, an habēs directam rei vendicationem, s. dñs an habens vtilē rei vendicationē, s. vasallus? & dico ꝙ præfertur habens vtilē rei vēdicationē, s. vasallus. Item habet ius cōpellendi vasallū si nō seruit feudo, vt debet. Item habet interdictum recuperandæ possessionis. Item habet ciuilem possessionem, quæ animo detinetur. Ad tertium princ. s. qualiter debeat ordinari cap. traditionis rei in nostro instr. Et dico quod sic debet ordinari siue declarari, vbi dicit, cuius rei possessionem, &c. Quam rem idem dominus nomine ipsius vasalli constituit possidere quantum spectat ad ciuilem possessionem & directum dominium, dans ei plenam & liberam potestatem ipsam rem in tractatatione rei dominij directi & plenæ possessionis: & confirmat ipsum in naturali possesione, quam habet.

Vasallus qua iura habet in re feudali

Vēditio rei, ad cuius defensionē, in casibus se obligat vēditor & in casib. nō, & cessionis iuris contra authorem suum.

ANtonius dedit, vendidit, & tradidet, iure proprio in ꝑpetuum Corr. pro se & suis hæredib. recipienti & emēti domum vnam sitam in tali loco vel contrata, cuius hi dicuntur confines, &c. Quam domum dictus Anto. emit à Phi. vt patet in instr. scripto manu talis notarij ad haben. tenen. pos. &c. per omnia, vt in primo instr. venditionis habetur

betur, vsque ad locum, vbi dicitur, promittens: & tunc ibi ita dices. Promittens dicto emptori pro se & suis hæredib. stip. prædictam rem ei & suis hæredibus tam in proprietate quàm in possessione legitimè defendere, authorizare, & desbrigare ab omni persona vel vniuersitate, cui vel quib. ipsa res obligata foret ex aliquo contractu vel obligatione inita & facta ab ipso Ant. aut aliquo alio eius nomine, siue cui, siue quibus esset, vel diceretur esse aliquod ius acquisitum in ea ex persona ipsius Anto. vel eius occasione. Et quia actum est inter ipsos Ant. & Cor. vt non teneatur idem Ant. de euictione ipsius rei, nec etiam ad pretij restitutionem in aliis casibus quàm prædictis. Ideo idem Ant. dedit, cessit, concessit, transtulit, & mãdauit ipsi Cor. pro se & suis hæredibus recipienti & opus sit & suorum stipulanti omnia iura & actiones reales, personales, ciuiles, & naturales, vtiles & directas, quas & quæ habebat, vel habere poterat contra prædictum Phi. authorem suum & ei⁹ hæredes: & in ipsius bonis nomine & occasione venditionis & permissionis de legitima defensione ipsius rei & omnium & singularum promissionũ, & obligationum sibi à dicto Phi. factarum in prædicto instr. scripto manu prædicti talis notarij. Item aduersus omnem aliam personam, quæ ei aliquam renuntiationem, promis. vel oblig. fecisset in dicto instr. constituens eum proc. tãquam in rem suam, & ponens ipsum in locum suum: ita quodamõdo suo nomine actionibus vtilibus & directis possit: aduersus dictum Phi. & eius hæredes: & in ipsi⁹ bonis contra quálibet aliam personam prædictorum occusatione agere, & experiri, experire & replicare, consequi & se tueri, & omnia & singula facere qmdm ipse poterat, Promittens ipsi Cor. ꝓ se & suis hæredibus stipul. prædictam venditionem cessionem, & omnia & singula suprascripta perpetuo firma & rata habere & tenere, & non contrafacere vel venire aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto: Sublata pœna, &c. Si vero fiat solũmodò ꝓmissio de defensione rei in casibus prædictis: & non sit necessarium cessionem prædictã fieri, sicut est, qñ venditor reuendit ex pacto emptori rem q̃ ab eo emerat: tunc cessionem prædictam non facies, sed omnia alia ita scribes, sicut in dicto instr. notantur vsq; ad

locum vbi dicitur Et quia actum est: in quo loco ita dices, hoc expressim inter eos acto, & ipsi An. ab eodem Cor. per pactum remisso quod idem Ant. vel eius hæredes non teneantur sibi ad euictionem ipsius rei vel ad pretij restitutionem in aliis casibus quàm prædictis. Quam venditionem & omnia & singula suprascripta promisit, &c.

Instrumentũ vẽditionis rei, ad cuius defensionẽ in casibus se obligat vẽditor, & in casib. non, & cessionis iuris contra actorem suum. Rubrica.

PRæsens instr. sex habet cap. sicut & alia de ven. tractantia. Primum est contrah entium, &c. Tamen vt clarius pateat materia præsentis instr. volo ponere casum in terminis, qui talis est. Quidam nomine Ant. habebat quandam domum venalem, tamen pro pretio aliquo vendere nolebat Cor. qua erat sibi letifer inimicus: iste enim Cor. penitus volens eam: quia erat idonea ad aliquod ædificiũ construendum, iuit ad Sempronium amicum Anto. superius nominati dicens, ò Semproni, scio Anto. tibi talem amicum, ipse & quidem mihi extitit inimicus, quare non sum ausus ab eo suam domum, quam vendere vult flagitare: ipse enim propter zelum quem erga te asserit se habere, de venditione præliberatæ domus faciet quicquid voles. Idcirco more amicorum istas accipias centum lib. & ad eum te transferas dicens te velle emere domum suam, & non dicas te emere pro me: qm̃ statim venditio deduceretur in initritum, & in casum pristinum: statim iste amicus eius amico auidus seruire, iuit ad An. superius nuncupatũ & ei ait vis tu mihi vendere domum tuam? cui iste inquit, certè sic, dũmodo tu non emas nomine talis viri dictum Cor. eius inimicum exprimendo: pro quanto? pro centum, & sic est effecta talis venditio mancipata: modo ista empta Sempronius venit ad Corr. & sibi reuendidit promittens ei de legitima defensione, & cedens ei iura q̃ habet cõtra Anto. cum obligatione bonorum & refectione damnorũ & expensarum. Tamen, vt plenè liqueat materia nostri instr. quærã tria in ordine videnda. Primo quid tenetur mihi facere qui emit istam rem de pecunia mea, & non meo nomine. Secundo an cessio facta in casu nostri instrumenti

valeat,

valeat,& quæ sit ratio dubitationis. Tertiò exponere notam in fine instr. contentam. Ad primum, s. ad quid tenetur mihi iste, qui emit rem de pecunia mea, & non nomine meo? Dico quòd tenetur facere tria. Primò, tenetur facere chartam reuenditionis. Secundò, tenetur cedere mihi iura, quæ habet contra venditorem primum & cõmunem eius voluntatem. Tertiò debet promittere de legitima defensione solùm ab illis personis, quibus foret obligata sua occasione: vtputa creditoribus suis, & vxore sua: sed si erit suo nomine, habet solùm iura cedere nomine actionis de euictione, quę acquiritur illi, qui emit siue suo nomine, siue nomine alieno, siue procuratorio nomine emat. Ad secundum prin. s. an cessio facta in casu nostri instr. valeat, & q̃ sit ratio dubitationis? & dico quod valet. Sed ratio dubitationis est: quia cessio facta sine causa nõ valet: sed ista est huiusmodi, ergo non valet, tu tamen dic quod valet: quia est cessio necessaria: & vbicunque est cessio necessaria ipsa necessitas iuris est causa, ergo valet. Ad tertium princ. scilicet exponere notam in fine instr. contentam, quæ indiget expositione, & nota dicit quòd iste nõ habet necesse ius dicere, imò debent omitti verba, quæ spectant ad cessionem. Sed dic quod ista non debent apponi hic in fine ĩstr. promissionis de vendenda seu reuendenda re. Nam ibi non tenetur nisi rem vendere, & de euictione promittere, ab illis personis duntaxat suis, sed non iura cedere debet. & ideo illa nota non loquitur. Nam fieret in sequenti instrumento eidem & contra eundem, quòd non debet, & sic exponitur ista nota: tamen vt tu scias quòd iura instrumẽtis talibus debeant dari sic: Quandoq; tantùm vnum ius, vtputà qñ proc. emit nomine domini: & tunc tantùm tenetur cedere vno iure quæ habet aduersus venditorẽ. Quandoq; tantùm duo iura: vt qñ per pactum est actum ꝙ tu rẽ, quam tibi vendo, mihi hinc ad añum debeas reddere, si tibi restituam tuã pecuniã: & tunc emptor virtute pacti, si dat ei pecuniam, debet ei reddere rẽ emptam, & ꝓmittere tantùm duo, s. reuendere & promittere de euict. ab aliis personis, quibus esset suo nomine obligata. Quandoque tria, vt in casu nostri instrumenti.

Emens de mea pecunia non meo nomine ad quid mihi tenetur.

Instrumentum venditionis quædam in se pacta continens, & valde vtilia.

ANtonius dedit, vend. & trad. Cor. pro se & suis hæredib. recipienti, vnam domum sitam in tali loco, cuius tales dicuntur confines, &c. iure proprio in perpetuum. Item petiam vnam terræ vineatæ positam in tali loco intra tales confines, &c. iure emphyteoticæ conditionis, renouationis, & pensionis debendæ ecclesiæ sanctę Proculi. Ad hab. te. pos. & quicquid, &c. vt suprà: ad locum vbi dicitur. promittens. & tunc ita dices. Promittens per se & suos hæredes dicto emptori pro se & suis hæredib. stip. fidem vel cõtrouersiam ei vel eius hęredibus de dictis rebus, aut aliqua earum, vel parte ipsarum vllo tempore non inferre, nec inferenti consentire; sed ipsas res, & quãlibet ipsarum ei suisque hæredibus omni ab homine & vniuersitate legitimè defendere, authorizare, & desbrigare, & vacuam possessionem ei tradere, & ipsum emptorem in possessione facere potiorem: & si aliquo tempore lis vel quæstio aut controuersia tam per obligationem libelli, quàm alio, quocũque modo moueretur eidem emptore, aut eius hæredibus de dictis rebus aut aliqua earum vel parte ipsarum, ipsam litem, quæstionem, controuersiam, & libellum, & omnem causam quandocunque & quotiescunque ei denuntiatum fuerit in se recipere, & in eadẽ causa ipsius rei, & dicti emptoris, & suorum hæredum defensioni offerre: & in causa vel causis tam principalibus quàm appellationis sistere vsque ad finem, omnibus suis expensis. Quod si non fecerit, promisit eidem persoluere atq; dare duplum dicti pretij pœnæ nomine, qua soluta, prædicta seruare nihilominus super ea, aut pro ipsa re, vel rebus defendendis. Idem si emptor vel eius hæredes damnum aliquod vel expensas pateretur, si aliquas fecerit in iudicio, siue extra ipsum dãnũ & expensas ad integrum eis reficere, tam si res foret euicta quàm non: quia sic inter ipsos actum extitit & conuentũ: remissa ex tunc per pactum dicto emptori appellandi necessitate, si super euictione pronuntiari contigerit contra eum, & pacto inter eos expresso, vt non possit dicere dict⁹ venditor quòd eidem emptori facta fuerit iniuria vel iniustitia,

ftitia, si res ipsa aut aliqua earum euinceretur ab eo, aut quod eius culpa vel negligentia sit euicta. Quod si contra eum super euictione lata fuerit sententia infra tertiam diem, postquam eidem Anto. denuntiatum fuerit prædictũ pretium cum pœna dupli & omni interesse ipsi Cor. ad integrum restituet & persoluet. Præterea si aliquo tempore apparuerit ex ipsa re conditio pensionis & renouationis per ipsum venditorem vel eius authores debitam pensionem & renouationem datam & factam debitis temporibus nõ fuisse, & propterea contingeret ipsum emptorem vel eius hæredes damnum aliquod sustinere, conseruabit eum penitus sine damno. Quam venditionem, & omnia & singula suprascripta promisit dictus venditor dicto emptori pro se & suis hæredibus stipu. firma & rata perpetuo habere, & adimplere, & obseruare, & tene. & non contrafacere, vel venire per se vel alium aliqua causa vel ingenio, de iure vel de facto, sub pœna centum lib. Bon. stipu. etiam in singulis cap. huius contractus insolidum promissa: quæ pœna toties committatur, & exigi possit: in singulis cap. quoties contra factum fuerit, & pœna soluta vel nõ rata maneant omnia & singula suprascripta. Item reficere & restituere sibi omnia & singula damna & expensas ac interesse litis & extrà, pro quibus omnibus & singulis firmiter obseruandis obligauit eidem omnia sua bona.

Instrumentum venditionis quædam in se pacta continens, & valde vtilia. Rubrica.

AD euidentiam nostri instrumenti sex sunt notabiliter attendenda. Primò continuare instrumentum ad præcedentia, & ponere casum in terminis, & diuidere literam per capitula. Secundò videre de vacua possessione. Tertiò videre de rei vendicatione. Quartò videre de pœna & stipulatione pœnali. Quintò exponere quædam pacta instr. inserta. Sextò & vltimò videre qualiter & quomodo istud instr. per te notarium debeat variari. Ad primum, s. continuare instr. & dico quod continuatur ad præcedentia ista forma. Nos supra vidimus in precedentibus instr. quod plures res sunt venditæ sine quibusdam pactis: modò de ipsis in instrumento venditionis ponendis loco præsenti est agen-

Continuatio instrumenti ad instrumetũ præcedens.

dum & videndum, declarat hic Rub. cum dicit. Instr. ven. quædam in se pacta cõtinens. Et casus in terminis talis est: Quidã noĩe An. habebat vnã domũ & vnam petiã terræ aratoriæ, q̃ vendere volebat. Quidã noĩe Corr. hoc sciens accessit ad eum hoc dicẽs, O Ant. vis tu mihi ven. domum tuam, quam habes in tali loco? Ant. dicit, certè sic: sed pro quãto vis tu ven. dicit ille, pro cẽtũ lib. dicit Cor. sit mea, dicit Ant. sit tua. Iterum Cor. dicit, vis tu ven. vnam petiam terræ, q̃ habes in tali loco? dicit Ant. volo: pro quãto? pro tanto, s. pro centum lib. Bon. pro qualibet tor. dicit Corr. sit mea, dicit Ant. sit tua. Dicit modò Cor. sed dicas mihi Ant. domus quam mihi vendis, quo iure vendita est? dicit ille: vendo tibi iure proprio, & in perpetuum: quia est mea propria, dicit etiam Corr. petiam terræ, quo iure vendis mihi? dicit Ant. vendo tibi iure emphyteoticæ cõditionis, id est, illo iure, quo habeo eam: dicit Corr. volo quòd me ponas in possessionem, & volo quòd facias me potiorem in iure. & promittas mihi de legitima defensione. i. quòd res non euincatur à me: etiam volo quod si erit mota mihi lis vel quæstio de re, quod defendas me, & quod si habe rem de dicta re vendita aliquod damnum vel interesse, volo quod illinc ad tertiam diem restituas mihi pretiũ quod dedi tibi, vt soluam omne damnum & interesse, &c. vt in litera plenius continetur, & hoc facit sub certa pœna dupli vel tripli cum refectione dam. & expen. & oblig. bono. &c. Nostrum instr. de venditione tractat, & habet sex cap. sicut & alia de ven. tractãtia. Primũ est cõtrah. Secundum rerum venditarum. Tertium pretij. Quartum traditionis rerum. Quintum promissionis de legitima defen. Sextum & vltimum pœnæ cum oblig. bo. & refect. dam. Ad sec. s. videre de vacua poss. & circa idem quæram 7. Primò quid sit vacua possessio, & quare sic dicatur. Secundò quotuplex sit pos. Tertiò, per quos acquiratur posses. & per quos acquisita teneatur & conseruetur Quartò, videre si venditor non promisit emptorem in vacuam poss. inducere vtrum teneatur de iure. Quintò, si tenetur ad quid operatur pactum in nostro instr. appositum. Sextò, q̃ sit virtus & effectus possessionis. Septimò & vltimò videre qualiter istud instr. p te notariũ debeat variari. Ad primum, s. quid sit possessio,

sessio. Possess. est rei corporalis detentio corporis & animi iuris ciuilis adminiculo cōcurrēte, secū. Azo. C. de acqui. & retinen. poss. Ab aliquibus doctoribus solet cōmuniter sic definiri. Possessio est ius quoddam, quo aliquis rem corporalem verè in potestate habet. Modo expone verba definitionis: & primò dicit, possessio est rei corporalis. no. corporalis, non autem incorporalis: quia incorporalia non possidentur. Sed quare non possidentur? quia tradi non possunt, Dicit corporalis & animi, quia animo detinetur, & corpore. siue pedib. cōculcatur. ille enim q corpore possidet, habet naturalē poss. & ille qui animo possidet, habet solùm ciuilem. Sequitur iuris ciuilis adminiculo cōcurrete: quia ille qui possidet rē, debet possidere cum iure, vt habeat ius in ea. Sed quare appellatur possessio? Possessio. i. pedū positio: quia sicut dicimus testa. i. mentis testatio, ita dicimus possessio. i. pedum positio. Ad 2. s. quotuplex sit possessio? & dico quòd vno modo est duplex, & alio modo triplex. Duplex est, quia alia est naturalis tm̄, alia ciuilis tantùm. Naturalis tātùm est illa, q̄ corpore possidetur, & pedibus conculcatur: & datur exemplum in emphyteoticario: nam emphyteoticarius habet naturalem possessionem: quia corporaliter possidet. Ciuilis tantùm est illa possessio, quam verus dominus habet: quia animo detinetur. Alio modo est triplex, scilic. plena, semiplena, & vacua. Plena est illa, quā habet dominus rem possidens animo & corpore. De semiplena datur exemplum in hærede legatario: vt quia testator quendam hæredem instituit, vel quandam rem vni legauit. Mulier habet filium in ventre, & intrat possessionem pro filio in hæreditate & in re legata: iste hæres legatarius possidet, vel hæreditatē, vel rem legatam simpliciter. Alia est possessio, quæ appellatur vacua: & dantur de ea tria exempla, s. propter negligentiam, propter absentiam, & propter successionem: & istam nullus possidet. Ponamus, quòd quidam est de sua ciuitate expulsus, modo non potest sua bona possidere: & ista est vacua poss. quia nullus possidet. & hic ponitur vacua pro plena, Ad tertium, scilicet, per quos acquiratur possessio, & per quos acquisita seruetur, & dico quod acquiritur per nosmetipsos, & liberos nostros, quos in pote-

Possessio quotuplex sit.

Possess. p quos acquir.

h 5

state habemus, & per seruos nostros & alienos, quos bona fide possidem⁹, & per libros bona fide possessos: vt Insti. lib. 2. ti. p quas personas in princ. §. acquiritur nobis, nō solū. Sed per quas acquisita seruatur: certè per colonos & inquilinos nostros, & p massario:, & per hæredes nostros. Ad 4. scilicet, si venditor nō promisit emptorē in vacuā possessionē inducere, vtrum teneatur de iure? & dico quòd non: quia hoc non est de natura contractus: quia de natura cōtractus est rē tradere, & de euictione promittere. Tamen tu dices, & melius quod venditor tenetur emptorem in vacuam possessionē inducere, quāuis non sit dictum per pactum etiā cedendo ius omnimodè, & suo emptori conferendo videtur teneri. Ad quintum, l. si venditor promisit emptori ipsum in vacuā possessionē inducere, ad qd operatur illa promissio? & dico quod operatur, quia si iste venditor non tradit istam possessionē emptori, ipse potest agere contra eum actione ex empto ad duplum, triplum, & quadruplum, etiā pōt agere actione ex empto de interesse proprietatis. Sed qūo cōmittitur actum ex empto ad duplum, triplum, & quadruplum? certè cōmittitur trib. modis. Vno modo per sententiam. Alio modo, qñ condemnatus est per æstimationē. Alio modo, qñ tradidit vacuam possessionem Primo modo per sententiā, & hîc insurgit q̄stio, Ponamus quod quidam vendidit vnam rē vni, & iste venditor tradidit rem isti emptori: modo venit alter q vult intrare possessionē, & iste emptor dat sibi sponte, nunquid iste venditor tenetur isti emptori de re euicta? certè quidam dicunt quòd postquàm promisit, tenetur. Alij tenent, & melius quod non tenetur: quia iste emptor dedit sibi sponte, & dando sibi sponte videtur consentire, ergo non tenetur. secundo modo, quando est cōdemnatus per æstimationem: & sic ponamus quòd venditor vendidit sibi rem & tradidit, venit alter & dicit ꝙ est sua: sed iudex dat sententiā ꝙ ipse ēptor soluat æstimationē, postq̄ non vult rē dare nunquid tenetur iste venditor ad æstimationē? certè sic. Tertiò modo, qñ tradidit vacuam possessioneim. i. rem religiosam? dico quod ipse non potest quia res religiosa alienari non potest, vt notatur Instit. lib. 2. de reb. non alie. & de re. di. §. religiosum. Sed quid committitur actione ex

Qui venit in actione ex ēpto.

ne ex empto ad interesse proprietatis? dico quod cõmittitur per sententiam re euicta solum, & non aliter: fallit tamen in quatuor casibus, antequam res sit euicta. Primus casus est, qñ contractus est in limine, s. qñ ei res est tradita, sed pretium non est solutum. Secundus casus est, qñ est actum per pactum. Tertius casus est, qñ agit ad cauendũ. Quartus casus est, quando agit ad liberandum. Ad sextum scilicet, quis sit effectus & virtus possessionis. & dico quod effectus est, quia si tradens erat dominus rei venditæ, trãsfertur dominium in acipientem. Si autem non erat dominus, datur emptori via vsucapiendi & præscribendi. Et virtus & effectus est etiam, quia si vnus est in possessione, & alter venit & petit: & iste qui petit, non probat, modo possessor absoluitur: quia actore non probante absoluitur reus, vt l. qui accusare. C de eden. Ad septimum & vltimum: scilicet, videre quot modis quartum cap. istius instr. possit per te notarium ordinari? & dico quod põt dupliciter ordinari. vno modo in absentia: alio modo in pręsentia, hoc modo: Insuper præfatus vẽditor dedit & vendidit, ipsi emptori vnam domum in præsenti coram me notario & testibus inscriptis aperiendo cameras, & dando sibi claues in manibus, &c. Alio modo in absentia: vt sic dicatur quõ idem venditor se dicti emptoris nomine cõstituit possidere, donec ipsius rei pos. acceperit corp. quam accipiẽdi sua authoritate & retinendi deinceps ei licentiam omnimodã dat. Ex hoc insurgit dubium. Ponamus quòd quidam vęndidit vnam petiam terræ. Corr. & iste Corr. intrat possessionem Ant. ignorante, nunquid potest? certè sic: sed quomodo dices tu in instr. quando ipse accepit possessionem venditore ignorante? certè sic dicam: Cum hoc sit quod Ant. vendiderit Co. vnam petiam terræ vineatæ positam in tali loco, prout patet ex instrumento ipsius venditionis scripto manu talis notarij, ipse Cor. intrat tunc possessionem accipiens de terra in gremio, & frontes arborum vel de frondibus vitis in manibus, &c. Ad tertium princ. membrum, s. videre de rei euictione. Et ad eius euidentiã q̃ram quinq; in ordine fore videnda. Primò, quid sit euictio, & quare sic dicatur. Secundò, qui sunt illi q possunt agere de euictione, & cõtra quos, & ĩ qb. cõtra. Tertiò, qñ põt agi

Virtus & effectus possessionis

Absolui turreus

Dissolutio dubij

de euictione & in quantum. Quartò vidère casus, in quib, venditor nō tenetur emptori de euictione. Quintò & vltimò qualiter istud instr. per te notarium valeat variari. Ad primum, s. quid est euictio? & dico quod euictio est rei emptæ vel alio iusto ti. acceptæ per sententiam iudicis alio euincente, causæ amissio. dicit, euictio est rei emptę. Nam ille, qui emit rē, si res est euicta, pōt agere cōtra venditorē de euictiōe: sequitur vel alio iusto ti. acceptæ, quasi dicat, non solùm per venditionē agitur de euictione, sed etiā per donationē & per permut. & alium ti. habilem ad transferendum. Sequitur per sententiā iudicis: quia si lata non est sententia iudicis contra emptorem, venditor non tenetur de euictione. dicitur, alio euincente: quia ille, cui euincitur, debet agere de euictione, & non alter. Dicit causæ amissio: quia ille, cui res euincitur, amittit causam, & ille agere debet de euictione. Sed quare appellatur euictio? certè ab euinco, euincis, dictum ab en, ꝙ est extrà. Ad 2. s. qui possunt agere de euictione? & dico ꝙ agere possunt oēs, qui emūt rē à nō dn̄o ex tali ti. s. ꝙ si fuisset traditio facta, fuisset accipientis, h. e. ex tit. habili ad transferendum dominium. Quare dicit à nō dn̄o? quia si emisset rē à vero dn̄o, nō posset agere de euictione. Dicit ex tali ti. s. ꝙ si res fuisset facta accipientis: quia si ille, qui tradit, erat dn̄s, factꝰ est accipientis. Dicit ex ti. habili ad trāsferendū dominiū in alterū: quia ex tit. dona. ꝑmu. & sic de aliis. Sed cōtra quos agitur de euictione? certè contra venditorē: sed in q̄bus cōtra. certè in cōtra. emptionis & ven. permu. dationis in solutum, & donationis, si donator ꝓmisit, aliàs nō tenètur. Ad 3. s. qn̄ pōt agi de euictione? & dico ꝙ pōt agi post latā sentētiā iudicis re euicta: sed in quantum potest agi? certè ad dānū & interesse ꝓprietatis. Sed pōt ne agi ad pœnā dupli, tripli, vel quadrupli? certè non: nisi sit actū ꝑ pactū in instr. & istud duplū ponatur ꝓ pretio. Ad 4. s. videre casus in quib. vēditor nō tenetur de euictione ēptori. Primus casus, est qn̄ emptor emit mala fide. Nā ꝓꝑ fidē malā venditor non tenetur. Secundus cas. est, qn̄ actum est per pactum quod de euictione emptor non teneatur. Tertius casus est, qn̄ emptor non denuntiauit venditori quod res foret euicta sibi, vel quod sibi de re foret mota lis. Fallit tamen

Euictio quid sit

Agere de euictione qui possunt.

Contra quos agitur de euictione.

men qñ in instrumento venditionis est actum per pactum quod licet emptor non denuntiauerit, quòd venditor teneatur. Quartus casus est, qñ res fuit euicta ab emptore, quòd ipse emptor noluit in iudicio interesse. Quintus casus est, qñ lata est sententia contra emptorem, quòd ipse noluit appellare: modò venditor non tenetur de euictione. Sextus casus est, qñ venditori promisit per pactum emptor vt de euictione non teneretur. Septimum est, qñ venditor est pauper, & non põt soluere. Octauus casus est, quando non dimittit se appellare. Ad quintum, s. qualiter & qũo cap. promissionis in isto instr. per te notarium possit variari? & dico quòd potest variari tribus modis. Vno modo secundum formam communem. Secundo modo secundum min' cõmunem. Tertio modo secundum formam magis cõmunem. Secundum formam cõmunem sic dicas, promittens dictus venditor de legitima defensione solum ab illis personis, quæ ius haberent in dicta re vendita: tam per obli. legitimam quàm propter aliam rem. Secundum formam magis communem sic dicas: prout in instr. pleni' declaratur. & in quarto puncto tunc dixi, quomodo venditor non tenetur emptori de euictione, nisi ipse denuntiauerit venditori. Et circa denuntiatioñe in genere quæram tria. Primò, quid sit denuntiatio. Secundò, qui possunt denuntiare, cui potest denuntiari, & quando & qualiter denuntiatio est facienda. Tertiò, formare quasdam quæstiones præsenti materiæ facientes. Ad primum, scilicet, quid sit denuntiatio? & dico quòd denuntiatio est alicui ab aliquo, vt faciat, vel non faciat, declaratio, vel vetatio: dicit vt faciat, vel nõ faciat, s. aliquid, dicit, declaratio vel vetatio, non solùm se habet ad emptioñe, vel venditionem, sed etiam ad permutationem, dationem in solutum, donationem, &c. Ad secundum, scilicet, qui possunt denuntiare de voluntate? & dico quòd quilibet potest denuntiare de voluntate: sed de necessitate quilibet, qui vult agere de euictione: sed quibus potest denuntiari? certè venditori, permutatori, donatori, & breuiter omnibus qui cum denuntiante contraxerunt, & de euictione eidem tenentur, &c. Sed quando est denuntiatio facienda? certè tempestiuè: & intel-

Casus in quibus vẽditor non tenetur de euictione.

Nota.

Denuntiatio quid est

ligas, tempestiuè, i. ante latam sententiam. Sed qualiter est facienda denuntiatio? certè oretenus, & non cum protestatione. Ad tertium, s. formare quasdam quest. quarũ prima talis est: Quidam emit vnã rem ob vno, modò mouetur lis vel quæst. de re: & iste emptor non denuntiauit in princ. litis, sed vult denuntiare in causa appel. nunquid valet ista denuntiatio? Quidam dicunt quòd valet & tunc: quia si iste amp. vel vend. non appellauit, etiam põt appellare: si non produxit testes, potest producere: & emp. & vẽ. non produxerant hæc iura sua. Alij tenent ꝙ non valet, & benè: quia postq̃ non denuntiauit in principali causa, nõ valet. Secunda quæst. talis est, quidam emit vnam rem ab vno, iste habet filium vnũ, iste emptor decessit, modo mouetur sibi lis, & succumbit in causa: vel fuit quæst. de re, & non denuntiauit? quæritur nunquid iste minor sit restituẽdus? & quidam dicunt quòd nõ, quia non danuntiauit: & postq̃ denuntiationem non fecit, non sit restituẽdus. Alij tenent ꝙ minor sit restituendus, cũ minor sit & postq̃ non denuntiauit. Tertia quæst. talis. est. Ponamus quòd quidã vendidit rem vnam vni, & iste venditor dedit fideiussorem super euictione, & mouetur lis vel quæst. de re, & denuntiauit venditori, & succumbit in causa: & iste emptor vult agere contra fideiussorem, nunquid põt? quidam dicunt quòd non, quia nõ denuntiauit fideiussori, imò vend. Alij distingunt, quia aut denuntiauit venditori: & tũc ipse põt agere contra vendit. Aut ipse denuntiauit fideius. & tunc ipse potest agere contra fideius. Aut denuntiauit ambob. & tunc potest agere contra quemlibet. Quarta quæst. talis est: Quidam vend. vnam rem, & mouetur emptori lis vel quæst. & vend. decessit insalutato hospite, & ille vult denuntiare venditori, quid debet ipse facere: ipse debet inquirere vicinos, in qua patria est, vel in quo loco, & si ipsi volunt dicere, vel nesciunt, nec sui hæredes, ipse debet dicere iudici, quod ipse non reperitur, nec sui hæredes: inde iste emp. debet recurrere ad domum, in qua ipse morabatur illo tempore, quo vendidit sibi rem. Ad quartum prin. s. videre de pœna & stipulatione pœnali: tñ non dico hoc causa breuitatis: sed in tract. notu. dicitur ad plenum sub rub. de pact. §. nunc demum, &c. Ad quintum prin. s. expo-

exponere quædam pacta in instr. inserta. Et primum pac. est, quia iste venditor dicit quod ipsi vult tradere vacuam possessioné, & ipsum facere possessoré. Sed si promisit hoc, ad quid operatur illa promissio? certè operatur, quia si ille vend. non tradit rem, emp. pôt agere contra eum actionæ ex empto ad interesse proprietatis etiã actione dupli, tripli, & quadrupli. Secundum pactum est, si aliqua lis vel quæst. de re vendita, quòd iste vend. promisit stare in lite vsq; ad diffinitiuã sent. seu ad quid operatur istud pactũ? certè operatur ad pœnã: quia si iste vend. nolit facere ea quæ promisit, statim emptor recurret ad pœnã in inst. cõtentam. Tertium pactum est, quia si iste emp. sustineret aliquod dãnum, vel interesse, vel expensas, quòd sibi ea reficeret, tam si res foret euicta, q̃ non. Quartò quæro, vtrũ teneatur hoc facere? & quidã dicunt, aut ipse succubuit in causa: tunc tenetur reficere: sed si non succubuit in cã, & tunc non tenetur reficere. Alij dicunt, & melius, quòd tenetur, quãuis nõ succumbat in causa: quia ait Prætor, Pacta bona fide inita seruabo. Quintum pactũ est, quia remissa est necessitas appellandi per pactũ: tunc quæro, vtrũ ipse possit appellare super euictione? & dico ꝙ sic, nõ obstante ista ippel. iste poterit pronuntiare super euictione rei. Sextum pactum est, quod actum est inter eos expresse, ꝙ si isti emptori facta fuerit iniustitia vel iniuria, ꝙ iste vẽditor teneatur, vel etiam propter negligentiam vel culpẽ sui. Aliud pactum est, quia si etiam lata fuerit sententia, ꝙ infra tertiam diem iste debeat soluere pretium vel pœnã dupli: sed soluere pretium est factum fateri: & ista pœna est facto adiecta, & pœna facto adiecta. quãtumcunq; sit, tota peritur & exigitur. Aliud pactũ est, dicitur suprà quod vendidit iure emphyteoticæ conditionis, & illud habet lo cum emphyteoticario: quia emphyteoticarius accepit rẽ in emphyteosim: quia si non soluit debitis temporibus, cadit à iure suo. h. e. incidit in pœnam: si autem est persona facultatis, & nõ soluit hinc ad triennium, cadit a iure suo. Ad sextum princ. s. ponere casum in terminis, legere literam, & ipsam diuidere causa breuitatis omitto. & hoc de litera instrum. ven. quædam in se pacta continentis & valde vtilia pro emptore. Rubrica, sex puncta sufficiant.

Instrumentum simplicis, & inter viuos donationis.

ANtonius dedit, trad. & don. purè, liberè, simpliciter & irreuocabiliter inter viuos iure proprio in perpetuum Cor. pro se & suis hered. recipienti, domū vnā sitam in tali loco, cuius tales dicuntur esse cōfines, &c. Ad hab. ten. pos. & quicquid sibi & suis hæred. deinceps placuerit perpetuò faciēdum, cum omnib. & sing. quæ inter prædictos continentur cōfines, vel alios, si qui forent, cū acces. & egres. suis vsq; in viam pub. & cum omnib. & singu. quę habet supra se, vel infra se, seu intra se in integrum, omniq; iure & actione, vsu, seu requisitione sibi ex ea re, vel pro ea re, seu ipsi rei modo aliquo pertinente. Quam rem idem Ant. se nomine ipsius Cor. constituit pos. donec ipsius rei pos. acceperit corporalem: quam accipiendi sua authoritate, & retinendi deinceps ei licentiam omnimodam dedit, promittens per se & suos hæredes dicto Corrado pro se & suis hæredibus stipulanti, prædictā donationem, & omnia & singula suprascripta perpetuo firma & rata habere, & tenere, & non contrafacere, vel venire per se vel per alium aliqua causa vel ingenio, de iure vel de facto, nec ipsam donationem propter ingratitudinem, vel causa aliqua reuocare, Sub pœna centum lib. Bono. stipulatione promissa, & refectione damnorum & expen. litis. & extrà, & obligatione omnium suorum bonorum, & pœna soluta vel non, prædicta omnia & singula suprascripta firma perdurent. No. tamen quod si de legitima rei donatę defensione à donatore promittenda inter partes ageretur, partium voluntates fideliter exequaris. Ideo verò hoc in prædicto instr. omissum est: quia solēt donatores, nolle multis obligationibus implicari, & multum non decet donatarium ad hoc niti. Item nota quòd donationes rerum valentium vltra quantitatem quingentorum aureorum debent cum insinuatione. i. iudicis decreto fieri secundum iuris ordinem. Veruntamen secundum leges municipales ciuitatis Bon. in omnibus donationibus excedentibus summā quinquaginta lib. Bon. hæ solennitates specialiter sunt seruandæ, videlicet quod fiant coram iudice pro tribunali in palatio sedente, & suam & communis Bon. authoritatem interponentę,

nente,& interſint ſeptem teſtes noti, & boni: ex quib. præter ſeptem teſtes notos & inſtrumenti authorem ſit vnus tabellio, qui etiam proprio nomine & ſigno ſubſcribere ſe rogetur: Cuius iudicis authoritas,& tua dictique tabellionis ſubſcriptio ita fiet,ſ. quod poſito toto inſtrumenti tenore ſubſequēter dices. Hæc autem donatio ſecundum formam ſtatuti communis Bo. ſuper donationibus edicti, ante præſentiam D. Scacanelli iudicis,& aſſeſſoris domi. Rolan. de villa poteſta. Bono. in palatio eiuſdem communis pro tribunali ſedentis publicè facta fuit. Qui iudex in ipſius donationis confirmationem,& robur, eidem donationi ſuam & communis Bon. authoritatem interpoſuit, & decretum. Poſt hæc poſitis teſtibus,ſ. omnibus aliis ſex ſe ſubſcribat ille alter tabellio ſub hac forma. Ego Iacob. Imperiali authorit. Notar. dictæ donationi, & prædictis omnibus præſens ad hæc vocatus ſpecialiter & rogatus, ſ. formam ſtatuti prædicti an ipſius donationis robur & teſtimonium publicè me ſubſcripſi: ponens ſignum tuum, actum, & nomen, vt in aliis inſtrumentis.

Inſtrumentum ſimplicis & inter viuos donationis. Quartum membrum. Rubrica.

PRæſens inſtrumentum continuatur ad ſuperiora iſta forma: Nos ſuprà vidimus qualiter rerum dominia de vno in alterum transferuntur per venditionem,& permutationem,& in ſolutum dationem: ſed quia non ſolùm ꝑ iſtos modos rerum dominia de vno in alterum transferūtur, ſed etiam per donationem inter viuos, meritò de ipſa donatione loco præſenti eſt agendum & videndum: declarat hæc Rub. cùm dicit, Inſtrumentum ſimplicis inter viuos donationis. Continuatur & ſecundo modo ſic: Nos ſupra vidimus in prin. huius capituli, qualiter diuidebatur in partes duas: iterum prima pars ſubdiuidebatur in ſex, Nam in prima parte ponuntur inſtrumenta venditionis, In ſecunda ponuntur inſtrumēta permutationis. In tertia ponuntur inſtrumenta dationis inſolutum. In quarta donationis inter viuos. In quinta inſtrumenta conceſſionis in emphyteoſim. Cum igitur dictum ſit de primis tribus partibus,ſ. venditione, permutatione,& in ſolutum datio-

ne:restat nūc videre de quarta,s.de donatione inter viuos declarat hæc Rub.cùm dicit, instr. donationis simplicis inter viuos·Casus positionem omitto,quia legendo literā satis patet.Istud instr.quinque habet capitula. Primum est contrahentium. Secūdum rei donatæ. Tertium traditionis rei. Quartum promissionis de legitima defensione. Quintum & vltimum pœnæ cum obligatione bonorum & refectione damnorum & expensarum, Tamē circa istud instr.quęrā sex videre. Primò quot sint species donationis, &dequa donatione loquatur nostrum instr. Secundò quid sit donatio secundum nostrum modum accepta, & exponere quædam verba in nostro instrumento contenta in principio quæ egent expositione. Tertiò, qui possunt donare,& quibus potest donari. Quartò, videre qualiter & quibus modis contrahatur ista donatio inter viuos. Quintò,qualiter & quibus modis contracta reuocentur. Sextò formare aliquas quæstiones ad materiam congruentes.

Quæstiones sex super præsenti instr.

Ad primum,s. quot sunt donationis species,& de qua donatione hic loquitur?& dico quod sunt plures species donationis. Nam quædam est donatio quæ appellatur donatio causa mortis:& hæc est, quæ fit propter mortis suspicionem.i.quando quis suspicatur mori: Quædam est donatio quæ appellatur legatum:& hæc est,quæ fit in testamentis:& hoc patet in definitione,cùm dicit,Legatum est donatio quædam,&c. Quædam est donatio,quæ appellatur dos,quam dat vxor marito propter matrimonium adimplendum. Quædam est donatio propter nuptias:& hæc est quam facit maritus vxori in contrarium dotis:vel etiā pater filio nubenti,aut mater filiæ suæ virum ducenti:maximè ex bonis paraphernalibus,quæ in sua potestate sunt: cum viri authoritate,tamen si habeat, viri potens sit, vt vult Azo. C.eodem tit. Quædam est donatio,quæ appellatur sponsalitia largitas:& hæc est, quam facit maritus vxori in contrarium dotis,& de istis,s.quinque speciebus non loquitur istud instrumentum. Quædam est donatio, quæ appellatur simplex,& inter viuos &de ista loquitur hic.

Species donationum quot sunt.

Ad secundum,s. quid sit donatio?& dico quòd donatio definitur duobus modis. Vno modo sic: Donatio est quædam mera liberalitas à dante in accipientem collata, quæ nul-

Definitio donationis.

lo

lo iure cogente conceditur, secundum Azo in sum. C. de do. & Hostiens. in sum. eodem tit. §. j. Vel aliter: Donatio est quædam mera liberalitas à dante in accipientem collata, quæ pœna stipula. & traditione sumit effectum. Modò exponamus verba definitio. prædictarum. Et primò dicit, donatio est q̃dã. ad differentiã aliarũ donationũ. Seq̃tur mera liberalitas. i. pura vel vera, nõ. a. fictitia, vel simulata. Seq̃tur liberalitas. nã donatio ex liberalitate ꝓcedit. i. ex volũtate & sponte, nõ. a. coactè: nã si donaretur coactè: nõ esset donatio, quia ibi nõ esset liberalitas. nã in necessitatibus nemo liberalis existit. Modo exponamus verba in prin. instr. inserta tamẽ ea habere potesp ea q̃ suprà dixi in expositione verborum definitionis. Dicit enim purè & nõ fictitiè, liberè. i. non coactè: dicit simpliciter. i. sine causa, ad differentiã donationis, q̃ est facta cũ causa, vt donatio causa dotis irreuocabiliter: nã debet donari animo, & nũq̃ reuocari inter viuos. ideò dicit ad differentiam donationis causa mortis. Ad 3. s. qui possunt donare: quib. põt donari, & q res possit donari? Et dico ꝙ illi possunt donare, qui possunt aliàs contrahere, & de reb. suis alienare, qui sunt dñi rerum suarum, q̃ donantur. Falli tamen in minore, nã donare non põt, quia ibi non posset esse legitima causa. Itẽ excluditur ei⁹ tutor: q̃a q̃uis possit alienare res pupilli, tamen eas donare non põt, nisi in vno casu, q̃n tutor vult donare magistro pupilli. Itẽ etiã fallit in adulto, & in eius curatore, qui quãuis possit contrahere res adulti, tamẽ eas donare nõ põt. Itẽ fallit in ꝓc. licet habeat plenũ, liberũ, & generale mãdatum: quia de pleno & generali mandato detrahitur donatio, & dilapidatio, vel cõsumptio, nisi ad donandum haberet speciale mãdatũ: quia sibi dñs dixit, volo ꝙ tu dones talẽ rẽ tali. Itẽ fallit in cohęrede, qui non põt donare, nisi alter hæres consentiat. Itẽ in socio, nisi cõsensus aliorũ sodalium intercurrat. Itẽ fallit in eo, qui habet rẽ cõmunẽ cum alio. Itẽ fallit in negotiorũ gestore. i. qui gerit negotia aliena, nisi consensus illius intercurrat, cuius negotia gerit. Itẽ fallit in patre, qui non põt donare bona filij. Itẽ etiam excluduntur prælati ecclesiæ dũmodo pręlatus nõ vellet donare episcopo. Sed quib. põt donari? certè põt donari omnib. habentib. consensum & consona-

Donare qui possunt.

Donari quibus pot est.

lem intellectum:& per hoc excluduntur furiosi, mente capti, muti, surdi, prodigus,& adultus sic: quia non habent sensum & animi intellectum. Sed q̄ res possunt donari? certè illæ res, quæ possunt nostro imperio subiici: & res, q̄ possunt in contractum deduci & alienari.& per hoc excluduntur res sacræ, religiosæ, sanctæ, publicæ,&liber homo, &c.q̄ quia non possunt alienari, ideo non possunt donari.

Quæ res donari possunt.

Ad 4.s.qualiter contrahatur ipsa donatio?& dico quòd cō trahitur purè, vt qn̄ non apponitur dies vel conditio.Item contrahitur spontè, qn̄ sponte me assero velle donare summam meam.Item contrahitur sub conditione, & hoc sic, per se vel per eum:& sufficit quòd æquipollens præstetur, id est, quod veniat quod tantundem valeat, vt fuit illa quę dixit.O Petre dabo tibi centum libras, si pater tuus emancipauerit te infra an̄um: mortuus est pater antequàm Petrus sit emancipatus:& sic venit conditio per aliud æquipollens.Item contrahitur in diem, vt dabo tibi vsq; ad Pascha mille.Item ex die incerta, vt amore meo mane dono tibi equum meum, & more tuo mane:& videtur prouidere velle hæredib. donatarij.Item contrahitur sub causa, vt quia fuisti aduocatus vel proc.meus in tali causa, ideo dono tibi librum meum.Item sub modo,& hoc per istam dictionem.vt dono tibi Codicem, vt scribas mihi Digestum Itē contrahitur pacto.Itē contrahitur stip.Itē contrahitur traditione, tamē supradicta potes habere exēpla istorum. Sed quō perficitur ista donatio? certè perficitur nudo pacto & h.e.verum quo ad actionē dandam, s. condictionem ex lege, vt ille rem tradat, sed non est prout dominium acquiratur donatario, nisi traditione facta: non enim nudis titulis dominia rerum nobis acquiruntur, sed traditione.

Donatio qualiter perficitur.

Ad 5.s.qualiter reuocatur donatio?& dico quòd non reuocatur nisi per ingratitudinem. Nam vt dicit Autora, negamus quenquam gratiam scire reddere, nisi sapientem. Nā vt ait Seneca. Donum vel beneficium accipere, est libertatem vendere:& quilibet donatarius donatori ad antidota obligatur,& sic ingratitudo definitur à beato Bernardo: Ingratitudo est ventus vrens & desiccans fontem pietatis, rore misericordiæ flueta gratię. Et reuocatur donatio quinque modis& causis. Primo, quia si ego feci magnum damnum:

Donatio qualiter reuocatur

num:nunc isto modo reuocatur. Secundo modo, qñ donatarius intulit atrocem iniuriam donanti, vt quia dedit alapam coram potestate. Tertio modo, si donantem donatarius vulnerauit. Quarto modo, qñ apposuit insidias capiendi vel interficiendi donantem. Quinto modo, si fregero pactum & omnes isti quinque modi personant, &c. vt patet in litera, & personant carmina infrascripta. *Causa reuocationis donationis.*

Quinque modis perdo mihi, quæ donata fuere,
Infero si damnum grauiter donanti in are,
Et si per me sit huic atrox iniuria facta,
Et sua persona manuali vulnere tacta,
Quando sua vita crudeliter insidiabor,
Ingratus dono confestim iure putabor,
Ingratum factum dic me, si fregero pactum.

Id est, qñ ego donaui tibi summam meã sub pacto vt donares mihi institutam: & qñ habuisti summam à tuo latere, tu dixisti, ego nolo donare tibi institutam. & sic per hoc ergo siue sit filius, qui donet, siue pater filio, siue quæcunq; alia persona. Fallit tamen in matre, q̃ donauit filio, & conuolauit ad secundas nuptias: nam non reuocari põt donatio, nisi in trib. casib. Primus casus est, si matri intulit grande damnum. Secundus casus est, qñ ipse filius matrem manu propria vulnerauit vel verberauit. Tertius casus est, qñ ipse insidiatur iuri propriæ genitricis. Fallit etiam in liberto contra patronum: nam propter ingratitudinem nimiam factam à liberto contra patronum reuocatur à patrono donatio, siue consistat in dando siue non, siue in faciendo siue non: sed libertas sibi donata nõ reuocatur, nisi qñ deliquit in faciendo: quia fecit quod facere non debebat, vtputa quia intentauit cõtra patronum actionem famosam vel actionem doli, vel dixit quòd malè gerebat tutelam pupilli, vel aliud malum de eo asseruit. Ad 6. §. formare quasdam quæstiones, & prima q̃stio talis est: Vtrum donator teneatur de euictione donatario? Ad hoc sciendum sic distingue: quia aut donatio incipit à traditione, aut à promissione. Si verò incipit à traditione, vt quia dixit, accipe istum librum, quia tibi dono & tunc non tenetur. Si verò incipit à promissione, vt quia dixit, dabo vel donabo tibi librũ meũ: tũc tenetur de euictiõe dõator. Alij dicũt q; nõ te

netur de euictione, sed bene tenetur ad interesse donatarij: nam non tenetur de euictione, nisi ꝓmittat per pactũ tamen tu melius distinguas, & dicas aut donatio incipit à traditione, aut à ꝓmissione. Si à traditione, tũc distingue, q̃a aut ipse ꝓmisit ꝑ pactũ teneri de euictiõe, & tunc tenetur virtute pacti: aut nõ ꝓmisit, & tunc nõ tenetur. Si a. incipit à ꝓmissione, & tũc siue ipse promittat per pactũ, siue non, tenetur de euictione. Secunda q̃stio talis est. Quæritur qua actione agitur contra donatorem, vt adimpleat contractum? dico quòd agitur condictione ex lege. Nam vbicunq; lex aliquid introducit, & non imponit certum nomen actionis, datur actio ex lege: sed si prætores aliq̃d introduxerunt, & non posuerunt nomẽ actionis, datur actio in factum, nisi interueniat stip. quia tunc venit actio ex ista stip. Tertia q̃stio talis est: nunquid pactũ factum de non reuocando donationem valeat? dico ꝙ nõ: quia inuitaretur donatarius ad delinquendum, & daretur tunc materia delinquendi. Quarta q̃stio talis est: nunquid donator possit reuocare donationem ab hæredib. donatarij ꝑꝑ ingratitudinẽ? & dices ꝙ nõ. Ideo dico de hæredib. donatoris, quia non possunt reuocare à donatario ingrato donatori. Quinta q̃stio talis est, nunquid donatio debeat fieri cum insinuatione? & tunc distinguẽdum est, quia aut donatio fit vltra quantitatẽ quingentorũ aureorum, vt aureus ponatur ꝓ libra, & tunc bene habet locũ insinuatio. Si autem non excedit, & tunc non habet locum insinuatio. Sed ponamus quod donatio fit vltra 50. aureos, an valeat in totum, an pro quingentis aureis? dico ꝙ si fiat sine insinuatione, valet vsq; ad quingentos aureos: sed vltra non exceditur. Tamen quidam dicunt quòd non valet, & sic probant: vtile per inutile vitiatur: sed vtile ab vtili non est diuiduum. Sexta quæstio est talis: nunquid sit prohibita donatio inter virum & vxorem ratione naufragij; quantum ad quantitatem naufragij prædicta causa respondetur: tamen communi Bon. ista donatio fit cum aliis solennitatibus, quam seruabis ibi, & facies tale instrumentum.

Qua actione conuenitur donator

Instrumentum concessionis in feudum.

DOminus Azo Estensis & Anchonæ Marchio, ob remunerationem

nerationem obsequiorum multorum fidei & amoris circa eum & domum suam à dño Cor. hactenus præstitorum, in vinculum dilectionis inter eos ex nunc ꝑpetuò conseruãdæ, dedit & concessit in feudum & iure feudi ipsi do. Cor. recipienti pro se & filiis suis & nepotib. & omnib. ex eo & ex eis in perpetuum descendẽtib. masculis, videlicet, legitimis, dummodo in nullam aliam personam extraneã transferatur. Talem rẽ sitã in tali loco, infra tales confines, &c. ad ha. te. pos. & quicquid sibi & suis hæredib. saluo quod dictum est & etiam (saluo iure fidelitatis debito) deinceps placuerit perpetuò faciendum, cum omnib. & singulis, q̃ inter prædictos continentur confines, & alios, si qui forẽt, cum accessib. & egressib. suis vsq; in viam publi. & cum omnib. & singulis q̃ habet supra se, vel infra se, seu intra se ĩ integrũ, omniq; iure, actione, vsu, seu requisitione sibi ex ea re vel ꝑ ea re, aut ipsi rei modo aliquo ꝑtinẽte. Quã rẽ se ei᷒ nomine possidere constituit, vsquequo potius pos. acceperit corpo. quam accipiẽdi sua autho. & retinendi deinceps ei licentiam omnimodã dedit: Promittens per se & suos hæredes dicto Do. Cor. pro se & dictis ex eo descendentib. liberis legitimis stipulãti & recipiẽti litẽ vel cõtrouersiam eis de dicta re vel eius occasione vllo tempore nõ inferre, nec inferenti cõsentire: sed ipsam rẽ ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere, authorizare, & desbrigare: & prędictã concessionem, & omnia, & singula suprascripta perpetuò firma & rata habere, & tenere, & nõ cõtrafacere, vel venire per se vel aliũ, aliqua rõe, causa, vel ingenio, de iure vel de facto, sub pœna C. marcharũ argẽti stip. promissa, qua soluta vel nõ, oĩa & singula suprascrip. firma perdurent. Item reficere sibi & restituere oĩa & singula damna & expensas, ac interesse litis & extrà: pro quib. omnib. & singulis firmiter obseruãdis obligauit eidẽ recipienti, vt dict. est, omnia sua bona. Quam quidẽ concessionẽ, & omnia & singula suprascrip. fecit idem Do. Azo pro eo ꝙ dict. Cotr. ibid. & in præsenti promisit ipso Do. Azo & corporaliter iurauit ad S. Dei Euang. ex nũc sibi & suis hæredib. fidelem esse vasallũ, ipsumq; & suos hęredes, res, iura, & honores ipsorũ ꝑ posse fideliter cõseruare, & nullatenus qđ in detrimentũ, & periculũ, siue damnũ personæ, vel personarum,

rerum, iurium, & honorē sui, & suorum hæredū verti posset aliquod per se, vel alium contrectare, vel modo aliquo machinari: imo si quos, hoc vel aliquod eorū tractare vel machinari senserit, q̃ velocius poterit dño indicare: & quicquid sibi sub fide, & credentia eius sibi ab ipso impositum fuerit secretum, fideliter retinere: necnon personā, res, & iura, honores suos aduersus quoscunq; excepto Imperio Rom. Communi Bo. & his quibus prius fidelitatis debito erat astrictus, tueri, & totis viribus adiuuare, & gñaliter puram & meram fidelitatem sibi, & suis hæred. reddere, ac per omnia impartiri. Cæterūm prædictis omnib. sic peractis, idem dñs Azo in robur & confirmationem concessionis prædictæ cum baculo vel chirotheca ipsum dñm Cor. de dicto feudo legitimè inuestiuit in signum perpetuæ dilectionis & fidei, interueniente pacis osculo inter eos.

Instrumentū cōfirmationis feudi à prædecessorib. cōcessi.

DOminus Azo Estensis & Anchonæ Marchio, & filius quondam dñi Petri prædecessorum suorum volens vestigia imitari, & acquisitum ac relictum per ipsus thesaurum incomparabilem amicos, videlicet, & fideles omniq; potestate, cura, & solicitudine cōseruare. lecto in eius præsentia seriatim instru. concessionis in feudum factæ dño Cor. olim patri dñi Phi. à dño Azone olim genitore ipsius dñi Marchionis de quadam petia terræ aratoriæ posita in tali loco, intra tales confines, &c. vt eodem ipsius concessionis instr. patet scripto manu talis notarij, eādem concessionem in feudum & ipsius rei possessionem, & omnia & singula circa hoc in prædicto instr, ab ipso genitore ei⁹ gesta, vtpote prouidè & bene facta ipsi dño Phi. præsenti prænotata concessionis robore authoritate plenissima cōfirmauit: & in ipsius cōfirmationis & renouationis signū, ipsum dñm Philip. dedi. feudo cum baculo legitimè inuestiuit: Promittens per se & suos hæredes dic. dño Phil. pro se, & filiis eius & omnib. ex eo descendentib. legitimis masculis stipulanti & recipiē. concessionem & renouationē, & omnia & singula suprascripta perpetuò firma & rata habere, & tenere, non contrafacere, vel venire per se vel aliū aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto, sub pœna centum

tum Marchatum argenti stip. promissa, & refectione damnorum & expensarum litis & extrà, & oblig. omnium bonorum, & pœna soluta vel non, prædicta omnia & singula firma perdurent. Qui dñs Phil. ibidem, & in præsenti de fide atq; fidelitate seruanda dic. dño Marchioni in omnib. & per omnia, vt quondam dño Corr. pater eius fecit, vt in prædicto continetur solenni instr. promissionem fecit, & corporale præstitit sacramentum: post hoc incontinenti in signum seruandæ fidei & amoris pacis inter eos osculum interuenit.

Instrumentũ cõcessionis in feudũ. Quintũ mẽbrũ. Rub.

PRæsens instr. continuatur ad præcedẽtia altero de duobus modis. Primo modo sic: Nos suprà vidimus qualiter dominia rerum transferuntur in alterum per venditionem, permut. in solutum dationẽ, & donationem inter viuos: sed quia non solũ rerum dominia de vno in alterum istis transferuntur modis, sed etiam vno altero modo, s. p concessionem in feudũ, meritò de ipsa concessione in feudum loco præsenti est videndum, declarat hic Rub. cũ dicit, instr. concessionis in feudum. Continuatur & secundo modo sic: Nos suprà vidimus in princ. huius c. ꝙ præsens cap. diuidebatur in partes duas. Iterum prima pars subdiuidebatur in sex. Nam in prima parte ponebantur instru. vend. In secunda instr. perm. In tertia inst. in solutũ dationis. In quarta donationis inter viuos. In quinta cõcessionis in feudum. In sexta concessionis in emphyteosim: sed viso de primis quatuor partib. s. de vend. perm. datio. in solutum, & donatione inter viuos: restat nũc videre de quinta parte, s. de concessione in feudum: hoc innuit Rub. cũ dicit, instr. concessionis in feudum. Istud instr. diuiditur p partes & non per cap. In prima parte tractat de concessione feudali: & ista prima pars habet sex c. Primum est contrahentium. Secundum rei concessæ in feudum. Tertium traditionis possessionis. Quartum promissionis de legitima defensione Quintum est capitulum pœnæ. Sextum & vlt. est inuestituræ. In secunda parte agitur de forma fidelitatis & iura præstito cum fidelitate. Casus. n. positionem omitto, quia legendo literam satis patet Tamen vt plenè

liqueat materia instr. cõcessionis in feudum q̃rã quinq; in ordine. Primò, quid sit feudum definiendo, & quare dicatur feudum. Secũdò, qui possunt cõcedere in feudũ, quib. põt concedi, & q̃ res possunt concedi in feudum. Tertiò, videre ad quos feudum siue concessio deuoluitur, siue qui succedant in feudum, Quartò, qualiter & quib. interuenientib. feudi successio fiat. Quintò, qualiter & quib. modis feudũ reuocatur, tã ex parte dñi, q̃ ex parte vasalli. Ad 1. s. quid sit feudum. Feud. est rei imobilis ob homagiũ beneuola facta cõcessio. Vel sic, sec. Az. & Host. in sum. §. j. Feud. est alicuius rei concessæ seu datæ beneuolè in dominium cum inuestitura beneficium. Modo exponamus verba in definitione contenta. Et primò dicit, feudum est rei imobilis, & per hoc not. ꝙ debet fieri de re imobili, nisi in vno casu, s. in partib. ciuilib. vt qñ dñs nõ habet aliquã rẽ imobilem ad dandum in feud. & ipse dicit illi, qui vult esse suus vasallus: ego non habeo aliquam rem imobilem ad dandum in feudũ, sed ego dabo tibi omni anno de area mea x. cor. frumenti, & x. cor. vini de penu mea, & de camera mea x. lib. Bon. oĩ anno, vt tu sis meus feudatarius. Nã istæ tales res pro mobilib. operantur. Sequitur, ob homagium & istud exponitur dupliciter: primo modo homagium. i. hominis actio: nam agere põt dñs in vasallum, vt ipsum sequatur ad plurimum. Vel 2. modo dicitur ob homagium, id est, ob exercitium, qđ facit vasallus dño ob eius honorẽ. Sequitur, beneuola: nam hoc facit honore dñi, & amore vasalli: & dicitur concessio, non. a. translatio: quia non trãsferuntur iure in vasallum, nisi quo ad dominium vtile, & naturalem possessionem, & vtilem rei vẽdicationẽ. Itẽ habet feudatarius ius accusandi dãnum dantes. Itẽ habet etiam ius recuperandæ possessionis. Directum. a. dominiũ remanet penes dñm & ciuilis possessio. Ad 2. mẽbrum prin. scilicet, qui possũnt dare in feud. & dico ꝙ illi possunt dare in feud. qui dñi sunt rei, quã dant in feud. vt Imp. Reges, Duces. Comites, Marchiones, Capitanei, & valorosi homines. Item põt omnis alius, dumodo possit de reb. suis alienare, & cõtrahere super eis, & vt sit in dignitate aliqua cõstitutus. Sed nunquid rusticus põt dare in feud. certè sic, si diues est, dũmodo velit, Sed quare dicis tu ꝙ illi, qui sunt in di-

Feudũ quid sit.

Qui possunt in feudũ dare.

in dignitate, concedunt in feud. & non dicis de rustico, certè dico quòd consuetudo est ipsorum magnatum concedere in feudum, quod secus est in rustico. Nam vellet potius vnum grossum q̃ vnum feudatarium. Itẽ etiam spirituales possunt concedere in feudum, vt sunt sacerdotes, & abinde suprà, dummodo sit ecclesia consueta vasallos acquirere: sed si vellet de nouo accquirere non posset. Sed qui nõ possunt in feudum concedere? certè illi qui cum aliis vel aliàs contrahere non possunt, vt minor: nam non põt in feudũ concedere, sed pubes cum sacramento benè põt concedere in feud. non .a. impubes, pp authenticam Imp. quę sic dicit. Sacramenta puberum, non .a. impuberum. Vnde omnes qui non possunt aliâs vel cum aliis contrahere, nec in feudum concedere. Sed cui põt in feudum concedi? certè illis qui possunt feudo seruire, siue sint maiores, h. e. maiores 14 ann. & minor. 25. Minori 14. concedi non potest: qa non põt iurare: sed si iurat, non tenetur seruire nisi facto pubere. Item libero homini potest concedi in feudum. Itẽ seruo, dummodo hoc tamen concedat in feudum, & alius dominus consentiat. Sed quid potest seruus seruire domino suo & feudo? nam ait Sapiens: Vtiliter nemo seruit duobus heris. Respondeo, & dico quòd potest primò seruire domino suo. Secundò in eo, quod potest, domino feudi. Item potest concedi in feudum masculo & fœminæ: & tunc feudum fœmineum appellatur. Sed cui non potest in feudum concedi, siue quæ personæ excluduntur à susceptione feudi? certè illi, qui non potest feudo seruire, non potest concedi in feudum: vt est mutus, & surdus, qui non potest audire loquendo. Item nec monacho, nec claudo: quia non possunt dominum sequi. Item etiam monachæ. Sed quæ res possunt in feudum concedi? certè res immobiles, quæ possunt alienari, & non habeant impedimentum à lege & per hoc excluduntur res sacræ, religiosæ, &c. Ad tertium prin. membrum, scilicet, ad quos feudi successio deuoluatur, siue qui succedunt in feudo? & dico quòd aliter, secundum Auroram succeditur in patrimonio, & aliter succeditur in feudo. In patrimonio enim succedunt masculi & fœminæ, & omnes alij descendentes, cuiuscunque ge-

Cui põt in feudum cõcedi.

Quæ personæ excluduntur à susceptione feu.

neris. Et si non existunt descendentes, & solū existant ascē dentes, vt auus & auia, pater vel mater, illi succedunt: & si tales nō existunt, succedunt postea collaterales à parte patris, & matris, & sunt agnati & cognati, vnde dicit versus,

Agnatos à patre, à matre dic fore cognatos.

vt in 8.c. inferiore continetur. In successione autem feudi succedunt solū descēdētes: & si non sunt descēdentes, feudum reuertitur ad dn̄m, & debent esse filij legitimi & naturales ex iustis nuptiis procreati, non naturales tantùm: vt ille qui nascitur ex legitima concubina: non naturales legitimati, non legitimi tantū, vt adoptiui & arrogati. Itē debent esse masculi, non autem fœminæ. Fallit tamen in duob. casib. in quibus fœmina succedit. Vnus casus est, qn̄ est actum per pactum vt ad fœminas deueniat, Secundus casus est, qn̄ fœmineum est feudum, quia si fœmina in feudum recipit, tunc succedit fœmina, si non extant masculi: & non refert, si masculi sint minores vel maiores: & si est fœmina minor, non habet feudo seruire, nisi ea facta maiore. Sed nunquid frater succedit fratri in feudo? distinguē dum est: quia aut feudum est nouum, vt quia erāt duo fratres, & dn̄s dedit eis vnam rem: modo stando per aliquod tempus moritur vnus ex illis fratribus, & remanet alter frater: Quæritur nunquid succedat? & dicitur ꝙ non. Si autem feudum est ab antiquo acquisitum: vt quia erat vnus vasallus habens duos filios, modo ipso mortuo ipsi succedunt in ipso feudo: tamen vnus moritur, & tunc alter succedit: quia est feudum ab antiquo acquisitum. Item etiam si esset actum per pactū, vt feudum peruenire deberet ad alterum fratrem: & hoc dico in feudo nouo, & tunc virtute pacti valet quod agitur. Ad quartum prin. membrum, s. qualiter & quib. interuenientib. fiat feudum? & dico ꝙ primo honore dn̄i: nam honor est mihi, si habeo vasallos. Secundò amore vasalli. Item si vasallus aliis præsentib. si vasallos habet dn̄s, vt ferant testimonium de prædictis. Sed pone ꝙ nullum habet vasallum, quia incepit de nouo vasallos acquirere, tunc habet fieri in præsentia triū vel quatuor bonorum hominum. Sed pone ꝙ nullo præsente hoc fecit: valet feudi cōcessio? certè sic. Sed quare apponuntur testes? certè ne veritas occultetur. Itē fit posteà inuestitura feudi,

Frater an succedat fr. in feud.

Qualiter fiat feudū.

feudi, & hæc sec. dignitatē illus q accepit in feudū. Nā sicut Comes, qui accepit in feudum ab Imp. vel Papa, inuestitur equo & accipit re, &c. Si quis, a. accipit in feudum à Comite vel ab alio, inuestitur baculo & chirotheca, vel alio signo. Itē posteà habet iurare amorem, & iura domini conseruare. vt in iuramenti capi. continetur: non autem debet iurare antequam inuestitura fiat, vt fit in nostro instrumenro: nam tunc non valeret. Et sic apta nostrum instrumentum dicendo aliquid simile: quia pone, vbi dicit, cæterum prædictis omnibus, &c. ante illam clausulam, quæ dicit, quam quidem concessionem, & omnia & singula suprascripta: & ista pone, vbi est, cæterum. Ad quintum prinipale membrum, scilicet quibus ex causis reuocatur feudi concessio, tam ex parte domini quàm ex parte feudatarii? & primò reuocatur feudum à dño ex parte vasalli, qñ vasallus alienauit rē, quā habebat in feudum à dño, & sine licentia ipsius: nā non valet alienatio, & tabellioni incurrit manus amputatio, & priuatur officio notariatus & efficitur in famis, si sciēter tale cōdidit instr. vt quia sciebat ꝙ res erat feudalis, q̄ alienabatur. Si autē ignorabat, tunc non incurrit pœnā ꝑdictā: imò condēnatur in tm̄, in qnantum læsit partem aduersam. Itē reuocatur etiam si dimisit dñm suum periclitantem in prælio, siue acie, vel alio quocunq; loco: vt quia dñs erat in exercitu, & ibi erat vasallus, & dimisit dñm suum in bello. Item qñ procurauit necem dñi. Item qñ non vult seruare feudum. Item qñ voluit se imīscere cum vxore, filia, nepte, vel nuru domini sui, multo fortius si se miscuit: non. a. si cum famula domini sui imīsceret, priuaretur feudo. Itē etiam reuocatur feudum quinq; modis quib. & donatio, vt suprà quinq; modis perdo quæ mihi donata fuere in feudo, & concessa fuerunt. Item, Infero si damnum, &c. Item dominus rem feudalem habens eisdem casibus quibus & vasallus priuatur feudo, & cadit à dominio rei suæ. modò sequitur instrumentum veteris feudi confirmationis à prædecessoribus facti, quod quidem præcedenti instrumento concessionis in feudum conuenit: & vnum quare hic non esset, nisi ponere casum terminis, sed omitto causa breuitatis, quia huius instrumenti legendo literam satis patet.

Quibus ex causis feudum reuocatur

Instrumentum promissionis facta de vendéda seu reuendenda re illi, à quo eam emit.

CVm Ant.vend.Cor.quandam domum positam in tali loco,cuius hi sunt confines,&c.pro pretio centum lib. Bon.vt patet in instr.scri.manu mei notarij.h.tamen tépo re cótrac.ipsius vend. & in ipsa ven. antequá contrahétes ad alios actus extraneos diuertissent,inter ipsos actũ ex in teruallo extitit& conuentum,videl.ꝙ p̄di.Cor.pacto promisit & conuenit di.An.ꝑ se & suis hære.stip.ꝙ si dict.An. di.Cor.pretiũ restituerit supradi.hinc ad vnum annũ,domum eandē idē Cor.sibi pro ipso pretio restituet atq; ven det & chartá vend de re ipsa faciet,& in ipsius rei poss.cor peralē eum restituet & reponet.Ita tamen ꝙ in di.ven.túc temporis facienda promittet ipse Cor.de legitima ipsius rei defensione solum̄odo ab illis ꝑsonis,quib.ex cótr.vel oblig. ab eodem Cor.initis esset res eadem obligata, vel quib.ex persona eiusdem Cor.foret in ea ius aliqđ acquisitũ. Quod si hinc ad vnum ann. mensem:idē An.di.Cor. pretium nō restituerit antedictũ ex tunc di Cor.ad eandē rem restituendam & ven.eidem An. nullatenus teneatur, sed antedicta vend.ab ipso Ant.di.Cor.facta firma&incómutabilis perseueret,códitióe prædicta & pacto nullaten' non obstante, qđ ex nunc sit inefficax,& idem Cor. ab eo penitus absolut':quia sic actũ extitit inter ipsos. Quæ omnia & sing.suprascripta promiserunt vicissim, s. vnus alteri,&c.vt supra habes in primo instr.arrharum.

Instrumentum vend. seu reuenditionis prædicta rei.

CVM Ant. vendiderit Cor.quandam domum positam in tali loco intra tales confines,&c.pro pretio centum lib.Bo.vt patet in instr.scripto manu talis notarij , atque post modum ex pacto inter eos facto dictus Cor. promisit & conuenit ipsi Ant.dictam domum ei restituere & vendere,si denique ad vnum annum,& mēsem dictus Ant. dicto Corr.pretium restituerit ante dictum , vt hoc in alio instr. scripto manu eiusdem notarij continetur: cùmq; dictus Ant.oblato pretio dicto denuntiauerit ipsi Cor. infra dictum terminum, quod ei ex forma dicti pacti dictá domũ restituat atq; vendat,volens di.Cor.promissionem à se factam

n fideliter adimplere, dedit, vendidit & tradidit iure
orio in perpetuum di. Ant. pro se & suis hæred. recip.
im domum, ad hab. ten. poss. &c. prout cursus instru.
itionis continet, mutato solo c. de legit. def. quod c.
ones, sicut te docet notula scripta in fi. instr. vend. rei,
ius defensionẽ in casib. se obligat vend. in casib. non.

*rma instrumenti facti de illo pluri terra, quod post mẽ-
onẽ terra repertũ est vltra quãtitatẽ rei conuentam.*

VM hoc sit ꝙ Ant. vend. Corr. quandam petiam ter-
aratoriæ positam in tali loco, cuius tales dicuntur
nfines, &c. pro pretio centum lib. Bon. pro qualibet
eandem esse dixerit & conuenerit xx. tor. salua ra-
luris minorisve, vel sic, & eãdem viginti tor. esse di-
cõuenerit, ita tamen quòd si plus fuerit, cederet in
enditionem, emptore pretium addente pro rata.
minus, pretium adimeretur pro rata: vt hoc cõstat
cripto manu talis notarij. Cúmque ipsa re de com-
oncordia vtriusque mensurata reperta sit vna tor.
antitate conuenta & expressa in instrumento ven-
eiusdem, vt vtraq; pars asseruit & confessa est: idẽ
oram me notario & testibus infrascriptis. dedit, &
. Ant. x. lib. Bon. prout ipse Ant. confessus fuit tan-
quantitatem pro pretio dictæ tor. repertæ vltra
item conuentam in instrum. vendi. vt dictum est.
olutionem, & omnia & singula suprascripta pro-
m Ant. dicto Cor. pro se & suis hæredib. stipu. per
ma & rata habere, & tenere, & non contrafacere,
per se vel alium aliqua causa vel ingenio, de iu-
acto, sub pœna xxv. libr. Bono. &c. Si verò minus
ertum quantitate conuenta, debet venditor re-
retium emptori pro rata: & de ista restitutione
m. hoc modo, videlicet, quòd incipies vt in præ-
rumento, & continuabis totum vsq; vbi dicitur,
, & exinde ita dices. Cúmq; ipsa re de communi
mensurata reperta sit vna tor. minus quantitate
& expressa in instrumento vẽditionis eiusdem.
pars asseruit, & confessa est, idem Antonius co-
otario & testibus infrascriptis dedit & restituit

ipsi Cor.x.lib.Bon.secundū quod capiebat,& erat ꝓ rata di.tot.repertæ minus quantitate conuenta in instr. vend. vt dictum est. Quam restitutionem & solut. omnia & sing. suprascripta promisit di. And. vt ipsi Cor. &c. vt supra.

Rubrica notula.

Dicto quō,& quibus titulis, vt plurimum inter priuatas personas res immobiles transferantur, restat videre de cōtingentibus seu securitatibus, quæ præter formas prædictorum instr. in ipsis traditionib. apponuntur. Et quia in instr. vend. factæ à minore fideiussorem præstante forma iuramēti minoris & promissionis fideiussoris ab ipso minore præstiti continentur. Ideo illis omissis de reliquis est videndum. Instrumentum promissionis factæ de vendenda re illi, à quo eam emit. Instrumentum venditionis seu reuenditionis prædictæ rei.

Forma instrumēti facti de illo pluri terræ, quod post mensuratione terræ repertū est vltra quātitatē rei cōuentā. Ru.

PRæsens instr. cum duob. seq. instr. valeat, & cum instr. vend. seu reuenditionis prædictæ cum seq. quia vnum sunt cum virgula, continuare ad præcedentia ista forma. viso in superiorib. instr. qualiter domina rerum de vno in alterum transferuntur. s. per vend. permu. in solutū dationem, & dona. inter viuos, necnon concessione in feudum. Restat nunc videre in præsentib. instr. de quibusdā pactis specialib. & naturalib. accidentalib. & de pactis addictionis in diem, & de pactis legis commissoriæ quæ sæpe inter contrahentes contingunt, licet eorum natura à tabellionibus multoties ignoretur, & hoc innuit Rub. prædictorū instr. s. prima, cum dicit, instrumētum promissionis factæ. Similiter secunda cum dicit, instrumētum ven. seu reuen. prædictæ: nec non tertia, cum dicit, forma instr. facta de illo pluri, &c. Istud enim instr. habet duo cap. Primum est paciscentium. Secundum est clausulæ generalis. Sequens instrumentum ven. seu reuen. habet sex capitula, sicut & alia de ven. tractantia. Primum est contrahentium, &c. Tertium instr. de quo loquitur, scilicet, forma instrumenti de illo pluri terræ, habet tria capitula. Primum est concessionis. Secundum est promissionis de ratihabitione.

Tertium

'ertium est pœnæ. Tamen vt plenè materia dictorum in-
ru. melius habeatur, quæram quatuor. Primò, de pactis
›ecialibus. Secundò, de pactis naturalibus. Tertiò, de pa
:is accidentalibus. Quartò, de pacto legis commissoriç &
ldictionis in diem. Ad primum, scilicet videre de pactis
ecialibus. & circa idem quæram tria. Primò, quç sunt de
bstantia cuiuslibet contractus. Secundò, quid pactum
eciale, & quare sic dicatur. Tertiò, quando & quo tempo
pactum speciale sit celebrandum & faciendum, & quæ
virtus & effectus eorum, &c. Ad primum, scilicet quid
de natura contractus? & dico quòd de natura contra
is est illud, sine quo quod agitur, stare non potest:
bi gratia, in contractu venditionis requiruntur res &
tium, & sine re & pretio nulla constat perfecta vēditio,
nsti. de emptione & ven §. pretium autem. In contra-
permutationis de eius natura est, quod res & res certa
certa datur, siue dari promittitur: non autem incerta
ua parte. In contractu donationis de eius substantia
m est ipsa res donata. In cōtractu insolutum dationis
ius substantia est res & causa, quare datur insolutum:
em est in omnibus contractibus de mundo: vnde de
tantia domus apud Legistas est terreum & ædificium,
ecundum alios constat ex tribus, scilicet, ex pariete,
), & fundamento, videlicet comprehendendo totum
suis partibus integralibus. Ad secundū, scilicet, quid
ctum speciale? & dico quòd pactum triplex est, siue de
intur tria exempla, scilicet, quando agitur super re au
a, vel minuenda, vel in totum tollenda: vel per conse-
s super pretio augendo vel minuendo, vt puta quan-
is emit medietatem vnius domus, vel agri pro x. lib.
ualibet tot. sed posteà contingit quod habuit aliud
im quod potuit aliam medietatem augere: & sic re-
; est ad venditorē dicens, vellem totum tuum agrum
: pro eodem pretio: dicit venditor, placet mihi, si tu
iuc emere: & hoc fit super re augenda: quandoque
: super re minuenda, & pretio minuendo, vt puta, ego
m campum pro centum lib. accedit quòd non potu
ere tot denarios, nisi pro medietate campi, & statim
l venditorem, dicens: si placet tibi nolo emisse cam-

Quæ sūt de substantia contractus cuiuslibet

Pactum speciale quid sit

pum nisi pro medietate: dicit ille, placet mihi. Quādoque agitur per pactum speciale de in totum tollenda: vtputà emeram campum tuum, & non potui aliquo modo habere denarios, veni ad te venditorem, dixi, vis tu quòd campus sit totus inemptus? dicit ille, certè sic, tamen non cogebatur dicere: imò potuisset dicere, volo quòd sit emptus Quandoque agitur per pactum speciale, quando fit super substantia contractus. Tertiò fit salua in ratione pluris in minori: siue vt quia vendo tibi campum centum tor. in summa, & dico quod si erit plus, tu addes mihi pretium pro rata: & si erit minus, restituam tibi pretium pro rata. Ad tertium, scilicet, quando fit pactum speciale, & quis est effectus & virtus eius? & dico quòd potest fieri statim, & ex interuallo. Statim in actu se tenenti, antequam diuertatur ad diuersa negotia facienda, Item fit ex interuallo dummodo fiat re integra quòd res non sit tradita in totum vel in parte: nec pretium sit solutum in totum vel in parte: nam si res non esset integra, necessarius esset actus, vnde si erat tradita res, necessaria esset traditio & reuenditio: sed quando erat integra res, sufficiebat contrahētium consensus, Et no. quòd hoc fieri debet de partium voluntate, non autem vno volēte, & altero inuito fiunt ista pacta: nam si vnus vellet discedere à contractu in parte vel in totum, alter adimplere nō cogetur. Et sic his suprà deductis generaliter pactum definitur. Est consensus duorum vel plurium in idem placitum, vt ff. de pact. l. j. § j. Sed quæ est virtus huius pacti specialis? certè virtus est: quia si fit super re augēda, auget rem, & auget pretium, & auget actiones. Si autem fit super re minuēda, minuitur res, minuitur pretium, & minuuntur actiones, & habet effectum. Modò videamus de secundo membro prin. scilicet de pactis naturalibus, & circa idē tria. Primò, quid sit de natura cuiuslibet contractus. Secundò, quæ sunt pacta naturalia. Tertiò, quando fiant pacta naturalia, & quæ sit virtus & effectus. Ad primum, scilicet, quid sit de natura cuiuslibet contractus? & dico quòd de natura cuiuslibet cōtractus est illud, quo non apposito, intelligitur esse appositum, licet de eo nihil dicatur: vt quamuis in vēditione nihil dicatur quod venditor teneatur rem tradere, & de euictione promittere intelligitur

Quādo fit speciale pactum.

Quæ sit substātia cuiuslibet cōtractus

telligitur esse appositum, & de natura contractus est
n tradere, & de euictione promittere. Sed quæ sunt pa-
i naturalia? certè sunt illa, quæ fiunt super his quæ sunt
natura contractus, siue fiant super re augenda, vt habe
supra in instrumento venditionis, quædam in se pa-
continens. nam ibi venditor auget pacta contractus:
ia promisit stare in lite & defendere rem, & non dicere
od fuit mala sententia. Quandoque fit super re minuen
vt cùm venditor solùm vult teneri de euictione ab illis
sonis solũ, quibus esset res suo nomine obligata vel su
parte non in totum tollenda: vt est qñ non vult tene-
euictione. nam id quod est de natura contractus, suffi
agis & minus. Sed quare dicuntur pacta naturalia?
sunt super his, quæ sunt de natura contractus. Sequi-
dere tertiò quando fiunt ista pacta naturalia, & quis
rum effectus? & dico quod pacta naturalia sunt cele-
la statim, & non ex interuallo magno, quia partes di
nt ad alia negotia facienda. Sed quæ est virtus pacti
alis? certè virtus est: quia si fiunt statim, sunt pacta ve
& pariunt actionem præscriptis verbis verbalem, in-
unt si quem inueniunt informandum. Sed si fiunt ex
uallo, sunt pacta nuda, & pariunt exceptionem non
actionem, vt infrà dicetur in tract. notularum in ti.
ctis. Sequitur de tertio princ. membro, s. de pactis ac-
tibus, & circa idem quæro tria. Primò, quid est acci-
cõtract. Secũdò, quæ sunt accidẽtalia pacta. Tertiò,
lo sunt celebranda, & quæ sit virtus, & eorum effe-
actorum accidentalium. Ad primum dico quòd il-
accidens, quod non est de natura vel substantia cõ-
, vt facere fieri ostia vel puteos, in domo vendita,
d mihi liceat habitare in domo vendita vsque ad
. Sed quando sunt faciẽda ista pacta accidentalia?
tim in contractu, vel incontinenti post contractũ,
m antè: & tunc eorum virtus est, quia valet quod
i autem fiant ex interuallo, non valent, nisi sit pa-
stip. appositum non valent, tamen pariunt exce-
. Modo videamus de quarto membro princi. s. de
ldictionis in diem quod ita fit. Iac. vendo tibi do-
cam eo pacto, quod si non solueris pretium hinc

Effect⁹ pactorũ natura lium.

Pactum addictio nis indi em.

ad octo dies, res sit inempta, vel quod infra mensem appareret qui vellet dare plus, res sit inempta. Vnde nota quòd pactum addictionis in diem est fauorabile vẽditori. Pactũ autem legis commissoriæ est fauorabile emptori, &c. quã do ego vendo tibi istam rem pro tanto pretio, vt eam teneas vsque ad mensem, & si placebit tibi, sit empta: aliàs, sit inempta. Sed videtur quod illud pactum non valeat: quia nos habemus in Instit. de emp. & vend. quod res non debet poni in prin. in arbitrium cõtrahentium: hic autem committitur, ergo male. Respondeo & dico quod res nõ cõmittitur in arbitriũ cõtrahentiũ, sed placabiliter: secus si cõfertur rei preciũ, quia non valeret: quia dixi vẽdo eã rẽ tibi eo pacto, quód tibi placebit dare ꝑ eo pretio quod valet. nã talis non valet venditio: quia in vend. pretium nõ debet esse incertum, imò certum. Vnum tamen volo te scire, ꝙ primum instru. continet pactum accidentale, Secundum autem instrumentum continet pactum naturale. Tertiũ autem instr. continet pactum substantiale, &c.

Pactũ legis cõmissoria.

Si Venditor maior 25. annis fideiussorem præstiterit, ita scribes.

AD hæc Phi. dicti Anto, precibus & mandatis se principalem constituens, principaliter & insolidum sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando promisit dicto Cor. pro se & suis hæredibus stip. prædictam rem ab ipso Ant. venditam ipsi Cor. & suis hæredibus ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere, authorizare, & desbrigare, & se facturum & curaturum, omni exceptione remota, quod dictus Ant. prædictam venditionem, pretij solutionem, & omnia & singula suprascripta à se promissa & facta perpetuò firma & rata habebit & tenebit, obseruabit & adimplebit, & non contrafaciet vel veniet aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto. Sub pœna quinquaginta lib. Bono. stip. promissa, & refectione damnorum & expensarum litis & extra, & obligatione bonorum suorum omnium, & pœna soluta vel non, prædicta omnia & singula firma perdurent. Renuntians nouæ constitutionis beneficio de fideiussoribus, exceptioni doli, condictioni sine causa, in factum actioni, & omni alii iuris auxilio.

Si Ven-

Si venditor maior xxv. annis fideiussorem praestiterit, ita scribes. Rubrica.

PRæsens instru. continuatur ad præcedentia altero de duobus modis, Primo modo sic: De minoribus fideius-
:em præstantibus in instr. superiorib. est dictum, & decla
:um: sed quia plerunq; contingit quòd maiores præstāt
eiussorem, meritò de ipsis loco præsenti est agēdum &
endum: declarat hæc Rub. cū dicit, si vēditor maior 25.
fideiussorem præstiterit, ita scribes. Continuatur & se-
do modo sic: De obligationib. principalium persona-
ı in præcedentibus dictum est: sed quia qñq; contin-
quòd in talib. oblig. accedūt fideiussores, siue obliga-
es fideiussorum, meritò de tribus fideiussorum oblig.
gendum & videndum: hoc innuit Rub. cū dicit, si ma-
5. an. &c. ista securitas habet quinq; cap. Primum est
dati. Secundum est constitutionis. Tertium promis-
:. Quartum pœnæ. Quintum renuntiationis benefi-
m. Casus positionem omitto, quia legendo literam
atet. Tamen vt materia instr. fideiussorum pateat e-
ter, extra literam & positionem casus quæram sex in
: fore notanda. Primò, quid sit fideiussor definiēdo,
re sic dicatur, & quibus temporib. possit fideiuberi:
d continetur appellatione fideiussorum. Secundò, q
ıt fideiubere, & qui non. Tertiò, pro quibus potest
beri. Quartò, ad quid inquantum fideiussor oblige-
uintò, quæ sunt remedia fideiussoribus cōpetentia.
quot modis fideiussor ponatur in instr. Ad primū, s.
t fideiussor? & dico quòd fideiussor est ille, qui pro
s obligatione se obligat per stipulationem princi-
›itore remanente nihilominus obligato. Modo ex
us verba in definitione contenta: & primo dicit fi-
t est ille, non autem illa: Nā mulier non pōt fideiu *Fideius. quid sit*
tissimè quæ est in viri potestate, & quamuis solu-
:n non potest prout de se, nisi quia officium alte-
it, vt pupillorum, &c. quia iuuatur beneficio Vel-
isi in quibusdam casibus, in quib. mulier non iu.
:neficio Velleiani fideiubēdo: quos habes in trac.
ım sub Rub. de inutilib. contract. ratione perso-
}. cæterū, licet mulier non sit, &c. Modò sequitu

pro alterius oblig. se obligat, non autem pro sua, nisi sit aliciuius principalis: vt est qñ in rē suam fideiubet, per stip. se obligat, sic sequitur: nam indiget expositione tale pactū vt puta fideiussoria actio verbali testamento sit vestita. nā fideiussor, nisi per stip. se obligat, nō tenetur, principali remanente nihilominus obligato. Nam principalis semper manet obligatus. Sed quare dicitur fideiussor? certè dicitur fideiussor, qa fidē suā iussu alterius interponit. Vnde q ꝓ alio fideiubet, dupliciter obligatur. Primo modo obligat se. Secūdo modo soluit ꝓ principali debitore, si nō habet vnde soluat. Vnde quid est dicere, fideiubeas pro me .i. obliga te pro me, & soluas. Sed quib. tēporib. accipitur fideiussor? certè in tempore præterito, s. ante principalem oblig. vnde, O Petre constituo Hugonem meum fideiuss. pro eo, qđ debeo tibi, &c. Etiam accipitur fideiussor in p̄senti .i. vna cum principali debitore, vt quotidie fit. Item accipitur fideiussor etiam in futuro .i. post principalem obligat se, vt si dabis Petro centum, fideiubeo pro eo dare tibi: vt Institu. de fideiuss. §. fideiussor & p̄cedere. Mandator est.n. qui ante principalem se obligat: vt, O Petre, si Nico. venit ad te, mutua sibi centum: post principalem obligat se: vt in casu, qñ dixit periculo suo se soluturum .i. si ipse non soluet, ego soluam: & per hoc potes colligere diff. inter mandatorem & fideiuss. Ad 2. princip. membrum, scili. quis potest fideiubere, & quis non? & dico quòd ille poterit fideiubere, qui potest se obligare, & qui potest omnes alios contractus facere, non pōt fideiubere, qui non potest se obligare. Fallit tamen in quatuor casib. in quib. potest contrahere per se, sed fideiubendo pro altero se obligare non potest, Primus casus est in muliere, quæ fideiubere nō potest, quia iuuatur beneficio Velleiani. Secundus casus est in milite, qui non potest pro alio: quia iuuatur beneficio militari. Tertius casus est in clerico, qui iuuatur beneficio clericali. Quartus casus est in minore. quia iuuatur beneficio restitutionis in integrum. Veruntamen scias qđ si miles, mulier, & clericus. renuntiant, & sunt certificati de eorum beneficiis, tenentur: Nam eis licitum est iura penitus ignorare. Sed minor renuntiare non potest: quia videtur deceptus eo ipso quod renuntiat. Ad 3. prin. membrum,

Mandator quis dicatur

Fideiubere quis pōt

Fideiubere pro quo pōt aliquis.

:um,ſ.pro quo poteſt quis fideiubere.& pro quo non? Et
co quod pro eo poteſt fideiuberi,qui obligatur naturali
r & ciuiliter: vel pro eo,qui obligatur naturaliter tm̄:
l pro eo,qui obligatur ciuiliter tantùm,vt in eo qui con
ſſus fuit habuiſſe pecuniam ſub ſpe futuræ numeratio-
s,quam de rei veritate nō habuit. Sed vt ſcias ſi iuuatur
excep.qua principalis,ſic diſtinguas:quia aut iſta exce-
.o eſt realis aut pſonalis,quia eligat qd minor eſt & vult
iari rōe minoris ætatis,& tunc iterum diſtinguas: quia
t ille eſt habiturus regreſſum contra alium quàm con-
fideiuſſorem:& tunc iuuatur ea exceptione, qua prin-
alis.Si non,aut fuit deceptus dolo & calliditate aduer
.j, & tunc eadem exceptio competit fideiuſſori,quæ cō
it principali:ſed fallit in dño, qui non poteſt dare fide-
oré ſeruo ſuo,licet naturaliter obligetur: Sed pro qui-
non poteſt fideiuberi? certè pro illis,qui nullo iure o-
;antur,vt ſunt infantes,furioſi ſurdi,& muti:ſed quare
eis fideiuberi non poteſt? quia fideiuſſoria obligatio
ſſoria eſt obligationi principali:&ſi non inuenit prin-
lem obligationem, inueniat vbi poſſit figere pedes
:ſed in fauore non haberetur locus figendi. Ad quar-
principale membrum,ſcilicet,ad quid teneatur fide-
or?Et ad hoc ſciendum ſic diſtingue:quia aut quanti-
:ſt in obligatione,aut res,aut factum. Si quantitas eſt
bligatione,vel in re, & tunc ad idem tenetur fideiuſ.
id quod principalis.Aut obligatio in factum, & tunc
ngue:quia aut eſt tale factum, quod poteſt expediri
ideiuſſorem, aut non:Si eſt tale factum, quod poſſit
diri per fideiuſſorem,& tunc fideiuſſor ad idem tene-
d quod principalis:Si non poteſt expediri, vt puta,
udex fuit fideiuſſor pro creditore,& tunc tenetur ad
:ſſe principalis ad factum faciendum. Sed contrà:
:is,ſi datur fideiuſſor à minore. obligatur naturali.
ciuiliter, & minor non obligatur, niſi naturaliter:
habemus in Inſtitut.de fideiuſſor. quod fideiuſſor
s accepit in nihilum tenetur: ſed hic accipitur in
quia naturaliter & ciuiliter, & principalis niſi
aliter,obligatur: ergo non tenetur ſecundum regu-
pradictam.Sed tu debes ſcire quòd iſta dictio plus,

Fideiuberi pro quibus non pōt

Fideiuſſor ad quid teneatur.

Dictio plus qualiter sumitur. in iure sumitur quatuor modis, s. re, loco, tempore, & causa. Re, vt si principalis est obligatus in x. & fideiussor in xx. & tunc nõ tenetur. Loco, vt si principalis est obligatus dare Bon. & Fideiussor Florentiæ. Nã plus est dare Florentię, quam Bo. Tempore, vt si principalis promisit dare sub cõditione, vt si Papa veniat Bo. dabo tibi x. & fideiussor promisit purè, vt do tibi x. absq; conditione: vel si principalis promisit vsq; ad annum, & fideiussor ad sex annos. Causa, vt si debitor promisit alternatiuè, & fideiussor simpliciter: & specialiter vnã rem. nam istis quatuor modis fideiussor non tenetur. Si autem in maiori quantitate fideiubet, tenetur, vt quia debeat fideiubere pro L & fideiussor pro xxv. Ad quintum principale membrum, s. quot sunt remedia fideiussorib competentia? & dico quòd si sunt duo vel ab inde supra, habent tria beneficia fideiussores. Vnum est epistolæ diui Adriani. Secundum est beneficium nouæ cõstitutionis de fideiussoribus. Tertium est beneficium cedendarum actionum. Si autem est vnus solus, habet beneficium nouæ constitutionis de fideiussoribus, & beneficium cedendarum actionum: non autem habet beneficiũ diui Adriani, quia dat diuisionem inter fideiussores. Vnde tamen scias quòd si aliquis fideiussor renuntiat istis beneficiis, ipsa non cõpetunt ei. Nam renuntiantibus iuri suo, non amplius est dandum auxilium. Ad sextum & vlt. prin. membrum, s. quot modis accipitur fideius. siue apponitur in instr. & dico apponitur altero de tribus modis. Vno modo, vt non cognoscatur principalis a fideiussore: & iste est malus modus. nã maximum incidit periculum de necessitate. Nã Io. est debitor in centũ, & Petr⁹ est eius fideiussor: & tunc Cor. dicit vni, tu es principalis, vt patet in instr. cũ dicitur, Io. & Cor. quilibet eorum in solidum fuerunt cõfessi & contenti habuisse & recepisse tãtã pecuniã, & tũc ibit ille ad iudicẽ, & dicet: Dñe iudex, quidã tabellio falsum condidit instr. iudex faciet notarium citari, & præstabit ei sacramentum de veritate dicenda: hoc iurato ostendet instr. vnum manu tua confectum, & quæret à te vnum, si vnquã tale instr. condidisti: & dicas sic, si nõ vis esse periurus: & iste quærit à te an iste Cor principalis sit, an fideiussor. Si dices ipsum esse principalẽ, prout instr. innuit, tu

Fideius. quotmodis accipitur.

mentiris

ientiris,& es periurus. Si autē vis verum dicere, s. ipsum
isse fideiussorē, incidis in manus amputationē. Secundo
iodo pōt apponi fideiussor in 5. cap. pmissionis de legiti-
ia defensione, promittens ipse Io. & eius precibus & mā-
atis. C. cuilibet eorum insolidum & iste est bonus mod°:
ertiò modo ponitur fideiussor in instr. & erit vnum inst.
:r se, & habebit 5. c. Primum erit mandati, Secundum cō
tutionis. Tertium promissionis de ratihabitione. Quar
m pœnæ. Quintum & vlt. renuntiationis beneficiorū.

Res quando dubitatur ne sit alteri obligata.

!super dictus Ant. promisit di. Cor. pro se ac suis hæred.
ipu. quòd de re ipsa vel parte ipsius aut aliquo eius iure
li alij hactenus datum, obligatum, vel contractum in
idem alienationis per se vel per alium factæ, cuius oc-
one vel prætextu ipsius Cor. vel prædictæ traditioni ei
æ aliquod præiudicium generetur vel generari possit:
d si eum contra hoc fecisse apparuerit, conseruabit ip
Cor. & eius hæred. indemnes. Et nihilominus dabit &
et eidē 25. lib. Bon. pœnæ nomine stip. promissa: & pœ
oluta vel non, prædicta omnia & sing. firma perduret.

Si dubitatur ne res sit alteri obligata. Rub.

æsens securitas continuatur ad præcedentia ista for-
ia: Nos supra vidimus quo venditor præstat fideiusso-
nunc videamus de alio modo securitatis, in qua pro-
itur, ꝙ res non est alteri obligata: declarat hæc Rub.
dicit, si dubitatur ne res sit alteri obligata. Ista securi
abet duo cap. Vnum est confessionis, aliud est pœnæ.
præsentem securitatem quæram videre tria. Primò, *Ponit l.*
est vendita duobus vel pluribus, cuius debeat esse. Se *quoties*
ò qn̄ habeat locum actio Pauliana, quibus compe- *duobus.*
ntra quos, & ad quid. Tertiò, formare aliquas quæ- *C. de rei*
s ad materiam facientes. Ad primum, s. si res vendi- *Vend.*
obus vel pluribus, cuius sit. ad hoc sciendum sic di-
e: quia aut res est vēdita vno & eodem tempore, aut
is temporibus: si vno & eodem tempore, tunc est cō-
inter ipsos: si autem diuersis temporibus, tunc est
cui primò tradita est. Sed si neutri tradita est, & tunc

neuter est dñs. Quia nudis ti.nobis rerum dominia non acquirũtur,sed per trad.Si.a.vni tradiderit,& tunc cui traditur est dñs & non refert si primò emerit,siue vltimò. Si autem vendidit alteri, & nondum tradiderit, tenetur ad interesse: & h.e.si pretium fuit solutum.Sed quid si pretiũ fuit solutum.Quidam dicunt ꝙ est ille, qui pretium soluit antè. Alij dicunt quod pactum est ac si res foret euicta sibi,& aget contra venditorem ad omne damnum & interesse suum,& pretij restit.Ad 2. principale membrum,s.qñ habet locum actio.Pauliana?qñ quis vendit bona in fraudem creditorum, quæ bona non erant creditorib.obligata:nam si fuissent obligata locum haberet hypothecaris actio,& dicitur Pauliana à Paulo inuenta.Sed cui competit actio Pauliana?certè competit creditorib.hab. bona obligata tacitè vel expresè:Item competit hæredib.creditorum:Item his, qui haberent actionem à creditoribus: Item his,qui agent nomine creditorum. Sed contra quos competit?contra illos,qui accipiunt in fraudem creditorum.Item contra illos,qui possidēt bona alienata in fraudem.Sed ad quid?certè ad rescindendum contr.vt rescisso contr.dētur bona insolutũ creditorib.defraudatis.Ad 3.s. formare aliquas q̄st.quarum prima talis est:Quęritur cuiꝰ fraus interuenire debeat,an dantis,an recip.an vtriusque, ad hoc vt locum habeat actio Pauliana?& dico ꝙ fraus dãtis sēp requiritur.Sed requirit úrne fraus accipientis distinguẽd. est:quia aut fuit alienata tit.non lucratiuo.Si .a. res alienata ex tit.non lucratiuo,& tunc debet etiã fraus accipientis interuenire,cũ ꝓbatur de fraude,si alienat omnia bona,vel maiorẽ partẽ.Si.a.vendatur solùm vna,licet alia bona non sufficiant, quia sæpe sperant hõẽs plus habere in bonis q̃ habeant.Si.a.fuit alienata ex tit.lucratiuo:&tunc sufficit,si solùm fraus dantis interuenit.Sed qualiter hoc scitur? quia fuit ei denuntiatum vt nõ acciperet:quia talis in fraudem vendebat:& hoc scitur,qñ inuenit fraus accipientis:vel si venditor dixit, ego vendo in fraudẽ talis creditoris mei.Sed quis habet fraudẽ probare,an creditores, an bona possidentes? certè ille debet probare fraudem, qui fraudem dicit: quia proponẽtis in iure vel in facto probare est.Et qui dolum dicit,dolum probare debet: etiam

Actio Pauliana quãdo locũ habet & cui competit.

fraus

fraus apparet per suspitionem & demonstrationem, vt supra dictum est. Quæritur si accipitur pretium rei venditæ, & non est vnde, siue aliunde possit satisfieri creditoribus, quæritur an eis inuitis possit satisfieri? & dico quod sic. Sed quid si emptor vult offerre debitum creditoribus, id est, quod recipiant pretium quod habere debent. Quæritur an audiatur emptor, an sit penitus rescindenda venditio? Dico quòd non debent creditores venditionem rescindere, imo coguntur recipere quod habere debent. Sed quid si actum est per pactum, quòd res alteri non vendatur, postea alteri vendita reperitur, nunquid virtute pacti venditio rescinditur? dico quòd non: sed agit ad omne suum damnum & interesse virtute pacti, & ad pœnam instrumento contentam. Sed ponamus quòd quidam vendit omnia sua bona animo defraudandi, posteà remanent tot bona, quot creditoribus in integrum satisfiet, nũquid habet locum actio Pauliana? dico quòd non. Sed quid si vendit animo defraudandi. & postea vult soluere creditoribus, nunquid habet locum actio Pauliana? certè non, nisi per prius fraus apparuerit ita manifestè, quod nota & re sit omnibus.

Venditor quando rem hæreditatis sibi electam in Falcidiam, & se obligat, ita scribes.

PRAETEREA dictus venditor cum domum prædictam esse dixerit de bonis hæreditatis patris sui, in quibus Falcidia & debitum bonorum subsidium iure sibi naturæ debetur, eandem rem pro parte & in partem ex Falcidia sibi in bonis paternis debitam elegit, & recepit, Et nihilominus sibi in reliquis bonis residuo Falcidiæ (si quid vltra ad eum pertinet) reseruato quòd residuum, si quod est, pro prædictis omnibus & singulis à se in hoc instrumento promissis, fideliter obseruandis sibi emptori, specialiter iure pignoris obligauit & tradidit. Dans & cedens eidem ex causa venditionis & pretij supradicti omnia & singula iura & actiones, quæ vel quas habebat vel habere poterat in bonis paternis ex causa Falcidiæ supradictæ, vsque ad summam æstimationis & pretij dictæ rei quanti pro tempore plus fuerit, necnon cõstituens eũ

procuratorem in rem suam, & ponens ipsum in locum suum, & ita ꝙ nulla alicuius restitutionis, substitutionis, seu grauaminis, vel alterius rationis cõditione obstante possit suo nomine actionib. vtilib. & directis iure Falcidiæ, supradictæ tenere, possidere, defendere rem eandem: & super ipso residuo Falcidię sibi iure pignoris obligato se de prædictis omnib. & sing. indemnem ad integrum conseruare: renuntians legib. ff cõmunia de legi. l. si duob. §. emtpor. & C. de euict. l. si fundum. & omni alii iuris auxilio. Et no. prædictas duas securitates, si occurrerint vel illam ex eis q̃ occurrerit, ponendas esse in instr. traditionis ante illam generalem conclusionem instr. quæ incipit: Quam vendi. omnia & sing. supradicta, &c. ita quòd pœna instr. ad hoc & ad alia referatur.

Notula circa subsequentia.

QVoniam personæ, quæ huiusmodi traditionibus consentire habent: quædam sunt, quæ habent ius in re ex oblig. vel hypotheca, vtputà, vxores & creditores, & huiusmodi: quædam, quæ habent ex speciali causa speciale ius & priuatum, sicut legatarii siue fideicõmissarij, & vsufructuarii: quædam quæ habent ius dñii & proprietatis, siue idem ius q̃d habent venditores, sicut fratres consortes. Et qua prædictæ personæ aliquando sunt præsentes contractui traditionis, aliquando absentes, ideo de omnibus est videndum per ordinem. Et primò de præsentib. tempore contractus traditionis rei.

Si Venditor res de bonis hareditatis illius in qua spectat ad Venditorem Falcidia, & tunc ipsam Falcidiam sibi idem Venditor eligat, ita scribes. Rubric.

AD euidentiam istius instr. vt eius materia pateat euidenter, ponam primò casum in terminis, & casus talis est: Duo sunt fratres ad inuicem substituti sub ista conditione, quòd si vnus decederet sine liberis, bona eius defuncti ad alium debeant peruenire. Modò quæritur, nunquid vnus possit alteri consentire in alienã rõe rei creditoriæ liberis non existentib. Dico quod hoc notatur in tract. notularum in §. beneficiũ condictionis incerti, ergo ibi quæ dicta

icta erunt, hic repetita credantur. Sed si iste eligit i suam
gitimam vnam rem potéstne facere? Ad sciendum plenè
imò est videndum, an iste potuerit eligere hoc in suam
gitimam portionem. Quidam a. dicunt, quòd sic. nam
ea non potuit pater filium aggrauare. Alii dicunt quòd
n pôt eligere, imò debet habere filius legitimam in om
bus bonis patris, non. a. in vna re tm̄ hæreditatis. Secun-
quæram ad quid operatur cessio facta in casu nostri
tr. & dico quòd operatur ad hoc. Nam iste pp cessionem
i factam & electionem, quum fecit, poterit agere contra
rem illius venditoris ad petendum legitimam fratris
. & sic cessio facta à fratre non valet directè, sed valet p
ddam obliquum. Nā licet possit vendicare rem à fra-
venditam, ille poterit agere contra ipsum ex cessione
facta ad legitimam venditoris. Tertiò quæram, nun-
iste frater possit renuntiare iuri suo? & dico quod non
nemo iuri futuro, & iuri nondum competenti, renun
pôt. Sed bene potest per pactum remitti: rō est, quia
cto interuenit consensus duorum, sed in vend. inter-
solùm vnius consensus. Tamen dicit Aurora quod
istud pactum, quia specialiter ad hoc fit, vt euitetur
n captandæ mortis inter fratres. Sed tu dic quòd nō
eciale, sed valet virtute pacti, nō. a. specialiter de quo
ur infra in tract. notularum. §. beneficium condictio-
certi. Quartò quæram quæ sit legitima filiorum in
patris? dicas quòd est illa, quæ in istis versibus con-
ur. Vnde versus.

tuor aut infra dant natis iure trientem.
ssem vero dant natis quinque vel vltra.
trium sequitur certa substantia patris.
rta tibi satis est, si sis extraneus hæres.
c trebellaris, cùm reddere cuncta rogaris.
c desfalcaris, cùm per legata grauaris.

irtib. his versibus contentis vide in gl. in c. Rainu-
ta de test. de his quoq; plenius patet capi. octauo.

Vxor venditioni præsens cōsentiat, ita scribes.

æc D. M. vxor dicti Ant. venditoris & filia quōdam
ini Ar. prædictis omnibus præsens dictæ venditio-

consensit, & certificata per me R. no. infrascriptum, dictã rem venditam pro suis sibi fore dotibus obligatam, renunciauit omni suo iuri hypothecarum & cuilibet alii. quòd habebat, & habere poterat in dicta re vendita, occasione dotium suarum vel alia quacunq; causa idem ius ipsi emptori pacto remittens. Et promittens eidem pro se & suis hæredib. stip. omnia & sing. prædicta perpetuò firma & rata habere & tenere & non contrafacere vel venire aliqua rõe vel causa, de iure vel de facto. Sub pœna centum lib. Bon. stip. promissa & refectione damnorum & expens. litis & extra, & oblig. omnium bonorum suorum: & pœna soluta vel non, prædicta omnia & sing. firma perdurent.

Si vxor venditioni præsens consentiat, ita scribes. Rn.

PRæsens instr. siue securitas continuatur ad præsentia ista forma de obligationib. principalium personarum & fideiussorum superiora instru. tractarunt, sed quia plerunq; contingit quod venditor præstat aliam securitatem quia facit renunciare vxorem iuri hypothecarum in ipsa re quam habet, ideo de ipsa renuntiatione loco præsenti est videndum. Istud instru. siue ista securitas habet quinq; cap. quorum primum est consensus. Secundum est renuntiationis cum certifica. Tertium remissionis iurium per pactum. Quartum promissionis de ratihabitione. Quintũ & vltimum pœnæ. Casus positionem omitto, quia legendo literam colligitur competenter. Vnde nota quòd notula, quæ præcedit dicit, quod quædam sunt personæ, q̃ habent ius in re ex oblig. vt vxores: quædam sunt, quæ habẽt ius speciale in re, vt sunt legatarii, fideicommissarii, & vsufructuarii: quædam habent ius dñii & proprietatis, vt sunt venditores, fratres, & consortes: sed quia de istis pers. quædam sunt præsentes, & quædam sunt absentes: ideo de omnib. per ordinem est videndum. Et primò de personis præsentib. in hoc tra. securitatum videamus. Tamen vt plenè liqueat materia nostri instr. quærã videre 4. in ordine declaranda, Primò quid sit hypotheca quotuplex sit, & in quib. casib. tacita contrahitur hypotheca. Secundo, si fiat recursus ad bona debitoris, quis debitorum plurium præferatur. Tertiò videre casus, in quib. posterior præferatur priori. Quartò & vltimò, videre si potest mulier renuntiare

tiare

are beneficio iuris hypothecę. Ad 1. s. quid est hypotheca? ico q hypotheca est bonorũ oblig. tacitè vel expressè: vt isti. de act. & obli §. inter. Modò exponamus verba defin. primò dicit, hypotheca est bonorum subaudi, immobi- im, non. a. mobilium obli. tacitè, subaudi qñ tacitè con ihitur hypotheca vi & potestate legis. Sed quotuplex est potheca? duplex, s. tacita & expressa. Expressa qñ quis ligat in instr. omnia sua bona. Tacita, qñ vi & potestate ;is contrahitur, & fit multis modis. Primus modus est perceptione fructuum campi dati ad affictũ, vel precio cepto ex illis fructib. nã non est mihi tacitè obligatus, est res ex pretio empta. Secund⁹ casus est in locatione nus ad pensionẽ: quia omnia iuncta & illata, vt perpe- stent, locatori sunt pro domus oblig. tacitè obligata. od secus est in locatione domus ruralis: nã non habent gata nisi bona apparentia, quia quicquid rustici ha- , ostendunt, & no. q sancta rusticitas oĩa palã habẽt. ius casus est in muliere, quæ habet bona mariti taci- ligata p dote sua, vel illis quib. debet dos redire. Idẽ illo, qui promisit pro muliere dotẽ si maritus mulie abet oĩa bona tacitè obligata illius q promisit dotẽ. tus casus est in bonis paraphernalib. vt suprà, qñ mu abet bona mariti tacitè oblig. pro donis, q̃ maritus extra dotẽ. Quint⁹ casus est in matre tutrice filij sui, d secũdas nuptias cõuolauit, & nõ procurauit de tut. ti: nã filius habet tunc oĩa bona matris tacitè oblig. è sunt gesta sua negotia, & nedũ bona sua, sed etiam mariti mulieris. Sextus casus est in eis, qui emũt rẽ unia minoris vel eccl. vel reip. & etiã de pecunia ma i id q emptũ est de pecunia istorũ, tacitè eis oblig. t potestate legis. Sũt etiã alij plures casus, quos cau itatis omitto. Ad secundũ prin. mẽbrum, s. si sit re- ad bona, quis primum præferatur in hypot. actio- hoc sciẽdũ sic distinguẽdũ est, quia aut oẽs sunt cre & creditores, qui agunt pro debitis infra vxores, q̃ ro dotib. suis: aut quidã creditores & creditores. Si unt oẽs creditores & creditores simul, & tũc subdi : quia aut oẽs agunt personali actione: quidã hypo. , Aut quidã agunt personali actione, quidã hypo-

Hypotheca quid sit

thecaria actione. Si omnes agunt psonali actione & tunc datur talis regula. In personali actione prærogatiuam tẽporis manere volum⁹. Nã q primò agit, primo erit ei satis factũ, & nõ refert siue creditor, siue prior, siue posterior. Si a agunt hypothecaria actione, & tũc iuris regula obseruatur, quæ taliter dicit. Qui prior est in tempore, potior est in iure. In regula dicitur potior, & non prior, vt C. qui potiores in pigno. habeantur. l. si fundũ & l. si generaliter. Vnde si prior esset quidam tempore, tunc remouebitur qđ ipsi fuerat per sententiam iudicis adiudicatum. Nam primò est satisfacideũm secundo creditori, vt sit per ordinẽ, & si bona non sufficiunt primis, aliis verò reseruantur iura illæsa. Si.a. quidam agunt personali, & quidam hypothecaria, & tunc illi qui agunt hypothecaria præferuntur. Sed iura illorum, qui agunt personali actione, reseruantur illę sa. nisi sit vnde satisfiat. Si.a. omnes hypothecaria, & tunc qui prior est in tempore, potior est in iure. Si autem sunt mulieres, quæ agunt pro dotibus suis, & tunc prima dos præfertur. Vnde in iure talis est regula: Duabus enim dotibus ab eadem substantia debitis prærogatiuam temporis manere volumus. Fallit tamen in duobus casib. in quibus posterior dos præfertur priori. Primus casus est, quando apparet res data in dotem, & tunc pro prima dote ista res secundæ dotis haberi non potest. Secundus casus est, quãdo apparet res empta de pecunia data in dotem nomine ipsius mulieris. Si autem quidam sunt creditores agentes pro creditis siue debitis, & quædam sunt mulieres agentes pro dotibus, & tunc distinguendum est: quia aut omnes habent tacitã hypothecam, aut omnes habent expressam hypothecam, aut mulieres habent tacitam & creditores expressam. Si omnes habent tacitam hypothecam, mulieres præferuntur. Si autem omnes habent expressam, & tũc iuris regula obseruatur. Qui prior in tempore, potior est in iure: & non fallit. Si.a. mulieres habent expressam & creditores tacitam, & tunc mulieres præferuntur. Si.a. creditores habent expressam & mulieres tacitam, & tunc creditores præferuntur. Vel sic: Si mulieres sunt priores, præferuntur: si posteriores, nõ. Ad 3. prin. membrum, s. videre casus, in quibus fallit regula ista, qui prior in tempore, po

tior est

tior est in iure, casus enim sunt multi. Primus casus est rõe causæ, vt si quis mutuat naturæ causa nauis reficiendæ, q destructa est, vel causa recuperandæ nauis, vel causa cibariorum natura. Secundus casus est ratione ætatis, vt in minore, de cuius pecunia empta est res: modo in ea re, licet minor sit posterior, præfertur cæteris creditorib. vel qñ res est empta de pecunia ecclesiæ vel reipublicæ. Tertius casus est in virtute pacti, vt in eo qui mutauit pecuniá alicui vt emeret prædium eo pacto vt ceteris creditorib. præferatur: nunc habet istud prædium specialiter obligatum, vel agitur per pactum vt succedat illi creditori 2. qđ ille accipiat pecuniá eo pacto, vt satisfaciat creditori 1. ꝙ de rei veritate sibi creditori, cui iste succedere debet, sit de illa pec. satisfactum. Quartus casus est rõe funeris impensæ, vt est ille qui mutauit pecu. illi, qui faceret aliqué sepeliri. Ná ceteris præfertur creditorib. licet sit posterior tempore in tacita hypotheca qđ secus est in expressa. in qua semper habet locum regula iuris, Qui prior est tépore, potior est in iure. Quintus casus est rõe publicæ cautionis: nam si haberé bona oblig. in instr. publico, licet essem posterior tépore, præferor alteri creditori, qui haberet instru. priuatum non scriptum manu tabellionis, sed alicuius priuatæ personæ. Et appellatur quilibet priuata persona, qui non est tabellio: nisi illa scriptura esset subscripta subscriptione trium testium: Nam tm̃ valet scriptura scripta subscriptione trium testiũ, quantũ si foret publicè facta, Vnde versus.

Cautio priuata cum trino teste notata.
Hæc vis est tanta, quàm cautio publicè facta.

Sextus casus est rõe mendacij, vt cùm Cor. erat debitor meus: & quidam creditor prior me recepit in solutum de bonis eius debitoris, & ego creditor petiui illum aliũ creditorem si ipse habebat de bonis ipsius debitoris, & ipse dixit, & se asseruit non habere: postmodum tractu temporis sciui, quòd iste habebat de bonis istius debitoris aliquid recepisse, modo pp mendacium, quod dixit mihi, volo iuuari: & dicit valde bene ego prior in tempore, ergo potior debeo esse in iure. Dicam ego, tu negasti rem fore debitoris, & per consequens mendacij delictum prorsus noueris

incursurum, & rõe mendacij volo poni in possessione: & per hoc bene dico, & debeo in possessionem rei induci pp mendacium, quod asseruit iste homo. & no. quod mendacium punitur à lege. Septimus casus est rõe pub. vtilitatis, vt cùm alicuius pecunia militia sit empta: ego distinguo, ad emendum militiã mutuauit, & tunc mutuantes præferuntur etiam mulieri, s. si nõ mutuauit ad emendum militiam. Octauus casus est, si primus creditor est victus à tertio, & secũd. non victus, agunt contra eundẽ tertium, nũc secundus prefertur priori. Ad 4. & vltimũ prin. mẽbrum, s. an huic beneficio hypothecarum possit mulier renuntiare per pact. & dicitur quòd sic. Nam beneficio introducto in fauorum mulierum, & beneficiis fauorabilibus renuntiare põt, tamen de sui viri authoritate. si viri potens est. aut parentum, si est in potestate patria. Et si renuntiat, amplius illud beneficium allegare non põt. Nam semel renuntiãtib. iuri suo, amplius non est dandus regressus. Et h. e. verũ quod põt mulier renuntiare iuri suo, nec põt ipsum allegare, si fuit certificata de beneficio sibi competenti, aliâs renuntiatio non valeret. Nam licitum est mulieri ignorare iura: & hoc secũdũ quosdã. Sed ponam⁹ quòd non apparet in inst. ꝙ sit certificata de iure suo, nunqd intelligitur esse certificata? certè sic. quia instr. factum à viris peritis. i. notariis, præsumitur soleñiter factum, quia in aliquo nõ deficiunt. Alij tamen dicunt quòd non: quia est soleñitas extrinseca, q̃ non præsumitur apposita, nisi expresse apponatur in instr. Sed nunquid vltima renuntiatio nocet mulieri. i. si maritus non habet nisi vnam domum, & vendit eam modò mulier renuntiat huic venditioni: & quæritur, vtrũ valet ista renuntiatio? & quidam dicunt ꝙ non. Nam non haberet postmodum dotes suas. & hoc fit rõe pub. vtilitatis. Nam reipub. vtile est mulieres fore dotatas, vt nubant & nubunt, vt ciuitas liberis repleatur. Alij in distinctè tenent ꝙ põt renun. qa vnicuiq; licitũ est renun. iuri suo, qd verũ est, si mulier alterius non subiicitur authoritati, & liber. fruatur. Alij dicũt ꝙ nocet vltima renun. si certificata apparet. nã licitum est, &c. Et hæc opinio verior est de iure, sed de æquitate, & de consuetudine magis alia seruatur. Alij tamen vtuntur tali distinctione: aut mulier renunciauit

An mulier possit renũtiare iuri hypothecarũ

tiauit sponte,aut coactè: si spontè, & tunc valet: si coactè, & tunc non valet. Modò sequitur alia securitas, s. si vxor venditoris patrem habeat, qui dotē filiæ fuerit stipulatus. Rubri. in qua quidam securitate fit mentio de patre dñę Mat. q cōsensit in ipsa simul. Ista securitas habet quinq; capitula, sicut & aliæ securitates. Primum est consensus. Secundum renūtiatiō. Tertium remissionis iurium. Quartū promiss. de legitima defensione. Quintum pœnę. Sequitur etiam alia securitas, s. alia persona quàm pater, vt frater, vel aliquis alius, qui pro muliere dotem fuerit stipulatus. Rubri. Ista securitas habet quinq; cap. sicut & aliæ securitates supradictæ. Primum est consensus, &c. Casus. n. positionem omitto, quia legendo literam satis patet. Modò sequitur quodd à sacram. quod esset à dña Matelda pstandum in securitate, si minor existeret 25. annis, ætate, &c.

Si vxor venditoris præsens consentiat venditioni rei, & obligationi bonorum, & renuntiet iuri, quod habet in re vendita, & bonis obligatis, & cedat ēptori iura hypotheca.

AD hæc dñs Ar. socer dicti Ant. venditoris, & eius consensu atq; licentia domina Mat. eius filia & ipsius Ant. vxor prædictis omnib. præsentes dictæ venditioni consenserunt. Et certificata per me Rol. notarium infrascriptum dictam rem ab ipso Ant. venditam sibi pro dotibus eiusdem do. Ma. obligatam fore: renuntiauerunt omni eorum iuri hypothecarum, & cuilibet alii quod habebant, & habere poterant in dicta re occasione dictarum dotium suarum, vel alia quacunq;, idem ius ipsi emptori pro pacto remittentes. Et promit. dicto emptori pro se & suis hæredib. stip. prædicta omnia & sing. perpetuò firma, & rata habere, & tenere, & non contrafacere, vel venire aliqua rōe vel causa, de iure vel de facto, &c. vt suprà dicitur.

Venditoris si frater vxoris vel aliquis alius, qui mulieris dotē fuerit stipulatus vnà cum ipsa cōsentiat.

AD hæc domina Ma. ipsius venditoris vxor Ioa. eius frater, qui pro ipsa domina Mat. dotem dedit, & eandem in omnem euentum restituendæ dotis extitit stipul. vt pa-

tet in instr.dotis scripto manu talis nota. prædictis omnibus præsentes dictæ venditioni consenserunt, & certificatæ, &c. vt in proxima præcedenti securitate.

Venditoris vxor si fuerit minor, sic iurabit.

IN super prædicta d. Ma. quia minor 25. annis maior tamen 12. iurauit corporaliter ad sancta Dei euangelia, prædicta omnia & sing. firma & rata habere, atq; tenere, & non contrafacere vel venire, nec restitu. aliquam impetrare contra prædicta, vel aliquod prædictorum, prætextu & causa minoris ætatis, vel occasione alterius cuiuscunque.

Venditoris vxor si præsens consentiat venditioni rei, & obligat. bonorum, & renuntiet iuri, quod habet in re vendita, & bonis obligatis cedat emptori iure hypotheca.

PRæterea d. Ma. vxor prædicti venditoris prædictis omnibus præsens dictæ venditioni ipsius domus & obligationi bonorum à dicto viro suo ipsi Corr. factis consensit, & certificata per me Ro. no. infrascriptum dictam rem venditam, & ipsa bona oblig. sibi pro suis dotibus fore hypothecata, renuntiauit omni suo iuri hypothecarum, & cuilibet alij quod habebat, & habere poterat in ipsa re vẽdita & omnib. prædictis bonis obligatis occasione dotium suarum, vel alia quacunque causa. Et insuper pro pretio & nomine pretii 25. lib. Bon. quas confessa fuit se ab ipso Corr. habuisse & recepisse, dedit, & cessit eidem omnia iura sua & actiones, quæ vel quas habebat vel habere poterat in ipsa re vendita: & dictis bonis omnibus obligatis nomine & occasione hypothecæ ad se spectãtis in eis ex iure dotium suarum. Constituens ipsum procu. in rem suam & ponens ipsum in locum suum, ita quod suo nomine actionibus vtilibus & directis loco ipsius dominæ Mat. & sicut ipsa põterat ex causa hypothecæ prædictæ in dicta re vendita & ipsius bonis omnibus obligatis ipsius Anto. creditoribus præferatur: & possit sicut ipsa poterat rem ipsam defendere, & in ipsis bonis obligatis agere & quoscunque alios creditores excludere, & nomine ipsius hypothecæ contra quancunque personam agere, & experiri, & excipere, & replicare, consequi, & se tueri, & omnia & singula facere,

quemadmodum

quemadmodum ipsa poterat. Ipsi tamen dominę Ma. post dictum Cor. in dictis bonis obligatis omni iuri suo hypothecarum ad integrum reseruato. Veruntamen non obstante quòd ipsa sit prior emptore vel potior iure, idē Co. & prædicta obligatio sibi facta ipsi dominæ Ma. & hypothecæ suæ per omnia præferatur. Quæ omnia & sing. suprascripta promisit ipsa dña Ma. di. Cor. pro se & suis hær. stip. perpetuò firma & rata habere, & tenere, & non contra facere, vel venire per se vel alium aliqua causa vel ingenio de iure vel de facto. Sub tali pœna, &c. Renuntians exceptioni sibi non dati & non soluti pretij, doli, condictioni sine causa, in factum actioni, & omni alij iuris auxilio.

Si Vxor Venditoris præsens consentiat Venditioni rei, & obligationi bonorum, & renuntiet iuri quod habet in re Vendita, & obligat, & cedat emptori iura hypotheca.

PRæterea Mar. filius dicti An. & filius & hæres quōdam dominæ Mat. vxoris ipsius Ant. prædictis omnib. præsens prædictæ venditioni consensit, & renuntiauit omni suo iuri hypothecarum, quod habebat, vel habere poterat in dicta re vendita, occasione dotium & hæreditatis dictæ dominæ Ma. q. matris suæ, vel alia quacunque idem ius dicto emptori pacto remittens, Promittens eidem, &c. vt supra habes in primo consensu vxoris.

Venditoris mater si ex dote, legato, Vel Vsufructu ius in re habens consenserit, ita scribes.

AD hæc domina Diana mater ipsius venditoris, & vxor quondam Dñi Boëtij patris eiusdem venditoris prædictis omnibus præsens dictæ venditioni consensit, & certificata per me Robertum notarium infrascriptum ipsam rē venditam sibi pro dotibus suis, legato, & vsufructu ei à dicto viro sui domin. Boetio, & in eius testamento suo relictis, obligatam esse, renuntiauit omni suo iuri hypothecarum, & cuilibet alii, quod habebat, vel habere poterat in eadem re vendita ex iure dotium suarum, legati, & vsufructuum prædictorum. & ipsius testamenti siue alia quacunque ratione vel causa. Idem ius totum ipsi emptori pacto remittens. Promittens eidem, &c. vt suprà.

Si Vxor Venditoris præsens consentiat Venditioni rei, & obligationi bonorum. & renunciet iuri, quod habet in re Vendita, & obliget, & cedat ẽptori iura hypot. ita scribes. Rub.

Circa præsens, vt plenè liqueat materia huius securitatis, ego q̃tam quinq; videre in ordine. Primò, si vxor renuntiat specialiter rei venditæ, & nunquid sit bene cautũ emptori per istam solam renunt. Secundò, nunquid per ista tria q̃ dat mulier emptori sit ei bene cautum, & ad quid operantur illa tria iura, s. quæ renuntiat specialiter rei venditæ. Secundò, generaliter omnib iuribus, q habet in bonis mariti. Tertiò, cedit iura prioritatis, quæ habet in dictis bo. mariti. Quartò. videre si pactum quòd agitur inter Cor. & mulierem, valet. Quintò, videre vnum casum dubitabilem. Ad 1. s. nunquid emptori sit cautum per solam renunt. quam facit mulier: & dico ꝙ non: sed ad quid operatur? certè operatur ad hoc, quia non põt amplius habere regressum ad dictam rẽ pro sua dote: sed alii creditores præferuntur etiam in illa re emptori, qui essent priores eo in tẽpore, licet posterior tẽpore mulieris esset. Ad 2. princ. sc. quia emptor petit tria à muliere, s. quod specialiter renuntiet iuri suo hypothecarum, quod habebat in dicta re vendita. Item petit secundò, quòd renuntiet omnib. bonis generaliter, siue omni suo iuri, quod haberet in bonis mariti. Item cedit iura prioritatis tẽporis. Primò, renuntiat omni iuri suo specialiter, quod habet in dicta re vendita, per hoc non põt habere regressum ad dictam rem pro sua dote. Item secundò, renuntiat omnibus bonis generaliter: & operatur ad hoc quod non posset amplius habere regressum ad bona mariti pro dote sua. vel quia si res foret euicta ab emptore, posset venire contra bona venditoris, qđ mulier non poterit prohibere. Item tertio cedit iura prioritatis temporis siue status hypothecæ; ꝓdest ad hoc: nam si creditores priores vellent agere contra emptorem, dicet emptor, repello vos ab agendo, quia sum loco istius vxoris, quia ipsa cessit mihi iura prioritatis tẽporis, q̃ habebat in bonis mariti, & hoc fit in cautelam, ad seruandum bona debitoris: & fit in fraudem creditoris? nisi ab eo euidenter fraus probetur: quia de fraude tunc cauere põt si vult. **Sed nunquid per ista tria est bene cautum emptori?**

certe

certe non:imò emptor debet procurare,4.s. q̄ omnes creditores istius venditoris consentiant huic vend. si ista quatuor inter veniãt,satis sibi erit cautum:q̄ emptor fecit sibi fieri ab vxore venditoris. Sed ad quid operantur hæc tria? ꝓsunt ei,siue prodest primò renũtiatio soli emptori:quia mulier contra illam rẽ nunq̃ posset habere regressum. Prodest etiam secundò cõtra eam:nã si res nunq̃ foret ab ipso ẽptore euicta, poterit emptor iste agere cõtra q̃cunq; bona mariti virtute generalis renũtia. factæ ab vxore ꝓ euictione ipsius rei qđ facere non posset,nisi renunciasset. nã ipsa repellet eũ virtute beneficij iure hypothecarum. Tertiò.a. prodest contra creditores mariti prioris ipso in tempore:nam si fit cursus ad bona venditoris,ipse pp cessionẽ sibi factam ab ipsa muliere, q̃uis sint priores tempore,iste tñ præfertur cæteris creditorib. sicut ipsa præferri poterit creditorib.mariti. Sed pone,quòd quidã habebat vnũ creditorẽ,cui erant bona ipsius obligata expresse:& ista vxor cessit iura prioritatis temporis emptori,nunquid emptor per istam cessionem præfertur creditori priori tempore? certè non:nam ipsa nõ præferebatur,nec ipse præferetur: quia nemo potest plus iuris in alium transferre, q̃ in se habeat. Sed videtur q̄ ista cessio non valeat,quia est sine causa:& cessio sine causa,non valet:sed ista est huiusmodi,ergo, &c. dico q̄ debet apponi causa. Sed q̃o debet facere venditor,vt ista cessio valeat?certè faciat quòd soluat vxori suæ vel quod ipsa confiteatur habere pretium: & ipsa venditoris vxor,omnia quæ sunt in venditione acta,firma rata habeat,& plene ratificet. Sed opponitur ad cessionem,quam fecit mulier emptori:quia quotiescunque cessio non concordat cum quantitate pretij, illa cessio non valet:vt in c. de cessionibus,habetur : sed ista est huiusmodi,ergo,&c. Respon. & dico quod regula,quam dicis,habet locum quandoque in creditore litis vel rei:sed ista cessio fit hic solùm ad defensionem rei:ergo non refert quantum sit. Vnũ insuper volo te scire,quòd quamuis emptor habeat ista tria iura,nõ est bene tutus in casib. duob. Primus cas.est qñ creditores sunt priores vxore in tempore. Secundus casus est,quando excedit emptio siue venditio dotis quantitatem:nam emptori non est cautum nisi vsq;

ad quantitatẽ dotis,& plus exigere nõ põt vltra dotis quã titatẽ,cũ non sit illi de pluri cautũ. Ad tertium prin. mẽb. s. an valeat istud pactum, quod ponitur hic, s. an mulier possit emptore satisfacto redire in locũ pristinũ, vbi erat? & dicitur ꝙ non,nã non tenetur,& præiudicaret aliis creditoribus,qui pręscribebant emptori:imò ipsa ponetur in locum emptoris,quẽ per cessionem posuit in loco suo. Ad quartũ prin. memb. s. formare quendã casum dubitabilẽ, & casus est talis Quidã Ant. habet vxorẽ,& ista vxor habebat omnia bona mariti oblig. pro dote sua, accidit tamẽ ꝙ maritus consumpsit oia bona sua,& nihil habebat,nisi ꝙ extat quædã domus,quã vxor ei dederat in dotẽ: modo maritus obligauit dictã domũ cuidã An. pro C. quas sibi vltimo loco mutuauit:domũ.n. vendit, & vxor iuri suarũ hypothecarũ renuntiauit:accidit quòd maritus moritur, & post mortẽ creditor vult habere pecuniã mutuatam de bonis defuncti,nihil reperitur nisi domus, q̃ vendiderat huic C. & iste An. agit contra emptorẽ domus,q. sibi ista domus erat oblig. pro ipso debito expressè, & optime expellit eum. postmodum accidit ꝙ vxor trãseundo per viã, vidit istum qui expellebat alium, & dicit:ista domus erat mihi obligata ꝓ dotib. meis,& sic eã vendicat. Corr autẽ emptor di. domus videns di. Mat. stare super ostio, dixit: ista est mea domus,quia renuntiasti iuri hypothecarum, Tertius autẽ creditor vendicat ipsam domũ a Cor. quia sibi primo ista domus fuerat oblig. posteà vxor reuendicat domũ a tertio occasione dotiũ suarũ,posteà Cor. vendicat domum ab vxorę:& sic successiuè vnus alteri accipiet infinitè:modo quæritur quid erit de ista re. Quidã dicunt, ꝙ ista res semper debet esse in renouatione. Alij dicunt, ꝙ debet esse creditoris,quia primo fuerat ei oblig. propter regulã iuris, Qui prior in tẽpore, potior est in iure. Alij dicunt,quod debet esse penes mulierẽ,fauore publicæ vtilitatis,ne ipsa mulier maneat indotata:q̃ opinio magis æqua videtur:imò ex beneficio fauoris fauendũ est ipsi mulieri,tũ ne propter inopiam ad turpia se vertat,tum etiam propter sexus fragilitatem:& quia magis miserendum est mulieri quam viro. Sed si cessisset iura,prioris tẽporis emptoris erat. Ista securitas habet v. cap. sicut & alię securitates

tes

tes. Primum est consensus. Secundum renunciationis beneficij cum certificatione. Tertiũ remissionis iurium per pactum. Quartum promissionis de ratihabitione. Quintum & vltimum pœnæ cum obligatione bonorum, &c.

Venditoris pater si consenserit, ita scribes.

AD hæc dñs Boëtius pater ipsius venditoris prædictis omnibus præsens prædictæ venditioni consensit, & renũtiauit omni suo iuri, quod habebat, vel habere poterat, seu in futurũ habere sperabat, in di. re vend. occasione vsusfructus sibi debiti vel debendi in re ipsa rõne patriæ potestatis, vel alia quacunq; rõne vel causa: idẽ ius dicto emptori ex toto remittẽs. Et promittens eidem, &c. vt supra.

Venditoris soror si ius, quod habet ex hæreditate, vel testamento patris renuntians, consenserit, ita scribes.

AD hæc dña Diamante soror ipsius venditoris, & filia dicti dñi Boëtij per Deum viuum verbotenus adiurans, & asserens se maiorem esse, prædictis omnibus præsens dictæ venditioni cõsensit, & certificata per me R. notarium infrascriptum dictam rem venditam sibi ex hæreditate paterna, seu ex institutione de se facta ab eodem patre suo in eius testamẽto obligatam esse, renũtiauit omni iuri suo, quod habebat, vel habere poterat in dicta re vẽdita, occasione di. hæreditatis, & institutionis, seu ipsius testamenti, aut alicuius relicti in eo contenti, vel alia quacunq; ratione vel causa, idem ius ipsi emptori pacto remittens, & promittens eidem pro se & suis hæredib. stip. &c. vt supra.

Si venditoris frater qui ex substitutione vel fideicommisso ius habens in re consenserit, ita scribes.

INsuper Paulus frater dicti venditoris prædictis omnib. præsens dictæ venditioni consensit, & omni suo iuri, ꝙ habebat, vel habere poterat, seu in futurum habere sperabat in dicta re vendita, ratione vel occasione substitutionis, fideicommissi, seu incertæ conditionis contentorum in instr. quondam dñi Boëtij patris eius scripto manu talis not. omnino renuntiauit illud per se & suos hæred. dic. venditori, & emp. & cuilibet eorum & ipsorum hæredum pacto remittens. Necnon promittens eisdem stip. solenni

interueniente, nihil in re ipsa de cætero petere, vel de ipsa eis vel eorum hæredibus litem vel quæstionẽ vlterius non inferre, ratione fideicommissi, substitutionis, cõditionis, aut testamenti prædictorum, seu aliis quibuscunq; occasionib. sed prædicta omnia & sing. perpetuò firma & rata habere, & tenere, & non contrafacere, vel venire aliqua rõne sine causa, de iure vel de facto. Sub pœna, &c. vt sup.

Si filius & hæres quondam vxoris venditoris consenserit & renuntiauerit iuri hypothecarum. Rubrica.

CIrca præsentem securitatem, & circa alias quatuor securitates nota primò φ omnes habent quinque capit. sicut & aliæ securitates insuper nominatæ. Primũ est consensus. Secundum est renuntiationis cum certificatione. Tertium remissionis iurium per pactum. Quartum promissionis de ratihabitione. Quintum & vltimum pœnæ. Secundò volo te scire, quòd qui promittit factũ alienum, regulariter nõ obligatur, nisi promittat per ista verba, facturum & curaturũ, vel facere & curare, vel quod faciet & curabit: quia videtur promittere factum suum quòd bene facit venditor in casu nostri instru. Nam pro vxore absente se facturum & curaturum promisit, quòd ipsa consentiet dictæ vend. & sic tenetur: quia non videtur factum promittere alienum, sed suum propriũ, quod aliàs tenetur. Quia factum alienum promittendo nemo regulariter obligatur, nisi per supradicta verba promittat. Sciat tamen quòd ipse obligatur, ipsa autem non, sc. vxor eius, quam promisit facere & curare, quòd prædictæ consentiet venditioni. Quia ex alienis contractib. neminem obligari certissima iuris regula est: & si ipsa nollet consentire, ipse maritus teneretur ad omne dãnum & interesse emptori: potest etiã per pœnam in instrumento appositam vallari: & est speciale, vt non teneatur promissio personalis, sed valet pœnæ promissio: itaque si non faciet vxorem consentire, incidit in pœnam in non obseruando promissa. Et no. quòd istud est pactum accidentale quod statim est apponendum in contractu, vt vestiatur cohærentia in contractu. Nam aliàs esset pactum nudum, & non valeret, si ex interuallo apponeretur.

De personis absentibus.

DIcto de personis præsentibus tempore contractus traditionis, quæ cõsentiunt, & renunciant iuri suo, restat videre de his quæ tunc temporis sunt absentes. Et notandum est, quòd quando aliqua persona absens est, quam vel li. emptor consentire, & renuntiare, siue ratificare, & approbare, debet procurare quòd venditor promittat de faciendo & curando quòd dictæ personæ ad certum tempus hoc faciant: quæ venditoris promissio ità fiet, vt est subsequenter notatum.

Si promittat Venditor pro aliqua persona absente, quæ habet consentire & renuntiare, ita scribes.

INsuper promisit dictus venditor ipsi emptori pro se & suis hæredib. stipu. se facturum & curaturum omni exceptione remota, quod Do. Ar. eius socer, & Dom. Ma. eius vxor & filia eiusdem Do. Ar. hinc ad 20. dies dictæ venditioni consentient, & renuntiabunt omni eorum iuri hypothecarum, & cuilibet alij, quod habét, vel habere possunt in di. re vendita, occasione dotium ipsius Do. Ma. vel alia quacunque: & de his solennem promissionem, & obligationem eius facient ad sensum sapientis eius: & secundum cursum & consuetudinem ciuitatis Bon. Sub pœna 50. lib. Bon. stipula. promissa & refectione damnorum & expensarum litis & extrà, & obligatione omnium suorum bonorum, & pœna soluta, &c.

Si promittat Venditor per aliquam personam absentem quæ habet consentire & renuntiare, ita scribes. Rubr.

AD euidentiam istius securitatis quæro: quæ differentia est inter renuntiare, & consentire: & renuntiare ex vna parte, & ratificare ex altera, & approbare ex alia? hæc est differentia: Nam consentire & renuntiare propriè pertinent tantùm ad personas, quæ habét ius in re vel hypotheca, vt sunt creditores & mulieres. Ratificare & approbare enim habent locum in illis personis, quæ quidem dominium habent proprietatis & possessionis in re, vt sunt fratres, consortes, & similes personæ. & hæc differentia quo ad acta in pacto sumitur, & non quo ad rem vocis.

Venditor si promittit pro aliqua persona absente, qua habebat ratificare & approbare venditionem factam, vt putà pro fratre, vel sorore, ita scribes.

IN super promisit dictus venditor dicto emptori pro se & suis hæred. stip. se facturum & curaturum, omni exceptione remota, quòd Michael eius frater, cùm fuerit legitimæ ætatis intra viginti dies postquam denuntiatum fuerit, dictę venditioni consentiet. Et eam vend. pretij solutionem, possessionis traditionem & omnia & sing. suprascrip. ratificabit & approbabit, & ad ipsius legitimam rei defensionem in omnibus & per omnia, vt fecit idem venditor, se obligabit: & de his omnibus solennem oblig. promissionem, & contractum cum pœnæ adiectione, & corporali iuramento præstando more minorum ei faciet, ad sensum sapientis eiusdem emptoris, & secundum consuetudinem & cursum ciuitatis Bon. Sub pœna quinquaginta librarum Bono. & c. vt suprà.

Venditioni si persona absens posteà consenserit & renuntiauerit suo iuri.

DOmina M. vxor Ant. lecto sibi, & in eius præsentia dicto instr. venditionis factæ Corr. ab ipso Anton. eius viro, eidem venditioni consensit: & certificata per me notarium infrascriptum dictam rem vendi. sibi pro suis dotibus obligatam esse renuntiauit, &c. vt supra habes in primo consensu vxoris. Et nota idem esse seruandum in omnibus de prædictis personis, quæ præsentes consenserunt, si tempore contractus absentes posteà consenserint.

Venditionem à fratre factam si frater vel consors ratificabit & approbabit, ita scribes.

MIchael frater quondam Blasij, & frater Ant. lecto sibi & in eius præsentia seriatim instru. venditionis factæ Corr. fratri quondam Titij ab ipso Antonio eius fratre de quadam domo posita in tali contrata intra tales confines, pro pretio centum lib. Bon. quod instru. scriptum est manu mei notarii infrascripti ipsi venditioni consensit. Et eandem venditionem, pretij solutionem, & possessionis tradi-

traditionem,&omnia & singula in ipso instr.contenta ratificauit & approbauit ipsum Corr. in iam data & habita possessione confirmans,confitens & asserens pretium prædictũ,&asseuerans totum cum dicto fratre suo participasse:& illud in cõmunem vtilitatem ipsorum & commodum dicto modo versum esse.Et renuntians exceptioni nõ habiti,& non participati pretij cum fratre suo suprascripto, & in cõem vtilitatem non cõuersi:Exceptioni doli, condictioni sine causa,in factum actioni,& omni alij iuris auxilio.Necnon promittens di.Cor.pro se & suis hæred.stipulanti vel cõtrouersiam ei vel suis hęred.de dicta re,vel eius occasione,de iure vel de facto,vllo tẽpore non inferre nec inferenti cõsentire:sed ipsam rem tã in proprietate quã in possessione rei,& suis hæred.ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere,authorizare & desbrigare. Dictã venditionẽ ab ipso suo fratre facta, & omnia,& sing.in di. instr.venditionis ipsi9 cõtenta. Necnon omnia & sing.suprascripta perpetuò firma & rata habere,& tenere, & non cõtra facere,vel venire p se vel aliũ aliqua causa vel ingenio,de iure vel de facto.Sub pœna centum lib.Bo.stip.in sing.cap.huius cõtract.insolidũ ꝓmissa,& refectione dãnorũ,& exp.litis,&extrà,& oblig.suorũ bonorũ omniũ:& soluta pœna vel nõ,rata maneãt omnia & sing.suprascrip.

Sacramentum minoris.

INsuper di.Michael,quia minor erat xxv.an.maior tamẽ xiiij.iurauit corporaliter ad S. Dei Euangelia prædicta & singula perpetuò firma,& rata habere,& tenere, & non contrafacere vel venire occasione minoris ætatis, vel minoris pretij, siue non participati pretij, aut in vtilitatem suam non conuersi,vel non durantis,siue alia quacunque ratione vel causa. Itaque si præter prædictas personas vel securitates,aliquę aliæ tibi in instr.ponendæ occurrent,si prædictarum plenè notitiam habueris, erit tibi sufficiens in reliquis documentum.Licet in prima securitatum compilatione de omnibus quę circa eas secundum vsum & consuetudinem ciuitatis Bo.occurrerunt, satis sufficienter vt mihi videtur, superius sit notatum.

Si promittit Venditor pro aliqua persona absente, qua habet ratificare & approbare Vend. factam, vt puta, pro fratre vel absente, ita scribes. R.

VIso igitur de securitatib. præcedentib. multis, tam de personis q præsentes sunt, nunc in istis præsentib. securitatibus, & de securitatib. q præmittuntur in absentia, satis di. est in duabus precedentibus securitatibus ex præmissis. Istud instr. siue ista securitas habet 6. capit. Primum est consensus. Secundum est ratificationis & approbationis. Tertium est confessionis. Quart. promissio. Quint. pœnæ. Sextum & vltimum iuramenti. Casus positionem omitto, quia legendo literam satis patet. Tamen vt huius instrumẽ. materia pateat euidenter, tria per ordinem declarabo. Primò, nunquid Ant. siue vnus frater poterat vendere partem alterius, Secũdò quid sit ratihabitio, & quotuplex sit. Tertió, quid sit virtus & effectus ratihabitionis. Ad I. s. nunquid frater poterat vendere bona alterius fratris? & dicitur quòd sic: quia rem alienam vendere quem posse nulla dubitatio est: sed eam alienare non põt: quia non est dñs rei, ergo alienare non potest: quoniam cùm non sit dñs rei, in alium dominium transferte non põt. Nec aliquis potest plus iuris, quàm in se habeat, in alium transferre. Fallit tamen in multis casibus, in quib. quis põt alienare & vendere rem, quamuis verus dñs non existat. Primus casus est in creditore, qui potest pignus vendere, quod habebat eo pacto, vt illud possit vendere, si pecunia mutuata non restituatur ad limitatum tempus. Secundus casus est qñ iudex iudicauit de bonis absentis & contumacis maximè finium regundorum. Tertius casus est in eo, qui colligit census cõmunis. i. impositam cõmuni Quartus casus est in fisco, qui potest alienare de bonis alicuius. Nam emptor efficitur dñs, licet verus dominus possit agere contra fiscum de re vendita. Quintus casus est in Imper. & Imperatrice, quando vendunt aliquid alicui. Sextus casus est in tutore & curatore, qui alienant bona pupillorum & adultorum, quãuis domini non sint, solennitarib. interuenientib. Septim⁹ casus est in procu. habente speciale mandatum ad vnam rem vendendam. Nã illam rem potest vendere emptori, & rei dominium in ipsum emptorem transferre. Octauus

casus

casus est in procu. habente generale mandatum, & plenā, liberam administrationem. Sed nunquid iste alius frater cogitur habere ratū id, quod fecit frater suus? Distinguendum est, aut ipse vendidit cum mandato fratris sui, aut sine mandato. Si sine mandato, & tunc iste nihil cogitur habere ratum, quod factum non est per eum: quia qđ meo nomine gestum non est, id ratum habere non cogor, quia ad mei vtilitatem siue cōmodū minus facit. Si cum mādato, & tunc distingue: aut ipse gessit suo nomine tm̄ nulla de fratre facta mentione in cōtrac. aut gessit suo nomine & vice, & nomine fratris sui Si. a. suo nomine tm̄, iste alter frater non potest habere ratum, etiam si vellet: quia qđ meo nomine gestum non est, id ratum habere nō possum. Si. a. gessit suo nomine, & vice, & nomine fratris sui: & tunc subdistingue aut ipse gessit vtiliter, aut inutiliter. Si vtiliter tunc iste alius frater, cuius nomine gestum est cogitur habere ratum: quia quod meo nomine vtiliter gestum est, id ratum habere cogor. Si. a. gessit inutiliter, & tunc non cogitur habere ratum: quia quod meo nomine inutiliter gestum est, id ratum habere non cogor. Ad 2. prin. mēbrum, scilicet quid sit ratihabitio, & quotuplex sit? & dico ꝙ ratihabitio est tacita vel expressa dominij vel pacti confirmatio. Vel ratihabitio est negotij alterius nomine gesti confirmatio. Sed quotuplex est? & dico ꝙ est duplex, s. tacita, & expressa. vt l. viro. in fin. ff. de solu. & C. ad Mace. l. fi. Expressa ratihabitio est, qn̄ dn̄s ratificat qđ gestum est per illum, qui suo nomine gessit: quia per pc. qui rē suam alienauit. Tacita ratihabitio est, qn̄ tacitè, videlicet, cum potestate legis ratū habetur. & ista est qn̄q; triennio, siue erit triennio: vt qn̄ quis vendidit rē meam mobilem, & ego tacui triennio, nā tacitè tunc videtur habere ratum à lege id quod facit ille qui vendidit rem mobilem meam. Quandoq; fit ratihabitio in quinquennio, vt est qn̄ tutor vendidit rem pupilli, vel pupillus vendidit rem authoritate tutoris. Nam si pupillus post legitimam ætatem tacuerit per quinquennium, videtur habere ratum à lege: quia pupill⁹ infra quinquenniū potens esse, & suæ authoritatis, intelligitur. Et quinquenniis lapsis, si tacet, ratificasse videtur: & hoc si tradidit ex quacunq; causa excepta donationis cau-

An frater cogitur habere ratum Vēditionē fratris.

Ratihabitio quid sit.

sa:nam tunc non videtur ratum habere a lege,nisi post legitimam ætatem tacuerit decennio,& tunc donationem, quam fecit,videtur habere ratam. Quandoq; fit ratihabitio decennio,vt qñ quis vendidit rem alienam immobilem,& ille tacuerit decẽnio inter præsentes:nam videtur ratum habere a lege id,quod ille,qui rem vendidit suam, siue quicquid fecerit de ea. Quãdoq; fit xx.annis vt est qñ quis tacuit de alienatione rei suæ immobilis inter absentes.Quandoq; fit xxx..vt qñ quis rem,quam habuit tanto spacio,mala fide tenuerit.Nam tunc videtur dñs rei, id à lege ratum habere,quod factum est spatio 30 ann. quod abolet omne vitium. Ad tertium & vlt. prin.memb.s.quid sit virtus & effectus ratihabitionis? & dico quod virtus & effectus est iste:quia retrò trahitur,& mandato comparatur.Nã perinde est ac si dñs mandasset:sed qũo trahitur retrò?Nã si essent duo anni,ex quib.annis vendidisset rem alienã,trahitur retrò ratihabitio.c. ratihabionem,de reg. iur.lib.6.h.e.a die celebrati contract⁹,& perinde est,ac si dñs mandasset de alienando rẽ suam.Sequitur posteà ibi quoddã sacramentũ minoris,s.qualiter minor debeat iuramentum præstare,ita dices,sicut tu habes in litera,&c.

Effectus ratihabitionis quis sit.

Emphyteosis proœmium.

QVoniam de quibusdam contractibus traditionum rerum mobiliũ inter priuatas personas super ius est notatum, restat nunc videre de emphyteoticis instr.& aliis concessionibus,& etiam traditionib. faciendis ab ecclesiis. Sed licet ab ecclesiis fieri possint traditiões ad ꝓpriũ: quia tamẽ cõtractus iste,videlicet emphyteosis sæpius ab ecclesiis celebratur,& vertitur nunc super eo intẽtio principalis,ideo de ipso principaliter est vidẽdũ.Est igitur cõtractus emphyteosis meliorationis cõtractus propriã ex lege Lenoniana tenens naturã,neq; ad vẽditionem, neq; ad locationem inclinantem,sed suis pactionibus fulciendam,licet habere cum vtroq; istorum contractuum affinitatẽ aliquã videatur.Huius igitur contractus inuẽtionis præcipua causa fuit,vt concederetur ad tẽpus res sterilis,vt postmodum fertilis redderetur,fructib.interim emphyteoticario applicandis.Dicitur enim emphyteosis græ

ce,

te, idem quod Latinè melioratio. Alio quidem modo dicitur emphytheosis possessionis imobilis rei ad certum tempus alteri facta concessio, dominio, & proprietate retēta, sub conditione annuæ pēsionis & renouat. finito concessionis tempore fiendæ. Et hoc modo res etiam pingues & fertiles conceduntur, & pōt constitui hic emphyteosis, non solum ecclesiis & locis religiosis: sed etiam laicis, quibus est alienare pmissum. Et contract⁹ iste secund. diuersas terrarum cōsuetudines diuersis nominib⁹ nuncupatur. Dicitur.n. emphyteosis. præcaria, libellus, census, fictū, & aliis plurib. nominib. & fulcitur diuersis pactionib. secundum diuersas contrah. voluntates: & propterea rectus dicitur emphyteosis ab en, quod est in, & phyteo, fides, & thesis, positio, quasi in contractu possessionis bonæ fidei positio. Sed quia ecclesiæ funguntur vice minorum, si decipiātur, vel lapsæ deprehendantur, & quia omnium ecclesiasticarum rerum alienario prohibita esse dignoscitur, nisi venerabilis Antistitis siue diœcesani authoritas interueniat, & licentia specialis: Idcirco huiusmodi concessionib. & omnibus aliis alienationib. rerum imobilium ab ecclesia facientis, necessarium primò est, vt obtineatur ab episcopo diœcesano licentia & authoritas supradicta persona accedente impetranda per publicum instr. Deinde concessionis vel aliena. necessaria, vel vtilis subsit causa. Insupꝙ cap. siue fratrū, aut sororū, vel aliarum pers. quarum consensu loci illius negotia disponuntur, vel maioris partis præsentia interueniat, & consensus. Et in emphyteoticis fiat mentio de pensione, & renouatione soluenda, & facienda temporibus ordinatis. Et de his omnibus fiat in contra. expressa & ordinata mentio, prout infrascriptorum instrumentorum series te docebit.

Nomina diuersa emphyteosis.

Quæ sūt necessaria in alienatione rerecclesiastica

Emphyteotica concessio à monasterio facta.

QVoniam monasterium sancti Stephani Bo. qđ dicitur Hierusalē, dn̄o Iacobo ducentarum libra. Bo. debito tenebatur contra. specialiter pro soluendis collectis ipsi monasterio à domino N. sedis Apostolicę legato impositis, vt de ipso debito, & causa debiti patet in instru. scripto manu talis notarij. Et qm̄ vrgente ipso creditore ne-

cessarium habebat idem monasterium ad dictum debitũ persoluendum, subscriptam concessionem rei facere inscriptæ, vtpotè expedientem, & minus dãnosam, quàm alterius rei vel possessionis eiusdem monasterij: Idcirco licẽtia & authoritate obtenta à venerabili patre An. Bo. Epis. de infrascripta concessione, infrascripto emphyteoticario facienda, vt patet in publica scrip. facta manu talis notarij. Atq; infrasciptis monachis, & fratrib. eiusdem monasterij, vt moris est ad hoc specialiter congregatis vel conuocatis in cap. s. talib. & talibus. Do. Bertra. ipsius monasterij. Abbas venerabilis pro se & successoribus suis vice & nomine ipsius monasterij præsentib. & consentientibus fratribus supradictis, dedit & concessit Corr. pro se & suis hære. recipienti in emphyteosim vsq; in ipsius tertiã ꝑson. Domum vnam sitam in parochia sanctæ Teclæ, cuius hi dicuntur confines, &c. ad haben. ten. possi. & quicquid ei & suis hæred. saluo iure dñij & proprietatis, & saluis conditionib. in hoc instr. insertis, deincepsplacuerit perpetuò faciendum cum omnibus & sing. q̃ intra prædictos continentur confines, vel alios, si qui forent, cum accessib. & egressib. suis vsq; in viam publi. & cum omnibus & singulis quæ habent supra se, vel infra se, seu intra se in integrum, omniq; iure, & actione, vsu, seu requisitione ipsi rei modo aliquo pertinente. Pro pretio ducentarum lib. Bo. quam pecuniæ quantitatem idem emphyteoticarius corã me notario & testibus infrascriptis de mandato ipsius dom. Abbatis, & ipsorum fratrum dedit & soluit ipsi dño Iaco. in solutionem & satisfactionem debiti suprascripti, ad qđ ei dictum monast. tenebatur, vt superius continetur. Quã rem idem dñs Abbas se ipsius emphyteoticarij nomine constituit possidere, vsquequo ipsius rei possessionem acceperit corporalem: quam accipiendi sua authoritate, & retinendi deinceps ei licentiam omnimodam dedit. Promittens idem dñs Abbas pro se & eius successorib. vice & nomine ipsius monasterij dicto Corrad. pro se & suis hær. stip. litem vel controuersiam ei vel eius hæred. de dicta re, seu ipsius occasione, vllo tempore non inferre, nec inferenti consentire: sed ipsam rem & suis heredib. omni homine & vniuersitate legitimè defendere, authorizare, & desbrigare,

desbrigare, & prædictam dationem, & concessionem, & omnia & singula suprascripta firma & rata habere, & tenere & non contrafacere vel venire per se vel per alium aliqua ratione, de iure vel de facto. Sub pœna dupli dictæ quantitatis stipula. promissa, & refectione dānorum, & expensarum litis & extrà, & oblig. bonorum ipsius monasterij: & pœna soluta vel non, prædicta omnia & singu. suprascripta firma perdurent. Hanc. a. concessionem, & omnia & sing. suprascripta fecit idem dñs Abbas sub hac conditione & pacto, & initis actis expressim inter ipsum & emphyteoticarium supradic. videlicet quòd ab ipso emphyteoticario, & quocunque alio, ad quem res ipsa vsq; in ipsius tertiam pers. deuenerit sing. annis in festo Natiuitatis Domini munus Veronensis nomine pensionis eiusdem rei ipsi monasterio persoluatur. Postq̃ autem ad quartā ps. deuenerit, noua emphy. concessio fiat, hoc ordine reseruato: renouationis tamen causa ipsi monasterio cētum sol. Bo. tunc temporis persol. Cæterùm actum est inter ipsos, vt ex hoc contra. duo vnius & eiusdē tenoris instr. fiant: vnum, videlicet pro ipso emphyteoticario, & aliud pro monasterio ante dicto.

Emphyteotica renouatio & confirmatio.

QVoniam domus quædam sita in parochia S. Theclæ intra tales confines, olim concessa, & data monasterio sancti Stephani Bo. quod dicitur Hierusa. ēphyteosim sub conditione annuæ pensionis & renoua. post tertiā pso. faciendæ, quā modo possidet Corr. frater quondam Titij tunc, vt dicitur in personam, & casum & tempus reno. aduenerit. Idcirco instante ac petente ipso Corr. & eiusdem monasterij fratrib. vt moris est, ad hoc specialiter in capit. congregatis, s. talibus & talibus. dñs B. ipsius monasterij venerabilis Abbas pro seipso & suis successorib. & vice, & nomine ipsius monasterij præsentib & consent. fratrib. supradictis dedit, & concessit iure & causa renouationis concessi. emphytheoticæ di. Corr. pro se & suis hæ. recipienti vsq; in ipsius tertiam pers. domum prædictam: ad haben. tenend. pos. & quicquid sibi & suis hæ. (saluo iure dñi & proprietatis & saluis conditionibus in hoc instr. insertis)

deinceps placuerit faciendum, cum omnib. & sing. q̄ inter p̄dictos continentur confines, vel alios, si qui forent, cum acces. & egres. suis vsq; in viam public. & cum omnibus & sing. q̄ habet supra se, vel infra se, seu intra se in integrum, omniq; iure, & actione, vsu, seu requisitione ipsi rei modo aliquo pertinente: Pro pretio centum solidorum Bo. quos idē dominus Abbas ab ipso Cor. recepit ibidē. & in p̄senti in specialē vtilitatē ipsius monast. conuertēdos. Possessionem eiusdē rei, q̄ idem Corr. habebat ipsi Corrad. & in ipsa plenissima authoritate cōfirmans: necnon promittens p̄ se & suos successores vice, & nomine ipsius monasterij di. Cor. p̄ se & suis hæred. stipu. litem vel controuersiam ei de di. re, vel eius occasione, vllo tēpore non inferre, nec inferenti consentire, sed ipsā rē ei & suis hæred. ab omni ho. & vniuersitate legitimè & defendere, authorizare, & desbri. Et prædictā renouationis concessionē, & omnia & sing. suprascripta perpetuò firma, & rata habere, & tenere, & non contrafacere vel venire per se vel alium, aliqua cau. vel ingenio, de iure vel de facto. Sub pœna centum lib Bo. stip. promissa, & refectione damnorum, & expensa. litis & extrà: & oblg. omnium suorum bon. ipsius monasterij: & pœna soluta vel non, prædicta omnia firma perdurent. Hanc .a. p̄dictam concessionem, & omnia & sing. suprascripta fecit idem dn̄s Abbas sub hac conditione & pacto, & actis initis inter ipsum & emphyteoticarium supradictum, videlicet, quòd ab ipso emphyteoticario, & quocunq; alio, ad quem res ipsa vsque in ipsius tertiā p̄sonā deuenerit, singulis annis in festo Natiuitatis Domini numus Veronensis nomine pensionis eiusdem rei ipsi monasterio persoluatur. Post quàm .a. ad quartam personam deuenerit, noua emphyteotica concessio fiat, hoc ordine reseruatore nouationis. tamen causa ipsi monasterio centum soli. Bono. tunc temporis exhibendis. Cæterùm voluerunt & mandauerunt, vt ex hoc contractu duo vnius & eiusdem tenoris instr. fiant: Vnum pro ipso. Cor. & aliud pro monasterio antedicto.

Instrumentum concessionis in emphyteosim facta à monasterio. Sextum membrum. Rub.

PRæsens instrum. continuatur ad præcedentia altero de duobus modis, Primo modo sic: Nos suprà vidimus in

prin.

prin. hui⁹ cap. ꝙ istud cap. diuidebatur prĩcipaliter in partes duas: nam in prima parte ponebatur de alienatione rerum imobilium. In secunda parte de alienatione rerum mobilium. Iterum prima pars diuidebatur in sex. Nam in prima parte ponitur de instr. emptionum & vend. In secũda de instr permutationis. In tertia de instr. insolutum dationis. In quarta de inst. dationis inter viuos In quinta de instr. concessionis in feudum. In sexta & vlt. de concessione in emphyteosim Igitur cùm dictũ sit de primis quinq; partibus: est nunc in ordine videre de sexta, s. de cõcessione in emphyteosim. declarat hæc rub. cùm dicit, Instr. cõcessionis in emphyteosim factæ a monasterio. Continuatur & secundo modo sic. Viso de quinq; modis, quibus rerum dominia de vno in alterum transferuntur, s. per vẽd. permutatio. insolutum dationem, donationem inter viuos, & concessionem in feudum. Sed quia non solùm istis modis rerum dominia de vno in alterum transferuntur, sed etiam vno alio modo, s. per concessionem in emphyteosim, meritò de ipsa concessione loco præsenti est agendum & videndum. declarat hæc rub. cũ dicit, Instru. concessionis in emphyteosim. Istud instr. habet octo cap. Primum est procemium. Secundum est contrahentium. Tertium rei datæ in emphyteosim,. Quartum est dationis in emphyteosim. Quintum traditionis rei. Sextum promissionis de legitima defensione. Septimũ pœnæ. Octauum & vltimum pretii. Tamen vt plenè liqueat materia nostri instr. emphyteosis extra positionem casus, quem causa breuitatis omitto, quæram videre sex in ordine declaranda. Primò, quid sit emphyteosis, quare sic dicatur, qualiter opponatur, & per quem fuerit adinuenta, & qualiter declinatur, & quot nominibus nuncupatur, & quid descendat ex ea. Secundò, quæram qui possunt concedere in emphyteosim, quibus põt concedi, & quæ res possit concedi in emphyteosim. Tertiò, qualiter & quibus interuenientib. contrahatur. Quartò in quo differat emphyteosis a locatione & venditione, & cum quibus conuenire videtur. Quintò, formabo aliquas quæst. Sextò. quæram de alienatione specialiter facienda ab ecclesia. Ad 1. s. quid sit emphyteosis? & dico quòd emphyteosis est rei imobilis ad certum tempus

Quæsti. quare ponit in præsenti instr.

Emphyteosis quid sit.

alteri facta concessio, dominio & proprietate retenta sub conditione annuæ pensionis & renouationis finito cōcessionis tempore faciendæ. Vel sic, emphyteosis est alicui᷒ rei imobilis alicui emphyteoticario in meliorationem, dominio ac proprietate retentis, facta concessio: vt vult Azo, in sumā.C. de iure emphyt. & Goff. in sum. rub. de loca. & conduct. §. quid sit emphyteosis. Sed per quē fuit adinuenta? certè eam inuenit Imperator Zeno, qui vidēs olim quòd multæ terræ & possessiones vetustæ manebant: quia non erat gentium multitudo, & non poterant liberari, i. ideo ipsam adinuenit. Sed à quo iure fuit adinuēta emphyteosis? certè à iure ciuili, licet omnes contra. de mundo, emptio, & ven. locatio. & conductio, à iure gentium sint inuenti. Tamen 4. sunt introducta à iure ciuili. Primus cōtra. est stip. Secundus, est literarum obligatio. Tertius, est emphyteosis siue contra. emphyteotæ. Quartus est: ponia litia largitas: & pōt etiam addi vnus contra. istis 4. s. cōtractus tutelæ: vt patet in eius definitione, cum dicat in fine, iure ciuili data atq; pmissa. & hoc habebis in insti. de iure naturali gētium, & ciuili. §. iure verò ciuili. Sed emphyteosis quot modis nuncupatur, siue quot nominib? certè multis. Primò gaudet hoc nomine, s. fictus: appellatur etiam census. Item & libellus. Item etiam dicitur precarium. Itē emphyteosis: tamen istis varis modis eo modo, quo in tuis vtitur regionib. vel ciuitate tua: quia cùm fueris Romæ, &c. qūo declinatur emphyteosis? certè sic declinatur, Nomina. hęc emphyteosis, gen. huius emphyteoseos, Græco more, & emphyteosis, os. in is Latino more, D. emphyteosi, accusa. sem vel sim, &c. Sed quid ex ea descendit? certè descendit ab emphyteotico, cas, & stat per dare à ficto. Item descendit à nomina. emphyteoticus, ca, cùm. i. cosa da ficto. Ad 2 principale memb. s. qui possunt concedere in emphyteosim? Et dico ꝙ omnes illi, qui possunt aliâs cōtrahere, & de reb. suis alienare, possunt in emphyteosim cōcedere. Sed quí non possunt contrahere, non possunt concedere in emphyteosim: vt est furiosus, mente captus, mutus, & surdus, & similes. vt infrà habetur in tract. not. sub rub. de inutilib. contract. rōe personarum. Sed quib. potest concedi in emphyteosim? certè omnib. generaliter, qui nō possunt

Contractus ciuiles sunt quatuor

Qui possunt concedere in emphyteosim.

possunt se oblig. ad mercedem soluendam. & qui non possunt se obligare ad mercedem soluendã, illis non põt concedi in emphyteosim. Sed q̃ res possunt concedi in emphyteosim? certè res imobiles non prohibitæ à lege alienari: non per consequens res minoris, vt infra habetur in tract. nota, sub rub. de inutilib. contract. rõe rerum. Ad 3. princ. membrum, s. qualiter contrahitur emphyteosis? certè contrahitur in perpetuum, alioquin nõ dicetur emphyteosis, mo ad pensionem, siue ad mercedem conductio. Item ad empus limitatum: quia ad modicum vel non modicum empus à x. annis infrà debet fieri emphyteosis concessio. kest speciale, vt res, q̃ in emphyteosim datur, nunq̃ præscri antur. Et conceditur vsq; ad 4. vel 3. generationem. Item sq; ad 4. vel 3. personam. Item conceditur, vt omni anno oluatur pensio in pecunia vel alia re. Sed quæ sunt de natra emphyteosis? certè hæc sunt. primo quòd possit expelre emphyteotam, si non soluit: dumodo non soluat sibi acio duorum anno. & hoc in possessione priuati iuris: & atium trium annorum in possessione ecclesiastica, & hoc opria authoritate. Item soluat pensionem omni anno; si res periret in totum, secus si periret in parte: nam si peet ꝓ parte, sẽp emphyteota tenetur soluere. Vnde vers⁹. *Qualiter contrahitur emphyteosis.*

Si pereat tota, liberetur emphyteota:
Et si pro parte, nulla defenditur arte.

Item de natura cõtractus est, vt si emphyteota vellet res dere. i. meliorationes suas, quas fecit in re, põt, dum ta a dño rei denuntiet: & si ipse vult emere dictam melioenetur sibi dare: & si dicit se nolle emere, vẽdat cui vult 1 tamen ille, cui vendit, non sit potentior vero dño, ita d non faceret conditionem domini deteriorem & si : se velle emere dictam meliorationem, ipse debet deare, & ipsum debet expectare per duos menses, donec ne ipso dño deliberatum. Ad 4. principale memb. s. o conueniat, & in quo differat emphyteosis cum ven ne & locatione, & cum quib. dissimilari videtur. Et ò dico quòd conuenit in hoc: quia sicut venditor ur de euictione re euicta, ita & emphyteotica *Qualiter conueniat emphyteosis cũ Ven. locatione & qualiter differunt.*

rius. Item in alio conuenit: quia sicut venditor tenetur rẽ tradere: ita & iste. Sed differunt in hoc: quia in emptione & ven. debet esse pretium: sed hic .a. pensio. Item etiam differunt: quia emptor efficitur verus dñs, sed emphyteota solùm habet vtilem & naturalem possessionem. Item differunt etiam: quia emptor põt vendere rem emptam irrequisito venditore: sed emphyteota vendere suas meliorationes non põt, nisi primò requirat dominium rei. Item etiam differunt: quia emptor non potest expelli re empta, sed ita emphyteota, si non soluit quod dictum est & actum inter eos. Item conuenit cum locatione: quia datur pẽsio. Ita etiam emphyteosis differt à locatione in multis. Primò, quia conductor non acquirit sibi aliquod dominium, nisi ius habitandi, quæ leuis possessio appellatur, sed sic emphyteotica. Item differt: quia locatio fit ad modicum tempus, sed emphyteota ad multum. Item differt: quia in locatione semper debet esse merces in pecunia numerata, & in alia re non: sed emphyteosis põt in pecunia, & in alia re dari. Ad 5. princ. membrum, s. formare quatuor principales quæst quarum prima talis est. Quęritur quanto tempore habeat cessare emphyteota à solutione pensionis, vt possit expelli de re? & ad hoc sciendum sic distingue: Quia aut emphyteota est ecclesiæ. & tunc si cessat biennio, põt expelli de possessione, aut alia persona: & tunc si cessat triennio, põt expelli de possessione, nisi sit paratus satisfacere & soluere pro toto tempore, in quo à solutione cessauit. Secunda quæstio talis est. Quæritur quis habeat probare, si emphyteota dicit se soluisse: dñs rei negat? certè emphyteota habet probare se soluisse: & sufficit, si probat se soluisse quatuor vel quinque annis? nam tunc pręsumitur de cæteris annis soluisse, nisi cõtrarium ꝓbaret ab arte vel alia re dñs. Tertia q̃stio talis est: nunquid ecclesia possit hodie concedere in emphyteosim? & dico quòd non de nouo iure. Sed antiquos cõtra. bene põt cõfirmare & renouare, s. emphyteoticos, Quarta quæstio talis est: quidam expellit emphyteotam: quia cessauit à pensionis solutione: modo quæritur vtrum possit petere mercedem pro illis annis, pro quib. cessauit? Et dico quòd non: nam sicut, si voluisset non potuisset expellere emphyteotam: ita si vnum expulit

non

non pōt mercedem petere vel quia dominus videtur plenā solu.recepisse,rē in emphyteosim concessam sibi retrahendo,aut melioratio stare videtur ꝓ soluto. Ad 6.& vlti. principale mēb.s. videre de alienatione in specie facta ab ecclesia:& certè multa sūt specialia de iure Canonū,qđ in illis ꝓualet. Nā nō veremur sacros canones imitari. Nam in eius aliena.est necessaria causa leg.consensus cap.& decretum episcopi.Sed hic non expono,qm̄ ab ecclesia prohibita est concessio de iure Can.vt supra di. est.Tamē si vis benè scire vtrum ecclesia possit contrahere,vnde infrà ad tractatum notu.sub rub.de inutilib.contra.rōe rerum. §. int.a.res sacræ,&c.ibi vsq; ad finem titu. tu habebis.Sequitur etiam aliud instr.& tractat de reuoca.feudi,& concessionis emphyteoticæ,in quo tractatur qualiter debeat confici instr.reuocationis feudi & conces.emphyteoticæ. Habet etiam istud instr. octo capitula, sicut & aliud præcedens.Casus.n. positionē causa breuitatis omitto, &c.

Emphyteoticæ rei solutio pro multis annis.

QVoniam Corr.quodam Titii,nomine pensionis cuiusdam dom⁹ emphyteoticæ sitæ in cōtrata sanctæ The intra tales confines,&c.vnum Veronensem monasterio sanct.Stephani Bon. singulis annis persoluere tenebatur:& actum est inter ipsum & dn̄m B.ipsius monasterij venerabilem abbatem de consensu infrascriptorum fratrum eiusdem monasterij ad hæc specialiter congregatorum item,vt pensio pro infrascripta annorum quantitate debenda,licet deberetur ad tempus nunc tamen simul & semel ipsi monasterio persoluatur.Ideo dictus Corr. coram notario,& testib.infrascriptis dedit, & soluit ipsi domino abbati tres solidos Bo.computatis solidis quinquaginta ... men.in solutionem,& satisfactionem pensionis, pro quinquag.ann.debendæ ex domo emphyteotica supradi. Qui dominus Abbas asserens & confitens sibi de pensione dictæ domus prædicto tempore fore plenè & integrè satisfactum,promisit pro se & suis successoribus vice, & nomine ipsius monasterij di.Corr.pro se & suis hæred.stip. prædictam solutionem,& omnia & sing.infrascripta firma & rata habere,& tenere,& nōn contrafacere vel venire, de

iure vel de facto. Sub pœna x. lib. Bo. & refectione damnorum & expensarum litis & extra, & oblig. omniũ bonorũ ipsius monasterij. Et pœna soluta vel non, prædicta firma perdurent. Fratrib. autẽ ipsius monasterij his omnib. præsentib. cõsentientib. Et hi sunt propriis nominib. vocati.

Instrumentum solutionis rei emphyteoticæ pro multis annis. Rub.

PRæsens instr. habet tria cap. Primum est consensus partium. Secundum promissionis. Tertium pœnæ. Tamẽ vt huius instr. liqueat materia euidenter, quæram nunqd emphyteota possit alteri concedere in emphyteosim meliorationes, & rem emphyteoticam, & dicitur quòd sic, tenetũr tamen ipsi domino denuntiare. Sed pone, quòd ille non vult soluere mercedem, cui postremo dedit in emphyteosim, nunquid iste prior emphyteota poterit agere contra ipsum? & dico quòd sic, per condictionem ex lege Zenoniana. Sed nunquid iste primus poterit expellere nouum emphyteotam, s. secundum, si cessat à solutione mercedis? hę sunt opiniones, Nam dicunt quidam quòd non, quia nunquam habuit, nisi vtile dominium, & naturalem possessionem, & naturalem rei vendicationem: quæ iura perdidit per nouam concessionem factam. Alij dicunt ꝙ alius, quam verus dominus, potest emphyteotam expellere. Alij dicunt quòd sic: nam videtur sibi tacitè conseruare ius expellendi ipsum, si à solutione cessauerit, & optimè potest hoc facere, & est speciale, quod dominus vincit dominium: nam ipse primus emphyteota nullum ius habet in re, & ille nouus emphyteota dominium & vtilẽ habet rei vendicationem, & naturalem possessionem.

Venditio ad proprium facta ab ecclesia.

QVoniam ecclesia sanctæ Ma. portæ Rauennatis, quasdam domos habebat iuxta se positas, quæ ruinam & præcipitiũ minabantur, quas domos propter hæc: & quia etiam melius eis constructis & ædificatis, percipientur ex ipsis vberiores reditus pensionũ, & fiet locupletior ecclesia supradi. Oportebat magna necessitate & vtilitate cõstitui & aptari. Et qm̃ non existentib. in ipsa ecc. aliquib. rebus

us mobilibus ad habendũ pro ipsa causa cõmodè distra-
endis pecuniã, alienatio & venditio infrascriptæ rei mi-
us erat ipsi eccesiæ dãnosa, imò magis vtilis & necessaria.
uã alteri⁹ possessionis eiusdẽ, vt hæc omnia esse vera dñs
capellanus & rector ipsius eccle. in verbo veritatis & fi-
i affirmauit. Patronorũ ipsius ecclesiæ & vicinorũ ibid.
æsentiũ testimoniũ in hoc habetur. Idcirco licentia &
toritate obtenta a venerabili patre fratre Iac. Bon. epis.
infrascripta alienatione & vend. facienda infrascripto
ptori, vt patet publica scriptura facta manu talis nota-
atq; infrascriptis patronis ipsius ecclesiæ, s. dñs P. & M.
tiã infrascriptis vicinis, videlicet talib. & talib. ad hæc
cialiter cõgregatis. Ibidẽ d. B. capellanus & rector ipsi⁹
lesiæ pro seipso & suis successoribus, vice, & nomine ip
ecclesiæ præsentibus & consentientib. patronis & vi-
s prædictis, dedit, vend. & trad. iure proprio in perpe-
Cor. pro se & suis hæred. recipienti petiã vnã terræ vi-
tæ positã apud fossatem, q̃ esse dixit & conuenit x tor-
arũ, & eiusdem tales esse confines, &c. Ad hab. ten.
. & quicquid sibi & suis hæred. deinceps placuerit per-
iò fac. cum omnib. & sing. quæ intra prædictos conti-
ur confines, vel alios, si qui forent, cum accessib. & e-
suis vsq; in viam pub. & cum omnib. & sing. quæ habet
a se, vel infra se, seu intra se in integrum, omniq; iure,
tione, vsu, seu requisitione ipsi eccl. pro dicta re vend.
dictæ rei modo aliquo pertinẽte: Pro pretio x. lib. Bo.
qualibet tor. quod capit in summa centum libr. Bon.
pecuniæ quantitatẽ di. emptor de mandato dicti dñi
lani, & prædictorum patronorum, & vicinorum de-
soluit ibidem & in præsenti magistro Mi. de Músa,
ctus capellanus antedictũ opus ipsarum domorum
endarum & ædificandarum locauit ad summam pro
m lib. Bo. soluendis eidem ab ecclesia supradicta, vt
in instr. scripto manu talis notarij. Quam rem ven-
i idem capellanus se dicti emptoris nomine consti-
ossidere, donec ipsius rei possessionẽ acceperit cor-
em: quã accipiendi sua autoritate propria, & retinẽ-
inceps ei licentiam omnimodam dedit. Promittens
& suis successoribus, vice & nomine dictæ ecclesiæ

ipsi emptori pro se & suis hered. stip. litem vel controuersiam ei vel suis hered.&c.vt supra habes in instr. primo vēditionis, excepto quòd facias ipsum capellanum obligare omnia bona ipsius ecclesiæ.

Instrumentū vēditionis facta ab ecclesia ad propriū. Ru.

AD euidentiam huius instr. quæram videre ad quid operetur iste Veronensis, qui omni anno soluitur pro mercede? & dico quòd certè multum prodest. Nam ille semper protestatur de dñio ecclesiæ. Sed nunquid iste Abbas vel dñs poterit recipere solutionem pro multis annis? & videtur prima facie quòd non: nam faceret cōditionem ecclesiæ deteriorem. Nam ille posteà posset dicere, non fuit mihi interrupta præscriptio: sed alij dicunt, & ego sum de illis, qui dico quod non. Nam optimè potest Abbas istam pecuniam accipere pro multis annis: quia satis protestatur instrumentum de dominio ecclesiæ. Item quia speciale est, vt res emphyteotica nunquam valeat præscribi.

Permutatio facta ab ecclesia de re emphyteotica pro alia emphyteotica re.

QVoniam monasterio S. Stephani Bo. quod dicitur Hierusalem, infrascripta permutatio ad vtilitatem cedit multiplicem & profectum, idcirco obtenta licentia & authoritate a venerabili fratre Iac. Bo. Episc. de infrascripta permutatione facienda, vt patet publica scriptura scripta manu talis notarij, atq; infrascriptis fratribus ipsius monasterij, vt moris est ad hoc specialiter in ca. congregatis, s. talibus, & talib. dñs Boëtius ipsius monasterij venerabilis Abbas pro se ipso & eius successoribus, vice & nomine ipsius monasterij, præsentibus & consentientib. fratrib. supradictis permutauit Cor. pro se & suis hæred. recipienti, dando & concedendo eidem in emphyteosim vsque in suam tertiam personam, domum vnam ipsam in tali contrata, intra tales confines. Ad hab. ten. pos. & quicquid ei & suis hæred. (saluo iure dñij & proprietatis, & saluis conditionibus in hoc instr. insertis) deinceps placuerit faciēdum: Cum omnib. & sing. quæ intra prædictos continentur confines vel alios, si qui forent, cum accessibus & egress.

suis

suis vsq; in viam pub. & cum omnib. & sing. quæ habet supra se, vel infra se, seu intra se in integrum, & cum omni iure, & actione, vsu, seu requisitione ipsi rei modo aliquo pertinente. Et hoc pro vna pecia terræ posita in tali loco, infra tales confines, quã di. Cor. permutauit ipsi dño Boëtio Abbati ipsius monasterij pro se & suis successorib. vice & nomine ipsius monasterij recipienti eodẽ modo in cãbium dando, & concedendo eidem in emphyteosim vsq; ad tertiam personam. Ad hab. ten. pos. & quicquid di. monasterio (saluo iure dñij & proprietatis, & saluis cõditionibus in hoc instr. insertis) deinceps placuerit faciendum: cũ omnib. & sing. quæ intra prædictos continentur confines, vel alios, si qui forent, cum accessibus & egressib. suis vsq; in viam pub. & cum omnib. & singu. quæ habet supra se, vel infra se, seu intra se in integrum, omniq; iure, & actione, vsu, seu requisitiõe sibi ex ꝑ ea re, vel ea re, aut ipsi rei modo aliquo pertinente. Qui prædictus Abbas vice & nomine ipsius monasterij, & dic. Cor. s. vnusquisq; eorum vicissim alterius nomine rem à se permutatam & concessam constituit possidere, vsquequo vnusquisq; eorum rei sibi permutatę & concessæ possessionem acceperit corporalem: quã accipiendi sua propria autoritate, & retinendi deinceps vnus alteri adinuicem licentiam omnimodã dedit. Promittens, s. vnus alteri adinuicem solennib. stipul. hincinde interuenientibus, litem vel cõtrouersiam de re à se permutata & concessa alteri vllo tempore nõ inferre, nec inferenti consentire: sed vnusquisq; rem à se permutatam & concessam alteri adinuicem ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere, & autorizare, & desbrigare: & prædictam permutationem, & omnia & sing. suprascripta firma & rata habere, tenere, & non contrafacere, vel venire p se vel alios aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto. Sub pœna centũ lib. Bo. stip. adinuicẽ inter ipsos promissa, & refectione dãnorum & expẽsarũ litis & extra: & pœna soluta vel non prædicta omnia & sing. firma perdurenẽt. Pro quib. omnib. & sing. firmiter obseruandis obligauit idẽ Abbas dic. Cor. omnia bona ipsius monasterij: & dic. Corr. ipsi Abbati omnia sua bona. Prædictas autem confessiones, & permutationes, & omnia & sing. suprascri-

pta fecit vnaquæq; partium prædictarũ sub his conditionib. & pactis expressim actis & initis inter ipsos, videlicet ꝙ ab vnaquaq; parte nomine pensionis rei sibi permutatæ & concessæ, & à quocunque alio, ad quem res ipsa vsque in tertiam personam deuenerit, vnus Veronensis singulis annis in festo Natiuitatis Domini alteri persoluatur. Postquàm autem res ipsa ad quartam personam deuenerit, fiet de ea noua emphyteotica concessio, hoc ordine reseruato: renouationis tamen causa centum sol. Bon. ipsi, qui renouationem fecerit, tunc temporis persoluendis. Ceterum voluerunt & mandauerunt ex hoc contractu duo eiusdem tenoris confici instrumenta, s. vnum pro vnaquaq; partium prædictarum. Et nota quòd si permutauerit ecclesia cum priuata persona vnaquaque partium dando & tradendo alteri iure proprio, pones nihilominus omnia verba, quæ in huius instru. procemio continẽtur: & procedes colligendo ex proximè dicto instr. & in alio instr. permutationis factæ inter priuatas personas, & tacita, tam de pensione & renouatione, quam de aliis omnibus, quæ ad conditionem rei emphyteoticæ spectant: Restat ergo & viso de vẽditionibus & traditionibus imobilium rerum nunc subsequenter de mobilium corporalium & incorporalium videamus, vt quia vtrarunq; rerum traditiones eisdem tit. fieri possunt, & in quibusdam aliis affinitatem & cohærentiã simul habent, vnum & idem cap. imedietatè doctrinam exhibeat vtrarunq;. Et qm̃ res imobiles quædam sunt sensibiles, quędam insensibiles: & ex sensibilibus quædam corporales, quædam incorporales. Ideò primò de sensibilibꝰ, equis, videlicet, & aliis animalib. posteà de reliquis est videndum. Sed quia equi multi sunt animalia aliqñ multũ vitiosa, & vitia, & morbos occultos habentia, & propterea in huiusmodi animalium emptione emptores decipi multum possunt: ideo emptorib. lex specialia beneficia reseruauit: Quib. in ipsis animalibus tempore venditionis fuerint vitia. ipsis emptoribus tunc temporis incognita, possunt contra venditorem agere redhibitoria .i. velle rem veddere, & pretium sibi reddi, & quanto minoris, h. e. petere illã partẽ pretij, q̃ nõ dedisset, si sciuisset illud animal esse vitiosũ. Vnde quodamodo natura cõtraria ĩ his instr.

agitur, vt

agitur, vt magis venditoribus quàm emptorib. caueatur. Et propterea sagaci curá cauẽdum est, vt illa ponatur in huiusmodi instr. quantùm fieri pōt, ne contra venditores prędictis actionibus agi possit. Debet .n. tabellio caute & secretè à venditore quærere vitia equi ea, quæ tũc temporis sciuit in eo, vt nullum omittat, & illa sola & nō alia specialia in instrumento ponere. Et posteà generaliter procedere prout videbis in ordine instrumenti.

Instrumentum permutationis factæ ab ecclesia de re emphyteotica. Rubrica.

ISTud instr. continuatur ad præcedentia tali forma. Nos suprà vidimus in quibusdam præcedentibus instr. de permutatione facta priuatis personis: sed nō solùm istæ priuatæ personæ possunt permutare, sed etiam aliæ personæ ecclesiasticæ, meritò de ipsis loco præsenti videamus. Innuit hæc rub. cùm dicit. Instr. permutationis factæ ab ecclesia, de re emphyteotica, &c. Præsens inst. habet tres partes. Nã in prima parte ponuntur pacta vnius .s. dñi Abbatis. In secunda parte ponuntur pacta & conuentiones istius contrahentis, s. Cor. In tertia parte ponitur clausula generalis quæ ligat ambos contrahentes cum vinculo pœnæ. Et ista clausula habet quatuor cap. quorum primũ est cōcessionis. Secundum promissionis. Tertiũ pœnæ. Quartum pactorum in instr. contentorum. Casus positionem omitto, quia legendo literam satis patet. Tamen vt huius instr. materia lucida clareat, extra literàm quæram tria. Primò, vtrum ecclesia possit permutare. Secundò, videre vnum bonũ consiliũ. Tertiò, exponere notã in fine instr. contentã. Ad 1. s. vtrum ecclesia possit permutare: & dicitur ꝙ sicut vendere pōt. imò non pōt alias vendere monasterium, sed sic pmutare, hoc intellige, videlicet, ꝙ pmutatio, q̃ ab ecclesia fit, fiat in melius: quia qñ in deterius fit, & in detrimentum ecclesiæ, ab illius fraudem, non tenet. Sed si huiusmodi vis plenam cognitionem habere, sic distingue: quia aut Abbas vult permutare rem sacram cum sacra: aut vult permutare rem profanam cum profana, aut vult permutare rem sacram cum profana, vel econtra. Si autem vult permutare rem sacram

Ecclesia an possit permutare.

cum sacra,&tunc potest,vt ecclesiam cum ecclesia:&tunc si hoc facere vult,faciat maiores vel speriores. Sed eam alienare non potest,etiam si fame periret. Si autem vult permutare rem profanam cum profana: & tunc hoc pōt trib. interuenientibus,s.causa legitima,cōsensu capituli,& decreto episcopi. Si autem vult permutare rem sacram cum profana,vel econtrà:& idem est,& tunc non potest. Ad secundum principale mēbrum,scilicet dare quoddam consilium,& tale est: quòd si est aliquis qui velit contrahere cum ecclesia,quòd faciat vt permutetur: & quòd illa permutatio fiat cum legitima causa. & si ecclesia dicit, ego volo satisfacere tali creditori:tunc faciant quod optimè satisfaciat creditorib. & si diceret,Domine Abbas, placet vobis quod emam illum cāpum,& permutabitis mecum? dicit Abbas,placet mihi,& tunc iste debet emere, & cum ecclesia permutare,& ideo est vtile istud consilium. Nam si quis contrahit cum ecclesia permutando, & Abbas dicit se velle restitui: ille posset dicere iisdē verbis, si ergo ecclesia dicit quòd fuit decepta,tu dices:ego sum deceptus, peto restitutionem.tunc & ille dicit,peto restitutionē,quod non poterat iste facere, si emisset. Nā si pecunia esset consumpta,non posset illud repetere.&ideo vtile est,ꝙ quādo quis contrahit cum ecclesia,quòd potius permutet quàm emat:sed si non potest permutare, quia ipse soluit, & vult vendere habet vendi.procuratore, quod contrahat cum omnibus solennitatibus supradictis.&quòd pactum conuertatur in causam,ob quam vendidit. Ad tertium & vltimum principale membrum,s.exponere notam in fine instru.contentam.& præsens nota dicit, quòd si sunt duo qui,permutent,& vterque dat rem a se permutatam, dat iure proprio. In instr.vtaris iure proprio: aliàs de emphyteotica conditione, habita mentione vel depositione. Si autem sunt duo,qui permutant:& vterq; dat rem à se permutatam iure conditio, quia iure emphyteotico vel alio,vt in forma præsentis instr.in omnib.& per omnia. Vnum tamen scias,quòd si habent rem propriam, pōt vnus alteri iure emphyteotico dare:si alius permutator contentatur ab alio permutatore recipere suam rem iure quod habet: vt in præsenti instrumenti litera docetur.

Nota consiliū quo. Volentib. permutare cū ecclesia

Exponit verba instrumēti.

Venditio

Venditio equorum & similium animalium.

ANtonius dedit, vend. Cor. vnum equum baium balzanum in fronte, & crure anteriori sinistro, & posteriori dextro: ipsum sibi ibidem per frenum tradens nominatim cum his vitiis, & magagnis specificatis, & dictis ab eo ipsi emptori ibidem & in præsenti, videlicet, cum vna scinella in tali crure, & quòd lunaticus est, & retrogradus, & bulsus. & generaliter pro tali qualis est, & cum omnibus vitiis & magagnis latentib. & manifestis, & quæ habet intus & extra: asserens & protestans vitia prædicta specificata in ipso equo existere: & ipsorum vitiorum vel morborum, siue quorumcunque aliorum atentium vel apparentium rõe vel occasione ipsi emptori in aliquo decæterò nolle teneri: Pro pretio quinquaginta lib. Bono. qđ pretium dictus venditor confessus & contentus fuit se ab ipso emptore habuisse & recepisse. Exceptioni sibi non dati & non soluti pretij omnino renuntians: Et promittens ipsi emptori pro se & suis hæredibus stipu. dictum equum sibi ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere, authorizare, & desbrigare. Sub pœna dupli dicti pretij stip. promissa, & refectione damnorum & expensarum litis & extra, & obligatione omnium suorum bonorum: & pœna soluta vel non, prædicta omnia & sing. suprascripta firma perduret. Qui emptor dictum equum recipit ibidem cum dictis & specificatis vitiis & magagnis occultis & apparentib. q̄ in dicto equo bene cognoscere, & sibi ostensa & expressa esse dixit & confessus est: & generaliter cum omnibus vitiis & magagnis occultis, manifestis, & apparentib. & q̄ habet intus & extrà, & pro tali qualis est, asserens & protestans nolle ipsum venditorem sibi teneri occasione dictorum vitiorum vel morborum ipsius equi expressorum, siue quorumcunque aliorum apparentium & non apparentium, & quæ habet intus & extra. Et faciens eidem finem, & restitutionem, & pactum de vlterius non petendo, de omni iure & actione, qđ vel q̄ habebat, vel in futurum habere sperabat contra ipsum occasione dictorum vitiorum vel morborum, aut quorumcunq; aliorum ipsius equi. Necnon ꝓmittens ipsi Ant. solenni stip. interueniẽte nõ oppo

n

nere legem redhibitoriam volens,rem reddere, & pretiũ sibi reddi,nec quanto minoris petens aliquam partẽ pretij sibi reddi,quam non dedisset,si sciuisset rẽ morbosam, nec in factum actionem. Quibus legibus & omni alij iuris auxilio omnino renuntiauit,&nullam aliam exceptionem contrariam vel defensionem iurisvel facti specialem vel generalem in aliquo facere vel opponere, & litem vel controuersiam ei prædictarũ rerum occasione vllo tẽpore non mouere de iure vel de facto.Sed prædicta omnia & singula firma & rata habere,& tenere, & non contrafacere,vel venire de iure vel de facto , Sub pœna C. librarum Bon.stip.in singulis capi.huius contrac.insolidũ promissa,& refectione damnorum & expensarum litis & extrà,& obliga.omnium suorum bonorum , & pœna soluta vel non,prędicta omnia & sing.firma perdurẽt.Et nota quòd in venditionibus boum,asinorum.ouium,& his similibus tanto solerti iure& tanta solennitate procedere non est opus, cùm ipsa animalia non sint adeo vitiosa, vt equi: & quia etiam consuetudo repugnat.Sed breuiter dices,Ant. dedit,& vendidit Corrad. bouem vnum talis pili cum tali cornatura,ipsum sibi tradens ibidem,cum omnibus vitiis & magagnis occultis &manifestis in eo pro tali pretio. Et promittat legitimam defensionem bouis,vt supra habes in instr.equi.Idem de ouibus dices, exprimens numerum ouium , sed vniuscuiuscunque signa propter euitandam confusionem non dices,nisi quòd generaliter pones quot ex his sunt albæ,& quot nigræ.

Instrumentum venditionis equorum & similium animaliũ cum nota quæ dicit,restat ergo. Rub.

RESTAT ergo viso,&c.Ista est secunda pars principalis nostri primi capi.quæ tractatur vsque ad finem ipsius de alienatione rerum mobilium: quia in alia parte prima dictum est solùm de alienatione rerum imobilium. Ista secunda pars continuatur ad superiora.& idem est cum instr.sequentis vend.equorum.Et circa istud instr. equorum quæram primò,de actione quanto minoris,& de actione redhibitoria. Sed de his actionibus tractatur in tractatu

notularum

notulatum sub rubri.de renuntiationib.in . §. Cæterum. Secundò volo videre de actione in factum:& actio in factũ habet locum qñ quis vẽd.seruum,& nõ declarauit de qua rõe erat,postea reperitur seruus vitiosus:non dixit de eius vitio,qđ dici emptori debebat. Nã plerunq; per rõem scitur qualis sit,vel qualis debeat esse seruus. Item etiam habet locum actio in factum, qñ quis vendidit equum cum ornamentis,siue armaturis ad equi ornatum necessariis: quia cæteris non tenetur. Et hoc si post vend. ratificatam contractam venditor nolit ipsa ornamenta expedire suo emptori,putà,sellam,frænum,&c. Nam dicit, ego vendidi tibi solum equum,ornamenta autem non, tunc datur actio isti emptori in factum ad petendum ornamenta, q̃ habebat equus tempore contractæ vend. & hoc contingit, qñ venditor non dixit, ego volo ven.ornamenta equi: nã si dixisset,tunc.n.emptori actio non daretur in factum, & ideo semper dicas:qñ aliquid vendis: volo,vel nolo,ornamenta tibi vendere. Tertiò,volo formare vnam quæst.quę talis est:Pone quod quis vendidit equum suum dicens,do tibi istum equum pro tali qualis est,modò quæritur p ista verba,nunquid venditor sit liberatus, & non teneatur de vitio existenti in equo? Et ad hoc sciendum sic distingue: quia aut venditor,qñ dixit,vendo tibi equum pro tali qualis est,sciebat equum esse vitiosum , aut ignorabit. Si sciebat,& tunc non liberatur ab interesse,quia dixit animo decipiendi emptorem:deceptis enim,& non decipientibus iura subueniunt:hoc nũc pro regula generali habetur & fundatur,insti.de excus.tuto.& cur.Rub.si quis flu.in vere annotatur.Si.a. ignorabat,& tunc virtute pacti liberatur: nam si non esset pactum,teneretur,siue sciret siue non, siue scienter,siue ignoranter dixisset. Sed ponamus ꝙ dixit cũ omnib.vitiis & magagnis do tibi equum etiam quæ esse possunt in illo equo, nunquid per ista verba liberatur vẽditor,si equus est vitiosus? certè non. Nam sub involuero verborum non debuit hoc facere vel dicere,imò vitia,quæ erant in re vendita , debuit specificare. Sed pone quòd ipse specificauit q̃dã vitia,quæ erant in equo,& multa alia q̃ non erant,nunquid ipse venditor liberatur? adhuc est dicẽdũ ꝙ nõ & hoc si dixit animo fraudulaso:vt ille diceret,

Actio in factũ quando locum habet.

non posset esse quod equus esset ita vitiosus. Si.a. non dixit animo frauduloso imò bona fide, quia credebat quòd equ⁹ taliter vitiosus non esset:&tũc vẽditor liberatur,&c.

Instrumentum venditionis librorum.

ANtoni.dedit,&vend.Cor.vnum Digestum scriptum in chartis hœdinis,contentum in 30. quaternis. habens duo folia,vnum à principio & aliud in fine,non scripta, & per totum de glossis dñi Accursij apparatum: ipsum librum ibidem in manib.sibi tradens, Pro pretio 50.lib. B. quod pretium confessus & contentus fuit se ab ipso emptore habuisse & recepisse,exceptioni sibi non dati & non soluti pretij omnino renuntians:& promittens ipsi Corr. pro se suisque hæredibus stip.de vitio & euictione ipsius libri secundum iuris ordinem,& consuetudinem ciuitatis Bon. Et prædictam vend.& omnia & sing.suprascripta firma,& rata habere,tenere,& non contrà facere vel venire aliqua rõe vel causa,de iure vel de facto. Sub pœna dupli dicti pretij stipul.promissa.& refectione damnorum & expensarum litis & extra,&oblig.omnium suorum bonorũ: & pœna soluta vel non prædicta omnia & sing.firma perdurent. Et insuper Phi. ipsius Anton.precib.& mandatis se principalem constituens promisit principaliter & insolidum se obligando di.Corr.pro se & suis hæred. stipulanti di.librum ei ab omni homine,& vniuersitate legitimè defendere.authorizare,desbrigare, & se factum & curaturũ omni exceptione remota. quod dictus An.prædictã vend. & omnia & sing.suprascripta firma & rata habebit,& non contrafaciet aliqua rõe vel cã,de iure vel de facto.Sub pœna 50. lib.Bo.stip.promissa, vt suprà.Renuntians beneficio nouæ consti. de fideiussorib.& omni alij iuris auxilio.

Instrumentum venditionis librorum. Rubr.

PRæsens instru. continuatur ad præcedentia ista forma: Nos suprà vidimus in pręcedenti instru.de alienatione rerũ mobiliũ sensibiliũ:verumetiã quia res mobiles insensibiles alienantur, vt sunt libri, & talia, meritò de ipsis rebus loco præsenti videamus. Innuit hoc Rubr. cùm dicit. Instru.venditionis libr.Istud instr.habet sex cap. Primum est con

est contrahentium. Secundum rei venditæ. Tertium solutionis pretij. Quar traditionis rei. Quint. promissionis de legitima defensione. Sext. & vltim. pœnæ. Tamen vt huius instrumenti materia pateat euidenter extra literam & casus positionem. quã causa breuitatis omisi, duo per ordinem declarabo. Primò, quæram qualiter res mobiles venditæ à venditore emptori debeant declarari. Secũdò, quæram nunquid pro libro vendito insurgat redhibitoria vtilis. Ad primum, s. qualiter res mobiles venditæ à vẽditore debeant declarari emptori? & dico ꝙ debent declarari per qualitatem & signa: quia instrum. penitus dependet ab instrumentis alterius primæ partis huius capit. nam aliæ res, quæ venduntur in illa parte, declarantur per quantitatem, & qualitatem, loci, latera & confi. Item enim solùm per qualitatem specificantur: debet enim res mobilis specificari qualis sit, vtrum sit Digest. an alius liber: an sit vetus, an nouus: an sit correctus, an non: in quot quaternis sit: an sit scriptum in chartis hœdinis vel pecudinis. Sed debet etiam declarari, an sit glossatum, an non: si est glossatum ad modum antiquum, vel nouissimum: an de gloss. Do. Az. an alterius glossatoris, cum trib. foliis non scriptis in parte anteriori, & cum totidem ex posteriori. & hoc debet fieri, vt quæstio nunquam inter emptorem & vendit. possit insurgere, nec oriri. Res venditæ â venditore declarari debent quo ad eorum valorem, s. quantitatem, qualitatem, situm: & ad rei entitatem. quod fit ad vtilitatẽ venditoris, quoniam ipsis rebus sic declaratis emptor aliqua actione suum venditorem super re vẽdita minus repetere potest. Quomodo autem istas declarationes habeat ordinare, litera nostra docet. Ad secundũ princ. membrum, s. nunquid pro libro vendito insurgat vtilis redhibitoria? & sic breuiter respondetur, & potest etiam insurgere actio quanto minoris vtilis directa autẽ non: quia liber directo modo nõ existit morbo vel vitio labefactus, sed vẽditor tenetur de vitiis, quæ possunt esse in libro, nisi agatur contrarium inter eos: quia si pactũ de vitio inter ipsos contrahẽtes si liber est coruptus, cuius debeat esse damnum. Sed de consuetudine bene tenetur venditor abradere errores, & emptor facere. quod deficit, suis sumptibus & expensis

Venditio futuri fœni & fructuum percipiendorum.

ANtonius dedit, & vendidit Cor. totam herbam seu futurum fœnum quãtumcunq; & qualecumq; fuerit, vel erit, & percipi poterit, vel haberi pro anno præsenti in prato suo sito ad centenarium, cuius hi dicuntur cõfines, &c. ad percipiendũ, colligendũ, & habendũ. sua autoritate, omnibus ipsius empt. sumptib. & expensis, & ad omnẽ suã ex nunc custodiã, & omne periculũ, atq; casum rapinæ, incendij, & inundationis aquarũ, & cuiuscunq; alterius fortuiti euentus semel, videlicet, tantũmodo secandũ & colligendum tẽpore cõpetenti, illo. s. quo prata secantur, pro pretio xx. lib. Bo. quod pretiũ di. vend. confessus & contẽtus fuit se ab ipso empt. hab. & recep. exceptioni sibi nõ dati, & non soluti pretij, doli. & in factũ actioni, & omni alij auxilio omnino renuntiãs. Promittẽs ipsi Cor. ꝑ se & suis hæred. stip prædictũ fœnũ sibi ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere, autorizare, & desbrigare: & prædictã vend. & omnia & sing. suprascripta firma & rata habere, & tenere & non cõtrafacere, vel venire aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto. Sub tali pœna, &c. vt sup.

Instrumentum venditionis fœni terreni, & fructuum in futuro percipiendorum. Secund. memb. secund. part. Rubr.

PRæsens instr. habet sex cap. Primum est cõtrahentium. Secund. est herbæ venditæ. Tert. pretij. Quar. quasi traditionis. Quintum promissionis de legitima defensione. Sext. & vlt. pœnæ. Circa præsens instru. sunt duo notabiliter attendenda. Primò, quæ venditio sit ista, quæ fit in casu nostri instr. Secundò, si res vendita sub conditione pereat, cuius periculum sit. Ad primum, s. quę vẽditio sit ista? & dico ꝙ est conditionalis vend. Nam tacita conditio, si nascatur: vnde si herba nascitur, valet vend. alias non valeret: sed deberet expectari ꝙ nascatur in futuro anno, nisi sit dictum in instr. venditionis, vendidit herbam, quæ nascetur hoc anno. nam si tunc herba nascetur hoc anno, valet vend. quæ de iure aliàs non valeret, nec debet expectari in alio anno. Idem est in reb. similib. nam si quis vendidit futurum partũ ancillæ, videlicet, si partus nascatur, aliàs non. nisi partum sterilem vẽdidisset: quia tunc tenetur ad

omne

omne damnum & intereſſe emptoris. Ad ſecund. princip. membr. ſ. ſi res ſub conditione vendita perit, cuius ſit periculum? & dico ꝙ periculum eſt emptoris, ſi nouẽ concurrant. Primò, requiritur ꝙ venditio ſit pura, & non conditionalis. Secũdò, ꝙ vend. ſit facta ſine ſcriptis: nam ſi eſſet in ſcriptis, perit periculo venditoris quouſq; inſtr. nõ eſſet lectum & a partib. approbatum. Tertiò, requiritur quòd venditio fiat in ſpecie, vt vendo talem rem, nõ autẽ in genere, vt vẽdo tibi de equis meis. Quarto requiritur quòd ſit talis, quæ recipiat guſtationem, vt eſt vinum: nam ante guſtationem perit periculo vẽditoris, ſed poſt guſtationẽ perit periculo emptoris, ſi fuit vinum in ſpecie venditũ: vt quia dixit venditor, ego vendo tibi iſtas decẽ corbes vini: & tunc poſt guſtationẽ perit emptoris periculo. Sed ſi vendidiſſet generaliter, vt quia dixit, vendo tibi decẽ corbes vini de penu mea: & tunc antequàm pereat emptoris periculo, duo requiruntur, ſ. deguſtatio & menſura: & vẽditor bis vel ter denuntiauit, vt reciperet vinum ſuum: ter denũtiatione facta vt guſtet, & accĩpiat: quòd ſi nolit vinum accipere, poteſt illud ad menſuram effundere: ſed curialius faceret, ſi vas acciperet ſumptibus emptoris, & ibi vinum poneret. Quintò, requiritur quòd venditio ſit certa non autem incerta: vt eſt quando quis vendit alternatiuè. nam tunc res perit periculo venditoris: ſed vltima perit periculo emptoris. Sextò, requiritur quòd non pereat publicatione propter delictum venditoris. Septimò, requiritur quòd fiat pactum, ſi res perit quòd non pereat venditoris periculo. Octauò, requiritur quòd venditor non ſit in culpa: vt quia aliquis furatus fuit equum, quem nocturno tẽpore ſub porticu dimiſit. Nonò & vltimò, requiritur quòd venditor non ſit in mora danda: vt quia rem dare debebat hinc ad xv. dies, & ipſe diſtulit per menſem: nam tunc mora vertit periculum in moroſum. Vnde ſolent dici quidam verſus, qui nouem prædictos modos in ſe breuiter comprehendunt. Et ſunt hi:

Res perit emptoris damno, ſi venditio ſit
Pura, carens ſcriptis, ſpecialis, certa, nec ante
Guſtum, nec tollit rem publica pœna, nec obſtat
Pactum, nec culpa vendentem, vel mora damnat.

Si verò futuri fructus vendantur, & certo termino dari promittantur, ita scribes.

ANTONIVS de.ven.Co.omnia futura vellera,siue futuram lanam.quantacunque & qualiscunq; fuerit, & quam tonderi.i. percipi & haberi contingerit in anno pręsenti ex trecentis ouib suis,quas habet in maritima: & ipsam lanam infra xv.dies dictis ouib. tonsis eidem Corrad. dare.& consignare Bon,omnib.suis expensis solenni stip. promittens,Pro pretio v.sol.Bon.pro quolibet vellere, siue x.lib.Bon.pro quolibet centenario ponderis dictæ lanę de quo pretio di Ant.confessus& contentus fuit se ab ipso Cor.habuisse & recepisse 30.lib Bon.exceptioni sibi non datæ & non solutæ quantitatis pecuniæ omnino renuntians.Residuum verò dicti pretij, prout in sum̃a fuerit, & ascendet,idem Corr.ipsi Ant.soluere.& dare solenni stip. promisit dicta lana præponderata & consignata eidem. Quæ omnia & singula suprascripta promisit vna pars alteri adinuicem,solennibus stip.hincinde interuenientibus: firma & rata habere & tenere, obseruare & adimplere, vt suprà habes in instr.arrharum. Veruntamen si aliæ oblig. interuenerint & promissiones,vtputa, de dationib. & solutionib.prædictis faciendis vbicunq; locorum & fori de præceptis recipiendis, recurre ad subsequentem librum vbi agitur de his quæ ad tempus debentur.

Si verò futuri fructus vendantur, & certo termino dari promittantur,ita scribes. Rubric.

PRæsens instr.habet tres partes.Nam in prima parte ponuntur pacta vnius contrahentis,s. Nico..In secunda parte ponuntur pacta alterius contrahentis, s. Corr. in tertia parte ponitur clausula generalis, quæ ligat ambos contrahentes cum vinculo pœnæ. Et ista clausula habet tres partes,sicut & aliæ clausulæ.Circa præsens instr. ego quæram videre primò in quo differt à superiori quod tractat de ven. futuræ herbæ?&dico quòd primò differt,quia superius instr.dictatur per capi,sed istud per partes: & rõ est,quia in eo se venditor obligauit ad nihilum instr.vend. emptori nisi ad ea q̃ sunt de natura contra. s. qa rẽ tradidit,

Differẽtia inter præsens instrumẽtum & superius.

dit,& de euictione promisit:sed in isto instr. bene vẽditor obligatur,s. ad lanam dandam emptori. Item differt inter se,quia emptor superioris instr. ad nihil se obligat ad soluendum residuum pretij. Secundò differt: quia emptor debuit in præcedenti instr. suis expensis herbam colligere. Sed hic vẽditor tenetur lanã portare omnib. suis expensis.

De venditione fructuum ad plures annos.

ANto. dedit,vend. Cor. vsus fructus,reditus,&obuentus cuiusdam vineæ sitæ in villa sancti Rophili,cuius hi dicuntur confines,hinc ad quinq; annos ꝓximos dans & cõcedens eidem dictam vineam,& arbores,& omnia q̃ in ea sunt,& intra prædictos continentur confines,habenda,tenen. vtenda,& fruenda liberè per se vel alium,quem voluerit. hinc ad terminum supradi. Pro pretio 50. lib Bo. qđ pretium confessus & contentus fuit se ab ipso Cor. habuisse& rece. exceptioni sibi non dati,& non soluti pretij omnino renuntians,& promittẽs di. Cor. pro se & suis hæred. stip. prædictam vineam,& omnia & sing. suprascripta, q̃ in ea sunt,liberè vtenda,fruenda,vt di. est,ei&suis hæred. ab omni homine & vniuersitate,hinc ad terminum supradictum & dictos vsusfru. quos in dictis quinq; an. perceperit,tam intra terminum,q̃ posteà,perpetuò defendere, authoriza. & desbri. & prædictam vend. &omnia & sing. suprascripta firma & rata habere,& tenere, & non contrafacere vel venire per se vel ꝑ aliũ aliqua rõe vel cã de iure vel de facto. Sub pœna centum lib. Bon. stip. promissa & refectione dãnorum & expen. litis & extra & obliga. omnium suorum bono. & pœna soluta vel non,prædicta omnia & sing. firma perdurent. Econtra dictus Cor. promisit ipsi Ant. pro se & suis hæredib. stip. vineã. prædictam cum omnibus, q̃ in ea sunt sine fraude,vti & frui,& ipsius fossata & sepes ei⁹ manutenere & conseruare & eam quolibet anno debitis temporibus bene putare,releuare,lignonizare, & remanere,& in omnib. bene & sine fraude colere. Arbores siccas vel virides non incidere sine domini mandato, & finito termino dictam vineam in æquè & bono statu, vt nunc est ipsi domino liberè relaxare & consignare, Sub pœna centum lib. Bono, &c. vt suprà in hoc eodem instrumento.

Instrumentu venditionis fructuum ad plures annos. Ru.

PRæsens instrumentum continuatur ad præcedentia ista forma, Nos suprà vidimus de venditione rerum corporalium ab instru. vendi. quorum hucusque. Sed quia plerunque contingit non solùm vendi res corporales, sed etiã incorporales, ideo de venditione rerum incorporalium, sicut est vsusfructus, loco præsenti est agendum & videndum. declarat hæc rubrica, cùm dicit, instru. venditionis fructuum ad plures annos: Circa pręsens instr. ven. quinq; tibi per ordinem declarabo. Primò, quæram quid sit vsusfructus, & quare sic dicatur, & quotuplex sit. Secundò, qualiter & quomodo vsusfructus acquiratur. Tertiò, quæram qui possunt constituere vsumfructum quib. possit constitui, & in quib. rebus constituatur. Quartò, quid sit emolumentum, siue vtilitas vsusfructus. Quintò, qualiter & quibus modis vsusfructus tollitur & finitur. Ad primum, scil. quid sit vsusfructus? & dico quod vsusfructus est ius vtendi fruendi alienis rebus, salua rerum substantia: est autem ius in corpore, quo sublato, & ipsum tolli necesse est: vt Instit. de vsufru. in princip. Exponamus modò verba in definitione contenta, & primò dicit vsusfructus est ius. & per hoc not. quòd vsusfructus est quid in corpore. Nam vbicunque ponitur hæc dictio, iùs, illa definitio cum suo definito est quid in corpore, siue definitio contineat in se corporalia, siue incorporalia. vt possunt plura exẽpla dari. Et hoc vt est in hæreditate. Nam hęreditas est successio in vniuersum ius, quod habet defunctus tempore mortis suæ. Nam hæreditates incorporales sunt, licet in his sint corporalia. Sequitur. vtendi fruendi, & per hæc not. quod vsufructuarius plus iuris habet in re in qua habet vsumfructum, quam creditor in pignore. Nam creditor vt nõ potest re pignorata: imò si vtitur ea, committit furtum. Sed vsufructuarius bene potest vti re, in qua habet vsumfru. Sequitur, alienis rebus, & per hoc not. quod vsufructus consistit in re aliena, non autem in sua propria: quia nemo potest in re sua vsumfructum habere formalem, scili. separatum. Sed res mea mihi seruire non potest, sed in causis sic. Nam cum causa seruit, scilicet, cum re, nam in ea habeo proprietatem & vsumfructum. Sequitur, salua re-

rum

rum substantia, quidam exponunt ista verba, id est, pręstita cautione de soluenda substantia.

Alij dicunt quòd non est verum. sed tu exponas melius, salua rerum substantia: quia tandiu durat vsusfru. quandiu durat res in qua quis habet vsumfru. & finita ipsa re, sicut & vsusfructus. Est. a. in corpore, id est, in corporali: nã in incorporalib. non potest constitui vsusfru. quia res incorporalis nullos dicitur vsusfru. parere, aut producere. Sequitur, quo sublato & ipsum tolli necesse est. nã sublato corpore, sublatus est vsusfru. Vsusfru. & vsufructuarius, nomina composita sunt, h. e. duobus rectis, & vtrinq; declinatur, illud verò ex obliquo & recto. Sed quotuplex est vsusfru. certè duplex, s. formalis & causalis. Formalis est, q à proprietate & substantia separatus est, vt est ille quē habet vsufructuarius in re quã habet ad vsumfru. Causalis vsusfruct⁹ est, qui seruit illi qui habet ꝓprietatem & vsumfru. *Vsusfructus quotuplex est.*

Ad 2. prin. memb. s. qualiter constituitur vsusfru. & dico quòd constituitur & acquiritur trib. modis, s. stipu. pactionib. & vltimis voluntatib. defunctorum. Pactionibus constituitur vsusfructus in emendo, in solu. recipiendo: & sic de aliis contractib. Stipulationib. constituitur vsusfructus vt stipulando vsumfru. sibi deberi: & sic etiàm in vltimis voluntatibus, vt in testamento, codicillo, & donatione causa mortis. Nam quotidie dicit testator, lego vxori meæ vsumfru. talis domus, donec vidualem vitam seruauerit, & hæc de secundo mēb. dicta sufficiant. Ad 3 prin. memb. s. in quib. põt constitui vsufructus? & dico quòd põt constitui in rebus mobilibus & imobilibus corporalibus non prohitis à lege alienari & quæ vsu non pereunt: vt est vinum, frumentum, denarij cum rebus mobilibus & imobilib. quia non refert, res, in qua habeo vsumfruct. sit mobilis vel imobilis, & bene dico, in reb. corporalib. non potest constitui vsusfructus: & bene dico, non prohibitis à lege alienari: quia si esset res prohibita à lege alienari, non posset in ea usufructus esse, & ratio est, quia vbi prohibetur alienatio. ibi prohibetur vsusfructus constitutio, & bene dico etiã, vsu nõ pereunt, sicut vinum, oleum, & frumentum, sicut est pecunia: & tunc in his rebus nõ potest constitui vsusfructus de iure, &c. Sed hic posset quæri, *Vsusfructus qualiter constituatur.* *Vsusfructus in quibus potest constitui.*

Qm̃ reliquit mihi vsumfructum in centũ lib. Bo. vel in cẽtum corbib. frumenti, quæritur an vsusfru. possit alienari? Et dico ꝙ non de iure ciuili: sed secundum senatuscon. valet & tenet satisdatione præstita ab vsufructuario, ꝙ finito vsufructu. æstimatio rei legatæ restitueretur hæred. & hæc satisdatio à testatore remitti non potest: quia est fauorabilis hæredib. & non testatori. Ad quartum prin. memb. s. ꝙ sit emolumentum & vtilitas vsusfructus? & ad eius euidẽtiam sic distinguendum est: aut vsusfructus debetur in re mobili, aut debetur in prædio, aut debetur in re immobili. Si debetur in prædio, & tunc distinguendũ est, aut illud prædium est rusticum, aut vrbanũ. Si est vrbanũ, vt est domus. & tũc vsusfructuarius põt dominum proprietatis de domo expellere, & in domo per se cum familia habitare, & domũ alteri locare, & gratis concedere, & recipere reditus & obuentus. Si autem est rusticũ prædium, & tunc distinguendũ est: aut est terra vinearia siue aratoria, aut pratiua, aut vallatiua, aut buscina, aut syluana. Si est aratoria, & tũc debet habere vsusfruct⁹ arborum, s. pirum, &c. Industriales fructus sunt, qui nascuntur industria & cautela, vt frumentũ, vinum & omne genus bladorum. Sed nunquid vsusfructuarius põt incidere arbores, quæ sunt in terra aratoria, in qua habet vsumfructũ: & dico ꝙ non põt incidere arbores virides sine consensu veri dñi, sed siccatas bene põt incidere, & tenetur alias arbores eiusdẽ generis subrogare loco arborum demortuarũ siue euulsarum, hoc tenetur, & verũ est, si vsusfructuarius ad suos vsus dictas arbores applicuerit, & nõ ad vsus dñi: & cũ pacto sit ita expressum, alioquin non tenetur alias arbores loco euulsarum, nec alias subrogare. Sed quid de arboribus vento euulsis? dico ꝙ dñs proprietatis eas debet habere, non autẽ vsusfructuarius, nisi vellet habere arbores, & ponere in ædificio, in quo habet vsumfructũ: & isto casu nõ tenetur vsufructuarius alias arbores subrogare, cũ non pertineant ad eum; & dico ꝙ arbores virides incidere non põt, tñ pedamenta & ramos incidere põt, sicut erat consuetus facere bonus paterfa. Si autẽ quis habet vsumfruc. in re vineata, debet vuas habere, & põt etiã colligere vuas nõ maturas, & debet etiã salices habere & perticas: etiã debet habere

Vsusfr. quod sit emolumentũ.

vites

vites putatas & debet etiam habere vites desiccatas. Sed debet alias subrogare in loco deuulsarum vitiũ, sed de nouo propaginare non tenetur, & debet eam colere, vt faceret quilibet bonus paterfa non .a. debet dimittere capita longa, vt calleant multum vinum, quia vites citius veterantur. Si autem quis habet vsumfructum in terra pratiua & tunc debet habere fœnum & herbam: & toties põt colligere herbam, quoties faceret quilibet bonus paterfa. & si arbores sunt in prato, ipse põt habere vsumfructum. Si .a. quis habet vsumfructum in terra buschina, & tunc debet habere ligna, q̃ nascuntur in nemore, & illa põt incidere vẽdere, & alienare: & dico ꝙ non põt incidere ligna hæc, q̃ ibi nascuntur. Nã si ibi essent q̃ non inciduntur, & tunc illa non põt incidere ligna, h.e. quæ ibi nascuntur. Nam si ibi non essent arbores, quæ ibi nascuntur. tunc illas non potest incidere, sed podamenta & ramos potest incidere: & toties põt incidere nemus, quoties faciebat bonus paterfam. Si.a. quis habet vsumfruc. in terra syluaria, & tunc distinguas: aut illa terra syluaria est cædua. i. talis, q̃ possit incidi aut non. Si est cædua, & tunc non põt incidere eã nisi ramos & podamenta arborum. Si.a. quis habet vsumfruct. in pecudib. siue aliis animalib. & tunc debet habere caseum & lac, & pilum, & lanam, debet etiã habere fœtum, & in fœtu veniunt suculi, agni, vituli, equuli, & hœdi. Sed pone ꝙ pecus moritur, nunquid debeat aliam subrogare? certè sic, si pecus incuria & negligentia vsufructuarij pereat, & non aliàs: qm̃ si ex morbo & accidente pereat, diligẽtia adhibitoria non tenetur. Sed pone ꝙ quis habet vsumfru. in ancilla aliena, quæritur quæ veniant in tali vsufructu? Quidam dicunt quòd veniunt opera, q̃ ipsa operatur, & lucratur dño vsufructuario. Sed quæritur, si legatum est factum ancillæ, cui cedat, an vsufructuario, an dño ꝓprietatis? & dico quòd cedit dño proprietatis, non. à. vsufructuario: quia legatum non venit in fructu. Sed quæritur, an partus ancillæ veniat in vsufructu? & dico quòd non: quia homo est dignissima rerum creatura: vnde Ouidius, ait.

Pronàque cum spectent animalia singula terram,
Os homini sublime dedit, cœlùmque videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Et Helias dicit: Fecit Deus hominē ad imaginem suam & dico non esset conueniens ꝙ partus veniret in vsufruct. & hæc omnia sunt vera de vsufructuario, secus est in vsuario. Nā vsuarius est qui habet nudum vsum, & minus habet, q̄ si haberet vsumfru. nam si quis habet vsusfructus in domibus pōt ibi perhabitare, & seruos suos, & quorum opibus ipse vtitur, & vxorē suā recipere, sed alteri locare, nec gratis concedere, pōt: Ad 5. prin. memb. s. qualiter & quib. modis vsusfructus tollitur & finitur? & dico ꝙ tollitur multismodis. Primo modo finitur morte vsufuctuarij. Nā mors omnia tollit, siue soluit: habetur ꝓ generali regula. Omnia cum morte soluuntur. C. si reus vel accusa. mor. 6. casib. fallit, & est speciale in vsufru. q̄a trāsit ad hæredes, vt fit in casu nostri instr. nam quidam cepit vsūfru. ad tēp⁹ quinqueñij, modò si moritur triēnio, ad huc vsusfru. descendit ad hæredes, donec tēpus limitatum esset & cōpletum. Item finitur etiam morte, s. per maximā capitis diminutionem. i. qñ homo amittit ciuitatem & libertatem. Item etiam finitur per mediā capitis diminutionē, s. qñ amittit vnum ex prædictis. Per minimā. a. capitis diminutionem non. Item etiam finitur non vtendo certo tempore: nam si quis habet vsumfru. & stat decem annis inter præsentes, & xx. inter absentes, ꝙ nō capit vsumfru. amittit eum: quia infra hæc tempore fit præscriptio, veluti de reb. venditis & alienatis (verum est tamen, si dñs ad se non traxerit, seu rem receperit) qm̄ si negligentiam eius, qui est vsufructuarius, fructus pretij de quo capiebat fructum, hoc anno pereat, sequentib. annis ipse nunquam repetere poterit. Item finitur, si vsufructuarius cedit vsumfru. proprietario: qđ secus est, si alienetur extraneo: quia non valeret alienatio, & perderetur vsusfructus. Itē si proprietarius vsufructuario dedit. nam tunc fit consolidatio. i. ꝓprietas reuertitur cum vsufructu, & conuerso. Itē tollitur vsusfructus corpore pēpto. Nā si ædes, in quib. habeo vsumfru. incendio combustæ sunt, vel earum vitio corruerunt, & vsusfru. perit: verum est, si dñs non promiserit se euicturum fore & vsufructuario ex accidente & infortunio sese contrahendo deperdita dixerit refecturum seu compensaturū: quia tunc vsusfructus non deperit. Sed quæritur, si

Vsuari⁹ quis est.

ritur, si pro parte perit, & pro parte non, vtrum in parte, q̄ remansit, teneatur esse vsusfru. & dico ꝙ sic. Sed quæritur si domus in totum perit, an in solo vel in terra, quæ remãsit, debeatur vsusfru. & dico quòd non. Item quæritur, si quis habet vsumfru. in gregib. & greges pereunt, vtrum vsusfru. debeatur? & ad hoc sciẽdum sic distingue: aut grex perit in totum, aut in patte. Si in totum perit, extinguitur vsusfru Si .a. perit pro parte, & tunc non extinguitur vsusfructus: imò vsufructuarius debet loco aliarum defunctarum alias subrogare: & illud instr. ordinatur per partes, & non per capi. & prima pars habet sex capitula. Primum est contrahentium. Secundum vsusfructus. Tertiũ rei, Quartum pretij. Quintum promissionis de legitima defensione. Sextum & vlti. pœnæ cum obligatione bonorum, & refectione damnorum & expen. Secunda pars, quæ ibi incipit, econtrà di. dñs Corr. continet promissionem factam à Cor. in qua promittit sine fraude, & vult vt illa arbitrio boni viri, & finito tẽpore inter ipsos liberè relaxare & consignare in æquo & bono statu: vt nunc est, & hoc promittit sub certa pœna, &c. Hæc de primo capitulo dicta sufficiant in præsenti. Sed quia nihil dicitur actum, donec aliud supest ad agendum. Refero gratias omnium Largitori: qui voluit huius capituli lecturam idoneè me habere bonum principium meliusque medium, cum fine tenere.

Instrumentum venditionis, actus & itineris.

ANto. dedit. ven. iter & actum in perperuum in campo & per campum suum situm in curia sancti Ro. à mane cuius possidet talis, &c. s. à latere mane dicti campi per viã latitudinis septẽ pedũ tenus fossato cãpi prædicti, quantũ protenditur ipse campus ad vineam, vel ad fundum ipsius Corr. situm iuxta prædictum campũ, ita quòd ipse & eius hæredes, & quisque alter eius nomine deinceps in perpetuum per cãpum prædictum possit liberè ꝑ dictam viam qñcunq; & quotiescunq; ad vineam prædictam ire, transire, & redire cum personis, plaustris, equis, & hastis. Dans cedens eidẽ plenum ius dicti itineris, actus, & viæ: & huic conditioni & seruituti perpetuò subiiciens rem eandem pro pretio x. lib. Bononi. quod pretium dictus venditor confessus & contentus fuit se ab ipso emptore habuisse

& recepisse, & exceptioni sibi non dati & nõ soluti pretio omnino renuntians: & dans eidem licentiam & liberam potestatem ipsius itineris, actus, & viæ. & iurisdictionis, & seruitutis quasi possessionẽ ex nunc sua autoritate intrandi, & decætero retinendi & constituens se interim quasi suo nomine possidere. Necnon ꝓmittens di. empt. ꝓ se & suis hæred. stip. litem vel controuersiam, vel eius hæred. de prædictis vel prædictorum occasione vllo tẽpore non inferre, nec inferenti consentire: sed ipsum iter actum, & viá, ius, conditionẽ, & seruitutẽ perpetuò ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere, autorizare, & desbrigare: & prædictá vend. & omnia & sing. suprascripta ppetuò firma & rata habere & tenere, & non cõtrafacere vel venire aliqua rõe vel cã, de iure vel de facto. Sub pœna 35. lib. Bo.

Instrumentum venditionis, actus itineris. Tertium membrum secundæ partis. Rub.

REstant duo instr. primi cap. ad dicendum, quorum primum est instr. vend. actus & itineris: modò ad euidentiam istius instr. de seruitute, non modica essent dicenda: sed suprà plenissimè habuistis in instr. vend. factæ à minore fideiussorem præstante de rebus seruitutẽ debentib. Tamen videamus quot cap. habet præsens instr. & dico quòd habet sex. Primum est contrahentium. Secundũ est rei vẽditæ. Tertiũ pretij. Quartum traditionis. Quintum promissionis de legitima defensione. Sextum & vltim. pœnæ, cum obligatione bonorum, & refectione damnorum.

Instru. vendi. & concessionis iuris lignorum in pariete vel in muro vicini mittendorum.

ANtonius dedit, vendidit, cessit, & concessit Cor. ius trabum, & quorũcunq; lignorum immitendorum in pariete siue muro domus ipsius Ant. contiguo domui ipsius Cor. quandocunq; & quotiescunq; opus fuerit, habuerit, & voluerit, possit sua authoritate imittere seu impingere trabes, & quæcunque ligna vsque ad medium, seu vsque ad interiorem tunicam dicti muri, dummodo murus ipse ruinæ: vel præcipitij, siue grauis deteriorationis periculũ non incurrat, ipsum murum huic perpetuò subiiciens seruituti.

seruituti. Pro pretio decem lib. Bon. quod pretium dictus venditor confessus & contentus fuit se ab ipso emptore habuisse & recepisse. Exceptioni sibi non dati & non numerati pretij omnino renuntians. Et dans ei licentiam & plenam potestatem ipsius iuris & seruitutis quasi possessionem ex nunc sua authoritate intrandi, & decætero retinẽdi. Constituens se interi quasi possidere suo nomine. Nec non ꝑmittens dicto ẽptori ꝓ se & suis hæred. stipu. litẽ vel controuersiam ei vel eius hæred. de prædictis vel prędictorum occasione vllo tempore non inferre, nec inferenti consentire: sed dictum ius & seruitutem perpetuò ab omni homine, &c. vt suprà, in præcedenti contractu.

Instru. vendi. & concessionis iuris lignorum in pariete vel in muro vicini mittendorum. Rubrica.

SEquitur etiam aliud instr. vend. & concessionis iuris lignorum in parietem vel murum mittendorum: & circa idem multa essent de seruitutibus dicendũ. Sed in prænominato instr. plenissimè habuisti, ergo de his ad præsẽs omittitur causa breuitatis. Tamen istud præsens instr. habet sex capitula. Primum est contrahentium. Secundum est rei quasi venditæ. Tertium pretij. Quartum quasi traditionis. Quintum promissionis de legitima defensione. Sex. & vlti. pœnæ, &c. Et hæc de primo cap. ad præsens dicta sufficiant. Explicit primum capit. de emptio. & vendit. amen. Incipit lectura secundi cap. de dotibus. Quam cuiuslibet humani operis est nomen sum̃i principis inuocandum, cuius inuocatione omissa nullum ordinatè geritur negotiũ. & eius inuocatione præmissa qui est gubernator cuncta debitum sortiuntur effectũ: meritò eius gratiam in lectura eius 2. cap. ĩploremus Amen.

SECVNDVM CAPITVL.

Incipit in quo infrascripti continentur titu. videlicet.

PRAECEDENS Capitu. rerum mobilium & im̃obilium traditionum continet instru. Verùm quia non solùm his titulis & modis, de quib. in cap. ipso fit mentio, imò & per dationes in dotem res hæ eidem in alium transferuntur: & ex matrimoniis,

vnde dotium constitutiones originem trahunt, quædam etiam alia prodeunt instr. Idcirco secũdo loco capit. hoc dotium & aliorum ex matrimoniis procedentium cõtractuum formas docet.

Incipit secundum capit. de dotibus. Rubri.

PRæsens capi. &c. hic ponitur quoddam præambulum continens in se continuationem hui⁹ secundi cap. quæ à magistris totaliter ordinatur. Et circa hoc procemium vbi hunc ordinem obseruabo. Primò, continuabo capit. ad præcedentia. Secundò diuidam cap. & apponam ad illud. Tertiò, quæram de materia dotium, quia de dotibus in præsenti loco fit mentio specialis. Ad primum igitur, sci. continuare cap. & sic continuatur ad superiora ista forma. Nos supra vidimus de alienatione rerum, mobilium & imobilium diuersis titulis & causis in capitu. præcedenti. Sed non solùm titulis supradictis nobis rerum dominia acquiritur, sed etiam per titu. siue causam dotis rerum dominia de vno in alterum transferuntur, meritò de ipsa dote loco pręsenti videamus: innuit hoc Rubrica, cùm dicit. Incipit secundum cap. de dotibus. Et circa hanc continuationem tres possunt fieri oppositiones, quarum prima est ista: Videtur quòd istud cap. cum præcedenti debeat esse idem, quia per præcedens primum capitu. dominia rerum de vno in alterum transferuntur, ita & per istud: ergo debet esse idem. Respondeo, & dico quòd hæc fuit ratio: qa per titulos primi capituli rerum dominia transeunt in emptores & accipientes sine onere & causa libera, s. matrimonij ex causa prædicta: sed iste res per tit. secundi cap. transeunt in accipientem cum suo onere & causa, s. matrimonij. Secundo modo circa eam interrogatur, quare istud capitu. non fuit positum in præsenti capit. & sequenti, cum quibus conuenire videtur? & dico quòd ideo per se ponuntur instr. secundi cap. quia pro parte tenent naturam primi cap. & pro parte tertij. Tenent partim naturam primi cap. inquantum ille qui accipit ex tit. secundi cap. efficitur verus dominus & directus. Item partim tenent naturam tertij capituli: quia instr. tertij capitu. sunt temporalia ita instr. huius secundi cap. sunt temporalia. Tertio modo op-

ponitur

ponitur, videtur quòd de isto secundo capitulo & tertio de debitis & creditis debeat esse vnum:& quæro, quare author non facit vnum ex eis? nam ibi tractatur qualiter quis efficitur debitor & creditor, ita & hic, & probo secunda rõe, quòd illud capi. debeat esse cum tertio: nam illa sunt instru. temporalia, & ita respõdeo, & dico quòd dupliciter respondetur. Primò quòd sint temporalia illa instr. imò temporalissima. Nam vni mutuo pecuniam vsq; ad messem: sed ista sunt perpetua.i. tandiu durant, quandiu durat matrimonium. Secundo modo respondere quia per ista instr. rerum dominia transferuntur in accipientẽ, quod secus est in aliis, quia quandoque per dantem, quãdoque per accipientem. Ad 2. igitur veniamus, s. videre diuisionem huius secundi capi. & diuisio talis est. Præsens capitulum diuiditur principaliter in partes tres. Nam in prima parte ponuntur instr. dotium. In secunda parte ponuntur instr. donationis propter nuptias. In tertia parte ponuntur instr. sponsaliorum & matrimonij contrahendi. Prima pars incipit ibi in primo instr. & protenditur vsq; ad instr. donationis propter nuptias. Ibi secunda principalis, & durat vsque ad instr. sponsaliorum & matrimonij. Ibi tertia. & vltima pars, in qua ponuntur instr. sponsaliorum & matrimonij contrahendi, & durat vsque ad finem nostri capi. Iterum prima pars diuiditur in partes duas. Nam in prima parte ponuntur instr. rerum immobilium. In secunda ponuntur instr. rerum mobilium, & de pecunia data in dotem. Ibi primum instr. dotis constitutæ in re immobili, & durat vsque ad instru. rerum imobilium, & pecuniæ numeratæ, Ibi secunda pars, & durat vsque ad inst. donationis ꝑpter nuptias, quæ est pars principalis hui⁹ secundi capi. Iterum prima pars subdiuiditur in partes duas. Nam in prima parte ponuntur instr. rerum imobilium inæstimatarum. In secunda parte ponuntur instr. rerum mobilium æstimatarum. Ibi prima, & durat vsque ad inst. dotis constitutæ in rebus mobilibus. Ibi pars secunda primæ partis, & durat vsque ad instru. dotis constitutæ in re mobili & pecunia numerata. Ad illud capi. opponitur, & dico quòd non fuit bene, nec ordinarè dictatum, & quòd author non bene se habuerit in dictando. Nã ipse author

Diuisio tertium ca.

primò posuit instr. dotis. Secundò instr. donationis propter nuptias. Tertiò, instr. sponsaliorum & matrimonij, quo malo ordine author fuit vsus. Nã primò debebat tractare de sponsalitiis & matrimoniis: quia rationabiliter dicitur præcedere instr. matrimonij instr. dotalibus. Ad hanc dubitationem sic respõdet dominus Rola. se ad hoc exigere excusando dicens, quod leges & iura ad ipsa adaptantur, quæ sunt in frequentiori vsu: ideo non magis vtimur instr. matrimonii siue sponsaliorum narrando de contrahendo matrimonio, efficiuntur de vsu modica instru. Vel posses tu huic argumento taliter respondere: & dicas quod non est curandum, quæ instr. præponantur, dumodo de omnibus tractetur. Ad 3. s. videre de materia dotium: & quia hîc fit mentio de dote, vt materia dotium clareat euidenter, quæram x. per ordinem esse notanda. Primò, quid sit dos, quare sic dicatur, & quot nominibus nuncupatur. Secundò, quod duplex sit dos, siue dotis diuisio. Tertiò, qui possunt constituere de voluntate, & qui debẽt constituere dotem de necessitate. Quartò, quibus potest constitui dos de voluntate, & quibus debet dari de necessitate. Quintò, qualiter fit dotis constitutio. Sextò, in quibus rebus fiat dotis constitutio, & in quibus nõ. Septimò, ad quem spectat dotis deterioratio, siue emolumentum, siue vtilitas. Octauò, cui competit actio de euictione dote euicta. Nonò, qñ dos sit restituenda. Decimò, cui competit actio de dote in certo casu restituendæ dotis, siue cui sit dos restituẽda, & qñ fit dotis restitutio. Ad 1. prin. mẽ. s. quid sit dos definiendo? & dico quod dos est, quæ datur ab vxore vel eius patre marito vel eius patri propter onera matrimonij sustinenda, vt sit perpetuò penes eũ. Vel breuius: Dos est, quæ propter matrimonij onera à muliere nubente viro datur: vt matrimonialis facilius conseruetur societas, vt vult Azo in sũma C. de iure dotium. l. si rẽ æstimatam. ff de iure dotium. Modo exponamus verba in definitione contenta. Et dicit, dos est quæ datur, notariũ cùm dicit, quæ datur, non .a. conc editur: nam maritus efficitur verus & directus rei dominus datæ in dotem. Modo sequitur, ab vxore, nam vxor habet constituere dotem marito. Sequitur, vel eius patre, & per hoc nota, quod quilibet

Dos quid sit.

ibet potest pro muliere dotem constituere. Sequitur, ma-
ito, nam ei debet dos dari. Sequitur, vel eius patri, s. patri
nariti potest dos dari. Sequitur, propter onera matrimo-
ii sustinenda, & per hoc nota, quod ideo dos datur, vt ma
tus possit onera matrimonij sustinere, & pati: non, a. cre-
as quod quis non possit contrahere matrimonium sine
ote, sicut cum dote. Nam & sine dote potest matrimoniũ
ontrahi, Sed dos sine matrimonio esse non potest, Sed q
cipit vxorem indotatam, tenetur eam alere? certè sic, &
iam eius filios: nam sibi debet imputari damnum, qua-
ipsam accepit. Nam damnum quod quis sua culpa sen-
, sibi imputare debet, & non alteri: vt perpetuò sit penes
, & dicit ꝑpetuò. i. tandiu quandiu durauerit matrimo-
ım & per hoc nota ꝙ perpetuum in iure sumitur multis
dis. Primo modo, vt nunc dixi: Alio modo sumitur. i. ve
n, & hoc non est perpetuum. i. generaliter verum. Alio
do sumitur perpetuũ pro præfinitione tẽporis, vt Chri-
erit perpetuo. i. sine tẽporis præfinitione. Alio modo
itur pro spacio 30. ann. vt Insti. de actio. Actiones ciui-
ũnt perpetuæ. i. 30. an. duraturæ. Sed quare dicitur, dos
è quasi doni datio. Vnde dos Græcè, Lati. dicitur dona
Sed quot modis nuncupatur dos? certe appellatur dos
rna Græcè, & La. idẽ qđ donatio, inde descendit anti-
rna. & dicitur ab anti, qđ est contra, & pherna donatio,
e antipherna quasi donatio facta in contrarium dotis
rito vxori. Inde etiam descendit parapherna: & dicitur
a qđ est extra, vel iuxta, & pherna qđ est donatio. in- Dos vn
rapherna. quasi bona inducta in domum mariti iux- de dici-
l extra dotem, vt sunt ciminilia, & multa alia gaudio- tur.
l iocalia, q̃ portat mulier in domum mariti. Sed cuius
sta bona paraphernalia? certè ad hoc sciendum sic di-
e: quia aut mulier induxit ea in domum mariti, vt es
nariti: quia dixit, marite, ista bona dedit mihi talis
lo ꝙ sint tua: & tunc maritus pốt ea alienare. Aut in
ea in domum mariti, vt non essent sua, s. mariti. Sed
opria, quia penes se retinebat, & vtebatur eis & non
tunc sua essent: & pro ipsis habet mulier omnia bo
riti obligata sicut pro dote sua: Sed veniunt ne ista
restituenda? distinguendnm est, aut sunt in domo tẽ-

pore restituendæ dotis, aut non. Si sunt, restituenda sunt. Si autem non sunt, restituenda non sunt. Ad secundū princip. mēb. s. quotuplex sit dos: & dico quòd dos est duplex, s. profectitia & aduentitia. Profectitia est quæ obuenit à patre vel auo paterno, vel ex bonis patris vel aui paterni, vt l. profectitia. §. fi. ver. cæterùm, & sic no. ꝙ duo sunt necessaria ad hoc vt dicatur dos profectitia. Primò, ꝙ dotem constituat pater, auus, vel proauus paternus. Vnde si alia persona quam ex istis constituerit dotem, nō esset dos profectitia sed aduentitia. Secundum est necessarium, ꝙ dos sit constituta de bonis paternis, aui vel proaui, & non de aliis bonis. Sed dos aduentitia est, quæ aliunde obuenit q̃ à patre, vel de bonis eius, vt vult Azo in sum. l. profectitia §. si quis certam. ff. de iure dotiū. Sed quid prodest hoc scire. s. an sit aduentitia an profectitia? & dico quòd prodest hoc scire, quia si est dos profectitia. i. à patre profecta, & ꝙ à patre prouenit, ad patrem redire debet. Sed si est dos aduentitia: quia fuit de bonis dotis matris vel ipsius mulieris, & tunc est restituenda ipsi mulieri. Sed pone quòd pater maritauit filiam, de quibus bonis debet dare filiæ dotem, an de bonis propriis, an de bonis ipsius filiæ? Et ad hoc sciendum sic distingue: aut promisit constituere dotem filiæ de suis bonis, aut promisit constituere de bonis filiæ tātùm, aut promisit constituere de bonis suis & filiæ suæ simul: aut nihil dictum est, de quib. bonis cōstituatur dos. Si. a. pater promisit constituere dotem de bonis suis propriis, & tunc tenetur, vt promisit. Si. a. promisit dare dotē de bonis filiæ: & tunc de bonis filiæ habet dotem constituere. Si. a. promisit dotē constituere de bonis comunib. s. de bonis ipsius patris & de bonis filiæ: & tunc subdistingue, aut est ita diues, quod possit dotem cōstituere de suo proprio, & tunc habet dotem constituere de bonis suis. Aut est ita pauper quod non pōt dotem constituere de bonis suis: & tunc habet dotem constituere in totum de bonis filiæ: quia dos debet esse in totum profectitia, vel in totum aduenditia, & aliqñ mixta: nā aliqñ pater dat xx. lib. Bon. & quia in totem non sufficiunt, patruus dat alias xx. Et sic dos mixtim perficitur. Si. a. pater nihil dicit: de quib. bonis haberet dotem constituere? & tunc si pater est diues intel-

Dos quotuplex sit.

intelligitur de bonis ipsius, nulla de bonis filiæ habita mentione. Si.a.est pauper, & tunc intelligitur de bonis filiæ. Ad 3.prin.mẽb.s.qui possunt dotem de voluntate cõstituere, & q debẽt de necessitate? dico ꝙ oẽs illi possunt constituere dotẽ de volũtate, q possũt aliâs cõtrahere & de bonis suis alienare: & nõ minores possunt dotẽ constituere, nisi cõtraherent cũ soleñitatib. dotem dando. Sed qui debent dotem de necessitate constituere? certè pater pro filia auus pro nepte, proauus pro pronepte: & dico de auo vel proauo paterno, non .a. de materno. Item cogitur constituere dotem tutor pro pupilla, curator pro adulta, secũdum dignitates & facultates eorum. Aliæ personæ non coguntur: vnde non cogitur frater pro sorore dotem constituere, nisi pater in suo reliquerit testamento, nec mater pro filia cogi pôt: sed si volunt, bene possunt arctari alienare. Sed pone quòd pater suam filiam semel maritauit, & ipsa vidua est, vult secundo maritari, & pater vult dotem minuere de eo quod habuit prima vice, quæritur vtrum possit? & dico quòd non, nisi esset de consensu filiæ: nisi eius substantia esset clandestinè deminuta. Ad quartum princ. membrum, scilicet, cui possit dos dari de voluntate? & dico quod potest dari illi, qui potest se obligare ad restituendam dotem. Sed cui debet dari dos de necessitate? certè illi, qui habet onera matrimonij sustinere. Vnde si maritus habet onera matrimonij sustinere, detur ei. Si pater mariti, detur etiam ei. & not. quod potest omnibus dari dos de voluntate mariti. Ad quintum princip. membrum, scilicet, qualiter constituitur dos? & dico quòd dos tripliciter constituitur, scilicet, pactionibus, stipulationibus, & vltimis voluntatibus. Pactionibus, id est, pactis & pacto vnde dos potest constitui: & est speciale, vt pactum nudum pariat actionem in isto casu, s. fauore matrimonij & donatione. Stipul. potest dos constitui, vt promitto tibi per pactum centum nomine dotis. Item constituitur dos traditionib. vt accipe istam rem datam tibi in dotẽ. Item vltimis voluntatib. defunctorum, vt filiam meam mihi pro dote sua in centum lib. hæredem instituo. Item contrahitur dos purè, vt promitto tibi dare centũ in dotẽ, nõ posito die vel conditione. Itẽ contrahitur in diẽ, vt à Pascha in an-

Qui possunt dotem constituere

Dos cui possit cõstitui.

Dos qualiter constituatur.

tea tibi nomine dotis centũ dabo Itẽ contrahitur sub cõditione, vt puta, si Papa veniet Bo. tibi centũ dabo in dotẽ. Sed qua actione agitur, si ꝓmisit nudo pacto? certè actione condictionis ex lege, Sed si promisit per stipulationem, datur actio ex stipulatu. Si per testamentũ, datur actio ex testam. Ad sextum prin. memb. s. in quib. rebus dos potest constitui? & dico ꝙ potest constitui in rebus mobilibus & im̃obilibus, corporalibus & incor. præsentibus & futuris, demonstratiuis ad oculũ & ad intellectum, diuisis & indiuisis, in totum & ꝓ parte. In præsentib. & futuris, vt sunt futuri fructus, dummodo sint tales, quæ possunt aliàs in cõtractum deduci, & quæ non prohibentur a lege alienari. Fallit tñ in re religiosa, quę licet aliàs alienari non possit, potest tamen dari in dotem. Sed nunquid vsusfructus põt in dotem constitui? certè sic. Sed pone ꝙ maritus cedit ab vsufructu, nunquid mulier potest agere cõtra eum? distingue: quia aut vxor habet proprietatem rei, in qua maritus habet vsumfructum, vel dotem, vel nomine dotis, aut extraneus, & appello omnem extraneum, præterquã ipsam vxorem. Si autem ipsa mulier habebat proprietatẽ rei, in qua maritus habebat vsumfructum, pro dote: & tunc non potest agere contra maritum: nam maritus posset dicere:

Dos qua actione petitur.

Cum culpent alij te me laudare necesse est,

Quia primò habebas proprietatem nudã, nudũ amodò habebis vsumfructum. Si autem persona extranea habet proprietatẽ in re, in qua maritus habet vsumfr. & tunc vxor bene potest agere contra eum. Sed in quibus reb. põt constitui dos? certè potestis colligere ex prædictis: nam nõ potest dari dos in rebus, in quib. alienatio prohibetur à lege. Ad septimum princ. memb. s. ad quem expectat augmẽtum, siue deterioratio, & interitus rei datæ in dotem, an marito, an vxori? Et ad hoc sciẽdum sic distingue: quia aut fuit data res mobilis æstimata, aut immobilis & inæstimata. Si fuit data res im̃obilis inæstimata, & tunc dãnum & emolumentũ spectat ad mulierẽ. Si autẽ fuit data res mobilis æstimata, & tunc damnum & vtilitas spectat ad maritum, quia est debitor æstimationis & non rei: quia tunc illa res æstimata est fundus emptionis. Ad octauum prin. memb. s. cui cõpetit actio de euictione dote euicta, an ma

Dotis augmẽ. vel deterioratio ad quẽ spectat.

rito

Actio de euictio. dotis ad quē spectat.

rito, an vxori? Et ad hoc sciendum sic distinguendum est: Quia aut res immobilis inæstimata fuit data in dotem, & tunc mulier aget de euictione. Aut res mobilis æstimata, vel pecunia, vel res mobilis: & tunc iterum subdistingue: Quia aut incipit à promissione de danda, & tunc indistinctè aget maritus: Et si ille vellet dicere, nos dedimus: iste replicabit, & dicet, non videtur venisse, qui non stetit: non videtur datum, quod non durauit. Aut incipit à traditione, & tunc iterum distingue: quia aut fuit ꝓmissum de euictione, & tunc aget maritus per actionē ex stipulatu: aut non fuit ꝓmissum sibi de euictione, & tunc iterum subdistingue: quia aut res fuit data bona fide credens rē esse suā & habuit causam ignorātiæ: & tunc non agit maritus, sed non tenebitur dotem restituere in casu restituendæ dotis. Aut fuit data mala fide sciens rem non esse suā, & tūc subdistingue: quia aut fuit mulier: quæ dedit dotē: vel pater, auus, vel proauus paternus: & tunc aget actione in factū, quia nō debet ipsos infamare. Aut fuit quilibet & alter extraneus: & tunc aget maritus actione de dolo, quæ habet aliqua infamare. De nono & decimo puncto dicam in eodem cap. in quadā nota, quæ dicit: Præterea not. ꝙ dos cō stante matrimonio restitui non debet: qa donec matrimonio dissoluto nō fit dotis repetitio: & hæc sufficiant de materia dotiū in præsenti loco quòad theoricā. Sed nūc quo ad practicā videamus. Et dico ꝙ istud instr. diuiditur ꝑ partes, & non ꝑ cap. quia in eo ambæ partes oblig. Nam in 1. parte ponuntur pacta & conuentiones vnius contrahētis. In 2 ponuntur pacta & cōuentiones alterius cōtrahentis. Ibi secunda pars incipit, Quapropter. Prima pars habet 5. cap. Primum est contrahentiū. Secundū rei datæ in dotē. Tertium traditionis. Quartum promissionis de legitima defensione. Quintum & vltim. pœnæ. Secunda pars habet duo cap. Primum est promissionis de restituenda dote. Secundum est pœnæ cum refectione damnorum.

Instrumentum dotis constituta in re immobili æstimata, & in pecunia, & rebus mobilibus æstimatis.

DOminus An. dedit, & tradidit Georgio ꝓ se & suis hæred. recipienti in dotem & nomine dotis dominæ Ma. suæ filiæ di. Geor. ex matrimonio copulatæ. Domum vnā

inæstimatam sitam in contrata tali, cuius tales dicuntur confines,&c. Ad hab. te. pos. & quicquid sibi & suis hæred. (debito iuris saluo) deinceps placuerit faciendũ, cum omnib. & sing. quæ intra prædictos continentur confines, vel alios, si qui forẽt, cum acces. & egres. suis vsq; in viam pub. cum omnib. & singulis, quæ habet supra se, vel infra se, seu intra se in integr. omniq; iure, & actione, vsu, seu requisitione ipsi rei modo aliquo pertinente. Quam rem ipse do. An. se di. Geor. nomine constituit possidere, donec ipsius rei possessionem acceperit corporalem. Quam accipiendi sua authoritate, & retinendi deinceps ei licentiam omnimodam dedit. Promittens pro se & suos hæred. di. Georg. pro se & suis hæred. stip. prædictam rem ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere, authorizare, & desbrigare: prædictam traditionem: & omnia & sing. suprascrip. firma & rata habere, & tenere, & non contrafacere vel venire per se vel per alium, aliqua causa vel ingenio, de iure vel de facto: Sub pœna cent. lib. Bono. stip. promissa. & refectione damnorum & expensarum litis & extrà, & obligatione omn. suorum bon. & pœna soluta vel non, prædicta omnia & sing. firma perdurent. Quapropter versa vice di. Geor. promisit per se & suos hæred. sine aliqua exceptione iuris vel facti, se obligando dict. do. An. pro se & suis hær. stip. restituere ead. D. Mateldę siue ipsorum hæred. vel cui ius & casus dederit prædictam domum in omnẽ euentum restituendæ dotis: Sub pœna cent. lib. Bo. stipu. promissa: qua soluta vel non, prędicta omnia & sing. firma perdurẽt. Item reficere, & restituere sibi omnia & sing. damna & expensas litis, & extrà. Pro quib. omnib. & singulis firmiter obseruandis obligauit eid. omnia sua bona. Cęterũ mandauerunt & voluerunt duo eiusd. tenoris ex his fieri instr. vnum, videlicet, pro vna quaque partium prædictarum.

Instrumentum dotis constituta in re immobili æstimata, & in pecunia, & rebus mobilib. æstimatis. *Rubr.*

PRIMA PARS.

VIso de constitutione dotis rei immobilis inæstimatæ, nunc videamus de constitutione dotis in pecunia numerata vel alia re æstimata. Istud instrum. ordinatur per

partes

partes & nõ per capitula, quia in eo ambæ partes obligantur. Nam in prima parte ponuntur pacta vnius contrahentis. In secunda parte ponuntur pacta alterius contrahent.

Prima pars habet quinque cap. Primum est contrahentium. Secund. est res mobilis datæ in dotem. Tertium est traditionis. Quart. promissionis de legitima defensione. Quint. & vlt. pœnæ cum refectione damnorum & expensarum. Secunda pars habet tria cap. Primum est confessionis. Secund. est promissionis de restituenda dote. Tertium & vlt. pœnæ. Tamen vt plenè liqueat materia istius instr. more solito tibi tria per ordinem declarabo. Primò quæstam ad quid operatur æstimatio facta in casu nostri instr. Secundò, si maritus vel vxor sunt decepti, an eis subueniatur per beneficium restitutionis in integ. Tertiò, exponere notam in fine instr. contentam. Ad primum, s. ad quid operetur æstimatio facta in præsenti loco, siue in casu nostri instr? & dico quòd operatur ad quatuor, Primò operatur, quia facit fundum esse emptitium, & facit desinere ipsum esse dotalem. Nã perinde esset, ac si maritus emisset, & competit ei vtilis actio ex empto, quia non directè emit, sed quasi. Fallit tamẽ in duob. casib. in quib. æstimatio non facit desinere fundum esse dotalem. Primus casus est, quando æstimatio facta est, vt sciatur vtrum fundus sit pluris vel minoris æstimationis matrimonio dissoluto. Secundus casus est, quando facta est æstimatio, vt mulier soluto matrim. possit habere regressum, vel velit ad rem, vel velit ad æstimationem pretij. Secundò operatur, quia soluto matrim. est restituenda æstimatio, & non res, etiam inuita muliere. Tertiò operatur, quia si res perit, nõ perit periculo mulieris, sed mariti. Quartò operatur, quia maritus potest vendere istam rem æstimatam datã in dotem, etiam muliere non consentiente: quòd secus est, si esset res inæstimata. Nam muliere nolente alienari non posset.

Aestimatio dotis facta quid prosit.

Ad secundum principale membrum, s. nunquid si maritus vel mulier decipitur in æstimatione dotis, restituatur eis? & dico quòd vtriq; succurritur per beneficium restitutionis in integrum, siue sint decepti in modico, siue in enormi damno, siue dolo aduersarij siue nõ, siue sint maiores siue minores, & est speciale in isto casu, vt maiores pe-

tant restitutionem:& hoc si, si plus vel minus valebat tempore contractus secus si post contractum valebat plus vel minus. Ad 3. & vlt. principale memb. s. exponere notam in fine instr. contentam:& nota. dicit, quod si quis dat in dotem rem imobilem æstimatam: dic vt in superiori instru. dictum est. Si .a. dat res mobiles vel pecuniam, & tunc vtaris forma instr. dotis constitutæ in pecunia & rebus mobilibus ęstimatis quod statim ex ista nota procedit. Si autem mulier dat res mobiles vel imobiles in dotem æstimatas, vel dat pecuniam, potes vti triplici forma instr. Vno modo vt dicit præsens instr. Alio modo, vt facias instru. pro viro, qualiter mulier dat in dotem talem & talem rem, vt semper pateat de titulo & causa quare maritus habet, & possidet istam rem. Aliud instru. facies pro vxore. s. qualiter iste maritus confitetur habuisse dotem ab ea in his rebus: vt ipsa mulier possit soluto matrimonio virtute huius instru. probare de confessione dotis: & vigore huius instrumen. (matrimonio dissoluto) securius dotem ab his, qui tenentur, repetere possit, & iste modus est pulchrior primo, &c.

Instrumentum dotis.

DOmina Franceschina filia quondam domini Arduini dedit & tradidit iure proprio in perpetuum Damiano eius sponso & viro pro se & suis hæredib. recipienti in dotem & nomine dotis, petiam vnam terræ aratoriæ æstimatam centum lib. Bon. positam in villa sancti Rophili in tali loco, quam esse dicit & conuenit decem tor. & eiusdem tales esse confines, &c. Ad haben. tenen. pos. & quicquid sibi & suis hæredibus deinceps placuerit perpetuò faciendum. Cum omnibus & singulis quæ infra prædictos continentur confines vel alios, si qui forent: Cum accessi. & egres. suis vsque in viam pu. & cum omnibus & sing. quæ habet supra se, vel infra se, seu intra se, in integrum, omnique iure, actione, vsu, seu requisitione sibi ex ea re, aut ipsi rei modo aliquo pertinente. Quam rem ipsa domina Franceschina se di. Da. nomine constituit possidere, vsquequo rei possessionem acceperit corporalem: quam accipiendi sua authoritate, & retinendi deinceps ei licentiam omnimodam dedit. Promittens per se & suos hæredes dicto D. pro se &

se & suis hæredibus stip. litem vel controuersiam ei vel eius hæred. de re ipsa vel eius occasione vllo tẽpore non inferre, nec inferenti consentire: sed ipsam rem tam in proprietate quàm in possessione ei & suis hæred. ab omni homine & vniuersitate legitimè defen. authorizare, & desb. & prædictam traditionem & omnia & sing. suprasc. perpetuò firma & rata habere, & tenere, & non contrafacere vel venire per se vel per alium, aliqua causa vel ingenio, de iure vel de facto. Sub pœna dupli dictæ æstimationis stip. promissa, & refectione damnor. & expen. litis & extrà, & obligatione omnium bono. suor. & pœna soluta vel non, prædicta omnia & sing. firma perdurent. Item dictus D. confess⁹ & contentus fuit se habuisse & recepisse ab ipsa domi. Frãc. in dotem & nomine dotis in alia parte 50. lib. Bo. in denariis & reb. mobilib. æstimatis: exceptioni sibi non datæ & non solutæ quantitatis, & rerum mobilium omnino renũtians: Necnon promittens per se & suos hæredes dictæ domi. Franc. pro se & suis hæred. stip. soluere, & dare, ac restituere eidem, aut eius hær. siue cui ius & casus dederit dictas ducentas lib. Bo, in omnem euentum restituendæ dotis. Sub pœna dupli dictæ quantitatis pecuniæ stip. promissa: quia soluta vel non, prædicta omnia & singu. firma perdurent. Item reficere & restituere sibi omnia & sing. dãna & expensas ac interesse litis & extra. Pro quibus omnib. & sing. firmiter obseruandis obligauit eidem omnia bona sua. Cæterùm voluerunt & mandauerunt ex hoc contractu duo instr. eiusdem tenoris confici, videlicet, vnum vnicuiq; parti dandum. Et nota quod qñ contingit casus prædictus, videlicet, quod daretur in dotem res imobilis æstimata, & pecunia cum reb. mobilib. põt seruari forma prędicta. Sed nihilominus potest & alius seruari modus, qui mihi non minus, sed magis prædicto placet. Facies .n. duo instru. vnum, s. de sola traditione rei immobilis æstimatæ: quod incipies secundum quod incipit prędictum instru. & continuabis per totum vsque ad locum, vbi dicitur. Item dictus D. & ibi terminabis instru. & pones subsequenter locum, & testes, & hoc instrumentum erit viri, vel accipientis rem. Et posteà facies aliud instru. dotale pro vxore, siue pro eo, qui dotem dat, hoc modo.

Instrumentum dotis. Rubr.

ISud instr. potest esse cum præcedenti, tamen duo facio causa faciendi pulchriorem lecturam. Et vt plenè tibi liqueat eius materia, quæram duo in ordine declarāda. Primò ad quid operatur pactum factum in casu nostri instru. & an valeat. Secundo, videre quædam pacta, quæ aguntur inter virum & vxorem vtrum valeant. Ad 1. s. ad quid operatur pactum? Et tale est pactum: quia dicit d. Ma. soluto matrimonio ego volo petere æstimatio. dictæ terræ, vel ipsam terram & hoc, si tunc tēporis res erit penes te, valeat ne istud pactū? certè sic. Sed ad qd operatur? certè ad hoc quidā dicerent cōiter qđ esset fundus dotalis: quia res est inæstimata, vt mulier habeat electionē, vt velit ad rē, vel velit ad æstimationem: tñ dicas ꝙ esset verū, si nō esset cōditionale, sed istud pactum est conditionale. Sed pone ꝙ eius maritus vel eius hæredes habent rem penes se, ipsa petere poterit illam, & non æstimationem: & si non erit, petet solùm æstimationem, qđ secus est in præcedenti instr. nam ipsa mulier semper pōt petere, vel vult rem, vel vult æstimationem: quia semper debet esse penes maritum, qa nunq̄ pōt alienari, quia est fundus dotalis, quia facit purum pactum sine aliqua conditione, sed in isto instru. ista mulier fecit pactum conditionale, cùm dicit, si penes eum vel eius hæredes erit. & dico quòd fundus erit emptitius: quia ipsa tacitè videtur fecisse pactum marito, quòd posset vendere illam rem: & ideo poterit ipsam rem alienare maritus. Ad 2. s. videre quędam pacta, quorum primum est illud: Ponamus quod mulier fecit tale pactum marito, ꝙ posset vendere dictam rem: & si plus recipiet æstimatione facta de dote, sit vtilitas mulieris: & si plꝰ receperit ad minus teneatur in restituendo dotē soluto matri. valetne pactū? certè sic. Secund. pactum est: nā vxor dicit? O Boëti, do tibi istam rem, æstimatā ꝓ centum ad pact. ꝙ si vendes eā, re vendita pretium sit loco ęstimationis, & ita mihi habeatur dissoluto matri. valétne hoc pactū? certè sic virtute pacti. & sic no. ꝙ pacta bona fide facta inter virum & vxorem debēt obseruari, dum. non sint in dānum & fraudē dotis: qa pacta & cōuētiones, q̄ fiunt in dotis dānum & donationem, etiam seu fraudem nunquam rata intelliguntur.

Instrumentum

Instrumentum dotis constituta in pecunia & rebus mobilibus ita scribes.

DAmianus fuit contentus & confessus se habuisse & rec. ac sibi integrè datas, solutas, & traditas esse à dña Frá. eius sponsa & vxore in dotem & nomine dotis ducentas & decem lib. Bo. hoc modo, s. cent. lib. Bo. in vna petia terræ aratoriæ posita in curia sancti Rophili æstimata ipsa quantitate cen. lib. Bo. Quam petiam terræ dicta do. Franc. ipsi Damiano æstimatã, & dictum est tradidit, vt patet in inst. scripto manu mei notarij suprascripti. Reliquas verò lx. lib. in pecunia & reb. mobilib. æstimatas. Exceptioni sibi non datæ, & non solutæ, & non traditæ quantitatis pecuniç, & rerum mobi. siue dotis, omnino renuntians. Necnõ ꝓmittens ꝑ se & suos hære. dictæ do. Fran. ꝑ se & suis hær. stip. soluere, & dare, ac restituere eidem, aut eius hæred. siue cui ius & casus dederit, ipsas ducentas lib. Bo. in omnẽ casum & euendum restituendæ dotis Restituendo prædictam dictæ petiæ terræ æstima, aut ipsam petiam terrç si tunc temporis penes eum, vel eius hæredes fuerit. Ita tamẽ quòd in optione sit ipsius dñæ Fran. vel eius hæredum, siue illius, cui de iure restituenda fuerit dos prædicta, recipere alterum qđ maluerit prædictorum, æstima. videlicet siue terram. Sub pœna dupli dictæ quantitatis pecuniç stip. promissa, qua soluta vel non, prædicta omnia & sing. firma perdurent. Itẽ reficere & restituere sibi omnia & sing. dãna & expensas, ac interesse litis & extrà. Pro quib. omnib. firmiter obseruandis obligauit ei omnia bona sua. Quod verò dictum est suprà de restituẽda æstimatione vel re, intelligas ponendum esse in instr. si expressim inter partes agetur: alioquin directo procedas illã clausulã prætermittẽs.

Instrumentum dotis constituta in pecunia & rebus mobilibus.

ANtonius fuit confessus & conten. se habuisse & recepisse, ac sibi integrè datas, solutas, & numeratas esse & traditas à domino Ar. dante & soluente dotis nomine & pro dote dominæ Ma. eius filiæ ipsi An. matrimonio copulatæ centum lib. Bon. inter denarios & res mobiles æstimatas,

dicta dom. Ma. nondum. tradita viro, sed adhuc in domo patris sui existente: exceptioni sibi non datæ, & non solutæ, & non traditæ quantitatis pecuniæ, & rerum mobiliū, siue dotis, & omni alij iuris auxilio omnino renuncians. Necnon promittens per se & suos hæredes dicto do. Ar. pro se & suis hæredibus, stip. soluere, dare, & restituere eidem do. Ma. siue ipsorum hæredib. aut cui ius, & casus dederit, dictas Cent. lib. Bo. in omnem euentum restituendę dotis sub pœna dupli dictæ quantitatis, stip. promissa: qua soluta vel non, rata maneant omnia & sing. suprascri. vel infrascripta. Itē reficere & restituere sibi omnia & sing. dāna, & expensas, ac interesse litis & extra. Pro quibus omnib. & singulis firmiter obseruandis obligauit eidem omnia sua bona, tam habita, quàm habenda.

Instrumentum dotis constitutæ in pecunia, & rebus mobilibus, ita scribes. Rubrica.

PRæsens instrum. continuatur ad superiora ista forma: Nos supra vidimus de dote constituta in rebus imobilibus: sed quia plerunque contingit quòd dos constituitur in aliis rebus quàm in rebus immobilibus, s. in rebus mobilibus & pecunia, meritò de ipsa dote constituta in rebus mobilibus loco præsenti est agendum, & viden. declarat hæc rubri. cùm dicit, instr. dotis constitutæ, in pecunia & rebus mobilibus. Præsens instr. habet tria cap. quorum primum est confessionis de dote habita. Secundum est promissionis de restituendo dotem, qñ erit tempus. Tertium & vltimum pœnæ. Tamen vt huius instr. materia tibi clareat euidenter; tria volo per ordinem intimare. Primò qualiter cap. confessionis in instr. dotis per te notarium, debeat ordinari & variari. Secundò, qualiter cap. secundum promissionis in eodem instr. debeat ordinari. Tertiò, ad quid operantur illa verba in instr. apposita, s. do. Mathelda nondum tradita viro suo. Ad primum, s. qualiter cap. confessionis per te no. debeat variari? & dico quod ad hoc vt ordinetur plene in ipso capi, ponas quinque: Primò, facias mētionem de confitente, s. an sit maritus, vel pater an quælibet alia persona cum marito, vt puta, frater mater, &c. Secundò, facias mentionem de nomine dantis, s. an sit pater, an mulier,

an mulier, an alius extraneus. Item habes facere mentione de quantitate dotis, s. quanta sit, & qualis, s. an sit pecunia numerata, an sit res mobilis, an imobilis. Item facias mentionem de confessione facta à marito de solutione dotis, s. in cuius præsentia sit numerata, & tunc apponas confessionem simpliciter: & non est necessaria renuntiatio, & statim nascitur actio ex stipulatu. Et si est data sed non numerata, dic qualiter confitetur dotem recepisse, & habuisse, & renũtiat qualiter fuit data sed nõ numerata, in cuius præsentia, & oritur actio ex stipulatu. Sed si simpliciter confitetur habuisse dotem, dic. Ant. fuit confessus & contentus. & dic quòd nascitur actio ex stipulatu: sed non est efficax, nisi qñ de rei veritate est numerata: quia in quãtitatibus numeratio prębet i°. i. præscriptionem: non autem confessio vel scriptura inducit obligationem: Item quinto facias de renuntiatione, si renuñtiat exceptioni non numeratæ dotis. Ad 2. prin. memb. s. qualiter cap. promissionis in inst. dotis per te no. debeat variari? & dico ꝙ dupliciter variatur. Primo modo secundum consuetudinem, & hoc fit secundum ignorantiam notariorum. Nam dicunt alternatiuè, i. per istas coniunctiones, vel, vel aut. Secundo modo vtitur in bono tabellione. Nam debet tabellio videre si est pater, qui dotem dat pro filia, & stipulatur dotem sibi restitui in omnem euentum restituendæ dotis, bene facit per legem, quæ dicit. Dos à patre profecta ad patrem redire debet. Sed diceres generaliter, qualiter promittit dotem restituere in omnem euentum restituendæ dotis: & si illa posteà decedit liberis existentibus, debet dos restitui. Sed bonus tabellio diceret, vultis vos quòd dos restituatur, si decederet sine liberis extantibus? certè non, dicit iste pater mulieris: imò volo quod eius hæredes habeant. Item dicit, si solueretur matrimonium morte mariti, vultis quòd dos restituatur sibi vel eius hæredibus? Sunt quidam, qui dicunt, quod si pater stipulatur dotem, videtur si liberi non extarent: si frater dat dotem pro sorore sua, appones stipu. eius, siue velit dotem sibi restitui liberis existentib. siue non: & qualiter erunt in concordia, ita pones. Sed si maritat de bonis mulieris, debet reuerti ad mulierẽ, vel ad eius hæredes. Ad 3. prin. mem. f.

ad quid operantur illa verba, quæ ponuntur in instr. s. ipsa dña Ma. nondum traducta viro suo? & dico quod operantur ad hoc, quia videtur patrem fuisse stipulatum inconti nenti, & non ex interuallo, sed ad quid operatur stipulatio facta statim & non ex interuallo? infra habebis in nota, q̃ dicit. Præterea no. quod dos constante matrimonio, &c. Sed ad quid operatur æstimatio facta in casu nostri instr. & dico quod parum operatur: quia siue obligetur marit⁹, siue non, mulier habet semper bona mariti obligata tacitè, quę tm̃ operetur quantum expressa. Nam si est prior in tẽpore, potior erit in iure. Et si alij creditores erunt priores in tempore, erunt potiores in iure. Sed si haberent expressam hypothecam, s. creditores & mulieres, seruatur regula, quæ dicit: Qui prior est in tempore, potior est in iure. & si vterq; habet tacitã hypothecã, pferuntur mulieres.

Si vero vt seruetur forma statuti communis Bonon. tempore restituendæ dotis voluerint partes expressã facere mentionem, quanta sit quãtitas, quæ reb. mobilib. datur & pãnis, ita scribes.

ANtonius fuit contentus & confessus se habuisse & recepisse à do. Fran. eius spõsa. & vxore in dotem, & nomine dotis centum lib. Bo. hoc modo, s. 35. lib. Bo. in lecto, & linteaminibus, & aliis pannis lineis, & rebus mobilibus, & alias 25. lib. Bon. 9. brachiis panni de Cypro viridis, & vno Pelloto de flanchis pro vestibus ipsius do. Ma. reliquas verò in pecunia numerata: Exceptioni sibi non solutæ & non traditæ quãtitatis pecuniæ & rerum mobilium siue dotis secundum prædi. modum, & omni alij iuris auxilio animo renuntians. Necnon promittens p se & suos hæredes dicta d. M. pro se & suis hæredibus stipu. soluere, are, & restituere eidem aut eius hæred. siue cui ius & cas⁹ dederit, ipsas centum lib. Bon. &c. vt suprà in proximo instr. No. quòd in his instr. huiusmodi pactum aliquãdo interuenire solet, videlicet, cùm vir non habeat, vel possideat immobilia, agitur quòd ipse idem vir ad certum tempus emat aliquam possessionem, siue rem imobilem certi pretij, quæ hypothecata sit vxori pro dote: quod pactum si interuenerit, ita scribes. Ponas .n. totum instr. per ordinẽ, vt

superius

superius continetur: postquam dixeris, obligauit idẽ omnia sua bona tam habita, quam habenda subsequenter dices: Itẽ dictus An. vt ipsi d. M. tutius caueatur, vt & ipsa tutiorem pro dote sua habeat hypothecam, pacto promisit, & conuenit eidem d. M. pro se & suis hær. stip. se hinc ad vnum añum in ciuitate vel districtu Bo. aliquam poss. pretij cen. lib. Bo. empturum, quæ ipsi vxori suæ hypothecata & obligata sit pro dote prædicta. Ita tñ quod ipsa specialis obligatio dictæ possessionis emendæ prædictæ non deroget generali, & pp ipsam specialẽ à generali hypotheca omnium suo. bono. ipsius An. ideo non recedat. Sed in ipsa speciali re & in omnib. bonis ipsius Anto. tam habitis quam habẽdis ius suum hypothecarum saluum sit, & integrè reseruatum: Sub pœna cen. lib. Bon. stip. promissa, & refectione damno. & expensa. litis & extrà, & obligatione omnium suorum bono. & pœna soluta vel non, prædicta omnia & sing. firma perdurent. Item nota quod licet fideiussores vel mandatores dotium dari prohibitum sit, adeo vt videatur neminẽ in huiusmodi fideiussione posse rationabiliter obligari, etiam quocunq; modo renuntiet. Potes tñ, si daturus fuerit huiusmodi fideiussor, aliam adhibere cautelam, videlicet, quòd facies eum vnà cũ principali dotem recipere, & ambos sicut duos reos habendi in instrumento insolidum obligati Renuntiationibus debitis appositis subsequenter hoc modo.

Dos.

ANto. filius quondam Boëtij, & Andræ. filius q. Phi. fuerunt confessi, & contenti, atq; asseruerunt se habuisse & recepisse, ac sibi integrè datas solutas, & numeratas & traditas esse à do. Corr. dante & soluente dotis nomine & pro dote Ma. d. sororis eius sponsæ & vxoris ipsi⁹ An. inter denarios & res mobiles æstimatas cen. lib. Bo. exceptioni non sibi datæ, non solutæ, & non numeratæ, atq; non traditæ quantitatis pecuniæ, & rerum mobilium, siue dotis omnino renunciantes. Necnon promittentes per se & eorum hæredes, vnusquisque eorum principaliter & insolidum se obligando di. Corr. pro se & suis hæredib. stip. soluere, dare, ac restituere eidem, aut ipsi d. M. vel eorum hæ-

redibus. aut cui ius & casus dederit, ipsas cen. lib. Bono. in omnem euentum restituendæ dotis. Sub pœna dupli dic. quantitatis pecuniæ, stip. promissa, & refectione damno. & expensa. litis & extrà, & obligatione omnium bonorum suor. & pœna soluta vel non prędicta omnia & sing. firma perdurent. Renuntians nouarum constitutionum & epistolæ diui Adriani beneficio exceptioni doli, condictioni sinę causa, in factum actioni, & omni alij iuris auxilio.

Si vero vt seruetur forma statuti communis Bono. tempore restituenda dotis voluerunt partes expressam facere mentionem quanta sit quantitas, qua in rebus mobilibus datur & pannis, ita scribes. ***Rubrica.***

PRæsens instr. dicit quod de statuto cōmuni Bo. id quod mulier in primo anno expendit in vestibus, vel in aliis rebus, quòd in casu restituendæ dotis dębet cōputari sibi, & inde minus restituatur: sed ipsa debet alias habere vestes qualescunq; sunt tempore restituendæ dotis. Hoc tñ attende secundum patriarum ritus, mores, ac consuetudines: quia sæpe, imò raro, cum dote vestes intelliguntur restituendæ. Sed est aliud statutum, quod dicit, quod maritus debet lucrari medietatem dotis, si ipsa mulier decederet sine liberis: & de consuetudine bene dicit, quòd partem habuit in reb. mobilib. æstimatis & aliam medietatē, &c. Sed quæritur ad quid operetur istud pactum, quod egit mulier cum marito, s. quod maritus de dote debeat habere vnum prædium? & dico quod multum operatur: nāque erit hoc p̄dium mulieri pro sua dote specialiter obligatum, & in eo p̄dio præfertur cæteris creditorib. mariti & aliæ mulieres, q̄ pri⁹ deberēt dotē recipere in bonis: sed per ipsam specialem obliga. ipsi generali obligationi, quā ipsa habeant in bonis aliis mariti, derogat: nisi agat per pactum, quod per specialem obligationem non derogetur generali obligationi: quod bene fecit ipsa mulier in casu nostri instr. Modo sequitur nota, quæ dicit quod fideiussores dotium dari prohibitum est, sed principales mandatores & receptores dotium dari permissum est: imò quotidie fit, vt vn⁹ fratęr mariti recipiat dotem vnà cū marito, & ad ipsius dotis restitutionem se principaliter obliget: quod

quod optimè est concessum per notã istius instr. & per omnes leges de mundo. Istud instr. habet tot capitula, vt primum dotis. Sequitur cum litera instr. & charta dotis, & not. prædicta quæ habet tria capitula. Primum est confessionis. Secundum est promissionis de restituenda dote. Tertium & vltimum pœnæ.

Instrumentum augmenti dotis.

ANton. confessus, & contentus, atq; asseruit se habuisse, & recepisse, ac sibi integrè datas, solutas, & numeratas esse à do. Ma. eius vxore in augmentum & nomine augmenti dotis suæ 50. lib. Bon. quæ ad ipsam d. M. siue ad dictum Ant. pro ea peruenerunt ex pretio quarundam possessionum quondam do. Ar. patris eius, sibi iure institutionis relictarum ab ipso patre suo in ipsius testamẽto scripto manu talis notarij: Exceptioni sibi non datæ, non solutæ, atq; non habitæ prædictæ quantitatis pecuniæ in augmentum, & nomine augmenti dotis prędictę, omni alij auxilio renuntians. Necnon promittens per se & suos hæredes dictæ d. Ma. pro se & suis hære. stip. soluere, dare, ac restituere eidem siue eius hæredibus, aut cui ius, & casus dederit, ipsas 50. lib. Bon. in omnem euentum restituendę dotis. Sub tali pœna: &c. Nota ergo in instr. augmenti dotis necessarium esse assignare causam, vnde peruenerit pecunia in augmentum dotis data. Nam aliâs esse præsumitũr de bonis viri & contractus huiusmodi fieri in præiudicium creditorum. Nota tñ quòd prima dotis constitutio ante matrimonium, & constante matrimonio, fieri potest: sed post primam dotis constitutionem non potest iterum constitui dos, sed augmentum dotis.

Instrumentum augmenti dotis. Rubr.

PRæsens instr. continuatur ad superiora ista forma. De prima dotis constitutione facta ab vxore in præcedentibus instru. huius capituli est dictum & declaratum. Sed quia plerunque contingit quod ista dotis constitutio augmentatur, meritò de ipso augmento dotis loco præsenti videamus. Istud instr. tria habet capitula. Primum est confessionis rei habitæ in augmentum dotis. Secundum est

promissionis de restituenda dote Tertium & vltimum pœnæ cũ refectione dãnorum, & obligatione bonorũ. Casus positioné omitto, quia legendo literã satis colligere poteris. Tñ quia fit hic mentio de augmento dotis, certè vt isti⁹ instr. materia clareat euidenter, quatuor tibi per ordinem intimabo. Primò, quid sit augmentum, & vnde dicatur, & quo téptore fiat. Secundò, quotuplex sit augmentum, & qui possunt doté augmentare, & quibus pôt augmentari, & in quib. reb. pôt fieri augmẽtum dotis. Tertiò, si maritus confitetur habuisse augmentum ab vxore, nunquid illa confessio noceat & præiudicet creditorib. mariti ipsius. Quartò, si maritus confessus est augmentum dotis recepisse ab vxore nunquid illa confessio noceat & præiudicet ipsi marito. Ad 1. s. quid sit augmentum dotis? Et dico quod augmẽtum definitur sicut dos, & sic dico. Augm. est quod datur ab vxore vel eius patre marito, vel eius patri pp onera matrimonii sustinenda, vt perpetuò sit penes eum. Et eo modo exponuntur verba definitionis, sicut illa dotis. Vnde si vis intelligere, vide supra huius primi cap. instr. & inuenies definitionem dotis, & eius expositionem. Sed vnde dicitur augmẽtũ, vel quare sic appellatur? Dicitur. n. augmentum ab augeo, auges: & sic nomen est consequens rei: vt esse debet. Sed qñ fit istud augmentum? certè post primam dotis constitutionem, & ante matrimonium ante carnalem copulam consumatam. & post matrimonium post carnalem copulam consumatã. Et nota, quòd si mulier acquirit aliquid, non acquirit marito, nisi in duob. casib. Primus casus est, qñ ipsa mulier ex sua persona aliquid lucratur. Secundus casus est, qñ ex rebus mariti lucratur, tñ cõmuniter tenetur, quod quicquid mulier acquirit, acquirit viro suo, quod sibi appropriet non consentiẽte, nec illam authorizante, ea viro & non sibi acquirit. Sed quare fit istud instr. augmenti dotis, siue illud augmentum. quia dote semel constituta, amplius constitui non pôt. Et rõ est quia ex vnico matrimonio vnica dos debet constitui: & ideo fit augmentum. nam si fieret aliud instr. dotis, sequeretur quod duo essent matrimonia, quod esse non pôt: & fit toties istud augmentũ, quoties pôt & vult mulier, Ad 2. principale mem. s. quotuplex sit istud augmentum? & dico

Augmẽtum quid sit.

Augmẽtũ quando fit.

quod

quod est duplex, s. profectitium & aduentitiũ. Profectitium est, quod a patre obuenit, vel ex rebus eius, vt ab auo vel proauo paterno, vel ex rebus ipsorum. Aduentitium est, quod aliunde obuenit quam a patre, vtputa, ex successione matris, vel alterius quàm ei⁹ patris: Sed qui possunt augmentum constituere? certè omnes illi, qui possunt primam dotem dare a contrario sensu, illi qui non possunt primam dotem dare, non possunt dotem augmentare. Vnum tñ scias, quod nullus cogitur dotem augmentare, sed dotem dare sic: vt supra in prin. hui⁹ cap. habes. Qui. a. possunt primam dotem constituere, & qui non, etiam suprà habes in prin. huius cap. Sed quib. põt augmentum constitui? certè omnibus illis, quibus prima dos põt constitui: Sed quib. põt prima dos constitui? certè illis, qui possunt se obligare ad dotem restituendam. Vnde fit augmentum marito vel alteri de voluntate mariti, & eadem dicas de augmento, quæ de dote dixi. Sed in quib. rebus fit dotis augmentum? certè in omnibus rebus, quæ possunt dari in dotem: q autẽ res possit in dotem constitui, suprà habes per totum istud cap. Sed qualiter fit istud augmentum? certè fit tribus modis. s. pactionibus, stipulationibus, & vltimis voluntatibus defunctorum: vt suprà in principio huius capituli habuisti, siue dictum est. Ad 3. principale membrum, s. si maritus confitetur habuisse augmentum dotis ab vxore, nunquid illa confessio habiti augmẽti ab ipsa vxore noceat & præiudicet creditoribus ipsius mariti? Et ad hoc plenè sciendum sic distingue: aut istud augmentum fuit factum cum causa, quia apparet vnde obuenit. Aut fuit factum sine causa, quia non apparet causa vnde obuenit. Si autem est factum cum causa, quia apparet vnde obuenit: & tunc valet augmentum, & nocet, & præiudicat creditoribus suis. Si autem non fuit factum cum causa, quia non apparet vnde obuenit? & tunc iterum subdistingue: quia aut sunt alia bona mariti defuncti, quæ sufficiunt in satisfaciendo creditoribus, & tunc augmentum valet, & nocet, & præiudicat creditoribus, quia præsumitur iure factum, & non fictitium. Aut non sunt alia bona, quæ sufficiant creditoribus vltra augmentum: & tunc non nocet, nec præiudicat creditoribus, quia præsumitur

Augmentũ dotis quotuplex est.

Augmentũ quibus potest cõstitui.

in fraudem creditorũ factum, nisi euidenter probaret causam vnde obuenerit augmentum: alioquin ipsi creditores accipiẽt omnia bona vltra dotẽ existentia. & hoc in prox. quarto puncto, vtraq; probatio satis patet clarè ad intelligentiam huius. Ad quart. principale membr. s. si maritus confitetur habuisse augment. ab vxore, nunquid illa confessio sibi vel eius hęred. præiudicet? & tunc distingue: quia aut augmentum sit cum causa, qui apparet causa legitima vnde obuenit. Aut fuit factum sine causa, quia nõ apparet causa legitima vnde obuenit. Si. a. fuit factum cum causa, & apparet vnde obuenit, & tunc nocet, & pręiudicat ei & eius hęred. Si. a. non fuit factum cum causa, quia non apparet causa legitima vnde obuenit: & tunc iterum subdistingue, quia aut matrim. soluitur morte mariti, aut morte ipsius vx. Si autem matrimon. soluitur morte mariti, & tunc illa confessio nocet & præiudic. hæredib. mariti, siue de rei veritate dederit, siue non. Nam maritus videtur id velle donare vxori, & istud augmentũ dotis. Si. a. matrim. soluitur morte vxoris, & tunc iterum subdistingue: quia aut maritus confitetur habuisse dictum augm. aut negat. Si autem confitetur habuisse, & tunc nocet, & præiudicat ipsi marito illa confessio. Si autem negat habuisse augm. & tunc quidã dicunt ꝙ ipse non tenetur restituere augm. Alij dicunt, quod tenetur: quia præsumptio esset contra eum. Alij dicunt, ꝙ non nocet ei illa confessio nisi hæredes probent expresse ipsum habuisse augm. Alij dicunt, vt Aurora, quòd est in hoc casu iudicandum per coniecturas vt putà, quia est quidam nobilis & diues, & accepit filiam cuiusdam rustici pauperis: isto modo pręsumitur quòd iste rusticus fecisset augm. dotis eius filiæ, & sic confessio facta ab ipso habiti augm. ab vxore nocet ei, & tenetur id restituere. Aut maritus erat rusticus, & pauper, & pater vxoris nobilis, & diues erat: & tunc nõ valet confessio, quia præsumitur tunc fictitium augmen. & non est restituendum. & hæc est satis bona opinio, licet non reperiatur in lege.

Instrumentum donationis propter nuptias.

ANto. ex causa donationis propter nuptias dedit & donauit do. Ma. sponsæ & vxori suæ pro se & omnib. suis & d.

& d.Ant.communibus filiis recipienti,medietatem,in super & quartam partem omn.suorum bonor.mobil.& immobil.præsentium & futur.ad haben.te.&pos.& quicquid sibi & dictis communib.eorum filiis deinceps placuerit faciendum.Promittens ipsi d.Ma.pro se & dict.communib. eorum filiis stipul. prædict. donationem propter nuptias firmam & ratam habere,& tenere,&non contrafacere vel venire aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto: Sub pœna cent.lib. Bo. stipu.promissa, & refectione damnor. & expensarum litis & extra, & obligatione omnium suor. bonor. & pœna soluta vel non, prædicta omnia & singula firma perdurent. Verumtamen no. quòd instr.prædictum in ciuitate Bon.à consuetudine temporis nostri abolitum esse dignoscitur. Sed ipsius donationis recta natura est tãtundem donare,quãtum donatur in dotẽ. Et dicitur hæc donatio iure longobardo margicax: & etiã secundum diuersos locorum mores diuersis cõnectitur pactis,& diuersis nominib. appellatur. Tu autẽ cũ fueris Romæ,Romano viuito more.Item debes scire ꝙ istius donat. virtus illico restitutis dotib.euanescit. Præterea nota, ꝙ dos constante matrim.restitui non debet,nisi in certis casibus de quibus nihil ad præsens.Licet vergente viro ad inopiã,vel eo,qui de restituenda dote promisit, possit mulier petere & exigere de bonis sibi hypothecatis insolutum pro dote sua autoritate cõis. Quo habito à cæterorum bonorũ hypotheca recessit:eo tamen quod insolutum acceperit à viro pro iure vsusfructus obligato,quandiu constiterit matrimonium,nihilominus remanente. Item non est prætereundum,quod aliquando contingit patrem filium à se emancipare,& dotem vxoris filij, quam ipse pater receperat,dicto filio suo consignauit. Debet enim mulier solicitè sibi cauere,ne dotem ipsam recipiat,& socerum absoluat,vel à prima obligatione, seu à primo obligato recedat. Quod etiam si faceret, non valeret, quia efficeretur conditio dotis peior. Agetur tamen inter patrem & filium emancipatum de faciendo & curando quòd vxor non mouebit socero vlterius litem de dote. Quod instrumentum ita scribes.

SECVNDA PARS.

PRęsens instr. continuatur ad superiora altero de duob. modis. Primo modo sic: De vna donatione causa mortis facta ab vxore marito in præcedentib. instr. est dictum & declaratum. Sed quia plærunque contingit quòd maritus donat vxori in contrarium dotis, meritò de ipsa donatione loco præsenti videamus, quæ appellatur donatio propter nupt.. Continuatur & secundo modo ista forma: Nos supr, vidimus in princ. huius ca. qualiter diuidebatur in partes tres. Nam in prima parte ponebantur instru. dotalia, In secunda parte instru. donationis propter nupt. In tertia parte instrum. futurorum sponsal. Sed viso de prima parte per ordinem, restat nunc videre de secunda, s. donatione propter nup. Innuit hæc Rubr. cùm dicit instru. donationis propter nuptias. Istud instr. habet quatuor capi. Primum est contrahent. Secund. est rei donatæ prop. nup. Tert. est promissionis de ratihabitione. Quar. & vlt. pœnæ cum refectione dãnorum & oblig. bonor. &c. Tamẽ quia hic fit mentio de donatione, vt eius materia liqueat euidenter, tibi tria per ordinem intimabo. Primò, quęram de donat. propter nup. Secund. de sponsalitia largitate. Tert. de donat prohibita inter virum & vxo. Ad primum, sci. de donat. propter nup. Et circa idem quærã quatuor. Primò, quid sit donatio prop. nup. & quare sic appellatur, & quot nominib. nuncupatur. Secundò, qui possunt hanc donat. facere, quibus potest donari propter nupt. quæ res potest donari, & quæ non. Tert. quę sit recta materia huius donationis propter nup. Quar. quæ sit virtus & effectus donationis propter nup. Ad primum, s. quid sit donatio propter nup. & dico ꝙ donatio prop. nup. est quæ fit, vel quã facit maritus, vel alter eius nomine, mulieri vel alteri nomine ipsius mulieris, vel alteri de eius volũtate, vt vxori de dote tutius caueatur: prius hæc donatio dicta est ante nupt. & nunc propter nup. vt vult Azo in sum. C. eod. tit. & hęc donatio est donatio ob Causam. Sed quare dicitur donatio propter nup? certè quia ob matrimoniũ fit. Nam donatio propter nup. sine matrim. esse non potest: sed matrim. sine donatione bene esse põt; & ideo sic appellatur: quia olim

Donatio propter nuptias quid sit.

appellabatur donatio ãte nupt. sed hodie de iure nouo appellatur donatio pp nupt. quia poteſt fieri ante & poſt matrimonium, & ſic nomen eſt conſequens rei, vt eſſe debet, vt Inſtit. de dona. §. eſt & aliud. Sed quot nominibus nuncupatur? certè appellatur ſecundum Canoniſtas dotalitium. Appellatur etiam ſecundum Tuſcos Antiſton. & ſecundum Teutonicos margigab. Item etiam dicitur antipherna: & dicitur ab anti, quod eſt contra, & pherna qđ eſt donatio, quaſi contraria donatio dotis. Tñ iſtis vtaris nominibus ſecundum conſuetudinem terrę tuæ. Sed quęro, nunquid donatio facta in caſu noſtri inſtr. valeat? & dico quòd non: quia donatio pp nupt. non debet excedere dotem: ſed hic donatur quædam petia terrę, quę, fortè valet plus vel minus, quod eſſe non debet, quia in his donationibus debet æqualitas obſeruari: ſed ſi eſſet eiuſdem quantitatis cum dote bénevalet. Ad 2. ſ. qui poſſunt donare pp nuptias? & dico quòd illi poſſunt donare propter nupt. qui poſſunt omnes contractus celebrare, & de reb. ſuis alienare: & ſic à conſenſu, qui non poſſunt contrahere, nec de bonis ſuis alienare, non poſſunt donare propter nuptias. Qui. a. poſſunt contrahere, & qui non, infrà habebitur in tracta. notularum ſub rubrica de inutilibus cõtractibus rõe perſonarum Sed quibus põt donari propter nuptias? certè mulieri, & omni alij perſonæ, quæ ſe poteſt obligare ad dona. reſtituendam alteri. Sed in quibus rebus põt fieri donatio pp nupt. certè in omnib. reb. ſup quib. põt contrahi, ſ. in reb. mobilib. &c. Ad 3. ſ. q̃ ſit recta via & natura iſtus donationis pp nuptias: & dico ꝙ eius recta natura eſt, quòd maritus det tm̃ de donatione propter nupt. quantum de dote recepit, nec plus nec minus de iure nouo: tñ & ius antiquum, vt Aurora ponit, bene diſtinguebat: ſed ius nouum, ꝙ præualet, ſuperuenit. Item etiam eius natura eſt, vt expiret, & ſoluto matrimonio venit reſtituenda, ſicut dos. Item etiam eius natura eſt, vt marit⁹ habeat omnes fructus donationis, ac reditus, & ꝓuentus. Item etiam ei⁹ natura eſt, vt mulieri directũ dñium acquiratur de ipſa re. Itẽ etiã quia alienari nõ põt etiã muliere cõſentiente, quia ꝑpetuo debet manere. Ad 4. ſ. quæ ſit virtus & effectus iſtius donationis propter nuptias? & dicõ

Donationem propter nuptias facere qui poſſunt.

Donationis propter nuptias qua ſit natura

quòd virtus & effectus est: quia illa res donata alienari nõ potest, etiam muliere consentiente, quia potest ipsam reuocare. Item quia poterit ipsam defendere à cæteris creditoribus mariti posterioribus ipsa in tempore. Ad 2. principale membrum, s. videre de sponsalitia largitate, & circa idem quæram duo. Primò, quid sit sponsalitia largitas, quis eam facit, quibus fiat, & in quibus rebus. Secundò, quæ sit virtus & effectus huius sponsalitiæ largitatis.

Donationis propter nuptias virtus & effectus.

Ad 1. s. quæ sit sponsalitia largitas? & dico quod est illa sponsalitia largitas, quam facit sponsus sponsæ, vel conuerso. Et dicitur sponsus à spondeo, spondes: quia sponsus & sponsa adinuicem spondent futurum matrimonium. Sed quis potest facere hãc sponsalitiam largitatem? certè dico quòd sponsus facit sponsæ, & sponsa sponso. Sed in quibus rebus fit? certè in rebus mobilibus, quæ possunt alienari, & in contractum deduci, Ad 2. s. quæ sit virtus & effectus huius sponsalitiæ largitatis? & dico quòd est: quia sponsus efficitur dominus eius, quod sponsa donat: & sic sponsa efficitur domina eius, quod sponsus donat, & non venit talis largitas restituenda soluto matrimonio, & hæc olim fiebant, quod secus est hodie, & fit contrarium: quia vadit sponsus, & sponsat annulo de sponsa, & alter socius ei cingit baltheum: & hoc fit, vt possit maritus posteà sibi facere donum reddi: quia prohibita est donatio inter virum & vxorem, quam facere olim poterat. Item virtus & effect⁹ est, vt valeat ista spõsalitia largitas, si sequatur matrimonium conditionem, quam habet in se, id est, si matrimonium sit secutum, id est, quod matrimonium adimpleatur & aliter non. Sed pone quod matrimonium non est completum, & facta est sponsalitia largitas, nunquid restituitur illa donatio? ad hoc sciendum sic distingue: quia aut stat per sponsum, quin matrimonium adimpleatur aut stat per sponsam. Si autem stat per sponsum, tunc subdistingue: quia aut stat per sponsum: quia non vult, aut quia non potest. Si stat per sponsum, quod non adimpleatur matrimonium, quia non vult: & tunc perdit donationem, quam fecit. Si non dedit, & promisit donare, cogitur adimplere donationem promissam. Si autem stat per eum, quia non põt: & tũc distingue, quia aut ipse dedit osculum

Sponsalitia largitas quid sit.

Sponsalitia largitatis effectus qualis est.

culum sponsæ, aut non. Si dedit osculum sponsæ medietatem donationis tunc perdit, quod dedit, quia ipse dando osculum impressit delectationem & gaudium: sed ipsa recipiens ipsum tribuit: sanius est dicendum: quia sponsus osculando sponsam cedere penitus dono videtur, maximè prima pignora, si sponsę confert: nam amoris sunt cõpagines & vincula. Et ob amorem conseruandum vnum debet esse perpetuum, Si autem non dedit osculum, & tũc non perdit medietatem, & venit restituenda. Si autem stat per sponsam, quin matrimonium adimpleatur: & tunc subdistingue, quia aut stat per sponsã: quia nõ vult, aut quia non potest. Si stat per sponsam, quia non vult: & tũc amittit donationem, quam fecit: & si promisit, & non adimpleuit, cogitur adimplere. Si autem stat per sponsam, quia non potest, vel quia moritur, vel alius casus accidit: & tunc non amittit totam donationem, & eius hæredib. restitui debet: & tunc tota donatio restitui debet. s. quam fecit sponsa sponso, &c. Ad 3. principale mẽ. s. videre de donatione prohibita inter virum & vxorem, ne vnus efficeretur ditior, & alter pauperior: & ratio est. ne nimio amore adinuicem spolientur. Tamen nota, quòd ista donatio, qua quis efficitur ditior, & alter pauperior, est permissa inter virum & vxorem in certis casibus. Primus casus est rõe naufragij, vel ruinæ causa, vel incendij causa: nam si aliquem istorum trium casuum passus est maritus, ipsa mulier donare potest marito: Vel ecõtrà, si mulier est passa aliquem istorum casuum maritus potest ei donare. Itẽ mulier potest donare marito militiæ causa: & ista donatio cedit marito, & confirmatur tacitè .i. si marit⁹ moritur, & nullam de ipsa habuit mentionem. Nam ipsa tacitè videtur confirmare, & perinde est ac si expresse in testamento eam confirmasset. Item etiam confirmat expressè: vt si maritus venit ad mortem & ipsam rem sibi leget, vel causa donationis sibi dimittat. Item reuocatur ista donatio tacitè, vt si ipsam rem donatam vendat. Reuocatur etiam expressè, si donatorem pœniteat, & expressè rem donatam reuocet, &c.

Donatio prohibita inter virum & vxorem

Prætereà nota, quòd dos constante matrimonio.

CVm dominus Boëtius An. eius filium à se emancipauerit, vt

uerit, vt patet in instr. scripto manu talis notarij. & idē An. moretur vel moraturus sit cum do. Ma. eius vxore, & filiis suis seorsum à patre: quia æquum est, vt dos, quæ fuit pro sustentandis matrimonij onerib. constituta ad illum perueniat, qui matrimonij onus portat. Idem dn̄s Boetius coram me notario & testibus infrascriptis dedit & soluit. ipsi An. filio suo à se emancipato cent. lib. Bo. quas recepit & habuit dotis nomine & pro dote ipsius do. Ma. tempore contra. matrimonij inter ipsum & An. supradictum. Qui An. dictam pecuniam ab ipso patre suo ibidem & in præsēti recipientis, & confitens, & asserens tantam esse quantitatem: promisit per se, & suos hæredes di. dn̄o Boë. pro se & suis hære. stip. onus ipsius matrimonij sustinere, & dictæ eius vxori & filiis de cæterò alimenta prę̄stare: & se facturū & curaturum, omni exceptione remota, quòd di. dn̄a Ma. vel eius hæredes, aut aliquis alius, ad quem spectaret ipsa dotium restitutio, dotes ipsas aliquo tempore vel casus ab ipso vel eius hæredib. non petere. Et quod lis vel quæstioni vel eius hęredibus ipsarum dotium, vel alimētorum occasione, vllo tempore non mouebitur vel inferetur ab aliquo, de iure vel de facto. Quod si fieret, & ppeà idem dom. Boë. damnum aliquod sustineret, conseruabit eum indē nem. & quod ipse idem Ant. prædictam solutionem, & omnia & sing. suprasc. ppetuò firma & rata habebit & tenebit & obseruabit, & non cōtraueniet per se vel alium, aliqua causa vel ingenio, de iure vel de facto: Sub pœna dupli dictæ sum̄æ pecuniæ, stip. promissa & refectione damnorum & expensarum litis & extrà. & obligatione omnium suorū bonorum & pœna soluta vel non, prædicta omnia & singula firma perdurent.

Dotis restitutio quādo fit.

Præterea nota, quòd dos constante matrimonio. ***Rubrica.***

Continuatio huius notæ: Nos suprà Vidimus de dotis constitutione, sed qm̄ dos restituitur, ideo de ipsa dotis restitutione loco pręsenti videamus, Circa præsentē notā duo tibi per ordinem demonstrabo. Primò quæram qn̄ fit dotis restitutio. Secundò, cui dos est restituenda. Ad 1. s. cui fit dotis restitutio? Et circa idem quæram tria. Primò, qn̄ fit dotis restitutio, quādā ponēdo regulā, & cas⁹ exceptuatos à regula. Secundò, infra q̄ tempora fiat dotis restitutio

solut⁰

soluto matrimonio. Tertiò, qñ matrimoniũ dissoluatur. Ad 1. s. qñ fit dotis restitutio? & dico quòd à iure talis datur regula. Dos constante matrimonio restitui non debet: quia id non est restituendum, quod non peruenit ad tempus restitutionis euentum. & a contrario sensu no. quod dissoluto matrimonio fit dotis restitutio, quia tempus restitutionis euenit, & dotis restituendæ requisitionis. Fallit tñ in sex casib⁹, in quibus dos cõstante matrimonio restituitur: in duobus de necessitate, & in quatuor de voluntate. Primus casus est de necessitate, qñ maritus vergit ad inopiam, & dissipauit omnia bona sua, & malè vtitur substantia sua: & in isto casu dos est restituenda officio iudicis, non .a. maritus posset restituere propria authoritate. Secundus casus est de necessitate, qñ bona mariti publicantur perpetuò: quia fecit homicidium, & ipse est perpetuò bannitus. Vnum tñ scias quod ob hoc crimen, vel quia est bannitus, non est perpetuò dissolutum matrimonium, nec potest ipsa mulier ipsam dotem vendere nec alienate, imò debet ipsam dotem conseruare, & ex fructibus eius dotis alat se, & suos hæredes, & maritum. Fallit in quatuor casibus, in quib. dos de voluntate restituitur. Primus casus est, vt ipsa mulier alat se & suos filios: qa marit⁹ erat ita iners, quòd nesciebat alere familiam suam. Secundus casus est, vt ipsa mulier vẽdat dotes suas causa alendi patrẽ, & matrem, vel fratrem, ad inopiam laborantes, vel causa redimẽdi sanguinem suum. Ter. cas. est, qñ ipsa mulier vult vẽdere dotes causa redimendi maritum captũ ab hostib. vel patrẽ, vel fratrem. Quartus casus est pp euidentem vtilitatem. In istis quatuor casib. supradictis dos est restituenda: de voluntate mariti & non cogitur restituere, si non vult. Ad 2. prin. mem. s. infra q̃ tempora dotis restitutio sit facienda dissoluto matrimonio? & ad hoc plenè sciendum sic distingue: aut fuit fundus dotalis, qa fuit dos constituta in reb. imobilib. & inæstimatis: & tunc põt peti in continẽti, & est restituenda illa die: & sic mulier petat eã soluto matrimonio. Si .a. fuit dos constituta in pecunia, & reb. imo bilibus æstimatis, & tunc non est restituenda statim, sed infra annum & diem post matrimonium dissolutum: & ille annus appellatur luctus, siue annus lugubris: qu ia

Nota casus, in quibus dos restituitur constãte matrimonio.

Dotis restitutio infra quæ tempora sit faciẽda

mulier debet stare vno anno in domo, ne sanguis turbetur, quia fortè quando maritus decessit, de duobus diebus antè impraegnauit eam & sic vnus sanguis cum altero misceretur, quod esse non debet: ita quòd debet stare vnū annum in domo, & plorare mortem mariti propter illam rationem, quam dixi. hoc tamen fit potissimè propter reuerentiam sacramenti, & castitatem: nam obseruare debet ne voluptuosa porca dicatur, citò in lutum se prosternens. Et hoc quod dixi, quod debet stare vnum annum in domo, est verum de iure ciuili: sed secus est per legem Pauli Apostoli, quæ praeualet. Nam dicit Paulus. mulier soluta à lege viri, cuicunq; vult nubat in domino. Tu dicas quod dos est restituenda statim infrà annum & diem. Scias tamen quod si maritus non est soluendo, potest allegare beneficium, vt non conueniatur vltra quam facere pōt habita ratione ne egeat. Sed quando dos est restituenda? infra annum & diem. Quæritur, quis debeat alere mulierem in terminum? & ad hoc sciendum sic distingue: q̄a aut extāt hęredes cōmunes, quia sūt filij mariti p̄mortui, & ipsius mulieris, vel solum ipsius mariti, quia sunt priuigni: aut sunt hæredes extranei. Si autem sunt hæredes cōmunes, vel priuigni & tunc ipsi debent illam alere non tāquam hæredes, sed tanquam veri filij. Si autem sunt hęredes extranei: & appello omnem extraneum præter filios ipsius mariti. & tunc subdistingue: quia aut ipsa habet bona vnde possit se alere, aut non. Si autem habet alia bona vnde possit se alere, & tunc non tenentur ipsam alere. Si autē non habet alia bona vnde possit se alere, & tunc ipsi tenentur eam alere. Sed pone quòd hæredes non restituunt dotem infra annum, sicut debent mulieri, quid erit in isto casu? certè si est fundus dotalis, tenentur hæredes rem restituere cum fructibus perceptis, & quos in illo tempore percipere potuerunt. Si autem est dos, & tunc debent restituere cum annua, bima, trima die, id est, pro omni anno, quo hæredes tenuerūt illam dotem, dent tertiam partem pro dote, vt si sunt 3. lib. constituerunt vno tempore, vltra annum terminatum teneantur in quatuor lib. quia in tertia parte & vltra damnantur: & sic in tribus annis vsura siue pœna, quæ imponitur hæredibus, æquiparatur sorti.

Vnum tamen scias quod dos ante annum venit restituenda in duobus casibus. Primus casus est, quando est actum per pactum, vt ante annum vxor debeat habere dotem soluto matrim. Secundus casus est, quando maritus veniens ad mortem legauit in suo testamẽto, vt eius vxor deberet quando vellet, dotem suam habere: quia tunc plus valet legatum, quàm de dote actio. Etiam dos mulieri est restituenda citò, si expellatur à bonis mariti, & omni alimento careat, nec sit qui ei tunc ministret: quia quæ procrastinari non possunt, nullam pariuntur dilationem. Ad 3. pri. mem. s. primi membri, s. quot modis matrimonium dissoluitur? & dico quòd dissoluitur quatuor modis. Primus modus est, morte: qm̃ mors omnia soluit. Secundus mdous est diuortio. Et diuortium est separatio viri ab vxore per cẽsuram ecclesiasticam. Tertio modo dissoluitur religionis ingressu: vt si maritus intrat aliquam religionem, vt putà, sãcti Dominici, vel sancti Fran. &c. vel aliam religionem de consensu mulieris, vel mulier intrat aliquam religionem de consensu viri, vel ambo, vnus, s. de consensu alteri[9]: qm̃ vnus de consensu alterius debet facere ingressum. Nam si vnus alio, inuito religionem esset ingressus, posset tanquã rem propriam vendicare: & debet dos isto casu restitui. Quarto modo dissoluitur matrimonium fornicatione, siue maritus fornicaretur cum aliena vxore siue mulier cum alio viro: & dissoluitur matrimonium quoad hoc, quòd vnus possit negare alteri, qui fecit fornicationem, debitũ carnis. Non. a. credas quod ipsa possit alium accipere virũ nec ipse aliam accipere vxorem: nisi maritus post fornicationem factam ab vxore, ipsam laborauerit: qnia tunc tacite iniuriam fornicationis videtur remisisse, sed in hoc casu quid erit de dote? distinguendum est: quia aut maritus cõmisit fornicationem cum alia vxore, aut vxor cum alio viro. Si. a. maritus cõmisit fornicationem cum alia muliere, & tunc restituit dotem mulieri, & donationem propter nuptias, si quam fecit. Si. a. mulier cõmisit fornicationem cũ alio extraneo (& appello omnẽ extraneũ pręter maritũ) & tunc restituit donationem marito, & amittit dotẽ, quã dedit ei. Ad 2. prin. mem. s. cui competat actio de dote in casu restituendæ dotis, contra quos, & ad quid? Sed ad hoc

Matrimoniũ quotmodis dissoluitur

Actio de dote cui competat.

sciendum sic distingue : quia aut fuit mulier, quia per s
dotem constituit, si fuit dos constituta à muliere, aut a p
tre, auo, vel proauo paterno pro filia, nepte, vel pronept
Aut fuit frater, vel mater, vel quilibet extraneus? & dic
quemlibet extraneum, præter patrem, auum, vel proau
paternum, & ideo appello matrem vel fratrem ad dote
restituendam, quia non tenentur dotem constituere, si v
lunt. Sed pater, auus, proauus coguntur dotem constitue
re filiabus, neptibus, vel proneptibus, ipsis inuitis. Si. a. m
lier constituit dotem sibi, & ipsa pôt agere contra maritũ
& sibi competit actio dotis & eius hæredibus. Si autẽ fui
pater, qui dotem constituit pro filia, vel auus pro nepte
vel proauus pro nepte: & tunc subdistingue, quia au
ipse dedit dotẽ aduentitiam, aut profectitiã: Si. a. dedit do
tem aduentitiam, quia est aliunde quàm à patre profecta
quia de bonis mulieris: & tunc procul dubio ei competi
actio dotis. Si. a. dedit dotem profectitiam, quia de boni
patris venit: & tunc subdistingue, quia aut ipse fuit stipul
tus sibi dotem restitui incontinenti, aut stipulatur sibi
vel paciscitur ex interuallo, aut nihil dictum est. Si autem
pater fuit stipulatus dotem sibi reddi incontinenti, & tun
secundum quosdam, debet succedere ipse pater. Nam do
à patre profecta, ad patrem redire debet. Alij tñ sic distin-
guunt, & tunc aut præcedit in morte filiæ, aut non. Si pa-
ter præcedit filiam, & tunc filia debet succedere, & ei com
petit actio dotis. & est speciale in isto casu quòd hæres non
succedit defuncto. Si. a. filia præmoritur patri & tunc sub-
distingue: quia aut ipsa decessit liberis existentibus, aut de
cessit liberis non existentibus. Si. a. decedit liberis existen-
tibus, & tunc liberi succedunt, & ipse non. Si. a. decedit libe
ris non existentibus, & tunc pater succedit. Si. a. stipulatu
ex interuallo, vel paciscitur incontinenti, vel ex interual-
lo, vel nullo modo paciscitur, nec stipulatur, & tunc actio
est cōmunis, s. patris & filiæ: sed pater debet intentare a-
ctionem, & filia consentire de necessitate, nisi quãdo vitæ
suspectæ pater eius est, quia lusor vel alius : nam tunc filia
non debet consentire. Sed quando dicitur statim stipulari
certè dico quòd magnæ sunt opiniones. Nam quidam di
cunt, quòd quis stipulatur statim, qñ matrim. est contra-
ctum,

ctum,& dos constituta,& statim stipulatur. Alij dicunt, quod quis stipulatur statim, sed stipulatur ipsa existente in domo patris,& nondum tradita viro suo. Alij dicunt, quod quis stipulatur statim ante carnalem copulam consumatam. Si .a. est extraneus, qui dat dotẽ: & est extraneus omnis præterquã pater, auus, vel proauus paternus: & tũc distingue, quia aut ipse extraneus fuit stipulatus vel pactus statĩ sibi dotem restitui, aut stipulatur vel paciscitur ex interuallo, aut nihil dictum est: aut ipse maritauit eã de bonis mulieris ipsius. Si .a. fuit stipulatus vel pactus statim, & tũc debet ad eum dos reuerti eo modo, vt suprà dixi de patre. Si .a. non stipulatur, vel paciscitur incontinenti, vel ex interuallo, vel nihil dictum est, & tunc acquiritur actio mulieri: quia videtur sibi velle donare iste extraneus, eo quòd tacuit. Item etiam competit eius hæredi. Sed contra quos competit ista actio? certè competit contra maritum & ei⁹ hæredes. Sed ad quid? certè competit ad restituẽdum fundum dotalem, si fuit inæstimatus: si .a. fuit æstimatus, põt haberi regressus vel ad rem, vel ad repetendum rem vel æstimationem. Sed quæ est ratio diuersitatis? nam videtur extraneus melioris conditionis, quam pater: quia video, si pater non paciscitur incontinenti, non acquiritur sibi actio, nisi incontinenti stipuletur: & si extraneus siue paciscitur siue stipuletur, acquiritur ei tota actio. Certè rõ est: quia pater videtur tacitè stipulari à lege quantumcunque nihil dicatur. Sed extraneus stipulari tacitè non videtur à lege: & ideo quia stipulatio est à iure ciuili inuenta, pactũ non põt tollere tacitam stipu nisi sit de iure naturali: & ius naturale nõ tollit i⁹ ciuile. Sed qa pactũ nihil habet tollelere in extraneo, ideo acqritur sibi actio, si stip. incõtinẽti.

Item non est prætereundum, quòd aliquando contingit patrem filium à se emancipare. Rubrica.

PRæsens instr. cum nota præsenti, quæ incipit, prætereà nota quòd non est prætermittendum potest continuari ista forma: Nos supra vidimus in præsenti nota, qualiter in quibusdam casibus fiat dotis restitutio constante matrimonio: quia non solum ex casibus supradictis fit dotis restitutio, sed etiam aliis modis, ideo de ipsis in præsen-

ti ioco videamus. Istud instr. emancipationis habet quatuor capitula. Primum est procemij. Secundum confessionis. Tertium promissionis, s. quòd ille maritus faciet & curabit quòd nunquam sibi ab eius vxore mouebitur lis vel quæstio de ipsa dote. Quartum est pœnæ cum refectione damnorum, &c. Tamen ad euidentiam præsentis notæ, & instr. præsentis, duo tibi volo per ordinem declarare: Primò quæram, nunquid mulier possit consentire restitutioni dotis suæ, exponendo notam prædictam. Secundò, qualiter dos sit restituenda, vt sit bene cautum patri istius mariti: quia primo recepit dotem, & obligauit vxori filij omnia sua bona: tria consilia salubria exhibenda. Ad 1. s. ad expositionem notæ. & circa idem narrabo q̃dã ad huius intelli. deinde quæram, vtrum mulier possit consentire restitutioni dotis, vel non. Et dico quòd contingit multoties, quòd pater vxorat filium, & ipso vxorato habito consilio cum vxore, ipsa vxor cum socru eius, quotidie contumeliis rixabantur. Pater dñs Boë. videns, quod istę mulieres altercabantur adinuicem, malo modo, volens egredi talem ignominiam. Maxelinum, suum filium emancipauit, & restituit dotes quas recepit de nuru sua, & fecit ipsam interesse renuntiare, & iuri hypothecario, qđ habebat in bonis eius valétne istud pactũ? certè probo ꝙ nõ valeat duplici rõe. Prima est, quod constante matrimonio non debet dos restitui: sed ad huc est matr. inter eos, ergo nõ debet restitui. Alia rõ est, quia renuntiando iuri hypothecarum, vel consentiendo restitutioni dotis, facit conditionem dotis deteriorẽ: qđ esse non debet, & hæc opinio notæ, & actoris est. Tñ opinio notæ dicit, quòd pôt renuntiare? quia vnicuiq; licitum est renuntiare iuri suo, si ipsa renuntiat iuri hypothecarum, pôt pp regulam supradictam. Item. etiam probo alia rõe, quod ipsa possit renuntiare & consentire restitutioni dotis: quia vnicuiq; licitum est renuntiare iuri suo siue debito: ergo si ipsa liberat socerum, qui primò habuit dotes reuocando debitum à marito, quare non patet? certè sic. Alij tñ dicunt respondendo huic primæ petitioni, s. vtrum possit consentire restitutioni dotis: & dico quòd sic. Sed nunquid valet iste consensus? certè sic. & h. e. verum dote æstimata, sed dote non æstimata non nocet sibi quia esset damno-

set damnosum reipublicæ. Nam publicę vtilitatis est mulieres fore dotatas, vt nubant, & nubant cōmuniter, vt ciuitas liberis repleatur. Tñ fidem adhibeas notæ nostræ. qa legatio habet continere seu arctare repressurum. Ad 2. primem. s. qualiter debet fieri dotis restitutio, vt sit bene cautum Boëtio restituenti dotem? & circa idem triplex consilium erogabo. Primum bonum. Secundum melius Tertiũ optimum & excellens. Primum. n. est bonum, quod pater debet emancipare filium, & filius confici instr. emancipationis: & ipsa emãcipatione facta fiat inst. cõfessionis qũo habuit cen. lib. pro dote vxoris: & promittit facere & curare, ꝙ nunq̃ lis sibi ꝑ dote per eius vxorẽ mouebitur: & hoc fiat de consensu mulieris. & per hoc non est bene cautum ei: quia maritus posset ludere & recedere: & si dos non extaret, non valeret consensus ab ea: quia esset dãnosum reipub. allegando regulam supradictam, & si posset petere dotem adhuc a socero suo. Secund. consilium est, quòd pater restituat non filiò suo, imò mulieri de consensu mariti & quòd ipsa sit p̃sens, & quòd consentiat restitutioni dotis, & quod renuntiet iuri hypothecario, qđ habet in reb⁹ suis, & remittat per pactũ omne ius quod habet in reb. patris. & per hoc non est bene cautũ ipsi patri. verum est, si ipsa mulier non coacta, non decepta, & sanæ mentis spõte, sine suæ dotis p̄iudicio sic pacta fuerit, alioquin nõ valeret. Tertium consi. optimũ & excellens est, ꝙ ipse Boët. pater eius non restituat dotẽ, sed accipiat rẽ æstimatione eiusdẽ dotis, cuius est prin. dñs, & consignet filio, non vt sit dos, nec sub quouis nõie dotis, sed vt vsumfr. habeat in ea. i. vt eã habeat ad vtendũ & fruẽdum: & isto modo est bene cautum ei, & etiam mulieri est cautum de dote sua: nã soluto matrim. repetet rẽ, q̃ dedit in dotẽ, & restituet ipsam rẽ, in qua constante matrimo. habuit vsumfru. & est bene cautũ socero mulieris, quia ille non poterit alienare istam rẽ: & pater habet ipsam rẽ sibi saluam, q̃ dedit eis nõie dotis, & sic non poterit esse in damno. Sed q̃ritur quare datur in cõsilio quòd ipse emancipet filium suum? certè ista est causa quia tunc filius suus poterit secum contrahere, quod ante emancipationem non poterat: quia iuris ciuilis interpretatione, vna & eadẽ præsumitur esse persona patris & filij.

Restitutio dotis qualiter fieri debet.

Instrumentum sponsaliorum & matrimonij contrahentium.

ANt. contraxit, concessit, & destinauit Corr. Iacobinam eius filiam in futuram sponsam & vxo. Ioan. filij ipsius Corr. Promittens per se & suos hæred. dict. Corr. pro se & suis hæredib. stip. se facturum & curatur. omni exceptione remota, quod dict. do. Iacobina eius filia contrahet sponsalia & matrimon. cum dict. Ioan. tempore legitimo, seu cum ipsa sponsalia, & matrimonium contrahi & compleri poterunt, & se soluturum & daturum eidem Corr. dotis nomine, & pro dote ipsius Iacobinæ tempore contracti matrim. cent. lib. Bo. Inter denarios, & conuenientem mobilium. Pro quib. sponsaliis & matrimonio, vt dictũ est, contrahendi, & prædictis omnib. & singulis obseruandis & adimplendis, idem Ant. constituit ipsi Corr. arrhas sponsalitias: Et eidem sponsalitiarum arrhar. nomine obligauit vnam domum suam in tali cõtrdaa, infra tales confi. &c. Constituens se dict. domum tanquam arrhas & arrharum nomine ipsorum sponsaliorum & matrimo. contrahendi pro ipso Corr. & eius nomine possidere. Et volens & concedens, quòd si per eum aut per dict. Iacobin. staret quominus dicta sponsalia & matrimonium complerentur & fierent, quum fieri & compleri legitimè poterint, cedat dicta domus lucro ipsi Cor. & eam accipere, ac possessionem eiusdem sua authoritate ingredi possit, & ex ea tanquam verus dominus, facere quicquid velit. Versa vice dict. Cor. contraxit, concessit, & destinauit d. Ant. prædictum Ioan. eius filium in futurum sponsum & virum d. Iacobinæ filiæ eiusdem Ant. Promittens per se & suos hæredes dict. Ant. pro se & suis hæredib. stipu. se facturum & curaturum, omni exceptione remota, quòd d. Ioan. eius filius contrahet sponsalia & matrimonium cum d. Iacobina, tempore legitimo, seu cùm ipsa sponsalia & matrim. contrahi poterũt, & compleri. Et quòd ipse Cor. tempore dicti matrimonij, contrahendi solutis sibi dictis cen. lib. Bon. dotis nomine, & pro dote ipsius Iacobinæ faciet dicto Ant. instrument. dotale secundum ius & consuetudinem ciuitatis Bonon. Pro quibus sponsaliis & matrimonio, vt dictum est, contrahendis, & prędictis omnibus & sing. à se Cor. promissis obser-

obseruandis & adimplendis, idem Cor. constituit ipsi An. arrhas sponsalitias, & eidem arrharum sponsalitiarum nomine obligauit vnam petiam terræ aratoriæ positam in tali loco, & intra tales confines, &c. Constituens se dictam petiam terræ, tanquam arrhas, & arrharum nomine ipsorum sponsaliorum & matrim. contrahendi pro ipso Anto. & eius nomine possidere. Volens & cōcedens, quòd si per eum aut dictum Ioan. staret quominus dicta sponsalia & matrimonium complerentur & fierent, quum fieri & compleri poterint legitimè, cedat ipsa petiā terræ lucro ipsi Ant. & eam accipere, ac possessionem eiusdem sua autoritate ingredi possit: & ex ea tanquam verus dominus facere quicquid velit. Quæ omnia & singula suprascripta promisit vna pars alteri adinuicem solēnibus stipul. hincinde interuenientibus, firma & rata habere & tenere, obseruare, adimplere, & non contrafacere vel venire per se vel per alios, aliqua causa vel ingenio, de iure vel de facto. Sub pœna ducenta. lib. Bon. stip. adinuicem inter ipsos in sing. cap. huius contractus insolidum promissa: qua soluta vel non, prædicta omnia & sing. firma perdurent. Item reficere & restituere vna pars alteri adinvicem omnia & sing. dāna, & expensas, ac interesse, litis & extra: pro quibus omnibus & sing. firmiter obseruandis obligauit vna pars alteri adinuicem omnia sua bona.

Instr. sponsaliorum & matrimonij contrahendi. Rub.

TERTIA PARS.

PRæsens instr. potest continuari ad præcedentia ista forma: Nos supra vidimus in prin. huius cap. quòd istud c. diuidebatur in partes tres. In prima parte ponebātur instrumenta dotalia. In secunda parte ponebātur instr. donationis propter nuptias. In tertia parte ponebātur instr. futurorum sponsaliorum & matrimonij contrahendi. Cùm igitur dictum sit de prima & secunda parte, ordine reseruato, restat nunc videre de tertia, scilicet, de instrumentis futurorum sponsaliorum & matrimonij cōtrahendi. innuit hoc clarè Rubrica nostra, cùm dicit, instrumentum futurorum sponsaliorum, &c. Istud instrum. habet tres partes:

nam in prima parte ponitur Antonius cum suis pactis & conuentionibus. In secunda parte ponitur Corradus cum suis pactis & conuentionibus. In tertia parte ponitur clausula generalis, quæ ligat ambos contrahentes cõi vinculo pœnæ. Casus enim positionem omitto, quia legendo literam satis patet. Quia hic fit mentio de spõsalitiis & matrimonio, vt plenè quid intendit finis istius instr. nõ tibi maneat in occulto, te duo specialia volo scire. Primò, de spõsalibus. Secundò, de matrimonio. Ad primum, s. de sponsalibus, & circa idem, vt arra sponsaliorum clare pateat tibi quinq; in ordine declarabo. Primò quærã, quæ sint spõsalia, & quare sic dicantur. & quis dicatur sponsus, & quæ dicatur sponsa. Secundò, qualiter sponsalia cõtrahuntur. Tertiò, inter quos, & à quib. fiunt. Quartò. qualiter sponsalia contracta & perfecta dissoluantur. Quintò, vtrũ pœna apposita in sponsalib. valeat: & quæ sit pœna dissoluentium sponsalia. Ad primum, s. quæ sint sponsalia? & dico quod sponsalia sunt futurarũ nuptiarum repromissio. & primò dicit, futurarum nuptiarum: quia spõsalia fiunt per verba de futuro. Sequitur, repromissio: nam denotat iterationẽ: quia sponsus debet promittere sponsæ & dicere, Accipiã te in meam sponsam & vxorem: & ipsa debet promittere & respondere, & ego accipiam te in meũ sponsum & maritum. Et dicuntur sponsalia à spondeo, spondes: quia sponsus & sponsa adinuicem spondent futurum matrimoniũ. Sed quare dicitur spõsus? certè colligere potes ex præmiss. Ad secundum membrum venias, qualiter sponsalia cõtrahuntur? & dico quòd spõsalia cõtrahuntur multis modis? Vno modo simplici promissione vel sponsione contrahendi matrimonij: quia dicit Aurora, sola promissio sufficit in sponsalibus: hoc modo, Te in meam sponsam accipiã: & ego accipiam te in meum sponsum. hoc verum, si inter spondentes mutuus erat consensus, vt vult lex ciuilis de ritu nuptiarum. Item contrahuntur iurãdo. i. apposito iuramento, hoc modo, iuro quod te accipiam in vxorẽ meã. Itẽ cõtrahũtur fidei datione, vt qñ data, ab aliquo vel ab aliqua fidẽ, adinuicẽ se ꝓmittunt accipere. Itẽ contrahuntur annuli datione. Tamẽ quia hic fit mentio de annulo, & vt eius materia vobis ambigua non existat, duo de ipsa princi

Spõsalia quæ sint.

Sponsalia qualiter cõtrahũtur.

Quæstio de annulo.

principaliter dicam vobis. Primò quæram vtrum annulus sit necessarius in matrimonio vel spõsalibus. Secundò, ad quid operatur, & qũo potest sciri an sit matrimonium, an sint sponsalia. Ad primum, s. nunquid annulus sit necessarius in matrim. vel sponsa & dico quòd nõ: quia matrimonium posset fieri sine annulo, sicut cum annulo: sed ponitur & datur ad denotandum quòd illa, quæ portat annulum, est nupta: nam facit tantum in eo, quantum circulus ad tabernam. Quia sicut circulus vbi est, demonstrat esse cauponam siue tabernam: ita annulus demonstrat matrimonium esse contractum, siue sponsalia esse cõtracta: annulus etiam secundum Ecclesiasticam censuram à sponso sponsæ datur in fidelitatis connexum perpetuò obseruanda: nam vir vxori dat annulum vt ligamẽ, vxor vero illum recipiens, & digito imponens, se amoris & fidelitatis viri vinculo colligat. Ad secundum quæro ad quid operatur, & qũo potest sciri an sit matrimonium, an sint spõsalia, q̃a in vtroq; potest annulus exhiberi? & ad hoc sciendum sic distingue: quia aut annulus datur ꝑ verba de præsenti, aut per verba de futuro. Si autem datur per verba de præsenti, vt quotidie tempore nostro fit: & tunc indicat matrimonium, & illo facto non est locus pœnitentiæ, quãuis sit de cõi consensu. Si autem datur per verba de futuro, & tunc ipse annulus indicat spõsalia: vt quia dico, promitto te accipere in meam vxorem. & ipsa dicit, promitto te accipere in meum virũ: dico ego, bene placet: & in signo nõ violandę fidei, & matrim. non retractandi, accipe annulum. Item contrahuntur sponsalia arrharũ datione, vt fit in casu nostri instr. Ad tertium, s. inter quos, & à quib. sponsalia contrahuntur? & dico ꝙ contrahuntur inter impuberes dummodo sint maiores infantiæ, id est, à 7. annis suprà: & ipsi impuberes sponsalia contrahendo naturaliter & ciuiliter obligantur, s. vt vnus alium non accipiat vsq; ad tẽpus legitimæ ætatis, & ad matrim. contrahendum, masculus autem vsque ad 14. annos, & fœmina ad 12. Sed cum peruenit ad illam ætatem, & in eis est dissentire. Item contrahuntur sponsalia inter puberes & maiores ex vna parte. Itẽ etiam contrahuntur inter parentes sponsi & sponsæ. Sed parẽtes non obligant filios suos, s. sponsum & sponsam. Quia ex

Quid operatur annulus.

Sponsalia inter quos contrahuntur.

alienis contrac. neminem obligari certissima iuris regula est. Item etiam contrahuntur inter tutores pro pupillis cõmuniter, & curatores pro adultis. Item etiã contrahuntur sponsalia inter extraneos, & appello omnem extraneũ præter patrem, auum vel proauum, & per consequens mater, & frater, & aliæ personæ ab illis descendentes sunt extraneæ Not. tñ quod tutor non posset contrahere pro se cum pupilla: nec pro suo filio, sed bene põt contrahere sponsalia de filia sua, & dare eam pupillo, aliàs non. Sed inter quas personas non possunt cõtrahi sponsalia? certè inter infantẽ & furiosum: sed primò contracta sponsalia bene possunt executioni mandari. Ad 1. s. qñ sponsalia dissoluantur? & dico ꝙ dissoluantur multis modis. Primò modo contrario consensu tolluntur: quia nihil est tam conueniens naturali æquitati, q̃ vnum quodq; dissolui eo vinculo, quo ligatum est: V. G. ego contraxeram sponsalia cum quadam madelda, modò cùm venit tempus legitimæ ætatis de matrimonio contrahendo, ego dixi ei, nolo te: & illa dixit, ego nolo te. & sic consensus vtriusq; sponsalia contracta dissoluit, quia sic mutuo nolle dissentiendo dissoluuntur. Sed pone quòd vnus vult cõsentire, & alter dissẽtire, nunquid põt vnus altero inuito sponsalia dissoluere? Et ad hoc sciendum sic distingue: aut sunt ambo impuberes, aut ambo puberes: aut vnus est pubes, & alter impubes Si. a. ambo sunt impuberes, & tunc cùm ad pubertatẽ deueniunt, possunt dissentire, & consentire de sponsalib. contrahendis de cõmuni consensu, & vnus etiam alio nolente Si a. ambo sunt puberes, & tunc possunt de cõmuni consensu dissoluere & consumare sponsalia: sed vnus alio inuito non posset, nisi maius vinculum superueniret: putà quia contraxit aliquis matri. per verba de præsenti, tñ imponeretur ei pœna de fide mentita ab ipso vel ab illa religione, siue religiosa persona. Si. a. vnꝰ est pubes, & alter impubes, vel maior, & tunc potest consentire & dissentire, si vult. Sed pubes, non põt dissentire alio impubere inuito. Item intelligas de masculo pubere, & fœmina pubere, & hoc no. ꝙ ex prædictis sponsalia dissoluuntur consensu vnius tm̃, s. impuberis. Itẽ etiam qñ superuenit maius vinculum, quia vel ingreditur religionem, vel contraxit matrimoniũ per

Quæ personæ nõ possunt contrahere sponsalia.

Sponsalia qualiter dissoluuntur, & quibus casibus.

per verba de præsenti. Item etiam soluitur morte, & per hoc no. quòd mors omnia soluit. Item etiam dissoluuntur sponsalitia, si alter sponsorum transfert se ad aliam prouinciam, diu vel longo tēpore expectatus non rediit. Sed qn̄ quis dicitur expectare diu? Quidam dicunt, quòd si mulier expectat eum biennio, vel triennio, & ista bona opinio. Alij dicunt, quod debet expectare decēnio? & prima opinio præualet: quia si ista expectaret eum dicennio, esset damnosum reipublicæ: nam in illis decem annis potuisset habere decem filios. Alij dicunt, ꝙ est standum arbitrio iudicis iudicantis. Item etiam contracta dissoluuntur, si vnus eorum deuenit ad grauem infirmitatem, vt quia incidit in lepram, vel aliam enormem infirmitatem. Item etiā sponsalia dissoluuntur, si vnus eorum deuenit ad causam hæresis, quia debent esse par cōmuni fide. Item etiam dissoluuntur sponsalia religionis ingressu, vt si vnus eorum intraret religionem. Ad 5. & vlti. mem. isti⁹ primi membri, s. vtrum pœna in sponsalib. apposita valeat, & quæ sit pœna dissoluentium sponsalia? & primò dico quod pœna in spōsalib. apposita non valet: quia sponsalia & matrimonia debent esse libera, & expedita, & non debēt contrahi metu pœnæ: quia si fierent metu pœnæ, incontinenti diceret maritus, tū venias quod per sanctā Crucem, ego interficiam te, & sic peccarent quod esse non debet. Vnde si vis scire vtrum pœna ibi apposita valeat distingue sic: aut pœna fuit apposita inter parentes sponsi & sponsæ, aut inter sponsum & sponsam, aut inter extraneas personas. Si inter sponsum & sponsam, non valet pœna: quia ambo mutuò, spontè, liberè, non coactè, in vero matrim. se accipere debent. Si inter parentes non valet pœna. Si, a. esset apposita inter extraneas personas, quia inter fratres & matres sponsi & sponsæ, & tunc bene valet. Sed secus est in arrhis sponsalitiis: nam illæ optimè peti possunt, inter quoscunque sint appositæ illæ arrhæ sponsalitiæ, & hæc de sponsalitiis dicta sufficiant. Ad secund. principale membrum, s. de matrimonio: & circa idem quæram quatuor. Primò, quid sit matrimonium, & quare sic dicatur, & quare fuit inuentum, per quem, & à quo iure, & quibus verbis, & quot nominibus nuncupatur. Secundò, qualiter contrahatur, & qua-

Expectatio quando dicatur diuturna.

Pœna apposita in spōsalibus an sit valida.

liter contractum dissoluatur. Tertiò inter quos contrahitur. Quartò quot & quibus modis matrimonium dissoluatur. Ad 1. s. quid sit matrimonium? & dico quòd matrimonium nō inuenitur in lege sctiptum nec definitum? sed sic à doctoribus definitur: Matrimonium est viri & mulieris coniunctio, diuini & humani iuris cōmunicatio indiuiduam vitæ consuetudinem in se continens. 27. q. 2. §. 1. & de presump. c. illud de conuer. in fi. ex literis. Expositio verborum definitionis est hæc, & vtilis valde: & primum verborum eget expositione, cùm dicit: matrimoniū est viri. no. viri non .a. virorum: quia potest esse nisi vnus vir in matrimonio contrahendo. Sequitur, mulieris no. mulieris, non autem mulierum quia vnus homo non potest nisi vnam habere vxorem, non. a duas; quia matrimonium in eodem sensu esse non potest. Sequitur, coniunctio, s. animorum non. a corporum: nam consensus, & non concubitus, matrimonium facit: quia si concubitus matrimonium faceret, multa diceret matrimonium adimpleri, tamen copula carnalis post sponsalitia habita, ratum efficit matrimoniū vt Gratianus, & cæteri canonistæ. Sequitur, diuini & humani iuris cōmunicatio: & per hoc nota, quòd ambo debent esse eiusdem sectæ. i. ambo Cchristiani, non. a. vnus Christ. & alter Sarracenus. Sequitur, indiuiduam vitæ consuetudinem in se continens: & per hoc nota quod vir & vxor debent esse istius propositi, vt nunquam matrimonium per eos dissoluatur. Sed quare dicitur matrimonium? quia quasi matris munium. i. officiū: & sic dicitur à matre. ideo quia plura matrimonij onera sustinet mater. Nam mater ante partum est onerosa, in partu dolorosa, & post partum post laborosa, non .a. dicitur matrimonium ratione prædicta. Et fuit adinuentū ab ipso Deo nostro ante peccatum in Paradiso. & ista verba ore Prophetico prolata sunt: Pars ex ossibus meis, & caro de carne mea: propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & tunc: licet alij dicant quod fuerit adinuentum per hæc verba, Crescite & multiplicamini, quæ opinio reprobatur. Causa. a. inuentionis matrimonij ante peccatū fuit susceptio liberorum, & post peccatum euitatio fornicationis: & hoc dicit Apostolus. Vnusquisq; habeat suam pp fornicationem, supple, euitandā.

Matrimoniū quid sit.

Matrimoniū quare sic dicitur.

tandā. Scias tamen quòd à iure gentium est receptum à iure naturali inuentum, & à iure ciuili confirmatū, cùm certam formam inuenerit, vt instit. de nupt. per to. tit. vsque ad. § si aduersus. Et appellatur matrimonium, etiā nuptię. Item connubium. Item coniugium. Item consortium. Itē contubernium, & hoc propriè inter seruos: & hæc sufficiāt de primo, licet alibi plura verba ponantur. Ad 2. s. qualiter matrimonium contrahatur? & dico quòd contrahitur solo consensu connubentium, siue sint puberes, siue maiores: nec est necessarius parentum consensus, licet honestè filius facit patris voluntatem sequens: nec est necessaria aliqua alia solennitas, sed solus consensus. Item verba sunt necessaria, si loqui possunt: sed si loqui nō possunt, sufficit consensus: dumtamen alio quocunq; modo consensus appareat. Sed quid si verba eorum sumuntur obscura? Respō deo ad eorum intelligentiam recurrendum esse, qui matrimonium contraxerunt. Item in ecclesia proclamabunt, si aliquis est, q velit opponere aliquid pp quod matri. impediretur, & hæc faciat infra certum tēpus, quo elapso nemo audiatur, nisi causam ignorantiæ allegaret. Item debent matrimonia fieri publicè, vt omnes sciant: & sic matri. de facili pōt probari. Et contrahitur matri. per hæc verba: Accipio te in meā legit. sponsam, & econtrà per hęc verba fieri pōt, s. ꝓmitto ab ista die in anteaquòd habebo te ꝓ mea legitima vxore, & econuersò formam habet matrimonij nō positione sum̄a & sic plus posuit in Rubro, q̄ in nigro: tn̄ vnam scribam infrà in fine huius materiæ, & ex illa leuiter poteris sumere formam secund. consue. tuę regionis. Ad 3. s. inter quos contrahitur matri. & hoc ex prædictis iā patet: nam inter puberes, homines liberos, siue sint patres fa. siue filij fa. vt Instit. de nupt. in prin. Pubertas .a. accipitur in masculo in 14. an. & in fœmina in duodeci. vt Instit. quib. modis tutela finitur. in prin. & sic de iure ciuili tria sunt necessaria, vt matrimo. valeat. Primum, quòd sint puberes mares, fœminæ verò viri potentes. Secundum, quòd sint ciues Roma. i. homines verè liberi, non autem serui, licet de iure canonico possit matrimonium contrahere, & etiam inuitis dominis. Domini Theologi & Canonistæ id asserūt, quòd potestas terrena nō impedit Christi sacra-

Matrimoniū qualiter contrahatur.

Verba ad contrahendum matrimonium.

Matrimoniū inter quos cōtrahitur.

menta. intellige tamen hic versibus seq. insertis conditionib. per prius obseruatis. Tertium quod fiat secundum legum præcepta, de quibus tractatur in Instit. de nup. à §. ergo, vsq; ad §. si aduersus ea. & quia certis causis impeditur matrimonium fieri, & contractus ex quibusdam causis retractatur. Ideo veniamus ad quartum, s. quot & quibus ex causis matrimonium contrahendum impeditur, & impeditum dissoluitur? & dico quòd duodecim sunt impedimenta, quæ habent dirimere matrimonium, quæ in his versibus continentur. Vnde versus.

Quæ impediūt matrimoniū contrahendū.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen.
Cultus, disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas.
Si sis affinis, si quoque coire nequibis.
Hæc copulanda vetant, matrimonia iure retractant.

De singulorum autem expositione videamus: & primò de errore. Sciendum est quòd error saltem personæ, ex sua natura habet matrimon. dirimere: & est errare, aliud pro alio putare, & ratio quare error dirimit matrimon. quia contrarius est consensui: sed in matrimonio necessarius est consensus, ergo vbi error, ibi nullus est consensus. Est ergo aduertendum quadruplicem esse errorem. Est enim error personæ, error conditionis, error fortunæ, & error qualitatis personæ: & illud habet matrim. dirimere, putà, credebam matrimon. contrahere cum Berta, & contraxi cum Maria. Error conditionis deterioris, & habet dirimere matrimo. vt quia liber homo contrahat cùm serua muliere, quam credebat fore liberam, nisi primò sciuerit verbo vel facto, & consenserit matrimonio iam contracto. Scias tamen quòd si ob causam hanc separetur matrimo. licitum est vtrique ad libitum suum matrimonium contrahere. Item not. quòd aliqui errorem conditionis, de quo nunc dixit, notant ex verbo quod sequitur, & conditio, quod Moderni doctores, & maximè domi. Ioan. And. non approbant. Sequitur conditio, vtputà in contractu matrimonij sit apposita alia conditio licita: nam ea nō seruata, matrimo. non procedit, nisi ab eodem de cōmuni consensu fuerit recessum, qđ esse poterit, vel contrahēdo cū alia per verba de præsenti, vel matrimo. cum alia consumādo per carnalē copulam. Hoc tñ verbum, conditio à doctori. no.

exem-

exemplificatur, secundum quod posui exemplum de errore conditionis: & not. quòd dixi, licita: nam si illicita esset conditio, vel impossibilis, habetur pro non adiecta. Sequitur, votum, quod est duplex, s. solenne, & simplex. Solenne est, quantum ad matrim. dirimendum, quod fit suscepto sacro ordine, vel facta aliqua professione tacita vel expressa, dumodo fiat alicui de religionib. approbatis. Simplex. a. votum matrimo. contractum non dirimit, sed contrahendum impedit. Sequitur cognatio, & not. quòd triplex est cognatio, s. spiritualis, carnalis, & legalis. Spiritualis cognatio fit ex sacra inundatione, vt sunt cõpatres & comatres: & ideo quod si compaternitas præcessit, matrimo. cõtract. dirimitur: si. a. sequeretur, siue scienter, siue ignoranter, matrimo. non dirimitur: Imponitur tamen pœna, id dolosè facienti: & intelligas de cõpaternitate, quæ contrahitur per sacrum baptisma: & quod dixi inter compatrem & comatrem matrimo. impediri, idem intelligas de ipsorum filiis, si propter alterum eorum fuerit contracta compaternitas. Cognatio legalis est, quæ peruenit per adoptionem: ideo constat, inter adoptantis fratrem & sororem non posse matrimon. contrahi durante adoptione: sed ea remota per emancipationem bene permittitur matrimo. contrahi, vt Instit. de nupt. §. si aliqua per adoptionem. Legalis cognatio iure diuino nullum inducit impedimentum: nisi adoptionẽ cum voto susceperit, fecerit sacram. videlicet dicendo per sacra in sanguine proprio perpetuo hanc in Deo mihi voueo filiam vel hunc adoptatum esse filium. Sed inter adoptantem & adoptatum propterea matrimo. impeditur etiam per emancipationem, vt in præallegato tit. in Instit. §. hæc ita. Cognatio verò carnalis in quarto gradu consanguinitatis, vel affinitatis, & à citeriori matrimonium dirimit: in quinto verò vel vlteriori licitum est matri. cõtrahere. Crimen. i. incestus impedit matri. sed nõ dirimit: idem est, si & coniunx in coniugem mortem machinaretur, non tamen peruenit ad effectum. Sciendum tamen est, quod crimen nunquam matri. contractum dirimit, sed contrahendum impedit. Fallit in trib. casib. in quibus potest matrimon. dirimere. Primus casus est, cùm adultus dat fidem adultæ viuente legitima vxore prima.

Secundus casus est, cùm de facto contraxit cum altera viuente legitima. Tert. casus est, cùm alter eorum cum effectu machinatus est mortem alterius: & intelligas primo casu matrimoniũ separari quo ad thorum. In secund. casu cùm de facto cum adultera contraxit ignorante, mortua legitima compellitur adhærere secundæ, si ipsa vult, imposita sibi tamen competenti pœnitentia. In tertio casu sufficit machinatio homicidij cum effectu etiam sine adulterio, licet fides vel matrimo. sufficiat sine adulterio: quo casu posito, sequitur ꝙ aliquando infamia soluit matrim. & si lex humana non vetat, sacer canon dixit esse ratum. Cultus disparitas, vt si Christianus cõtrahebat cum Iudęa vel Pagana: & hæc disparitas habet matrimonium impedire, non autem dirimere cõtractum, nisi in casu, putà cum alter de infidelib. coniugibus conuertitur ad fidem. Vis, enim de sui natura habet impedire matrim. cùm fieri debet ex consensu. Sed vbi est vis, ibi non est consensus: & intelligas de vi, quæ cadit in cõstantissimũ hominem, siue constantẽ, non habita distinctione sit maior, an sit minor, cui lata est violentia, alias si non esset talis violentia, quæ in constantẽ hominem caderet, tunc non habet impedire matrim. Quando, s. impedit & dirimit matrim. suprà dixi. Ligamen, alligatus enim suæ vxori cum secunda contrahere non potest: & hoc ligamen tollitur altero coniuge mortuo: vt statim liceat coniugi viuenti contrahere. Honestas, publicæ enim honestatis æquitas matrim. dirimit. Honestas autem est mulieris de consanguineis, ne possit contrahere cum aliquo affine, de cõsuetudine verum: hodie tamen vir dicitur affinis consanguineis vxoris, & vxor affinis consanguineis viri: de hac honestate habetur exemplum de iure ciui. in Inst. §. nam nec sponsam. Si sis affinis. De hac affinitate habetur exemplum in Institu. de nupt. §. affinitatis. Vnde priuignus non potest accipere eam, quæ olim fuit nouerca sua, vel vir eius priuignã. Si fortè coire nequibis. Et est sciendum, ꝙ frigiditas perpetua, vel siccio in viro, vel alatio in muliere præueniẽs in matrimonio dirimitur impedimento prædicto prius probato ad inuicem possunt manere, vt frater & soror, vt vir & vxor: sic ergo ex prædictis duodecim casib. patet matrimonium dirimi,

sed

sed ex quinq; impediri, vt suprà, dictum est. & sic computatis casib. in quib. matri. dirimitur, & impeditur .17. sunt causæ, hæc copulanda vetant, &c. quasi dicat istud, quo dixit, s. quædam dirimunt matrimo. quædam impediunt: vnde tempus feriatum impedit non tñ dirimit. Vnde versus,

Ecclesia Vetitum necnon tempus feriarum.
Hæc prohibent fieri, permittunt facta teneri.

His ergo declaratis: quia summa instrumẽtorum sponsaliorum descript. & non matrimonij: Idcirco hic est ponenda quædam forma de matrimonio contracto, quæ poterit esse extra alias quæ talis est, &c.

Ista est quædam forma de matrimonio contracto. Rub.

ANtonius volens contrahere matrimonium cum dñá Berta consensit in ipsam tanquam vxorem legitimã per verba de præsenti, dicendo expressè, more solito, Mihi placet, & consentio in vxorem legitimam vos habere: & ipsa versa vice volens contrahere matri. cum eodem Anto. ipsum tanquam verum & legitimum virum consensit dicẽdo, accipio vos in meũ virum & legi. maritum, post q̃ verba di. An. posuit annulum in digito dextræ manus, vt moris est, in signum matrimonij contracti inter eos, &c.

Explicit secundum capitulum de dotibus.

INCIPIT TERTIVM CAPITVLVM DE DEBITIS ET CREDITIS.

LICET mutuo, commodato, deposito, & de his, quæ mercandi, seu negotiandi causa, aut ex pretio quod deberetur ad tempus, multi procedant contractus varij & diuersi: quia tamen sub vno & communi nomine crediti, videlicet, vel debiti, concluduntur, ideo de omnibus his secundum ordinẽ, & de quolibet in hoc tertio cap. est videndum. Veruntamen ne contra me ipsum opponam posterius, væ mihi, quia tacui, & quia conscientia pungor, hoc: nequaquam silentio præterire permittam: illis dico tabellionibus, qui hoc ignorãt, aut (quod peius) qui fingunt se, vel simulant

ignorare, quòd mutuum à diuina Prouidentia pia, & sancta causa procedit, videlicet, vt illi penes quos tẽporalem substantiam dominus commodauit, quemadmodum in cæteris misericordiæ operibus, sic in mutuo ad tempus egentibus proximis subuenirent. Veruntamen fœneratores hanc piam causam in impiam conuertentes, & retorquentes in mortis & damnationis eorum cumulum: cùm illud donum Dei tempora, & temporum momenta, hominibus æque pauperibus & diuitibus & animalibus communia vniuersis, vt propria vendunt, furtum sub quodam piç subuentionis vel animæ committentes. Igitur cùm nemo ambigat, etiam ipsi iidem inficiari non audeant hoc mortale fore peccatum, sicut qui homicidæ adultero, vel latroni circa ipsa scelera scienter aliquod opus præstant vnius eiusdemq; culpæ obligant se ad pœnam. Sic tabellio propriis manibus illud conficiens instr. in quo dictat sibi conscientia pactum fœneraticum contineri, vno eodemque mortali peccato reddit vsurario se consortem: & acquirit miser tabellio, nescio quales vndecim denarios, vel quid modicum, æternam obligans se ad mortem. Fugiant ergo tabelliones, sicut pestem mortiferam, hos contract⁹, nequaquã puritatẽ huius artis, aut qualibet vel ꝓprias animas peccato huiusmodi infidelitate aliqua maculantes Absit, hos quidem super mutuo contractus in fœneratorum cautelam, vel auxilium me scripsisse. Sed quoniam sunt præcipue artis membrũ, & possunt sine Dei offensa inter eos, qui fideliter contrahunt, operari, non enim in arte peccatum est, sed malos operarios abusus & subuersio artis fœdat, secundum quos, & non secundum artem peccatum iis nascitur.

Incipit tertium capi. De debitis & creditis. Rubric.

PRimò est consequens, vt hoc tertium cap. ad præcedentia continuemus. Secundò, ipsum diuidamus. Tertiò, præsens procemium exponamus. Quartò, ad ius & ad materiam mutui descendamus. & sic continuatur. Quia ex diuersis aliis causis, nedum ex causis dationis creditores & debitores constituuntur, sed etiam ex causa debiti & crediti: idcirco de debitis & creditis est hîc videndum. Vel sic videamus in princ. nostri libri, quòd ars notariæ per tres disponitur

sponitur partes. Et prima pars per septem capitula ordinatur. Sed quia dictum est per Dei gratiam de duobus, restat nunc videre de tertio. Circa secundum, s. circa cap. diuisionem: & dico quod illud capit. principaliter diuiditur in partes quinq;: In quarum prima ponitur qualiter debitores constituantur ex causa mutui. In 2. parte ex causa mercationum. In 3. parte ex causa commodati. In 4. ex causa depositi: in 5. ponuntur quædam instr. sumentia originem ex prædicto. Incipit ibi secunda, instr. mutui ex causa cambij a scholarib. contracti. Incipit ibi tertia, instr. commodati. Quarta incip. ibi, Restant nũc de deposito. Quinta incipit ibi, instr. delegationis. Modo ad declarationẽ est sciendum, quòd istud procœmium diuiditur in partes tres. In prima author respondet cuidam tacitæ quæstioni. In secunda quandam ponit narrationem fideliter tabellionib. consulendam. In 3. respondet obiectioni, q̃ tibi posset fieri. Secunda ibi, verum tñ. Tertia ibi. absit hoc quidem. In 1. parte respondet cuidam tacitæ quæstioni, q̃ erat talis. Nonne contractus mutui est per se, & suam seruat naturã nónne cõmodatum est per se, nónne depositus per se, nonne inst. facta pp debita ex causa mercationũ sunt diuersa, quare de vnaquaq; figura non fuit factum cap. per se? Respondet author quod licet sint diuersa, tamẽ quia omnia sub generali nõe debiti & crediti comprehenduntur, ideo meritò sunt omnia in eodem cap. concludẽda. Dixi quod in secunda parte author ponit quandam narrationem tabellionib. consulendam: narratio est talis tabellioni loquendo, dicit ipse, ne posset posteà dicere, væ mihi, quia tacui: & quia conscientia pungor, hoc silentio non prætermittam, s. quòd mutuum à pia & sancta causa processit: vt patet in textu clarè. Consilium. a. est, vt tabelliones huiusmodi contractus fœnerationes non faciant: quia cùm sciant hos cõtract⁹ ad malos vsus fieri, in scriptis redigere nõ debent, nam qui in re mala simul negotiantur, de malo simul conscij videntur. In 3. parte author se excusat à quadã responsione, quæ talis erat: Vos dicitis, quod conficere instr. fœneraticia est peccatum: sed ergo vos facitis malè, quod hîc posuistis dicit ipse, absit, &c. tres rõs assignat se excusando, vt patet in textu qui est clarior.

Diuisio procœmii

Instrumentum mutui debitoris vnius, & vnius creditoris super modica quantitate.

ANton. filius quondam Boëtij fuit confessus & conf. se ex causa mutui habuisse & rece. à Corr. quondã Titij lib. 3. Bo. promittens per se & suos hæ. sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando di. Corr. pro se & suis hę re. stip. soluere: dare, & restituere eidem, aut certo eius nuntio, dictam quanti. pecuniæ hinc ad vnum annum proxi. in ciuitate Bo. Quod si dictis loco, & termino, non soluerit, & non obseruauerit, vt dictum est, promisit eidem persoluere, atq; dare duplum ipsius quantitatis pecuniæ nõie pœnæ, stip. in singulis ca. huius contra. insolidum promissa: quia soluta vel non, rata maneant omnia & sing. supra. Et nihilominus sortem & pœnam vbicunq; locorum & fori creditor petierit ab eodem, & specialiter tempore fori Maij & Augu. de Bo. & in ipsis foris se integrè soluturum. Item reficere & restituere sibi omnia & sing. damna & expensas, ac interesse litis & extrà, & de his credere suo simplici verbo sine sacramento vel alia probatione. Pro quib. omnibus & singulis firmiter obseruandis obligauit eidem omnia sua bona. Renuntians priuilegio fori, & exceptioni sibi nõ datæ & mutuo acceptæ pec. & omni alij iuris auxi.

Instrumentum mutui vnius creditoris, & vnius debitoris super modica quantitate. Rub.

PRIMA PARS.

HIs pręmissis de iure & materia mutui in genere quinque sunt videnda, s. Primò, quid sit mutuum, & quare sic dicatur. Secundò. quotuplex sit mutuum. Tertiò, qualiter & qũo contrahitur mutuum, & in quib. rebus consistit. Quartò, quot sunt consideranda in restituendo mutuum. Quintò, cui competit certi condictio pro mutuo, & quibus modis reconcilietur. Ad 1. dico quod licet lege cautum non reperiatur: hæc definitio tñ a DD. sic definitur, Mutuum est rei ponderatæ, numeratæ, mensuratæve datio, non eandem rem, sed similem ęquale põdere ac mẽsura inter se mutuantes recepturi. Not. quod dicit, ponderatæ: nam mutuum consistit in reb. q̃ constant in pondere vt aurum,

vt aurum,& argentum & in similibus rebus, q̄ ponderantur sui natura, numeratæ, dicit: nam mutuum consistit in his rebus, quæ constant in numero, vt pecunia. Deinde dicit, mensurata: quia mutuũ consistit in his reb. quæ constat in mensura de sui natura, vinum, oleum, & frumentum,& similia. Deinde dicit, datio: per hoc not. quòd rei mutuatæ dñim in accipientem transit. Sequitur, non eandam rẽ, sed similem recepturi: & per hoc not. quòd mutuo non restituitur eadem res, quæ mutuatur, sed similis tñ eiusdem generis & qualitatis. vnde si recepi mutuo pecuniã, non illa, sed similis est restituenda. Sed si eadem restituit? Respondeo mutuum est, quia non euentus, se ppositũ consideratur in mutuo, vt ꝓbatur in Instit: qui. mo. re cõtrahi obli. in prin. ibi & qm̃ nobis, &c. Sed in comodato eadem res est restituenda, vt in præallegato tit. §. Item is. vnde versus. *Mutuũ vnde dicitur.*

Mutuo vult similem, sed commodo poscit id idem.

Et dicitur mutuum de meo tuo factum: & sic cõponitur ex vno integro & altero corrupto, s. ex mu .i. meo & tuum. & patet vt dixi, quòd in mutuo dñim transfertur, vt in præallega. tit. quib. morte contrahitur oblig. in prin. hinc est qđ si res mutuata pereat, perit periculo debitoris, & remanet nihilominus creditori obligatur. Ad 2. s. quotuplex sit mutuum? & dico quòd est triplex, s. Quoddam est mutuum naturale tm̃. Quoddam est mutuum ciuili tm̃. Quoddam est mutuum naturale & ciuile simul. Naturale mutuum tm̃ est illud, in quo interuenit numeratio, ponderatio, vel mẽsuratio sine stip. aliqua. Et ex tali mutuo nascitur certi cõdictio specialis, secũdum alios certi condictio gñalis. Ciuile tm̃ est illud, in quo interuenit sola stipu. de reddendo: quod contingit, quando aliquis confitetur sub spẽ futuræ numerationis; siue spe numerandæ pecuniæ, & promittit per stip. illam reddere: & tunc datur pro certo promisso certi condictio, pro incerto promisso actio ex stipulatu: licet obstet exceptio in factum, vel doli, vel non numeratæ pecuniæ, si stipulatio non intercessit. Naturale & ciuile simul est illud: in quo interuenit numeratio, ponderatio vel mensuratio, & etiam stipulatio: & ex tali mutuo datur actio ex stipu. si vtilis fuit stipulatio. Si autem fuit inutilis, & tũc datur actio ex numeratione, s. certi cõdictio. Ad 3. s. qua-

Mutuũ quotuplex est

Mutuũ qualiter & in quibus reb. cõtrahitur.

Mutuũ qualiter & in quibus rebus contrahitur.

liter & quibus reb. mutuum contrahitur? Et dico ꝙ mutuum contrahitur re interueniente, vt in Instit. quib. mo. re. contra. oblig. in princ. Et si quęres, in quibus? hoc patet per definitionem supra positam: nam mutuum contrahi potest in rebus, quę constant in numero, vt pecunia cuiuscunq; generis. Item in rebus, quæ constant in pondere, vt aurum vel argentum in massa, vel zinziber, cynamomum, eratis aromata, & similia, quæ sui natura ponderantur. Item consistit in rebus, quæ constant in mensura, vt frumentum, vinum, oleum, & similia, quæ consistunt in liquamine, vt mel: non ergo consistit in rebus immobilib. Nam res immobiles cum gratis alteri conceduntur, dicuntur propriè commodari, vel in precarium concedi. Scias tamen, ꝙ non omnes res, quæ possunt numerari, vel ponderari, mutuãtur. Vnde licet liber, vel alia res mobilis, quę vsu non pereat, possit ponderari, vel pecora numerari, non tamen dicuntur mutuari: qa nec natura, nec consuetudo, nec aptitudo in reb. prædictis interuenit: & quę tria inspiciuntur in mutuo, vt statim dicam. Ideo dicit concludendo & tollendo omne dubium, ꝙ mutuum consistit in omnib. rebus, quæ constant in numero, pondere, vel mensura secundum sui naturã & consuetudinem, quæ vsu pereunt, non habita differentia, vtrum sint prohibitæ vel non, nisi fortè fieret domini conditio deterior. Ad quartum, s. quot sunt consideranda in mutuo? Et dico quòd tria, s. natura, consuetudo, & aptitudo. Debet enim considerari natura.

In mutuo quot sunt cõsideranda.

vnde de natura pecũnia est, quòd numeretur: & ideo si quis eam mutuet, debet omnino numerare: quia non confessio vel traditio facit mutuum, sed res in mutuum numerata, mutuo concessa, vel mensurata. Item de natura vini est, ꝙ mensuretur: vnde si quis mutuaret vinum ad pondus, non dicitur mutuum: vel si quis mutuaret librum ad pondus, non dicitur mutuum: cùm non sit de natura libri ꝙ põderetur, nec mutuetur. Debet. n. cõsiderari aptitudo, s. quòd res sint aptæ ad mutuandum, sicut sunt omnes res, quę vsu pereũt, cum in mutuo dominiũ transferatur. Vnde si quis mutuaret domum, licet mensurari posit, tamen non est apta ad mutuandũ. Item debet considerari cõsuetudo, hoc est, res quæ mutuari cõsueuerunt debent mutuari. Vnde si quis

quis vellet mutuare pecora ad numerum, non posset, cùm non sit de consuetudine prædicta: sed hæc tria debẽt considerari, vt verũ sit mutuum. Restat vt modo videamus, quæ sint cõsideranda in restituendo, & dico ꝙ in mutuo considerantur ista, s. qualitas, quantitas, & genus, qualitas, vt restituatur similis res æquè bona, vt erat res mutuata. Itẽ consideratur quantitas, vt in eadem quantitate: nam si mutuasti mihi decem, alia decem & non plus tibi debeo restituere. Et sic not. contra fœneratores, qui vsuras accipiunt tantùm in frumento & hordeo. Item in vino & oleo bene potest restitui quantitas mutuata cum accessione & est ratio: quia nõ sunt semper eiusdem æstimationis. Item considerari debet genus, vt in eodem genere res restituatur. Vnde si mutuaui frumentum carrelum, conueniẽs est, vt eiusdem generis restituas. Item si mutuaui tibi vinum album, conueniens est, vt mihi reddas vinum album, & non rubeum. Et si mutuaui hordeum, non est cõueniens, quòd mihi restituas panicum. Ad quintum, s. cui competit actio mutui? & ad hoc sciẽdum sic distingue: quia aut mutuauit quis suo nomine, aut nomine alieno. Si suo nomine, & tũc aut illa pecunia erat sua propria, aut aliena. Si propria, non sibi mutuanti competit actio, s. certi condictio specialis mutui stipulatione non interueniente: sed ea in interposita, actio ex stipulatu. Si est aliena, & tunc aut numerauit pacuniam suo nomine, aut nomine alieno. Si suo nomine, & tunc aut stipulatio interuenit, aut non. Si stipul. interuenit: quia fuit sibi stipulatus, & tunc sibi quærit actionẽ, sed eam cedere cogitur ei, cuius nomine mutuauit. Si. a. fuit stipulatus ei, cuius nomine mutuauit: & tũc dico ꝙ stipulatio est inutilis, & ideo remanet primitia ipsi mutuatori: & ita demũ isto casu mutuum est, si consumptione sit reconciliatum, alias non: cùm dominium rei mutuatæ transferatur. Si verò suo nomine mutuauit, & tunc si stipulatione vel cõsumptione mutuũ sit reconciliatũ, sibi competit actio, alias non: & dominiũ non translatum. Alij tamẽ distingunt per alia verba, s. quòd aut mutuum est naturale tantùm, &c. tamen eadem est distinctio post prædicta plena, &c. Sciendum est tamen, quòd mutuum reconciliatur tribus modis. Vno modo consumptione, putà,

Qualiter mutuum debet restitui.

Mutui actio cui cõpetit.

si numi non erant mutuati; sed accipiens consumpsit, imo, do tunc demum datur actio mutuanti descendens ex contractu mutui, sed primò rei vendicatio cõpetebat. Secundo modo stipulatione, vt si mutuans fuerit stipulatus sibi reddi pecuniam. Tertio modo vsucapione, vt accipiens rẽ teneat triennio. Addunt quidã 4. modum, s. per conditionis euentum. Item scias, quòd de reconciliatione habet exemplum. Insti. quib. aliena. licet vel non. §. admonendi, puta, quia pupillus mihi mutuauit pecu. sine tutoris autoritate, modo non potuit in me dñium pecu. transferre: sed si consumpsit, habebit tantũ actionẽ certi condictione de mutuo. Sed pecunia extãte habet rei vendic. His præmissis pro generali materia de mutuo venio ad casum & diuisionem huius instr. qui talis est: Quidã indigens, pecuniæ certam quantitatẽ mutuo accepit, quã confessus fuit habuisse ex causa mutui, & eam promisit restituere prædicto suo creditori hinc ad certũm terminũ, vel eius hæred. vel eius certo nuntio, vel cui ipse creditor mandauerit, & hoc ꝓmisit sub pœna cum refectione dãnorum & oblig. bonorum: demum renunciat beneficiis sibi competentibus. Habet autem hoc instr. & omne simile de mutuo sex cap. Primum est confessionis. Secundum ꝓmissionis. Tertiũ pœnæ. Quartum refectionis dãnorum. Quintum obliga. bonorum. Sextum & vlt. renuntiationis beneficiorum.

Instrumentum mutui duorum debitorum & vnius creditoris.

ANt. & Phi. fuerunt confessi, & contenti se ex causa mutui habuisse & recepisse, ac sibi integrè & non spe futuræ numerationis & traditionis, datas, solutas, & numeratas esse à Cor. quondam Titij xxv. lib. Bon. Promittens per se & eorum hæred. vnusquisq; ipsorum principaliter & in solidum sine aliqua exceptione iuris vel facti, se obligãdo di. Cor pro se & suis hæred. stipu. soluere, dare, ac restituere eidem aut eius certo nuntio dict. pecuniæ quantitatem hinc ad sex menses proximos pecunia numerata, in ciuitate Bo. Quod si dictis loco & termino non soluerint, & omnia & sing. in hoc contractu contenta, non obseruauerint, promiserunt se (vt dictum est) principaliter & insolidum

dum

dum obligantes eidem persoluere, atq; duplum ipsius pecuniæ quantitatis pœnæ nomine stipu. in singulis cap. huius contractus, insolidum promissa: quia soluta vel non, rata maneant omnia & sing. suprascripta & infrascripta. Et nihilominus forte & pœnam vbicumq; locorum & fori, si creditor petierit ab eis, aut aliquo eorum, & specialiter tẽpore fori Maij & Augusti de Bo. & in ipsis foris se integrè solituros. Item reficere & restituere sibi omnia & sing. dãna, & expensas, ac interesse: quæ vel quas fecerit vel sustinuerit in iudicio siue extra, ꝓ ipsa pecunia exigenda: & de his credere suo simplici verbo siue sacramento, vel alia ꝓbatione. Prætereà promiserunt insolidum præceptum recipere à cõi Bo, hinc ad tertiam diem de di. pec. ad dictũ terminum soluenda. Sub pœna x. lib. Bo. stipu. promissa: qua soluta vel non, prædicta omnia & singu. firma & rata perdurent. Pro quib. omnib. firmiter obseruandis obligauerunt eidẽ omnia eorum bona. Renuntiantes fori priuilegio, nouarum const. & epistolæ diui Adriani beneficio, excep. doli, cõdictioni sine cã, in factum actioni sibi non datæ, & nõ mutuo acceptæ pecuniæ, & oĩ alij iuris auxil.

Instrumentum mutui duorum debitorum & vnius creditoris. Rub.

QVia contingit aliquando plures esse debitores & vnum creditorem, ideo viso de vno creditore & vno debitore, restat nunc videre de duob. debitorib, & vno creditore, declarat hæc rub. cùm dicit, Instrum. mutui duorum debitorum & vnius creditoris, &c. Casus positio huius instr. nõ mutatur à præcedenti, nisi quòd hic sunt duo debitores. Et eodem modo diuiditur per sex ca. Restat ergo, vt differentiam videamus huius instr. à præcedenti: & leuiter patet. Nam hic sunt duo debitores & vnus creditor tantùm. Item hic est pactum solidi, quod non est in præcedenti, cũ in vno solum nõ habeat. Itẽ hic ponitur renuntiatio quorundã benefi, quæ ibi ponuntur, cùm locum non habeat.

Instrumentum solenne mutui duorum debitorum & duorum creditorum diuersis fulcitum pactis.

ANtonius & Phi. promiserunt per se & eorum hæredes, vnusquisq; ipsorum principaliter & insolidum, sine a-

liqua exceptione iuris vel facti, se obligando Cor. & Ant. pro se & eorum hæredib. stip. & quilibet eorum insolidum possit hoc debitum petere, exigere, ac recipere cum effectu vni tm̃ eorum facta solutione ab alio liberetur soluere, dare, ac restituere eis, aut alteri eorum, vel eorum certo nuntio cen. lib. Bo, hic ad vnum an. proximum in ciuitate Bo. Quam pecuniæ quantitatem confessi & contenti fuerunt se ab ipsis Cor. & An. ex causa mutui habuisse & recepisse. Recipientes etiam dictam pecu. ab ipsis ibidem, & in præsenti, prout confessi fuerũt tantam esse quantitatem. Volẽtes & paciscentes non obstare, nec præiudicium fieri creditorib. antedictis, quòd si ipsi, aut aliquis eorum partem debiti in iudicio vel extra exegerit, vel receperit ab altero debitorum, non ideo minus possit ipsum eundem debitorẽ & etiam alium, quem eorum maluerit, ad residuum debiti ipsius principaliter & insolidum conuenire. Et promittẽtes non dicere, vel opponere dictam pecuniæ quanti. non integrè fore acceptam, datam, solutam, & numeratam, & in ipsorum vtilitatem conuersam, & non probare solutionem, aut liberationem huius debiti fore factam, nisi per hoc instr. incisum vel cancellatum, aut per aliud legalis, & bonæ famæ tabellionis manu confectum, & non petere libellum ipsius debiti, nec exemplum huius instr. & specialiter ipse Phi. non dicere, vel opponere, quòd causa minoris vel pro minori, s. ipso An. fuerit obligatus, certificatus, & sciens ipsum An. minorem esse: & ipsi ambo nullam aliã contrariam exceptionem, vel defen. seu negationem iuris vel facti specialem, vel generalem contra hunc contractũ seu contra aliquod prædictorum, vel infrascripto. in aliquo facere, vel opponere, quominus principaliter & insolidum teneatur ad solutionem dicti debiti in dicto termino faciendam, & ad omnia & sing. in hoc contractu contenta plenius obseruanda efficaciter teneantur. Sed omn. & sing. in hoc tractatu suprascripta firma & rata habere, tenere, obseruare, & adimplere, & nõ cõtrafacere vel venire, aliqua rõe vel causa, de iure vel de facto. Quod si dictis loco & termino nõ soluerint, & omnia & sing. in hoc tractatu contenta non obseruauerint, aut in aliquo contrauenerint, promiserunt se, vt dictum est, principaliter & insolidum

solidum

ſolidum obligando eiſdem creditoribus ſtip. vt dictum eſt eis perſoluere atque dare duplum ipſius quantitatis pecuniæ pœnæ nomine ſtip. in ſingulis capi. huius contractus inſolidum promiſſa: quæ toties cōmunicatur, & exigi poſſit in ſingulis capi. quoties contrafactum fuerit. Et pœna ſoluta vel non. rata maneant om. & ſing. ſupraſ. & infraſ. Et nihilominus ſortem & pœnam vbicunq; locorum & terrarum, & in quocunq; foro & mercato, creditores vel alter eorum petierit ab ipſis debitorib. aut ab altero eorundē, ſe integrè ſoluturos in quib9 locis, mercatis, & foris & quē voluerint ipſorum, & ſub quocunq; maluerint, poſſint ex pacto ipſos debitores, & quemlibet eorum inſolidum ad ſolutionem dicti debiti faciendam in dicto termino, & ad omnia & ſing. in hoc contractu contenta efficaciter obſeruandà, realiter & perſonaliter conuenire. Inſuper reficere & reſtituere ſibi omnia & ſing. damna, & expenſas, ac intereſſe, quæ & quas fecerint vel ſuſtinuerint in iudicio ſiue extra, vel aliàs quocunq; modo pro ipſa pecunia exigenda: & de his credere ſuo ſimplici verbo ſine ſacramento, vel alia probatione aut alicuius cauſę recognitione.

Inſuper promiſerunt inſolidum præceptum recipere à communi Bon. hinc ad tertiam diem de dicta pecunia ſoluenda prædicto termino. Sub pœna 25. lib. Bo. ſtip. promiſſa: qua ſoluta vel non, rata maneant prædicta quod præceptum ad dictum terminum recipi iidem creditores ibidem, & in præſenti, denuntiauerunt debitorib. antedictis. Pro quib. omnib. & ſing. firmiter obſeruandis & implēdis obligauerunt ipſi debitores præfati dictis creditorib. omnia eorum bona, quæ precario iure ſe ipſorū nomine, & pro eis poſſidere cōſtituerunt vſq; ad integrā ſolutionem dicti debiti & ſatisfactionem omnium prædictorum. Ita quòd à termino in antea, ſi tunc ſolutio facta non fuerit, liceat ex pacto ipſis creditoribus, & cuique ipſorum propria authoritate ſiue curiæ proclamatione, aut aliqua denuntiatione, vel aliquo præiudicio dictorum bonorum & quorum ex eis voluerint ingredi poſſeſſionem, & eam accipere, vendere, & alienare, alij obligare, & apud ſe pro iſto pretio retinere, & ſe indemnes conſeruare, tam de pœna, damnis, & expenſis, quàm de ſorte ſine omni occa-

sione legum iuris & vsus. Renuntiauerunt .a. debitores præfati fori priuilegio, nouarum constitutionum, & epistolæ diui Adriani beneficio, exceptioni doli, condictioni sine causa, in factum actioni, & exceptioni sibi non datæ, & non mutuo acceptæ pecuniæ, & omni alij iuris auxilio. Insuper di. Ant. quia minor erat 25. annis, maior tñ 13. iurauit corporaliter ad sancta Dei euangelia, nullam restitutionem impetrare contra prædict. vel aliquod prædictorum, prætextu minoris ætatis, vel cuiuscunq; alterius rõis vel causæ. Ad hæc d. M. ipsius An. vxor prædictis omnibus præsens prædictæ obligationi ab ipso viro suo factæ consensit, & certificata per me notarium infra. ipsa bona à di. viro suo obligata eisdem creditorib. sibi esse hypothecata pro dotibus suis. Renuntiauit omni suo iuri hypothecarũ & cuilibet alij, qđ habebat vel habere poterat occasione dotium suarum in dictis bonis obligatis, vt hypotheca sua non obstante prædicta ipsis cred. obligato pleno iure, vsq; ad satisfactionem prædictorum omnium præferatur, di. suum ius ipsis creditorib. pacto remittens. Necnõ promittens per se & suos hæ. eisdem creditorib. stip. vt dictum est non præferre ius suum iuri eorum in prædictis bonis obligatis, eo quòd sit prior temporre, aut potior iure, siue aliaquacunq; rõe vel causa. Sed prædicta omnia & sing. firma & rata habere, tenere, & non contrafacere vel venire aliqua rõe vel causa, de iure vel de facto. Sub pœna dupli dicti debiti stip. ꝓmissa, & refectione dam. & expens. litis & extra: & obligatione omnium suorum bonorum: & pœna soluta vel non, &c.

Si vero detur in instrumento mutuo fideiussor, quem velint partes, vt fideiussorem exprimi, licet se principaliter obliget, ita scr.

ANton. fuit confessus, & conten. se ex cousa mutui habuisse, & recepisse, ac sibi integrè datas, & numeratas esse à Corr. quondam Titij xx. lib. Bon. exceptioni sibi nõ datæ, & non mutuo accepte pecuniæ omnino renuntians. Quapropter dictus An. & ipsius precibus & mandatis Phi. se principalem constituens promiserunt per se & eorum hæredes, vnusquisque ipsorum principaliter & in solidum

sine

sine aliqua exceptione iuris vel facti, se obligare. Cor. pro se & suis hæredibus stip. dare, soluere, ac restituere eidem, aut eius hæredibus, vel suo certo nuntio dictam pecuniæ quantitatem in foro Rheni mensis Aug. de Bon. proximè venturo, vel eo tempore Bon. si forum non fieret. Quod si dicto termino non soluerint, &c. continuando secundum aliquem prædictorum contractuum mutui.

Instrum. solenne mutui duorum debitorũ & duorum creditorum diuersis fulcitum pactis. Rubri.

Dictum est suprà de vno debitore & non cred. Item de vno creditore, & duobus debitorib. Sed quia quandoq; plures sunt debitores & plures creditores, ideo de pluribus creditoribus & plurib. debitorib. loco præsenti est agendũ & videndum. declarat hæc Rub. cum dicit. Duorum debit. & duorum credito. &c. Quia de materia mutui est dictum, idcirco hic in specie de quibusdam pactis est videndum. Ad plenam euidentiam huius instr. duo sunt quærenda, sc. primò, exponere quodlibet cap. singulariter. Secundò, exponere pacta in ipsis capitulis contenta. Ad 1. circa quod ego queram quare istud instr. incipiat a capi. promissionis & duo præcedentia incipiunt à capi. confessionis? Respondeo quòd hęc est ratio, prout ipsemet Aurora protestatur, vt videant tabelliones, & cognoscant quòd instr. mutui potest inchoari, vel à capi. promissionis, vel à capitulo confessionis, vt in duobus præcedentibus instr. Sed quia in præsenti instr. primum cap. est promissionis, idcirco quæro quot modis possit variari capit. promissionis quædam exponendo pacta in prædicto capitulo contenta. Ad 1. quot modis variatur capitulum promissionis? & dico quòd quatuor modis. Vno modo, quando vnus est debitor, & alter creditor. & hanc formam habens in primo instr. Secundò modo, quando est creditor vnus & duo debitores, vt in secundo instr. Tertiò modo, quando vnus est debitor & duo creditores. & hanc formam non habes in summa, sed leuiter ex his formis potest colligi. pecuniam talis promisit Petro & Martino dare & restituere. Quartò modo, quando duo vel plures sunt debitores & creditores. & hanc formã habes hic. eisdem modis potest variari capit. confessionis,

Capitulum promissionis quot modis variatur.

inspectis primis. Ad 2. s. quot sunt necessaria in quolibet capit. promissionis posito in instrum. mutui? Et dico, ꝙ vt rectè ordinetur capitulũ promissionis, de sex est facienda mentio: & ibi instrum. habuit initium à capitulo promissionis, & plures sunt debitores, sex sunt necessaria. Primò, quòd describantur nomina debitorum bene ordinata, secundum ea quæ dicta fuerunt in instru. arrharum. Secundum est, ꝙ fiat mentio de pacto solidi, s. qualiter se insolidum obligando promittunt, qui postea in fine renuntiabunt beneficio de plurib. reis debendi. Tert. est, ꝙ mentio fiat de quantitate pecuniæ, s. quantam pecuniã restituere promittunt. Quar. ponere nomina creditorum insolidum stipulantium. Quintò, exprimas qualiter in instru. ipsi creditores fuerunt insolidum stipulati, aliàs non possunt agere insolidum, sed quilibet pro sua parte agere posset. Sext. est, quòd opponatur terminus, i. quãdo promittitur pecu. restitui. & hæc nõ sunt alia pacta exponenda, nisi quòd hic agitur, quòd vno soluente alter liber fiat. quod pactum nihil operatur, ex quo insolidum obligatur: nam sine isto pacto vno soluente alter liberatur, & per debitorem vni cre. solutione facta ab alio creditore liberatur. Sequitur modò cap. confessionis, & circa hoc quærã duo: Primò, quot modis possit variari capitul. confessionis? Secun. exponere pacta in hoc capit. inserta? Ad primum dico quòd istud cap. potest variari tribus modis. Vno modo, quando pecunia datur in præsenti, & numeratur in pręsentia notarij & testium, & soluitur, & tunc debes facere mentionẽ in instr. & tunc hoc debet apertè exprimi, vtputà, sicut talis & talis promiserunt soluere tantam pecuniam, &c. quam pecuniam prædicti tales dederunt, & numerauerunt, & soluerunt coram me notario & testibus infrascriptis: nec est aliqua renuntiatio necessaria. Secun. modo, quando in præsentia notarij soluitur, sed non numeratur: & tunc dic vt suprà dixi omisso verbo numerauit. Tert. modo, quando pecu. soluitur, sed non in præsentia, tamen debitores confitentur: & tunc dic vt in pręsenti instr. apponendo renuntiationes. Ad secund. s. exponere quædam pacta hic apposita: Primum est, quod incipit, Volentes, &c. quod dicit: quod si aliquis debitorũ solueret vni ex creditoribus vel

Quæstio quæ sæpe accidit.

vtriq;

vtrique partem aliquam debiti, nihilominus valeant creditores agere posse contra eundem debit. soluenté pro solido residuo, vel contra alium, prout ipsis creditorib. placuerit. Quæritur ergo nunquid valeat tale pactum? respõdetur quod sic, & multum operatur: nã cessante hoc pacto, & creditores vel alter eorũ partem debiti reciperet, iuri solidi tacitè renuntiare videtur. Fallit in trib. casib. in quib. qui partem dedit in recipiendo, non videtur iuri solidi renuntiare: vnus est casus, qñ est actum per pactum: vt hic in præsenti instr. & præsenti pacto. Secun. est, qñ creditor recipit partem debiti cum protestatione, dicens, qđ non obstãte particulari solutione, nihilominus ius solidi vult saluum esse, & agere posse contra soluenté, vel qué voluerit: & faciet cautus creditor confici instr. de huiusmodi protestatione. Tertius casus est, qñ debitor partem negat, & partem confitetur: nã creditor parté confessatam ricipiendo, non præiudicat sibi in parte negata, quin agere possit contra quélibet insolidũ, vel contra eundem negantem. Secun. pactum in hoc cap. confessionis incipit ibi promittentes, non dicere, vel opponere. Circa qđ quæritur, nunquid valeat, & an ad aliquid operetur? & dico quod nõ valet: nã sic promittendo videtur renuntiare dolo futuro, cui renuntiare nõ potest. Vnde si eis nõ esset pecu. numerata, nihilominus possent opponere exceptioni non num. pec. Operatur tamé quo ad pœn. in instr. appositam: & de ipsa pecu. exceptioné non num. pecuniæ opponerent: & sic de facto. Sed vbi de iure opponerét: quia verè nunquã fuit numerata: & tunc in pœnã non incidunt, cũ hoc iure faciant. Tert. pact. incipit ibi, Et non probare solutioné. Circa qđ quæro eod. modo, nunquid valeat, & ad quid operetur? & dico ꝙ non valet: quia istud pactũ est contra ius, quod angustat & tollit probationum facultaté, sed istud est huiusmodi, ergo non valet, eò ꝙ angustet probationum facultatem. Hoc pactum patet ad literam: quia non possent isti debitores probare solutioné vel liberationem debiti, nisi per hoc instr. incisum, &c. Si ergo debitores vellent probare solutioné, non possent. Ex præmissis patet, quòd nihil operatur, nec quo ad pœnam de iure vellent probare. Ad quid ergo apponuntur huiusmodi pacta in instrumento?

Respondeo ad tenorem & ornatum instr. multum gaudẽt mechanici de longa & plena scriptura: vel dic & sanius ꝗ ponuntur ad perfectionem & complementum instr. & ad ipsius corroborationem tenoris. Quartum pactum incip. ibi, Et nõ petere libellum: Circa quod quæram an valeat, & ad quid operetur? Et dico quòd valet, qu libellus de partium voluntate remittitur cùm lex dicat. cu iudex sententiã libelli forma proferre debeat: & ideo si malè & ineptè libellus sit conceptus, ineptã fore sententiã de necessitate. Præterea dicit lex, ei offeratur libellus, qui ad iudiciũ vocatur, vt in auth. offeratur ei, & sic patet quòd nihil operatur, nec exemplũ huius instr. Hoc est quintum pactum. Circa quod quæro, nunquid valeat, & quid operetur? Respondeo quòd non valet: nam addenda sunt omnia, quib. aliquis est vsurus in causa: ergo in contrarium factum nõ valet, ergo nihil operatur. Sextum pactũ incip. ibi, Et specialiter ipse Phi. &c. Circa quod ego quæro, nunquid valeat, & quid operetur? Respondeo, quòd non valet: quia licet hoc factum non fuisset appositum, tamen non põt opponere, cũ etiam fideiussor pro minore, intercedens efficaciter teneatur: ergo patet quia nihil operatur. Septimũ pactum incip. ibi. Et ipsi ambo nullã contrariã exceptionem. Circa ꝙ ego quæro, nunqd valeat, & quid operetur? Et dico ꝙ istud pactum nihil operatur, & non valet quantum ad opponendam exceptionẽ iuris: nã si qua exceptio sibi cõpeteret de iure posset eam opponere, nec incideret in pœnã. Sed si quã exceptionẽ de facto vellet opponere, non posset: & si opponeret tunc, quia venit contra pactũ, incideret in pœnam in instr. appositã. Est autẽ exceptio iuris, actionis exclusio: vbicumq; enim contra me alteri aliqua actio cõpetit, si possum aliquã exceptionẽ opponere, puta, exceptionẽ pacti de non petendo, vel rei vẽditæ, vel doli, & his similes. Exceptio autẽ facti, est rei defensio cõtra intentionẽ principalis actoris: vt latius dicetur de his exceptionib. infrà in 9. c. de excep. Et not. pulchrũ modũ inferendi pacta in instr. Nam postquã autor plura descripsisset in specie pacta, subiecit clausulam gen. vt hic patet.

Pœna appositio an teneat.

Sequitur 3. cap. circa quod quæram, s. primò nunquid pœna hic apposita valeat, & an possit peti? Secundò, nunquid

quid pactum hoc capit. positum valeat. Ad 1. & dico quòd hæc pœna valet: quia est quantitati adiecta: & pœna quantitati adiecta non valet, quia præsumitur in fraudem vsurarum adiecta, & ideo reducitur ad legitimum modum vsurarum: sed licet reducatur ad legitimum modum: non tamen pe[illegible]tur de iure Canonico, sed de iure ciuili. Hodierni tamen tabelliones adiiciunt hanc formam hoc facto, s. quòd creditor promisit, si in termino non solueret, portare seu deferre ad domum dicti creditoris tot pignora auri vel argēti, quæ valerent tántum, quantum dictum debitum: quod si non fecerit infra tres dies, incidit in pœnam Centum lib, modò est pœna facta adiecta: & licet istud seruetur, tamen aliqui dicunt non posse peti talem pœnam: quia licet ita adiecta, tamen videtur quantitati opposita esse quòd nō obligat, prout vertitur quantitas. Ad 2. s. nunquid pacta hic apposita valeant: Quorum primum est ibi, Et sortem & pœnam, &c. vbi scias quòd istud pactum valet: secus si ageretur per pactum, vt dicti debitores possint conueniri: quia tunc nōn valet: vt est ratio, consensus priuatorum non tribuit iurisdictionem, tamen, vt rectè sit tale pactum ordinatum, cautus tabellio primò specificabit in specie aliqua loca, putà, promiserunt. a. debitores præfati quantitatem prædictam soluere creditoribus antedictis Florentiæ, Pisis, Bononiæ, & Luccæ, & generaliter in omni terra, loco, & mercato, vbi creditores prædicti petierint ab eisdem: & sic præmissa specialitate deueniens ad genus: quia non est nouum, si quibusdam enarratis subiiciatur clausula generalis. Secundum pactū, quod valde frequentatur in instr. incipit ibi, Quæ toties committatur, & exigi possit: h. e. aliud pactum, circa quod quæram nunquid valeat, & quid operetur? Respondeo quòd bene valet istud pactum: tamen pœna est adiecta quantitati: & ideo non exigetur, nisi vsque ad legitimum modum vsurarum. Operatur ergo istud pactum, vt si pluries esset contrafactum, pluries possit exigi: cessante autem hoc pacto si semel fuerit solutum, amplius exigi non posset. Item consueuit apponi aliud pactum s. sub tali pœna & stip. singulis capi. huius contractus insolidum promissa: & ista verba operantur: quia si veniant contra quodlibet cap. vel quod-

libet pactum, in omnibus pœna committatur. Ad istud pactum correspondet pactum, quod dixi, suprà videlicet, quæ toties committatur. Et pœna soluta vel non illud pactum multum operatur: nam vbicunque aliquid promittitur sub pœna, si illud non fiat, soluendo pœnam liberatur ab eo, quod facere vel dare promiserat: vt patet in definitione pœnæ & infrà de pœnis inno. §. nunc demum, nisi quis se pœnæ submittendo, & non excipiendo rem pactam, vouerit seu iurauerit perpetuò habere gratam & ratam. Sed pacto prędicto apposito, licet pœnam cōmissam soluit, nihilominus ad principalem terminum tenetur. Sequitur quartum capitulum, refectum damnorum, & expensarum. Et ad euidentiam huius capi. quęram de duob. Primò de damno, & interesse, & de pœnis, & expensis. Secundò, de quibusdam pactis hic positis. Circa primum quæram duo, s. primò quid sit damnum, & quid interesse, & quid sint impensæ, & quotuplices sint. Secundò, an impensæ veniant reficiēdæ. De primo dico quòd interesse est damnum emergens, & lucrum cessans super eo, quod dari fieriue omissum est, de quo interesse multa possent dici. Sed de ipso dicetur infrà in instr. mutui ex causa cambij scholarib. & clericis contracti. Dānum est diminutio patrimonij vel famæ, veluti qn̄ aliquis de meo patrim. aliqd subtraxit, & sic diminuitur patrimonium, & laudandæ virtuti meæ mihiq; quis detrahit: quia tunc detrahens famā diminuit. Expensæ. s. prout hic sumūtur, sunt quę fiunt in iudicio vel extra causa prosequendi qđ mihi debetur: & sic sunt duplices. Nam expensarum quędam fiunt in iudicio, quædam extra iudicium. In iudicio dicuntur fieri expensæ aduocatorib. pc. & executorib. & notariis officio deputatis. Extra iudicium fiunt expensæ in viatico, putà, qn̄ de vna ciuitate ad aliam producuntur testes: nam is qui producit, tenetur eis facere expensas, considerata persona testis. Maiores expensæ fiunt in vno homine honesto, quàm in vno rustico: & sic iudex huiusmodi expensas suo iudicio taxabit, s. considerata persona aduocatorum, proc. & testium. Est. n. verisimile quod magis soluatur vni bono aduocato, quàm vni de mana recta: & sic de procuratore, item de testibus. Fortè. n. quod hic est, qui non est consuetus ire pedes,

Quid sit damnū vel interesse.

pedes nec stare in quolibet vili hospicio. Ad 2. s. nunquid impensæ veniant restituendæ? & certè regula est, quòd victus victori in expensis condemnatur, quæ secundum modernos locum habet in trib. casib. Primus casus est, qñ apparet & improbat litigator quod videtur eo ipso quod succũbit improbando. Secundus ca. est, quando iuratum est de calumnia: vbi ergo esset de calumnia iuratum, non petuntur. vidi tamen contrarium obseruari, & est rõ, quare non reficiuntur expensæ, cùm est periuratum, quia satis Deum habet vltorem, qui est periurus. Tertius cas. est, qñ est actum per pactum, vt reficiantur expensæ, & operatur pactum: quia si iudex in sententia non sententiauit de expensis, nihilominus debentur ex pacto: quia secus, vbi non essent promissæ: nam tunc non reficiuntur, cùm expiratũ sit iudicis officium nec de noua pòt definiri, tamen posset peti: quia esset absurdum ex litib. litem aliam oriri: quod verum est, nisi iudex in sententia sibi expensarum reseruauerit taxationem. Et si quæras qualiter reficiuntur? respondeo quod iudex taxabit statim lata sentẽtia, & ipse statim ex taxatione facta defert sacramentum victori: & his peractis, in expensis secundum taxationem & iuramẽtum subsecutum, victus victori condẽnabitur. Modò restat secundò exponere quædam pacta in hoc capi. contenta. Quorũ primum incipit ibi. Et de his credere suo simplici verbo, &c. qđ pactũ nõ valet, cũ iniquũ sit: & ꝙ sit iniquũ, patet: qa ille possit dicere, ego expẽdi mille libras. Secũd. pactũ est illud præceptum recipere à cõmuni Bono. Circa quod quatuor sunt videnda, s. Primò, quid sit præceptum, quis faciat præceptum, & cui fiat. Secundò, ad quid operetur pactum solidi appositum in præcepto. Tertiò, quãta sit dilatio danda debitori prçceptum recipiẽti. Quartò, quid sit effectus & virtus præcepti. Ad 1. dico quod præceptum est quædam sententia interlocutoria, quodamodo secum trahes executionem, vt supra dicam de eius effectu: & facit illud iudex pro tribunali sedens præsente creditore, & fit debitori debitum sponte confitenti, aliàs non posset fieri in Thuscia, tamen & in quibusdam ciuitatibus fit a tabellionibus, quod appellant præceptum varentigiç. De secundo dico quod pactum solidi hic positum, multum opera-

An expensæ sunt restituenda.

Expositio illorum pactorum huius instrumenti.

Præceptum de soluendo debito quid sit.

Pactũ solidi.

tur: nam quilibet præceptum recipere tenetur insolidum, quod non tenebatur: sed vbi pacti sunt, modò tenebuntur: & sic contra quemlibet insolidum tale præceptum suum effectum exercebit. Est ergo optimum, quod insolidum præceptum recipiant debitores. Ad 3. s. quanta dilatio debet dari debitoribus ad soluendum? ad quod sciendum sic distingue: quia aut est actum per pactum, puta, quia terminus est appositus in instr. debiti, & tunc secundum instru. tenorem: aut nihil est dictum, & tunc subdistinguendum est, quia aut est statutum vel consuetudo in regione: & tūc statutum vel consuetudo seruabitur, Aut non est statutum vel consuetudo, & tunc secundum quosdam iudex statuere potest terminum quatuor mensium, sicut in omnibus actionibus personalibus obseruatur: & etiam partes possūt statuere de nouo terminum. Ad 4. s. quis est effectus & virtus huius præcepti? & dico quod vim tenet definitiuæ sententiæ, adeo quòd sicut iudex tenetur sententiam exequi, ita præceptum. Sed posset aliquis dicere, imò non tenet vim definitiuę sentētię contra conuictum secundum probata. Sed præceptum fit debitori confitenti. & in confessū & in conuictum nullæ sunt partes iudicis, quod intelligas esse verum in cognoscendo: sed in condemnando sic, imò dicas, quòd plus operatur illud pręceptum, quàm sententia, cùm à sententia possit appellari, sed ab hoc præcepto non pōt appellari. Adde & dic, & magis cautum tibi erit, & pro consilio teneas, alioquin nihil valeret, quod creditor citetur per debitorem, vt veniat ad ius causa recipiendi pceptum, alioquin non valeret, cùm nullum interesse creditoris esset: & si citatur, eius interest, vel interesse potest. Et circa hoc pactum no. quod tabellio pœnam in hoc præcepto appositam debet tęmperare, cùm sit facto adiecta, q̄ quantacunque sit, potest tota exigi. Sequitur modò quintum cap. s. obligatio bonorum, quæ bonorum obligatio multum operatur, cum regulariter creditor bona debitoris non habeat obligata, nisi per pactum fuerint obligata: & de ista obligatione multa possent dici, tamen multa de eis dicta fuerunt suprà, in tractatu securit: & dicetur infrà, de obli. in notul. & in ti. de inutilib. cōtract. rōe rerū. §. itē rei alienæ, &c. Sed quia hic apponitur pactū de precario, ideo

Dilatio de soluēdo danda debitoribus.

Virtus pcepti.

Virtus & effectus obligationis bonorū.

ideo de ipsius materia quatuor breuiter sunt declaranda. Primò, quid sit precarium, & quare sic dicatur. Secundò, quotuplex sit precarium, & in qbus rebus constat. Tertiò, qualiter & quibus modis precarium reuocatur. Quartò, qualiter fiat precarium, & in quo differat precarium a cõmodato. Ad 1. s. quid sit precarium? & dico quòd precariũ est, quod ad preces petentis conceditur, vt tandiu sit penes eum, quandiu libuerit concedenti: & patet quod precariũ fit ad preces vtentis. Et dicatur, à precor precaris: quia prece motus dominus, rem precanti concedit vtendam, secũdum Azo. in sum̃a: vel secundum Goffred. in sum. Precarium est illud pignus obligatum creditori, & à debitore ipsi creditori concessum, & vtẽdũ, quãdiu patitur & pmittit qui concessit. tex. est in l. j. ff. de preca. Ad 2. s. quotuplex sit precarium? & dico quòd triplex est precarium, s. proprietatis, possessionis, & pignoris. Precarium proprietatis est, qñ fit, vt deprecans re vtatur: veluti, quando rem meam tibi precanti concedo gratis, vt ea vtaris, & de huiusmodi nihil ad præsens. Precarium possessionis est, quando rem tuam mihi specialiter obligatam ego concedo ratione possessionis: & de isto tali precario loquitur præsẽs instr. Precariũ pignoris est, qñ rem tuam mihi pignoratam tibi in precarium concedo, vt suprà in definitione precarij. Ad 3. scili. qualiter precarium reuocatur? & dico quòd precarium possessionis & pignoris contraria voluntate reuocatur quandocunq;. Item precarium pignoris solutione debiti tollitur: qa debiti solutione facta, omnis tollitur obligatio. Precarium. a. proprietatis reuocatur eodem modo, nisi contrarium sit actum, vt latius hoc tractatur in no. in tit. de pactis. §. item pactum precarij. Ad 4. s. qualiter fiat precarium possessionis, de quo hic tractatur? & dico quòd fit isto modo: quia creditor dicit debitori: Tu obligas mihi ex pacto omnia tua bona iure pignoris: & mihi tradis possessionem: & ideo tu debitor exeas domum: & tunc debitor exit vel protestatur se nullam habere possessioné: vel dicit, ego possideo ista bona, sed tuo nĩe, s. creditoris: & sic creditori traditur pignus, & possessio eiusdem pignoris & statim creditor iure precarij in possessionem reponit debitorem, non vt ipse debitor veram habeat possessionem,

Tractatus de precario.

Precarium quid sit.

Precarium quotuplex.

Precarij reuocatio.

Precarium possessionis qualiter fiat.

sed iure precarij possideat.& simplicē habeat detētionem; & sic prædicto modo fit precarium possessionis: sed, vt melius videas qualiter fit,& pleniorem habeas formam, sic scribes istud pactū precarij, primò oblig. bonor. & ita incipies. Insuper præfati debitores omnia sua bona habita & habenda se nomine prædictorum creditorum constituerunt possidere naturaliter & ciuiliter, vt decætero possint apprehendere omnem possessionem propria authoritate, tam naturalem, quā ciuilem: & ex nunc prælibati debitores transtulerunt in dictos creditores omnem possessionem naturalem & ciuilem: qui creditores ad instantiā & preces antedictorum debitorum concesserunt dicta bona eisdem in precarium rōe simplicis detentionis & vsus, non trasferendo in prȩfatos debitores aliquod ius vel possessionem naturalem vel ciuilem: quod si debitum non fuerit solutū in termino supradicto, liceat creditoribus antedictis dictum precarium propria authoritate reuocare quandocunque, tam ante terminum, quam post, sine aliqua denuntiatione, vel iudicis requisitione, sine curiæ proclamatione, seu legis, iuris, & vsus condictione: quia sic inter eos actum existit, & conuentum per pactum vsque ad integram solutionem & satisfactionem omnium prædictorum. & hæc est plena forma, in qua clarè ostenditur, qualiter fiat precarium. Sequitur sextum capi. s. renuntiationis beneficiorum, circa quod plura possent dici, sed transeo, quia de ipsis dicetur in tract. notula. in tit. de renunc. benefic. Vltimò, quia vnus ex his debitoribus minor est 25 ann. ideo ponitur iuramentum ab eo præstitum, s. contra prædicta, vel aliquod prædictorum non faciet: ꝙ hoc pactum est valdè vtilie pro creditoribus: & dicas qualiter iuratur non venire contrà occasione minoris ætatis, vel qualibet alia rōe vel causa. Modò restat videre vnā bo. securitatem, de qua nihil ad prȩsens, cùm de ipsa, suprà, in tra&. securi. de cōnsensu vxoris dictum sit. Tn̄ q̄ritur hic, an vxor possit se vnà cum viro suo in eodem instr. obligare? & dico quod si quædam pro vtilitate mariti se obligauit, & tunc non tenetur, modo ipso iure tuta est. Et nota quòd vbicunq; mulier vnà cum viro in eodem instr. intercessit, præsumitur intercedere pro marito, nisi cōtrarium

An Vxor possit se obligare cum Viro in Vno instrumēto.

probe-

probetur per creditorem. ideo siue ipsa obligauerit, siue alter ad ipsius mulieris preces, siue rē suam pro marito obligauerit, siue semel, siue pluries pro marito obnoxia fuerit inuenta, siue sit publicum debitum, siue priuatum, mulier ipso iure est tuta, nisi creditor probet pecuniā esse cōuersam in vtilitatē mulieris: nec est necesse quòd alleget beneficium Velleiani, cùm sibi nota cōpetat. Econtra. a. maritus pro vxore pōt se obligare: nec obstant his, q̄ dixi quòd mulieres quotidie renuntiant iuri hypothecarum: quia aliud est consentire & renuntiare, aliud est se obligare & non consentire: & iuri hypothecarum renuntiare pōt, sed se in eodem inst. pro marito obligare non pōt: quia sic in fraudem presumeretur donatio, quæ prohibita est inter virum & vxorem. & hoc de expositione huius instr. Esset tñ hic quærendum, quare istud instrum. fuisset inchoatum à cap. promissionis, duo. a. præcedentia instr. à capi. confessionis. Respondeo, vt dixi suprà, in prin. huius instru. Item quæro quare in superioribus instr. s. primi & secundi capi, in vno capi. ponuntur refectio damnorum & expen. obligatio bonorum, & renuntiatio beneficiorum? Et dico quòd ista fuit ratio, s. quia hic in his instr. in cap. penè varia ponuntur pacta: & sic in cap. de refectione expensarū; & beneficiorum renuntiatione (cum varia in ferantur pacta) optimum fuit vt de ipsa expensarum refectione fiat capi. per se & sic de obligatione bonorum. Et nota, quod hæc securitas habet quinque cap. sicut cætere securitates, quæ fiunt à mulieribus. Modò incipit alia securitas, quæ incipit. Si verò detur in instr. mutui fideiussor, &c. Circa quàm quero, quot modis possit apponi fideiussor in instr, & dico quod tribus modis: vel dic quatuor, secundum ea q̄ dicta fuerunt suprà, in tract. securitatum. ibi, si maior, &c.

Haec materia tractatur auth. si qua mulier. C. ad Velleian.

Instrumentum mutui contracti à communi ciuitatis.

DOminus Richardus de Villa Potestas Bon. & dominus Arardus Massarius, & dominus Iac. & Ro. procu. communis Bon. de consensus & voluntate, licentia, & mandato consilij generalis & specialis dicti communis, ad sonum cāpanarum & voce præconis, vt moris est, in palatio eiusdem communis ad hoc specialiter congregati: necnon

omnium & singulorum in ipso consilio existentium, mandantium, & volentium hoc debitum contrahi: & præsens instr. fieri vllo statuto, seu statuti capi. non obstāte, ac etiā ipsi omnes & singuli in eodē consilio existentes promiserunt solenniter, vnusquisq; eorum prin. & insolidum pro seipsis & eorum successoribus, vice & nīe cōmunis Bo. sine aliqua exceptione iuris vel facti obligando Cor. ꝓ se & suis hære. stip. soluere, & dare, ac restituere eidem, aut certo eius nuntio, mille lib. Bo. hinc ad vnum proximè venturū in ciuitate Bo. Quam pecuniæ quantitatem dicti Potestas Massarius. Proc. consilium, & omnes & singuli in ipso consilio existētes, cōfessi & contenti fuerunt atq; asseruerunt se vice & nīe cōmunis Bo. & pro ipso cōmuni ab ipso Cor. ex causa mutui habuisse & rece. ac eis integrè, & ex veritate, non spe futuræ numerationis datam solutam, & numeratam esse, & in ipsius cōmunis necessariam, & vtilē causam, & cōmodum specialiter conuertendam, s. in satisfactionem & solutionem talium debitorum, ad quæ idem cōmune tali creditori tenebatur, siue in expensis, vel occasione expensarum operis clusæ Rheni, aut in solutione solidi talium militum destinandorum pro cōmuni Bo. ad talem locum, obligantes principaliter & insolidum seipsos, & eorum successores, vice & nīe cōmunis Bo. & ipsum cōe, vt tam ipse Potestas, quàm alter qui regimē ciuitatis eiusdem est in posterum habiturus, & tam ipsi Massarius, Procuratores, & consilium, quàm alij qui in eisdem officiis loco successerint eorundē, principaliter & insolidum, ad solutionem dicti debiti in dicto termino faciendam, & ad omnia & sing. facienda in hoc contractu contenta plenius obseruanda efficaciter teneantur. Et vt ipse creditor ex pacto possit (fori priuilegio non obstante) tam prædictos obligatos quàm eorum successores, & quemlibet eorum insolidum, & quem primò voluerint vice & nīe cōis, & ipsum cōe vbiq; locorum atq; terrarum, & in omni foro & mercato, & sub quocunq; iudice tam ecclesiastico quā seculari, & in omni curia. & præsertim in curia Romana, & per literas Apostolicas & rescripta ad solutionem ipsius debiti, & ad omnia & singula in hoc instrumento contenta realiter & personaliter conuenire, non obstante nec

præiudi-

præiudicante creditori præfato: vt si ipsius partem debiti in iudicio vel extrà exigeret, vel reciperet ab altero debitorum. non ideo minus posit ipsum eund. debitorem, & etiam reliquos, & quem ipsorum voluerit ad residuũ ipsius debiti principaliter & insolidum conuenire. Necnon promittentes solenni stipulatione creditori præfato non dicere, vel opponere dictam pecu. non integrã fore acceptam, datam, solut. aut numer. & prędictam in ipsius communis causam & vtilitatem conuersam: siue ꝙ indebitè, aut sine causa, vel cõmuni, seu alieno facto fuerint obligati, & non petere libellum d. debiti, aut huius instr. exemplum, & non probare solut. aut liberationem huius debiti fore factam, nisi per hoc instru. incisum vel cancellatum, aut per aliud legalis & bonæ famæ tabellionis manu confectũ. Et non detinere pecu. supradictam, aut partem eius, vel quòd ex ea vltra dictum terminum contra voluntatem creditoris aliqua ratione vel causa, & nullo tempore per se vel alios contra ipsum credit. vel eius hæred. occasione ipsius debiti impetrare, aut impetrari vel obtineri facere aliquas apostolicas literas, vel rescriptum. Et illis, vel illo, aut aliquo tam impetrato quã impetrando non vti, nec vti facere, & litem aliquam vel controuersiam ei vel eius hęredib. inde in perpetuum non mouere, & nullam contrariã exceptionem, vel defensionem, seu negationem iuris vel facti specialem vel general. contra aliquod prędictorum. vel infra scriptorum in aliquo facere vel opponere, quo minus principaliter & insolidum ad solut. di. debiti in dicto termino faciendum, & ad omnia & sing. in hoc contractu cõtenta plenius obseruanda, efficaciter teneantur. Et quia voluerunt debitores præfati prædicta & infrascr. omnia & sing. non solùm ex harum solennium promißionum, aut ipsius instru. vigore, verùm etiam ex debito legis municipalis iuramento firmante solenniter obseruari. Idem Potestas, & ipsum consil. nullo cõtradicente statuerunt, ordinauerunt præcisè prædict. pecu. quantitatem integrè d. creditori & termino supradicto per commune Bo. & de ipsius cõmunis pecunia restitui & persolui, & ipsum commune ad eandem quantitatem, vt dictum est, soluendam, & ad omnia & singul. in hoc contractu contenta obseruanda, & adim-

plenda præcisè teneri. Decernentes hoc statutum adeò fore præcisum: & ita tam prædictum Potestatem, quàm futurum, & tam præsens consilium, quam succedens ad illud præcisè teneri. Et quòd nulla absolutio peti, aut per consilium vel concessionem communis Bon. dari possit, & qd ipsum irritari, immutari, vel remoueri, aut ex eo quicquã diminui, vel cancellari possit. Promittentes solenni stipu. (vt dict. est) se insolidum obligando hoc statutum in libr. statutorum communis Bo. anni præsentis cras per totam diem, & in libris statutorum anni futuri: cùm ipsa statuta fient, possit scribi, & inseri facere diligenter, vt Potestas & consil. anni futuri, & commune Bon. iurent, & præcisè teneantur ad illud. Quæ omnia & sing. suprascrip & infrascr. & idem Potestas, Massarius, Procuratores consil. & omnes & singulos in d. consilio existentes se vt dict. est, principaliter & insolidum vice & nomine communis Bo. obligando promiserũt dicto creditori stipu. vt dict. est, firma & rata habere & tenere, obseruare & adimplere, & non contra facere vel venire per se vel alios, aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto. Quod si non soluerint prædictis loco & termino, vt dict. est, & omnia & sing. suprascrip. & infrascrip. non obseruauerint, aut in aliquo cõtrauenerint, promiserunt, vt dict. est, se obligando insolidum eidem creditori persoluere atq; dare duplum ipsius quantitatis pecu. pœnæ nomine stipu. in singulis cap. huius contract. insolidum promissæ, quæ toties cõmittatur, & exigi possit, quoties contrafactum fuerit. & pœna soluta vel non, rata maneant omnia & sing. suprascr. & infrascr. Et nihilominus sortem & pœnam vbicunq; locorum & fori creditor petierit ab eis se integrè soluturos. Item reficere & restituere sibi omnia & sing. damna, & expensas, ac interesse. quæ vel quas fecerit vel sustinuerit in iudicio vel extrà pro ipsa pecunia exigenda. Et de his credere suo simplici verbo, sine sacramento, vel alia probatione, aut alicuius causæ cognitione. Pro quib. omnib. & singulis firmiter obseruandis & adimplendis obligauerunt vice & nomine dicti cõmunis ipsi creditori omnia bona dicti cõmunis, quę ipsum commune precario iure pro ipso creditore & eius nomine possidere constituerunt vsq; ad integram solut. d. debiti & satisfa-

tisfa-

tisfactionem omnium prædict. ita quòd à dict. termino in antea, si tunc solutio d. debiti ei facta non fuerit, possit idē creditor ex pacto sua autoritate sine denūtiatione, aut curiæ proclamatione, vel aliquo præiudicio dict. bonorum, & quorum ex eis voluerit ingredi possess. & eam accipere, vendere, alienare, alij obligare. & apud se pro iusto pretio retinere, & se indēnem conseruare, tum de pœna, dānis, & expensis, quā de sorte sine occasione legum, iuris, & vsus. Renuntiauerunt. a. debitores præfati fore priuilegio, nouarum constitutionū, & epistolæ d. Adriani beneficio. exceptioni doli, condictioni sine causa, in factū actioni, nouę ac veteri cōstitutioni de duob. reis, & exceptioni sibi nō datæ & non mutuo acceptæ pecuniæ, & oī alij exceptioni, omniq; legum auxilio, & omni defensioni, & priuil. & decretis, eis & cōi Bo. modo qūodolibet competentib. Insuper Viuianus nuntius & præco cōi Bo. super animas & animab. prædictorū Potestatis, Massarij, Procuratorū, omniumq; & sing. in di. consi. existentium de ipsorum licentia & mandato iurauit Cor. ad S. Dei Euangielia prædictū debitū di. termino soluere. Statutum prædictū præcisum & inuiolabile obseruare, & omnia & sing. in hoc cōtractu contenta firma & rata habere & tenere, obser. & adimplere, & non contrafacere vel venire aliqua ratione vel causa.

Instrumentum mutui contracti à cōmuni ciuitatis. Rub.

Vidimus suprà de mutuo à priuatis personis contracto: sed quia qñq; contingit mutuum contrahi à cōi vel ciuitate, Ideo te tali mutuo loco præsenti est agendū & vidētum. Declarat hæc rub. cū dicit, Instru. mutui contracti a cōi ciuitatis. & idem esset, si contraheretur à Castro. Burgo, vel villa. Casus summariè talis est: Communi Bo. indigente pecunia pro quibusdam arduis negociis eiusdē ciuitatis, & tales Massarij, & Procuratores eiusdem, & omnes homines de consilio ad cāpanæ sonitum, more solito, congregati, promiserunt ipsi suo nomine & dicti cōis, & suorum successorum insolidum restituere & reddere ratā pecuniam tali quā ipsi fuerunt: contenti & confessi habuisse pro solutione facienda stipendiariis, vel opere clusæ Rheni: & hæc omnia faciunt cum diuersis instr. positis, Habēt

autem istud instru. sex capitula, sicut alia instru. de mutuo tractantia: licet litera sit longa per multa pacta His præmissis ad plenam euidentiam huius instr. quinq; sunt quærenda. Primò si quis accepit pecuniam mutuo nomine alterius, quis teneatur ad restitutionem, an ipse qui accepit, an ipse cuius nomine accepta est· Secundò quia iste Potestas & Procur. communis Bon. in præsenti instru. obligant futuros officiales, quæritur an ipsi successores teneantur, ita quod possint conueniri. Tertiò vtrum causa in huiusmodi instr. sit necessaria: & si est necessaria, aut sit bene posita in præsenti instr. Quartò, qualiter hoc instru. per notarium debeat ordinari. Quintò, quia Viuianus præco iurat super animabus illorum de consilio, queram vtrum hoc potuerit facere, & an valeat? & ad quid operetur.

Quæstio prima principalis, quæ soluitur per pulchram distinctionem.

Ad 1. s. si quis accepit pecuniam mutuo pro alio, quis tenetur reddere? ad quod sciendum sic distingue: quia aut fuit tutor, qui accepit pecu. pro pupillo, vel curator pro adulto, vel prælatus pro ecclesia, vel potestas pro ciuitate, vel syndicus pro villa castro, vel burgo; vel vniuersitate, aut alia singularis persona. Si tutor pro pupillo, vel curator pro adulto, &c. vt nunc supra dixi, pecuniam mutuatam accepit, subdistingue: quia aut pecunia apparet esse conuersa in vtilitatem eius, cuius nõe est accepta, & tunc dico quod ipse tenetur pecuniam restituere creditori, non. a. ille qui accepit Si. a. non est conuersa in vtilitatem eius, cuius nõe est accepta: & tunc dico quòd ille qui accepit, tenetur ad pecuniam restituendam, s. tutor, curator, &c. vt supra dixi. Si. a. fuit persona priuata, quæ pecuniam accepit pro alia priuata, & tunc subdistingue: quia aut iste qui mutuo accepit pecuniam de mandato eius, cuius nõe est accepta pecunia, accepit, aut sine mandato. Si cum mandato, & tunc aut habebat mandatum ad certum hominẽ, aut ad incertum. Si. a. habebat mandatum ad certum hominẽ; & tunc aut habebat mandatum tanquam nuntius aut vt proc. Si tanquam nuntius habebat mandatum, & tunc dñs mãdãs tenetur, si eius nõie res agatur, non. a. nuntius, cùm non in sui personam sed dñi verba proferat: & sic non nuntius, sed dñs loqui videtur: quia qui per alium agit, per se ipsum facere videtur: vnde est tanquam pica seu organum referens

verba

verba dñi. Si.a.accepit vt proc.& tunc vterq; tenetur: sic rõe mandati proc,dñs.a.rõe contractus Si.a.habuit mandatum ad incertum hominẽ,&tunc subdistingue:quia aut mutuãs mutuauit gratia vtriusq;.Si mutuauit gratia proc. quia hic expressit hoc,asserens se non cognoscere mandãtẽ,vel ꝙ de ipso mandante non confidit:& tunc ipse sol, tenetur,sed solutione facta,recuperat à dño mãdati actione.Si.a.ille mutuauit gratia dñi,dicens,quod sibi.s.ꝓcura. non mutuaret vnum denarium,sed ipse mutuat cõtẽplatione dñi:& tunc dñs tm̃ tenetur, cuius fidem secutus est mutuãs,non.a.proc.quia noluit mutuans eum habere obligatum.Si verò mutuauit gratia vtriusq;,s.mandantis & proc.quia hoc voluit mutuãs,& tunc vterq; tenetur, s.ꝓc. & mandans,putà,quia dixit,mutuo tibi cẽtum amore dñi tui.Si.a.quis accipit pecuniam mutuo,sine mandato, nomine alieno:quia est negotiorum gestor, quo casu distingue,vt suprà dixi in habente mandatum:qm̃ aut mutuans mutuauit gratia gerentis tm̃,aut gratia dñi tm̃,aut gratia vtriusq;.Si is qui mutuauit,gratia gerentis tm̃ mutuauit, ipse solus tenetur,& non dñs. Si gratia dñi tm̃, & tunc solus dñs tenetur, Si gratia vtriusq; & tunc vterque tenetur. Ad 2.s.an futurus Potestas,vel futuri procu.& cæteri futuri successores obligentur ex pacto prædecessorum? nã Potestas in præsenti instr.& omnes de consilio, promittunt hanc pecu.reddere per se & suos successores?dicunt quidã quod non quia ex alienis contractib.neminẽ obligari certissima iuris regula est.&si h.e.quod non obligentur,ergo pactum erit inutile.*Sed contrarium est,s.quòd teneãtur: quia pactum est adeò gñale,ꝙ nedum comprehẽdit personas paciscẽtium,sed etiam personas hæredum vel successorum.Nec obstat regula supradicta,cum intelligatur neminẽ obligari.s.extraneum:sed successores vel hęredes nõ cẽsentur extranei:cum habeant repræsentare personas ꝓdecessorum:dñs Potestas,ciuitati magistri,& proc.ac syndici intelliguntur tota ciuitas:& quicquid agant nõie ciuitatis,agunt pro nunc,& in posterum. Vnde in præsenti instr.successores futuri,inquantum in eodem officio succedunt,ipsi videntur esse hæredes. Ad 3.s.vtrum in tali mutuo causa sit necessaria inserẽda: & si est necessaria, vtrum

sit bene apposita? & dico quod causa in huiusmodi instru. est necessaria cum causa reipublicæ mutuum cõtrahatur: secus in mutuo accepto à priuata persona. Modò q̄ro ex quo necessaria est, an sit bene apposita hic, secund. qđ ponit literá huius instr. quia dicit causa soluendi stipēdiariis vel pro opere clusæ Rheni? & di. ꝙ non est bene apposita, cum nõ appareat pec. versam esse in causam desideratā ꝙ non sit conuersa in vtilitatē ciuitatis, hoc non apparet, cū non dicat stipendiariis sit solutum. & ideo in similib. instr. s. mutui contra. cõi ciuitatis, castri, villæ vel burgi ꝓcuret creditor, qui mutuauit, vt stipendiarij veniāt: & de mādato ipsorum accipientium creditor soluat pecuniam numeratam ipsis stipendiariis: & hoc in instr. debet exprimi. & non dices: q̄ pecu. conuertēdā, sed conuersam. Ad 4. s. qualiter in inst. mutui cõtracti à ciuitate. castro burgo, vel villa debeat per notarium variari vel ordinari? & dico ꝙ bonus est mod⁹, vt cū ob causam mutuū contrahitur, in instr. inseratur. Sed melior est mod⁹, vt creditor ꝓcuret, vt homines de consilio (vel si est castrum) habeant decē, vel plures, & quantumcunq; põt ditiores, & quòd pecuniæ recipiantur suo nõe, & nõe ciuitatis, castri, burgi, vel villæ, & promittāt insolidū, pecuniā restituere. hoc. a. procu. põt cum syndico, vel massario. vel simili officiali, qui pecuniā petat mutuo: & à dño, tali oblig. secuta, poterit creditor debitū suum percipere ab ipsis: nec est necessaria alia causa in instr. hoc fit ad securitatem creditoris. Sed caueāt, qui reipublicę administrationē gerunt, ne in mutui contractu nõie proprio per prius contrahent: nam tunc primi efficiuntur solutores. Ad 5. s. nunquid præco, de quo præsens instr. facit mentionem, poterit iurare, & an valeat, & quid operetur? & dico quòd iuramentum valet: quia qui per alium facit, per se ipsum facere videtur: sed ipse iurat super animabus hominum de consilio, ergo perinde est ac si iurasset. & sic patet quod potuit iurare, cum mandatum haberet, & obligātur oēs homines de cõsi. quo ad Deū licet nõ de iure ciuili: & opatur quātum ad duo, s. primo, vt nullo modo impediāt solu. Secun. modo, qui ꝑꝑ iuramētū, si nolunt incurrere piuriū, tēpore termini assignati integrū debitum soluent. & hæc de materia præsentis instr. dicta sufficiant.

Instrum en-

Instr. debiti ex causa cãbij à scholarib. & clericis cõtracti.

DOminus Castellio Gerundi. diœce. & dñs Raymundus Burdegallensis scholares, Bo. cõmorantes. Pro ꝓtio, & nomine pretij & cambij CCC. lib. Bon. quas contenti & confessi fuerunt atque asseruerunt se ex causa emptionis & cambij habuisse, recepisse, ac sibi integrè datas, solutas, & numeratas esse nominatim pro expensis, & occasione expensarum causa & gratia studiorum à do. Corr. & An. ciuibus & Mercatorib. Bo. promiserunt solenniter vnusquisque eorum principaliter & insolidum sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando di. dñis Corr. & Ant. stip. recipientibus pro se ipsis insolidum, & Iaco. & Petro eorum sociis, Ita quod quilibet eorum insolidum possit hoc debitum petere, exigere, & recipere cum effectu, vni tamen eorum solutione, vel sociorum ipsorum facta ab aliis liberentur, soluere & dare eis aut vni ipsorum, vel dictorum sociorum, siue eorum certo nuntio centum lib. Turonen. bonorum & legalium in nundinis Pruini proximè apud Pruinum: octauo die postquam in ipsis nundinis cridatum fuerit hæc arrha, vel apud Pruinum tẽpore nundinarum. Volentes & paciscentes non obstare, nec præiudicium fieri creditorib. vel eorum sociis: vt si ipsi, aut aliqs eorũ partẽ debiti in iudicio vel extrà exegerit vel receperit ab altero debitorum, non ideo minus possit ipsum eundẽ debitorẽ, & etiam alium, & quem ipsorum maluerit, ad residuũ ipsi⁹ debiti principaliter & insolidũ cõuenire. Et ꝓmittẽtes nõ dicere vel opponere dictã quant. bonorum integrè nõ fore acceptam, datam, solutam, numeratam, & in ipsorum vtilitatẽ conuersam: & non exire districtũ Bo. contra creditorum voluntatem, quousq; fuerit eis integrè satisfactum & nõ allegare contra pr͂edi. vel aliqđ pr͂edictorũ, siue instr. aliqđ priuilegium, legem, constitu. vel decretalem, siue qđ aliud. Et non recusare aliquẽ iudicẽ, sub quo citati essent & conuenti, & nullam contrariam exceptionem, defensionẽ, seu negat. iuris vel facti, specialem vel generalem contra hunc contractum in aliquo facere vel opponere. Sed omnia & singula in hoc contractu contenta, firma & rata habere & tenere obseruare & ad implere, & non contrafacere vel venire aliqua rõe vel causa, de iure vel de facto.

Quod si dictis loco & termino non soluerint, & omnia & sin. in hoc contractu contenta non obseruauerint, aut in aliquo contrauenerint, pmiserunt se vt dictũ est, principaliter & insolidũ oblig. eisdẽ creditorib. stip. vt di. est, eisdẽ persoluere atq; dare nomine recompensationis dãnorum & interesse quolibet mense, quo vltra di. terminum solutionem dilatauerint supradictam, pro sing. x. lib. prædictæ quantitatis xx. sol. Turonen. ipsa recõpensatione in sortẽ di. debiti nullatenus computanda. Insuper nomine pœnæ in sing. cap. huius contr. stip. insolidum promissæ duplum ipsius quantitatis: quæ etiam pœna toties cõmittatur, & exigi possit in singulis cap. quoties contrafactum fuerit: & pœna soluta vel non, rata maneant omnia & sing. suprascripta & infrascripta. Et nihilominus sortem & pœnã vbicunq; locorum, & fori & in quibuscunq; nundinis creditores aut alter eorum vel sociorum petierint ab eis vel aliquo eorũ se integrè soluturos, & in quib. locis, mercatis, & foris, & quo ipsorum voluerint, & sub quocunq; iudice maluerint possint ex pacto ipsos debitores, & quemlibet eorum insolidum ad solut. faciendam, & ad omnia & sin. in hoc contractu contenta efficaciter obseruanda realiter & personaliter conuenire. Insuper reficere & restituere eis omnia & sin. damna, & expen. ac interesse, quæ & quas fecerint vel sustin. in iudicio, siue extra, vel alio quocũq; modo pro ipsa pecunia exigenda. Et de his credere suo simpl. verbo sine sacramento, vel alia probatione, aut alicuiꝰ causæ cognitione. Pro quib. omnib. & sin. firmiter obseruandis & adimplendis oblig. di. debitores di. creditorib. seipsos personaliter, & omnia eorum bona, tam ecclesiastica, quã mandata, & omnes eorum reditus & prouentus, tam præsentes, quã futuros: quæ & quos precario iure se ipsorum nomine, & pro eis, possidere constituerunt, vsq; ad integram solutionem di. debiti, & satisfactionẽ omniũ prædictorum: & specialiter iure pignoris obligauerunt eis vnũ Codicẽ in chartis hædinis scriptum cum apparatu D. Ac. & vnum Digestum in chartis hædinis cum app. tali. Itẽ tales & tales libros, quos libros ipsi creditores di. debitorib. precario restituerunt, & ipsi ab eis ibidem precario recepe runt. Promittentes vnusquisq; eorum se principaliter & insolidum

insolidum(vt dictum est)obligando eisdē creditorib.stip. (vt dictum est)di.libros ab omni oblig.de ipsis hactenus facta liberatos & expeditos eisdē creditorib. restituere & consignare qñcumq;,tam ante terminum,quā post,debito non soluto petierint ab eis:& dantes eisdem plenā & liberam potestatem,& licentiā à termino in antea, si tunc solutio facta non fuerit,possint eorum autoritate sine curiæ proclamatione,& aliqua ꝓnuntiatione,& aliquo præiudicio dictorum bonorum,credituum,&prouentuum,& quorum ex eis voluerint, & specialiter ipsorum librorum ingredi & accipere possess. & eam vēdere,alienare,alij obligare,& apud se pro iusto pretio retinere,& se indemnem conseruare,tam in pœna damnis,&expensis,quā in sorte, sine omni occasione legum,iuris,& vsus. Renuntiauerunt autē debitores præfati in his omnib. & sing.suprascriptis, fori priuilegio,nouarum constitutionum, & epist.d.Adr. beneficio,exceptioni doli,condictioni sine causa,in factū actioni,nouæ,&veteri constitutioni de duob.reis editæ in concilio generali.legi ob æs alienum.C.de act.& oblig. & auth.omni benefi.in integ.rest.canonicæ & ciuili consuetudini.Statuto& priui.clericat⁹,illi etiā Decretali,de foro compet.si diligenti,omniq; Decretorum suffragio,et omni constitutioni canonicæ,et omni iuri et legū auxilio eis modo quolibet cōpetenti vel cōpetituro,et omnib.literis super his vel aliquo eorum contra creditores à sede Apos. impetrādis.Insup di.debitores iurauerūt corporaliter ad S.Dei Euan.vt di.est.soluere,attendere,et obseruare,et adimplere,et nō cōtrafacere vel venire,nec aliqd obiicere, vel attentare,de iure vel de facto:et in eorū euidēs oīum testimoniū et notitiā clariorē iidē debitores voluerunt et mand,præsens inst.suorum sigillorū appensione muniri.

Instrumentum debiti ex causa cambij à scholaribus & clericis contracti. Rub.

DIuisum fuit istud cap.principaliter in partes 5. In quarum prima tractatur de instr.quæ insurgunt et causantur ex causā mutui:dicto ergo de illa prima, restat videre de secunda,in qua ponuntur instr. debiti sumentis originem ex causa mercationum,et sic patet quòd in supiorib.

Positio casus in præsenti instr.

instrum. ostenditur qualiter ex causa mutui debit. & creditores constituantur. Hic verò autor incipit tractare qualiter debitores & credit. constituantur ex causa mercationum. Casus enim talis est: Quidam Castellio & Rol. scholares, Bon. commorantes, indigentes pecun. à quibusdam mercatorib. Bon. habuisse & recepisse confit. cent. lib. Bo. ex causa emptionis. Pro qua pecu. quantitate, promiserunt pro pretio & nomine di. pecu. dare & soluere mercatoribus ante dictis hinc ad terminum cent. lib. Turo. & hoc promittunt sub pœna, &c. Istud instr. habet sex cap. vt præced.

Qualis sit contractus præsenti instr.

Quibus omnib. præmissis, circa præsens instr. tria sunt declaranda. Primò, quis contractus iste dicatur, & quæ actio descendat ex eo. Secun. nunquid pactum recompensationis hic positum valeat, & ad quid operetur. Tert. erit quærendum de interesse. Ad prim. circa quod dicunt quidam quod est contractus debiti sumentis originem ex mutuo: & sic daretur certi condictio specialis de mutuo. Quæ opinio reprobatur: nam duab. rationib. nō potest loqui instr. de mutuo. Prima, quia in mutuo restituendo debet considerari genus, vt in eodem genere reddatur & quantitas, vt non plus quis restituat, quam accipiat. Et qualitas, quia in ead. bonitate: quæ omnia non concurrunt in promissione debitorum, cùm ipsi receperint ccc. lib. Bo. & promittunt c. lib. Turo. quæ plus valent, quàm ccc. lib. Bo. et diuersum genus monetæ. est alia ratio: quia in rubr. non dicitur mutui, sed cambij: nec ex aliquo verbo instrum. potest colligi quod sit mutuum. Alij dicunt, quod est contract. permutationis, quod probant per rubr. quæ dicit, ex causa cambij & textus dicit, in eod. & sic daretur actio præscript. verbis quod non videtur posse procedere: quia consueuit dicere magister meus, ꝙ in contractib. innominatis non desideratur aurum vel argentum, sed hic agitur ex vtraq; part. de pecu. Alij dicunt, ꝙ est contractus empt. & vend. nā prout dixi in continuando, isti scholares emunt ccc. lib. Bo. & nomine pretij promittuntur c. lib. Tur. cuius pretij ratione, quod in præsenti soluere non possunt, constituunt se debitores: Sed videtur, quod nō posit esse contract. venditionis, cùm in venditione requiratur res & precium; Sed hic non est res, licet pretium promittatur, sed dic, quòd venditio

tio fuit, & pecunia Bo. loco rei est, cùm appellatione pecuniç omnes res contineãtur. Item si opponis, quòd hic nõ est pretium: Respondeo, imò est quantitas cen. lib. Turon. hoc bene posuit author in textu, pro pretio & nomine pretij: & sic datur actio ex empto, & actio ex vendito. Tñ quia statim fuit interposita stipu. datur actio ex stipulatu: quæ quidem obseruat actionē quç inuenitur in cõtractu. Sed modò ad istud instr. ego oppono sic: Qui contraria dicit, non debet audiri. Sed istud præsens instr. continet contraria: ergo non debet ei credi, nec fides adhiberi. Quòd sibi ipsi contradicat, patet, quia rub. dicit instr. debiti ex causa cambij, postea dicit in nigro, pro pretio & nõe pretij: ergo continet contraria, cùm cambium idem est, quod permutatio: sed pretium in vend. debetur: sed expone, cambij .i. pretij, vel rei ex cambio datæ, nõe pretij constitutæ: quia aliter soluere non posses. & sic Aurora tenet. quòd sic debet exponi, patet ex eo quod probatum est, quòd hic fuit contractus emptionis & vendi. Secundò modo oppono, & videtur quod istud instr. debuisset apponi in primo capitu. cùm iam sit dictum, quòd iste est contractus emptionis & vẽd. Et in primo capitu. tractatum est de vendi. ergo ibi debet poni: Sed respondeo, quia licet sit originaliter instr. oriens ex vendi. tamen de præsenti pretium non soluitur, sed dari promittitur: & sic isti scholares constituunt se debitores ex causa pretii, & in hoc cap. inseruntur instru. debiti & crediti ex quacunq; causa contracti: ergo congruè hic appositum est. Ad 2. s. nunquid pactum recompensationis hic positum valeat, & ad quid operatur? Promittunt. n. similiter scholares pro quolibet mense, quo solutionem distulerint, soluere pro singulis x. lib. prædictæ quantitatis xx. solid. Turonen. nomine recompensationis damnorum & interesse. modò q̃ritur an istud pactũ valeat? & dico quòd non: quod sic probo: quia aut venit tanquam vsura, aut tanquam interesse, aut tanquam pœna. Si tanquam vsura, & tunc non valet: quia vsura est ꝓhibita. Non tãquã pœna: quia non est quantitati adiecta: & pœna quantitati adiecta, reducitur ad legitimum modum vsurarum. Non tanq̃ interesse, quia oportet istos mercatores probare interesse: sed eorum interesse non patuit, nec quantũ ipsi fue

runt stipulati: debet ergo tabellio habere cautelam, quam suprà dixi in instr. solenni mutui, vt ad factum reducat: & posteà recompensationis nīc promittant: & sic nihil operatur istud pactum, nisi quãtum ad terrorem. Ad 3. prin. s. videre de interesse: circa quod quatuor sunt videnda. Primò, quid sit interesse. Secundò, quotuplex sit interesse. Tertiò, quantum potest peti de interesse. Quartò, qualiter & qũo probetur interesse. Ad 1. dico quòd interesse est damnum emergens, & lucrum cessans super eo quod dari fieri ne omissum est. Ex qua definitione collige quod siue quis faciat quod facere debet, siue non det quod dare debeat: & ex hoc quod non fecit vel non dedit, aliquod damnum habeo, vel aliquid amisi quod lucratus fuissem: totũ est interesse. Quid. a. sit damnum, & quid interesse, hic non dico; quia suprà dixi in expositione solennis instr. in v. ca. refectionis dam. & expens. Ad 2. s, quotuplex sit interesse? & dico quod est triplex, s. interesse conuentum, interesse cõe, & interesse singulare. Interesse conuentum est illud, quod venit ex partium conuentione, vt pretium. Interesse cõe est, quod venit cõi æstimatione habita: putà, si equum quem tibi commodaui, amisisti: nam debet per eos, qui aliâs viderunt & cognouerunt, æstimari: & inquantum æstimatur cõiter, in tm̃ mihi teneberis. Singulare interesse est illud, quod singulariter penes vnum, & non penes alium: non rõe rei, sed rõe affectionis, vt quia cõmodaueram librum meum, in quo Romæ & Bo. studueram, quem amisisti, mea singulariter interest, q̃a fortè ibi posuerã additionẽ: modo potero agere ad singulare interesse. Nõ tñ debet haberi rõ meæ affectionis, sed inquãtũ, cuius posset interesse, inspicitur, ꝙ tale interesse non sit vanum neq; friuolũ quia illud non exigitur, sed verum interesse. Ad 3. s. quantum possit peti de interesse? & certè conuentum interesse, quantuncunq; sit, totum põt peti & exigi, dumodo nõ excedat dimidiũ iusti pretii: cùm licitum sit contrahẽtib. se adinuicẽ decipere vsq; ad dimidiã iusti pretij, & non vltrà. Si est interesse cõe, & tunc totum põt peti circa rẽ & extra rem. Circa rẽ, putà, quia seruum meum occidisti, petam omnẽ æstimationẽ. Extra rẽ, putà, q̃a erat hæres institut⁹, & antequã hæreditatẽ adiret, occidisti eum modò non solum,

Interesse quid sit.

Interesse quotuplex est.

Interesse inquantum peti possit.

lum petam æstimationem serui, sed etiā hæreditatis, hæc in delictis, sed in contract. totū dānum ęstimatur: lucrū. a. omissum non nisi in duob. casib. Primus casus est, qn̄ aliquid certo loco dari promittitur: putà, promiseras mihi dare florenos cen. quos alteri ibi dare debebā, sub pœna vel cum vsuris: ego solui vsuram, vel pœnam, quia ibi non soluisti, teneris etiam de lucro omisso: putà, quia emissem mercationes & vsuras non soluissem. Secundus ca. est in locatione: quia locasti rē, sup qua fuisset lucrum. Ad 4. & vlti. mem. s. quo probetur interesse? & dico quòd interesse conuentum probari potest per testes, & per instr. Sed interesse cōe probatur per testes, non. a. per instr. Singulariter probatur per iusiurandum: & hæc dicta sufficiant. Multa tamen possent dici de interesse, sed profundissima materia est, & nedum notariis, sed etiam aduocatis, pro maiori parte incognita sunt: ideò prædicta sufficiant.

Interesse qualiter probetur, hæc est difficilis quæstio, q̄ tractatur per doct. in l. j. C. de senten quæ pro eo quod interest.

Obligatio fideiussoris ex prædicto instrumento aliquando substituti, & dati aliquando.

CVM dn̄s Castellio Gerun. & do. Raymon. Burdegal. scholares, obligati ad debitum, & in debito centū lib. Turo. do. Corr. & Anto. ciuib. Bo. & mercatorib. Bon. promisissent & iurassent ipsis mercato. non exire districtum ciuitatis Bo. contra ipsorum voluntatem, quousque fuerit ēis integrè satisfactum: & hoc patet in instru. ipsius debiti, scripto manu talis notarii. Qm̄ ipsi creditores ipsi domino Castellioni roganti & instanti, quod districtum Bo. egredi posset, & ad patriam suam in licentiam concesserunt. Item dn̄s Castellio do. Gulielmum Eragonensem pro principali debitore eisdem creditorib. consignauit. Quapropter dictus do. Gul. precib. & mandatis dicti do. Castellionis, lecto sibi & in eius præsentia seriatim dicto instru. debiti, se ad id debitum principalem constituens promisit principaliter & in solidum sine aliqua exceptione iuris vel facti, se obligando dictis do. Cor. & Ant. stip. & recipientib. insolidum pro seipsis, & talib. eorum sociis: Ita quòd quilibet eorum insolidum possit hoc debitum petere, exigere, & recipere cum effectu (vni tamen eorum facta solutione ab aliis liberentur) soluere & dare eis, aut alteri eorum, vel so-

ciorum ipsorum, siue certo nuntio eorum dictas c. lib. Tu. termino & loco, quib. ipsi do. Castellio & Raymundus dictis creditorib. in eodem instr. tenentur, omni tamen ipsorum creditorum in omnib. & per omnia iure saluo: & iisdē dominis Cast. & Raym. ad d. debitum, & ad omnia & sing. in ipso instr. contenta integrè remanētib. obligatis. Quod si dictis loco & termino idem dom. Guliel. non soluerit, & non obseruauerit, vt dictum est, promisit eisdem creditoribus stip. vt dictum est, eis persoluere, atq; dare duplū ipsius quanti. pecuniæ, pœnæ nōe, &c. Et facies eum obligari quam breuius poteris, ad ea, q̄ tibi videbuntur ex forma præcedentis instru. & in fine renuntiabit beneficio nouæ constitut. de fideiussorib. fori priuilegio, exceptioni doli, condictioni sine causa, in factum actioni, nouę ac veteri constitutioni de duobus reis: & omni alij iuris auxilio.

Instrumentum securitatis. Rubrica.

MOdò in fine huius instru. ponitur quædam securitas. Nam vnus de illis duob. scholarib. cogitur recedere: modò, quia iurauit non exire ciui. Bo. alter nōe suo promisit omnia, quæ ipse principaliter promiserat, & ad idem tenebitur. Habet, a. ista securitas quinq; capitula, quorum primum est constitutionis cum quodam præambulo. Secundum, &c. vt suprà, in securitatib. super securitate facta per fideiussorē. & sic hic ponitur fideiussor post prin. obli

Instrumentum contractus pro soluendo ad tempus pretio mercationum emptarum.

PAulus pro pretio & nomine pretii duarum petiarum panni viridis de Cypro, quas confessus & content. fuit se ex causa emptionis pro talibus quales sunt sine vllo restauro iacturæ vel minuitatis habuisse, & recepisse, ac sibi integrè datas, & traditas esse à Corr. promisit solenniter sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando di. Corr. stipul. & recipienti insolidum pro seipso, & An. & Iac. eius fratrib. & consortib. Ita quod quilibet eorum insolidum possit hoc debitum petere, exigere, & recipere cum effectu (vni tamē eorum facta solutione ab aliis liberetur) soluere & dare eisdem, aut alteri dictorum fratrum vel certo eorum nuntio cen. lib. Bo. hinc ad festum sancti Michaelis, mensis

lis mẽsis Septembris proximi in ciuitate Bo. Paciscens nõ dicere vel opponere dictas petias pañorum sibi datas, mẽsuratas, & traditas non esse: & non probare solutionẽ hui9 debiti fore factam, nisi per hoc instr. incisum vel cancellatum, aut per aliud legalis & bonæ famæ tabellionis manu confectum, & nullam aliam contrariam exceptionem, vel defensionem, seu negationem iuris vel facti specialem vel gñalem cõtra aliquod prædictorum vel infrascriptorum in aliquo facere, vel opponere: sed omnia & sing. supras. & infrascripta firma & rata habere, & tenere, & non contrafacere vel venire aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto. Quod si dictis loco & termino non soluerit, & omnia & singula in hoc contractu contenta non obseruauerit, aut in aliquo contrauenerit promisit eis soluere atq; dare duplum ipsius quantitatis pecuniæ pœnæ nomine, &c. secundum alterum prædictorum modorum, in fine verò renuntiabit hoc modo: Renuntiãs fori priuilegio, exceptioni doli, cõditioni sine causa, & exceptioni sibi nõ datarũ, & non traditarum petiarũ panni, & omni alij iuris auxilio.

Instrumentum contractus pro soluendo ad tempus pretio mercationum emptarum. Rubrica.

DIctum est in præcedenti instr. debito contracto specialiter in quodam casu: sed quia ex aliis diuersis modis contrahitur debitũ & causa mercationis, ideo de tali instr. hic est videndum. Hoc instr. habet sex capitula, sicut præcedentia instr. Ad cuius euidentiam tria sunt quærenda, s. Primò quis contractus iste dicatur, & quæ actio oriatur ex eo. Secundò, quia hic ponitur quoddam pactum pro talibus quales sunt, vtrum valeat, & quid operetur: & si non est appositum, quid iuris. Tertiò, quia ipse stipulatur ꝑ se & fratrib. suis, vtrum hæc stip. valeat: & si valeat, an in toto, an pro parte, & cui acquiratur actio. Ad 1 dico, qđ iste est cont. debiti & cre. quia ille qui emit, facit se debitorem ad ꝑtium soluendũ. Et ille qui vẽdit, facit se creditorẽ ad pretium recipiendum, vt debitum & creditum. Causatur ab emptore & ven. & sic nascitur actio ex empto & ex vendito, tamen quia stipulatio intercessit, datur actio ex illa stipulati. & sic actio ex stipulatu absorbet actionem em-

Qualis sit contractus præsentis instrum.

pti & venditi. Modò potest opponi, si ita est originaliter, quod fuerit emptio & ven. quare hoc instr. non fuit collocatum in primo cap. eò quod pretium non soluitur in præsenti: & per hoc constituit emptor se debitorem, & venditor creditorem in quantum pannum vendidit, & pretium nõ recepit, & hoc de primo. Ad 2. quæritur nunquid istud pactum, pro talib. quales sunt, valeat, & quid operetur? Et ad hoc sciendum sic distingue: quia aut hoc pactum fuit appositum, aut non; si non fuit appositum, & tunc aut venditor sciebat aut ignorabat: si ignorabat, & tunc tenetur, cùm præsumatur scire vires suæ rei. Si. a. pactum fuit appositum, & tunc aut venditor sciebat aut ignorabat rei vitiũ. Siquidẽ sciebat rei vitium, & tunc istud pactum nihil sibi prodest: quia qui dat, scire sua præsumitur. nisi ꝓbetur contrarium. Si. a. ignorabat, & tunc non tenetur. Primò, ꝑꝑ ignorantiam, Secundò, ꝑꝑ pactum: & per hoc patet quid operetur hoc pactum; quia rõe ignorantię istud pactum facit, vt non teneatur de vitio non expresso. Sed si q̃ras quõ põt esse, quod quis ignoret, cùm quilibet semper præsumatur scire vires rei suæ? Respondeo, quod bene fortè is, qui modò vendidit, modò emerat ab alio, & nondum vendiderat & fortè successit patri vel alteri in tali mercatione, præsumitur ignorantia quasi in facto alieno, hæc omnia sunt vera: Vel venditor certificasset emptorem de vitio rei, vel vbi vitium fuisset apparens, quo casu ven. non tenetur: cũ scienti & volenti non inferatur dolus: nec præsumitur deceptus qui sciuit: nec certiorari debuit, qui non ignorauit. Ad 3. s. nunquid stip. facta ab An. pro se & suis fratrib. valeat & si valet, an in totũ vel ꝑ parte? & dico ꝙ hæc nõ est stipulatio emptionis neq; vendit. tamen pro parte stipulati. valet, sed pro parte fratrum suorum non valet: quia alteri stipulari vel pacisci nemo potest: vt Institu. de inutili. stipulation. §. si quis alii & §. si quis alteri. nec eis actio acquiritur: quia per liberam personam nostro iuri non subiectam nobis actio non acquiritur: tamen in præsenti. instrum. quia iste venditor fuit stipulatus sibi pretium solui insolidum, id est, sic solidum pretium tenetur emptor sibi soluere: tenetur tamen iste venditor credere actionem aliis fratribus suis, potuisset tamen iste frater pro se stipulari,

Responsio ad secũdam quæstionem.

pulari, & vice & nomine fratrum suorum. Et licet quis nõ alteri stipulari possit, tertius adiectus stipulationi põt, puta, promittis mihi aut Caio, modò iste ꝓmissor põt soluere adiecto, & promissor liberatur. Fallit tñ in casib. Prim⁹ casus est, si adiectus statum mutuauit, si lis esset contestata cum stipulatione tantùm. Nota tñ ꝙ licet possit solui adiecto, non tamen potest solui hæredi eius: vt Institu. de inutil. stipul. §. planè. cum gl. sua & habes de ista, &c.

Si verò ex residuo debiti mercationum emptarum promittatur pecunia, ita scribes.

ANto. & Phil. pro residuo & complemento pretij mille quingentarum lib. lanæ de Tunisi nitidæ & mundæ secundum consuetudinem ciuitatis Bon. quam confessi & contenti fuerunt se causa emptionis pro tali, qualis est, sine vllo restauro habuisse & recepisse à Corr. promiserunt solenniter vnusquisq; eorum principaliter & insolidum sine aliqua exceptione iuris vel facti, se obligando di. Corr. pro se & suis hære. stip. soluere, & dare eidem, aut eius certo nuncio centum lib. Bo. hinc ad vnum mésem proximũ in ciuitate Flor. Quod si di. loco & termino nõ soluerint, omnia & sin. in hoc contractu contenta non obseruauerint, aut in aliquo contrauenerint, ꝓmiserunt vnusquisq; se principaliter & insolidum obligando eidem creditori persoluere atque dare duplum ipsius quantitatis pecuniæ pœnæ nomine, &c. vt supra.

Si verò ex residuo pretij alicuius rei mobilis vel immobilis promittatur pecunia, quod tamen pretium venditor in inst. venditoris ipsius rei confessus fuit integrè recepisse, ita scrib.

ANt. per se & suos hæred. promisit Cor. pro se & suis hæred. stip. soluere & dare eidem, aut eius certo nuncio xxv. lib. Bon. hinc ad festum natiuitatis Dñi pro xiiij. in ciuitate Bo. pro residuo, & ex causa residui & complementi pretij vnius domus sitæ in viuario. Quam di. Cor. prædicto An. vend. vt patet in publico inst. scripto manu mei notarij suprascripti, nõ obstante cõfessione solutionis ipsius pretij facta ab ipso Cor. in prædicto instr. vend. Quod si dictis loco & termino non soluerint, &c. vt supra.

Si verò de tota dote recepta confessus fuerit recipiens instrumento dotis, & tamen aliquid superest, quod ad tempus dari promittatur. ita scribes.

ANtonius promisit per se & suos hære. Cor. pro se & suis hære. stip. dare, & soluere, ac restituere eidem aut eius certo nuntio 25. lib. Bo. hinc ad vnum ann. proximum in ciuitate Bo. pro residuo & causa residui & complementi dotium do. Mateldæ filiæ ipsius Ant. & vxoris eisdem Cor. non obstante confessione solutionis ipsarum dotium facta ab ipso Corr. in instr. dotium earundem scripto manu talis notarii suprascripti. Quod si dictis loco & termino non soluerit, &c. vt supra.

Si verò de tota dote recepta confessus fuerit recipiens, &c. Rubrica.

SEquuntur modò tria instr. quasi ad vnũ ballum tẽdentia: tamen vt habeas eorum originem, sciẽdum est quod quandoq; remanet debitor ex pretio rei emptæ, quandoq; ex dotis residuo, si aliquis remanet debitor pretij: & tunc qñq; remanet debitor partis pretij, & de hoc habes præsẽs instr. quandoq; quis remanet debitor totius pretij: quod tamen pretium venditor totum habuisse confitetur: in instr. vendi. Veruntamen. emptor facit contrariam chartam, in qua promittit emptor pretium soluere infra certum tempus, non obstante confessione facta à venditore in instr. vendi. & de hoc casu habes sequens instr. Si. a. quis debitor constituitur pro parte dotis, puta, maritus confitetur totam dotem: veruntamen, quia aliquid superest ad soluendum, de quo residuo maritus vult esse tutus: & si quis debet dotem dare, promittit in aliquo inst. residuum dotis ei soluere, non obstante confessione facta in instru. dotali: & de hoc fieri habet tertium instr. vbi fit mentio de dote. hic nõ sunt dicẽda alia. Cas⁹ satis p p̃dicta patet, &c.

Si verò ex causa pretij soluti promittatur frumentum, vel aliquid aliud, ita scribes.

ANto. nomine pretij xl. sol Bo. quos content⁹ & confessus fuit se habuisse, & recep. ac sibi integrè datos, ac numeratos esse à Cor. promisit solenniter sine aliqua exceptione iuris vel facti, se obligando dicto Corr. pro se & suis hæredib.

hæredib. stip. dare & deferre eidem Bo. domui suæ sex corbes frumenti boni, pulchri & mundi, in festo sanctæ Mariæ mensis Aug. proximi: donans ei purè, & liberè, ac simpliciter, & irreuocabiliter inter viuos, quicquid dictum frumentum plus valuerit vel valiturum est dicto pretio, certificatus & sciens illud esse maioris pretij & æstimationis Quod si dictis loco & termino non dederit, non soluerit, & detulerit, vt dictum est, & omnia & sing. in hoc contractu contenta non obseruauerit, promisit idem persoluere atq; dare xx. solidos Imperialium pœnæ nõe stipu. in singulis cap. hui⁹ contra. insolidum promissa: qua soluta vel non, rata maneant omnia & sing. supras. & infrascri. & nihilominus dictum frumentum vbiq; locorum & fori creditor petierit ab eodem, & specialiter tempore fori Maij & Aug. de Bo. & in ipsis foris integrè se daturum. Item reficere & restituere eidem omnia & sing. dãna & expensas, &c. vt suprà in primò instr. mutui. Et nota idem seruãdum esse in lignis & vuis, & omni eo, qđ ex p̃tio debetur ad tẽp⁹.

Si verò ex causa pretij soluti promittatur frumentum vel aliquid aliud. Rubrica.

QVia quandoq; quis fit debitor non ratione pretij, sed rei futuræ, ad quam dandam se obligat, ideo de hac forma est hic videndum. Casus est talis: Quidam An. habebat sex corbes frumenti, quas vendidit, quod dare promisit Cor. emptori mundum & nitidum in festo sanct. Mariæ pro pretio quadraginta lib. Bo. quod ipse confessus fuit habuisse à dicto Corr. & promisit dictum frumentum deferre in dicto termino domui d. Corr. sub pœna, &c. Habet autem hoc instr. sex capitula, sicut alia instrumenta de debitis & creditis tractantia. Sed circa declarationem huius instr. quærenda sunt quatuor, s. Primò, quis contractus iste dicatur, & quæ actio descendat, & oriatur ex eo. Secundò, an venditor sit deceptus, & si est deceptus, an possit petere restitutionem donando illud plus quod valebat frumentum tempore quo tradebatur. Tertiò, vtrum illud pl⁹ possit donare, & an donatio hic facta valeat. Quartò, an quis possit emere futuros fructus sine Dei offensa. Ad 1. s. quis contract⁹ iste dicatur? Et dico quòd iste contract⁹ est *Qualis dicatur contractus præsentis instru.*

debiti & crediti:nam venditor facit se debitorem ad rē tradēdam. Emptor.a.facit se creditorem, pretium futuræ rei soluendo:tenetur tñ actione ex empto & vendito ad illud debitum:& sic nascitur actio empti & venditi: tñ quia stipulatio fuit interposita,datur actio ex stipulatu. Notandum est tñ pro intelligentia, ꝙ venditio futurorum potest fieri purè, & conditionaliter:purè,sicut hic, vendo tibi x. corbes frumenti,vini,vel olei:& sic est pura, & in genere facta. Nec potest dici ꝙ sit hic tacita conditio, si nascatur cum stip. facta in genere:sed si sit facta in specie,puta, vendo tibi x.corbes frumēti,quod nascetur in tali agro meo: & tunc vēd.est cōditionalis. Nā tacita est cōditio,si nascatur,et si nō nasc. vend.effectū non haberet,sed expectatur sequens annus:nisi esset dictū,vel de alio æquè bono. Sed quæro,quare dixit bene mundi & nitidi,&c.Respōdeo, ꝙ dando vilissimū liberatur,ex quo in genere promisit. Sed si promisit in specie,tunc dare tenetur de eo quod promisit,siue sit bonum,siue non. Et sic bene fuerunt apposita illa verba,boni,&c.cum ministerio,& bene operantur,vt supra dixi. Ad 2.q.si venditor in modico vel enormi damno sit deceptus,an possit restitutionem petere? Ad quod sciēdum sic distingue:quia aut venditor est maior,aut minor: si est maior,& tunc potest petere restitutionem de enormi damno. De modico autem non,cùm licitum sit contrahētibus se decipere adinuicem:dūtamen deceptio non excedat dimidiam iusti pretij. Si.a.esset minor,& tunc donare non potuit sine tutoris vel curatoris autoritate. Nā tunc semper præsumitur læsus,ex quo donatur: & sic non esset tunc restitutio necessaria:cùm contract⁹ ipso iure sit nullus,quod est verum,nisi minor iurasset in contractu: quia tunc illud iuramentum repræsentat eum maiorem. Et intelligas de maiore 14. annis:quia si esset minor 14.an.non posset iurare,per autenticam, Sacramenta puberum, &c. Ad 3.q.qñ donatio hic facta valeat,& an ille venditor potuit donare illud plus,quod valebat frumentū tēpore traditionis? Et ad hoc sciendū sic distingue:quia aut ille, qui donat,est minor 14.an.aut maior 14.an. Si minor, donare non potest:quia semper præsumitur læsus,vt suprà dixi. Si autem est maior 14.an. & tunc potest donare in his, quæ

An ex hoc contractu decepto cōpetat restitu.

non

non possunt seruari, cum curatoris authoritate. & sic tenet, si curatorem habet, aliàs ipse solus: sed si vellet donare ea, quæ possunt seruari: & tunc non potest nec cum curatoris authoritate, cùm non possit causa legitima subesse. Veruntamen si spontè, & ex certa scientia iuret, iuramentum facit eum maiorẽ. Sed licet maior habetur tunc propter iuramentum, nihilominus si fuerit deceptus in enormi damno, posset etiam restituit. petere, nisi post primum iuramentum iuret nullam restit. impetrare: quia tunc non posset petere restitutio. Et idcirco patet quod ista donatio in casu, in quo valuit, operatur, vt rusticus non possit petere restitu. de enormi damno, cùm illud plus donauerit. Et cùm opponas, quòd res pro parte vendi, & pro parte donari non potest. Respondeo, quòd est verum in actionib. quę ceduntur, vt in quinto cap. dicetur: sed res corporales bene possunt pro parte donari, & pro parte vendi, vt hic. Ad 4. q. nunquid quis possit emere futuros fructus sine Dei offensa? dicunt aliqui, quod non: quia idcirco emit, vt pro minori habeàt: & sic quasi vsura habet cõmitti. Dic securè, quod nemo futuros fructus emere potest: quia cum Deo mercari nititur tempora & Dei prouidentiam coarctare venditione sua. ita adeò quod coactus sit ipse Deus ad fructus nouos creandos, & natura gignendos. & hoc ex foro Diuino. Alij dicunt, quòd quis potest emere, quia licitum est cuilibet. Alij distinguunt diligere caristiam habeat: tamen quæsti. relinquamus sacris Theologis disputandam. Demum not. quod si venduntur futura ligna, vel futurum vinum, quod eodem modo conficitur instrumentum: attendenda tamen sunt pacta inter partes inita, &c.

Possint emi fructus futuri.

Instrumentum debiti pecunia mercandi seu negotiandi causa recepta.

ANtonius fuit cont. et confes. se habuisse. et rece. ac sibi integrè datas, solutas, et numeratas esse ad laborandũ, & ex causa laborandi: et negotiandi in arte et mercãtia lanæ et pannorum lanæ exercendæ solummodò in ciuitate Bo. et non alibi, ad quartam partem lucri vel damni à Co. quondam Titij cen. lib. Bo. Promittens solẽniter sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando do. Corr. pro se et suis hęred. stip. fideliter negotiari atq; mercari cum ipsa

pecunia in mercatione prædicta, hinc ad vnum an. proximum. Et ipsam quãtitatẽ integrè solumodo in pec. num. cum di. quarta parte lucri & dãni, vel tantũ minus, quantum fuerit quarta pars dãni ex operata mercatione cum ipsa pecunia habiti, vel subsecuti, soluere, dare, ac restituere eidem, aut certo eius nuntio in fine di. termini in ciuit. Bo. ita tñ ꝙ si denuntiauerit fore dãnum ex mercatione prædicta cũ ipsa pec. subsecutum, non aliter ipsius damni partem aliquã sibi cõputare creditor teneatur, nisi idem debitor duos vel tres legales & bonæ opinionis testes, qui non sint ei⁹ familiares vel participes, legitimè ꝓbet illud. Quòd si dictis loco & termino non soluerit, vt dict. est, & prædicta omnia & sin. suprascripta & infrascripta non obseruauerit, aut in aliquo contrauenerit. promisit eidẽ persoluere atq; dare duplum ipsius quãtitatis pecuniæ pœnæ nomine stip. in sing. cap. huius contractus insolidum promissæ, &c. vt in præmissis instr. debitorum. In fine verò renuntiabit fori priuilegio, excep. doli, condictioni sine causa, in factum actioni, & exceptioni sibi non datæ, & non solutæ, & non habitæ ex prædicta causa pecuniæ quantitatis supradictæ, & omni alij iuris auxilio. Not. tñ ꝙ prædictus contr. iuxta meliores opiniones probationes & rationes ex suiipsius natura fœneratitius iudicatur. Contractus verò subsequens cõceditur vt legitimus & fidelis, eò ꝙ in ipso sup toto capitali suscipitur, & diuinum iudicium & fortuitus casus. Verũtñ vtroq; conscripti, vt in hoc sciatur bonum & malum. Illud dico euitandũ, istud. a. eligendũ. Et quia contraria iuxta se posita melius elucescunt. Et etiam pp illorum vtilitatem, qui fœnerari nolentes, cõtr. prædictũ inière credẽtes se prauitatẽ vsurariã euitare. Sed,

Incidit in Scyllam cupiens vitare Charibdim.

Itaq; illius contractus, qui super huiusmodi conuenientibus siue no. pacti fieri potest, forma hæc est.

Instrumentum alicuius debiti super simili materia fideiussoris addita cautione.

ANton. fuit confessus & contentus se habuisse & recep. ac sibi integrè datas, solutas, & numeratas esse ad laborandũ, & ex causa laborandi, negotiandi, & in arte & mercantia

cantia pañorum de Vltramontes mercandi solumodo in ciuit. Bo. & non alia ad 4. partem lucri, à Cor. quondã Titij C. lib. Bo. exceptioni sibi non datæ & non receptę ex cã prædicta pecuniæ omnino renuntians. Et promittens solen̄iter sine aliqua excep. iuris vel facti se obligando dict. Cor. pro se & suis hæred. stip. fideliter negotiari atq; mercari cum ipsa di. pecunia in mercatione prædicta hinc ad vnum añ. proximum. Quas quidem C. lib.. Bo. idem An. & ipsius precib. & mandatis Phil. se principalem constitués promiserunt solen̄iter vnusquisq; eorum principaliter & insolidum sine aliqua excep. iuris vel facti, se obligãdo di. Cor. pro se & suis hæred. stip. integrè solu. in pecunia num. cum quarta parte lucri habiti, vel eo minus, quantũ fuerit totum dãnum ex opera mercatione cum ipsa pecunia subsecutum, soluere, & dare, ac restituere eidẽ, aut certo eius nuncio in fine di. termini in ciuitate Bo. Ita ꝙ dãnum totum, si diuino iudicio vel casu fortuito sine ipsius Ant. culpa vel dolo subsecutum est, ad ipsum pertineat creditorẽ. Veruntñ diuinum iudicium, casum, vel dãnum non aliter sibi cõputare creditor teneatur, nisi di. An. ꝑ duos vel tres legales & bonæ opinionis testes, qui non sint eius familiares vel consortes: legitimè probet illud. Quod si dictis loco & termino non soluerint, vt di. est, omnia & singu. suprascripta & infrascripta, nõ obseruauerint, aut in aliquo cõtrauenerint, promiserunt vnusquisq; eorũ principaliter & insolidum se oblig. eidem creditori stip. vt di. est, persoluere, atq; dare duplum ipsius quantitatis pecuniæ pœnæ nomine stip. in singulis cap. huius contractus insolidum promissa, &c. Iuxta formã aliorum cõtractuum debiti. In fine verò renuntiabunt fori priuilegio, nouarũ constitut. & epistolæ d. Adriani beneficio, exceptioni doli, cõdictioni sine causa, in factum actioni, et omni alij iuris auxilio.

Instrumentum debiti pecunia mercandi seu negotiandi causa reperta,

Instrumentum aliud in eadem forma. *Rub.*

Secvnda pars.

Qvia non solùm ex causa emptionis & vend. contrahitur debitum & creditum, sed etiã ex causa societatis

ideo de debito et credito ex causa societatis contracto in his duob. instr. est agendum et videndum. Casus autẽ est: Quidam Ant. sciens mercationem lanæ exercere, pecuniã quandam fuit confessus habuisse à Cor. dante et soluente prædicto Ant. vt fideliter artem lanæ exerceat, ad quartã partem lucri et damni. Quam pecuniam promisit di. Ant. restituere hinc ad annũ sub pœna, &c. Habet. a. hoc instr. sex cap. sicut et alia de debitis et creditis tractantia. Modo ad plenam expositionem huius instr. quatuor sunt declarãda. Primò, quis cõtractus iste sit, et quę actio oriatur ex eo. Secundò, an capitale hic positum veniat diuidendum, vel totum restituendum. Tertiò, qualiter sint intelligenda illa verba, ad quartam partem lucri et dãni. Quartò, exponere notam in fine instr. contentam. Ad primum dico, ꝙ iste est contractus debiti et crediti, quod quidẽ causatur à societate: quia vnus ponit pecu. et alter operam, quod esse potest: vt Instit. de societate. §. de illa. Item quia hic agitur de lucro, vel damno quod absit, diuidendo, et sic originaliter patet, ꝙ est contractus societatis: et sic debet dari actio pro socio, tñ quia fuit stipulatio interposita, datur actio ex illa stipulatione. Ad 2. s. nunquid capitale in societate positum veniat diuidendum, an totum restituẽdum? Ad quod sciendum sic distingue: quia aut est dictũ ꝑ pactũ, ꝙ restituatur, aut ꝙ diuidatur, aut nihil dictum fuit. Si dictum fuit ꝙ diuidatur vel restituatur, est pactum seruandum. Si autem nihil fuit dictũ, et tunc aut est cõsuetudo vel statutum de hoc in ciuitate, vel in regione, et seruabitur: aut non est statutum, nec consuetudo, et tunc seruari debet ius, s. vt capitale diuidatur: quia omnia posita in societate intelliguntur cõicata diuidenda. Ad 3. s. qualiter debeant intelligi illa verba ad quartam partem lucri vel damni? et dico quòd non debent intelligi, quamuis lucrũ et damnum simul et semel diuidatur: nam vbi est lucrum ibi damnum esse non potest, et econtrà. Intelligas ergo vt primum dãnum emergens in societate deducatur: quia nunquã dicitur lucrum, nisi prius dãno deducto: dãnum ergo deducitur de tota societate, et non de singulis reb. cũ sit possibile dãnum fuisse in vna re, et in alia lucrum: tunc quod superest præter capitale, lucrũ est, et illud venit diuidendum

Qualis sit cõtractus præsentis instrum.

Responsio ad secũdam quæst.

dendum secundū conuentionē: vnde iste, qui pecuniā posuit, habebit quartam partē lucri: is autem, qui eam recepit, habebit tertiam partē. Ad 4. §. exponere notam in fine huius instr. positam. Quæritur, nunquid iste contr. dicatur fœneraticius? et dicit ista nota ꝙ iste contr. secundum hāc primam formam, est fœneratitius: quia qñ in contractu quis non suscipit casum fortuitum et diuinum iudicium, tunc ille contract⁹ fœneraticius iudicatur. Sed iste, qui pecuniam dedit ad mercandum, non suscepit diuinum iudicium, nisi pro 4. parte: et ideo contr. fœneraticius cēsetur: licet quidam credentes vitare fœnus, magis intrant deuenientes ad hunc contractum: et excusantes se, ꝙ 4. partem recipiunt, vel aliam, de qua cōueniunt: et ideo ipsi faciūt sicut nautæ volentes effugere Charybdim quēdam locū in mari periculosum, sed ipsi incidunt in Scyllam, id est, in alium locum magis periculosum, vnde versus,

Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim.

Tabellio ergo qui cōscientia aliquali pungitur, debet formam seruare: sed in quæ verba est macula, cū totum diuinum iudicium in dic. pactis in se recipiat? sed si contingat damnū dolo vel culpa Ant. debitorem: tūc totum spectet ad quod est valde congruū. Si vellet tñ dicere damnum emersisse diuino iudicio, hoc probare tenetur apertè: quia qui casum allegat, casum probare debet. Verū quia qñq; imò de raro datur pecunia alteri ad mercādū, quin detur fideiussor, qm̄ qualiter habeas ipsū scribere, habes hic. Nō n. debes eū oblig. ad id ad qđ principalis, sed ad interesse, sicut hic: quia iste fideiussor nō oblig. ad mercādū, sed ad pec. reddēdā, & ad interesse pstandū, si principalis nō obseruet pmissa, & sic po. hanc formā fideius. bene positam.

Instrumentum commodati.

Ant. fuit confessus & contentus se ex causa commodati habuisse & recepisse à Cor. vnū Digestū vetus in chartis hædinis scriptum in textu de litera antiqua, & glossatū de apparatu d. Accursij ad vsum legendi. Promittens solēniter sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando d. Cor. pro se & suis hæred. stip. prædictum librum omni dolo, & culpa remota, sollicitè, prudenter, & fideliter custo-

dire:& in ipso seruando& custodiendo summam, & exactissimam diligentiam adhibere,& eundem lib. eiusdem bonitatis,vt nunc est,restituere,& consignare sibi,aut soluere dareq; eidem nõe æstima.& pro æstimat.eiusdem libri concorditer ab eis ibidem facta 50.lib. Bo. hinc ad vnum ann.proximum. Suscipiens in se,& super se omnem casum fortuitum & euentum incendij,naufragij,ruinæ, rapinæ, furti,violentiæ,&desuper venientis periculi,& quemcunque alium tam ex diuino vel humano iudicio, quã ex quo libet genere culpę,vel aliàs prouenientem. Et promittens solenni stip.eidem Corr. nullam contrariam exceptioné vel defensionem iuris vel facti specialem vel gñalem occa sione vel prętextu prædictorum,vel fortuitorum casuum, & euentuum,aut quorumcunq; aliorum,vel alia causa in aliquo facere vel opponere,quominus ad ipsius libri restitutionem,aut prędictæ æstimationis solutionem,vt dictũ est,faciendam efficaciter teneant. Sed oĩa &sin. in hoc cõtractu contenta firma & rata habere,& te.& non contrafacere vel venire aliqua rõe vel causa, de iure vel defacto. Quod si dicto termino prædictum lib. non restituerit, aut dictam æstimationem non soluerit,vt dictum est,& oĩa & sing.suprasci.& infrasci.non obseruauerit, aut in aliquo contrauenerit,promisit eidem Cor.persoluere atq; dare duplum istius æstimationis pecuniæ pœnæ nõe,stip.in singulis cap.huius contract.insolidum promissa: qua soluta vel nõ,rata maneãt oĩa & sin. supras. Et infrascripta. Et nihilominus antedictum librum se redditurum siue æstimationem prædictam soluturum vbicunq; locorum fori cõmodator petierit ab eodem. Item reficere & restituere sibi omnia & sing. damna,expensas,&c. Vt in præcedentibus debitorum instr.in fine renuntiabit fori priuilegio, exceptioni sibi non habiti,& non recepti ex commodato libri prædicti,exceptioni doli,condictioni sine caus.in factum actioni,& omni alij iuris auxilio.

Instrumentum commodati. Rubrica.

TERTIA PARS.

VIDIMVS suprà,quòd istud capi.diuidebatur in partes quinq;. In quarum prima ponuntur instr.mutui. In secunda debiti & crediti,quæ sumunt originem ex diuersis causis

sis causis mercationum. In tertia ponitur instr. commodati. Dicto ergo de duobus partibus, Restat nunc videre de tertia. Vel sic: Qualiter constituantur debitores & creditores ex causa mutui. Item ex causa mercationum in superioribus instr. est dictum. Sed quia aliquando constituuntur ex causa commodati: ideo de ipso commodato hic est videndum, demonstrat hæc Ru. cum dicit instr. commodati. Casus talis est: Quidam Ant. volens studere fuit confessus ex causa commodati habuisse à Cor. vnum Digestum vet⁹ ad vsum legendi, quem dare, & restituere promisit, &c. Habet. a. hoc instr. sex capitula, sicut cætera de mutuo tractãtia: & quia nobis offertur materia commodati, ideo circa ipsius materiã quatuor sunt videnda. Primò, quid sit commodatum, & quare sic appellatur. Secundò, qui possunt commodare. Tertiò, qualiter contrahitur cõmodatum, & qualiter contractum dissoluitur. & in quibus rebus fiat commodatum. Quartò, ad quid tenetur commodatario, & econtrà, & quibus actionibus Ad 1. s. quid sit commodatum? & dico quòd commodatum est alicuius rei ad aliquem specialem vsum gratuita facta concessio: vt ff. eo tit. l. rei commodatæ. expone, alicuius rei, s. mobilis vel immobilis, quæ non perit: nam in rebus, quæ vsu pereunt, nõ potest esse commodatum. Ad aliquem specialem vsum. Et sic no. quòd in commodato debet specificari vsus, ad quẽ res commodatur: & in hoc differt à precario, in quo non specificatur vsus. Gratuita facta concessio. & sic no. quod commodatum debet gratis fieri aliâs si aliquid daretur, si quidem in pecunia, esset contractus locationis & conductionis. Si alia re, & tunc esset contractus nominatus: vt Insti. qui. mo. re contrah. oblig. §. item is, cui res publica vtenda datur, &c. in fine §. item not. quod dicit, alteri facta concessio & non translatio: quia in cõmodato nullum ius q̃ritur nisi vtendi. Et sic bene patet, q̃d sibi non possidet cõmodata re: sed ipsius rei. Et dicitur cõmodatũ, quasi cõ modo vtentis datum: & ideo si tibi cõmodaui equum, vt ires ad villam: & ego anteq̃ vadam, volo reuocare, nõ possum duab. rõib. Vna quia cõmodatum commodo vtentis esse debet: sed modò potius esset in incommodo. Item alia rõe: quia cõmodatum non põt aliquo modo reuocari, nisi

Commodatum quid sit

vſu finito. Ex prædicta ergo defi nitiõe not. 3. vel 4. Primò, quia in commodato vſus ſpecificari debet, vt in præſenti inſtru. Secundò, quia oritur actio ex prædictis, non poteſt cōmodatum reuocari, niſi finito vſu. Tertiò, quia cōmodatum fieri debet gratis. Quartò, quod cōmodatarius nullum habens ius, ſic vti poteſt ad eum vſum, ad quem eſt conceſſum. Ad 2. ſ. qui poſſunt commodare? & dico quod illi poſſunt commodare, qui poſſunt de rebus ſuis alienare: vnde non minor, niſi cum tutoris vel curatoris authoritate. Item homo hebes, mente captus, vel furioſus, vel prodig⁹: tamen ſi aliquod iuris impedimentum non habeat, poteſt commodare: cùm commodatum non ſit ſpecies alienationis. Et põt cōmodari omnib. qui poſſunt ſe obligare ad rem reſtituendam: & ſic non poteſt commodari minori, cùm non obligetur, niſi cum tutoris vel curatoris authoritate. Ad 3. ſci. qualiter commodatum contrahatur, & contractum diſſoluatur, & in quib. reb. contrahatur? Et dico quod contrahitur re interueniente, vt Inſt. qui. mo. re. contrah. oblig. §. item is cui. & nunquam naſcitur obligatio, niſi re interueniente, & contrahitur gratis. & poteſt fieri cum ſcriptura, & ſine: & diſſoluitur plurib. rõnibus ſiue plurib. modis. Primò, rõe facta de re cōmodata, vel alio iuſto titu. acqſita, puta, donatione, datione inſolutum, vel ſimilib. tit. Et ſi quæras, in quib. rebus poſſit fieri commodatum? Dico quòd in omnib. reb. quæ poſſunt in contractum deduci, ſiue ſint mobiles ſiue immobiles, dummodo vſu non pereant: quia in rebus, quę conſtant in pondere, numero, vel menſura, commodatum eſſe non poteſt: niſi res non eodem numero, ſeu ſpecie commodata, eodem pondere, & menſura à commodatario reſtitui commodatori ſuo promittatur, ipſo commodatore añuente, & non aliâs: cùm in cōmodato eadem res debeat reſtitui. ſed iſtæ quæ conſtant in numero, pondere, vel menſura, vt vinum, oleum, & frumentum quæ vſu conſumuntur: & ſic dominium transfertur in mutuo, quod non eſt in commodato. Et ſic no. magnam differentiam inter mutuum & commodatum: quia res, quas deſiderat mutuum, odit & fugit commodatum: & in mutuo dominium transfertur, in commodato non: in mutuo ſimilis res reſtituitur, in commodato

Commodare qui poſſunt.

Commodatum qualiter contrahatur.

In quib. rebus cõmodatũ poſſit fieri.

eadem.

eadem. Item res commodata perit periculo domini in casu fortuito, si pereat cessante culpa cōmodatarij. Demum no. quòd quædam res prohibentur alienari, quæ possunt commodari, videlicet, fundus dotalis, res religiosa, res sacra mobilis, vt crux, & calix, licet, quæ res alienari non possint, possunt tamen cammodari, cum rei dominium per commodatum non transferatur. Ad 4. s. ad quid teneatur commodator commodatario & econtra? Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd commodator est ille, qui rem cōmodat: sed commodatarius est ille, qui commodatum accipit. Item no. quod ex contractu commodati nascitur actio commodati directa & contraria. Actio commodati directa datur commodanti contra commodatarium. Contraria datur commodatario contra commodantem. Sed videamus ad quid datur actio commodati directa. Et dico quod primò datur vt res commodata restituatur commodatori cum expensis, damnis, & interesse: quia in re dolum commisit, & latam culpam, leuem, & leuissimam. Sed videamus quid sit dolus, quæ lata culpa, quæ leuis, & quæ leuissima, & qui casus fortuitus. Dolus est studiosa machinatio, vel calliditas ad alterum decipiendum, putà, quia ordinauit commodatarius cum aliquo, vt iret tali hora, & poneret ignem in domo Corr. commodata. Lata culpa est facere quod nullus alter faceret vel non faceret, quod quilibet diligens faceret, & ista dolo comparatur: V. G. equū tibi commodatum dimisisti in via solum de nocte, vel forte cùm curreret vltra velle tuum, vulnerasti eum. Leuis culpa est quæ prouenit ex negligentia vel desidia, putà, quia equum audiuisti in nocte capistratum, vel fortè cum aliis equis calcitrantem: tu verò stabas calidus in lecto, timore frigoris noluisti surgere, nec ire: tamen si tunc equus, vel res alia, tuo dolo (te succurrere nolente, cum tenoris) pereat, tuo periculo perit. Leuissima est non facere quod fecisset sapientissimus, putà, quia cameram, vbi erat res commodata, firmasti cum magna festinantia: nec tentasti, si erat clausa, & illa res furto perdita est. Casus fortuitus est, cui aliquo modo prouideri non potest, & ideo regulariter non tenetur commodatarius: cùm in cordib. nostris euitare nō possumus. Fallit tamen in quatuor casibus, in qui-

Cōmodator ad quid tenetur cōmodatario.

Not. diligenter istas differentias, licet, nihil alleget, tamen procedit cōtraiura

Casus in quib. commodatari⁹ tenetur de casu fortuito.

bus tenetur omnino ipse comodatarius de casib. fortuitis. Primus casus est, qñ dolus vel culpa præcessit casum, putà, comodaui tibi equum vt ires ad rus: tu verò iuisti ad exercitum, vel ad alium locum periculosum, & equum casu fortuito amisisti, Secund. casus est, qñ fuit in mora restituendi. Ter. casus est, qñ per pactum suscepit. Nota tñ φ cõmodatarius non semp tenetur de istis supradictis oib. sed qñdoq; de dolo solo tenetur. vt putà, res aliquas comodaui vxori meæ, vt compta veniret ad me. Qñdoq; dolus, lata culpa, & leuis: vt si comodaui scyphos argenteos, vt omnes amicos inuitares ad cœnam. Quandoq; etiam leuissima: & generaliter casus fortuiti nunquam veniunt, nisi in casib. supradictis. Sed pone quòd commodatarius rẽisit equum per nuntium comodatoris, & nuntius fugit cum equo, nunquid tenetur comodatarius? Ad quod sciendum sic distingue: quia aut commodator misit nuntium pro equo & tunc non tenetur, si nuntium cognoscebat aut cõmodatari⁹ equum misit per eum nuntium, qui dicebat se nuntium, cùm non esset missus, & eum non cognoscebat: & tunc tenetur: quia debebat remittere per fidum & tutũ nuntium, qui erat consuetus stare cum ipso comodatore. Sed quid si commodatarius remisit equum per suum nuntium tm̃? Respondeo: quia aut iste erat bonæ famæ, & consuetus stare cum ipso, aut malæ famæ. Si .a. bonæ famæ, & iste nuntius posteà fugit cum equo, liberat eum, vt leuissima culpa non possit ipsi commodatario ascribi. Si .a. erat malæ conditionis & famæ: & tunc commodatarius tenetur, si aufugit: cũ exactissimã diligẽtiam debeat adhibere. Actio verò contraria, q̃ datur comodatario, cõpetit contra commodatorem, vt sinat commodatarium re vti vsq; ad terminum. Item pro maioribus expensis restituendis ipsi commodatario, non .a. pro minoribus, putà, pro cibariis equi. Item tenetur commodator de dolo, putà si vitium erat in equo, equum comodauit, nec vitium expressit. Item si equus erat vitiosus, quo casu ad omne interesse tenetur, nisi fuisset, vitiũ apparens, quo casu non tenetur.

Instrumentum depositi.

Restat nunc de deposito videre, sed notandum est, qđ aliqñ fit instr. depositi simpliciter & breuiter, nulla de resti tuendo

restituendo ei promissione adiecta. Et hoc puto debere fieri qn̄ sit depositum solummodò gratia deponentis. Aliqn̄ verò fit cum solenni promissione restituendi depositi, & hoc pōt fieri, quando fit depositum gratia deponentis, seu gratia depositarij. Sed magis æquum est vt depositum pro vtilitate & gratia depositarij factum solenniter restitui ꝓmittatur: & recipiat expressim in se depositarius casus fortuitos, sicut supra in instr. commodati. Licet de iure depositum pro vtilitate depositarij factum & amissum restitui debeat: & non solùm in hoc casu, sed etiam in trib. aliis, s. qn̄ depositarius dolum cōmisit, vt surriperetur depositū, vel qn̄ in mora stetit reddere, postquàm repetitum fuit. Et qn̄ expressim conuenit de deposito restituendo. Sagacitatis verò inter deponentes & depositarium, ne depositum alteri detur, nisi sicut ordinatur, multi modi fuerunt aliqn̄ per hydioceram, aliquando per chirographum, & multis aliis modis. Est igitur vtriusque forma contractus hæc.

Instr. depositi simplex cū promissione de restituendo.

ANto. ciuis & mercator Bo. precibus & gratia Cor. recepit seruandi & custodiendi causa depositum ab ipso Cor. ibidem & in præsenti 25. lib. grossorum Venetorum, prout ipse Ant. confessus fuit tantam esse quantitatem, restituendam ei Cor. vel eius hæredibus, siue ipsius certo nuntio sibi fidem inter eius ordinatam & dispositam facienti, & quandocunque ipse Cor. vel eius hæredes, aut dictus certus eius nuntius petierit ab eodem.

Depositum pro vtilitate & gratia depositarij factum cum promissione de reddendo.

ANt. fuit confes. & conten. se in depositum habuisse & recepisse à Cor. 25. lib. grossorum Venetorum, in vsum & vtilitatem suam de ipsius Cor. licentia conuertendas, recipiens etiam pecuniam prędictam ab ipso ibidem, & in pręsenti, quam confessus fuit tantam esse quantitatem. Et promittens solenniter sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando dicto Cor. pro se & suis hæredibus stipul. restituere & consignare eidem, aut eius hæredibus, vel ipsius certo nuntio sibi hoc instrum. deferēti, vel signum,

vel fidem inter eos ordinatam & dispositam referenti, ipsam Venetorum grossorum quantitatem, quandocunque idem Corr. vel eius hæredes, aut eius dictus certus nuntius petierit ab eodem. Necnon suscipiens in se, & super se, omnem casum & euentum incendij, naufragij, ruinæ, rapinæ, furti, violentię, & quemcunq; alium tam diuino, & humano iudicio quàm ex quolibet genere culpæ vel aliàs prouenientem. Et promittens nullam contrariam exceptionem, vel defensionem, seu negationem prętextu dictorum casuum, & euẽtuum, aut alicuius eorum, siue quorumcunque aliorum euentuum, aut alia quacunque causa in aliquo facere vel opponere, quominus ad ipsum depositum restituendum, vt dictum est, efficaciter teneatur. Sed omnia & singula suprascripta & infrascripta in hoc contractu contenta, firma & rata habere & tenere, & non contrafacere vel venire per se vel alium aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto. Quod si non restituerit & consignauerit, vt di. est, promisit idem persoluere atque darę duplum ipsius quantitatis pecuniæ pœnæ nomine, &c. vt in instru. debitorum. In fine renuntiabit fori priuilegio, exceptioni non habitæ & nõ receptę pecuniæ ex causa depositi quãtitatis prædictæ, exceptioni doli, condictioni sine causa, in factum actioni, & omni alij iuris auxilio.

Depositarius si in se casus fortuitos non recipiat, poterit vti breui instr. & expedito modo, qui in huiusmodi depositis pro maiori parte seruatur.

ANto. fuit contentus & confessus se habuisse & recepisse seruandi & custodiendi causa in depositum à Corr. xv. libras Venetorum grossorum. Recipiens pecuniam ipsam in vno sacculo ibidem, & in præsenti, quam confessus est tantam esse quantitatem. Et promittens solenniter sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando dicto Corr. pro se & suis hæred. stipulanti restituere & consignare eidem aut eius hæred. vel eius certo nuntio hoc instru. deferenti, vel sibi signum & fidem inter eos ordinatam & depositam facienti dictam quantitatem Venetorum grossorum, quandocunq; ipse Cor. vel eius hæredes, siue dictus eius certus nuntius petierit ab eodem. Sub pœna dupli dictæ quan-

ste quātitatis pecuniæ, stip. pmissa: qua soluta vel non, rata maneant omnia & sin. supras. & infrasc. Item reficere restituere ei oīa & sin. damna, & expensas, ac interesse litis & extra. Pro quib. omnib. & singulis firmiter obseruandis obligauit eidē omnia sua bona. Renuntians, vt suprà, &c.

Instrumentum depositi cum duobus sequentibus instrumentis. Rubrica.

QVARTA PARS.

VIDIMVS suprà de trib. partib. hui⁹ capi. Restat nunc videre de quarta. Vel sic: Vidimus qualiter debitores & creditores constituuntur ex causa mutui. Itē ex causa mercationum. Item ex causa cōmodati. Sed quia aliquando constituuntur ex causa depositi, ideo de ipso est videndum innuit hæc rub. cùm dicit, instr. depositi. Et antequàm veniam ad aliquod instru. in specie, more solito videamus theoricè aliqua de deposito: deīde deueniam⁹ ad practicā, ista tria instr. diuidēdo, prout erit oportunum: & circa materiam depositi, licet præcedēs aliqua tangat, sex perordinem sunt notanda. Primò, quid sit depositum, & quare sic appellatur. Secundò, quotuplex sit depositum. Tertiò, qui possunt de ponere, penes quos pōt deponi, q̄ res possunt deponi. Quartò, qualiter depositum contrahatur, & qualiter contractum tollatur, & dissoluatur. Quintò, cui depositum sit restituendum, & quid sit restituendum. Sex. ad quid teneatur depositarius deponenti, vel econtrà, & quib. actionib. Ad 1. dico quod depositum est, quod alicui custodiæ causa, vel alicuius fidei creditum aut traditum est, vt vult Azo in sum. Exponas hęc verba hoc modo: dicit enim, depositum est, quod alicui, s. habili ad obligandum se ad depositum restituendum, custodiæ causa traditum est: & per hoc not. quod per depositum non transfertur dominium, nec aliqd ius, vt est: & ideo si depositarius re deposita vtatur, furtum cōmittit. Traditum, & per hoc not. quod depositi contract⁹ contrahitur re interueniente. Et dicitur depositum quasi seorsum à se positum: nam penes ipsum depositarium res ponitur, & à dn̄o separatur: & sic nomen est consequens rei, vt esse debet. Ad 2. s. quotuplex sit depositum? & dico quod est duplex. Nā quoddā est de-

Depositū quid sit.

positum iuris. Quoddam depositum facti. Depositũ iuris est qñ debitum offertur à depositore creditori, quod ipse creditor non vult recipere, vt currant vsuræ: tamen consulitur debitori, vt debitum oblatum deponat & consignet hoc modo, s. apud sacristiam, vel ædem sacram, vel alium idoneum & legalem, & dicat quod ipsum restituat creditori suo. Et sic, vt debitor liberetur, tria sunt necessaria in tali deposito. Primũ est q̃ offerat ipsi creditori: de qua oblatione vtile est confici instr. vt possit probari fuisse facta. Secũdum est, quod deponat. Tert. est, quod consignet, ita quod possessio remaneat penes depositariũ, nisi deponens in suos vsus conuertat, his trib. concurrentib. etiam debitor liberatur: pœna etiam non põt committi, & vsuræ non currunt, si ad domum solitę habitationis offertur pecunia denuntiando, & ꝓtestando, qđ paratus est satisfacere creditori suo, ex nunc & quotidie: & quod dicat ita, non intendo deinceps de vsura, siue quauis pensione teneri, videlicet, tibi creditori meo. Et de hac ꝓtestatiõe optimũ est, vt instr. conficiatur: & sic postea deponat & consignet, ita q̃ creditori soluatur: & ipsi creditori dabitur actio ad talem pecu. petendã: nec obstat regula, q̃ dicit. Per liberã personam, &c. quia hic est casᵘ exceptuatus à regula: nec obstat alia regula, q̃ dicit, q̃ nemo põt alteri stip. vel pacisci: quia hic est speciale. Et depositum facti est duplex, s. voluntariũ & necessarium. Necessariũ depositum fit quadruplici de causa. Primò, causa naufragij. Secundò, causa incendij, putà, si in domo est ignis accensus, modò res extrà portaui, & apud vicinos deposui. Tertio modo causa tumultus, putà, quia rumor est in ciuitate. Quarto modo causa ruinæ. Istis. n. casib. depositũ est necessariũ. quia fit ex necessitate iminente. Depositum. a. voluntarium est illud, quod fit ex voluntate, sicut frequẽter contingit: & de isto loquitur istud inst. cum duob. sequẽtib. Prodest. a. multum scire hãc diuisionẽ pp effectum: nam si est depositum iuris habet effectum, quem suprà dixi de deposito iuris. Si est depositum necessarium, & tunc si depositarius inficiatur tale depositum, tenetur in duplum, vt Instit. de ac. §. sequens versicu. plane. Sed si est depositum voluntarium, etiam tunc si ꝓbo. oppositum, non tñ crescit in duplum, sed in simplum tan-

tum te-

tum tenetur. Et si quæras de ratione diuersitatis, dico ꝙ hoc est: quia in deposito necessario non potuit deponens prouidere sibi de depositario: sed in volūtario bene potuit de bono depositario ꝓuidere: vnde magis est conueniens; ꝙ subueniatur, cùm quis sibi prouidere non potuerit, vt probet depositum, negans in duplum condēnetur. Ad 3. §. qui possunt deponere? & dico ꝙ omnes habentes sensum & intellectum, siue sint maiores, siue minores cū deponere, non sit alienare, sed rem suam custodiendam mandare: & potest fieri depositum penes illos, qui possunt se obligare ad depositum restituendū. Sed pone, ꝙ volo deponere penes pupillū, nunquid possum? Respōdeo sine tutoris autoritate ꝙ non. Et si depono, non obligatur pupillus, nisi qñ factus sit locupletior, vel dolum cōmisit, puta, quia erat doli capax. Item, nunquid possit fieri filiofa. Respōdeo ꝙ sic, etiam tenetur, qñ est in pecunia: & potest fieri depositum in reb. mobilib in reb. autem immobilib. non. Sed si quis absentet se, licet non possit res immobiles deponere, potest tñ procur. cōstituere. Ad 4. §. qualiter depositum contrahatur? & dico ꝙ contrahitur re interueniente. Sed quō dissoluitur depositum contractum? & dico quòd multis modis: Vno modo deposito restituto. Item dissoluitur interitu rei sine culpa depositarij emergente. Item acquisitione dominij, puta, si depositarius emat rem depositam, vel alio tit. acquirat, Item reuocatione, puta, si deponens reuocet depositum, quod facere potuit qñcūq;. Nam terminus deposito appositus non valet: & ideo non obstante termino apposito poterit deponēs depositū reuocare, nisi fuerit factum gratia depositarij, vt vtatur deposito. Operatur terminus in depositum appositus, vt depositarius compellatur depositū detinere vsq; ad terminū, licet deponēs ante terminū possit reuocare: & sic est speciale in deposito, vt non sit locus pœnitentiæ, Ad 5. §. cui depositum sit restituendum? & vt hoc plenè sciatur, sic distinguo: quia aut fuit vnus solus, qui deposuit, aut fuerunt duo, vel plures. Si fuit vnus solus qui deposuit, & tunc nō dubiū est ꝙ ei debet restitui, vel eius hęred. vel eius certo nuncio, qui mādatum habet ab eo: & hoc est verum, nisi esset pactus per stipul, alteri. Si autē fuerūt duo vel plures, qui deposuerunt,

Deponere qui possunt.

Depositum cui sit resti.

&tunc subdistingue:quia aut oēs deposuerunt insolidum, & stipulati fuerunt insolidum,aut simpliciter. Si oēs depo suerunt,& insolidū stipulati fuerunt,& tunc quilibet pōt agere insolidum ad restitutionē depositi,sed vni facta restitutione depositi ab aliis liberatur. Si.a. oēs deposuerūt simpliciter,& non fuerint stipulati insolidum,&tunc subdistingue:quia aut depositum factum fuit in quantitate, & tunc aut illa quantitas est sigillata, aut non. Si non est sigillata,& tunc cuilibet potest depositarius partem suam restituere. Si autē est sigillata,& tunc intelligas, ꝙ potest omnib.restituere:sed cōsulitur ei,vt patiatur se citari à postulante,s.ab eo,qui pro parte sua petit,& corā iudice partem suam restituat petenti. Si.a.est depositum factum in specie,& tunc aut illa species est diuidua, aut indiuidua. Si est diuidua,cuilibet pōt sua portio restitui, & quilibet pro parte sua agere potest. Si.a.est indiuidua,& tunc si oēs petunt,certum est ꝙ omnib.debet restitui?vno autē petēte,eidem restituere non debet depositarius,nisi ille petēs cautionē præstet de soluendo deposito:nisi sit dictum expressè, ꝙ omnib.simul restitui debet:quia tunc debet seruari,& non solū debet restitui depositum deponenti,sed etiā deponentis hæred.& si plures essent hæredes, omnib. simul est faciēda restitutio. Distingue tñ,quia aut oēs succedunt,aut vnus succedit. Si oēs succedunt,& certè omnibus restit.est. Sed si vnus sine reliquo petat partem suam, distingue vt suprà,quia aut depositū factū fuit in specie, &c.supra dixi,cùm plures fuerunt deponentes. Si.a.vnus succedit,iste casus est certus. Sed videamus quid sit restituendum?ad quod sciendum sic distingue:quia aut depositum fuit in specie,aut in quantitate. Si in quātitate,aut illa quantitas est sigillata,aut non. Si est sigillata, & tunc illa est restituenda,& non similis. Si.a non est sigillata, & tunc aut extat,& tunc eadē est restituenda:aut non extat, & tunc similis reddatur. Si.a.est depositum in specie, ipsa species debet reddi. Ad 6.s.ad quid tenetur. deponens depositario,vel econtrà,& quib.actionib?ad quod sciendū est, ꝙ ex isto contr.facto deposito nascitur obligatio:&ex ista oblig.oritur actio depositi,quæ est duplex,s.directa & contraria. Directa datur deponenti contra depositarium,

Quid sit restitu. de depo.

Deponens ad quid tenetur.

Et

Et dico quòd competit, vt ipse depositarius restituat rem depositam nō deterioratam, Idem si dolum commisit, vel latam culpam: de leui autē non tenetur, nec de leuissima, multò minus de casibus fortuitis, nisi in quibusdā casib. Primus casus est, qñ depositum factum est gratia depositarij, vt fuit in secundo instu. depositi. Secundus casus est, qñ depositarius se obligat, quia iuit ad deponentem, & rogauit eum, quòd deponere: penes se. Tertius casus est, qñ p deposito custodiēdo pecuniam accepit. Quartus casus est, qñ per pactum se voluit de leui & leuissima culpa teneri: in quibus casibus venit dolus, lata culpa, leuis & leuissima, sed in casib. tenetur infrà de casib. fortuitis. Primus casus est, qñ dolus vel lata culpa præcessit. Secūdus casus est, qñ fuit in mora restituendi. Tertius casus est, qñ promisit per pactum: & quia diuersimodè veniunt prædicta in contractib. s. dolus, lata culpa, &c. generalem distinctionem videamus. Vnde si quæratur, an dolus, lata culpa, leuis & leuissima, veniant in contractu? sed distinguendū est: quia aut contractus fit gratia dantis tantùm, aut gratia recipiētis tantùm, aut gratia vtriusq;. Si fit gratia dantis tantùm, sicut est depositum, & tunc venit dolus, & lata culpa tantùm, repetas tñ quæ dicta fuerunt de deposito. Aut gratia accipientis tantùm, & tunc venit dolus, lata culpa, leuis & leuissima. Casus autem fortuiti non veniunt in aliquo cōtractu, nisi secundum ea quæ dicta sunt. Fallit in quibusdam casib. vt dictum est. Item cōpetit, vt re deposita non vtatur: nā qui re deposita vtitur, non solùm actione depositi pōt conueniri, sed etiā actione furti. Fallit tñ, vbi depositum factū esset gratia depositarij. Sed videamus ad quid competit actio depositi contraria? Et certè cōpetit, vt deponens expensas vtiles & necessarias restituat contra minores: licet secus sit in commodato, vt suprà dixi: & est rō: quia cōmodatum fit gratia recipientis tm̄, sed depositum gratia dantis tm̄. No. tñ quòd si gratia depositarij fiat depositum, tunc ei cōpetit actio, vt deponens sinat ipsum depositarium vti re deposita. Modò, quia in deposito quædā signa ordinantur, cùm restituitur, ideò de his videamus: & certè qñq; conficitur instr. testans: & iste est bonus mod9: quia amodò non potest deponenti opponere, quod de-

positum non habuit. Item si deponēs mittat nuntium bonum, quòd ipse depositarius retineat penes se instr. depositi: & si nuntius non portat, remittat eum ad deponētes. Item qñq; fides fit, puta. si dicat deponens, cùm mittam tibi nuntium, qui tanget tibi pedē dextrum, vel dicet in auribus depositarij aliquam orationem, putà, Aue Maria: tñ conuenitur: vt in quadam schedula deporta uerit, vel scribatur vnus versus, & per medium incidatur: & vna pars remanebit penes depositarium, reliqua penes deponentem: vt nunquam depositarius restituat depósitū, nisi deponēs mittat sibi aliam partē schedulæ: & sic multæ possunt fieri cautelæ. Theorica ergo pręmissa, veniamus ad practicam. Ad quam sciendam nota, q̄ tribus modis potest variari instrum. depositi. Vno modo simpliciter sine aliqua promissione vel cautela de reddendo, & tunc habes primū instr. Qñq; depositum fit gratia deponentis, & tunc habes secūdum instr. Qñq; fit gratia dantis tñ: depositarius tñ se obligat ad depositum restituendum, & tunc habes tertium instr. Et quodlibet prædictorum instr. habet sex cap. præter primum, quòd habet tñ cap. confessionis cum simplici promissione de reddendo depositum restituendum, &c. hæc de materia depositi dicta sufficiant, &c.

Instrumentum delegationis debitoris.

QVINTA PARS.

CVm Ant. teneretur ex causa mutui, vt confessus & contentus fuit ad debitum & in debito C. lib. Bo. Cor. & ipse Cor. prout asseruit & confessus est, debitor esse in eadē quantitate Philippo nomine pretij, & pro pretio cuiusdā quantitatis lanæ: idem Cor. prædictum Anto. debitorem suum ipsi Phili. creditori suo in eadē quantitate pecuniæ delegauit. Quapropter dictus Ant. de ipsius Cor. mandato & voluntate se ipsi Phil. principalem constituens debitorem, promisit solenniter sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando di. Phil. pro se & suis hæred. stip. soluere & dare eidem, aut eius certo nuntio, hinc ad Pascha Resurrectionis Domini, dictas C. lib. Bo. quas ipse dicto Cor. & ipse Cor. dicto Philip. vt dictum est, soluere tenebatur. Quod si in dicto termino non soluerit, & omnia & singu.

supra-

supraſcripta & infraſcripta non obſeruauerit, aut in aliquo contrauenerit, promiſit eidem perſoluere atq; dare duplum ipſius quantitatis pecuniæ pœnæ nomine, ſtipul. in ſingulis cap. &c. Vt in præcedentib. debitorum inſtr. Renunciabit autem dictus Ant. exceptioni non habitæ dictæ quantitatis pecuniæ ab ipſo Cor. & dictus Cor. exceptioni non habitæ dictæ quantitatis lanæ ex cauſa venditionis à dicto Phil. Et ipſi ambo exceptioni doli, condictioni ſine cauſa, in factum actioni, & omni alij iuris auxilio.

Inſtrumentum delegationis debitoris. ***Rub.***

SEXTA PARS.

Vidimus de quatuor partibus huius capit. ſ. in quarum prima ponitur de mutuo. In ſecunda de mercationib. In tertia, de commodato. In quarta, de depoſito. Reſtat nunc videre de quinta, vel ſic, Qualiter conſtituantur debitores & creditores ex cauſa mutui. Item ex cauſa mercationum. Item ex cauſa commodati. Item ex cauſa depoſiti in ſuperioribus inſtr. eſt dictum & declaratum. Sed quia aliquando cõſtituuntur ex cauſa delegationis, & quibuſdam aliis modis, vt patet in ſequentibus inſtr. ideò de ipſa delegatione hic eſt videndum: declarat hæc rubrica, cum dicit, Inſtrumentum delegationis, Caſus autem talis eſt: Quidam Ant. erat debitor Cor. in centum libris ex cauſa mutui. Cor. autem ex cauſa mercationis tenebatur ſoluere certam pecuniæ quantitatem Iac. ipſe autem Cor. quia nõ poterat pecuniam ſoluere prædictam. Ant. debitorem ſuum delegauit, vt de cætero ipſe Ant. ſit liberatus, & Cor. ſit obligatus Iac. cui idem An. promiſit dictam pecuniam ſoluere intra talem terminum, ſub pœna, &c. Poteſt autẽ hoc inſtr. diuidi per quatuor capitula. Primum erit delegationis factæ, in qua fit mentio de delegante & delegato, & de eo cui fit delegatio, & de cauſa delegationis. Secũdum delegationis de ſolutione facienda. Tertium pœnæ. Quartum renunciationis beneficiorum. His præmiſſis ad euidentiam huius inſtrumenti tria ſunt declaranda: ſcilicet, Primò, quid ſit delegare. Secundò, quotuplex ſit delegatio. Tertiò, quis ſit effectus delegationis. Ad primum, ſcilicet, quid ſit delegare, ? & dico quòd delegare eſt

vni⁹ causę vel plurium causarum cognitionem alteri committere cognoscendam, & isto modo non sumitur hic: sed secundum hoc, secundum quod sumitur, ita definitur. Delegare, est debitorem suum creditori suo vice sua dare, vel cui iusserit creditor. l. delegare. ff. de nouatio. Ex ista definitione collige, qđ in delegatione prædicta trium personarum consensus requiritur, s. delegantis, delegati, & eius cui delegatur. Requiritur .n. consensus delegantis, quod non est cessio sine consensu eius, contra quem ceduntur iura, imò ipso ignorante. Ad 2. s. quotuplex sit delegatio? & dico quod est duplex, s. necessaria & voluntaria. Voluntaria est, quę fit per stipu. vt in casu nostri instr. purà, quia debitor vult debitorem suum creditori suo delegare: et in hoc bene consentit is, qui delegatur: qm̄ per stipu. promittit satisfacere debitori debitoris, qui bene stipulatur ab ipso delegato. Necessaria .a. delegatio fit duob. modis. Vno modo cessione, purà si creditor cedit iura alteri, quæ habet contra debitorem: in tali delegatione requiritur tm̄ duorum consensus. Et secundo modo fit per litis cessionem, vt si quis veniat in iudicium ad defensionem alteri⁹, & cautionem præstet de iudicato soluendo: nam ea præstita cogitur stare in iudicio. Vel necessaria delegatio fit per litis contestationem, purà, quando quis absens delegat ipsum debitorem suum absentem creditori suo. Nam isto casu, si is cui facta est delegatio, agat contra eum, qui in absentia est delegatus: & si ipse veniat lite contestata secum, & tunc post litem contestatam cogitur talis debitor omnino soluere delegato. Ad 3. s. quis sit effectus delegationis? & dico maximus quoniam vnam inducit obligati. & duas parit liberationes, s. quod debitor delegans liberatur à creditore suo: & debitor delegatus liberatur à delegante. Item parit vnam oblig. qa p effectum talis delegationis ipse delegat⁹ obligatur ei, cui delegatio facta fuit.

Delegare quid sit.

Delegatio quotuplex est.

Delegationis effectus qualis est.

Instrum. promissionis de conseruatione indemnitatis ab obligatione, quam quis fecit in instrumento alterius precibus & mandatis.

SVperest vt in vltimo huius cap. loco, cùm promissiones de conseruatione indemnitatis vt plurimum causentur ex debitis

ex debitis promissionũ, ipsorum instr. forma sequatur. Sed quia multis & diuersis modis se obligat vnus pro altero, ideo promissiones de conseruatione, indemnitatis diuersam & variam habent formam: & ideo diligenter considetanda est promissio & obligatio, à qua quis indemnis promittitur conseruati. Ipsarum verò promissionum duo hic instrumenta notantur, quibus scitis, ad cætera (si contigerit) leuior erit tibi processus & via.

Promissio de conseruatione indemnitatis ab obligatione, quam quis fecit in instrum. alterius precibus & mandato.

QVIA Corradus ad debitum & in debito cen. lib. Bo. precibus & mandatis Ant. & vnà cum ipso Philippo principaliter & insolidum obligauit, vt patet in inst. scripto manu mei notarij infrascipti: & eadem pecuniæ quantitas, vt ipse Ant. confessus & contentus fuit, tota ad se, & nihil ad ipsum Corr. peruenit: idcirco idem Ant. promisit solenniter sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando dicto Corr. pro se & suis hæredibus stipulanti se liberaturum eum, & eius hæredes, & bona ab ipsa fideiussione, & obligatione, promissione, & debito ad terminum, & intermino in dicto instr. contento, s. hinc ad sex menses se facturum & curaturum, quod ipse Corr. dicti debiti occasione nullum damnum incurret, nullaque sibi lis vel molestia inferetur: & quod ipsum, & eius hæredes, & bona conseruabit ab obligatione, & fideiussione prædicta, & ab omnibus & sing. in hoc instr. contentis penitus sine damno. Sub pœna dupli dictæ quantitatis pecuniæ, stip. in sin. capitulis huius contractus insolidum promissa: qua soluta vel non, rata maneant omnia & sin. suprasc. & infrascri. Obligans se dicto Corr. & eidem solenni stip. promittens, si prædicto termino eum non liberauerit, vt dictum est, & omnia & sing. suprasci. non obseruauerit, se liberaturum eum & omnia & sing. obseruaturum: & nihilominus pecuniam soluturum prædictam, vbicunq; locorum, & fori, ipse Corr. petierit ab eodem: & præsertim tempore fori Maij & Aug. de Bo. & in ipsis foris se integrè soluturum. Item restituere sibi omnia & sing. dãna, & expensas, ac interesse litis & extrà. Et de his credere suo simplici verbo sine sacra-

mento vel alia probatione. Insuper promisit præceptũ recipere à cõmuni Bo. de prædict. seruandis & adimpl. intra tertium diem, postquàm ei denuntiatum fuerit. Sub pœna 50 libr. Bon. stip. promissa: qua soluta vel non, prædict. firma perdurent. Pro quib. omnib. & singu. firmiter obseruandis obligauit eidem omnia sua bona, quæ precario iure se nomine eius possidere constituit vsq; ad integr. satisfactionem, & solutionem omnium prædictor. Renuntians fori priuilegio, exceptioni doli, condictioni sine causa, in factum actioni, & omni alij iuris auxilio.

Promissio de conseruatione indemnitatis si fiat illi, qui non precibus & mandatis, sed vt principalis se obligauit cum principali, licet in veritate fuerit fideiussor, ita scribes.

ANto. fuit confessus & content. quòd promissio & obligatio, quam ipse & Corr. fecerunt Philip. in debito & occasione debiti cent. lib. Bo. promissarum ab eis ambob. ipsi Philippo ex causa mutui, vt patet in publico instrum. scripto manu mei notarij infrascripti, pro se solo Anto. facta fuit, & ipsum debitum pro se solo contractum. Et quòd ipsa pecuniæ quantitas ad eum tota peruenit, & nihil ad Corr. prædict. Et quod ipse Cor. ex causa fideiussionis pro ipso Ant. & eiusd. Ant. precib. & mandato se ad dictum debitum obligauit: licet non sit in instru. principalis debiti hoc expressum. Quapropter dict. Ant. promisit solenniter sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando d. Corr. pro se & suis hæredib. stipulanti se liberaturum eum, & eius hæredes, & bona, &c. in omnibus & per omnia, vt patet in instrumento præcedenti.

Instrumentum promissionis de conseruatione indemnitatis ab obligatione, quam quis fecit in instrumento alterius precibus & mandatis. Rubrica.

QVia contingit quandoq; aliqua fieri instr. quæ aliqualem similitudinem habeant cum præcedentib. putà, si debitor principalis promittat fideiussorem in termino liberare: ex qua quidem promissione duobus modis poterit fieri instr. secundum quod statim patebit: vnde de talibus instr. est hic videndum. Casus autẽ est. Quidam Anto. pecu.

pecu.acceperat mutuo à Corr.& eiusd.precib.& mandatis Philippus extitit fideiussor,& cum d.Ant.promisit conseruare indẽnem, & ideo ipse Ant. confitetur tantam pecun: quantit. acceptam à tali corã eo conuersam in vtilitatem suã,& promittit ipsum Cor.indẽnẽ conseruare,& ipsum à prædi.fideiusione liberare,& oĩa sua bona,sub pœna,&c. Habet autem istud instru.4.cap. Primum est cuiusdã præambuli.Secund.promissionis de indemnitate. Ter.pœnæ. Quart.renuntiationis.Et differt hoc instr. à sequenti:quia hic debitor bene asserit Corr fuisse fideiussorem, & sic fuit Corr. verè fideiussor,& non principalis.In sequenti verò instr.nõ obligauit se fideiussor vt fideiussor,sed vt princip. & sic non cognoscebatur à debitore principali. & ideo ibi, s.in sequenti instr. confitetur verus debitor socium suum: &,qui se in eodem instrum. obligauit, fuisse fideiussorem: non obstante quòd instrum.dicit,quòd ambo fuerunt debitores: & ideo ipsum promisit liberare. & habet eodem modo quatuor cap.Primum est confessionis. Secund.promissionis. Tertiũ.pœnæ. Quart.Renuntiationis.His ergo præmissis,ad declarationem horum duorum instrum.duo sunt quærenda,s.primò, nunquid si fideiussor aliquid soluit,an possit agere contra debitorem principalem.& quid operetur hæc promissio de conseruatione indemnitatis. Ad primum, sc.quæritur an fideiussor possit agere contra principalẽ debitorem sine ista promissione? & dico quòd nunquam potest fideiussor agere, nisi mandató impleto: ille enim,qui rogat te, vt pro eo fideiubeas,rogat de duobus,s.quòd fideiubeas pro eo,i.obliges te pro eo,& soluas: nam licet fideiussor obligauerit se,si nondum soluit, non habet actionem mandati contra debitorem. Et nota regulam & except.Regula est quòd fideiussor nunquam agit contra debitorẽ,antequã soluat. Fallit tamen in quatuor casib.Primus casus est, quando fideiussor est cõdemnatus per sententiam:quo casu antequã soluat,potest agere contra debitorem,quia soluisse videtur.Secun.casus est,quando diu steterit in obligatione,s.10.ann. Tertius casus est, quando debitor incipit dissipare bona sua. Quartus casus est, quando debitor principalis promisit fideiussorem indemnẽ conseruare, vt in hoc casu. Et econtrà in quatuor

casibus fideiussor agere non potest, licet soluerit pro debitore principali. Primus casus est, quando non opposuit exceptionem sibi competentem ex persona principalis debitoris, sciens eam sibi competere: secus si ignorasset, putà, si principalis debitor habebat exceptionem nudo pacto de non petendo: secus si amisit exceptionem ex persona sua propria, putà, quando pactum erat factum de non petendo ipsi fideiussori, quo casu si non opposuit, potest nihilominus petere id, quod soluit, à debitore principali. Secundus casus est, quando fideiussit in rem suam. Tertius casus est, quando fideiussit animo donandi. Quartus casus est, quando fideiussit pro inuito debitore: nam tunc donare præsumitur: & ideo tunc non repetit. Ad 2. §. quid operetur promissio facta de conseruatione indemnitatis? & dico quòd nihil operatur: nam ratione huius promissionis bona debitoris essent obligata fideiussori: quod non poterat esse ex causa fideiussionis. Secundo obstabit mentibus creditorum, quia credebant siue volebant habere fideiussorem obligatum, vt principalem: cùm in rei veritate pecunia ad eum non perueniebat. Item quia licet in instru. debiti videatur debitor, tamen Corr. huius promissionis fideiussor probatur. & ex hoc sequitur, quod si creditor prius ageret contra fideiussorem, quàm contra debitorē, potest allegare beneficium, vt antè conueniatur ipse principalis, quàm fideiussor. Item debitor soluens, à creditore non poterit impetrare, vt sibi cedat actiones contra fideiussorem, qui debitor videatur. Item si ipsum indemnem non conseruauerit, poterit agere ad pœnam promissionis in instrumento conseruationis indemnitatis. Et hæc Diuino adminiculo de tertio capitulo dicta sufficiant.

Explicit tertium capitulum.

INCIPIT QVARTVM Capitulum de cessionibus.

ETSI ex aliis contractibus & stipul. iustè acquisitæ & habitæ actiones & iura secundum iuris ordinem cedi possunt: Quia tamen vt plurimum ex contractibus debitorum a creditoribus contra debitores suos

tores suos

tores suos procedunt actionum & iurium cessiones. Idcirco post capit. debiti & crediti visum est, vt cessionum doctrina & forma conuenientius immediatè sequatur. Veruntamen antiquæ formę doctores non solùm ex omnib. cessionibus, sed etiam ex multis aliis contractuum generibus, ex vnoquoq;, videlicet, genere vnum & simplex instr. in eorum compilationibus tradiderunt: Relinquentes potius obscuritatem & ignorantiam ex nimia breuitate, & sic credentes ex rationibus artis quicquid iacet in profundo sentire, remanserunt quantum ad practicam in littore sicco pede. Sed & illi qui per medium Pelagi contractuum ex temporis diuturnitate, & negotiorum multiplicitate natarunt: & qui nihil ferè relinquerunt ex longo exercitio in contractibus intentatum. Viderunt in his contractib. non sufficere vnam formam. Et propterea in hoc capitulo plures ponuntur diuersitates contractuum cessionum: & si non omnes, tamen illæ qui ad tabellionum manus frequentius peruenire nascuntur. Quibus scitis apertior & expeditior ad cæteras est doctrina. Ponuntùr etiam postremò remissiones & fines quarundam actionum & iurium, & solutiones debitorum quoniam aliquam cum cessionibus cohærentiam habere videntur, eò quod etiam ex ipsis alienantur & transferuntur actiones & iura. Et notandum est etiam, quod concessiones eisdem tit. & causis fieri possunt, quibus & aliarum rerum traditiones. Est igitur primò de cessione titulo venditionis facta, videndum.

Incipit quartum capitulum de cessionibus. Rubric.

QVia discreta prodit authoritas beati Augustini: Felix est ille, qui in suis principiis ad Deum redit, qui est donator omnium gratiarũ, ideoque in huius lecturæ principio eius subsidium imploremus, necnon ipsius matris Virginis gloriosæ, quæ ipsum peperit incorrupta, inuocemus etiam illius auxilium, qui in Iordanis flumine prolẽ Virgineam baptizauit, & totius cælestis curiæ. Initiando. In nomine Patris &c. Tamen quia hic incipit capit. cessionum, in huius lecturæ principio tibi hunc ordinem reseruabo. Primò, continuabo cap. ad superiora. Secundò, id diuidam. Tertiò, diuidam nostrum procemium, ipsum expo

nendo. Quartò, descendam ad nostrum instru. exponendo materiam cessionum. Ad 1. s. ad continuationē nostri cap. & dico quod continuatur ad superiora altero de duobus modis: Vno modo sic: Nos supra vidimus in princip. huius libri, qualiter iste liber diuidebatur in partes tres. In prima parte tractatur de contr. & pactis In secunda de vltimis voluntatibus defunctorum. In tertia de iudicis, & ordine iudiciorum. Sed prima pars diuidebatur per septem capi. Cùm igitur dictum sit de primis tribus capitu. Restat nunc, videre de quarto per ordinem, s. de cessione: H. e. qđ innuit rub. cùm dicit: Incipit 4. cap. de cessionib. Secundo modo continuatur sic: Qualiter iura & actiones acquirūtur diuersis ex causis, in tit. superiorib. est dictum & declaratum. Sed quia plerunq; contingit quod iura acquisita tolluntur, vno modo, s. per cessionem, meritò de ipsa cessione in præsenti loco videamus. Ad 2. s. ad diuisionem capi. & dico quod nostrum cap. cessionum diuiditur principaliter in partes tres. In 1. parte ponūtur instr. cessionum. In 2. parte ponitur de fine, refutatione, transactione, & pacto de vlterius non petendo. In 3. parte ponitur qualiter iura tolluntur per debitorem. Incipit pars prima, in qua ponūtur instr. cessionum: & durat vsque ad illam notam, quæ dicit: Superest nunc vt de instr. finis & refutationis. Ibi secunda, in qua ponuntur instr. finis, &c. Conditioni vsque ad instr. solutionis. Ibi pars tertia & vltima, & durat vsque ad finem capituli: & hoc de secundo principali membro, s. de diuisione capit. Modò veniamus ad tertium memb. prin. s. ad diuisionem procemij: & dico quod nostrum procemiū diuiditur principaliter in partes tres. Nam in prima parte respondet cuidam tacitæ quęstioni, quę posset fieri: quare posuit hoc quartum cap. in isto loco. in secunda parte reprehendit antiquos DD. de nimia breuitate, quæ potius induceit obscuritatem, quā claritatem. In tertia parte ponitur quædam clausula, quę in se continet diuisionem huius capituli. Prima pars incipit ibi, & si ex aliis contr. & durat vsque ad §. veruntamen antiquæ formæ, &c. Ibi pars secunda, in qua reprehendit antiquos DD. & durat vsq; ad §. ponuntur etiam postremò. Ibi pars tertia, in qua ponit diuisionem. Exponamus ergo primam partem nostri cap.

Continuatio præsentis capi. ad superiora.

Diuisio præsentis cap.

Diuisio procemij.

& in ea sic ponitur casus: Accessit iuuenis ad do. Roland. & coram eo sic proposuit: Domine Rolan. dicatis mihi, iura quæ sunt acquisita in alterum per instr. nónne possunt cedi? Respondet author quod sic: sed si possunt: quare istud capi. fecistis ita post tertium cap. & non post primum, nec post secundùm? certe respondet author, dicens: quamuis ex aliis instr. primi & secundi capi. iura cedantur, tamen sæpe & sæpius contingit, quod ex debitis & creditis magis iura ceduntur, quàm ex vendi. & emptione & dotibus: ideo de cessione iurium post istud tertium capit. videamus. Veruntamen in ista parte sic ponitur casus. Accessit iuuenis ad do. Rol. & coram eo sic proposuit: Domine Rola. vehementi admiratione confundor de eo, quod vos dicitis in hoc libro: quia ego video, quod antiqui DD. fuerunt breuitate contenti, & de vnoquoq; contractu vnam formam posuerunt: sed vos quęritis pleraq;, ad quod respondet do. Rolan. & certè bene verum est quod dicis, quod ipsi posuerunt ex omnibus contractibus & generibus contractuum vnam formam: quia de vendi. vnam formam, de permutatione vnã aliam, de dote solùm vnã aliam, & sic de omnib. cõtractuũ generib. tñ ipsi credentes sciro quicquid erat in profundum huius scientiæ, in posterum dimisere obscuritatem & ignorantiam ex nimia breuitate. Et sic nota, quod nimia breuitas à lege reprehenditur. & isti credentes pretiari, remanserunt in littore sicco pede, quia nihil ex practica habent: tamen nos, qui diu stetimus in exercitio huius artis, vidimus quod ad hoc addiscendum non sufficit vna forma, sed plures. In isto cap. de cessionibus plures cessionum formæ ponuntur. Sed quærit iuuenis, súntne omnes formæ in isto cap. certè nunc respondet do. Rolan. sunt illæ, quas consuetudo approbat, & quæ solent in ipso occurrere tabellionatus officio. Istis formis habitis in intellectu, oĩum cessionum de mundo natura tibi dilucidius & clarius apparebit. Modò sequitur tertia pars pœmij, in qua author ponit diuisionem capit. quam superius habuisti. Nam nihil ad præsens. Tamen ad remouendum vnum dubium, quod posset poni hic, quare author miserit cessionem cum translatione: certe quia per eam iura ceduntur in alium.

Casus positio in præsẽti capitu.

Cessio iuris & actionis ex causa venditionis facta.

ANto. ex causa venditionis dedit, cessit, transtulit, & mãdauit Cor. pro se & suis hæred. recipiẽti, omnia iura & actiones, reales & psonales, vtiles & directas, quæ vel quas habebat, vel habere poterat aduersus Phil. & And. & quélibet eorum insolidum, & eorum hæred. & in ipsorum bonis nomine & occasione debiti C. lib. Bo. quas d. Philip. & And prædicto Ant. ex causa mutui dare & solue. tenebantur, vt patet in instr. scripto manu talis notarij. Quod inst. di. Cor. tradidit, & dedit ibidem, constituens procur. eum tanquam in rem suam, & ponens ipsum in locum suum. Ita quòd a modò suo nomine actionib. vtilib. & directis possit aduersus prædictos And. & Phil. & quélibet eorum insolidum, & eorum hæred. & in ipsorum bonis nomine & occasione di. debiti agere & experiri, excipere & replicare, cõsequi & se tueri, & petere di. debitum, sortem, pœnã, damna, & expensas & interesse, & bona oblig. & omnia & sing. facere, quemadmodum ipse poterat. Et paciscẽs atq; conueniens, quòd nulli alij hactenus cessit iura prædicta. Et quòd tempore huius contr. verè creditor erat huius debiti prætaxati. Necnon promittens solenni stipulatione Cor. prædicto di. concessionem, & omnia & sin. suprascri. firma & rata habere, & tenere, & non contrafacere vel venire aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto: Et prædicta iura & actiones sibi legitimè defendere, & autorizare. Si verò apparuerit ipsum hactenus alteri dict. iura cessisse; aut creditorem di. debiti huius contractus tempore non fuisse: & si non defenderit, vt dictum est, & omnia & sin. in hoc contr. contenta nõ obseruauerit, aut in aliquo contrauenerit, promisit eidem persoluere atq; dare duplum ipsius quantitatis pecuniæ pœnæ nomine, stip. in sing. ca. huius contr. insolidum promissa: qua soluta vel non, prædicta omnia & sing. suprasc. & infrasc. firma perdurent. Itẽ reficere & restituere sibi omnia & sin. damna, expensas, ac interesse litis & extra. Obligando pro his omnib. & sin. obseruandis eidem omnia bona pro pretio quoq; & nomine pretij eiusdẽ cessionis, ipsis iuribus & actionib. primo cessis, confessus & contentus fuit di. Ant. se ab ipso Cor. hab. & recep. C. lib. Bo. exceptioni sibi non dati & non soluti

pretij

etij,doli mali,condictioni sine causa,in factum actioni, omni alij iuris auxilio omnino renuntians. Si verò fiat :ssio in aliqua quãtitate,quæ sit residuũ debiti alicuius, ribes sicut i subsequẽti cõtract. videbis,& poteris formã sequi breuiorẽ:& non solũ in ipso contr. sed etiã in omibus contract.cessionum. Veruntñ prædictam longiorẽ, :infrascriptam breuiorem formam habeas in exẽplum, : scias magno & paruo negotio suũ adaptare contractũ.

Instru.cessionis iuris & actionis ex causa Vend fact. Ru.

PRIMA PARS.

QVia hic materia cessionum subinfertur. Circa cessionum substantiã,vt de ea nihil maneat in occulto,vo- ɔ sex per ordinem declarare. Primò,quæ sit cessio,& quae sic appellatur. Secundò,qui possunt cedere de volunta e, & qui debent cedere de necessitate. Tertiò, quib. põt edi de voluntate,& quib.debet cedi de necessitate. Quar ò,an cessio facta in quolibet casu valeat,ponendo quolam casus,in quib.cessio facta nõ valet,& perditur actio: ɛ ponendo casus,in quib.cessio facta non valet, tñ actio etinetur. Quintò,formare aliquas quæst. ad præsentẽ ma :riã facientes. Sextò& vlt. exponere quædã verba in inst. ontenta. Ad primum principale membrum breuiter veiamus,s.quæ sit cessio? & dico quòd cessio est iuris & actionis translatio,vel directi iuris,& actionis plena remiss o. Expone,directi:vel melius,dic,cessio est iuris vtilis & on directi. Nam per cessionem iura directa nõ acquirũ- ır emptori,quia sunt infixa ossibus suis,& in tantũ,quòd ɔ eis euelli non possunt:sed possunt bene vendi iura dire a,vel alio iusto titulo alienari:tamen per cessionem nõ :quiritur emptori,nisi vtilis actio & vtile dñium. dicit.n. anslatio,non autem traditio:quia iura & actiones sunt s incorporales,& iura incorporalia non recipiunt tradi ɔnem,vt Instit.de reb.corporalib. & incor.§. quædam. princ. in gl. ibi signata. Sed vnde dicitur cessio? certè di tur à cedo,is:quia iure remoues à iure tuo,& das alteri, ait Cicero: Cede locum maiori:qa remoues te de loco o.& das alteri. Ad 2. princ. mem. s. qui possunt cedere de lũtatẽ,& qui debẽt de necessitate? & dico ꝙ illi possunt

Cessio quid sit

Qui possunt cedere Voluntate Vel nec.

cedere de voluntate, qui aliàs possunt cõtrahere, & de reb. suis alienare. Et à contrario sensu, illi qui non possunt contrahere, & de bonis suis alienare, non possunt cedere iura. Sed pone quod pupillus vult cedere iura, nunquid põt facere? certè aut vult cedere iura cõpetentia, s. ex re mobili: & tunc bene põt cum tutoris authoritate: aut vult cedere iura de re im̃obili, & tunc bene põt cum tutoris authori. & cum causa legitima, & cum iudicis decreto. eodem modo de pubere dicam. Fallit tamen in casib. in quibus quis cogitur, etiam si non vult, de necessitate. Primus casus est in creditore: nam tenetur cedere iura debitori soluẽti totum debitum contra alium debitorem. Item in fideiussore contra alium fideiussorem, & contra principalem debitorem, aliàs non tenetur soluere fideiussor, nisi rõe cedendarum actionum. Item tenetur cedere iura proc. domino siue velit siue nolit. Item etiam tenetur cedere de necessitate illi, qui iura alieno nõe acquisiuit. Ad 3. prin. mem. s. quib. potest cedi de voluntate, & quib. debet de necessitate? & dico quòd illis potest cedi de voluntate qui possunt se obligare in cessione, habentes sensum & intellectum. Sed quib. debet cedi de necessitate? certè debitori contra debitorem, fideiussori contra fideiussorem, fideiussori contra debitorem principalem: domino à procuratore, socio à socio: & breuiter omnib. illis, quorum nomine iura sunt acquisita. Ad 4. princ. mem. s. an cessio facta valeat? sed ad hoc sciendum sic distingue: quia aut est cessio facta in vltima voluntate, aut inter viuos. Si autẽ est cessio facta in vltima voluntate, certè valet, siue cedantur iura litigiosa, siue non, tamen si essent litigiosa ante cessionem: & tunc habes tentare ipsam actionem omnib. suis sumptibus & expensis: & quod consequitur, debet litigatori dare, & non illi, cui iura sunt cessa. Sed si iura sunt facta litigiosa post cessionem factam, & tunc litigator aget suis sumptib. & expensis. Si autem cessio est facta inter viuos, & tunc aut est facta potentiori aut pari, aut inferiori. Si est facta potentiori, s. rõe officij, non valet, & perditur actio. Si est facta rõne officij, vt quia cessit iura pupilli in tutorem vel Gebellini vel Guelfini. Si. a. est facta potentiori ratione diuitiarum, tunc non retinetur actio, & non valet cessio. Si. a. est facta pari vel

Quibus põt fieri cessio.

Cessio facta an semper valeat.

vel inferiori, aut est facta cum causa, aut sine causa: si cum causa, valet, si sine causa, non valet. Sed ad hoc sciẽdum vtrum cessio facta inter viuos valet? dicas quod sic regulariter. Sed nota tres casus, in quib. non valet cessio, nec perditur actio. Primus casus est qñ cessio est facta in potentiorẽ rõe officij, vt nunc dixi de tutore, Secundus casus est qñ cessio est pro parte vendita & pro parte donata non valet, & perditur actio: quia videtur fraudem cõmisisse. Tertius casus est, qñ cessio est fictitia vel simulata: vt quia cedo iura vni sub hoc pacto: vt mihi cõmodum et incõmodũ spectare debeat de eo, qđ fiet? & tunc si fictio & fraus emineãt, frustratur cessio. Item nota tres casus, in quib. nõ valet cessio, sed tm̃ actio retinetur. Primus casus est, qñ cessio facta est sine causa. Nam cessio sine causa facta non valet: Vnde nota quod semper debet apparere causa, pro qua fit cessio. Secundus casus est, qñ cessio facta pro minori pretio: vt q̃a cedo iura vni contra alium pro centum, & ille, cui cedo, mihi in lx. lib. tenebatur. Modò non valet ista cessio: quia tm̃ esse debet in cessione rei, quanta est quantitas occasione pretij. Tertius casus est, qñ cessa sunt iura litigiosa: quia cessio facta litigiorum non valet inter viuos. Sed secus est, si cessio facta sit in vltima voluntate: quia siue sint iura litigiosa, siue nõ, valet cessio. De oĩb. q̃ ad nos pleno iure spectant, in vltima voluntate alteri cessionem facere possumus. Ad §. prin. mem. s. formare aliquas quæst. præsenti materiæ facientes, quarum prima talis est: Quæritur si quis cessit iura vni contra alium, qui verè non erat su⁹ debitor, quid iuris? si iste cui iura sunt cessa, poterit agere ad omne damnum & interesse contra ipsum cedentem? & dico quod sic. Secunda quæstio est: Quidam cedit iura vni contra debitorem, qui non erat soluendo, quæritur nunquid iste cui cessa sunt, possit agere contra ipsum, qui sibi cessit iura: dices tu breuiter quod possit: quia si poterat, quando ille nõ erat obligatus, multò magis hic: q̃m iste, contra quem cessa sunt iura, verè debitor est. Tamen dicas quod non potest agere: quia iste, cui iura sunt cessa, debebat explorare, si iste debitor erat soluendo, vel non: & quia ipse non fecit hoc, sibi debet imputare, hoc est quod dicit regula iuris. Damnum, quod quis sua culpa sentit, sibi imputare

Casus in quibus non valet cessio nec actio perditur.

debet. Tertia quæstio est talis: suprà verò dictum est: iste apposuit pro pretio, & munerat pretium, quod valet: quia satis est quod dictum est pro pretio, & nomine pretij: nam tunc presumitur vendidisse, quia pretium sine vendit. esse non potest: nec venditio sine pretio. Quarta quæstio talis est: Quidam cessit iura vni contra dabitorem, modò accidit quòd verus creditor vult agere cõtra debitorem: & ille, cui iura sunt cessa, vult etiam agere contra debitorem: modò quæritur in isto casu quis sit præferendus de iure, an ille qui retinuit licentiam domini, an ille cui iura sunt cessa, qui habet vtile dominium? Et dico quòd hic sunt opiniones. Nam quidam dicunt, quod verus creditor est præferendus. Alii dicunt & melius, quod ille cui iura sunt cessa est præferendus? quia melius est quod fiat vna solutio, quam plures, & specialiter in hoc casu quod vtilis actio præferatur actioni directæ. Sed pone quod quidam cessit vni contra alium, condebitor statim cessit iurib. soluit vero creditori cedenti. modo quæritur, vtrum iste debitor liberetur ab ista solutione? & dico quod sic. Fallit tamen in trib. casib. in quibus quamuis debitor solueret creditori, non liberatur ab illo cui sunt cessa iura. Prim⁹ casus est, quando ille cui iura sunt cessa, denuntiauit debitori, ne solueret creditori: modo isto casu, si debitor solueret creditori, a solutione minime liberatur. Secundus casus est, quando ille cui iura sunt cessa, debitor est lite contestata: vt quia iam fecit citari debitorem, & ipse venit ad litẽ: modò debitor videns quod ipsum oportet soluere, statim vadit ad creditorem verum: & soluit partem illi cui iura sunt cessa, & partem illi qui cessit: modò pro parte quam soluit creditori, non liberatur. Tertius casus est quando ille, qui cedit iura, vnà cum illo cui iura sunt cessa, in lite est: Nam si cedenti soluit non liberatur debitor, quia vtilis actio præferetur directæ in isto casu. & est ratio: quia si cedenti solueret, qui directam habet actionem, ille habet vtilem, qui recipit ab illo, cui solum est facta cessio, qui iura cessit offerenti. Ad 6. & vlti. prin. mem. s. exponere quędam verba in instru. contenta, quæ indigent expositione. Et primum verbum, quod eget expositione, est Ant. quod verbum qũo in instr. per te notarium debeat ordinari, su-

Exponit verbum str.

prà ha-

rà habuisti in instr. artharum: ideo quæ ibi dicta fuerunt
æc repetita credentur. Sequitur hoc verbum, dedit, quod
erbum nihil opatur, nec debet de necessitate apponi, qm̃
acta est, tamen tu dicas vt suprà eodem instru. habuisti in
equenti, quod hoc verbum, dedit, in iure sumitur tribus
nodis, s. propriè, impropriè, & magis impropriè, tamẽ hic
umitur impropriè. Sequitur cessit. nota, quod hoc verbũ
st sustantiale in cessione & necessarium: nam sicut hoc
erbum tradidit in corporalibus rebus est necessarium, i-
a in incorporalib. hoc verbũ, cessit, est necessarium & sub-
tantiale. Sequitur, transtulit, nota quod istud verbum ex-
onit pręcedens, cessit: nam qui cedit iura transtulit in eũ,
ui cedit vtile dñium, & vtilem actionem. Sequitur man-
auit, s. exercitium mutuæ actionis: nã si ille, cui cessa sunt
ra, posset intentare actionem vtilem, sic nõe suo poterit
dño intentare nõe cedentis directam actionem. Itẽ po-
erit agere secunda rõe istius verbi mandauit, iure cesso, &
ctione mandati. Sequitur oĩa iura & actiones, s. iura vti-
a & actiones vtiles, non. a. iura directa, nec actiones dire-
tas: quia per cessionem nullum ius directum acquiritur.
Iam adeò iura directa sunt ita infixa osib. primæ vendi.
uod ab ea separari non possunt. Sequitur reales & psona
es: ista verba parum siue nihil operantur, quia siue sint a-
tiones personales siue directæ, semper insiguntur rei ven
itæ vel cessæ, sed hic põt apertè notari quòd actionum a-
iquæ sunt reales, aliq̃ personales. Personales tñ actiones
unt illæ, q̃ nascuntur ex contractu vel ex quasi contractu,
x maleficio, vel quasi. Reales actiones sunt illæ, q̃ non desc
endunt ex contractu vel quasi, ex maleficio vel quasi, sed
eniunt in rei vend. vtili & directa. Et per hoc nota quod
le, cui sunt cessa iura, põt suo nõe intentare vtiles actio-
es, & nõe cedẽtis directas actiones. Sed pone ꝙ quis ha-
et cõtra aliquẽ, aliq̃ actionẽ ex contractu vel quasi con-
ractu. nunqd habet directã & vtilẽ actionẽ simul, aut dire
tam tm̃, putà, quia habet actionem ex empto vel ex ven-
ito, & sic de aliis: certè hic sunt opiniones. Nã qdã dicũt
uòd habet directam tm̃: & secundum istos, qui dedit iu-
a non potest istam cessionem directam cedere, sed ex illa
ctione datur vtilis actio. Alij dicunt qd ipse habet vtilem

Verbũ dedit.

Verbũ cessit.

Verbũ transtulit.

Verbũ mandauit.

Verba omnia iura, &c.

Verba reales & personales.

& directam: & actio ex empto, quę suprà datur, est duplex, s. vtilis, & directa: & cedendo, directam retinet, & vtilem cedit. & hæc est verior opin. Et nota quòd directa sumitur dupliciter. Vno modo ad differentiā vtilis. Alio modo ad differentiā cōtrariæ vt in cōmodato & deposito. Sequitur modò, cōstituens eum procuratorē tanquā in rem suam. Et tunc no. ꝙ ipse procurator in re sua dicitur: & ista verba tamen aliquid operātur: quia modò iste poterit intentare directas actiones nōe illius, qui cessit: & operātur, qa simplex procurator iurare non potest de calūnia, nec amodò istorū verborū virtute poterit iurare, vt verus dñs illi⁹ nouerit, nec rationē. Sequit. agere. Nota istud verbū, agere, esse necessariū quo ad actionē dandā. Sequit. istud verbū, excipere, & est verbū facti: nā qui potest agere, multò magis & excipere. Seq. experiri. istud verbū est facti: quia sufficit, postquā agere poterit: nā qui agit, experitur. Seq. replicare hoc verbū est iuris: cōsequi & se tueri, hæc sunt verba facti: tamē dicas ꝙ ista verba supradi. parum vel nihil operantur: sed ponuntur in instr. causa ornatus. Seq. paciscēs, & cōueniens. istud pact. nihil operatur: qm̄ quātumcunq; non dixisset, tenebatur ad omne dam. & interesse si alteri cessisset: sed operatur quo ad pœnā in instr. appositā. Promittēs firmiter, istud pact. nihil operatur: quia cogitur habere ratā cessi. quantumcunq; non promittat: pro pretio quoq; & nōe pretij queritur hic, sic istud pact. in cap. positum inferius apparebit. Insuper nota quòd instr. habet sex cap. 1. est contrahentium. 2. est iurium cessorum. 3. traditionis. 4. promissionis. 5. pœnæ. 6. pretij. Opponitur, quia non apparet causa in litera, ꝙ non sit bene dictatum, quia cessio facta sine causa non valet: sed hic est huiusmodi, ergo non valet, nec est instr. bene dictatum. Ad hoc respondetur, & bene: & sic dicitur, quod est bene dictatum: & qn̄ dicitur cessio facta sine causa, nō valet. Dico, quòd illa regula est vera in cessione voluntaria, sed in cessione necessaria non est apponenda causa de necessitate: nec ipsa necessitas secundum ius est causa. Prætereà quia iste debitor soluit totum debitum: & si soluit, videtur soluere cum causa, si sibi cedantur iura a creditore si sine causa, quare, &c. Ad secund. principale membr. s. videre de cessione facta

debi-

debitori cõtra suum debitorẽ. Et circa idem quatuor sunt videnda. Primò, si vnus debitor soluit pro aliis debitorib. vtrum possit agere cõtra eos, si iura nõ sunt ei cessa, & qua actione. Sec. vtrum creditor teneatur cedere iura debitori soluenti totum debitum cõtra illos condebitores. Tert. si tenetur cedere iura, an in totũ, an in parte? Quar. ad quid illa cessio operetur. Ad prim. ergo redeo, s. si iura sunt, &c. quæro, sunt duo vel plures debitores in vno instr. ligati, & vnus ex illis debitorib. soluit totum debitum, modò quæritur, vtrum possit agere contra condebitores suos, si iura sibi nõ sunt cessa à creditore? & videtur ꝙ sic: quia debitor soluendo agit cõtra alios cõdebitores suos in instr. secum obligatos. Sed qua actione potest agere debitor soluẽs cõtra alios condebitores? certè dicit Aurora, ꝙ aget actione mãdati: quia quotiescunq; quis obligat se vltra partẽ sibi contingentẽ, pro illis fideiubere videtur. Sed iste debitor, qui soluit, erat obligatus pro partib. istorum: ergo nõ erat fideiussor, & sic actio mandati ei cõpetit. Sed dicit Azo. ꝙ debitor soluẽs tunc agit contra alios cõdebitores actione negotiorum gestorũ: quia videtur gerere negotia aliorum in quãtum liberat eos à debito: nec videtur quis fideiussor nisi appareat expresse in instr. & hæc verior est. sed sunt plures socij, & vnus soluit: tunc debitor ex causa societatis potest agere cõtra alios socios actione pro socio. Tamen ad remouẽdum omne dubium, & ad sciendũ qua actione iste debitor possit agere cõtra alios condebit. si totum debit. soluit, sic distingue: quia aut debitores erãt obliga. insolidum in instru. aut non. Si autẽ sunt obligati insolidum, & tunc iste debitor, qui soluit, agit tanquã mãdator actione mandati. Si. a. erant obligati simpliciter, & tunc iste debit. qui soluit, agit actione negotior. gest. Ad secund, sc. vtrum creditor teneatur cedere iura isti debitori soluẽti? Ad sciẽdum sic distingue: quia aut apparet in instr. debiti, quòd isti debitores renuntiassent beneficio cedẽdarum actionum, aut non. Si. a. renuntiauerunt beneficio cedẽdarum actionum, & tunc creditor nõ tenetur cedere iura, si nõ vult per renuntiationẽ factã: quia renuntiantib. iuri suo non est dãdum auxiliũ: & si creditor renuntiãtib. iuri suo vult cedere, bene potest de sua propria voluntate. Et nota qđ ista renun-

Quãdo fiat cessio debitori cõtra suũ debitorem.

tiatio beneficij cedendarum actionum nõ est apponenda in instr. per te notarium, nisi de debitoris processerit voluntate. Si. a. non renuntiauerunt, & tunc creditor tenetur cedere velit nolit: aliàs contra istum debitorem non ageret ad solutionẽ sibi faciendã, nisi primò cederet iura. Sed quæ iura sunt cedenda? certè vera & efficacia: quib. cessit, iste qui habet ius cessum, poterit contra alios condebitores agere. Ad 3. s. si creditor tenetur cedere, an in totum, an pro parte? Et ad hoc sciendum sic distingue: quia sunt duo debitores in solidum obligati, aut tres, aut plures: Si sunt duo tm̃: & tunc debitori soluenti sunt iura cedenda cõtra alium pro parte alterius, non tñ parte ipsius soluẽtis. Si. a. sunt tres vel plures debitores, & vnº soluit totũ, & tũc subdistingue: quia aut oẽs sunt insolidum obligati, & insolidũ iura debent cedi: aut pro parte sunt obligati, & tunc pro parte debent cedi. Ad 4. s. quid operetur cessio facta debitori contra alios cõdebitores? & dico, ꝙ multũ operatur.

Quæ iura cedẽ.

Cessio in quantitate, quæ debetur ex residuo debiti.

ANto. dedit ex causa venditionis, & cessit Cor. pro se & suis hæred. recipienti omnia iura & actiones, quæ vel quas habebat vel habere poterat aduersus Phil. & eius hæred. & in ipsius bonis nomine & occasione quantitatis 25. lib. Bo. quas ab ipso Phil. habere debebat pro residuo & cõplemento debiti C. lib. Bo. in quib. idem Phil. erat di. Ant. ex causa pretij di. quantitatis lanæ oblig. vt patet in instr. scripto manu talis notarij. Quod instr. ei tradidit, constituens ibidem eum procur. in rem suam, & ponens ipsum in locum suum. Ita quòd à modo suo nomine actionibus vtilibus & directis possit aduersus di. Phil. & eius hæred. & in ipsum bonis nomine & occasione dict. quantitatis pro residuo di. debiti agere & experiri, excipere & replicare, cõsequi & se tueri: & omnia & sin. facere, quæ ipsemet facere poterat. Promittens di. cessionem, & omnia & sin. in hoc contractu contenta firma & rata hab. & ten. & non cõtrafacere vel venire, sub pœna dupli di. quantitatis pecuniæ stip. ꝓmissa, & refectione dam. & exp. litis & extra, & obli. suorum bon. & pœna soluta vel non, rata maneant omnia & sing. suprasc. & infrasc. pro pretio quoq; & nomine pretij

tij ipsius cessionis post ipsam actionem cessam confessus fuit, & contentus dictus Ant. ab ipso Corr. habuisse & recepisse xxv. libras Bononienses, exceptioni sibi non dati & non soluti precij omnino renuntians.

Instrumentum cessionis factæ in quantitate, qua debetur ex residuo debiti. *Rubr.*

Circa præsens instru. volo quærere duo. Primò, in quo differt præsens instr. à superiori instru. Secundò, videre quare sextum cap. pretij in ista cessione fuit in vltimo loco collocatum. Ad 1. dico quod præsens instr. differt à superiori isto modo: quia in primo ceduntur iura in totum, hîc autem ceduntur in partem. Ad 2. s. videre quare sextum cap. in isto instr. fuit in vltimo loco collocatum & in instr. vendi. fuit tertio loco appositum? Et ratio est: quia prius cessio est facienda, quàm solutio, tamen hæc ratio non procedit: quia illa cessio necessaria, sed ista est cessio voluntaria, prætereà iste emptor non soluit animo liberandi debitorem, imò animo acquirendi sibi, ideo non refert in quo ponatur, in medio vel in fine.

Cessio facta debitori contra vnum ex debitoribus suis.

Anto. dedit, cessit, transtulit, & mandauit Corr. pro se & suis hæredibus recipienti omnia iura & actiones, reales & personales, vtiles, & directas, quæ, vel quas habebat, vel habere poterat aduersus Philip. & eius hæredes, & in ipsius bonis nomine & occasione debiti 25. lib. Bono. quas Philip. insolidum cum dicto Corr. & Andræa, eidem Anto. dare & soluere tenebatur ex causa mutui, vt patet in instr. scripto manu talis notarij, & in quodam præcepto scripto manu talis notarij. Item nomine & occasione quantitatis quinque lib. Bo. pro damnis, expensis & interesse dicti debiti currentibus à termino debiti vsque nunc. Quod inst. & præceptum ei tradidit ibidem & in præsenti constituens eum procu. tanquam in rem suam, & ponens ipsum in locum suum. Ita quodamodo suo nomine actionibus vtilibus & directis possit aduersus dictum Philip. & eius hæredes in ipsius bonis, nomine & occasione dictarum quãtitatem agere & experiri, excipere & replicare, consequi

& se tueri,&c. secundum vnam & formis prædictorum instru. continuando vsque ad locum vbi dicitur. Pro pretio quoq;,in quo loco ita incipies:Quam cesionem ipse An. eidem Cor.fecit,vt di.est,eò quòd cùm ipse Cor.vna cum dicto Philip. & Andræa ad di.debitum insolidum obligatus. Et propterea à dicto creditore, ad solutionem coact⁹, idem Cor. dicta cesione sibi prius facta, dedit & soluit ipsi An.vigintiquinque lib.Bo.prout ipse Ant.contentus & confessus fuit,exceptioni sibi non datæ & non solutæ dictæ quantitatis omnino renuntians.

Instrumentum cessionis facta debitori contra vnum ex debitoribus suis. Rubr.

PRæsens instr.continuatur cum præcedenti ista forma. De vna cesione voluntaria in superioribus instr.est di. & declaratum. Sed quia plerunq; contingit, quòd cesio est necessaria,vt soluens debeat habere iura cessa sibi a creditore:ideò de ipsa cesione loco præsenti est agendum & videndum.Innuit hæc rub. cùm dicit instr.cesionis factæ debitori contra vnum debitorem.Istud instr.habet sex ca. sicut & alia supradicta.Primum est contrahentium, &c. Tamen quia huiusmodi materia non modicam continet grauitatem,vt eius substantia tibi liqueat manifestè,§.tibi dicam ordine reseruato. Primò, nunquid cesio facta in casu nostri instr.valeat,& quæ sit ratio dubitationis. Secundò,quid operatur cesio facta in casu nostri instr. Ter. de cesione facta vni fideiussori contra debitorem principalem.Quartò,quid operetur cesio facta vni fideiussori contra debitorem suum principalem.Quintò, & vltimò, quid operantur illa verba,ipsis iuribus primò cessis in hoc instr.contenta.Ad 1.§.nunquid cessio facta in casu nostri instr.valeat?& dico quod valet. Sed rō dubitationis talis est:nos habemus quod cesio facta sine causa non valet, sed ista est huiusmodi, ergo,&c.Ad 2.§ quid operatur cessio?& dico quod operatur multis de causis.Primò, operatur,quia debitor per actionem mandati negotiorum gestorum nō habet bona debitorum obligata,sed per actionem quæ competit ex cessione facta,habet bona aliorum debitorum obligata:nam cedendo nascitur obligatio.Secundò,

An cessio in præsenti instrum. valeat.

Quid operatur cessio.

cundò, prodest cessio: quia debitor soluens per actionem negotiorum gestorum, non potest recuperare bona alienata à debitorib. per hypothecariam actionem, sed idem debitor soluens habet bona debitorũ per istam cessionem tacitè obligata. Tertiò, operatur cessio: quia debitor pôt recuperare damna & expensas, cessione facta: quod nõ poterat facere per actionẽ negotiorum gestorum. Quartò, operatur cessio: quia debitor non tenebatur soluere, si creditor nõ habebat iura efficacia contra alios condebitores si non fuit renuntiatũ beneficio cedendarũ actionum. Itẽ operatur ista cessio: quia iste debitor per istam poterat repetere oẽs alios creditores posteriores ipso, habere debentes: quia est prior tempore, ergo erat potior iure, cùm agat virtute instr. debiti: & hoc de isto principali secundo mem. Ad 3. prin. mem. s. videre de cessione facta vni fideiussori contra debitorem principalem, & circa illud volo quærere quatuor. Primò, si fideiussor soluit aliquid pro debitore principali, vtrum possit agere contra eum principalem, petendo quicquid pro eo soluit, si iura non sunt sibi à creditore cessa. Secundò, vtrum creditor tenetur cedere iura fideiussori soluenti, contra reum principalem. Tertiò, si tenetur cedere, an in totum, an in parte. Quartò, quid operatur cessio facta fideiussori contra reum principalẽ. Ad 1. s. si fideiussor soluit aliquid pro debitore principali, vtrum possit agere contra debitorem principalem? & dico quod sic. Fallit tñ in quibusdam casib. quamuis fideiussor soluat pro creditore, non repetit, vt supra habuim. Primus casus est, qñ fideiussit animo donandi, vel quando fideiussit in rem suam, vel omisit cessionem competentem sibi ex persona debitoris, vel pro inuito fideiussit: quia istis modis fideiussor contra debitorem non agit, quantumcunq; soluat. Sed qua actione agit fideiussor contra debitorẽ principalem, si aliquid soluat pro eo? & dico quod aget actione mandati: quia fecit quod mandatum est: nam obligat se, cùm soluit hoc de proprio. Ad 2. s. vtrũ creditor tenetur cedere iura fideiussori soluẽti debitum pro principali. Ad hoc sciendum sic distingues: quia aut fideiussor in instru. debiti renuntiauit beneficio cedendarum actionum, aut non. Si renuntiauit, & tunc creditor non tenetur ei cedere

Cess. o facta fideiussore cõtra reum principalem.

Actio mandati competit fideiussori cõtra debitorem.

iura, si non vult, sed si vult, bene potest. Si autem non renuntiauit, & tunc ceditor tenetur credere ei iura: & si non cedit, fideiussor soluere non tenetur. Ad 3. vtrum debeat iura cedere in totum, an in parte? sic distingue: quia aut creditor habet debitores insolidum obligatos, & insolidum cedere debet iura. Aut habet debitores pro parte obligatos, & tunc debet pro parte iura cedere, & non in totum: quia nemo potest plus iuris in alium transferre, quàm in se habeat. Ad 4. s. quid operetur cessio facta in casu nostri instr. quæ sit fideiussori contra debitorem principalem? & dico quod multum operatur. Primò, qui fideiussor per cessionem habet bona debitoris tacitè obligata, q̄ bona non habebat obligata per actionem mandati, quia fideiussit post obligationem factam. Secundò, operatur: quia cessione facta, potest fideiussor bona obligata per debitorem recuperare, quod non poterat per actionem mādati. Tertiò, operatur cessio facta, quia iste fideiussor poterat petere omnia damna & expensas; quæ non poterat per actionem mandati. Item operatur, quia iste fideiussor præfertur cæteris creditoribus posterioribus debitum repetere & recipere debentibus. & hoc de tertio principali mēb. Ad 4. prin. membrum, s. videre de cessione facta fideiussori contra alios fideiussores. & circa iidem quæram quatuor. Primo, si fideiussor soluit pro aliis fideiussoribus, vtrum possit agere contra alios fideiussores. si iura non sunt sibi cessa. Secundò, nunquid creditor teneatur cedere iura fideiussori soluenti contra alios fideiussores. Tertiò, an teneatur in totum; an in parte. Quartò, ad quid operatur cessio facta in casu nostri instr. vni fideiussori contra alios fideiussores. Ad 1. s. nunquid fideiussor soluens pro aliis fideiussoribus possit contra ipsos agere, vt putà, quia sunt tres vel plures fideiussores super vna & eadem re obligati? modò casus accidit, quod vnus istorum fideiussorum totum debitum soluit, & postea vult agere contra alios fideiussores, nunquid potest? certè respondeo, & dico quod si vellet agere actione mandati, non potest: quia isti fideiussores dicent, nunquam mandauimus tibi, quod hoc faceres: ergo non poterit agere actione mandati: dicit iste, agā contra vos actione mandati negotiorum gestorum: quia gessi

An iura sint cedēda in parte an in totum.

Tractat de cessione facta vni fideiussori contra alios fideiussores.

Fideiussor soluēs pro aliis confideiussoribus qualiter agat contra eos.

gessi negotia vestra: quia vos eratis ligari, modò estis à tali debito liberati. Dicent fideiussores, certè non gessisti negotia nostra, imò principalis debitoris: quia habemus recursum ad debitorem. Sed si iura sunt sibi cessa, aget ex iure sibi cesso. Ad 2. §. nunquid creditor teneatur iura cedere fideiussori, si non vult? Ad hoc sciendum sic distingue: quia apparet in instr. quod renuntiauit beneficio cedendarum actionum, aut non. Si apparet quod renuntiauit, & tunc non tenetur, si non vult. sed si vult, bene potest. Si autem non renuntiauit, & tunc creditor tenetur fideiussori cedere si vult, quod a fideiussore soluatur: alioquin fideiussor minimè tenetur soluere. Ad 3. §. an iste venditor teneatur cedere in totum, an pro parte? & dico quòd si fideiussores sunt obligati insolidum, in totum iura cedi debent. Si sunt obligati pro parte, & tunc pro parte iura cedantur. Ad 4. §. quid operatur cessio facta fideiussori contra alios confideiussores? & dico quod multum operatur. Primò, quia quicquid soluit, habebit alios confideiussores obligatos, quos primo non habebat. Operatur etiam, quia habet bona confideiussorum obligata & poterit vendicare bona alienata per confideiussores, quod primò non poterat. habet etiam actionem ex iure sibi cesso, quam primò non habebat: intelligas primò. i. ante iuris cessionē. Ad 5. & vlti. prin. mem. §. quid operantur illa verba, ipsis iuribus primò cessis? & dico quod operantur ad hoc: Nam si aliquis vult cedere contra alium obligatum, debet primò cedere, antè quàm fiat solutio, alioquin non posset: quia creditor facta solutione non habet amplius iura contra alios debitores: quia solutione facta de eo, quod debetur omnis tollitur obligatio. Fallit tamen in casibus, in quibus pōt post solutionem factam, & valet cessio. Vnus casus est, si cessio fit incontinenti cum solutione. Alius casus est quando pactum præcessit, vt quia soluo cuidam: & pactum est, quod veniinus ad illa negotia pacti: quia ait Prætor, Pacta bona fide facta seruabo, &c.

Creditor an teneatur cedere iura fideiussori.

Cessio ex titulo donationis facta contra plures debitores, sc. contra vnumquenq; pro suo debito.

ANtonius ex causa donationis purè, liberè, simpliciter, & irreuocabiliter inter viuos dedit, cessit, transtulit, &

mandauit Corr. pro se & suis hære. recipienti, oĩa iura & actiones, reales & personales, vtiles & directas quæ vel quas habebat, vel habere poterat aduersus Philip. & eius hæredes, & in ipsius bonis nõe & occasione debiti decem libra. Bo. quas ipse Phil. di. Ant. ex causa pretij quarundam petiarum pannorum de mecca lana, dare, & soluere tenebatur, vt patet in instr. scripto manu talis notarij. Item aduersus Andræam & eius hæredes, & in ipsius bonis nomine & occasione debiti 8. lib. Bo. quas ipse Andræas di. Ant. dare & soluere tenebatur ex causa mutui, vt patet in inst. scripto manu mei Rol. notarij infrascripti. Quæ instr. ei tradidit ibidem, & præsenti. Constituens eum procu. tanquam in rem suam, & ponens ipsum in locum suum. Ita quod amodò suo nomine actionibus vtilibus & directis possit aduersus prædictos, s. aduersus vnumquenque eorum, & eius hæredes, & in ipsius bonis nomine & occasione sui debiti, agere & experiri, excipere & replicare, consequi & se tueri, & petere ab vnoquoq; debitum à se promissum, sortes, pœnas, damna, & expensas, ac interesse, & bona obligata, & omnia & sing. facere, qmđm ipse poterat. Et promittens solenni stip. Corr. prædicto prædictam cessionem, donationem, & omnia & sing. suprascripta & infrascripta firma & rata habere & tenere, & non contrafacere vel venire aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto. Et ipsam donationem nulla causa vel ingratitudine reuocare: Sub pœna dupli dictarum quantitatum, stip. promissa, & refectione damn. & expensarum litis & extra, & oblig. omnium suorum bonorum: & pœna soluta vel non, prædicta omnia & sing. firma perdurent. Et nota quod si cessiones titulo donationis factę excedant quantitatem 50. lib. Bo. seruari debet Bon. solennitas illa, q̃ scripta est in fine instr. dona. in primo ca.

Instrumentum cessionis ex tit. donationis facta contra plures debitores, scilic. contra vnumquenque pro suo debito. Rubrica.

Circa præsens instr. quæram tria. Primò, vtrum cessio facta in casu nostri instru. valeat, & quæ sit ratio dubitationis. Secundò, quando ceduntur iura contra plures debitores & diuersos, qualiter per te notarium instr. fieri debeat &

beat & ordinari. Tertiò, exponere notam in huius instru. fine contentam. Ad 1. s. nunquid ista cessio valeat, & quæ sit ratio dubitationis? Certe ratio dubitationis est talis, quia nos habuimus supra in primo huius instr. cap. quod cessio facta pro parte vendita, & pro parte donata non valet, & perditur actio: sed hæc est huiusmodi, ergo non valet. Respondeo & dico, quādo tu dicis, cessio pro parte vendita & pro parte donata non valet: pro parte donata, dico quod bene est verum, si est pars donata. Sed si est cessio in totum donata, siue quæ fuit tota ex causa donationis, bene valet in casu nostri instr. Ad 2. s. qualiter istud instrum. per te notarium debeat ordinari? & dico quod potest ordinari duobus modis. Vno modo, secundum quod forma nostra docet. Secundo modo potest ordinari, & tot facere instr. quot sunt debitores, & hoc pluribus rationib. Prima, quia erit magis cautum creditori & debitori, qui vellet probare solutionem, quam fecit creditori: & creditor de cessione, quam fecit debitori. Nam si fiet solùm vnum instr. vnus ex debitoribus veniet, & dicet: ego volo instr. cessionis: quia soluo tibi, & te oportet dare: postea tu creditor de cessione facta probare non poteris cessionem factam, & si plura sunt instr. poterit dari instr. cuilibet creditori: quod non poterat, si solùm vnum fiebat instru. nam non potest restitui, nisi ab omnibus solutione facta. Item est melius. quod conficiantur plura instrum. per te notarium quia tu solutionem duplicatam habebis. Ad 3. & vltimum, s. exponere notam in fine instr. contentam. Et nota dicit, quod si fiat cessio ex causa donationis, quæ excedat quinquaginta libras instru. debent fieri cum insinuatione iudicis incontinenti. Item dic, quod si excedat quinquaginta libras auri, seruetur illa forma communis Bon. quę est scripta in primo capitulo in fine instrumenti donationis. Istud instru. habet quinque capitula sed primum instrumentum cessionis habet sex: quia in illo instrumento ponitur capitulum pretij, in isto autem non.

Si verò cedantur iura habita ex iure cesso ita scribes.

ANtonius ex causa venditionis dedit, cessit, transtulit,

& mandauit Corr. pro se & suis heredi. recipienti, omnia iura & actiones, reales & personales, vtiles & directas, quę vel quas habebat, vel haberé poterat ex iure cesso sibi ab Ant. vt patet ipsius cessionis in instr. scripto manu talis notarij aduersus Philip. & eius hæredes, & in ipsius bonis nomine & occasione debiti decem lib. Bon. quas dictus Phi. dicto Antonio dare & soluere tenebatur ex causa mutui, vt patet in instr. scripto manu talis notarij. Quæ instru. ipse Anto dicto Corr. tradidit ibidem, & in præsenti: Constituens eum procu. sicut in rem suam: & ponens ipsum in locum suum, &c. vt in primo & secundo instr. huius capit. Nota quòd si aliquis alterius nomine stipulatus fuerit, ille cuius nominé stipulatio facta est, directo non aget: nisi demum cessione sibi facta ab illo, qui suo nomine stipulatus fuerit: cuius cessionis instrumentum secundum infrascriptam facies formam.

Si verò cedantur iura habita ex iure cessio. *Rubrica.*

Circa præsens instr. sic ponitur casus: Quidam soluit cuidam centum: & ille, cui soluit cessit iura; modò cui iura sunt cessa, vult alteri cedere, & sic cedit. Istud instru. habet sex capi. sicut alia cessionis instru. Primum est contrahentium, &c. Circa hoc instr. vt tibi eius liqueat materia, quęram duo, Primò, nunquid ille, cui iura sunt cessa, possit alteri cedere, & si potest, quæ iura. Secundò, quid acqiratur illi cui postremò iura sunt cessa. Ad 1. nunquid ille, cui iura sunt cassa, possit alteri cedere ipsa iura sibi cessa? & dico quod sic. Nam potest ita quis iura sibi cessa alteri cedere eo tit. & contractu, quo sibi cessa fuerunt illa iura: & sic iura possunt cedi vsque ad infinitum: quia istud ius seruatur in rebus corporalibus, ita & potest seruari in incorporalibus. Sed illud ius seruatur in corpotalibus: quia vna dom⁹ potest vendi vni, & ille alteri vsque ad infinitum successiuè: ergo iura possunt cedi in infinitum. Ad 2. & vltimum, s. quæ iura acquirantur illi cui iura secundò sunt cessa? & dico quod ei acquiratur vtile dominium, & vtilis actio, quã habebat ille qui iura cessit. Sed pone quod ille habebat exercitium directæ actionis per illud verbum, mandauit: nã tunc directam actionem nomine creditoris poterit intentare.

Iura cessa an possint alteri cedi.

Quæ iura acquirantur cessionario.

tare. Sed nunquid hæc iura, quæ iste qui secundò habet, sunt quæsita isti, cui ceduntur secundò? & videtur primò quod non: quia procurator constitutus in vna re non potest alium constituere procur. ergo iste, qui cedit, non potest: quia nemo dat quod non habet. Sed tu dic quod ei bene sunt quæsita ista iura per istud verbum quod ponitur in instr. constituens eum procu. vt in rem suam; & proc. in re sua constitutus potest in ea re alium procu. constituere: & ideo dic quòd isti, cui iura sunt cessa, acquiruntur duo s. vtile dominium, & vtilis actio, & exercitium directæ actionis, quod ille habebat. Sunt etiam alij duo casus, in quibus procurator potest alium procuratorem constituere. Vnus est, quando ipse satisdat de iudicato soluendo. Alter casus est quando est procurator ad negotia? & quando est procurator constitutus in re sua: vt hic, &c.

Cessio facta illi, cuius nomine stipulatus fuit ab eo, qui stipulatus est.

CVM hoc esset quod Philip. ad debitum & in debito viginti vnius lib. Bon. ex causa pretij cuiusdam quantitatis ferri se obligasset Ant. stipulanti & recipienti vice & nomine Cor. vt patet in instr. scripto manu talis notarij. Idem Ant. dedit, cessit, trãstulit, & mandauit Corr. prædicto pro se & suis hæredibus recipienti, omnia iura, & actiones, reales, & personales, vtiles & directas sibi acquisitas, vel ad se spectantes, aut quas, vel quæ habebat, vel habere poterat ex stipulatione prædicta à se facta nomine ipsius Corra. contra dictum Philippum & eius hæredes, & in ipsius bonis, nomine & occasione dicti debiti: Constituens eum procuratorem vt in rem suam, & ponens ipsum in locum suum: ita quod amodò suo nomine, &c. vt supra habes in secundo instrumento huius capituli, vsque ad locum vbi dicitur. Pro pretio. Quia de pretio aut de altera causa nullam aliam facies mentionem: sufficit enim causa, quæ in narratione ponitur in principio instrumenti.

Notula.

SVperest nunc vt de cessione iuris habiti in re ex hypotheca vel obig. videamus. Et quia in hoc inst. multoties

à tabellionibus solet errari: idcirco vt magis inst. naturam videas, exponitur casus, ex quo solet hoc procedere instr. Est igitur casus talis: Phi. habebat creditores plures vnum altero priorẽ tẽpore, quibus omnia bona sua pro ipsis creditis obligauerat. Hic Philip. ex bonis prædictis obligatis vendidit Cor. vnam domum conueniens cum eo, vt ex prędicto pretio satisfaceret creditoribus suis, vnicuique, videlicet, prout esset prior tempore. Ipse verò Cor. satisfaciens primo creditori, vtputà, Ant. cesionem recepit ab eo de illo iure quod habebat in ipsa re vendita ex causa obligat. sibi factæ de ipsa re occasione crediti sui: vt sicut ipse Ant. cunctis pręferatur creditorib. & cęteros excludere poterat: ita posit Corrad. loco sui. Cuius cesionis forma est hæc.

Instrumentum cessionis facta illi, cuius nomine stipulatus fuit ab eo, cui stipulatus est. Rubrica.

Istud instr. habet sex capitula, sicut præcedentia instrum. Primum est contrahentium, &c. Et not. quod istud instr. habet originem ex quodam instrumenti primi capituli, quod sic incipit: instrum. vendi. factæ à procuratore ementis nomine & vice sui domini. & hic procurator habet iura cessa, & dedit domino, & ei à procuratore acquiritur actio ex empto & ex vendito. Tamen vt huius instrumenti materia euidenter appareat, duo tibi per ordinem declarabo. Primò, nunquid cesio facta in casu nostri instrumenti valeat, & quę sit ratio dubitationis. Secundò, quid operatur cesio facta domino à procuratore suo. Ad primum, s. nunquid cesio facta in casu nostri instrumenti valeat? & dico quod valet: qa cesio est necessaria. Sed quæ est ratio dubitationis? certè talis est: qa ista cesio est facta, sine cã & cessio sine causa facta non valet. Sed tu dicas ꝙ valet tunc, quando tu dicis: cesio sine causa facta non valet. Dico quod illa regula habet locum in cesione voluntaria, sed in necessaria non est apponenda: quia in ista cesione necesitas & ius est causa: nam procurator si emit aliqud vice & nomine domini, tenetur, velit nolit, iura cedere domino suo, & sic est cesio necessaria, vt hic. Ad 2. s. quid operetur cesio facta domino à procuratore suo? & dico quòd multum operatur: quia nisi esset facta cesio à procuratore;

Cessio in præsenti instrum. facta an valeat.

Cessio facta domino à procur. suo quid operetur

re, dñs re euicta non habebat actionem de euictione, sed a modò habebit ex iure cesso. Et rō est: quia nō habet actionem, nisi cessione facta: quia non acquiritur actio dño per procu. quia per liberam personam nostro iuri non subiectam nobis actio non acquiritur. Sed pone quod proc. decessit, vel aufugit, antequam cedat iura domino, quid iuris, si res est euicta à dño? Et certè dico quod in subsidium eius dat lex actionem vtilem de euictione: idē dico quod quantumcunq; quis stipuletur vice & nomine alicuius cogitur cedere iura alteri: in subsidium dat ei lex actionem vtilem, ne reuocetur in damno. Sed quæ iura habet proc. cedere isti dño, si quid emat nomine alterius? dico quod quandoque habet quis facere tria, quandoque duo, quandoque vnū. Habet facere tria, quando quis emit rem pro alio non tanquam mandator, non tanquam negotiorum gestor, sed tm̄ absolutè ita emit, modò habet tria facere. Primò, habet reddere. Secundò, promittere de legitima defensione. Tertiò, iura cedere quę habet contra aliquē venditorem dictę rei. Quandoque habet facere tm̄ duo, s. rem vendere & promittere de defensione ab illis personis duntaxat suis, quib. esset suo nomine obligata: vt quando quis emit rem, & paciscatur cum venditore, vt si dat pecuniam hinc ad annum vel ad tempus limitatum, ipse emptor cędere pro eodem pretio teneatur. Quandoque habet facere vnum solum, scilicet, cedere vt in casu nostri instrumenti: quia procurator emit, vice & nomine domini: modò cedit ei iura, quæ habet contra venditionem.

Instr. cessionis iuris habiti in re ex oblig. vel hypotheca.

ANt. dedit, cessit, transtulit: & mandauit Corr. pro se & suis hæredi. recipienti, omnia iura & actiones, reales & personales, vtiles & directas, quæ vel quas habebat, vel habere poterat aduersus Phi. & eius hæredes, & in ipsius bonis, & specialiter in quadam domo posita in strata Castellionis infra tales confines, quam dictus Philip. dicto Cor. vendidit, vt dicitur contineri in instrumento scripto manu talis notarij, nomine & occasione obligationis & hypothecæ ad se spectantis specialiter in di. domo, & generaliter in omnib. bonis dicti Phi. sibi obligatis pro debito

& ex causa debiti centum libr. Bon. quas dictus Phil. dicto Ant. dare & soluere tenebatur, vt patet in instr. scripto manu Iacobi notarij. Quod instr. dictus An. ipsi Cor. tradidit ibidem constituens eum procu. tanquam in rem suam, & ponens ipsum in locum suum. Ita quod amodò actionibus directis & vtilibus possit suo nomine loco eiusdem Anto. dictam domum defendere iure obligationis & hypothecę prædictæ contra omnes alios creditores dicti Phi. si qui aliquo tempore apparerét: & non vt possit aduersus ipsum Phi. vel eius hæredes pro exactione ipsius debiti agere, nisi in casu euictionis, si sequeretur de re ipsa vel parte pro rata. Et hoc ideo fecit di. Ant. quia incontinenti post ipsam actionem cessam idem Corr. præsente & mandante, & his omnib. consentiente prædicto Phi. dedit & soluit ipsi An. centum lib. Bo. de pretio dictæ domus, pro vt ipse An. confessus & contentus fuit tantam esse quantitatem: Promittens solenni stipulatione ipsi Corr. prædictam cessionem & omnia & singula suprascripta firma & rata habere & tenere, & non cōtrafacere vel venire per se vel alium aliquā ratione vel causa de iure vel de facto. Sub pœna dupli dictæ quantitatis pecuniæ stipulatione promissa, & refectione damnorum, & expensarum litis & extra, & obligatione omnium suorum bonorum. Et pœna soluta vel non, prædicta omnia & singula firma perdurent.

De transactionibus & aliis modis, quibus ab actione transigitur. Notula.

SVperest nunc vt de instru. finis transactionis, refutationis, & pacti de vlterius non petendo videamus. Sed notantum est, quod transactio fit de re dubia, & lite incerta nondum finita, & fit aliquo dato vel retento, vel promisso. Pactum verò de vlterius non petendo fit super re certa, & potest gratuitò fieri hoc pactum non manet ratum, si inter paciscentes aliquis paciscentium in pacto per fraudem & per seductionem videatur deceptus, facit ad hoc ff. de pact. vide gloss. l. j. §. j. Finis autem, refutatio & remissio huiusmodi, quodammodo superadduntur & referūtur ad idem, licet non adeo æquipolleant, quod diuersum non habeant modum significandi. Sed sciendum est quod fines

nes, remissiones, & refutationes huiusmodi non valeant, nisi iustam causam vel titu. contineant, quemadmodum cessiones. Veruntamen transactiones titulo donationis fieri non possunt quia fieri debent aliquo dato, retento, vel promissio, vt dictum est.

Instrumentum cessionis iuris habiti in re ex obligatione vel hypotheca. Rubrica.

AD euidentiam huius instru. sic ponitur casus: Quidam Ant. erat oblig. plurib. ex diuersis debitis. & accidit quod vnus creditor prior in tempore, ergo potior in iure, istum Ant. debitorem de sua solutione instat quotidie. Iste Ant. videns sic accessit illico ad Cor. dicens, ô Cor. vis tu emere domum meam? dixi Cor. quare vis vendere? cui An. asserit, certè quia talis quotidie me incitat de tali debito, vt sibi in integrum satisfiat: tunc Cor. dixit, bene etiam: sed volo quod ille B. cedat mihi iura prioritatis, sci. vt sim prior in tempore sicut ipse, vt possim si res fuisset mihi euicta, vel alio quocunq; modo litigata, omnes repellere ab agendo: certè dicit Ant. bene placet, & vadit dicens: ego vendo tali domum, vt satisfaciam tibi: sed ipse vult quod tu cedas iura, quæ habes contra me: dicit iste Cor. bene placet. & sic facit vt di. est. Modò ad euidentiam istius casus huius instr. quæram, nunquid quis possit loco sui alium colloca re? & dico quod optimè potest tribus causis interuenienti bus. Primò, quod agatur per pactum, quod iste qui emit, ponatur loco primi vẽditoris. Secundò quòd iste qui vendit, vendat eo animo, & accipiat eo animo, vt primò isti primo creditori satisfaciat, & quod primus creditor dictæ venditioni consentiat: & cedat iura prioritatis isti emptori ementi. Tertiò, requiritur quod appareat verè qualiter ista pecunia est versa in causam desideratam .i. quod isti creditori sit de ista pecunia satisfactum: & de predicto pretio primo creditori fiat mentio. Nota quod iste primus creditor potest cedere iura prioritatis, non autem iura hypothecæ: quia cedere non potest qui non habet pro se. nã sublato princi. s. creditore, sublatum est accessorium, s. hypotheca in qua erat creditor. Et no. quod vltimus creditor ponitur in locũ prioris: & scias quod instr. istius cessionis

An quis possit alium in locum suum collocare.

debet fieri ante instr. vendi. faciendo mentionem de venditione celebranda, & de consensu & cessione creditorum priorũ & de emptione, in eo ꝙ iste emptor ponatur in locum primi, & qualiter põt esse versa in rem desideratã, scilicet, quòd ipsis creditorib. primis est integrè satisfactũ.

Instrumentum finis, refutationis, transactionis & pacti de vlterius non petendo.

DOmina Maria filia quondam domini Boëtij, & soror Antonij fecit in posterum per se & suos hæred. di. Ant. eius fratri, filio & hæredi quondam domini Boëtij pro se & suis hæredib. recipienti finem, refutationem, transactionem & pactum de vlterius non petendo, de omni iure & actione, & omni eo quod ad eam spectabat, aut spectare, vel pertinere poterat, in bonis quondam patris sui, nomine & occasione institutionis, seu successionis, aut hæreditatis, vel testamenti quondam dicti patris sui, siue Falcidiæ ad se spectantis in bonis paternis iure naturæ, seu alia quacunque ratione vel causa. Et hoc pro centum lib. Bo. quas contenta & confessa fuit se ab ipso Anto. habuisse & recepisse. Exceptioni sibi non datæ, & non solutæ quantitatis pecuniæ omnino renuntians. Vel sic: Et hoc pro ducentis libris Bon. in quibus pater suus eam in suo testamẽto hæredem instituit: quas confessa & contenta fuit ipsum Antonium, eius fratrem pro eo, & eius mandato, & voluntate soluisse, seu soluere conuenisse in dotem, & dotis suæ nomine domino Iacobo eius viro vel socero. Absoluens & liberans eum, & eius hæredes, & bona ipsius ab omnibus & singulis, quæ prædictorum occasione: aut alia quacunque causa petere posset, necnon promittens solenni stipulatione eidem Anto. litem, vel cõtrouersiam, seu aliquam quæstionem ei, vel eius hæredibus, prædictorum occasione, vel alia quacunque causa per se vel alium, de iure vel de facto, vllo tempore non inferre. Sed prædicta omnia & singula perpetuò firma & rata habere & tenere, & non contrafacere vel venire aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto: Sub pœna centũ lib. Bo. stipulatione promissa, &c. Insuper quia minor erat xxv. annis, maior tamen duodecim, iurauit, &c.

Instrumentum generalis finis & refutationis.

ANto. fecit per se & suos hæredes Corr. pro se & suis hæred. stipulanti, finem, refutationem, & transactionem, & pactũ de vlterius non petendo specialiter debito. C. lib. Bo. quas ipse Cor. d An. dare & soluere tenebatur, vt patet instr. scripto manu talis notarij, & generaliter de omni iure & actione, & de omnib. & sing. ad quæ ipse Cor. di. Ant. hactenus tenebatur, seu teneri poterat, nomine & occasione alicuius quantitatis, aut alicuius debiti, siue rei, vel occasione alicuius promissionis vel oblig. sibi ab ipso Corr. hactenus factæ, aut alicuius instru. vel scripturæ, siue alia quacunq; ratione vel causa. Et hoc ideò, quia confessus & contentus fuit se ab ipso Cor. habuisse & recep. dic. C. lib. Bo. & quia sibi integrè solutum & satisfactum est de omni debito & re, & omnib. & sing. ad quæ sibi idem Cor. hactenus tenebatur ex aliquo instr. vel scriptura, siue ex aliqua ratione vel causa: Exceptioni sibi non datæ & non solutæ prædictæ quantitatis pecuniæ, C. lib. Bo. & sibi non soluti & non dati totius eius, ad quod idem Cor. si hactenus tenebatur, vt dictum est, omnino renuntians. Et volens atque mandans prædictum instru. scriptum manu prædicti talis notarij, & omne illud instr. vel scripturam, in quib. apparet ipsum Cor. fuisse hactenus di. An. occasione aliqua obligatum, ex nunc vana esse, & cassa, & habita inefficacia & cancellata. Necnon absoluens, liberans eum & eius hære. & bona per acceptilationem: Et Aquilianam stip. legitimè interpositam. Et promittens per se & suos hæred. di. Corr. pro se & suis hæred. stip. litem vel cõtrouersiam aut quæstionem ei vel suis hæred. prædictorum occasione, vllo tẽpore non inferre. Sed prædicta omnia & sing. firma & rata habere & tenere, & non contrafacere vel venire per se vel alium, aliqua ratione vel causa de iure vel de facto: sub tali pœna, stip. in sing. cap. huius contr. in solidum promissa.

Instrumentũ finis refutationis, transactionis & pacti de vlterius non petẽdo. Instr. generalis finis & refutationis. R.

PRæsens instrumẽtum continuatur ad superiora altero de duobus modis. vno modo sic, Qualiter quis transit

ab actione sua cedendo: iura alteri à principio huius capi. hucusq; est dictum & declaratum. Sed quia non solùm illis modis, sed etiam aliis modis, quia per transactionem, finem, & refutationem: meritò de ipsis loco præsenti est videndum: intimat hæc rubrica, cùm dicit. Instr. finis, refutationis, & transactionis, &c. Continuatur & secundo modo sic: Nos suprà vidimus in principio huius capi. quod istud capi. diuidebatur principaliter in tres partes: Nam in prima parte ponebantur instru. cessionum. In secunda parte ponebantur instru. transactionis, &c. sed viso per ordinẽ de prima parte, nunc restat videre de secunda: ponit hoc apertè rub. cùm dicit, instr. finis & refutationis. Istud instr. habet sex capi. Primum est contrahentium. Secundum est absolutionis. Tertium pretii. Quartum promissionis de ratihabitione. Quintum pœnæ. Sextum & vltimum iuramẽti. Circa istud instr. quæram 5. Primò, de transactione: Secundò, de pacto de vlterius non petendo. Tertiò, de acceptilatione. Quartò, de Acqliana stip. Quintò, & vltimò, formare aliquas quæsti. ad materiam congruentes. Ad 1. s. de trãsactione: et circa idẽ quærã 4. Primò, quid sit transactio, & quare sic dicatur. Secundò, qui possunt transigere & qui non. Tertiò, super quibus rebus possit transigi, et super quibus non. Quartò, quæ sit virtus & effectus huius transactionis. Ad 1. s. quid sit transactio? & dico quod transactio de re dubia, lite incerta nondum finita, non gratuita facta pactio, aliquo dato, retento, vel promisso. ff. de transactionibus. l. j. & C. eod. tit. l. trans. Modò exponamus definitionis verba: & primò dicit, transactio est de re dubia. not. de re dubia, quia sup de dubia fit transactio, nõ. a. super certa: Sequitur modò, lite incerta: Nam sicut certũ est q̃ nemo põt transigere nisi super lite incerta, quę est incerta. i. ante sententiam: Nã dubius est litis euentus: & nõ solùm super lite præsenti, sed super lite futura põt transigi, antequã incipiam agere contra ipsum. Sequitur, nondum finita: & per hoc not. quod lis, super qua transigitur, nondum est finita: quia si lis esset finita per definitiuam sententiam, non potast transigi, & hoc est verum, transactis decem diebus potest appellari, & efficitur dubia per appellationem, quia suspenditur pronuntiatum: quia aut

Transactio quid sit.

pronuntia-

pronuntiabitur bene appellatum, & malè sententiatum: aut bene sententiatum, & malè appellatum. Modo sequitur, non gratuita facta pactio: & per hoc not. ꝙ transactio nō fit gratis, imò debet fieri aliquo dato, vel promisso, vel retento: hinc est, ꝙ transactio per donationē fieri non possit & sic oportet, quòd transact. in ista non fiat gratis: sed bene dicitur transac. certæ quasi actionis trāsitio: & dicitur à transigo transigis. Vnde trāsigere, nihil aliud est quam ab actione transire: & sic nomen est consequens rei, vt esse debet: vt colligitur in Instit. de dona. §. est & aliud. Sed dices tu, quid prodest istam definit. scire? certè multum est necessaria, quia per eam bene possunt omnia instru. transactionis formari. Ad secund. memb. sc. qui possunt transigere, & qui non? & dico ꝙ illi possunt transigere, qui possunt alios contractus facere, & de rebus suis alienare. Nota quòd indebitum solutum per errorem in transactione non potest repeti, vt Instit. quib. mod. re contrah. oblig. §. is quoq;. qui not. in gl. ibi signata super verbo, accepisset. & de oblig. ex quasi contra. §. si. in gl. signata, ex quibusdam tamē causis alienare. Et à contrario sensu, qui non possunt alias contrahere, non possunt transigere: vnde maior & non minor, potest transigere: & non datur huic restitutio de enormi damno maiori. Sed nunquid minor potest trāsigere? distinguendum est: quia aut vult transigere super re, quæ seruando seruari non potest, vt vinum, oleum, frumētum: & tunc potest cum sola tutoris authoritate, & adultus cum curatoris authoritate, si curatorem habet, aliâs potest solus. Si. autem vult transigere super rebus, quæ seruando seruari possunt, vt est de lite, & tunc potest cum tutoris authoritate, causa legitima, & iudicis decreto. Item dico de adulto, ꝙ possit cum solennitatib. & causa legitima: vt quia cōtra aliquem volebat litigare, & tamen non habebat iura liquida nec aperta, quib. posset probare, modo potest transigere cū tutoris vel curatoris authorit. vel iudicis decreto: & idem est si vult transigere petēdo ab alio, siue ab eo quis petat. Item paterfamilias potest transigere, & non filiusfamilias, sine consensu patris de aduentitiis vel profectitiis, & pater habet partē in his pecuniis. Item potest transigere dn̄s litis, & cōmunis aduocatus procu. sine consensu dn̄i. Sed nunquid

Transigere qui possunt.

Minor an possit transigere.

tutor vel curator poteſt facere, ſicut ſi habet ad hoc ſpeciale aliquid, vel apertum, quib. poſſet probare habere? alias non poſſet. Sed nũquid procur. poteſt hoc facere? certè ſic, ſi habet ad hoc ſpeciale mandatum, vel ꝙ ſit procur. cum generali & libera adminiſtrat. Sed cum quib poteſt minor tranſigere? certè cum illis qui poſſunt ſe obligare. Ad tert. ſ. ſuper quib. reb. & cauſis poteſt tranſigi? certè ſuper illis, quæ alias poſſunt alienari, ſiue ſint mobiles, ſiue immobi. dummodo non ſint res, quæ prohibeantur à lege alienari, non autem poteſt tranſigi ſuper re ſacra vel religioſa, vel ſuper libero homine, quæ alienari prohibentur à lege: verum eſt, ſi de re ſacra cum re profana fieret tranſactio: ſed de ſacro cum ſacro bene poteſt fieri tranſactio. Sed ſuper quib. cauſis poteſt tranſigi? certè ſuper cauſa ciuili & pecuniaria, & diſtinguendũ eſt: quia aut ipſe vult tranſigere ſuper cauſa alimentorũ debitorũ inter viuos, aut in vlt. vol. Si autem ſunt alimenta debita inter viuos: & tunc optimè poteſt tranſigere, putà, quia quis iura alimentorũ emerat: & plus fuerat ſtipulatus, vel aliò modo acquiſiuerat. Si. a. vult tráſigere ſuper alimẽtis habitis in vltima volũt. vt putà, quia quidã moriẽs legat cuidã oĩa alimẽta: & nunc aut vult tráſigere ſup alimentis præteritis, vel præſentib. aut ſuper futuris. Si. a. vult tráſigere ſuper alimẽtis præteritis, vel præſentibus: & tunc ſecundũ quoſdã bene põt tranſigere, tale allegans: *Ad præſens oua, cras pullis ſunt meliora.* Alij dicunt ꝙ non: & ſic ne alimẽtarij pro modico in præſenti contenti, vadant in poſterũ mẽdicãdo, vt nunc facit Cor. qui ad præſens oĩa alimenta totius tẽporis, & iura ſua 50 lib. ceſſit, vt aliàs luderet, vel alio modo diſſiparet, vel diſpergeret, et ſic poſtea mẽdicaret. tñ dicas quod iſte alimẽtarius ſup futuris alimentis põt tranſigere cũ deliberatione iudicis: nã iudex habet cõſiderare tria. Primò, de qua iſte vult tranſigere, ſi ſit rõnabilis, aut non. Secundò, debet inquirere ꝓ quanta pecun. quanti. iſti volunt tráſigere: nã ſi eſt iuuenis, qui vult tranſigere, non põt ꝓ modica quantitate tranſigere: ſed ſi eſt ſenex, pro minori quantitate cedat. Item debet quærere de perſona, ſ. an ſit diues, qui vult ttanſigere, an pauper. Sed pone, quòd iudex permittit inquiſito de his trib. nunquid valet tranſactio? certè non: qa datus

Tráſigi ſuper quibus rebus poteſt.

Quomodo hæc tractatur per Doct. ff. de tranſact. l. cum hi.

datus est iudex, vt inquirat, non. a. vt de voluntate permittat. Sed nunquid pōt permittere sine his trib. inquisitis, si alimentarius facit suam conditionem meliorē? certè sic, putà, quia ille alimentarius debebat solùm habere in fine anni alimenta. modò intelligitur vt in fine anni habeat. Sed nunquid super causa criminali pōt transigi? Distinguendum est: quia aut est causa criminalis, in qua imponitur pœna sanguinis: aut in qua imponitur pœna pecun. Si est causa, in qua imponitur pœna sanguinis, siue personalis, & tūc semper potest transigi: q̄a vnicuiq; licitū est redimere sanguinē suū, ne pereat: sed transigēs per offensā incidit in Turpil. & in pœnā 5. lib. Fallit tñ in crimine adulterij ꝓp enormitatē delicti: nā si quidā fornicaretur cum vxore alterius, & accusatur, imponitur sibi pœna ꝑsonæ, & non pōt transigi sup ista causa criminali, nisi maritus mulieris remitteret gratis. Si. a. est causa in qua imponitur pœna pecun. & tunc non pōt transigi super ea, ꝓbo, eò ꝙ qui trāsigit, habetur ꝓ confesso, Ad 4. s. quę sit virtus, & quis sit effectus istius transactionis? & dico ꝙ effectus talis est, & sic distingue: quia aut est transactio nuda aut vestita. Si nuda, & tūc nō datur actio, l. exempto. Sed pone, ꝙ ille cum quo transegero, non vult mihi soluere, quid iuris erit? certè agā contra eū actione pristina. i. si mutuaui sibi, agā cōtra eū actione ex mutuo. i. si ille dicit, tu transegisti mecū pro 50. & tu petis cent. & ego dicā, tu noluisti soluere, Et fallere fallentē nulla lege vetatur: imò fallacia alia aliam trudit: nam tu volebas me fallere, ego fallam te: & sic solụis mihi istud totum, q̄d mihi debes, antequam transigam. Si autem est vestita transactio & stip. munita, & tunc datur actio ex stipu. promissa. & hæc de ipso principali membro, scilic. de transactione, dicta sufficiant. Nunc restat videre de secundo principali membro, s. de pacto vlterius non petendo, & circa illud quæram duo. Primò, quotuplex sit pactum. Secundò, q̄ sit virtus & effectus istius pacti. Ad 1. s. quotuplex sit istud pactum? & dico ꝙ est duplex, s. gratuitum & non gratuitum. Gratuitum autem fit, nullo dato, retento, vel promisso: vt quia tu tenebaris mihi in centū lib. modo videns quod non potes mihi soluere, de istis centum, facio tibi pactum de non petendo. Nam gratuitum

Transigi an possit super causa criminali, quæstio tractatur. C. de trās. l. transigere.

Transactionis effectus

Pactū de non petēdo.

Pactum de non petendo

pactum de non petendo, est illud quod fit aliquo dato, retento, vel promisso. Secūdo modo potest etiam dici quod illud pactum est duplex, s. temporale & perpetuum. Temporale est illud, quod fit ad certum tēpus limitatum: quia tu tenebaris mihi in cent. libr. modò ego videns quod tu non potes ad tempus mihi soluere, facio tibi pactū de non petendo ad cert. tempus, donec tu poteris. Perpetuum pactum de non petendo est illud, quod fit in perpetuum. Ad secund. sc. quæ sit virtus & effectus huius pacti de nō petendo? & dico quod talis est, quæ tollit naturalem oblig. & ciuilē sauciat. Quia hoc pacto habito retrahitur obligatio. Sed quid operatur ista ciuilis, quę remanet? certè in totum eliditur, quod per eam agi non potest: cum ciuilis obliga. per se sit efficax ad agēdum. Sed quid prodest dicere, remanet ciuilis, & tollitur oblig. naturalis, postquā per ciuilem oblig. non potest agi? certè prodest, quia quamuis sola ciuilis remaneat inelisa, sed posteà potest venire ad effectum per contrarium sensum: vt quia alicui feceram pactum de non petendo semper, quia fortè soluere mihi nō poterat. Nunc quia iste venit ad pinguiorem fortunā, *dicit*, ego nolo esse ingratus, qui & venit ad me, dicēs: tu fecisti mihi ex tua curialitate pactū de non petēdo, imò volo modò quod possum tibi soluere. quod tu possis inquantumcunq; tu vis agere contra me. modò ista ciuilis, quæ erat elisa, roboratur, quod secus esset, si naturalis & ciuilis simul essent extinctæ. Ad tertium princ. membr. sc. videre de acceptilatione, & circa idem quæram quatuor. Primò, quæ sit acceptilatio definiendo, & quare sic dicatur. Secund. quas oblig. tollit ista acceptilatio. Tert. in quo differat & cōueniat ista acceptilatio cum stipulatione. Quar. quæ sit virtus & effectus huius acceptilationis. Ad primum, s. quæ sit acceptilatio? & dico ꝙ acceptilatio est imaginaria debiti solutio: vt Instit. quib. mod. toll. oblig. §. item per acceptilationem. vbi notatur, quòd per verba creditori soluitur, quòd debetur: vt imaginatur, quod tibi debetur ex tali debito habere acceptū, quod tuli, id est, non solui, ego bene tuli: vel non reputas tutè habere à me, quod tibi debeo ex tali causa: & ipse dicet, habeo acceptum quod tulisti modò, hæc est acceptilatio. Ad secund. sc. quas obligationes tollat acceptilatio?

Effectus huius pacti quis sit.

Acceptilatio quid sit.

latio? & dico ꝙ tollit omnes naturales oblig. id est, verbales: quia consentaneum visum est, obligationem. verbis factā, aliis posse verbis dissolui: vt Instit. quib. mod. tol. obli. §. Consentaneum enim. Contractus emphyteuticus, literarum oblig. verborum oblig. & sponsalitia largitas, tollunt naturalem oblig. & isti sunt quatuor contractus, qui verbis contrahuntur. Sed quæ est ratio, quod acceptilatio non retinet naturalem oblig. certè quia ius ciuile remouere non potest ius gentium, sed naturalem oblig, inductam à iure gentium. Ad tertium, s. in quo differat, & in quo conueniat ista acceptilatio à stipulatione? & dico, quòd conuenit primò in hoc: quia vtraq; est de iure ciuili. Itē vtraq; fit verbis: nam sicut in stipulatione repetitur, in interrogatione, & responsione, & ita in acceptilatione. Itē etiam illi, qui possunt stipulari, possunt acceptilationē facere. Item etiam: quia sicut in absentes stipulatio concepta est inutilis, & nō valet, ita & acceptilatio. Sed tamē differunt, quia stipulatio est inducta ad obligandum, sed acceptilatio est inducta ad liberandum. Item etiam differunt, quia in stipulatione actor interrogat, & reus respondet: sed in stipulatione fit tale contrarium; quia in acceptilatione siue debitor siue reus interrogat, etiam actor siue creditor. Ad 4. s. quis sit effectus & virtus huius acceptil. & dico ꝙ talis est: quia ipsa acceptilatio tollit naturalem & ciuilem obligat. Sed diceret aliquis, videtur ꝙ non possit remouere naturalem obligat. quia ius ciuile non remouet naturale, sed ius ciuile est acceptilatio: ergo non potest remouere naturalē oblig. quæ est introducta à iure naturali: dico, quòd est, bene verum quod dicis: sed non dico: ꝙ remaneat propterea ius naturale ista acceptilatione: sed cōsequens vtriusq;, s. debitores & cred. remaneant per verba inita inter eos, & sic tollitur per verba, sicut orta fuit: quia nihil est tam conueniens naturali æquitati, quàm vnumquodq; dissolui eo vinculo, quo ligatum est. Itē etiam eius effectus est: quia fideiussores, qui diu steterūt in obligatione liberantur. Item quia pignora restituuntur. Item quia ad pœnam nō incidunt. Ad quintum princ. memb. sc. videre de Aquiliana stipulatione, & circa idem quæram tria. Primò, quotuplex sit Aquil. stipul. Secundò, quas obligationes tollit. Tert. quæ

Acceptilatio quas oblig. tollit.

Differētia inter acceptilationem, & stipulationem.

Effectus acceptilationis

sit virtus & effectus eius. Ad 1. s. quotuplex sit Aquiliana stipulatio? & dico quod est duplex, s. generalis & specialis. Specialis est, quæ specialiter renouat aliquas obligationes. i. quę specialiter de quibusdam debitis facit vnum per Aquilianam stipula. quia redeunt ad vnum nouum debitum. Generalis Aquiliana stipulatio est, qñ quidam habebat infinita debita, & omnia ad vnum nouum debitum reducit: modò ista est Aquiliana stipulatio generalis: quia de omnibus istis vnum facit, & tollit omnes antiquas oblig. reducendo ad nouam. Sed quare appellatur Aquiliana sti. certè dicitur a Gallo Aquilio qui eam composuit: sicut Pauliana a Paulo, & sic est nomen consequens rei, vt esse debet: vt Instit. de donat. §. est & aliud. Ad 2. s. quas obliga. tollit? & dico quod tollit omnes antiquas obliga. tam naturales, quam ciuiles, & eas renouat reducẽdo ad nouam. Sed diceres tu, nõ videtur renouare naturales oblig. quia naturalis obligatio est à iure gentium inuenta, & Aquiliana stipulatio descendit à iure ciuili, & ius ciuile non tollit naturalem obliga. Respondeo & dico, quod est verum: sed non dico, quod in tm̃ ista Aquiliana stipulatio renouet obligationem naturalem, quod non remaneat ita debitor obligatus, sicut erat prius: sed cum tollit, ab antiqua obli. reducit tamen ad nouam. Ad 3. s. quis sit effectus & virtus istius Aquilianæ stipul. & dico quod eius virtus & effectus est, quod omnem naturalem & ciuilem obligationem tollit, & nouam facit. Sed diceret aliquis: tu dicis quod ista Aquiliana stipulatio inducit nouam oblig. sed quare dicitur in instru, & ipsum absoluens per legem Aquilianam? quod non potest: tu tamen dicas, quod ista Aquiliana stipulatio, & postea acceptilatio renouet: ergo tu legens in summa corrigas illud instr. vbi dicit, absoluens & liberans eum & eius hæredes, & bona per acceptilationem & Aquilianam stipul. præponas Aquilianam stipulationem. Ad 5. & vltimum prin. memb. s. formare vnam quæstionem præsenti materiæ competentem, quæ est talis: Quidam habebat quandam suam filiam, & eam de bonis ipsius filiæ matris maritauit: & vult quod ipsa filia renuntiet iuri, quod habet in rebus patris occasione dotium maternarum, ei finem faciens & refutationem. Modò quæritur quali-

Aquiliana stipulatio quotuplex est

Effect⁹ Aquiliana stipulationis.

qualiter agi debeat, vt tutius & cautius sit patri quòd ipsa filia non possit habere regressum in bonis paternis occasione dotium matris suæ? & primò dico quòd ista mulier non potest patri finem & refutationem facere: quia inter patrem & filiam nulla cadit obligatio. Sed tñ ad hæc triplex datur consilium, s. bonum melius, & optimum. Bon. est illud, quod pater det filiæ dotes non tanq̃ pater sed tãquam debitor: & tunc patri ad hoc non est bene cautum, quia nulla obli. põt cadere inter patrẽ & filiam: vt Insti. de oblig. q̃ ex de. nascuntur. Melius consiliũ est, qđ ipse pater emancipet filiã, & tunc pater p emancipationẽ põt cum filia cõtrahere tãquã cum extranea. Sed tñ propter hoc nõ bene cautũ est ei: quia pater p emancipationẽ perdit multa iura, q̃ habet contra filiã, vtputà, quia filia posset testari. & de ista dote facere quod vellet, ꝙ si non esset emancipata, non posset testari. Optimũ est & efficax consilium, s. ꝙ ipsa filia cedat iura cuidã amico patris: & ipse amicꝰ cedat postmodũ patri eius mulieris, & sic fiat per obliquũ: qđ directo fieri non põt, si vult, det dotes tanq̃ debitor, & non de bonis paternis, sed ipsius filiæ: & quod maritus pmittat se facturum & curaturũ ꝙ vxor non contraueniet. Sed diceret aliquis, istud non est bonũ consilium: quia est fictitium: & non valet: sed tñ est bonum, quia difficile esset probare, vtrũ esset fictitiũ, vel nõ, illi qui vellet pbare, tñ istud esset bonum consilium, quod ipsa renuntiaret omnibus iuribus, quæ ipsa haberet in bonis paternis, post habitam viri copulam, maximè viro consentiente.

Instr. solutionis, seu simplicis confessionis debiti soluti.

ANto. fuit confessus & contentus se habuisse & recepisse, ac sibi integrè datas. solutas. & numeratas esse à dicto Corr. 25. libras Bo. quas dictus Cor. dl. Anto. dare & soluere tenebatur, vt patet in instru. scripto manu talis notarij. Quod instr. ei restituit ibidem & in præsenti, vt ex nunc sit vanum, cassum, & irritum, inefficax, & cancellatum. Renuntians exceptioni sibi non datæ & non solutæ prædictæ quantitatis pecuniæ, & omni alii iuris auxilio. Necnon promittens solenni stipulatione eidem Corra. prædictam solutionem, & omnia & singula suprascipta perpetuò firma & rata habere & te. & non contrafacere vel ve-

nire per se vel alium, aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto: Sub pœna dupli dictæ quantitatis pecuniæ, stipulatione promissa, &c. vt supra.

Instrumentum solutionis partis debiti.

ANtonius fuit confessus & contentus se habuisse, & recepisse, ac sibi integrè datas, solutas, & numeratas esse à Cor. decem lib. Bo. de debito, seu parte debiti 25. lib. Bo. in quibus dictus Corr. ipsi Ant. tenebatur, vt patet in instr. scripto manu talis notarij. Protestans tamen & asserens se ipsas decẽ lib. Bo. recepisse, & de ipsis sibi solutis confiteri saluo iure omni suo ante solutionem, & post, tam in residuo di. debiti, quam pœnis, damnis, & interesse totius & eiusdẽ debiti, & in omnibus & singulis aliis sibi in di. instr. promissis. Et renuntians exceptioni sibi non datæ & non solutæ dictæ quantitatis decem librarum Bon. & omni alij iuris auxilio. Nec non promittens solenni stip. di. Corr. prædictam solutionem, & omnia & sing. suprascripta, &c. Vt supra in proximo præcedenti instrumento.

Instrumentum solutionis, seu simplicis confessionis debiti. Instrumentum solutionis partis debiti.

PRæsens instru. cum sequenti continuatur ad præcedentia ista forma: Qualiter quis ab actione sua transit cedendo iura alteri, & transigendo, ac faciendo pactum de vlterius non petendo, & pluribus aliis modis à principio huius cap. hucusque di. & declaratũ est, sed quia quandoque contingit quod quis transit ab actione sua recepta solutione, ideo de ipsa solutione loco præsenti videamus: demonstrat hoc rubri. cùm dicit. Instru solutionis, &c. Istud instr. habet tria capi. Primum est confessionis. Secundum est promissionis de ratihabitione. Tertium & vltimum est pœnæ. Quia hic se ingerit solutionis materia, de iure ipsius, & vt eius substantia tibi euidenter clareat, septem tibi per ordinem declarabo. Primò, quę sit solutio, & quot modis sumatur in iure. Secundò, qui possit soluere de voluntate, & qui debeat de necessitate. Tertiò, quibus potest solui de voluntate, & quib. debet solui de necessitate. Quartò, quid sit soluendum. Quintò, qualiter solutio sit facienda,

da. Sextò, quæ sit virtus & effectus solutionis. Septimò, videre multos casus, in quibus tollitur naturalis & ciuilis obligatio: & videre quatuor casus in quibus tollitur naturalis, & remanet ciuilis: & videre vnum in quo tollitur ciuilis, & remanet naturalis. Ad 1. s. quæ sit solutio? & dico quod solutio est debiti, vel pro debito satisfactio & per hoc not. cùm dicit, debiti, quod debet solui illud quod est in obligatione: vt ff. de pig. act. l. si rem alienam, §. omnes. Secundò, cum dicit, pro debito, qm̃ aliud pro alio inuito creditori non potest solui. Sed quot modis sumitur in iure solutio? certè tribus modis, scili. propriè, impropriè, & magis impropriè: vel strictè, largè, & largissime. Propriè siue strictè sumitur, qñ illud soluitur, qđ est in obliga. appositum. Impropriè siue largè sumitur, quando aliud soluitur, quam illud quod est in obliga. appositum. Magis impropriè siue largissimè est, quando nihil soluitur, vt in acceptilatione. Ad 2. princ. memb. s. quis debeat de necessitate soluere? & dico qđ debitor obligatus. Item eius hæredes, duntamen sit ille debitor persona habilis ad agendum, siue ad soluẽdum: nam si esset pupillus, non posset soluere, nisi cum tutoris authoritate. Et si esset adultus cum curatoris authoritate. Sed si esset furiosus, alius pro alio soluere debet. Itẽ prælatus ecclesiæ, duntamen sit ligatus duplici vinculo, s. naturali & ciuili. Item pater pro filio. Sed quando potest quis de voluntate soluere? certè quilibet homo, dumtñ sit persona habilis ad contrahendum: & potest soluere debitore volente vel consentiente, ignorante vel inuito: Tñ refert inter istas solutiones: nam si quis soluit debitore consentiente & volente, & tunc potest agere contra debitorẽ actione mandati ad repetendum id, quod soluit. Si .a. quis soluit debitore ignorante, tunc habet actionem negotiorum gestorum ad repetendum id quod soluit pro debitore: quia eius negotia gessit, inquantum ipsum a debito liberauit. Si .a. quis soluit debitore inuito, certè non põt ab eo aliud petere: quia videtur voluisse donare. Ad 3. prin. memb. s. cui debet solui de necessitate? & dico quòd debet de necessitate solui creditori habere debenti, & non alij, vel eius hæred. aut saltem eius certo nuntio. Itẽ etiam eius ꝑsonæ adiectæ. Sed nunquid tenetur quis soluere credito-

Solutio quid sit

Solutio quot modis sumitur.

Quis necessariò soluit.

Cui necessariò solui debet.

ri minori habere debenti? certè sic: & pōt ita soluere, q̄d ei contingit liberatio plena: & hoc, si soluit minori qn̄ appa ret pecuniam esse versam in vtilitatem euidentē ipsius mi noris ei⁹ extante re, contra me ipse minor agere non pōt: nā ita soluere pōt ꝙ contingit plenior liberatio, vt qn̄ sol- uit cum tutoris authoritate, nā ipso iure liberatus est. Sed si pupillus rē consumpserit, tenetur etiam ei. Item pōt etiā ita solui pupillo quod contingit plenissima liberatio, & securitas: & hoc, qn̄ soluit cum decreto iudicis, & ipso iure liberatur: & contingat quicquid vult de pec. ille solùm li- beratur. & est speciale in isto casu, ꝙ minori decepto dene gatur restitutio. & est rō quare in aliis contr. restituitur, si deceptus est: sed in isto non: quia in aliis contr. contrahit quis de voluntate cū pupillo: Sed in isto casu ipso inuito contrahit cum pupillo. Sed cui pōt solui de voluntate? cer tè cuilibet de voluntate creditoris consentientis, & man- dantis, & volentis. Ad 4. prin. mem. s. quid sit soluendum, & ad hoc sciendum sic distingue: quia aut species est in ob liga. aut quantitas, aut factum. Si. a. species, & tunc eā te- netur soluere, siue facere. Si. a. est quantitas, & tunc eam tenetur soluere. Si autem est factum, & tunc habet ele- ctionē: quia vel velit factū facere, vel interesse præstare: li- cet dicatur, quod aliud pro alio inuito creditore nō rectè soluitur, vt Insti. quib. modis tol. obli. in prin. Sed fallit in donatione, in qua aliud pro alio inuito creditore rectè sol uitur. Nā pōt donator æstimationē rei præstare, vel rem, si vult. Itē fallit in ecclesia, quæ qn̄ soluit, potest soluere quicquid vult. Item in minore. Item in repub. Item in eo, qui debet seruum, patrem, vel matrē præstare alteri: nam potest æstimationem præstare, si vult: quia vnicuiq; licitū est redimere sanguinē suum propriū. Ad 5. prin. mem. s. qua liter sit facienda solutio? & dico quod solutio est facienda secundum Romanæ ciuitatis iura. Item facienda est solu tio in loco destinato solutioni. Itē in cōgruo loco, non. a. in prostibulo, vel ad thermas, vel inter prædones. Item fa- cienda est congruo tempore, quia de die, non. a. de nocte, Ad sextum principale membrum, s. quæ sit virtus & effe- ctus solutionis huius: & dico quòd virtus & effectus est, quia solutione eius quod debetur, omnis tollitur obliga- tio, s.

Quid sol ui debet

Solutio qualiter sit facienda.

Solutionis effect⁹ quis sit.

tio,s.naturalis & ciuilis obl.simul.Item quia per eã solutionem tollitur fideiussor,& liberatur.Item quia pignora restituuntur,si sunt data,Itẽ quia debitor non põt amplius in pœnã incidere,si pœna est in instr.apposita. Item quia non põt amplius in mora constitui.Item etiã quia per eã oẽs debitores liberãtur. Ad 6.&vlt.prin. mem.s.videre aliquos casus,in quibus tollitur obl.naturalis & ciuilis.&primò videamus quatuor casus per se in quib.tollitur oblig. naturalis,& remanet ciuilis.Primus est in pacto de vlterius non petendo. Secundus casus est in transactione.Tertius casus est in iureiurando . Quartus casus est in chirographi restitutione.Videamus modò vnum casum,in quo tollitur ciuilis & remanet naturalis:vt in sententia malè lata à iudice,vt quia iudex malã dat sententiã,modò pp istã sententiã ciuilis tollitur,& remanet naturalis.& est rõ,qa solùm tollitur ciuilis obl.& remanet oblig. naturalis. Nunc videamus 12.casus in quib.omnis tollitur oblig.naturalis videlicet,& ciuilis.Et primus casus est in acceptilatione. Secundus casus est per veram solutionem : quia solutione eius,quod debetur,oĩs tollitur oblig. vt Inst.quib.mo.tol. oblig.in prin. Tertius casus per Aquilianam stip.Quartus casus est per contrarium consensum:quia nihil est tã conueniens naturali æquitati,quàm vnumquoq; dissolui eo vinculo,quo ligatum est.& hoc optimè in quatuor casib. Sextus casus est per delegationem,siue sit voluntaria .i. q̃ fit per stipu.siue necessaria.i.per litis contestationem. Septimus casus est per edictum,vt quia accipit per vim rem de manibus alicuius:&hoc per edictum.Si quis in tantam fuerit audaciam,vt rem per vim de manib. auferat: si quidem res sua fuerit,cedat à iure suo.Octauus casus est in publicatione siue confiscatione,vtputà,quidem fecit homicidium.&vadit in bannum.& oĩa eius bona vniuersaliter confiscantur.Nonus casus fit per obli.depositionẽ,&consignationẽ.10.casus fit per compensationẽ,quia ex vna re mihi tenebaris in cen.& ego tibi ex diuersa causa . Modò cõpensamus alterum de eis.11. casus casus est per confusionẽ iurium,vt quia mihi tenebaris in cen.& posteà in hæreditate succedo tibi vel tu mihi.12.casus est rei interuentu: nã rei interuentu debitor liberatur. Opponitur demũ ad

Casus sequentes bene nota.

Casus in quibus tollitur omnis oblig.

instrumentum, quòd non valet, quia vbicunque sit confessio sine causa non valet, sed ita est hic. ergo, &c. Respondeo & dico quod est verum, si est confessio ad soluendum. sed si est ad verberandum, vt ista, non est necessaria causa. Et hæc de isto quarto capitulo dicta sufficiant, &c. Gratiarum vberes actiones agentes cælesti Monarchæ, qui mundum gubernat perpetua ratione, quia huius numerum quarti capitu. de cessionibus, fecerit fine debito compleri.

INCIPIT QVINTVM CAPItulum, *de locationibus & conductionibus.*

IN hoc quinto cap. rerum mobilium & immobilium, necnon & operarum contractus, locationum & conductionum, prætereà contr. innominati, & postremò instrumenta electionum, & priuilegium creandorum tabellionum per ordinem continentur.

Incipit quintum capitulum. De locationibus & conductionibus. Rubrica.

IN huius lecturæ principio nomẽ Domini inuocemus, quo postergato nullum ritè inchoatur primordium. Apostolo taliter protestante, inuocandum, inquam, omnium rerum patrem, quo prætermisso, nullum ritè fundatur exordium. In huius lecturæ principio siue primordio intẽtionem huius cap. describendo, tibi hunc ordinem obseruabo. Primò, continuabo capi. ad superiora. Secundò, diuidam nostrum cap. vt docebit. Tertiò, quia hic de locatione & conductione tractatur: de eius substantia aliqua ad eius euidentiam tibi breuiter enarrabo. Ad I. §. continuare nostrum cap. & dico quòd præsens capi. continuatur ad superiora modis altero de duobus. Primo modo sic: Nos suprà vidimus in præcedentibus capitulis qualiter rerum dominia de vno in alterum transferuntur: Sed non solum titulis & causis supradictis rerum dominia de vno in alterũ transferuntur, sed etiam conceduntur quo ad vsum, ideo de ipsa concessione quo ad vsum in præsenti loco videamus. Continuatur & secundo modo sic, Nos suprà vidimꝰ in huius libri princ. ꝙ iste liber diuidebatur principaliter

Continuatio capitu. ad superiora.

in tres

in tres partes. Nam in prima parte ponebatur de contr. & pactis, tanquam de digniorib. In secunda de vltimis voluntatib. defunctorum. In tertia de iudiciis, & ordine iudiciorum, Item di. fuit quod prima pars diuidebatur in septem capitula, siue partes. Sed viso de quatuor primis cap. restat nũc videre de quinto per ordinem, s. de locatione & conductione. Innuit hoc rubri. cùm dicit incipit quintum capi. de locatione & conductione. Ad 2. s. videre diuisioné totius cap. & dico quòd istud capit. diuiditur principaliter in partes tres. Nam in prima parte ponuntur instr. quę veniunt ex contractu nominato, s. locationum & conducti. In secunda parte ponuntur instr. ex contractu innominato descendentia. In tertia parte ponuntur instr. electionũ Ibi incipit pars prima, cùm dicit. Instru. locationis domus ad pensionem, & durat vsq; ad inst. concessionis ad affictũ. Ibi pars secunda, in qua ponuntur instru. q̃ descendunt ex contractu inõminato: & ista durat vsq; ad instr. electionis per formam scrutinij. Ibi pars tertia, & durat vsq; ad finem nostri cap. Iterum prima pars subdiuiditur in partes tres. Nam in prima parte ponuntur instr. rerum imobilium. In secunda parte ponũtur instr. locationis rerum mobilium. In 3. parte ponuntur instr. locationis operæ personalis. Prima incipit ibi, instr. locationis domus ad pensionem, & durat vsque ad instru. boum datorum ad laborandũ. Ibi 2. in qua ponuntur instr. locationis rerum mobiliũ, & durat vsque ad locationes personales. Ibi pars 3. & durat vsq; ad finem primæ partis. Iterum secunda pars principalis subdiuiditur in partes tres. Nã in prima parte ponitur de cõcessione operæ personalis. In secunda ponitur de cõcessione rei imobilis. In 3. parte ponitur de cõcessione rei mobilis. Ibi pars prima, cũ dicit. Instr. concessionis ad affictum. Ibi pars secunda, & durat vsq; ad instr. terræ datæ ad laborandum. Ibi 3. & durat vsq; in finé secundæ partis prin. Tertia pars prin. iterum subdiuiditur in duas partes. Nam in prima ponitur de electione spiritualiũ p̃sonarum. In 2. parte ponitur de electione tẽporaliũ personarum. Ibi 1. cùm dicit. Instr. electionis, & durat vsq; ad instr. cuius rub. incipit. Priuilegium creandorum tabellionũ. Ibi pars secunda istius tertiæ partis & durat vsque ad finem nostri capituli.

Instrumentum locationis domus ad pensionem.

ANtonius concessit & locauit Corr. ad pensionem domum vnam positã in tali contrada, cuius tales dicuntur confines &c. Hinc ad 5. annos proximos. Et promittẽs solenniter sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando di. Corr. pro se & suis hæredibus stipulanti prædictam locationem firmam, & ratam habere, & tenere, & non contrafacere vel venire, sed prædictam locationem, seu rẽ locatam ipsi Corr. & suis hæred. hinc ad dictum terminum legitimè defendere, authorizare, & desbrigare, & ex ipsa vel eius occasione aliquam non facere dationem, donationem obliga. vel contract. cuius prætextu præsenti locationi, vel ipsi conductori aliquid præiudicet, vel dãnum contingere possit, quominus ipse conductor dictam domum habere hinc ad di. terminum per se, vel alium, quẽ maluerit, vti valeat, & tenere, Quapropter di. Corr. promisit solenni stip. ipsi Ant. soluere & dare eidem nomine pensionis eiusdem domus quolibet anno 20. lib. Bo. s. dimidiam in prin. anni reliquam verò dimidiã in tali termino. Quę omnia & sing. suprascripta promiserunt vicissim, s. vnus alteri adinuicem, solennibus stip. hinc inde interuenientib. firma & rata habere, tenere, & non contrafacere vel venire, aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto: Sub pœna 50. lib. Bon. stip. adinuicem inter ipsos promissa: qua soluta vel non, rata maneant omnia & sing. suprascripta. Item reficere & restituere vnus alteri adinuicem omnia & singula damna, expẽsas, ac interesse: quæ vel quas vnus occasione alterius siue culpa contra prædicta venientis fecerit vel sustinuerit, in iudicio siue extrà. Pro quibus omnibus & sing. firmiter obseruandis obligauit vna pars alteri adinuicem omnia bona sua, cum cæteris clausulis per te inserendis.

Instrumentum locationis domus ad pensionem. *Rub.*

PRIMA PARS.

QVIA hîc de locatione tractatur, circa præsens instru. quæram quinque in ordine. Primò, quid sit locatio, & quid conductio, & quis dicitur locator, & quis conductor. Secundò, quot sunt necessaria in locatione: & quotu-

plex

plex sit locatio. Tertiò, qualiter locatio cōtrahatur, & contracta dissoluatur. Quartò, in quo conueniat, & differat locatio & conductio ab emptione & vend. Quintò, ad quid teneatur locator conductori, & econtrà, & quibus actionibus. Ad 1. s. quid sit locatio? & dico ꝙ locatio est personæ vel rei ad certum vsum alteri facta concessio, mercede in pecu. numerata conuenta: alioquin, si de alia re danda faciendâve conuētum fuerit: non erit locatio, sed potius iñominata forma negotij Et vt securius fiat locatio, ageretur verbis: vt ff. deposi. l. si quis seruum. Et eodē modo definitur conductio. Dicit, locatio est personæ: nā operæ personales locari possunt. Dicit, rei: nā & quælibet alia res, quę aliâs pōt nostro dñio subiici, potest locari. Dicit, ad certū vsum: nam vsus debet specificari in locatione. Et si ille cōuertat in alium vsum, quàm in specificatum, cōmittit furtum: Dicit, alteri. s. habili & idoneo ad se obligandum. Dicit, facta concessio, non. a. translatio: nam nullum ius cōnductori acquiritur in re conducta. Dicit, mercede in pecunia numerata conuenta: nam semper aliquid debet dari, vt fiat locatio: & debet esse in pecunia numerata, & non in alia re, Dicit, alioquin si de alia re danda faciēdàve conuētum fuerit, non erit locatio, sed potius innominata forma negotij: vnde si daretur res pro locatione rei, & non pecunia, esset contr. innominatus. Sed quis dicitur locator? qui rem locat: & conductor? qui rē conducit. Ad 2. sc. quot sunt necessaria in locatione; & dico quod duo sunt necessaria, s. res, & merces: & res debet esse talis, quæ possit dominio nostro subiici, & in contractum deduci: quia qui non est dominus rei, rem alienam locare non potest. Sed merces debet esse in pecunia numerata. & non in alia re, debet esse vera, & non fictitia: debet esse certa, & non incerta. Sed quotuplex est locatio? dico quod est duplex, scilicet, inscriptis & sine scriptis. In scriptis est illa, in qua à principio ipsius fuit facta mentio de scriptura. Sine scriptura est illa, in qua non est mentio facta de scriptis. Sed quæritur, vtrum merces in locatione possit conferri in arbitrium tertiæ personæ? & de hoc recurras ad ea, quæ fuerunt dicta in instrumento vend. de pretio: & quæ ibi de pretio dicta fuerūt, hìc de mercede dicta intelligan-

In locatione quot sunt necessaria

Locatio qualiter contrahitur. tur. Ad tertiũ, s. qualiter locatio contrahitur? & dico quòd contrahitur solo consensu per finalem actum scripturæ: contrahitur ad modicum tempus, & modicum tẽpus dicitur vsq; ad 10. ann. Sed prodest hoc scire: quia si est conductor ad modicum tempus, nullum ius acquiritur in re: sed si est conductor ad non modicum tempus, habet vtile dominium, & vtilem rei vindicat. naturalem possess. & ius accusandi damnum dantes. Item prodest hoc scire: quia si est conductor ad modic. tempus, potest locator ipsum expellere. Sed conductor ad non modic. temp. non potest expelli. *Locatio qualiter dissoluitur* Dissoluitur contrario consensu: quia nihil est tam conueniens humanę æquitati, quam vnumquodq; dissolui eo vinculo, quo ligatum est. Item dissoluitur interitu rei, i. si res perit, nisi pereat dolo vel culpa ipsius. Item dissoluitur finito vsu. Ad quartum, sc. in quo conueniat, & differat locatio à venditione & empt. *Conuenientia & differentia inter locationẽ & venditionẽ.* Et primo cõuenit, quia vtraq; actio est perpetua vsque ad 30. ann.. Item quia vtraq; transit ad hæredes. Item quia in locatione in scriptis est locus pœnitentiæ. & ita in venditione. Item quia vtraq; est contractus bonę fidei. Sed differunt: quia conductor non posset vendere rem conduct. sed emptor sic. Item quia conductor non posset vsucapere rem conduct. sed emptor sic. Ad quintum, sc. ad quid tenetur locator conductori, & econtrà, & quib, actionib? Et dico, quòd locatio est quidã contractus, ex quo oritur duplex actio, sci. locati & conducti. *Locator ad quid tenetur* Actio locati datur locatori contra conduct. vt rem tradat non deterioratam, & vt eam rem restituat. Item vt videatur reconduxisse, si tenet vltra terminũ rem, si est prędium rusticum: sed secus in vrbano prædio. Item cõpetit, vt mercedem soluat congruo tẽpore. Sed quod est congruum vel debitum tempus ad mercedem soluend. *Quo tẽpore debet solui merces.* Et ad hoc sciendum sic distingue: quia aut est appositum per pactũ, quando debeat solui, & tunc pactum seruetur: aut nõ est actum per pactũ, quando debeat solui: & tunc subdistingue, quia aut est statutum vel consuetudo, quæ hoc dicit, & tunc statutum vel consuetudo tenetur: aut non est statut. nec consuet. & tunc de iure debet solui merces finito temp. locationis: & competit, vt teneatur de dolo, lata culpa, & leui Item vt omnia eius bona sint locatori tacitè obligata

Item.

Item cōpetit, vt possit expellere cōductorē de domo, si nō soluit pensionem:& hoc autore Prætore. Sed ego quæro, an locator possit conductorē expellere de domo ante finitum vsum? & dico quod non regulariter: ideo regulariter, quia fallit in 4. casibus. Primus casus est, si non soluit mercedem ad tempus limitatum. Secundus casus est, qñ res est sibi necessaria pro sua habitatione, Terti⁹ casus est, qñ domus indiget reparatione necessaria. Quartus casus est, qñ conductor malè vtitur substātia domus, vel alterius rei locatæ, vtputa, locaui tibi domū, vt illic retineres stationē pannorum, & ibi retinebas prostibulū: modò in isto casu conductor pōt expelli à locatione de domo ante finitum vsum & expeditū. Itē vt illum aboneret de mercede si res pereat fertilitatē vel fertilitatis causam. Sed nūquid tenetur locator cōductori, si locator rē vititiosam, vel animal vitiosum? Distin. est, quia aut promisit in genere, & tūc tenetur, putà, quia dixit, dabo tibi vnū de equis meis: aut in specie, & tūc si sciebat, tenetur: & si ignorabat, nō tenetur, Itē cōpetit, vt teneatur ad expensas reficiendas in re factas & locator est, qui rē locat. Et cōductor est qui rē recipit, in Instit. de locatione & conduct. per totum titul. &c.

Casus in quibus conductor potest expelli, vide in l. certi iuris. C. de locat. & cōduct.

Instrum. locationis terræ ad superficiē in ea faciendam.

ANto. concessit & locauit ad pensionem Corr. pro se & suis hæred. stipul. & recipienti quoddam Casamentum positum in parochia S. Luciæ, quod est, & esse dixit, & conuenit decem clusos, & eiusdem tales esse confines, &c. hinc ad 25. ann. proximos ad domum & superficiē ædificandam & construend. super casamento prædict. Promittens solenni stipu. di. Corr. ipsum casamentum ei & suis hæred. hinc ad dict. terminum ab omni homine & vniuersitate legitimè defendere, autorizate, & desbrigare: & ex ipso, vel eius occasione aliquam non facere dationem, donat. oblig. vel contractum: cuius prætex. præsenti locationi, vel ipsi conductori, vel eius hæredib. aliquod preiudiciū fiat, vel quominus ipse cōductor di. casamentum hinc ad di. terminum per se, & alium, quem voluerit, vti valeat, & tenere occasione prædicta. Quapropter di. Cor. promisit di. Ant. pro se & suis, hęred. recipienti domum seu superficiem ædificare in

eodem casamento,& soluere,& dare eidem pensionis nomine casaméti prædicti quolibet anno xx.sol. Bo.in festo Natiuitatis Do.Hoc inter eos expressim acto,quod si locator di.terrenum,& conductor superficiem suam aliqñ infra di.tempus vendere voluerit,teneatur vnusquisq; eorum rem suam vendere volens,alteri denuntiare:& eidem voléti emere pro x.solidis minus,quàm alteri personæ védere atq; dare. Quod si is,cui denuntiatum fuerit,infra I. dies post ipsam denuntiationem ad emptionem recipiendam,& pretium soluendũ se non obtulerit, ex tunc liceat vendere,emere volenti:& cuicunq; voluerit dare, cõditione hac vllatenus non obstante, dũmodo nullus fiat contractus, cuius prætextu di.locatio hinc ad di.terminum infringatur. Quæ omnia & sing.suprascripta promiserunt vicissim,sc.vnus alteri adinuicem solennibus stip.&c.vt in proximo instrum.locationis domus ad pensionem.

Instru. locationis terræ ad superficiem in ea faciendã. Ru.

CIrca præsens instr.quæram duo in ordine videnda. Primò,quis dicitur superficiarius,& qs terrenarius,& quare sic appellantur,& quæ iura habet superficiarius in terreno, & quæ terrenarius in superficie.Secundò, si superficiarius vult vẽdere superficiem,vel terrenarius terrenum, an vnus teneatur alteri denuntiare. Ad 1.s.quis sit superficiarius?Et dico quòd superficiarius est ille qui constituit superficiem supra terrenum.Sed quæ iura habet superficiarius in terreno?distingue quia aut est modicum tempus,& tunc nullum habet ius:quia tempore modico nullum ius domini acquiritur:aut est ad modicum tempus,&tunc habet naturalem possessionem & vtile dominium,& vtilem rei vendicationem,& ius accusandi damnũ dantes.Et terrenarius est, qui concedit terrenum ad superficiem construendam.Sed quod ius habet in superficie?habet ius expellendi superficiarium,si non soluit:nisi ille sit parat⁹ soluere pro tempore præterito & præsenti,etiã si superficiarius vult vẽdere.tenetur terrenario denuntiare,& ecõtra. Ad 2.s.nunquid superficiarius teneatur, vel cogatur terrenario denuntiare,si vult vendere superficiem,vel econtrà? Aurora est sibimet contrarius. nam suprà in primo cap.in instr.

instru. ædificij domus dixit quod sic, ad similitudinem emphyteotæ: et hic dixit quod non tenetur: tamen verius est, quod teneatur vnus alteri denuntiare: et vnus debet alium expectare per duos menses, si vult deliberare ad emendum aliâs incidunt in pœnam in instrumento contentam.

Instrumentum locationis equorum ad equitandum.

ANtonius locauit et concessit Corr. hinc ad decem dies vnum Roncinum ferratum cum comis, et zuffo, et cum vno fræno, et sella, æstimatum et appretiatum cõi concordia et consensu locatoris et conductoris 25. lib. Bo. ducendum, et equitandum vsque ad Florentiam. Confitens et asserens sibi ab ipso conductore de mercede locationis et pretij fore in pecunia numerata integrè satisfactum, exceptioni sibi non datæ, et non solutæ mercedis omnino renuntians. Quapropter dictus Corr. promisit solenniter sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando di. Ant. pro se et suis hæred. stip. di. Roncinum bene, solicitè, et diligenter custodire et saluare, pascere ac tenere: et in ipso custodiendo ac saluando summam et exactissimã diligentiã, curã, et solicitudinẽ adhibere: necnon eundem Roncinum cum di. fræno et sella in nullo magagnatum, vitiatũ, vel deterioratum, sed eiusdẽ bonitatis, soliditatis & sanitatis, vt nunc est eidem hinc ad di. terminum restituere et cõsignare: et domui suæ soluere, dare eidẽ hinc ad di. terminum prædictam æstimationem, videlicet, 25. lib. Bo. Suspiciens in se, et super se, omnem casum fortuitum. & euentum incendij, naufragij, ruinæ, rapinæ, furti, violentiæ, hostilis aggressus, vulnerum suppositturæ, claudaturæ, & subacturæ, mortis naturalis et accidentalis, et cuiuscunque morbi, et omnem alium tam diuino et humano iudicio, quàm ex quolibet genere culpæ, vel alias prouenientẽ, vel qui circa ipsum equum prouenire posset. Quòd si di. equum cum fræno et sella æquè sanum et solidum, vt di. est, non restituerit et consignauerit eidem, aut dictam æstimationem non soluerit termino supradicto, vel si omnia & singula in hoc contractu contenta non obseruauerit, aut in aliquo contrauenerit de iure vel de facto, promisit eidem persoluere atque dare duplum ipsius æstima-

tionis pœnę nomine in singulis cap. huius contract. stipulatione insolidum promissa: qua soluta vel non rata remaneant omnia & sing. suprascrip. & infrascr. Prætereà, si contigerit eam restitutionem ipsius equi ita sani & solidi, vt dictum est, aut ipsius æstimationis solutionem vltra di. terminum dilatare, pacto promisit, & conuenit eidem persoluere atque dare quolibet die, quo vltra dictum terminum dictam restitutionem vel solutionem dilatauerit, duos solidos Bo. nomine recompensationis damnorum & interesse: Sub eadem pœna: & ea soluta vel non, prædicta omnia & singula firma perdurent. Et nihilominus se soluturú æstimationem & recompensationem prædictam vbicunque locorum & fori creditor petierit ab eodem, & specialiter tempore fori Maij & Augusti de Bononia, & in ipsis foris. Item reficere & restituere sibi omnia & singula damna, & expensas, ac interesse litis, in iudicio & extra. Pro quibus omnibus & singulis firmiter obseruandis obligauit eidem omnia sua bona, renuntiãs fori priuil. exceptioni doli, cõdictioni sine causa, in factũ actioni, & exceptioni sibi nõ locati equi, & non habiti, & omni alij iuris auxilio, &c.

Instrum. locationis equorum ad equitãdum. Rubr.

CIrca præsens instr. volo quærere tria. Primò, quid operatur æstimatio facta in casu nostri instr. Secundò, an valeat istud pactum, & omni die, quo tenuerit vltra terminum equos soluat tres solidos nomine recompẽsationis. Tertiò, ad quid teneatur locator conductori, & econtra. De primò, scilicet, ad quid operetur æstimatio facta in casu nostri instr. operatur secundum quosdam, quia facit venire casus fortuitos: & si equus perit, perit periculo conductoris, & tenetur ad ęstimationem equi, propter ista verba apposita in nostro instr. quia licet equus pereat, non perit æstimatio. Ad 2. s. nunquid valeat tale pactum recompensationis? & dico quod non: quia non potest peti pœna. Sed si rem tenet vltra terminum, & ille habet aliquod damnũ, bene cogitur illud restituere. Alii tamen dicunt quod valet in specie, quia venit merces: sed in quantitatibus non quia videntur vsuræ. Ad 3. s. ad quid teneatur locator conductori, & econtra? Conductor tenetur locatori de dolo,

culpa

culpa leui,& leuissima,de casibus autem fortuitis non tenetur,nisi quando esset in dolo, vel culpa. Etiam tenetur equum restituere non deterioratum,tenetur etiã equum pascere. Sed locator tenetur conductori, si locauit rem vitiosam:verũ est,si locator suo conductori rei conductæ vitia non reuelauerit. Sed tamen distingue vt suprà in instr. primi capituli:etiam tenetur ad omne damnum & interesse,si non dedit equum bonum,prout conuenit:etiam tenetur si vitia equi non declarauit,si sciebat:etiam tenetur ad interesse circa rem,& extra rem:etiam tenetur ad impensas in re factas.

Instru. locationis operarum ad opus scripturæ faciendæ.

ANtonius promisit & conuenit solenniter sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando Corrad. pro se &suis hære.stip.scribere sibi vnum Digestum vetus in textu de tali forma,& litera, vel æquè bona,vt fecit&scripsit in primo folio primi quaterni eiusdẽ Digesti. Quam quidem literam ostendit, & ad eius similitudinem formam obtulit,& conuenit illud Digestum se scripturum: & etiã de meliori si poterit,& sciuerit.bona fide continuando bene diligenter & fideliter dictum opus sine sui vel alterius operis interpositione,vsquequo dictum Digestum totum scriptum fuerit & completum.Et hoc pro quadraginta libris Bon.quibus contentus & confessus fuit idem Anto.se à di.Corr.habuisse & recepisse 20.lib.Bon.exceptioni non datæ & non solutæ quantitatis omnino renuntians. Residuum.a.ipsius summæ di.Corra.solenni stip.promisit ipsi Ant.soluere & dare eidem hoc modo,s.decem lib. Bo.duabus partibus ipsius Digesti factis. Reliquas verò decem lib.finito & completo ipso opere. Quæ omnia & singula suprascripta promiserunt vicissim,s.vnꝰ alteri adinuicem solennibus stipu.hincinde interuenientibus, firma & rata habere & tenere,obseruare & adimplere,& non contrafacere vel venire aliqua ratione vel causa,de iure vel de facto:Sub pœna dupli dictæ quantitatis pecuniæ stip.in singulis cap.huius contr.à quolibet eorum vicissim insolidũ promissa.Item reficere & restituere vnus alteri adinuicem omnia & singula damna,& expensas , ac interesse litis &

extr. Pro quib. oīb. & sing. firmiter obseruandis obli. vnus alteri adinuicē oīa sua bona: et pœna soluta vel non prędicta firma perdurēt. Si verò fiat locatio et conuentio de aliquo opere faciendo, vtputà, de murando, aut de domo ædificanda, vel de similib. considera diligenter ea, de quib. partes concordes fuerint, et promissionem vnius ex vna parte continuè pones: & postmodum subsequenter promissionē alterius, demum ponas illam clausulam generalem: Quæ omnia et sin. vt suprà in proximo dicto instrum.

Instrumentum locationis operarum ad opus scripturæ faciendæ. Rubrica.

Circa præsens instru. volo quærere 4. Primò vtrum quis possit locare operam personalem, & si pōt, an in perpetuum, an ad tēpus. Secundò, si quis promisit lib. scribere, an liberetur interesse præstando, vel an præcisè teneatur librum scribere. Tertiò, si stetit per locatorē vel conductorē quo minus locatio adimpleatur, vel casum fortuitum non attingentē pſonā alicuius, quid iuris? Quintò & vlti. exponere notam in fine instr. contentam. De primo, an qs possit locare operā personalē? Et videtur ꝙ non: quia efficeretur verè seruus: & esset dānosum & contrarium libertati: Tñ dicas quod pōt locari in perpetuum, et ad tēpus: quia quantumcunq; quis locet operam personalē in perpetuum. liberatur interesse præstando, vel dando substitutum, qui pro se seruiat. Tñ à dominis Canonicis hæc locatio non videtur obseruanda: maximè, qñ fit ad longum vsum tēporis: quia tunc tēpora mercari videntur, cùm pluris sit opera valoris vno tēpore q̃ alio. Tñ aliquis conuenienti pretio legitimè sumit opus aliquod sua opera ædificandum. Ad 2. s. si quis promisit librum scribere, vtrum ipse liberetur interesse præstando? & videtur quod sic, quod liberetur interesse præstando. Fallit tñ in istis casib. Primò si promisit librum scribere: quia tenetur libr. scribere, & non pōt interesse præstare: & istud est in fauorem studij & scholarium. Secundus casus est in procur. actoris qui satisdedit dñm defendere in causa reconuentionis: nam præcisè tenetur dñm defendere, & non pōt interesse præstare: quod secus est de ꝓcuratore rei. Tertius casus est in opere de molien-

Opera personalis an possit locari.

Scriptor an liberetur pstādo interesse.

demoliendo: quia tenetur opus demoliri,& non pōt inter esse præstare. Quartus casus est, qñ per vim alium obligauit: nam tenetur ipsum liberare à tali oblig. præcisè: & nō liberatur interesse præstando. Ad 3. s. si stat per locatorem, quominus locatio adimpleatur per locatorē vel per conductorē, quid iuris? Distingue: quia aut stat p locatorem, aut per conductorē. Si stat per locatorem scriptorem, aut stat per eū, quia nō vult: & tunc tenetur scholari cōductori ad omne suum dānum & interesse: imò scholaris pōt ipsū compellere, vt pręcisè scribat, in tm̄ quod pōt ipsum facere decludi in carceribus, si stat per eum, quia non pōt casu fortuito: & tunc cōsequitur totam mercedē, sed in posterū tenetur adimplere, qñ poterit, si est impeditus ad tēp⁹. Sed si est impeditus in perpetuum, tenetur seruire p substitutum. Si. a. stat per conductorē, putà, per scholarē: & tunc siue quia non vult, siue quia non pōt, consequitur locator totam mercedem, si stat per casum fortuitum non attingentem personam locatoris nec conductoris, & tamen debet solui merces pro rata: quia casus fortuitus non attingēs psonā alicui⁹, alicui nō debet obesse vel pdesse. Ad 4. s. exponere notam in fine instru. contentam: & nota nostra dicit, quod quando quis conducit operam alicuius quod debet declarari, vbi, & in quo loco, debeat personaliter laborare ad euitandum quæstiones, quæ possent oriri. Sed ponamus, quod opus minatur ruinam, siue ruit, quæritur cuius damnum sit? Et ad hoc sciendum sic distingue: quia aut ruit ante opus perfectum, & tunc perit damno opificis, siue magistri facientis ipsum opus. Aut post op⁹ perfectum: & tunc subdistingue, quia aut perit vitio siue culpa opificis, & tunc perit ipsius periculo: aut vitio vel culpa domini, & tunc domini periculo perit.

Istrumentum locationis & conuentionis ad seruiendum.

Antonius locauit, & pacto cōuenit Cor. de operib. & seruitio sibi & familiæ suę præstando hinc ad vnū annū. proximum, promittens solenniter sine aliqua exceptione iuris. vel facti se obligando dicto Corr. pro se & suis hæredibus stip. fideliter & solidè facere quæcunque sibi, & familiæ suæ atq; negotiis suis vtilia crediderit, & etiā quæcun-

que sibi ab eo, vel familia sua bona fide præcepta fuerit, & res eius & familiæ suæ & cuiuscunque alterius, quæ penes eum fuerint, fideliter omni dolo & fraude remota custodire & saluare. Et de ipsis furtum non facere, nec volenti facere consentire, imò totis viribus se opponere, necnó omnem facientem, vel facere volentem aliquod furtum, damnum, vel iniuriam ipsi domino, quàm citò hoc sciuerit, vel senserit, eidem manifestare, et credentias sibi ab ipso domino impositas fideliter retinere. Et hoc ideo quia di. Corr. promisit & conuenit solenni stip. di. Martino dare sibi decenter & debitè victum, & vestitum, & calceamentum hinc ad terminum supradictum, & pro suo feudo & merito tres lib. Bo. s. dimidiam in tali termino, et reliquá dimidiam in fine anni. Quæ omnia et singu. suprascripta promiserunt vicissim, s. vnus alteri adinuicem solennibus stipu. hincinde interuenientibus, firma et rata habere ét tenere, obseruare & adimplere: & non contrafacere vel venire aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto: Sub pœna centum sol. Bo. adinuicem inter ipsos stip. promissa, & refectione damnorum & expensarum hincinde litis & extrà, et obligat. bonorum vtriusq; partis: et pœna soluta vel non, prędicta omnia & sing. firma perdurent. Insuper idem Mar. iurauit corporaliter ad S. Dei euangelia prædicta omnia et singu. à se promissa firma et rata habere et tenere, obseruare et adimplere, et non contrafacere vel venire per se vel alium de iure vel de facto. Et præterea d. Mart. precibus et mandatis Phil. se principalem constituens, promisit principaliter & insolidum sine aliqua exceptione iuris vel facti se obligando di. Corr. pro se & suis hæred. stipu. se facturum & curaturum omni exceptioni remota, quod di. Mart. omnia & sing. a se promissa firma & rata habebit & tenebit, obseruabit et adimplebit, et non contraueniet aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto. Quod si non fecerit & curauerit, vt di. est & propterea di. Cor. damnum aliquod sustinuerit, vt quia di. Mar. furtum vel damnum ei faceret, conseruabit ipse Phi. di. Cor. indemnem sub pœna centum sol. Bo. stip. promissa, & refectione damnorum & expensarum litis & extrà, & obliga. suorum bonorum omnium, & pœna soluta vel non, prædicta omnia & singula firma

gula firma

gula firma perdurent. Renuntians beneficio nouæ constitutionis de fideiussoribus, & omni alij iuris auxilio.

Instrumentum locationis & conuentionis ad seruiendum. Rubrica.

Circa præsens instru. volo quærere quatuor. Primò, quis contractus iste dicatur, & quæ actio oriatur ex eo. Secundò, qualiter sunt intelligenda illa verba, seruire sibi & familiæ, & dare victum & vestitum. Tertiò, qualiter in instru. debeat apponi iuramētum à famulo pręstitum. Quartò, qualiter in instr. debeat apponi fideiussor. Ad 1. sci. quis contractus iste dicatur? & dico quod est pro parte nominatus, & pro parte innominatus, Nominatus, inquantum locat operas suas. Innominatus, inquantum promisit dare sibi victum et vestium. Ad 2. s. qualiter sunt intelligenda illa verba, an seruire teneatur toti familiæ: dico quod non tenetur seruire nisi domino & filiis & aliis tamen tam ex familia domini, quàm alias, si per dominum commissus fuerit, & non alias: quia alteri stipulari vel pacisci seruiens nemo potest. Sed bonum est quòd seruiat omnibus. Sed qualiter intelligitur, victum & vestitum? intelligitur, decens famulo, de bibendo, & comedendo, & de vestimentis: & ideo bonum est, quod apponatur in instr. qualē victum & vestitum dare debeat. De tertio s. qualiter in instr. debeat apponi iuramentum à famulo præstitum? & dico quod debet reduci ad aliquid in specie, vtputà, iuret se non committere furtum: nam si iuraret in genere, non posset aliquo modo obseruare. Ad 4. s. qualiter fideiussor in instru. debeat apponi? & apponi debet, vt obligetur ad omne dānum & interesse domini, si est talis persona, quæ non sit consequens: vt ipse faciat ea, quæ promittit principalis: & tunc ꝓmittat illud facere, quod facere debet principalis.

Instrumentum locationis seu conuentionis facta de aliquo, qui futurus sit discipulus in aliqua parte,

Antonius posuit, & ex pacto dedit Michaëlem filium suum magistro Corr. cerdoni ad addiscendam & operandam artem calzolariæ hinc ad quinque annos proximos. Promittens solenniter sine aliqua exceptione iuris

vel facti se obligando di.Cor. pro se & suis hære. stip.se facturum & curaturum, quod di. Michaël.eius filius hinc ad di.terminum perseuerabit, & continuè cum di. magistro Cor.morabitur, & fideliter & studiosè faciet, & operabitur q̄cunq; di.magister sibi circa doctrinam & exercitium ipsius artis præcepetit, & res eius, & cuiuscunq; alterius, q̄ essent penes eum, bona fide custodiet, & saluabit, & furtū non faciet, nec volenti facere consentiet, neq; fuget, vel discedet ab eo hinc ad terminū supradi. Quod si aliquod eorum fecerit, satisfaciet de hoc ipse Ant.di.Corra.& eum indēnē seruabit, & specialiter faciet, & curabit quòd ipse Mi. quot dieb.ante terminum præter ipsius magistri volūtatē discedet: vel se remouebit a continuo exercitio di.artis, tot ei reficiet & restaurabit in eodem opere & exetcitio ad suam voluntatem post terminum supradi. & quod dabit & deferet eidem magistro domui suæ vnum anserē, sc. & duas fogatias. & duos capones quolibet anno in festo sancti Step. Et hoc ideo quia supradi.magister Cor. promisit di. An. pro se & suis hæred vice & nomine dicti Micha. stip. quod docebit & instruet ipsum Mi. bona fide in arte prædicta, & dabit eidem quolibet anno duo paria vel vnum sotularium, Quæ omnia & singula suprascripta promiserunt vicissim, scilicet, vnus alteri adinuicem solennibus stipula. hincinde interuenientibus, &c. vt suprà habes in primo instrumento huius capituli.

Instrumen. conuentionis facta de aliquo, qui futurus sit discipulus in aliqua arte. Rubrica.

Circa præsens instr. quæram duo. Primò, quis contr. iste dicatur, & quæ actio descendat ex eo. Secundò, an per istam promissionem iste sit obligatus. De primo, quis contractus iste dicatur, inquantum promittit di. Michaëlem facere stare, & continuè operari dictam artem, est contr. innominatus, s. facio vt facias: & inquantum promittit magisto suo vnum Xenium, & magister promittit dare vnum par sotularium, & contr. innominatus, s. do vt des: & nascitur actio præscriptis verbis. De secundo, an iste Antonius sit obligatus, inquantum promittit quod filius continuè commorabitur ad artē illam? & videtur quod non. quia factum alienum promittit: & nemo promittendo factum

ctum alienũ regulariter obligatur. Sed dic quod bene obligatur, quia promisit per ista verba, facturum & curaturum:& quia promittit p ista verba, nõ videtur ꝑmittere factũ alienum, sed suum ꝓpriũ, & tenetur magistro suo. vel dic ꝙ pater ꝓ filio stipulari põt, & filio nascitur obligatio quãdiu est in patria potestate, stip. ipso tñ filio consentiente. Secus in muliere: quia licet promittat per ista verba, facturum & curaturum, non tamen obligatur: quia quando mulier pro alio promittit, videtur fideiubere, & fideiubendo non tenetur, quia iuuatur beneficio Velleiani. Sed nũquid discipul⁹ videtur esse obligatus? certè nõ, siue pater, siue mater, siue alia persona pro eo promittat, quia ex alienis contract. neminem obligari certissima iuris regula est: & tñ magister obligatur patri discipuli, & non discipulo.

Instrumentum concessionis ad affictum.

ANton. dedit& concessit ad affictum Corr. pro se & suis hæredi. recipienti ad vtendum & fruendum pro certo affictu & reditu petiam vnam terræ vineatæ positam in curia sancti Georgij, cuius tales dicuntur confines, &c. hinc ad 5. annos proximos. Promittens solenni stip. ipsi Corra. prædictam concessionem firmam & ratã habere & tenere, & non contrafacere vel venire: sed ipsam rem vniuersitate hinc ad dict. terminum ab omni homine & legitimè defendere, authorizare, & desbrigare, & nullam dationẽ, oblig. vel contractum in ea re, vel eius occasione facere: cui⁹ prætextu di. concessio infringatur, vel quomin⁹ ipse Corr. dicta re vti & frui valeat hinc ad terminum supradi. Et hoc ideo quia è conuerso dict⁹ Corr. promisit & conuenit ipsi Anto. pro se et suis hæredibus stipul. dictam vineam benè colere & conseruare, & ipsam & iura sua manutenere, & ea vti & frui fideliter arbitrio boni viri, & nomine affictus& reditus quolibet anno dare & deferre sibi Bo. domui suæ omnib⁹ suis expensis decem corbes vini puri eius, videlicet, quod ex dicta vinea percipietur, vel æquè boni, in tali termino. In fine verò termini vineam ipsam æquè cultam & laboratam & in eodem statu, vt nunc est, sibi dimittere & consignare. Quę omnia & sing. supradi. promiserunt vicissim, s. vnus alteri adinuicem, &c. per omnia, vt suprà habes in primo instrum. huius capituli de lo-

catione domus ad pensionem. Et nota quòd si molendinum aut terra detur ad affictum, similem formā seruabis, ponendo tamen pacta et conuentiones, quæ agentur inter partes, & vtendo verbis congruentibus negotio. Et sic quoque facies de cæteris rebus, quæ ad affictum seu commodi culturam conceduntur.

Instrumentum concessionis ad affictum. Ru. Secunda pars.

CIrca præsens instru. Volo quærere quatuor. Primò quis contractus iste dicatur, & quæ actio descendat ex eo. Secundò, in quo differat contr. affictus à contractu emphyteotico. Tertiò, qn̄ dicitur esse sterilitas. Quartò, quid iuris si sit sterilitas. Ad 1. s. quis contractus iste dicatur? & dico quòd est contrac. innominatus comprehensus sub ista voce, do vt des: nam iste dat rem ad affictum, eò quod conuenit dare decem corbes frumenti, de illo campo. Sed si conuenisset de dando pecuniā, esset contr. locationis. Et si conuenisset de cōicando fructus, esset contr. quasi societatis & appellatur colonus partiarius. Ad 2. s. in quo differt contr. affictus a contractu emphyteotico? Primò differt: quia ēphyteota habet naturaliter possessionē, vtile dn̄iū & rei vendicationē: & iste nullum habet ius. Secundò differt: quia emphyteota tenetur facere rōm, sed affictuarius non tenetur. Differt etiā, qa ēphyteosis fit ad non modicū tēpus, & affictus fit ad modicū tēp⁹, & nō ad nō modicum. De 3. s. qn̄ dicitur esse sterilitas? sedm̄ quosdā, sterilitas dicitur, qn̄ non recolligitur semē. secundū alios, qn̄ non recolligitur bis semen, vel bis tm̄: secundum alios & melius, qn̄ vulgò dicitur. Ad 4. s. quid iuris si sit sterilitas, & dico ꝙ si sterilitas est, affictuarius tenetur diuidere fruct⁹ cū dn̄o: & debet fieri computatio de anno sterilitatis, ad annū fertilitatis, si non bene recolligitur. Dic & securius, ꝙ dn̄s suū affictuarium ꝑ anno sterilitatis ab annua pēsione soluere debet sumēdo prout natura contulerit: qa humana æquitas nō patitur affictuariū laborē simul pati & incōmodū. Quintò, exponere notā in fine instr. contētā, q̄ eget expositione. Et dicit ꝙ si datur terra aratoria ad laborandum, debes vti verbi congruis ad illam: & ita de molendino. &c.

Instrum-

Instrumentum terræ & vineæ datæ ad laborandum.

ANtoni. dedit & concessit ad laborandum Co. pro se & suis hære. recipienti vnam petiã terræ aratoriȩ vineatȩ positã in villa Boguarolæ, in loco qui dicitur fund⁹, iuxta Petrum ex vna parte, & iuxta Mar. ex altera, hinc ad 5 añ. proximos, Promittens hanc concessionẽ firmam & ratam habere, & tenere, & obseruare hinc ad terminum supradictum. Et econtrà di. Cor. promisit & conuenit solẽni stip. di. Anot. prædictam terram & vineam videlicet, q̃ aratoria est, cõgruis tẽporib. bene arrumpere remenare, & rettazare, & quarto sulco seminare, oĩb. suis expensis & seminib⁹, siue cũ dimidia suorũ seminũ, reliqua dimidia sibi à dño cõcedẽda: illa verò q̃ vineata est, quolibet anno suis tẽporibus bene putare, releuare, ligonizare, & remenare oĩb. suis expensis, laborib. palis & perticis atq; vimine: sepes & fossata locis prædictis bene manutenere. ipsam quoq; vineam propaginare, vbicunq; fuerit opportunum, & arbores non incidere contra dñi voluntatẽ, & quolibet anno trahere & ponere in ipsam terram & vineam decẽ currus proprij letaminis. Præterea segetes metere, triturare, vnas vindemiare, cæterósq; fructus colligere oĩb. suis expensis & laboribus, & fructuum oĩm percipiendorum ex possessione prædicta, s. bladi, vuarum, & cæterorum fructum tã arborum q̃ aliorum dare, & consignare, & deferre eidẽ Bo. ad domum suam dimidiam bonafide suis temporib. oĩbus suis expensis. Quæ omnia & sing. suprascripta promiserunt vicissim, s. vnus alteri adinuicem solennibus stipu. hincinde interuenientibus, firma & rata habere, & tenere, &c. vt in primo instru. de locatione domus ad pensionem. Et no. quod si fuerit solummodò vinea aut terra, quæ dabitur ad laborandum, sumes ex forma prædicta contractum secundum naturã negotij, & secundum pacta inita inter partes.

Instru. terræ vineatæ & datæ ad loborandum. Rubr.

CIrca præsens instr. tria sunt videnda. Primò, quis contr. iste dicatur. Secundò, qualiter debeat dictari istud instru. per te notarium. Tertiò, exponere notam in fine nostri instr. contentã. Ad 1. s. quis contra. iste dicatur? Et dico quòd est contractus societatis, & datur actio pro socio, &

potest esse locatio,& datur actio locati & conducti:& pôt esse contractus afficit.& datur actio præscriptis verbis,vel de dolo. Ad 2. s. qualiter istud instru.debeat dictari per te notarium? Et dico quod debet dictari isto modo: nam notarius primò habet considerare contrahentes. Ad tertium, scilicet, exponere notam in fine instrumenti nostri contentam. Et nota est per se clara,& non eget expositione.

Instrumentum boum datorum ad laborandum.

ANtonius fuit contentus & confessus se habuisse & recepisse ad laborandum ad quartam partem lucri vel damni à Corr. duos boues,s.vnum bonellum cum cornib. apertis,& alium Rosellum cum cornibus leuatis pretij, & æstimationis xxv. lib. Bon.hinc ad vnum annum proximum. Promittens solenni stipu.di. Corr.ipsos boues fideliter et diligenter curare custodire & saluare,pascere ac tenere omnibus suis expensis:ipsósque non vendere, alienare,vel obligare sine expressa dñi licentia et mandato in se dictarum boum semper dominium reseruantis. Ita quod à quocunq; altero possidenti pleno iure valeat vendicare. Et pro sum̃a di.quartæ partis sui laborari dare et deferre eidem Bo.domui suæ 12.corbes frumenti boni, pulchri,& nitidi in festo sanctæ Mariæ mensis Augusti. In fine verò termini dictos boues aut prædictam æstimationem cum quarta parte lucri,siue tm̃ minus ipsa æstimatione, quantum fuerit quarta damni ipsi domino dare et consignare: Veruntamen si dicti boues,aut alter eorum, ipsius laboratoris,aut eius nuntij,vel familiaris culpa,dolo,fraude,vel mala custodia perierit, aut deuastatus vel perditus fuerit , ad ipsum laboratorem spectet singulariter totum damnum. Et si contingerit eum ipsos boues per octo dies vltra dictum terminum retinere,quia eos vel dictam æstimationem consignet,vt dictum est,ex tunc deinde ad vnum annum,et sic de singulis annis ipsos à dicto domino retinere,et eidem pactis & conditionibus teneatur, si de ipsius domini processerit voluntate:quia sic actum extitit inter eos. Quæ omnia et singula suprascripta promisit idem Anto ipsi Corra.pro se et suis hæredibus stipulanti,firma et rata habere,tenere,et non contrafacere vel venire per

el per alium aliqua ratione, ingenio, vel causa, de facto. Alioquin promisit eidem persoluere duplum istius æstimationis & pretii pœnæ no- n singulis capitu. huius contractus insolidum uia soluta vel non, rata maneant omnia et sin- scripta & infrasctipta. Et nihilomin⁹ vnũqdque prout promisit & cõuenit se restiturũ soluturũ vbicunque locorum & fori ipse Corra. petierit & specialiter tempore fori Maij & Augusti & Bo. oris. Item reficere & restituere sibi omnia & sin a, & expensas, ac interesse litis & extrà: & de his simplici verbo sine sacramento vel alia proba per promisit præceptum recipere à cõi Bon. de oib. & sing. adimplendis hinc ad tertiàm diem, o. lib. Bon. stip. promissa & pœna soluta vel non mnia & sing. firma perdurent. Pro quib. oib. & miter obseruandis obligauit eidem omnia sua untians fori priuilegio, exceptioni sibi non da- on habitorum boum ex di. causa, & omni alij io. Veruntñ nota quod contr. prædictus maledi e continet prauitatem. Quod ideo di. est, quod e pactum se legitimè facere posse putant, ab hac peracti via resiliant. Sed ex huiusmodi concessio ít contr. rationabilis & fidelis, dumodo formam a in tribus mutaueris locis. Quia vbi dicitur ad partem lucri vel damni, dices solummodo, ad partem lucri. Secundò vbi dicitur siue tñ minus atione, quantum fuerit quarta damni, dices siue psa æstimatione quantum fuerit totum dãnum. stquàm dixeris ad ipsum laboratorem spectet er totum damnum, addes hoc, Et si diuino iudi- tuito casu perierit, totum damnum antedictum um pertineat, & ita erit contract. bonus & iustus: n⁹ bene recepit in se diuinum iudicium: Quod uinum iudicium in animalibus & corporalib. tare non possumus. quanto magis ergo illud in ris recusare non debemus: imò si conductarius lo se astringat, non valet: quia temere & inuti- latum iri visus est.

Instrumentũ bonorum datorum ad laborandũ. *Rub.*

CIrca præsens instr. volo quærere quatuor. Primò, quis contractus iste dicatur, & quæ actio descendat ex eo. Secundò, quomodo sunt intelligenda illa verba, ad quartam partem lucri siue damni. Tertiò, ad quid operetur illud pactum, ꝙ si boues tenuerit vltra terminũ, an videatur reconduxisse: & quid iuris, si pactum non esset appositum. Quartò, exponere notam in fine instr. positam, Ad 1. s. qs contract⁹ iste dicatur? Et dico quòd iste est contractus nominatus, contractus locationis, qñ cõuentum est de mercede in pecunia numerata. Quandoq; est contractus innominatus, & hoc est, qñ conuenit dare mercedẽ in aliqua specie, & non in quantitate: & est cõprehensus sub vocib. facio vt des. i. patientiã præsto te vti bobus meis, vt des, s. mercedem. Cõpetit actio de dolo & præscriptis verbis. Ad secundum, s. qualiter sunt intelligenda illa verba, ad 4. partem lucri vel dãni? Et dico ꝙ sunt intelligẽda de lucro, quod fit in bobus: Nam si boues valebant xx. lib. & nunc valent xxx. illæ x. veniunt diuidendæ inter locatorem s. & locatorium. Sed quid si dixisset, ad 4. partem lucri vel dãni, ꝗ fit cum bobus, & tunc illud lucrum, quod fit laborando cum bobus, venit diuidendum. Sed intentũ nostri inst. est intelligẽdum ad 4. partem lucri vel damni, quod fit cũ bobus: & hoc patet. quia præstitit mercedem pro suo labore, & propter suum laborem. Ad 3. s. si quis tenet rem conductam vltra terminum, an videatur reconduxisse, & quid operetur pactum in nostro instr. appositum? distingue: qa aut fuit rusticum prædium aut vrbanum, aut res mobilis. Si fuit rusticum prędium, vtputà, aratorium vel vineatum, & tunc an sit locatio in scriptis, aut sine scriptis. Si in scriptis, & tunc non videtur reconduxisse: quia debet apparere alia scriptura, & alius consensus. Si. a. sine scriptis, & tũc videtur tacitè reconduxisse eisdem pactis & conditionib. Si. a. est vrbanum prædium. vtputà, domus, & tunc non videtur reconduxisse: sed tenetur soluere pro ea parte, quam tenuit, siue pro eo tempore, Et est ratio diuersitàtis: quia omni tempore inueniuntur inquilini, sed non coloni. nisi certis temporib. Si. a. est res mobilis, putà, boues, & tũc non videtur reconduxisse: imò cõmittit furtum, & furti a-

ctione

ctione pôt conueniri. Sed ad quid operatur pactum in nostro instr. appositũ? dico quod multum operatur, quia videtur reconduxisse per pactum: quia ait Prætor. Pacta bona fide facta seruabo. Ad 4. s. exponere notam in instru. fine contentam. Nota dicit contractum istum esse fœneraticium: sed ad hoc vt non sit fœneraticius, debet dicere ad quartã partẽ lucri, & ad totum damnum, quod euenisset diuino iudicio: sed si periret culpa vel negligentia conductoris, tunc totum damnum debet esse ipsius conductoris.

Instrumentum socida ad saluum capitale.

ANtonius fuit confessus & contentus se habuisse & recepisse in socidam ad saluum capitale à Corrad. vnam vaccam bonellam pretij et æstimationis decem lib. Bono. hinc ad tres annos. Promittens solenni stip. di. Cor. di. vaccam et omnem futurũ eius fœtum et fructum diligenter et fideliter custodire et saluare, pascere ac tenere omnib. suis sumptibus et expensis. Et ipsam vaccam aut aliquem eius fructum vel fœtum non vendere vel alienare sine domini licentia, & mandato speciali, in se semper dominium reseruantis: ita quod possit eam et omnem eius fœtum à possidente quolibet vendere. Ex fructib. verò et fœtib. vaccæ prædictæ prioribus, videlicet, qui ex ipsa sumentur, tm̃ ipsi dño consignare et dare quousq; sibi de ipso capitali, et pretio ad integrum satisfaciat. Et eo capitali consignato et dato, totius eius, quod abinde superetit, dimidium dare domino supradi. Veruntamen si vacca prædictã aut aliquis eius fructus vel fœtus ipsius Antonij, vel eius nuntij siue familiaris culpa, aut dolo, vel mala custodia perierit, aut perditus, vel deuastatus fuerit, di. domino restituat ad integrum pretium supradi. cum omni damno vel interesse suo, Sed si diuinum iudicium vel fortuitus contigerit casus, tunc specter totum damnum ad dominum. Quæ omnia et sing. suprascripta idem Ant. promisit solenni sti. dicto Corr. firma et rata habere, et tenere, et obseruare, et non contrafacere vel venire aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto: Sub pœnã dupli di. pretij stip. promissa, et refectione damnorum et expensa. litis et extra, obligatione omnium suorum bonorum: et pœna soluta vel non,

prædicta omnia & sing. firma perdurent. Renuntians exceptioni sibi non datæ, & non habitæ vaccæ ex causa & pacto prædicto, vt dictum est, & omni alij iuris auxilio.

Instrumentum socida pecudum sub alia forma, videlicet, ad saluum caput.

ANtonius fuit confessus & contentus se habuisse & recepisse in socidam à Corra xxv. pecudes pretij & æstimationis xx. lib. Bon. hinc ad tres annos proximos. Promittés solenni stip. di. Corr. dictas pecudes & omnes ipsarum futuros fructus vel fœtus fideliter & diligenter custodire & saluare, pascere ac tenere omnibus suis expensis. Et ipsas aut ipsarum fructus vel fœtus non vendere vel alienare sine licentia ipsius domini in se semper dominium reseruátis: ita quod possit eam à quolibet possidente vendicare: Fructuum verò & fœtuum ipsarum ouium, s. agnorum, lanæ, et casei dimidiam partem bona fide di. domino ad voluntatem suam consignare et dare: et in fine termini cepto pos, s. ipsas easdem pecudes socidæ supradictæ vel alias, quę ex eis tunc temporis extabunt, ipsi domino restituere & consignare. Veruntamen si dictæ pecudes aut aliqua ipsarum vel earum fructus vel fœtus ipsius Ant. siue eius nuntij seu familiaris culpa, aut dolo, vel mala custodia perierint, aut perditi, vel deuastati fuerint, totum damnum spectet ad eum. Si verò diuino iudicio vel fortuito casu hoc euenerit, ad di. dominum spectet damnum, dummodo ipse Ant. de hoc ipsi domino per pręsentationem corij pecudis mortuæ vel aliter, faciat fidem plenam. Quæ omnia & singula suprascripta, &c. vt suprà in proximè dicto instrum.

Instrum. socida, videlicet, ad saluum caput. Rubri.

CIrca præsens instru. volo quærere tria. Primò, quis contractus iste sit. Secundò, quæ sit socida. Tertiò, quomodo fiat socida. Ad 1. s. quis contr. iste sit? & dico quòd est contractus societatis, & nascitur actio directa ex vtraque parte. Ad 2. s. quæ sit socida? & dico quod socida est brutorum animalium cum fructu & fœtu alteri communicandorum contracta societas. Verba ista p se satis sunt clara. Ad 3. s. qualiter fiat socida? Et dico quòd fit ad saluum capitale,

capitale, vt ille ante partem habeat sibi dare capitale. Fit ad saluum caput, vt debeat dare illas pecudes, quas dedit, vel totidem de fructu & fœtu eorum animalium. Fit etiam vt omnia veniant diuidenda: verum in fœtu communiter nascenti.

Instrumentum electionis.

CVM defuncto bonæ memoriæ domino Candulfo sacerdote rectore ecclesię sancti Alberti vacaret ipsa ecclesia sacerdote, et propterea in substituendo successore infrascripti parochiani dictæ ecclesiæ ad sonum campanæ per nuntium solenniter requisiti in eadem ecclesia conuenissent, s. talis & talis facta tandem inquisitione diligenti, & Spiritussancti gratia inuocata ad honorem Dei beatæ virginis Mariæ sanctique Alberti, & omnium sanctorum infra cæteros ibi nominatos plena concordia & consensu, in dominum Petrum virum vtique multa honestate præditum vnanimiter consenserunt, & ipsum in presbiterum & rectorem dictæ ecclesiæ postulauerunt, eligendo & postulando elegerunt, vt hoc modo vel quocunque alio, quo ipsa electio valere potest melius, & tenere valeat, & teneat pleno iure.

Instrumentum electionis facta de aliquo in Abbatem alicuius monasterij per formam compromissi.

CVM olim bonæ memoriæ domino Phili. Abbate monasterij sancti Prosperi viam vniuersæ carnis ingresso, & in eadem ecclesia ipsius corpore tumulato, fratres & monachi eiusdem monasterij ad tractandum de futuri pastoris substitutione in capitulo conuenissent & considerantibus eis, quòd potius in paucis sæpe sanioris consilij spiritus venit, vno consensu et vnanimi voluntate tres ex eis, sci. dominum. T. dominum B. & dominum M. vtputà fidelissimos viros pro futura facienda electione pastoris reliqui omnes ibidem continuò elegissent, ipsam eis electionem et omnem super eandem electionem ipsorum omnium vicem totaliter committentes, et plenam eis authoritatem, potestatem, et licentiam dantes, illum in pastorem & Abbatem ipsius monasterij eligendi, quē pro bono statu

ipsius monasterij in spiritualibus et temporalibus viderit & decreuerint meliorē:ibidem dñi. T. B. & M. discedentes in partem, & orantibus eis Spiritussancti gratiam inuocantes post solicitam & longam examinationem considerata domini Io. honestate, prudentia, moribus, et vitæ multiplici sanctitate, et ex authoritate et potestate eis tradita in ipsum dominum Io. vnanimiter consenserunt: et inuocato nomine Patris & filij & Spiritus sancti, vice & nomine omnium fratrum et totius capituli prædictorum ipsum nominauerunt eligendo, et elegerunt nominando in pastorem & Abbatem monasterij antedicti: electionem ipsam mox coram dicto capitulo publicantes, et de his omnibus mihi infrascripto notario publicum mandantes conficere instrumentum.

Electio de aliquo in Abbatem alicuius loci per formam scrutinij facta.

CVM olim bonæ memoriæ dom. Phil. Abbate monasterij sancti Prosperi viam vniuersæ carnis ingresso, et in ipsius corpore in eadem ecclesia tumulato, fratres et monachi eiusdem monasterii hi, videlicet ad quos successoris spectat electio, & ad tractandum de futuri pastoris substitutione in capitulo conuenissent, et vno consensu ac vnanimi voluntate tres ex eis. s. dominum B. & dominum. M. & do. T. pro inquirendis diligenti scrutinio votis fratrum. Reliqui omnes ibidem continuò elegissent: et iidem domini B. M. & T. discedētes in partem ex cōmisso eis officio, & ex concessa eis authoritate prædicta primò ad se do. Iaco. vocauerunt adiurantes eum per Deum viuum, vt eum nominet, in quem ex voto consensit, & quem credit pro bono statu ipsius monasterij in temporalibus & spiritualibus meliorem, ipso itaque domino Iac. nomināte protinus dominum Io. & consentiente in ipsum eodēque consensu & nominatione scripta, subsequenter talem alium vocauerunt: quo etiam per Deum viuum modo simili adiurato nominauit talem, & consensit in ipsum: quo consensu, & nominatione scripta deinde talem alium vocauerunt ipsum eodem modo etiam adiurantes, qui talem nominans consensit in ipsum, vnde hac nominatione scripta, &c. & sic de singulis. Postq̃ .a. ipsi tres ceterorum fuerint vota

rint vota scrutati, examinauerũt eadẽ adiuratione pmissa hoc modo adinuicẽ semetipsos: duo.n. ex eis tertium adinuicẽ sunt scrutati, & ita diligenter inquisitione, vt di. est, de seipsis facta di. dñs T. nominauit talem, & consensit in ipsum: & di. do. B. nominauit talẽ, & consensit in ipsum: & di. dñs M. nominauit talem, & consensit in ipsum. Igitur singulorum fratrum votis sigillatim & secretò scrutatis, et diligẽtissimè inqsitis eisdẽ in scriptis redactis: & di. tres sua & pdictorũ aliorũ vota oĩm fratrum mox in præsentia toti⁹ capi. publicauerunt, ipsa legi per ordinem facientes: & cũ facta fuisset diligens collatio zeli ad zelum, numeri ad numerũ, et meriti ad meritũ: qa rõe zeli numerari, meriti, et vota fratrum nominantium eundẽ do. Iaco, et consentientium in eundẽ sunt plura, & potiora reperta. Surgens incõtinenti vnus de senioribus, videlicet, do. Michaël de volũtate oĩum ipsi⁹ capi. fratrum, vice & nõe ipsorum fratrum & totius cap. inuocata gratia Spiritussancti ad honorẽ Dei & beatę Marię virginis, et sancti Prosperi, omniũmq; sanctorum, prædi. do. Iac. elegit in pastorẽ & Abbatẽ monasterij antedi. & electionem ipsam corã oĩb. fratribus, & toto capit. publicans subsequenter; et sic dicta electione ipsi do. Iaco. protinus nuntiata, licet ex humilitate se plurimum excusaret, et se insufficientem assereret et indignum fratrib. tñ instantibus vehementer timens diuinis dispositionibus contra ire: & ppeą iugo Dñi et voluntatis Dei ceruicem cordis humilians, diuinæ pietatis auxilio inuocato ex quo colli fit erectio, elapsis donatur virtus, assentiendũ duxit: Licet timidè, deuotè tñ ac humiliter votis fratrum electionẽ ipsam officium & onus impositum suscipiens et acceptans. Itaq; fratribus magna exultatione gaudentib. psallentibus, et cantantibus altis vocib. Te Deum laudamus. Campanis pulsantib. ipsum do. Iac. sumentes, et ducentes in ecclesiam supradictam inuocato nomine Patris & filij & spiritussancti, eundem in sedem pastoralẽ & Abbatem cum cordis iubilo posuerunt. mandantes mihi infrascripto notario vt publicum conficiam instrumentum.

Instrumentum electionis. Rubrica.

Tertia pars.

Circa præsens instrumentum volo quærere qua-

tuor. Primò, quæ sit electio, quare sic appellatur. & vbi fit. Secundò, qui possunt eligere, et qui non: qui debent et qui non. Tertiò, qui debent et possunt eligi, et qui non. Quartò, qualiter & quõ fiat electio, et formare quasdam quæstiones ad materiã facientes. ad i. s. q̃ sit electio? Et dico quòd electio est alicuius personæ idoneæ ad aliq̃ dignitatẽ seu fraternam charitatem seruata forma canonice facta vocatio. Hæc definitio colligitur ex cap. cũ in cunctis. & cap. cùm ecclesia Vulterana. ac cap. quia pp. de electio. & cap. cùm olim. de arb. Verba satis sunt clara, & non eget expositione. Dicitur electio ab eligo, is: et est facienda in loco consueto, & honesto. Sed qñ est facienda electio? certè qñ ecclesia vacat pastore. Ad 2. s. qui habent eligere? distingue, quia aut ecclesia est parochialis, et tunc patroni habent eligere, & si non habet patronos, tunc vicini habẽt eligere, & oẽs patroni habent consentire. Si. a. est conuentualis, & tunc oẽs de conuentu ecclesiæ: & si aliquis abesset, debet requiri: & ille põt ritè vel per se vel per proc. Sed pone q̃ pc. vult dare vocem suo nõe vni & pcu. nõe alteri? nunquid põt? dicit q̃ si habet speciale mãdatũ ad certam personã: & tunc illi habet dare illã vocẽ, & non alteri. Si. a. non habet speciale mandatum ad aliq̃ personã: & tunc debet dare ãbas voces cui vult vniuersaliter, aliàs videretur mala fide agere. Sed qui debent eligi? certè illi, q̃ sunt in sacris ordinibus constituti, non. a. impuberes, non infantes, non in turpitudine nati, non infames, non excommunicati. Si ecclesia est cathedralis: & tunc canonici habent eligere, nisi sibi electionẽ reseruauerit sumus Ponifex. Ad 3. s. q̃ possunt eligi dico quod omnes, quib. non est prohibitum. Et ad hoc vt quis possit esse episcopus, ista sunt necessaria, anni 30. completi: sacer ordo, quod sit in sacris ordinibus constitutus, puta, quod sit presbiter, etiam quod sit de mera & libera voluntate electus non. a. coactus: & morum grauitas, id est, quod sit morigeratus: sapiẽtia, id est, quod sit sapiens, sponsa parentis, id est, quod sit natus de vero et legitimo matrimonio. Vnde versus:

Anni triginta, sacer ordo, pura voluntas,
Et morum grauitas, sapientia, sponsa parentis,
Concurrens fama decem hec est pontificale.

Electio quid sit.

Qui possunt eligere.

Qui possunt eligi.

Sed

Sed ad hoc, vt quis possit esse presbyter, debet esse 20. annorum completorum, non debet fieri per simoniam .i. per pecuniam, & non qui semel in causa succubuit, vnde cautè faciunt hodie, quod non possunt obtinere, renunciant, vt si ecclesia vacaret aliâs adhuc possint eligi? debet etiam fieri confirmatio per maiorem, puta, per episcopum, vel alium supra. Ad 4. §. qualiter fiat electio? & fit trib. modis. Vno modo per viam compromissi, vt in aliquibus, ad quos spectat electio. Secundo modo per viam scrutinij de voto cuilibet seruato sacramento premisso: posteà debet fieri computatio meriti ad meritum, numeri ad numerum, zeli ad zelum. Vnum tamen scias, quia illi, qui vota scrutantur, primò habent eligere præstito sacramento cuiuslibet ipsorum. Volo autem formare aliquas quęstiones, quarum prima talis est: Quæritur vtrum illi tres scrutatores possint esse aliunde, quàm de collegio? & dico quod sic, quamuis litera nostra sit in dubio. hoc tamen intellige fieri posse per fideicommissionem iuraméto prius scrutatoribus præstito, vt vitetur suspicio. Secunda quæstio est, vtrum isti scrutatores possint esse plures quàm tres, nec pauciores? Tertia quæstio est, vtrum ipsi compromissarij possint esse extra collegium, dico quod sic, vt capitu. tanquam alij de creandis not. dicitur in tractatu notularum. *Electio qualiter fiat.*

Priuilegium creandorum notariorum ab aliquo authoritatem habente concessum.

DE imperialis plenitudine potestatis in egregios viros comites de Panico idcirco creandorum tabellionum iurisdictio emanauit, vt eiusdem iurisdictionis gratiam imperij refunderent in subiectos: ea propter ex indulto eis super hoc ab imperiali culmine priuilegio speciali, vt in eodem euidentius continetur. Vir nobilis do. Ant. comes de Panico, An. Boëtij publicum & authenticum Tabellionem creauit, & fecit ipsumque flexis genibus deuotè suspicientem de arte ac officio tabellionatus publicè operando, tam in instru. & vltimis voluntatib. & quibuscunq; iudiciorum actis authenticè conscribédis, q̃ in oib. & fin. faciédis, q̃ ad officiũ di. spectãt p̃ oẽs terras, & loca, q̃ Romanum profitentur imper, cum penna & calamario legitimè

inuestiuit. Qui Anto.ipsi domino comiti vice, & nomine Imp Rom.recipienti corporale præstans fidelitatis debitę sacram.iurauit etiam ad sancta Dei Euang.tam instru.publica, quàm priuata, vltimas volunt. & quæcunq; iudiciorum acta, & omnia & singu.quę ex debito ipsius officij facienda occurrerint, conscribenda iustè, purè, ac fideliter omni simulatione, falsitate, & dolo remotis, scribet, leget, & faciet: & scripturas illas, quas in publicam debuerit formam redigere, in mēbranis & non in chartis abrasis legaliter cōscribet: nec non sententias, & dicta testiū quousq; publicata fuerint & aperta, sub secreto fideliter retinebit. Et omnia rectè faciet, quę ad idem officium pertinebunt.

INCIPIT SEXTVM CAPVT.

De compromissis.

HAbentur in hoc operis sexto capitulo compromissi, laudi, pacis & concordiæ, societatis, diuisionis, & denunciationis disposita per ordinem instrumenta.

Incipit sext. cap. De compromissis. Rubric.

VOlētes prudētum semitas imitari q in prin. suis semper Christum Do. inuocant, vt in princ. Instituti colligitur, & in princ. summæ nostræ. Idcirco ne breuitatis causa redargui valeam de hæretica prauitate benignitatis cælicæ assumo vocabulum, ac intemeratæ, purpureæ, piæ matris eius, eis supplicans humiliter & deuotè, quanquam indignus vt mihi concedant gratiam, vt huius sexti cap. lecturam bene incipiam, melius meditare valeam, atq; optimè omnia ducam ad debitum complement. dicendo, in nom. Do. amen. Præsens sextum cap. ad superiora continuatur altero de duob. modis. Vno modo sic. Nós suprà vidimus princ. huius libri. quod iste liber fuit diuisus principaliter in partes tres. Nam in prima parte ponitur de contractib. & pactis. In secunda de vltimis voluntatib. defunctorum. In tertia de iudicijs & ordine iudiciorum.

Continuatio capituli Iterum prima pars subdiuiditur in sex cap. sed cùm dictum sit de primis quinq; cap. restat nunc per ordinem videre de sexto, sc. de cap. compromissi, quando contrahentes veniunt ad cōcordiā. Cōtinuatur & secundo modo sic:

Nos

Nos suprà vidimus in capi. præcedētib. qualiter homines paciscendo contrahendo veniunt ad concordiam. Sed qa non solùm istis modis, sed etiam aliis homines veniunt ad concordiam, s. per viam compromissi, laudi vel arbitrij, pacis & concordiæ, &c. ideo de illis modis in præsenti 6. cap. videamus, h. e. quod dicit rub. cùm dicit, incipit sextū cap. cōpromissi laudi, &c. Præsens cap. diuiditur in 6. partes, i. in sex instr. & quodlibet inst. est pars per se. Modo autor more aliorū cap. præmittit qddá procemium, in quo qdē pœmio continuatur diuisio toti⁹ præsentis capi. &c. *Alia cōtinuatio*

Instrumentum compromissi.

De lite & superlite, & controuersia, quæ vertebatur et erat inter An. ex vna parte, & Cor. ex altera: quæ quidē talis erat: Petebat namq; di. An. à di. Cor. cen. lib. Bo. quas dicebat ipsum Cor. sibi debere occasione societatis, seu ratione societatis hactenus inter eos habitæ ad pannos emēdos & vendendos, Quod quidem di. Corrad. negabat: ipse Anto. ex vna parte, & d. Cor. ex altera cōpromiserunt cōiter & concorditer in Phil. tanquam in arbitrum, & arbitratorem, amicabilem compositorem, dispensatorem, & bonum virum: promittentes per se & eorum hæredes adinuicem, s. vna pars alteri solennibus stip. hincinde interuenientibus: & ipsæ ambæ partes di. arbitrio & arbitratori pro se & suis hæredib. stip. dare, parere, obedire, & non contrauenire aliqua rōe vel causa, de iure vel de facto omni laude, arbitrio, di. definitioni. & pronuntiationi eius? quæ vel quas inter eos super prædi. aut aliquo eorum, vel prædict. occasione fecerit, dixerit, pnuntiauerit, definiuerit, aut arbitratus fuerit cum scriptura vel sine, semel vel pluries, diebus feriatis, & non feriatis, sedendo & stando. Qñcunque & qūocunq;, qualitercunq; & vbicunq;, cum iuris cognitione, & oī iuris solennitate, & cognitione omissa, partib. & absentib. dūtñ citatis nullóq; prætermisso obstāte: Sub pœna 50. lib. Bo. stip. adinuicem inter eos, & ab ipsis ambobus di. arbitro, & arbitratori in singulis cap. huius compmissi. et laudi, et arbitrij ferendi insolidum promissa: quæ toties insolidum comittatur, et exigi possit, quoties contra factum fuerit, & sub refectione damnorum & expensa-

rum litis & extra & oblig. bonorum vtriusque partis: & pœna soluta vel non, hoc compromissum, & laudum, seu arbitrium ferendum nihilominus obtineat plenā firmitatē. Nota, quod differentia est inter arbitrū & arbitratorē: nā arbiter est, qui iudicis partes sustinet: & qui cognoscit ordinario iudicio, sicut iudex: & ab huiusmodi sententia appellari non potest: & sententia huius, dicitur arbitrium, siue sententia arbitraria. Arbitrator est, qui non seruato iuris ordine cognoscit, & definit amicabiliter inter partes: & pronuntiatio hæc dicitur laudum vel lauda pronuntiatio: & ab hoc pōt appellari, & illud pōt reduci ad arbitriū boni viri. Item scias, q arbiter esse prohibetur minor 25. ann. & furiosus, & seruus, & fœmina: & hi qui iudices esse non possunt, arbitri esse nō possunt: quia ad instar iudiciorum huiusmodi arbitria sunt redacta. Arbitratores. a. multi esse possunt, qui non possunt esse arbitri, l. iudices ordinarij, vt proconsul, & preses prouinciæ: & etiam monachi. Notio insuper arbitri expirat finito tempore instantię et iudicij. i. triennio. Præterea personę quæ in arbitrum compromittunt, tales esse debent quæ stare in iudicio, & subire iudicium possunt. De crimine in arbitrum cōpromitti non potest: sed sic in arbitratorem. Insuper in compromissis debet apponi pœna. Item arbiter vel arbitrator non potest super alio arbitrio arbitrari, vel laudare, quam super eo quod in compromisso continetur: quia non pōt excedere fines compromissi, vel mandati. Aliquis etiam non pōt compelli recipere compromissum, sed receptum cogitur consumare nisi iustam habeat excusationem: q̃ quidē habere pōt ex multis causis. Cæterum scias, quod aliquā do fit compromissum solummodò in arbitrum, aliquando solummodò in arbitratorem, aliquando in arbitrum & arbitratorem simul vt suprà in prædicto instrumento.

Instrumentum compromissi. Rubrica.

PRæsens instr. sic continuatur: Nos nunc vidimus, quòd istud capit. diuiditur in sex partes. Nam in prima parte ponitur de cōmpromisso. In secunda de laudo & arbitrio. In tertia de pace & concordia. In quarta de societate. In 5. de diuisione. In sexta de denuntiatione. Sed cùm non sit adhuc

adhuc di. de aliqua parte, nunc dicamus de prima, scil. de compromisso. Istud instr. habet 4. capit. Primum est litis & controuersiæ. Secundum est compromittentium, siue contrahentium. Tertium est promissionis, quòd stabunt dicti contrahentes laudo vel arbitrio arbitri. Quartum et vlti. est pœna cum refectione damnorum, et obligat. omnium bonorum, &c. Tamen quia hic compromissi materia subinfertur, de iure et materia compromissi vt nihil ex eo dubitabiliter moueat mentem, in causa octo sunt notabiliter aduertenda. Primò, quid sit compromissum, et quare sic dicatur. Secundò. quis sit arbiter, et quis arbitrator, et quæ differentia sit inter arbitrum et arbitratorem. Tertiò, qui possunt esse arbitri, et qui nõ. Quartò, qui possunt in arbitros compromittere, et qui non. Quintò, de quibus rebus et causis põt in arbitrum compromitti. Sextò, qualiter compromissum roboratur et firmatur. Septimò, qualiter compromissum finiatur, et tollatur. Octauò, et vltimò exponere singula verba in nostro instru. contenta. Ad 1. s. quid sit compromissum? & dico quòd compromissum est actus legitimus trium personarum vel plurium in quasi iudicio contendentium super ciuili vel pecuniaria quæstione. Modò exponamus singula, verba, et primò dicit Compromissum est act⁹ legitimus et per hoc patet, ꝙ compromissum fuit à iure ciuili inuentum et introductum. Sequitur trium personarũ, s. actoris, rei, & arbitri: nã sicut in iudicio, tres requiruntur personæ, s. actor, reus et iudex: ita et hic requiruntur tres personæ nunc vt dixi. Sequitur, in quasi iudicio contendentium, & per hoc nota quod arbitria ad instar iudiciorum sunt redacta, & in multis arbitria conueniunt cum iudiciis. Primò, quia in iudicio requiruntur tres personæ, ita et in compromisso: et qui possunt iudicio interesse possunt arbitros eligere: & illi, qui possunt iudices esse & arbitri. Sed differunt inter se, quia arbitrium est voluntarium, sed iudicium est necessarium. Item differunt, quia ex arbitrio non datur actio vel exceptio, sed ex sententia iudicis sic. Item quia à sententia iudicis potest appellari, sed ab arbitrio non. Modò sequitur vltimò, super ciuili vel pecuniaria quæstione. Et per hoc nota quòd super ciuili vel pecuniaria quæstione põt

Compromissum quid sit

fieri compromissum, non.a. super criminali quæstione, nisi super ea imponatur pœna pecuniaria. Sed quare dicitur compromissum: certè dicitur à compromitto, cõpromittis: et cõponitur ex trib. integris, s. ex com, pro, & misto, vnde venit compromitto, tis? vnde cõpromittere nihil aliud est, q̃ simul se in aliquẽ sponte de re in iudicio dubia committere: & sic nomen est consequens rei vt esse debet: vt Insti. de dona. §. est & aliud. Ad 2. prin. mem. s. quis sit arbiter, & quis sit arbitrator? Et dico quod arbiter est ille, qui de consensu partium eligitur, & in eum sub pœna per stipul. promissa cõpromittitur, vt metu pœnę stetur eius laudo & arbitrio. Modò expono ista verba: primò dicit. arbiter est, qui de consensu partium eligitur. Per hoc nota, ꝙ arbiter debet eligi de consensu ambarum partium. Nã nisi ambæ partes consentiant, non erit arbiter. Vel dicas de consensu ad differentiã iudiciorum: q̃a iudicia ex parte actoris, rei, & iudicis sunt necessaria. Sed istud cõpromissum oĩno est voluntarium. Modò sequitur, vt in eum: no. in eũ non .a. in eam: nã mulier arbitrix esse non põt, sed sic arbitratrix: vt infrà in tertio puncto dicetur: et si nolunt consentire arbitrio, non coguntur, sed incidunt in pœnã. & h. e. q̃d sequitur in definitione, per stip. promissam. Modò sequitur, vt metu pœnæ eius stetur laudo vel arbitrio: & ideo dixi, per stipu. promissam: quia nisi pœna per stipu. promittatur, peti non põt: & ideo apponitur pœna, vt cogantur stare arbitrio arbitri: & si nolunt, soluant pœnam. Sed quis est arbitrator? certè arbitrator est ille, qui amicabiliter et de facto cognoscit. & sic potes notare differẽtiã inter arbitrũ & arbitratorẽ p ea q̃ dicta sunt. Ad 3. prin. mẽ. sc. qui possunt esse arbitri? & dico quòd qui non ꝓhibentur à lege: vnde masculus põt esse arbiter, sed mulier non: quia repellitur à publicis et virilib. officiis. Sed bene põt esse arbitratrix, & amicabilis cõpositrix. et de facto cognoscere, non. a. de iure. Item liber homo põt esse arbiter, et non seruus: quia arbitria sunt de iure ciuili introducta: & de iure ciuili seruus pro mortuo reputatur. Sed iuxta istũ seruũ ibi formo aliquas quæsti. Pone ꝙ seruus factus est arbiter partib. ignorantib. ipsum fore seruũ, & tulit sententiã, nunquid valet ista sententia? certè non, si partes compromittentes post sententi-

Compromissum quare dicitur.

Quis arbiter, et quis sit arbitro.

Arbitri qui esse possunt.

sententiam latam nouerint arbitrũ fuisse seruũ. Tñ sentẽtia valeret, vtraq; parte cõsentiente. Sed pone ꝙ compromissum est in seruum, qa à prin. cõpromissi seruꝰ est, tñ antequã ferat sententiã, factus est liber: tulit sẽtẽtiã nunqd valet? certè non: quia ꝙ à prin. non valuit, tractu tẽporis non cõfirmatur, vel nõ ampliꝰ resurgere põt. Sed pone ꝙ tres vel plures cõpromiserunt in tres ex quib. trib. vnus erat seruus, nunquid vitiatur cõpromissum? certè quidã dicunt, ꝙ non: qa vtile per inutile nõ vitiatur. Alij tñ dicunt, ꝙ non valet. & sic no. casum, vbi vtile per inutile vitiatur. Itẽ homo infamis nõ põt esse arbiter. Tñ hic sunt opiniones: nã dicunt qdã, ꝙ põt esse, & eiꝰ officiũ cõparatur officio ꝓc. quia sicut est onerosum, ita & illud, q̃uis proc. de infamia accusetur non ꝓpea repellitur ab officio procu. ita volunt dicere, ꝙ sit in isto: quia qui in vno grauatur, in alio debet releuari. Alij dicunt & melius, ꝙ infamis arbiter esse non põt, quia fuit semel malus: & posset vnum decipere, sicut aliâs aliũ deceperat: vnde de quo ciuilis lex ait. Qui semel est malus, semper ꝓsumitur malus. Itẽ excomunicatus nõ põt esse arbiter, sed arbitrator sic, sed tñ nõ videtur admittendus: quia ex quo excomunicatus. detestandus est. Item iudex ordinarius arbiter esse non põt: quia meliꝰ est, quod cognoscat iudicio ordinario q̃ arbitrando, vt arbiter. Sed arbitrator optimè põt esse, vnde patet differentia: quia arbiter est, qui de iure cognoscit: sed arbitrator est, qui de facto cognoscit. Itẽ maior 25. ann. bene põt esse arbiter. Sed quid de minore 25. añ distingue, quia aut est maior 18. & minor. xx. Si. a. est maior. 18. bene põt esse arbiter, tñ non cogitur arbitrari, si non vult. Si autem est maior xx. & arbitrium suscipiat, cogitur arbitrari, velit nolit. Sed si est deceptus, potest restitutionem petere: & semper intelligatur, si sumant officium quod recipere non coguntur. Item mutꝰ non põt arbiter esse, nec surdus, nec furiosus nec cæcus vtroque lumine priuatus, & comittens crimen læsæ maiestatis: quia isti in ciuilib. inhabiles censentur. Ad 4. princ. mem. s. qui possunt compromittere? & dico quod compromittere possunt, patresfamiliâs, non. a. filij familiâs. Item homines sanæ mentis, non furiosi, non mentecapti. Item homines habentes bonorum suorum legitimam admini-

Compromittere qui possunt.

strationem, non autem prodigus, cuius bonis administratio interdicta est. Item non possunt compromittere muti, surdi, mentecapti, & committētes crimen læsæ maiestatis. Item etiam minor xxv. annis non potest compromittere. Si autem est minor xxv. annis, & tūc si est pupillus aut vult compromittere super rebus, quę diu seruando seruari non possunt, vt oleum, & frumentum, & sic de aliis: & tunc potest cum sola tutoris autoritate. Aut vult compromittere super rebus, quæ seruando seruari possunt, vt possessio, prędium, & similia: & tunc si nō habet iura liquida, potest cum tutoris autoritate, cum causa legitima, & cum iudicis decreto. Sed si adultus, qui habeat curatorem, & velit se compromittere in aliquem, potest cum curatoris autoritate: & si non habet curatorem, ipse solus potest hoc facere. Sed semper si decepti sunt minores in compromittendo, restitui debent. Ad quintum princ. memb. sc. super quib. rebus & causis potest compromitti? & dico quod super omnibus reb. corporalib. & incorporal. sensibilib. & insensibilib. mobilib. & immobilib. dummodo possint in iudicio deduci. Sed super quib. caussis potest compromitti? certè super omnibus causis ciuilib. & pecuniariis. Sed de criminalib. causis compromitti non potest, nisi irrogaretur pœna pecuniaria. Et ratio est, ꝙ de causa criminali compromitti non potest: quia si partes nolunt stare in compromisso, non coguntur. Sed incidūt in pœnam sub qua compromiserunt: & ideo quilibet in causa criminali condemnat⁹ potest soluere pœnam. Sed in arbitratorem de causa criminali bene potest compromitti: vt quia quidam patrem alicuius interfecit, modo filius interfecti, & interficiens volunt se in quendam compromittere, qui amicabiliter & de facto eos reducat ad concordiam, ad solidam vnionem. Ad sextum princ. memb. sc. qualiter firmatur & roboratur cōpromissum? & dico quod roboratur multis modis. Vno modo per pœnam per partes promissam, alias non valeret, quia tunc claudicaret contractus, quod esse non debet. Item confirmatur compromissum per emologationem, id est statim post confirmationem, id est, si ambæ partes confirmauerint, quod arbitratum fuerit. Item confirmatur taciturnitate, id est, x. diebus, vt si post eos x. dies tacuerint, lato

Compromissum super qui. rebus fiat.

Compromissum qualiter firmatur.

arbitrio

arbitrio tacitè videtur habere ratum: nā qui tacet affirmare videtur. Item confirmatur compromiss. traditione, vt si res est tradita, de qua latum est arbit. Ad septimum prin. membr. s. videre quot modis compromiss. finiatur & tollatur: dico ꝙ tollitur multis mo. Primo mo. finitur si est elapsa instantia iudicis, i. terminus: nam non finitur, nisi per termin. appositum. Si non fuit lata sententia nisi de nouo velit in ipsum compromittere. Itē finitur rei interitu, vt si res perit, de qua cōpromissum fuerat. Item finitur morte compromittentium, nisi sit dictum in instru. per se & suos hæred. Item finitur morte iudicis. Itē finitur, si aliqua partium infamet eum. Item finitur, si habet iustam caus. recusationis. Item finitur, si in iudicio partes velint litigare de cōi consensu. Et scias ꝙ in vnum & plures potest compromitti de quæst. & si est vnus, ille solus habet cognoscere & ferre senten. & si sint plures, omnes illi habent causam cognoscere, & senten. ferre, & saltē maior pars. Et not. ꝙ maiori parti stadum est, dummodo omnes adsint. Sed tamen si quidem habent se cōcordare in vnum. & oēs habent postea concordare: alias senten. non valeret, licet maior pars consentiat: & hoc fit fauore pacis, vt in instr. pacis & concordiæ habetur. Ad octau. & vlt. princ. membr. s. exponere membra in instr. contenta. Et primò, verba quæ egent expositione, sunt hęc, sup lite & de lite: no. cùm dicit, de lite, & super lite, ꝙ potest esse vna lis tantū, & possunt esse duæ vel plures: modò sunt alia sic dicenda, compromiserunt in Petrum tanquam in arbitrum, & arbitratorem, & amicabilem compositorem, dispensat. &c. Ista verba sunt taliter ponenda, quando partes volunt, quod posit de iure & de facto cognoscere, sic ponas. Sed si volunt, ꝙ cognoscat solùm de facto, dicas, compromiserunt in Petrum tanquam in arbitratorem, & amicabilem cōpositorem, &c. licet omnia alia verba, quæ cōponuntur ab istis duob. s. arbitro & arbitratore non sint necessaria. Sed ad ornatum ponūtur, quia sunt omnia verba facti. Sed si volunt, ꝙ cognoscatur solùm de iure, dicas, compromiserunt in Petr. tanquam in arbitrum, & non vltrà: quia arbiter est verbum iuris: & iuratur quòd corā eo vna partium potest conueniri & citari in iudicio. Et scias quòd si cōpromiserunt in quendam de

Compromissum quibus modis finiatur.

Exponit textum instru.

iure & de facto continuè cognoscendum. Item procedunt ista verba, promittẽtes per se & suos hæred. Ista verba multum operantur: nam si non esset dictum, per se & suos hær. hæredes nõ succederent in cõpromisso. & nota cùm dicit, promittens per se & suos hæred. solennib. stipul. hincinde interuenientib. quòd ambæ partes obligant suos hęredes: nam si vna pars tantùm promittens, & per se & suos hære. & altera non, claudicaret cõpromissum & nõ valeret: quia cõpromissum nõ debet claudicare, cum scriptura vel sine: nam arbiter, qui de iure cognoscit, habet ferre sentent. in scriptis, vt iudex qui in iudicio ordinario cognoscit, nisi sit expressè pactum inter partes, vt hic: quia arbiter posit ferre sentẽtiam, sine scriptis. Modò sequitur semel & pluries. Ista verba operantur, quia primò non poterat dare senten. nisi semel. Sed amodò virtute istorum verb. pluries & semel poterit ferre sententiã pluries: quia arbiter tantũ habet de potestate, quantũ ei datur. Modò ad hoc ista egent expositione, dieb. feriatis & non feriat. ista verba ad hæc operantur; quia iste Petr. arbiter poterit dieb. feriatis & non feria. ferre senten. dummodo nõ sint dies feriati in honorẽ Dei, vt est dies Dom. dies Paschæ: quia his dieb. non potest ferre senten. quia reuerẽtia diuini nomin. pacto priuatorum tolli non potest. Sed dieb. feriatis ob mundi necessitatem bene potest ferre senten. Item sunt alia verba quæ egẽt expositione, s. sedendo, vel non sedendo: ista verba operãtur: quia si non esset dictũ hoc, debebat arbiter ferre senten. sedendo, tanquam iudex ordinarius, quia tunc eius animus requiescit. Sed antea per illa verba, quandocunq;, & quomodocunq;, qualitercunq;, & vbicunq; voluerit, sedendo vel non sedendo poterit ferre senten. siue arbitriũ, in loco vbi cognouerat: ad minus poterit ferre, vbi volet per illa verba, vbicunq; & quandocunq; voluerit, dũtamen in loco honesto ferat eam. Sequitur sub pœna: ista pœna est apposita, vt eius stetur laudo, vel arbitrio electi vel arbitri: nã cõpromittentes in se non coguntur habere ratum cõpromissum, si nolunt, sed incidunt in pœnam. Sequitur per stipulationem promissam: nã tunc pœna non valeret, nisi foret promissa per stipulationem. Sed tamen vnum scias, ꝙ ab arbitrio siue laudo appellari non potest, quia nullius effectus

effectus est, quia ex eo nō descendit actio vel exceptio. Sed possunt propria authoritate conueniri, & incidūt in pœnā, si pœna est in contractu apposita. vnde versus Horatij.

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœna.

Instrumentum arbitri & laudi.

IN Christi nomine, amen. Ego Philippus electus cōiter & cōcorditer, arbiter & arbitrator, & amicabilis cōpositor ab Anto. ex vna parte, & Corrad. ex alia, super lite, & de lite & cōtrouersia, quę vertębatur & erat inter ipsos, prout in cōpromisso ab eis in me facto euidentius cōtinetur habita deliberatione solenni, & auditis & intellectis omnibus, quæ super q. prædicta dicere & ostendere voluerūt, & vtriusq; partis diligenter inuestigata & cognita voluntate pro bono statu pacis & concordiæ ex vigore cōpromissi prædicti in me facti. Dei nomine inuocato, laudo, arbitror, dico, pronuntio, atq; mādo, ꝙ dictus Cor. det & soluat ipsi An. centum & 10. lib. Bo. s. tertiam partem hinc ad Pascha resurrectionis Dñi, & aliam tertiā partē deinde ad vnum annum. Reliquam verò & vltimam tertiam partem hinc ad festū S. Petri mensis Iunij proximi. Pro his quę peruenerunt ad manus dicti Ant. & rationib. societatis prædictæ. Et ꝙ vna pars alteri adinuicem de omnib. & singulis aliis, quæ vnus ab altero occasione vel prætextu societatis prædictę petere poterat, faciat finē, refutationē, deffinitionem, & pactū de vlterius non petendo, per solenne & publicum instrumentū, hodie per totam diem. Et hęc omnia & singula laudo, arbitror, pronūtio, dico, atq; mando fieri, obseruari & adimpleri: Sub pœna in cōpromisso apposita, seu addita, & in singulis capitulis laudi & cōpromissi, si contrà factū fuerit cōmittenda. Saluo & reseruato mihi iure arbitrij, & quolibet prædictorū, & potestate declarādi & interpretandi super prædictis, vbicunq; & quandocunq; fuerit opportunū: & super prædictis & prædictorum occasione, iterū, semel, & pluries pronuntiādi, vtraq; partē præsente ad hoc laudum & arbitriū audiendum, Vel dicto Ant. præsente ad hoc laudū & arbitrium audiendum. Ipso verò Cor. absente, licet legitimè & peremptoriè citato, Si

Cc

verò ambæ partes præsentes fuerint, & emologēt, & cōfirmēt laudum, ita dices, Ambabus partib. & incontinēti laudum & arbitrium emologātib. & confirmantib. supradictum. Et nota, quòd si fuerit arbiter duntaxat q ferat arbitriū, & q cognouerit de lite ordinario iudicio, debes vti forma deffinitiuę sentētię, vt infr. habebis in c. de iudiciis.

Instrumentum laudi & arbitrij. *Rubrica.*

PRæsens instrum. sic continuatur: Nos suprà vidimus qualiter istud capitulum fuit diuisum in partes sex. In prima parte ponitur de compromisso. In secunda parte de laudo seu arbitrio. Sed viso de prima parte, restat nunc vt de secunda dicamus, s. de laudo & arbitrio. Vel aliter: Nūc vidisti in præcedenti instrum. qualiter in arbitro & arbitratore fit compromissum: Sed quia arbiter vult deffinire sententiam, merito de ipsa sentētia videamus. Indicat hoc rubrica, cùm dicit, Instrum. laudi & arbitrij. Istud instrum. nō diuiditur per partes, nec per capitula, sed scribas ipsum vt sententiā. De laudo vel arbitrio nihil ad præsens: quia satis habuisti in proximo præcedenti instrumento, ita q quæ ibi dicta fuerunt de compromisso siue de laudo, vel arbitrio, hîc repetita credātūr, quia idē cū præcedenti, &c.

Instrumentum pacis & concordiæ.

ANton. ex vna parte, & Cor. ex altera, fecerunt adinuicem, osculo pacis vicissim inter eos veniente pacē perpetuam, finem, remissionē, atq; concordiā, specialiter de vulnerib. quæ dicebantur illata esse ab vno alteri vicissim; de quib. quidē vulnerib. erāt accusationes hincinde factę, & generaliter de omnib. iniuriis & maleficiis, offensionib. siue contumeliis, dicto vel facto illatis ab vna parte alteri. Promittentes ad inuicem per se & eorum hæredes, s. vnus alteri vicissim solennib. stipulationib. hincinde interuenientibus, q super accusationib. factis prędictorum occasione per se vel alios vlterius non procedent, nec aliquas denuò facient seu instituent, nec institui consentient, nec etiā aliquis eorum operam dabit quòd à potestate, vel eius iudicibus pro inquisitione vel alio quocūq; modo aduersus alterum procedatur: Sed prædictam pacem, finem, remissio-

missionem, atq; concordia, & omnia & sing. suprascripta perpetuò firma & rata habebunt, & tenebunt, & non cõtrafaciẽt per se vel alios, aliqua rõe vel causa, de iure vel de facto: Sub pœna 100. lib. Bono. stip. adinuicem inter ipsos in sing. cap. huius contractus insolidũ ꝓmissa, & refectione dãnorum & expensarum litis & extra, obligatione oĩum bonorũ vtriusq; partis: & pœna soluta vel non, prædicta oĩa & singula firma perduret. Nota tñ ꝙ si non fiat pax, sed sola concordia, finis, & remissio: tunc subtrahes hoc, quod dictum est, s. pacis osculo interueniente pacẽ perpetuam, & hanc dictionem, pacem vbicunq; de ea in instrumento fit mentio. Item si cõtigerit iniuriam vel offensam ab vna parte solumodò alteri factam esse, tunc fiet pax siue remissio, & concordia ab illo, qui iniuriam receperit, ei, qui intulerit: & non erit tunc mutua concordia & remissio, sed solumodò simplex promissio. Item nota, quod pax seu cõcordia, & remissiones aliquãdo fieri solent per ꝓcur. quòd si fient, facies ꝙ constituantur procur. speciales ad hoc: & facies instrum. pacis mentionem, ex quib. instrum. procuratores sunt, & ꝙ ipsi ad hoc specialiter constituti ꝓcuratorio nomine pacem faciant. Et multa alia circa hæc interuenire solent 2. diuersa pacta inita inter partes, quę oĩa exprimi non possent, sicut nec oẽs hominum voluntates.

Instrumentum pacis & concordiæ. *Rubrica.*

PRęsens instrum. cõtinuatur ad superiora altero de duobus modis. Vno modo sic: Qualiter discordes veniũt ad concordiam per viam compromissi, in præcedentibus instrumentis est dictum & declaratum. Sed quia quandoq; veniunt ad concordiam per pacem, meritò de ipsa pace in præsenti loco est videndum: innuit hoc rubrica, cùm dicit, Instrumentum pacis, &c.

Continuatur & secundo modo sic: Nos suprà vidim⁹ in prin. huius cap. qualiter istud capitulum fuit in partes tres diuisum. Nam in 1. parte ponitur de cõpromisso. In secunda de laudo & arbitrio. In tertia de pace & concordia, &c.

Sed visis de duab. primis partibus, restat nunc videre de tertia, s. de pace: indicat hæc rub. cùm dicit, Instrumentum pacis, &c. Istud instrumentum habet quatuor capitula.

Primum est contrahentium. Secundum pacis & cõcordiæ. Tertium promissionis de ratihabitione. Quartũ & vlt. pœnæ cum refectione & oblig. bon. &c. Tamen quia hic panis materia se ingerit specialis, & quia diligitur inter cuncta angelica maiestate, vt apparet: quia Deus in suo collegio testamenti eã reliquit Apostolis suis, meritò vt eã deducamus in actũ, & vt eius materia tibi insit: de iure & materia pacis quatuor declarabo ordine reseruato. Primò quę sit pax, diffiniẽdo; & quę treuga, & quę inducię: & quę differentia sit inter ista nomina. Secundò, inter quos, & à quib. fit pax, & qualiter fiat. Tertiò, qualiter pax corroboratur, & quæ sit pœna dirumpentiũ pacẽ. Quartò formabo aliquas quæstiones ad materiã facientes. Ad primum, s. quæ sit pax? & dico ꝙ pax dupliciter definitur. Vno modo sic: Pax est discordiæ finis, quę imponitur ꝓpter cõcordiam atq; pacem. Secundò modo sic: Pax est serenitas mẽtis, tranquilitas cordis, vinculũ amoris, & consortiũ charitatis: verba satis patẽt. Sed quæ est treuga? certè treuga est securitas in reb. & personis ad tempus præstita, discordia nondũ finita, vt de treuga & pace. Sed ista treuga fit, quando diu fuerit facta guerra inter partes. Sed quæ sunt induciæ? certè induciæ sunt, quæ fiunt ad modicum tempus, & habẽt maximè locũ in bello, qñ ipsi volunt præstari, & ipsi petunt inducias, vt ipsi possint facere suum præparatoriũ: vide glos. in sum. iij. q. ij. & sic potes per te videre differentiã inter ea. Ad secund. princ. memb. s. inter quos, & à quib. fit pax? & dico ꝙ fit inter discordes: quia inter offensum & inter illũ, qui offendit. Itẽ inter eorũ hæredes. Item inter eorũ procur. habentes ad hoc speciale mandatũ: nec valeret, si esset procurator habens plenã, liberam & generalem administrationẽ, nisi ad hoc esset specialiter constitutus. Itẽ fit ab omnib. sanæ mentis, & non inter furiosos. Item quilibet habet facere pacẽ, qui recipit iniuriã: vnde si filius est offensus, pater habet pacẽ facere: quia iniuria quasi videtur sua. Itẽ paterfamil. habet de iniuria sua pacẽ facere, dum tamen sit maior xxv. annis: tamen si esset maior xiiij. cũ tutoris authoritate potest pacẽ facere. Itẽ omnes offẽsi habẽt consentire, & pacẽ facere, alias de plano non posset exire offẽdẽs. Sed bene valeret pax inter facientem pacẽ & mino-

Pax quid sit.

Pax à quibus, & inter quos fit.

& minorem xiiij. ann. cum tutoris authoritate, & inter minoré xxv. ann. cum curatoris authoritate. Sed pro iniuria mulieris quis habet facere pacē? certè pater mulieris, maritus eius, pater mariti, id est, socer ipsius mulieris, & dñs pro iniuria serui habet pacem facere: & summariè omnes illi, qui possunt contrahere, pacem possunt facere. Ad tertium principale membrum, s. qualiter roboratur pax? & dico quod roboratur & firmatur multis modis. Primo modo firmatur pœna in instrumento pacis apposita, & iste est melior modus, qui possit fieri. Secūdo modo firmatur iuramento apposito: vt propter sacramentū homines stant in pace, alias essent periuri, & à Dei iustitia punirētur: tamē Thusci iniqua malignitate sua diuinæ pietatis obliti de iuramento non curant, & ipsum frangunt dicētes, *zura & spezura e mantem casa tua.* Itē roboratur pax osculi interuentu, vt fuit de Boñ. cùm ex plurib. legatis inter eos pacis osculum interuenit, tamen non fuit limitatū debito ac gloriosissimo complemento, vt est operib. demonstratū. Item roboratur pax matrimonio, vt quia vnus habet guerrā cū alio, & vnus sororē alterius, vel filiam alterius, vel aliā mulierē in vxorē accepit: & iste est bonus modus, tñ prior est melior: licet propter id matrimoniū pax non perduret, vt est operibus quotidiè manifestum. Itē etiam pax fideiussorib. corroboratur. Ad quartū & vlt. princ. memb. s. quæ pœna imponitur pacis fœdera dirumpēti? Ad hoc dico, quod triplex pœna imponitur: tñ si vis bene scire, sic distinguas: quia aut est ciuitas, quæ contra ciuitatē venit: & tunc incidit in pœnam centū librarum sibi illatarū à iure. Aut est castrū, quod venit contra castrū: & tunc incidit in pœnā xx. librarū, vt sibi datur à iure, Aut sunt Marchiones, Comites, & Barones, quorū vnus contra alium venit: & tunc incidunt in pœnam xl. librarū. Aut sunt aliæ personæ priuatæ, & tunc secundum iura incidunt in pœnā trium librarum. & hæc est pœna legalis. Sed si imponitur alia pœna inter contrahentes, illa pœna petitur appellaturq; pœna conuentionalis. Et scias quòd pœna prædicta ponitur solùm de pace rupta. Sed propter iniuriam illatam etiam imponitur pœna secundum enormitatem delicti. Sed nunquid potestas ciuitatis habet imponere necessitatem subiectis, vt pace

Pacis fœdera rumpenti qua pœna imponatur.

faciant? certè sic: tñ si vis bene scire de pœnis, dicas ꝙ triplex est pœna, imponitur frãgenti pacem. Vna est legalis, de qua suprà diximus. Alia est criminalis, & ista secundum delictũ imponitur. Alia est conuentionalis, quæ inter partes apponitur, vt hic. Sed qualiter fit ĩnstrum. pacis? certè dupliciter fit. Vno modo, qñ fit pax ex omni parte. Secundò modo, qñ fit pax ex vna parte tantùm: & sic eodẽ modo in instrumento seruabis. Vnum tñ scias, quòd quando fit instrumentum pacis, non debes de crimine facto facere mentionem, nec de illo, qui crimen fecit: quia facimus tu faceres, & potestas (si vellet) posset agere cõtra reum, &c.

Instrumentum societatis.

ANton. ex vna parte, & Cor. ex altera, mercationibus & negotiationib. quibuscunq; tam pannorũ quàm aliarum quarumcunq; rerum, de quib. negotiandum & mercandum cõcorditer decreuerunt, societatem hinc ad tres annos adinuicem contraxerunt. In qua quidẽ societate ꝓ suo capitali dictus Anton. contulit & posuit ducentas lib. Boñ. prout dictus Corr. confessus & contentus fuit, exceptioni non collatæ, positæ, & non consignatæ ab ipso Ant. in dicta societate quantitatis pecuniæ prædictæ omnino renuntians ex vna: dictus verò Cor. ex altera in eadẽ societate pro suo capitali posuit & contulit centũ lib. Boñ. ꝓut dictus Ant. cõfessus & cõtentus fuit exceptioni nõ positæ, collatæ, & consignatæ ab ipso Cor. in dicta societate quãtitatis prædictæ omnino renuntiãs. Quapropter ipsi Ant. & Cor. ꝓmiserunt adinuicẽ ꝑ se & eorum hæredes, s. vnus alteri vicissim solẽnib. stip. hincinde interuenientib. fideliter & studiosè negotiari, atq; mercari, & ꝓmouere societatẽ prædictã, & in ea lucrũ & ꝓfectum solicitè ꝓcurare, & res & bona ipsius societatis diligẽter custodire & saluare: & qcqd ex ipsa societate, vel eius occasione, ad manꝰ alicuiꝰ eorũ ꝑuenerit, in eadẽ societate ad integrũ cõsignare, & debita nõ cõtrahere, vel credẽtias facere sine amborum vnanimi cõcordia & cõsensu. Preterea rõe societatis ostẽdere, & videre, & facere quãdocũq; vnus alterũ de hoc duxerit requirendum. Insuꝑ cõmoda, ꝓfectus, & lucra: & etiã (ꝙ absit) damna, si contigerit, cõmunicare & participare adinui-

adinuicē, secundū q̄ pro libra capitalis vniuscuiusq; contigerit. In fine verò termini vel anni, si concordes fuerint, deducto & detracto ab vno quoq; ipsorū capitali suo prædicto, si supfuerit lucrum, illud fideliter adinuicē diuidere. Ita q̄ ex eo ad vnumquēq; eorū tantū spectet & pueniat, quātum p rata capitalis vniuscuiusq; cōtinget. Quæ oīa & singula suprascripta & infrascripta pmiserunt vicissim, &c. vt instrum. mutuæ & vicissitudinariæ promissionis.

Instrumentum societatis. *Rubrica.*

PRæsens instrum. continuatur ad superiora ista forma. Nos suprà vidimus in principio huius capituli, q̄ istud capitulum fuit in partes sex diuisum. Nam in prima ponitur de compromisso. In 2. de laudo & arbitrio. In 3. de pace & concordia. In 4. de societate, &c. Sed viso per ordinē de tribus primis partib. nunc restat videre, de quarta. s. de ipsa societate. demonstrat hoc rubrica, cum dicit, Instrum. societatis. Vel sic: Nos supra vidim⁹ qualiter hoīes sunt concordes multis de causis. Sed non solum illis, sed etiam alio modo. s. p societate, merito de ipsa societate loco præsenti est videndum, &c. Istud instrum. habet 4. cap. Primum est cōtrahētium. Secundum est rerum in societate positarum. Tertium est pmissionis, qūo vnus habet ratā societatem. Quartum & vlt. est clausulæ generalis. Tñ qr de societate hic habetur mētio spālis, vt ipsius substantiā habeas claro modo, 4. dicā tibi, & breuiter declarabo. Primò, quę sit societas. definiēdo. Secundò, qualiter societas contrahatur, & contracta & pfecta dissoluatur, & cum quib. pactis. Tertiò, inter quos, & à quib. reb. fiat societas. Quartò & vlt. ad qd teneatur vnus socius alteri, & quib. actionib. Ad 1. sc. quæ sit societas? Et dico q̄ societas est duorum vel pluriū honesta facta conuentio ob commodiorem vsum, & vberiorem quæstum, vt Insti. de societa. in princ. in glo. prima. hæc deffinitio est à Marco Tul. vt vult Azo in summa. Modò exponamus hæc verba: & primò dicit societas est duorum vel plurium. Nota, quòd in societate nō possunt esse pauciores duobus, sed possunt esse plures. Sequitur, honesta facta conuentio. no. per hæc verba, quod societas debet esse honesta, ad hoc vt competat actio pro socio:

non aũt debet esse inhonesta, quia dicit quidã, Vis tu esse meus socius ad deprædandũ? modò ista societas nõ valet: quia nõ honestatis pulchritudine decoratur, nec actio ꝑ socio datur. Sequitur modò, ob cõmodiorẽ vsum. no. per hoc, quòd isti socij cõmodius poterunt vti arte: nam vnus ex socijs in statione manebit ad videndũ mercimonia, & faciet quæ spectabunt ad artẽ: alter ibit per terras ducẽdo mercimonia, & faciet quæ spectabunt ad artẽ & lucrãdo. Sequitur & vberiorẽ quęstũ: nã meliorẽ quæstũ ad lucrum ex isto societatis vinculo percipiẽt tales viri. Ad secundum principale membrũ, s. qualiter societas cõtrahitur? & dico, ꝙ cõtrahitur solo cõsensu: nã sunt 4. cõtractus, qui ꝑficiuntur solo cõsensu, s. emptio & venditio, locatio & cõductio: societas & mandatũ: & contrahitur multis pactis, vno modo ad cõicandũ omnia bona: & tunc nedũ veniunt præsentia bona, sed etiam futura, tam corporalia, q̃ incorporalia: licet incorporalia bona, vt iura & actiones, nisi ꝑ cessionẽ acquiratur. Sed qñ accidit, ꝙ quis facit societatẽ de omnib. suis bonis? certè qñ sunt tres fratres, & vnus degenerat nefaria perpetrãdo, vel habet filios & vxorẽ, & sic voluit se diuidere: dicit minor frater mediocri: stemus, inter me & te, & totũ nostrũ ad vnionẽ sociemus, & aliũ fratrem nostrũ relinquamus. Quandoq; fit ad cõicandũ solũ partẽ bonorũ. Item fit ad vnam mercationẽ solùm, seu negotiationẽ. Item fit ad plures mercationes. Itẽ fit ad vnam rem solùm & plures. Itẽ fit ad tempus & in perpetuũ. Sed quib. pactis fit ista societas? certè diuersis pactis. Primò fit, vt lucrũ & damnũ diuidatur inter socios. Item cõicatur, vt quis habeat duas partes lucri, & cõicetur damnum. Item cõtrahitur inter præsentes & inter absentes. Itẽ per epistolam vel per nuntiũ. Item fit, vt vnus habeat duas partes lucri & damni, & alter eodẽ modo. Itẽ fit, vt vnus ponat pecuniã, & alter operã: vt Insti. de societa. Item quandoq; fit. vt vnus habeat medietatẽ lucri, & alter aliã: vel medietatem damni & alter aliam. ꝙ secus esset, si vnus diceret, totum lucrũ volo, & tu habeas totum damnũ: nam ista societas nõ valet: quia est societas leonina. Nam (vt leo) omne cõmodum laboris sibi vi vendicare nititur. hoc notatur ex Aesopi fabula. Sed valẽtne ista societas, ꝙ vnus in vna re

habeat

habeat duas partes lucri, & alter in alia habeat 3. partē lucri? Et dico ꝙ non, quia lex vult ꝙ fiat cōputatio in societate de re ad rem. Sed qualiter dissoluitur societas? certè dissoluitur cōtrario sensu: quia nihil est magis cōueniens humanæ æquitati, &c. Itē dissoluitur renunciatione, nisi ista renunciatio sit dolosa, siue intempestiua. Dolosa est, qn̄ quis habet attinētes, quorū hæres debet esse cùm moriuntur: modò accidit casus, ꝙ vnus moritur, iste habēs societatē cōem de omnib. bonis, nolēs ꝙ iste habeat aliquid ex illa hæred. fraudulenter renuntiat societati: modò ista renunciatio non valet, quia est fraudulosa. Intempestiua. quia in hyeme volebat bibere bibulè sicut in æstate. Et sic nota. ꝙ qn̄ fit renunciatio in sociatate, est vnus casus, in quo in cōtractu nominato est locus pœnitētiæ: tamen nō posset etiā fieri renuntiatio: si esset alteri socio dānosa, puta, qa ambo socij erūt in naui, & vnus vult, cū sunt in naui. renuntiare non pōt; quia alteri socio esset dānosa. Nā iste socius non haberet, vbi poneret mercationes. Item si vnus sociorū videret, ꝙ mercantiæ vænales loco aliquo multo lucro venderet & ob hoc lucrū a societate descendere vellet, non pōt: quia ꝓsperitate eos gaudere & participes esse oportet: quos sibi periculo simul fortuna coēgit. Itē finitur societas morte vnius socij: & sic nota, ꝙ mors omnia soluit nec ei⁹ hęres succedit, quāuis in instrumēto sit dictū per se & suos hæredes: nisi tria interueniāt. Primò, quòd sit specialiter actū per pactū. Secundò, ꝙ sit societas publica, vt est ad emendū datiū vini, & gabellas. Tertiò, ꝙ hæred. sint habiles ad succedendū. Sed quare, si nō est actum per pactū, quāuis in instrumēto sit dictū ꝑ se & suos hæredes; quia qui contrahit societatē, certā personā sibi eligit, & sic si contraho societatē cum aliquo; videor. n. ipsum eligere, nō aūt eius hæred. Itē finitur societas rei interitu, de qua facta est societas. Itē finitur finito negotio. Itē finitur, qn̄ quis cessit bonis suis. Itē finitur publicatione, quæ omnia habētur in institut. de socie. per totum titul. Et nota ꝙ nemo cogitur stare in cōione inuitus. Fallit tamē in quatuor casibus, in quib. quis cogitur stare in communione, velit nolit. Primus casus est in minore. Secūdus in ecclesia. Tertius in republica. Quartus casus est in fundo dotali. Sed si

Societas qualiter dissoluitur.

quilibet frater est minor, tunc debet diuidi officio iudicis.

Societatem contrahere qui possunt. Ad 3.§.qui possunt contrahere societatem? Et dico quòd illi possunt contrahere societatem, qui possunt alias contrahere, & de reb.suis alienare: & q non possunt alias contrahere nec societatem facere. Sed sup quib.reb. pôt societas contrahi? certè super illis rebus, quæ possunt alienari, & in cõtractum deduci, dum tñ honestum sit. non .n. sunt faciendæ ad odium perpetrãdum. Ad quartum & vlt. prin. membr. sc. ad quid teneatur vnus socius alteri, & quibus actionibus? Et dico q ex ista societate oritur actio p socio directa, ex vtraq; parte. Sed ad qd tenetur vnus alteri? certè obseruare promissa. Item tenetur vnus alteri de dolo, lata culpa & leui, non autẽ de leuissima, non de casib. fortuitis. Et dico quòd de dolo, lata culpa & leui intelligo, nisi dol' cum dolo posset compensari: quia vterq; sociorum fuit in dolo: nã tunc de dolo venit & tenetur vnus alteri per compensationem, & quòd dixi: per renuntiationẽ dissoluitur: verum est, si non fiat dolosè & intempestiuè, etiã si fiat ab vno socio tantum: & speciale est in societate, deposito, & mandato, qui sunt cõtractus nominati, & est locus pœnitẽtiæ, si fiat re integra renuntiatio, i. tempestiuè. Itẽ tenetur vnus alteri reddere rationem administrationis suæ.

Socius ad quid teneatur socio.

Instrumentum diuisionis.

ANton. & Cor. fratres filij quondã Ioannis volentes ad diuisionem omnium infra scriptorum bonorum inter ipsos cõium peruenire, fecerunt de ipsis bonis cõi cõcordia duas partes, ponentes & designantes in vna parte talẽ domum, positã in tali loco, intra tales confines. Item vnã petiam terræ vineatæ, positã in tali loco, infra tales confines. Item vnum tinatium & duas vegetes, & tales ac tales res, &c. quæ quidẽ pars de cõi ipsorum cõcordia & vtriusque consensu ipsi Ant. peruenit in partem, & eam ipse Ant. de ipsius Cor. voluntate pro sua portione elegit & accepit: & de ea se contentum vocauit, & dixit: Saluo tñ quòd de infrascripta adiectione inferius exprimetur. In alia verò parte designauerunt & posuerunt vnam petiam terræ aratoriæ positam in tali loco, intra tales confines. Item talẽ & talem rem. Et hæc pars cõi cõcordia & vtriusq; cõsensu ipsi

ipsi Cor. peruenit in partē, & eam de ipsius Ant. voluntate pro sua portione elegit, & accepit, & ea se contentum vocauit, & dixit. hoc tn̄ inter ipsos expressim acto & dicto, ꝙ quia dicta pars ipsius Cor. melior est parte Ant. supradicta, debeat ipse Cor. dare & soluere ipsi Ant. pro æquiualentia & coæquatione suæ partis ad dictam partem Anto. xx. lib. Bonon. hinc ad festum natiuitatis Dn̄i: & de ipsis soluēdis ei solennem promissionem & obligationem facere per publicum instrum. Itē actum est expressim inter ipsos, quòd si quo tp̄e alicui eorum litem vel questionem moueri cōtingerit de aliqua rerum illarum, quæ sibi obuenerint in partem, cōibus expensis procuretur, & stetur in lite: & res, de qua lis mota fuerit, expensis cōib. defendatur: & si euinci contigerit, damnum inter eos pariter sit cōe: Quā diuisionem, & omnia & singula suprascripta perpetuò promiserunt adinuicem per se & eorum heredes, s. vnus alteri vicissim solennib. stip. hincinde interuenientib. firma & rata habere, & tenere, &c. vt in instrum. arrharum primo videlicet huius operis. No. tn̄ quòd huiusmodi diuisiones aliquando fiunt per sortem, aliquādo per compromissum: vt quia non possunt consortes concordare de partibus, compromittatur in alium: & in hoc reducitur ad naturā compromissi & laudi. Aliquando ordine iudiciario, porrecto libello. Et no. etiā ꝙ si fiat diuisio de bonis hæreditatis, dicitur diuisio familię erciscundæ: sed si fiat de aliis reb. cōibus, vt putà, de reb. societatis vel aliis communibus, dicitur de cōi diuidundo. Et solent in huiusmodi contractib. multa & diuersa inter partes fieri instrumenta, pacta, & conuentiones: quæ omnia propter multiplicitatem sub breui non possunt comprehendi forma.

Instrumentum diuisionis. *Rubrica.*

PRæsens instrum. continuatur ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus in principio huius capituli, quòd istud capitulum fuit in partes sex diuisum. Nam in prima parte ponitur de compromisso. In secunda de laudo & arbitrio. In tertia de pace & concordia. In 4. de societate. In quinta de diuisione. Sed visis per ordinem de quatuor primis partibus, est nunc in ordine videre de quinta, scilicet,

de diuisione. innuit hoc Rubr.cùm dicit,instr. diuisionis. Continuatur & secundo modo sic: Qualiter res fiunt cõmunes per societatẽ,suprà dictũ est in præcedenti instrum. Sed quia quandoq; diuiduntur res cões factæ per societatẽ, meritò de ipsa diuisione loco præsenti videamus. hoc clare ponit rubrica, cùm dicit, Instrum. diuisionis. Casus horum præcedentiũ omitto, quia legendo literam satis patent.istud instrum.habet 4.cap.Primum est contrahentium.Secundum diuisionis.Tertium promissionis. Quartũ & vlt.est clausulæ generalis. Tamẽ,quia hic de diuisione tractatur,vt eius materia clarè pateat,tibi 4.per ordinẽ declarabo.Primò,quæ sit diuisio,& vnde dicatur.Secũdò, qui possunt diuidere, & de quib.reb. fiat diuisio. Tertiò, qualiter & qũo fiat diuisio. Quartò,qua actione bona diuidi flagitentur.Ad primum,s.quæ sit diuisio?& dico ꝙ diuisio est rerum cõium separatio. & p ista verba nota, ꝙ de reb.cõib.fit diuisio. Dicitur .n. separatio:quia vterq; efficitur dñs rei,quæ contingit ei in partem. & sic nota,quòd diuisio est titul. habilis ad dñium trãsferendum: vnde necessaria est stipulatio vel traditio in qualibet diuisione, qa non valeret sine stipulatione. Dicitur .n. diuisio,à diuido, diuidis:sic nomẽ est consequens rei, vt esse debet:vt Instit. de dona.§.est & aliud. Ad 2. sc.qui possunt diuidere? & dico quòd illi possunt diuidere,qui possunt alias cõtrahere, & de reb.suis alienare. Sed inter quos fit diuisio? certè inter illos, q habent bona cõia quoquomodo: hinc est, ꝙ si minor vult ad diuisionẽ puenire, non põt:nec põt fratrem suum prouocare: qa tunc diuisio,esset voluntaria, non autẽ necessaria; quod esse non debet. Sed nunqd minor põt prouocari?distingue, quia aut est infans,aut maior infante .i. minor xij.ann. aut est adultus. Si aũt est infans,& tunc tutor eius nõe diuidere põt:qa infans,i.nil fari valens. Si aũt maior infante,& minor xiiij.ann. & tunc põt cum tutoris authoritate diuidere. Si aũt est adultus,& tunc põt cũ curatoris authoritate diuidere, si habet: & si non habet,ipse solus põt diuidere:& habet talis minor iurare in cõtractu, nõ venire cõtra contvactũ. Et hæc vera sunt,si pupillus prouocatur ad diuisionẽ,&adultus.Secus si vellet alterũ prouocare,quod nõ posset:qa tunc esset volũtaria diuisio, quod esse

Diuisio quid sit.

Diuidere qui possit.

bet. Sed pone quòd sunt duo fratres, & vnus ma-
aiores expẽsas minore, quia facit ꝓ vxore vel ꝓ
ąd pōt minor ꝓuocare suũ fratrẽ maiorẽ ad diui-
ẽ nõ. Sed quid iuris est in hoc casu? & dico quòd
lium est, quòd fructus ꝑcepti ex tota hered. & re-
ouẽtus inter ipsos diuidãtur, & vnusquisq; faciat
te quicquid vult. Itẽ ille, qui habet rẽ communẽ
sia, pōt prouocare ad diuisionẽ, sed non pōt ꝓ-
ecclesia. Itẽ filius de aduentitio peculio non pōt
artis voluntate ꝓuocare; sed in castrẽsi vel quasi
Itẽ mutus & surdus nõ pōt aliũ ad diuisionem
e. Sed ponamus iterũ de fratrib. sunt duo fratres
iiij. an. volunt diuidere bona cõia, nunquid pos-
non. Sed quid debẽt facere? dico quòd tutor vel
orũ debent ire corã iudice, siue rectore, & petere
iudex siue rector dabit eis licentiam, quòd non
inori ætate quòd possint diuidere, & quòd diui-
Et eodẽ modo si sunt duo vel plures, qui habent
alẽ ad diuidendũ, debẽt ire corã iudice, & petere
iudex dabit eis licẽtiã, quòd non obstante quòd
dotalis, nihilominꝰ possint diuidere, & quòd di-
at & teneat. Sed in quib. reb. fit diuisio? certè in
ralib. & incorporalib. mobilib. & immobilibus,
. & futuris: & hoc est verum, nisi sint tales res, quę
õ recipiãt diuisionẽ, quæ veniunt æstimandæ, vt
unt duo fratres, & habẽt vnum equũ, modò si di-
er se, tunc æstimetur equus: & vnus medietatem
nis det alteri, vel vẽdatur equus, & pecunia diui-
ædã sunt, quæ remanere debẽt cõia siue reponẽ-
instr. iurium, siuẽ priuil. suorum; & penes vnum
onãtur. s. penes maiorẽ. Quædã veniunt com- *Diuisio*
putà, experimẽta, incantationes, & maliæ. Ad 3. *quali-*
nbr. s. qualiter fiat diuisio? & dico quòd multis *ter fiat.*
quãdoq; fit consensu, vt putà, qñ vnus diuidit. s.
lteri dat electionẽ. Quãdoq; fit per viã compro-
nt duo fratres, q non sunt concordes: certè dicit
romittamus nos in talẽ, & quod dicet, faciamꝰ.
t p sortes, vt qa accipiunt hæred. vel socij taxil-
ra puncta habet, habeat talẽ partẽ in bonis cõ-

munibus diuisis per partes: secus est in tutoribus. quorum vnusquisq; eorum vult administrare tutelam: qđ non possunt: quia ꝓprium factū qs pōt subiectione sortiri, & non alienum, vel faciunt sic illi, ꝗ diuidunt ꝑ sortes, quia accipiunt diuisos denarios. s. vnū Bo. alterum Flo. &c. & dicūt, qui habebit talē denariū, habebit sortē: vel sic faciunt, vt in consilio sit cum breuib. Qn̄q; fit diuisio iudicis officio, vt qa sunt duo socij, et vnꝰ malè administrat bona societatis: & iste vadit ad iudicē, & dicit sic. Iste socius malè administrat, tunc iudex facit citari socium ab alio socio, porrecto libello, et alteri ꝑcipit vt bona diuidat. Qn̄q; fit per testatorem. Nā iste pōt dare quicquid vult cuilibet. Qn̄q; fit per cōnem concordiam: et pone ꝙ sunt tres fratres, et diuidunt hæreditatem paternam, quis capere debet, aut maior? certè quilibet mechanicus dicit, quòd minor ante capiet: tn̄ non est verum, imò facient breuia, et ponent in gremio cuiusdam infantuli scribendo super eis, et ordinando inter se quid volunt. Et dicunt, si hoc breuiū puer apponat super tali parte, hæc pars spectabit tibi, &c. Ita quòd prius quilibet suum pro parte eligat consignanter breuium, &c. Ad 4. & vltimum princ. mem. s. qua actione petantur bona diuidi? & dico quòd qn̄q; habent actionem pro socio, et qn̄ bona sunt cōia ex causa societatis. Qn̄q; petuntur per actionem familiæ erciscundæ. i. hæred. diuidendæ: et hoc qn̄ bona sunt cōia ex hæreditate. Qn̄q; cōi diuidundo: et hoc, quando bona sunt cōia, ex omni alia causa, siue tam legati, ꝗ̄ societatis, vel hæreditatis, in quib. competunt duæ actiones nunc dictæ. Modò formemus aliquas quæstio. quarum prima talis est: Pone quod quis fuit in studio Bo. vel alibi, et venit ad diuisionem hæreditatis paternæ, fratres dicunt, quod libri veniunt diuidendi: et ipse dicit, quòd non, quia pater eos studio voluit sibi donare. Modò quæritur: quid iuris? et dico quod quidam sic distingunt, quia aut pater erat diues, quòd potuisset sibi donare, et tunc videtur donasse, et tunc non veniunt diuidendi. Aut erat pauper, & tunc non videtur donasse: imò iste à se debet dicere, fratres mei, volo istos libros diuidere inter nos. Alij sic dicunt, quod videtur donasse: & si vis dicere, quod non poterat donare: dico quod videtur

Quæ actione competit pro diuisione facienda.

consir-

cōfirmare mortem, ex quo aliud non dixit, & eos anticipare debet fauore studij. Nā iste, si adsit, honorat fratres & totam stirpē suam. Secunda q̄stio talis est: Sunt plures fratres, & vnus accepit vxorē, et in eius expensas expendit cent. lib. et de ea habuit mille modo isti fratres diuidunt se, dicit maior, volo mille, quas habui in dotē: & illi dicūt, volumus cen. lib. quas in vxore ducenda expendisti, computari: modò q̄ritur, vtrū debeant cōputari? et dico quod debeat eas computare, & se condēnare, si extant intm, in quantum erant primò noui panni quando expendit: sed quantum valent nunc. Si. a. non extant, tunc non tenetur computare. Tertia quæstio talis est: Sunt duo fratres, vnus lucratur, et alter non modò q̄ritur nunquid istud lucrum veniat diuidendum? & distingue, quia aut fuit lucratus ex re cōi, & tunc diuidatur: aut ex sua propria, vtputà, quia erat notarius vel alius artifex, et tunc non debet diuidi. Quarta q̄stio talis est, sunt duo fratres, et vnus ob maleficium perpetratum condemnatus est in cen. modo q̄ritur, nunquid ista condemnatio solui debet, an de cōi pecunia, an de parte sibi contingente? et dico quod debet solui solùm de parte sibi contingente: quia vbi eadē ratio, idē ius statuatur. Sed hîc est ratio: quia si lucratur de psona, fit suum lucrum: ita patiatur malum de persona, si malū fecit.

Instrumentum denuntiationis.

CORra. denuntiauit et dixit An. ꝙ domum quādā positam in tali loco, intra tales confines, q̄ d. Ant. ei vendidit, debeat ei defendere, authorizare, & desbri. & specialiter à Phi. qui ei mouet vel mouere intendit litē, vel q̄stio. sibi de ipsa, & gn̄aliter ab oī homine & vniuersitate, & ꝙ oīa & sin. sibi faciat, adimpleat & obseruet, qđ de iure debet, & ꝓut tenetur, & ꝓmisit & conuenit in instr. ven. ipsius rei. Et no. ꝙ aliq̄n fit p̄sentatio & oblatio pecuniæ aut alterius rei simul cū denuntiatione, vt qui p̄sentat pecuniā, denuntiat illi vt ipsam pecu. recipiat. Quòd si non receperit, sigillatur ipsa pecu. in vno sacculo, & sigillata deponitur corā eiusdē testib. ꝓ eo qui recipere debeat apud sacristam, vel presbyterum alicuius ecclesiæ, vel aliam p̄sonam. Aliquando fit præsentatio & consignatio literarum hoc modo: Petrus nuntius, seu ex parte talis iudicis delegati

vel subdelegati, presentauit Ant. literas ipsius iudicis sigillatas sigillo pẽdenti vel impresso, habente imaginẽ Virginis cum filio sculptã in medio: & in circulo sigilli has literas, s. Phi. Archidiaconus Bon. quarum literarũ tenór talis est, &c. Itẽ aliquãdo fit denuntiatio alicui p iactum lapilli, ne ædificet: & generaliter super quocunq; negotio potest vnus alteri denuntiare qcquid vult. Tabelliones autem in huiusmodi instr. habent simpliciter vti verbis denuntiantis, & scribere actum, & processum negotij, & verba dicta.

Instrumentum denuntiationis.

PRæsens instrum. continuatur ad superiora, ista forma: Nos suprà vidimus in princ. huius cap. quòd istud capitulum fuit in partes sex diuisum: Nã in 1. parte ponitur de compromisso. In 2. de laudo & arbitrio. In 3. de pace & cõcordia. In 4. de societate. In 5. de diuisione. In 6. de denuntiatione. Sed visis p ordinẽ de primis quinq; partib. restat nunc videre de 6. s. de denuntiatione, hoc apertè ponit rubrica, cùm dicit. Instr. denuntiationis. Istud instru. non diuiditur p partes, nec per capitula: sed scribas ipsum, vt verba denuntiationis erunt. Tñ quia hic habetur mentio de denuntiatione, vt clarã habeas eius materiã, quatuor tibi per ordinẽ declarabo. Primò, quæ sit denuntiatio, & vnde dicatur. Secundò, qui possunt & debẽt denuntiare, & cui debeat denuntiari. Tertiò, qualiter & qũo fiat denũtiatio. Quarto, qñ denuntiatio fieri debeat. Ad 1. s. quæ sit denũtiatio? & dico quòd denuntiatio est alicuius rei ab alio alteri, vt aliqđ fiat vel non fiat, declaratio vel narratio. Et dicitur denuntiatio à denuntio, tias. Ad 2. s. qui possunt denuntiare? & dico quod omnes illi possunt denuntiare, qui possunt agere de euictione, alias non possunt, imò debẽt, vt est emptor & procur. Sed fallit in vno casu, in quo quis non debet denuntiare, nec tenetur, & agere põt de euictione, & hoc est verum, qñ est actum p pactum, quòd teneatur de euictione: ergo debet denũtiare q vult agere de euictione, siue sit pmissum, siue non. Itẽ accipiẽs insolidum debet denuntiare, si vult agere de euictione, & si causa processit vsq; ad deffinitiuã sententiã, & postea appellauit. Idẽ dico de omnib. q volũt agere de euictione. Itẽ debet denuntiare donatarius donatori, si vult agere de euictione. Itẽ accipiens

Denuntiatio quid sit.

Denuntiare qui possunt.

piens in dotem rem habet denuntiare. Et sic nota, quòd q vult agere de euictione, de necessitate habet denuntiare, & in causa stare vsq; ad definitiuã sententiam, & à sententia infra x. dies debet appellare ex iuris statuto, nisi ritus patriæ aut ciuitatis aliter habeat. Sed quib. debet denuntiari? certè illis, qui de euictione tenentur: & sufficit si denuntiat principali, licet non denuntiet fideiussori: vnde denuntiatio est facienda venditori, permutatori, donatori, &c. Sed pone quòd infans tenetur de euictione, cui debet denuntiari? certè eius tutori. Sed si est furiosus est ei dandus curator, & ipsi debet fieri denuntiatio, vel est facienda. Ad 3. prin. memb. s. qualiter denuntiatio debet fieri, vel est facienda? Et dico quòd fit diuersimodè, secundum diuersas causas, super quib. fit denuntiatio: ergo si vis denuntiare venditori, quòd veniat rem defensurus, secundum quosdã dicas: aut vēditio fuit facta in scriptis, aut sine scriptis: si in scriptis, habes denũtiare in scriptis, si sine scriptis; potes denuntiare sine scriptura. Alij dicunt quod quocũq; modo sit contracta, sufficiat per operã denuntiatio, siue ꝑ testes, siue per instrumenta: & si vult denuntiare per nouã operã, rem habet denuntiare cum trino iactu lapilli, projiciendo in opera: si non põt appropinquare, hæc habet iudici denuntiare, & iudex faciet denuntiare ædificatori per nuntium: & tunc habet denuntiare opus, vel dimittere, vel comparere, vt non videatur contumax, & debet denuntiare de opere demoliendo. Tñ quidã dicunt, quòd ꝓcedere debet in ope. Alij dicunt quòd imò constat vt agatur. Alij dicunt quòd relinquitur iudicis arbitrio iudicatis, & dicitur ita fortius denuntiare: qa si planè & humiliter denuntiet, caderet ab actione: & nocet humilitas isto casu. Ad 4. & vlt. princ. memb. s. qñ denuntiatio fieri debet? Et dico q debet fieri tempestiuè: & dicitur tempestiuè, secundum quosdã, & vera opinio est, ante testium aperturã, sed postea non: quia destruitur definitiua sententia tunc. Sed nunqd in causa appellationis sufficit denuntiare? Quidam dicunt quòd sic, quia adhuc isti, qui de euictione tenẽtur, poterũt de iure suo probare. Sed secundum quosdã non, quia si nõ põt denuntiare post testium aperturam, ergo multò magis nec in causa appellationis. Sed vbi debet fieri denũtiatio?

Denuntiatio qualiter fit.

Denuntiatio quando fieri debet.

dico quòd in domo habitationis eius & sibi. Sed quid si ipse non est domi? quidā dicunt quòd denuntiatio fiat per nuntium vel procuratorē, in quacunq; prouincia sit. Sed secundum alios non nisi in ciuitate & diœcesi. Sed si abest longè ab alia prouincia, denuntiet in domo habitationis suæ, sc. ostiis & fenestris. Et hoc de 6. cap. ad præsens dicta sufficiant, Summū patrē gratiarum munerib. fœcundādo, qui huius sexti capituli lecturam voluit me habere. Amen.

Explicit sextum capitulum, de compromissis.

INCIPIT SEPTIMVM CAPITVLVM de contractibus & pactis, scilicet, de adoptione, arrogatione, & procuratione.

SCRIPTA sunt in hoc 7. cap. Primùm illa instrumenta, in quibus aliquis alterius se subiicit potestati. Secundò, ea per quæ qs à potestate, conditione ac dominio liberatur. Tertiò instrum. in quibus agitur de personis & eorū officio, quæ cōstituuntur ad aliquid alterius nōe, faciendum decretis Prætorum interuenientib. Quartò, & vltimò illa, quæ tractant de personis, quæ alterius negotium gerunt, sine alterius interpositione decreti.

Hinc incipit septimum capitulum de contrac. & pact. &c.

ISTud est 7. cap. & vltimum in ordine tractatus de contractibus & pactis: vnde ad eius euidentiam primò continuabo ipsum ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus in principio huius libri, quòd iste liber fuit diuisus in partes tres. Nam in prima parte ponitur de contractib. & pactis. Et ista prima pars adhuc fuit diuisa in partes septem, siue per septem capitula. Sed cùm dictum sit de primis sex capitulis hucusque, restat nūc videre de septimo & vlt. declarat hoc Rubrica, cùm dicit, Incipit 7. cap. More aliorū capitulorum author præmittit quoddam procemium, in quo diuidit istud cap. in quatuor partes. Nam in 1. parte ponuntur instrum. in quib. quis subiicitur alterius potestati. In secunda parte ponuntur instr. in quibus quis liberatur ab aliena potestate. In tertia parte ponūtur instrum.

Continuatio capitu. ad superiora.

quotio-

quo qs egerit negotia aliena cũ iudicis decreto. In quarta parte ponuntur instrumenta, qualiter quis gerit negotia aliena sine iudicis dereto. Ibi pars prima, Instrum. adoptionis, & durat vsque ad instrum. manumissionis. Ibi secunda in qua ponitur quõ quis liberatur ab alterius potestate, & durat vsque ad instrumentũ tutelę testamentariæ. Ibi pars tertia, in qua ponitur de personis gerentib. negotia aliena cũ iudicis decreto, & durat vsq; ad instrum. procurationis generalis. Ibi quarta pars & vlt. in qua ponitur de personis gerentib. negotia aliena sine iudicis decreto, & durat, vsq; ad finem capituli. Veniamus ad primã partẽ tractantẽ de personis, quæ subiiciuntur alterius potestati. Et primò ponit, quõ quis per adoptionẽ alterius subiicitur potestati. Tñ ante omnia ad eius euidentiam videndũ est, quot modis in iure potestas sumatur. Et dico ꝙ sumitur quinq; modis. Vno modo pro potestate, quam habet pater contra filium, & ista patria potestas appellatur. & de hac habemus vnum titulum in Instit. quib. modis ius patriæ potestatis soluitur. Secundo modo sumitur pro potestate, quam habet dominus contra seruum: & ista appellatur dominica potestas. Tertio modo sumitur potestas pro potestate, quam habet Abbas contra monachos: & ista appellatur obedientia, quia monachi tenentur obedire Abbati. Quarto modo sumitur pro potestate, quam habet tutor contra pupillum, vel contra adultum. Quinto modo sumitur pro potestate, quam habet potestas, vel principes contra subditos: & ista appellatur dominatio.

Potestas quot modis sumatur in iure.

Instrumentum adoptionis.

ANt. Cor. volenti legitimo adoptionis actu, ad solatiũ eorum, qui filios non habent, inuento, Io. filios Corr. in filiũ petiit sibi dari. Idem Cor. ipsum Ioh. ibidẽ pſentẽ & volentẽ ante pſentiam do. Sca. iudicis & assessoris do. Rola. potestatis Bo. in adoptionẽ contulit atq; dedit ipsum, eiusdem Anto. filiationi submittens, paternæ, tñ potestatis of naturali iure sibi & in se in integrum reseruato: cui actui legitimo authoritatem suam interposuit dictus iudex.

Instrumentum arrogationis.

ANt. in præsentia prudentis viri do. Sca. iudicis ordinarij, domini talis Romanorum Imperatoris, & semper.

Augusti Ioannem filium quondam Corr. ibidem præsentem in filium legitimè arrogauit: & ipsum cum omnibus possessionibus, reb. & iurib. suis in sua filiatione, familia, & potestate paterno suscepit affectu: vtroq; diligenter interrogato hoc fieri velle, & sibi placere protinus respondente: Quem quidem legitimum actum idē iudex imperiali authoritate ipsiusq; rescripto plenius confirmauit.

Rubrica notulæ.

NOta differentiam inter adoptionem & arrogationem. Quia adoptio fit de filiofamiliâs, & potest fieri coram quocūq; magistratu. Arrogatio autem fit de eo, qui est sui iuris, & debet fieri corā Imperatore, vel eius ordinario ex ipsius rescripto. Et no. ꝙ pater adoptās vel arrogās præcedere debet filium adoptatum vel arrogatū ætate xviij. añ. De aliis autem differentiis & aliis iuribus, & conditionib. adoptionis & arrogationis, & quomodo debet fieri promissio pro impubere arrogato, omittēdum duxi, eò quòd contractus iste non est multæ vtilitatis: & quia rarissimè contingunt huiusmodi instrum. Sed si horum notitiam habere volueris, quære in Instit. sub rub. de adoptionibus.

Instrumentum adoptionis. *Rubr.*

Instrumentum arrogationis. *Rubr.*

PRIMA PARS.

DE ista adoptione & arrogatione non multum vtilibus quæram quatuor. Primò, quæ sit adoptio, & quæ arrogatio. Secundò, quæ differentia sit inter adoptionem & arrogationem. Quartò, quis sit effectus, & virtus adoptionis & arrogationis. Ad 1. s. quæ sit adoptio? Et dico quòd adoptio est actus legitimus inuentus ad solatium eorum, qui filios non habent: vt in Instit. de adoptionibus in glo. *Adoptio quid sit.* put Paulus definiuit alia & sanior definitio: Adoptio est quædam gratuita electio: qua quis sibi aliquem, legitimo carente, in filium eligit, vt iure patronatus hæreditas conseruetur. Tñ hic reprehenditur: quia tunc loquitur solùm de illis, ꝗ non habent filios, & habentes filios adoptare nō possūt, ꝙ falsum est. Et sic debebat dicere ad solatiū oīum. Et ideo aliter definitur & melius. Adoptio est actus legitimus, ꝑ quē qui filius non est, pro filio habetur penè naturā imitans:

imitans: vt in instit. de adoptionib. in glo. prædicta. Modò exponamus istius deffinitionis verba. Et primò dicit quòd adoptio est actus legitimus. Et per hoc notatur, quòd adoptio inducitur à iure ciuili, per quod qui filius non est, pro filio habetur. Ista verba satis patent, ideo non expono penè naturã imitans. Dicitur penè, i. ferè naturam imitans. Ideo sicut dicit, quia non sunt filij naturaliter, sed accidentaliter: quia natura non operatur in eis. Eodem etiã modo arrogatio definitur. Ad 2. s. in quo differunt inter se, s. adoptio & arrogatio? & dico quòd differunt in multis. Primò, quòd adoptio fit de filiofam. arrogatio. a. de patrefam. Secundò differunt, quia adoptio fit corã quocunq; iudice, sed arrogatio fit corã Imp. vel eius vicario, vel corã quocunq; iudice habente priuil. ab Imp. vt interponere possit suã authoritatem in arrogatione. Tertio differunt, quia adoptio fit de voluntate quatuor personarum, s. naturalis patris, & filij adoptiui, & patris adoptantis, & iudicis authoritatem interponentis. Arrogatio a. fit de voluntate trium personarum, s. ipsius arrogati, patris arrogãtis, & iudicis authoritatem interponentis. Differunt etiã, quia filius adoptat⁹. qñ transit in potestatem patris adoptantis, vt qñ quis adoptat non extraneum, vt quia patruus adoptat nepotẽ, vel auus qñq;. no. vt qñ adopto alium extraneum mihi non attinentem, sed arrogatus semper transit in potestatẽ arrogantis. Etiam differunt, quia adoptio est genus comprehendens in se arrogationem, sed arrogatio est species. Cõueniunt tñ in vnum, quęlibet est inducta à iure ciuili. Ad 3. princ. memb. s. qualiter fit adoptio? & dico quòd fit de voluntate trium personarum. Item requiritur iudicis authoritas. Item quòd appareat instrum. adoptionis. Arrogatio fit de consensu duarum personarum cum decreto iudicis, & quòd appareat scriptura. Ad 4. princ. memb. sc. quæ sit virtus & effectus adoptionis & arrogationis? & dico quòd effectus adoptionis talis est: quia filius adoptatus trãsit in potestatem patris adoptantis si est suus & necessarius: vt quia est nepos adoptatus ab auo, vel filius emancipatus ab auo adoptatus, vel filia emãcipata: & tunc si auus adoptat nepotẽ, ipse venit ita ad diuisionẽ bonorũ patris adoptantis, sicut alij filij legitimi & naturales. Nota, adoptat⁹ peni-

Adoptio qualiter fit.

tus transit in potatem adoptantis, si adoptio integra fiat, nullo tn̄ pacto retento. Si a. est aliter extraneus, et tunc nullum ius habet in bonis paternis, nisi ius succedendi ab intestato. Sed q̄ est virtus arrogationis? certè est talis: q̄a q̄ arrogatur, transit in potatem matris arrogantis cum sua familia et cum oib. suis bonis, et habet ius succedendi ex testamento et ab intestato, etiam habet ius alimentorum in bonis patris arrogantis, durante arrogatione. Sed ea finita non, vt Insti. de adoptionib. p totum tit. Ex iis videre potes quō differunt adoptio et arrogatio. Istud instru. habet duo ca. Primum est adoptionis. Secun. decreti iudicis. Et eadem duo habet instrumentum arrogationis, &c.

Instrum. offersionis seu oblationis & professionis.

ANto. post bonorum suorum ordinationem, & testam. à se factum, scriptum manu talis notarij volens p Christi amore ac animæ suæ salute in sancta Cistercie. ordinis religione sub iure obedientiæ coarctare, ac residuum vitę suæ regulari subiicere disciplinæ, salua suorum dispositione bonorum, prout in di. tastamento per oīa continetur, obtulit personam suam Deo et beato Ant. clausis manib. sē intra manus venerabilis patris do. Phi. Abb. conuentus sancti Ant. Cisterciensis ordinis, recipientis vice et nōe ipsius Ecclesiæ. Et pro se et suis successorib. dans, et ponens, necnon promittens, et profitens stabilitatem, conuersionem, et obedientiam debitam secundū regulam ordinis antedi. hoc modo: Ipse n. Ant. flexis genibus coram altari quandam in manu schedulam tenens, legit eam, tenorē huiusmodi continentem. Ego Ant. promitto stabilitatem & conuersionem meorum morum, & obedientiam debitam secund. regulam Cisterciensis ordinis coram Deo et sanctis eius in hoc monasterio, in præsentia do. Phil. Abb. conuentus prædi. Renuntiantib. solenniter vtrisq;, ipso, videlicet, Abbate, et fratrib. vice & nōe dictæ Ecclesiæ & conuentus, & ipso Ant. pro se, & tempori probationis regulæ supradi. Quib. oīb. sic peractis, di. Abbas, tales & tales fratres eiusdē conuentus ad pacē ipsum Ant. receperunt. Et no. tn̄, quod hoc, quod di. est, de nuntiationib. vtriusque, intelligas ponendum esse, si ante tempus probationis, i. ante

ante annum post ingressum fiet professio. Item no. quod huiusmodi profitentes aliquando non testamentum, sed donationem faciunt monasterio de omnib. bonis suis: In qua quidem donatione debes dicere hoc modo: Frater Ant. nondum tamen professus, intuitu omnipotentis Dei & beatæ Mariæ virginis, et pro suorum parentum, eiusq; remedio peccatorum dedit, et donauit purè, liberè, simpliciter et irreuocabiliter inter viuos tali Abbati, secund. cursum instru. donationis: et si minor fuerit. iurabit more minorem. Sed tamen minores iuramentum non obligat, nisi cùm ad perfectam ætatem deuenerint, q̃ q̃n minores erant iura prius fide rata. Et obseruando promiserunt. Et de nouo facta ratificatione se promittant obseruare. Veruntamen quando personæ laicæ conuersantur alicui ecclesiæ, offerunt se simul et sua. Item no. quod non solùm ex prædictis modis et iurib. verum etiam ex aliis pôt quis potestati alterius et conditioni subiici, vtputà, maior 20. ann. qui ad pretium participandum patitur se venundari, interuenientibus his, q̃ circa hoc de iure interuenire debent: et etiam ille, qui se subiicit conditioni homagicę vel ascriptitiæ. Quæ quidem conditio ascriptitia per geminatam scripturam debet fieri; sed quia super huiusmodi negotiis rarissimè fiunt instru. ne opus et tempus circa non multum vtilia versetur: ideò omisso de instru. illius, qui se seruum facit, et illius qui conditioni ascriptitiæ vel homagicæ se supponit, et etiam instru. absolutionis ascriptitiorum, ad alia magis expedientia et vtilia procedendum est.

Instru. offersionis seu oblationis, & professionis. Rubri. *Professio quid sit.*

Circa istud instru. quæram quatuor. Primò, quæ sit professio, et quæ offensio. Secúdò, qui possunt facere professionem, et qui non. Tertiò qualiter fiat professio. quartò, et vltimò, quis sit eius effectus. Ad 1. s. quæ sit professio? Et dico quod professio est abnegatio propriæ voluntatis vitam actiuam abnegantis, et contemplatiuam liberè eligentis. Nam ille qui facit professionem, negat suam voluntatem, et renuntiat mundo. Sed offersio est personæ rei vel rerum alicui domino vel loco religioso facta oblatio. Ista verba satis patent, ideo non expono. Ad 2. s. qui *Professionem qui facere possunt.*

possunt facere pfessionem? & dico quòd de iure ciuili debemus notare tria. Primò, quòd sint in ætate legitima, vtputà, maiores xiiij. ann. non a. minores. Tñ quatuor annis possunt stare in monasterio, sed non profiteri nisi in ætate legitima: & ante illud tēpus egredi possunt, si volunt: sed si nolunt, non coguntur. Secundo consideratur conditio, s. quòd non sit seruus: tñ si seruus staret in monasterio per triennium, dño nil dicente, ipse vltra istud tempus nihil potest dicere. Tertiò consideratur sanitas, s. quòd sit sanæ mentis, non a. infirmus. Quartò additur honestas, s. quod qui profitetur, sit honestus. Ad 3. prin. memb. s. qualiter fit professio? & dico quòd professio fit dedicādo personam tantum. Secundò fit dando bona sua monasterio per authoritatem. Tertio modo fit dando se & sua simul: fit etiam dando vnam rem tantum. Fit etiam isto modo: quia si erit quidam intrās religionem: Prior dicet ei: Intra sub hac conditione, qđ si appareret te non posse esse, non sis: & nolis esse, non sis, & do tibi spatium vnius anni ad pbandum hoc. & sic hodie fit. Ad 4. s. quis sit effectus professionis? & dico qđ eius effectus est talis: quia si quis dat se monasterio, videtur se & sua dedisse per authen. quæ dicit, Ingressi monasterium se & sua Deo dedicant. tñ pōt quis dedicare sua, & non se, & se sine suis: qm̄ intrans religionē non cogitur sua bona dedicare religioni, si non vult. Sed quid differt qñ quis dedicat se & sua, & qñ quis dedicat sua tantum? certè differunt: quia si non valet dedicatio psonę, non valet dedicatio rei: quia si non valet principale, nec accessorium. Sed si quis dedicat tantùm se, & non valet dedicatio, nec etiam dedicatio rei. etiā alter effect⁹ est, qa professus habetur pro mortuo: & quicquid acquirit pfessus, acquirit monasterio, etiam quia suæ voluntatis continens non extitit. Sed potéstne quis renuntiare anno experientiæ? certè secundum quosdā sic, p regulā: vnicuiq; licet renuntiare iuri pro se introducto. Sed tñ scias, quod si iste frater facit experientiā, non pōt exire, qñ renuntiat anno experiētiæ: & hoc, si stetit per annum. Sed isti tales faciunt fraudem legi, quia renuntiant anno experientiæ, & transeunt in aliā religionē, s. si est frater prædicator, & vult exire, & efficitur frater minor: & tunc bene pōt, quia strictiorē

Professio qualiter fiat.

Effectus professionis quis sit.

regulã subit. Istud instr. habet quat. capi. Primum est contrahenti. s. quo ipse se cõfert monasterio, & Abbas recipit eũ, Secund, offersionis. Terti. professionis de obseruando honestatẽ. Quart. & vlti, renuntiationis anni experientiæ.

Instrumentum manumissionis.

DOmi. Cor. dedit & tradidit Ant. Bo. Iac. & Phil. eius filiis, & eorum oĩum filiis & liberis, masculis & fœminis præsentibus & futuris libertatem puram secund. vsum et consuetudinem ciuitatis Romanæ, liberans penitus, et eximens, et dimittens eos, et quelibet eorum, et ipsorum filios, et liberos masculos, et fœminas tam p̃sentes quàm futuros, à sua potestate. manu, dominio, & ab oĩ conditione, grauamine, operis, & operarum impositione tam obsequialium, q̃ consistunt in faciendo aut in assurgendo, salutando, & similium, quam eorum. q̃ consistunt in non faciendo, vtputà, de non vocando in ius manumissorem, venia non petita, & aliorum oĩum tam artificialium quam fabrilium nunc & in futurum à iure patronatus, & à reuocatione in seruitutem ob quamcunq; ingratitudinem. Ita quod liceat his manumissis famosam actionẽ, si competat, in futurum contra manumissorẽ & eius filios intentare, & etiam criminalem quamlibet accusationem, si crimen in posterum committatur, omni pœna sublata: necnon remittens eisdem omne ius patronatus, & restituens eos natalibus antiquis, & iuri ingenuitatis, & denuntians eos ciues Romanos, atq; restituens eos iuri primæuo secundum qđ oẽs hões liberi nascebantur, nec erant illis tẽporib. manumissiones introductæ, cùm seruit⁹ esset incognita. Tradidit insuper, et dedit eis, et cuiq; ipsorũ specialiter & tales possessiones, & res & g̃naliter totum eorũ peculium à rõnib. dñi separatum: & ita ꝙ non teneantur rõnes reddere de his q̃ in seruitute gesserunt etiam si illa sint connexa his q̃ gererent in libertate. Dans & attribuẽs eis & cuilibet eorum ipsorúmq; filiis masculis & fœminis tam præsentib. quam futuris puram & meram libertatem. & generalem administrationem rerum eorum. Ita quod sine obstaculo seruitutis, et manumissoris, et suorum successorum, et cuiuslibet alterius conditionis pos-

sint ipsi manumissi et eorum liberi oẽs et singuli emere, vẽdere, donare, cõtrahere ac pacisci, in iudicio stare testm̃ facere, et oĩa et sin. facere, ac liberaliter exercere, q̃ quilibet ingenuus, Romanus ciuis, et liber homo, paterfamilas & sui iuris, facere põt, ac si ab ingenuis parentib. nati essent: Pro pretio cen. lib. Bon. quod pretium di. do. Corra. confessus fuit et contentus se ab ipso Ant. dante et soluente pro se, et vice et nõe di. filiorum eius habuisse et recepisse: exceptioni sibi non dati et non soluti pretij omnino renuntians. Necnon promittens per se et eius hære. et successores dictis Ant. Iac. Phil. pro se et eorum hæredibus et filiis oĩb. ex eis descendentib. stipu. et recipientib. prædictam manumissionem, solutionem, & omnia & sin. supra. perpetuò fima et rata habere, et. tenere, et obseruare, & adimplere, et non contrafacere, vel venire per se vel alium, aliqua causa vel ingenio de iure vel de facto: Sub pœna cen. librarum imperialium stip. in singulis cap. huius contractus in solidum promissa. Et pœna soluta vel non prædicta omnia et sin. firma perdurent. Item reficere et restituere eis omnia et singula damna, expensas, ac interesse litis & extra. Pro quibus omnibus et singulis firmiter obseruandis obligauit eis omnia bona sua.

Instrumentum manumissionis breuiori forma.

DOminus Corr. tradidit atq; dedit Sibillinæ vxori quõdam Ioa. & Pe. & Bertæ suisq; filiis, et eorum omnium filiis et liberis masculis et fœminis tam præsentib. quàm futuris libertatẽ puram secundũ vsum ciuitatis Romanę. Quos omnes, et singulos, et eorum filios, et liberos masculos et fœminas tam præsentes, quàm futuros à sua potestate, manu dominio, et ab omni conditione, et grauamine, operis, et operarum impositione, nunc et in futurũ à iure patronat⁹, et reuocatione in seruitutẽ ob q̃cunq; ingratitudinem penitus liberauit, et exemit, remittens eis oẽ ius patronatus, et restituens eos natalibus antiquis, et iuri ingenuitatis, necnon dans eis et cuilibet ipsorũ totũ eorum peculium à rõnib. dñi separatum. Et tribuens eis & cuilibet ipsorum puram, et meram libertatem, et gñalem administrationem rerum eorum. Ita quod sine aliquo obstacu-

obstaculo seruitutis,et dñij manumissoris et suorum hæredum,et cuiuslibet alterius conditionis, possint emere vendere donare,contrahere ac pacisci,in judicio stare testamentum facere,&oĩa et sin. facere ac fideliter exercere, q̄ quilibet ingenuus,Romanus ciuis,et liber homo,paterq; familias,et sui iuris facere pōt,acsi ab ingenuis parentib. nati essent, Pro pretio,&c. vt supra.

Instrumentum manumissionis. *Rubri.*

SECVNDA PARS.

Ista est secunda pars hui⁹ cap.in qua ponitur qualiter qs ab alterius liberatur potestate:vnde sic continuatur, Viso qualiter quis alterius subiiciatur potestati,restat nunc videre qualiter quis ab aliena liberetur potestate. h. e. qđ dicit rub.cùm dicit instr. manumissionis et libertatis,&c. Ista manumissionis materia hodie non est in vsu,quia serui non sunt,ideo non multa dicã:tñ vt ipsam penitus non ignores,ad ejus euidentiã q̃ram tria. Primò,q̃sit manumissimo,et qualiter fit,et qñ.Secundò,q possunt manumittere. Tertiò,qs sit effect⁹ manumissionis. Ad 1.f.q̃ fit manumissio? & dico ꝙ manumissio nihil aliud est.q̃ libertatis datio.i.detectio.ff.de acqui.re,do.l.adeò.§.cùm quis in.fi. Nã seruus manumissus efficitur liber. Sed qualiter&qñ fit manumissio?certè qñq; fit vindicta,&hoc fit virga ꝑtoris; qñq; fit in vltima voluntate,vt qñ qs moritur,& habet seruum,ipsum pōt instituere hæredẽ. & efficitur liber; qñq; fit inter amicos,vt quia quidã habens seruum,amore alterius ipsum manùmittit,quandoq; fit per epistolã, vel per nuntium.Ad 2. f.qui possunt manumittere?Et dico quòd paterfami.maiores 25.vel minoris cùm causa legitima et legib.approbata.Ad 3.f.quis sit effectus manumissionis? Et dico ꝙ effect⁹ talis est: qa manumiss⁹ efficitur verè liber,& intm̃ ꝙ pōt cõtrahere,pacisci,& in iudicio interesse:alter effect⁹ est,qa patronis,q manumittit eũ,habet i⁹, nã qñ seruus manumissus videt eũ,debet inclinare caput, nec debet esse ingratus contra patronũ in aliquo:nã tunc ꝑp ingratitudinẽ reuocatur in seruitutem à patrono. Alius effectus est:quia libertus non potest patronum vocare

Continuatio huius instru. ad superiora. *Manumissio quid sit.* *Manumittere qui possunt.* *Effectus manumissionis.*

in ius, nisi venia petita et concessa, q̄ di. de manumissione habentur, Insti. de his qui sunt sui vel ali. iur. per to. titul.

Instrumentum emancipationis.

DOminus Boëtius ante præsentiam do. Sca. iudicis et assessoris domini Rol. de villa potestatis Bo. constitutus Ant. eius filium ibidē præsentem, hoc volentē et petentem à se emancipauit, et à sacris sui patris eum penitus relaxauit, nec non à sua manumissione et paternæ nexibus potestatis penitus exemit, et dimisit eundem. Ita quòd sine patriæ potestatis obtentu possit ex nunc testari, agere, contrahere pacisci, et omnia et sin. tam in iudicio quam extra facere, ac liberaliter exercere, quæ quilibet paterfamilias, et sui iuris facere potest. Qua quidem emancipatione facta dictus dom. Boë. in præmium emancipationis eiusdem dedit et tradidit ipsi Ant. vnam domum positam in tali loco intra tales confines, cum omni iure et actione sibi ex ipsa re, aut ipsi rei modo aliquo pertinente. Constituens se rem ipsam prædicti Antonii nomine possidere vsquequo ipsius rei possessionem acceperit corporalem, quàm accipiendi sua authoritate, et detinendi deinceps licentiam omnimodam, dedit. Promittens per se & eorum hæredes dicto Ant. eius filio à se emancipato, pro se & suis hæredib. stip. prædictam emancipationem, et dationem, et omnia et sing. suprascripta firma et rata habere, et tenere, et non contrafacere vel venire aliqua ratione, causa, vel ingenio, sub obligatione omnium suorum bonorum. Quibus omnibus sic peractis dictus iudex suam et communis Bononiæ authoritatem interposuit et decretum. No. quòd etiam auus nepotem ex filio emancipare potest, cum illum habeat in sua potestate. Et hoc verum est, si filium habeat in sua potestate, aut si ipse nepos natus vel conceptus erat, antequam pater suus esset emancipatus. Et quod dictum est de nepote, intelligas et de pronepote, et deinceps. Sed nota quod nepotes transeunt in potestatem patrui vel aui, quando pater in sua extrema voluntate in testamento: vel codicillis reliquit, hoc verbum dicens, volo filios meos et filias sub eorum patruorum et auorum potestate post mei discessum vitam agere.

Et

Et hoc verum est, si pater nepotum sit emancipatus, et sui iuris: quia ante emancipationem ipse et eius filij sunt semper in patria potestate.

Instrumentum emancipationis *Rubr.*

PRæsens instrum. continuatur ad superiora ista forma. Nos suprà vidimus qualiter sit seruus liberatus per manumissionem, et relaxatus ab alterius potestate: Sed quia est alter modus, per quem quis liberatur ab alterius potestate, s. per emancipationem, ideo de ipsa emancipatione loco præsenti videamus: declarat hoc rubrica cùm dicit, instru. emancipationis. Casus istius instrum. est talis. Quidam Ant. volebat emancipare, et à sua patria potestate relaxare Corr. suum filium, et hoc fecit, et dedit ei in præmium emancipationis domum vnam positam in contrada sācti Geruasij infra tales confines: et hoc fecit in præsentia domini Sca. iudicis, et assessoris dom. Rol. de villa potestatis Bo. qui iudex suam et communis Bon. interposuit authoritatem et decretum, qualiter tale instru. debeat ordinari, præsens forma docet. Istud instr. habet sex capit. Primum est contrahentium. Secundum emancipationis factæ. Tertium rei datæ in honorem emancipationis. Quartum traditionis rei datæ in præmium emancipationis. Quintum promissionis de legitima defensione et ratihabitione. Sextum et vltimum decreti interpositi. Visa continuatione, posito casu, et diuisa litera per capitula, veniamus ad expositionem nostri instru. Et ad eius euidentiam, quia de emancipatione tractatur, vt eius materia pateat, septem sunt notabiliter attendenda, vt nihil de emancipatione penitus ignoretur: Primò, quot modis quis subiiciatur patriæ potestati. Secundò, quot modis liberetur à patria potestate. Tertiò, quæ sit emancipatio, definiendo, et quare sic appellatur. Quartò, qui possunt emancipare, et qui non. Quintò, qualiter fit emancipatio. Sextò, videre vtrum pater cogatur emancipare filium vel filiam quandam, dando regulam, et casus exceptuatos à regula. Septimò, quis est effectus et virtus emancipationis. Ad 4. s. quot modis quis subiiciatur patriæ potestati? Et dico quòd multis modis. Vno modo adoptione, vnde

si aliquis adoptat filiũ filij emancipati, vel filiæ adoptatę, transit in potestatem patris adoptantis. Secundo modo per arrogationẽ, vt est qñ quis arrogat quẽdã patréfa. coram Imperatore, vel eius vicario, vel corã iudice deputato ad hoc. Tertiò modo per legitimum matrim. Nam qñ quis contrahit matrim. cum quadam, nascens ex illa efficitur in potestate patris. Quarto modo per sententiam, vt quià agebam contra aliquem, dicẽdo ipsum esse filium meum, qui de rei veritate non erat, & ipse negat: lata est sententia contra ipsum, quod est filius meus, modo per istã sententiam efficitur in potestate patris, quamuis nõ sit filius: quia tũc sententia præiudicat veritati. Quinto modo per legitimationem, vt si habebam filios ex concubina, qui primò non erãt in mea potestate, tñ si dati sunt curiæ Imperatoris ad seruiendum per quinquennium, efficiuntur legitimi & naturales, & in potestate patris sunt: vel si pater desponsauit concubinam dotalibus conditis instrum. Nam tunc filij nati & nascituri efficiuntur in potestate patris per matri. verum est secundum iura ciuilia, nõ autem sacri canones id admittunt: quia effectum & virtutem sacramenti non sentit, qui sub sacramento non nascitur, Sexto modo per ingratitudinem, vt si emancipaui filium, & ipse filius emãcipatus erat ingratus cõtra patrem, quia nolebat sibi alimẽta dare, vel aliter erat ingratus, quamuis esset sui iuris, propter istam ingratitudinem efficitur in potestate patris sui. Ad 2. sc. videre quot modis tollitur patria potestas? Et dicõ quod tollitur sex modis. Vno modo morte naturalis patris. Sed nunquid morte aui nepos efficitur liber? & distingo: quia aut inter auum & nepotem non erat medium: quia filius aui mortu⁹, erat pater nepotis: vel aliter exiuit de potestate: & tunc mortuo auo nepos efficitur sui iuris. Aut erat medium, quia pater ipsius nepotis, & ita filius aui erat viuus, & in potestate patris sui: & tunc mortuo auo nepotes non efficiuntur sui iuris, sed in potestate patris sui cadunt: vt est Instit. quib. modis ius in patr. pot. solu. in prin. Secundo modo soluitur patria potestas morte ciuili, vt qñ pater religionem intrauit, vel qñ passus est se vænundari, interuenientibus his, quæ de iure interuenire solent: vt Instit. de iure personarum. §. serui autem fiunt, &c. in glo. ibi

Patria potestas quot modis tollitur

signata

signata, quam tunc efficiuntur filij sui iuris, vel qn̄ pater est captus ab hostibus, eo tempore quo captus est, filius est sui iuris: & si reuertatur, filius est in potestate patris iure postliminij: vt Instit. quib. mo. ius pa. pote. sol. §. si ab hostibus. Tertio modo soluitur patria potestas per dignitatē: vt quia filiusfamil. factus est consul vel in numero patritiorum, vt Instit. quib. mod. ius patr. pote. sol. §. sed ex constitutione nostra. vt quia filiusfam. factus est episcopus, vel abinde suprà cùm xij. sunt dignitates, quæ liberant quem à patria potestate: vt est, si est patritius, vel consul, vel præfectus prætoris, vel præfectus vrbis, vel præfectus Orientis, vel Augustus fortè dicitur quæstor, magiter militum, patronus fisci. Princeps agentiū in rebus, magister sacri scrinij, librorum, epistolarum, factarum & sacrarum cognitionum vel agnitionum, vel si fiat episcopus, vel ab inde suprà. Quarto modo per captionem, vt quando pater captus est ab hostibus, &c. vt nunc dixi in 2. modo. & redditur ratio: quia qui in potestate alterius est, alium in potestate habere non potest: vt Instit. quib. mod. ius pa. po. sol. in gl. ibi signata. Quinto modo soluitur patria potestas p̄ adoptionem, vt quando nepos natus ex filio emancipato, vel filia adoptatur ab auo, tunc soluitur ius patris ipsius nepotis, & liberatur à patris potest. & transit in potestatē aui adoptantis, vt in præal. ti. §. sed & si pater alium. Sexto modo per emancipationem, vt quādo pater emancipat filiū, quē habet in potestate: vel auus nepotē, quē habet in potestate: & nō est mediū inter auū & nepotē, qa tunc filiusfa. vel nepos efficitur sui iuris, vt in præal. ti. §. præterea p̄ emācipationē. & de ista emācipatione hic tractamus. Ad 3. sc. quæ sit emācipatio definiendo, & quare sic appellatur? Et dico ꝙ emācipatio est patriæ potest. relaxatio corā legitimo iudice facta: dicitur autē quasi extra manū positio, vt C. de emā. lib. Dicit emācipatio est patriæ pote. relaxatio: nā per istā emācipationē dissoluitur ius patriæ potestatis, ꝙ habet pater contra filium, & auus contra nepotē. Posteà in definitione dicitur, corā legitimo iudice facta: Nā si nō fuerit corā legitimo iudice facta, nō valeret emancipatio: quilibet n. est legitimus iudex, etiam notarius, & tabellarius, dum habet priuilegiū iudicis ordinarij: & hoc de iure

ciuili: de statuto tamen communis Bon. solùm iudex ordinarius in hoc est iudex potestatis. Sed quare dicitur emancipatio? dicitur ab eo, quod est extra et manus positio: vnde emancipatio quasi extra manus positio. & sic nomen est consequens rei, vt esse debet: vt Instit. de dona. §. est & aliud. Et ideo quidam volunt dicere, quod quando fit emancipatio filij vel nepotis, pater vel auus debet ipsum filium vel nepotem tenere per manum, & dimittere ipsum: sed illud non est verum, imò extra manum positio, id est, extra potestatem. Nam siue tenendo ipsum per manum, siue non, valet emancipatio. Ad 4. s. qui possunt emancipare, et qui non, & qui possunt emancipari, & qui non? Et dico quod illi possunt emancipare, qui sunt de linea ascendentium & masculina, & habent ipsos emancipatos in potestate. Ideo dicit, masculina: quia fœminæ nō possunt emancipare, quia non habent ipsos in potestate. Et ideo dicit, & habent ipsos in potestate: quia quandoq; pater non potest filium emancipare, & est, quando quis habet filium, & ex eo habet nepotem: quia tunc ambo, s. pater & filius sunt in potestate aui, quia tunc filius non potest emancipare filium suum, quia ille filius non habet alium suum in potestate, sed auus. Dic breuiter, quod omnes qui sunt sui iuris, possunt eos, quos sub potestate habent, emancipare. Illi verò possunt emancipari, qui de linea descendentium sunt, & sunt in potestate ascendentiam. Ad 5. s. qualiter fit emancipatio? Et dico quod fit de consensu patris vel aui emancipantis, & filij vel nepotis emancipati. & debet fieri coram legitimo iudice authoritatem suam interponente, etiam in scriptura: quamuis ita regulariter omnia possint fieri sine scriptura: qnãm cum scriptura, Sed fallit hic. Item posset fieri sine donatione, vel cum donatione alicuius rei. Ad 6. s. vtrum pater cogatur filium emancipare, dando regulam, & casus exceptuatos à regula? Et dico quod pater non cogitur. vt Instit. qui. mo. ius pa. po. sol. §. fi. sed fallit in quatuor casib. qui sunt in isto prædicto tit. & §. in gl. ibi signata. Primus casus est, quando pater arrogat filium impuberem: modo facto pubere expedit potius quod sit sui iuris, quàm in aliena potestate, vel quando non habet se ad modum boni patris.

Emancipare qui possunt.

Emancipatio qualiter fit.

Pater an cogatur filium emancipare.

patris, Secundus casus est, quando pater agnouit legatum; hoc pacto, vt filium emancipet, vt verbi gratia, Petrus legauit Mar. cent. si filium suum emancipet, & ille Martin. agnouit legatum, modò cogitur emancipare filium: tamē poterat dicere Mart. ego nolo legatum, nec emancipare filium meum. Tertius casus est, quando pater nimis asper filiis, vt quādo eos verberat vltra modum pietatis. & tunc apud iudicem constare debet de patris impietate. quartus casus est, quando imponit filiis necessitatem peccādi: vt si est masculus, dicit quod furetur: sed si est fœmina, dicit quod meretricetur. Sed econuerso filius vel nepos non coguntur emancipari à patre vel ab auo. ista regula non fallit, vt in di. §. di. tituli. nota. Ad 7. & vlti. s. videre quis est effectus & virtus emancipationis? Et dico quod est multiplex. Primò, quia pater non poterat cum filiis contrahere ciuiliter: modo sic. Secundò, quia pater nō poterat à filio in ius vocari, modò sic, venia tamen petita & concessa. Item quia filius nunc potest testari, codicillari, & contrahere, & pacisci: quod antè facere non poterat, etiam patre consentiente: quod nunc poterit patre inuito. Alter est effectus, quia quicquid acquirit filius ex quacunq; causa sibi acquirit, & quo ad proprietatem & quo ad vsumfructu: quod. a. filius acquirebat ex profectitia causa, patri vsumfructum acquirebat, & sibi proprietatem: & nunc acquirit totum sibi. Alter effectus est, quia pater antè poterat filium vendere propter inopiam: quod nunc facere non poterit. Alter effectus est, quia pater poterat filium vendicare à quocunq; detinente: & in summa omnia iura patris contra filium per emancipationem tolluntur, etiam iura no. in Instit. in ti. de patria pote. §. ius verò. in glo. ibi signata. Sed nunquid ob emancipationem tollitur educatio? certè non, nec etiam in testamento.

Emancipationis effectus quot sit.

Instrumentum tutelæ testamentariæ.

Cvm olim Anto. in eius testamento scripto manu talis notarij do. Corr. tutorem domino Corr. & Ioa. eius filiis reliquisset idem Corrad. ante præsentiam do. Scaca. iudicis, & assessoris do. Rola. de villa, potestatis Bononiæ constitutus, eandem sibi petiit tutelam ipsius iudicis au-

thoritate decerni. Igitur ipso iudice di. sibi decernente tutelam promisit idem do. Corr. mihi R. notario infrascripto stipulanti & recipienti vice & nōe di. pupillorum, & corporaliter iurauit ad sancta Dei Euangelia oīa & singu. ipsis pupillis vtilia facere & inutilia ꝑtermittere, ipsorum que personas & res ad cōmodū & vtilitatē ipsorum bona fide custodire, & saluare, & inuentarium facere de rebus eorum, & administrationis suæ tpe debito reddere rōem cum integra residuorum consignatione: saluo eo ꝙ semp vti valeat veritate. Cęterùm di. iudex ipsi actui legitimo suam & cōis Bo. authoritatē interposuit & decretum. No. ꝙ tutor testamentarius non tenetur fideiussorem pstare: qa fides & diligentia eius approbata est à testatore. Itē no. ꝙ si testator liberauerit & absoluerit tutorē, ꝙ non tēeatur reddere rōem administrationis, tūc non facies eū pmittere vel iurare pcisè de rōe reddēda. Sed postq̃ dixeris, & inuētarium de reb. eorū facere, ita continuò subiungas, rōē verò administrationis reddere, cùm de ipsa à testatore fuerit absolutus non aliter quàm de iure debuerit, teneatur.

Instrumentum tutelæ datiuæ.

DOmi. Scaca. iudex, & Assessor do. R. de villa, pōtatis Bo. cognito quod Dnicō pupillo filio quondam Ant. nemo fuerit testamentarius tutor relictus, & etiam ꝙ hi, q legitimi fuerant admittendi, excusati sunt, & rōnabiliter absoluti, citatis Agnatis & cognatis eiusdem pupilli: quia omnum eorum testimonio & approbatione inuenit Do. Corr. ad ipsius pupilli tutelam gerendam magis idoneum Idcirco ipsum Corr. di. pupillo tutorem constituit & decernit. Quapropter idem tutor promisit mihi R. notario infrascripto stipulanti vice & nomine di. pupilli, & corporaliter iurauit ad sancta Dei euangelia, omnia & sin. ipsi pupillo vtilia facere, & inutilia ꝑtermittere, ipsiusque personam & res ad cōmodum & vtilitatem eius bona fide custodire, & saluare, & inuentarium facere de reb. eius, & administrationis suę rōem tpe debito reddere cum integra residuorum consignatione saluo eo, quod vti semper valeat veritate. Insuper di. tutoris precib. & mandatis do. Ph promisit mihi notario nomine dicti pupulli stipulant se facturum

facturum & curaturum, quod di. tutor prædicta omnia & sing. attendet & obseruabit: & quod ipse do. Ph. di. pupillumq; indemnem seruabit de omnib. & sing. supradi. Post hæc dictus iudex prædi. omnib. & singul. suam & communis Bonon. authoritatem interposuit & decretum.

Instrumentum tutelæ legitimæ.

DOminus S. iudex & assessor do. R. villa, potestatis Bon. do. M. matrem D. filio quondam Ant. in ipsius præsentiam constitutam, eiusdem filij sui tutelam petentem, & affectantem, cum eadem tutela sibi secundum iuris ordinem deferatur, & ipsa sit in ea cæteris præferenda eidē pupillo tutricem constituit & decreuit. Quæ tutrix promisit mihi R. notario infrascripto vice & nomine di. pupilli stip. & iurauit corporaliter ad sancta Dei euangelia omnia & sing. di. pupillo vtilia facere, & inutilia ꝑtermittere, ipsiusque personam & res bona fide custodire, atque saluare, & inuentarium de rebus eius facere, & administrationis suæ tp̄e debito rationem reddere cum integra residuorum restitutione. saluo eo, quòd semꝑ vti valeat veritate. Renuntians Velleiano senatusconsulto, & secun. nupt. & omni alij iuris auxilio, de ipsis iuribus & beneficiis plenè certificata, q̄ sint & q̄d dicantur. Insuper di. Phi. dictæ tutricis suis precibus extitit fideiussor. Demū huic actui legitimo ipse iudex suā & cōis Bo. authoritatē interposuit & decretū.

Instrumentum actoris.

DOmina Matelda mater & nutrix Dominici pupilli filij quondam Ant. ante d. S. iudicis & assessoris D. Rol. Potestatis Bo. præsentiam constituta: Quia propter debilitatem sexus & personæ, vel quia nimis est a foro iudicia li longinqua, vel quia ꝑꝑ graue ægritudinem & languorē & alia imminentia impedimenta personaliter intendere & superesse non valet causis: quas ipsa nomine dicti pupilli habet, vel habere intendit, specialiter cum tali, & generaliter cum quacunq; persona, tam in agendo quam in defendendo. Idcirco d. Corr. ibidem præsentem in di. causis rerum tamē suarum periculo constituit, & fecit actorē. Quia actor promisit ipsi tutrici tam nomine suo q̄

nomine dicti pupilli stipu.& corporaliter iurauit ad sancta Dei Euangelia omnia & singula in dictis causis ipsi pupillo vtilia facere,& inutilia prætermittere,& quicquid ad manus eius ipsius causæ vel causarum occasione peruenerit,ei ad integrum consignare:saluo eo, quod vti valeat veritate. Cui actui legitimo idē iudex suum, &c. vt supra.

Instrumentum tutelæ testamentariæ. Rubr.

Tertia pars.

cōtinuatio instrum. ad superiora.

Ista est tertia pars nostri capi.in qua ponitur quomodo quis gerit negotia aliena cum iudicis decreto: vnde pōt continuari istud instru.cum pluribus sequentibus ad superiora,ista forma:Nos supra vidimus,quod istud 7. capit. fuit in quatuor partes diuisum. Nam in prima parte ponitur de instr.in quib.quis alterius subiicitur potestati. In secunda,quæstio quis liberatur ab alterius potestate. In tertia ponuntur instrumenta quarundam personarum gerentium negotia aliena cum iudicis decreto,vt sunt tutor & curator.Sed cùm di.sit de duabus partib.restat nunc videre de tertia in ordine. declarat hoc rubri.cùm dicit instrum.tute.&c. Ad euidentiam dicendorum primò pono casum in terminis,& casus talis est.

Casus in terminis.

Cùm olim Anto.in eius testamento scripto manu talis notarij Corr.tutorem filiis suis reliquisset,idem tutor eādem tutelam petit ei iudicis authoritate decerni:igitur ipso iudice dictam tutelam sibi decernente, promisit idem Corr.mihi notario infrascri pto stipulanti vice & nomine dictorum pupillorum,& corporaliter iurauit ad sancta Dei Euangelia omnia ipsis pupillis vtilia facere,& inutilia prætermittere , ipsorúmque personas & res ad vtilitatem ipsorum bona fide custodire,& saluare,& inuentarium de ipsorum bonis facere, & administrationis suæ debito tempore reddere rationem cum integra residuorum consignatione, saluo eo quod semper possit vti veritate.Insuper dictus iudex huic actui legitimo suam & communis BO.authoritatem interposuit & decretum.Et de his omnibus obseruandis eius precibus & mandatis Pet.sus extitit fideiussor,tamē no.tu tabellio, quòd accipias bonū fideiussorē,alioquin si fideiussor esset ma-

malus, tuum esset damnum. Istud instru. habet tria capit. primum est cognationis administrationis. Secundum promissionis. Tertium est decreti interpositi. Et hoc quando tutor non habet satisdare: quia si satisdaret, tertium esset satisdationis. Quartum decreti iudicis interpositi. Ad euidetiam tutelarum decem sunt in ordine notanda. Primò, quæ sit tutela, & quis tutor, & quare sic appellatur. Secundò, quotuplex sit tutela. Tertiò, videre de tutela testamentaria per se. Quartò, videre de tutela legitima per se. quintò, videre de tutela datiua per se. Sextò, videre quot modis quælibet tutela in genere finiatur. Septimò, vtrum quis cogatur esse tutor, & si cogatur quibus ex causis possit se excusare. Octauò, videre quot modis quis remoueatur vt suspectus tutor, Nonò, videre si est vnus tutor vel plures, & malè administrant, quis eorum de mala administratione teneatur. Decimò, & vltimò, ad quid etiam teneatur tutor pupillo, & econtra: & quibus actionib. Ad 1. s. quæ sit tutela? Et dico quòd tutela est (prout Seruius definiuit, vis atque potestas in capite libero ad tuendum eum qui propter ætatem se defendere nequit, à iure ciuili data atque permissa: vt Instit. de tutelis. §. est autem tutela, &c. Modò exponamus verba definitionis: & primò dicit, tutela est vis atque potestas. Et per hoc nota quod tutela est violenta: quia siue velit, siue non, pupillus cogitur habere tutorem; & etiam est violenta ex parte tutoris quia siue tutor velit, siue nolit, cogitur esse tutor, nisi excusetur legitimè, vt infra in septimo puncto patebit. Et etiam violenta ex parte iudicis, quia si non est tutor testamentarius, vel legitimus, iudex cogitur vnum dare: & erit tutor datiuus, tutela hæc appellatur violenta: qua quis necessitate & vi iuris compellente cogitur pro pupilli salute illam accipere. Quia humana societas patienti succurrere debet. Posteà sequitur, in capite libero: per hoc no. quod excludit seruos, filiosfa. & qui sunt in religione, & qui sunt in alterius potestate: nam habere tutorem non possunt vltra. Sequitur, ad tuendum eum: nam tutor datur ad tuendum, pater autem ad gubernandum: vt in Instit. præalle. §. dicti tituli, in glos. ibi signata. Sequitur, qui propter ætatem se defendere nequit: ideo dicit, qui propter ætatem ad differentiam cu-

Tutela quid sit.

ratorum, qui dantur furiosis & mẽtecaptis qui pp morbũ se iuuare non possunt: vt Instit. de cura. §. itẽ furiosi. Sequitur à iure ciuili: nã tutela est inuenta à iure. Sed nonne ferè oẽs contr. sunt introducti à iure gen. vt Insti. de iure naturali gen. & ciui. §. ius. a. dicit ferè pp quatuor contr. à iure ciuili introductos, vt est literarum obligatio, verborum obligatio, contr. emphyteoticus, & spõsalitia largitas. Sed iste contr. tutelæ non est de illis quatuor, ergo videtur q tutela sit de iure gentium, cùm non sit de illis quatuor contractib. supradi. & dico q actus tutelæ non est contr. sed quasi contr. vt Instit. de obli. ex quasi contr. § tutores quoque. Sequitur data, s. testamentaria, vel datiua promissa, s. legitima. Sed qui sunt tutores? certè tutores sunt, qui eam vim aut põtatem habent, q̃ dixi in definitione. Sed quare dicuntur tutores? certè quasi tuentes res. i. rerum defensores: sicut æditiui dicuntur, qui ędes tuentur. vt Insti. de tut. §. tutores sunt. & sic nomen est consequens rei, vt esse debet: vt Instit. de dona. §. est & aliud. Ad 2. s. quotuplex sit tutela? & dico quod tutela est triplex: nã q̃dam est tutela testamẽtaria & ista primò vẽdicat sibi locum: & de ista tutela habemus vnũ tit. Insti. de tute. Quedã est tutela legitima, et ista secundò vendicat sibi locũ, si non existat testamẽtaria: & de ista habemus tit. Instit. de legitima agnatorum tutela. Alia est tutela datiua, quę deficiente testamentaria & legitima vendicat sibi locum: & ista fit dupliciter. Vno modo cum inquisitione, vt quando iudex dat tutorem, inquirit si est bonæ famæ, vel non. Quædam sine inquisitione: vt quando pater publicè de fama tutoris. Ad 3. s. videre de tutela testamentaria in specie per se. Et circa idem quæram quatuor. Primò, qui possunt dare tutores testamentarios. Secundò, quib. dari possunt, & in qua vltima voluntate. Tertiò, qui possunt esse tutores testamentarij. Quartò, quod sit eorum officium. Ad 1. s. qui possunt dare tutores in testamento? & dico quod pater, & non mater: qa ipsa non habet filium in potestate: vt Insti. de patria potesta. in fine, tamen si ipsa daret, est officio iudicis confirmandus, & appellatur datiuus: vt Instit. de tutelis. in glo. fi. Extraneus verò non potest dare tutorem: tamen si dedit, debet confirmari vt dixi in illo matris. Sed nunquid auus potest dare

Tutela quotuplex sit.

Tutores testamẽtarios qui dare possunt.

dare tutorem nepoti? Et dico quod sic si non est medium inter ipsum & nepotem. Si. a. esset medium: quia pater nepotis viueret, & tunc esset in eius potestatem recasurus, & tunc non posset dare: sed si non esset recasurus in potestatẽ paternã, vt q̃a fili⁹ filij ẽancipati adoptat⁹ est ab auo, & tũc pōt dare tutorẽ & idẽ dico de oib. superiorib. Sed nunquid seruus pōt dari tutor filiis testatoris? certè sic, si est seruus testatoris, & consequitur libertatẽ. Si. a. est seruus extraneus, & tunc nisi purè datus est, non valet. Si. a. sub conditione, valet adueniente conditione. Sed nunquid furiosus, vel mente captus, vel minor 25. ann. possunt dari tutores? certè sic, & cũ fuerit cōpos mentis efficitur tutor: & cùm minor in ætate erit, efficietur tutor. Itẽ filius famil. potest dari tutor. Sed nunquid pōt dari tutor vni rei? certè non, quia personæ non rei, vel causæ datur tutor: vt Insti, qui dari tu. pos. §. certè tutor. Etiã pōt dari purè & sub conditione, & ad tẽpus. Sed nunq̃d videtur testatorẽ dedisse tutorẽ posthumis, si dedit filiis existentib. certè sic, q̃a appellat. filiorũ, posthumi continentur: vt Insti. q̃ dari: tutores pos. §. si quis. Itẽ etiã au⁹ videtur dedisse nepotib. si dixit liberis meis dotalẽ tutorẽ. Si. a, dixit, filiis non quia alij sunt filij, & alij nepotes: q̃ oia di. de isto primo puncto habentur in Instit. qui dari tutores possunt, per totũ tit. Ad 2. §. quibus possunt dari tutores in testamento? Et dico q̃ possunt dari liberis impuberibus in pōtate patris existentib. vel testãtis sed si non dedit testator tutorẽ filiab. nunquid dedit filiis? certè non, quia fœmineum gen⁹ non concipit masculinũ: sed sic econtra, vt nũc dixi in primo puncto, dicit q̃ datur impuberib. nam puberib. non datur, dicit, in pōtate existẽtibus. Nã si daretur tutor filio emacipato, non valeret datio, nisi filius emancipatus esset minor, tñ confirmandus est ex sententia iudicis: Et ideo no. quod multa prohibentur fieri, quę tamen facta tenent: vt Insti. de tutelis in fi. Sed in qua vltima voluntate dantur tutores? certè in testamento. Ad 3. §. qui possunt dari tutores in testamento? & dico quod patresfami. filiifa. & omnes, vt in primo puncto dixi istius tertij puncti. Sed nunquid mulier potest esse tutrix? certè sic, si est mater vel auia: alia autem mulier non, quia tutela est onus publicum: vt Insti. de excusat. tuto. &

Tutores quibus dari possunt.

Tutores qui dari possunt

cur. in prin. & mulieres ab onerib. publicis repelluntur, tā mater vel auia gaudent hoc priuil. Ad 4. s. videre quod est officium tutoris testamentarij? Et dico quod eius officiū est tale: quia debet petere administrationem bonorū sibi decerni per iudicē: non. a. debet petere vt fiat, si à prin. legitimus datus est. Itē eius officium est facere inuentarium de bonis pupilli vel pupillorum, aliàs posset vt suspectus remoueri. Itē debet iurare vtilia pupilli facere, & inutilia prætermittere, & reddere administrationis rōem suo loco & tēpore. i. finità tutela. Satisfacere a. non compellitur talis tutor, quia eius bonitas satis fuit à testatore probata; vt Institu. de satis. tuto. & curat in prin. Ad 4. princ. memb. sci. videre de tutela legitima, & circa idem quæram tria. Primò, quando tutela legitima vendicat sibi locum. Secundò, qui possunt esse tutores legitimi, & quare sic dicuntur. Tertiò, quod sit officium tutoris legitimi. Ad 1. s. quando tutela legitima vendicat sibi locum? & dico quod tunc venit seruanda quando defunctus nullum condidit testamentum. Secundò, quando fecit testamentum, sed de tutore nullam habuit mentionem. Tertiò, qn̄ testator bene fecit mentionem de tutore, sed ille tutor præmoritur testatori. Quartò, quando non p̄moritur, sed legitimè excusatur, quæ. a. sit legitima excusatio, infrà habemus in viij. puncto. Ad 2. s. videre qui debent esse tutores legitimi? Et dico quod sunt agnati legitimi, & etiam cognati, deficientibus agnatis: sed correctum est hodie, vt Insti. de cap. diminu. in glos. fi. Olim. a. primò admittebantur agnati q̄ cognati: vt Insti. de leg. agna. tu. per totum, sed hodie vocātur agnati & cognati simul, si plures sint in eodem gradu. vt fratres, & non habent iuris aliquod impedimentum: vt Institu. de capi. diminut. in fine. Item mulier non vocatur nisi sit mater vel auia: quæ si volunt esse, omnes alias personas antecedunt, & si nolunt non coguntur, & primò admittitur mater: & si non existat, auià remittitur ad tutelā: vel si mater non est legitimæ ætatis. Itē furiosus in testamento tutor dari pōt, vt di. est suprà, sed tutor legitimus esse non pōt. Sed quæ est ratio, quare furiosus non potest dari tutor à iudice ad certum tempus, nec in diem, nec sub conditione: sed à testatore pōt dari ad certum tēpus, & sub

Tutoris testāen taryj officium quale est.

Tutela legitima quādo locū habet.

Tutores legitimi qui esse debent.

condi-

conditione? ratio est ista: quia qñ furiosus est datus in testamento, interim pôt prouideri de alio: quia pôt dari alter à iudice, & administrare tutelam, donec furiosus sit sanæ mentis; & donec possit gerere tutelã. Sed si furiosus sit datus tutor datiuus, quia post tutelã datiuam non pôt postea alia venire tutela, nec pôt posteà alius tutor dari: qđ esset damnum pupillo, si interim non posset. Si haberet aliquem tutorem, qui ageret, donec furiosus esset sanæ mẽtis & ista est ratio, vt no. insti qui dari tuto. pos. § ad certũ tẽpus in gl. sed non expressè. Idem dico de minore sicut de furio. Item mente captus, mutus, surdus, & prodigus, nec habens aliquod iuris impedimentum, tutores legitimi esse non possunt, nec etiam testamentarij vel datiui. Sed quare dicuntur tutores legitimi? certè quasi à lege pmissi. Ad 3. s. videre quod eius officium? Et dico ꝙ est tale: quia primò debet petere sibi dari & decerni administrationem à iudice. Itẽ facere inuentariũ, vt in tutore testamẽtario. Itẽ debet iurare vtilia facere, & inutilia ptermittere. Itẽ debet reddere rõem suę administrationis finita tutela. Itẽ debet satisdare, nã tutor legitim⁹ satisdare cõpellitur: vt Insti. de satisd. tut. & cura cir. prin. Ad 4. prin. mẽ. s. videre de tutela datiua in specie, & circa idẽ q̃rã tria. Primò qñ talis tutela vẽdicat sibi locum, & qui possunt dare tutores datiuos. Secundò, quib. possunt dari, & qui possũt esse tutores datiui. Tertiò. quod sit officium datiui. Ad 1. s. quando talis tutor vendicat sibi locum? Et dico ꝙ tunc habet locum, qñ cessat testamẽtaria & legitima. Sed qui possunt dare istos tutores datiuos? certè iudices ordinarij, vt est iudex potestatis vel rectoris. Ad 2. s. quib. possunt dari tutores datiui? Et dico quod dantur pupillis siue impubetibus, quibus non est prouisum de tutore testamentario vel legitimo: & debent esse in potestate iudicis ordinarij prouidentis sibi de tutore. Sed qui possunt esse tutores datiui? certè illi qui non prohibentur à lege, vt est mulier, nisi essent mater vel auia, vt supradictum est: nã si vult esse potest: & si non vult, non cogitur. Furiosus, mentecaptus, mutus, surdus, & prodigus, nec habens aliquod iuris impedimentum nõ possunt esse tutores datiui nec etiam minor. Alij. a. sic, dummodo fiant cum inquisitione iudi-

Officium tutoris legitimi quale.

Tutela datiua quando vẽdicat sibi locum.

Tutores datiui qui esse possunt.

cis, vtrum sint bonæ famæ vel non. Ad 3.s. videre quod sit eius officium, s. tutoris datiui? Et dico quod eius officium est: quia debet petere administrationem sibi dari & decerni à iudice. Itē q faciat inuentarium de bonis pupilli, alias remouetur vt suspectus. Itē iuret vtilia pupilli facere, et inutilia ꝑtermittere. Itē reddere rōem administrationis suæ finita tu. Itē debet satisdare, si est electus sine inquisitione: si. a. cum inquisitione est electus non cogitur: vt in Insti. de satisdatio. tuto. & cura. in prin. Ad 6. prin. memb. s. videre quot modis tutela finiatur. Et dico q finitur morte tutoris vel pupilli: nā mors oīa soluit. Et pariter oīa cū morte soluuntur. Secundo, modo finitur adueniente pubertate, s. cùm pupill⁹ erit maior 14. an. mascul⁹, fœmina maior xij. Itē finitur, si sint arrogati īpuberes, vel in insulā deportati. Itē finitur, si pupillus redigatur in seruitutē, vel si fuerit capite diminutus. Itē finitur, si tutor datus est sub conditione, adueniente conditione. Itē finitur morte tutoris, vel eius capitis diminutione maxima vel media. Minima. a. nō finitur. nisi legitima tutela. Itē finitur maxima media & minima capitis dimi. pupilli: & hoc, quantum ad oēs tutelas, s. datiuas & legitimas. Finitur etiam tutela, si dati sunt tutores in testamento ad certum tēpus, finito tēpore, Itē finitur, si tutores remouentur vt suspecti: vt patebit in septimo puncto. & oēs istos modos habes in Instit. qui. mo. tu. fin. per totum ti. Ad 7. prin. mem. s. videre vtrū quis cogatur esse tutor: & si cogitur, quot modis à tutela se valeat excusare. & dico q tutor testamentarius cogitur esse tutor, siue velit, siue nolit. Et idē dico de tutore legitimo, & etiam de datiuo, & h. e. quia tutela est onus publicū & ab onerib. publicis nemo est absoluendus: qa quod oēs tangit in onere publicæ rei, onus oēs simul sentire debēt. Sed quia tales tutores multis ex causis se possunt excusare, ideo de ipsis causis videamus, Et primò se possunt excusare pp. multos liberos: nam si quis habet Romæ tres liberos superstites, & in Italia quatuor, vel in Prouincia quinque, à tutelæ onere liberatur. Sed nunquid filij adoptiui prosunt patri adoptanti? certè sic, si est auus paternus vel proauus, qui adoptauerit nepotem, succedunt locovnius. Si. a. essent extranei adoptati, non prosunt. Sed prosunt patri na

Tutoris datiui offium.

Tutela quibus modis finitur.

Tutela an sit munus necessarium.

tri na

tri naturali. Nepotes.a.ex filia non prosunt .Filij.a. legitimi semper prosunt.Itẽ filij superstites prosunt,&non mortui,nisi essẽt mortui in acie principis,siue ꝑ rep. quia q ꝑ rep. ceciderunt,semper per gloriã viuere intelliguntur:vt Insti.de satisd. tutorum & curatorum.§.sed si in bello,&c. Itẽ excusatur à tutela,qui administrat res fisci, quandiu administrat:quia administratione finita minus excusatur qm̃ administrator esse desinit,quo quidẽ desinente, eiusdem priuil.extinguitur. Itẽ excusantur à tutela& cura qui reipub.causa absunt.Sed si primò fuerint tutores, deinde reipub causa abesse cœperint,excusantur à tutela, quandiu,sunt absentes illa de causa,interim loco eorum datur curator.Itẽ illi,qui habent aliq̃ põtatem,excusantur: sed incœptam tutelã deserere nõ possunt.Item excusantur, q habent litem de hereditate,vel de oĩb.bonis cum pupillo. Si a. de vna re tutor vel curator litem haberet cum pupillo,non excusatur,nisi de oĩb.bonis.Item excusant tria onera tutelarum neutiquã affectatarum,quia non prẽstãt vocationem, quãdiu administrant:vt tamen plurium pupillorum tutela vel cura eorundem bonorum sit, veluti fratrum,pro vna computetur.Item excusantur tutores pp paupertatẽ,vt qñ se alere non possunt,& familiam suam: nam tunc suspect⁹ habetur,quia fortè de tutela aleret se& suos:& tutor debet superesse tutelæ,quod iste facere non põt .Et sic no,quod qñq; paupertas prodest:vt Inst.de excu.tu.& cura.§.sed & propter paupertatem. Item excusatur quis pp infirmitatem impedientẽ,qũo non posset suis interesse negotiis,neç etiam alienis. Item rudes & ignorantes literas excusantur à tutela,vt sunt rustici, & literarum ignari.Itẽ excusatur tutor, si testator fecit ipsum tutorẽ pp inimicitiam,vt tutor laborib.ac sumptib.vexaretur.Itẽ inimicitiæ,quas testator habuit cum tutore, si capitales fuerunt,&non fuerit de eis facta reconciliatio,dãt excusationem tutori.Itẽ excusatur tutor si testator mouit controuersiã tutori de statu suo,dicẽdo ipsum esse seruum vel liberũ.Itẽ minor 25.an.olim excusabatur,hodie.a.non excusatur:qa si vellet esse tutor,non posset:rõ est,quia inciuile esset eos,qui alieno auxilio in reb.suis administrandis egere noscuntur,& sub alieno auxilio reguntur aliorũ

tutelam subire. Idem dico de milite, qui hodie excusari potest. quod nõ olim poterat, & ideo est, quia ipso iure tutor esse non potest: nam debet armis vacare, non autem legib. Et hic no. ꝙ qui habet negot. generale, non debet ad speciale recurrere. Et speciale negot. non infringit gener. nisi ipsius res periclitãs agatur, & necessitas subuenire vrgeat: qñ necessitas non patitur legem, vt Instit. de nup. §. affinitatis. & de excusa. tut. & cura. §. minores autem. Item excusantur a tutela magistri liberalium art. quia non possunt singulari intendere negotio. Sed infra quantum temp. debent se excusare? certè infra 50. dies continuos: & hoc, si sint infra centesimum lapidẽ, si sciunt se esse tutores, qualitercunq; dati sint, qui lapis milliarium appellatur. Si a, sunt vltra centesim. lapidem, facta dinumeratione 20. millium diurnor. vno pro vno quoq; die 20. miliaria cõputentur: & habent amplius 30. dierum, i. detur terminus, infra quem se excusent: quod spatium, vt quidam sapiens dixit, ne minus sit, quàm 50 dies: tamen caueas, ne in hac computatione fallaris. Si enim per centũ milliaria abest tutor vel minus, tantum habet 50. dies, si autẽ abest vltra etiam per vnum milliare, habet pro quibuslibet 20. milliaribus vnam diem: & sic pro centum milliarib. habet 5. dies: cum quinquies 20. faciant centum. Item fortè per vnum diem, quia vltra est per miliare vnũ vel parum plus. Item 20. dies habet: & sic habet 36. dies: & ita est in conditione deteriori remotior, quam propinquior. Et sic apparet, ꝙ nisi per 36. dietas, vel sit vltra centesimum milliare, non prodest adiectio 30 dier. vt in Inst. de excu. tu. & cur. §. qui autem excusare se volunt. & est tam in textu quàm in glo. Item scias, ꝙ tutor datus pupillo, ad vniuersum pãtrim. creditur esse datus. Sed contra suprà qui dari tutores possunt. §. certè dicitur tutor datus personæ non rei. Resp. vt glos. signata super illo verbo sine. §. ꝙ tutor principalis datur personę pupilli: vt ipsum instruat bonis morib. Ideo qui tutor datur, moratus eligi debet: nam de vili crimine annotatus, tutor esse non põt, secundariò datur rebus. Sed in curatore econtrà, nam principaliter reb. secundariò personæ datur. Not. ꝙ tutor inuitus non cogitur esse curat. quia sufficit ei tantũ seruisse. Sed nunquid maritus cogitur esse curat. vxoris suæ

Tẽpus præstitum ad excusandũ.

suæ? certè nõ. Sed quid si tutor falsè se excusauit? certè non liberatur à tutela, si falsa tamen excusatio nota sit. Quæ omnia dicta de isto 6. puncto not. in Instit. de excu. tuto. & cura. per totum tex. & glo. Ad octau. princ. memb. s. quib. ex causis tutor vt suspectus potest remoueri? Et dico quòd multis mod. Primo, quia non ex bona fi. tutelã gerit. Item antequàm tutor datus incipiat gerere tutelam, potest suspectus remoueri, si aliam præcedentẽ tut. malè gesserit, vt vult lex ciuilis: Qui semel malus, semper præsumitur esse malus in eodem officio: vt Instit. de suspect. tut. & cur. §. suspectus est autẽ. Sed qui possunt de suspecto cognoscere? certè iudices ordin. Accusare a. possunt tuto. de suspecto quasi omnes, quia est officium publ. & compet. omnib. de populo: & intantùm ꝙ mulieres possunt tuto. accusare, duntamen hoc non faciant verecundia sexus: quia meretrices sint, sed amore propter pietatẽ. Pupilli a. suos tut. suspectos postulare nõ possunt, sed puberes bene possunt accusare suos curat. de suspecto ex consilio necessariorum. s. parentũ: vt Instit. de suspect. tu. & cu. §. impuberes, & no. ꝙ accusato de suspecto debet sibi bonorũ pupilli administratio interdici, ꝗuis satisdare vellet: q̃a satisdatio ꝓpositũ tutoris maleuolũ non mutat: quia adhuc malè posset facere, imò diuti⁹ crassandi in re familiari facultatẽ præstat, vt in præfato ti. §. nouissimè. Sed nunquid tutor suspect⁹ efficitur infamis? certè sic. si est suspect⁹ ꝑp dolũ, in quo fuit: Si a. propter culpã, nõ est infamis: Et hoc, si est culpa leuis. Sed nunquid de lata culpa q̃s efficiatur infamis: quia ꝑp ignorantiã iuris nõ põt se excusare: quia licitum est oĩbus scire iura: nisi mulierib. ꝑp debilitatẽ sexus: & nisi minoribus ꝓpter ætatẽ, & nisi militib. quia armis debent intẽdere, nõ autẽ legib. ergo si quis ignorat iura (exceptis his tribus personis) est in lata culpa, & sic efficitur infamis. cũ lata culpa sit ignorare, ꝙ omnes sciunt: nõ ergo mirũ est, si est infamis. Vel dicas verius, secundũ Azo. ꝙ lata culpa per damnatã sententiã nõ infamat. Sed ipso facto sic, si tale est factũ: & sic sunt tres casus, in quib. lata culpa non cõparatur dolo. Prim⁹ casus est in criminib. publicis. Secundus in sacramenti delatione. Tertius in lege Iulia de Sica. Sed quid si tutor remoueatur simpliciter, non expresso dolo?

Tutor in quib. casibus potest suspectus haberi.

videtur quod sit semper integræ famæ. Distingue: quia aut accusat⁹ fuit in dolo, & tunc infamis fit: aut in culpa, tunc non æquè, et sic non efficitur infamis: aut ob vtrunq; s. ob dolum & ob culpam, & tunc semper ob culpam intelligitur esse suspect⁹: & sic infamis non fit: quia nō sunt augendi, sed potius moliendi: vt in Insti. de suspe. tut: & cura. §. inspectus. in gl. ibi signata. Nō. tn̄ ꝙ patronus non efficitur infamis, si malè gerit bona liberti sui, vt indi. gl. no. Itē no. ꝙ si quidā fuerit suspectus, & moritur accusatione pēdēte, finitur suspecti cognitio. Sed pone ꝙ tutor sui copiā non fecit pupillo, vt ipsi alimenta non det quid erit? certè pupillus est mittendus in bonorum possessionē tutoris, non vt ex ipsis bonis alatur. Sed vt cautum sit pupillo, si tutor malè gessit de suo: & isto tpe datur ei curator, vt custodiat bona pupilli tpe peritura, vt est frumentum, &c. Item remouetur vt suspectus, si ꝓpter inopiam dicit non posse decerni alimenta, & dicit mendacium, debet puniri. & sic no. ꝙ mendacium punitur à lege, vt in ꝑdicto. ti. §. sed si quis ꝑsens. No. tamē quòd tutor pauper fidelis non pōt vt suspectus remoueri, q̄ oīa de isto octauo puncto notantur in Insti. de suspect. tu. & cur. per totum textum & glos. Ad 9. pri. memb. s. si sunt plures tutores, & administratio bonorum pupilli sit malè gesta, quis eorum teneatur de mala administratione? Et ad hoc sciēdum sic distingue: quia aut est vnus tutor, aut sunt plures. Si vnus, & tūc ille tenetur, & in subsidium tenetur notarius qui non accepit fideiussorem, vel si accepit, non bonum Si verò sunt duo vel plures, & tunc aut oēs gesserunt tutelam simul negotiando, quo casu oēs tenentur: & etiam no. vt supra. Aut aliqui gesserunt, & aliqui non, & tunc tenentur qui primò gesserunt: secundò, qui non gesserunt: tertiò no. q̄ distinctio patet in Inst. de satis. tut. & cura. in gl. ibi signata super §. sciendum est. Et ideo notarius sit cautus in accipiendo fideiussorē idoneum. Sed si tutor satisdare non vult. cogendus est captis pignorib. vt prædi. no. §. penult. Decimum punctum omitto: nam dicam infra in instrum. administrationis redditæ.

Tutores qualiter conuenientur de sua administratiōe

Instrumentum actoriæ, Rubrica.

QValiter tutores dantur & excusantur in quibusdam præcedentib. instr. est di. Sed quia quandoq; istis tutorib. ali

aliqua causa impeditis datur in auxilium actor, ideo de actoribus hîc videamus, hoc demonstrat Rub. cùm dicit instrum. actoriæ. Istud instr. habet quatuor capi. Primum est administrationis sibi datæ. Secundum est promissionis præstito iuramento. Tertium est satisdationis præstitæ. Quartum decreti iudicis interpositio. Nota tamen quod actor satisdare non cogitur, & instr. actoriæ habebit tria capi. Si. a. vult bene potest: & tunc tale instru. habebit quatuor capitula. Ad euidentiam huius instru. quæram duo. Primò, quis sit actor. Secundò, quando, habet locum actoria. Ad 1. s. quis sit actor? Et dico quod actor est ille, qui à iudice periculo tutoris pro pupillo litigaturus datur: & hoc quando tutor aliqua causa, vtputà, aduersa valetudine, vel alia necessitate impeditur, quò minus negotia pupilli administrare possit. Verba satis patent in tex. ideo non expono. Ad 2. s. quando habet locum? Et dico quod tunc habet locum, quando pupillus est minor vij. ann. & vult facere procur. cum consensu sui tutoris vel tutricis, vel habet locum, quando pupillus est absens, & mulier est sua tutrix: nam ipsa facit actorem pro pupillo, vt litiget pro eo periculo ipsius tutricis vel tutoris, &c.

Instrumentum curæ ad causas.

DOminicus adultus filius quondam Ant. ante d. Scs. iudicis & assessoris do. R. de villa Potesta. Bo. præsentiam constitutus in causam, quam habet vel habere intendit cum Phi. & generaliter in omnib. aliis causis, litib. & cõtrouersiis, quas habet vel habitur⁹ sit cum aliquo vel aliquib. tam in agendo, q̃ in defendendo, d. Cor. ibidem præsentẽ sibi fecit, & constituit curatorẽ. Quo curatore ipsius decreto iudicis constituto, promisit ipse curator dicto adulto, & corporaliter iurauit ad sancta Dei euãgeliã omnia & sin. ipsi Do. in di. causa & causis vtilia facere, & inutilia prȩtermittere: & quicquid ad manus eius occasione ipsi⁹ causæ, vel causarum deuenerit, ei ad integrum consignare: Saluo eo, quod vti semper valeat veritate. Ad hæc An. ipsi⁹ curatoris precib. d. Do. de indemnitate omnium prædi. extitit fideiussor. Post hæc dict⁹ iudex ipsi actui legitimo suam & communis Bono. authoritatem interposuit & decretum.

Instrumentum curæ generalis ad causas, & ad negotia.

DOminicus filius quondam Ant. ante do. Sca. iudicis & assessoris do. Rol. de villa Potesta: Bonon. præsentiam constitutus in causa, quàm habet cum tali, & generaliter in omnib. aliis causis, litibus, & controuersiis, quas habet vel habere intendit: vel habiturus est cum aliquo vel aliquib. tam in agendo, quàm defendendo: & tam in criminalibus, quàm ciuilibus. & in omnib. eius negotiis tractādis & gerendis do. Corr. ibidèm præsentem sibi decerni & constitui petiit curatorem. Quo curatore in prædictis, & qualibet prædictorum ipsius decreto iudicis confirmato, promisit ipse curator dicto Do. & corporaliter iurauit ad sancta Dei Euangelia omnia & sing. ipsi adulto in causis, & negotiis eius vtilia facere, & inutilia prætermittere, ipsiusque personam, & res bona fide custodire, & saluare: & inuentarium secundum iuris ordinem facere, & curare, atque administrationis suæ cum integra restitutione & cōsignatione omnium eorum, quæ prædictorum occasione ad ipsum peruenerint, reddere rationem saluo eo, quod vti semper valeat veritate. Insuper Andræas ipsius curatoris mandato dicto Do. de indēnitate omnium prædictorum extitit fideiussor. Tandem dictus iudex prædictis omnibus & singulis suam & communis Bononi. authoritatem interposuit & decretum.

Instrumentum curatoris dati bonis alicuius absentis & indefensi.

DOminus Sca. iudex & assessor do. Rol. de villa Potestatis Bon. cum Ant. ipso ad plurimum creditorum petitionem citato, & eius datione, defensione legitimè proclamata non comparuerit, ipse, videlicet, vel alter pro eo, bonis ipsius Ant. absentis & indefensi d. Corr. ibidem præsentem decreuit & constituit curatorem. Qui curator promisit mihi notario infra scripto stip. & recipienti nomine & vice di. Ant. & bonorum eius: & corporaliter iurauit ad sācta Dei Euangelia dicta bona fideliter & diligenter perquirere, inuestigare, defendere, custodire, & saluare, & omnia & singula in ipsis bonis vtilia facere, & inutilia

præ-

prætermittere, & inuẽtariũ de ipsis bonis facere, nec non administrationis & curæ ipsorum bon. secundum iuris ordinem reddere rationem saluo eo, quòd semper vti valeat veritate. Insuper And. ipsius curatoris precibus mihi notario recipienti pro ipso Anto. & bonis eius de prędictis omnibus & sing. extitit fideiussor, sub obligatione suorum bonorum. Cæterum idem iudex, &c. vt suprà.

Si filiusfamilias habens causam, & allegans patris absentiam, petierit ipsi causæ curatorem dari, ita scribes.

DOminicus adultus filius Ant. in præsentia dom. Sca. iudicis & assessoris do. Ro. de villa Potestatis Bono. constitutus, licet patrem habeat, absentiam tamen patris allegans, petiit Corrad. in causam, quam habet vel habere intendit cum Phil. curatorem sibi constitui & decerni. Quo curatore ipsius decreto iudicis confirmato, promisit ipse curator dicto dom. & corporaliter iurauit ad sancta Dei Euangelia omnia & singula ipsi causæ vtilia facere, & inutilia prætermittere: & quicquid ad manus eius peruenerit, &c. vt suprà in instrumẽto curę ad causas. Vnde nota quòd filiisfamiliâs personæ, videlicet, non datur curator, sed datur solummodò causæ suæ in dicto casu.

Si verò dabitur curator impuberi, excedenti tamen infantiam, nõ habenti tutorẽ, cùm imminet ei causa, ita scribes.

DOminicus impubes, maior tamen infante, filius quondam Ant. tutore carens, & causam habens vel habere intendens cum Phi. ante do. Sca. iudicis & assessoris do. Ro. de villa potestatis Bon. præsentiam cõstitutus sibi in dicta causa dominum Corr. ibidem præsentem petit curatorem constitui & decerni: quem d. Corr. prædictus iudex dedit & cõstituit & ordinauit curatorem ipsi Do. impuberi, dicendo, iste curator. Quo curatore ipsius decreto iudicis confirmato, promisit idem curator dicto Do. & corporaliter iurauit ad sancta Dei euangelia, &c. vt supra in instrumento curæ ad causas.

Si autem dabitur curator pupillo tutorem habenti, sed negotium & causam cum ipso tutore habituro, ita scribes.

DOminicus pupillus filius quondam Ant. quia cum domino Corr. eius tutore causam habiturus est: Vel sic,

quia cum di. Corr. ad diuisionem peruenturus est, ante præsentiam talis iudicis constitutus petit sibi do. M. eius patruum super di. diuisione, aut in di. causa decerni et constitui curatorem. Quo do. Mar. curatore dicto pupillo super prædictis, ipsius decreto iudicis constituto, promisit ipsi Do. Et si minor infante fuerit, dices: promisit mihi notario pro ipso stipulan. &c. vt suprà in instrum. curæ ad causas. Ceterùm nota, quod aliquando datur curator pupillo tutorem non idoneum habenti, et etiam pupillo, qui tutorem absentem habet. Item datur pupillo curator in locum tutoris excusantis se de tutela ad tempus, vt quousq; peruenerit ad illud tempus sit curator: & sic curator quandoque supplet sui vicem & tutoris: Quorum curatorum instrumenta ex antecedentibus contractib. sumere poteris. Item nota, quòd aliquando datur curator mutis, surdis, furiosis, mentecaptis, prodigis, & perpetuo morbo laborantibus. Quorum curatorum instrum. sic inchoabis.

Curator surdi & muti.

DOminus Sce. iudex & asses. do. Ro. potesta. Bon. citatis agnatis & cognatis Dom. muti et surdi filij quondam Ant. quia eorum omnium approbatione et testimonio D. Cor. eius patruum circa administrationem et curam personæ et rerum d. Do. magis inuenit idoneum d. Corrad. ipsi Dominico constituit curatorem. Qui curator promisit et iurauit, &c. vt suprà, in instrumento tutelæ, nomine tutoris in curatorem mutato. Item aliquando datur curator ventri: sed quia hoc instrumentum raró ad exercitium venit, ideo illo omisso ad vtiliora veniendum est.

Instrumentum curæ ad causas.
Instrumentum curæ generalis ad causas & ad negotia.
Instru. curatoris dati bonis alicuius absentis & indefensi.
Si filius familiàs habens causam, & allegans patris absentiam petierit ipsi causæ curatorē dari.
Si verò dabitur curator impuberi, excedenti tamen infantiam, non habenti tutorem, cùm imminet ei causa.
Si autem dabitur curator pupillo tutorem habenti, sed negotium & causam cum ipso tutore habituro. Rub.

Præ-

PRæsens instr. curę continuatur ad superiora ista forma: Viso suprà quòd instr. tutelæ debent fieri cum decreto iudicis, restat nunc videre de instr. quæ fiunt cum decreto iudicis, et est instru. curæ. casus huius instr. talis est: Dominicus adultus filius quondam Io. in præsentia talis iudicis constitutus in causa, quam habet vel habere intendit cum Cor. et generaliter in omnib. suis causis, Ioannem ibidem præsentem suum constituit curatorem, &c. Qui curator promisit, &c. vt suprà, de tutela. ad hoc ipsius, cura. precib. dicto Dominico de indem. iurauit, & omniū prædictorum extitit fideiussor, & dictus iudex suam & communis Bono. authoritatem interposuit & decretum. Præsens instru. habet quatuor capitula. Primum est traditionis administrationis. Secundum promisssionis. Tertium est satisdationis præstitæ, Quartum decreti iudicis interpositi. Circa præsentia instru. quinq; sunt videnda. Primò, quis sit curator; & quare sic dicatur. Secundò, qui possunt dare curatorem quibus potest dari, & qui possunt esse curatores. Tertiò, qualiter constituantur curatores, & qualiter quælibet cura finiatur. Quartò, quot modis cura excusatur, & vt suspectus remouatur. Quintò, quod sit officium curatoris. Ad 1. sc. quis sit curator? & dico quod curator est ille, qui datur a iudice vel à lege liberis puberib⁹, interdum inuitis, necnō maioribus xxv. an. quandoq; furioso, mentecapto, muto, prodigo, & perpetuo morbo laborāti causæ rei, ventrine, bonis absentis & indefensi, & operibus publicis cum idonea cautione, semperq; cum iuratoria cautione præstanda. Exponamus hæc verba: & primò dicit, curator est ille, non a illa: quia mulier non pōt esse curatrix: quia officiū curæ virile, & mulieres sunt a virilibus officiis repellendę, etiam pp sexus inconstantiam, & variabilitatē. Modò sequitur, q datur iudice vel à lege: ideo dicit, à iudice: quia oēs curatores dantur à iudice, nisi in duobus casibus, in quib. dantur à lege. Primus casus est, quando aliquis est furiosus: nam sibi à lege de curatore prouidetur. Secundus cas⁹ est in prodigo: nam etiam tunc datur à lege. In omnibus autem aliis casibus dantur tantùm à iudice, nisi in istis duobus casibus, & ideo dicit à lege, vt Institu. de cura. ¶. furiosi quoque. in gloss. ibi signata. Sequitur, pube- *curator quis sit.*

ribus: ideo dicit, puberibus: quia adultis regulariter datur curatores vsq; ad xxv. an. & non minoribus nec maioribus, vt patebit. Sequitur, interdum inuitis: ideo sic dicit, quia etiam in certis casibus curatores dantur puberib. inuitis, vt putà quando pupillus intendit habere litem cum tutore suo: vel quãdo vult diuidere bona sua hæreditaria: quia tunc quãuis habeat tutorẽ, sibi datur curator: vel vult curatorẽ solum ad vnã causam, vel ad vnã rem, vel quando tutor est infamis, vel quãdo est datus ex tẽpore in annũ: & in multis aliis casib. Seqtur nũc necnon maiorib. xxv. an. quia nõ puberib. solùm, sed etiã maioribus curator datur. Sequitur. furioso: quia propter furorẽ datur curator, nisi sit furiosus minor xxv. an. vt Insti. de curato, in princ. in glo. q̃ incipit, sed hac ratione. Sequitur, mentecapto: quia ꝓpter demẽtiam sibi datur etiã curator. Sequitur, muto. quia etiã muto datur curator. Sequitur, rei: quia vni rei datur cura; vt quando pupillus vel altera ex personis supradictis vult emere vel vẽdere. Sequitur, causæ: quia quãdo pupillus habet causam vel litẽ cum aliquo: datur curator illi causæ: & hoc est, quod dicitur in Inst. de cura, circa prin. Inuiti adolescentes curatorẽ non accipiũt, præterquàm ad lites. Sequitur, ventri: nã vẽtri datur curator, vt puta, quando mulier est p̃gnans. vel dicit se esse, & nõ est, & hoc facit, ne expellatur de possessione bon. mariti, tñ vẽtri datur curator ne ipsa dissipet bona mariti. Seqtur bonis absentis & indefẽsi. nã qñ q̃s est absens aliqua de causa, & teneatur mihi in centũ facio ipsum citari, non venit: iudex vidẽs ipsum non esse præsentẽ iusta de causa dat sibi curatorẽ, vt stet in lite pro eo. Sequitur, operib. publicis: quia qñ quoddam opus publicè fit, super eo datur curator. Sequitur, cũ idonea cautione: ideo sic dicit, quia quilibet curator satisdare tenetur de reddendo ipsi debitori rationẽ administrationis. Sequitur, semperq; iuratoria cautione præstanda: ideo sic dicit, quia quilibet curator tenetur iurare vtilia facere, & inutilia prætermittere. Sed quare dicitur curator? certè dicitur à cura, quã habere debet illius, cuius est curator. & sic nomen est consequens rei, Vt esse debet: vt Insti. de dona. §. est & aliud. Ad secundũ prin. membrum, scilicet, qui possunt curatores dare, quibus possunt dari, & qui possunt dari in

Curatores qui dare possunt.

cura-

curatores? & dico quod illi possunt dare curatores, qui possunt dare tutores, qui autẽ possunt dare tutores, dictũ est supra in instr. tutelę: vt est iudex ordinarius habens iurisdictionẽ sup adulto. Sed quib. possunt dari curatores? certè hoc patet per ea quæ iã dicta sunt in diffinitione. Sed qui possunt esse curatores? certè ill iqui possunt esse tutores datiui, nõ aũt testamentarij: nam in testamento tutores esse possunt minores & furiosi, vt suprà in dicto instr. dictum est: curatores autem esse non possunt. Dicit etiã datiui, nõ autẽ legitimi: nã mulieres, vt est mater vel auia, possunt esse tutrices, non aũt curatrices, tñ quidam tenent quod mater vel auia possunt esse curatrices. Ad tertiũ, scil. qualiter curator cõstituatur, & qualiter cura finiatur? & dico quod constituitur à iudice cum promissione, præstita etiã satisdatione. Sed ad quid ordinatur curator? certè quandoq; ad vnã rem tantũ, & tũc cura finitur finita re: quandoq; ad plures, & tũc ipsis finitis, ipsa cura finitur: quãdoq; fit cura ad vniuersam propter morbum, vt datur furioso, mente capto, surdo, & tũc finitur in istis adueniente sanitate: quandoque fit propter ætatem, vt quia minor sum xxv. an. maior xiiij. tunc datur mihi curator: quandoq; ad vnã causam tantum, & tunc finitur finita causa: quandoq; ad plures causas, & tunc ipsis finitis, ipsa cura finitur. Si est curator generalis, finitur his modis, quib. tutela finitur. Sed si datur curator prodigo, finitur cura desinente prodigo: quia causa deficiente, s. prodigo: deficit effectus. Si datur ventri, finitur cura aduenientẽ te partu, & sic de aliis. Ad 4. princ. membrum, sc. quibus ex causis excusatur curator à cura? & dico quod excusatur illis modis, quibus tutor excusatur à tutela: qui modi patẽt in prædicto instrumento tutelæ, etiam habes eos Insti. de excus. tuto. & cura. per totum titulum. Sed quibus ex causis remouetur vt suspectus? certè illis causis ex quibus & tutor, vt supra, in instr. tutelæ patet in sexto puncto. Hic tamen not. quòd tutor non potest esse maritus pupillæ suæ, nec curator suæ adultæ: verum est, officio non finito, sed si post officium contractũ sit matrimoniũ non dissoluitur, nisi sanguis vel affinitas impediat. Ad 5. & vltimum princ. memb. s. quid sit officiũ cuiuslibet curatoris? Et dico quòd est diuersum. Sed ad eius euidentiã scias, quod quando cura-

Curator qualiter cõstituatur.

Excusatio curatorũ.

Curatoris officium.

tor datur liti, debet procurare,& satisdare,debet etiam promittere de stando in lite vsq; ad definitiuã sententiam: et si est lata contra eum debet appellare à sententia,si est necesse:et si ex ea lite nihil consequatur,desinet adulto,cui⁹ curator est,in secundo instr. sum̃æ nostræ curator sit gñalis, et ad causas,et ad negotia,et eius officium est tale qa habet pmittere, iurare, et satisdare, et inuentarium facere. Itẽ debet reddere rõem suæ administrationis. In 3.Instru. curator datur bonis absentis & indefensi,& ei⁹ officiũ tale est:quia habet pmittere,iurare,& satisdare, inuentarium facere,ire ad causas, & stare pro eo ipsum legaliter defensurum. In quarto instr. cuius rub. incipit. Si filiusfa. &c. ei⁹ officium est promittere,&iurare,&stare in ius vsq; ad finẽ. In quinto instr. cuius rub. incipit. Si verò datur curator impuberi,&c. cuius officium est tale, ꝙ debet promittere,iurare,satisdare,ire ad causas pro pupillo,& stare in ea vsque ad finẽ:In sexto instru. qñ datur curator pupillo: qñ vult diuidere bona hæreditaria,q̃ habet pro indiuiso cum fratre suo,vel cum aliquo alio eius officium tale est,quod debet iurare,promittere.& satisdare,&videre diuisionem,ne decipiatur pupillus;& ipsa diuisione facta curator suam interponat authoritatem. Si autem datur operibus publicis,iuret curator facere bona fide. Tamen plenius eorum officium patet in quolibet instrumento.

Instrumentum inuentarij confectum à tutore.

IN nõie Patris & Filij & Spiritusſancti. Amen Corr. tutor constitutus & decreto iudicis confirmatus Do. pupillo filio & hæredi quondã Ant. vt patet in instr. super decreto eiusdem tutelæ de scripto manu talis notarij, sciens ad inuentarij confectionẽ de reb: & bonis ipsius pupilli secundum iuris ordinem se teneri, præsens inuentarium, mox postq̃ tutor fuit constitutus, et confirmatus fuit tutor, de bonis et reb⁹ creditis et debitis atq; mobilib⁹ debitorũ hæreditatis quondam di. Ant. & ipsius pupilli, inceptum sub an. do. M. ccl. indictione xiij, die xj. intrante Aprili, in hũc modum, præmisso venerabilis sanctæ Crucis signaculo facere procurauit. In primis quidem dixit,& asseruit, in bonis & hæreditate prædi. se inuenisse duo scrinia, et totidẽ vegetes,& tm̃ frumentum,& tm̃ vinum,& sic de singulis,

ponendo

ponendo primò res mobiles. Secundò, res imobiles, s. domus & terras designatas per loca & latera. tertiò, & vltimò credita et debita. Vnde no. quod curatores generales etiã de bonis & reb, adulti, seu muti, vel surdi, & similium personarum, & etiam curator datus ventri, & curator bonis absentis & indefensi, debet inuentarium, facere simili modo & forma mutato nomine tutoris in curatoré, et nõie pupilli in nomen adulti, seu muti, & tenore negotij, & tam tutores q̃ curatores generales debent inuentarium conficere, mox q̃ fuerint constituti. i. q̃ citò possunt: & debet scribi dies in quo inuentarium inchoatur, & dies in quo terminatur, siue legatur inuentarium coram testib. Fit etiam & nihilominus ab hærede, quod quidem inuentariũ facit aliquis ex testamento vel ab intestato, ne hæres inconsulte adeat hæreditatem: & ex huiusmodi inuentario consequitur hoc beneficium, quia postmodum vltra vires hæreditarias creditorib. hæreditariis non tenetur, & etiam consequitur Falcidiam. Veruntñ debet inchoari infra 30. dies, postq̃ se hæredem esse cognoscit: & infra alios lx. terminari, si fuerint res hæreditariæ, vel maior pars in eadem prouincia. Alioquin infra ann. à morte testatoris, hærede sciente mortẽ testatoris: & debet heres ꝓpria manu signũ crucis præponere. Prætereà debent conuocari hæredes legatarij, & fideicõmissarij, & creditores hæreditarij, quòd si non fuerint aliqui, vel si tñ fuerint, & interesse noluerint, adhibendi sunt tres diuites & bonæ conditionis illius terræ, vel cõtratæ, in quorũ ꝓsẽtia hæc fiãt: & debet primò scribi maiora & meliora, deinde viliora, & postmodũ credita & debita, ꝙ inuẽtariũ fit secũ. formã hic inferiꝰ scriptã.

Instrumentum ab hærede confectum.

CVm D. filius q. Ant. ab ipso patre in eius testamento heres institutus fuerit, & relictus, idem D. volens non inconsultè, sed cum beneficio inuẽtarij hereditati ipsi se immiscere, ne vltra vires hæreditarias teneatur, & vt beneficium ex hoc inuentario de iure debitum, sibi ad integrum reseruetur. Venerabili signo Crucis anteà propria eius manu præposito, legatarius insuper, & fideicom-

missariis, & creditorib. hæreditariis, citatis, & præsentibus. s. dño tali, & domino tali, præsens inuentarium de bonis ipsius hereditatis, procurauit facere in hunc modū. In primis quidem asseruit se inuenisse in dicta hæreditate vnam domum positam in tali loco, intra tales confines, &c. ponendo res immobiles chariores, deinde mobiles et viliores, postmodum credita, & debita, quibus positis, dices ita: Lectum & completum fuit hoc inuentarium in tali loco, sub an. do. M. &c. præsentibus talibus, &c. Nota tamen, qd secundum ordinē iuris q̄dā solennitates seruandæ sunt, videlicet, quod aut se subscribat hæres: aut si ignarus sit literarum, vel scribere nesciat, vel sit impeditus, alteri tabellioni ad hoc solummodo adhibendo mandet per se literas supponere, & quòd intersint testes, q hæredē cognoscant: sed ista vt plurimum repugnante consuetudine, non seruantur.

Instrumentum inuentarij confectum à tutore. Rub.

PRæsens instrum. continuatur ad superiora ista forma. Nos suprà vidimus in quibusdam præcedentibus instrum. qualiter tutor & curator constituantur. Sed quia tutores tenentur inuentarium facere, & vt plurimum curatores, ideo de ipso inuentario loco præsenti videamus. Declarat hoc rub. cùm dicit instru. inuentarij. Casum non pono: quia in litera istorum duorum instru. euidentissimè declaratur. Quodlibet istorum duorū instru. habet duo capitula. Primum est prooemium. Secundum descriptionis bonorum. Tertium addi potest, s. replicationis. Circa ista duo instr. sex sunt videnda. primò qd sit inuentarium, & quare sic appellatur, & quot nominibus nuncupatur. Secundò. qui teneantur facere inuentarium de necessitate, & qui possunt de voluntate. Tertiò, de quibus rebus debet fieri inuentarium. Quartò, qualiter conficiatur inuentarium, & infra quæ tempora debeat inchoari, & infra quæ tempora debeat finiri & compleri. Quintò, quid iuris sit, si tutor vel curator non fecit inuentarium. Sextò quis sit effectus cuiuscunq; inuentarium facientis. Ad 1. s. quid sit inuentarium? Et dico quod inuentarium est bonorum omnium publicè facta descriptio, à tutore vel curatore

ratore vel hærede confectum solennitate iuris debita concurrente modo exponamus verba. Et primò dicit inuētarium est bon. omnium: nam omnia bona debent in inuentario describi. Sequitur, publicè: quia publicè debet parari omnibus: vel publicè, a publica persona confectū: ideo dicit facta descriptio. Sequitur a tutore. nā tutor cogitur facere inuētariū, siue sit testamentarius, siue legitimus, siue datiuus, Sequitur vel curatore: nam curator interdum cogitur facere inuētarium, vt putà, qñ est generalis ad negotia, vel qñ datur bonis absentis, &c. Sequitur, vel hærede confectum: nam hæres aliquādo cogitur inuentarium facere: vt puta, in duob. casibus. Primus est, qñ hęres rogatus est vt hæreditatem alteri restituat. Secundus casus est, qñ vult beneficia cōsequi quæ statim dicam in sexto puncto. Sequitur solennitate iuris debita concurrente: nam multę solennitates in inuentario poni debent, vt dicam infrà in 4. puncto. Sed quare appellatur inuētarium? certè dicitur ab inuentione: qa oīa inuenta poni debent in inuentario. Appellatur etiam repertorium in bonorum descriptione.

Ad secundum, s. qui tenentur inuentarium facere de necessitate? Et dico quòd omnes tutores, siue sint testamentarij, nisi testator eos in suo exonerauerit testamento: siue sint legitimi, siue datiui, vt superius dictum est. Curator nō tenetur, nisi datus sit omnib. bonis: vel si est datus vētri, vel bonis absentis & indefensi. Item pręlatus ecclesię tenetur facere inuentariū de bon. in ecclesia inuētis, & specialiter de mobilib. Si aūt curator est datus causæ vel rei, inuentarium facere non tenetur. Itē hæres tenetur facere inuentarium in duob. casibus, quos dixi suprà in diffinitione. Sed qui possunt facere inuētarium de voluntate? certè omnes ex istis desuper nominatis. Ad tertium sc. de quibus rebus debet fieri inuētarium? Et dico quòd de bonis mobilib. & immobilibus, debitis & creditis, etiā de stipendiis à republica percipiēdis. Ad quartum, s. qualiter inuentariū conficiatur? Et dico ꝙ si est inuentariū confectum à tutore vel curatore primò debēt viliora poni, vt putà, res ptinentes ad lignum. 2. Ea, quæ pertinent ad lanam vel linum. 3. Pertinentia ad liquidum, id est, ad res liquoris, vt putà, vinum & oleum. 4. Pertinentia ad bladum. vt frumentum. &c.

Inuentarium facere qui tenentur.

Inuentariu᷑ de quibus reb.

Vlterius res imobiles describantur, vt putà, domus, terra, & vineæ & prata, & similia. Vlterius aurum, & argẽtum siue pecunia in bonis inuenta, vlterius debita & credita recipienda. In inuẽtario facto ab hærede totum appositum: quia primò debent scribi meliora, postea viliora. Sed infra quæ tempora debet inuentarium inchoari? certè hoc non est limitatum à lege, nisi quod lex dicit, Inchoata hæreditate, mox inuentarium inchoetur. Debet finiri quàm citiꝰ potest: & hoc de inuentario facto à tutore vel curatore. Inuentarium .a. factum ab hærede debet infra xxx. Dies inchoari & terminari intra lx. dies ita quod habeat tres menses: & isti menses incipiunt à die scientiæ, quod ipse fuit institutus hæres: Item necessarium est quod in prin. inuentarij fiat signaculum sanctæ Crucis ab hærede: & hoc ꝓpria manu, si sciat. Si .a. nesciat, notarius debet deducere manũ: ita quod faciat Crucem. Item debent esse præsentes tres vicini. Item debent vocari omnes habentes ius in ipsa hæreditate. Ad 5. prin. mem. s. quid iuris, si tutor vel curator non fecit inuentarium? Et dico quod non potest defendere pupillum vel adultum, nec prò ipsis agere, & poterunt remoueri vt suspecti. Ad 6. & vltimum prin. mem. s. quis sit effectus, si hæres facit inuentarium? Et dico quod multa beneficia consequitur primò, quia non tenebitur vltra vires hæreditarias: etiam quia non poterit compelli de debitis hæreditatis, nisi finitis tribus mensibus à die scientiæ suæ: etiam quia poterit detrahere de quolibet legato quartam trebellianicam.

Instrumentum, quo suus hæres ab hæreditate se abstineat.

DOminicus filius quondam Ant. ante do. Sea. iudicis et assessoris d. Ro. potestatis Bonon. præsentiam constitutus, quia hæreditatem quondam dicti patris sui sibi ex testamento delatam: vel sic quia hæreditatem quondam di. patris sui ad se ab intestato spectãtem sibi credit fore damnosam, ne à creditoribus ipsius hæreditatis, vel aliis quibuscunq; occasione hęreditatis eiusdẽ pulsetur in aliquo, vel grauetur, eadem hæreditate oĩno abstinuit, & ipsam, & omne ex ea comodum & incomodum penitus recusauit, protestans et asserens se nolle ipsius hæreditatis commoda

nec

nec incommoda sentire, nec creditoribus respondere.

Instrumentum quomodo extraneus hæres hæreditatem repudiat.

DOminicus filius quondam Ant. ante præsentiam talis iudicis constitutus, quia hæreditatem q. Corra. sibi ab ipso Corr. in eius testamento relictam credit sibi fore damnosam, hæreditatem ipsam repudiauit omnino, et omne commodum & incommodum ex ea penitus recusauit. Igitur nota, quod ille dicitur hæres suus, qui erat in potestate defuncti: & hic, si hæreditatem non vult, debet abstinere se, vt in priori charta. Si. a. ipsam receperit, debet se immiscere. Extraneus verò dicitur, qui in potestate instituentis non est: & hic, si hæreditatem non vult, debet eam repudiare, vt in secunda charta. Si. a. ipsam recipit dicitur eam adire. Vnde breuiter imiscere, vel abstinere, est suorum hæredum: adire, vel repudiare, extraneorum hæredum est.

Instrumentum quomodo suus hæres hæreditatem repudiat.

VIso de inuētario facto ab hered. de hereditate paterna. Restat nunc videre qualiter ipse hæres repudiat hæreditatem h. e. quod dicit instr. quomodo suus hæres ab hæreditate se abstineat: &c. Et etiam sequens instr. tractat quomodo hæres extraneus repudiat hæreditatē sibi delatam. Casus istorum instru. non pono, quia in litera satis patet. Instrumenta nostra habent vnum solùm cap. Primò, quid sit adire, & quid immiscere: quid abstinere, quid repudiare: & quæ differentia est inter ista nomina. Secundò si hæres semel hæreditatem adiuit, vtrum possit postea repudiare, & econuerso. Tertiò qualiter hereditas aditur. Ad 1. sc. quid sit adire & immiscere? & dico quòd adire est hæreditatem sibi delatam à patre in testamento, vel ab intestato velle habere. Imiscere. a. est hæreditatem ab extraneo sibi delatam habere velle. Sed quid est abstinere? certè est hæreditatem sibi delatam à patre ex testamēto, vel ab intestato nolle habere. Sed quid est repudiare? certè repudiare est hæreditatē sibi extraneo delatam nolle habere, tn̄ loquendo ꝓpriè differētia est inter ista nomina. Nam imiscere et *Adire hæreditatē & immiscere.*

abstinere spectant ad suos hære.& quilibet,qui pōt venire ex testamento vel ab intestato,et est persona habilis: quia si est infans minor septem an.non potest adire,nisi cum tutoris authoritate,et furiosus cum curatoris authoritate. Adire et repudiare pertinent ad hæredē extraneum: et appello oēm extraneum præter illos,qui sunt in pōtate testatoris tp̄e mortis ipsius testatoris,tñ vnus ponitur pro alio impropriè loquendo. Ad 2.§.si heres adiuit semel hæreditatem,vtrum eam possit repudiare,et si semel repudiauit,vtrum eam possit adire? & dico quòd non,nisi sit minor 25. an.qui iuuatur beneficio restitutionis in integrum.Ad 3. & vlti.§.qualiter aditur hæreditas?& dico quod quandoq; aditur re tm̄ quādoq; verbo tm̄ quandoq; re&verbo simul. Re tm̄,vtputà,quando administrat bona hereditatis tanq̄ hæres. Verbo tm̄,quando facit fieri instr.q̄uo intendit adire hæreditatem. Re & verbo simul,quando gerit negotia & facit instr.q̄uo intendit gerere. Sed ponamus quod filius vult se abstinere ab hereditate,&vult legitimam suam in qua pater suus ipsum condemnare non potuit,quæritur vtrum possit? & dico ꝙ non quia vel oportet ꝙ in totū accipiat hereditatē,vel totaliter bonis hæreditatis spolietur

Instrumentum rōnis administrationis reddite vel reddēda.

DOminicus filius quondam Ant.confessus & contentus fuit do,Corr.ipsius tutorem rationem administrationis suæ super omni eo,quod administrauit,aut administrare debuit in bonis,& circa bona ei⁹,occasione ipsi⁹ tutelę, plenè ac apertè ostendisse & reddidisse idē visis,inspectis, ac cognitis actib.& scripturis administrationis eiusdē:&ꝙ integrà dedit restituit,ac consignauit sibi omne id,& quicquid ad eum peruenit de bonis & rebus ipsius occasione administrationis dictæ tutelæ,quam fecit& facere debuit in bonis & circa bona sua,&ipsum illud videlicet,qđ in reliquis & residuis fuit ipsa omnia reliqua & residua,omnia & singula inst.bonorum & possessionum eius,approbans, ratificans, & confirmans ipsa facta,rōnes & scripturas, et quicquid gestum,& administratum est per ipsum Corr. in bonis,& circa bona ipsius Do.& omnes & singulas solutiones,dationes,et pacta,et contr.occasione dictæ tutelæ fa-

ctæ

.Quapropter.di.Do.per se & suos hæredes pro-
o.Cor.pro se & suis hęred.stipulanti, quod non
o decetero vel eius hæredib.aut altero pro ipso
ccasione dictæ tutelæ vel administrationis factæ
dæ benè, vel malè gestę, aut quod reddat ei decę
nem, vel quod reliqua præstet, & quod nullo tp̄e
opponet, quod ratio non sit ei reddita, & reliqua
m præstita, & nullam aliam contrariam excep-
l defensionem, seu negotiationem iuris vel fa-
aliquod præstitorum vel infrascriptorum in ali-
, vel opponet faciens eidem do. Corr. pro se et
l.recipienti finem, refutationem & pactum de vl
petendo de omni eo, quod ab eo, vel eius hære
re posset occasione di.tutelæ, seu administratio
el malè gestæ, seu alia quacunq; ratione vel cau
ans, & absoluens eum & eius hæredes, & bona p
ionē, & Aquilianam stipu.legitimè interpositā:
nuntians exceptioni non numeratarū, tradita-
natarum, & restitutarum rerum, exceptioni do-
loni sine causa, in factum actioni, & omni alij iu
: Quædam omnia & sin.&c. Idem Do. per se su-
edes promisit di.do.Corr.pro se & suis hæredib.
firma & rata habere, & tenere, & non contrafa
uire per se vel alium, aliqua causa vel ingenio,
de facto: Sub pœna cent.lib.Bo.stipul.in singu
c.de pœna, & refectione damnorum, & expensis
norum suorum, in fine facies eum iurare more

rumentum rationis administrationis red-
dita vel reddenda. Rubri.

liter tutor & curator datur, restat nunc videre
r ipsi reddant rationem administrationis suæ,
rub.cùm dicit.Instru.administrationis rationis
l reddendę.Casum instr.non pono, quia in lite-
et.Circa præsens instru. videamus ad quid te-
or pupillo, & conuerso, & quibus actionibus? et
ex contractu tutelæ nascitur obligatio ex quasi
vt Instit.de oblig.quæ ex quasi contractu nas-

Tutor ad quid tenetur pupillo et pupil lus tutori

cuntur. §. tutores quoq;, Et ex illa oblig. datur actio vtilis tutela directa & contraria. Directa datur pupillo contra tutorem, vt tutor teneatur sibi rationem reddere suæ administrationis, finita tutela: & tenetur tutor de dolo, lata culpa, & leui. Sed contraria actio datur tutori contra pupillum, vt si tutor expendit aliquid pro pupillo vtiliter vel necessario, quod debeat ipsum reddere, & ipsum liberare. Et idem dicas de adulto & curatore. Vnum tamen scias, quod quando pupillus attingit primos limites pubertatis, & vult tutorem rationem sibi reddere suæ administrationis: q d de statuto debet dari curator, qui sibi petat rōem dari. Et ista ratio debet reddi coram iudice suam authoritatem interponente, nisi adultus iuret se maiorem: quia virtute iuramenti valet sine aliis solennitatibus: quia iuramentum præsentat minorem esse maiorem.

Instrumentum procurationis ad causas.

ANtonius fecit, constituit, & ordinauit Corrad. ibidem præsentem, et infrascriptam procurationem sponte recipientem, & Anto. licet absentem, et quemlibet eorum insolidum, ita tamen quod non sit melior conditio occupantis, suos procuratores, actores, & nuntios speciales in causa, quam habet, vel habiturus est cum Philippo, coram tali iudice, ad libellum recipiendum, seu offerendum, terminos & dilationes petendum, litem contestandam, exceptiones proponendas & recipiendas, & producendos testes, & instru. producenda, & alterius partis videnda, & reprobanda, iudices eligendos & recusandos, suspectos, dandos, sententiam audiendam, appellationem committendam, & prosequendam, & generaliter ad omnia & sin. facienda, quę merita causarum exigunt, et quę ipsemet facere posset. Promittens se firma & rata habiturum quæcunque dicti procuratores, aut alter eorum circa prædicta, vel aliquod prædictorum duxerit facienda. Nota quod aliquando dominus procuratorem suum releuat ab omni onere satisdationis. & fieri potest in ipso eodem instru. Posito enim toto tenore instr. prædicti subsequenter dices: Et quia voluit dictus Ant. ipsum procuratorem suum releuare ab onere, satisdationis, promisit mihi R. notario infrascripto stipu-

stipulanti vice & nomine omnium eorum, quorum intererit de iudicio sisti & iudicato soluendo: & quod tempore sententiæ recitandæ in iudicium veniet, si opus fuerit, et commodè fieri poterit: et omnia dabit, et soluet aduersariis suis pro omnibus clausulis, quæ in condemnatione continebuntur, nisi fuerit prouocatum sub obligatione omnium suorum bonorum: Si.a. ista satisdatio fiat in actis coram iudice, ita scribes: Et quia voluit dictus procu. ab onere satisdationis releuari, iudicatum solui promisit mihi notario infrascripto stipulanti nomine dicti Phi. & omniũ illorum, quorum intererit, quod defendet di. Ant. et nihil dolo faciet in di. tota lite, & quod tempore sententiæ ferendæ erit in iudicio, & soluet iudicatum, nisi ab eo fuerit prouocatum sub hypotheca rerum suarum: Et pro his omnibus & singulis obseruandis, dictus An. extitit fideiussor, sub obligatione suorum bonorum omnium.

Instrum. procuratoris generalis ad causas & negotia.

ANtonius fecit, constituit, & ordinauit Corrad. ibidem præsentem, & sponte recipientem suum procuratorem, actorem, & nuntium specialem, specialiter in causa, quam habet, vel habiturus est, aut habere intendit cum P. & generaliter ad omnes, & in omnibus eius causis, litibus & controuersiis, quas habet, vel habitur⁹ est, tam in agendo, quam defendendo, cum aliquo vel aliquibus, coram quocunque iudice, tam ecclesiastico quam seculari, super quibuscunque negotiis, ad libellos offerendos recipiendósq; lites contestandas, exceptiones proponendas, terminos et dilationes petendas, & recipiendos & producendos testes, & instru. producenda, & alterius partis videnda & reprobanda, iudices eligendos & recusandos, suspectos, dandos, sententias audiendas, & appellationes committendas et prosequendas, & ad omnia & singula facienda, quæ merita causarum exigunt & requirunt: item ad petendum, exigendum, & recipiendum omne id, & quicquid ipsi Ant. ex quacunq; causa ab aliquo debetur, & de habitis & receptis chartã solutionis faciendũ, & ad paciscẽdũ, & cõponẽdũ & transigendum, & cõpromittẽdũ, & laudum, & arbitriũ audiendum, & ꝓsequendum ad contrahendum debita, & ad

cõstituendum sibi alios debitores, & ad venditiones, emptiones, locationes & cuiuscũq; generis cõtractus faciendos, & ad obligandum se nomine ipsius Ant. & bona ipsius An. super quocunq; cõtractu, & gñliter ad oĩa eius negotia tractanda & gerenda, & ad oĩa singula facienda, quæ circa p̃dicta, vel aliquid prædictorum sibi vtilia videbuntur, & quæ per quemlibet legitimum procuratorem & nuntium fieri possunt. Dans ei plenam & liberã potestatem. & gñle mandatũ ad p̃dicta oĩa & singula facienda, super p̃dictis & quolibet p̃dictorũ, quoties expedierit & voluerit ꝓcuratorem vnũ vel plures cõstituendi. Et ꝓmittens se firma & rata habiturũ q̃cũq; di. Cor. ꝓcu. aut alius, vel alij ab eo constituendi circa prædictæ, vel aliquod prædi. duxerit faciẽda, & non contrauenier. Sub obligat. omnium suorum bon.

Instrumentum procurationis ad causas.

PRæsens instr. procurationis cum sequenti cõtinuatur ad præcedentia ista forma: Nos supra vidimus in princ. huius capit uli, ꝙ istud capitulum fuit diuisum in quatuor partes: Nã in prima parte ponitur de instr. quomodo quis subiiciatur alteri⁹ potestati, iudicis decreto interueniẽte, &c. Sed cùm dictum sit de tribus primis partibus per ordinem, restat nunc videre de quarta & vlt. s. de illo qui gerit negotia aliena. h. e. quod dicit Rub. cùm dicit, Instru. procurationis ad causas. Casum huius instr. non pono, quia in litera satis patet. Istud instr. & sequens habent tria cap. Primum est contrahentium. s. illius qui constituit procuratorem, & illius qui procur. constituitur. Sec. est eius ad quod constituitur. Tert. est promissionis de ratihabit. Tamen vt istorum duor. instru. materia liqueat, octo tibi ordinariè declarabo. Primò, quis sit procur. 2. qualiter procur. constituatur. 3. Qui possunt procur. constituere. 4. Qui possunt esse procurat. 5. In quib. reb. & causis possunt constitui procur. 6. Quod sit eor. officium. 7. Qualiter officium procuratoris finiatur. 8. Exponere quædam verba nostro instr. contenta. Ad primum, s. quis sit procurator? Et dico ꝙ procur. est ille, qui negotia aliena mandato sibi à dom. facto, gratuito gerenda suscepit plura, vel vnum. ff. de negot. gestis, l. iij. §. negotium. & ff. vi bonorum raptor. l. ij.

Procurator quis sit.

l.ij.§.quod ait. Modò expone verba definitionis. Et primò dicit, procur. est ille: dicit ille, non autem illa: nam mulier non pôt esse procuratrix ad causas aut negotia. Sequitur, qui nego. aliena: nota, aliena, non autẽ sua: nam nemo pôt rem suam defendere tanquam procur. sed sic tanquã principalis. Sequitur, mandato: nota, nam si non haberet mandatum, non posset agere tanquam procur. sed tanquã negotiorum gestor. Sequitur, sibi. nota, sibi, non alteri: nam si diceret alteri, volo ꝙ talis sit meus procur. non propterea esset meus procur. Sequitur, à domino: nam si Do. non constituit eum, non valet. Per hoc excluduntur tut. prælati eccles. & alij qui non sunt domini, Sequitur, gratuito: nam si non esset gratuitum, non dicitur mandatum. Sed si interuenit in pecunia nume. est locatio & conduct. Si. a. in alia re est contractus innomin. Sequitur, suscepit: nam si non suscepisset mandatum à Do. sponte, non cogitur adimplere: nam mandatũ suscipere, cuilibet liberum est, susceptum. a. consumandum est, vt Insti. de mandato. §. mandatum, &c. Ad 2. princ. memb. s. qualiter procu. constituatur? Et dico ꝙ cõstituitur vnus & plures, præsens & absens: & si est præsens, scribas. Talis cõstituit Corr. suum procur. ibid. præsentem, & mandatum sponte suscipientẽ. Absentem verò constituas tanquam præsentem: & tunc taceas illud verbum, & mandatũ sponte suscipiẽtem: quia nescis, si mandatũ sponte accepit, postquam nõ est pręsens. Constituitur etiã ꝓcur. ad emendũ, vel vend. vel acquir. vnã rẽ vel plures. Cõstituitur etiã ad vnã cãm, vel plures. Constituitur etiã cum liberali & gñali administ. & h. e. qñ Dõ. dicit, volo ꝙ ipse possit facere oĩa, quæ ego possum: tunc oĩa potest facere procur. quæ Dom. nisi donare vel dilapidare: quia ex libera bonor. administr. detrahitur bonorũ dilapidatio & donatio, nisi specialiter dictum esset in instrum. procurationis. & hæc duo facere posset, s. donare & dilapidare, quia tunc virtute specialitatis posset. Hæc omnia sunt vera, vbi speciale mandat. requiritur in mandato generali: & tunc speciale mandat. debet etiam interuenire, vt est in pace facienda, & in dando filiæ suæ maritũ. Item requiritur speciale mandat. in petendo restitutionẽ in integr. Item cõstituitur procur. in iudicio, & extra iudicium:

Procurator, qualiter constituatur.

& tunc qñ est in iudicio, sufficit ꝙ constet ipsum esse procuratorem in actis curiæ, q̃uis non appareat instr. publ. & h. e. si iudex fuit præsens qñ factus fuit procur. non autem qñ notarius fuit præsens, & tunc debet instr. pub apparere, quẽadmodum si fieret extra iudicium. Est etiam alter casus, in quo requiritur speciale mandatum, s. ad soluendum debitorib. & ad donandum etiam in interdicto de libero homine exhibendo. Item in accusando tutorẽ suspectum. Item qñ facio duos ꝓcuratores, neuter ab altero exigit, nisi habeat speciale mandatum. & istos casus habes in Instit. per quas personas agere possumus. in gl. quasi fi. Ad 3. prin. memb. s. qui possunt procuratores cõstituere? & dico quòd illi, qui non prohibentur à lege: qui autem prohibentur, non possunt, vt est infamis, qui nullo modo põt ꝓcuratorem constituere. Maior a 7. an. & minor 14. an. masculus, & minor 12. fœmina potest facere procuratorẽ cum tutoris autoritate. Si a. adultus potest ad negotia procuratorem facere siue curat. si tu. nõ habeat. Ad causas autem non potest sine curatoris autoritate: & si nõ habet curatorem, detur sibi, siue sit miles, siue fœmina non cura. ad procur. constituendum. Furiosus a. mentecaptus, mutus, surdus, prodigus, seruus, apostata, hæretic⁹, professus, & excõicatus non possunt procuratorem constituere, nisi professus faceret cum consensu sui superioris: quia tunc bene posset ad negotia procu. constituere, non autem ad litem. Nota tamen, quòd ille qui est do. litis, potest constituere procur. per hoc excluduntur tutores, cur. & clerici, qui nõ sunt do. litis. Fallit tñ in vno casu, in quo tut. cur. & cleric⁹ possunt procu. constituere, s. lite contestata: quia litis cõtestatione facta, efficiuntur do. litis. Fallit tñ in 3. casib⁹, in quib⁹ procu. põt alium constituere procur. Prim⁹ casus est, qñ habet speciale mandatum ad procur. constituendum. Secundus casus est, qñ est constitut⁹ in rem suam. Tertius casus est, lite contestata. Nota, ꝙ seruus procur. constituere non põt, nisi in casib. in quib. potest iudicio interesse: & hoc habetur in 9. c. sub rub. de his, qui possunt iudicio interesse. Ad 4. prin. memb. s. qui possunt esse procur. siue cõstitui? Et dico quòd oẽs, qui non prohibentur à lege: vnde masculus põt esse procur. fœmina verò non, nisi haberet patrem,

Procur. cõstitue re qui possũt.

Quãdo procur. põt aliũ procur. cõstituere.

Procur. qui possunt cõstitui.

patrē, qui nō posset inuenire proc. qa tunc ipsa posset esse pcuratrix: vt qa pater erat in tirin⁹, vt Inst. de excep. in glo. circa fi. Maior xxv. an. pōt esse proc. non. a. minor: et hoc ad causas, ad negotia. a. bene pōt minor esse proc. si est maior 17. an. et tetigerit 18. vt Inst. quib. ex cau. ma. nō licet. §. fin. Furiosus, mutus, surdus, mentecaptus, prodigus, clericus, professus, et excōicatus, isti tales nō possunt esse pc. nec etiam miles, quia debet armis intendere, non. a. legib. vt Inst. de excep. §. pen. infamis non pōt esse pc. in eius odium: quia officium procu. est onerosum: & h. e. verum, in agendo, defendendo. a. secus: vt Inst. de excep. in fin. Seru⁹ hæretic⁹, apostata, et committens crimen læsæ maiestatis procura. esse non possunt. Ad 5. princ. mem. s. in quib. reb. procu. constituatur? Et dico quòd in omnibus reb. corporalib. et incorporalib, sed in quibus causis? certè in causis ciuilibus et pecuniariis, non. a. in criminalibus, in quibus irrogaretur pœna pecuniaria: quia tūc bene posset cōstitui procu. sed hodie bene constituuntur procua. in causis criminalibus isto modo, quod principalis, s. litis dominus venit ad iudicium, cùm stat fortè in carceribus et constituit procu. vt ipse agat pro eo, pro quo cōtestatur lis vt eū defendat. Ad 6. princ. memb. sc. quod sit officium procuratoris? Et dico quod eius officium est executioni mandare quicquid in mandato plenius continetur, vel tempestiuè renunciare: vt Instit. de mandato. §. alioquin tenetur. Officium eius etiam est ad causam vel ad causas facere, quæ requiruntur in causa vel in causis. Si autem est ad emendum rem, ipsam emat tantùm, nec excedat fines mandati: & si excederet, quia habet emere domum pro centum lib. & ipse dat centum quinquaginta, dominus non tenetur, eò quòd excessit: tamen pro minori precio debet emere, si potest: nam si mandauit tibi quòd emeres pro centum, videor bene pro quinquaginta mandasse: vt Instit. de mandato. §. is qui exequitur, in fin §. Ad septimum principale membrum, s. qualiter procuratoris officium finitur? Et dico quod finitur morte procur. vel domini. Item interitu rei, ad quam proc. constituitur. Item si dominus ipsum reuocauit, vel fecit alterum procuratorem, quia videtur cassare alterum, nisi dicat expresse contrarium, quia quam

Procuratores in quib. rebus cōstituuntur.

Procuratorū offium quale sit.

Procuratorū officiū qualiter finiatur.

nis faciat istum suum procur. nihilominus vult primum procur. valere: & si vult cassare eum, etiam dicendo, talis constituit talē suum procu. & ex nunc cassat, & reuocat talem. Finitur etiam procu. officium, finito negot. ad quod constituitur. Ad 8. & vlt. princ. membr. s. exponere quędam verba in instr. contenta. & primò dicit. Ant. fecit, cōstituit & ordin. Corr. suum procur. & nuntiū specialem: nā aliud est cōstituere nuntium, & aliud procur. vt sup. in 1. cap. dixi. Sequitur; actorem: etiam de actore dictū fuit sup. in instru. actoriæ. Dicit, procuratorē, illud est verbum iuris. Dicit, ad causam vel ad causas, & generaliter: nam primò debet dici species in contractu, deinde genus: nam dicit lex, non est mirum, vt quibusd. enumeratis, subsequatur clausula generalis. Dicit, insolidū: nam si non esset dictū insolid. & essent plures procu. constituti, omnes deberent venire ad litē, & aliter aduersa pars respōdere non tenetur. Sed si dictū est, insolidū: eundo tamē vnus, alij nō tenentur ire: dicit etiam & quod incœptū fuerit per vnū procu. alij possint mediare & finire: alias, si non esset dictū, & quod vnus procu. &c. alter finire nō posset, & ideo dicit, & ꝙ incœptū fuerit per vnum, alter definiat. Nonum esset videre, s. vtrum procur. satisdare teneatur, & an dom. possit procur. suum releuare ab onere satisdationis: & si potest, qualiter, & in quo, infrà in 9. cap. sub rub. de satisdationibus, dicetur, &c.

Expositio verba instrumenti.

Instrumentum syndicatus.

VEnerabilis pater Do. Ioan. Abbas monasterij S. Pet. pro seipso & suis successorib. vice & nomine ipsius monast. præsentib⁹. & consentientib. infrascriptis fratrib & monachis eiusdem monast. ad hoc in cap. specialiter congregatis, fecit, constituit, & ordin. Corr. ibid. præsentem suum, & dicti monast. & conuentus eiusd syndicum, procur. actorē, & cert. nuntium specialē in tali causa, quā dictum monast. habet, vel habere intēdit cum tali, &c. Ponēdo illa, ad quæ constituitur, sicut sup. in instru. procurationum. In fine. adices. Promittens di. Abbas vice & nomine dicti monaste. præsentib. & consentientib. eisdem fratrib. se firma & rata habiturum quæcunq; di. syndicus & procur. circa prædict. vel aliquod prædictorum duxerit faciēda: Sub obligatione

bono-

bonorum dicti monasterij. Fratres autem di. monasterij, his omnibus præsentes & consentientes, fuerunt hi, sc. do. Ioh. do. tales. & legitur. Notadum est, quod syndicus talis, &c. ab vniuersitate, & solùm ad causas constituitur: quia syndicus est vniuersorum causam gerens. Licet vniuersitas & ad negotia procuratorem constituat. Syndicus etiam & procurator non debent, nec possunt transgredi fines mādati. Præterea attende, quod, si constituatur syndic⁹ à communi alicuius terræ, aut ab aliqua societate, facias quòd Potestas, siue Consul, vel massarius, aut ministralis, congregata vniuersitate vnà cum hominibus ipsius vniuersitatis ibidem præsentibus, constituat syndicum, et poteris hoc modo incipere: Syndicus vniuersitatis. Congregatis hominibus villæ sancti Rophilli ad concionem, campanę sonitu apud ecclesiam prædi. more solito. Dominus talis Potestas, aut talis Consul, vel Massarius communis eiusdem villæ, pro seipso et eius successoribus, vice & nomine dicti communis, cum consensu & voluntate omnium hominum eiusdem terræ, ibidem præsentium, f. talis, & talis, & sic de singulis: & ipsi omnes & singuli ibidem præsentes pro se ipsis vice & nomine dicti communis fecerunt, constituerunt, & ordinauerunt talem absentem vel præsentē, eorum & dicti communis, et vniuersitatis syndicum, actorem, & procu. & certum nuntium, &c. Et facias quòd saltem duæ partes vniuersitatis constituant. Item nota quòd aliquando constituitur ab ecclesia siue capitulo, œconomus, si hic creatur solummodò ad ecclesiastica negotia peragenda & procuranda, & fit cum authoritate Episcopi: & debet esse solùm de fratribus.

Instrumentum syndicatus.

VIso qualiter quis gerit negotia aliena sine decreto, vt est procurator, nunc videamus de syndico, quia facit illud idem. Circa præsens instru. quæram. Primò, quis sit syndicus, quis actor, & quis œconomus, & quæ differentia est inter ista nomina & etiam inter procur. et ista nomina: & quæ sunt personæ, quæ gerunt negotia aliena cum decreto & sine decreto iudicis. Secundò, qui possunt constituere syndicos. Tertiò, qui possunt esse syndici. Quartò,

qualiter constituantur syndici, & qualiter eius officium finiatur. Ad 2. s. quis sit syndicus? Et dico, quod syndicus est vniuersorum causas gerens. Dicit vniuersorum: & propter hoc debes notare, quod syndicus solùm ab vniuersitate constituitur, vel societate, non. a. ab vno, per hoc dicit, causas, no. quod syndicus constituitur ad causas, non. a. ad negotia. Sed quis est actor? certè secundum quod hic accipitur, constituitur solùm, ad negotia. Sed quare dicitur syndicus? quasi singulorum causas gerens. Sed quis est œconomus? certè est persona ecclesiastica, cui res ecclesiæ gubernandæ mandantur. Personæ. a. quæ gerunt alia negotia, sunt hæ: tutor qui datur pupillo: proc. qui non est tutor, sed gerit negotia: tanquam tutor: curator, qui regulariter datur adulto; negotiorum gestor, qui aliena negotia gerit sine mandato procur. qui datur maiorib. & maiores accipiunt procu. Aliquando minori datur actor, qui vocatur adiutor: & tutor illum actorem periculo suo constituit: alio modo actor quem facit etiam ad negotia: syndicus, qui fit ab eisdem ad causas, œconomus gubernator bonorum ecclesiæ, & semper debet esse in gremio ecclesiæ: Vicecomes, ad gerendum negotia domini tanquam dominus & castaldus. Ad 2. prin. mem. s. qui possunt constituere syndicum? Et dico quod vniuersitas, burgus, castrum, villa, ecclesia, siue monasterium, & societas, & collegiū licitum, & approbatum. Nā omne collegium dicitur non approbatum, nisi expressè appareat approbatum: alia verò singularis persona syndicum constituere non potest. Ad 3. prin. mem. s. qui possunt esse syndici? & dico quod illi possunt esse syndici, qui possunt esse procu. ad causas: qui. a. non possunt esse procuratores ad causas, non possunt esse syndici. Ad 4. s. qualiter syndici constituantur, & cum quibus solennitatibus? & dico quod fiunt ab ecclesia: quia debent conuocari illi de collegio ecclesiæ more solito, & debent interesse vltrà quàm duæ partes ad faciendum syndicum, & debet consentire maior pars illarum duarum partium. Item debet constitui in loco honesto & in loco consueto ad hoc, non. a. in loco turpi: quia tunc non valeret. Idem dico, si vniuersitas, vel castrum facit syndicum. Constituitur etiam syndicus præsens et absens, vnus et plures. Sed tenetur syndicus satisdare?

Syndicus quid sit.

œconomus.

Syndicum cōstituere qui possunt.

date?certè si apparet ipsum esse syndicum,non tenetur satisdare ad similitudinē procu,qui non tenetur satisdare:in causam reconuentionis vniuersitatem defendere tenetur: Sed si dubitatur vtrum sit syndicus, cùm nō apparet instr. syndicatus,tenetur satisdare de rato,vel debet petere terminum,infra quem posit ostendere ipsum esse syndicū ad similitudinē procu.[et actoris de cuius mādato dubitatur. Sed nostrū instr.non bene dicit,cùm dicit ꝙ Abbas constituit syndicum cum consensu monachorum: sed debet dicere in plurali,qualiter monachi cōstituunt syndicū cum consensu Abb.sui:sicut dicit pupillus cum authoritate sui tutoris constituit procu.non.a.tutor cum authoritate pupilli:& ideò dicas in instr.qualiter monachi cum consensu Abb.&Abbas cum monachorum consensu constituunt syndicum.Sed ponamus,quod Massarius,& monachi fratres,& isti tales volunt facere syndicum:et prior non vult, q̄ritur vtrum possint?certè hic sunt opiniones. Nam quidam dicunt,ꝙ si Massarius est præsens et non vult consentire,ꝙ cōe terræ possit facere syndicū:quia satis est ꝙ denuntiauerint Massario.Alij dicunt,ꝙ si abesset Massarius ambassariæ causa pro negotio cōis, quod possunt facere syndicum,postq̄ faciunt ad vtilitatem cōis.Alij dicunt, & meliꝰ est,ꝙ faciant Massario pręsente,vnde no. qđ qn̄ tu notarie facias instr. syndicatus,si est cōe paruū, oēs de p̄dicto cōi scribas oēs nominando. Si.a.est cōe magnum, aliqui de meliorib.cum Massario scribantur,qui facit vice & nomine di,communis,Ad 5.prin.mem.s.quod sit officium syndici?& dico quòd eius officium est ire ad causas: & facere ea,quæ requiruntur in causa vel in causis.Sed qn̄ finitur eius officium?certè finitur morte syndici,etiam finitur finita rōe,vel quæst.Item finitur reuocatione,s. quando monachi & Abbas,vel Massarius,& commune,& collegium reuocant ipsum syndicum. Sed quæ differentia est inter procu.syndicum,actorem,et œconomum?certè differentia talis est:quia syndicus constituitur ab vniuersitate,et constituitur ad causas tantùm:sed procurator ab vna persona solùm,et ad causas,et ad negotia.Actor verò differt à syndico:quia non constituitur ad causam sed solùm ad negotia:œconomꝰ differt à syndico,q̄a syndicꝰ consti-

Syndici officiū quid sit.

tuitur ad causas; œconomus constituitur ad gubernādum bona ecclesiæ. Item syndicus potest esse extraneus, et de gremio ecclesiæ. Sed nunquid syndicus debet constitui cum decreto superioris? dico quod non est curandum: sed œconomus debet constitui solùm cum authoritate Episcopi, aut superioris. Nota quod syndicus potest iurare de calumnia, & positiones facere, & positionibus respondere: sed procurator non iurat de calumnia, nec facit positiones, nec positionib. respōdet, nisi haberet ad hoc speciale mandatum, vt posset facere omnia, quia tunc bene posset: & quando dominus non posset venire, tunc posset iurare de calumnia. præsens inst. habet tria cap. Primum est procemij, in quo fit mentio de contrahentib. Secundum est iuris, ad quod syndicus constituitur. Tertium est pmissionis.

Instrumentum constitutionis Vicecomitis.

DOminus Azo Estensis & Anchonæ Marchio elegit, fecit, & constituit do. Corr. suum Vice comitem in terra, & in omnibus pertinentiis Argentæ sibi super ipsa terra, et omnibus in ea habitantibus et habitaturis suæ potestatis & iurisdictionis plenitudine delegans et committens, vt ex nunc quousque ipsi do. Marchioni, placuerit, tam super causis & quæstionibus quibuscunque audiendis, cognoscendis, & terminandis, quam sup collectis, seruitiis, & omnibus et singulis ipsi do. Marchi. debitis, petendis, exigendis, & recipiendis, super imponendis, & faciendis exercitiribus & caualcatis sibi ad. honorem et seruitium ipsius dom. Marchionis, et super manutenendis, & conseruandis iuribus, et consuetudinibus eius, gerat et habeat in omnibus et per omnia vicem suam: Super criminalibus verò causis, & maleficiis indagandis, et cognoscendis, possit plenè procedere, vsque ad sententiam; tamen pœna sanguinis et punitionis personarum ipsi do. Marchi. et ei⁹ iudicio reseruata Qui do. March. solenni stip. promisit Vicecomiti prædicto se firma et rata habiturum quæcunque circa prædicta duxerit facienda. Cæterum in signum recognitionis sui dominij, idem do. March. ipsum do. Corr. super ipso officio cum chirotheca vel baculo inuestiuit. Demum nota quod aliquando constituitur Castaldus. Tu a.

dili-

diligenter considera, ad quid constituatur, et formam ipsius instrumenti colligas ex prædictis. et hæc de primis septem capitulis dicta sufficiant.

Secunda pars summæ notariæ.

INCIPIT OCTAVVM CAPItulum, de testamentis, & vltimis voluntatibus.

ARS & officium notariæ in tres partes diuiditur principales. Virtus enim huius officij, aut contractuum, aut vltimarum voluntatum aut iudiciorum formam respicit & naturam. Vnde licet testamenta & vltimæ voluntates in hoc octauo cap. huius operis conscribantur, ipsa tamen (vt dictum est) sunt vna de tribus principalibus partibus artis huius. Igitur cùm in septem præcedentibus capitulis de ordine contractuum sit tractatum, superest de vltimis voluntatibus nūc videre. Sed quia vltima voluntas aliquando per testamentum aliquando per codicillos, aliquando per donationē causa mortis disponitur. Idcirco procedit hoc capitulum isto modo: Quia primò duorum testamentorum formæ ponuntur, vnius, videlicet, breuis & simplicis, & alterius conditiones & dispositiones varias continentis, quod quidem testamentum subsequenter exponitur, & per partes suas, & membra singula variatur: deinde codicillorum proceditur ad naturam siue doctrinam: & duobus codicillis positis de differentia & natura ipsorum codicillorum supponitur, et tractatur. Postremò donatio causa mortis, et ipsius expositio, et varietas subinfertur.

Forma breuis testamenti.

ANtonius filius quondam Boëtij, sanus per gratiam Iesu Christi mente et sensu, sed corpore languens, suarum rerum & bonorum omnium dispositionem per præsens nuncupatiuū testamētum sine scriptis, in hunc modū facere procurauit. In primis quidem reliquit de bonis suis

pro sua anima xxx. lib. Bo. quas dari voluit et mandauit maiori ecclesiæ Bo. pro restauratione decimarũ xl. sol. Bo. Itẽ conuentui fratrum prædicatorum ciuitatis Bo. 30. lib. Bo. Item conuentui fratrum minorum ciuitatis Bon. xxx. lib. Bo. Reliquas. a. omnes distribui iussit & expendi, tam circa funus & sepulturam eius, quam sibi elegit apud ecclesiam beati Do. quàm inter ecclesias, loca religiosa, hospitalia, pauperes, & alias secundum quod vtilius pro anima eius visum fuerit ipsius commissario infrascripto. Quẽ quidem commissarium suum ad prædi. omnia et sin. exequenda esse voluit do. Corr. Præterea de aliis bonis suis reliquit iure legati An. ipsius nepoti cen. lib. Bo. in super, do. Mariæ ipsius vxori reliquit dotes suas, quæ fuerunt cent. lib. Bo. Item reliquit eidem iure legati de bonis suis x. lib. Bo. In omnib. a. aliis suis bonis mobilibus & immobilib. iurib. & actionib. tam præsentib. quàm futuris Do. eius filium sibi hæredem instituit. Et hanc vltimam voluntatem suam asseruit esse velle, quam valere voluit iure testamenti: quòd si iure testamenti non valeret, valeat saltem iure codicillorum vel cuiuslibet alterius vltimæ voluntatis.

Forma testamenti conditiones & dispositiones varias continentis.

ANtonius per Iesu Christi gratiam, mente ac corpore sanus, desiderans, quamdiu in corporeis membris viget quies, et ratio regit mentem: q̃ siquidem rõem sæpe adeò languor obnubilat, vt non solùm temporalium rerum verùm etiam sui ipsi⁹ cogat ipsa languoris vehementia obliuisci, conditionis humanæ ineuitabile desiderans debitũ præuenire. Rerum et bonorum suorum dispositionem per præsens nuncupatiuum testamẽtum sine scriptis in hunc modum facere procurauit, In primis quidem disposuit, voluit, & mandauit, ꝙ oĩa à se accepta & habita per vsurariã prauitatem aut aliam quamcunq; illicitam & indebitam exactionẽ, seu retentionem restituantur, & soluantur de bonis suis vsq; ad integram restitutionem & satisfactionẽ illis, à quibus ipsum apparuerit habuisse: & pro his soluendis & restituendis omnia bona sua obnoxia. & obligata reliquit. Item ꝓ anima sua & parentum suorum reliquit de bonis suis cent. lib. Bo. de quib. dari voluit & mandauit

ecclesiæ

ecclesiæ sancti Petri Bo. pro restitutione decimarum xl. solido. denariorum. Itē pro laborerio ecclesiæ talis, xx. solidorum. Item cuilibet loco religioso, & cuilibet hospitali ciuitatis & burgorum Bo. x. solid. Bo. Itē suprà funus, & occasione funeris & sepulturæ suæ, q̄ sibi elegit apud talem ecclesiam, & pro expensis, & obsequiis tumuli expendi voluit xx lib. Bo. &c. prout disponi voluerit testator de ipsis cent. lib. Bo. Et ad hæc omnia & sin. exequenda voluit esse commissarios suos, & huiusmodi testamenti executores, do. Corr. & do. Mariam ipsius testatoris vxorem, & priorē talis ecclesiæ, qui pro tpe fuerit, Dans eis, & cuilibet eorū plenam licentiam & liberam potestatem, vt sine contradictione hæredum eius, aut alterius personę, possint sua authoritate de bonis ipsius testatoris, & de quibus ipsi voluerint vendere, alienare, & obligare pro prędi. restitutionib. faciendis, & dictis legatis animæ soluendis, & prædi. oīb. & singulis exquendis, vt di. est. Et si contigerit aliquem vel aliquos dictorum commissariorum suorum præmori eidem testatori, aut mori ante executionem omnium prædictorum, alij vel alius nihilominus prædicta omnia & singula insolidum exequantur. Insuper de bonis suis reliquit iure legati tali decem lib. Item tali v. lib. Itē tali seruo suo reliquit, & legauit puram & meram libertatem secundum vsum ciuitatis Romanæ, & plenam liberationem & exemptionem ab omni seruitute & cōditione, & omne ius patronatus, & totum suum peculium, &c. prout disponet testator. Item do. Mariæ vxori suæ reliquit dotes suas, quæ fuerunt centum libræ. Insuper de bonis suis iure legati 20. lib. Bon. & totam mobiliam suam, s. lectum scrinia, & omnes pannos suos laneos & lineos, quibus ipsa vtetur tpe mortis testatoris. Præterea legauit eidem voluit, & disposuit ꝙ ipsa sit in domo & hæreditate sua dn̄a & vsufructuaria, quādiu vixerit, & vidualē in ipsa domo vitā seruauerit, & dotes et legatū nō petierit: Quæ si aliā elegerit vitā voluit eā habere solū dotes & legatū prædi. s. ipsarum 20. lib. & mobile, supradi. Et sic de vxore scribes quicquid ordinauerit testator. Item Iolianā eius filiā sibi hęredē instituit in cen. lib. Bo. quas eam habere voluit, quum nupserit, iubēs eam de his esse contentā. Item Phili. eius filiam sibi hære-

Institutio heredis.

dem instituit in eo quod sibi vel pro ea dedit dotis nomine, quando nupsit. Item reliquit eidem nomine institutionis decem soli. Bo. iubens eam de his esse contentam. In omnibus autem aliis suis bonis mobilibus & immobilib. iuribus & actionibus, tam præsentibus, quam futuris Do. & Ioh. eius filios sibi æqualibus portionibus hæredes instituit: & si contigerit ipsum ex dicta domina Marg. aut alia quacunque legitima vxore ex nunc filios habiturum, peruenientes in lucem, posthumos aut in medio tempore natos: si masculus, vel masculi fuerint, ipsum vel ipsos cum prædictis Domi. & Ioha. vel altero eorum, qui superuixerit, æqualibus portionibus hæredes instituit. Si autem fœmina vna vel plures fuerint, ipsam vel quamlibet earum sibi in centum lib. Bo. hæredem instituit. Vel sic. & si prædicta vxor mea pregnans esset, & pareret filios vel filias, vnú vel plures posthumos, aut medio tempore natos ad lucem peruenientes: si masculus, vel masculi fuerint, &c. vt supra dictum est. Et hoc vltimum videtur habere locum, specialiter quando proximus suspicatur obitus testatoris. Si verò aliqua dictarum filiarum suarum, tam natarum, quàm nasciturarum aut posthumarum aliquando vel intra tale tempus decesserit sine filiis substituit ei pupillariter et vulgariter per fideicommissum superstites filios suos masculos, vel eorum filios in stirpes, & non in capita. Et si aliquis filiorum suorum masculorum, tam natorum, quàm nasciturorum vel posthumorũ aliquando vel infra vigesimumquintum ann. suæ ætatis decesserit sine filiis, vel infra pupillarem ætatem, substituit ei pupillariter & vulgariter et per fideicõmissum superstites masculos, vel eorum filios in stirpes, et non in capita; et si masculi, vel eorum filij nõ fuerint, filias fœminas eorum filiorũ substituit in stirpes, & non in capita. Item si omnes, tam masculi, quàm fœminæ (non extantibus vel remanentibus aliquibus ex eis filiis) decesserint, eo casu voluit de bonis suis fieri hoc & hoc. Præterea voluit & disposuit, quod non obstantibus prædi. substitutionib. possit quilibet filiorum & filiarum suarum testari & disponere de eo, quod sibi relictum est, aut de eo, quod ad ipsum spectabit ex hæreditate prædicta vsque in quantitatem 50. libra. Bono, computanda in his Falcidia sibi

Substitutio in testamẽto facta

Prohibet diuisionem vsque ad certum tẽpus.

sibi debita. Item voluit, disposuit, & mandauit, quod prædicti filij masculi sui simul & communiter habitent, & ad diuisionem non perueniát vsquequo omnes compleuerit vigesimumquintum an. suę ętatis. quòd si contrafecerint, aut si aliquis eorum alios ad diuisionem prouocauerit, vel requisiuerit, priuetur: & eum ipse testator priuauit quarta, vel dimidia, vel tanta quantitate ex parte sua dictæ hæreditatis: quam dimidiam, vel quam quantitatem deuolui & peruenire voluit ad cæteros, vel ad talem ecclesiam. Itẽ voluit & disposuit quod dicti eius filij vendere nõ possint de bonis immobilibus ipsius hæreditatis, quousque compleuerint 20. ann. vel tale tempus suæ ætatis. Quod si contrafecerint, voluit quòd fiat hoc & hoc. Ponendo ea, quæ testator ordinauerit. Et sic potest testator ordinare, & grauare hæredes suos in eo, qđ vult. Tutores autem filiorum suorum tam natorum quàm pusthumorum pupillorum esse voluit tales: Absoluens & liberans eos à ratione administrationis reddenda, & ipsam rationem eis remittens. In fine autem dices. Et hanc vltimam suam voluntatem asseruit esse velle quam valere voluit iure testamenti. Quòd si iure testamenti non valeret, valeat saltem iure codicillorũ, vel cuiuslibet alteri⁹ vltimæ voluntatis. & voluit hoc testamentum seu vltimam voluntatem omnibus aliis testamentis vel vltimis voluntatibus hinc retrofactis præualere, vel tam factis, quàm faciendis decætero præualere, &c. secundum quod his verbis disponet testator.

Datio tutorũ.

Clausula codicillaris.

Notula.

ATtende igitur testamentum prædictum dispositiones varias continere: quæ quidem, & si non semper omnes occurrunt, ponuntur tamen, vt doctrina tibi sit, quomodo & quo loco scribi debeat vnumquodque: non tamẽ intelligas omnes positas esse, quæ possunt à testatoribus ordinari: quia & hoc ex humana intentione, seu inuentione foret impossibile: cùm voluntatum hominum non sit finis, & hominum sensus sit diuersus: Nam vulgo dicitur. Quot capita, tot sensus: veruntamen prædictus ordo non in qualibet terra seruatur. Quidam enim eò quòd hæredis institutio caput & fundamentum dicitur testamenti, ipsam

hæredis institutionem scripto procœmio subsequenter põnunt in principio testamẽti: deinde ad legata et fideicommissa procedunt. Sed Bon. ciuitas prædictam in dictis testamentis sibi appositam tenet formam, quam credo multis rationibus meliorem. Cùm itaque in testamentis antè ponantur procœmia, de illis succinctè, & breuiter est videndum: quia licet quidam in his procœmiis multum vtantur, potius tamen est curiositatis q̃ vtilitatis. pones igitur procœmium q̃ breuius poteris. Si.n. fuerit testator infirmus, vteris in procœmio forma prædicta primi testamenti. Si verò fuerit sanus, dices: An. sanus per gratiam Iesu Christi mẽtè & corpore, suarum rerum & bonorum omnium dispositionem, &c. & si prolixius dicere volueris, videas quõ iacet in forma secundi testamenti prædicti. Et si quis testamẽtum fecerit, volens mare transire, vel beati Iac. limina visitare, vel aliâs ire: & de hoc voluerit in testamento facere mentionem, licet non multùm expediat, poteris dicere sic. An. volens in subsidium terræ sanctæ vltra mare transire, vel beati Iacobi limina visitare, per præsens nuncupatiuum testamentum, &c. Super huiusmodi .a. procœmiis diuersæ sunt formæ, quas pro libito prosequi poteris. Verum quia vtiliora supersunt, ideò ad illa veniendum est,

Vltima volũtas quotuplex sit.

De testamentis, & vltimis voluntatibus.

ANtequàm deueniam ad expositionem huius tituli, iste liber diuiditur in partes quatuor. In prima parte author ponit de testamentis: & hæc durat vsque ad rubricam Pars secunda huius operis. Ibi pars secunda, in qua ponit de codicillis, & durat vsque ad rubricam, pars tertia huius operis. Ibi pars tertia, in qua ponit de donatione causa mortis, & durat vsque ad tractatum de successionibus. Ibi pars quarta, & durat vsque ad finem, & ponit de successionibus ab intestato. Iterum prima pars diuiditur in partes duas: quia in prima parte ponitur de testamentis theoricè, & hoc facit vsque ad rub. ad hoc dirigi debet. Ibi secunda, in qua ponit de testamentis practicè, & durat vsque ad secundam partem principalem.

Ad euidentiam huius tit. quæram duo. Primò, quotuplex sit vltima voluntas hodie, & quotuplex erat olim. Secundò, quare fuit adinuenta q̃ liber vltima volũtas. Ad 1. s. quotuplex

quotuplex sit vltima voluntas hodie,& quotuplex erat olim?Et dico quod olim erat quadruplex,s. testamentum, donatio causa mortis,codicillus,& epistola.Sed hodie est tm̃ triplex,s.testamẽtum,codicillus,& donatio causa mortis:sed epistola hodie non est in vsu.Et est rõ, quia iura et artificia magis adaptantur ad ea,q̃ magis habentur in vsu: & etiam,quia cessante causa,debet cessare effectus,qũo.a. cessat causa,infrà iam dicã.De secundo,s. quare q̃libet vltima voluntas fuit adinuenta?& dico ꝙ testamentum fuit adinuentum duab' de causis. Prima causa est,pp dispositionem oium bonorum.Secunda causa est,pp hæredis institutionem,q̃ quidẽ hæredis institutio fieri non põt in alia vltima voluntate,nisi in testamento:& dico ꝙ fit pp omniũ bonorum dispositionẽ,&non de parte bonorum:quia nemo pro parte testatus,& ꝑ parte intestatus decedere debet,nisi sit miles,cuius sola voluntas ꝑ lege seruatur. Codicillus tñ fuit adinuẽtus quatuor rationib. prima ratio est, propter dispositionẽ vnius rei.Secunda ratio est, propter dispositionem plurium rerum. Tertia ratio est, vt aliquid addatur testamento.Quarta rõ est,vt aliquid diminuatur de testamento.Sed donatio causa mortis fuit adinuenta solum propter filios familias,qui neq; testari,neque codicillari poterant,etiam cum consensu patris.Sed bene possunt mortis causa donare patre consentiente, & volente, aliâs non:quia eorum voluntas est in potestate patris Sed quare fuit adinuenta epistola?& dico quòd pp vnum solum,s.propter absentes. Nam olim quis non poterat legare aliquid absentibus nisi per epistolam,& per modum epistolæ,in qua requirebantur quinque testes, qmdm in codicillo:& per illam epistolam poterant legatarij petere legatum. Sed hodie ista epistola non est in vsu,quia sic põt legari præsentibus,& ita absentibus:& valet legatum: et ideo non est in vsu,quia cessante causa, cessat effectus. Remoueturque propter dolos & fraudes,quæ fiebant per epistolam.Sed si quis vellet facere epistolam, bene posset, & valeret,& posset peti legatũ factum per epistolã.Sed qa hic in litera ponitur, quòd iura & artificia magis adaptantur ad ea q̃ magis habentur in vsu.Ideo hic formabo q̃sti. per modum obiectionis,quæ talis est.Ponamus,qđ qdam

Vltimã volũtaté quare sit inuentá.

Codicillus quare fuit inuẽtus

Quæstio hæc tractatur à doctoribus.s. per An. in l. si marito. ff. suma

& per Bart. et Bal. in l. ex his. ff. de leg. Io. de Imo. & Alex. in d. l. si marito, & in multis alijs locis.

fecit testamentum, vel non fecit, non curo: hæres, qui successit ex testamento vel ab intestato, apprehendit omnia bona defuncti, & potest dari exemplum in Lazaro. Nam testator resuscitauit post triduum. Iste Lazarus petit bona sua, Hæres non vult dare Lazaro, quæro, nunquid tenetur dare? Et dico quòd hic potest allegari pro & contra. Et primò videtur, quod Lazarus non possit recuperare bona sua: quia testamentum habet vires incontinenti morte secuta, dum tamen sit legitimè factum, Et intantum habet vires, quod hæres incontinenti efficitur dominus omnium bonorum testatoris. Et intantum efficitur dominus, quòd potest illa bona vendere, donare, & alienare, & de his, quicquid vult facere: quia ipse hæres repræsentat personam domini, i. testatoris. Et econtrà, videtur quod Lazarus recuperare debeat bona sua multis rationibus. Prima ratio est, propter restitutionem in integrum. Nam quilibet maior potest restitutionem petere, si est deceptus: modò poterit dicere iste Lazarus; ego sum deceptus, ergo peto restitutionem in integrum. Secunda ratio est, quia non dicitur venisse, qui non stetit: etiam non dicitur datum, quod non durauit: etiam non dicitur esse mortuus, qui resurrexit. Vnde datur exemplum in furioso: nam si furiosus habet curatorem, & superuenit sanitas, incontinenti finitur eius cura: sed superueniente furore, stando per aliquos dies, incontinenti recipit curam rationib⁹ supradictis. Alia ratio est pro Lazaro: quia iure postliminij omnia pristinũ statum recipiunt, et datur exemplum in capto ab hostib. nã si quis capitur ab hostibus, perdit familiã, et perdit bona sua: et filij, qui erant filiifam. modò efficiuntur, patres familias: sed si relaxatur, recuperat familiam suam, et bona sua, et filij, qui erant facti patresfa. modò efficiuntur filiifa. vt primò, et ita erat in Lazaro resusciato: quia iure postliminij oĩa ad pristinũ statum reuertuntur, videlicet, quæ naturam sua potentia ac conditione imitantur, et in rerum vi ac natura permauẽt, alias non. Igitur de mortuo resurgente dicitur, quòd sua bona rehabere non potest, nisi per beneficium potestatis aut iudicis.

Quid est

Quid est testamentum, & vnde dicatur.

TEstamentum est voluntatis alicuius legitima dispositio.i.iusta sententia, de eo, quod post mortē suam fieri vult, cum institutiōne hæredis. vt in l.j. signata gl. ff. de testam. additur institutio hæredis, vt Inst. de leg. §. ante hæredis. Vel sic: Test. est solennis ordinatio, siue voluntas cū insti hæredis. Vnde sine hæredis instit. nō valet test. In quo test. nemo pōt sibi legem dicere, à qua recedere nō liceat, cùm ambulatoria sit voluntas vsq; ad extremū vitæ exitū. Test. etiam nisi testatore mortuo non habet vires. Et dicitur testamen. mentis testatio: i. declaratio voluntatis.

Quid est testamentum, & vnde dicatur. Rub.

PRæsens tit. non propriè potest continuari ad superiora: quia nihil præcessit, ad quod possit cōntinuari. Sed tñ deuenio ad diuisionē huius tit. Et diuiditur iste tit. in partes duas. Nam in 1. parte ponit quid sit testa. & hoc durat vsq; ad §. cæterum ex eo appellatum est. Ibi pars 2. in qua ponit, quare sic appellatur test. & durat vsque ad fin. titu. Et ad euidentiam huius ti. volo quærere duo. Primò, quid sit testam. Secundò, quare sic appellatur. De 1. s. quid sit testam. & dico quòd test. est voluntatis nostræ iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult cùm institutione hæredis. Singula verba in definitione contenta egent expositione, ideo exponamus. Et 1. dicit, test. est voluntatis nostræ: istud verbum potest exponi tribus modis: vno modo, voluntatis nostræ, s. qui testamur, & nō alienæ. Nam test. ex libero testantis arbitrio procedere debet, & hæc est ratio, propter quā filiusfa. non pōt testari, nec codicillari: quia test. factum à filio potius procederet ex voluntate patris, quàm filij. Et propter hoc reprehenditur quorundam tabellionū insensata simplicitas, qui faciunt seu scribunt test. prout dictantur ab amicis, non indagata testatoris voluntate. Et datur exēplum; Quidam est infirmus, & moritur nullo condito testa. modò veniunt illi, q debent succedere ex test. & mittunt pro notario, & dicunt, quòd notarius non intret camerā, quia non volunt: nā iste qui debet testari, iam est mortuꝰ: notarius simplex scribit test. prout dictatur ab amicis: posteà notarius facto testa.

Testa. quid sit

intrat camerã,& legit test.coram testatore,& credit ꝙ ibi sit verus testa. & fortè quidam alter est ibi in loco vice testatoris,& notarius legit test. & dicit ei,vultis facere sic? dicit ille,volo modò notarius malè facit:nam ipse debet intrare camerã,& loqui aliquantulum cum test. & videre si est ille,qui debet testari:& prius de eius voluntate apud eũdẽ test.secretò inquirere ꝓ ipsius animæ salute,& non aliàs. Secundo modo, voluntatis nostræ,s. licerè & non coactè:nam si faceret coactè,non valeret, etiã si iuraret ꝙ non mutaret test.& coactè iuraret,non valet test. Et dat exẽplũ in eo testatore,qui non habet filios. Sed ponamus,ꝙ qdã blando sermone fecit taliter ꝙ testator fecit test. prout ille qui blãditur,voluit nunquid valet test.dico quod sic, post quam non fecit coactè. Sed ponamus,quod quidam fecit quoddã test.coactus per alium,& fecit quod alter extraneus fuit institutus,nunquid valet test.hic sunt opiniones: nam quidam dicunt,ꝙ valet:quia delictum vnius non debet noceri alteri. Alij dicunt quod non valet:quia fit coactè,& ꝙ fit coactè,nõ valet: & etiam qa in definitione dicitur,voluntatis nostræ & non alienæ testa.debet ꝓcedere ex libero testantis arbitrio:& ista opinio melior est, qa qđ fit coactè non valet. Alia ratio,rest, coactè factum non valet:qa nõ fit libero arbitrio liberave nec soluta voluntate, voluntasq; coacta nõ dicitur vltima qa posteà sequitur libera. Tertiò ponamꝰ,ꝙ quidã fecit,ꝙ testator fecit test. vt institueret eum sibi hæredẽ,& fecit testa. modò q̃ritur,an test.valeat? & dico quod hic sunt opiniones: quidã dicunt quod valet:quia coacta voluntas,voluntas est. Alij dicunt, & melius,ꝙ non valet,ꝑ ꝑ definitionem,q̃ dicit,voluntatis nostræ,s.liberæ & non coactæ. Quarto ponamus, quod quidã debeat ab intestato succedere, & noluit ꝙ testator faceret test.vt ipse succederet abintestato,modò q̃ritur qđ iuris? dico quod si poterit conualere, poterit eũ exhæred. & est causa legitima. Si autem decedit intestatus,iste repellitur ab hæreditate:intelligas de illo qui prohibuit ne testator faceret testamentum. Tertiò modo potest exponi voluntatis nostræ,scilicet,sobriæ & sanæ mentis, & non furiosi:quia si est furiosus, vel mentecaptus, & facit testamẽtum,non valet:quia est ac si dormiret,& nihil faceret.

Nota ad Volũtas laudes.

Et

etiam caret rõe, qua quidem carentia dissoluitur sen-
, & eius voluntas infirmatur; &c. Vnde hic dantur duo
nsilia bona. Primum est quod qñ notarius vocatus est
faciendum vnum test. ꝙ si est de die; faciat aperire fe-
stras; Si est de nocte, faciat apportare cãdelã: & ꝙ loqua
aliqua verba cũ ægro, vt videat; si est sanæ mentis; & si
possibile ꝙ faciat sedere ægrũ in lecto, & videat bene ip
n. Secundũ consilium est ꝙ notarius non faciat test. nisi
gnoscat ęgrum, vel sit aliquis testis qui cognoscat ęgrũ
lebet inserere in test. qũo talis cognoscebat ægrum. sc.
:. illud est quondam consilium, sed tñ non est de iure;
. de stato cõis Bo. secundum statutum cõis Bo. vt testa-
et, oportet quod aliquis sit præsens, qui cognoscat te-
torem: & h. e. ad euitandum falsitatem. Sed ponamus
od quidam volebat facere testamentum, & propter æ-
tudinem vel senectutem factus est balbutiens, & sic
:est bene proferre verba sua, nunquid ipse potest testa-
ntum facere? dico quod sic: quia ægritudo, vel senect⁹
n mutat testamenti factionem quod verum est si balbu
ns verba à tabellione & testibus sanè intelligi possunt,
às non. Sequitur in definitione, iusta sententia .i. legi-
na dispositio: nam testator debet legitimè exponere,
c est, test. cum solenni. facere, vt testamentum illud de
e valeat. Alij exponunt, iusta sentẽtia: nã sicut sententia
ta à iudice lata debet excusationi mandari, & valet: ita
i testator aliquid ordinat, illud dicitur iusta sententia,
lebet seruari, & excusationi mandari ab hæredibus et
cessoribus ipsius testatoris. Dicit, de eo, s. de vniuerso
trimonio: nam ille, qui facit testa. debet testari de toto
trimonio, non autem pro parte: quia nemo pro parte te
tus, & pro parte intestatus, decedere debet: nisi sit mi-
. cui sola voluntas in testando seruatur. Sed ponamus,
od quidam fecit testa. de parte bonorum. & de alia par-
nihil dixit quæritur, an illud test. valet? dico quod testa.
et. & tenet: nam si quis est institutus in minima parte,
de alia nihil dictum fuit, succedit in alia parte: quia hic
toto insto casu in parte continetur totum, nisi disposue
testator de alio residuo secundum velle suum, puta,
aliquam donationem, scilicet, per donationem causa.

sa mortis, &c. Sequitur in definitione, quod quis, s. testator vel testatrix: nam ita mulier quemadmodum masculus potest testari, & testamentum facere. Sequitur post mortē suam, & non ante mortem: quia testamentum non habet vires, nisi morte secuta: interim quod si testator vellet, quod hæres apprehenderet bona incontinenti facto testamento, non valeret: ratio est, quia ambulatoria est hominis voluntas vsque ad extremum vitæ exitum: qua quidem ratione, extrema dicitur. Sed ponamus, quod testator vult, quod testamentum habeat vires incontinenti, nunquid hoc esse potest? dico quod non directè, sed per obliquum bene esse potest, s. per donationem simplicem, & inter viuos, vel per alium contr. duntamen trāsferatur dñium in accipientē: sed per testamentum hoc esse nō pōt. Sequitur in definitione, suam, & non aliam: nam testamentum non potest habere vires post mortem alienam, sed post mortem ipsi⁹ testatoris. Sequitur in definitione, cum hæredis institutione: nā testamentum non valet sine institutione hęredis: qa hæredis institutio est caput & fundamentum toti⁹ testamēti: nam sicut homo sine capite esse non pōt, ita et testam. sine hæredis institutione: Etiam & fortius arguitur, nullus effectus existit sine causa, pp q̄ fit: sed testamentum fit propter hæredem, igitur, &c. De secundo, sc. quare appellatur testamentum? et dico qd̄ appellatur testamentum. i. mētis testatio, h. e. hominis declaratio: vt Insti. de testamentis ordinandis, in prin. nā sicut dicitur possessio. i. pedum positio, & ita testamentum, mentis testatio. i. hominis declaratio, vocis est etimologia.

De his, qui testari non possunt.

HI sunt qui testari nō possunt, & ꝓhibentur à lege facere test. videlicet, impubes, sc. masculus minor xiiij. an. & fœmina minor xij. quia nō habent animi iudicium. i. animi discretionem. Item filiusfa. non potest testari, etiam si pater cōsentiat, nisi de castrensi, vel quasi castrensi peculio: de quibus etiam præter patris voluntatem testari potest. Item testari non potest furiosus, vel mentecaptus, quandiu furiosus est, Item prodigus, cui bonorum administratio interdicta est. Itē surdus & mutus naturaliter. i. à na-

tiuitate:

tate:sed si accidentaliter est mutus et surdus, et sciat
ras, potest ipse suum scribere testamentum, & codi-
os:sed si tm̃surdus est, bene potest facere testamentum.
n seruus non potest testamentum facere, quia non est
uris. Et est in condendis testamentis generalis regula,
i non est sui iuris, testari non potest, cùm non sit suæ
intatis dominus. Estque alia regula: Quilibet crimine
annotatus, & qui religionis vota subiit, minus tastari
est: quia per criminis infamiam quis libertatem perdi-
aut cùm votum religionis subiit. Item damnatus ad
tem, s. qui condemnatus est, vt moriatur, vel efficiatur
us, s. pœnæ. Item ille, qui dubitat se suo statu, s. vtrum
ber vel seruus, & vtrum paterfamilias vel filiusfamili-
tem illi, qui sunt dati obsides pro captiuis populi Ro-
ni. Item qui condemnatus est de crimine famoso, sicut
rimine, quod est contra naturam, vel de alio famoso
nine. Item monachus seu canonicus regularis. Item hę
cus. Item qui commisit crimen læsæ maiestatis. Item
us testari non potest, nisi quadam speciali solennitate
ibita: quia vbi versatur maius periculum, ibi debet ad
eri maius consilium. Debet. n. vocare vij. testes, & Ta-
larium, & coram eis exprimere se velle testari sine, scri-
, & debet exptimere nomina, & indicia, & dignitates
edum, quos instituit, & legata designare: & hæc omnia
benda sunt à Tabellario coram testibus tunc: vel si es-
anté scripta, coram testibus recitari debent. Et cæcus
et profiteri illud suum esse testamentum, & ipsum di-
situm esse ex sui animi sententia. In fine debet vnusquis
testium, & etiam Tabellarius se subscribere, & testiũ
Tabellarij signacula debent apponi: quod si Tabella-
s inueniri non potest octauus debet testis adhiberi, vt
eum capiat effectum, quod per Tabellionem fieri de-
bat, vt di. est. Et hoc testamẽtum dicitur nuncupatiuũ,
et multam similitudinem habeat cum testamento in
ptis. Cæteræ autem personæ testari possunt.

De his, qui testari non possunt. Rubri.

AD euidentiam huius tit. omissa continuatione, iste ti.
non diuiditur, sed solùm versiculatim exponitur: Vn-

de notarius se habere debet circa tria in testa. Nam primò debet cognoscere testatoris personam, an possit testari, an non. Secundò, personam hæredis. Tertiò, solennitates, q̃ requiruntur in testa. Modò exponamus versiculatim, qui possunt testari vel non. Et prima persona, quæ hic enumeratur, est filiusfamilias: & quia test. factio est iuris publici, & ideo quilibet potest testari, & testa. facere, nisi ei sit prohibitum: & quia filiofa. est prohibitum, ideo hic de filiofami. dicamus aliqua, vnde filiusfami. non potest testari, nec codicillari, etiam cum consensu patris, & hęc est ratio quia testa. debet procedere ex libero testantis arbitrio: & testa. potius procederet ex voluntate patris, q̃ ex voluntate filij: Imo plus dicit litera, quod si filiusfa. vult testari de aduentitio vel profectitio, non pôt quantumcunq; pater consentiat, siue velit. Sed quid si filiusfa. facit testa. & facto testa. pater moritur nunquid testa. infirmatur? Et dico q̃ sic, secundum quosdam: quia est in causa, à quo incipere pôt. Tñ litera nostra dicit, q̃ non: quia à prin. fuit test. nullum: & quod nullum est non resurgit. Sed tñ fallit in casu in quo pôt testari, etiam patre inuito, s. in castrensi vel quasi castrensi: quia si vult filiusfa. miles in armata vel literata militia pôt de castrensi vel quasi castrensi: nam duplex est miles filiusfa. s. miles in armata militia, & in literata militia, & miles in literata militia in quasi castrensi. Sed hic formantur aliquæ quæst. Et prima talis est: Quæritur, si filiusfa. vult codicillari, vtrum possit? Et dico quod non quia sicut non pôt testari, nec etiam codicillari. Secundò ponamus quod filiusfa. fecit testa. de castrensi vel quesi castrensi, quod facere potuerit, & præteriuit patrem vel eum exhæredauit sine causa legitima: modò quæritur, vtrũ pater possit agere querela inofficiosi test. vel possit dicere testam. esse nullum? Quidam dicunt. quod sic: vt in Instit. de inoff. te, qui non minus parentes in bonis officiorum q̃ filij in bonis parentum possunt agere querela propter suã legitimam. Tñ illa ratio reformat pactum: nam filiusfa. in castrensi habet multa iura, & ideo pater non potest dicere testamentum nullum, nec etiam querela agere: sed agere ad suam legitimam in bonis filij condictione ex lege. Tertiò exponamus quod filiusfa. mortis causa donauit:

tamen

amen patre consentiente:modò quęritur mors vtriusque scilicet,patris & filij sufficiat,vt donatio habeat effectum? idetur quod requiratur mors vtriusque:quia sicut requiitur consensus vtriusque,ita & mors. Sed tamen dicas, uod videtur & confirmatur morte filij solùm:nec requitur mors vtriusque. Ista est alia persona, quæ testari non otest,scilicet,impubes minor quatuordecim annis masulus,vel fœmina duodecim, non potest testari: & hoc uabus rationibus,vna est naturalis,& alia ciuilis. Vna est uilis,quia impubes non habet animi iudicium, id est, animi discretionem,& ideo lex vetat ne posit testari. Alia tio est naturalis,quia impubes non potest habere filios: lex vult,quod proximiores agnati veniant ad successioem,& venientes ab intestato succedant. Sed ponamus, uòd quidam impubes fecit testamentum, quod facere on potuit,& facto testamento factus est pubes: modo uæritur,vtrum testamentum infirmetur? quidam dicunt uod sic:quia est in casu,à quo incipere potest. Alij dicunt, melius:quod non: quia testamentum à principio fuit ullum,& non valet. Et quod nullum est,non resurgit. ecundò ponamus quod quidã est in vltima de quatuorecim annorum, vult facere testamentum, nunquid otest? Dico quod sic:quia vbi prætenditur fauor, vltima ies habetur pro completa:nam aliquando prætenditur uor, vt in casu isto, etiam in appellatione sententiæ rætenditur fauor: nam quis potest appellare in vltima ie. Aliquando prætenditur odium, vt in præscriptione omputatur hora de momento ad momentum.

Ista est alia persona,quæ testari non potest,sc.furiosus: ratio est,quia caret sensu & intellectu,& nullum negoium rectè gerit:quia non agit, nec intelligit, quod agit, mò furiosus nunquã cum ratione id quod agit,vel,egisse ensetur,Sed ponamus quod quidam fecit testa. & facto est.factus est furiosus,quæritur nunquid valeat test. Quiam dicunt quod non: quia est in casu,à quo incipere on potest. Alij dicunt,& melius,quod valet: quia iam tetamento facto furor vel dementia non habet vitiare tetamentum, si post testamentum conditum testator effiiatur furiosus Et si id testam.per prius habuerit ratum,

furor non vitiat testamentum,&sic dicas de mente capto. Sed ponamus quod quidem habet dilucida interualla, dū regnat sana mens, vult facere testamentum, nunquid pōt? dico quod sic, si perficitur in sanitate: si non perficitur in sanitate, non valet. Et rō est, quia nihil dicitur esse actum, donec, aliquid superest agendum. Ista est alia persona, q̄ testari non pōt nec testamentum facere, sicut est prodigus. Et duplex est prodigus, s. prodigus de facto, & prodigus de iure, est & de facto simul. Prodigus de facto est, qui ludit & malefacit facta sua: & non est ei interdi. bonorum administratio: modò iste potest testari, &codicillari, &omnia facere nisi habeat aliud iuris impedimentum. Sed prodigus de iure &facto est ille, cui interdi. est bonorum administratio: & iste nihil pōt, nec testari, nec aliud facere quantum ad act⁹ ciuiles: sed acquirendo sibi bene pōt. Sed ponam⁹, quod quidā fecit testamentum ante prodigalitatē, & postea factus est prodigus, nunquid valet tastamentum? &dico quod sic, si testamentum fuit legitimè celebratum. Secundò ponamus quod quidam fuit pronuntiatus ꝓdigus, & non erat verum quia licebat bene facta sua: modò q̄ritur, nunquid valet, sententia? & videtur quod non: quia sententia est lata contra veritatem, & sententia contra veritatem lata non valet. Tamen dico quod valet: quia sententia facit ius, &sententia præiudicat veritati. Verum est, si pronuntiatus non alter probauerit, scilicet, veritatem contra eius falsam pronuntiationem. Ista est alia persona quæ potest testari. ad euidentiam habemus scire, quod quidam sunt muti & surdi a natura, & de istis loquitur litera nostra; nam isti non possunt testari, quia testator debet testes proprio ore rogare. Alia ratio est, quia testes & tabellio non possunt illorum sanè intelligere voluntatem, nec deprehendere igitur, &c. Quidam sunt muti & surdi ex accidenti, & isti non possunt testari nec testamentum facere, nisi in casibus. Primus casus est qn̄ sua ꝓpria manu pōt scribere testamentum. Secundus casus est, quando veniam impetrauit à principe. Quidam sunt surdi tm̄, & isti bene possunt testari: quia sola surditas non est impedimentum in condendo testamento. Quidam sunt balbutientes, seu tardè loquentes, & isti etiam possunt testari. Quidam sunt

prodig⁹ quotuplex sit.

sur-

ſurdaſtri, & iſti poſſunt facere teſtamentum. Sed ponamus quòd quidam antequàm eſſet mutus & ſurdus, fecit teſtamentum: & poſteà factus eſt mutus & ſurdus, nunquid valet teſtamentum? & dico quod ſic: quia quod ab initio legitimè factum fuit, tractu temporis non debet irritari.

Iſta eſt alia perſona, quæ teſtari non poteſt, ſ. cæcus qui vtroque lumine eſt priuatus, niſi cum ſolennitatibus: ſed ſi cum ſolennitatib. vult facere teſtamentum, poteſt. Sed cùm quibus ſolennitatibus habeat facere, iſtud omittitur ex certa ſcientia, quia infrà melius dicetur. Iſta eſt alia perſona, quæ teſtari nō poteſt, ſ. monachus. Sed ad euidentiā de iſtis clericis diſtingue. nam quidam ſunt clerici profeſſi, quia faciunt profeſſionem, & iſti non poſſunt teſtari: qa pro mortuis habentur de iure ciuili, & ex iure canonico omnes ad humanos actus inhabiles ſunt. Quidam ſunt clerici non profeſſi, & iſti aut habent bona patrimonialia, & de illis bene poſſunt teſtari: aut nō habēt bona patrimonialia, ſed habent bona eccleſiæ, & de illis non poſſunt teſtari aliquo modo. Sed ponamus quod clericus habet plura bona de reditu, & expendit illud quod vult pro perſona ſua, alia bona conſeruat, nunquid de illis bonis poterit teſtari? & dico quod non. Sed ſi eſt præbenda ſibi debita & deſignata, quia debet habere omni anno cen. florenos aureos. & eſt clericus præbendatus, & eſt in ſtudio, modò de illis bonis bene poterit teſtari. Sed ponamus quod quidā fecit teſt. & poſt factum teſtā. intrauit religionem, & fecit profeſſionem, quæro nunquid teſta. valeat? dicunt quidā, quod valet: quia quod ab initio valuit, tractu temporis irritari non debet. Alij dicunt & melius, aut monaſterium reperitur inſtitutum, & tunc valet: aut non reperitur inſtitutum, & tunc non valet. Tertiò ponamus quod quidam habens filios intrauit religionem, & non fecit teſta. quidā dicunt quod filij debent habere bona patris, alij dicunt ꝙ monaſterium apprehendet omnia bona ipſius: quia ſi qs dedicat ſe Deo, & per conſequens bona ſua: ſed non cōuertitur. Alij dicunt quod monaſterium apprehendet omnia bona. tamen debet habere filius ſuam legitimā portionē.

Iſta eſt alia perſona, q̄ teſtari non poteſt, ſ. illi, qui dati ſunt obſides pro captiuis populi Romani, nā pro mortuis

reputantur: imò plus, si dati sunt obsides pro pace obseruanda, etiã non possunt testa. Sed quid de obsidibus datis aliis ciuitatib, quidã dicũt ꝙ lex loquitur solũ de obsidib. pop. Ro. Alij dicũt & meliꝰ, quòd loquitur de omnib. obsidibus: quia vbi est eadem ratio ibi idẽ ius statui debet. Vnũ tñ scias, ꝙ obsides, dum sunt obsides, nihil sibi acquirunt. Sed quicquid acquirunt, fisco acquirũt, & non possunt testari, dũ sunt obsides, nisi impetrauerint veniã à principe.

Ista est alia persona, quæ testari non põt, s. cõdemnatus de crimine famoso: vt qa læsit maiestatẽ: modò iste testari non põt. isti etiam testari nõ possunt, vt puta, quia quis dubitat, an sit liber, vel seruus, an filiusf. vel emancipatus sit, vt qñ qs est in studio, & pater moritur ipso ignorante: modò attinentes mittunt ad dicẽdum, quòd pater viuit, & est sanus, vt ipse studeat, & non dimittat studium. Item est alia persona, q̃ testari nõ põt propter crimẽ hęresis: dicit litera, nisi habeat filios Christianos: nã in eis põt testari secundũ literã nostrã: sed hodie est correctũ p authenticã, Gazaros.

Ista est alia persona, quæ testari non põt, s. damnatus ad mortem. Sed diceret aliquis, quis est damnatus ad mortẽ? Dicunt quidam quòd ille dicitur damnatus ad mortẽ, qui commisit delictum, propter quod debet mori, & est in carceribus, Alij dicũt quòd damnatus ad mortem est ille, cõtra quem sententia est lata, quòd debeat mori, & meliꝰ, & talis non potest testari, nec test. facere: quod verum est, sententia locũ habente: tamen per principem rehabiliari potest. Singulæ. a. personæ. quæ testari non possunt, satis bene ponuntur in litera: & quià non egent expositione, & non sunt magnæ vtilitatis, ideo hic non expono.

Hac materia tractatur per gl. in ti. quib. nõ est permiss. fa. test. in l. fi. gl. super verbo ex lege Cornel. vbi etiã ponuntur isti versus.

Testari nequeunt, impubes, religiosus,
Filius in sacris, morti damnatus, & obses,
Prodigus ac stultus, seruus, dubius, furiosus,
Crimine damnatus cum muto, surdus & ille.
Qui maiestatem læsit, sic cæcus & ipse.

De diuisione testamentorum.

TEstamentorũ aliud in scriptis, aliud sine scriptis, aliud etiã sine vlla scriptura, sed testium præsentia fit. Testa-

sine scriptis dicitur. quod fit sine solennitatibus & dicitur test. nuncupatiuum, sicut sunt prædicta duo test. quorum formæ scriptæ sunt in princ. huius capit. videl. quando coram tabellione & testibus nuncupatur testator, & hæredis institutio, & ea quæ in test. ordinatur, & nō interueniunt aliæ solennitates, & ob id dicitur, sine scriptis. i. sine solennitatib. Sed test. in scriptis dicitur, quod fit cum solen. q̄ quidem faciunt illud valere: & sunt illæ solen. videlicet, q testator propria manu scribat. si literatus est & possit scribere. Sed si illiteratus est, & non posit scribere, scribat ali' eius mandato, & offerat testatori illud corā 7. testib. legitimis, dicens illud esse suum test. quod offertur, non tñ refert, vtrum illi testes sciant, q̄ continentur in test. vel non, & sit in eo scriptum nomen hæredis. & prædictus testator, vel ille, qui scripserit eius mandato se subscribat in testa. coram testib. & etiam subscribat se vnusquisq; ipsorum 7. testium, vno eodemq; die & tpe, & apponat vnusquisq; sigillum suum, & sine istis solennib. testam. in scriptis factū non valet quantum ad extraneum hæredem. Sed si fuerit hæres testatoris filius, valet etiā his solennitatib. deficientibus. Quomodo a. hoc testam. debet fieri, & qua forma subscribi, & qūo aperiri, omittitur: qa à consuetudine temporis nostri est quodamōdo alienum. Fit etiam test. aliqñ sine aliqua scriptura, videlicet, quod qñ non pōt haberi tabellio. testator vocet septem testes in ciuitate, s. in villa, si plures habere non pōt, & disponat corā eis voluntatē suā, & dispositionem, & hæredis nominationem, & insti. et roget illos esse testes. Mortuo. a. testatore adibit aliquis ius in testa. habens iudicem potestatis, et narrabit hoc iudici: et iudex vocatis hæredibus, legatariis, et fideicōmissariis siue venerint, siue non, committet alicui tabellioni testes ipsos ad notitiām testa. ad perpetuam rei memoriam recipere: & ipsi testes iurati deponent, vnusqnisque sigillatim, & interrogabitur vnusquisq; de nomine et pronomine. et ętate testatoris, et de eius verbis, quibus vsus fuit testamento, et specialiter de hæredis institutione: et de anno, die, loco, et tempore: et his testibus receptis, legentur dicta eorum coram iudice præsentibus aliis septem testibus: et tabellio de mādato iudicis publicabit illos, et se subscribet. *Testamētum sine scriptura.*

De parte ex testamento sumenda.

TEstamentum authenticum & integrum dari potest cuilibet hæredum,& substitutorum,& cōmissariorum,seu fideicōmissariorum,& legatariorum,pōt etiā nihilomin⁹ cuilibet legatariorum dari certa pars testam.s.illa, in qua fit mentio de eo,qđ sibi legatum,vel relictum est, hoc modo:Ant.per gratiam Iesu Christi sanus mēte & sensu,licet languens corpore,suarum rerum & bon.omnium dispositionē per præsens nuncupatiuum test.sine scriptis in hunc modum facere procurauit. In primis quidē de bonis suis reliquit ꝓ anima sua 20.lib.&c.Et infrà alia, quæ in eodē test.disposuit tale fecit legatum,his verbis expressum.Præterea de aliis bonis suis reliquit iure legati Ant. ipsius nepoti C.lib.Bo.In fine a.ipsius test.hoc continetur. In oīb⁹ a.bonis suis mobilibus & immob. iuribus & actionib.vtilibus & directis,tam præsentibus quam futuris,Dom.eius filium sibi hæredem instituit.Et hanc suam vltimā voluntatem asseruit esse velle, quā valere voluit iure test. Quod si non valet iure test. valeat saltem iure codicillorum, vel cuiuslibet alterius vltimę voluntatis.Et ita nota,quòd qn̄ sumitur pars,debet poni princip.test. & finis,& specialiter hæredis institutio:& in medio debet poni illud legatū,cuius occasione sumitur pars, secundum formam prædictā.

De diuisione testamentorum. Rubr.

AD euidentiam huius tituli volo quærere vnum solum, (quia titulus non diuiditur) s.quotuplex sit testamentum? & dico quòd est triplex.Quia quoddam est test.quod fit in scriptis:Quoddā est test.quod fit sine scriptis?Quoddam est test. sine aliqua scriptura. Hæc diuisio est generalis in suas species. Nam test. vt genus per prius diuiditur in prædictas species. Primò, dico quòd quoddam est test. quod fit in scriptis, id est, cum solennitatibus, qn̄ testator vult quòd nulli pateat vltimum velle suum,nisi post mortem eius: & in illo testamento requiruntur 7.testes cū notario & sine notario requiruntur 8. qui testes debent esse literati,& quòd subscribant se, & quòd testes sint rogati, & quilibet ponat sigillū ad chordulas pendentes. Quoddam est test.quod fit sine scriptis,& sine solennitatibus, quando fit test.& coram testibus recitatur vltimū velle testatoris:

vnde

vnde dicitur in procemio test. Talis sanus mente, & infirmus corpore suorum bon. per presens nuncupatiuum test. sine scriptis. Dicit, nuncupatiuum, id est, declaratiuũ. Dicit, sine scriptis, id est, sine solennitatibus, & de isto test. facto in scriptis & sine scriptis infrà meli⁹ habebimus. Aliud est test. quod fit sine aliqua scriptura de mundo, sed coram testibus ordinat vltimum velle suum, instituendo hæredẽ, faciendo legata, secundum quod testatori placet. Et circa test. factum coram testib. dant cõsilium bonum hæredi instituto in tali test. facto sine scriptura, quòd ipse faciat citari venientes ab intestato, vel legatarios, vel fideicommissarios, si volunt aliquid opponere ad hæredem, vt quòd nõ sit competens hæres, & quòd testes deponant dicta sua, & quòd aperiantur & publicẽtur, & quòd iste faciat quòd habeant dicta testium authẽticata, vt semp apparcat quõ hęres fuit institutus: quia testes decederẽt, hæres nõ posset ita probare de hæreditate, nisi haberet dicta testium authẽticata, & publicata. & sic erit cautum isti hæredi instituto.

Quot & quæ capitula sint in testamento ponenda. Rub.

AD euidentiam huius tit. iste tit. non diuiditur, sed volo quærere tria, vt plene pateat materia eius. Primò, quot capitula potest habere ad plus quodlibet test. & an illa capitula sint necessaria vel volũtaria. Secundò, quæ capitula sint voluntaria, & quæ necessaria. Tertiò, qualiter capit. sint ordinatè scribẽda, & ponenda in instr. De primo, quot capit. potest habere ad plus quodlibet test. & an illa capit. sint voluntaria vel necessaria? Et dico quòd ad plus potest habere 6. cap. Quorũ 1. est procemij. 2. Legatorum. 3. Institutionis hæredis. 4. Substitutionis. 5. Prouidentiæ. 6. & vlt. clausulæ finalis. Et intelligas quòd test. potest. habere sex capitula: non autem dico, debet: nam tria sunt necessaria, & tria voluntaria. Tria sunt necessaria, scilicet, capitulum procemij, capitulum institutionis, et capitulum clausulæ finalis. Tria sunt voluntaria, sc. capitulum legatorum, capit. substitutionis, et capit. prouidentiarum. et hoc secundum literam nostram quæ loquitur tam de iure q̃ de vsitata cõsuetudine. De secundo s. quę capi. sint vtilia, et q̃ voluntaria, et q̃ necessaria? Et dico quòd sunt necessaria s. publicationes et hæredis institutio: et vbi in test. appo

Testamẽtum quot capitula potest habere.

Capitula volũtaria & necessaria.

nũtur solũ ista 2.test.est perfectũ,& valet,& tenet.Duo.n: sunt vtilia,s.capi.prooemij &clausulæ finalis.Primum proœmij:& hoc pp personam testatoris sufficientissimè declarandã siue describendã,& pp sobrietatem ipsius testatoris denotandam.Aliud est cap.clausulæ finalis:nam licet nõ esset apposita test.nihilominus valet:sed tñ est vtilis, nam per istam clausulam multis prouidetur periculis futuris: vt infrà patebit de ei⁹ effectu.Alia duo sunt voluntaria,s. capi.legatorum,& cap.prouidentiarum:nam ista duo sũt voluntaria,q̃ fiunt de voluntate.Sed diceret aliquis, imò videtur quòd sint vtilia:quia si quis legat amicis suis, illis amicis legata sunt vtilia:ergo cap.legatorum est vtile: dic quod sunt vtilia amicis,sed tñ ad effectum & essentiã test. sunt voluntaria,&non vtilia.Modò sequitur tertium punctum in seq.Rub.De tertio,s.qualiter ista cap.debeant ordinari in testa. & dico quod secundum diuersas regiones ordinantur,& ita tu debes ordinem seruare:nam ordo est parium dispariũmq; rerum suo loco collocandarum debita dispositio,per q̃ singula q̃q; suum locum tenent sortita decenter.Et secundum Bern.Scire qđ agas,& agendi causam ignorare,non est perfectum:& sic primo ordinem in testa. seruare debes. Primò apponere proœmium,in quo proœmio fit mentio de persona testatoris:& sic dignius est proœmium,& à dignioribus est inchoandum:& etiam præfertur proœmium:quia dicitur à protos,quod est primum:& ideo debet apponi primò in test.Secundò apponuntur legata,& hæc duabus rõnib.Prima ratio est,quia legata fiunt pp animam,& anima est dignior corpore: & ideo legata præferuntur institutioni.et etiam alia ratione quia si quis faceret post proœmium,& ante legata,institu. & postea faceret legata, ecce quod non detraheretur de hæreditate:& nunquam dicitur hæreditas, nisi detracto ære alieno.Tertio loco ponitur institutio,& quia institutio est caput & fundamentum totius test.& quia dominatur oĩb.aliis cap.ideo ponitur institutio in medio.quarto loco ponitur substitutio.Non n.debet poni ante insti.quia si poneretur ante insti.iam nihil operaretur:quia per insti. prius factam denominantur succedentes substituti, nec substituti possent dici absq; institutiõe.Quinto loco ponũ

Capitula testamenti qualiter debeant ordinari.

tur ꝓuidētiæ & rō est, quare non possunt apponi in primò qa ibi est ꝓœmiū, nō in secundo: qa ibi sunt legata non in tertio, qa ibi est hæredis institutio: nō in quarto, quia ibi debet esse substitutio: ergo sequitur ꝙ in quinto, ponatur. Sexto apponitur clausula: nam clausula apponitur in fine, quia clausula claudit testamentum.

De prooemiis testamentorum.

AD euidentiam huius tit. volo q̄rere tria. Primò, quare apponitur ꝓœmiū in test. Secundò, quot requirantur in ꝓœmio testa. Tertiò, qualiter cap. procœmij debeat ordinari & variari in test. per te notarium. De primo, quare apponitur procœmium in test. & dico quod tribus rationibus. Prima ratio est, propter personam testatoris sufficientissimè declarandum: nā declarari debet nōie, ꝓnomine, cognomine, et agnomine: vel saltē per duo vel tria ex his, vt certa sit testa. persona. Secunda rō est, pp sobrietatē test. declarandum, s. an sit sane mente & corpore, vel sanꝰ mente. et infirmus corpore. & hîc de oīb. habes mentionem facere in test. s. de sobrietate testatoris in procœmio: quia si testator esset mente subuersus, et non sanæ mentis, memoriæq;, test. concedere non posset? & si condit, non valet. Tertia ratio est a. vt demonstretur quale test. facit. an testa. in scriptis, vel sine scriptis. De secundò, s. quot requiruntur in procœmio? & dico tria, s. persona testatoris. Secundò, requiritur sobrietas, an sit sanus, &c. Tertiò. requiritur qualitas testa. an sit in scriptis, vel sine scriptis. De tertio, s. qualiter capit. procœmil possit variari, & ordinari per te notarium? & dico quod tribus modis. Primo modo, quando est sanus mente & corpore. Secundo modo, quando est sanus mente, et infirmus corpore. Tertio modo, quando est sanus corpore. et vult ire ad bellum, vel visitate limina Apostolorum Petri & Pauli, vel alia de causa vult se absentare.

De legatis & fideicommissis.

QVoniam secundum ordinem testamentorum in principio huius capi. scriptorum, posito nomine testatoris & procœmio, statim proceditur ad legata & fideicom̄issa? idcirco videndum est, quid sit legatum et fideicom̄issum: & qui possunt legare: et quib. legari pōt: et quæ res possunt legari, et quomodo. Legatum est donatio q̄dam à defun-

cto relicta: ab hærede præstanda: quia legatum regulariter traditur ab hærede. Fideicomissum ferè idē est quod legatum: sed fidecomissum ideo di. quia fideicōmissa olim pendebant ex fide hæredum. Sed hodie ferè exæquata sunt legata, & fideicommissa, & quicquid iuris est in vno, est in alio. Sed commissarius aliud est: quia commissarij dicuntur quib. committitur legatum animæ soluendum. Vnde in multis locis appellantur executores testa. qui exequuntur legatum animæ. Possunt. a. legare omnes qui testa. facere possunt. Legari. a. potest omnibus illis, qui possunt hęredes institui. Qui verò institui possunt, & qui non, infrà habebitur proximè in Rub. de institutione hæredum. Præterea legari potest res testatoris, & res hęredis. Item res extraneæ personæ legari potest: & hoc verum est, quando testator sciebat rem alienam esse & hæres debet tunc rem illam emere à dño, & tradere eam legatario: & si Do. vendere noluerit debet hæres tradere legatario æstimationem. Item possunt legari fructus futuri. Item iura, actiones, & seruitutes, Legari verò non possunt res, quæ non sunt in rerum natura, vt hypocentaurus, & ea, de quibus non est cōmercium, vtputà, forum Roma. vel Basilica, vel templa, vel quæ vsui publico destinata sunt. Item ea, quæ sunt iniuncta ædibus, ne vrbs ruinis deformetur. Cæterum legari potest, seu legatum relinqui quibuscunq; verbis, aptis tamen & idoneis. vt si dicat testator, do, lego, dari iubeo, mando, præcipio, & similiter. Et relinqui potest legatum purè, ac in diem, & sub conditione. Et pōt testator huiusmodi legatis apponere pœnam, & conditionem, quā vult.

De legatis & fideicommissis. Rubrica.

AD euidentiam huius tituli volo quærere sex, sicut in sex partes diuiditur. Primò, quid sit legatum, definiendo, & quare sic appellatur? Et dico quod legatum est donatio quædam à defuncto relicta, sed ab hærede præstanda: vt Instit. de legatis. §. legatum. modò exponamus verba definitionis. Et primò dicitur, legatum est donatio: per hoc nota, quod ille, qui legat, donat: quia legatū est donatio: ideo non cogitur quis legare: dicitur, quædam, & non oīs, ad differentiam aliarum donationum: nam in iure sunt

sex spe

sex species donationum, et ista est vna de illis, quæ quidē locum habet solùm in vltima volnotate. Dicitur, a defuncto relicta, s. a testatore, Dicitur, sed ab hærede præstanda: nam hæres debet dare legata, adita hæreditate. Circa illud litera format vnam quæstionem. Ponamus quod quidam fecit test. in quo reliquit iure legati Martino vnum equum, vel vnam domum, vel quid aliud: venit legatari9, & apprehendit legatum sine licentia hæredis authoritate sua, modò quæritur quid iuris? litera nostra distinguit: quia aut legatarius occupauit rem legatam ante aditam, aut post aditam hæreditatem. Si occupauit rem legatam ante aditam hæreditatem, & tunc præiudicat sibi legatarius solùm in possessione: nam tenetur restituere rem legatam hæredi, & debet ab eo petere. Si.a. occupauit rem sibi legatam post aditam hæreditatem, et tunc præiudicat sibi in proprietate et possesione: nam ipse perdit proprietatē, & perdit possessionem, s. vsumfructum et proprietatem. Etiam litera format aliam quæst. et soluit. ponamus quod quidam fecit test. et legauit Mar. cent. iste Marti. moritur viuo testatore, vel mortuo testatore (non curo) hæres Ma. vult petere legatum, modò quæritur an possit? litera distinguit, et bene: quia aut moritur viuo testatore, aut mortuo testatore. Si moritur viuo testatore, aut habet coniunctū, vel substitutum: & tunc coniunctus, vel substitutus petit totum legatum. Si non habet coniunctum, vel substitutum, & tunc deficit legatum nec potest peti legatum ab hærede testatoris. Si legatari9 moritur testatore mortuo, etiam ante aditam hæreditatem, et tunc hæres legatarij petet legatum. Sed hic dantur additiones, quarum prima talis est. Ponamus quod quidam fecit testa. et reliquit iure legati Martino cent. hæres apprehendit hæreditatē et non vult dare legatum, modò quæritur qua actione potest agi contra eum? & dico quod regulariter potest agi tribus actionibus. Primò potest agi contra eum actione ex testa. quæ oritur ex quasi contr. Secundò potest agi vendicatione ad reuendicandum rem sibi legatam: nam mortuo testatore, iam est quasi do. legatarius rei sibi legatæ. Tertiò potest agi contra eum actione hypothecaria: nam legatarius pro legato soluendo habet omnia bona hæredis obligata. Se-

Hac est materia t. C. de cad. tol.

cunda additio talis est. Ponamus quod hæres non vult adire hæreditatẽ, q̃ro an legatá debeantur, & an deficiant legata? & dico quod sic, p͂ p͂ definitionẽ dicentem, legatum est donatio quædam à defuncto relicta, sed ab hærede præstanda: nam hæres debet dare legatum, & si non apprehendit hæres hæreditatem, non pōt dare legatum: & sic legata deficiunt. Fallit tñ in casib. in quib. licet deficiat hæres; tñ debentur legata. Primus casus est qñ est apposita clausula finali. Secundus casus est qñ testator hoc expressit in test. vt quia dixit testator, & si contingeret talem filium meum mihi hæredẽ nolle esse, volo ꝙ legata debeantur modò istis duob. casib. quantumcunq; deficiat heredis institutio, tñ legata debentur. De secundo, s. qui possunt legare? & dico quod oẽs illi, qui possunt testari, & test. facere, possunt legare. A contrario sensu illi, qui non possunt testari, nec test. facere, non possunt legare. Sed qui sunt illi, qui non possunt testari, habuisti suprà, in rub. de his qui testari nó possunt. De tertio, quib. pōt legari? & dico quod oĩbus qui possunt hæredes institui. A contrario sensu illis non potest legari, qui non possunt hæredes institui. Sed qui non possunt hæredes institui, infra habebis sub Rub. de extraneis hæredibus instituendis. Vnum tñ scias, quod persona legatarij debet esse certa, s. nõie, prænomine, cognomine, & agnomine, vel alio modo, alias legatum non valet, nisi in casu, s. quando legaretur pauperibus Christi, licet sint incerti, tamen legatum fauore pietatis, & episcopus debet dispensare inter pauperes. Hic sunt additiones. Ponamus ꝙ quidam fecit test. & in testamento dixit, Lego Petro vel M. centum: quæritur cui debeatur legatum? quidam dicunt quod legatum deficit: quia persona est incerta, & non valet. Alij dicunt, quod legatum valet, & tenet. tamen hæres potest dare, cui vult legatum: quia in alternatiuis electio est debendis. Alii dicunt quod istud vel, ponitur copulatiuè, & ponitur vel, pro, &, & debetur vtrique legatum. Secunda additio est, vtrum notario legari possit, & an valeat legatum factum ei, qui scribit testa. Quidam dicunt quòd non, & habent argumentum: quia scripturæ factæ pro se nulla fides est adhibenda. Alij distinguunt, aut tu quæris de dictatore test. aut de notario, qui scribit. Si de dictatore testa.

Legare qui possunt.

Legari quibus nõ pōt.

Hæc materia tractatur in l. j. §. ad testa. ff. ad l. Cornel. de fal.

testa.& tunc valet legatum. Si de notario, qui scribit testa. ei non põt legari, nec valet legatum & factum. Alij distinguunt, aut test. est secretum, aut nuncupatiuum, sed declaratiuum. Si est secretum, non valet legatum. Si est nuncupatiuum, tunc ei põt legari cõiter tenetur, quod neq; notarius test. recipiens, nec test. testatoris dictatur, verè secundum iura, & eorum decreta, minus legatarij esse possunt: & si eisdẽ fiat legatum, videtur quod non valet: quia quilibet singulari iure psumitur sibi facere: ideo quis diceret notarium ad vtilitatem sui test. scripsisse. Et test. dictatorem sibi dictasse: qbus quidẽ quis in eos apertè de fide arguere posset, ac de falscitate suspicari. Tñ hic datur triplex cõsilium. Primum consilium est, ꝙ qñ testator vult aliquid legare notario, ꝙ notarius reddat testes attentos, qñ ipse legit test. vt ipse possit probare hoc legatum per testes fore sibi factum: alias, si vellet probare per testa. non posset. Aliud consilium est, quod notarius faciat fieri illud legatum, quod vult testator facere notario, qđ faciat filio notarij, vel vxori, vel cuidam fideli amico ipsius notarij, vt postea possit illud legatum habere. Aliud consilium est quod notarius scribat test. & si testator vult aliquid legare notario, quod non leget in test. Sed quod veniat alter notarius qui faciat codicillum, & ibi ponat illud legatum, quod vult facere notario, & sic idem notarius scribens testa. poterit illud legatum petere. Tertia additio est. Ponamus quod testator volebat legatum facere cuidam, & in legatario erratum fuit nomine, prænomine, cognomine & agnomine: vel fuit facta falsa demonstratio, nunquid error ille vel falsa demonstratio habet vitiare legatum? dico ꝙ non, nisi ille legatari⁹ esset psona incerta? qa tunc nõ valeret legatũ. *Quæstio hæc tractatur Insti. de leg. §. siquidem in nõie.* De quarto, s. q̃ res possũt legari? & dico ꝙ res testatoris, res hæredis, res legatariorũ, & res aliena. Videam⁹ in vtroque casu. Primò põt legare testator rẽ suam ppriam, & de hoc non q̃ro: etiam põt legare rẽ hæredis: & hæres nõ põt adire hæreditatẽ, nisi primò det rẽ legatã: nec refert an testator sciuerit, an ignorauerit rẽ esse hæredis, vel suã. Põt etiã legare testator rẽ legatarij vsq; ad quantitatẽ legati: quia quẽ honoro eum onerare possum, duntamen non sit plus in onere, quàm in honore, & valet legatum, sed non ad *Legari quæ res possunt.*

præiudicium veri domini, sed hæredis: nam hæres debet rẽ emere, et dare legatario, vel æstimationem dare, si verus dominus noller eam vendere. Hic sunt additiones, quarũ prima talis est. Ponamus quod res est euicta a legatario, quæritur nunquid hæres tenetur de euictione? hic sunt opiniones. Quidam tenent indistinctè, quod non, nam hæres tenetur solùm dare legata, & datis legatis non tenetur amplius ad aliquid. Alij dicunt, quod tenetur in totum: quia quilibet, qui debet rem dare, debet eam facere accipientis: modò, quia res est euicta, non fecit eã accipientis. Sed ponamus quod testator legauit rem alienam cuidam, quæritur an valeat legatum, & quis habeat probare scientiam testatoris? Distingue, quia aut testator sciebat rẽ esse alienam, & tunc valet legatum, nam hæres debet præstare legatum vel æstimationem. Sed si ignorabat rem esse alienam, qui credebat rem esse suam, & tunc non valet legatũ. Sed dubitatur, quod testatur sciuerit, vel ignorauerit rẽ esse suam. modò legatarius habet probare scientiam testatoris, vel ignorantiam: quia ei qui agit incumbit onus ꝓbationis. Sed quõ poterit hoc probare? dico quod poterit hoc probare legatarius: quia testator nunquam habuit fructus rei legatæ, vel alio modo, secundum quod poterit ꝓbare: legari potest res, quæ modo non est, sed speratur esse legatarij, sicut sunt futuri fructus. Item corporalia & incorporalia, sicut iura & actiones, seruitutes, res mobiles & immobiles. Item potest legare liberationem debiti, & valet legatum, nisi testator exegerit debitum. Potest etiam legari debitum, & si plus esset in legato, quàm in debito: alias si ex legato non repræsentaretur aliqua vtilitas, non valeret legatum, Potest etiam legari dos vxori, & valet legatũ: quia plenius est legatum, quam de dote actio. Sed de ista dote legata melius dicetur infra. Potest etiam legari factũ, quod hæres vendat tibi talem rem pro tanto pretio, istud etiam melius habebis infra, Ponamus etiam legari seruitutes, s. quod tu habes seruitutem in fundo meo. Sed quæ res prohibitæ sunt legari? Dico quod res, quæ prohibentur alienari, & in contr. deduci. & etiam res improbosæ prohibentur, Et datur exẽplum de re imꝓbosa, s. quãdo testaror dixit, lego Martino columnam, quæ est in medio domus meæ:

Quæstio habetur Inst. de leg. §. si res aliena.

Res quæ legari prohibentur.

meæ: vel dixit lego quod talis habeat tot pedes terreni in camera mea: modò non valet legatum de re improbosa, nec de rebus, in quibus legatarius non posset habere aditũ sine hæredis rei totius præiudicio: eidem legatario non potest fieri de re aliqua legatum. De quinto, s. in qua vltima voluntate fiant legata? & dico quod fiunt in test. vel codicillo perfecto: & dicitur perfectum test. vel codicillum, quando test. vel codicillum sunt lecta coram testibus: & ista legata fiunt solùm in test. vel codicillo, non .a. in donatione causa mortis, in qua fiunt non legata, sed donationes mortis causa. De sexto qualiter fiunt legata? Et dico quòd fiunt in diem, vt lego tibi cen. vsq; ad Pascha. Fiunt etiam ex die, vt lego tibi cen. à Paschate in anteà. Fiunt etiã purè, vt lego tibi cen. secus in institutione, quæ fit solùm purè & sub cõditione. Fiunt etiã sub conditione, vt lego tibi cen. si Papa venerit Bo. Sed quibus verbis fiunt legata? dico quod possunt fieri omnibus verbis aptis tamen & idoneis, vt rogo, peto, posco, mando, iubeo, lego, præcipio, impero, do, exigo, cupio, opto, affecto, credo, & volo. De septimo, quot sunt species legatorum? dico quod sunt quatuor, quædam sunt legata, quæ fiunt propter malè ablata, & iniustè acquisita: & istorum quatuor sunt species: quia quandoq; testator scit, quod habet malè ablatum, & à quo quandoque scit? quid habet, sed non à quo: quandoq; scit à quo habet, sed non quantum, quãdoq; nescit quantum, nec à quo: & ista primò veniunt describenda. Nam non solùm notarius debet dare consilium pro corpore, sed etiã pro anima, nam notarius debet dicere testatori occultè si aliqua malè ablata habet: non debet dicere testatori: Fecistis vnquam vos furtum, vel vsuras, palam. sed occultè, ne testator verecundetur. Quædam sunt legata propter animam. Quædam sunt legata, quæ fiunt amicis & parentibus, Quædam fiunt matribus, nuribus & vxoribus, quib. notarius debet esse multùm fauorabilis. Et hęc de legatis dicta sufficiant.

Legata in qua vltima volũtate fiant.

Legata qualiter fiãt.

Species legatis quot sũt

De hæredum institutione, & qui possunt institui, & qui nõ.

QVia hæredis institutio est caput & fundamentum test. totius: & sine hæredis institutione non valet test. Ideo

multum interest tabellionum de hærede considerare & inquirere. Sed primò videndum est quid sit hæredũ instituere. Secundò, de hæredũ diuisione. Tertiò, qui debent, & possunt hæredes institui, & qui non. Quartò, & vlti. quõ fiat hæredum institutio Est. a. hæredẽ instituere aliquem post mortẽ suam loco sui in oĩb. bonis suis dñum constituere. Nam dicitur hęres ab hęro. i. domino. Vnde hæres est, qui succedit in vniuersa bona defuncti: & ad hæredem comoda, & incõmoda hæreditaria redeunt. Nam interpretatione iuris vna & eadem persona videtur esse hæredis & defuncti. Hæredum alij sunt sui & necessarij. Alij necessarij tm̃. Alij extranei, Sui & necessarij, sunt filij seu liberi, qui sunt in põtate. Ideo sui, quia in põtate sunt. Ideo necessarij q̃a iure ciuili, veluti naturaliter sunt hæredes, licet possit iure prętorio ab hæreditate abstinere, si velint. Necessarij sunt tm̃ serui. Vnde si seruus instituatur hæres, velit vel nolit, tenetur hæreditatẽ etiã suspectam adire. sed ipsa instit. sit liber, vt suprà. Extranei sunt, qui nõ sunt in põtate. Vnde voluntarij hęredes sunt, nec cõpelluntur vllo iure adire hæreditatẽ: nisi cùm instituti sunt hæredes, & rogati per fideicomissum alteri hæreditatẽ restituere: q̃a tũc cõpelluntur adire hæreditatẽ iudicis officio, & eã aditam restituere, & verbo, vel saltẽ verbo. Sed nota mulieri oẽm hæredem esse extraneum: q̃a neminem habet in potestate, licet etiã mulier teneatur liberos instituere iure naturæ. Debent. a. liberi descendentes. aut si sunt emancipati, aut non, à parentib. instituti, siue vniuersaliter, siue in certa parte, dummodo illa non sit minor Falscidia. Et si in minori parte, q̃ fuerit Falscidia, instituerentur, possunt agere ad supplementum, nisi exhæredentur. Possunt autem exheredari, si iusta exhæredationis causa interueniat, quæ quidem nominatim exprimatur. Causæ itaqne ipsæ quibus parentes possunt filios exhæredare, sunt quatuordecim: vt infrà habetur in fine huius capituli.

Quid sit hæredũ institutio.

Hæredũ quæ sit differentia.

Ex his liberis nemo debet à patre, vel à matre, aut ab his, in quorum patria potestate sunt præteriti, quin instituantur, aut exheredentur.

Et si præterirentur, possunt agere querela inofficiosi testamenti. & non valet testamentum quantum ad heredis institu-

institutionem,licet quãtum ad alia legata&relicta valeat & teneat veruntñ si quis instituit filium,non õpus est instituere filios eiusdẽ filij sui,licet sint in aui paterni põtate. Sed nepotes ex filia non sunt in potestate aui materni,sed sequuntur familiam & põtatem sui patris,vel aui paterni: idẽ iuris est in filio,qa filius tenetur parentes qñ licet ei testari,instituere,saltẽ in Falscidia, quia q̃uis turbetur ordo mortalitatis,tñ miserationis rõ parentes ad liberorumbona admittit.Et non minus parentib.q̃ liberis piè relinqui põt.Potest etiã filius parentes exhæredare, si interueniat iusta exhæredationis causa.vt in fine capituli habetur.Itẽ possunt hæredes institui extranei:& oẽs p̃ter hos,s.deportatus pp aliquod delictum in aliq̃ insulam, siue bannitus in perpetuum.Itẽ damnatus in metallum fodiendum. Itẽ collegium illicitum,videlicet.q non est approbatum. Itẽ incestuosus,s.ille qui est natus ex damnato coitu.i.spurius testatoris.Itẽ seruus qui accusatus est de adulterio cũ dña sua comisso,ab illa dña institui non põt. Itẽ hæreticus.Itẽ apostata.Itẽ mulier.q conuolat ad secundas nuptias infra tẽpus luctus,h.e.infra ann.post mortẽ primi viri.Item qui scienter contratrix cum aliqua muliere ignorante illas esse illicitas nuptias,q tñ erant illicitæ, non potest ab illa muliere institui.Generaliter.a.omnes alij possunt hæredes institui,& accipere quicquid a testatore relinquitur:siue sint filij,siue extranei,siue liberi,siue serui testatoris vel alieni,siue patresfamilias,siue filiifamilias, siue impuberes fuerint,vel maiores,siue persona priuata siue ecclesiastica,vel vniuersitas.Cæterum scias quod hæredis institutio põt fieri purè et sub conditione.Item debet fieri, facto demonstratione certi hæredis, vel nominando hæredem proprio nomine,vel demonstrando eum ad oculum,vel alio indubitabili signo:&si de certo hærede non appareret, non valet institutio.Prætereà debet nomẽ hæredis p p̃nomen, vel aliam expressam demonstrationem exprimi,vt bene sciatur,de quo primo dixit testator:qa si testator nominasset petrũ,&nesciretur de quo petro dixisset,eo quod habeat plures amicos eiusdẽ nõis,non valet institutio.Itẽ põt institui hæres insolidũ.Itẽ p parte,vt putà dimidia tertia,vel quarta:& pro parte, in qua institutus est debet sub-

ire onus æris alieni. Et no. quod si vnus institutus est hęres in certa parte, & alius in vniuerso: ille qui est in certa parte institutus loco legatarij habetur, sed si vnus solus institutus est hæres, & est in certa parte institutus, nec inuenitur ali⁹ vniuersalis: tunc detracta rei certæ mentione institutus in re certa insolidum erit hæres. Sed attende præcipuè tu tabellio si testator instituat filios, vnum vel plures masculos, vel fœminas: & si masculos, vtrum vxoratos vel non: & si filios instituat, vtrum natos vel posthumos. Et super institut. prædictarum personarum vteris forma, quæ continetur in prædictis duobus testamentis.

De hæredum institutione, & qui possunt institui, & qui non. Rubrica.

AD euidentiam insti. volo quærere in genere sex. primò, quæ sit hæreditas, quare sic appelletur, & quod nominibus nuncupetur. Secundò, quæ sit hæreditatis diuisio. Tertiò, quid sit hæredem instituere. Quartò, in qua vltima voluntate fiat hæredis institutio. Quintò, qualiter, et quibus verbis fiat hæredis institutio. Sextò, & vltimò, quæ sit hæredum differentia. De primo, quæ sit hæreditas? Et dico quod hæreditas est in vniuersum ius, quod habet defunctus, tempore mortis suæ legitima successio. Singula verba in definitione contenta egent expositione. Et primo dicit, hæreditas est successio, s. ex test. vel ab intestato. Dicit in vniuersum ius. i. vniuersum patrimonium, & in omnib⁹ bonis. Dicit, quod habet defunctus tpe mortis. Et sic nota quod in hæreditate consideratur solùm tēpus mortis, hic est additio. Ponamus quod quidam fuit hæres institutus in testamento, & moritur testator antequàm hæres apprehendat hæreditatem: hæreditas augmentatur, & augmentata est, quæritur nunquid illud augmentum sit hæredis instituti? Diceret aliquis, videtur quod non propter definitionem, quam habet defunctus tpe mortis: & sic non est hæredis. Sed tamen tu dic, quod si hęreditas augmentatur post mortem testatoris, & ante aditam hęreditatem, quod augmentum spectat ad ipsum hæredem. Vnde datur exemplum in seruo hæreditario. Nam si seruus acquirit aliquid, acquirit hæredi facto semper: & appalletur hæreditas ab hero. i.

Hæreditas quid sit.

hero.i.domino. Et nuncupatur multis nominibus. Nam primò appellatur hæreditas, appellatur as, appellatur libra: nam sicut libra continet in se xii. vncias, & ita hæreditas appellatur familia, vt actio familiæ erciscun. i. hæreditatis diuidendæ. De secundo, sc. q̄ sit hæreditatis generalis diuisio? & dico quod testator potest diuidere hæreditatem in tot partes, quot vult. Sed quantum est de iure, hæreditas diuiditur in xii. vncias, & istæ vnciæ habent diuersa nomina specialia à lege. vnde primum nomen est sextans, & continet vnam vnciam & dimidiam. Sextans continet partem sextam. Triens continet tertiam partem hæreditatis. Quadrans continet quartam partem. Quincunx continet quinque partes hæreditatis, & non quinque vncias. Alia nomina satis bene ponuntur in litera: ideo hic non expono causa breuitatis: tamen testator potest facere tot partes, quot vult. Et oportet scire hanc diuisionem, quia plerunq; legitimi filij naturales debent habere suam partem, seu legitimam, & istam diuisionem poteris scire qn̄ dicetur infrà. De tertio, s. quid sit hæredem instituere? Et dico quod hæredem instituere est aliquem post mortem suam in oīb. bonis suis æquè dominum statuere. Singula verba in definitione contenta egent expositione, Dicit hæredem instituere est aliquem, s. habilem & idoneum ad existendum hæredem. Dicit, post mortem, & non ante mortē: nam si quis faceret test. vt incontinenti haberet vires, non valet. Dicit suam, & non alienam: nam si testator diceret, volo quod test. habeat vires solùm post mortem talis, non valet, nec posset hoc fieri. Dicit in omnib. bonis suis, & nō in parte: quia si quis esset institutus in parte, & de residuo nihil esset di. in test. modo institut⁹ in parte haberet totū: quia in parte continetur totum. Dicit, æquè dominum statuere: nam quādo quis est institutus, efficitur dominus, et testator facit eum dominum. et appellatur hæres ab hero, id est, domino: nam hæres repræsentat personam domini: & quantum ad vsucapionem & præscriptionem inter defunctum & hæredem continuatur possessio: & vna et eadem est persona hæredis & defuncti, & etiam cōmodum & incommodum spectat ad ipsum hæredem, sicut spectabat ad dominum qn̄ viuebat. De quarto, s. in qua vltima vo-

Hæreditas qualiter diuiditur

Hæredē instituere quid sit.

luntate fiat hæredis instit? & dico quòd fit solùm in testa. instit. hæredis directa, & non in alia voluntate vlt. s. codicillo, nec donatione causa mortis. Sed inst. hæred. fideicõmissaria seu obliqua fit in test. & codicillo. Sed ponamus quòd quidam fecit codicillum, & in eo codicillo fecit directam hæredis instit. quòd facere non potuit, quæritur nunquid valeat? diceret aliquis, videtur quòd non, quia hæredis institutio fieri non potest in codicillo: ergo non valet. Sed tñ tu distingue: quia aut testator sciebat se codicillari, & fecit hæredis instit. directam, modo nõ valet vt directa, sed trahitur ad fideicommissariam institu. Aut credebat se testari, & faciebat codicillos, modo non valet vt directa, sed vt fideicommissaria. De 5. s. qualiter & quib. verbis fiat hæredis instit. & dico quòd fit verbis directis, & inflexis: & verba directa sunt casus nostri, vt talis mihi esto heres. Verba a. inflexa sunt in aliis casib. vt talem mihi hæredem instituo. Fit etiam de persona certa (non incerta) demonstrata nomine, prænomine, cognomine, & agnomine, vnde, litera format vnam quæst. Ponam⁹ quod quidam habebat duos nepotes vocatos hoc noĩe, Titius: modo fecit test. & dixit, Titium nepotem meum mihi hæredẽ instit. et duos habebat nepotes qui vocabantur hoc nomine, Titi⁹: et sic nõ valet ista instit. quia nescitur de quo Titio. Ideo debet testator per aliquod nomen specialiter signare eos esse differentes, quos vniuersales hæredes sibi instituit, vt purà, instituo Ioan. meum filium maiorem natu. Et quod dico, s. quod incerta persona non potest institui, fallit in pauperibus Christi. Nam licet sit incerta persona, tamen valet instit. fauore pietatis. Potest etiã fieri purè, et sub cõditione: et valet instit. adueniente conditione, alias non. hic sunt additiones. Ponam⁹ quod testator apposuit plures conditiones copulatiuè, nunquid expedit, quod veniant oẽs cõditiones, anteq̃ fit heres, vel expedit, quod veniat vna sola; distingue, quia aut testator apposuit cõditiones copula. et tunc expedit, quod oẽs veniãt. Aut posuit disiunctiuè per istã coniunctioẽ, vel, modo vna adueniente est hæres. Secũda additio est. Ponam⁹ quod quidam instit. quendam sibi hæredẽ, si cœlum digito tetigerit, et sic apposuit cõditionẽ impossibilẽ, nunquid valet institut. et dico quòd sic: quia

Quibus verbis fiat institutio.

impossi-

impossibilis conditio, non habet vitiare institu. quia impossibilis conditio habetur pro non adiecta:imò constitutus dicendo, faciam si possum:& sic accepto posse& facto, tunc testatore nõ repugnãte,talis institutus esse videtur:et ista institutio non põt fieri in diẽ,nec ex die.Sed si fit, habetur ꝓ pura insti.& erit hæres in ꝑpetuũ.Fit etiã de vno & de plurib.vsq; in infinitum,& valet institutio.Fit etiã singulariter,vt talẽ mihi hæredẽ instituo in cen.lib.vel in tali domo mea.Fit etiã particulariter,vt talẽ mihi hæredẽ instituo in tertia vel quarta parte bonorum. Fit etiam vniuersaliter,vt talẽ mihi hæredẽ instituo in oĩbus bonis meis.Fit etiã institutio,de plurib.in pari vel dispari numero, & valet sed vbi testator nõ expressit:vt qa dixit,tales mihi hæredes instituo,non exprimendo in quantũ:modò tm̃ habet vnus,quantum alter.Fit etiam in stipẽ & in capita. Fit etiam de persona ignota testatori.De 6.& vlt.§.q̃ sit hæredum differentia? litera dicit,quod triplex est differentia: nam qdã sunt hæredes necessarij,& de hoc dantur duo exempla. Primum exẽplum datur in seruo hærede instituto: Nam hæres à dño suo iustitutus,cogitur hęres esse.Si duo consequitur ex dñi test.§.libertatem & hęreditatem: modò fauore libertatis cogitur hæres esse,& non tenetur vltra vires hæreditatis:etiam cogitur hæres esse,vt bona hæreditatis potius vendentur nomine serui,q̃ nomine defuncti;ne defunctus dñs iniuria afficiatur. Secundum exemplum datur in eo,qui est hæres institutus,& rogatus,vt hæreditatẽ alteri restituat:modò cogitur,velit nolit:& si spõte reddit potest retinere quartã.Trebellianicam;& si coactè,nihil potest retinere. Quidam sunt hæredes sui & necessarij,vt qñ quis habet aliquem in potestate,& inter testatorẽ & hæredem non est aliquod medium:& sic duo sũt necessaria,vt sit suus:& necessarius hæres.Primò quod sit in potestate testatoris.Secundò,ꝙ inter testatorem & hæredem non sit aliquod medium:nam si esset filius,& ex filia nepotes:modò nepotes sunt extranei, quia pater vnus est:& nõ sunt instituendi illi nepotes.Et dicuntur,sui.i. domestici:& dicũtur,necessarij qa necessariò sunt instituendi.Quidã sunt extranei,sicut sunt filij filię meæ:& sicut sũt nepotes,& non sunt in potestate testatoris,quia filia non

Hæredũ differẽtia q̃stio.

habet liberos in potestate, & sic sunt extranea: quia non debent institui de necessitate. Fallit in casibus, in quibus tenetur quis facere mentionem de extraneo hærede. Primus casus in nepote ex filia præmortua. Secund⁹ casus est in nepote ex filio emancipato. Tertius, quando non habet descendentes, sed ascendentes: modo de ascendentib. tenetur facere mentionem. quartus casus est, quando non habet descendentes nec ascendentes: modò de hærede extraneo tenetur facere mentionem.

De triplici linea parentela. Rubrica.

AD euidentiam huius ti. volo tit. diuidere in partes tres. Nam in prima parte ponit author de triplici linea parentelæ, & hæc durat vsque ad §. et est diligenter notandũ. Ibi pars secunda, in qua ponit, quæ linea vendicet sibi locum: & hæc durat vsque ad §. liberorum. Ibi pars tertia in qua ponit vnam liberorum diuisionem: & hæc durat vsq; ad tituli finem. Veniamus ad primam partem, & in ista prima parte duo facit. Primò, reddit nos attētos, & hoc est clarum, & dicit tract. iste, pone tabellio signaculum, &c. Secundò, ponit quod triplex est linea parentelæ. prima linea est ascendentium, & primò vendicat sibi locum, & in ista linea est pater & mater, auus: auia, proau⁹, proauia, abau⁹, abauia, attauus, attauia, tritauia, & abinde supra, &c. Secũda linea est descendentium, & ista secunda vendicat sibi locũ: & in ista linea est filius & filia, nepos, neptis, pronepos, pneptis, abnepos, abneptis, atnepos, atneptis, trinepos, trineptis, &c. vsq; in infinitũ. Tertia linea est transuersaliũ, & ista est triplex: quia quidã sunt in linea transuersalium à latere directo: & in ista est frater & soror, filius fratris & sororis. Quidam sunt à latere dextro, & in ista est patruus & amita, & filij eorum, patruus magnus, & amita magna. Quidam sunt in di. linea à latere sinistro, & auunculus, & matertera, & corũ lib. auũcul⁹ magn⁹, & matertera magna. Vnde vers⁹

Prima linea. *Secũda linea.* *Tertia linea.*

Sunt patrui fratres, patris amitaque sorores.
Matris auunculus, soror est matertera matris.

Sed viso de prima parte, restat nunc videre de secũda, s. quæ linea primò vendicat sibi locum? & dico quod linea ascendentium, quantum est in primo gradu, vendicat sibi locum: nam si non esset pater & mater, non esset filia. Sed quantum

quantum est in successione, linea descendẽtium vendicat sibi locum: nam primo de necessitate debent institui descendentes, quia si filius, ergo hæres: & bona nostra filiis nostris ex voto paramus. Sed vbi non sunt descendẽtes, tunc linea ascendentium secundo vendicat sibi locum, et necessario sunt instituendi, vel legitime exhæredandi, aliâs possent rumpere test. Et si deficit ista linea, tunc debet deueni re testator ad transuersales, si vult, sed non cogitur de eis facere mentionẽ: imò plus, si testator vult extraneum instituere, & nolit de fratre facere mentionẽ, non cogitur. Sed hoc fallit, et hæc est additio: quia si testator institueret turpes personas: & de fratre nullam faceret mentionẽ, ꝙ frater posset venire contra test. pp insti. quàm fecit circa turpes personas. In tertia parte ponit vnam distinctionẽ lib. quæ quidem talis est: Filiorum, quidam sunt legitimi et naturales. s. qui nascuntur ex vero et legitimo matrimonio. quidam sunt legitimi tm̃, vt sunt adoptiui et arrogati. Quidam sunt naturales tm̃, vt sunt illi qui nascuntur ex vero & legitimo concubinatu. Quidam sunt nec legitimi nec naturales, vt sunt spurij, qui nascuntur ex nefario coitu. Et lib. naturalium et legitimorũ. quidã sunt primi gradus, vt filij & filiæ. Quidam sunt secundi gradus, vt nepos, neptis, et deinceps: Et eorum qui sunt primi gradꝰ, qdã sũt masculi, qdã sunt fœminæ: quidã in põtate, quidã emancipati: quidam nati, quidam nascituri, seu posthumi de q. bus omnibus est videndum, et per ordinem inquirendum. *Distinctio lib.*

Q̃uo filij legitimi & naturales sint instituendi à patre & matre, q̃uo exhæredantur siue prætereuntur. Rubr.

AD euidentiam huius tit. volo diuidere tit. iñ partes duas. In prima parte ponit q̃uo filij legitimi & naturales sunt instituendi à patre & à matre: & hæc durat vsq; ad §. de exhæredationibus. Ibi pars secunda, in qua ponit q̃uo filij exhæredantur siue prætereuntur, & durat vsque ad finem. Veniamꝰ ergo ad primam partem, in qua ponit q̃uo filij legitimi et naturales sunt instituendi à patre & à matre? & dico quod omnino debent institui à patre, et à matre: aliâs testa. vitiaretur, & non valeret. Sed qui sunt legitimi & naturales? certè sunt, qui nati sunt ex vero & legi.

timo matrimonio. Et ad hoc quod matrimonium sit legitimum, tria requiruntur. Primò, quod sint puberes, vt habuisti in tract. notularum: et quod tria requirantur in legitimo matrimonio, habetur in Inst. de nuptiis, in princi. vel sint filij, qui habeant ius legit. fil. vt quia erant naturales, & sunt legitimati: quia dati sunt ad seruiẽdum curiæ Imp. per quinquennium, vel sunt legitimati per desponsatione concubinæ dotalib conditis instr. et iste etiam oĩno sunt instituendi à patre et matre. Et ad hoc vt sint legitimi per desponsationem concubinæ. duo sunt necessaria. Primò, quod pater filiorum desponset eam. Secundò, quod appareant instr. dotalia, vbi vnum instr. deficeret, tunc primo, geniti non sunt legitimi facti. Sed amodò hi, qui nascuntur, legitimi sunt et naturales. Tenetur etiam pater facere mentionem de filiis, tam masculis, q̃ fœminis, eos instituendo, nulla sublata differẽtia inter masculum & fœminã: nam ita tenetur facere mentionẽ de filia in domo existente, sicut de filio in põtate existente etiã de filia in monasterio constituta, et etiam de filia vagabunda, et etiam de filia emancipata, et de filia maritata, et vidua, saltẽ eam in aliquo vltra dotẽ instituendo. Sed ponam' ꝙ qdã habet filiam maritatã, & facit test. et eã solùm instituit in dote sua quæritur nunquid valeat test. hic sunt opiniones. Dñs Accursius dicit quod valet test. quia descendentes debent institui test. vel omnino exhæredari cum causa legitima: modò instituit eam in dotibus suis, ergo si reperitur instituta, valet test. Dñs Azo tenet quod non valet: et hæc est rõ: qa illa dos est patrimonium ipsius mulieris. & intñ, ꝙ si pater vellet dotem à filia auferre, non posset, & si filia nihil ꝑcipit ex test. patris, et ideò test. non valet. Alii distinguũt, quia aut pater dedit dotem profectitiam, modò valet test. & seruatur opinio do. Accursij: aut pater dedit dotem aduentitiam, et tunc non valet test. et seruatur opinio dom. Azonis. Tamen hic datur consilium, quod tu tabellio facias, quod semper pater vel testator instituat filiam suam in aliquo vltra dotes suas. Et hæc vendicant sibi locum in patre. Sed hic potest quæri quid iuris de matre, quæ dedit dotem pro filia condens testa. et non instituens eam vltra dotes suas? Dicendum est, quòd non valet testamentum:

quia

quia non donasset illam dotem filiæ suæ, nisi ipsa mater stipulata fuisset incontinenti illam dotē sibi reddi. et tunc valeret test. De secunda parte, de exhæredatione, s. qualiter filij naturales & legitimi exhæredantur, seu pteteuntur? & dico quod pater potest eos exhęredare, tamen cum causa legitima, vel eos pręterire potest cum causa legitima. et præteritio ista cum causa habetur pro exhæredatione: nā silentium patris. hic habetur pro exhæredatione, et pōt eos exhæredare, & ita consilium patris cum causa, seu præteritio cum ceusa legitima, habetur pro exhæredatione. hic non intendo, quia ad plenum dicitur in summa. Additio. Quidā veniens ad mortem faciebat test. et volebat instituere filium sibi hæredem: filius dixit patri, noli me instituere, quia nolo hæreditatē: posteà iste filius vult rumpere test. in quo est alius institutus, quæritur vtrum possit? & videtur quod sic: quia pactum factum de futura successione habenda vel non habenda non valet, imò inter patrē & filium nulla per stip. nascitur obligatio. Alia additio super præcedenti rub. Quidam contraxit matrimonium cū quadam, cum qua prohibitum erat matrimonium inter eos, & ipse scienter contraxit, sed ipsa ignorante, & nati sunt filij ex eis: modo quæritur vtrum isti sint filij legitimi & naturales? Et quidam dicunt quod sunt filij legitimi et naturales ex parte matris, sed non ex parte patris: sed tñ dicendum est quod sunt legitimi et naturales ex vtraq; parte: quia vnus non porest esse pro parte legitimus & naturalis, & pro parte naturalis & spurius. Vel est alia ratio: quia fauor est ampliandus & non restringendus.

De exhæredatione filiorum.

De posthumis. *Rubrica.*

VIso de natis, videamus de nascituris. Vnde posthumus est triplex. Quidam dicitur posthumus, quia nascitur posthumum patris. Quidam dicitur posthumus medio tempore, quia nascitur post testamentum factum: & ante mortem testatoris. Quidam sunt loco posthumi, vt sunt nepotes, qui tempore testam. non erant sui hæredes, sed post mortem testatoris efficiuntur semper hæredes. Et quidam sunt quasi posthumi, vt est monasterium: nam quando monasterium non reperitur institutum, tunc agnatione quasi posthumi rumpitur testamentum. De post-

humo quæro, si quis fecit testa. et de posthumo vel medio tpe nato, nullam fecit mentionem, an valeat testa. & dico quod valet testa. antequam nascatur posthumus. Sed cùm nascitur posthumus, incontinenti rumpit testa. & testa. est nullum, & non valet, & agnatione posthumi rumpitur testamentum. Sed ponamus quod quidam fecit testa. & nullam fecit mentionem de posthumo, seu medio tpe nato, modo nascitur posthumus ante mortem testatoris, & adhuc moritur posthumus, vel medio tpe natus viuo testatore. Quæritur an iste posthumus rumpat testa. Quidam dicunt quod sic: quia testa. rumpitur agnatione posthumi. Sed dicendum est, quod postquam moritur ante testa. valet: ratio est, quia si testator vult mutare testamentum, potest: quia ambulatoria est hominis voluntas vsque ad extremum vitæ exitum. Et dico quod posthumus rumpit testamentum si non est facta mentio de eo, fallit hoc in tribus casibus. Primus casus est, quando nascitur mortuus. Secundus casus est, quando posthumus declinat ad monstrum: & hoc casu fortuito. Sed si declinaret ad monstrum delicto mulieris, modo bene rumpit testamentum. Tertius casus est, quando mater decessit in puerperio, quia tunc non rumpit testamentum, nam satis est, quod fregit ventrem matris, sed bene venit ad successionem vna cum aliis hæredibus institutis. Secundò ponamus, quod nascitur posthumus nulla de eo facta mentione in testamen. non vult rumpere test. quæritur nunquid cogatur rumpere? Verbi gratia. Si sunt duo fratres nati, vnus est institut⁹, & alter est exhæredatus modo dicit institutus posthumo. noli rumpere testa. & habebimus omnia bona inter nos duos: quia si tu rumpis alter exhæredatus habebit portionem suam: dicit iste placet mihi: & ego nolo rumpere: potest hoc esse? dico quod non: quia testamentum ipso iure est ruptum, cùm nascitur posthumus: & sic cogitur rumpere eo inuito. Regula est, nato posthumo post testatoris conditum testa. ac ipsius obitum, de quo in testa. si post nascatur, nulla fit mentio, illo posthumo nato iã ruptum manet testa. Tertiò ponamus quod pater seu testator exhæredauit posthumum: quod facere non potuit, quia causam ingratitudinis comittere non potuit, quæritur quid iuris

Casus in quibus posthumus nõ rũpit testamentum.

iuris erit? & dico quòd illud test. non valet: & ratio est, qa habetur exhæredatio pro præteritione: & posthum⁹, quia præteritus est, rumpit testam. Quartò ponamus, quod testator dixit, Si qs ex me vel ex vxore mea nascitur post mortem meam, mihi hæres esto: nascitur posthumus medio tẽpore, moritur testator nullo alio condito test. quæro an valeat test? diceret aliquis, valet test. quia postquam institutus est posthumus, valet test. sed hic est institutus, ergo valet test. Sed in casu isto dicendum est, quòd non valet: quia prouidet solùm sibi post mortem suam, & non ante mortem, & posthumus nascitur ante mortem, &c.

De descendentibus secundi gradus, Vtrum, & quando sint omnino instituendi, Vel exhæredandi. Rub.

Isteritu. non magna eget expositione, quia omnia satis sunt clara in litera. Sed tamen exponendo breuiter concludam duo, prout litera ponit exponendo. Primò, vtrum nepos, nepotésve, & abinde infra descedentes secundi gradus, sint oĩno instituendi vel exhæredandi. Secundò, remouebo vnum dubium, prout litera ponit. De primo, s. vtrũ nepotes, neptésve descendentes secundi gradus sint oĩno instituendi vel exhæredandi? Et dico ꝙ si testator habet filium vel filiam, emancipatum vel eman. vel in potestate: & de eo vel de ea habet nepotes, nõ est necesse de nepotibus facere aliquã mentionẽ: nam satis est, si instituit patrẽ vel matrem: quia de nepote, vel nepte nõ tenetur facere mentionem testator, cùm præcedat eos pater vel mater eorum tpe mortis testatoris, aui vel auiæ. Verumtamen si testator viuit, & moritur fili⁹ vel filia, modò necesse est de nepotib. facere mentionẽ: quia locum patris habent, nec refert an sit filius testatoris in potestate vel emanc. De 2. s. remouere vnum dubium, quod tale est: Ponamus quod quidam fecit test. & instituit filium sibi hæredem, qui filius habet filios, moritur filius institutus, & posteà moritur testator, nullo alio condito test. & nulla de nepotibus habita mentione, quæritur an valeat test. & an nepotes possint rumpere test. ex eo, quòd non reperiuntur instituti, & incipiunt esse sui hæredes: quare agnoscendo hæreditatem, efficiuntur auo sui hæredes: & ideo quia nepos non inuenitur institutus, rumpit test. Sed contra istud periculum datur cõ-

filium legis Velleiæ, quo potes vti duob. modis: vno modo quòd testator filios, & ex eo nepotes, pariter instituat: alio modo, vt filius instituatur purè, & nepos sub conditione. Vt, verbi gratia, Titium filium meum, vel eo mihi præmoriente. nepotem vel neptem ex eo superstites mihi hæred. instituo: modo nepotes non possunt rumpere testam, quátumcunq; pater vel mater eorum præmoriatur.

De adoptione & arrogatione. Rub.

AD euidentiam huius ti. volo quærere tria. Primò, qd sit adoptio, & arrogatio? & dico ꝙ adoptio est actus legitimus, per quē, qui filius nō est, pro filio habetur, penè naturam imitans: vt Instit. de ado. expressè in glo. Et eodem modo definitur arrogatio. Secundo, videre in quo differt adoptio ab arrogatione, & ecōtrà arrogatio ab adoptione: & hoc habuisti in 7. capi. ita quòd hic non insisto. Tertio, ꝙ ius seruatur in eis filiis adoptatis vel arrogatis. Et dico, quòd istud ius seruatur: nam si est filius arrogatus, tunc tenetur pater de eo facere mentionē, velit nolit: aliàs si non esset institutus, rumperet test. Et dico, quòd pater tenetur, & non mulier: nam mulier non pōt adoptare vel arrogare, si est adoptatus, & extraneus: modo non cogitur de eo facere mentionem, nec vitiatur test. Sed si est suus & necessarius, cogitur tunc de eo facere mentionem, aliàs rumpet test. Et hæc omnia vera sunt, vbi filius adoptatus vel arrogatus est in potestate patris arrogantis vel adoptantis: aliàs, si esset emancipatus, vel alio modo non esset in potestate patris adoptatoris vel arrogatoris, tunc non tenetur de eo aliquam facere mentionem.

Quid iuris, si quis non instituit descendentes, & quanta sit legitima, quæ filijs debetur. Rub.

AD euidentiā huius tit. diuide tit. in partes 3. In 1. parte ponit, quid iuris, si quis non instituit descend. & hæc durat vsq; ad §. notandum est. Ibi est pars 2. in qua format vnam quæst. & hæc durat vsq; ad §. item no. ibi est pars 3. in qua ponit quanta est legitima. & hæc durat vsq; ad ti. fin. Veniamus ad 1. partem, in qua ponit, si quis non instituit quem instituere debet, quid iuris? & dico quòd qnq; rumpitur test. quantum ad institutiones, & quantum

ad

ad legata: vt Instit. de exered. lib. in prin. Qñque rumpitur test. ex postfacto, & hoc in 4. casib. Primus casus est in posthumo. Secundus in medio tempore natu. Tertius in eo, qui est loco posthumi. Quartus in eo, qui est in quasi posthumo: modo rumpitur test. quãtum ad institutionem, sed non quantum ad legata. Quandoque datur bonorum possessio contra tabulas testamenti: & h. e. in filio emancipato, quando non reperitur institutus. Quandoq; datur querela inofficiosi testamenti: & hæc in tribus casibus. *Quãdo testam. rumpi.* *Quãdo datur querela inoffi. testam.*

Primus casˢ est, quando liberi sunt præteriti sine aliqua causa de mundo Secundus casus est, quando liberi sunt exhæredati sine aliqua causa legitima. Tertius casus est qñ filius est a matre præteritus: quia silentium matris habetur pro exhæredatione. Hic incipit pars secunda huius tit. in qua vnam quæsti, quæ talis est: Ponamus, quod testator fecit testementum, & non instituit filium, legauit solùm medietatem hæreditatis, quæro an valeat testamentum: & videtur quod non valet: quia lex vult, quod filius habeat bona paterna iure institutionis, & non iure legati: & descendentes omnino debent institui, vel exhæredari: & ideo testam. non valet. Sed ponamus ꝗ testator dixit, relinquo filio meo centum, valétne legatum? Quidam dicunt quòd sic: quia istud verbum habet referri ad institutionem, & ad legatum: ergo valet, quia refertur ad instit. Tñ litera distinguit: quia aut testator reliquit pecuniã, aut omnia bona reliquit, vel partem bonorum. Si reliquit pecuniã, tũc trahitur ad legatũ, & vitiatur test. Si reliquit oĩa bona, vel partẽ bonorum, modò trahitur ad instit. & valet legatum.

Hic incipit pars 2. in qua ponit quãta est legitima, quæ debetur filiis, & ante omnia litera ponit, quòd si quis instituit filium etiam in minima parte, quod valet testa. licet non habeat suam legitimã: tamen potest agere ad supplementum. Sed quanta est legitima, quæ filiis debetur? dico quòd si sunt quatuor, & abinde infra, debent habere trientem, id est, quatuor partes siue vncis: & istam legitimam pater non põt auferre filiis, nec imponere grauamẽ, nisi per viam exhæredationis: sed inter viuos pater põt cõsumere omnia bona, vt nihil habeat, tẽpore mortis, vt habeat causam non dimittendi aliquid filiis, Sed si sunt quin *De legi. qua debetur filijs.*

que, vel abinde suprà, debent habere semissem: & de residuo pôt pater facere quicquid vult: & ideo dantur isti vers.

Quatuor aut infrà dant natis iura trientem,
Semissem verò dant natis quinq; vel vltra.
Arbitrium sequitur catera substantia patris, &c.

Sed ponamus, quidã habet filium legitimum & natural, & habet filium naturalẽ: & filio legitimo & naturali vult dimittere suam legitimã, & de residuo vult facere qcquid vult, in residuo vult naturalẽ instituere, quæritur an possit hoc esse? & pôt allegari ꝑ & cõtra. Et 1. videtur qꝫ possit esse hoc, propter illud quod dictum fuit nunc, vnde versus,

Arbitrium sequitu · catera substantia patris.

Et sic de residuo pôt facere qcquid vult. Sed videtur quòd non: quia habemus in rub. seq. quòd pater filiis naturalib. vbi sunt descendentes, pôt dimittere vnam vnciam & non plus: & sic non potest. Et melius, & iste est casus, in quo per speciem generi derogatur. hæc est ratiò: quia qñque pater ita diligit filium naturalẽ, quòd aufert à legitimis & naturalibus quod daret naturalib. tantùm: & lex non vult hoc, quia magis diligit legitimos & naturales, quàm naturales tantùm: & hæc de isto tit. dicta sufficiant ad præsens.

Vtrũ pater posit, & teneatur facere mẽtionem de filio naturali, & vtrum naturales tantũ sunt à matre instituendi.

AD euidentiam huius ti. Iste ti. diuiditur in partes duas. Prima ponit vtrum pater teneatur, & possit facere mentionem de filio naturali: & hæc durat vsq; ad §. secus est in matre. Ibi est pars 2. in qua ponit vtrum naturales tantùm sint à matre instituendi: & hæc durat vsq; ad fi. tit. Et ideo ad euidentiam huius tit. volo quærere tria. 1. quis dicitur filius naturalis tantùm. 2. vtrum pater posit de eo facere mentionẽ. 3. vtrum mater teneatur facere ment. de filio naturali tantùm in test. De primo, quis est filius naturalis tantùm. Et est ille, qui natus est ex legitima concub. vnico & indubitato affectu coniuncta: & ad hoc, vt dicatur legit. concub. multa requiruntur, vt habetur in summa, in tract. notul. De 2. s. vtrum pater teneatur, & posit facere ment. de filio natur. & inquantum? & dico quòd non tenetur de eo ment. facere. Sed si vult, bene pôt: sed inquantũ, distingue: quia aut testator habet descendentes, & tunc potest

Filius naturaliter tãtũ quis dicatur

filium

filium natur. in vna vncia instituere, & non vltra. Aut non habet descendẽtes, sed habet ascend. & tunc potest ascend. dare suam legit. portion. & filio natur. dimittere residuum. Aut non habet descend. nec ascend. & tunc potest collaterale dimittere, & natur. instituere in vniuerso. De 3. & vlt. s. an mater teneatur facere ment. de filio natur. tantùm? & dico quòd sic, quemadmod. de filiis legit. & naturalib. si haberet, velit nolit: imò si haberet legitimũ & natur. tantum: & ita tenetur facere ment. de natur. tantũ, quemadm. de legitimo & natur. imò plus, si esset vulgo quæsitus, teneatur mater de eo facere ment. s. de ipso naturali tantùm.

De spuriis. Rubrica.

AD euidentiam huius tit. volo quærere, quis est spurius, & dico, quòd spurius est ille, qui natus est ex stupro, vel incestuoso, vel damnato coitu, vel adulterio. Et adulteriũ committitur cum muliere maritata. Stuprũ committitur cum virgine. Incestus commit. cum moniali, seu cum sorore in monast. constituta. Sed quod ius seruatur in eis? Dico quòd istud ius seruandũ est: nã lex nõ vult, quòd isti spurij sint instituti à patre, nec à matre, nec ab aliquo descẽd. vel ascend. per lineam mascul vel fœm. nã lex præsumit, quod non posint nasci: imò si testator aliquid eis dimitteret, hæredes debent reaccipere ab ipso spurio infra duos menses: & si hoc non facerent: tunc fiscus apprehendit omnia bona ipsius testat. seu spurij, Nam spurii quo ad institutionem, neutrius legis, tam diuinæ, quã ciuilis beneficio potiuntur, seu gaudent, nam in vtero mortui intelliguntur.

Sed ponamus quod quidã vult facere spuriũ legitimari, nunquid potest? dico quod non aliquo modo: quod secus est in filio natur. tantũ in vno casu, s. quando Imp. vel vic. vel alter habens rescriptum de hoc in legitimatione mentionẽ faceret de legib. quæ expressè loquũtur de legitima. spuriorum: & diceret nõ obstantib. aliquib. legib. dicẽtib. in contrarium. s. tali & tali lege: & exprimere legem in legitimatione. Secunda additio est: ponamus quod quidam extraneus vult instituere spurium: nunquid potest? dico ꝙ sic: quia nõ reperitur in l. cautum, quod extrane⁹ nõ posit spurium instituere: vnde hic datur consil. quod qñ quis est pater, & vult spur. instituere, & non potest directo, sed per

obliquum: quia q̄ pōt fieri directò, fiat p obliquum, q̄a debet habere quēdā suum amicum fidelē, & dare sibi illa bona, q̄ vult dare spurio: & ille amicus debet dare spurio, & donare: vel alio modo, q̄ testator det aliq̄ pecuniā spurio, vt spuri⁹ habeat aliqua bona, & emat ꝑse: modò hoc esse pōt. Sed si posset ꝓbari, q̄ fictitiè factum esset, tunc auferuntur bona ab eo. Tertia additio est talis: Ponamus q̄ testator vult spurium substituere, nunquid pōt? Quidā dicunt indistinctè q̄ non: quia sicut non pōt instituere, nec etiā substituere. Alij dicūt, quia aut vult substituere vulgariter, aut pupillariter. Si vulgariter, & tunc non pōt. Si pupillariter, & tunc pōt: q̄a non videtur succedere test. sed pupillo filio.

Vtrum quis teneatur de ascendentibus facere mentionem, vbi non sunt descendentes. Rubrica.

AD euidentiam huius tit. volo quærere vtrum quis teneatur de ascendentib. facere mentionem, vbi non sunt descendentes? & dico quod sic: quia vbi non sunt descendētes, tunc secunda linea vendicat sibi locum: & loquor de filio non existente in patris potestate, non de filio fami. nam filiusfa. non potest testari, nec test. facere: vnde filius emancipatus, qui non est in patria potestate, tenetur facere mentionem de patre & matre eos instituendo, vel legitimè exhæredando. Potest. n. eos præterire, vel exhæredare cum causa legitima. Et dico quod descendentes tenētur facere mentionem de ascendentib. seruata tn̄ gradus prærogatiua: nam vbi est pater & mater, debent institui: vbi deficiunt tunc auus vel auia debet succedere: & sic de singulis ascendendo, qn̄ vnus deficit, debet ad alium deuenire ascendentem: & cùm extaret solus pater, & deficeret mater, & esset auus & auia, non sufficit de solo patre facere mentionem, vel de sola matre: & sic etiam in auo. Quod secus est in descendentib. nam in descendentib. succedit vnus pro alio, nam succedit nepos auo pro patre: & etiam succedunt descendentes in stirpem & in capita. Sed ascendentes succedunt solùm in capita? & h. e. intelligendum in filio, non milite: quia miles, quantumcunq; instituat patrem, non propterea rumpitur test. quia filiusfa. miles habet multa iura in castrensi vel quasi castrensi. Sed inquantum sunt parentes, dico q̄ nō refert, in quo, vel inquantū

insti-

instituantur hæredes: nã sufficit si solùm relinquitur institutus parens. Sed tñ, si suã legitimã habent: sed si nõ habẽt suã legitimam, possunt agere ad supplemẽtum. Sed quãta est ista legitima? dico ꝙ in bonis filiorũ habent trientẽ diuidendo inter se qa si esset sol⁹ pater, vel sola mater, debet habere triẽtẽ, h. e. 3. partẽ hæreditatis, h. e. quatuor vncias.

De extraneis hæredib. & qui nõ possũt hæredes institui. Ru.

AD euidentiam huius tit. Iste tit. diuiditur in partes 3. In prima parte ponit quoddam di. generale, & quosdam casus exceptuatos à regula: & hæc incipit ibi, et durat vsque ad §. sed qñ inter extraneas personas. Ibi pars secunda, in qua ponit, qui sunt illi qui primò non possunt hæredes institui: & hęc durat vsq; ad §. Finaliter. a. notabis ibi pars 3. in qua ponit quosdam casus, in quib. omnino extranei sunt hæredes instituendi: & hæc durat vsq; ad finem tituli. Veniamus ad 1. partem, in qua ponit quoddam di. generale, & quosdam casus exceptuatos à regula. Et regula talis est, quod quis de extraneis hæredib. non tenetur facere mentionem. Et appello oẽm extraneum, qui non est in linea descendentiũ, vel ascendentium. fallit tñ in casib. in quib. quis de extraneis hæredib. tenetur facere mentionem. Primus casus est, qñ quis non habet descendẽtes vel ascendentes, & vult facere test. sed si vellet facere codicillos, bene põt. Secundus casus est qñ habet descẽdentes vel ascendentes, & eos legitimè exhæredauit, modo cogitur ad hæredem extraneum deuenire de necessitate: quia si in test. faceret exhæredationem, & demitteret instit. non valet inst. Tertius casus est qñ vult istos descendentes vel ascendentes instituere in sua legitima, modò cogitur ad extraneum deuenire hæredem ad residuũ bonorũ. Circa 2. partem volo quærere 2. Primò, qui non possunt hæredes institui. Secundò, qui possunt hæredes institui. De primo, qui non possunt hæredes institui? & prima persona, q̃ hic nuntiatur, est deportatus in insulam, nam pro mortuo reputatur: quia non hodie deportatur, sed bannitur. Sed hic sunt additiones. Quæritur, nunquid bannitus, aliàs, banniti nostri temporis possint hæredes institui? Et dico quod si est bannit⁹ ꝑpter delictum, propter quod perdit ciuita-

Hæredes instituti qui non possunt.

tem,& bona publicantur, modo non possunt esse hæred, quia bannitus est in perpetuum. Si a. est bannitus, vt relegati qui appellantur confinari, modo esse potest hæres. Secunda additio est. Ponamus quòd quidam habet quendā filium, qui est bannitus in perpetuum, pater fecit test. & nō instituit filium, nec exhæred. sed præteriuit: postea debannitus filius vult rūpere test. quæro nunquid posit? hic sunt opiniones. Quidam dicunt quòd non, quia primò nō erat capax, & non poterat hæres institui, & sic non poterit. Alij distingunt: & bene: quia aut est deban. ante mortem testat. & tunc potest rumpere testa. aut est deban. post mortē test, & tunc non rumpitur testa. sed poterit agere ad suam legit. Tamen hic datur consil. quòd pater, seu testator instituat filium seu nepotem bannit. sub conditione, quod si reuertetur sit hæres cum aliis, 3. additio est: Ponamus quod quidam est bann. propter delictum, propter quod perdit bona & ciuitatem, postea recuperat ciuit. nunquid poterit recuperare bona? hic sunt opin. Quidam dicunt quod sic, quia iure postliminij omnia ad pristin. statum reuertūtur: nam sicut recuperat ciuit. ita debet recuperare bona. Alij distingunt: quia aut ille, qui restituit, dicit, restituo te, modò recup. bona, aut dixit, indulgeo tibi: modò non recup. bona, quia videtur solum remisisse delict. Alij tenent & melius: quia aut in sent. in qua fuit condemnatus, cōtinetur quod perdat ciuit. & perdat bona: quia publicentur: modo non recuperat bona, quia sic bona sunt expresse confisc. Aut dictum fuit, quod perdat ciuit. & non aliud; sed solum propter delict. bona sunt publicata, modò recuperat bon. sua. Sunt etiā aliæ personæ, quæ non possunt hæredes institui: sed istæ sunt claræ in litera, & ideo causa breuitatis omitto.

Bannitus restitutus an recuperet bona.

De secundo, s. quæ personæ possunt hæred. institui? & istæ satis patent, ideo non insisto. Tamen volo quærere de pauperib. Christi. Vtrum pauperes Christi posint hær. institui. & dico quòd sic, licet sint incerti, & valet institut. Sed ponamus quòd quidam dixit, talem mihi hęr. instituo, quem Titius nominauerit, valétne hæred. instit? quidam dicunt quod sic: quia in pauperib. Christi valet. Alij dicunt, & melius, quod non valet: quia institut. est captatoria: & potius pendet testam. ex voto alterius, quàm ex voto testatoris.

An pauperes possunt hæredes institui.

Alias

Alias personas in litera enumeratas poteris per te videre, quia satis sunt clara. Circa 3. partē, in qua ponitur, quod hæres extraneus computatur cum suis et necessariis hæredibus, in quatuor casib. volo videre. Primus casus est filio emancipato; nam pater tenetur de eo facere mentionē. Secundus casus est in matre: nā mater non habet filios in potestate, sed tamen de eis tenetur facere mentionem. Tertius casus est in nepote ex filia præmortua: nam non est nepos in potestate aui materni, tamen tenetur de eo facere mentionē loco matris. Quartus casus est in ascendentib. licet non sint sui hæredes, tamen vbi non sunt descendentes, necessario ascendentes sunt instit, licet sint extranei hęredes. *Vide ea sua seq.*

De substitutionibus & earum diuisionibus.

SVbstitutio est secunda conditionalis institutio quia institutio dicitur primus gradus, et substitutio secundus. Et licet substitutiones in infinitum de vno in alium possint procedere, quælibet tamen substit. dicitur secundus gradus, sicut secundæ nupt. dicuntur omnes, q̄ sequuntur primas. Substitutionum alia directa, alia obliqua, seu fidei commissaria. Directa est per quā quis capit hæred. nullo alio mediante. Obliqua siue fideicommissaria est, cùm ali quis capit hæred. mediante aliqua persona, vt in hoc exēplo. Instituo Dom. meum hæred. sed rogo eum per fideicō missum, vt hæred. ipsam restituat Cor. directarum autem substitutionum, alia vulgaris, alia pupillaris, alia exemplaris, alia compendiosa, alia breuiloqua siue reciproca.

De substitutionibus, & earum diuisionibus. Rub.

AD euidentiam huius ti. Titulus iste diuiditur in partes duas. In prima parte ponit, quid est substitutio, et hæc durat vsq; ad §. directarum a. Ibi pars 2. in qua ponit vnam substitutionum diuisionem: & hoc durat vsq; ad finem tit. Veniamus ad 1. partem, in qua ponit quid sit substitutio, & quare sic appelletur? Et dico quòd substitutio est secundaria conditionalis instit. Dicitur secundaria: nam quælibet substitutio est secundaria, & si fieret in millesimo gradu, quia sequitur primā instit. Dicitur conditionalis: nā quælibet directa substitutio fit sub conditione. Sed hic est additio, Videtur quòd ista non sit bona definitio: quia dicitur *Substitu. quid sit*

substitutio est institutio: postea dicit, quod est substitutio. & sic dicit duo contraria, & qui contraria dicit, non audiatur. Solutio, dico quod substitutio est secundaria cōditionalis institutio: tñ hoc intelligas adueniente conditione. Et appellatur substitutio, quasi sub institutione posita. De 2. parte, in qua ponit de substitutionib. diuidendo. Et dicit quod substitutio est duplex, s. directa & obliqua seu fideicōmissaria. Directa est quintuplex, s. vulgaris, pupillaris, cōpendiosa, breuiloca seu reciproca, & obliqua seu fideicōmis. Circa ista volo quærere sex. Primò, quę sit substitutio obliqua seu fideicommis. & quare sic appellatur, & quod nominib. nūcupatur? Et dico quod substitutio obliqua seu fideicommiss. est illa, per quam quis capit hæred. non per se, sed alio mediante. Verba definitionis satis sunt clara, & ideo non expono. Sed quare sic appellatur? certè à fideicōmitto, tis. Et nuncupatur multis nominib. appellatur. n. obliqua. appellatur etiā precaria, à deprecor, ris. nam testat. deprecatur. Secundo quis potest eam facere, quib. fiat, & in qua vlti. volunt? Et dico, quòd quilibet, qui potest testari, & testa. facere, potest eam facere: & dico quòd potest, non. a. debet. nam nō est aliquis, qui cogatur facere substitut. Sed quib. fit? dico quòd cuilibet hæredi necessario tm̄, & suo necessario, & pōt fieri extraneo. Sed in qua vlt. volunt. fit? dico quod fit in testam. in codicillo, & in donat. causa mortis: quod non est in aliis substitut. Tertiò dare duo exempla, quę dantur in lege. Et primum exemp. non est in vsu, quod est tale. Talem mihi hæred. instituo, & rogo eum per fidem suam, vt hæred. meam alteri tali restituat. Et istud non est in vsu: quia plerunq; instituebātur spurij hoc modo. Aliud exempl. est, & istud multū frequentatur. Talē mihi hæred. instituo, & quandocunq; decesserit sine liberis. Sempron. sit hæres. Vel talē substituo, & sic fit in perpetuum. Ita fit ad tēpus, vt, talem mihi hæred. instituo hinc in xxv. ann. & si decesserit eo tēpore sine liberis, talis sit hæres. Quartò quę sit eius virtus & effectus? & dico quod virtus et effect⁹ est: quia admittit substitutū ad oīa bona testatoris, detracta quarta Trebel. quā quilibet institutus habet: et quādoq; detracta legit. vt est in filio: quia si est institutus et rogatus hæredit. adire, post mortē eius detrahit quartam et suā legitimam.

Substitutio quotuplex sit.

Substitutio obliqua.

Substitutionē obliquā quis facere possit.

Quinto

Quintò qualiter expirat & euanescit, adueniente cōditione? Vno modo, si præmoritur substitut' instituto. Alio modo, si test. deficit, & non valet: modo istis casib. substitutiō fideicommiss. expirat & euanescit. Sextò & vltim. s. formare quasdam quæstiones, quarum prima talis est. Ponamus, q̄ quidam institutus fuit rogatus hæreditatem alteri restituere, moritur institutus, quæritur vtrum hæres instituti & rogati possit hæreditatem adire, & alteri restituere, prout institutus debebat? & dico quòd si institutus & rogatus adierit hæreditatem, modo eius hæres poterit restituere & adire. Secunda quæst. est: Ponamus, retento primo themate, quòd quidam fuit hæres instit. & rogatus hæreditatem alteri restituere. modo institutus & rogatus percepit fruct' ex hæred. modo quæritur, vtrum illi fructus cōputentur in quarta Trebellianica, q̄ quilibet institut' habet? distingue, quia aut institutus & rogatus est de eius hæredibus, aut de extraneis. Si de suis hæredib. & tunc non computatur, & lucratur fructus. Si est de extraneis, subdistingue: quia aut p̄cepit ex negligētia substituti, aut ex mora ipsius instituti. Si ex negligentia ipsius instituti, modo lucratur fructus. Si ex mora ipsius instituti, & si recipit plus, tenetur ad restitu. Tertia quæst. est: Ponamus quòd testator instituit filium, & rogauit eum, vt hæreditatem alteri restitueret: moritur filius, & remansit ex eo alter filius, vel vnus hæres. Iste hæres filij instituti & rogati vult duas detrahere partes, s. Trebellianicam quartam & suam legitimam, quam debet habere filius in bonis patris iure naturæ: quæritur nunquid possit detrahere duas partes, an vnā solùm? hic sunt opin. Quidam dicunt, quòd pōt duas detrahere partes: quia q̄libet institutus, siue sit extraneus, siue suus debet habere quartam Trebel. sed si est filius, debet habere suam legiti. Modo est filius rogatus, debet primò habere Trebelliani. posteà trientem, id est, suam legitimam, quæ est triens. Quidam alij distinguunt, & melius: quia aut institutus est rogatus vt hæred. incontinenti alteri restituat, aut ex interuallo. Si incontinenti, debet vnam solam detrahere partē. Si ex interuallo debet restituere, modo duas potest detrahere partes. Directa vulgaris substituitur, quia alias est expressa, alia tacita. Expresse vulgaris fit cum ista negatione,

nota. modo: Instituo Dominicum mihi hæredem: & si Dominicus noluerit, vel non potuerit hæres esse, sit hæres Co. Tacita vulgaris fit sine aliqua negationis no. hoc modo: Instituo mihi hæredem Do. & Corra. & eos substituo: Ex qua substitutione colligitur quod si vnus non fuerit hæres alius in solidum sit hæres: & si vnus moreretur, alius insolidum sit: & dicuntur vulgares, quia fiunt à quolibet de vulgo, & cuilibet, siue sit in potestate, siue non.

Vulgaris diuiditur.

Quæ sit Vulgaris substitutio, & quare sic appellatur. Ru.

AD euidentiam istius tit. volo quærere quatuor. Primò, q̄ sit vulgaris substitutio, & quare sic appelletur. Et dico quod vulgaris substitutio est illa, quæ fit à quolibet de vulgo, & cuilibet de vulgo, verbis negatiuis tacitè vel expressè: nam debet fieri per verba negatiua tacitè vel expressè. Dicit, à quolibet vulgo: nam quilibet de vulgo potest eam facere. Dicit, cuilibet de vulgo: nam cuilibet hæredi potest fieri. Dicit, verbis negatiuis tacitè vel expressè. Et appellatur vulgaris: quia fit à quolibet de vulgo, & cuilibet de vulgo. Secūdò, quotuplex sit ista vulgaris substitutio, quis eam facit, quib. fiat, & in qua vltima voluntate fiat? & dico quod est duplex, s. tacita & expressa. Expressa est illa, quæ fit per verba negatiua expressa. Tacita est, quando non expressa sunt verba negatiua, sed intelliguntur vi & potestate legis. Sed quis eam facit? dico quod quilibet qui potest testari, & test. facere, potest eam facere. Sed quibus fit? dico quod fit cuilibet hæredi, & suo, & necessario, & etiam extraneo, præterquàm in duob. casib. Primus casus est in hærede necessario, vt in seruo: nam cogitur hæres esse, velit, nolit. Secundus casus est in instituto & rogato: posset etiam fieri non capaci ad hæreditatem adeundam. Sed in qua vltima voluntate fit? dico quod fit solùm in testam. & non in alia vltima voluntate, nec in codicillo, nec in donatione causa mortis. Tertiò, quæ est forma eius, et quæ est eius virtus & effectus? & dico quod forma eius est: nam dantur duo exempla in tacita, & duo in expressa. Primum exemplum est in expressa: Talem mihi hæredem instituo: & si non erit hæres, vel noluerit, vel non potuerit, talis sit hæres, vel talem substituo. Secundum exemplum est tale,

Substātia Vulgaris quotuplex sit.

tale, sed non est in vsu: Quisquis hæres mihi erit, sit hæres filio meo. In tacita dantur duo exempla. Primum exemplũ est tale: Mart. & Iac. filios meos mihi hæredes instituo: nõ intelligas, quod illa verba possint istum intellectum habere, s. quod si vnus decederet sine liberis, alter sit hæres: imò quod si vnus non sit hæres, alter sit hęres. & istud non est in vsu. Secundum exemplum comprehenditur sub pupillari expressa, & ideo omitto ex certa scientia: quia infra de pupillari expressa habebimus. Sed quis est eius effectus? dico quod eius effectus est: quia admittit substitutum ad omnia bona testatoris solùm, nulla detracta portione. Quod secus est in breuiloqua substitutione seu fideicomissaria: non. n. admittitur substitutus ad bona instituti De 4. s. qualiter expirat & euanescit? & dico quod tribus modis. Primo modo, adita hæreditate. Secundo modo, si substitutus præmoritur instituto, vel moritur ante aditam hæred. Tertio modo, si testa. deficit. & non valet. in omnib. istis trib. casibus expirat & euanescit substitutio vulgaris. Pupillaris substitutio est, quæ fit pupillo, & hæc subdiuiditur: quia alia est expressa. & alia tacita. Expressa pupillaris fit hoc modo: Instituo Dominicum pupillum filium meum mihi hæredem: si ipse decesserit in pupillari ætate, substituo ei Corradum. Tacita pupillaris est hæc. Quisquis mihi hæres erit, sit hæres filio meo. Per hanc tacitè intelligitur, quod si filius decesserit in pupillari ætate, ille, qui hæres patri erit, erit hæres & filio. Et dicuntur istæ pupillares substitutiones: quia solis pupillis in potestate patrum existentibus, & ab ipsis patribus fiunt. Per quod euidenter apparet, quod non à matre, sed solùm à patre fiunt, cùm mater non habeat filios in potestate. Sed nota hic, quod substitutus ex pupillari expressa repellit matrẽ pupilli, et omnes venientes ab ipsa. Sed substitutus ex tacita pupillari repellitur à matre pupilli, & succedit ipsi pupillo mater. Item notã, quod omnis qui est substitut⁹ ex pupillari substitutione, fit hæres ipsi pupillo: ille verò, qui est substitut⁹ ex vulgari, fit hæres ipsi testatori.

Effectus substitutionis vulgaris.

Substitutio pupillaris quæ sit.

Quæ sit pupillaris substitutio, & quare sic appelletur, & quot ad ea requiruntur. *Rubrica.*

AD euidentiam huius tit. volo quærere sex, Primò, quæ

fit pupillaris substitutio, quare sic appelletur, & quot requirantur ad hoc, vt substitutio sit pupillaris? Et dico quod substitutio pupillaris est illa, quæ fit à patre, generis masculini liberis impuberibus, in potestate existentib, institutis vel exhæredatis, verbis affirmatiuis, tacitè vel expressè. Exponamus definitionis verba. Dicit, quæ fit à patre, nō. a. ab alia persona extranea. Nam solùm ascendentes faciunt istam pupillarem substi. Dicit generis masculini. Nā masculi possunt hanc substit. facere non. a. fœminæ, nec mater, nec aliquis sine aliquo de ascendentibus per lineam fœmineam. Dicit, liberis, non. a. extraneis. Dicit impuberibus: quia ista substitutio fit in pupillari ætate solùm, et ea adueniente expirat & euanescit. Dicit in potestate existentibus, quia liberis emancipatis, vel aliis personis, quæ non sunt in potestate, non potest fieri. Dicit, institutis vel exhæredatis. quia expedit, quod illi, quib. fit ista substitutio, sint instituti. vel exhæredati cum causa legitima: aliâs non valeret pupillaris substitutio. Dicit, verbis affirmatiuis: quia sicut in vulgari substit. sunt necessaria verba negatiua, & in pupillari sunt necessaria verba affirmatiua. Dicit tacitè vel expressè: Nam ista pupillaris est duplex, s. tacita et expressa: vt infrà patebit in secundo puncto. Et appellatur pupillaris: quia fit solùm pupillis, non. a. aliis hæredibus. Sed quot sunt necessaria, vt pupillaris substitutio valeat, & habeat effectum? Dico quod sex requiruntur: et vbi vnus istorum sex defuerit, substitutio expirat & euanescit. Primò, quod sit de ascendentibus ille qui eam facit: aliàs non valet, si esset de descendentibus, vel collateralib. Secundò, quod ille cui fit, sit de descentibus .i. de liberis: alias non haberet effectum substitutio pupillaris. Tertiò, quod ille, cui fit. sit impubes: & non refert vtrum sit natus vel nasciturus, masculus vel fœmina, duntamen sit impubes. Quartò, quod ille, cui fit, sit in pōtate testatoris. quintò, quod ille, cui fit, sit institutus vel exhæredatus. Sextò, quod ibi sint verba affirmatiua tacitè vel expressè, & non negatiua, quia tunc esset vulgaris. De 2. quotuplex sit ista pupillaris substitutio, quis eam facit, quibus fiat, & in qua vltima voluntate? Et dico quod est duplex, s. tacita & expressa. Expressa, quando expressè apponuntur verba affirmatiua:

Substitutio pupillaris quæ sit.

Necessaria in pupillari substitutione.

Substitutio pupillaris quotuplex.

matiua:vt,talē mihi hæredem instituo:& si erit hæres, et decesserit in pupillari ætate,talis sit hæres,vel talem substi tuo. Tacita,qn̄ tacitè verba affirmatiua intelliguntur vi, & potestate legis:& ista tacita pupillaris comprehenditur sub expressa vulgari, vt infra in 4. mēbro patebit. Sed qs eā facit? certè parentes generis masculini duntn̄ sint de ascē-dentib. Sed qb. fit? dico ꝙ fit impuberib. in pōtate existentibus, institutis vel exhæredatis. Sed in qua vltima voluntate fit? dico ꝙ fit solū in test. non .a. in codicillo, nec in donatione causa mortis, nec in alia vltima volun. quia subditio est directa. De 3. s. ponere exempla de pupillari expressa, & datur vnum exemplum, & illud est bonum, & est tale: Mart. filium meum mihi hæredē instituo: & si erit hęres, & decesserit in pupillari ætate, tales sit hæres, vel talē substituo. Et ad hoc, vt valeat ista pupillaris substitutio, duo sūt necessaria, s. pupillare tēpus, & verba affirmatiua: modò ista est substitutio pupillaris: & valet. Datur aliud exēplum in tacita, & comprehenditur sub expressa vulgari, vt Mart. filium meum mihi hæredem instituo, & si erit hæres, & morietur in pupillari ætate, talis sit hæres. Et subaudiet, si nō erit hæres, h. e. & si non erit hæres, talis sit hæręs: vnde dicit, talem filium meum mihi hæredem instituo: & si nō erit hæres, & morietur in pupillari ætate, talis sit hæres, vel talem ei substituo. De 4. s. quis sit effectus & virtus pupillaris substit. dico quod effectus est: quia aut est expressa aut tacita. Si expressa, habet istum effectum: quia admittitur institutus ad omnia bona testatoris, & ad omnia bona ipsius pupilli, & repellitur mater, frater, & quilibet veniēs ad successionem ab intestato ipsi pupillo secundum dom. Accur. Si est tacita, eius virtus & effectus est: quia si est frater pupilli, repellit matrem & omnem aliam personam venientem ab intestato, & apprehendit omnia bona ipsius testatoris, & ipsius pupilli. Si est alia persona extranea modò mater repellit substitutum, & nihil apprehendit ipse substitutus. De quinto, sci. quando expirat & euanescit? & dico quod adueniente pubertate tacita & expressa. Secundo modo per maximam, minimam, & mediam capitis diminutionem. Tertio modo, si testamentum deficit et non valet, & aliis multis modis, vt apertius in litera patet.

Effectus substitutionis pupillaris.

Substitutio pupillaris quando expirat

De 6. & vltimo, s. formare quasdam quæst. quarum prima est hæc. Ponamus quòd pater fecit test. & facit pupillarem substit. pupillo suo, nunquid poterit facere illam substitu. ad certum termin. vt vsq; ad 9. vel ad x. annos, nunquid poterit, vel oportet, quòd faciat toto tempore pubertatis? dico quòd potest ad totum tempus, quod vult. Et ratio est: quia quod iuris est in toto quo ad totum, idem iuris est in parte quo ad partē. Secunda quæst. est: Ponamus, quòd pater fecit pupillarem substit. ei, cui fieri non potest, vel malè fecit substit. pupillarem, quòd non potuit, quæro quid iuris? dico quòd non valet: & si valet aliquo modo, reducitur ad fideicommissa. Tertia quæst. est. Quidā instituit pupillum, & ei alium substituit: moritur pupillus, modo venit substitutus, & vult apprehendere omnia bona testat. & pupilli, & ibi est mater, & dicit quod bonis pupilli vult suam legitimam, nunquid debet habere suam legit? Hic sunt opiniones. Do. Accur. tenet, quòd mater debet habere suam legit. in bonis filij: & ratio est, quia ascendentes semper debent habere suam legit. i. quartam Trebellianicam, & ea Trebel. non potest auferri ab aliquo, nisi cum causa exhæredationis: sed hic non est exhæredata, habeat ergo suam legit. Aliæ etiam sunt opin. sed omittendo omnes opinio. quantum est in puncto iuris, dicendum est, quòd mater repellitur, & nihil habet, & admittitur institutus ad omnia bona testatoris & pupilli. Vltimo datur cōsilium quod ne periculum incurrat isti pupillo, cui facta est pupil. substit. s. quod ne institutus cadat, vel cadere faciat pupillū, vt ipse substitutus habeat totam hæred. Primò debes totum test. scribere, & istam substit. omittere, & scripto toto testam. quod paulò post appones substit. infra, & reuoluere chartam, & ligare eam chartam cum chordulis, vt substit. sit secreta, & non appareat, & hoc ad euitandum periculum, qđ de facili posset accidere pupillo. Et ideo istud consil. habeas in mente: quia valde est bonum, et vtile pupillo. Exemplaris substitutio est, quæ fit à parente vtriusq; sexus, filio furioso vel mentecapto. Et dicitur exemplaris, quia fit ad exemplum pupillaris: quia sicut pater p̄uidet suo filio pupillo, qui testari non poterat de hærede, ita in exemplari prouidet filio mentecapto, vel furioso, qui testari non poterat.

terat. Potest autem pater filio furioso vel mentecapto substituere liberos ipsi⁹ mentecapti, et si careat liberis, debet instituere fratres ipsius mentecapti, vel furiosi, et istis deficientib. põt instituere quoscunq; extraneos, et sic hoc modo: Dom. filium meum furiosum, vel emancip. mihi hære. instituo, et si Domin. decesserit furiosus vel emancipatus, substituo ei talem filium, vel fratrem suum, vel talẽ alium.

Qua sit exemplaris substitutio, & quare sic appellatur, & quis eam facit, quibus fiat, & in qua vltima voluntate. Rub.

AD euidentiam huius ti. volo quærere quinq;. Primò, q̃ est exemplaris substitutio, et quare sic appellatur, quis eam facit, quib. fiat, et in qua vltima voluntate. Et dico q̃d substitutio exemplaris est illa, quæ fit à parente vtriusq; sexus, liberis, adultis, vel maioribus, institutis vel exheredatis, furiosis vel mentecaptis, ratione furoris vel dementiæ. Dicitur à parente vtriusq; sexus. Nam pater et mater, et quilibet de ascendentibus potest eam facere. Dicit, liberis, non a extraneis. Dicit, adultis vel maiorib. non a pupillis. Dicit, institutis vel exhæredatis. Nam omnino debent institui vel exhæredari, alias non valeret: quia testa. deficeret. Dicit, furiosis vel mentecap. quia ratione furoris vel demẽtiæ fit exemplaris substitutio. Et appellatur exẽplaris, quia fit ad exemplum pupillaris. Sed quis eam facit? dico quod parentes vtriusq; sexus, s. pater et mater, et quilibet de ascẽdentib. per lineam masculinam, et fœmininam. Sed quib. fit? dico, quòd fit adultis, vel maiorib. liberis, furiosis, vel mentecaptis. Sed in qua vltima voluntate fit? dico, q̃ fit in testa. et non in alia vlt. voluntate. De 2. s. in quo conuenit ista exemplaris cum pupillari? dico quòd conuenit, et differt in multis. Primò cõuenit: quia sicut permissum est parentibus facere pupillarem, et ita permissum est eis facere exemplarem. Conuenit etiã in effectu, quia pupillaris habet illum effectũ quem habet exemplaris. Conuenit etiã, quia sicut pupillaris fit in test. et ita exẽplaris fit in testam. Differt a. in multis, quia pupillaris fit solùm à parentib. generis masculini, sed exẽplaris fit a parentib. vtriusq; sex⁹. Differt etiam, quia pupillaris fit solũ liberis impuberib. sed exemplaris fit adultis et maiorib. Differt etiã, q̃a exẽ-

Substit. exẽplarẽ quis facere potest.

plaris fit ratione furoris, vel dementiæ, sed pupillaris fit rōe minoris ætatis. Differt etiam, quia pupillaris expirat & euanescit, adueniente pubertate, sed exemplaris adueniente conditione. De 3. s. q̄ sit eius forma? Dico q̄ forma est quia dantur 2. exēpla. Primum est tale: Filium meum mihi hæredem instituo, & si decederet in furore vel dementia, talis sit hæres. Alia forma est talis: Filiū meum furiosū vel mentecaptum mihi hæredem instituo, & si decederet, antequàm mente & cerebro sanˀ fiat, talis sit hæres. De 4. s. quis sit eius effectus et virtus, et quando expirat et euanescit? & dico quod effectus est: quia habet effectum pupillaris expressè, si substitutæ sunt certæ personæ, q̄ substituendæ sunt. Sed q̄ personæ sunt substituendæ? dico quod si furiosus habet filios, & filij eius sunt substituti: vel si non habet filios, sed fratres, & eius fratres sunt substituti, vel eius sorores: si personæ prædi. non sunt substitutæ, nō valet substitutio: quia nō habet effectū exemplaris substit. sed vbi p̄dictæ personæ deficiunt, modò pōt alias personas extraneas substituere, quas vult. Et effectˀ tunc est, q̄a si moritur furiosus institutus in furore, modo substitutus admittitur ad oīa bona testatoris et furiosi, et repellit oēs alias personas extraneas, nulla detracta portione. Sed qualiter expirat et euanescit? dico q̄ adueniente sanitate, Secundo modo, si test. deficeret, & non valeret. Tertio si substitutus p̄moritur instituto, nisi di. fit, de liberis eius. De 5. & vlti. sc. formare duas quæst. quarum prima talis est: Quæritur si pater & mater simul fecerunt substit. filio suo furioso exēplarem, moritur furiosus in furore: quis istorum duorum admittatur ad bona istius furiosi? Hic sunt opiniones. quidā dicunt indistinctè, q̄ substitutus à patre admittitur: q̄a salubrius est consiliū patris, q̄ matris. Quidā alij tenēt, tn̄ distinguendo, q̄ substitutus à patre admittatur ad bona patris, & substitutus à matre admittatur ad bona matris. Secunda q̄stio est: Ponamus quod quidā fecit test. & instituit filiū furiosum sibi hæredē, & alium ei substituit, & dixit: Q̄ncunq; decesserit in furore, talis sit hæres modo furiosus factus est sanæ mentis, & posteà moritur in furore. Quæritur an substitutio euanescat an repellatur substitutus? Hic sunt opiniones. Quidā dicunt, q̄ oīno repellatur: quia

Forma substitutionis exemplaris.

Effectus substitutionis exemplaris.

quia iam expirata est substitutio pp sanitatē,& litera dicit, quod substitutio exemplaris expirat & euanescit, adueniente sanitate, ergo repellatur. Quidā alij dicunt, quod debet admitti: quia ex quo quæritur inter furorem: Si venit sanitas, non permansit: quia non dicitur venisse, qui non stetit: non dicitur datum, quod non durauit. Quidam alij tenent, & melius, cum distinctione: quia aut furiosus fecit test. in sanitate, & factus est sanus, & contraxit matrimonium: Modò non admittitur substitutus: aut nō fecit test. nec matrimonium contraxit in sanitate: modò admittitur substitutus ad omnia bona testatoris, &c. Compendiosa substitutio est, quæ fit isto verborum compēdio, hoc modo. Instituo Cor. filium meū mihi hæredē: & si di. Cor. qñcunq; decesserit, substituo Dominicum. Et hæc ideo dicitur compendiosa: quia sub compendio continet vulgarem pupillarem, & fideicommissariam substitutionem.

Quotuplex, & quæ sit compendiosa substitutio, & quare sic appellatur. *Rubrica.*

AD euidentiam huius tit. volo quærere 4. Primò, quotuplex sit compendiosa substitutio, & quæ sit cōpendiosa substitutio & quare sic appelletur. Et dico quod est duplex: nam q̄dam est quæ fit à milite, & de ista nihil ad præsens: quia de raro, vel nunq̄ contingit: quia hodie non sunt tales milites. Quædam est substitutio, q̄ fit à pagano. i. non milite: & de ista hic loquitur, & sic definitur. Compendiosa substitutio est illa, q̄ fit à parente pagano generis masculini lib. impuberib. in potestate existentib. institutis vel exhæredatis, sub aduerbio quandocunq; verbis directis, & non inflexis. Singula verba in definitione contenta satis clara sunt, & ideo non egent expositione. Secundò, qs eā facit, quib. fiat, & in qua vlt. volun. quis facit eā? at dico q̄ parentes generis mas. Quib. fit? Dico quod illis, quib. fit pupillaris. Sed in qua vltima volun. fit? Dico quod in testa. & non alia vltima voluntate, sicut pupillaris. Tertiò, quæ sit eius forma, s. compendiosæ substitutionis? Et videntur quatuor exempla, in quibus compendiosa suam mutat naturam in quatuor casibus, & trahitur ad fideicommissum. Primus casus est quādo testator habebat filium, quem sibi hæredem instituit, & nolebat face-

Cōpendiosa substitutio q̄ est.

Substitutionē compendiosam quis facit.

De forma substitutionis compēdiosæ.

re compendiosam substitutionem, & volebat testator solùm prouidere in pupillari ætate, & notarius in test. sic dicit, Talem filium mihi hæredem constituo, & qñcunq; decesserit, talem substituo: modò trahitur ad fideicomissum. & testator volebat solùm; quod qñ pupillus decederet in pupillari ætate, substitutus admitteretur ad omnia bona testatoris, & pp illud verbum Corr. substituit compendiosa suam mutat naturam. Et ratio est; quia ppter illud verbum prouidere pupillo toto tpe vitæ suæ siue decedat in pupillari ætate, siue in adulta, vel maiori sẽper substitutus venit ad successionẽ ipsi pupillo, & etiã pp illud verbũ substitutus, repellit matrẽ & oẽm aliã personã venientẽ ab intestato, nulla detracta portione. Aliud exẽplũ est, qñ notarius dicit: Mart. filium suum sibi hæredẽ instituit: & qñcunque decederet sine liberis, talis sit hæres, nã mutat totã suã naturam, quia testator vult solùm ꝓuidere in pupillari ætate, & notari⁹ fecit, ꝙ prouidet toto tpe vitæ suæ: quia dicit, si decederet sine liberis: & si nunq̃ filios haberet substitutus admitteretur, & sic prouidet toto tpe vitæ suæ. Aliud exẽplum est qñ notarius dixit: Mart. filium suum sibi hæredem instituit: & quandocũq; decederet sine liberis, Corr. substituit modò etiam in isto casu suam mutat naturam, roib. supradi. In aliis exemplis propter clausulam. q̃ dicit, sine liberis, & propter verba inflexa. Aliud exemdlum est, quod notarius dixit: Mart. filium suum sibi hæredem instituit, & si decesserit in pupillari ætate, vel postea quandocunq; sine liberis, Corr. substituit. Modò ista compendiosa suam mutat naturam: quia ibi sunt tres substitutiones. sc. pupillaris, vulgaris, & fideicomissaria. & vnaqq; suum habet effectum, tñ hic datur consilium, quod notari⁹ habeat cõsiderare, an ille, cui fit substitutio: sit pupillus, vel adult⁹. Si est pupillus, modo si testator vult ei prouidere in perpetuum, modò debes apponere oẽs tres substitutiones, s. pupillarem, exẽplarem seu vulgarem, & fideicomissariã. Si est adultus, & vult ei prouidere testator, modo põt in perpetuum, & apponas duas substitutiones, s. vulgarem, & fideicõmissariam, Quartò, s. quæ sit virtus & effectus eius, & qualiter expirat & euanescit? & dico ꝙ habet illũ eundẽ effectũ, quem habet pupillaris. Et expirat omnib. illis modis, quibus

bus expirat pupillaris. Hic est additio. Ponamus quod quidam instituit quendam pupillum sibi hæredem, & ei aliu substituit præmoritur substitutus instituti, ex eo remanserunt hæredes postea moritur institutus, hæredes substituti volunt petere bona pupilli. Quæritur nunquid possunt? dico quod non: quia substitutio non cognoscit, nisi nominatos: & ideo datur consilium, quando vult aliquis alium substituere pupillo suo, vt hæredes substituti possint petere bona pupilli, quod testator dicat, talem pupillum meũ mihi hæredem instituo: & quandocunq; decesserit, talis sit hæres, vel eius hæredes, vel ex eo superstites. Breuiloqua siue reciproca sit hoc modo: Do. & Corr. filios meos impuberes mihi hæredes instituo, & eos adinuicem substituo. Et hæc substitutio continet in se duas vulgares, & duas pupillares. Vnde, quia continet expressam pupillarem, si aliquis prædi. decesserit in pupillari ætate, mater impuberis decedentis omnino repellitur, & succedit substitutus. Cæterùm no. q in oĩb. substit. primò debet præcedere instit. sicut primus gradus, & postea poni substi. Item nota quod aliquando fiunt simul, & semel istæ tres subsci. s. pupillaris, vulgaris & fideicommissaria: & hoc fieri potest, quando instituti, vel aliqui eorum sunt pupilli. Et aliquando fiunt solùm duæ, s. vulgaris & fideicommissaria: & hoc fieri potest, quando nemo institutorum pupillus est. Qũo. a. scribantur, videas in textu prædi. maioris test. Item no. quod aliquando fiunt instit. & substitu. in stirpes, & non in capita, tunc. n. fiunt in stirpem, quando filij mei omnes, licet sint plura capita, habent tamen illam partem, quem ibi contingebat ex bonis patris mei eorum aui. vnde instituti sunt in stirpem, hoc est in eam partem, quam ego, qui fui eorum stirpes, debebam habere.

Subsititutio breuiloqua.

Quæ sit breuiloqua substitutio, & quare sic appellatur. Rubrica.

Ad euidentiam huius tit. volo quærere tria. Primò, quæ sit breuiloqua substitutio, & quare sic appellatur. Et dico quod breuiloqua substitutio est illa. quæ fit a parente generis masculini duobus vel pluribus liberis, in potestate existentib. institutis vel exhæredatis, adinuicẽ substitutus,

Breuiloqua quare sic appellatur.

Verba satis patent, ideo nõ expono. Et appellatur breuiloqua, quia fit sub breuitate verborum, sub qua breuitate cõprehenduntur 4. substit. s. duæ pupillares expressæ, et duæ vulgares expressæ in effectu: & dicitur reciproca, quia fit reciprocatio de vno in alium. Secundò, quis põt eã facere, q bus fiat, & in qua vlt. volun. Quis potest eam facere? Dico quod solùm pater, vel quilibet de ascendentib. per lineam paternam: & ratio est, quia fit liberis in potestate existentibus; & fœmina non habet liberos in potestate. Sed quib. fit? dico quod fit duob. vel plurib. lib. impuberib. in põtate existentib. institutis vel exhæredatis: & sic 5. debent concurrere illi, cui fit, vt ei possit fieri. primò quod sint duo vel plures. Secundò q sint de lib. tertiò, quod sint impuberes. quartò, quod sint in põtate. quintò quod sint instituti vel legitimè exhæredati. Sed in quã vl. volun. fit? dico quod fit solùm in test. & non in alia vltima volun. Tertiò, q sit eius forma. & quę sit eius virtus et effectus? et dico quod eius forma est hæc: Corr. & Titium mihi hæredes instituo, et eos adinuicem substituo: & in ista forma sunt 4. substit. sc. duæ pupillares expressæ, et duæ vulgares expressæ, s. vna in personam Corr. et alia in personam Titij: modò per exempla dixit testator, Corr. & Titium mihi hæredes instituo, & eos adinuicem substituo h. e. dicere, si Cor. erit hæres, et in pupillari ætate decesserit, Titius superuiuens sit hæres: modò ista est pupillaris expressa, & in personam Cor. & econtrà. dicendo Cor. & Titium mihi hæredes instituo: & si Titius decederet in pupillari ætate, Corr. superuiuens sit hæres: modò ista est pupillaris in personam Titij. Etiam in ista forma sunt duæ vulgares expressæ, s. Cor. & Titium mihi hæredes instituo, & eos adinuicem substituo: h. e. dicere si Cor. non sit hæres, Titius sit: & si Titius non sit Corr. sit. Sed ponamus, quod ambo repudiãt hæreditatem, quis habebit eam? dico quod proximiores agnati venientes ab intestato debent apprehendere istam hæreditatem: & quãdo ambo volunt, & apprehendunt hæreditatem, modo expirat vulgaris, & resultat pupillaris: quia iam est adita hæreditas. Dico quod resultat pupillaris: quia si moreretur pupillus in pupillari ætate, modò alter substitutus apprehendit omnia bona ipsius pupilli, nulla de tracta portione: &

Quibus fit substitutio breuiloqua.

repellit

repellit omnem aliam personam venientem ab intestato. Sed si vis quod ambæ istæ substitutiones expirẽt, fac quod pupillus adeat hæreditatem, & quod pupillare tempus trã seat. Tamen dico tibi consilium, quod nunquam in tuis testa. apponas istam substitu. nec compendiosam, nec exemplarem, quando esset filius furiosus: sed solùm apponas fideicommissariam, vulgarem, & pupillarem.

In quib substitu. ponatur hoc verbum, substituo. Ru.

AD euidentiam huius tit. Iste titulus ponit vnum solùm, quod verbum, substituo, debeat apponi in substitutione, vt est fideicommissaria, alias non valet fideicommiss. Et potest poni in directis substitutionib. istud verbum, et quandoque non adaptatur, vt est in compendiosa substit. quandoque est necesse istud verbum apponere in directa substit. vt est hic in breuiloqua substitutione: in aliis autem tribus substitu. s. vulgari, pupillari & exemplari, sed in exemplari substitutione non refert, vtrum addatur istud verbum, substituo quia valet substitutio.

Quando testator prohibet Falcidiam detrahi de legatis, quid iuris. Rub.

OMittendo prooemium huius 5. tit deuenio ad rubricam quando testator prohibet Falcidiam detrahi de legatis: & ad euidentiam huius tituli volo quærere tria. Primò, quando habet locum lex Falcidia? & dico quod habet locum, quando testator legauit vltra modum debitum, aliàs, datum sibi à lege, et hæres facit inuentarium: nam ibi hæres est grauatus, quia non potest suam quartam, vel suam legitimam habere: modo habet locum lex Falcidia de legatis: & etiam habet locum, quando hæres facit inuentarium: nam vbi hæres non facit inuentarium, & vellet detrahere de legatis per legem Falcidiam, non posset: imò si deficerent legata, tenetur hæres integrè ad legata soluenda, vbi inuentarium non fecit. Sed quantum potest legare testator? dico quod vsq; ad dodrantem, & vltra non: & si vltra legaret, modo hæres posset defalcare, & haberet locum lex Falcidia. Et quod dico, quod si hæres fecit inuentarium, potest vti lege Falcidia, et aliàs non: secus in legitima, quæ debetur filiis iure naturæ: nam sine inuentario habet locum lex Falcidia:

Lex Falcidia quando locum habet.

Testator quãtũ legare põt.

nam testator non potuit filiis in sua legitima onus, nec grauamen imponere. Sed quantum tépus habemus inspicere. vt locum habeat ratio legis Falscidiæ? & dico quod habemus inspicere tempus mortis, non. a. tempus conditi test. Et appellatur Falcidia ab authore, sicut Pauliana à Paulo inuenta. Vel dicitur Falcidia similitudinariè: nam sicut falx habet secare herbam, & ita Falcidia habet defalcare legata. De 2. §. videre casus, in quibus cessat ratio legis Falcidiæ. Primus casus est quando testator hoc expressè dixit in test. vt non detraheret Falcidiam de legatis, quia bene scit vires patrimonij sui. Secundus casus est, quando legata sunt legitima iure legati: vt quia filius fuit institutus in modico, & postea fuit legata sibi sua legitima iure legati. Tertius casus est, quando dotes legatæ sunt vxoris, modo de dote detrahere non potest, Quartus casus est in legatis à milite factis: nam etiam in illis legatis non habet locum lex falcidia, Quintus casus est in libertatibus legatis, Sextus casus est in legatis factis ad pias causas. Septimus casus est, quando apparet delictum hæredis: quia hæres cancellauit, vel abrasit legatum de testamento. Octauus casus est, quando hæres non fecit inuentarium. Nonus casus est in legatis solutis. De tertio, sc. quæ sit quarta, & quę legitima portio? & dico quod quarta est quædam portio, quæ debetur cuilibet instituto per senatusconsultum Trebellianum: & non solùm debetur hęredi suo, sed etiam extraneo ista quarta Trebellia. Alia est portio, quæ appellatur legitima: & ista est, quæ debetur ascendentibus et descendentibus: nam illa portio appellatur legitima Est etiam alia portio, quæ appellatur Falcidia: & ista non est legitima, sed quoddam auxilium & subsidium, quod datur quartæ Trebellianicæ. Nam si quis est institutus, & non habet suá legitimã, modò habet locũ lex Falcidia, vt hęres possit habere suam legitimã, quartam detrahendo de legatis. Sed dicit litera, ꝙ magna differẽtia est inter senatusc. Trebellianum, & legem Falcidiam: nam senatusc. Trebellianum datur, quando quis est institutus, et rogatus hæreditatem alteri restituere, & potest tunc retinere quartam per senatusconsul. Trebellianum, & aliam partem restituere. Lex Falcidia datur in subsidiũ quartæ Trebellianicę.

Falcidia quare sic appellatur.

Casus in quibus cessat Falcidia.

Verum

Vtrum prohibitio facta à testatore de detrahenda Falcidia valeat.

AD euidentiam huius tit. volo quærere vnum solùm: quia de eius materia satis bene patet in litera, in tractatu notularum, in rub. de inutilibus contr. ratione rerum, in §. Item prohibita est alienatio illius rei, quam testator, &c. Et ideo quæro solùm, an prohibitio à testatore facta valeat? Ad hoc sciendum sic distingue: quia aut est prohibitio temporalis, aut perpetua. Si prohibitio est temporalis, aut est apposita pœna, aut non. Si pœna non est apposita, tunc non valet: quia vigore pœnæ valida fieret. Si pœna est apposita, distingue: quia aut di. est, cui pœna debeat applicari, aut non. Si di. est, cui pœna debeat applicari, et tunc valet. Si a. non est di. cui pœna debeat applicari, & tunc non valet. Si a. prohibitio est perpetua, aut est cum causa, aut sine causa. Si cum causa, aut illa causa est legitima, aut vana vel friuola. Si causa est legitima, tunc valet. Si causa est vana vel friuola, tunc non valet: quia causa friuola nil ponit ad ius, siue ad factum. Si autem prohibitio est facta sine causa, & tunc non valet.

Qui tutores possunt dare. Rubrica.

AD euidentiam huius tit. volo quærere vnum solum, sc. qui possunt tutores dare. Et ad huius plenam euidentiam, sicut litera ponit distingue, quia aut datur à patre, auo: vel proauo paterno: aut à matre, auia, vel proauia materna, aut ab alio. Si datur à patre, auo, vel proauo paterno, et tunc potest dare: & datur tutor liberis impuberibus, in potestate existentibus. Pōt etiam tutorem dare auus, vel proauus paternus nepoti vel nepti, pronepoti vel pronepti: & ad hoc, vt tutor possit dari alicui, tria requirūtur. Primò, quòd sit de liberis. Secundò, quòd sit impubes. Tertiò, quod sit in potestate. Et dico, quod potest dari tutor in codicillo, vbi testa. præcesserit. vel sequeretur: sed si simplex esset codicillus, quia non esset factum test. nec ante codicillum, nec post: modò tutor non pōt dari in codicillo: & iste tutor dat⁹ à patre auo, vel ꝓauo paterno in testam. vel codicillo, non eget confirmatione: sed solùm ha-

bet hæreditatẽ adire,& petere administr. à iudice,& posteà administrare,& inuentarium facere, prout tenetur. Sed qui possunt tut. esse? dico quòd mascul. & non fœm. ni sit mater vel auia? nã mater, vel auia pupilli põt tutrix esse: quia hæ duæ intelliguntur natural. curam de pupillo gerere. Et potest dari tutor ad certum tẽpus, purè,& sub conditione, & in die, vel ex die:& minor xxv. an. tamen administr. non põt, nisi perueniat ad legitim. ætatẽ. Si tut. datur à matre, auo, vel proauo materno,& tunc non põt, quia mater nõ habet filios in potestate,& tut. datur liberis & nõ extraneis, sed si datur, est cõfirmãdus decreto iudicis. Si tut. datur ab extraneo, non valet, nec est à iudice cõfirmandus,& potest aliũ tut. dare: sed si vult eum confirm. potest: sed si nõ vult, non cogitur, quia non reperitur in l. cautum. Et potest tut. dari filiis & filiab. et si dat filiis, videtur dedisse filiab. quia appellatione filiorũ continẽtur et filiæ: sed non videtur dedisse nepotib. si dat filiis: sed si dat tut. nepotib. nõ videtur dedisse filiis: sed si dat tuto. liberis, videtur dedisse cæteris descendentib. filiis et filiabus, nepotibus et neptibus.

Tutores qui dari poss.

Si quis fecit duo testamenta, quod illorum habeat vires.

AD euidentiam huius titu. volo quærere duo. Primò, si quis fecit duo testamenta, quod test. habeat vires. Et dico, quod vltimum test. habeat vires. Et vltima voluntas debet executioni mandari. Et ratio est, quia in vltimis volun. debemus considerare vltimum velle testatoris. & hoc verum est in testamentis, secus in codicillis: nam si quis fecit codicillos plures, omnes codicilli habent vires, nisi vnus esset contrarius alteri seu contradiceret, videlicet, quòd tenor duorum codicillorũ super vna & eadem materia sibi ipsi esset contraria. Sed ponamus quòd quidam fecit duo testam. in vno & eodem die,& nescitur, nec sciri potest q̃d testam. sit prius vel posterius: quia mortui sunt testes, & sic non potest sciri de hora: ergo quod testam. habet vires? hic sunt opiniones. Quidam dicunt, quòd ambo testam. habent vires & effectum,& ambo hæredes scripti in testa. apprehendent hæreditatem. Quidam alij dicunt,& melius, quòd neutrum habebit vires,& venientes ab intestato apprehendent hæreditatem,& est ratio, quia nemo potest

test decedere duobus testam relictis, vt vtrumq; valeat. Secundò, s. vtrum quis possit ita roborare, & firmare ita & taliter vnum testa. quòd non sit sibi licitum aliud, vt valeat, facere? Et dico quòd non, etiam si iuraret non recedere ab illa vltima vol. & ratio est multiplex, dicit litera. Præterea ratio est, quia Solomon dicit, quòd vnicuiq; licitū est mutare consilium. Præterea quæ de nouo obueniunt, nouo indigent consilio. Præterea nemo pōt sibi legem imponere, à qua recedere non liceat. Præterea ambulatoria, est hominis voluntas vsq; ad extremū vitæ suæ exitum. Regula est, nemo ab vltima testatoria voluntate vsq; ad extremū ambulans excluditur, donec extremos clauserit dies, quib. ambulantis voluntatis clauditur via. Tn̄ hic datur cōsilium, quòd si testator vult roborare & firmare ita & taliter test. quod aliud facere non possit, & de iure non valeat, & pri^o testa. habeat effectum, quod apponit aliqua verba derogatoria: & verba derogatoria sunt illa, quæ derogant secundo test. vel vltimo, vt qn̄ testator dicit, quod vult ꝙ istud testa. valeat: & quod si faceret aliud, non valeat, nisi sint talia verba derogatoria: Pater noster: vel surgite mortui, venite ad iudicium: Vel ibi ponat verba aliqua, quæ nō possunt diuinari: modo si facit secundum test. & non facit mētionem de istis verbis derogatoriis in secundo test. modo primum test. habet effectum & vires, & non secundum. Sed litera quærit, & dicit, ergo videtur quod istud non sit bonum consilium, & sit in damnum testatoris, quia forte quidam erat in ciuitate Bononiæ, & fecit testamentum, & apposuit aliqua verba derogatoria, postmodum vadit vltra mare & est infirmus, vult facere testamentum, & non potest, propter verba derogatoria, quia non recordatur de verbis, quando fecit testamentum: ergo illud testamentum non valet. Dicit litera, datur consilium, quod si recordatur de verbis derogatoriis, debet ea apponere: & si non recordatur debet ea in genere apponere, quòd non obstantibus aliquibus verbis derogatoriis, vult quod tale testamentum legitime factum coram septem testibus valeat. Et nota, quod in genere continetur species.

Quæ sint præcepta, in quibus non est adhibenda pœna.

ISte titulus ponit, quod sunt quædam præcepta, in quib. non est adhibenda pœna: vt sunt ea, quæ de iure fiunt, vt est quando testator dicit, quod vult quod testamentum valeat, vel quod legata debeantur: nam pœna quod non est necessaria. Quædam sunt præcepta, quę fiunt de voluntare testatoris, & in istis est necessaria pœna, ad hoc vt valeant, aliâs non valerent: vt quando dicit testator, quod vult quod hæredes sui non possint vendere talem rem, vel vult quod filia sua maritetur tali: modò est pœna necessaria, ad hoc vt valeant talia præcepta, &c.

Quibus ex caussis infirmetur, & non valet testamentum.

ATtende igitur, quod si contra ea, quæ dicta sunt suprà de testatore, hærede, & testibus fiat testamentum non valet. Item non valet testamentum, si testator, talis est, qui nec scribere, nec articulatè loqui potest: quia tunc mortuo similis est, imò in huiusmodi testamentis falsitas committitur. Item debet fieri testamentum vno contextu, ità quod nullus alius actus interponatur, nisi medicaminis, vel alia breuis necessitas causa. Item non valet testamentum, si est natus posthumus, de quo non fuit in institutione facta mentio: & licet quantum ad institutionem non valeat testam. quia ille posthumus rumpit institutionem, valeat tamen quantum ad legata, & ad alia relicta. Est autem posthumus, qui nascitur post mortem patris. Vnde posthumus, posthumum patris natus. Item non valet testamentum, si post illud aliud ab eodem testatore legitimè factum appareat. Item si testator adoptetur, arrogetur, vel alias capite minuatur. Est autem capitis diminutio triplex, sci. minima, media, & maxima. Minima est, quando adoptatur vel arrogatur aliquis, aut emancipatur. Media, quando aliquis perdit ciuitatem. Maxima, quando aliquis perdit ciuitatem & libertatem. Item non valet testamentum, si nemo ex eo sit hæres. Item si imperfectum est. Item si abolitum vel cancellatum est, vel aliqua parte vitiosum.

Quibus

Quibus ex causis infirmetur, & non valet testamentum.

AD euidentiam huius tit. Titulus iste diuiditur in tres partes. In prima parte ponit, quod test. quandoque vitiatur ratione substantiç: quandoq; propter repugnantiam iuris: quandoq; propter solennitates omissas. In secunda parte ponit. quod si testa. deficit, & non valet ratione substantiæ vel propter repugnantiam iuris, vel pp solennitates omissas, et apposita est clausula, vtrum reducatur ad ius codicillorum. In tertia parte ponit, quis sit effectus clausulæ finalis. Prima pars incipit ibi, & durat vsq; ad §. & est sciendum. Ibi pars secunda, & durat vsq; ad §. Sed quia vltima voluntas. Ibi pars 3. & durat vsq; ad finem tit. Redeo ergo ad primam partem, in qua ponit quod test. vitiatur quandoq; ratione substantiæ: vt quia ille, qui fecit test. non poterat testari. Quandoq; propter iuris repugnantiam, quia non fuit hæres in test. institutus vel si fuit institutus, non fuit capax, vel non sunt instituti, vel apparet aliud testa. posterius: quia posterius rumpit primum. quandoq; deficit propter solennitates omissas, quæ requiruntur, vt quia requiruntur septem testes, & non fuerunt nisi 5. vel 6. vel non sunt appositi testes, et non sunt rogati, vel testes non sunt personæ legitimæ ad testimonium perhibendum. De 2. parte, in qua ponit, quod si test. deficit, & non valet, vel ratione substantiæ, vel propter repugnantiam iuris, vel propter solennitates omissas, & apposita est clausula, vtrum reducatur ad ius codicillorum? Et dico q̃ si test. deficit propter repugnantiam iuris, vel ratione substantiæ: modo test. deficit & non valet, & non reducitur ad ius codicillorum. Sed si deficit propter solennitates omissas, modo reducitur ad ius codicillorum: h. e. verum, si non tot solennitates iu test. quæ sufficiunt in codicillo. tamen dicit do. Iaco. Balduinus, quod si testa. deficit, vel ratione substantiæ, vel propter repugnantiam iuris vel propter solennitates omissas, quod apponatur clausula, & verbum præsentis temporis & futuri: & dicetur, hanc suam legitimam vltimam voluntatem asseruit esse velle: & si non valebit iure test. valeat saltem iure codicillorum. Sed DD. hanc appositionem non approbant: quia magis sensum,

q̃ verba spectamus. Reb. et non verbis, legem imponimus. Sed litera nostra dicit, quod debemus vti verbo infinitiui modi et infinitiuum verbum respicit tẽpus præsens et futurum, 2. priscianum: et dicere hanc suam vltimam volun. asseruit esse velle, q̃ valere voluit iure test. et si iure test. valere non potest, saltem valeat iure codicillorum. De 3. parte, in qua ponit quis sit effectus clausulæ finalis? Dicit litera quod duplex est effectus: quia primo debentur legata, quantumcunq; test. deficiat, & non valeat. Operatur 2. quia venientes ab intestato debent apprehendere hæreditatem, & eam restituere hæredi instituto in test. quia teducitur ad fideicomissum, tamen detracta 4. Trebellianica, q̃ quilibet institutus habet. Sed quia litera non ponit ad plenum de ista clausula: ideo hic datur additio, & est talis. Ad sciendũ ad quid operatur clausula in test. sic oportet dicere? qñq; nihil operatur clausula qñq; vnum tm̃ operatur, qñq; operantur duo tm̃, qñq; nihil operatur: & hoc in trib. casib. Primus casus est quando test. de iure valet, & est solenniter confectum. Secund⁹ casus est, qñ test. deficit, & nõ valet aliquo modo, vel rõe substantiæ, vel propter iuris repugnantiam Tertius casus est, quando test. non valet pp. solennitates omissas, vt quia non sunt tot solennitates in test. quæ sufficiant in codicillo. quandoq; operatur vnum tm̃. s. quando debentur saltem legata: & hoc in trib. casib. Primus casus est quando nullus est hæres institut⁹ in test. sed repudiauit hæreditatem. Tertius casus est quando hęres non est capax: vt quia est spurius institutus, vel alter extraneus & præteriuit ascendentes vel descendentes sine causa. Qñq; operantur duo & hoc regulariter, vt q̃a debentur legata, & hęreditas venit restituẽda per fideicomissum,

Effectus clausulæ finalis.

Quot testes necessarij sunt in testamento, & qui possunt esse testes, & qui non.

IN testamentis exiguntur regulariter septem testes qui præsentes sint, & debent vocari & rogari: sed ille, qui scribit test. in nu. 7. testium computatur Computari etiam possunt in eodem nu. legatarij, si præsentes sunt: & hoc verum est: si quæstio esset inter hæredem, & vnum alium. Sed si quæstio esset inter hæredem & legatarium, ipse le-

gatari-

gatari⁹ non posset esse testis in causa sui legati. Vnde tuti⁹ est, quod alij testes ponantur, si haberi possunt, & non legatarij. Item aliquando exiguntur octo testes. L. in test. cæci, vt superius di. est etiam in test. facto in scriptis in illo, videlicet, quod testator non scripsit sua manu. Sufficiunt. 2. 5. testes in test. conditis in villis. si ibi plures reperiri non possunt. Item in testa. illorũ militum, qui pro salute Romani imperij iurauerint se non euitaturos mortem. Aliquando sufficiunt duo, aliquando vnus, sed de istis nihil ad p̃sens quia non sunt tales milites nostri temporis. Itẽ in test. condito in presentia Imperat. precibus eis porrectis, vt audiat, nullus testis exigitur. In testa. autem prohibentur esse testes mulieres. Item hermaphroditus, qui magis fœminino incalescit sexu. Item impubes. Item furiosus tempore furoris. Item mutus & surdus. Item is, cui bonis interdictum est. Item seruus, nisi communi opinione tunc temporis haberetur liber: nec, quæstio sui status ab aliquo mouebatur, tunc in num. 7. testium computatur. Item vetatur esse testis in test. quicunq; est in potestate testatoris. Item hæres scriptus, & etiam ille qui cum ipso hærede in eadem potestate est. Generaliter autem testes esse possunt illi, quibus in testamento relinqui non potest, prout suprà habetur in rubrica, de Hæredum institutione.

Quot testes sunt necessarij in testamento, & qui possunt esse testes, & qui non. Rub.

AD euidentiam huius tituli, volo quærere tria. Primò, quot testes requiruntur, in testamento? & ad hoc sciendum sic distingue: quia aut facit testamentum quis in scriptis aut sine scriptis. Si in scriptis, id est, cum solennitatib. requiruntur vij. testes vna cum notario. Si sine scriptis, et tunc requiruntur octo cum notario. Fallit tamen in casibus, in quib. requiruntur minus quàm octo testes. Primus casus est in testa. condito in rure, vbi non possint inueniri plures testes. Secundus casus est in testamẽto militis: nam sufficiunt duo testes. Tertius casus est, quando quis fecit testamentum coram Imperatore: & tunc test. valet licet non sint alij testes. Quartus casus est in testamento inter liberos facto. Sed in testamento cæci requiruntur octo.

lis codicillo vel donatione causa mortis sufficiunt 5. Tamen hic datur consilium extra literam, quod notarius non sit contentus numero legali: & ratio est, quia fortè numero legali vbi sunt septem testes, fortè sunt aliqui, qui prohibentur testimonium per hibere: quia fortè est infamis, vel habet aliquod aliud iuris impedimentum à lege: & ideo non sis contentus numero legali. Nam vbi requiruntur 7. apponas ix. vel x. De 2 §. qui possunt, vel non possunt esse testes in test. Et dico quod quilibet potest esse testes, nisi ei sit prohibitum à lege. i. qui suo maleficio, vel status conditione tam ciuili, quam diuina lege à testim. sunt repulsi: quoniam hi testim. ferre non possunt, vt vtraq; lex concedit, de testibus non admitt. Et si ferunt testim. non valet. Sed quibus prohibetur, dico quod primò persona, cui prohibetur est mulier: nam mulier non potest esse testis in test. sed in aliis contr. sic: & ratio est propter fidem testa. demonstrandam: & mulieres sunt fragiles. Item hermaphroditus non potest esse testis in testa. Item impubes. i. minor 13. anno: non potest esse testis in testa. Item ille, qui est in potestate testatoris, nec hæres potest esse testis in testamento. Item legatarius. Quæritur, nunquid legatarius possit esse testis in test. & dico quod sic: sed si oritur quæstio inter eum & hæredem, non potest testificari. Cæteræ autem personæ sunt in litera numeratæ, ideo hic non expono. De 3. §. videre vnũ cons. quod est tale, quod testator semp roget testes in testa. & roget eos, vt sint testes: & ratio est propter veritatem testa. conseruandam. Sed ponamus quod testes non apparent in test. rogati, nunquid præsumuntur quod sunt rogati? dico quod sic, tum pp consuetudinem & fauorem. Nam assuetum est in omni contractu rogare testes.

Quædam sunt testamenta, quæ à principio sunt nulla, & ista non rumpuntur: Quædam sunt quæ valent, & postea rumpuntur. *Rubri.*

AD euidentiam huius tit. volo quærere duo. Primò, quod quædam sunt testa. quæ à prin. sunt nulla, & ista non rumpuntur. Quædam sunt. quæ valent, & postea rumpuntur. Sed quãdo rumpitur test? dico quod rumpitur agnatione posthumi, velit nolit, si nascatur voce emissa.

emissa. Sed si tendit ad mõstrum, vel prodigium, modo nõ rumpitur: & etiã rumpitur agnatione quasi posthumi, s. arrogati & adoptati: et atiam rumpitur test. agnatione illius qui loco posthumi est, sicut sunt nepotes. Et rumpitur per maximam, mediam, & minimam cap. dimi. etiam si hæres non adiuit hæred. rumpitur test. vel si decesserit hæres ante aditam hæred. vel si deficit conditio, sub qua institutus est: & rumpitur qñ fecit duo test. modo posterius rumpit primum. Etiam rumpitur per sententiam, rumpitur ex prę teritiõe posth. & multis aliis modis apertiꝰ litera notatis.

Vtrũ cæcus, siue à natura, siue ab accidenti possit testari.

AD euidentiam huius tit. volo quærere, vtrum cæcus siue à natura siue ab accidenti, possit testari, vel testa. facere: & si põt cum solennitatib. & cum quib. solennitatib. habet facere? Et dico quod põt testari, & test. facere, sicut homo videns, tamen aliter, & cautè, ne possit decipi: quia vbi maius versatur periculum ibi cautius est agẽdum: vnde cæcus põt testa. facere cum istis solennitatibus. Nam primò debet notarius scribere test. secundum voluntatem cæci in charta bombicis, & posteà authẽticare test. in charta membrana: hoc facto, debet notarius legere test. coram testatore, vt testator approbet test. Et scripto test. à parte inferiori, debet notarius dimittere magnum spatiũ in albo, vt ibi possit scribere testes: & in ipso testa. debent esse 8. testes, qui se subscribant, & sigilla sua apponant ad chordulas pendentes, & aliquantulum plicare chartam, & facere tot foramina, quod apponãtur octo chordulæ cum sigillis testium: & testator habet rogare testes de trib. Primò, quod sint testes. Secundò, quod se subscribant. Tertiò quod apponant sigilla sua, Sed nunquid istud est testa. in scriptis? certè non, imo est nuncupatiuum sine scriptis. nã licet ibi sint solennitates, sunt ratione personæ, non a. ratione test. Sed nunquid vnus testis põt sigillare cum sigillo alterius? dico ꝙ sic: nã non refert, vtrum sint plura sigil. eiusdẽ scripturæ, & qđ dico de test. idẽ intelligas de codi. & hic dico de cæco, siue à natura, siue ex accidẽti & de cæco vtroq; lumine priuato, nõ a. de monaculo: nã monacũ. ita põt test. quãm alter homo, dũm nõ habeat aliud iuris impedimẽtum.

Quotuplex sit testamentum.

AD euidentiā huius tituli volo quærere vnū,s.quotu
sit test. Et dico quòd est triplex:nam puoddam est
quod fit sine scriptura,& de isto test. habuimns hucus
Quoddā est test.quod fit nūcupatiuè sine scriptis:& de
fit mentio in isto loco.Quoddam est test. quod fit sine
qua scriptura,sed solùm fit coram testibus hoc esse po
Tamen ista litera dicit vnum consilium, quòd habui
suprà est Rubrica.de diuisione testamentorum.Quod
est test.quod fit in scriptis,id est,cum solennitatibus:
isto fit mentió in duobus titulis sequentibus.

Qualiter & quis potest testari in scriptis cum solennitatibus.

AD euidentiā huius tituli volo quçrere, Qualiter
potest testari in scriptis,id est, cum solénnitatibu
dico quòd potest fieri duobus modis. Vno modó,qua
testator scribit sua manu propria, & hoc de raro.Secu
modo,quādo notarius scribit test. quia testator nescit
bere,vel nō vult,vel non potest:quia est infirmus:& m
notarius debet ordinare totū test. & procemium appo
& legata, & institutiones, secundū quod testator ord
bit:& hoc facto debet ei testatori notarius legere test.
bet test. secundū ꝙ tu scripsisti:& posteà autheīcare:&
testibus adhuc ipsi testatori legere test.& dimittere sp
quatuor digitorum à quolibet latere,& partem supe
reducere ad inferiorem, vsquequo durat charta script
perforare chartam,& apponere duas vel tres chordul
quolibet latere,&à parte inferiori apponere alias dua
tres chordulas: & in charta,quç est superabūdans, test
subscribant in parte inferiori:& vno cōtextu,& vno,&
dem tempore,non.a. vnus hodie,& alter cras. Vltimò
tarius,qui testamentum scribit,se subscribet.

Qualiter testamenta in scriptis aperiantur.

AD euidentiam huius tituli volo quçrere, qualiter
in scriptis aperiantut? & dico quòd isto modo.
primò ille, qui credit ius habere, debet adire iudicem
petentem, Secundo iurare quomodo petit aperire t
mentum, sed non calumniosè: posteà hoc facto,iudex
t

rio mandat quod apportet test.: & iudex habet aperire
ocũ, vbi sunt testes, & facere citari testes, si reperiuntur: &
uusquisque habet recognoscere literam suam, & sigilla
ta, postea citantur venientes ab intestato, posteà hoc fa-
o, iudex habet incidere chartã testamẽti, quæ est à par-
superiori, & cadãt sigilla in parte inferiori, & legere test.
oram testibus & venientibus ab intestato, & iudex man-
at posteà notario, quòd insinuet test. & det hæredi, & ei
uius interest: posteà reportatur testamentum originale
loco, vbi primns erat.

Codicilli forma facti ante testamentum.

SECVNDA PARS.

ANtonius per gratiã Iesu Christi mẽte & corpore sanus.
Vel per Christi gratiam mẽte sanus, licet corpore lan-
uens, præsentib. codicillis vlti. velle suum de bonis suis
isposuit in hunc modum. In primis quidem pro anima
ua reliquit de bonis suis xxv. lib. Bon. de quibus dari volu-
tali ecclesiæ tantum, & tali homini tantum, &c. & hoc
xequi & fieri voluit per tales: quos suos esse voluit com-
nissarios. Item tali legauit, vel iure legati reliquit de bo-
is sui Philip. centum sol. Bo. Item vxori suæ reliquit do-
es suas, quæ fuerũt quinquaginta lib. Item de bonis suis
egauit hoc & hoc. Itẽ illum vel illos, ad quẽ, vel ad quos
æreditas sua de iure spectabit, Rogauit per fidei cõmissũ,
t ipsam hæreditatem, vel talem partem eiusdem, siue ta-
em rem ipsius hæreditatis quamprimũ poterit, vel quam-
rimum hæreditatem ipsam adierit, vel decesserit sine fi-
iis, restituat tali. Et hanc suam vltimam voluntatem asse-
uit esse velle: quam valere voluit iure codicillorum vel
quocunq; alio iure, quo melius valere potest, &c.

Codicilli forma facti post testamentum:

CVm Anto. super bonorũ suorũ dispositione nuncupa-
tiuum sine scriptis fecerit test. manu mei, vel talis no-
tarij scriptũ: idẽ Anton. quia circa quædã, quę in ipso test.
cõtinẽtur, volũtatẽ mutauit (quã quidẽ, licet vsque ad ex-
tremum vitæ exitum immutare) præsentibus codicillis
prædictum testamentum obtinere iussit plenissimam fir-
mitatẽ, hoc tamẽ mutato, quòd istis codicillis illas x. lib.

Bon. quas in eodem test. tali legauerat, ademit, & subtraxit eidem. Item tali requirit de bonis suis iure legati talem domum, vel rem, &c. Et hanc suam vltimam volun. asseruit esse velle, quam valere voluit iure codicillorum: quæ si iure codicillorum non valeret, valeat iure cuiuscunq; alterius vltimæ voluntatis, quo melius valere potest.

Quid sit codicillus, & quibus modis fiat.

EST igitur codicillus: quædam dispositio vltimæ voluntatis suæ sine hæredem instit. Fieri .a. possunt codicilli tribus modis: quia aliquãdo fit codicillus ante test. & tunc in eodem test. subsequenti facienda est mentio ipsius præcedentis codicilli. Aliquando fit codicill⁹ post test. & tunc in eodem codicillo facienda est mentio eiusdem test, vt in præcedenti forma. Aliquando etiam fit codicillus post testamentum, & post alium, vel alios codicillos: cùm plures ab vna persona fieri possint codicilli: & tunc facienda est mentio, non solùm de test. sed etiam de præcedenti, vel præcedentibus codicillis. Aliquando fit codicillus nullo præcedente, vel subsequente testamento.

Qui codicillos possunt facere, & qui differant à testamento ipsi codicilli.

CODICILLOS facere possunt omnes, quibus de iure permissũ est facere testa. illæ .a. personæ q̃ prohibentur testari, non possunt facere codicillos: sed quæ sint illæ, habetur suprà, in rub. de his qui testari non possunt. Cæterum in hoc differunt codicilli à test. quia in testa. fit directa institutio & exhæredatio in codicillis .a. non, nisi per fideicommissum: quia potest rogari per fideicommissum ille, qui futurus est hæres ab intestato, hæreditatem alteri restituat: sicut suprà habetur in forma primi codicilli. Sed in codicillo non potest fieri substitutio alicui instituto in testamento, nec aliqua conditio in codicillo apponi potest, quæ absit hæredi instituto. Item in testa. exiguntur regulariter septem testes & rogati: sed in codicillo sufficiunt 5. etiam non rogati. Item posterius testa. ipso iure tollit primum, & non potest quis decedere duobus testa. relictis, vt vtrunque teneat. Veruntamen vltimus codicillus non

rum-

it primum, nisi expressim contradicat ei, & pluribus illis relictis potest quis decedere.

ma codicilli facti ante testamentum, & post testa.
Quid sit codicillus, & quibus modis fit.

Qui possunt facere codicillos, & in quibus codicilli differant à testamentis. *Rubr.*

) euidentiam codicillorum volo quęrere 4. Primò, uis sit codicillus, & quare sic appellatur? Et dico ꝙ odicillus est dispositio quædam vltimæ volun. quæ hæredis instit. s. directa. Sed fideicommissaria sic. lò, qui possunt codicillari? Et dico, quod omnes, qui t de iure testari, & test. facere, & illi possunt codicilla ntrario sensu, qui non possunt testari, nec codicilla jui possunt testari, suprà habuimus in Rubri. de his 'unt, vel non possunt testari. De 3. quando & quo e potest quis codicillari? Et dico quod 4. tempori-nò, ante test. factum. Secundò, post testa. factum. nullo condito test. antè vel post. Quartò, post test. codicillum factum. Nam si quis fecit plures codi-mnęs codicilli valent, nisi vnus alteri contradicat, ıc non valerent illi codicilli. De 4. in quo conue-differant test. a codicilis? & dico quod conueniunt s. Primò, quia illi qui possunt testari, possunt co-. Secundò, cōueniunt, quia sicut legata relinquū-stamentis, & ita in codicillis. Tertiò, quia sicut ıntur commissarij in test. ita et in codicillo. Quar sicut testa. confirmatur morte, ita codicillus con-r morte. Sed tamen differunt in multis. Primò, testam. fit directa & vera hæredis institutio, in codi it fideicommissaria. Secundò, differunt, quia in te o fit directa substitutio, in codicillo. a. non & si fit, r ad fideicommissum. Tertiò, quia exhæredatio ı in test. in codicillo. a. non. Quartò, quia si quis editatem adire in testa. potest, codicillo. a. non. , quia test. rumpitur agnatione posthumi, codi-rò non. Sextò, quia in test. requiruntur septem te odicillo. a. sufficiunt 5. testes. Septimò, quia mu-

Codicillus quid sit.

Codicillari qui possunt.

Codicillari ... d... potest.

Differētia, & cōueniētia test. & codicillorū.

lier non potest esse testis in testam. in codicillo autem sic.

De danatione causa mortis facta filiofamilias. Rub.

PARS TERTIA.

ANtonius filius Boëtij eiusdẽ patris sui suppositus potestati, quia lege prohibente etiam patris iussu testari non põt, hanc causa mortis donationem, eodẽ patre suo ibidẽ præsente volente & concedente sanus ꝑ gratiam Iesu Christi mente, licet corpore languens, fecit et disposuit in hunc modum. In primis quidem donatione causa mortis donauit ꝓ anima sua xx. lib. Bo. expẽdendas hoc modo, &c. & hoc exequi voluit, & mandauit per talẽ, quẽ suum reliquit cõmissarium. Item reliquit tali talem rem: & sic scribes ordinatè quicquid disposuerit donator? In fine. a. dices: & hæc omnia & sin. causa mortis donatione disposuit, et donationem ipsam valere voluit, & tenere, si ipsum de hac ægritudine mori contigerit, alioquin nequaq̃.

Donatio causa mortis, quot modis, & à quib. fiat, & quid sit ipsa donatio, & ex quibus causis reuocetur, & in quo differat à legatis.

VIdeas igitur quod in donatione causa mortis à filiofa. facta necessarius est patris consensus, & consentiente patre potest per donationem causa mortis disponere, q̃cquid vult, & cuicunq; relinquere: & filio suo, si habeat, et eidem substit. facere in alterum de eo, quod ipsi filio suo relinquit. Hanc verò donationem causa mortis facit filius fa. quia test. facere non potest, etiam si pater consentiret, nisi de castrensi vel quasi castrensi peculio: de quo quidem peculio bene potest testari, etiam contra patris voluntatẽ. Est. a. castrense peculium, quod milites militando acquirunt in castris: sed quasi castrense peculium est, quod clerici, assess. aduocati, & medici acquirunt. Item no. quod donationes causa mortis fiunt aliqñ à patrefa. et ab his, qui sunt sui iuris, et tunc sunt inchoandæ, sicut aliç vlti. volun. hoc modo. Donationis forma. Talis per gratiam Iesu Ch. sanus mente, licet corpore languens, volens de bonis suis per donationem causa mortis disponere, præsentem causa mortis donationem in hunc modum fecit. In primis quidem, &c. Item potest donari per donationem causa mortis

Castrẽse peculium.

omnibus,

ɔ.quib. legari potest, quod tpe mortis inspicitur: nã
nodi donationes instar legatorum redactæ sunt. Ve
men donationes causa mortis non sunt legata vel te
nta, sed donatio causa mortis est q̃dã vltima volun.
ıis donat causa mortis. Differunt.a. donationes cau-
:tis à legatis in multis. Primò, quia filiusfa. legare nõ
, eo ꝙ non põt testari, vt di. est, sed donationem cau
:tis facere põt. Secundò, quia si alicui causa mortis
d relictum est et illi in ea substitutus est alter: ille,
ictũ est, debet ꝓmittere substituto ꝙ cõditione ad
ıte, id, in quo substitutus est, dabitur ei, & interim ea
tur arbitrio boni viri: qđ nõ fit in legato. Tertio, qa
ıatione obligatur donans donatario: quod in lega-
ı est. Quartò, quia legatũ traditur ab hærede, dona-
pleruną; à defuncto. Quintò, qa donatio facta in an
ıg. est vna, sed legata sunt plura. Sextò, quia si accuso
ı. vt falsum, & succũbo, perdo legatum, non.a. dona-
n causa mortis. Præterea attende ꝙ in donat. causa
; exiguntur 5. testes. Reuocantur.a. donat. causa mor
ıodis. Primò, si donat. pœniteat donati. Secundò, si
noriatur donatarius, quàm donator. 3. si donator
luerit, et donat. non confirmauerit. 4. si in donatio-
ıtinentur illa, quæ continentur suprà in fine di. do-
ıis, videlicet, si dicat donator: Et hanc donat. volo
, si de hac ægritudine contigerit me mori, alioquin
ıe donatione causa mortis facta à filiofam.

Differẽtia inter donatiões causa mortis & legata.

Donationes causa mortis qualiter reuocantur.

*ıodis, & à quib. fiat dona. causa mortis, & quid sit ip-
ı. & quib. causis reuocetur: & in quib. differat à lega.*

euidentiam istius ti. volo quærere sex. Primò quę sit
natio causa mortis, & quare sic appelletur: Et dico
'onatio mortis causa est q̃dam ex mortis, vel alteriꝰ
tis periculi, vel futuri consideratione, vel metu, di-
o vltimæ volun. nam sicut in test. quis potest ordina
mum velle suum, & ita in tali donatione. Etiam dici
ıatio causa mortis, ad differentiam aliarum dona-
ı, s. donationis simplicis, & inter viuos: et nisi expri-
in tali donatione, mortis causa, non esset causa
, sed simplex & inter viuos, quantumcuną; sit facta

Donatio causa mortis quid sit.

ab homine infirmo: vide Insti. de dona. in princ. De secundo, qui possunt mortis causa donare: & quib. potest donari. Qui possunt donare causa mortis? dico quod quilibet, qui potest testari, et test. facere, potest illam donat. causa mortis facere. A contrario sensu, qui non possunt testari, non possunt causa mortis donare. Fallit tamen in vno casu, in quo quis non potest testari, tamen potest mortis causa donare; vt est in filiosa. nam ipse testari non potest, etiã patre consentiente. Sed si vult mortis causa donare, bene potest: & propter istam causam fuit adinuenta talis donatio mortis causa. Tamen non potest donare, nisi pater primò consentiat; aliàs si pater non consentiret, non valeret donatio, & nullum haberet effectum. Sed hic dantur additiones, quarum prima talis est. Quæritur, vtrum maritus possit mortis causa donare vxori, vel econtra, vxor marito? & dico quod sic: quia talis donatio mortis causa non est prohibita inter virum & vxorem, simplex, & inter viuos, bene prohibita est, Secundò, quæritur, vtrum donatio mortis causa sit facienda cum insinuatione, si excedit 50. aureos? Quidam dicunt quod sic; quia ista donatio fit pollicitatione, & stip. & traditione, vt infra patebit; & sic videtur quasi contr. et ideo debet fieri cum insinuatione. quidam alij tenent, et melius, quod non sit facienda cum insinuatione. Nam ista est quædam species per se, s. species vltimæ volun. et quia est species per se, ideo est facienda sine insinuatione. Tertiò quæritur, si maritus vult donare vxori, vt sit donatio irreuocabilis, vel econtrà, vxori marito, vtrum possit? Diceret aliquis, certè sic: quia est donatio mortis causa, & non est prohibita inter virum & vxorẽ, imò est permissa: tamen tenendum est in casu isto, quod non valet: quia ista donatio videtur quodã modo pactum, & faceret fraudem legi: quia si hoc esse posset, tunc maritus quando vellet aliquid vxori dare, faceret istam donationem mortis causa irreuocabilem. Sed quibus potest donari? dico quod omnib. quibus potest legari. Sed quæ res? dico quod oẽs res, quæ possunt legari. De 3. s. quotuplex sit donatio mortis causa? & dico quod est triplex: nam quædam est donatio, quæ fit ab homine sano: quædam ab homine infirmo, vt illa donatio habeat incontinẽti effectũ.

Donare causa mortis qui possunt. (handwritten margin note)

Maritus an possit donare vxori causa mortis. (handwritten margin note)

Tamen

Tamen volunt dicere quidam, quod est species vltimæ voluntatis: quia fit hoc modo, vt incontinenti habeat effectum. Alia est donatio, quæ fit ab homine sano .i. mente et corpore, sed vult quod ista donatio solùm habeat effectũ morte secuta: & ideo quidam describunt istam donationem hoc modo: Donatio mortis causa est illa, qua quis donat, vt magis eum, quàm alium, vel magis alium, quam hæredem suum velit habere. & ita Thelemachus donauit pyrro. De 4. §. qualiter fit donatio mortis causa? Et dico quod fit tribus modis. Primo modo, pollicitatione: & pollicitatio est solius offerentis promissio. Secundo modo, stipul. Tertio modo, traditione. Sed nunquid expedit quod donatarius sit præsens? certè non; nam sicut pōt donari præsenti, & ita absenti: tamen alter habet donum accipere vice & nomine donatarij, vel notarius debet recipere stipu. tanquam persona publica, & facere potest. De 5. §. qualiter reuocatur ista donatio mortis causa? & dico quod 4. modis. Primo modo, si eum pœnitet. Secundo modo, si donatarius præmoritur donatori. Tertio modo, si conualuit, et non confirmauit donationẽ ab eo factam. Quarto modo, si apposita est illa clausula, sc. quia dicit, quod vult istam donationem valere, si contingat humanitus .i. ipsum mori, aliàs non: modo si moritur, valet: & si non moritur, tunc non valet, & reuocatur donatio moris causa. De 6. & vlt. §. in quo conuenit, & in quo differt donatio mortis causa à legatis? & dico quod conuenit & differt in multis, vt patet & habetur in summa, & in 8. cap. sub Rub. quot & quibus modis donationes causa mortis fiant, & quid sit ipsa donatio, et quibus modis reuocatur, & in quibus differt à legatis: ideo hic non repeto.

Donatio causa mortis qualiter fit.

Donatio causa mortis qualiter reuocatur.

Differẽtia inter legata & donationẽ causa mortis.

De exhæredationibus notula.

QVoniam suprà in rubr. de hæredum institutione habetur mentio, quod parentes filios & filij parentes exhæredare possunt, idcirco hic vlti. subiungendum est, quibus ex causis exhæredatis ipsæ interueniunt. Est igitur sciendum, qđ xiiij. sunt causę, quib. pater vel mater, auus, vel auia, filius vel nepos, exhæredare possunt. Prima, si filius manum iniecerit in patrem, vel offenderit eum. Secunda,

Causa exhæredatiõis. liberor. habentur originaliter &c.

si grandem iniuriam,& contumeliam fecerit patri.3.si patrem de criminalibus causis accusauerit,nisi fortassis eum accusauerit de crimine læsæ maiestatis, vel de offensa in rempubl.facta.i.contra cōe ciuitatis suæ,quia duabus his causis,etiam si accusauerit patrem, non potest pater ideo eum exhæredare.4.si filius maleficus cum maleficiis versatur.5.si filius machinatur in necem patris.6.si fili⁹ calumniosè litem mouerit patri,in qua quidem lite fecerit patrem grauia damna sustinere.7.si filius rogatus à patre in carcere ob debitum detruso,vt fideiubeat pro eo,ipse fili⁹ fideiubere non vult in eo,ꝑ quo creditores ipsius fideiussorem recipere volunt:quod quidem solùm in filiis masculis locum habet.8.si filius prohibuit patrē testari.9.si filius ioculator est contra voluntatem patris,nisi pater eandem professionē habuerit.10.si filia non obedierit patri volenti eam honeste nubere,& dotem cōstituere secundū patrimonij vires:sed potius ipsa vult luxuriari.11.si filius nouercę suę aut concubinę patris imiscuerit se.12.si fili⁹ patrem neglexerit furiosum,in quo quidem casu,etiam licet non fuerit à patre exhæredatus,ipso iure exhęredandus est.13. si filius patrē à Saracenis captum redimere non vult, in quo casu,si pater in captiuitate moritur,hæreditas spectat ad ecclesiam.14.si pater est cotholicus,& filius hæreticus. Viso igitur quib.causis parentes possint filios exhæredare: & etiā nepotes,auum & auiam. Sunt itaque ipsæ causæ 7. Prima,si pater filium accusauerit de crimine,excepto quā de crimine læsæ maiestatis.Secunda, si pater vitæ filij per venenum,vel alio modò,insidiatus fuerit. Tertia, si pater vxori vel concubinæ filij se imiscuerit.Quarta,si pater prohibuit filium testari de his in quib.testari poterat.quinta, si pater non egit curam filij furiosi, faciendo sibi mederi, vel aliter subueniendo.Sexta, si pater filium à Saracenis captum non redemerit:quia si tunc in captiuitate Saracenorum moritur,bona filij,de quibus testari poterat,dicuntur esse ecclesiæ,vel dari ꝑ redemptione captiuorum: sed si filius redierit,rectè potest patrem exhæredare.Septima,si pater est hæreticus,filius verò orthodoxus. Demum nota qđ causa exhæredationis debet exprimi et nominari,aliter non tenet exhæredatio. Versus.

Causa exhæredationum parentū, & habētur in authē. Vt cum &c.

Possun

Possunt ingratos hac causa pellere natos:
Si feriat patrem, percutiatque matrem:
Si verbum stultum dicat, vel quod grauet multum:
Si vel ex paruo prodeat, vel crimine magno:
Si conuersetur reprobis, vel consocietur:
Vel si cum telo petat ipsos, atque veneno:
Si desponsatam violat, vel patris amatam:
Si sit delatus patrem, vel forte reatus:
Ad natus damnum facit illud crescere magnum,
Si non inclusum patrem iuuet & furiosum:
Quod si testari prohibet, vel facta nouari:
Si quis in renato se coniunxerit ac reprobato,
Exheredatur, si filia luxuriatur.
Percutit, accusat seu male factum.
Insidiam coitus defert histrio scortum.
Cura fides, carcere, testans, si non fideiussit

De successionibus ab intestato. *Rubri.*

PARS QVARTA.

CIRCA materiam successionum ab intestato in genere tria volo quærere. Primò, quot & quibus modis dicatur quis decedere intestatus. Secundò, si aliquis moritur intestatus, qualiter & quis ei succedat. Tertiò, vtrũ naturales liberi succedant ab intestato: & si succedunt: qualiter, & qũo & inquantum. Ad 1. s. quod modis dicatur quis decedere intestatus? & dico quod 6. modis. Primò modò, quando quis noluit, vel testari non potuit. Secundo, si fecit testamentum, tamen est nullum. Tertiò, si testamentum est factum, tamen rumpitur agnatione posthumi. Quartò, quando testam. solenne et perfectum non valet: quia hæres institutus præmoritur testatori, vel quia hæres esse non potuit, Quintò, si filius exhæredatus proposuit querelam inofficiosi testamenti, Sextò, quando quis fecit codicillos vel donationem causa mortis, quia nihilominus dicitur quis decedere intestatus, vel si testam. de iure prætorio contra tabulas rescindatur. Ad 2, prin. membr. s. quando quis moritur intestatus, quis ei succedat? & vt plene habeas istud secundum membrum debes diligenter attendere: & quæritur primò de linea descendentium. *Intestatus quot modis quis decedat.*

Secundò, de linea aſcẽdentiũ. Tertiò, de linea trãſuerſaliũ. quartò, ſi extãt aſcẽdẽtes tantũ vnà cũ collateralibus quid iuris? Ad primũ, & dico quòd donec extãt deſcẽdentes legitimi & naturales, vel etiã hi, qui ius legitimorũ adepti ſunt: ſicut naturales, & alij legitimi, & arrogati, qui trãſeunt in poteſtate patris adoptãtes, repellũt lineã aſcẽdentium & collateraliũ. & ratio eſt, quia prima cauſa ſucceſsionis eſt liberorũ noſtrorũ: nam bona noſtra liberis noſtris ex voto paramus. Et etiã dixit Auguſtinus. Si filiꝰ, ergo hæres: & hæc ſunt indiſtinctè ſublata cũ differẽtia ſexus & patriç põtatis vſq; in infinitũ. Sed quomodo vocantur iſti ad ſucceſsionẽ? dico quòd deſcẽdentes primi gradus ſuccedũt in capita, & omnes ſecũdi, vel vlterioris gradꝰ, veniũt ĩ ſtirpes, & nõ in capita. Et quod dictũ eſt de maſculis filiis, & ita intelligitur de fœmininis, & ita de nepotib. ex filia maritata. ſicut de nepotibus ex filio: & ita de nepotibus ex filia pręmortua, ſicut de filiis & nepotibus ex filio præmortuo: & ita veniũt ad ſucceſsionẽ filij emãcipati, ſicut exiſtentes in patria poteſtate: & etiã filij vagabũdi & filia vagabũda, & etiam exiſtẽtes in monaſterijs. & hæc vera. ſ. de iuris, tamẽ de ſtatuto cõmunis Bononiæ ſolùm maſculi veniũt ad ſucceſsionẽ: & ſi habẽt ſorores, maritantur ab eis.

Aſcẽdẽtes qualiter ſuccedunt ab inteſtato.

Ad ſecũdũ, ſcilicet, qualiter aſcẽdẽtes ſuccedãt ab inteſtato, & quãdo? Et dico quod tunc ſuccedũt aſcẽdẽtes, quando nõ extat aliquis prędictorũ deſcẽdẽtiũ, nec aliquis collateralis directo: & talis ſuccedũt, ſeruata gradus prærogatiua: nam donec in primo extat aliquis aſcendentiũ vt pater & mater, nũquam ſuccedit ſecũdus gradus vel vlterior, nulla differẽtia exiſtẽte inter aſcẽdẽtes per matrẽ ſeu patrẽ: quia omnes deſcẽdentes ſemper ſuccedũt in capita: & nõ in ſtirp. eò quòd vnus gradus nunquã ſuccedit loco alterius, ſi quis ſuccedit in gradu præcedenti. Ad tertium,

Tractat de linea collateralium.

ſcilicet, videre de linea collateralium: & ad huius euidẽtiam ſcire debes, quod triplex eſt linea collateralium: nam quidã ſunt collaterales directò, vt ſunt fratres & ſorores eiuſdẽ patris & matris: & iſti ſunt cõſanguinei: & vterini. Alij ſunt collaterales à latere ſiniſtro, vt auunculus & matertera; ac eorum deſcẽdẽtes. Alij ſunt collaterales à dextro, vt patrui & amitæ, ac eorum deſcẽdentes. Vnde ſcias, quod

quod primò succedunt collaterales directo repellẽtis oẽs collaterales à latere dextro seu sinistro:&collaterales directo succedunt in capita, nisi extarẽt liberi ex fratrib. vel sororib. quia tunc illi veniunt in stirpem, alij primi gradus in capita, & si nullus esset in 1. gradu, sed oẽs in 2. tunc omnes succedunt in capita, & hoc secundum Axo. Sed Accur. dicit contrarium, s. quod oẽs succedunt in capita, &nõ in stirpes. In 3. verò gradu, vel abinde infrà, omnes succedũt in capita:&de hoc loquitur litera nostra. Et hęc vera. s. fratribus & sororibus, vel eorum descendẽtib⁹ cõsanguineis, vel vterinis simul, id est, natis ex eodẽ semine. Si verò essent consanguinei & vterini ex vna parte. & ex alia consanguinei tantùm, vel vterini tantùm: secundũ aliquos hi præferuntur cõsanguineis tantùm, secundum alios nõ, sed simul. & hoc de collateralibus directo: Si verò extãt collaterales à latere dextro vel sinistro tantùm, & tunc isti succedũt nulla habita differentia inter agnatos & cognatos vtriusq; sexus: quia in eis datur regula generalis Qui prior est in gradu, potior est in successione. Ad quartũ, s. si extãt collaterales vnà cũ descententibus, nec extat aliquis descendentiũ, quid iuris: Et ad hoc sciendũ sic distingue: quia aut sunt collaterales directi, aut à latere dextro vel sinistro. Si primo casu:&tunc vnà cũ ascendentibus succedũt in capita, nisi essent liberi ex ipsis collateralib. prę mortuis tũc liberi eorum succedunt in stirpem, &nõ in capita. & iste est casus, in quo pater non habet vsumfructum in bonis aduẽtitijs suorũ descendẽtiũ. Si autẽ sunt collaterales à latere dextro vel sinistro, & tunc in totũ repelluntur, & succedũt ascendentes in capita, vt dictum est. Ad tertium principale membrum, scilicet, videre vtrum naturales liberi succedãt ab intestato, & quomodo & inquantum? hoc habes in litera, Et etiam in tractatu notularum sub Rubrica, in personis et personarum diuisionibus, quinta diuisione.

Ascẽdẽtes cum collateralibus

In omni testamento in scriptis requiruntur septem solennitates.

NOta quod in omni test. in scriptis requiruntur septem solennitates. Prima est, quod ibi sit legitimus numerus testium, s. octo, cum scriptore test. Secunda, quod testes

sint

sint legitimi & fide digni. Tertia quod sint rogati ore proprio testatoris. Quarta, quòd octo chordulæ ponantur de lino proprio testatoris. Quinta, quod ibi signacula apponantur, Sexta, quod omnes testes se subscribāt. Septima quòd testes vno & eodem contextu veniāt, et hoc notatur in Institu. de testamētis ordinandis, in princ. vsque ad §. testes autem. &c. etiam solennitates prædictæ ponūtur in testamento cæci, et hoc de vltimis voluntatibus.

LAudetur Pater cælestis, ac clementissima virgo Maria mater omnium redemptorū, qui tanto suæ gratiæ dono meam insufficientiam roborauit, quod de testamentis satis sim finem gratiosissimū consecutus: Deo gratias.

Explicit capitulum octauum, De testamentis & vltimis voluntatibus.

Tertia pars summæ notariæ.

INCIPIT NONVM CAPITVLVM,

de ordine iudiciorum tractans, & diuisum in tres partes. In prima enim tractatur notula. In secunda acta scribenda. In tertia vero epistola emittenda.

IN Christi nomine Amen, et gloriosę semper virginis Mariæ, ac genitricis eiusdem altissimi Creatoris, vt possim huic operi laudabiliter et gloriosè insistere, et ordinatè procedere, prout series, huius capituli expetit: ideo Christi inuocatione prę-missa, quia secundū beatum Ioannē Euangelistam in suo Euangelio sic asserentē, Omnia per ipsum facta sunt, etc. Etiā, quia vnusquisq; desiderās ad aliqua deuenire primordia siue principia, semper pręmittit Christi inuocationem, sine qua nullum ritè fundatur primordiū. Ac etiam, quia ex Christi inuocat. sequitur bonum princ. melius mediū et optim. fin, Et ideo ego omn. istor. triū volens habere perfectionem, altiss. Creatoris nostri inuocationem præmisi, vt colligere potui ex his quæ inserta sunt à princ. vsq; ad fin.

Incipit proœmium

IN antecedentibus huius operis iuxta meæ cognitionis exiguę modulum, septē de cōtractibus et vno de vltimis volunta-

voluntatibus capitulis explicatis, duab. videlicet. ex principalibus partibus notariæ, restat nunc artis eiusdem partem tertiã de iudiciorum, atq; causarũ ordine in hoc hui9 libri nono capitulo subinferre. Verùm quoniã in iudiciis, præsertim ciuilibus, necessaria est, vt plurimũ in forma libelli editio actionis: et hæc videilcet, actionẽ edere, ac libellũ formare, ad iuris peritorũ et aduocatorum officium summè speciẽ, eo quòd est de iuris interiori medulla', et totius causæ principale ponitur fundamẽtũ, super quod processus subsequẽs constituitur et firmatur. Idcirco, quia præsumptionis est, in alterius messem ponere manũ, formationibus libellorum et editionum omissis, vtpotè hisquæ ad iuris peritorũ potius quàm ad Tabellionũ officiũ pertinere noscuntur ad ea, quæ ad nos pertinent scire, videlicet, qualiter scribantur acta causarũ istius capituli noni principalis intentio dirigitur, et processus. Est igitur huius capituli ordo talis, In tres .n. partes diuiditur principa, In quarũ prima ponuntur, et si nõ oẽs q̃dam tñ & perutiles rationes notulæ quib. aliquid de iudiciorum natura, ordine. et cognitione tractatur. In secunda exemplificatur qualiter singula iudiciorum, tam ciuilium, quàm criminalium à tabellionibus in actum deducantur, & exercitiũ. Vltimò subinferuntur epistolæ quædã quæ de facto sæpe solent occurrere in aliquibus officiis curiarum. Quarũ literarum cursum & formam non audet tabellio illis deputatus officiis ignorare.

Incipit proœmium.

PRemissa ergo Do. nostri inuocatione, deuenio ad ea quæ in ordine, & in oĩb. iudiciorũ partibus tibi vtilia videbũtur. Et primò & princi. author noster præmittit proœmiũ more aliorũ cap. Sed anteq̃ deueniã ad huius proœmij expositionẽ, quærã quatuor. Primò, cõtinuare cap. ad præcedẽtia, vt moris est. 2. diuidã proœmiũ in partes suas. 3. exponam vnãquãq; partẽ huius proœmij. 4. & vltimò, ponã vnã diuisionẽ generalem ad totũ istud cap. His præmissis venio ad 1. s. cõtinuare istud cap. & sic cõtinuo. Nos suprà vidim9 in princi. huius lib. q̃ iste liber fuit diuisus in partes tres. In prima parte ponitur de contractibus & pactis: & hoc, in primis septẽ cap. In secunda parte ponitur de

Cõtinuatio cap. ad superiora.

tur de testamentis & vltimis voluntatibus defunctorum: & hoc, in octauo cap. In tertia de iudicis, & ordine iudiciorum: & hoc in nono cap. Posteà subdiuiditur decimum cap. in quo tractatur de exemplificationib. scripturarum quod est generale ad omnia præcedentia capi. Sed cùm di. sit de duab. partibus, s. de contr. & pactis in primis 7. capitulis, & test. & vltimis voluntatib. defunctorum, in 8. capitulo, nunc restat videre de tertia, s. de iudiciis & ordine iudiciorum. Et hoc clarè ponit Rub. cum dicit: Incipit nonum cap. de ordine iudiciorum Singula verba in Rub. contenta egent aliquali, expositione. Modò exponamus: Dicit. n primò, Incipit nonum cap. h. e. de 10. cap. quæ tractāt de officio & artæ notariæ, illud est 9. cap. in ordine non, a. intelligas, quod sint 10. cap. tractantia de iudiciis, & istud sit nonum: quia esset vna alia expositio. Dicit de ordine iudiciorum: nam in iudiciis necessarius est ordo. Sed quis est ordo? dico quod ordo, qui seruatur in iudiciis, est iste: qui primò debet citari reus coram iudice competenti. quis sit iudex competens? tu habebis infrà in Rub. quem iudicem actor adire debet. Secundò, offerri libellus. per authen. ei offeratur libellus; qui ad iudicium vocatur, & xx. dierum iudicis gaudeat oblato libello, & contestatur lis, lite contestata iuratur de calumnia, iurato de columnia, dantur dilationes actori & reo, accusatori & accusato: & in istis dilationibus fiunt probationes. Hoc factoi si iudex vult ipse potest habere consilium de condemnando vel absoluendo, & dare sententiam condemnatoriam vel absolutoriam, posteà appellatur à sententia, si vult condemnatur: & si non appellatur infra tempus sibi à lege statutum, mādatur sententia executioni. & hic est finis iudicij. De 2. sc. ponere diuisionem huius procemij. Et quia diuisio ad tria operatur: nam animum legentis incitat. mentem intelligentis præparat, & memoriam artificiosè reformat: vt in Instit. procemio. §. igitur post lib. 50. ideo diuido hoc procemium in partes tres: nam in prima parte author continuat seipsum ad præcedentia: & hæc durat vsque ad §. Veruntamen. In 2. parte ponit quandam narrationem, quæ quidem narratio pro parte est vera, & pro parte est falsa: & ista durat vsque ad §. Est igitur.

Diuisio procemij.

In ter

In tertia parte ponit diuisionem huius capituli:& hæc durat vsque ad §, siue ad finem procemij. De 3. s. exponere vnamquanq; partem huius procemij. Et in prima parte continuat seipsum ad præcedentia, vt suprà habuisti. Sed ad istam primam partem volo opponere. Diceret aliquis, quare istud nonum cap. non fuit positum in primo vel in secundo loco, sed potius in isto tertio? Respondeo: quia si non esset prima,& secunda pars, s. contr.& pacta, & vltimæ voluntates defunctorum, tunc non esse necessaria ista tertia pars. Et etiam alia ratione, quia contract⁹ & pacta, et vltimæ voluntates sunt adeò digniora: et digniora sunt præferenda, et dignioribus est inchoandum: vt in Insti. de rerum diuisione. §. singulorum. In ista parte author ponit quandam rationem, quæ pro parte est vera, & pro parte est falsa: et talis est: Nam author dicit, quod in omni iudicio ciuili libellus est necessarius, et istud est verum: tamen posteà prosequendo dicit, quod non intendit tractare de libellis in cap. isto, quia non spectat ad nos, sed ad procuratores et aduocatos: quia præsumptuosum est ponere manum in alterius messem: quod falsum est. Nam ita spectat ad nos formare libellum, qmd̄m ad procur. et aduocatos. In 3. parte procemii ponit diuisionem generalem totius cap. quam quidem ad quartum punctum reseruo. De 4. et vltimo, s. ponere diuisionem generalem huius capi. Et istud cap. diuiditur in partes tres. In prima parte ponitur de iudicio ciuili et criminali theoricè. et durat, vsque ad rubri. de exemplificationib. Ibi secunda, in qua ponit de actis iudiciariis: et durat vsque ad Rubr. epistolas iudiciorum. In 3. in qua ponit quasdam iudiciorum epistolas: et durat vsque ad finem capituli: et hæc dicta sufficiant de procemio, &c.

Diuisio generalis huius capituli

De iudiciorum definitione, æquiuocatione, & diuisione.

IVdicium, prout præsentis operis supponit intentio, est actus legitimus trium personarum, s. actoris, rei, & iudicis. Vnde hoc modo dicitur iudicium instantia, siue ordinatio causæ facta coram iudice inter actorem & reum. Tres. n. & diuersas, vt iudicium sit, necesse est interuenire personas, actorem, videlicet, qui agat, & petat: & reum, à quo peta-

tur:& iudicem, qui inter eos cognoscat & definiat quæst. Ideo diuersas, quia nulla ex eis suo vel alterius officio fungi debet. Vnde nec iudex potest esse actor vel reus nec ecōuersò: quia nemo ius sibi dicere potest, nec in causa sua iudex esse: imò desit omnino iudicium, si iudex actoris vel rei successit loco. Accipitur .a. hoc nomen, iudicium, aliis variis significationib. Quia aliquando iudicium sumitur pro fortuito casu. vnde hoc euenit diuino iudicio, id est, casu fortuito, aliquando pro discretione animi. Vnde in impuberib. non est animi iudicium, id est, discretio. Aliquando pro vltima voluntate testatoris. Quandoque pro sententia iudicis. Quandoq; pro actione. vnde iudicium familiæ erciscundæ, id est, actio. Veruntamē his significationib. omissis, iudiciū (prout describitur) secundum primā acceptionē princ. in duo diuiditur: Quia iudiciorum aliud ciuile, aliud criminale. Ciuile iudiciū est, quod proponitur de aliqua re seu pecuniæ quantitate Criminale. q agit de criminibus puniendis, siue de pœna aliqua inferenda. est igitur de vtroq; videndum. Veruntamē, vt tu Lector, plenā me scribentis, & istius tractatus intentionem percipias, considera diligenter ordinē & processū: Quia in prima parte huius capituli de notulis & solis rationibus tractatur: vt in procemio cōtinetur. Primo, ponuntur tibi rationes & notulę circa ciuile iudicium, & ipsius acta. Secundò, ea quæ contingunt extra ordinē ciuilis iudicij. 3. rationes circa criminale iudiciū 4. quædam quæ fiunt extra ordinem iudicij criminalis. Itaque primò de rationib. ordinis ciuilis iudicij est videndum quæ quidem xxij. rubricis proximè sequentibus continentur.

De definitione, diuisione, & æquiuocatione iudiciorū, Rub.

CONtinuatur iste titulus ad superiora, vel etiam ad inferiora isto modo: quia author in isto capitulo vult facere mentionē de iudiciis & ordine iudiciorū, tam ciuiliū, quàm criminalium. Ideo primò præmittit diffinitionem, diuisionem, & æquiuocationem iudiciorum. tam ciuiliū, quàm criminalium. hoc clarè ponit rubrica. cum dicit, de diffinitione & diuisione, &c. Omisso casu in terminis deuenio ad vtilia huius tituli. Et iste titulus breuiter ponit tria: & sic, vt plenè declaretur materia istius tituli, hunc ordinē seruabo.

seruabo. Ad euidentiam huius tituli volo quærere tria. Primò, quid sit iudiciũ, & quare sic appelletur. Secũdò, qualiter, & quot modis iudicium in iure accipitur. Tertiò, ponere vnam iudiciorũ diuisionẽ. De primo, quid sit iudiciũ & dico quòd iudiciũ est actus legitimus trium personarũ, s. actoris, rei, iudicis: vide in l. properãdũ. §. j. C. de iudi. Singula verba in diffinitione cõtẽta egent expositione: & primo dicit, iudicium est actus legitimus. ad denotãdũ ꝙ iudicia sunt introducta à iure ciuili. Dicit triũ personarũ: nã in iudicio, tã ciuili. quàm criminali, sunt necessariæ ad minus tres personæ, s. actor, qui agat: reus, qui se defẽdat: & iudex, qui in causa cognoscat: & hoc in causa ciuili. In causa. criminali est necessarius accusator, qui accuset: accusatus, qui se ab accusatione defẽdat: & iudex, qui in causa criminali cognoscat, & sic deputãtur ad hoc, & in tantũ sunt necessariæ istę tres personæ, ꝙ vno deficiẽte, vel actore, vel reo, vel iudice. incõtinẽti iudiciũ esset nullũ, & nõ valeret nisi in duob. casib. primus casus est, quãdo agitur cõtra reum tanquã contra contumacẽ. Secundus casus est. quãdo iudex agit ex inquisitione in officio suo. Vel aliter diffinitur iudiciũ, Iudiciũ est ordinatio siue instãtia corã legitimo iudice facta. Nam iudex in iudiciis instantiam obseruare debet, & in iudicio ordo seruari debet. Et appellatur iudiciũ à iudice: & sic nomen est cõsequens rei, vt esse debet: vt Instit. dę dona. §. est & aliud, de tutel. in prin. De secũdo, s. quot modis iudiciũ accipiatur in iure? & dico quod accipitur multis modis: quia quãdoq; pro animi discretione. Vnde dicũt homines, iste nõ habet animi iudicium, id est, animi discretionẽ. Quandoque ponitur pro casu fortuito: Vt, mihi accidit hoc diuino iudicio, id est, casu fortuito, Quandoq; ponitur pro vltima voluntate: Vnde dicit lex, iudicia defunctorũ nõ debent esse cassa, id est, vltimæ voluntates defunctorũ. Quandoq; accipitur pro opinione Vt talis est in tali iudicio, id est, in tali opinione. Quãdoq; accipitur pro actione: Vt. iudiciũ familiæ erciscudæ. id est, actio: & istis modis supradictis nõ accipitur hic. Quandoq; accipitur pro ordinatione causę. & de tali iudicio intelligitur hic. De 3. s. ponere vnã iudiciorũ diuisionẽ: & repetit quod dixit. vt addat: & nota ꝙ licitum est homini repetere

Iudiciũ quid sit

Iudiciũ quot modis accipiatur.

di.suum,vt addat:vt.Insti.quod cum eo,qui in ali.po.est.in prin.in 4.lib.Modò addendo sic istud 9.c.diuiditur in partes,vt suprà habuisti.Et pars 1.subdiuiditur in partes 4. Nã in 1.parte ponit de iudicio ciuili ordinario.In 2.parte ponit de iudicio criminali ardinario.In 3.parte ponit de iudicio ciuili extraordinario.In 4.parte ponit de iudicio criminali extraordinario.Datur exemplum de iudicio in debitore confesso,et in reo contumace.De iudicio criminali extraordinario datur exemplum,quando iudex quædam via extraordinaria procedit per inquisitionem ex suo officio.Iterum pars 2.subdiuiditur in partes quatuor.In prima parte ponit de iudicio ciuili theoricé.In secunda parte ponit de iudicio criminali theoricé.In tertia parte ponit de iudicio ciuili practicé.In quarta parte ponit de indicio criminali practicé.Et hæc de isto titulo dicta sufficiant.

Quæ sunt opportuna in constitutione ciuilis iudicij.

CONstituunt autem ciuili iudicia actores,rei,&iudices: sed tales vtiq;,qui iudices esse possint.Actores.a.et rei tales,qui possint iudicio inteesse,suo,vel alieno nomine. De quib. tribus personis breuiter est videndum.

Iudices qui possunt, & qui non possunt esse.

IVdices esse possunt,quib.data est ordinaria, vel delegata iurisdictio,h.e.potestas de Publico introducta,si non habet iuris obstaculum.Ordinariam.a.iurisdict.dant Imperatores,siue principes.Do.Papa,& etiam populi ciuitatum his, quibus committunt cognitionem vniuersalem omnium causarum,quæ sunt in prouincia,vel in ciuitate: & tales sunt præsides prouinciæ,&potestates ciuitatum et episcopi.Delegatam.a.iurisdictionem habet ille, cui aliqua causa à principe,vel ab aliquo ordinario, committitur cognoscenda. Cæterum iudices esse prohibentur, mutus surdus,et perpetuò furiosus:sed cum habeat dilucida interualla,tunc potest esse iudex.Item impubes, infamis,seu turpitudine notatus.Item seruus & mulier: quia receptum est,vt seruus & mulier publicis et virilib. officiis nõ fungatur.Item pater filio,et fili9 patri.Itẽ in re sua iudices esse ꝓhibentur. quod.a.sit iudicũ officiũ,ipsi viderit.

Delegata iurisdictio.

Qui

Qui possunt & qui non possunt iudices esse, Rubrica.

ISte titulus continuatur ad superiora ista forma. Nos supra vidimus, quod in quilibet iudicio tam ciuili, quàm criminali necessariæ sunt tres personæ, sci. actor, reus, et iudex. & quia iudex est dignior, meritò de ipso iudice hic agetur. hoc clarè ponit rubrica, cum dicit, qui possunt, et qui non possunt iudices esse. Iste ti. breuiter duo ponit. Primò, de iurisdictione ordinaria. Secundò, de iurisdictione delegata, vel subdelegata: et ideò vt plenè pateat huius tit. materia, hunc ordinem obseruabo. Ad euidentiam huius tit. volo quærere duo. Primò, de iurisdictione ordinaria. Secundò, de iurisdictione delegata, vel subdelegata. De primo, de iurisdictione ordinaria: & circa istud volo quærere sex. Primò, quæ sit iurisdictio ordinaria, & quare sic appelletur. Secundò, quotuplex sit iurisdictio ordinaria. Tertiò, qui possunt dare iurisdictionem ordinariam, & qui non. Quartò, quot sunt genera iudicum ordinariorum. Quintò, qui possunt esse iudices ordinarij. Sextò, & vlt. quod sit officium iudicis ordinarij. De primo. s. quæ sit iurisdictio ordinaria? & dico quod iurisdictio ordinaria est quædam potestas de publico introducta cum necessitate iuris dicendi, et æquitatis statuendæ. Et exponamus verba in definitione contenta. Et primò dicit, iurisdi. est quædam potestas, expone, s. maxima: nam iudex potest cognoscere inter discordes, & definire in sua sententia: et definitio valet, et tenet: et per hoc patet, quod qui non habent istam iurisdi. non possunt componere, nec cognoscere inter partes. Dicitur in definitione, de publico introducta. i. ab Imperatore: nam sicut Imper. introduxit notarios ad scribendum, ita etiam iudices ad iudicandum: nam quicquid Imper. introduxit, publ. est, et habet legis vigorem: vt Instit. de iure nat. gen. & ciui. §. sed et quod Principi placuit. Dicitur cum nessitate: nam iudex cogitur, velit nolit: & sic illa iurisdi. est necessariò inchoata. Dicitur iuris dicendi: nam iudex pronuntiare debet secundum leges et iura, non autem contra iura: nam si contra iura pronuntiaret, non valeret sententia. Dicitur, æquitatis statuendæ: nam quandoque debet pronuntiare secundum æquitatem. & ex hoc in-

Iurisdictio ordinaria quæ sit.

surgit q̃stio. Ponamus quod q̃stio est coram iudice, & lex dicit vnum, & æquitas est in contrarium, & dicit aliud. Modò q̃ritur an iudex debeat pnuntiare secundum leges, an secundum æquitatem? Respondeo, aut æquitas reperitur scripta, & tunc debet pronuntiare secundum æquitatem: aut æquitas non reperitur scripta, & tunc debet pronuntiare secundum iura. Vnde datur exemplum in proc. qui habet mandatum à dño de emendo, vel vendendo, et ante q̃ faciat contenta in mandato, dñs moritur, procu. ignorante, mortuo Do. proc. fecit contenta in mandato, vult agere contra hæredes, de iure non potest, sed de consuetudine & de æquitate, habet actionem contra hæredes. Modò iudex debet secundum æquitatem pronuntiare. Et appellatur iurisdi. i. potestas quam habet iudex: & sic nomen est consequens rei vt esse debet: vt Insti. de donat. § est & aliud. & de tut. in prin. De 2. s. quotuplex sit iurisdi. Vno modo est duplex. Alio modo triplex. Primò modo est duplex, s. volũtaria & contentiosa. Voluntaria est illa, quę fit de partium volũtate, vt est in manumissione, adoptione, arrogatione, & emancipatione: & ista iurisdi. põt agitari corã quocunque iudice ordinario non habente administrationẽ. Contentiosa est illa, quæ fit in lite: quia ista fit de necessitate, vt si peto lib. meum coram iudice per libelli oblationem, vel peto aliquid aliud: modo ista est iurisdi. coacta ex parte rei & ex parte iudicis: nam reus cogitur respondere, et iudex cogitur cognoscere, et in causa pronuntiare. Alio modo iurisdi. est triplex: nam q̃dam est iurisdi. quæ appellatur merum imperium: quædam est, quæ appellatur mistum imperium, quædam quæ appellatur modica coerctio. Prima est, quæ appellatur merum imperium: & illud merum imperium est habere gladij põtatẽ in facinorosos hões ad animaduertendum: & istud merum imperium consistit in trib. Primò, in causa ciuili vel criminali. Secundò, de libertatib. Tertio cognoscere in admissione ciuitatis, vt est in bãniẽdo vel qñ qs est in insulam deportatus, vel deportatur in metallum fodiendum: & sic pœnæ efficitur seruus, et istud merum imperium oritur solùm ex crimine, et istud merum imperium non delegatur. Secunda, est quæ appellatur mistum imperium: et istud est, quod continet

Iurisdi. quotuplex sit.

in

in se quoddam medium:vt est, quando q̃stio est pecuniaria:& non potest delegari,vt est q̃n minor vendidit, et debet facere vend. cum authoritate iudicis:modo iudex non potest alteri delegare vt interponatur authoritas:non pōt etiam delegari,si quæstio excedit 50. solidos. Alia est modica coerctio:& ista in se minimam continet authoritatẽ, & de minimis cognoscit,et ista pōt cuilibet delegari. De 3. s. qui possunt dare iurisdi. ordinariam? & dico quod in spiritualib. sum̃us Pontifex dat merum imperium:et in tẽporalib. Imperator potest dare iurisdi. ordinariam,& merum imperium,etiam ciuitas,castrum, burgum vel villa, & vniuersitas licita vel approbata in iurisdi. sua, Primò dicit in spiritualib. sicut est sum̃us Pontifex:nã q̃n ipse facit episcopum,& ille episcop⁹ incontinẽti in suo episcopatu habet iurisdi. ordinariam. In tẽporalib. q̃n Imperator facit Comitẽ,Ducẽ,Regem,& Marchionẽ:isti. n. in suo territorio habent iurisdi. ordinariam. Etiam q̃libet ciuitas in sua iurisdi. iudicem potest dare in suo territorio,sed non pōt merum imperium exhibere. Etiam castrum, quando elegit sibi iudicem, Etiam burgum,et villa, eodem modo et collegium licitum et approbatum,seu vniuersitas. Datur exemplum,quod quotidie venit in vniuersitate scholarium medicorum, vt in societate notariorum, qui habent ꝓconsulem. Etiam comites,qui habent ab Impera. hoc nō possunt istã iurisdi. dare,sed administrationem. Sed q̃ non possunt dare istam iurisdi. dico quod si tu scis, qui possunt dare,tu scis qui non possunt dare:quia vno contrariorum cognito, reliquum cognoscitur:vt in Insti. de his, qui sunt sui vel alieni iuris, in prin. & de tutel. in prin. Vnde priuatę ꝑsonæ & singulares non possunt iurisdi. dare:quia consensus priuatorum non tribuit iurisdi. De 4. s. quot sint genera iudicum ordinariorum? & dico quod 5. prout recitat quædam glos. posita in Instit. in proœmio. §. cuiusque hoc Deo propitio:nam quidam sunt, qui appellantur superillustres, vt est Imperator, & Papa. Quidam sunt illustres, vt olim in ciuitate Romana, Præfectus Vigilum. Quidam sunt spectabiles, vt olim erant Præfectus, & Proconsul anno. Quidam sunt clarissimi, vt sunt præsides ciuitatum: et isti habent merum imperium. Quidam sunt minimi,

seu pedanei, vt sunt defẽsores ciuitatũ, & magistratus municipiorũ: & isti nõ habent merũ imperiũ. Et ex hoc insurgit quæstio: Posset aliquis dicere, videtur cõtrà: nã ego video quotidie quòd potestas, qui est defensor ciuitatis hoc facit. s. homines interficere & bañiri. Resp. quod hoc est de cõsuetudine, & cõsuetudo est lex, & lex tollitur per cõsuetudinẽ: vt in Instit. in procem. §. quib. breuiter expositũ est. De 5. s. qui possunt esse iudices ordinarij? dico quod quilibet, nisi sibi prohebitũ sit à lege. Sed quib. prohibetur? dico quòd multis personis: nã quædã sunt personæ, quę non possunt esse per defectũ naturæ, vt est mutus, surdus, cœcus, & minor xxv. an. quandoq; propter legis impedimẽtũ, sicut sunt infames: nam ille, qui vocatur ad dignitatẽ aliq̃, siue illa dignitas sit spiritualis, siue tẽporalis, nõ debet esse infamis, nec furiosus, nec mente captus: quia nõ habens sensum nec intellectũ, nisi haberent dilucida interualla: quia aliquando regnaret sana mẽs. Etiã nemo in causa sua propria potest esse suus iudex: vt in Institut. de authoritate tuto. nisi in duob. casib. Primus in causa criminali. Secundus, quando vult capere furẽ nocturnũ, vel militẽ deferẽtem militiã. Etiã nec pater in causa filij, nec filius in causa patris: quia vna & eadem est persoua patris & filij: vt in Institut. de in inutil. stipulat. §. si quis sibi. Nec etiam mulieres: quia istud est publicum & virile officium, & à publicis & virilib. officiis mulieres repellutur. De sexto & vltimo, s. quod sit officium iudicis ordinarij? & dico quod istud est nimis longum & prolixum narrare, & de eius officio tractare: tamen litera dicit secundũ quæst. quam ipse habet corã ipso debet pronuntiare, sed tamẽ iudicis officiũ est supra testib. timorẽ imponere de veritate dicenda, & dicta eorũ publicare: partes coram se citare, terminos & dilationes vtriq; parti dare vel exhibere, tã actori, quam reo, & processus facere secundũ quæst. coram eo agitatam. De Secundo principali mẽbro, s. de iurisdictione delegata, vel subdelegata. Et circa idem quærã tria. Primo, quid sit delegare, & quare sic appellatur. Secundo qui possunt delegare, & quib. potest delegari. Tertio & vltimò, quæ sit eius virtus & effectus. De primo quid sit delegare? est cognitione vnius causæ, vel plurium causarum alteri cõmittere cognoscen-

noscendam. Ista definitio satis est clara, & ideo nõ eget expositione. De 2. s. qui possunt delegare? & dico quod quilibet iudex ordinarius potest delegare: delegatus .a. nõ delegat, nisi in tirbus casib. Primus casus est, quando est delegatus summi Pontificis, vel Imperatoris, Secundus casus est, quando lis est contestata coram iudice delegato: Modò iste delegatus. corã quo lis est contestata, delegare potest. Tertius casus est, quando delegata est sibi vniuersitas causarũ: modò vnam de illis potest delegare. Sed ad hoc, vt quis possit delegare, tria requirũtur. Primò quod habeat iurisdictionẽ ordinariã. Secundo, quod sit talis persona quæ possit delegati. De tertio, s. quæ sit virtus & effectus? est quod iudex delegatus nõ mandat sentẽtiã executioni, sed habet solùm cognoscere & pronuntiare: hoc est verum in causa ciuili, secus in causa criminali. Et ratio, quare non mandare debet sententiã executioni: quia non habet plus de iurisdictione, quam sibi tradatur à iudice ordinario: & mandatarius non habet plus de potestate, quàm sibi tradatur à domino: & fines mandati diligenter sunt custodiẽdi, vt in Instit. de mandato. §. illud quoque mandatũ, &c.

Qui possunt, vel non possunt iudicio interesse.

INteresse in iudicio nõ possunt hi, s. seruus regulariter, suo, vel alieno nomine: Nisi in casib. vt putà, ciuiliter agendo, si agit causam libertatis suæ, prouocando in libertatem, vel defendendo sibi libertatẽ. Item pro alimẽtis sibi relictis. Item in possessione domini sui absentis turbata. Criminaliter vero agere potest in quibusdam casib. vt continetur infrà sub rubrica de accusatore & àccusato, Itẽ filiusfamilias sine patris authoritate, nisi de castrensi, vel quasi castrensi peculio, & de aduentitio quodamõdo, videlicet, si aduentitium quæsitũ est filio. patrę volente. Litigat pater, cùm sit legitimus administrator tamen cũ filij voluntate. Si autem imponenda quæsitum est filio, inuito patre, litigat filius. Veruntamen imponẽda est necessitas patri per iudicis officium, vt consentiat filio agenti & fugienti. Sed filiusfamilias cum patre non potest iudicio interesse, nisi de castrensi, vel quasi castrensi peculio. Si vero filius emancipatus est, potest patrem, & libertus patronũ

in ius vocare venia edicti petita. quod si sine venia fece patitur pœnam 50. aureorum: quam si soluere non pot puniendus est in persona. Item furiosus. Item demens, mente captus. Item minor 25. annis sine tutore vel cura re. Veruntamen si in iudicio fuerit sine tutore vel curato et fuerit ꝑ ea lata sententia, valet: sed contra eum lata, valet. Fallit tamen in casib. in quib. minor sine tutore curatore pōt iudicio interesse, vt putà, quando agit de homin. exhibendo. Et quando agit de redimenda, vel a piscenda, vel recuperanda possessione. Item masculus bens xx. an. & fœmina 18. sine tutore vel curatore possu in iudicio esse, si impetrauerint à Principe veniam æta Item monachus vel aliquis regularis sine abb. vel Prio consensu. Item tutor accusatus de suspecto. Itē excomu catus. Cæteri. a. regulariter possunt iudicio interesse su vel alieno nomine. Sed alieno nomine litigant hi, sc. tu pro pupillo: curator pro adulto, si satisdederint rem pup li et adulti saluam fore, et si fecerint inuentarium: Nā an confectum inuentarium, non audent attingere, nisi q̄ modicam dilationem recipiunt, excepto tutore testa. et inquisitione dato, qui non tenetur satisdare. Itē actor tu ris et curatoris. Item syndic⁹ et œconomus, et pater ꝑ fil quem habet in potestate. Item negotiorum gestor coni ctus, et qui cum mandato constitutus est. Item proc. ma ris 25. an. satisdatione de rato præstita: vt infrà dicetur, vt etiam di. est de procu. in 7. c. Sed ideo di. est maioris 2 ann. quia minor 25. ann. procu. constituere non potest, n tutoris vel curatoris authoritate. proc. verò, nisi sit consti tus in rem, non potest iurare de calumnia, imò debet iur re principalis persona, & interrogationes et responsion in iudicio facere. Cætera. a. iudicij acta potest proc. exerc re, si ad ea sit legitimè constitutus.

Qui possunt, vel non possunt iudicio interesse. **Rubri.**

Continuatur iste tit. ad superiora ista forma: Nos sup vidimus in definitione iudicij, quod necessariæ su tres personæ, s. actor, reus, & iudex. Sed cùm di. sit de iudi tanquam de digniore, s. qui possunt, & qui non possunt i

dic

dices esse, Restat nunc videre de actore & reo simul, & semel demonstrando qui possunt, vel non possunt iudcio interesse. Hoc innuit Ru. cum dicit, qui possunt, vel non possunt iudicio interesse. ad euidentiam huius tit. Iste tit. duo ponit. primò, ponit qui sunt illi, qui non possunt iudicio interesse, suo, vel alieno nomine. Secundò, ponit quæ sunt illæ personæ, quæ possunt iudicio interesse, suo, vel alieno nomine. Sed hic quæro de vno dubio, s. quare author tractauit hic in litera simul et semel de actore & reo, et nõ sic n tit. qui possunt vel non possunt iudices esse: Respondeo quia illi qui possunt iudicio interesse in agendo, etiam in. lefendendo. Modò tit. diuiditur in partes duas, prout duo ponit. In 1. parte ponit, q̃ sunt illæ personæ, q̃ non possunt nteresse, suo, vel alieno nõe. Et hæc 1. pars durat vsq; ad §. sed alieno. Ibi 2. pars, in qua ponit, quæ sunt illæ personæ. quæ possũt iudicio interesse suo vel alieno nõie: et hæc pars 2. durat vsque ad finem tit. Prima pars subdiuiditur in partes duas. Primò ponit quæ sunt illæ personæ, quæ non agunt suo nomine. Secundò ponit quæ non possunt agere suo vel alieno nomine, & durat vsq; ad §. cæteræ. a. In prima parte ponit, quæ sunt illæ personæ quæ non possunt agere suo vel alieno nõe. Et prima persona, quæ hic enumeratur est seruus: & ideo de seruo hic est agendum et videndum. et primò, vtrum seruus possit iudicio interesse? Respondeo, & dico quod non: quia pro mortuo reputatur de iure ciuili. Sed nunquid potest iudicio interesse cum consensu domini sui? quidam dicunt indistinctè quod sic. Alij dicunt, et melius, quod non, etiam cum consensu domini sui. Sed tamẽ aliqui habent arg. dicendo, quod potest cum consensu domini: quia filius in potestate patris existens, duntamen sit maior 25. an. potest iudicio interesse cum consensu patris: ergo erit ita in seruo. Tamen tu dicas, et melius quod non, est secus in filio: nam quando filius facit cum patris consensu, reputatur pro homine: sed quando non facit cum patris consensu, reputatur pro medio homine? sed seruus semper pro mortuo. Fallit tamen in casibus, in quibus seruus potest iudicio interesse. Primus casus est in causa alimentorum, s. relictorum modò causa, aliâs fauore alimentorum potest iudicio interesse. Secundus casus est,

Seruus an possit esse in iudicio.

quando se ad libertatem voluit prouocare,& tunc fauore libertatis pōt,& efficitur actor. Tertius casus est,qn̄ sibi vult defendere libertatē,modò potest iudicio interesse fauore libertatis,& tunc efficitur reus.Quartus casus est,qn̄ vult defendere posses.dn̄i sui absentis & indefensi.Dicit.n. qn̄ vult defendere posses.dn̄i sui absentis:quia si esset præsens,tunc non posset iudicio interesse.Dicit indefensi: qa si haberet procu.ad hoc constitutum,tunc non posset iudicio interesse.Quia hic fit mentio de possessione, modo volo q̄rere aliqua de interdi.Primò quotuplex sit interdi. & dico ꝙ interdi.est triplex:nā quoddam est interdi.quod appellatur adipiscendæ possessionis: & istud est duplex, s. quorum bonorum: & istud vtile est illis, qui sibi possessionē acquirere volunt.Aliud est interdi.adipiscendæ possessionis,& istud est quorum legatorum:& tunc istud habet locum,& competit hæredi contra legatarium,qui occupauit rē sibi legatam sua authoritate?& datur qn̄q; vt p̄iudicet sibi in proprietate,& in possessione:vt est qn̄ legatarius occupauit legatum sine verbo hæredis post additam hæreditatē:& qn̄q; datur,vt præiudicet sibi in possessiōe: vt est,qn̄ legatarius occupauit ante aditam hæreditatem sine verbo hæredis:modò debet reddere rem hæredi,&postmodum petere eam:hæc omnia notantur siue p̄bantur in Flore testa.sub rubr.de legatis.Aliud est interdi. quod appellatur retinendę possessionis,& istud est duplex:nam quædam est,quod appellatur vti possidetis,& tunc habet locū quando fit q̄stio de re immobili,vt de domo,terra, vel vinea:vt quando vnus dicit se possidere,modo fit primò q̄stio de possessione,ante quàm alia denuntient partes. Aliud est interdi.quod appellatur vtrobi:&istud habet locum quando fit quæstio de possessione rerum mobilium vt in iumentis, animalib. & seruis. Sed ponamus quod primò volo agere petitorio,q̄ possessorio,nunquid possum?certè sic,& ecōuerso:Primò possessorio, & posteà petitorio. tūc possum,& maximè in seruis.Aliud est interdi.quod appellatur recuperandæ possessionis, & istud appellatur vnde vi:& habet locum,quando quis est deiectus de possessione & ista diuisio interdi.colligitur Insti.de interdi.§. sequens diuisio.Ista est alia persona,quæ non potest iudicio interesse, s.

Interdictum quotuplex est.

Interdictum retinendæ possessionis.

Interdictum vtrobi.

Interdictum recuperandæ possessionis.

esse,s.filiusfa. Vnde quæritur iuuenis primò in litera à do. Rol. Do. Rola. dicatis mihi, nunquid filiusfa, possit iudicio interesse? dicit litera quod non, nisi cum consensu patris. Secundò quæritur iuuenis, sed fallitne hoc in aliquo casu? dico quod sic, si vult cum patre litigare, tamen venia petita, & concessa. Tertiò quærit iuuenis: Sed nunquid potest de aduentitio? dico non, sed pater potest ꝓ eo litigare: vbi pater vellet ire, ibi filius deberet ire. Quartò quærit iuuenis: Sed nunquid in ꝓfectitio potest ire ad iudicium? dicit litera quod non: quia pater cogitur ire oib. suis ꝓpriis expẽsis ipso inuito. Sed super isto §. vt plenè notificetur, volo q̃rere duo. Primò, vtrum filiusfa. possit iudicio interesse. Secundò, formabo aliquas q̃st. ad materiam nostri §. facientes. De primo, vtrum filiusfa. possit iudicio interesse? & ad eius plenam euidentiam distinguendum est: quia aut tu q̃ris de filio emancipato, aut de filio in patria potestate existente. Si de filio emancipato, dico ꝙ põt, tam cum patre, q̃ cum alio quocunq; extraneo, & non requiritur patris cõsensus. Vnum tñ scias, ꝙ h. e. verum quod potest iudicio interesse, duntñ non habeat illud iuris impedimentum, sc. ꝙ non sit minor, furiosus, mentecaptus, vel surdus, ꝓdigus, vel apostata. Et quod dico cum patre litigare, h. e. verum duntamen faciat, venia petita, & concessa, qui si non esset petita, & esset concessa: vel esset petita, & non esset concessa, tunc castigatur siue punitur in 50. aureis: & si nõ põt soluere, castigatur in personã: vt Inst. de pœna temere litigãtium. Et quæ dico de patre, eadem intelligas de matre, auo, vel proauo paterno, & etiam de quolibet ascendente. Et quæ dico de filio. eadem intelligas de filia, nepote vel nepte, pronepote & ꝓnepte: quia de similib. ad similia idẽ est iudicium, vt Insti. de legitima patro. tute. in prin. Si a. tu quæris de filio existente in pàtria potestate, tunc subdistingue: quia aut vult litigare cum patre, matre, auo vel proauo paterno, vel materno, & tunc non potest: quia istud est vnum ius, ꝙ habet pater erga filiũ: vt no. Insti. de pa. pote. in quadẽ glo. ibi signata super §. ius. a. põtatis. Etiã alia rõe non põt cum patre litigare: quia vno & eadẽ videtur persona patris & filij iuris ciuilis fictione vel interpretatione: vt Instit de inuti. stipu. §. si quid sibi. Etiam alia ratio-

Filiusf. an possit interesse iudicio.

ne nō poteſt cū patre litigare: quia inter patrē & filiū non poſſet eſſe lis, quęſt, vel iudiciū, vel obligatio: vt Inſti. titu. pręalleg. §. præterea inutilis eſt cōtractus, nec poſſet eſſe iudiciū inter patrē & filiū in agendo, nec in defēdēdo. Fallit tñ in caſib. in quib. filius cum patre poteſt iudicio intereſſe. Primus caſus eſt in caſtrenſi vel quaſi caſtrēſi peculio. 2. caſus eſt in cauſa alimentorū. 3. caſus eſt in caſib. in quib. pater cogitur filium emancipare qui caſus notatur. Inſti. quib. modis ſol ius pa. pote. §. fi. 4. caſus de filiatione, vt quando dico te eſſe meū filiū. tu verò negas. Sed tñ. in iſto caſu diſtingue, vt diſtinguit quędā glo. poſita Inſti. de pa. pote. quia aut detinetur ab aliquo volens, aut ab aliquo inuitus, aut à nullo. Si à nullo detinetur, tunc datur rei vendicatio de iure Romano. Si ab aliquo volens, tunc egam iudicis officio. Si a. detinetur ab aliquo inuitus, tūc habet locum interdictū de lib. exhibendis. 5. caſus eſt quādo agit alieno nomine contra patrem. Vnū tñ ſcias, quòd in iſtis caſib. quib. filius poteſt actionem intentare contra patrem in iudicio: hoc eſt verū, duntamen venia ſit petita, & conceſſa, alias ſi facit ſine venia petita & conceſſa, punitur in quinquaginta aureis: & ſi non poteſt ſoluere, caſtigatur in perſonā: vt Inſti. de pœna temere litigantiū. §. fin. Si a. cū extraneo vult litigare, & tūc ſubdiſtingue: quia aut vult litigare cum extraneo de caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi, aut de aduētitio aut profectitio. Si de caſtenſi vel quaſi caſtrenſi, tūc poteſt: quia in eo reputatur paterfamiliàs. Si in profectitio, tunc non poteſt: quia nihil ad eū ſpectat. etiā cum patris conſenſu. Si de aduentitio tūc diſtingue: quia aut filius habet vſumfructum & proprietatem, & tunc poteſt cum conſenſu & volūtate patris. & pater cogitur conſentire filio agenti: aut filius habet nudam proprietatem, pater verò vſufructū, & tunc pater debet agere, & filius cōſentire ꝑpter authoritatē in agentibus & fugientibus: pater quidem moueat, & ſuſcipiat actionē: duntamen præueniat filiorū conſenſus, niſi ſint inpuberes, vel longe abſint. Sed fallit in caſib. in quib. filius fa. poteſt iudicio intereſſe ſine patris conſenſu. Primus caſus eſt, quando filiusfamilias vult accuſare adulterum vel adulterā, tunc poteſt: vt ff. ad l. Iul. de adult. l. filiusfa. 2. caſus eſt, ſi pater

Caſus in quib. filius poteſt intereſſe cū patre in iudiciis.

eſt

est absens,& tanquam sui iuris agit. 3. casus est, quando vult agere actione mandati contra aliquem. 4. casus est. quando vult agere actione depositi. 5. casus est, si agit pro iniuria sibi facta, vel vxori suæ. 6. casus est, si agit pro furto sibi facto: vt Instit. de interdictis. §. fin. 7. casus est, si pater est vitæ suspectæ, modò potest agere eo præsente, & cōtradicente: vt ff. de procur. l. filius. §. si filia. 8. casus est in castrensi vel quasi castrensi: quia quodammodo reputatur paterf. quantū ad istud castrense, vt ff. ad Macedo. l. j. §. fin. Sed hic datur bonū cōsiliū, quòd quando tu vis agere cōtra filiū occasione peculij, sui tu debes cōsiderare, quod peculiū est: an sit peculiū castrense, an quasi castrense, tunc securè conueniatur filius. Si est profectitium peculiū, tūc conueniatur pater. Si aduentitium peculium, considera si pater habet vsumf. & filius nudam proprietatē: & tunc conueniatur pater. Si a. filius habet vsumfructum & proprietatē: quod esse potest in multis casibus, quos hic non recito causa breuitatis: & tunc conueniatur filius tñ cum consensu patris, vt melius sit tibi cautum, & lis sine omni suspicione procedat: non a. debet conueniri pater, quia in illa causa pater non habet aliquod ius. De secundo forma re aliquas quæst. quarum prima talis est. Quæritur, si mouetur quæstio de aduentitio peculio, in quo pater habet vsumfructum, filius verò nudā proprietatē, quis debet ad iudicium ire, an pater, an filius? & dico quod pater tenetur ire ad causā filij: & cogitur ei consentire, & etiam suis expē. debet pater litigare: quia qui cōmodum sentit, incommodum sentire debet: vt no. Insti. de legi. pa. tute, in princ. Et vbi cessionis est emolumētū, ibi et onus tutelæ esse debet: vt in eo. ti. 2. quæstio talis est. Ponamus quòd filiusfa. habet aduentitium peculium, & vult iudicio interesse cū patris consēsu, & est minor xxv. annis, modò quęritur an possit? Quidam dicūt quòd sic, quia habet consensū paternū. Alij dicunt ꝙ non, & melius dicūt: quia habet duplex impedimētū: impedimētū minoris ætatis, & impedimentum patriæ potestatis. Sed tñ hoc filiof. datur consilium quòd ipse accipiat curatorē litis & detur curator liti, non autem ipsi filiof. Tertia quæst. talis est. Ponamus ꝙ filiusf. vult iudicio interesse nōe alieno sine patris consensu, vt quia

tanquam proc.syndicus,tutor,vel curator vult iudicio interesse,nunquid potest? Quidam dicunt quod non. quia quod per me non possum,multo magis nec per alium: qa ipse est filiusfa. & non potest per se iudicio interesse, ergo nec per alium. Alij dicunt,& melius,quod sic:quia ipse nō repræsentat personam suam,sed personam extraneam. Et qui per alium facit,per seipsum facere videtur,vt Insti. de iure natura.gen.& ciui.§.constat. a.etiam alia ratione: qa iste est casus in quo quandoq; possum per alium,& per me facere non possum:vt Insti.qui.mo.ma.nō.licet. §.cùm ergo criminis. Quarta quæstio talis est: Ponamus quod pater dat filio gnalem consensum.vt ipse possit amodo in oī causa consistere,nunquid valet talis consensus generalis? Quidam tenent indistinctè quod non:quia generale iuramentum factum in contractu à minore, ipsi minori non pīudicat in aliis contr. Alij indistinctè dicunt quod sic. Alij distingunt:quia aut pater consentit generaliter tm̄ et non valet:aut consentit specialiter:& tunc valet. Quinta qstio talis est.Si pater potest interponere authoritatem p epistolam,vel per nuntium. Quidam dicunt indistinctè ꝙ sic. Alij tenent,& melius,quod non. Et habent argu.simile in tutore pupilli,nam tutor non potest in absentia pupilli,nec per epistolam,nec per nuntium authoritatem interponere:vt Insti.de àutho,tu.& cu.§.tutor & hoc de filiofa. Ista est alia persona,quæ non potest iudicio interesse.s. furiosqs. Vnde quæritur,vtrum furiosus vel mentecaptus possit iudicio interesse? & dico quod non: quia caret sensu et intellectu,nec vllum negotium rectè gerit?vt Insti.de inutilibus stip.§.neq; mutum stipulari,neq; pacisci,nisi heberet dilucida interualla, nam tunc bene posset iudicio interesse in illo temporis interuallo:sed dum sunt in furore vel dementia,non possunt iudicio interesse. Sed qūo fiet, si furiosus debet mihi aliquid,vel econtrà, perdet sibi ius suum,& ego meum?dico quod datur ei curator. Ista est alia persona quæ non potest iudicio interesse, sicut est minor xxv.an.Et circa idem duo volo quærere. Primò vtrum minor 25. an.possit iudicio interesse. Secundò, formare aliquas qst.de 1.vtrum minor 25. an,possit iudicio interesse? distingue:

Furiosus an possit interesse iudicio.

Minor viginti quinq̄ annis an possit interesse iudicio.

distingue: quia aut est minor infans, aut proximus infantiæ, aut proximus pubertati, aut est adultus. Si est infans, & tunc nullo modo potest, etiam cũ tutoris authoritate. Si est proximus infantiæ, vel proximus pubertati: & tunc nõ potest, nisi cũ tutoris authoritate. Si est adultus, & tũc potest, si habet curatorem: et si non habet, accipere cogitur: quia inuiti adolescẽtes curatorẽ nõ accipiunt. præterquàm ad lites: vt Insti. de cura. datis & cõfirmandis. in prin. Fallit etiã & casib. in quib. minor pupillus potest iudicio interesse sine tutoris authoritate. 1. casus est interdicto adipiscendæ possessionis. 2. casus est, quando agit in libero homine exhibendo: nam illud est populum: nam competit cuilibet de populo. 3. casus est, quando vult agere de lib. exhibendis. Et aliud est, interdictũ de lib. deducendis. & ista duo cõpetunt solùm parentib. De 2. s. formare quasdam quæst. quarum prima talis est. Quæritur, si quæst. est de ætate, quis habet probare, an minor an pars aduersa? distingue: quia aut quilibet proponit affirmatiuam, & tunc ipse minor habet se probare maiorem: qnia qui semel fuit, semper esse putatur. Aut quilibet ꝓponit negatiuam, & tũc iudex habet imponere necessitatẽ, cui vult. Aut vnus proponit affirmatiuã, & alter negatiuã, & tunc debet probare affirmans: quia affirmanti, & non neganti, incumbit onus probationis. Tamẽ hic datur consiliũ, quod tu facias ꝙ iudex pronuntiet eũ esse maiorẽ, si ipse affirmat, & dicit se esse maiorem. 2. quæst. est nunquid minor possit firmare iudicium per iuramẽtũ? hic sunt opiniones. Quidã dicunt ꝙ nõ: qua debet iudicio interesse cũ tutoris authoritate: & sine curatoris authoritate iudicium est irritũ, & iuramẽtum debet fieri spõte. & nõ coactè: ergo nõ potest. Alij tenent quòd sic, propter Authenticã Federici Imperatoris, quod iuramentum debet à minore præstitum nõ solũ valet in cõtractib. & pactis, sed etiã in iudiciis. Tertia quæst. est: Quidã fuit in iudicio cum minore, & lata fuit sententia, nunquid valet illa sentẽtia? distingue: quia aut fuit lata pro minore, aut contra minorem. Si contra minorẽ, & tunc non valet: quia ei imputaretur, qui fuit in iudicio cũ minore. Et dãnum, quod quis sua culpa sentit, sibi imputare debet: vt Insti. qui. mo. re contrahitur oblig. §.

Qui debet probare ætatem.

ꝑtereà & is apud quē.& de rerum di.§.ex diuerso.Si a.fuit lata ꝓ minore,& tunc valet,& h.e.verum, si lata fuit sententia tpe minoris ætatis,si.a.non fuit lata tpe minoris, tunc valet & tenet:siue sit lata ꝓ eo,siue contra eum. Quarta q̄stio talis est:Quæritur,si iudex cogitur ire vsq; ad definitiuā sen.vel ꝓnuntiare iudicium nullum esse, si q̄stio est cum minore?Quidā dicunt ꝙ debet ꝓnuntiare iudicium nullum esse quia illud,ꝙ fit cum minore,non valet.Alij tenent,ꝙ iudex debet ꝓnuntiare secundum allegata& ꝓbata:qa ei imputatur,qui litigauit cum minore. Et dānum.q̄d quis sua culpa sentit,sibi imputare debet:vt Inst.de fide iusso.§.si plures.& de soci.§.soci⁹.Et etiā alia rōe debet iudex ꝓnuntiare:quia q̄d factū est,ꝓ infecto haberi non pōt. Ista est alia ꝑsona, quæ iudicio interesse non pōt.s. monachus,& quilibet regularis ꝓfessus non pōt iudicio interesse:quia de iure ciuili mortui reputantur,nisi syndicus:quia tunc syndicario noīe pōt ire ad iudicium.Sed hic q̄ro,nunquid monachus vel alia regularis ꝑsona patiatur citationem?dico ꝙ sic:sed non pōt se venire ad defendēdum,imò syndicus pro eo debet,& pōt venire ad iudicium,& q̄ dico de monacho,eadē intelligas de tutore & cura.suspecto. Ista est alia persona,q̄ non pōt iudicio interesse.s.excōmunicatus & bannit⁹:nā isti non possunt stare in iudicio in agēdo,sed bene possunt venire ad defensionem:nec nocet sibi si accusator obiciit,qūo reus est excōmunicat⁹ vel bannit⁹ sed alieno noīe litigant hi.Ista est secunda pars in q̄ ponit certas personas,q̄ litigant noīe alieno.Ista non egent magna expositione,qa litera satis apertè ponit.Sed expedit solùm videre de negotiorum gestore,& de proc.Et primò de negotiorum gestore,q̄ro vtrum gestor negotiorum possit pro dn̄o iudicio interesse distingue,quia aut ipse est de cōiunctis aut non.Si est de coniunctis,vt est frater, tunc pōt agere.Si nō est de coniūctis,aut tunc vult interesse iudicio in defendendo,& tunc pōt:aut in agendo,&tunc non pōt: qa nemo pōt actionē alteri⁹ intentare sine mādato,nisi sit de cōiunctis:vt Inst.de satisda.§.sinautē ꝑ ꝓc.De ꝓc.Quæro vtrū ꝓc.ad negotia constitutus,possit iudicio interesse ꝓ dn̄o suo?dico ꝙ sic:in agēdo:in defēdēdo verò nō pōt,nisi habeat mādatū speciale vel ḡnale ad lites,& ad negotia.

Monachus an possit interesse iudicio.

Excōmunicatus an possit stare in iudicio.

Tracta. de negotiorum gestore.

De procuratore.

Qua

Quæ sint acta ciuilium iudiciorum

LIcet circa ciuilia iudicia multa concurrant. hæc tamen vt plurimum contingere solent, s. quia aditur ab actore competens iudex, citatur reus, & proclamatur ipsius defensio, offertur libellus, recusatur iudex, opponuntur exceptiones, fiunt interrogationes ante litem contestatam, satisdatur à reis suspectis, & cauetur à procu. de rato, & illis, qui pro aliis agunt, vel eos defendunt, contestatur lis, iuratur de calumnia, statuuntur termini, fiunt positiones & responsiones, producuntur testes & probationes, eduntur instru. datis suspectis habetur consilium, feruntur sententiæ definitiuæ & interlocutorię, appellatur, mandantur sententiæ executioni. De quibus omnibus breuiter est videndum.

Quæ sint acta ciuilium iudiciorum. *Rub.*

IStе tit. continuatur ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus in pcedentib. de trib. personis in iudicio ciuili necessariis, s. de actore, reo, & iudice. Nunc restat videre de actis ciuilib. s. q̄ sint acta ciuilia in iudicio necessaria. & hoc clare ponit rub. cùm dicit quæ sunt acta ciuilia. Iste ti. non eget expositione, sed solùm ponit ordinem iudiciorum: et primò aditur ab actore competens iudex. Secundò citatur reus ad iudicium. & proclamatur eius defensio, offertur libellus, & hoc per authen. ei offeratur libellus, qui ad iudicium vocatur, et 20. dierum gaudeat induciis, recusatur iudicis audientia: quia periculosum est, et tristes sortiri solẽt euentus, sub iudice litigare suspecto: opponuntur exceptiones ante litem contestatam, satisdatur à reis suspectis, & cauetur à proc. de rato, & ab illis, qui pro aliis agunt, siue alios defendunt, contestatur lis, libello oblato iuratur de calumnia, statuuntur termini, fiunt positiones et responsiones, producuntur testes & probationes, et eduntur instrumenta in causa. Datis suspectis iudex habet consilium, si vult, sed non cogitur: feruntur sententiæ definitiuæ & interlocutoriæ, appellatur à sententia, si qua partium sentit se grauatam. Vltimò, mandatur sententia executioni. De quibus omnibus per ordinem est videndum.

Quem iudicem actor adire debet.

ADibit actor iudicem competentem, id est, habentem iurisdi. ordinariam vel delegatam, & talem, qui iudex

esse possit, vt superius di. est. Adibit vtiq; iudicē rei, h.e. p̄sidentē, in foro rei: quia actor forum rei, & non reus forum actoris, sequi debet. Vnde Bo. actor Florentinū reum conuenire debet sub iudice Florentino: nisi contr. vel quasi cō tractum, aut delictum, vel quasi delictum sit Bo. factū: vel nisi res, de qua litigatur, sit de iurisdi. Bo. quia his casib. potest Florentinus in foro Bono. conueniri. Item potest reus conueniri sub iudice, qui præest loco, in quo promisit solutionem facere. Vnde si Florentinus promisit Bo. solutionem facere non potest Florentiæ, nec sub Florentino iudice conueniri. Veruntamen si reus tractus ad forum actoris contestatus est voluntariè litem sub iudice actoris, ex ipsa litis contestatione visus est consensisse in eum. Vnde super aliquo litis processu nō poterit ex tunc ipsum iudicem declinare, debet etiam conueniri clericus sub episcopo suo vel prælato ex priuil. clericatus, licet de iure cōi subiectus sit iudici seculari. Sed per priuile. clericatus potest secularem iudicem declinare, cui priuile. renuntiari non potest. Item scholaris debet sub D. suo conueniri, & miles armatæ militiæ sub magistro militū, & sic actor forū rei seq. debet.

Quem iudicem actor adire debet. *Rubrica.*

CONtinuatur iste tit. ad præcedentia tali forma: Nos suprà vidimus in tit. præcedenti, q̄ multa sunt p̄paratoria ad iudicium, sed quia actor primò debet considerare habere competentē iudicem. Meritò de cōpetenti iudice hic est agendum. hoc clarè ponit Rub. cùm dicit, quem iudicem actor adire debet. Hoc p̄misso iste tit. duo ponit et sic diuiditur in partes duas. In 1. parte ponit quē iudicē actor adire debet: et hæc durat vsq; ad §. ibi prope: quia actor forum rei sequitur. Ibi pars 2. in qua ponit vnam regulam et casus exceptuatos à regula, et sic ad euidentiam huius tit. volo quærere duo, prout duo ponit. Primo, quem iudicem actor adire debet. Secundò, ponit vnam regulam, & casus exceptuatos à regula. De primo, quē iudicem actor adire debet? & dico, quod iudicem competentem: sed ad hoc vt iudex dicatur competens, tria sunt necessaria. Primò, quod habeat iurisdi. ordinariam, delegatam, vel subdelegatam: sed quō possit esse, quod quis habeat iurisdi. istam, suprà habuimus

Actor quē iudicē debet adire.

mus

mus in tit. qui possunt, vel non possunt iudices esse. Secundum est necessarium, quod habeat personam habilē ad cognoscendum: vt quia non sit minor, non mutus, non surdꝰ non mulier, non seruus, non pater in causa filij, & econtra alias non esset competens iudex. Tertium est necessarium, quod habeat iurisdi. super reo conuento: nam licet habet iurisdi. ordinariam, delegatam, vel subdelegatam: & sit persona habilis. non tñ est competens: nā de necessitate oportet, quod iudex habeat iurisdi. super reo conuento, et quod reus sit de foro iudicis, aliàs non esset competens. Sed qũo esse potest, quod quis sit de iurisdi. alterius? Dico quod tribus modis quis efficitur de iurisdi. alterius, & sortitur forũ alienum. Primo modo rōe originis propriæ vel paternæ, vbi quis nascitur, vel vbi pater traxit originem. Secundo modo rōe domicilli, s. vbi quis habet talem & familiam. Tertio modo ratione fortunę, h. e. ratione bonorum, quę quis possidet in ciuitate. De a. s. ponere vnam regulam, & casus exceptuatos à regula. Et regula talis est: Actor sequitur forum rei, & non reus forum actoris. C. de iurisdi. om. iud. l. in criminali, &c. sanè extrà, de foro compe. Et quod dico, actor sequitur forum rei. i. iurisdi. Fallit tamen in casibus in quib. quis potest conueniri alibi quàm in suo foro. Primus casus est causa contr. i. vbi cōtraxit quis; vt si mutuaui forensi cent. in Bon. & ipse vult alibi conueniri, non potest nisi in Bon. Alij tamen exponunt ratione contr. i. ratione mercationis contractę: tamen conuentum distingue: quia aut ille, qui contraxit est aduena, aut non. Si est aduena, et tunc non potest ibi conueniri, nisi coram suo iudice: quia damnosum esset mercatoribus tot locis conueniri posse, quot quis nauigat, & iter facit. Si a. est aduena, vt quia contraxit moram: & tunc potest alibi conueniri, quàm in suo foro ratione contr. Secundus casus est ratione quasi contr. vtputà, quidam Florentinus gessit tanquam tutor vel curator negotia cuiusdam Bo. modo potest ibi conueniri. Tertius casus est ratione delicti, vtputa, forensis facit aliquod delictum. modo pōt conueniri corā non suo iudice: qa vbi quis deliquit, ibi puniatur. Quartꝰ casus est, rōe quasi delicti, vtputà, iudex per imprudentiā malam tulit sententiam. Et no. per imprupentiā malam siue falsum condidit instr.

Quot modis quis sortitur forũ alienum.

Regula cũ suis fallētiis

modo ratione quasi delicti potest alibi quam in suo foro conueniri. 5. casus est ratione matrimonij, vt Bon. accepit Florentinam in vxorē, modò illa Florentina potest cōueniri coram non suo iudice ratione matrimonij. 6. casus est ratione cōmunis patriæ, vt si inuenio debitorē meū in ciuitate Roma, ibi possum ipsum cōuenire: quia Romana ciuitas est cōmunis patria omniū. 7. casus est ratione solutionis destinatæ. Fallit etiā in casib. in quib. quis nō potest cōueniri in suo foro. & litera dat tria exēpla. Primum exēplum est in scholari: nā scholaris propter larem est Bō. tñ non potest conueniri sub iudice Bono. quia scholaris habet tres iudices, sub quib. potest cōueniri, vt habemus infra in tract. notul. sub rubr. de renuntiat. §. beneficium fori, quod cōpetit scholarib. 2. exemplū est in clerico: nā clericus est de iurisdictione Bon. tñ. non potest conueniri sub iudice seculari. Sed hic formatur quæst. Ponamus, q clericus litigauit, & litigat coram iudice seculari, & non allegauit beneficium suum, in sententia vult allegare, quęritur an possit? Quidam dicunt quod non, quia imputetur ei: quia damnum, quod quis sua culpa sentit sibi imputare debet: vt Insti. de rerū diui. §. sed ex diuerso, & fideiussorib. §. plures. & de societate. §. socius. Alij dicunt, quod si clericus vellet sponte litigare non posset. Alij distinguūt, aut apparet ipsum esse clericum, & tunc nō valet sentētia: aut non apparet ipsum esse clericum, & tunc valet sentētia. 3. exemplum est in milite: nam miles non potest conueniri coram iudice seculari, sed coram magistro militū: nā olim erat vnus, qui præerat militib. Tamen hic datur bonū cōsilium, quòd quando scholaris, clericus, vel miles conuentus est sub suo non iudice, quod nunquā debeat corā illo iudice affirmare, vel negare: quia incontinēti lis esset cōtestata, si negaret vel affirmaret: & post litis contestationem non posset iudicis audientiam declinare.

De rei citatione.

Citare enim reū, est ipsum vocare, vt veniat in ius corā iudice respōs. Citationes huiusmodi à iudicib. ecclesi. fiunt per literas, à secularib. per nuntium cōmunis. Vocari potest in ius oīs persona, cui nō est prohibitū: Quibus a. prohibitū sit, supra habes in rubrica, de eis, qui non possūt

iudicio

iudicio interesse. Veruntamẽ vocatio in ius reprobatur multis modis. Aliquando ratione iudicis, Aliquãdo ratiõe actoris. Aliqando rõe causæ seu negotij. Aliquãdo mista ratione. Ratione vtiq; iudicis, vt quia iudex esse non possit, vel quia certum sit reum non esse de foro suo. Secus si dubitatur: quia tunc debet reus cõparere saltẽ allegaturus suum priuil. ne videatur iudicẽ cõtẽnere. Ratione actoris, vt quia actor non sit habilis persona ad agendũ, eò qđ seruus est, vel quia sit mulier, vel miles, qui procuratorio nomine alterius vocãt, cùm non possunt esse procuratores. Ratione negotij, vt quia sit de his, de quib. iudiciũ esse nõ possit, vt de Sole & Luna. Mixta ratione reprobatur vocatio, id est, consideratione oĩm & simul prædictarum triũ personarũ, vel duarũ ex his, videlicet, si vocans, vel vocat⁹ sit de lib. iudicis. vel quia pater est, qui vocat filium in potestate existentẽ, vel econuerso. Vel si vocatur illa mulier coram illo iudice, cũ qua tentauit ea inuita matrimõium contrahere. Itẽ etiã reprobatur in ius vocatio ratione temporis, vt quia tẽpus feriatũ sit. Itẽ ratione loci, quia vocatur quis ad inhonestũ locũ. Itẽ ratione euidẽtis impedimẽti, vel periculi ex parte rei vocati, vel quia sit infirm⁹, vel furiosus, vel quia ei sit periculosus accessus ꝓpter vĩ hostium, vel adgressum latronum, vel inundationes aquarum. Item reprobatur vocatio in ius ratione causæ respiciẽtis ius diuinum, aut pub. vtilitatẽ, vel priuatã, vel ius pub. & hu. vt si vocatur Pontifex, dum faciat sacra, vel illi qui eo tẽpore Pontifici deseruiunt, vel q ducit funus familiare, id est, aliquẽ mortuum de familia sua ad sepulturã: vel illi qui ꝓsequuntur corpus ad eccle. vel, qui facit iusta mortuo, vel si vocetur ille, qui habet merum imperium in ipsum vocãtẽ: vel si vocetur iudex, dum cognoscit de re: vel si vocetur ille, qui transuehitur equo pub. id est, præco, vel qui habet certo loco sisti, non vocetur ad maius tribunal: vel legatus eo tẽpore, quo certum est eum legatum esse. et isti non tenẽtur venire: et si inter locutio fiat contra eos, retractatur. Itẽ not. quòd reus citatus comparere debet die vel hora in citatione sibi statuta, & offerre se iudici, & stare, quia non dicitur venisse, qui nõ stetit. quòd si actor nõ erit præsens, licẽti abitur re⁹ & nõ tenetur posteà redire, nisi iterũ citetur,

De citatione rei. Rubr.

QVia istud est aliud præparatorium ad iudicium in ordine, & ideò potest cõtinuari ad superiora ista forma: De vno præparatorio ad iudicium necessario, in præcedẽtib. est dictum, & declaratum: sed quia est aliud præparatorũ ad iudicium necessarium, s. reum citare, & facere citari, meritò de rei citatione hic agamus. Innuit hæc rubri. cùm dicit, de rei citatione. Ad euidẽtiã huius tituli: Iste titulus quinq; ponit. Et ideo, vt planè pateat eius materia, volo quærere quinq;. Primò, quid sit reum citare. 2. qualiter, & quomodo fiat rei citatio. 3. qui possunt facere citare, & qui possint citari. 4. qualiter fiat citationis retractatio & reuocatio. 5. quid sit officium rei citati. 6. addit quomodo quis citatur, & quoties. De primo, quid est reum citare? Reum citare, est ipsum vocare, vt veniat in ius coram iudice responsurus. Exponamus definitionis verba. Dicit enim, citare est ipsum, s. reum: nam necesse est, vt reus citetur: & ratio est, vt merita causarum partium assertione pãdantur. Et est quæst. vtrum citatio peruenire debeat ad notitiã ipsius rei citati? Quidã dicunt quòd sic, si est peremptoria. Alij dicũt quòd satis sit, si est in loco honesto, vel in camera iudicis: nisi iudex illũ locum elegerit pro loco iudicij, quia tunc posset. Deinde dicit, vt veniat, s. vt veniat personaliter in causa criminali. vel ciuili, vt veniat per alium responsurus, quod facere potest: quia qui per aliũ facit, per seipsum facere videtur: vt Insti. de iure naturali gen. & ciui. §. constat a. ius nostrum. Dicit corã iudice respõsurus, s. compareat coram iudice, & respondeat, s. de iure suo & hæc pro rei citatione multa requiruntur, vt infra patebit in tractatu formarum: De 2. s. qualiter, & quomodo fiat citatio? dico quod fit duobus modis. Vno modo per nũtium. Alio modo per epistolam. Primo modo per nuntiũ, vt est in foro seculari: nam quãdo quis est absens, & debet citari coram iudice seculari, vel coram potestate. tunc citatur per nuntium. 2. modo per epistolam, s. in foro spirituali: nam quãdo debet citari clericus, qui est absens corã iudice spirituali, vt quia coram episcopo, vel eius vicario, modo citatur per epistolam. De 3. qui possunt facere citare? dico quod omnes, qui possunt iudicio interesse in agendo:

Citare reũ quid est.

Qualiter fiat citatio.

&illi possunt facere citare. Sed qui possunt citari? dico quod oîs, qui possunt iudicio interesse in defēdēdo, possūt citari. A contrario sensu illi, qui non possunt iudicio interesse in defēdendo, non possunt citari: quia si scimus, qui nō possunt citari, per consequens scimus, qui non possunt citari: Nam vno contrariorum cognito, reliquum cognoscitur: vt Insti. de his, qui sunt sui vel alieni iuris: in princ. & de tutelis. §. est a. tutela. Et qui sunt illi, qui possunt iudicio interesse tam in agendo quàm in defendēdo, tā suo nomine quàm alieno? supra habuimus sub rubrica, qui possunt, vel qui non possunt iudicio interesse. De 4. §. qualiter fiat citationis retractatio & reuocatio? Et dico quòd multis modis 2. quod nostra litera ponit, & rubrica. primo modo reuocatur ratione rei citati, vt quia nō potest iudicio interesse. Quandoq; ratione iudicis, vt quia non est conpetens iudex: & quia certum est, quòd reus non est de foro iudicis: sed tn̄ reus ire debet & allegare suum beneficium, ne videatur iudicē contētare, vel contēnere. Quādoque ratione actoris, vt quia non sit persona habilis ad agēdum: vt quia est seruus, mulier, vel miles, qui procuratorio nomine agit, & non possit esse procurator. Quandoque ratione negotij, vt quia quæst. est de Sole vel Luna, vel de alia re impossibili. Quādoque mixta ratione, vt quia simul ratione prædictarum trium personarum, vel solum duarum ex his: vt quia sit de lib. iudicis, vel quia pater est, qui vocat filium in patria potestate existentē vel econtrà. Vel si vocatur mulier coram illo iudice, cum qua tentauit eā inuria matrimoniū cōtrahere. qn̄q; rōe tēporis, vt q̄a tēpus est feriatum, & etiā aliis multis modis reuocatur, vt in litera patet, sed causa breuitatis omitto. De 5. §. quòd sit officium rei citati? & dico quod eius officium est, quod quando ipse reus est citatus, quòd veniat ad iudicium, & expectet actorē, donec veniat, & donec licentiabitur: quia si veniret & nō expectaret, non diceretur venisse: quia non dicitur venisse qui non steterit. Et nihil dicitur esse perfectū. donec aliquid superest ad agēdū: vt Insti. qui. mo. testamēta infirmātur. §. ex eo a. solo. Tamē datur consiliū, quādo reus non vult expectare actorē, tūc veniat antè quā iudex ab officio recedat: & si veniret reus antè quā iudex recede-

Qui possunt cōmittere citationem.

Citationum reuocatio qualiter fiat.

ret, & actor non veniret, tūc non recedat ipse reus, nisi primò licentietur à iudice, & faciat hoc scribere in actis quō p̄sentauit se, & licētiatus fuit. De 6 s. quō qs citetur? dico ꝙ q̄nq; quis citatur p nuntium, & capitur: q̄nq; verbo tm̄, vt puta, qn̄ quis citatur solùm verbis, sed non capitur. Q̄nq; re tm̄, vtputà, q̄nquis detinetur, & capitur. Sed fallit in duobus casib. in quib. quis non pōt citari re. Primus casus est, qn̄ est materfa. vel mulier magnæ authoritatis. Secund' casus est, qn̄ debitor est in domo, nā ab ea inuitus extrahi nō debet, & hoc in causa ciuili: sed secus in causa criminali, quia pōt qs capi in oī loco, siue in domo, siue extra domū. Sed quoties debet re' citari? dico ꝙ primo debet citari qs momēto. 2. appellatur mox, & conditionale citatorium. 3. citatur quis, & appellatur citatorium edi. 4. citatur quis, & appellatur citatio perēptoria, quia perimit ius agentis. Sed ponamus ꝙ iudex vult facere primam cit pemptoriā, nunquid pōt? dico ꝙ sic: & pōt 1. 2. & 3. facere perēptoriā, & optimè pōt. Sed quanta dilatio datur inter vnā citationē & aliam? dico ꝙ dabatur olī dilatio 10. dierum: sed hodie habet tēpus 30. dierū. Sed nunqd iudex pōt terminū augmentare vel minuere ad suā volun. dicò ꝙ sic. Vtrūtn̄ scias, ꝙ prima citatio pōt esse continuatiua, si citat' malè respondet nuntio: tn̄ hic datur consiliū, ꝙ qn̄ tu es citat', ꝙ tu bonum responsum habeas nuntio: & rō est, qa semper nuntius refert responsionem domino: & ideo habeas bona verba nuntio.

Qualiter quis citatur.

Citari quoties quis [illegible].

De libelli oblatione.

SI reus citatus comparuit dicens se rōnabiliter defendere velle, oportebit actorē libellum habere paratum, in quo contineatur ipsius intentio, & causa agendi: Et illo ostenso iudici, & à iudice approbato, (quia iudicis officium in libellis recipiendis consistit) offert eum reo, vt re' delibe ret, cedat vel contendat. Debet. n. offerri libellus, postq̄ citatus est reus, tn̄ ante litis contest. non offeratur ei libellus, qui ad iudicium vocatur: & oblato libello, statuet iudex terminum reo ad respòndendum libello. Itē in casib. tn̄ non exigitur libellus, s. qn̄ res sunt breues, vt qn̄ viles sunt personæ: & tunc solet decidi causa per delationem iurisiurandi, vt quia deferat vna pars alteri iurisiurādum. Et aliquando

remit-

remittitur libellus de consensu partium. Reus tamen non tenetur corã nõ suo iudice libellum recipere: imò ante receptionem libelli poterit contra iudicem & actorẽ exceptiones suas proponere: & tam ante libelli receptionem q̃ post iudicem recusare, dummodo hoc fiat ante litis contest. quia post litis contestat. non potest excipere, nec recusare: nam apparet eum sponte sua iudicium subire voluisse.

De libelli oblatione. *Rubrica.*

Iste tit. continuatur ad superiora ista forma: De duobus præparatoriis ad iudicium necessariis in præcedentibus est dictum, & declaratum. Sed quia reo citato ad iudicium peruento offertur libellus, & hoc per authen. offeratur ei libellus. meritò de libello oblatione hic est agendum, & videndum, hoc clarè Rubr. nostra ostendit, cùm dicit, de libelli oblatione. Iste titulus ponit, quod libellus debet offerri reo, vel eius procuratori, vt deliberet an velit cedere vel contendere: & ponit, quòd in quibusdam casib. remittitur libelli oblatio: & ponit, quod lis deciditur aliquando per iurisiu. & ponit quando debet offerri libellus. Sed ad huius tit. euidentiam, vt eius materia plenè pateat, volo q̃rere sex. Primò. quid sit libellus, & quare sic appelletur, & quot noĩb. nuncupetur. Secundò, cui debet offerri libell⁹. à quo, & quando debet offerri. Tertiò, quare datur libell⁹, & quanta dilatio datur ad respondendum libello. quartò, quot sunt necessaria in libello, & dare duo exempla. quintò, si quis formauit libellum & processit, nunquid possit emendare, mutare, vel desistere. Sextò, videre casus, in quib. non datur libellus, & in quib. deciditur lis vel quæstio. De 1. quis est libellus? Et dico quod libellus est paruus liber, seu modica scriptura, intentionem actoris continens, causam agendi denotans, & speciem futuræ litis demonstrans, modò exponamus verba in definitione contenta. Et primò dicit, libellus est paruus liber, seu modica scriptura: nam iste libellus paruam & modicam in se continet scripturam. Dicit. n. intentionem actoris continens: nam in libello continetur tota actoris intentio, vnde plerunque dicit, reus actori: quid petis tu à me? da mihi intentionem tuam, id est libellum. Deinde dicit, causam agendi denotans, *Libellus quid sit.*

& speciẽ futuræ litis demonstrans:nam per libellum demõstratur,& indicatur lis futura. Et appellatur libellus paru' liber,appellatur intentio:nã in libello continetur quid actor intendit.Appellatur petitio,nã in libello continetur quid pedit actor.Qñq; ponitur pro effectu, qñq; ponitur pro actione.Sed in casu nostro accipitur pro intentione. De 2.s.qñ offerri debet libellus?Et dico ꝙ postq̃ reus est citatus,& antequam lis contestatur, & in isto medio interuallo datur.Dico .n.quod postquàm reus est citatus: nam expedit primo quod citetur reus:nã citatio debet libellum ꝓcedere.Dicit.n.antequàm lis contestetur:nã lite contest. non datur libellus.V.G.quando vnus affirmat, vel negat, incontinenti sine libello etiam põt contestari lis super illis verbis,s.quando quis affirmat,fiunt probationes. Sed à quo debet dare libellus?dico quod ab actore siue agat suo nõe,siue alieno nomine,Si agit q̃s suo nomine, debet ipsemet dare libellũ.Si alieno nõe,vtputà,tutorio,curavel ꝓc. nomine:& tunc ipse debet dare,tñ verba proferendum in persona dñi,& qũo agit nomine talis. Si est minor qui agit, ipse dare debet,si vult:potest tñ dare cum tutoris authoritate,si est pupillus.Si est adultus,debet dare cum curatoris authoritate.Sed cui debet offerri libellus? dico ꝙ ipsi reo citato:& hoc per authen. ei offeratur,&c.Sed reus est conuentus,ergo debet sibi offerri libellus,vel eius ꝓc.vel cuicunq; comparenti pro reo citato suo nomine.Sed hic q̃ritur,si sasis est quod det libellum notario de medio vt reus habeat copiã?dico non ꝑ authẽticam ei offeratur,&c.Tñ hic datur consilium,quod proc. semper habeat 3. libellos vnius eiusdémq; tenoris, s.vnum pro actore,alium pro notario de medio,&alterum ꝓ reo conuento,vt deliberet,an velit cedere,vel contendere.De 3.s. quare datur libellus? dico quod duab.de causis.Prima causa est,quia lex mandat, vt voluntas legis pro rõe seruetur:vt Inst.q̃ ex cau.ma. nõ licet.in pri.Secunda causa est,vt reus deliberet,an velit cedere,vel contendere.Sedquanta dilatio datur ad respondẽdum libello?dico quod datur dilatio xx.dierum: & hoc ꝑ authen. ei offeratur,&c.& xx. dierem gaudeat iudiciis & isti dies sunt continui,non.a.vtiles.Tamen iudex de iure potest illud tẽp' augmentare,& minuere ad suum libitum

Libellus quando offerri debet.

Libellus à quo debet offerri.

Libellus cui offertur.

Libellus quare datur.

Sed

Sed tamen de statuto & consuetudine cõis. Bo. datur dilatio 30. dierum. De 4. quod sunt necessaria in forma cuiuslibet libelli, & dare duo exempla? & dico quod sex sunt necessaria. Primò, nomen actoris determinatum . et declaratum in casu nostro, siue agat suo nomine, siue alieno: nam semper concipitur libellus in personam agentis. Secundò est necesse quod appareat nomen rei citati determinatum in casu nostro, si proponit ista verba, agit, & proponit contra & aduersus tales. Sed si proponit ista verba, petit à tali: tunc nomen rei debet poni in casu altero. Tertiò, quod appareat res quæ petitur, si imobilis sit determinata & declarata per loca latera, & confines. Si est mobilis apponere intersignia. Quartò, quod appareat causa siue sit vend. locationis, siue conductionis, vel depositi. Quintò, quod appareat. qua actione agit, siue ex ẽpto, siue ex vendito, vel conducto, vel locato; &c. Sed hodie illud de consuetudine nõ seruatur, quia per causam demonstratur actio: quia valde difficile esse procu. videre, & explorare actionem actori cõpetentẽ. Sextò, ꝙ appareat conclusio. licet aliqui dicunt, ꝙ non est necesse, sed addunt in libello, saluo iure addẽdi vel minuendi, q̃ oĩa ꝓbare intendit omni modo, & via, qua melius põt. Et de hoc possunt plura exhiberi exempla, sed breuitatis causa omitto: qa ꝑ ea, q̃ di. sunt poteris à te ponere exẽplum. De 5. si quis formauit libellum, & ꝓcessit, & vult addere vel minuere, vel à causa desistere, emẽdare, vel mutare libellũ nunqd possit? dico ꝙ ista sunt diuersa, s. mutare emendare, & desistere. Nã mutare est, vt si proponebat vnam actionem, & vult aliã ꝓponere. Sed emendare est, vt si petebã x. modò volo petere xx. Modò dicunt qd si, ꝙ qa quasi noua inchoatur q̃stio. Alij dicunt, ꝙ põt emendare vsq; ad definitiuam sentẽtiam. Alij dicunt, ꝙ si volo accumulare, & nouã actionẽ ꝓponere ꝙ possum: & tunc datur nouæ dilationes. Si a. vult à causa desistere: & dico ꝙ tunc si vult ante litẽ contestatã desistere, ꝙ põt: quia nemo cogitur inuitus agere. Sed post litem contestatã, non põt. Sed hic formatur q̃stio, Ponam⁹ ꝙ libellus est coniunctè conceptus, actor legitimè ꝓbauit de iure suo, ita ꝙ non est nisi facere sententiã, queritur, nunquid iudex debeat ꝓnunciare condẽnando, vel absoluendo? dico ꝙ non: Sed ꝓnun-

Necessaria in quolibet lib.

Casus in quib. libellus nõ offertur.

tiare iudiciũ esse nullum. De 6. s. videre casus in quib. nõ datur libellus, & deciditur lis. Et dicit l. quòd Fallit in trib. casib. I. casus est, quãdo remittitur de voluntate partium, sed iudex non deberet hoc permittere. 2. casus est quando lites sunt breues de consuetudine cõmunis Bono. à xx. solid. infra. 3. casus est quando sunt viles personę, vt puta, meretrices, lenones, & persona infamata: tũc de ciditur lis per iusiurandum. Sed quomodo deciditur lis? dicò quòd per iusiurandum: quia dicit lex, maximum remedium est dirimẽdarum litium iusiurãdum. Sed cui debet offerri iuramẽtum? dico quòd digniori: nã digniora sunt pferẽda. vt Insti. de rerum diui. §. singulorum. & quis potest esse dignior sciẽtià vel ætate? nã quis debet alios antecedere sciẽtia vel ætate, vt in Insti. in procemio §. cùmq; hoc Deò propitio. vel dignior est clericus, quàm laicus quo ad iuramẽtum: vel etiã dignior est diues quàm pauper: quia verisimile est quòd pauper ꝓ modico peieraret ꝓpter paupertatẽ. Forma libelli. Corã vobis do. Ioan. iudice & asses. do. R. Potestã. Bono. ad bãch. Leonis. Ego Ia. filius talis, peto & ago contra & aduersus P. filium quondã talis dicẽs & asserens me vendidisse sibi talẽ domũ balchonatã positã in tali loco, qui dicitur, Vallis obscura. cuius tales dicuntur confines, &c. ꝓ pretio cẽtum lib. Bon. dedi & tradi. ex causa vẽditionis. Itẽ dictã domum negat, & hucusq; negauit me supradictum sibi vendidisse: quare peto à vobis, domine iudex, vt per vos & vestum officium dictum P. supradictum debeatis condẽnare, & astringere, vt dictã domum, vel ptium, mihi debeat tradere: Et hæc omnia probare intendo omni modo, & via, qua melius poterit de iure probari.

Libellorũ forma.

De iudicis recusatione.

REus conuentus sub aliquo iudice, si illum habet suspectum, recusare potest eum, & alium iudicẽ petere sibi dari, & debet eiusdem recusationis libellum sibi in scriptis offerre: Nec opus est, vt recusationis suæ causã exprimat; & hoc si fuerit iudex secularis: cùm non sit opus ei suspitionis suæ causam probare coram iudice seculari Sed si fuerit iudex delegatus vel subdelegat⁹, necesse habet recusãns exprimere causam suspitionis, vt quia iudex sit inimicus ei, vel quia sit aduersæ parti affinitate coniunctus, & huiusmo

di causam debet reus probare. Vnde ad hoc statuitur ei terminus ad probandum. Ordinarius a. iudex recusari non potest. Et est sciẽdum, quòd causa suspitionis in iudice eccles. non debet probari corã ipso iudice, ne fortè prouocatus abesset, sed corã arbitris ad hoc electis. Vnde recusans debet incontinenti eligere arbitrum pro parte sua. Ipsi verò arbitri debent esse clerici, et nõ laici: Et est ratio, quia censura ecclesi. non cadit in laicum, Veruntamen ipse iudex debet notificare arbitris, quòd partes conuenerunt in ipsos: & debet eis arbitris præfigere terminum certum, infrà quem causam recusationis debeãt terminare. Alioquin extunc iurisdicto in princ. reuertitur ad eundem iudicem. Qui arbitri conuocatis partib. debent eis assignare certum terminum ad probandum exceptionem recusationis, & ad ipsos arbitros oĩa pertinent, quæ ad dictum articulum pertinere noscuntur: & dicuntur ipsi arbitri iuris & non compromissarij. Et hæc vera sunt de iure canonico, quanquàm iura Ciuilia in aliquib. contradicant.

De iudicis recusatione. Rubrica.

CONtinuatur iste titulus ad superiora ista forma: De trib. preparatoriis ad iudicium necessariis est dictum in præcedentibus, & declaratum. Sed cùm tria prima sint expedita & declarata, restat videre de alio præparatorio, s. de iudicis recusatione. demonstrat hoc rubicra, cùm dicit de iudicis recusatione. Sed ad euidentiã huius tituli: Titulus iste diuiditur in partes duas. Primò, ponit vtrum iudex delegatus possit recusari: & durat vsq; ad §. ordinarius. Ibi secunda in qua ponit, vtrum iudex ordinarius possit recusari: & durat vsq; ad finẽ tituli. Iterum 1. pars subdiuiditur in partes duas. In prima parte ponit vtrum possit iudex delegatus secularis recusari: & hæc dura vsq; ad §. sed si fuerit. Ibi 2. pars primæ partis, in qua ponit, quomodo iudex delegatus vel subdelegatus possit recusari, & durat vsq; ad secundam princ. partem. Ad huius tituli euidentiam volo quærere tria. Primò qui sunt, qui possũt iudicem recusare, qui iudices possũt recusari. 2. quando & quo tempore iudex possit recusari. 3. quis sit effectus & virtus recusationis. De primo, qui possũt iudices recusare? & dico, quod reus conuentus siue suo nomine, siue nomine alieno. *Recusare iudices qui possũt.*

sicut tutor.curator,vel pro.& syndicus.Sed quid de actore,nunquid possit recusare?Quidam dicunt,quod non,qa sibi elegit iudicem.Alij dicunt quod potest,qmđm & alij, quia periculosum est sub iudice litigare suspecto. Alij distinguunt, aut ipse est delegatus ad epistolam eius actoris,cui datus est iudex in specie:modo non potest eius audientiam recusare. Aut in genere,& tunc potest. Et q sunt iudices,qui possunt recusari?& dico quod iudex delegatus vel subdelegatus,secundum quod litera dicit, possunt recusari.Sed iudex ordinarius non potest recusari,sed solummodo delegatus vel subdelegatus,siue in causa temporali, siue in causa spirituali recusari pôt. Sed ordinarius iudex non recusatur,quia habet iurisdi.ordinariam super te: & ideo non poteris recusare.Sed quid si grauat me? dico qđ debet expectari,donec erit lata sententia: & tunc appellare à sententia tanquam ab iniqua,vel recurrere ad arbitrium boni viri.De 2.quando est facienda iudicis recusatio? dico quod est facienda ante litē contestatam: & anteq̃ lis contestetur,habes considerare,si ille iudex est tuus inimicus vel alteri parti affinitate coniunctus. Sed qualiter est facienda?dico q̧ est facienda in scriptis,& qñq; cum causa qñq, sine causa.In scriptis facere,vt in formis continetur, sub Rub.de iudicis recusatione qñq; cum causa,vt si recusatur iudicis spiritualis ordinarius delegatus vel subdelegatus: & tunc habes cum causa recusare suspicionis, pp q̃ tu habes eam probare:& si poteris eam probare, non poterit amplius in causa tua cognoscere.Si a. est iudex temporalis vel secularis delegatus,vel subdelegatus,non est causa necessaria:Et rō est,quia prouocatus ad irā semper obest.nā tunc eliguntur arbitri compromissarij ad cognoscendum de causa suspitionis:& vtraq; pars habet sibi arbitrium eligere.Hæc oīa sunt necessaria,non de consuetudine; nā aliud seruatur de consuetudine.Sed soūm habes illud facere, q̧est de consuetudine.De 3.qs est effect⁹ & virt⁹ recusatiōis? Et virtus & effectus est:quia iudicis recusatione ipse iudex non habet plus pōtatem contra te,& non pôt amplius cognoscere in causa tua:quia recusatione facta de iudice suspecto,potestas eius,quam supra te habebat, extinguitur, & authoritas, ac illius suspenditur iudicium,& potestas.

Qui iudices recusari possunt.

Recusatio iudi.

Effectus & virt⁹ recusationis.

De

De exceptionibus.

EXceptio est actionis exclusio, propriè dicta: & hæc dicitur exceptio iuris. Vel exceptio est defensio rei contra intentionem actoris, & hoc impropriè: & talis potest dici exceptio facti, videlicet, quando actor non habet actionē, sed calumniosè agebat. quia tñ nō dicitur exceptio actionis exclusio, eò quod non excluditur actio, vbi nō est. Exceptionū alia declinatoria iudicij, alia dilatoria solutionis, alia perēptoria. Exceptionem declinatoriā opponis, cùm conuenio te coram iudice non tuo: & dicis te non esse de foro illius iudicis. Item, si conuenio te procu. nomine alicuius, tu opponis exceptionem declinatoriam iudicij, dicens me minorem esse 25. an. & ideo non posse me procuratorem esse, & cum huiusmodi procuratore nullū esse iudicium, & similia: Et talis exceptio debet opponi & probari ante litem contestatam, si sciuisti eam tibi cōpetere ab initio. Sed ignorasti, potes eam post sententiam opponere, dicendo sententiam à non competente iudice latam esse, vel nullū fuisse iudiciū cum non legitimo proc. Dilatoriam verò exceptionem solutionis opponis, vt quādo peto à te centū lib. in quib. mihi definitiuè cōdēnatus es ante quatuor menses post latā sententiam: tu opponis exceptionem dilatoriam solutionis, dicens te nō teneri, nisi post quatuor menses: quia de iure cōdēnatus definitiuè habet spacium quatuor mensium ad soluendū: Et hæc debet opponi, vel ante litem contestatā, vel in ipsa contestatione: Probari verò debet, postq̃ actor suam intentationem monstrauerit. Sed perēptoriam exceptionē opponis. quādo totū ius in eū perimis, vt quia petebā â te cētū lib. Tu opposuisti exceptionē perēptoriā, dicens quod feci tibi pactū de nō petendo in perpetuum, vel quod absolutus fueris per sententiā. Et hæc duo possunt de voluntate opponi, vel in ipsa litis contestatione, vel ante vel post litis contestationē, dū modo ante latā sententiā. Sed post latā, nullo modo, nisi fuerit appellatū, quia appellatiōe præcedente, extinguitur ꝓnuntiatum. Probari verò debet post litē contestatā, sed ante sententiam. In casib. tñ. potest opponi post latā sententiā, vt si sit minor xxv. annis. qui petat in hoc restitui, quod exceptionem omisit allegare. Itē ex-

ceptio vt quis damnetur inquantum facere potest, et exceptio falsi. Et Macedoniani. & Velleiani exceptio potest opponi post latam sententiam. Debet.a. probari exceptio si opponitur affirmatiuè ab eo qui opponit eam, sicut est exceptio rei iudicatæ, vel iurisiurandi. Si a. proponitur negatiuè, vt est exceptio non numeratæ pecuniæ, vel non numeratæ dotis, hic debet probare contra quem opponitur, qui dicit se pecuniam vel dotem numerasse.

De exceptionibus. Rubri.

ISte tit. continuatur ad superiora ista forma: De duob. præparatoriis ad iudicium, & etiam de tertio, q̃ fiunt ab actore in præcedentib. est di. & declaratum: Sed quia est aliqđ præparatorium, quod quidem fit a reo sicut excep. proponendo, meritò de excep. hic est agendum. Innuit hoc Rub. cùm dicit, de excep. Ad euidentiam huius tit. Iste tit. diuiditur in partes tres. In prima parte ponit, quid sit exceptio, & incipit ibi: & durat vsq; ad §. excep. alia dilatoria. Ibi pars secunda, in qua ponit vnam excep. diuisionem: & durat vsque ad §. debet. a. probari. Ibi pars tertia, in qua ponit qualiter probantur excep. & durat vsq; ad finem tit. Modò ad euidentiam huius tit. volo quærere 5. Primò quot modis accipiatur exceptio in iure, & quid sit exceptio. Secundò, excep. declinatoria iudicij. Ter. de excep. dilatoria solutionis. Quar. de excep. peremptoria oppositionis. Quin. quis habet probare excep. De 1. quot modis accipitur exceptio in iure? Dico quod duob. modis. s. strictè: largè, quãdo nulla excluditur actio: strictè, qñ p eam excluditur aliqua actio, & tunc sic definitur: Exceptio est actionis exclusio. Nã exceptio vicem obtinet actionis, vt in Inst. de excep. in quadam gl. in prin. n. habemus exempla in Inst. eo. tit. in prin. vt si aliquis promisit tibi per stip. metu aliquid, ex illa stip. acquiritur actio, & est obligatus, & tenetur, tñ ille q promisit, s. reus habet excep. quod metus causa: & sic per except. excluditur actio. Datur aliud exemplum in eo, qui promisit aliquid per dolum alicui, valet promissio, & tenetur: sed habet except. doli. Datur aliud exemplum in mutuo, vt quia quidam fuit confessus habuisse centum ex causa mutui, vel dotis, vel alia causa, sub spe futuræ numerationis

Exceptio quotmodis sumitur in iure.

tamen:

tñ de rei veritate non habuit, sed tñ est obligat⁹, & tenetur. Sed habet excep. non numeratæ pecuniæ. Largè accipitur, quando ponitur ꝓ oĩ defensione iuris, & tunc sic definitur: Exceptio est rei defensio contra intent. princ. actoris. V. G. Ego fui confessus habuisse à te cent. & de rei veritate non habui. Sed tu petis à me illa cen. de facto, & ego me de facto defendo, quod nunq̃ mutuasti, & nihil debeo tibi, & oppono except, non numeratæ pecuniæ vel si verè mutuasti, & ego tibi solui: vel fecisti mihi pactum de vlterius non petendo: posteà tu petis à me debitum, modo ego defendo ꝑ pactum de non petendo mihi à te factum, vel per solutionem à me tibi factam. Hic formatur q̃stio. Quæritur si in instr. apponitur. Talis ꝓmisit mihi cen. sine aliqua except. iuris vel facti, quid operentur ista verba? Quidam dicunt quod nihil operantur: quia gñalis renuntiatio, & generalis promissio non valet. Alij dicunt, et melius, quod ꝓ parte valet, & pro parte non valet. Pro parte valet intm̃ q̄ si vult excep. opponere, s. facti non potest pp illa verba: & pro parte intm̃ non valet, quod si vult except. iuris opponere, nõ obstantib. illis verbis potest, sed tñ. incidit in pœnã si pœna est apposita: quia pœna in pacto inutili prẹstat robur: vt in Insti. de inuti. stip. §. si quis aliũ daturum facturũmue. De 2. prin. s. de exceptione declinatoria iudicij. Et circa idem volo quærere duo. Primò, quæ sit exceptio declinatoria iudicij definiendo, & quare sic appelletur. Secundò. quando est proponenda, & qualiter, & q̃uo est proponenda. De 1. quẹ est exceptio declinatoria iudicij? Et dico quod exceptio declinatoria iudicij est illa, per quam recusatur iudicis audientia. Nam quandocunque quis habet litem & quæsti. coram iudice suspecto, eum habet recusare: & ista excusatio dicitur declinatoria iudicij, & eadem excep. introducta & probata, iudicis foro cedit. Et si quis agit in eum, petit corã suo iudice competente remitti eadẽ actione, probata excep. quæ contingit ratione personæ iudicis, & etiam laico conuento sub iudice spirituali: modò põt eius audientiam declinare, &, nedum ratione personæ iudicis, sed etiam ratione personæ rei. Et appellatur declinatoria iudicij, quia declinatur iudicium, vel ratione personæ iudicis, vel rei. De 2. quando est opponenda ista exceptio *Exceptio declinatoria iudicij.*

Exceptio declinatoria quãdo est opponéda.

declinatoria? Et dico quod ante litẽ contestatam factam sponte: h. e. verum, si sciebat ipsam competere sibi. Sed q̃uo debet eam opponere? Quidam dicunt, quod debet eam opponere oretenus. Alij dicunt, & melius, ꝙ eam debet opponere in scriptis. & ratio est, vt semper appareat q̃uo fuit opposita. Sed quando est proponenda? dico quod ante litẽ contestatam. De 3. prin. mem. s. de exceptione dilatoria solutionis, & circa idem duo. Primò, si sit exceptio dilatoria solutionis, & quare sic appelletur. Secundò, qualiter & q̃uo est opponenda, & quare est opponenda. De 1. quæ est exceptio dilatoria solutionis. Exceptio dilatoria solutionis est illa, quę non semper agentib. ad certum tempus nocumẽtum pstat: vt in Insti. excep. §. appellantur. a. exceptiones.

Exceptio dilatoria quæ sit.

Et esse potest dilatoria duob. modis: vno modo virtute pacti, vt si promisi tibi cent. hinc ad vnum an. tu agis contra me elapso vno mense: modò opponam ego except. dilat. solutionis, non quod ego vellem ius tuum acquirere. sed quod dilatetur terminus, & dilatetur solutio vsq; ad terminum. Secundo modo potest esse dilatoria virtute legis, q̃n quis in personali actione condemnatus est, videlicet, vt soluat alicui cen. & iudex non opposuerit tempus, intra quod solutio fieri debeat, habet 4. menses ad soluendum: si agitur contra eum ante terminum, modo dilatetur terminus & solutio vsq; ad terminum. Et appellatur dilatoria, quia dilatatur tempus.

Exceptio dilatoria quando sit opponenda.

De 2. s. q̃n sit opponenda? Dico ꝙ ante litem contestatam, vel in ipsa lite contestata, non. a. lite cõtestata, quia alàs non posset apponere. Sed q̃uo est opponẽda? Dico quod potest oretenus, & in scriptis: sed melius est eam opponere in scriptis, vt semper appareat, q̃uo in scriptis fuit opposita. Sed quando est opponenda? dico quod ante latam sent. Et hic formatur quæstio. Ponamus quod creditor petit debitum à debitore ante tempus. iste debitor opponit exceptionem dilatoriam solutionis. quæritur quid iuris, & nunquid patiatur creditor aliquam pœnam? Dico quod olim cadebat à iure suo, sed hodie dublicantur inducię: vt in Inst. excep. §. appellantur. a. exceptiones. hodie etiam tenentur reficere expensas à debitore in iudicio factas: nam si habet vnum an. modò habet duos: quia ille, qui petit ante tempus, petit plus: vt in Inst. de excep. eo. §.

Sed

Sed quid de exceptione non numeratæ pecuniæ, nunquid est dilatoria vel tēporalis? Quidam dicunt, quod est dilatoria. Alij dicunt, ꝙ est tēporalis: qa cōpetit infra duos ann. Sed tñ dicendum est, ꝙ anomala: qa non seruat regulā aliarum: vt Inst. de excep. in quadā glo. sup §. appellantur. a. exceptiones. De 4. prin. mem. s. de except. perēptoria, & circa idem quærā duo. Primò, q̄ sit exceptio perempt. & quare sic appellatur. Secundò, qualiter, & qūo sit opponenda, & qualiter est probanda. De 1. q̄ est exceptio perempt. & dico qđ est illa, quæ semper agentib. obstat, & omni tpe nocumentum præstat: vt Inst. de excep. §. appellantur. a. except. verba satis patent, ideo non expono. Et datur exemplum in except. doli, quia oīmodo perimit ius agentis: & sic nomē est consequens rei, vt esse debet. vt Inst. de dona. §. est & aliud. de tute. §. est. a. tutela ius. De 2. s. qñ est opponenda? Et dico ꝙ est opponenda ante litē contestatam: nam post lit. conte. non posset eam opponere. Sed qūo est opponenda? dico ꝙ secundum quosdam est opponenda oretenus. Alij dicunt, & melius, ꝙ est opponenda in scriptis, vt bene appareat. qūo fuit opposita. Sed qñ est ꝓbāda? dico qđ anteq̄ sit conclusum in causa: quia posteà nō posset probare. Sed fallit in casib. in quib. pōt opponi post latam sent. Primus casus est in minore, qui petit restitutionē: nam etiam post latam sent. potest dicere, & probare post latam sent. se esse minorē. Secundus casus est in filiofa qñ vult opponere Macedonianum post latam sent. & potest. & est etiam audiendus. Tertius casus est in muliere, q̄ vult opponere Velleianum sibi competere. Quartus casus est in falso ꝓc. s. qñ tu habuisti falsum ꝓc. & vis opponere, qūo habuisti falsum procu. Quintus casus est, qñ quis vult dicere iudcium fore nullum pp aliq̄ causam. Et isti casus notantur in Instit. de excep. §. appellantur. a. except. in quadam gl. super illo §. signata. De 5. & vlt. prin. mem. s. quis habet probare excep. & dico quod in exceptione reus efficitur actor. Nam semper reus debet probare exceptionem: hoc est verum, si affirmaret: sed si negaret, tunc actor debet probare exceptionem. Ratio est, quia negantis factum per rerum naturam nulla est probatio.

Exceptio peremptoria quæ est.

Quādo est opponenda.

Casus in quib. exceptio peremptoria pōt opponi post latā sē.

Qui probat exceptionē.

De interrogationibus ante litem contest. fiendis.

INterrogationes quædā fiunt ante litē contestatā ad ipsam litē ordinandā: quia non haberet actor viā agendi contra reum, nisi responsione facta ad interrogationē illam, quæ ordinat causam: si causa est de illis, in quib. ipsæ interrogationes faciendæ sunt. quæ quidē interrogationes, licet à quibusdā ponantur decē, a peritiorb. tñ ponuntur duodecim. Prima est, si agit quis contra aliquē vt hæredē: Interrogatur. an sit hæres, respondeat, sum hæres. Et, 2. an sit hæres in solidum, vel pro parte, vel pro quota parte. Si respondeat se esse hæredem insolidum, vel ꝑ certa parte. Si fit tertia. s. qualiter sit hæres. ex test. vel ab intestato, & an per se, vel aliū. Itē fit quarta interrogatio, cùm agitur noxali actione pro dāno dato seruo: quia interrogatur reus, an possideat seruū noxiū. Item fit 5. cùm petitur cautio damni infecti: interrogatur reus, an possideat opꝰ, ex quib. metuitur damū: & si respondeat, quòd possidet, sed non totas, fit continuò sexta, s. pro qua parte possideat eas. Itē fit 7. cùm agitur de damno dato à quadrupede: quia interrogatur reus, an quadrupes sua sit. Itē fit 8. cùm agitur de peculio ex contractu filij vel serui: quia interrogatur pater vel dñs. si apud se habet peculiū filij vel serui. Item fit 9. cùm dubitatur, an aliquis in iudicio couentus sit minor: quia interrogatur de sua ætate. Item fit 10 quando agitur de reali actione, vt quia petatur ab aliquo res aliqua: vnde interrogatur, si possideat rem: Et si respondeat, quòd possidet, sed non totam. Fit 11. s. pro qua parte possidet. Itē generaliter fit 12. vbicūq; æquitas mouerit iudicē,

De interrogationibus ante litem contestatam fiendis, Rubrica.

COntinuatur iste titulus ad superiora ista forma. De quibusdam præparatoriis faciendis ante litem contestatam in præcedentib. est dictum, & declaratum: Sed quia est aliud præparatorium, quod fit ante litē cōtestatam, sicut sunt interrogationes, meritò de interrogationib. quæ fiunt ante litē contestatam est hic agendum, & videndum. Hoc Rub. clarè ponit cùm dicit de interrogationib. quæ fiunt ante litem contestatam. Ad euidentiam huius tituli volo quærere duo. Primò quæ differentia sit inter istum

titulum

titulum, & illum positum sub rubri. de interrogationib. & responsionibus, quæ fiunt post litem contestatam. 2. videre de vnaquaq; interrogatione per se, & quis sit effect⁹ eius. De primo in quo differt iste titulus à titulo subsequēti? Dico quod differt in multis. Primo, quia istæ interrogationes fiunt ante litem contestatam, sed illæ fiunt post litem contestatam. 2. differunt: quia istæ interrogationes, quæ fiunt ante litem contestatam, sunt ad litem ordinandam: sed illæ sunt ad litem decidendam. 2. differunt: quia illæ, quæ fiunt ante litem cōtestatam, sunt præparatoriæ: sed illæ, quæ fiunt post litē cōtestatā possunt fieri ex vtraq; parte. 4. differunt: quia in istis interrogationib. quæ fiunt ante lit. contestatā, respōdetur affirmatiue vel negat. sed in illis, q̄ fiunt post litem contest. respondetur de credulitate. De 2. s. de vnaquaq; interrogatione p̄ se, q̄ fit ante litis cōtestationem, & ista est prima, s. quæritur an sit hæres vel non: Secunda, si est hæres, aut ex testa. vel ab intestato: & si hoc non quæreretur, & actor probaret, nihil ei prodesset ista probatio: quia posset dicere, ego reus non sum hæres: & iste reus diceret iudici, Dn̄e iudex, ego peto duo: primò, quòd absoluatis me, & quòd mihi reficiat expēsas. Et effectus istius interrogationis est: quia quando iste petit, an iste sit hæres vel nō: aut dicit se hæredē, modo procedatur contra eum: & si probabis, iure tuo condēnādus erit: Si dicit se esse hæredē, & falsum est, modò iterum condēnatur, & reficiat expensas. Si dicit se non esse hæredē, & verū est, modo habes desistere à causa: Si dicit se non esse hæredem & falsum dicit, modo iuratur contra eum in litē, & iuratus cōdemnatur: & ista interrogatio non sufficit. Sed fit alia, s. si est hæres in totum vel pro parte: pro qua parte, aut pro qua ipse est hæres. Fiunt & aliæ interrogationes, quas breuitatis causa omitto: quia satis bene sunt in litera ista oīa. *Effectus interrogationū*

De satisdationibus, quæ in iudicijs à quocunque præstantur.

IN iudicis fiunt satisdationes, seu cautiones, & defensiones. Sed quid sit quodlibet ipsorum vidēdum est: Deinde quibus, & quando satisdationes præstantur. Satisdare, siue cauere, est securitatem per fideiussores præstare: *Satisdare & defendere*

Defendere vero est vicem dñi subire, vel id facere. quod dominus in lite faceret. Fiunt equidẽ satisdationes, in iudiciis ciuilibus ab actore & reo, & à procu. vtriusq;, & ab illo, qui defensioni alterius se offert. Actor 2. iura satisdare debet. quod infra duos mẽses contestabitur litem, vel omne dãnũ restituet in duplum, quòd vsq; ad finem litis permaneat, & de quibusdam aliis. Sed quia hoc in desuetudinẽ venit, nec seruantur iura, quæ dicunt, quòd actor oneretur triplici cautione. Idcirco de actoris satisdatione omittitur. Reus a. si nõ possidet immobilia satisdare debet solùm de iudicio sisti, hoc est, quod vsq; ad terminum litis permaneat. Iudicatũ verò satisdare non debet: quia nemo suo nomine conuentus satisdat de iudicato soluendo de iure. Verũtamẽ si fideiussorem dare non potest. affirmet hoc per corporale iuramentũ. & remittitur satisdatio. Procurator verò actoris debet satisdare de rato, hoc est, ratam rem dñm habiturũ: & hoc verum est, si dubitatur, an sit procurator vel nõ. Sed si certũ est eum procuratorem esse, vt quia hoc confitetur reus, vel quia de hoc faciat ipse procurator fidẽ per instrumẽtũ, vel per testes, vel quia sit constitutus apud acta, nõ satisdat de rato. Si verò certũ est eũ non esse procuratorẽ, nec habere mandatũ, repellitur, etiã si velit satisdare, nisi sit coniuncta persona: quæ quidẽ admittitur cum satisdatione. Item procu. actoris debet satisdare quòd defendet dñm, si reus ipsum reconuenire voluerit. Sed proc. rei, siue dubitetur, siue certũ sit de mandato, debet satisdare iudicatũ solui: Quæ satisdatio debet continere tres clausulas hoc est, de iudicato soluendo, & defendendo dñm, & de dolo malo non cõmittendo in defensione. Sed exponitur hæc satisdatio ab ipso dño: quia ipse debet fideiubere cum hypotheca suo cũ bonorũ pro ipso procu. & hoc si dñs præsens est in hortis, vel in vrbe, vel continentib. ædificiis: Sed si proc. defendat dñm absentẽ, fiet satisdatio ab ipso proc. etiam si sit locupletissimus. Satisdare a. ratam rem dñm habiturũ non tenetur procurator rei. Itẽ quicunq; defensioni alterius se offert. debet satisdare iudicatum solui ex omnib. clausulis: quia nemo idoneus defensor est, nisi satisdet. Item contingit aliquando contra reum contumacem ferri sententiam in-

terlo-

terlocutoriam, & actorem mitti in possessionem bonorũ rei. Veniens a. reus infra añum ad defensionẽ sententiæ, siue tenutæ, nõ auditur de consuetudine Bon. nisi reficiat expensas libelli, sententiæ, & tenutæ, quas taxabit iudex, nisi satisdet de lite suscipendo, hoc est, quod litem recipiat, & in ea perseuerãter stabit vsq; ad finem. Et etiã de præsentatione fructuũ 2. formã cõmunis Bon. statuti, hoc est, quod præstabit actori, qui fuit missus in possessionẽ illius fundi fructus, qui sunt percepti ꝓ ea parte tẽporis qua fuit in possessione: & quia missus in possessionẽ ex interlocutoria lucrifacit fructus ex forma statuti cõmunis Bo. licet non de iure. Item quãdo fit sequestratio de re mobili, de qua est cõtrouersia. q res est apud personã suspectam, ne cũ ea fugiat, & veniat illa persona, petens rem dissequestrari. debet primò satisdare de re saluãda & custodienda vsq; ad cognitã rationẽ: de ea restituẽda, & cõsignãda cui, & quãdo, mãdauerit iudex. De sequestrationib. a. hic non ponitur: quia infrà in rubr. de ꝑcepto facto debitori cõfesso, dicetur qualiter sequestratio fiat. Itẽ si haberes ædificiũ iuxta domũ meã: ꝙ ædificiũ domui meæ minetur ruinã, debes mihi cauere de dãno infecto, h. est, de satis faciẽdo mihi de oñi dãno. ꝙ incurrerẽ ex ruina ædificij tui. Itẽ si nunciaui tibi nouũ opus, quia te credebã ædificare super solo meo, nõ audes in opere ꝓcedere, nisi satisdatiõe ꝓstita de opere demoliẽdo, hoc est, ꝙ amouebis quicquid ædificatũ fuerit, vel apparuerit super solo meo. Prædictæ a. satisdationes fiũt in iudicio, siue corã iudicibus, sub eorũ officio & authoritate. Et nota, quod satisdationes iudiciales, vel ꝑtoriæ, nõ desiderant aurũ vel argentum: non enim in ipsis apponitur pœna. q̃a autoritate iudicis confirmantur.

De satisdationib. quæ in iudicijs à quocunque præstantur.

ISte titulus continuatur ad superiora ista forma: De quibusdam ꝑparatoriis, quæ fiunt ante litẽ contestatam, in ꝓcedentib. est dictum & declaratũ. Sed quia est aliud ꝑparatoriũ, quod fit ante litem cõtestatã. sicut est satisdare, meritò de satisdationib. hic est videndum. Hoc innuit rub. cum dicit, de satisdationib. quæ in iudicio ꝑstantur. Iste titulus diuiditur princ. in partes tres. Nam in prima patre ponit quid sit defendere, quid cauere, quid satisdare, quid

Diuisio præsētis tituli. subire:& hæc durat vsq; ad §. actor 2. iura. Ibi pars
in qua ponit de satisdationib. quæ p̄stantur ab act
durat vsq; ad §. item aliquando contingit. Ibi pars te
qua ponit de satisda. extra ordinem: & durat vsq; ad
Cauere quid sit tituli. Ad euidentiā primæ partis volo quærere vnū
sit defendere, quid cauere, quid satisdare, & quid sub
dico quod cauere, est securitatem per fideiussorem
Nam ille, qui petit satisdationem de rato, petit quo
det sibi bonos & ratos & idoneos fideiussores. Sed pon
quod non vult dare bonos fideiuss. sed idonea pig
nunquid auditur. Quidā dicunt, quod non, quia qu
satisdationē, petit fideius. non a. pignora. Alij dicūt
potest: quia ista duo sunt idem, s. fideiuss. dare, & pi
plus est pignora dare: quia tutius est pignori incu
re, quam in personā agere: vt Insti. de oblig. §. is qui
testate parentum vel dominorū. Sed quid est cauere
est securitatem solis verbis p̄stare: eam illi, qui p̄m
Casus in quibus cautio ponitur pro satisdat. solum eum facere securum nudis verbis, & non ten
fideiuss. dare. Fallit tn̄ in casib. in quib. cautio pon
satisdatione. Primus casus est in eo, qui promittit de
no infecto: nā vbicunq; Prætor inducit aliquam c
nem, illa cautio ponitur pro satisdatione. Sed quid
fendere? dico quod defendere est vicem dn̄i subir
idem facere, quod dn̄s in lite faceret: & intantum
id, quod faciat dn̄s: nam si est condemnatus dn̄s, de
fensor condēnationem. Vnū tamen scias, quod
fensor non est deterioris conditionis, quam dn̄s:
dominus habet aliquod priuil. & etiam ipse defens
tur exemplum in marito: nam maritus non tenetur
nisi inquantum facere potest, & ita defensor: nam
An actor debeat satisdare. fensor mariti est condemnatus, cauetur solùm int
inquantum facere potest, & non vltra. Actor secun
ra, &c. Ista est secunda pars, in qua ponit à quib. p̄
satisdatione. Et ad euidentiam huius secundæ part
quærere 5. Primò de satisdationibus quæ præstan
actore. 2. de satisdationibus, quæ præstantur à re
satisda. quæ præstantur ab actore actoris. 4 de
præstitis a procuratore rei. 5. de satisdationibus
tis extra ordinem. De Primo, scilicet. de satisd. p

ab actore: & circa idem quæram, vtrum actor debeat satisdare? nam dicit reus: O actor ego volo quod tu satisdes de duobus. Primò quod tu litē contesteris infra duos mēses, & si hoc non feceris, dabis mihi dānum & interesse, quod ego essem passus, in duplum. 2. quod mihi præstabis decimā partē litis, si appareret te iniustè agere contra me. Dicit actor, ego nolo. quæro nunc, vtrum cogatur; Dicit litera, & bene quod sic secūdū iura: nam actor secundū iura satisdat. &c. Sed ponamus, quod reus habet damnum vltra dimidiam partem litis, & iste reus vult agere ad supplementum, nunquid potest? dico quod sic. Nam istà decima pars litis datur solùm vt actor non molestet reum iniustè. Sed nūquid est ita hodie quod actor teneatur satisd. dico quod hodie de cōsuetu. nō oneratur, ex quo vadit suo nōe. De z. f. de satisd. pstitis à reo & circa idē quæro, an reus debeat satisd. Vnde casus est: quidā agit cōtra aliquē vt debeat soluere cētū vel agit rei vēdica. dicit actor reo ego volo ꝙ tu, satisd. de iudicato soluēdo, nū q̄d tenetur? dico ꝙ nō quia nemo cōuētus suo nomine satisdat iudicatum solui, id est, quod si erit cōdēnatus soluet, siue possideat mobilia siue imobilia. Sed nunquid reus debet satisd. de iudicio sisti, hoc est, quod stabit in iudicio vsq; ad definitiuam sentētiā? litera nostra distinguit, & bene: quia aut reus cōuētus possidet mobilia, aut imobilia. Si mobilia, & tunc debet satisd. Si imobilia, & non tenetur satisdare de iudicio sisti. Et si non potest fideius. habere, sed iuret quod stabit secum in lite vsq; ad definitiuam sententiam, cautionē seu satisdationem iuratoriam pstando. Sed quædam glos. posita Institut. de satisda. videtur sentire contrarium, dicens, quod si reus conuentus possidet imobilia, non debet satisdare de iuditio sisti: sed debet iurare, vbi non possidet immobilia: sed si solùm mobilia possidet, oīo debet satisd. Possumus dicere quod illa glossa loquitur de iure, Sed illud quod dicit sūma nostra, fortè est de cōsuetudine. Hic formantur duæ quæst. quarum prima talis est: Ponamus quod reus cōuentus possidet imobilia, sed non sufficientia. nunquid debet satisda. dico quod sic: quia vsq; ad illam quantitatem. quæ est de, de qua est quæstio, debet satisdare: quia quod iuris est in toto quo ad totum idem iuris est in parte quo ad partem. vt Insti. de fideicom. §. nihil autem

Reus an debeat satisd.

Secunda quæstio est: Quidã habet bona imobilia, sed
habet in territorio illo ad sufficientiam, q̃ritur nunqu
beat satisdare? Quidam dicunt, quod excusatur à sati
quia possidet imobilia. Alij dicunt quod debet satis
ratio est, quia solùm satisdat qũo est in iurisdi. actoris,
bit. De 3. s. de satisdat. præstitis à procu. actoris: & circ
lud volo quærere, vtrum proc. actoris. i. illius, qui agit
beat satisdare? & dico quod quandoq; habet præstare
Satisdatio, q̃ p̃statur à procur. actoris. cautionem, quandoq; duas. Primò habet satisdare de
conueniendo, h. e. quod stabit in iudicio, & defendet
in causa reconuentionis: & tenetur, velit nolit, & iste e
sus, in quo quis non liberatur interesse præstando, & t
tur factum facere. Et h. e. verum, vbi reus non vellet in
tinenti agere: sed si reus vellet incontinenti agere, tun
netur, si reus vult: & aliâs si reus nollet, non tenetur. Se
quid proc. actoris tenetur satisdare de rato? distingue.
aut constat eum esse proc. & tunc in isto casu debet sa
re de rato, velit nolit, nisi esset releuatus ab onere sati
Si a. non constat eum esse proc. modo non põt satisdar
rato, etiam si vellet: quia nemo potest alterius actionẽ
tentare, vel experiri sine mandato: nisi sit negotiorum
Satisdatio præstãda à proc. rei. stor, vel nisi sit de coniunctis: vt Inst. de satisda. §. sinat
per proc. & hoc est verum, nisi re⁹ vellet eum repellere
si reus litigaret cum eo sponte, bene põt, & valeret que
ceret. Si a. dubitatur, & tũc auditur, & debet, & põt satis
de rato: tñ si ꝓc. rei esset cautus, posset repellere à iuc
nisi ostenderet mandatum. De 4. prin. s. de satisda. p̃sti
proc. rei. Et circa illud volo q̃rere, vtrum proc. rei debe
tisdare? dicit litera ꝙ siue constet de mandato, siue no
bet satisdare de iudicato soluendo pro oib. suis clausul
ista satisdatio habet tres clausulas. Prima, quod defe
dñm Secunda, quod non comittet dolum. Tertia, q̃d
uet iudicatum, si erit condemnatus. Fallit in casu, in
non tenetur satisdare. s. quando est releuatus ab oner
tisda. a dño: & lata sententia debet mandari execution
si esset appellatum. Debet etiam satisdare, q̃d dñs ven
iudicio tpe definitiuæ sententiæ, vel soluet condemn
nem, si non veniret: h. e. verum, nisi esset releuatus ab
re satis. Modò hic est videndum de ista releuatione: n

releuatus est ab ista satisda. non tenetur satisdare: quia in procu. satisdedit. h. e. verum, quando proc. est præsens. Sed quid si est absens? Quidam dicunt quod non: quia procur. non pōt promittere pp absentiam de iudicato soluendo. Alij dicunt quod sic potest satisdare: quia do. est fideiussor, & promittit no. per proc. Sed nunquid proc. rei debet satisdare? dico quod non, & etiam non cogitur. Et h. e. verum in personali actione, sed in reali actione tenetur satisdare de rato. De 5. & vlt. §. de satisda. præstitis extra ordinem. Et circa illud quæro, vtrum defensor teneatur satisdare de iudicato soluendo? Dico quod sic de iudicato soluendo, quod in omnib. suis clausulis tenetur, & etiam tenetur satisdare de rato, quando conuenitur in reali actione. Item contingit aliquando. Hic incipit 3. pars, & vlt. huius tit. in qua ponit de quibusdā satisd. præstitis extra ordinē. exēpla sunt in litera: & ideo si hoc scire affectas, ad literā recurras. *Satisdationes q̄ p̄stantur extra ordinem.*

De litis contestatione.

DICTO de his, quæ litis contestationem præcedere solent, nunc de ipsa litis contestatione, per quam iudicium capit effectum, seu exordium, dicendum est. Est. a. litis contestatio negotij principalis hincinde apud iudicem facta narratio. Quam narrationem libellus debet præcedere, nisi fortè de consensu partium remittatur. Fit. a. litis contestatio coram iudice per narrationem actoris, & contradi. responsionem rei: vt quia neget, vel peremptoriam exceptionem opponat animo contestandi litem. i. animo mente, vt in causa procedat, vel resistat. Quibus verò verbis litis contestatio fieri habeat ex parte actoris & rei, infrà in exemplificationibus subiungetur.

De litis contestatione. Rubrica.

CONtinuatur iste tit. ad præcedentia ista forma: De istis, quæ litem præcedunt in præcedentibus est di. & declaratum: Sed quia aliquando ante litem contestatam non dicitur quis agere, sed agere velle, meritò de ipsius lit. contestat. loco præsenti est agendum, & videndum. hoc clarè ponit rub. cùm dicit. de lit. contest. De materia huius tit. volo quærere 4. Primò, quæ sit lit. contest. & quare sic appellatur. Secundò, inter quos, & à quib. & coram quo fiat litis contestatio. Tertiò, quando qualiter, & q̄uo fiat lit. conte.

Litis cõtestatio quid sit

Quartò, quis sit effectus & virtus eius. De 1. s. quæsit lit
testatio? Et dico q lit. contest. est negotij prin. hincin
pud suũ iudicẽ facta narratio. Singula verba in defin
contenta egens expositione. Dicit. n. litis contestatio
gotij prin. per hoc no. q super negotio prin fit litis c
statio, non. a. super quæst. emergenti: vt si peto à te lib
aliam rem, ego veniens ad iudicium, tu dixisti, q non
rã iudicio interesse quia sum minor. nã primò fit qst
minori ætate, & ista est quæstio emergens, & super ist
non contestatur lis. Dicit hincinde. i. cum parte mea,

Litis cõtestatio inter quos & coram quo fit.

parte tua. i. ex oĩ parte. Nam ad hoc vt lis contestetur
dit q ambæ partes sint præsentes. Dicit apud suũ iudi
nam expedit q ipse reus sit de iurisdi. sua. Vnde aliq
cunt, quod istud verbum suum, non debet apponi in
tione: quia etiam si forensis vult litẽ contestari apud
suum iudicẽ, põt. Alij dicunt & melius, quod bene deb
se, quia per litis contest, efficitur suus iudex. Dicit fact
ratio, s. affirmatio: vel negatio. Et appellatur litis con
tio. i. litis ordinatio: & sic nomen est consequens rei v
debet: vt in Inst. de do. §. est & aliud. De 2. s. iter quos, &

Litis cõtestatio quando & qualiter fiat.

& corã quo fiat lit. contest. Et dico q lit. contest. fit in
os, qui possunt iudicio interesse, suo, vel alieno nõe,
ter illos põt lis ordinari: vnde tutor tenetur, syndicus
& negotiorum gestor: & isti sunt, qui possunt litẽ ordi
Sed filiusf. minor furiosus, mentecaptus, pdigus, & se
& isti non possunt iudicio interesse, nec per cõsequen
contestari. Sed corã quo contestatur lis? dico q corã
ce ordinatio, delegato. vel subdelegato, qui habet in
sa cognoscere. Et ex hoc reprehenduntur quidã, qui
contestantur corã notario iudice absente & malè fac
De 3. s. qñ, & qualiter, & qũo fiat lit. conte? Et dico q
reus est citatus, & venit ad iudiciũ, postq̃ datus est ei
lus: vbi negaret ante libelli oblationẽ. s. qñ reus nega
dò non datur libellus pp negat. quia incontinenti, cu
gat lis est contestata, nisi negaret ptestando, quia di
reus: dñe iudex, ego hoc negotium dicã vobis, non ta
dici, sea tanq̃ amico: vel, dico q non est verum, sed no
co vobis animo contestandi litẽ. Sed vbi, & in quo lo
litis contest. dico q fit in loco iudicij & non in alio.

alio loco vellet iudex litẽ contestari non posset, nisi iudex eligeret illum locum ꝓ loco iudicij: & Ista electio debet in actis apparere. Sed quib. verbis? Dico ꝙ ꝑ affinitionẽ & negat. s. qñ actor affirmat, & reus negat, modò lis contestatur modo dicit actor. ego affirmo contenta in petitione, & peto petita ꝓut petũtur, & narrata ꝓvt narrãtur, esse vera. Re' dicit, ego nego petita pront petuntur, & narrata prout narrantur fieri non debere, vel non esse vera. 4. s. qs sit effect' & virtus litis contest. Et effectus & virtus est, quia ante lit. contest non dicitur quis agere, sed agere velle. Sed lite contestata dicitũr agere. Etiã effectus est, quia ante lit. conte. res non dicitur esse deducta in iudiciũ. Sed ponamus ꝙ qdam promisit mihi non mouere quæst. sub pœna cen. postea mouit quæst. & dedit libellum, nunquid committitur pœna? dico ꝙ non ante lit. contest. Sed incontinenti lit. cõtest. comissa est pœna. Etiã effectus est, quia ante lit. cont. dilationes non dantur, sed solùm post. Et etiã post lit. con. fiunt probationes, & ante non, nisi quis opponeret except. aliquam modò primò fieret quęstio super illa exceptione. Etiam effectus est, quia facit quem esse in mora, intm̃ qd res venit æstimanda vnà cum fructib. Etiam effectus est, quia lite contestata fertur sententia definitiua à iudice: q̃a de qua re cognouit iudex, de eadem quoq; pronuntiare cõgendus est. Etiam effectus est, quia per lit. conte. quis efficitur dominus lit. & ante lit. cont. non. intm̃ quod lit. con. curator, proc. & syndicus efficiuntur dñi litis, intm̃ quod lit. conte. põt alium procu. constituere, quod primò facere non poterat, nisi di. esset in procu. quod posset ipse procurator vnum vel plures procuratores constituere *Effectus litis contestat.*

De sacramento calumniæ.

SAcramentum calumniæ fit in his, quæ iure ordinario aguntur post litem contest. & iuratur hoc sacramento in omnibus causis ciuilibus, & etiam criminalib. licet in spiritualibus causis iure canonico solùm de veritate dicenda & non de calumnia iuretur. Et dicitur sacramentum calumniæ non faciendæ, sed euitandæ. Iurat. n. actor se bona fide, & non calumniand. animo agere. Et reus bona fide & non calumniandi animo respondere. Est. n. calumnia,

cùm quis ex certa ſcientia iniuſtè agit vel reſiſtit. Quæ a. verba iu ſacraméto calũniæ ponātur, infra dicetur in exéplificationib. Hoc itaq; ſacramentũ calũniæ ſubiicit dñs litis: primò actor, poſteà reus. ſ. princ. perſonæ. Non poteſt alius iurare de calũnia, niſi is qui ſuo nomine litẽ cõteſtatus eſt: tutores tamen & curatores in cauſis pupillorũ & adultorũ iuxta ſuã conſcientiã de calũnia iurant, licet iuret minor, ſi eſt doli capax, id eſt, proximus pubertati de veritate dicenda. Itẽ iurant de calũnia ſyndici, & actores & oẽs qui legitimã gerunt adminiſtrationẽ, vt pater in bonis filij. Item proc. conſtitutus in rem ſuam: quia damnũ vel emolumẽtum ſpectet ad eũ, niſi dñs is, qui eum conſtituit, melius nouerit veritatẽ, vel iuſtior perſona ſit. Sed procu. vitæ ſuſpectæ, vt quia veriſimile ſit procu. negare, ſed dñm fateri. Simplex verò procu. de calũnia non iurat, niſi quãdo conuenitur ſuo nomine ex ſtip. iudicatum ſolui vel de defenſione. Item parentes & patrini non iurant de calumnia in cauſis, quas habent in filiis, & libertis: quia non eſt veriſimile ipſos contra filios vel lib. calumniari. Item epiſcopus per ſe agens non iurat de calumnia tactis Euangeliis. ſed ſolùm propoſitis. Cęterùm ſcias, quòd ſacramẽtũ calũniæ ex pacto vel conſenſu partium remitti nõ poteſt, ſed tacitè bene omitti poteſt: quia reipub. vtile eſt, vt lites ſine omni ſuſpitione procedant.

De ſacramento calumniæ. *Rubrica.*

ISte titulus continuatur ad præcedentia forma tali: De quibuſdam præparatoriis ad iudicium ciuile neceſſariis præcedentib. titulis eſt dictum & declaratum, quæ fiunt ante litis conteſtationẽ: Sed quia ſunt alia præparatoria, quæ fiunt poſt lit. conteſt. ſicut eſt de calumnia iurare, meritò de tali ſacramento hic eſt agendũ, & videndũ. hoc innuit rubrica, cùm dicit, de ſacramento calũniæ. Ad euidẽtiã huius tituli volo quærere ſex. Primò, quid ſit ſacramẽtum calumniæ, quæ ſit calumnia. quis calumniator, quis tergiuerſator. & quis præuaricator. Secundo, in quib. caſib. iuratur de calumnia. Tertiò, qui poſſunt iurare de calumnia, & qui non, Quartò, quot ſunt capitula ſacramenti. Quintò, vtrum ſacramentum calumniæ poſſit remitti de voluntate partium: Sexto, quando, qualiter, & quomo-

do

do,vbi,& in quo loco possit fieri. De 1.s.quid sit sacramen. calumniæ?certè est cùm quis iurat se bona fide, & non calumniandi animo velle agere vel resistere:verba satis clara sunt,ideo non expono. Et appellatur sacram.calumniæ.sc. euitandæ,non committendæ. Sed quid est calumnia?certè est iniusta petitio vel responsio,sicut fallacia:vnde dicitur fallacia,est falsificationis no.vt qñ quis iniustè aliquē calumniatur. Calumniator est ille qui falsa crimina scienter intendit. Tergiuersator est ille, qui tergiuerso destitit ab accusando,qñ vlterius non vult procedere in lite. Præuaricator est ille,qui pro vna parte est animo,& ꝓ alia est corpore,vel pro vna parte clàm,& pro alia parte palàm. & ista omnia notantur Inst in procœmio in prin. Isti .a. oēs à lege puniuntur. De 2.s.in quib.causis iuratur de calumnia? dico quod lit.contest.iuratur de calumnia in causis ciuilibus,et etiam in causis criminalib.ordinariis. In causis.a.criminalibus extraordinariis non iuratur de calumnia,nec in causa spirituali iuratur de calumnia. Sed bene iuratur de veritate dicēda:& est rō:quia clerici non iurant de calumnia: quia non est verisimile clericos calumniari:tñ hodie potest exponi hos clericos non calumniati,s.modicè. De 3. s.qui possunt de calumnia iurare?dico quod quilibet actor, qui agit suo nīe habet de calumnia iurare,s.quō iustè,fideliter & non calumniosè se defendit,& hoc in causa ciuili. In criminali.a.iurat accusator,& nō accusatus:licet aliq teneāt, quod accusator & accusatꝰ possint de calumnia iurare. Sed nunquid procu.possunt istud facere,s.iurare?dico quòd nō per ea quæ di.sunt suprà:nam proc.potest oīa, quæ potest dñs,præterquàm istum actum facere,& non potest,s.de calumnia iurare. Fallit in vno casu,in quo proc.potest istum actum facere,s.quando est constitutus proc.in rem suam, modo iurat de calumnia si proc.est iustior domino. Sed si dominus est iustior,procu.tunc non potest procu.iurare. Syndicus etiam potest iurare pro vniuersitate,collegio,castro,burgo vel villa. Sed quid de tutore,nunquid tutor potest iurare pro pupillo de calumnia?dico quod non: sed debet iurare de veritate dicenda iuxta sui conscientiam, vbi pupillus esset doli capax vel abinde suprà:nam tunc deberet iurare ipsemet de calumnia. Etiam pater in causa filij

Iuramētum calumniæ inquib. causis seruatur.

iurare non potest. Tamen sunt quædam personæ, quæ non iurant tactis Euangeliis, sicut sunt episcopi. De 4. scil. quot sint sacramenti cap. dico quod ista cap. not. Insti. de pœna temere litig. in quadam glo. signata super verbo, ecce iurisiurandum. Vnde sacramenti capi. sunt hæc: Primò illud iuretur, quod lis sibi iusta videtur, id est, quod habet iurare, quod petit iustè illud quod petit. Vnde versus,

Nil promittetur, nisi falsa sententia detur.

Hoc est quod nihil promisit, vel promittet iudici, vt falsam sententiam proferat. et si quæratur, verum non inficietur? h. e. quod verum dicet in omni parte litis. Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur, h. e. nullam dilationem petet ad hoc, vt tardetur lis. De 5. s. vtrum sacra. calumniæ possit remitti de partium voluntate? & dico quod non potest remitti de partium voluntate: vt si actor, vel reus, vellet remittere iuramentum, non potest. Tamen distingue: quia laut sacra. fuit petitum, & præstitum, & tunc valet sententia lata: aut fuit petitum, et non præstitum, et tunc non valet sententia lata: aut sacra. non fuit petitum nec præstitum, sed tacitè omissum, & tunc valet sententia lata: & est casus, in quo plus operatur tacita quàm expressa. De 6. s. quando qualiter, & quõ, vbi, & in quo loco fiat istud sacr. dico quod fit incontinenti lit. contesta, qñ oblatus est libellus, & data est dilatio ad respondendum libello: modò facta responsione fit sacra. cùm lis est contestata. Sed qualiter, & quõ fit? dico quod primò actor calumniæ sacra. præstat, & posteà, re⁹: & si actor non iurat, cadit à iure suo, & si reus non iurat, habetur pro confesso: & in confessum & conuictũ nullæ sunt partes iudicis, nisi in condemnando. Sed vbi, & in quo loco fit? dico quod fit in loco iudicij, & in hoc loco honesto non. a. inhonesto. No. quod sacra. calumniæ non potest remitti de partium voluntate, & si remitteretur, an valeret id, quod ageretur in iudicio? distingue, aut sacra. fuit petitum & præstitum, & tunc bene valet, quod agitur: aut non fuit præstitum nec petitum, & tunc idem: aut fuit petitum & non p̃stitum, & tunc non valet, quod agitur. Et ideo sis cautus, qñ tu es in iudicio, q̃ in tuis positionib. ponas in aliquã parte, quod ante oĩa iuretur de calumnia, si times ne succumbas in causa: & posteà si non iurabitur, & sententia

Sacramenta calumniæ vbi p̃stetur.

erit

erit contra te, poteris dicere ipsam esse nullam ipso iure: & si erit pro te, taceas.

De dilationibus seu terminis in iudicijs dandis.

QVoniam in iudiciis sæpe dilationes petuntur, & dantur idcirco sciendum est, quod licet materia dandarum dilationum amputanda sit, dantur tamẽ dilationes, non tm̃ ex libero iudicis arbitrio, sed quantum rerum vrgentissima ratio flagitauerit, & necessitas desideratæ instructionis exegerit. Vnde iudex dare debet terminos siue dilationes, quando ex iusta & rationabili causa petuntur. Gratia.n. ꝓducendorum testium, siue instru. & inueniendorum aduocatorum iustè petuntur, nisi euidens appareat calumnia: & dari debent à iudice sedente, vtraq; parte præsente: & dantur actori & reo. & accusatori & accusato. De iure .n. si petantur testes vel instr. ex eadem prouincia, vbi lis agitur, nõ amplius quàm trium mensium dilatio indulgetur. Si verò ex aduersis prouinciis, tunc sex mensium dilatio datur. In transmarina.n. dilatione non plus quàm nouem menses computari oportet. De consuet. tamen dantur dilationes à iudice arbitrio eius. Primò, quando recepto libello à reo, datur ei terminus, infra quem deliberet, & ad quem redeat responsurus: & si rediens allegabit contra libellum, quia non sit in eo causa agendi: aut quod in eo sint aliqua implicata vel obscura, quæ specificari oportet, mutabitur libellus, nouæ adhuc dabuntur induciæ. Post litem verò contestatam datur vnus terminus actori & reo, ad dicendum de iure eorum super principali negotio: quod si non probauerint, datur secundus & vltimus terminus peremptorius: licet iudex primum & secundum peremptorium præfigere possit. Item circa multos alios processus causę statuitur tm̃ terminus, vt deponant testes iurati, & vt compareant partes peremptoriè ad sententiã audiendam, & ad multa alia.

De dilationibus seu terminis in iudicijs dandis. Rubri.

COntinuatur iste tit. ad superiora ista forma: De quibusdam præparatoriis, quæ præcedunt litem contestatam, & de ipsa lite contestata, & iuramento calumniæ in prçcedentib. est di. & declaratum: Sed quia est aliud præparatorium, quod fit post litem contestatam, sicut dilationes

dare meritò ipsis dilationibus in præsenti loco est agendū & vidēdū, hoc clarè ponit rubr. cùm dicit de dilationibus seu terminis, &c. Ad euidentiā huius tituli volo titulū diuidere in partes duas. prout duo ponit. Nā in 1. parte ponit de dilationib. quæ de iure dātur. Et hæc incipit ibi: & durat vsq; ad §. de consuetud. Ibi pars 2. in qua Ponit de dilationib. quæ dantur de cōsuetudine: & durat vsq; ad finem tituli. Veniamus ad 1. partē. Ad euidentiā huius primæ partis volo quærere quatuor. Primò quod sunt species dilationū, & de qua specie loquatur hic. 2. à quo dantur dilationes, & quib. 3. quādo. qualiter, vbi, & in quo loco dātur dilationes. 4. quoties & quāta debet dari dilatio. De 1. quot sunt species dilationū? & dico ꝙ multæ: nā quędā appellātur citatoriç, vt suprà habuimus: & istæ sunt, quæ dātur reo citato, vt veniat corā iudice. quędā sunt, quæ appellātur deliberatoriæ, quæ dātur reo, vtrū velit cedere, aut contēdere: & istæ habent locū libello oblato, & de ista nō loquimur hic. Quædā sunt, quæ appellātur restitutoriæ: & istæ dātur ei, q fuit expoliatus: & dantur, vt ipse nō respōdeat suo spoliatori, nisi restitu. etiā de ista nō loquimur. quædā sunt, quæ appell. appellatoriæ ad ꝓsequēdū: & de istis nō intendimus. Quædā sunt ꝓbatoriæ, quæ dantut ad ꝓbandum vtriusq; parti: & istæ dātur actori & reo, accusatori & accusato. & de istis dilationib. ꝓbationis hic intendimus. De 2. à quo dantur dilationes, & quib. & dico ꝙ dantur à iudice ꝓ tribunali sedente: & si notarius vel alia persona vellet dilationes dare, nō posset, nisi esset de partium voluntate: modo perinde est, ac si iudex dedisset vel notarius quando scribit dilationes, concepit causam in perso. iudicis. Sed quib. debent dari dilationes? & dico quod actori & reo, accusatori & accusato, & cuilibet qui agit, & agere potest, suo vel alieno nōe. Vnum tñ scias, quod terminus ordinatur actori & reo, accusatori & accusato, aduersa parte præsente, vel legitimè citata: nam si iudex dare dilationē vel terminum aduersæ parti, alia parte absente, vel nō citata. modo terminus non valeret: nam semper ambæ partes debent esse præsentes, quando iudex dat dilationes: Vnum scias, quod nunquā tu proc. accipias terminū vnà cū aduersa parte, ad hoc tū videas ꝓbationes aduersæ partis

Diuisio præsentis tituli.

Species dilationum quot sunt.

Dilationes à quo dātur.

Dilationes quibus dātur.

eis, vt tu possis melius opponere: tñ. si volũt simul habere istas ꝓbationes, possunt. De 3. s. quando datur dalatio? & dico ꝙ datur lite contest. & iurato de cal. nam istud apparatoriũ fit in ipso instãti: nam dicit reus, ego nego narrata prout narrantur vera esse, & sic negat actor: dicit ꝙ verũ est & sic affirmat: modò lis est contest. & lite cõtest. iuratur de calũniá. Dicit vnus. dñe iudex, ego peto dilationẽ ad probandum, & ad faciendũ sic & sic. Sed quare dantur dilat. dico ꝙ dantur vt iudex inst. de veritate dicenda, & vt quis possit de iure suo probare: nam in dilatione quis probat, & in dilationib. iudex habet veritatẽ. Sed vbi & in quo loco dantur dilationes? dico ꝙ in loco iudicij, id est, vbi iudex sedet pro tribunali, nisi iudex eligeret sibi locũ iudicij: & tunc elegit sibi locũ ꝑsentib. partib. & scribat notari⁹ quõ ipse elegit. De 4. s. ꝙ dantur dilat. & quanta debet dari dilatio? Et litera dicit, ꝙ toties quoties vrgentissima rerũ ratio postulat: nã dantur dilationes, vt iudex possit habere veritatẽ: tñ in iure dãtur regulæ. in causis ciuilib. datur tantùm vna dilatio, semel in causis pecun. & in causis crimin. accusato dantur bis: sed accus. dãtur ter, s. tres dilationes: nam lex dat duas accusato, & accusatori dat tres, & hęc est ratio, quia potius vult lex ꝙ accusatus absoluatur, quàm ipse condemnetur? per hoc ꝙ dicit, dantur tres accusatori. Hoc tñ fallit, si renunciauit omnib. dilationib. Sed quanta datur dilatio? dico ꝙ si ille qui probat, habet testes, & instr. quæ sunt vltra mare: & tunc habet nouẽ menses, & hæc oïa sunt vera de iure, sed consuetudine est aliud, & hodie fit secundum consuetudinem terrarum: nam si faceres processus secundũ ius, & ibi nõ esset forma statuti in inst. secundum ius, de facto illud instrumentum nihil valeret.

Dilationes quãdo dantur.

Quã dilationes debent dari.

De interrogationibus & responsionibus, quæ fiunt post litem contestatam.

Lite contestata, & de calumnia iurato, fiunt probationes in lite. Sed quia manifesta non indigent probatione. Et manifestum seu notorium dicitur, quod ex confessione facta in iure liquet. Ideò de interrogationibus, quæ fiunt in lite, videndum est. Fiunt ergo interrogationes post litẽ contestatam: quæ etiam dicuntur positiones ad probandum id, de quo principaliter quæritur: quia merita causa-

rum partium assertione pandantur. Facta enim interrogatione, si aduersæ partis sequatur conf. non est super eo, de quo quæsitum est alia probatio opportuna: quia confessus in iure pro iudicato habetur interrogans a. et resp. veritatem dicere tenetur per sacramentum calumniæ. Quia sacramento calumniæ continetur ne quis exigat ꝓbationem ab aduersario, quam necessariam non putat, Verum quia ad interrogationē aliquando sequitur confessio, idcirco de confessionib. subinfertur. Et igitur confessio certa, & clara asseueratio, vel respon. eius de quo quæritur in iure coram legitimo iudice facta: Qui enim incertum & obscurum confitetur, non est confessus: & ideo vt certum & clarum confiteatur, cogendus: & debet in loco fieri, in quo ius redditur: Et vt confessio præiudicet confitenti, debet fieri contra se, & non pro se: & super eo, quod non sit contrarium iuri vel naturæ: Iuri enim contrarium est, si cōfiteatur quis seruum suum captum ab hostibus adhuc esse suum, cùm de iure factus sit hostium. Naturæ vero cōtrarium est, si homo habens tantùm xxx. annos, confiteatur filium suum esse illū, qui habet xl. annos. Debet etiam esse confitens legitimæ ætatis: quia si pupillus sine tutore confitetur in iudicio, ipso iure non præiudicat sibi sua cōfessio. Sed si adultus confiteatur sine curatore, præiudicat sibi sua confessio. Sed si ipsa confessione læsus est, potest in integrum restitui. Item confiteri debet quis suo nōe. & præsente aduersario, & non per errorem. confessio ergo secundum quod dictum est, facta præiudicat: et taliter confessus pro condemnato habetur.

De interrogationibus & responsionibus, quæ fiunt post litem contestatam. Rubrica.

Iste titulus cōtinuatur ad superiora ista forma: De quibusdam præparatoriis ad iudicium, quę fiunt ante litem cōtestatā in pręcedentibus est dictum. & declaratū: & etiam est dictum de quibusdam, quæ fiūt post litem contest. sed quia est aliud præparatorium, quod fit. post lit. contest. sicut sunt interrogationes, merito de ipsis interrogationib. loco præsenti est agendum & videndum, demōstrat hoc Rubrica, cùm dicit, de interrogationib. &c. Iste titulus diuiditur in duas partes. Nam in prima parte author continuat

seipsum

seipsum ad præcedentia. In 2. parte ponit qualiter,& qūo fiunt interrogationes& resp. Ibi incipit pars 1. & durat vsq; ad §. fiūt a. Ibi. pars 2. &durat vsq; ad finē tit. Veniamus ergo ad primā partē. Et ad euidentiam huius primæ partis quærā tria. Primò, qui sunt illi, qui possunt positiones facere,& quis habet positionib. respōdere 2. qn̄, qualiter, & qūo positiones sunt faciēdæ. 3, quis sit effectus & virtus positionum. De 1. quis habet positiones, seu interrogationes facere? dico quod princ. personæ, & oēs alij qui possunt iudicio interesse, possunt positiōes facere: vnde actor & reus, accusator & accusatus, qui agunt, vel se defēdunt, suo nīe possunt positiones facere. Sed nūquid proc. potest in causa positiones facere? dico quod nō: quia proc. nō potest ista tria facere, quæ potest dn̄s in lite, s. Primò, quia non potest de calūnia iurare. Et non potest 2. interrogationes facere. 3. non potest positionib. resp. Et quilibet, qui potest de calūnia iurare, potest positionib. resp. & interrogationes facere: vnde syndicus, & actor potest etiā interrogationes facere. Sed quis teneatur posiaionib. resp. dico ꝙ quilibet qui est conuentus nōe suo: vnde princ. personæ possunt positiones facere, & positionibus resp. vnde tutor pro pupillo non potest positiones facere, neq; positionib. resp. nisi pupillus sit infans: hoc est verum de iure, sed tn̄ hoc non seruatur de consuetudine. Ex hoc, vtrum debeat dari copia positionum aduersæ parti? diceret aliquis, certè: quia edenda sunt ea, quib. quis vsurus est in causis. Et tn̄. dico, quod nō, & melius de iure ciuili: & ratio est, vt euitetur materia deierādi. Sed nūquid aduocatis datur copia: dico quod nō datur copia, sed bene datur ad legendū: hoc est verum de iure ciuili, sed de iure canonico bene datur copia positionū. De 2. s. qualiter. & qūo sunt positiones faciēdæ? dico ꝙ sunt faciendæ sub vnaquaq; causa, & super vnaquaq; accusatione: vnde datur exemplum. Quidam tenet & posidet istam domum, dominus domus fuit expulsus, posteà reuertitur.

Diuisio præsentis tituli.

Quis debet positiones facere.

Quis tenetur respondere positionibus.

Positiones qualiter sūt faciendæ.

Iste dicit, quod tenet, & posidet: modo agit dominus rei vendicatione: Domi. oportet probare quomodo ipse est Dominus: & istud valde est durum quod dicit dominus in libello. Intendit probare infra scripta, non

astringens se ad omnia, sed ad ea tm̃, quæ sibi de iure suffi-
ciunt. Et primò intẽdit probare quod tpe traditionis erat
do. dicit ille, verum est: modo si confitetur, tu non habes ꝓ
bare? quia confessos in iure pro iudicatis haberi ꝫ placuit: ha
bet etiam probare, quod res erat habilis ad vendendum, &
quod persona erat habilis ad vendendum, & sic debet pro-
bare ea pro quib. ipse sit victor, & habet facere positiones,
quæ releuent ponentem, & quæ faciunt ad factum. Vnum
tamen volo te scire, quod positiones sunt faciendæ perti-
nentes, & non impertinentes, alias non tenetur ille respon
dere: Debẽt etiam fieri simplices; quia si non essent simpli-
ces, non tenetur respondere, & in istis positionib. responde
tur de credulitate. & iste est casus, in quo credulitas mouet
veritatẽ. Sed qñ fiunt istæ positiones? dico ꝙ fiunt in dilatio
nibus datis. De 3. s. quis sit effectus & virtus positionum? di
co quod istæ positiones non sunt necessariæ, sed sunt volun
tariæ, Sed effectus est: quia si aduersa pars confitetur affir-
matiuè: tunc venit reus condemnandus pp eius confessio-
nem; quia in confessum & conuictum nullæ sunt partes
iudicis, nisi in condemnado. Si negat. tunc faciens positio
nes habet ꝓbare: quia affirmanti, & non neganti, onus ꝓ-
bationis incumbit. Circa secundã part. nostri tit. volo quæ
rere duo. primò, ꝙ sit cõfessio. Secundò, vtrum confessio fa-
cta noceat, & præiudicet confitenti, & an valeat. De 1. s. quæ
sit confessio? & dico quod confessio est certa & clara asseue
ratio eius de qua quæritur in iure coram legitimo iudice
facta. Exponamus singula verba definit. Et primò, dicit, cõ
fessio est certa, nã ille qui confitetur, debet confiteri certè
& non incertè. Dicit, clara: nã clarè, & apertè debet cõfiteri,
non. a, obscurè. Dicit asseueratio: nam ille qui confitetur,
debet asseuerare, anteq̃ perueniat ad actum. Dicit eius, sc.
rei. de qua lis est, non. a, alterius rei. Dicit, de qua q̃ritur in
iure, nã si confitetur, de iure non valet. Dicit, coram legiti-
mo iudice facta: nam debet fieri coram legitimo iudice.
De 2. s. vtrum confessio facta noceat, & p̃iudicet confitẽti?
Et dico quod multa sunt necessaria, vt confessio noceat, et
præiudicet confitenti, vt sunt quæ his duobus versibus in
glo. Accur. continentur. Versus.

Positiones quãdo fieri debent.

Confessio quid sit.

An confessio p̃iudicat cõfiteri.

Maior, spontè, sciens contra se, vbi ius fit, & hostis.

Nec

Nec natura, reique fauor, non ius ve repugnet.

Quorum expositio talis est: maior, h.e. ꝙ non sit minor: nā si esset minor, tunc nō valeret, & posset petere restit. nisi faceret cum authoritate iudicis. Sponte: nā sponte debet fieri confessio non. a. coacte. Sciens: nam debet quis confiteri ex certa scientia, non. a. per errorem. Contra se, nā confessio debet fieri contra se, non. a. pro se: quia non valeret, vbi ius, h.e. in loco iudicij vbi redditur ius, fit & hostis, h.e. quod aduersa pars sit præsens, non. a. absens: quia tunc præiudicaret. Non fauor, nam si confitetur, & fauor vel consuetudo diceret in contrarium, tunc non valeret contra ius, h.e. quod non confiteatur contra iura, quia non valeret, neque ꝑiudicaret. Nec natura repugnet: nam si confessio esset contra naturam, tunc non valeret: vt quia confitetur ꝙ tibi promisit Lunam vel Solem, modo promissio neq; confessio non valet super impossibili conditione: quia nemo tenetur de his, q̄ in nostra pōtate non sunt: & si quis fatetur de his se per promissum teneri, non valet confessio: quia inde nulla nascitur actio.

De probationibus.

POst factas interrogationes, si neget reus, incumbit actori probatio. Est. a. probatio rei dubiæ ꝑ augmenta, vel ꝑ fidem legit. facta ostensio. Debet. n. actor vel accusator, qui aliquid asseuerat, ꝓbare non. a. reus, q negat: qa ꝑ rerum naturam causarum in consuet. inductum est, vt affirmantis nō. a. negantis aliqua sit ꝓbatio. Nam iudices in causis consueuerunt imponere onus ꝓbandi actori asseueranti, non reo neganti: Hoc tñ verum est, ꝙ aliqñ neganti incūbit probatio, vtputà, qñ ꝑ̄sumptio est ꝓ actore. Dico .n. aliquem fuisse sanæ mentis qñ testatus est, ꝙ tu negas. Sed qa quilibet præsumitur sanæ mentis, nisi probetur contrariū, tibi neganti incumbit probatio. & ita præsumptio conuertit aliqñ onus probandi negantem. Sed non oīs ꝑ̄sumptio, quia quintuplex est præsumptio, sed prosequi longum esset. Est. a. facienda fides per probationem iudicis, corā quo litigatur, non autem aduersario: & debet probare id, de quo est quæstio, si dubitatur, & de quo possit esse iudicium: & quo probato, ille qui probat id in aliquo releue-

tur. Itē aliquādo probandū est ante litis cōtestationē, aliquando post, vt suprà in exceptionib. dictū est. Modi verò quibus probatur, multi sunt: quia aliquando probatur per confess. aduersarij, vt dictū est in præcedenti rubri. aliquā do probatur per iura vt quia iura hoc dicunt: aliqñ ex aspectu, vel subiectione oculorū: aliqñ p tormenta seruorum, aliquando per testes, aliquando per instrumenta. Sed reliquis omissis de duabus vltimis probationibus, s. testium & instrumentorum videndum est: & primò de testibus.

De probationibus. Rub.

CONtinuatur iste titulus ad superiora ista forma: De litis cōtestatione, & iuramēto calūniæ, & dilationib. in pcedentib. est dictum & declaratū: Sed quia in dilationib. fiunt probationes meritò de probationib. in pręsenti loco est agendum, & videndū: hoc clarè ponit Rub. cùm dicit, de probationib. Ad euidentiā huius tituli quærā quinque. Primò, q̄ sit probatio, & quare sic appellatur. 2. cui incumbit onus probationis. 3. cui est facienda, quādo, qualiter, & qūo. & de quo est facienda. 4. quis sit effectus & virtus probationū. 5. & vltimò, quot sint species probationū. De Primò, s. quæ sit probatio? dico quod probatio est rei dubiæ per argumenta seu fidem legitimā iudici facta ostēsio. Singula verba expositione indigent. Et primò dicit, probatio est rei dubiæ: nam de re dubia fit probatio, non a. indubia. Dicit per argumenta: nam quandoq; fit probatio per quędam argumenta, vt est materia. Dicit, seu per fidem legitimam: nam faciendo fidem legitimam iudici quis probat de iure suo. Dicit, iudici facta ostensio: nam iudici & coram ipso iudice, qui habet in causa cognoscere, fit probatio. Et dicitur probatio, à probo, probas. De 2. s. cui incumbit onus probationis? & dico quod actori: nam ei qui agit incumbit onus probationis: vt Insti. de leg. §. non solum a. testatoris, & in tantum habet probare, quod si ipse non probat, absoluitur reus possessor: imò plus, nā si non est possessor, efficietur dominus non possessor. Fallit in casib. s. in trib. in quib. reus habet probare. Primus casus in exceptione sua. Secundus casus est in spontanea assumptione, quando reus spontè recipit in se on⁹ probationis: Tertius casus est, quando est p actore psumptio, Sed quādo

Probatio quid sit.

probādi onus cui incūbit.

do est præsumptio pro actore? certè præsumptio est quintuplex. Nam vna est præsumptio naturæ: nam si quis nascitur ex bonis parentibus, præsumitur bonus: si ex malis parentibus, præsumitur mal⁹: quia prouerbialiter dicitur:

Sæpe solet filius similis esse patri. Et,

Insequitur leniter filius patris iter.

Alia est præsumptio iuris, quando ago contra vnũ & peto ab eo cẽtũ, quia promisit mihi. Ille dicit ꝙ promisit metu, & ipse erat potẽtior me: modo præsumptio est ꝙ spõtè promisit: si ille, qui petit est potentior illo, à quo petitur: tũc bene posset, & præsumptio est, quod metu ꝓmisit. Alia est præsũmptio facti, & istà duplex, s. facti præcedẽtis quia Lex inquit. Qui semel est malus, semper præsumitur malus in eodem officio: vt Insti. de suspec. tut. & cur. §. cõsequẽs est videamus. nam si notarius semel facit falsum instrumẽtum, modo præsumitur quod semper fecerit, & faciat. Alia est præsumptio facti subsequẽtis, vt si mulier est accusata de adulterio facto cum quodam: ipsa dicit quod non est verum, quia attinens suus est: & ex post facto ipsa accipit ipsum in suum virũ & maritũ, modo præsumitur verũ esse, quod dicebatur. Alia est præsumptio iuris & de iure: vt si tutor confitetur vnã rẽ habuisse in inuentario, & posteà negat, modò præsumitur quod habuit: & contra primas quatuor admittitur probatio, super quinta verò non admittitur in cõtrariũ. De tertio, s. quãdo est facienda? dico quod lite contestata, & dilationib. datis fiunt probationes. Sed cui est facienda? dico quod iudici, qui de iure cognoscit, vt iudex videat veritatẽ. Sed vbi, in quo loco est facienda, qualiter, & quomodo? dico quod quandoq; fit per testes, quandoq; per instrumẽta, & multis aliis modis, vt infrà patebit. Sed de quo est probatio facienda? dico quod de eo, de quo est lis vel quæstio, non autem de alia. De quarto, s. quis sit effectus & virtus probationis? dico quod si actor probat, efficitur dominus: & si actor nõ probat, reus venit absoluendus. Tamen vt hoc plenè sciat distinguendum est: aut actor plenè probat, & etiã modo reus absolui debet. Si autem reus plenè probat & actor nihil probat, etiã reus debet absolui: quia actore nõ probãte absoluitur reus vt Insti. de legat §. non solùm autem testatoris. Si autem

Præsumptio iuris

Præsumptio facti præcedẽtis.

Præsumptio facti subsequẽtis

Præsumptio iuris & de iure.

actor semiplenè probat,& etiã reus, modò etiã reus e
soluendus. Si a. plenè probat, & reus semiplenè pro
vel actor semiplenè probat,& reus nihil prob. modò
debet condemnari. De 5. s. quod sint species probati
Et dico quod sunt multæ. Nam quandoque fit prob
per testes, quandoque per instrumenta, quandoqu
presumptionem, quandoque per tormenta, quando
per confessionem aduersarij? & ista confessio est p
probatio,& debet reus condemnari per confessionẽ:
confessos in iure pro iudicatis haberi placuit. Regul
bet intelligi, nisi confitens incautus fuerit. aut coarta
vel dolo deceptus, aut fraude ad confitendum induc
quia tunc confessio non valet,& quandoque in his fi
batio per visionem oculorum.

Probationum species quod sunt.

De testibus in iudicijs productis.

VOlens ad intentionis probationẽ suæ producere te
faciet illos citari ad test. ferendum: quia testis sp
se offerens quodã modo habetur suspectus: licet prod
tur nolentes & inuiti. Producti vero altera parte pse
vel ad hoc legitimè citata, subire debent iusiurãdũ t
sacrosanctis Euang. de veritate dicenda, pro vtraq; p
super negotio, de quo est lis, nulla mixta falsitate. Ep
nõ tangit tñ. Euang. licet proponantur ei. Et ꝙ inte
tur de episco. pariter dic de Abbate. potest etiã sacra
mitti testi de partium voluntate.& subsequenter scri
dies, in quo iurauerit testis. Sed primò vidẽdum est à
produci testes debeant. 2. qui testes producũtur,& qui
hibentur. qui coguntur,& qui cogi non possunt. Vl
quid testes producti debeant in testificatione sua obs
re. Producendi sunt ergò testes ab his, qui existiman
sibi pro futuros: quia non debet quis compelli vt test
instrumenta contra se, vel sibi nocitura prodeat. Pro
tur a. testes omnes qui non prohibẽtur ferre testi. Qu
prohibentur, sunt hi, s. impubes in causis ciuilibus, li
quis factus pubes testificari possit de his, quæ vidit. q
erat proximus pubertati. Idem in seruo facto libero.
si a. criminalib. minores xx. ann. prohibentur ferre
Item prohibentur liberti ferre testi. contra patron
eorum parentes. Item prohibentur infames,& con

Testes à quibus producũtur.

nati de Iudicio pub. Itē ille, qui detinetur in vinculis à custodia publica. Item ille, qui acceperit pretium, vt pugnaret cum bestia. Item mulier, quæ palàm quæstum fecit, s. in meretricio ex corpore suo pretium acceperit. Item ille, qui conuictus vel iudicatus est pretium accepisse propter ferēdum, vel non ferendum testi.. Item hæretici prohibentur contra Christianos ferre testi. in iudiciis, sed non in cōtractib. vel testam. ne facultas probationū angustietur. Item prohibentur ferre testi. parentes pro liberis, vel cōtra liberos, nisi quando quæritur de ætate vel affinitate: quia talia melius possunt sciri per parētes, quàm per alios: Et versa vice liberi pro parentibus, vel contra parētes, prohibētur testificari, Item domestici, s. familiares, vt mercenarij, serui, coloni, & ascriptitij. Item executores negotiorū, sicut sunt tutores, curatores, & syndici, prohibentur ferre testi. in illis negotiis, in quibus executores fuerunt. Item aduocati in causa, in qua patrocinium præstiterunt: quia non euadent nomen corrupti testis. Item prohibetur quis esse testis in re propria, hoc est, de re cuius damnum vel emolumentum ad eum spectat. Item socii eiusdem criminis prohibentur ferre testi. s. vnus pro alio. Item prohibentur ferre contra te, qui ante malum contra te tulit testi. Item prohibentur ferre testi. omnes quibus potest imperari ab aliquo, vt sint eius testes. Item mulier in testamentis prohibetur esse testis. Prædicti itaque omnes non admittuntur ad testi. imò prohibentur testificari. Item aliqui sunt, qui si velint, possunt esse testes: sed si noliut esse. inuiti cogi non possunt: sicut sunt senes valetudinarij, id est, habentes lxx. annos, vel vltra, milites, & qui cum magistratu rei pub. causa absunt, & illi quibus iu vrbem venire non licet, vt puta, qui dimissi sunt de militia ignominiæ causa, quibus isto casu eorum pœna est in præmium excusationis. Item illi, qui probabili & necessaria causa absunt: dumodo causa detractandi testi. non absint. Item qui exercitui ꝑbendam conducunt. Item non cogitur quis ferre testim. aduersus socerum, generum, vitricum, priuignum, sobrinum, sobrinam, sobrinatum, vel eos, qui proximiores in gradu sunt. Item non cogitur inuitus proxeneta. i. mediator inter aliquos paciscentes de his, de quibus mediator

fuit vnaparte volente, et altera contradicente: sed si v
se proxeneta, tunc bene admittitur. Si a. ambæ partes
sentiant, cogitur ferre testim. Cæteri ergo præter pra
hibitos. et di. qui inuiti cogi non possunt. debent ad
ferendum compelli mulcta indi. captis pignorib. Po
teste s legitimè iusiurandum præstiterint, vt di. est, in
gabit aduersa pars illum, qui testes producit, quid i
dit probare per testes. Et hoc appellatur intentio siu
quæ intentio de consuetudine Bo. in scriptis dari no
bet aduersæ parti, sed simpliciter verbotenus dici. D
debet in scriptis tabellioni, qui recepturus est di. tes
Ad quam quidem intent. sibi verbotenus di. formab
contra quē producuntur testes, interrogationes suas
testib. fieri voluerit, dumodo interrogationes iustæ
tionabiles sint, à iudice approbatæ, et dabuntur in s
tabellioni, vt eas testbus faciat, prout faciendas vide
daptari. Non. n. omnes interrogationes faciendæ sun
sed solumodò illę, quæ di. testis rationabiliter adapta
quia si dixit testis se præsentem fuisse, et vidisse, qu
Corr. percussit Ant. interrogand' est de quo eum per
& in qua parte corporis, cum quo, et quo die, et loco
iusmodi. Sed si dixerit testis se non fuisse præsentē, se
audiuisse ab aliis dici, non sunt prædi. interrogatio
faciendæ: sed solumodo illæ, quæ ad auditum spectan
putà, à quibus audiuit hoc, & similia. Vnde interroga
ita formari solent. si testes aduersæ partis dixerint se
sentes fuisse, interroga hoc & hoc. Et si dixerint se au
se, interroga hoc. Et ita patet quod facienda est inter
tio, quę spectat solùm ad id, quod dixerit in testi. suo
Itaq; habita intentione actoris, & interroga. rei, duc
bet tabellio testem seorsum in partem, & legere ei l
seu accusationem, dicendo ei quod dicat ea, quæ scit
negotio illo, & tacens audiat eum diligenter vsque a
Cùm. a. compleuerit, recitat ei tabellio, quod dixit te
sciat si bene intellexit: quod si confirmat cum eo, qu
formato scribat perordinem, prout dixerit testis: & leg
quod scripsit, corrigendo si quid visum est testi non
scriptum esse. postea videat & resumat inter se tabell
testis: & si ibi inuenerit eum dixisse aliquid scire, inter

eum tabellio, quō scit: & faciat eum bene reddere causam scientiæ di sui, scilicet. quomodo scit, quæ dixit. Debet enim testis reddere causam scientiæ dicti sui, si de hoc fuerit interrogatus: sed si non fuerit interrogatus, pro reddita habetur, & valet testimonium eius: et est bene, plenè, & breuiter officio suo functus: nam non debent testes esse verbosi. Itē deponere debent testes se interfuisse, & vidisse. Non.n. sufficit deponere, de auditu, nisi de obligat. & contr. in quib. sufficit si dicant se audiuisse eos ita paciscentes: in aliis a. non sufficit deponere de auditu ad plenā probationem: vt quia dicant audiuisse dici quō talis percussit talem. Licet scribendum semper sit quicquid dixerit testes, siue de visu siue de auditu. Item interrogandi sunt testes de tpe quo factum fuerit negotium illud: s. anno, mense, & die, & etiam de loco, et quib. præsentib. factum est. De aliis. a. circunstantiis, vtrum tempus erat clarum, vel nebulosum: et de quo erant induti illi, de quibus loquuntur. et quid habebant in capite: et de huiusmodi non est interrogandum, nisi viderent vacillare, et apparerēt suspecti: quia tunc de his interrogandi sunt testes, vt possint capi in verbis suis. Sed si testis aliquid obscurum dixit, bene potest reduci, vt interpretetur, et clarificet di. suum: et non videtur noua productio, sed prioris clarificatio. Nota tamen quod si testis sponte sua reuersus aliquid immutet, non est ei fides adhibenda, si locutus est cum aliqua partium. Postq̄. a. deposuerit testis di. suum, legat ei tabellio totum: et dimittat ipsum à se, præcipiens ei, vt testimonium suum secretū teneat, donec fuerit publicatum. Igitur effectus testimoniorum est. vt si omnes concordant in vnam sententiam, iudex dictis eorum stet, et ea sequatur. Si autem testes vnius partis discordant à testibus alterius partis, stabit dignioribus, vel iudicio maioris partis vel si omnia hincinde pariter concordant, stabitur dicto illorum, qui verisimiliora dicant, et quibus potius lux veritatis assistat. Sed scire debes quod ad sufficientem probationem per testes sunt in quolibet negotio (vbi non est certus testimoniorum numerus definitus) regulariter duo testes necessarij: quia pluralis locutio duorum numero est contenta:

An liceat testi mutare di. suū.

Quot testes sūt necessariȳ.

Nam duo numerum puralē efficiunt, & in ore duorum

vel trium stat oẽ verbum. Veruntamen quando creditum excedit sumnam vnius libræ auri, vnde fit instru. exiguntur tres testes: & quando etiam fit solutio debiti eiusdem quantitatis, exiguntur totidem. Item in codicillis 5. in test. 7. & in testa. cæcorum octo. Item aliquando 12. quando tractatur de aliquo promouendo inter agentes in rebus. Item in diuortiis septem. Item nota quod in teste consideranda est conditio eius, vtrum nobilis sit vel plebeius, an honestæ vel inculpatę vitę. Item, vtrum locuples vel egenus, vt lucri causa quid facile diceret: vel vtrum sit inimicus eius, econtra quem producetur: vel multum amic⁹ eius, pro quo fert testimonium. Et etiam multum considerandum est, vtrum videatur simpliciter dicere: quia sæpe pallor, vultus & rubor, & titubatio faciunt, vt minus fidei alicui habeatur. Et etiam considerandum est, vtrum plures testes videantur vnum & eundem sermonem præmeditatura afferre: quia suspitionis est quod docti sint. Et tu ipse tabellio melius scire potes, quanta sit fides testibus adhibenda. Item no. quod si testes de alia prouincia, vel ciuitate sint potest iudex, si velit, vt expediat non vocare coram se, sed destinare literas suas ei, de cuius iurisdi. sunt, vt coram eo sua proferant testimonia: et, ea in scriptis redacta, et sigilata, et nulli partium prodita, mittat ad eum qui iudicaturus est: & hoc, in pecuniariis causis, aliud. a. in criminalib. causis est sentiendum. Nam in criminalibus præcisè sunt cogendi testes venire. Cæterum qualiter ordinentur di. testium exemplificationibus videbis. Demum productis testib. si partes nolint plures dare, vel si iudex refrænauerit multitudiẽ testium, vel si sit transactus terminus peremptorius datus ad testes producendos, vel si hoc de cõi partium voluntate processit, apperientur testes et dabuntur exẽplari vtrique parti, si voluerint eos.

Cõmisso fieri ad ipan tes quãdo debeat.

De testibus. Rubrica.

ISte tit. continuatur ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus de vno p̃paratorio, quod fit post lit. contest. quod est necessarium, s. de probationib. Sed quia plerunq; contingit, quod probationes fiunt per testes, merito de testib. hic est agendum et videndum. hoc clarè ponit Rubr. cùm dicit de testibus. Iste tit. diuiditur in partes 4. prin. Nam in prima

Diuisio præsentis titu.

prima parte ponit quod sit officium producentis: & hæc incipit ibi,& durat vsq; ad §. pducti verò. Ibi pars 2. in qua ponit ꝙ sit officium testis citati:& durat vsq; ad §. pducti sunt. Ibi 3. in qua ponit, qui sunt illi, qui possunt, & debent testes pducere:& durat vsq; ad §. pducuntur. a. Ibi pars 4. in qua ponit de 4.& durat vsq; ad finem tit. Veniamus ergo ad primam partem. Et primò quæro quod sit officium producentis testes? Et dico quod eius officium est, quod faciat testes citari: quia testis sponte se offerens pro suspecto habetur:&ideo hic dantur duo consilia. Primum est, quod testés faciant se citare semel,& bis,& tertiò dimittant, se pignorare: quia maior fides erit tunc eis adhibenda. Secundum consilium est, quod tu facias, quod testes veniant ornati, vt maior fides eis adhibeatur: quia maior fides adhibetur diuiti, quàm pauperi: quia verisimile estquod pauper diceret pro pecunia. Vnum tamen volo te scire, quod citatio testium non est necessaria: sed voluntaria: sed fit citatio, pp maiorem fidem testib. adhibend. Ista est secunda pars, in quà ponit quod sit officium testis citati. Et dico ꝙ eius officium est: quia quando est citatus, debet venire ad iurandum de veritate dicenda nulla mixta falsitate, tam p vtraq; parte quàm pro alia remoto odio amore, timore, prece, vel precio, vel damno,& di. suum tenere secretum: donec fuerit publicatum:& de istis omnib. habet iurare,& debent iurare testes aduersa parte præsente, vel ea legitimè citata ad hoc,& dico debent iurare de veritate dicenda, non. a. de calumnia: nam testis non iurat de calumnia. nulla mixta falsitate, quia semel posset dicere verum,& decies falsum, tam pro vna parte, quam pro alia: nam non solùm debent testes veritatem dicere tam, pro vna parte, q̃ pro alia, remoto odio, timore, amore, prece, vel pretio, qui non debet testificari in odium vel amorem, vel pro timore alicuius partis,& quod nullum pretium habuit pro testimonio ferendo ab aliqua parte, lucro vel damno, h.e. ꝙ nullum sperat habere lucrum vel damnum ex isto testim. Ista est pars 3. in qua ponit à quo possunt testes produci. Et dico quod nemo cogitur producere iura sibimet contraria: vnde illi, qui credunt testes sibi profuturos, illi possunt testes producere. Hic est pars 4. in qua author facit

Testes producentis officium quale est.

Testis citati officiũ quid est.

Testes à quo possunt produci

mentionem de 4. Primò, qui sunt illi, qui possunt esse testes? dico quod regulariter quilibet potest esse testis, nisi ei sit prohibitum à lege. Quib. a. sit prohibitum à lege videamus. Et prima persona, cui prohibetur, est impubes, minor 14. an. mas. & fœm. minor 12. neq; in causis ciuilib. neq; in causis criminalib. tamen si volunt, cum facti sunt puberes, in causis ciuilib. testificari possunt de his, q viderunt in ipsa pubertate: sed dum sunt impuberes, non possunt testificari, neq; in contr. neq; in alia parte notariæ. Sed quid de puberib. dico quod puberes possunt esse testes in contr. & pactis vlt. volũt. et iudiciis ciuilib. potest testificari ipse pubes. Sed quid in criminalib. dico quod ille, qui vult testificari in causis criminalib. debet esse maior xx. an. & non curo vtrum sit filiusfa. vel paterfamiliàs, & etiam duo fratres in eadem potestate existentes possunt esse testes in alieno negotio: quia nihil nocet ex vna domo plures testes adhiberi, vt Inst. de test. ordinan. §. sed neq; mulier. in vlti. versicu. Item etiam seruus non potest esse testis, dum est in seruitute. Item patronus non potest testi. perhibere contra libertum suum. Item infamis non potest esse testis. Tñ infamia est duplex, s. propter delictum commissum: & ista est iuris, vt habetur in Insti. de successionibus ab intestato. Alia est infamia facti, vt est quando quis infamatur solùm lata sententia. Itẽ etiam carceratus non potest esse testis, neque testi. perhibere, dum est in carcerib. sed extra carceres bene potest testificari, et valet eius testi. Et ita volunt dicere quidam, quod carceratus non potest contr. neque pactum, neq; promissionem facere, dum est in carceribus. Sed tamen hic est distinguendum, quia aut vult se obligare ei, qui eum detinet in carceribus, et tunc non potest: aut alteri personæ extraneæ, et tunc potest, et valet, et tenet promissio: maximè, si is, qui illum carceri detinere iubet, consenserit. Item ille, qui pretium accepit, vt pugnaret cum fera bestia, non potest testi. perhibere: quia verisimile est, quod ferret testi. pro pecunia, si vadit ad pugnandum pro pecunia. Etiam illi, qui vadunt super turres, non possunt esse testes: imò plus, si accipiunt pecuniam, & non pugnant, efficiuntur infames, et non possunt esse testes: quia consideratur affectus, si non subsequeretur effectus: vt

Testificari qui prohibẽtur.

Pubes quando testificetur.

vt Insti.de ob.§ pœna furti manifesti. Sed ponamus quod quidam probitatis causa iuit ad pugnandum cum fera bestia, nunquid efficitur infamis? Et dico quod non, et pōt testis esse, et perhibere testi. Item mulier, quæ dat corpus ad meretricium pro pecunia, non pōt testis esse: quia verisimile est quod pro pecunia diceret falsum testi. et est infamis. Item ille, qui semel est condemnatus pro falso testim. non pōt amplius esse testis: et rō est, quia qui semel mal°, semper præsumitur malus, in eodem officio: vt Insti. de suspect. tut. & cura. §. consequens est, vt videamus. Item hæreticus, qui non credit in Deum vnum patrem, non pōt esse testis. Item parentes non possunt esse testes: nam pater pro filio non potest esse testis: nec filius pro patre. Fallit in duobus casib. in quib. pater pro filio pōt esse testis. Prim° casus est, qn̄ est q̄stio de ætate, Secundu s casus est, qn̄ est q̄stio de affinitate: quia quidam decessit intestatus, modò duo sunt, qui dicunt, quod debent succedere: quia vnus dicit, ego sum proximior: et alter, ego sum modò pater, qui cognoscit melius parentelam, ideo pōt testis esse. Item domestici non possunt esse testes: & domestici, familiares sunt, modò isti non possunt esse testes in causis domini: quia in ea re reprobatum est domesticum testi: vt Institit. de testa. ordi. §. in testib. verò non debet esse. Fallit tamen in casu, in quo domestici et familiares possunt esse testes, sicut sunt ascriptitij & coloni in causa dn̄i, s. qn̄ est factum furtum, vel homicidium in domo, vult dn̄s ꝓbare per eos, pōt. Item executores negotiorum nō possunt esse testes vt sunt tutores & curatores nōe pupilli & adultorum suorū. proc. in causa dn̄i sui, syndicus in causa collegij, vniuersitatis, castri, burgi, & villæ. Item aduocati non possunt esse testes in causis in quib: aduocauerint: & rō est, quia non euadunt nomē corrupti testis. Itē in causa ꝓpria nemo pōt esse testis, Et dicitur causa ꝓpria, qn̄ ex illa causa sperat habere lucrū, vel dānū: & nemo pōt esse suus iudex in causa sua ꝓpria: vt Inst. de autho. tut. & cura. §. tutor. Itē socius eiusdē criminis, si soci⁹ fuit tecū ad faciendum vnū delictū, modò in eodē crimine non pōt esse testis contra te socium eiusdē criminis. Itē etiā ille qui falsum tulit testi. cōtra te, amplius non pōt esse testis contra te. Item illi, quib: ab ali-

Casus speciales.

quo imperari potest, vt sint eius testes, non possunt pro eo testificari. Itē mulier non potest esse testis in testa. sed sic in codicillo, & in contractib. & pactis, duntamen nō habeat aliud iuris impedimentū. Et ꝙ mulier nō potest esse testis in testa. habetur Insti. de testa. ordi. §. testes a. adhiberi possunt. In isto a. §. author ponit, quod quidā possūt esse testes, sed non coguntur. Et prima persona est senex valetudinarius habēs 70. annos, vel vltra, si vult esse testis, potest, sed non cogitur. Item etiā miles potest esse testis, sed nō cogitur: sed plerūq; iudex dat ei fiduciā propter veritatē habēdā. Itē etiam ille, q vadit ambasiariæ causa, vel absentat se causa probabili, non cogitur esse testis: sed si vult bene potest, nisi absentaret se studiosè: nam tunc cogeretur esse testis. Itē etā ille, qui cōducit præbendas exercitui, non cogitur esse testis: vel qui laborat pro Repub. nō cogitur esse testis. sed si vult, bene potest. Itē nō cogitur quis esse testis contra socerum suum: sed si vult, bene potest. Item proxeneta nō cogitur esse testis: sed si vult, bene potest. Tamē litera distinguit. aut ambæ partes volūt. ꝙ ipse sit testis & tunc cogitur velit nolit. Si a. ipsæ partes sunt in discordia: vt quia vna pars vult, alia nō: modo proxeneta potest esse testis, sed non cogitur. Hic incipit alia pars, in qua ponit cōclusionē: & dicit ꝙ cæteræ personæ, quæ nō sunt hic enumeratæ, cogūtur testi. perhibere. Hic autor ponit. ꝙ est officiū illius cont. quē testes ꝓducuntur, Et eius officium est: nā primo habet īterrogare de quo ille, q ꝓducit testes, vult probare ꝑ dictos testes, & super illo formare interrogatoria, vt veritas habeatur. Itē in isto præsenti §. ponit ꝙ est officium eius, qui scribit, s. notarij. Et eius officiū est, s. intentionē actoris in scriptis, & interrogationes rei habere & dicere testib. aliqua, vt ipsi veritatē dicant & debent eos examinare in secretum. Ista nota ponit ꝙ si testes volunt mutare dictum suū, non possunt, si locuti sunt cum aliqua partium: sed si non sunt locuti cum aliqua partium, bene possunt mutare dictū suum: tn̄ aduersa pars, contra quam producuntur, debet esse cauta, ꝙ ibi fit, quando testes sunt examinati, & eis dicat aliqua verba, vt amplius nō possint mutare dictū suum. Hic ponit author ꝙ officium testium est: nam si sunt testes actoris, condemnatur reus: si sunt te-

Qui non cogūtur esse testes.

Officiū eius, cōtra quē producuntur testes.

Officiū testium quod est

ftes rei, absoluitur reus. hoc est verum, si nõ contradicunt: sed si contradicunt, non valet dictum eorum & sunt falsi testes. Hic ponit author, ꝙ in quolibet negotio regulariter requiruntur tres. Fallit in testa. in quo requiruntur octo. In codicillo requiruntur quinque. In diuortio requiruntur septem. Tamen non sis contentus numero legali: nam vbi debent esse tres, fac vt sint quatuor, vel quinque. Et vbi sunt necessarij octo, apponas nouem vel decem. Hic author ponit quanta fides sit adhibenda testib. Et dico quod considerãdum est vtrum testis sit diues, vel pauper: nam maior fides adhibetur diuiti, quam pauperi: vel vtrũ sit inimicus aduersæ partis: vel vtrũ sit iuuenis, vel senex: maior enim fides adhibetur seni, quam iuueni: vel vtrum sit nobilis, vel plebeius: vel, vtrũ sit clericus: vel, laicus: vel, vtrũ sit masc. vel fœm. vel si dixit vnus ꝙ alter: nam habẽtur vt suspecti illi testes: ratio, quia verisimile est ꝙ fuerint docti.

Quot testes sunt necessarij.

Quibus testibus sit magis credẽdum.

De probationibus, quæ fiunt per instrumenta, & quomodo in causis eduntur.

NOn solum per testes sed etiam per instrumẽta probatur: & ideo videndũ est de instrumentis. Dicitur autem instrumentũ vno modo esse id, per quod causa instruitur: vnde probatio testium dicitur instr. Alio modo dicitur instrumentum apparatus fundi vt aratrum. Sed etiam tertio modo dicitur instr. scriptura, in qua continetur id, quod tendit probare producens. Et secundam hanc vltimam expositionem instrumentum diuiditur: quia aliud publicũ, aliud priuatum, aliud Apocha, aliud Antapocha, aliud forense. Publicum instr. est illud, quod est scriptũ manu publica, s. tabellionis, si redactum est in publicam formam. Priuatum est, quod scriptum est manu cuiusq; priuatæ personæ. Apocha dicitur scriptura, quæ est facta ad vtilitatem debitoris: vt quia creditor confessus fuit se recepisse à debitore id, quod ei debebat. Antapocha est scriptura, quę fit ad vtilitatem creditoris. Forense verò instrumẽtũ est, quod fit de his, quæ aguntur in foro, id est, in iudiciis, vel causis. Fides a. adhibetur publicis instrumentis sine alio adminiculo. si careant omni suspitione, nisi contrarium probetur. Priuato a. instr. non creditur sine aliis adminiculis, id est, nisi per testes, & comparationem literarum ei fides ad

Instrumentũ qualiter diuiditur.

hibeatur. nisi sit scriptũ manu eiusdem, contra quẽ ꝓduci tur. Sed si scriptum est per manũ alicuius tertiæ personæ, ꝓbari debet per testes, vel per cõparationẽ literarũ, vt dictũ est. Apochis, & antapochis. & forensib. instru. fides adhibetur, si sint pub. vel priuata, secundum ea, quæ dicta sunt suprà. Et creditur publico instr. vt dictum est, si est authenticum, vel originale: non. a. exemplo, nisi cum exemplo ꝓferatur authenticum, vel nisi alia sufficiens probatio adiũgatur. Volens igitur ad probationem intentionis suæ producere aliquod instr. debet illud in causa edere: & debet dicere, hoc instr. volo vti in causa ista: & si aduersa pars exẽplum illius habere voluerit, vti consulatur sibi super illo: vel si aliquid dicere voluerit contra illud, debet ei dari exẽplum. Sed quorundam instr. siue scripturarum debet dari exemplum cum annis Domini, die, indictione, & testib. & nomine tabellionis, & omnib. quæ in ea scriptura continentur per ordinem: & hoc si sint acta publica, hoc est, scriptura in iudiciis, vel sub officio, aut authoritate alicuius iudicis facta, vel si sint instr. procu. tenor sine die & Consule, id est, sine annis Domini, indictione, die, testib. & nomine tabellionis.

De probationibus quæ fiunt per instrumenta, & quomodo instrumenta in causis adducũtur. Rubr.

Continuatur iste titulus ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus de probationibus quæ fiunt per testes: Sed quia non solùm probatur per testes: sed etiam per instr. ꝓbatur de iure suo, meritò de probationibus, quæ fiunt per instrumenta loco præsenti est agendum, & videndum, innuit hoc Rubrica, cùm dicit, de probationibus, quæ fiunt per instrumenta. Iste titulus diuiditur in partes quinque: nam in prima parte author continuat se ad præcedẽtia: & durat vsq; ad §. Dicitur autem instrumentum. ibi secunda, in qua ponit quot modis accipitur instrumentum: & durat vsque ad §. Et secundum hanc. Ibi tertia. in qua ponit quotuplex sit instrumentum: & durat vsque ad §. Fides autem. Ibi quarta, in qua ponit quanta fides sit adhibenda cuilibet instrumento: & durat vsque ad §. Volens. Ibi quinta, in qua ponit quomodo instrumenta sint in causis producenda: & durat vsque ad finẽ tituli. Ad euidẽtiam huius

Diuisio præsentis tituli.

tituli

tituli quęram quinq;, prout quinque ponit. primò ponam quandam regulam, & casus exceptuatos à regula. Secũdo, quot modis accipiatur instr. & quomodo accipitur hic, & quid sit instrumentum secundum modum acceptum. Tertiò quotuplex sit instrumentum. Quarto, quæ & quanta fides sit adhibenda cuilibet instrumento, tam publico, quã priuato. quinto, qualiter, & quomodo instrumenta sint in causis producenda. De primo, s. ponere vnam regulã, & casus exceptuatos à regula: & regula talis est: In exercendis litibus parem vim tenent testes & instrumenta, id est, qualem habent efficaciam testimonia verbalia, eandem habent testium instrumentis scripta testi. Vel melius regula iaceret, de testimoniis verbalibus & instrumentis redactis idem est iudicium. nam ita est per instrumenta sicut per testes, & ita per testes sicut per instrumenta. Fallit in casib. in quibus expedit, ꝙ fiat probatio per instr. & non per testes. Primus casus est in eo, qui dixit se maiorem verbo tenus & posteà iurauit: & posteà, si vult probare se esse maiorem per testes, non potest, & nõ auditur, nisi vellet probare per instr. facta de die natiuitatis suæ Secundus casus est

Casus quibus probatur per instrumenta tãtum.

in eo, qui despõsauit concubinã, & habet filios naturales, modo ad hoc vt sint legitimi & naturales, debẽt apparere instr. dotalia: vt Inst. de nup. §. fi. Aliquando euenit, & si vellet desponsationẽ probare per testes, nõ posset. Tertius casus est, quãdo est actũ per pactum quod exinde fiat scriptura modo scriptura est necessaria. Sed ponamus, ego emi vnã rẽ, & tu vẽdidisti mihi: & actũ est inter nos, ꝙ exinde fiat scriptura, solutũ est pretiũ, & tradita est res, nunquid per rei traditionẽ & pretij solutionẽ trãsferatur directũ dom. in emptorẽ? dico quòd sic, licet non sit facta scriptura. 4. cas⁹ est in cõfessiõe debitoris: nã debet apparere cõtraria scriptura, & si vellet probare debitũ per testes, non posset. 5. casus est in venditione rei minoris: nã ibi expedit, quod sit scriptura: quia tutoris authoritas ad decretũ iudicis debet recurrere: nã tunc est necessaria scriptura, quãdo requiritur in cõtractu solẽnitas: & si vellet probare per testes, nõ posset. 6. casus est in omni loco, vbi desideratur decretum iudicis & tutoris authoritas. Septimus casus est in iudiciis: nam si non apparet qualiter reus citatur, vel lis

contestatur, iuratur de calumnia in scriptis non valet qđ sit in iudiciis, nisi appareat in actis. De 2. §. quot modis accipiatur instru. in iure? Et dico quod multis modis. Primò modo pro omni eo, quo vtitur artifex in arte sua, vt in hõe fabro. Nam habet malleum, incudem, & ista talia: & isto modo non accipitur hic. Secundò modo accipitur pro apparatu fundi, vt sunt omnia, quę requiruntur ad agrum: & isto modo non accipitur hic. Tertio modo pro probatione testium: nam isti testes instruunt iudicem, & isto modo non accipitur hic. Quarto modo accipitur pro omni scriptura facta manu publicę personę: & isto modo accipitur hic. Sed quid est instru. secundum nostrum modum acceptum? Certè instru. est q̄dam scriptura solennis & publica manu publicæ personæ confecta, ad probationem negotij vel negotiorum memorię causa perpetuæ facta. Verba definitionis egent expositione; & ideo exponamus. Et primo, instr. est quædam & non omnis, nam non omnis scriptura est publica. Dicit solennis. i. cum solennitatib. facta: nam si non esset cum solennitatib. q̄ requiruntur non valeret. Dicit publica, i. cū pub. actionib. facta: nā si deficerēt publi. tunc non valeret. Dicit manu publicæ personæ confecta: nā ad hoc vt valeat scriptura, debet esse facta manu publicæ personæ. i. notarij. Dicit ad proba. negotij vel negotiorum. Nā ista scrip. fit solùm ad probationē, vt quis p̄bet legitimè de iure suo. Dicit memoriæ causa perpetuę facta: nam etiā ista scriptura fit pp memoriam perpetuā habendā: Vnde dicitur charta debombice: *co che tu scriui in dice*. De 3. §. quotuplex sit instr? Dico quod largè est quintuplex. Nam quoddā est instr. quod appellatur publicum, q̄ est confectum manu publica. i. manu notarij. Quoddam est instr. quod appellatur priuatum, vt est illud, quod est factum manu priuatæ perso. tamen est factum cum subscri. trium testium, vel est factū manu contrahentium. Quoddam est instr. quod appellatur apocha, vt est script. facta de absolutione debitoris, quia est facta ad vtilitatē debitoris. Quoddam est instr. quod appellatur antapocha; vt est scriptura facta ad vtilitatem creditoris, quoddam est inst. quod appellatur forense; vt est illud, quod fit in foro, h. e. in loco iudicij. Sed loquendo strictè omne instru. aut est publi

Instru. quot modis accipitur.

Instru. quid sit.

Apocha

Antapocha.

publicum, aut priuatum, & istud prodest scire: nã per istam diuisionem tu scies quanta fides sit adhibenda instr. De 4. sc. quanta fides sit adhibenda instr. Et dico quod fides plena est adhibenda scripturæ publicæ sine alio iuris adminiculo: vt Instit. de inuti. stipu. §. Item verborum obligatio duntamen omni careat suspicione, s. ratione producentis ratione scribentis, & ratione sui ipsius. Sed nunquid scripturæ priuatæ est adhibenda fides? Ad quod sciendum distinguendum est: quia aut illa scriptura est scripta manu contrahentium, aut manu alterius tertię personę priuatę. Si manu contrahentium, & tunc aut scribit, pro se, aut cõtra se. Si scribit pro se & tunc non adhibetur fides aliqua. Sed si scribit contra se, tunc valet scriptura & adhibetur fides: duntamen fiat cum causa. Si a. sit scriptura manu tertiæ psonę priuatę confecta, & tunc nõ adhibetur fides aliqua, nisi sit roborata cum subscrip. triũ testiũ. Vndę versus, *Instru. quanta sit fides adhibenda.*

Cautio priuata cum trino teste notata,
Hoc ius est nacta, quod cautio publicè facta.

Vndę tamẽ scias ꝙ per hoc, quod dico ꝙ scripturæ factę contra se plena fides adhibetur: h. e. verum, si confitetur se scripsisse. Sed si negaret, necesse erit tibi probare: & poteris probare hoc per comparationẽ literarum. Sed quãta fides adhibetur cuililibet instru. Dico quod apochis & antapochis est plena fides adhibenda, duntamen omni careat suspicione, putà, ne suspicetur de fauore dictãtis notarij, vel scribentis vel etiam de falsificatione suspicari posset. Istud melius scirę potes per ea, q̃ di. sunt suprà: quia aut instru. est publicum, aut priuatum. De 5. s. qũo instr. sunt in causis producenda? & dico quod debent produci omni tpe aduersa parte præsente, vel absente, & etiam in vltima dilatione peremptoria: & hoc ne aduersa pars possit informare se; quia edenda. i. producenda sunt omnia, quib. quis est vsurus in causa, & quandoq; cum die et consule, Et h. e. quando sunt instr. producta ad legitimationem personarum, et etiam quando acta sunt iudiciaria, Aliquando datur sine die et consulæ vt instr. quæ sunt ad probationem negotij. Tñ hic do tibi duo consilia. Primum consilium est qñ tu proc. portas, h. e. pars tua portat multa instru. quod tu videas ea instru. quæ faciunt ad factum, & non alia: quia qñ *Instru. qualiter sint producenda.*

apportat multa instr. si tu omnia produceres, possunt aliqua esse contra te. Secundum consiliū est, quòd tu procu. semper facias, quod quando pars tua apportat instr. quod pars tua producat instrumenta vnà tecum: vt si essent falsa posteà non imputetur tibi: quia præsumeretur quod produceres semper falsa instrumenta: Quia qui semel malus semper præsumitur malus in eodem officio: vt Insti. de suspect. tu. & cura, §. consequens est vt videamus, nisi forte produceret cum potestatione, s. dicendo coram iudice ꝙ non producit ea, nisi inquantum sunt vera & efficacia.

De consilijs dandis in causis.

POstquàm vtraque pars suas probationes & rationes produxerit: & iam nihil restat, nisi ferre sententiam, vocatis partibus dicet iudex: Quoniam hanc causam cum cōsilio sapientū decidere volo, si habetis aliquos suspectos sapientes, detis mihi in scriptis. Quibus habitis iudex eliget vnum vel duos ex his, qui suspecti dati non erunt, & mandabit partibus, vt iura & probationes suas ostendant, & allegent corā ipsis sapientibus. Cùm. a. à partib. vel ipsarum aduocatis, fuerint ostensa & allegata iura eorum, sapiētes illi iuxta probata & allegata, secundum quod eis iustum & ęquum visum fuerit, consilium eorum scribent qualiter ferenda sit sententia condem. vel absol. & ipsum consilium secretò iudici dabunt iuxta quod iudex formari, & scribi faciat sententiam: Quam partibus præsentib. vel vna præsente, & altera absente, duntamen legitimè & peremptoriè citata, feret in ipso loco, iudice pro tribunali sedente Item nota quòd non solùm super principali decisione totius negotij, sed etiam super aliqua incidenti quęstione in processu causę, quę aliquando vertitur inter aduocatos, habetur consilium à sapientibus, & super illud pronuntiatur: ex qua pronuntiatione illa quæstio definitur. Est tamen verum, quod in modicis quæstionibus & etiam in magnis, & in aliquibus terris, & locis, iudex solus super principali decisione audit allegationes partium, & sine alicuius consilio sententiam profert: & tunc subiiciēdum est illud verbum, quod in sententiis dicitur, s. habito consilio sapientium.

D consilijs dandis in causis. *Rubr.*

Iste titulus cõtinuatur ad superiora ista forma: De quibusdam præparatoriis, quæ fiunt in iudiciis ante litẽ cõtestatam.& post, in præcedentibus est dictum & declaratum.Sed quia est illud præparatorium, quod fit post litem cõtestatã.sed nõ est necessariũ sicut illud quãdo iudex vult habere consilium. Meritò de consiliis dandis est hîc agendũ &yiden.h.clarè ponit Rub.cùm dicit de cõsiliisdandis. Iste tit.non eget expositione.Sed solùm ponit hoc,s.qñ iudex habuit & dedit allegationes & probationes vtriusq; partis ꝙ iudex faciat, qđ vtraq; pars det suspectos & confidentes,datis suspectis & confidentib.iudex elegit alium iudicem.q iudex dat consilium,viso consilio iudex ꝓfert senten.secundum consil.sibi datum, etiam super incidenti q̃st.iudex põt eligere sapientẽ.Ita quod non solùm super principali quæsti.sed etiam super incidenti.Sed tñ si iudex vult eligere sapientem, potest: sed si non vult, noncogitur. Sed tamen hoc seruatur in aliquib. terris: quia iudex cogitur habere consilium sapientis, litera de se patet.

De sententijs.

QVia sententia controuersiis finem imponit.Et quia de qua re cognouit iudex, de ea quoq; pronuntiare cogendus est.Ideo di.de processib. controuersiarum nunc de fine ipsarum, vrdelicet, de sent. est videndum.Est a.sent. quodcunq; iudicantis ꝓceptum, non naturæ, non iuri, nõ bonis morib.contraria.Sente. alia definitiua, alia interlocutoria.Interlocutoriã fert iudex contra reum cootumacem qñ citato reo, et non veniente, pronuntiat actorem fore mittendum in posses.bonorum rei pro mensura debiti declarati, vel rei petitæ, vt infrà dicetur, vbi tractabitur de processu contra reum contumacẽ. Fertur etiam interlocutoria aliqñdo super aliqua q̃sti.emergẽti, vtputà, qñ q̃stio est inter partes vel aduocatos, vtrũ sint aperiẽdi testes vel non: vel vtrum aliquis recipiendus sit in testẽ, vel non, aut dilatio, vtrum sit danda, vel non. Sed ista interlocutoria põt retractari ab eodẽ iudice q illã pronuntiat: quia ꝙ iussit vetuitve Prætor, contrario imperio tollere potest: et quia vicem rei iudicatę non obtinet, Neq; .n. oĩs vox iudicis iudicantis continet autho. Sed definitiua sententia est, quæ finem controuersiarum pronuntiatione iudicis ac-

Sententia quotuplex est.

Sententia definitiua.

ceptis. Quod vel condẽnatione vel absolutione cõtingit. Quia definitiua decidit princ. negotium, & fertur lite cõtestata: & iudex, qui eam tulit, reuocare non potest: Quia siue bene, siue male fũct⁹ est officio suo: licet aliqñ: feratur definitiua sentẽtia, etiã lite non contestata, vt in causa appellationis. Itẽ sententia definitiua debet cõtinere certa & clara: quia si incertã sentẽtiam ferret iudex nõ valet. Et debet ferri post litem contest. id est, post plenissimè habitam negotij inquisitionem, actore, & reo p̃sentib. vel eis peremptoriè citatis, & infra terminum post litem contest. Et debet iudex sedere pro tribunali in loco iudicij consueto: & debet eam recipere per se in scriptis, nisi si sit breuis lis, & maximè viliũ personarũ; quia tũc sine scriptis recitare potest. Et debet ferri sententia à iudice competenti, qui p̃sit alicui iurisdictioni, & in tempore non feriato. Et debet cõtinere condẽnationẽ vel absolutionem. Sententiarũ a. definitiuarum diuersa est forma iuxta diuersas petitiones & actiones. Et etiam aliquando fertur sententia super reali actione, aliquando super personali actione, aliquando super adipiscenda vel retinenda, seu recuperanda possessione. Aliquando super diuortiis, vel coniunctionib. matrimoniorum: Aliquando fertur sententia ab vno iudice qui pronuntiat super causa coram prædecessore iudice incepta & ventilata. Aliquando fertur sententia ab executore, s. à iudice, qui pronuntiat super insolutum datione Aliquãdo a iudice ad quem appellatum est. & à multis aliis. Veruntamen quõ. prædictæ sententiæ formari debeant, & scribi, non dico de omnibus, sed de aliquibus ex eis infra in exemplificationibus subiungetur. Sunt a. illæ formæ quæ ibi ponentur, ad cætera documentum & via.

Instrumentũ quotmodis accipitur.

Instrumentũ quod est

Sententiarum definitiuarũ aduersa forma.

De sententijs. Rubrica.

Continuatur iste titulus ad superiora ista forma: Nos supra vidimus de quibusdam præparatorijs, quæ fiunt ante litis contestationem: & de ipsa litis contestatione & quibusdam præparatoriis, quæ fiunt post ipsam litis contestationem vsq; ad definitiuam sententiam in præcedentibus est dictum & declaratum. Sed quia partes ad istũ actũ venire desiderant, s. ad sententiam definitiuam, meritò de sententiis loco præsenti est agendum & videndum. hoc

clarè ponit rubrica, cùm dicit de sententiis. Vel sic: quia sententia facit ius,& sententia præiudicat veritati: vt Insti. de officio iudicis.§. si finium regundorum, meritò de sententiis definitiuis hic est agendum & videndum.hoc clarè ponit rubr. cùm dicit de sententiis,&c. Ad euidentiā huius tituli volo quærere sex. Primò quotuplex sit sententia diuidendo,& quæ sit sententia definitiua.2. à quo sit sentētia ferenda, vbi,& in quo loco.3. quando, qualiter & quomodo sentētiā sit ferenda.4. quis sit effectus & virtus eius, 5. quot sunt necessaria in forma cuiuslibet sententiæ vt de iure valeat.6.& vlt. quot sint sententiarum species. De primo, s. quotuplex sit sententia? & dico quod duplex s. definitiua & inter locutoria. Sed quando est sententia interlocutoria? dico quod illa quæ datur ex primo & secundo decreto contra reum contumacem: Vnde datur exemplum in debitore meo: ego debitorem meum voco ad videndum citatur semel, bis. &c. & si contumax est, modo creditor ponitur in possessionem bonorum debitoris ex primo decreto: & ista est super incidenti quæstione. Quandoq; non semper est sententia alia definitiua, vt est illa, q̄ est super negotio principali. Sed quæ est sententia interlocutoria? & dico quod sententia interlocutoria est quodcunque iudicantis præceptum, non naturæ non iuri, non bonis moribus contrarium. Exponamus verba definitionis. Dicit primò quodcunq; iudicantis præceptum. Nam istud præceptum, quod facit iudex, potest appellari sententia interlocutoria. Dicit, non naturæ: nā nō debet iudex pronuntiare contra naturam, vt in filiatione: nam si iudex pronuntiat, quod ille qui est minor in tēpore, sit pater cuiusdam maioris in tēpore. Dicit, non iuri, id est, quod iudex pronunciet contra ius: quia tunc sententia non valeret. Dicit, non bonis moribus contrarium, nam debet facere sententiam secundum bonos mores & consuetudinem. Sed quæ est sententia definitiua? dico quod est illa, quæ controuersiarum finem iudicis pronuntiatione accipit: quod absolutione vel condemnatione contingit. Exponamus definitionis verba, Et primo dicit sententia definitiua est, quæ controuersiarum finem: nam illa sententia imponit finem litibus & controuersiis, Dicit iudicis pronuntia-

Sententia quotuplex est.

Sententia interlocutoria quæ sit.

Sententia definitiua quæ sit.

tione accipit:nã p pnunt.quis efficitur do.Dicit, ꝙ condemnatione vel absolutione contingit:nã debet pronuntiare condẽnando,vel absoluendo. Sed ad istã definitionẽ oppono dupliciter:vno modò sic. Tu dicisꝙ ista sententia imponit finẽ litib. & controuersiis:sed hęc videtur contrà. Nam si lata est sententia si volunt partes,appellare possũt à sententia:ergo non imponit finẽ,dico ꝙ imponit finem vigore eius quantũ ad esse imponit finẽ. Nã hoc nõ est defectus sententiæ, imò virtute alterius ppatatorij,s.appellationis. 2. oppono. Tu dicis ꝙ debet fieri sent.condẽnatoria vel absolut. Sed aliqñ vidimusꝙ est p parte condẽnatoria,& p parte absolutoria?dico ꝙ licet iudex possit pro parte codẽnare,& p parte absoluere:tñ per se est condemnare,& per se est absoluere. De 2. s. à quo sit ferenda sententia? & dicoꝙ à iudice ordinario,qui in causa cognoscit,& etiã à iudice delegato habente põtatem pronuntiandi. Dicoꝙ primò debet fieri à iudice ordinario,qui in causa cognoscit. Nã ipsemet iudex cogitur:rõ,qnia de qua re cognouit iudex,de ea quoq; pronuntiare cogendus est:nã iudex cogitur pronuntiare. Sed quis imponit iudici necessitatem? dico ꝙ recurrendũ est ad superiorẽ. Nã superior habet ei necessitatẽ imponere. Et qđ dico, quod iudex, qui in causa cognoscit,debet pronuntiare, vel etã eius successor in officio. Nã si expiraret eius officium,modo alter veniens ad officiũ debet pronuntiare. Debet etiã fieri sententia à iudice delegato vel subdelegato. si habet põtatẽ pronuntiandi:quia ipse delegatus est tanq̃mandatarius& mãdatarius plus non habet de põtate,q̃ sibi tradatur à dom. Et fines mandati diligenter sunt custodiendi:vt Institu.de mãdato.§.illud quoq; mandatum.& qñ ipse iudex delegatus non põt sententiam ferre tunc iudex ordinatius debet sententiam ferre. Sed qñ est ferenda sententia? dicoꝙ si erit interlocutoria, datur in qualibet parte litis & ante litẽ contestatã &post:sed si est definitiua,datur solùm post litẽ contestatam,& antea non. Sed vbi,& in quo loco? dico ꝙ facieda in loco honesto,& in loco iudicij. Nam iudex põt locum in iurisdi. sua eligere sibi, duntamen sit locus honestus. De 3. s. qualiter & qũo sententia sit facienda? Dico quod est facienda de re,de qua est quæstio,& esse põt. Nã si

Sententia à quo sit ferẽda.

Sententia quãdo est ferenda.

Senten. qualiter sit facienda.

si q̃stio esse non pōt,& si sententia fertur,non valet ista sententia. Secundò est facienda à iudice ꝓ tribunali sedente. Nam si iudex staret rectus,& ꝓnunciaret,non valeret. Nā continuò debet iudex sedere q̃n pronuntiat:qa magis qetum animum habet,q̃n sedet.Sed videtur contrarium.Nā q̃n pōtas pronuntiat ad arengeriam,stat rectus:ergo sent. non valet dico ꝙ iudex & potestas,anteq̃ ducant malefactorē ad arengeriam, ferunt sent.Sed illud ꝙ ipse facit ad arengeriā,facit ad terrorē.3.debet ꝓnuntiare de re certa& clara. Nā si obscurè loqueretur,nō valet.4.ꝙ feratur sent. in scriptis,Nā facta sine scriptis,nō valeret:& iste est casus in quo scriptura est necessaria.Fallit in vno casu in quo nō est necessaria scriptura.i.ferre sententiā in scripris,q̃n sūt viles personæ.5.ꝙ non feratur sententia in dieb. feriatis, imò debet fieri in dieb.iuridicis.6.ꝙ ipse iudex ore ꝓprio legat,& pronuntiet sent.aliàs sententia non valeret.7. ꝙ iudex pronuntiet de die,non.à.de nocte:quia si de nocte pronuntiaret,non valeret:quia dicit lex,Sedebunt iudices de mane vsq; ad vesperas Sed ponamus ꝙ iudex ꝓnuntiat de nocte,nunquid valēt sen.dico ꝙ sic:qa multa prohibētur fieri,q̃ tñ facta tenent.vt Insti.de tutelis.§.si pmissum. De 4.f.quis sit effectus & virtus cuiuslibet sententiæ?dico ꝙ effectus sententiæ interlocutoriæ est:qa sent. pōt retractari ab eodē iudice:quia nō oīs vox iudicis est pceptum: qa ꝙ iussit vetuitve.Prætor,id contrario imperio tollere pōt.Sed effectus senten. definitiuæ est, quia ista senteutia non pōt retractari:qa postq̃ iudex pronuntiauit bene vel malè,finitum est officium suum,nisi ipsemet iudex vellet eam retractare in eodē actu,& in ipso instanti,pōt. Sed si iudex ipsemet pronuntiaret contra veritatē, & vult causā remouere pōt?dico quod non,sed appellari pōt à sent. vt infrà de appellatione patebit.Etiam effectus est:quia sententia facit ius,& sententia pꝛiudicat veritati:vt Insti.de officio iudicis.§.si finium regundorum & in tm̃ præiudicat veritati,quod ex ea nascitur actio vel exceptio.De 5.f.quot sunt necessaria in forma cuiuslibet sententiæ? dico quod sex sunt necessaria.Nam primum est necessarium , quod appareat nomen iudicis, et eius officium. Secundum est necesserium , quòd appareant nomina litigan-

Effectus sententiæ

Sententia quō est ferenda.

tium bene determinata & declarata. Tertium, quod appareat tota petitio, seu libellus. Quart. quod appareat processus causæ. Quin. quod appareat condemnatio, vel absolutio. Sex. quod partes sint præsentes vel legitimè citatæ, aliàs non valeret sententia. Et debent etiam apponi publi. et etiam aliqui testes, qui fuerint præsentes pronunciationi. Et ista omnia sex sunt necessaria: et vbicunq; omnium istorum vnum deficeret, sententia non valet, neque tenet. De 6. & vlt. §. quot species sententiarum? & dico q̃d sunt multæ: vt de hoc plenè apparet in summa, in tractatu formarum: nam sunt tot tunc eius formæ, quod sunt eius species: & ibi ad plenum.

De appellationibus.

CVM fuerit lata sententia, si aliqua partium ex ipsa sententia crediderit in aliquo se grauatam, poterit appellare, Est. a. appellatio sententiæ à minore iudice latæ per inuocationem maioris iudicis prætextu iniquitatis primę sententiæ facta rescissio, vel suspensio: quia appellatio iniquitatis sententiæ continet querelam. Appellatur. a. ad superiorem im̃ediatè. i. ad eum, qui est in gradu proximo superiori eo, qui tulit sententiam, siue ad eum, qui deputatus est ad hoc. Item appellationẽ facit ille, qui succubuit, siue contra se, siue contra suum procura. lata sit sententia. Appellat etiam ille, cuius interest, vt puta, si sententia lata fuit contra emptorem potest appellare venditor, eò quod de euictione tenetur. Item cohæres appellat à sententia contra suum hæredem lata. Item fideiussor appellat à sententia contra debitorem lata, pro quo se obligauit: quia sua interest. Item quilibet extraneus potest appellare pro condemnato: si ille habeat mandatum infra temp⁹ statutum ad appellandum. Sed si plures fuerint condemnati, et appellat vnus, non ideo alij videntur appellasse. Appellatur verò à sententia definitiua, siue à tota, siue à certo capi. Et si ab vno capi. appellatur, non rescinduntur ideo alia, nisi sint connexa. Sed ab interlocutoria non appellatur, nisi quando iudex in causa ciuili vel criminali pronuntiauit quæst. haberi aliter, quàm leges velint. Appellatur à sententia lata super proprietate: sed non ab ea, quæ lata est super possessione: quia in iudicio proprietatis erit saluum

omne

et remedium: & quia victoria proprietatis absorbet victoriam possessionis. Item appellatur à sent. iudicis ordinarij et delegati. Veruntamen ab executore, qui senten. mandat executioni, non appellatur, vt aliquis sit litium finis: nisi executor excedat modum in exequendo, vt quia ante tempus statutum exequetur vel in maiori quantitate, quam in sent. contineatur. A Principe verò, vel à Senatu, aut à Praefecto Praetorio non appellatur, sed ab eis supplicatur. Et est supplicatio petitio veniae prioris erroris. Item non appellatur ab arbitro. Item appellare nō pōt verè contumax ille, cui datum pceptum esset à iudice, vt veniret et staret ad senten. audiendam, spreto iudicis praecepto non venit: vel recessit: vel ille, qui tribus edictis, vel vno pro quolibet quod dicitur peremptorium legitimè citatus, respondisse non venturum. Hic verò contumax non appellatur, si incontinenti post latam sent. venerit, iudice adhuc pro tribunali sedente. Ille. a. qui est fictè contumax, appellare pōt & dicitur fictè contumax, qui vel ignorauit se citatum: vel si sciuerit, dixit se venturum. Item no. quod appellatur à sententia aliquādo illico post latam sentent. sola voce: vt si dicat condemnatus, ab hac sententia viua voce appello. Aliquando ex interuallo, et tunc debet offerri libellus in scriptis infra tempus statutum ad appellandum. Illud. a. tempus est: quia infra decem dies à die latae sent. appellandum est, si condēnatus fuit praesens sententiae: sed si fuerit absens, et non defensus per proc. debet appellare infra 10. dies, ex quo sciuerit sent. latam esse. Sed si per proc. defensus est: non auditur, nisi proc. appellauerit licet contra pc. possit habere regressum Caeterùm effectus appellationis est: quia per appella. suspenditur pronuntiatum: et pendēte appellatione nihil debet innouari. Itē no. q in iure canonico non solùm à sent. sed ab omni grauamine appellatur. Postq. a. appellatio fuerit facta, debet iudex eã accipere, & dimissorias literas transmittere ad eum, ad quē appellatū est. Veruntā secundum statuta & consuet. Bo. si appellatum est à sent. iudicis ordinarij: idē iudex cōmittit causam appel. vni ex iudicib. qui psident appella. cognoscendis. Sed si appellatum est à sen. minoris iudicis, recurritur ad iudicem ordinarium, qui committat: et haec cōmissio

secundum tempora statuta habet fieri infra quindecim dies à die latæ sent. Ille .a. iudex, ad quem appellatum est siue cui causa appellationis cōmissa est, vocatis partib. diligenter eas examinabit, & licebit vtrique parti nouis assertionib. vel exceptionibus vti, quę pertineant ad nouum capitulū, sed oriantur ex illis, aut illis sint coniuncta, quæ apud priorē iudicē fuerint pposita. Et licebit etiā præstare probationes super instr. vel allegatione facta in prima causa: cū tūc non fuerit copia probandi. Itē licebit vti probationib. præstitis, & testificationib. lectis in priori causa. Item nota quod secundū consuetudinē & statuta Bon. appellans debet reficere aduersæ parti expensas litis, si succūbat: & dare debeat iudici, qui cognoscit de appellatiōe, siue succumbat siue obtineat, duodecim denarios pro qualibet libra quantitatis, vnde lis est. Et de his debet consignare iudici sufficiens pignus infra decem dies post commissionē factam. Postquam .a. hęc oīa facta erunt, & causa diligenter examinata, pronuntiabit ipse iudex bene vel malè sententiatum fuisse, & bene vel malè fuisse appellatum. Et debet hęc causa appellationis terminari infra quadraginta dies vtiles post latam primam sententiam. Itē nota, quòd ab hac pnuntiatione idem processus per omnia est seruandus, vt in prima appellatione.

De appellationibus. Rubr.

Iste titulus continuatur ad superiora ista forma: De sententiis, quæ imponunt finem litib. & controuersiis, in pcedentib. est dictum & declaratum. Sed quia istinc accedit, quòd persona condemnata sentit se grauatam, & vult à sententia tanquā ab iniqua appellare, meritò de ipsa appellatione hic est agendū & videndū, hoc clarè ponit Rub. cùm decē dicit, de appellatonib. Præsens titulus diuiditur in partes, prout decē ponit. Nā in prima parte continuat se ad præcedentia. In secunda parte ponit, quæ sit appellatio. In tertia parte ponit, ad quē iudicē potest appellari. In 4. parte ponit, qui sunt illi, qui possunt appellare. In 5. parte ponit, à qua sent. potest appellari. In 6. parte ponit, à quo iudice appellatur. In 7. parte ponit, qualiter, & qūo. vt infra quantum tēpus appellatur. In 8. parte ponit, quis sit effectus & virtus appellat. In 9. parte ponit, quod sit officium

Diuisio præsentis tituli.

ciū iudicis, ad quem appellatur. in 10. parte ponit, quoties sit facienda ista appellatio. Visa ergo diuisione huius tituli, vnamquanq; partem exponamus. Et ad primam partem ego venio: & in ista prima parte continuat seipsum ad præcedentia. Et dicit, cùm fuerit lata sententia, si quis sentit se grauatū, potest appellare à sententia: vnde actor & reus possunt appellare. Istud ponit litera. Sed extra literā quæro vnum. Ponamus quòd iudicium fuit defectuosum, in aliquo: quia non fuit iuratum de calumnia, iudex tulit sententiam, nunquid potest appellari a sententia? Diceret aliquis, certè sic: quia lata est sententia contra iuris ordinem. Sed dico quòd non appellatur: quia sententia est nulla, & non valet. Quandoq; sententia non valet, & tunc non appellatur. Et quandoq; sententia valet, & tenet tamen si aliquis eorum sentit se grauatum, & tunc potest appellari: & in tali casu loquitur litera nostra. Hic incipit secunda pars in qua ponitur, quę sit appellatio? & dico quod appellatio est sent. à minore iudice latæ per inuocationē maioris iudicis prætextu iniquitatis primę sent. facta rescisio. Exponamus verba definitionis. Et primò dicit, appellatio est sent. s. definitiuæ. Dicit, à minori iudice latæ: nam quandoq; minor iudex fert sententiam, & tunc appellatur ad maiorem iudicem. Dicit, per inuocationē maioris iudicis: nam ille, qui appellat, vocat maiorem iudicem. Dicit prætextu iniquitatis: nam quando iudex fert sententiā, committit iniquitatem: quia grauat aliquam partem, modò appellatur ab illa sent. Dicit primæ sententiæ facta rescisio: nam per appellationē rescinditur prima sentētia. Sed videtur, quòd ista definitio non sit bona: quia si appellatur à sententia, fortè iudex pronunciat benè sentētiatum, & malè appellatum. Alij dicunt, rescisio id est, quia habet animum rescindēdi. Alij exponunt rescisio: id est, suspēsio: nā pēdente appellatione nihil debet innouari. & ista est melior expositio. Hic incidit tertia pars, in qua ponitur ad quē iudicem appellatur: & hic dicit comentum, quòd hic expedit agnoscere iudices, vt suprà habuim⁹, quod quintuplex est genus iudicum ordinarium. Sed hic non expedit dicere. Sed ponamus quod minor iudex tulit sententiam, modò tu appellas à sententia, modo immediatè tu habes recurrere ad

Appellatio quid sit.

Ad quē iudicē sit appellādum.

quartum genus, scilicet ad iudices clarissimos: & clarissimi sũt in quarto gradu: Si vis appellare ad clariss. debes ire ad iudicẽ superiorem, s. ad spectabiles: & ita ordinatè vsq; ad illustres, & posteà ad superillustres. Et quando habes superillustres, nõ poteris plus appellare, & habes tacere. Et ita in spiritualibus: nam semper appellatur ad maiorem vsq; ad Papam, à quo tu non poteris pl⁹ appellare, sed supplicare, & dare supplicationẽ: & appellatur semper ad maiorem iudicem, nõ. a. ad minorem. & imediate sine aliquo interuallo. Fallit in eo, qui appellat ad superillustres, & hæc oĩa sunt vera in iudicibus ordinariis. Sed si delegatus fert sen. & grauat aliquam partem, tunc recurritur ad iudicem ordinarium, non a. ad delegatum: quia delegatus non subdelegat, nisi subdelegatus sumi Pontificis, vel Imperatoris. Hic incipit pars quarta, in qua ponit quis est ille, qui appellat. Et ad huius euidentiam debemus scire, quidã sunt, qui possunt appellare si volunt: sed si nolunt, non coguntur. Et primò ille, qui sentit se grauatum in causa, potest etiam appellare condẽnatus, duntamẽ sua intersit. Item extraneus pro condemnato, duntamen cõdẽnat⁹ habeat firmum & ratum, quod factum est. Item fideiussor pro debitore, quando lata est sententia contra debitorem. Et econtra debitor pro fideiussore. Sed ponamus, quod plures sunt condemnati, & vnus appellat à sen. nunquid alij videntur appellare? distingue: quia aut appellat suo nomine, aut nõe alieno, & tunc videtur appellare: aut suo nomine tantùm, & tunc non: aut appellat per restitutionẽ in integrum, & tunc non videtur appellare. Si a. iure communi, & tunc oẽs videntur appellare regulariter: quia aut in actionib. vniuersalibus, & tunc non videntur appellare: aut in actionibus non vniuersalibus, & tunc videntur appellare. Sunt etiam quidam, qui possunt appellare, & cogũtur: vt in eo, qui vult agere contra procuratorem suum ad oẽ suũ dãnũ & interesse. Quidã sunt, qui nullo modo appellare possunt, vt est verè contumax, nisi veniret iudice sedente pro tribunali. tñ contumax est duplex, s. verè contumax q fuit psonaliter inuẽt⁹, sed dixit se nolle venire. Aliter est contumax fictè, vt ille, qui non personaliter inuentus: & iste cõtumax bene potest appellare, oretenus in scriptis.

Hic

Hic incipit quinta pars, in qua ponit, à qua sent. appellari potest? Dico quod à sententia definitiua appellatur. Sed à sententia interlocutoria non appellatur: hoc est verum de iure Ciuili: sed de iure Canonico appellatur ab omni grauamine, appellatur à tota sententia, vel ab vno capitulo. Nam si vult appellare ab vno capitulo solùm potest. Et si appellatur ab vno, non videtur appellare ab alio, nisi sint connexa. Sed si non sunt connexa, non videtur ab alio appellare: si appellatur ab vno, etiam appellatur à sententia lata super proprietate, sed super possessione non: & ratio est, quia victoria proprietatis absorbet victoriā possessionis. Sed à sententia lata à iudice ordinario, delegato, vel subdelegato appellatur. Sed à sententia lata ab arbitro nō appellatur, & hoc est virtute pœnæ. Nā tractatur ad arbitrium boni viri: & bonus vir interpretatur iudex potestatis. Itē à sententia executoris non appellatur, vt aliquis sit litium finis, nisi executor excedat modum in exequēdo: qa ante tempus statutum exequatur, vel in maiori quātitate, quàm in sententia contineatur. Item etiam nō appellatur à sent. Imperatoris, vel sumi Pōtificis, sed supplicatur. Sed quæ est supplicatio? Supplic. est petitio veniæ prioris erroris Nam quādo quis vult appell, à sent. sumi Pontificis vel Imperatoris, non potest appellare, sed supplicare: vt si est ibi aliquis error, supplic. Hinc incipit sexta pars, in qua ponit qualiter, & qūo est facienda appellatio? & infra quātū tēpus? Et dico quod appellatur duob. modis, s. in scriptis, & viua voce. Et qūo appellatur viua voce? isto modo. Et dicit Dñe ego appello ab ista sententia tanquā ab iniqua, & tāquā ab indigna, & ad dñm talē appello, appellationes mihi dari peto, & iterum peto, & cum instantia peto: & ibi dicere & qūo tu petis appellationes, id est, literas dimissorias. Sed hic datur consiliū: quia fortè iudex tulit sententiam, & nō vult iudex quòd tu vadas ad eū, vt nō appelles: & tūc facias appellationē in scriptis, & pone eam in loco pub. vt oēs videant, qūo tu appellas. Sed quātū tēpus habet quis ad appellandū? Et dico quod infra decem dies à die latæ sententiæ, & à die cognitionis suæ, quando est absens & indefensus potest plus appellare elapsis decē diebus. Sed potest agere contra procu. suū ad omne suum damnū & in

A qua sententia appellatur.

Supplicatio quid est

Appellatio qualiter sit facienda.

teresse. Hic incipit 7. pars nostri tit. in qua ponit quis sit effectus et virtus appellationis? & effectus appellationis est: quia pendente appellatione nihil debet innouari, nec aliquid noui fieri nec debet procedi in causa principali. Hic incipit octaua pars nostri tit. in qua ponit quod est officium iudicis, ad quē appellatur? Et dico quod eius officium est. nā ille, contra quē lata est sent format libellum, citatur reus: & quilibet habet probare de iure suo, & pōt vti quilibet illis probationib. quib. vult vti: quia si non probaui, probabo: si non feci, faciam: & iste iudex debet audire verba vtriusq; partis, & posteà pronuntiare, vt sibi videbitur. Hic incipit nona & vlt. pars tit. nostri, in qua ponit quoties pōt appellari à sent. & dico quod bis pōt appellari, & vltra non: & ille in fauorē cuius lata est vltima sent. ille est victor: & ista causa appel. debet terminari infra 40. dies. In secunda appellat. idem processus est seruandus in prima appellatione.

De executione rei iudicatæ.

QVoniam parum esse sent. ferri, nisi lata mādaretur executioni: Nunc de executione rei iudicatæ subiungendum est. Sed primò videndus est ordo. Postq̄ sent. lata est. Si non appellatur ab ea infra tēpus statutum ad appellandum, expectentur 4. menses, qui indulti sunt condemnatis ad soluendum: Si sent. processit ex mera personali actione, vt quia actum fuerit contra aliquē obligatum ex contractu vel quasi, licet spaciū 4. mensium aliqñ arctari possit, & prorogari Arctatur. n. in causa alimentorum, vt quia sent. sit contra aliquē, vt pstet alicui alimenta: nam nimis ieiunaret, imò deficeret ille, cui pstanda sunt alimenta, si per spatium 4. mensium differret comedere. Sed & prorogatur, si videatur iudici condemnatum soluere non potuisse ex aliqua iusta causa. Si verò sent. processit ex reali actione, vt quia petita sit res aliqua ab illo, qui eam tenebat: tunc si non fuerit appellatum, vt di. est, iudex infrà certum tēpus ex eius arbitrio mandat rem restitui. Elapsis .a. prædi. terminis, mandatur sent. executioni: & hoc qñ non fuit appellatum, vt di. est. Veruntñ si post latam sent. appellatum fuit: quia pendente appel. nihil debet innouari, expectatur causa quousque fuit definita. Quòd si per appella

pella

pellationem extinguetur, & irritabitur sen. iam non habebit locum executio. Si a. per appella. confirmabitur, executioni mittetur. Sed videdum est quid sit executio. Est. a. executio quædam potestas, per quam sent. latæ vigor producitur ad effectum: & fit executio à iudice ordinario, si sent. lata est ab eo: vel fit à iudice ad executiões deputato. Fit. a. à iudice de reb. condemnatis, si res sunt in territorio ipsius iudicis. Aliquando fit remisso ad alium iudicem, in cuius territorio sunt, vt ipse iudex sent. exequatur per res & facultates ipsius condemnati: & debet fieri executio in bonis condemnati, vt di. est, & non alterius, dando tenutam et possessionem de bonis ipsius illi qui obtinuit, vel eius procur. primò enim danda sunt mobilia. Secundo immobilia. Tertiò peruenitur ad iura, hoc est, ad debitores condemnati. Veruntamen stipendia, hoc est, salaria de publico percepta non capiuntur pignori, dum de aliis rationibus condemnati satisfieri possit rei iudicatæ. *Executio quid sit.*

De executione rei iudicata. *Rubrica.*

Continuatur iste tit ad præcedentia ista forma: Nos suprà vidimus de sententiis interlocutoriis & definitiuis in præcedentib. Sed si non appellatur à sent. illa sententia debét mandari executioni, meritò de executione rei indicatæ hic est agendum & videndum. hoc claré ponit rubr. cùm dicit de executione rei iudicatæ. Ad euidentiam nostri tit. quæram 4. Primò, quæ sit executio, & quare sic appellatur. Secundo, quando, & infra quæ tempora sentẽtia mandatur executioni. Tertiò, à quo sent. mandatur executioni, & qualiter, & quomodo, et in quib. bonis mandatur sententia executioni. Quartò, quis sit effectus & virtus executionis. De primo, s. quæ sit executio? & dico quod executio est q̃dam potestas, per quã sententię latæ vigor perducitur ad effectum. Exponamus definitionis verba. et primò dicit. Executio est quædam potestas: nam ille, qui habet sententiam executioni mandare, istam potestatem habet: vt sunt illi, qui habent merum & mixtum imperium, possunt sententiam executioni mandare: Dicit, per quam scilicet, sententiam, Dicit, vigor sententiæ latæ perducitur ad effectum: nam illi, qui mandant sententiam *Executio quid sit.* *Sententia quã do executioni mandatur.*

Sententia quādo executioni mandetur.

executioni, habent istum vigorem. Et dicitur executio ab exequor, exequeris. De 2. qñ mandatur sent. executioni? dico quod postq̃ lis est ordinata, non ante litis ordinationem, et lata est sententia: quia antequā iudex pnunciet, condemnando vel absoluendo, nunquam mandatur sent. executioni. Et h. e. verum, si sent. est vera, et non falsa, & debet esse certa, h. e. de re certa lata: et debet esse lata secundum iuris ordinem, et sit lata à iudice competenti. Nā si non esset competens, non valeret illa sent. & etiam quod non sit appellatum, ad hoc vt sent. mandetur executioni: quia pendente appellatione nihil debet innouari; et qñ elapsum est tempus ad appellandum, nam tunc non posset appellare. Sed infra quæ tempora mandatur sententia executioni? hîc expedit cognoscere vtrum lata sit sent. super actione reali an sup personali. Si super reali, infra x. dies quia ipse x. dies habet ad appellādū, et ante x. dies non posset sẽ. mandari execut.. Si super personali, vt ex contractu vel quasi contractu, ex maleficio vel quasi maleficio, tunc habet spacium 4. mensium ad soluendum, elapsis 4. mensib. sent. potest executioni mandari: h. e. verum in iure. Sed iudex potest istum terminum arctare et prorogare, secundum qđ vult: et prorogatur et arctatur terminus, quandoq; ratione rei, vt si res est à longe. Quandoq; rõe causæ, vt si filius agit contra patrem pro alimentis sibi debendis: modò pater vult terminum 4. mensium, modò non auditur: quia filius nimis ieiunaret. Quod penitus fatuum esset: nam nemo tam longæuæ vitæ est, qui tanto tpe sine cibo viueret: imò citò deficeret. Qñq; rõe personæ. De 3. s. à quo sen. mādatur executioni? dico quod à iudice, qui cognouit in causa, et est iudex ordinarius et ille potest sent. mandare executioni? et dico quod iudex ordinarius, non .a. delegatus, nisi sit delegatus Imperatoris vel sumi Pontificis: modo pnunciare põt, vt sunt illi, qui habent cognoscere in causa appellationis: et etiam sunt executores sent. qui de statuto cõis Bo. ad executiones sunt deputati, Sed qualiter, qūo et in quib. bonis? et dico q in bonis mobilib. et imobilib. ipsius condemnati: et qñ non sufficiunt deueniunt ad nomina debitorum: qñ non sufficiunt illa, vel non reperiuntur, tunc vltimò deueniunt ad stipendia; vel ad salaria eius.

Tēpora executioni p̄stituta

De 4.

De 4.f. quis sit effectus & virtus eius? & dico quod eius virtus & effectus est: quia incontinenti efficitur dñs. Etiam virtus et effectus est: quia ista executio præbet vigorē sen. quia alias sent. nullum habet vigorem, nisi per executionem rei iudicatæ: et incontinenti executione facta, transfertur dominium in accipientem. *Effectus executionis.*

De his, qui coram prætoribus, seu iudicibus, extra ordinem ciuilis iudicij concurrunt.

ORdo ciuilis iudicij est, vt oblato libello, et lite contestata, procedatur ad definitiuam sent. secundum ea, q̃ superius sunt expressa. Et hic processus et ordo aduersus reum venientem, et se per negationem, vel peremptoriam excepti. defendentem, regulariter est seruandus. Veruntamen qm̃ reus aliquando veniens confitetur. Aliquando verò citatus contumaciter abest: et in his duabus causis non potest ciuilis ordo seruari, imò necessarium est, vt quadā alia via extraordinaria procedatur. Idcirco dicto de ordinario processu, restat nunc de prædictis duob. extraordinariis videre. Et primò de illo, qui seruatur aduersus reum se contumaciter absentantem. Nota tamen, quod vterq; ipsorum processuum plus requirit ordinem differentiæ, qui in ipsis seruandus est, quàm alicuius actus ipsorum expositionem intendere. Etenim ea, quæ in vtroq; processu seruantur, pro maiori parte sunt exposita in præmissis. Reliqua autem, quantum dominus dederit, exponentur.

De processu contra reum contumacem.

REus aliquando citatus non comparet, aliquando veniens, et libellum recipiens, non redit. Vnde quocunque modo ante litem contestatam contumaciter se absentet, aduersus eum processus huiusmodi est seruand⁹. Actor .n. offert suum libellum petitionis iudici. et iudex faciat eum præstare sacra. calumniæ, quo declarabit omnia vera esse, quæ in suprascripto continentur libello, et quod non animo calumniandi agit, vel petit. Et sumatim ostendit de iure suo. Deinde iudex fert sent. interlocutoriam contra reum. Qm̃ si agitur actione in rem, pronuntiat actorem fore mittendum in possess. rei petitæ: et subsequenter reus citatur, vt veniat defensurus tenutam, seu possess. dandam

actori ex interlocutoria. Et si non venerit, mandat actorē poni in possess. et iste missus in possess. rei petitæ infra ann. non possidet, sed lapsus anni facit eum verum possessorē. Sed si venerit reus ante ann. volens recuperare poss. auditur: & recuperata poss. proceditur hoc modo: quia reficit actori impensas, & promittit ei de lite suscipienda. Demū fit contestatio litis, & iurat ipse reus de calumnia, non a. actor; eò quod iurauit tpe interlocutoriæ latæ. Et proceditur exinde ordinario iudicio, prout in antecedentib. di. est. Si a. agitur actione personali, pronuntiat iudex actorē esse mittendum in poss. bonorum Rei, pro mensura debiti declarati. Primò mobilium, si compererit. Aliquando imobilium, absente reo, omni legum auxilio reseruato. Et hac interlocutoria lata, facit reum citari, vt veniat defensurus tenutam: quod si venerit, restituta poss. proceditur ad ordinarium iudicium, vt superius di. est. Si verò nō venerit, tūc iudex assequendo interlocutoriam, mandat actorem poni in possess. & missus in poss. ex personali actione non possidet, sed detinet. Et ideo non vsucapit, vel præscribit: quia sine possessione vsucapio vel præscriptio nō procedit: licet de forma statuti comunis Bo. missus in poss. ex interlocutoria data, lucrifaciat fructus. Et nota quod possessio data ex interlocutoria, dicitur primum decretum. Si a. facta diligenti inquisitione per vicinos & notos, non inuenitur de bonis Rei, de quibus detur tenuta actori, pronuntiat iudex non inueniri de bonis Rei. Ex qua pronuntiatione sequitur hoc, quia per eam patet, quòd facta est diligens discussio bonorum existentium. Vnde cùm de di. bonis non inueniatur, poterit actor agere, & petere bona obligata. Siue sequatur hoc, quia postquam non inueniuntur de bonis Rei, iudex reo subsequenter faciet dari bannum, de quo non cācellatur, nisi satisfaciat creditori. Sed si inueniuntur bona di. quando datur tenuta seu poss. vt di. est. Postq̄. a. actor habet, si non sit recuperata ista possessio, siue detentio, (q. potius detentio est) quæ quidem possessio ex actione personali habita semper recuperari potest, quousq; non processu n est ad dationē insolutum: procedit actor, & petit bona de quib. possess. habet, sibi dari insolutum. In qua quidem datione insolutum talis ordo seruatur.

Notula,

Notula.

OFfert.n.actor,qui habet di poss.iudici libellum suum, quo petit bona ipsa sibi dari insolutum. Deinde protinus citatur reus,& si venerit,contestatio litis fit,& præstatio iuramentorum de calumnia, & proceditur ordinario iudicio:vt suprà in primo processu. Quod si non venerit, proclamatur in palatio cōis, & in contrata debitoris, q si quis habet ius,vel instr.in bonis ipsius debitoris,aut illa defendere vult,veniat coram tali iudice responsur⁹. quod si comparuerint aliqui creditores, vel petitores,scribentur petitiones eorum sub primo libello:non tamen interest,vtrum alij petitores habeant tenutam de bonis debitoris,vel non,dummodo prius habeat actor causæ istius. Et si venerit quisquā, dicēs se habere ius in di.bonis, vt quia illa ad se spectant:vel quia ea velit defendere,scribetur ipsius narratio,& ius,quod se dicit habere,siue qua rōe vult illa defendere.Qui defensor satisdabit:quia nemo idone⁹ est defensor, nisi satisdet.Nam satisdatio ea est,qua defensor tutum facit actorem,siue instantem.Et posteà petitores,seu actores,contestabūtur litem,&iurabunt de calumnia cum ipso defensore, & procedetur in lite,prout, infrà dicetur.Quòd si nō comparuerit quisquam defensor, tūc eligetur alius,qui constituetur curator bonis debitoris absentis,& indefensi,prout habetur in instr.curatoris constituti bonis absentis & indefensi suprà in 7.capi.Qui curator perquiret bona debitoris,& de illis inuentarium faciet:quod inuentarium scribetur in actis. Qui etiam curator illa bona defendet,&contestabitur lis,& iurabit de calumnia cum petitorib.& procedetur in lite cum curatore vel defensore hoc modo:Producetur.n.instr.& probationes hincinde,et iudex secretò accipiet aliquos bonos viros,qui sciant bona debitoris.Et hi sacra. ab eis præstito æstimabunt illa bona q̄ scripta erunt in inuentario,& dabunt æstimationē secretò iudici.Posthæc, datis suspectis, iudex eliget vnum vel duos sapientes,qui visis rationibus & allegationibus vtriusque partis,consulent iudici quid eis videbitur super sententia ferenda , iuxta quod consilium formabitur sententia. Et protinus citabitur peremptoriè pars quæ absens erit ad sententiam

audiendam:& partib.præsentib.vel vna absente,duntamẽ legitimè citata,feret iudex sent.in qua adiudicabit insolutum petitori,seu petitorib.de bonis debitoris, secundum illam æstimationẽ,quæ erit æstimata,adiudicando isti rẽ istã,& illi rẽ illã.Sed 1.adiudicabit ei,quẽ inueniet priorẽ tpe,& potiorẽ iure.Secundò ei, quẽ inueniet potiorẽ iure. Tertiò,in tpe,& sic de cæteris.Si a.nõ sint tot bona,ꝙ oĩb. satisfieri possit,reseruat iudex illi,vel illis oĩb.quibus satisfieri nõ põt,iura ipsorũ cõtra debitorẽ,& eius bona si qua pro tpe apparerent. Et hæc sentẽtia dicitur secũdũ decretũ.Et subsequẽter iudex præcipiet nũtio,vt inducat actorẽ in corporalẽ posses.rei sibi adiudicatæ ex 2.decreto. Ex quo decreto & in posses.inductione efficitur dñs ipsi⁹ rei. Igitur habes quo ordine procedendũ est contra reũ contumacẽ.Sed qualiter prædicta oĩa,quæ in ipso ꝓcessu cõtinẽtur,scribi debeãt,in exẽplificationib,aspicies ord.nõ.

De processu aduersus reum contumacem. Rub.

CONtinuatur iste tit.ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus in præcedẽti rub. qualiter duo sunt casus, in quib.proceditur via extraordinaria.s.qñ reus venit, & cõfitetur.Secundò,qñ reus est contumax. Et primò de processu cõtra reũ cõtumacẽ est videndũ:quod innuit rub.cũ dicit,de processu cõtra reũ contumacẽ,&c. Ad euidentiã hui⁹ tit.Diuide tit.in partes duas. Nã in 1.parte ponit qualiter,& qũo proceditur aduersus reũ contumacẽ, qñ agitur actione reali:& durat vsq; ad §.Si a.agitur actione personali.Ibi 2.in qua ponit,qualiter, & qũo proceditur aduersus reum cõtumacẽ,qñ agitur actione personali:& durat vsq; ad fin.tit.Et sic ad euidentiã nostri tit.volo quærere duo.Primò,qualiter,& qũo proceditur aduersus reum contumacẽ,qñ agitur reali actione.Secundò,qualiter, et qũo proceditur aduersus reum contumacem,quando agitur personali actione.De 1.s.qualiter et qũo agitur contra reum contumacem,quando agitur reali actione? Et primò habemus scire,quod contumax est ille,qui pro duob. edictis non venit citatus ad iudicium ad probandum malitiam suam,vnde proceditur ista forma: Nam actor potest libellum offerre iudici,oblato libello iudex debet eũ

Diuisio ꝑsentis ti.

Qualiter proceditur contra reum cõtumacem in actione reali.

face-

facere iurare, s. actorem de calumnia super libello, posteà iurato de calumnia debet iudex pronuntiare actorem fore mittendum in posses. rei petitæ. Subsequenter iudex facit reum citari ad iudicium, vt veniat ad defendendum tenutam & posses. actori datam. modò aut ipse reus venit, aut non. Si venit, dicit ipse: Domine iudex, ego veni & volo in causa purgare contumaciam, & volo reficere expensas: & nunquam ei offertur libellus, nisi reficiat expensas: & posteà, qñ purgauit suam contumaciam reficiendo expensas, debet iurare de iudicio sisti, & etiam de calumnia non. a. actor: quia primò iurauit tpe sent. interlocutoriç: et posteà debet offerri libellus: oblato libello dabitur dilatio ad respondendum libello, contestabitur lis, & procedetur in lite via ordinaria, si venit ante ann. Si a. nõ venit, & tunc iudex pronuntiat actorem fore mittendum in poss. rei petitæ: et iudex præcipit nuntiis, vt eum ponant in posses. corporalem: & nuntij habent exequi mandatum, alias pceptũ dñi iudicis, dando claues, aperiendo ostia. Sed nunquid ille actor efficitur dñs? certè non. Sed detinet ita quod non posset vsucapere, vel pscribere. Sed si reus vellet nuntio prçscribere; tunc iudex debet facere officium suum, et mittere birnarios, et actorem ponere in posses. & reus potest venire vsq; ad vnum ann. & suam purgare contumaciam, reficiendo expensas, & iuratur de iudicio sisti, et si labitur annus, & non venit infra annum, et tunc non auditur plus, et ille actor efficitur dominus: imò si actor non erat domin⁹, tunc efficitur dominus: quia lapsus anni facit eum dom. De 2. s. qualiter, et qũo agitur contra reum contumacem, quando agitur personali actione? Et personalis actio est, quæ oritur ex contractu vel quasi, ex maleficio vel quasi, tunc offertur libellus iudici, oblato libello, iurato de calumnia, & qũo illa, quæ sunt apposita in libellõ, sunt vera, iudex pronuntiat interloquendo: et posteà citatur reus, aut venit, aut non venit. Si venit, & tunc ei offertur libell⁹: & ipse purgat contumaciam suam, reficiendo expensas. Si non venit, et tunc ille actor ponitur in possessionem rei ex primo decreto. Et iste propterea non habet aliquid, et nõ possidet, sed detinet, intantum quòd non potest vsucapere vel præscribere. Posteà ille reus venit ad indi-

Qualiter proceditur contra reũ contumacẽ in actione personali.

cium fortè post tres, vel quatuor años ante secundũ decretũ. Potest quandocũq; venire si velit ad purgandũ suã contumaciã, vbi tu vis secundũ decretũ, & tunc inchoatur adhuc iudiciũ, & debet offerri libellus, quo petis à reo centũ, & quo tu fuisti missus in possessionẽ ex primo decreto: postea citatur reus, aut venit, aut nõ. Si venit suam purgat cõtumaciã, reficiendo expensas. Si non venit, & tunc pclamatur in loco publico: si quis vult venire ad defensionẽ bonorum talis, quòd veniat: & si quis habet ius in bonis talis, quòd compareat corã iudice tali: modo, si creditores veniunt: dabuntur eis bona insolutum: si non sunt creditores, nisi iste solus creditor, & tunc proceditur via ordinaria in causa: nam iudex dabit curatorem bonis absentis, & indefensi: Et iste curator accipit libellũ, dantur dilationes: Et iste curator facit inuentariũ, modo posteà lis contestatur. & proceditur in lite vsq; ad definitiuam sent. Sententia fertur. & tũc aut iste creditor optimè probauit de iure suo, & tunc dabuntur ei bona insolutum. Si verò non probauit actor, tunc absoluitur indefensus. Modo in casu quando creditor probat, tunc iudex facit bona debitoris æstimari in decretum: & tunc æstimatione facta, locum habet regula iuris. Qui prior est in tẽpore, prior est in iure. Et satisfacit creditorib. priorib. vbi non sunt bona sufficientia, tunc vltimi creditores habent dãnum. Sed tñ iura eorum remanẽt illæsa, vt si vnquã debitor veniret ad pinguiorẽ fortunam, possint contra eum agere. Sed nunquid debet actor, qui habet possessionẽ ex primo decreto, stare per annum, anteq̃ veniat ad secundum decretum? dico quod non: nam si hodie habuit primum decretum, cras potest aliud iudicium inchoare, & facere sibi dare secundum decretum.

De processu contra reum confessum

Contra reum confessum pceditur hoc modo: Quia iudex præcipit reo confesso, vt ad certum terminum soluat, vel det creditori id, in quo confitetur se esse debitorẽ suum. De consuet. enim, & statuto Bon. statuitur ciui confesso termin⁹ 10. dierũ ad soluendum, & comitatiuo confesso viginti dierum, nisi terminus de voluntate partium progetur. Et hoc præceptum vim gerit sententiæ? quia sententia fertur in confessum, vel conuictum. Quod si tunc non

solue

soluerit, exequitur iudex ipse, vel alter, secundum morem Bon. ad executionis officium deputatus ipsum p̃ceptum, siue sent. cont. reum hoc modo. Faciat enim reũ citari: & si cõparet. statuit ei terminum trium dierum, si est ciuis. vel quinq;, si est comitatiuus, ad soluendum. quod si tunc nõ soluit, & nõ cõparuit. quãdo citat⁹ fuit, vt dictum est, nisi obstet rationabilis Rei siue Debitoris excep. Aut iudex facit ipsum reum in bãno poni. de quo bãno nõ cancellatur, nisi satisfaciat creditori, aut det actori tenutã de bõis ipsi⁹ rei ꝑ mẽsura debiti declarati, exequẽdo ipsum p̃ceptum. 1. de mobilib. si cõpererit. 2. de immobilib. saluo iure oĩm. Quæ tenuta dicitur primum decretum, vt dictũ est in p̃cedenti Rubr. Deinde quia parũ ꝓdesset ei dicta tenuta, eo ꝙ eã nõ possidet, sed detinet: & ideo non vsucapit vel p̃scribit, licet de statuto cõmunis Bo. lucrifaciat fructus, vt suprà in proximo ꝓcessu dictũ est. Procedit ipse actor, & petit ab ipso iudice, vel ab alio, qui deputatus est ad dationes insolutũ, vt fit Bo. dicta bona, de quib. habet dictã tenutã seu possessionem, sibi adiudicari insolutũ. In qua datione insolutũ ꝓceditur in omnib. secundũ ꝙ dictũ est in p̃cedente Rub. Sed bene potest reus ante bãnũ vel tenutam datã venire, & excep. opponere, dicendo tenutã vel bãnum nõ esse dandum: quia non sunt transacti dies termini. Item ꝙ sit minor, vel filiusfa. cõtra quos nõ potest ferri sent. sine curatoris authoritate, vel patris cõsensu, vel ꝙ in p̃cepto nõ fuerit causa, vel ꝙ ipse soluerit, & similia. Sed anteq̃ audiatur, oportebit eũ deponere quãtitatẽ in p̃cepto cõtẽtã, & posteà ꝓbabit excep. Et si probauerit nõ ꝓcedetur in tenuta vel bãno: Si a. non probauerit, condemnabitur de cõsuetudine Bon. Et hoc de exceptionib. dictum est gratia illius verbi, quod suprà dicitur, scilicet. Nisi obstet rationabilis Rei, siue Debitoris exceptio.

De processu aduersus reum confessum. Rubr.

Iste titulus continuatur ad præcedentia ista forma: Nos suprà vidimus qualiter vno modo proceditur via extraordinaria: quia non solum isto sed etiam alio modo, & etiam alio casu proceditur via extraordinaria: sicut quando reus venit & confitetur, meritò de processu aduersus reum confessum est agendum & videndum,

demonstrat hoc Rubr. cùm dicit de processu aduersus reũ confessum. Hic expedit solùm scire, quare, qualiter, & quõ proceditur aduersus reum confessum? & dico quòd huiccõfesso nõ debet offerri libellus, quia in cõfessum & cõuictũ nullæ sunt partes iudicis. Sed nũquid debet ei dari terminus? dico quòd sic: sed quẽ terminum debet habere reus? distinguendũ est: quia aut datur de partium voluntate, aut non. Si autem datur de partium voluntate, & tunc habet terminum tantũ. Si verò nõ datur de partiũ voluntate, & tũc aut statutum vel consuetudo est in regione illa, & tunc seruatur statutum vel consuetudo, & habet tantum terminũ. Si autem non est statutum vel consuetudo in regione, & tunc habet terminum legalem, id est, terminum quatuor mensium in personali actione. Item in reali actione habet terminum decem dierum: quia quilibet condẽnatus per definitiuã sententiam in reali actione habet terminũ decem dierum. Et hæc sunt vera, vbi nõ opponeret exceptionem: quia vult aliquã exceptionem opponere, vel quia sit minor, vel filiusfa. vel aliã exceptionem: & tunc in casu isto, aut illa exceptio est vera & probat eam, & tunc illa cõfessio non nocet reo confesso: vel illa exceptio nõ est vera, & non potest eam probare, & tunc confessio sibi nocet & p̃iudicat, & debet præceptũ executioni mandari. Sed quia dictum est suprà in præcedenti titulo, quòd in cõfessum & conuictũ nullæ sunt partes iudicis: ergo iudex per istã regulam amplius non poterit cognoscere contra reum confessum: quia dicit, quod nullæ sunt partes iudicis in ipsum confessum: hoc est verum in cognoscendo, sed in pronũtiãdo sic: nã bene potest iudex p̃nũtiare cõtra reũ cõfessum.

De criminali iudicio.

QVoniam circa principiũ huius capituli dictũ est, quod iudiciorum aliud ciuile, aliud criminale: Dicto de ciuili, restat per consequens de criminali videre. Verum quidem iudicium ex tribus debet constare personis, vt suprà dictũ est, sicut in ciuili necessarius est actor, reus, & iudex: sic & in criminali regulariter exiguntur, accusator, accusatus, & iudex. Itaque in processu fit ordo. Primò, videndum est, quæ sint criminalia, & super quibus vertitur hoc iudicium. Secundò de accusatione. Tertiò, de accusatore & accusato,

cusato. Quartò & vltimò, quo ordine procedatur, & qualiter accusatio perducatur ad finem.

De criminali iudicio. *Rub.*

Continuatur iste tit. ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus in prin. huius noni capi. quod istud capi. fuit diuisum in partes tres, & prima pars fuit subdiuisa in 4. partes. Nam in prima parte author ponit de iudicio ciuili, ordinario, & extraordinario. In secunda parte ponit de iudicio criminali, ordinario & extraordinario, sed cùm prima sit expedita, & declarata, restat nunc videre de secunda parte, s. de criminali iudicio. hoc ponit Rub. cùm dicit de criminali iudicio. Ad euidentiam nostri ti. noster tit. diuiditur in partes duas. Nam in prima parte continuat seipsum ad præcedentia: & durat vsq; ad §. criminum. a. Ibi secunda, in qua ponit vnam criminum diuisionem, & durat vsq; ad finem tit. Ad euidentiam nostri tit: volo ponere duas criminum diuisiones, quarum prima talis est. Criminũ quædam sunt publica, & quædam priuata. Publica sunt illa, quorum executio competit cuilibet de populo, & ad publicam spectant vtilitatem, vt delicta & maleficia non remaneant impunita, vt sunt homicidia. i. sicarij, vt paricidia. i. illi, qui patres interficiunt, & etiam adulterium, & crimen læsæ maiestatis: & si maxima sunt delicta, ita maximæ imponuntur pœnæ: nã si aliquis interficit parentes, insutus culeo cum cane, et gallo gallinaceo, et vipera & simia, et inter eas ferales angustias comprehensus (secundùm quod regionis qualitas tulerit) vel in vicinum mare, vel amnẽ piiciatur, vt oĩum alimentorum vsu viuus carere incipiat, & ei cælum superstiti, & terra mortuo auferatur. Crimẽ lęsæ maiestatis etiã intentatur post mortem, vt qñ quis proditionẽ facit de Papa, vel Imperatore, vel de ciuitate sua. priuata sunt illa, quorũ executio. i. accusatio vel denuntiatio spectat ad illas tm̃ personas. quib. inferuntur vt furta, dãna illata, & iniuriæ, & sic de singulis. Secunda diuisio est, quia criminum alia sunt capitalia, alia non capitalia. Capitalia, sunt illa, in quib. pœna sanguinis irrogatur, et etiam vltimo supplicio afficiunt delinquentem: vt est, qñ alicui facta est interdi. ignis et aquæ, vel deportationem in insulam vel in metallum fodiendum.

Diuisio tituli.

Diuisio criminum.

Alia diuisio criminum

Et istæ olim erant maximæ pœnæ, sed hodie non sunt in vsu: sed hodie crimen capitale est, qñ qs comittit crimen pp q̄ amittit libertatē, vel ciuitatem, vel imponitur pœna personalis, vel quasi. Crimina verò nō capitalia sunt illa, in qb irrogatur pœna pecu. vnde si qs comisit aliqđ delictum, pp quod debet condemnari in pecunia, vel pœna infamiæ. Nā q̄dam sunt delicta, quæ habent hōes infamare.

De criminibus publicis & priuatis.

CRiminum alia sunt publica, alia priuata. Priuata sunt illa, quorum executio. i. accusatio, vel denuntiatio ad illas personas tm̄ spectat, quib. inferuntur, vt furta, & damna illata, et iniuriæ. Publica sunt quorum executio cuiuis ex populo datur: qm̄ ad publicam spectat vtilitatē, ne maleficia remanerent impunita, vt sunt homicidia, parricidia, adulteria, crimen læsæ maiestatis, & huiusmodi. Item criminum alia sunt capitalia, vtputà, illa quib. pœna sanguinis irrogatur: Alia non capitalia, sicut illa, quæ pœna pecuniaria afficiunt delinquentem.

De accusatione.

ACcusare nihil est aliud, quàm reum criminis aliquem per libellum deferre, & vindictam de eo fieri postulare. Accusatio. n. in publico et in priuato crimine debet fieri per libellum, in quo contineatur nomen accusatoris, et accusati, et crimen de quo fit accusatio, et de quo mense dicitur crimen factum, et sub quib. consulib. i. tpe cuius rectoris, et in quo loco. Et debet etiam inseri dies in eo, in quo offertur libellus accusationis, non. a. dies vel hora cōmissi criminis. Itē debet accusator de iure in accusatione se subscribere. i. obligare ad pœnam talionis, nisi probet quod intendit. q̄ si nō se subscribet, intelligitur tñ astrict⁹ ad hoc de natura actionis, quamuis hoc de consuetu. non seruetur. Veruntñ licet, regulariter necessarius sit accusator, vbicūnq; criminis, vel delicti publici, vel priuati, accusatio est admissa, nec debeat iudex aliquem sine accusatore punire. Fallit tamen in casib. in quib. sine accusatore p̄cedit criminis cognitio, et pœnę impositio. Potest. a. iudex sine accusatore punire maritum de lenocinio, quod sibi in modum except. obiicitur ab vxore: vtputà, cùm maritus accusasset vxorem de adulterio, ipsa excipiendo dixit maritum

ritum lenonem esse ipsius adulteri. Item producentem su spectum instr. quod suspectum sit, vel ex ipsa scriptura, vel ex persona producentis, vel ex persona scribentis. Item te stem falsum, quem ex suo di. fraude, vel falsitate prospexe rit non carere. Item calumniatorem, qui suam excusatio-nem non probauit, licet ipsius punitio de consuetudine non seruetur. Item potest sine accusatore suspectum remo uere, si liqueat hoc sibi ex apertissimis reru argumetis. Ité notoria & manife. facinora poterit sine accusatore punire.

De criminibus publicis & priuatis.

De accusatione. Rubrica.

ISte ti. continuatur ad superiora ista forma: De duabus di uisionib. criminum in pręcedentib. est di. & declaratum: sed quia iudex cognitionem delicti habere non potest, nisi per accusat. vel notificationem corá eo factam, meritò de accusatione hic est agendum & videndum. hoc clarè ponit Rub. cùm dicit, de accusatione. Ad euidentiam no-stri ti. volo quęrere tria. Primò, quid sit accusare. Secundò, quot sunt necessaria in forma cuiuslibet accusationis, et qualiter quælibet accusatio sit facienda. Tertiò videre v-nam regulã, & casus exceptuatos à regula. De 1. quid sit ac cusare? est aliqué reum criminis per libellum facere, & vin di. de eo fieri postulare: hoc ponit litera nostra. verba defi nitionis expositione indigent, ideo exponamus. at primò dicit, accusare est aliqué: Nã iste qui accusatur, debet esse talis persona, q̃ possit accusari, dicit, reum criminis arcta-tũ in casu nostro, dicit, per libellum facere, h. e. per accus. Dicit, vindi. fieri postulare: nã ille, qui accusat, petit ꝙ fiat vindi. nam conueniens est vt respondeant pœnæ culpis: & in quo quis peccauit in eo puniatur: vt Inst. de societate, §. socius socio. Vnum tñ scias, qd ille, qui accusat, debet se subscribere ad pœnã talionis: & talis est similitudo supplì cij: h. e. verum, ne quis accuset de falso: nã si accusator non poterit probare, tunc patiatur illã pœnam, q̃ fuisset passu-rus accusatus: sed hoc nõ est verum de consue. De 2. s. quot sunt necessaria in qualibet accusatione? dico quòd 5. req-runtur. Nam primò requiritur nomen actoris bene deter minatum nomine prænomine, cognomine, vel nomine loci, & hoc si accusat suo nomine. Nam alieno nomine

Accusare quid sit.

Necessaria in qualibet accusatione.

non poteſt quis in cauſa criminali accuſare. Secundo, eſt neceſſarium nomen accuſati bene determinatum, & declaratum: ſiue ſit vnus, ſiue ſint plures: quia agẽtes & conſentiẽtes pari pœna puniuntur: vt Inſti. de oblig. quæ ex delicto naſcuntur. §. interdum etiã liberorum. & de iniuriis. §. non ſolùm. a. iniuriarum. Tertium eſt neceſſarium, quod apponatur bene crimen perpetratum & commiſſum, & habes bene grauare delictum, & bene illud declarare. quartũ eſt neceſſarium apponere locum, in quo commiſſum fuit delictum, & habes apponere locum generalem, vt commiſſum fuit in ciuitate Bon. vel in comitatu: Et locum ſpecialem, vt in tali capitulo: Et locum ſpecialiſsimum, vt in tali contrata, ſub porticu talis, vel iuxta domum talis. 5. eſt neceſſarium apponere menſem, & annum, & quorum conſilio delictum fuit commiſſum. Sed an requiritur in accuſatione dies vel hora? dico quòd non: ſed bene poteris apponere, ſi voles, & plerumq; bene apponuntur cauſa bene grauandi delictum. Et ſi iſta quinq; habes, leuiter poteris, & ſcies facere accuſationem. 3. ſ. videre vnam regulam & caſus exceptuatos à regula: Et regula talis eſt, quòd nemo ſine accuſatore punitur prout dixit Ieſus in illos iudæos, qui accuſabant mulierem. Fallit tamen in caſib. in quib. quis ſine accuſatore punitur. Primus caſus eſt in lenocinio mariti ab vxore obiecto per quandam exceptionem. 2. caſus eſt, quando iudex inuenit inſtr. falſa, modò notarium, qui fecit punire põt, etiam ſi nemo accuſet. 3. caſus eſt, quãdo teſtes falſos inuenit. 4. caſus eſt, quando crimen eſt notorium & manifeſtum, modò iudex poteſt ex officio ſuo inquirere & cognoſcere: & oẽs iſti caſus ſatis patẽt in litera.

Regula generalis.

Caſus excepti. à regula.

De accuſatore & accuſato.

Accuſator debet in accuſatione, præſertim publici criminis, poſtquàm cauſa ordinata eſt. id eſt, poſtquàm conteſtata eſt lis, perſiſtere: & ſuper ipſa probationes afferre luce clariores. Quia ſi accuſator non probat, quod intẽdit, videtur calumniari: & ideo debet ei de iure inferri pœna calumniantis, quæ eſt ſimilitudo ſupplicij. Accuſare autem poteſt omnis, qui non prohibetur. Prohibentur equidem mulieres: quia non debent ſe immiſcere cœtibus vi-

rorum

rorum:nam non accusant,nisi de morte liberorum vel parentum,vel nisi suam,vel suorum iniuriam prosequatur.In casibus tamen permissum est mulieribus accusare, vt putà, de his,de quibus loquitur lex Iulia maiestatis, & lex Iulia de annona,Corneliana testamentaria,& in crimine suspecti.Item prohibentur accusare milites, qui iurauerunt nõ euitare mortem pro salute Reipublicę.Item impuberes nõ possunt accusare,nisi de morte,& suppresso testa. parentũ, & tunc accusare debent cùm tutoris authoritate. Puberes verò cum authoritate curatoris semper accusare possunt, nisi de thoro alieno violato.Item qui merum imperium & potestatem habent,non accusant.Item mutus. Item infamis.Item qui pecuniam ob accusandum,vel non accusandum acceperunt.Item qui falsum testimonium subornati dixerunt.Item liberti patronos suos non accusant.Item ille, qui minus quinquaginta aureorum habet in bonis.Prædicti tamen omnes accusare possunt,si suam vel suorum ꝓpinquorum mortem,vel iniuriam,prosequantur.Item accusatus non accusat interim accusatorem suum de pari vel minori crimine,nisi suam vel suorum propinquorum mortem, vel iniutiam prosequatur: & hoc,quando accusator non prosequebatur suam vel suorum iniuriam. Itẽ socius non accusat socium,vel particeps eiusdem criminis. Item non accusat quis fratrem vel sororem,si grande crimen intendat,secus si leue.Item seruus,qui iudicio interesse non posit,non accusat,nisi in casibus,vt putà, si velit accusare eum,qui suppresit tabulas testamenti,in quo erat sibi relicta libertas:vt eum,qui fraudauit censum:vel eum,qui fabricauit monetam falsam: vel eum, qui vendidit annonã cariorem,vel de morte domini.Sed dicto de his, qui possunt,& qui non possunt accusare,videndum est de illis,qui accusari possunt,vel non.Accusari quidem possunt regulariter omnes masculi & fœminæ,puberes & impuberes,dũmodo capax sit intellectus.Item accusantur pręsentes tantùm,& non absentes.tamen contra absentes non potest offerri libellus. non .a. de iure procedi. Licet de consuetudine Bo.accusentur absentes,& eis citatis si non comparuerint,banniuntur.Item accusari debent viui,&non mortui: quia si decesserit accusatus, omnis criminatio est extin-

Accusari qui possunt vel non.

cta, nisi in crimine læsæ maiest. & hæreseos, & repetundarum: de quib. criminib. etiã in filios & hæredes q̃dã pœnę infliguntur. Et si accusator decesserit, accusatio cœpta expirat, nec.n. hæredes accusatorũ cogũtur crimina psequi, licet accusatus possit ab altero accusari. Itẽ si quis accusatus est de vno crimine, non pot pendente accusa. ab altero de eodẽ crimine accusari. Præterea si quis accusatus de aliquo crimine, & absolutus est de illo, non pot de eodem postea accusari: quia in criminib. sent. facit ius. Itẽ seruus accusari non pot super aliquo, de quo imponitur pœna pecun. cùm seruus non habeat bona. nec etiã accusari potest de aliquo, de quo imponitur pœna amissionis ciuitatis, q̃a seru⁹ ciuitatem non habet, nec accusatur imò cẽsetur spurius: item non accusatur ad tẽpus quoddam, s. dum habeat pub. honorem & admini. vt legatus Impe. Mag. populi Ro. & q abest causa Reipub. Cæterùm accusatus post litẽ contestatam except. suas debet opponere: & etiam ante litem cont. illas exc. q̃ sunt declinatoriæ iudicij, vt de exc. di. est.

De accusatore & accusato. Rubrica.

COntinuatur iste tit. ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus in pcedentib. ꝙ in qualibet accusat. necessarius est accusator & accusatus: sed quia quidam sunt, qui non possunt accusare, nec possunt accusari, meritò de accusatore & accusato hic est agendum, & videndum, demõstrat hæc Rub. cùm dicit de accusatore & accusato. Iste ti. diuiditur in partes tres: nam in prima parte author ponit, quid habet facere accusator, & à quib. se debet cauere: et hæc pars durat vsq; ad §. probibentur equidem. Ibi pars secunda, in qua ponit qui sunt illi qui possunt accusare: & durat vsq; ad §. sed di. de his. Ibi tertia, in qua ponit, qui possunt accusari: & durat vsq; ad fin. tit. Sed ad nostri titu. plenam euidentiam exponam vnãquanq; partem. Et prima pars ponit, quid habet facere accusator. Et dico quod habet se inscribere ad pœnam talionis, & iurare quod animo calumniandi non accusat. Sed à q̃b. debet se cauere? dico ꝙ à trib. Primò, quòd non incidat in Turpillianum: & ille, qui incidit in Turpillianum, dicitur tergiuersator, & ei imponitur pœna Turpilliani. Sed ponamus, quod ipse ter

Diuisio tituli.

se tergiuersator pacisscitur cũ aduersario, vel transigit, vel remittit sponte, nunquid incidit in Turpill. dico ꝙ sic accusator, sed non accusatus, qa cuilibet licitum est redimere sanguinem suum. Sed ponamus, ꝙ quidam porrexit accu. & ante litem conte. vult desistere ab accusando, nunquid incidit in Turpill. quidam dicunt quod non: quia ante lit. contest. non dicitur quis agere, sed agere velle. Alij dicunt quod incidit in Turpill. quia eo ipso, ꝙ porrexit accus. debet procedere: & si non procedit, incidit, in Turpill. & tũ imponitur ei pœna Turpill. & pœna Turpilli. senatus. est 5. aureorum, vt aureus ponatur pro libra. Sed habet se cauere, ne sit calumniator: & si vadit ad accusandum aliquem de homicidio, & non habet probationes, calumniatur, et imponitur ei pœna calumniæ. Et ipsa est talis pœna. i. tali & æquali supplicio pro demerito cõpensata: & hęc est pœna talionis. Et talis est similitudo suplicij. 3. quòd non sit ꝑuaricator. Et ꝑuaricator est ille, qui est ꝓ vna parte animo, & ꝓ alia est corpore. Hic incipit pars 2. in qua ponitur qui possunt accusare. Et dico ꝙ regula est talis: Quòd quilibet admittitur ad accusandum, nisi sit ei expresse prohibitum à lege. Sed quib. prohibetur? & dico ꝙ mulieri: nam mulier non põt accusare. Fallit tñ in casib. in quibus ipsa põt accusare, nisi in sex casib. quib. à iure permissum est mulieri (quia de re sua agit) aliquem accusare. Primus casus est, quando vult accusare de morte parentum suorũ. Secundus casus est, quando est de descendentib. & de morte liberorum, & tunc admittitur mulier ad accusandum. Tertius casus est, quando prosequitur suam vel suorum iniuriam. Quartus casus est in crimine læsæ maiestatis, de quo loquitur lex Corn. testa. C. ad leg. Corn. de fals. quintus casus est de annona cariori, quando quis emit frumentum causa faciendi inopiam, & caristiam. Sextus casus est in crimine suspecti. vt sunt tuto. & curat. nam mulier põt tut. & curato. accusare de suspecto. Sed quæ pœna in omnibus imponitur, omnibus istis casibus habetur in Instit: de publi. iudi. & ibi ad plenum. Item miles non põt accusare, nisi vellet accusare de morte parentum suorum, vel qñ prosequitur suam vel suorum iniuriam. In crimine læsæ maiestatis potest accusare, quia est crimen publicum.

Accusare qui possunt.

Item impubes accusare non pōt, nisi de morte parentum, qm̄ sua interest: sed de aliquo crimīe publico accusare nō pōt, quia sua nō interest. hæc oīa sunt vera, si est minor in fante. Item minor accusare nōpōt, nisi cum cōsensu sui cu ratoris, nisi vellet accusare de abscondito test. qñ qs abscō dit ei testa. vt amplius non haberet testa. Item qui merum imperium habet, oīno non pōt accusare suos subditos. Itē infames non possunt accusare. Item qui pecuniam acceperit ad accusandum aliquē, non pōt alium accusare, sed alios sic. Item qui falsum testi. dixit contra te, amplius nō poterit te accusare. Item libertus non pōt patronum suū accusare. Itē ille, qui minus 50. aureis habet in bonis, non pōt accusare: quia lex præsumit ꝙ faciat pro pecunia, nisi suorum propinquorum mortem prosequeretur. Item accusatus, nam accusatus accusare non potest suum accusatorem de pari vel minori crimine pendente accusatione. Sed nunquid lite finita, vel lata sen. poterit accusare? distingue: quia aut est absolutus, & tunc admittitur ad accusandum: aut est condēnatus, & tunc non pōt, si est personalis pœna: sed est pœna pecu. & tunc pōt lite finita. Itē socius non pōt alium socium accusare, si ambo fuerint ad faciēdum vnum delictum. Itē frater non pōt alium fratrē vel sororē de grandi crimine accusare: secus de maiori crimine, si cōmiserit crimen læsæ maiestatis. Itē seruus non pōt accusare: quia pro mortuo reputatur, nisi in casib. s. in crimine de testa. abscondito, & de morte domini sui, & etiam potest accusare illum qui facit falsam monetam.

Accusare qui non possunt.

Hic incipit pars tertia & vltima, in qua ponitur, qui possunt accusari. Et dico quod maiores & minores possunt accusari, duntamen sint doli capaces: nam crimē non fit sine dolo. Etiam mas. & fœm. possunt accusari. Etiam clerici & laici. Item præsentes, & non absentes de iure, sed de consue. bene possunt accusari. Item viui, non. a. mortui accusantur, nisi de crimine læsæ maiestatis. Et maiestas est duplex, s. diuina & temporalis: si commisit crimen læsæ maiestatis diuinæ, comburuntur ossa eius, & auferuntur eius bona ab hæredibus tanquam ab indignis. Præterea, nam si quis accusat aliquem, & non potest probare, non potest plus accusare: & ratio est, quia in criminalibus sententia facit ius

Accusari qui possunt

& sententia præiudicat veritati: vt Inst. de officio iud. §. fi. secund. Item seruus super aliquo crimine de quo imponitur pœna pecuniaria, accusari non potest. Itē delegatus sūmi Pontificis vel Imperatoris accusari non pōt durante eius officio. Hic ponit author quod accusatus lite contestata debet producere except. suas, & postea accusator opponit, & si intentionē suam non pōt probare absoluitur re⁹, vel accusatus: quia accusatore non probante, absoluitur reus: vt Instit. de interdictis, §. retinendæ possessionis.

De ordine accusa. & qualiter accusatio perducatur ad fin.

IN ciuitate Bon. cui est quodam modo naturaliter legis innata peritia, & quæ in obseruantia & imitatione iuris posita est toti mundo speculum & exemplum, talis ordo in accusationib. obseruatur. Accusator. n. vt plurimum offert libellum accusationis suæ iudici. vel notario, quo recepto, incontinenti exhibeat sacra. calumniæ, quo iurat accusando & procedendo vti veritate, & in defendendo, si fuerit conuentus, & quod non animo calumniandi accusat, & quod super processu causæ præcepta iudicis obseruabit. Deinde protinus præbet securitatem de accusatione prosequenda, post hęc citatur accusatus domi suę per vnum nuntium: & si non fuerit inuentus, citatur sequenti die per alium. Quòd si non venerit, proclamatur per aliū nuntium in contrata sua coram duob. testibus ad hæc vocatis: ipsius defensio hæc est: Quòd si quis ipsum defendere vult, veniat tali, die, coram ipso iudice. Si verò non venerit accusatus ipse, vel alius pro eo, ad suam defensionem, banniatur accusatus. Bānorum. a. formas tam in causa ciuili, quam in criminali in exemplificationib. habebis. Sed si obstulerit se aliquis ad defensionem accusati, distingue: quia si ille accusatus est de crimine, quod exigat pœnam pecu. admittitur defensor satisd. præstita de soluenda condemnatione. Si ille, quem defendit, fuerit condemnatus, proceditur cum eo in causa. Si ille. a. accusatus est de crimine, quod exigat pœnam sanguinis, non admittitur defensor, nisi forsan ad allegandas causas absentiæ. Sed si psonaliter comparuerit accusatus, præstabit incontinenti sacra. quo iurabit pcepta potestatis vel Iudicis obseruare,

&veritate, vti super accusatione de eo facta, ac etiam super faciēda ab eo, si accusatorē suū reconuenire voluerit. Et φ in his omnib. nihil animo calūniandi dicet, vel faciet: & subsequēter præcipitur ei, vt securitatē pstet per bonos fide iussores de cōdēnatione soluēda, si fuerit cōdēnatus, vel de persona cōdēnati repræsentāda. Et hoc quādo accusatio erit super crimine, φ exigat pœnā pecuniariā. Si fuerit super crimine, φ exigat pœnā sanguinis, accusatus personaliter detinetur, & traditur sub custodia, aliquādo cōpedibus ferreis, & carcerib. mācipatur: pstita securitate, vel facta detētione. vt dictū est, legitur accusatio accusato de eo facta, & recipitur & scribitur ipsius cōfess. vel negatio. Et si per confessionē accusati nō patebit veritas: dātur dilatiōes ad pbandū, & proceditur ad pbationes, & inducūtur hinc inde. Ille vt probet accusationē, Iste vt probet defensionē. Veruntñ aliquādo in criminali causa, s. cū capitalia & atrociora criminaliter explorari nō possunt, seu veritas aliter inuestigari, adhibēda sunt tormēta in personā accusati seu rei criminis. Sed nō tāta, quāta accusator postulat, sed vt moderationis tēperamēta desiderant: licet cōfess. facta in tormēto nō valeat, nisi in ea posteà perseueret. Cū.a. super his omnib. diligens discussio facta erit, debet pcedi ad cōdēnationē vel absolutionē. Etenim si per cōfessionē accusati nō patebit id, de quo accusat⁹ est: aut si accusator intētionē suā non probauerit, seu semiplene probauerit: aut si accusatus defensionem suam plenè ostendit, absoluendus est accusatus. quia pœnæ sunt molliēdæ iuris interpretatiōe, & nō exasperandæ. Et quia melius est nocentē absoluere, quā innocentem cōdemnare. Si verò accusat⁹ inuētus fuerit reus criminis, puniendus est, aut pœna pecuniaria, aut pœna sanguinis, secundum φ enormitas delicti exposcit: Quia iustum est, vt respōdeant pœnę culpis. Hoc tñ summa cautela puidendum est, ne quid aut durius aut remissius constituatur in pœna, quàm causa deposcit. Nec enim aut seueritas, aut clementiæ gloria affectanda est: Sed perpenso iudicio, prout quæque res postulat, est statuendum. Sanè in leuioribus causis procliuiores iudices ad lenitatem esse debent. In grauioribus a. seueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis exequi debent.

De ordine accusationis, & qualiter accusatio perducatur ad finem. Rubr.

POtest iste titulus continuari ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus, quòd ordo iudicij criminalis consistit ex quatuor rubricis. Cùm dictum sit de trib. restat nunc videre dè quarta rubrica, s. de ordine accusationis, hoc clarè ponit Rubrica, cùm dicit, de ordine accusationis, &c. Ad euidentiam nostri tituli quæram qualiter de iure procedi debet in causa criminali. Et dico, quòd si citatur accusat^{9}, aut venit aut nō venit: Si venit, ꝓceditur in causa cum ordinario iudicio. Si non venit, & tunc contumax est, & tanquam contra contumacem proceditur contra eum. Et dū est absens non pòtest ei imponi personalis pœna, sed imponitur ei pœna pecuniaria, Sed tamen hoc est de iure, sed de consuetudine aliud tamē seruatur, vt in litera apparet.

De extraordinarijs criminalis iudicij.

MVlta præter ordinē supradictū in criminalibus causis secundun diuersas terrarum cōsuetudines & statuta contingere solent, ex quibus condemnatur vel absoluitur criminatus. Nam aliquando in ciuitatibus nocturni præferuntur custodes, vt si quos nocturnos fures, aut aliquos alios vltra inhibitā horā noctis silentio euntes inuenerit, capiant, vel denuntient puniendos. Ponuntur etiā quidam ad custodiā alicuius passus, vt si qui cū rebus vetitis exinde transierint, denuntient vel ꝓsentent. Item ponuntur alij ad custodiā prædiorū, vt depopulatores vel raptores fruct. & etiā quadrupedes in aliorū possessionib. dānū dantes denūtiēt hi vel eorū similes, quādo ex officio eis cōmisso aliquos denūtiant, nō est opus vt accusent, vel in accusa. sacra. calūniæ ꝓstent, sed vt simpliciter denuntient: eorum enim denuntiatione sub sacra. quod præstiterunt de officio exercendo statur: & ex ipsa denuntiatione, sine altera ꝓbatione denuntiatur, quisq; enim nisi suam legitimā defensionē ostenderit cōdēnatur: quia ipsorū inuentio ꝓ plena ꝓbatione habetur. Itē aliquando cōtigit maleficiū cōmitti, ꝙ cū nemo veniēs insurgat denūtiator vel accusator iudex vel rector ciuitatis ex sui officij vigore ꝑquirit. Vocat enim clandestinè illos, q fuerint circa locū tēpore ma

leficij cõmissi, & quos ipse suspicatur veritatẽ facti scire. Quorũ attestationib. receptis, si p illos scire poterit eos, q maleficiũ cõmiserunt, citat eos ad sua mandata venire. Et si venerint bonis securitatib. ab eis pstitis vel habitis, nisi suam defensionem legitimè probauerint, punit eos.

De extraordinarijs criminalis iudicij. *Rub.*

ISte titulus potest continuari ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus, quòd istud nonũ capitulũ fuit diuisum in partes tres, & prima pars subdiuisa in partes quatuor. Sed cùm dictum sit de primis trib. partib. restat nunc videre, de quarta & vlt. & hoc clarè ponit rubrica, cùm dicit, de extraordinariis criminib. Ad euidentiã huius tituli volo quęrere vnũ solum, & istud declarare per exempla. s. quot modis potest procedi contra aliquẽ delinquẽtẽ criminaliter? dico quòd multis modis. Vno modo per viã accusationis. Secundo modo per viã notificationis. 3. modo per viã denuntiationis. 4. modo per viã inquisitionis. Dico quod quatuor modis proceditur contra aliquẽ delinquentẽ criminaliter. Primò. per viã accusationis, & in tali casu pcedi tur via ordinaria, vt suprà habuisti de accusatione. Secũdo modo per viã notificationis, & notificare est delictũ commissum iudici facere notum: non. a. vult ille, qui notificat se inscribere ad pœnã talionis: vnde hic datur consilium, quod quando tu vis accusare, quòd tu debeas notificare, si possibile est: quia ille, qui accusat, semper stat in iudicio, & reficit expensas & oĩa facit, quæ spectant ad eũ accusatorẽ, & habet se ad pœnã talionis inscribere: sed notificãs non reficit expensas nec inscribit se ad pœnã talionis. Tertio modo per viam denuntiationis, vt olim erãt isti ædilitij, qui ædes tenebãt, & custodes, quando aliquẽ inueniũt facientẽ aliqͦ delictum, tunc denuntiãt. Et illa denuntiatio est legitima probatio pper sacra. quod pstiterunt de eorum officio exercendo nisi inuitus fecerit legitimã defensionẽ, vt sunt isti ministrales: quia quando fit aliquod homicidiũ in capitulo, tunc habent denuntiare: sed nõ est idem in notificatione: nam quilibet, qui potest notificare, non potest denuntiare: sed solùm denuntiare possunt certi officiales, custodes, & ministrales. Quarto per viam inquisitionis vt quando furtum est factum in contrata, & nemo

Quotmodis potest procedi cõtra delinqentem.

accu-

accusat, nemo notificat, nemo denuntiat, quo iudex habet tunc inquirere & procedere contra furem suo officio & oẽs de vicinia facere corã eo citari, & eos ponere ad tormẽtũ: vt si aliquid sciuerint de re furtiua, & illud est officium. Modò sequitur secunda pars & tertia huius noni capituli: sed quia Author in ipsis tractat practicè, & non egent expositiõe, ideo omitto. Et hæc de nono capitulo dicta sufficiãt.

Secunda pars huius capituli exemplificationibus, qualiter & qua forma scribenda desunt acta singula ciuiliũ & criminaliũ iudiciorũ.

POstquàm in antecedentibus dictũest quid iuris sit in vtroq; iudicio, & in quolibet actu ei⁹, & quo ordine sit pcedendum, restat nunc ad plenam tabellionũ doctrinã exẽplificare singula quali forma à tabellionibus sint scribẽda, quæ in actis scribuntur. Verum quia in iudicis aditione nihil occurret scribẽdum, nisi fortassis vel aliquis, qui causam suam impetrauit cõmitti alicui delegato. præsentat ipsi delegato literas commissionis. Idcirco ipsius præsent.i. est forma ponenda.

Forma præsentationis literarum commissionis facta iudici delegato vel subdelegato.

COnradus obtulit, præsentauit, & dedit do. Scacanello potestã. literas domini Papæ vel Imperatoris, vel talis Principis subdelegatione & cõmissione sibi facta, roboratas bulla Papali, vel sigillo cereo impresso, aut sigillo cereo ad chordulam sericam pendenti, habenti in circulo has literas. Sigillum Octauiani Romanorum imperatoris & semper Augusti: & infra circulum sculptam imaginem imperatoris super solio imperiali sedentis, & in capite regale diadema, in manu dextra sceptrũ, & in sinistra pomum rotundum habentis. Quarum literarum tenor talis est: Octauianus Dei gratia Romanorum Imperator, & semper Augustus, &c. ponendo totum literarum tenorem.

De citationibus & relationibus nuntiorum.

ANtonium inuentum vel non inuentum, vt hodie vel cras, tali hora veniret coram tali iudice responsurus de

iure Corra. vel occasione accusationis de se factâ à Corra. Brachius nuntius communis retulit se citasse.

Alia relatio.

ANtonium inuentum vel non inuentũ, vt hodie vel cras, tali hora veniret coram tali iudice ad videndum iurare testes Corrad. vel occasione aperturæ testiũ productorum inter se & Corrad. vel peremptoriè senten. auditurus inter se & Corra. Brachius nuntius cõmunis retulit se citasse, & dixisse eidem, vel familiæ suæ, quòd nisi venerit, extunc recipientur testes, vel aperientur, vel feretur sententia. Et sic nota quòd scribendum est diligenter, & ad quid citatur aliquis, & attendendum in relatione quid dixerit nuntius. Citationes tñ coram iudicib. ecclesiasticis fiũt per literas, quas in epistolis habebis. Itẽ nota ꝙ secundum consuetudinem Bon. si inuentus est reus, sufficit vna citatio. Si a. nõ inuenitur, citabitur bis: & hoc, si ciuis est: sed si comitatiuus est, sufficit si semel citatur inuentus, vel non inuentus.

Proclamatio defensionis alicuius.

BRrachius nuntius cõmunis Bono. retulit se de mandato talis iudicis ad petitionem Corra. alta voce clamasse vel cridasse in contrata. A. quòd si quis ipsum An. defendere vult, tali die vel hora, coram ipso iudice compareat.

Proclamatio defensionis alicuius accusati secundum formam statuti communis Bonon.

BRachius nuntius cõmunis Bono. retulit se de mandato talis iudicis præconia voce clamasse hodie vel heri in contrata A. præsentibus P. & M. testib. ad hoc vocatis & adhibitis, quod si quis ipsum An. super actione de ipso facta Cor. defendere vult, hodie vel cras tali hora coram ipso compareat iudice, alioquin bannietur.

Proclamatio subhastationis alicuius rei pupillaris vendenda.

BRachius nuntius communis Bono. retulit se de mandato talis iudicis ad petitionem An. tutoris Herigeri pupilli filij quondam Petri, præconia voce clamasse in palatio communis Bono. & in contrata eiusdem pupilli, ꝙ cum domus ipsius pupilli sita in tali contrata necesse habeat vendi, vt ex ipsa habere possit pretium libr. centum. Si quis eam emere, & plus dicto pretio dare vult, hinc ad terti-

tertiam diem coram ipso iudice compareat: quoniã plus offerenti dabitur.

Si reus veniens hora sibi statuta expectet & absit actor, licentiatur reus, rescribitur sic.

ANtonius citatus ad petitionem Corradi, quia veniens & iudici se offerens, diu vel tota die stetit. Corrado non cõparẽte, vel nihil aduersꝰ eũ dicẽte, licẽtiatꝰ fuit à iudice.

De iudicis secularis recusatione.

QVia periculosum est, & tristes sortiri solent euẽtus sub suspecto iudice, litigare. Idcirco domine Sca. iudex & assessor domini Ro. Potestatis Bono. Ego Anto. in causa quam habeo vel habere intendo cum Corra. eò quòd suspectum vos habeo, audientiam vestram recuso, & alium iudicem mihi dari peto.

Recusatio delegati vel subdelegati.

QVia periculosum est, & tristes sortiri solent euentus sub iudice litigare suspecto, Idcirco domine Philip. summi Pontificis delegate, vel talis delegati subdelegate: Ego Anto. in causa quam habeo, vel habebo, vel habere intendo cum Corrad. audientiam vestram mihi suspectam, eò quod estis alteri parti affinitate coniunctus, recuso: Cæteris exceptionibus iuris & obiectionibus meis in omnibus & per omnia mihi saluis. Veruntamen quia hæc exceptio recusationis probanda est coram arbitris, & non coram iudice: ne fortè prouocatis obesset. Idcirco ego An. me dictam excusationem recusationis coram arbitris ad hoc eligendis offero probaturum: arbitrum autem pro parte mea eligo talem.

Oppositio exceptionis declinatoria iudicij.

ANtonius coram tali iudice constitutus ad petitionem Cor. citatus in ipsius iudicis præsentia excipiendo ꝓposuit, & proponendo excepit ac protestatus est. quod cum non sit de ipsius iudicis foro, vel ꝙ ipse iudex sit aduersæ alteri parti affinitate coniunctꝰ, ipsiꝰ declinãdo iudiciũ, nõ vult nec rationabiliter cogi debet sub ipso iudice respõ. Vel sic, si fiat cõtra personã actoris: A. corã tali iudice ad petitionẽ Cor. procuratoris Phi. citatus in ipsius iudicis pręsẽtia excipiẽdo ꝓposuit, & ꝓponẽdo excepit ac protestatꝰ est ipsum Cor. eò ꝙ est minor xxv. an. nõ posse proc.

esse, cum huiusmodi procuratore nullum esse iudicium: & propterea cum ipso iudicium declinando non vult, nec de iure se credit teneri sibi in iudicio respondere.

Oppositio except. dilatoria, vel peremptoria solutionis.

ANto. coram tali iudice constitutus excipiendo proposuit, & proponendo excepit ac protestatus est, quod cũ terminus 4. mensium, qui de iure datur his, qui sunt per definitiua sent. condemnati, transactus non sit, non debet adhuc cogi soluere Cor. illas cen. lib. in quib. ipse An. eidẽ extitit condemnatus. Si verò opponat peremptoriam except. dices: An. coram tali iudice constitutus except. proponit, & proponendo excepit non esse procedendum contra eum, super eo quod petit Cor. ab ipso cen. lib. Bo. cùm hoc sit, quod ipse Cor. fecerit pactum ei de non petendo in perpetuum. Vel cùm hoc sit, quod ipse An. fuerit de ipsis cen. lib. per sent. absolutus. Et ita tam prædictas excep. quam aliàs quascunque sub simili cursu scribere poteris.

Interrogatio post litem contestatam.

ANte litem contestatam interrogatus An. in iudicio coram tali iudice, si possidet rem in libello petitam: respondit, & confessus fuit se ipsam rem possidere, vel non possidere. Vel sic, ante lit. contest. interrogatus Ant. coram tali iudice, si est hæres Boëtij: Respondit, & confessus fuit se ipsius Boëtij hæredem esse vel non esse. Et sic de cæteris interrogationibus, quæ ante litem contestatam fiunt.

Satisdatio præstita à reo, qui non possidet immobilia.

CVm in causa, quæ inter An. & Corr. coram tali iudice vertitur super petitione, quam idem Corr. fecit ipsi An. de cen. lib. opponitur eidem An. ꝙ imobilia non possidet, & ob id eum satisdare decet eidem An. quia imobilia non possidet, promisit ipsi Corr. siue mihi notario vice & nõe ipsius Cor. stip. de iudicio sisti, & iudicato soluendo, secundùm formam iuris & statuti cõis Bo. in causa & super causa prædi. Insuper An. ipsius. An. precib. di. Corr. vel mihi notario pro ipso Cor. recipienti de prędi. extitit fideiussor. Nota tamen quod hoc, quod dicitur de iudicato soluendo, non est in casu prædicto secundum iuris ordinem, sed solùm secundum formam statuti communis. Bon.

Satisdatio

Satisdatio præstita à procuratore, quando dubitatur de mãdato actoris.

CVM in causa, quæ inter An. & Cor. siue ipsius Cor. pc. coram tali iudice vertitur super petitione, quã fit ipsi Anto. de cen. lib. vel de vna pecia terræ offerret & diceret Phili. se ipsius Corra. procu. esse: quia tamen dubitatur de mandato, & propterea ipsi proc. satisdare tenetur. Item P. promisit di. An. ratam rem ipsum Cor. habiturum, & quod defendet ipsum in iudicio, si ipse An. eum reconuenire voluerit. Insuper Cort. do. Phili. precibus de prædi. omnibus eidem Ant. extitit fideiussor.

Satisdatio præstita à procuratore Rei.

CVM in causa, quę inter An. vel eius procu. ex vna parte, & Cor. ex altera, coram tali iudice vertitur, super petitione quam fecit idem Corr. di. An. de tali re offerret, & diceret Phi. se ipsius Ant. proc. esse: quia proc. Rei, siue dubitetur, siue certum sit de mandato, satisdare tenetur. Itẽ Phil. proc. An. promisit di. Corr. iudicatum soluere, dom. defendere, & nihil doli mali in defensione committere. Insuper idem An. di. Phi. precib. ipsi Cor. extitit fideiussor de omnib. & sin. suprascriptis sub hypotheca rerum suarum.

Satisdatio præstita ab eo, qui se offert in defensionem alterius.

IN causa, quę vertitur, vel verti speratur inter An. & Corr. coram tali iudice, super petitione, quam fecit vel facere intendit Cor. ipsi An. de quadam domo posita in tali contrata, Ph. ipsius An. defensioni se offerens. Quia nemo idoneus est defensor, nisi satisdet, promisit di. Cor. iudicatum solui in causa & super causa prædi. in omnib. clausulis iudicatum solui infrascripta. Insuper An. ipsius Ph. precib. & c. vt suprà, de fideiussore. No. quod si proc. siue defensor defenderet aliquem in actione reali, hic debet satisdare iudicatum solui, & ratam rem dominum habiturum. Si autem defendet super actione personali, non satisdet nisi iudicatum solui: licet hic commissum fuisset de rato habendo.

Satisdatio præstita à reo recuperante tenutam ex interlocutoria contra eum lata.

CVM ex interlocutoria contra Ant. p Cor. lata idẽ Cor.

missus fuerit in possessionẽ bonorũ ipsius. An. valentiũ quã titatẽ in libello petitã, ipse Ant. ad defensionẽ sent. & tenutæ veniens, refectis secundũ formã statuti impensis libelli sententiæ, & tenutæ, promisit di. Cor. litẽ suscipere, & in ea vsque ad finem perseueranter stare, nec non eidem Corr. secundum formam statuti communis Bono. fructus præstare pro ea parte temporis, quæ fuit in possessione prædicta. In super Andræas ipsius Ant. pcib. &c. vt sup. de fideiuss.

Satisdatio præstita ab eo, qui petit rem dissequestrari.

CVm res talis penes Ant. inuenta ad petitionem Cor. de mandato talis iudicis fuerit sequestrata, veniens ipse Ant. & eandem rem dissequestrari petens, promisit Cor. vel mihi notario: nomine ipsius Cor. stipulanti, rem ipsam seruare & custodire vsq; ad cognitam rationem, & eam restituere & consignare cui, & quãdo mandauerit ipse iudex. Insuper Andræ. ipsius Ant. precib. &c. vt suprà de fideiussore.

Satisdatio de damno infecto.

QVoniam domus quædam Ant. vt dicitur, domui Cor. ruinam & præcipitiũ minabatur, & ob hoc idẽ Cor. ageret, & peteret sibi de dãno infecto caueri. Idẽ Ant. talis iudicis mandato promisit ipsi Cor. satisfacere, & ad integrũ de omni damno, quod incurreret ex ruina domus eius prædictæ: Insuper talis extitit fideiussor, vt suprà.

Satisdatio de opere demoliendo.

CVm Cor. denuntiasset Ant. nouum opus, eò quòd credit ædificare ipsum murum super solo suo, vel tale ædificium: Dictus Ant. quia in opere procedere non audet, nisi satisdatione præstita, promisit coram domino tali iudice ipsi Cor. de opere demoliendo, hoc est, quod amouebit quicquid ędificatum apparuerit super solo suo, Insuper talis extitit fideiussor, vt suprà.

Quibus verbis fiat litis contestatio, & iuramentum calumniæ, & quomodo scribantur.

FIt litis contestatio his verbis: Interrogat enim iudex vel notarius primo actorẽ, hoc modo: Credis iustè petere, & ipse respondebit, credo. Deinde interrogat reum. Credis te iustè defendere? & ipse reus respõdebit, credo. Et ita his verbis litis cõtestatione facta, iudex facit actorẽ & reum iurare de calũnia, s. primo actorẽ hoc modo: Tu iuras, q bona fide,

fide,& non calūniandi animo agis, falsis probationib. vel instr. in hac causa non vteris, terminū,& dilationē in fraudē nō petes. Veritatē, quoties interrogatus fueris, respond. Si per alterā partē veritatē dicentē audieris, vt eam probationib. oneres, non negabis, & illā ꝓbationē ab aduersario non exiges, quam necessariam non putabis. Mihi nec alteri pro me non obtulisti, nec offeres aliquid, vt ꝑ te debeat iudicari. Sicut ergo dixi, ita verum esse, & per te seruabitur sic Deus te adiuuet, ad sancta Dei euang. Deinde faciet iurare reum, hoc modo: Sicut ille actor iurauit, per se in agendo, ita tu iuras verū esse & obseruare per te in defendēdo sic Deus te adiuuet, ad sancta Dei euang. Facta. a. litis contestatione, & præstitis sacra. calūniæ, vt dictū est, scribes tu notarius in quarterno, hoc modo: Die tali lis cōtestata est, & iuratum de calumnia à Cor. ex vna parte, & Ant. ex altera super infrascripto libello. Agit Cor. aduersus Anto. petens ab eo centum lib. Bon. &c. ponēdo totū libelli tenorē. parte de veritate dicenda. Et etiam eodem modo iuratur à minore, qui est doli capax, de veritate dicendā.

Quomodo scribuntur termini vel dilationes.

STatuit iudex terminum, vel statutus fuit terminus octo dierum vtriq; parti, siue Cor. ex vna parte, & Ant. ex altera ad probationes eorū inducēdas, siue ad dicendū de iure eorum, siue ad exceptiones eorū opponendas, vel probandas, ad faciendū vt testes iurati deponāt, siue ad faciendum aperiri dicta testiū, vel ad placitādum, siue sententiā audiēdā, siue ad aliud tale quid faciendum, vel vt edant instr. eorū, si aliquib. vti volunt. Et si dabitur termin⁹ peremptorius ad aliquod prædictorum negotiorū, siue ad aliquid ꝙ cunq;, dices statutus fuit terminus perēptorius octo dierū, &c. Si a. dabitur terminus solummodo vni parti, vt putà ad respondendū libello alterius partis, vel ad aliquod aliud, scribes: Datus vel statutus fuit terminus ad quatuordies vel hinc ad diē Iouis Ant. ad respondēdū libello Cor. sibi ab eo oblato, & dato. Et sic de singulis, ad quæ statuitur terminus.

Quomodo scribuntur interrogationes siue positiones, quæ fiunt post litem contestatam.

ACtor vel reus facit interrogationes, siue positiones suas

in vna scedula, & ostendit eas iudici. Et si iudex approbat eas fiunt alteri parti, & petit ab illo per sacra. qui interrogationes fecit, si verum credit, quod petit. Deinde præcipitur per sacramentũ alteri, ꝙ ad vnãquãq; respõdeat, quod credit verũ esse, hoc modo: Ponit Cor. ꝙ Ant. promisit ei dare ex causa mutui centum lib. credit Ant. vel confitetur, vel negat. Itẽ ponit ꝙ ex hoc publ. est instr. credit, vel non credit An. vel petit terminũ ad deliberandum. Et sic de singulis positionib. ponendo positiones actoris in vna parte, & positiones rei in altera, & incipiendo semper quálibet positionẽ à capite virgulæ. Et nota ꝙ in istis respõsionibus credulitas habetur ꝓ confessione, vel non credulitas pro negatione. Item nota, quòd aliquando datur respõderi terminus ad deliberandum, specialiter quando interrogatur de negotio, quod alius gessit, & de quo ipse dubitat.

Sub qua forma recipiuntur dicta testium.

PArtibus præsentib. vel vna parte præsente, & altera absente, duntamen citata sit, iurabunt testes de veritate dicenda, dabitur eidem sacra. hoc modo: Tu iuras veritatem dicere, nulla mixta falsitate, tam pro vna parte, quàm pro altera, bona fide, remoto odio: amore, timore, prece pretio lucro vel dãno tuo, vel alieno, ac testi. tuum tenere secretum, donec fuerit public. Sicut ego dixi, ita per te seruabitur, sic Deus te adiuuet, ad sancta Dei euangelia. Postq̃ a. iurauerunt testes, scribetur titulus, hoc modo: Testes producti à Cor. contra Anto. ad probandum quòd Anto. promisit dicto Corrad. dare vel facere hoc, & hoc, &c. secundum intentionem producentis sub examine talis iudicis, anno Dñi. M. cc. ponendo annos Dñi, indictionem. Deinde scribetur dies, in qua iurauit testis, & testificatio sua, hoc modo: Die quinta intrante Iunio, vel exeunte. Philip. iuratus dixit, quòd Ant. promisit Cor. soluere eidem centum lib. Deinde ad sex mẽses interrogatus, quõ hoc scit: Respõdet: quia præsens fuit, & audiuit: interrogatus ex qua causa ꝓmisit: Resp. ex causa mutui: & hic idem testis præsens fuit ibidem, & videt, quando dictus Cor. dictam quãtitatẽ numerauit, & dedit Ant. Interrogatus, quo anno, mẽse, & die, & quib. præsentib. fuit hoc: Resp. quòd fuit anno p̃dicto, de mense Iunij, de die non recordatur, præsentes vero fuerunt

erunt P. & M. &c. ponendo quicquid dixerit testis, & faciẽdo eum semper reddere dicti sui causam scient. & etiam faciendo illas interrogationes, quas ad negotia videris expedire, prout suprà sub rubr. de testib. habetur. Postquam .a. producti fuerint testes, aperientur vel de iudicis mandato, vel de partium voluntate. & tunc in fine post vltimum testẽ scribes hoc modo: Die tali aperti sunt dicti testes de mandato iudicis, vel de partium voluntate.

Pronuntiatio consilij dati in causis super incidenti quæstione.

SI dabitur consilium super principali decisione totius causæ formabitur definitiua sent. super illo consilio, ꝓut infrà habetur in sententiis definitiuis. Sed si dabitur cõsilium super aliqua incidente quæst. vt putà si sunt testes aperiendi vel non. Vel si est danda dilatio, vel non, & simil. pronuntiabitur solùm illud cõsiliũ hoc modo: In Christi nõie, amen. Posteà scribes totũ cõsiliũ de verbo ad verbũ, secũdum ꝙ dabitur tibi à sapiente & in fine ita dices: Quaꝓpter do. S. iu. & asses. R. Potesta. Bon. sub cuius examine ꝑdicta quæst. vertebatur, consilij formã exequens prædicti, prout supradictũ est, per dictum sapientis consultum est: Innocato Dei nõie. pronuntiauit vtraque parte præsente ad hãc pronuntiationem audiendam: Cor. verò absente, licet peremptoriè citato, cuius absentia Dei præsentia repleatur. Deinde incipies à capite virginali, hoc modo: Lata fuit di. pronuntiatio in palatio cõmunis Bono. sub añ Dñi. &c. ponendo annos Dñi. indictionem, testes, nomẽ tuum.

Sententia definitiua super personali actione.

IN Christi nomine, amen. Ego Scacanellus iudex & asses. dñi R. de villa Potest. Bono. cognitor petitionis factæ à Cor. in hunc modum: Agit Corra. aduersus Anto. &c. ponendo totum libellum per ordinem, quo scripto immediatè continuabis. Lite namque coram me iudice ipso contestata, & de calumnia hincinde præstitis sacramentis. Visis insuper, & auditis rationib. & allegattionibus vtriusq; partis, habitoque etiam super his consilio sapientum cum deliberatione solenni Dei nomine inuocato, prædictum Anto. vel Ioan. procu. Antonii procuratorio nomine ꝓ ipso centum lib. Bononien. nomine sortis, & in decem libras,

nominepœnæ, ipsa pœna ad legitimum modum vsurarũ redacta, in 5. lib. nomine expensarum ab ipso Cor, factarum, taxatione super expensis à me iudice facta ipsi Corr. condemno. ab illis verò petitionib. ipsius Corr. di. Ant. ab soluo, vtraq; parte præsente, vel tali absente, &vt suprà pro ximè di. est. Sed si non fuerit ipse An. in aliquo absolutus, tacebis illud verbum, ab aliis verò petitionibus prædictũ Anto. absoluo.

Si absoluatur reus in totum.

SI reus absoluatur ab omni petitione actoris, post illud verbum, Dei nomine inuocato, dices ipsum An. ab oĩ petitione di. Corr. absoluo, vtraq; parte præsente, &c.

Si feratur sententia super reali actione.

SI fertur senten. definitiua super reali actione, post illud Verbum Dei nomine inuocato, dices ipsum An. in restitutione prædi. petiæ terræ in libello petitæ, & in xx. corbes frumenti pro fructib. perceptis à tali tempore citra, ipsum Corr. condemno, vtraque parte præsente, &c.

Sententia super adipiscenda vel retinenda possessione.

SI super adipiscenda poss. feratur sent. dices, di. An. in pstatione poss. & quasi posses. prædi. domus in libello petitæ ipsi Corr. condemno. vtraq; parte præsente, &c. vt suprà. Sed si super recuperanda poss. feratur, dices di. Ant. in restitutione prædict. petiæ terræ in libello petitæ cum fructibus à tali tempore citrà perceptis, ipsi Corr. condemno. Si a. super retinenda posses. dices, di. Ant. vt sinat di. Corr. pacifice possidere pdi. petiã terræ, de qua fit mẽtio in libello: sicut possidebat tpe litis cõtestatæ, cõdẽno, &c. vt s.

Si non absoluatur, vel condemnetur reus, seu nullum pronuntietur iudicium.

QVãdo contingit, quod pronũtiatur iudicium nullum: Et tunc, postquam dixeris, Dei nomine inuocato, dices pronuntio di. iudicium nullum. Et hoc ideo, quia di. Cor. sine consensu patris sui contestatus est litem in iudicio supradicto, vtraque parte præsente, &c. vt suprà.

Quando fertur sententia super processu facto coram prædecessore iudicis.

IN Christi nomine, Amen. Ego Sca. iudex & assessor do.

Ro.

Rolandini Potesta.Bo.cognitor causæ seu petitionis factę à Corr.contra Ant.sub examine talis iudicis in hunc modum,Agit Corr.&c.Et posito toto libello dices:Lite namque coram ipso domino tali iudice contestata ab vtraque parte,& de calumnia hincinde præstitis iuramentis, visis insuper,&c.ponendo prędictum sententiæ cursum.

Quando iudex delegatus vel subdelegatus fert sententiam.

QVando iudex delegatus vel subdelegatus fert sent. facienda est mentio personæ delegati,& etiam subdelegati in hunc modum. Ego Sca.iudex & assessor do. Papæ delegatus,vel do.Phil.summi Pontificis delegatus: vt apparet in literis commissionis in me factæ:Quarum tenor talis est,&c.scribendo totum literarum tenorem,quo scripto dices:Cognitor petitionis factæ ab Ant. in hunc modum,ponendo totam petitionem, & procedendo secundum sententiæ cursum.

Sent. à iudice ecclesiastico super diuortijs,vel cōiunctione viri & vxoris,vel super spōsalitijs bene vel malè contractis.

IN Christi nomine,Amē.ego Phi.Bo. archidiaconus,vel archipresbyter,cognitor causæ matrimonialis inter An. ex vna parte,& do.Ma.ex altera,super petitione ab ipso Ant.oblata in hunc modum:Postulat à vobis do.Phil.Bo. archidiacono Ant.&c.Et posita tota petitione,subsequenter dices:Ab vtraq; parte namque de veritate dicenda prę stitis iuramentis.Visis insuper,& auditis rationib. & allegationibus vtriusq; partis,habitóq; super hoc consilio sapientis.Dei nomine inuocato,prædi. Ant. à matrimonio di.Ma.& di.Ma.à matrimonio di. Ant. per censuram ecclesiasticam absoluo.Sententians& pronuntians,vt vnusquisq; eorum exnunc,cui vult,nubat in domino.Si a. pronuntiatum fuerit matrimonium esse legitimum dices.Dei nomine inuocato,pronuntio matrimonium interesse legitimum inter eos.Et propterea,quia mandatum habem⁹ Euange.vt homo nō separet,quos De⁹ cōiūxit,Sētētio&definio ipsos ex tūc cohabitare vicissī,& carnali copula cōmisceri,necnon,cōiugali affectu se in oībus & per omnia

pertractare. In sponsalib. verò dices; Pronuntio sponsalia inter ipsos processisse rõnabiliter, & ob id esse cõplendũ, seu perficiendum matrimonium inter eos. Et si pronuntietur contrarium, dices: Pronuntio sponsalia inter eos legitima non fuisse, & ob id esse vnicuiq; eorum ex nunc nubendi in Domino, cuicunq; vult alteri, legitimam facultatem. Et nota quod in his spiritualibus causis de calumnia non iuratur, sed solùm de veritate dicenda.

Notula.

CÆterùm no. quòd in qualibet sent. sex in vniuerso regulariter continentur. Primò, nomen iudicis, & officiũ eius: vt quia sit iudex Potestatis vel ad tale officium deputatus, vel delegatus, vel subdelegatus. vt sic de singulis officiis. Secundò, nomina litigantium; vt ibi. Cognitor petitionis factę à Cor. contra An. 3, tenor petitionis, super qua ventilata est causa. 4. vt si fiat mentio de processu causæ: vt ibi, Lite nãque coram me iudice contestata, &c. 5. condẽnatio vel absolutio, siue alia pronuntiatio. 6. & vlti. quòd fiat mentio, vtrum partes p̃sentes sint: vel vna præsens, & altera absens. & hæc oĩa colligi possunt ex forma primæ sẽ. Item no. quòd aliquando fertur sen. à iudice super causa appel. cuius sent. forma infrà habetur sub Rub. de sent. sup causa appell. lata. Item aliquando fertur sent. ab executore, h. e. ab eo, qui mandat sent. executioni, dando insolutũ de bonis condemnati vel debitoris. Et forma huius sent. continetur in frà in scripturis factis de processu habito cõtra contumacem. Prætereà multæ pronuntiationes, fiunt extraordinariè à iudice, vtputà, quia pronuntiat aliquem gaudere priuil. septuagenariorum, vel quia datur licentia, vel litera represaliarum, & multæ aliæ, de quib. aliquæ ponuntur infra post alia exempla, anteq̃ ponantur epistolæ.

De appellationibus.

ALiq̃s condemnatus præsens sent. illico post latam sen. appellauit, & tunc scribetur appellatio hoc modo: An. præsens sent. latæ contra eum pro Cor. à dom. Sea. iudice potesta. scriptæ manu mei notarij, illico post latam sent. ab ipsa sent. & ab omni eius grauamine, viua voce appellauit. Si a. non appelletur tunc, sed posteà ex interuallo debet fieri appellatio in scriptis, & porrigi iudici libell^s appellationis;

pellationis:qui quidē libellus fiet hoc modo:Ego An.sentiens me grauatum à sent.vestra do.Scac. iudex & assessor do.R.Potesta.Bo.Quia condemnastis me Corr.vel Corra. à petitione mea absoluistis,ab ea sent.tanq̃ iniqua & vitiosa appello,& cum instantia,apostolos mihi dari peto.Hūc autē libel.recipit iudex.Et tu notarie, scribes illum in quaterno,quo scripto dices.Qui quidem libellus appel.oblatus fuit ab ipso An.di.iudici, & ab eodem iudice receptus. Sub ann.Do.&c.ponendo publi.Item aliquando appellatur non solùm à sent.iudicis delegati,vel subdelegati, verumetiam ab omni grauamine, quod videtur parti & sibi esse illatum ab ipso iudice,vtputà,quia non admittat excep.suas:vel quia in aliquo processisset contra eum, pendentib.dilat.aut quia in ordinatè contra eum ꝓcedit.Et offeretur hæc appellatio in scriptis hoc modo.Coram vobis do.Ph.archidia Bo,qui vos dicitis esse executorē literarū do.Pa.Ego An.dico propono,atq; protestor,quòd reuocetis grauamen per vos mihi illatum ex eo quod excep.meas non admittatis:vel quia pendentibus dilat. contra me processistis,cum paratus sim excep.meas rationabiles opponere,& probare.Attamen si grauamen prædi.non reuocetis,cum ex eo indebitè sentiam me grauari, in scriptis ad do.papam me appello,& apostolos instanter peto,& interim peto sub protestatione sedi Apostolicæ me supponēs: Et nota quod apostoli dicuntur literæ dimissoriæ quas literas mittit iudex,à quo appellatum est,do.Papæ , siue ei, qui delegauit,scribens qūo talis appellauit à sen.sua. Quarum literarum formā habebis infrà in tractatu literarum.

Commissio appellationis à sententia definitiua.

Dominus Sca.iudex & assessor do.R.Potesta.Bo. causā appel.factæ ab An.à sent.lata à se iudice,vel à tali iudice contra ipsum An.per Corr.scripta manu talis notarij vtraq; parte præsente,vel tali præsente vel absente , licet peremptoriè citato,commisit do. M.iudici super appella.pro quarterio portæ Rauennatis secundum iuris ordinem,cognoscendam,& fine debito terminandam: No. tamen quòd iudex delegatus aliquando causæ sibi comissæ intendere non valens,committit & sub delegat eam al.

teri. q quidē delegatio & cōmissio plurimùm p literas fit: & idcirco ipsius forma infrà in tract. de literis reseruatur.

Sententia super causa appellationis lata.

IN Christi nomine Amen. Ego An. iudex præsidens auth. cōis Bo. officio appel. pro quarterio Rauennatis portæ, cognitor causæ appel. factæ ab An. ex sent. lata à do. Sca. iudice contra ipsum An. per Cor. scripta manu talis notarij. Cuius sen. tenor talis est. In Christi nōe, Amen. Ego Sc. &c. ponendo totum sen. tenorem, quo posito subsequenter dices: Visa nanque appel. prædi. scripta manu talis notarij, & etiam cōmissione ipsius causæ appel. in me facta, scripta manu talis notarij. Visis insuper, & auditis rationibus & allega. vtriusque partis, habitóq; etiam super his cōsilio sapientum, cum deliberatione solenni, Dei nomine inuocato, prædi. sent. a di. do. Sca. latam confirmo, & pronuntio malè iudicatum, & bene appellatum. Vel sic, dictā sent. à do. Sca. latam, quantum est pro 50. lib. ex quantitate cent. lib. in quib. di. An. di. Cor. fuit per sent. di. condemnatus, confirmo & pronuntio pro di. quantitate 50. lib. B. iudicatum bene, & malè appellatum. Pro reliquis verò 50. lib. ipsam sent. confirmo, & in ea quantitate pronuntio malè iudicatū, & bene appellatum. Lata fuit hæc sen. &c.

Possessio seu tenuta data pro executione rei iudicata.

DOminus Sca. iudex. & assessor do. R. Potesta. Bon. exequendo sent. definitiuam à se vel à tali iudice latam, scriptram manu talis notarij, præcepit Brachio nuntio cōis Bo. vt det Cor. tenutam, & corporalem poss. talis rei petitæ, in cuius restitutione Ant. est di. Corr. definitiuè ex di. sent. condemnatus. Vel sic, det Cor. tenutam vel corporalem possessio. in bonis, vel de bonis Ant. valentib. cen. lib. nomine sortis, & decem libr. nomine pœnæ expensarum, in quibus ipse Ant. prædicto Corr. definitiuā per di. sententiam fuit condemnatus, sci. primò de mobilibus si c mpererint, vel alioquin de immobilibus. Quòd si immobilia non compererint, vel non suffecerint, det vel suppleât de bonis seu iuribus Anto. supradicti.

Relatio

Relatio nuntij dicentis se tenutam dedisse.

BRachius nuntius cōis Bo. retulit se de mandato talis iudicis exequendo sent. definitiuam ab ipso vel tali iudice latam, dedisse tenutam, vel corporalem poss. Corr. de tali domo, posita in tali contrata, infra tales confines, in cuius restitutione Ant. vt dicitur, est Corr. per sent. condemnatus. Vel sic, dedisse tenutam & corporalem posses. Cor. de infrascriptis bonis Ant. pro cen. lib. nomine sortis, & x. li. nomine expensarum, in quibus di. An. vt dicitur, est per di. sent ipsi Cor. condemnatus, s. primò de vno tinatio, et duab. vegetibus, vel de tali vinea, posita in tali loco, intra tales confines: et sic de singulis reb. et bonis. No. tamen q aliquando non inuenitur in iurisdict. iudicis exequentis sent. de bonis comdemnati, vnde tunc fit relatio ad iudicem in cuius iurisdi. sunt bona condemnati, vt ipse sent. exequatur per res et facultates condemnati. quæ quidem relatio per epistolam fit, vt infrà in tractatu de epistolis continetur. Et hæc de scripturis, quæ fiunt in ordinario iudicio & processu dicta sufficiant.

Sententia interlocutoria contra reum contumacem lata.

IN Christi nomine, Amen Sca. iudex & assessor d. R. pōta. Bo. cognitor petitionis factæ à Cor. in hunc modum: Agit Cor. contra An. petens ab eo, &c. scribendo tunc libellum: pro scripto subsequenter dices, ipso namq; Ant. post libellum receptum ad terminum sibi datum non redeunte, pstito ipsi Cor. de calumnia iuramento, quo declarauit vera esse quæ in eadem petitione continentur. Pronuntio di. Cor. fore mittendum in posses. rei in libello petitæ, & hoc quando agitur actione in rem. Si agitur actione in personam, dices fore mittendum in pos. bonorum di. An. valentium quantitatem in libello petitam, primò mobilium si compererint, alioquin immobilium absenti reo omni legitimo auxilio reseruato.

Citatio rei, vt veniat defēsurus tenutam ex interlocu. dāda.

BRachius nuntius cōis Bon. retulit se citasse, & inuenisse Ant. vt hodie veniat coram tali iudice defensurus tenutam ex interlocutoria lata contra eum pro Cor. alioquin dabitur ipsa in bonis eius, siue de re in libello petita.

Nota quòd si venerit, retractabitur interlocutoria & satisdabit reus de lite suscipienda: vt suprà in satisdationibus cõtinetur. Si. a. nõ venerit, ꝓcedetur ad tenutam, quæ scribetur hoc modo.

Tenuta ex interlocutoria à nuntio data.

BRachius nũtius cõmunis Bo. retulit se de mãdato iudicis exequẽdo interlocutoriã ab ipso iudice latã, dedisse Corr. tenutã de infrascriptis bonis Ant. s. de tali & tali re, & talẽ tenutã sibi de di. bonis & reb. dedisse, saluo iure oim.

Relatio nuntij referentis se non inuenire de bonis rei.

BRachius nuntius cõmunis Bon. retulit quòd cum mãdato talis iudicis in exequendo interlocutoriã ab ipso iudice latã iussisset dare Cor. tenutam in bonis Ant & diligentẽ inquisitionem fecisset in contrata, & inter vicinos, & notos ipsius. Ant. nihil de bonis ipsius inuenerit, de quo pdictã tenutã dare posset: & vnde nihilominus in eadẽ cõtrata ꝑconia voce clamauit, quòd si quis frueretur de ipsis bonis, hinc ad tertiũ diem dicto iudici nuntiaturus veniret.

Nuntiatio facta à iudice, quod non inuenitur de bonis rei, de quib. detur tenuta ex interlocutoria.

IN Christi nomine, Amẽ. Ego Sca. iudex & assessor d. R. Potesta. Bon. cùm ex interlocutoria à me lata cõtra Ant. pro Cor. in quantitate centũ lib. ipso Ant. legitimè citato, vt tenutam ex interlocutoria danda defensurus veniret, & eo veniente mandauerim, ipsam sent. exequendo, dictũ Cor. in possessionem induci bonorũ eiusdem An. pro mẽsura debiti declarati. Cùmq; Brach. nũtius cõmunis Bon, ipsius mandati mei executor, iuisset dictã poss. dare, & facta diligẽti inquisitione in cõtrata ipsi⁹ An. inter vicinos & notos eius, retulit nihil inuenisse in bonis ipsius Ant. Vnde & nihilominus ꝓclamata voce præconia per ipsum in. dicta contrata, vt si quis de bonis Ant. quicq̃ sciret ad certũ diẽ nũtiaturus veniret, & si nõ cõparuisset aliquis q de di. bonis aliquid nũtiaret: Dico, & interloquẽdo ꝓnuntio nihil inueniri in bonis & de bonis Ant. supradicti. Vnde in aliquo dicta tenuta siue possessio dari possit. Et ideo dict. Corr. contra bon. poss. iura reseruo. Lata fuit hæc sent. vel pronuntiatio in palatio communis Bon. sub año Dñi &c.

Forma banni dati reo quando non inuenitur de bonis eius Vnde datur tenuta ex interlocutoria.

QVia facta diligenti inquisitione, non fuit inuentum de bonis Ant. vnde Corr. possessio & tenuta dari posset ex interlocutoria: quã in quantitate centum lib. quas ab ipso Ant. petebat, meruit contra eum, & quia post ipsam inquisitionem dicto Ant. legitimè citato, & eus defensione legitimè proclamata, non venit ipse, nec alius pro eo ad eius defensionem: Idcirco ex nunc sit in banno cõmunis Bon. in quo quidem banno cridatus fuit de mandato talis iudicis per Viuianum præconem cõmunis, die tali, &c.

Si habita tenuta petat actor eam in bonis debitoris sibi adiudicari insolutum, scribes petitionem suam hoc modo.

A Vobis domino tali iudice, siue à vobis æstimatorib. cõmunis Bo. petit Cor. insolutum dari, & adiudicari in bonis, & de bonis Ant. tantum, quod valeat centum lib. Bon. nomine pœnæ & expensarum factarum & faciendarum: & hæc vigore plurium instrumentorum, siue ex vigore instrumenti sententiæ & tenutæ. Aliquando autem contingit, q vxor, siue pater vxoris, petit sibi insolutum dari in bonis viri pro dote, eò quod ipse vir vergat ad inopiã. Et tũc dices, petit tantum, quod valeat centum lib. quas ei dedit in dotem, & petit expensas factas & faciendas: cùm hoc sit, quòd malè vtatur substantia sua, & vergat ad inopiam. Multę a. petitiones sunt, pro quibus petitur datio insolutum, quas scribes secundum quod tibi offerentur.

Proclamatio Vt compareant alij creditores in re ius habentes.

VIuianus præco cõmunis Bon. proclamauit, vel retulit se pconia voce clamasse in palatio cõmunis Bono. q si quis habeat ius in bonis An. vel ea defendere vult, veniat hinc ad tertiũ diẽ, corã tali iudice, vel coram æstimatorib. cõmunis Bon. & similis proclamatio fit in contrata debitoris à dict. nũtio vel ab alio: & tu tabellio similiter scribes.

Si compareat aliquis ius habens in bonis ipsis, Vel ea defendere Volens, ita scribes.

IOannes offerens se coram tali iudice, dixit, & protestatus est se habere ius in bonis An. ex causa debiti quinqua-

ginta librarum Bon. quas ab ipso An. recipere debet, vel ex tali causa. Vel sic: Offerens se corã iudice, talem protulit petitionẽ: A vobis dñe talis iudex, petit. &c. & sic scribentur petitiones oĩm, vna post aliam. Et si non venerit, qui bona illa defendere velit, dices: Ioannes offerens se coram tali iudice dixit, & protestatus est, quod bona Ant. contra Cor. & quẽcunq; petitorem contradictorem vult defendere, ne eis dentur insolutum tali ratione. Quo scripto, satisdabit ipse defensor, vt suprà habes, vbi notatum est, qualiter scribũtur satisdationes, ꝙ si nõ apparuerit defensor, tũc constituetur curator ipsius bonis prout cõtinetur in instr. curatoris dati in bonis alicuius absentis & indefensi, in vij. capi. & ipse curator perquisitis bonis, & de illis inuentariũ facit quod scribetur in actis, vt infrà hic apparet.

Inuentarium factum à curatore bonorum alicuius absentis & indefensi.

HOc inuentarium factum ab Andræa curatore constituto bonis absentis An. & indefensi. In primis quidem dicit se inuenisse in dictis bonis vnam domum positam in tali loco, infra tales confines. Item vnam petiam terræ. Item vnum scrinium, &c.

Aestimatio facta de bonis ipsius in inuentario contentis.

IAcobus & Ioan. electi & constituti à tali iudice ad æstimãdum bona Ant. scripta in inuentario facto ab Andrea curatore ipsius bonis constituto. Sacra. eis præstito de dictis bonis fideliter estimandis. Primò æstimauerunt domũ vnam positam in tali loco centum libr. Bonon. Item vnam vineam positam in tali loco, viginti lib. Bonon. pro qualibet tornaturas. & sic de singulis rebus.

Forma sententiæ super insolutum datione.

IN Christi nomine, Amen, Ego Sca, iudex & assessor d. R. Potesta. Bon. cognitor petitionum infrascriptarum. Petit namque Cor. sibi insolutum dari, & adiudicari, &c. ponendo totum tenorem petitionis: & subsequenter pones petitionem secundi petitoris, & sic de singulis petitionib. quibus scriptis continuabis ita. Facta quoq; proclamatione in palatio communis Bon. per Viuianum præconem eiusdem communis, & in contrata ipsius Antonij per Brachium nuntium ipsius communis quòd si quis habet ius

in

in bonis ipsius Ant. aut illa defendere vellet, certa die corá me cōpareret, & nemine alio præter antedictos petitores comparente. Dato insuper Andrea curatore dictis bonis, & viso inuentario ab eo confecto, & æstimatione de bonis in eodem inuentario continentis facta concorditer à Iacobo & Ioanne, qui iurauerunt eadem bona fideliter æstimare, lite præterea contestata inter ipsos petitores & curatorem prædictum, & de calumnia vtrique præstito iuramento, quo declarauerunt petitores prædicti se credere rationabiliter posse petere: & quòd de his, quæ in eorum petitionibus continentur, non erat eis in aliquo satisfactum. Visis instrumentis & rationib. & auditis allegationib. eorundem, habitóque etiam super his consilio sapientum, cū deliberatione solenni. Dei nōie inuocato communis Bo. & mei officij authoritate. Quia dictum Cor. inter creditores ipsius An. inueni priorem tēpore, & ideo iure potiorem, primo loco do ei, & adiudico insolutum domū vnam positam in tali loco, infra tales confines, pro ea æstimatione, quæ æstimata est à prædictis æstimatorib. s. pro centum lib. Bon. Item vnum tinacium & vnam vegetem pro 50. sol. nomine expensarum, taxatione à nrō iudice facta. 2. loco quia Martinum inueni post dictum Cor. aliis creditorib. dicti Anto. potiorem, do ei, & adiudico insolutū talem possessionem pro ea æstimatione, &c. vt suprà & sic de singulis rebus. Si a. non erunt tot bona, quot posteriori satisfieri possit, dices: prædicto verò Phi. quia nihil aliud in dictis Ant. bonis reperio, quod eidem Phi. adiudicare valeam insolutum, contra ipsum Ant. & eius bona, & bonorum possessores, & etiam contra futura eius bona, si quando ad fortunā peruenerit pinguiorē, integra iura reseruo. Lata fuit hæc sent. in palatio communis Bono. &c. Nota tñ quod si huiusmodi sententia feratur ab æstimatorib. communis Bo. qui præsunt dationibus insolutum, dices in principio.

Sententia æstimatorum

NOs M. & P. æstimatores communis Bon. cognitores petitionis, petitionum, &c. loquendo in plurali numero, vbi de duobus fit mentio. Et etiam si vnus solùm fuerit petitor, facienda est mentio de vno petitore, & vna petitione solùm in singulari numero.

Possessio ex secundo decreto data.

DOminus talis iudex. vel tales æstimatores cõis Bo. præcepit, vel præceperunt Brachio nuntio cõis Bo. vt inducat Corr. in posses. corporalem talis domus sibi ab eodem iudice datæ & adiudicatæ insolutum ex secundo decreto. Quando autem nuntius ipsam possessionem dabit, fiet publicum instrumentum hoc modo.

Instrumentum missionis in possessionem.

BRachius nuntius cõis Bo. de mandato talis iudicis, vel talium æstimatorum cõis Bo. induxit Corr. in corporalem posses. talis domus positæ in tali loco, infra tales cõfines, sibi datæ & adiudicatæ insolutũ ex 2. decreto per sent. ab eodẽ iudice latã, scriptã manu talis notarij. Et hæc dicta sufficiant de scripturis ꝓcess⁹ contra reum contumacem.

Præceptum factum debitori confesso.

DOminus talis iudex ꝑcepit Ant. vt edat & soluat Corr. hinc ad 10. dies proximos xx lib. Bo. quas ex causa mutui se ipsi Corrad. debere confessus est: & hoc contineri in pub. instr. scripto manu talis notarij. Et si sint duo debitores, dices, ꝑcepit An. & Ph. cuilibet eorum insolidum, vno soluente, tamen alius vel alij liberentur, & dent, & soluãt Corr. hinc ad sex menses; termino de voluntate partium prorogato cent. lib. Bon. quas ex tali causa se ipsi Corrad. debere per instrum. scriptum manu talis notarij confessi sunt: Diebus feriatis, & feriis omnino renuntiantes.

Aliud præceptum.

ET si fiat ꝑceptum ex delatione iurisiu. ita scribes: Præcepit An. vt det & soluat Corr. hinc ad xx. dies 30. li. Bo. ex tali causa per delationẽ iurisiu. ab ipso iudice præstiti. Et sic de sing. ꝑceptis. Inserendo quid præcipitur & terminum, & causam præcepti. Veruntamen no. quod multa et diuersa fiunt præcepta à iudicib. ex eorum officio, vt puta, ꝙ aliqs ꝑsentet ei tale qd: vel ꝙ aliquis non teneat in domo sua talem. quæ quidem ita scribenda sunt simpliciter: sicut iudex ea dixerit. Aliquando verò ad petitionem alicuius mandat iudex res aliquas poni in sequestrum: ꝙ quidẽ præceptum scribi põt, sed pro maiori parte solet scribi sola relatio nuntij hoc modo: Brachius nuntius cõis

Bon.

Bon.retulit se de mandato talis iudicis ad petitionē Cor. sequestrasse penes Phili: vnum scrinium, vel tale quid; vel tot segetes, quas inuenit in tali campo, vel apud talem; & præcepisse ipsi Phi. vt res ipsas custodiat, & saluet, quousque placuerit iudici, & vsque ad cognitam rationem.

Si ante tenutam veniat reus, & opponat contra præceptum, ita scribes.

ANto. excipiendo opponens contra præceptum sibi factum à tali iudice de cent. lib. soluendis Cor. scriptum manu talis notarij, dixit, et protestatus est non esse contra eum ex di. præcepto procedendum, eò ꝙ est minor 25. an. & sine curatoris auth. fuit di. præceptum factum in iudicio contra eum. Vel, eò ꝙ est filiusf. et ipsum præceptum in iudicio sine partis auth. recepit. Vel eò quòd factum fuerit contra eum inuitum, & non confessum: & sic de sin. causis; quarum prætextu dicit procedendum non esse. Cæterum no. quòd dabitur ei terminus ad probandum exceptiones, post terminum verò pronuntiabitur hoc modo.

Pronūtiatio vtrum post exce. procedēdū sit, an nō, cōtra reū.

QVoniam Ant. coram me tali iudice except. opposuit in hunc modum: Ant. excipiendo opponens; &c. vt suprà ponendo except. totam, qua posita ita continuabis: Et hanc excep. ipse An. legitimè probauit: ideo ego di. iudex pronuntio non esse ex di. præcepto contra di. An. procedendum. Vel sic: Et hanc exce. ipse An. legitimè non probauit: Idcirco habito super hoc consilio sapientis, pronuntio contra eum esse ex di. præcepto, non obstante di. exce. legitimè procedendum, & illud præceptum esse executioni mandandum. Vnde no. quòd pronuntiatione facta de procedēdo, vel dabitur tenuta in bonis rei, quam scribes: vt suprà habes de tenutis: & hoc mutato, quòd in hac tenuta dices, exequendo præceptum factum à tali iudice; vel dabitur reo bannum hoc modo.

Bannum datum reo, ex causa debiti.

ANto. quia non soluit ad terminum Cor. cent. lib. Bon. quib. tenetur ex causa mutui per instr. vel præceptum scriptum manu talis notarij: & quia legitimè secundum formam statuti communis citatus & cridatus fuit non venit ipse, nec alius ꝓ eo: Idcirco ex tunc sit in banno cōis

X x

Bon. in quo cridatus fuit de mandato talis iudicis, per Viuianum præconem communis Bon. die tali, &c.

De criminalis iudicij scripturis. & primò de Forma libelli accusationis

ANto. die tertia intrante Maio, accusat Cor. quem dixit insultum fecisse contra eum, & euaginato gladio percussisse eum cum ipso gladio in capite, & grauiter vulnerasse. Vel sic: Quem dixit comisisse adulterium cum Berta eius filia. Vel sic: Quẽ dicit verba iniuriosa sibi dixisse, dicẽdo ꝙ erat latro et leno, et hoc fuisse tpe regiminis D. M. Potesta. Bo. de mense Maij sub porticu domus Ph. vnde petit eum puniri secundum formam iuris et statutorum, et boni regiminis Potesta. Bo. Et si accusatus veniens, accusatorem suum reconuenire voluerit, dicetur ita: Corr. iuratus reconueniendo accusat An. quẽ dicit, &c. Itaq; libello accusationis oblato, pręstabitur accusatori sacra. calumnię, quòd sibi computabitur, vt supra habes in rubr. de ordine accusationis. Quo sacra. facto, exẽplabis accusa. in quaterno, et addes post nomen accusatoris hanc di. iurat⁹ hoc modo: An. iuratus accusat Cor. et deinde pstabit accusator securitatem de prosequẽdo accus. hoc modo: Insuper pdi. Ant. promisit mihi notario stipulanti vice et nomine cõis Bon. accusat. prosequi supradi. Sub pœna et banno xx. sol. Bo. et si fideiussorem dederit, dices: Et ipsius An. precib. P. de his extitit fideiussor, sub eadem pœna. Post hæc citabitr accusat⁹, et si non venerit, cridabitur eius defensor. Cuius citationis et cridationis formam suprà habes, de citationibus et relationibus nuntiorum. Et no. si fiat denuntiatio ab aliquo custode, vel alio officiali. tunc ille non iurabit, sed simpliciter dicetur: Talis custos nocturnus, vel saltuarius ex officio suo denuntiabit se inuenisse talem post tertium sonum campanæ de nocte. Vel tot pecudes dãtes dãnum in tali cãpo posito, &c. Itẽ no. quòd si accusator vel accusatus est filiusfa. debet in iudicio esse cum patris consensu, qui scribitur hoc modo: Do. Boëtius pater An. super iudicio accusationis faciendæ ab An. eius filio de Corr. et etiam reconuentionis: si idem Anto. fuerit reconuentus, ipsi Anto. eius filio agenti & fugienti cõsensit. Et iste consensus

sensus fieri debet, antequàm iuretur. Et hoc consensu facto dices postea in accusatione: Anto de consensu patris sui iuratus accusat Corrad. &c. Et eodem modo scribetur pro accusato filiofamiliàs.

Si accusatus vel eius defensor non venerit, bannietur hoc modo.

COrradus Cerdo filius quondam Titij, de tali contrata accusatus ab An. filio quondam Boëtij de tali terra vel contrata. fecisse insultum in ipsum Anto. & euaginato gladio percussisse eum, &c. ponendo tenoré accus. quo posito dices: Quia legitimè citatus fuit die tertia, intrante Maio per Brachium nuntium cõis Bo. vt ipso die occasione accusationis factæ coram tali iudice compareat. Itẽ alia vice citatus die 4. intrante Maio, per Mar. nuntium eiusdem cõis Bo, vt eadẽ occasione corã eodẽ iudice ipso die cõpareret. Insuper, & quia die 5. intrante Maio, fuit per Pet. nuntium cõis Bo. de ipsius iudicis mandato in contrata ipsi Cor. in parochia sanctæ Luciæ præsentib. Ph. et Andrea testibus ad hoc adhibitis & vocatis, præconia voce publicè proclamauit. Si quis ipsum Corra. defendere vellet super accusatione prædi. deinde ad 3. diẽ coram ipso iudice compareret. & non venit ipse Cor. nec alius pro eo ad defensionem. Idcirco nisi ipse Cor. aut alter pro eo hic ad 8. diem venerit, stare. & obedire, mandatis Potestatis, vel dicti iudicis, ex nunc sit in banno communis Bon. pro maleficio supradicto, de quo banno exire non possit secundum formam statuti communis Bon. nisi soluerit ipsi Cor. cen. lib. Bon. & se concordauerit cum Anto. supradicto. In quo quidem anno cridatus fuit de mandato di. Potestatis per Viuianum præconem di. communis, consilio speciali et generali di. cõmunis in palatio, campanarum sonitu: more solito, congregato. vigesimaquinta die, exeunte Maio, Nota tamen, quando banna cancellantur, debet inseri causa cancellationis, & cuius mandato, quę fit hoc modo: Ego R. Imperiali authoritate notarius, et nunc communis Bon. ad officium bannitorum deputatus, nomen et bannum infrascripti Corra. cancellaui de mandato domini Phili. iudicis. et domini Io. Militis præsidentium officio bannitorum exequentium consilium sapientium, s.

dominorum talium, & cuius consilij tenor talis est, ponendo totũ cõsilij tenorẽ. quo posito dices: Et quia etiã dictus Cor. soluit dicto Ant. ꝑ cõmuni Bon. recipienti, tres sol. pro banno, sub anno Domini, &c. præsenti Bon. &c.

Si quis obtulerit se ad defensionem alicuius accusati in crimine, quod exigat pœnam pecuniariam.

SVper accusatione prædicta facta ab Ant. de Cor. Phil. ad ipsius Cor. defensi. veniens, & se offerens, promittit mihi R. nota. stip. & recipienti vice nře cõmunis Bon. ipsum Cor. defendere, & nihil doli mali in defensione cõmittere: Et si idẽ Cor. occasione prædictæ accus. fuerit cõdẽnatus, ipsam condẽnationẽ soluere, vel ipsius personam repsentare sub pœna & banno cent. lib. Bon. & pluris arbitrio Potestatis. Insuper Ant. ipsius Phil. ꝓcib. se princ. constituẽs, ꝓmisit mihi notario stip. vt di. est se facturum & curat. quòd dictus Phil. prædicta oĩa & singula faciet, attendet, & obseruabit. Alioquin ipse idem Ant. de suo ea faciet & obseruabit, sub pœna & banno cent. lib. & pluris arbitrio Potestatis, Renuntians nouæ cõstitutioni de fideiussorib. & omni alij iuris auxilio. Veruntñ no. ꝙ hæc, quæ dicta sunt de banno dando, vel defensore recipiendo, locũ habent, quando personaliter non compareret accusatus, sed si personaliter veniat, tunc incontinenti præstabit sacra. secundum formam: quæ docetur sub rubr. de ordine accusationis: quo sacra. præstito. præcipietur ei securitatẽ præstare, quod præceptum scribitur hoc modo.

Præceptum factum de securitate præstanda.

Post iuramentũ calumniæ de Cor. super accusatione ꝑdicta de eo facta præstitum, præcepit dñs talis iudex ipsi Cor. vt hodie, vel hinc ad tertium diem faciat vel præstet bonam securitatem centum lib. Bonon.

Securitas data ab accusato.

COrradus promisit mihi Notario vice & noĩe cõmunis Bono. recipienti, quod si occasione prædi. accusationis fuerit cõdẽnatus, cõdemnationẽ ipsam soluet, sub pœna & banno cent. lib. Bo. & pluris, arbitrio Potestatis. Insuper Phil. ipsius Cor. precibus promisit mihi notario recipienti, vt dictum est, quòd si dictus Cor. cõdẽnationem eandem non soluet, soluere ipse de suo siue eiusdem Cor.

personam

personam repræsentabit: Sub pœna & banno cent. lib. & pluris arbitrio Potestatis, Renuntians nouæ constitutioni de fideiussorib. & omni alij iuris auxilio. Sed nota, quod aliquando ex officio Potestatis vel iudicis præcipitur alicui securitas, & iuratores: quod sic scribi consueuit: Cor. ante præsentiam dñi Rom. Potestatē Bon. constitutus, cū idem Potestas præcepisset eidem, vt suis iuraret obedire mandatis, & parere promisit mihi notario vice & nīe cōmunis Bono. stipul. & corporaliter iurauit ad sancta Dei euang. parere & obedire omnib. mandatis, quæ Potestas ei per se vel suū nuntium fecerit, in persona vel rebus. Sub pœna & banno quinquaginta lib. & pluris, &c.

Promissio fideiussoris.

Cùm autem ipse Potestas incontinenti præcepisset eidem, quòd duos iuratores ex fideiussorib. sibi cōsignaret, ad ipsius Cor. preces dñs P. & dñs M. promiserunt, se vnusquisq; insolidum obligando mihi Notario stipul. vt dictū est, & corporaliter iurauerunt se facturos & curaturos q̄ dictus Corr. præcepta quæcunq; sibi fecerit potestas, in persona vel rebus attendet. & obseruabit, alioquin ipsi denuo obseruabunt & facient ea. Sub pœna & banno quinquaginta librarum & pluris arbitrio, &c. Renuntiantes nouarum constitutionum, & epistolæ diui Adriani beneficio, & omni iuris auxilio.

Præceptum.

Post hæc igitur dictus Potestas incontinenti dicto præcepit Corra. ad pœnam quinquaginta librarum Bon. vt hodie det massario communis pignora manu tenentia de centum libris Bon. Vel quod faciat hoc & hoc. Et præcepit dictis fideiussoribus eius sub pœna & banno eadem, vt faciant & curent, quòd dictus Cor. prædicta pignora det ipsi massario dicto termino: alioquin elapso termino ipsi soluent de suo, saluis reliquis præceptis, quæ Potestas tam ipsi Cor. quam dictis eius fideiussoribus duxerit facienda. & hæc omnia præcepit Potestas ea occasione: quia dicitur ipsum Cor. dixisse verba iniuriosa tali homini coram eo, vel fecisse tale quid: vnde ipse Potestas incontinenti statuit terminum quinque dierum do. Cor. ad probandū quicquid vult ad suam defensionem super ipso facto.

Si crimen fuerit tale, quòd exigat personalem detentionem, ita scribes.

CORradus occasione accusationis de se factæ ab Ant. ex causa homicidij, quod dicitur perpetratum in personã Martini, personaliter detentus, & traditus fuit, & deposit⁹ à tali iudice in manib. & custodia Viuiani & Brachij nuntiorũ cõis Bon. quia ibidem eundem ceperunt diligenter custodiendum & saluandum, & ipsi iudici vel Potestati restituendum, vel præsentandum quoties fuerit petitum ab eis vsquequo negotium per codẽnationẽ, vel absolutionẽ fuerit definitum: Sub pœna & banno arbitrio Potestatis.

Confessio, vel negatio accusati.

CORradus lecta sibi seriatim accusatione prædicta sub sacramento ab eo præstito, oĩa, quæ in accusatione continentur, ipsa negauit, vel confessus est, vel dixit hoc & hoc, sic scribes, quęcunq; dixerit. Et nota, quòd aliquando solet recipi confessio ab aliquo, non ex accusatione vel denunciatione, s. vt sciatur veritas alicuius facti ab eo vel alio perpetrati. Quæ quidem recipitur sub hac forma: Corrad. iurauit præcepto Potestatis. & de veritate dicenda: qui in sua confessione dixit hoc & hoc, scribendo quod dixit.

Confessio facta super inquisitione per tormentorum acerbitatem.

CORradus detentus occasione homicidij, quod dicitur perpetratum in personam Mar. iuramento ab eo præstito de veritate dicenda, in sua confessione dixit se nõ occidisse Mar. nec scire quis occiderit. Deinde faciendæ sunt ei interrogationes, quæ videbuntur iudici super hoc. Et si ipse videbitur in respõsione sua vacillare, vel suspectus esse subiicietur quæstionib. & tormentis. quę subsequenter ita scribentur: Qui Corrad. positus ad tormentum, eo in tormẽto existente interrogatus est, quis Mart. occidit, & cõfessus est quòd ipse dictum Mart. occidit die tali in tali loco. Et depositus de tormẽto post interuallũ in eadem confessione Perseuerans dixit, ꝙ ipsum Mart. occidit. Vel sic: Et depositus de tormento post interuallũ negauit se dictũ Mart. occidisse, & dixit se nescire quis eum occiderit. Et sic scribenda est specialiter confessio, quã facit depositus de tormẽto: quia illi confessioni adhibetur fides, non ei quã

in

in tormento facit. Et nota, quòd non debet iudex quęrere. Fecisti tu tale homicidium, vel, fecit Ioan. tale homicidium, vel tale delictum? sed generaliter interrogandus est: Quis commisit tale homicidiũ, vel fecit tale delictum.

Forma absolutionis

CORradus accusatus ab Anto. fecisse insultũ cõtra ipsum Anton. & euaginato gladio percussisse eum in capite: quia de hoc nihil aduersus ipsum Cor. probatum est, ideo absolutus est, vel ideo talis Potestas eum absoluit.

Forma condemnationis.

CORradus accusatus ab Ant. quòd verba iniuriosa contra eũ dixit, videlicet, quòd erat latro & leno. quia hoc plenè probatum est. Idcirco dñs talis Potestas Bon. ipsum Corradum in ix. lib. Bon. condemnauit. Et si non fuit accusatio vel denuntiatio facta, sed fuit inquisitio per officiũ, vel aliquod crimen publicum & notorium, super quo condemnatio fiat, ita dices: Quoniam Cor. in præsentia talis dñi Potestatis Bon. cũ ageretur quædã quæst. inter ipsum: & Ant. corã dño dicto Potestate, dixit dicto Ant. verba contumeliosa & iniuriosa, dicendo quòd ipse mẽtiebatur per os, & quod adhuc vindicaret se de eo: & hoc non solùm ex auditu Potestatis, verũetiã per eos, qui ibi præsentes erãt, quorum testi. super hoc in scripsis redacta sunt, plenè probatum est. Et quoniam res erat mali exempli, dicere dedecus alicui coram dño & rectore suo: Idcirco dñs Mar. Pote. Bon. ipsum Cor. in quinquaginta lib. Bono. condemnauit mitigata pœna ei propter paupertatem vel propter simplicitatem eius. Sed si fiat condemnatio in personam pro crimine, quod exigat pœnã sanguinis, ita dices: Quoniam G. de tali loco insultum fecit die tali, mense proximè transacto in Mar. cũ vna lancea, & percussit eum cum ipsa lancea in pectore, ex qua percussione ipse Marcus cecidit mortuus incontinenti. & hoc per confessionẽ ipsius Gilij plenè probatum est. Idcirco dñs talis Pote. Bo. ipsum Gilium, vt abscindatur ei caput, ita quod moriatur, condemnat. Igitur nota quod in qualibet condemnatione facenda est mentio negotij seu maleficij, ex quo sequitur ipsa condẽnatio, vt ex prædictis exemplis apparet.

Forma mulcta.

QVia Cor.citatus fuit & inuentus per Brachium nuntium cõis Bo.&eidẽ preceptum extitit ab ipso nuntio ex parte potestatis ad pœnam x.li.die tertio intrante maio: vt ipsa die coram eodẽ potestate veniret, occasione talis negotij, et venire contempsit. Ideo di. Potestas ipsum Corra, nisi hinc ad talem diem veniret, et staret mandatis eius puniendo mulctat, et mulctando punit in x.lib.Bon. Igitur quamuis ex diuersis ciuitatum et locorum statutis diuersa officia ordinaria continentur, quorũ officiorũ scripturas ponere iuxta humanã intentionẽ impossibile foret. Hæc tñ, q̃ in hoc opere descripta sunt, circa ciuilia et criminalia iudicia sufficiant pnotata: q̃ si perfectè quisq; tabellio sciuerit, cętera quęcunq; officiorum sibi commissa, nisi ingenium obtusum et cor lapideum habeat, plana erunt. Verùm qm̃ quædam specialiter occurrunt scripturæ ex forma statutorum cõis Bo. quæ notariis Bon. ibi perutiles sunt et necessarię vehementer, vtputà, priuilegium Septuagenariorum et debilitatorum. Et interdictum bonorum prodigi, et etiam licentiam represaliarum. Idcirco de illis succinctè & breuiter est videndum.

Priuilegium, quod septuagenarijs conceditur.

ANto. ante præsentiam talis iudicis constitutus septuagenarium se asserens, petit sibi priuil. ex forma statuti Bon. senib. huius temporis debitum exhiberi. Igitur cùm ex aspectu appareat ipsum An. in dierum longitudinẽ processisse, et quia corporaliter jurauit ad sancta Dei Euang. se habére 70. annos, vel vltrà: idem iudex ipsi An. vt ex nũc à personalib. oneribus sit exemptus, vt in oĩbus et per omnia septuagenariorum priuilegio gaudeat, suam, et cõis Bon. autho. concessit. Sed po. quòd debilitatis conceditur in seruitio communis Bo. priuil. isto ordine: Offert.n. debilitatus petitionem suam iudici hoc modo: Postulat à vobis domino tali iudice Ant. Boëtij, quòd cùm ipse pro seruitio et honore cõis Bono. in prælio debellationis Regis Henrici, missus à communi Bon. et ab ipso Rege fuerit in dextra manu grauiter vulneratus: ex quo vulnere, ita est debilitatus in membro prædicto, quòd eiusdem solita est

vir-

virtute priuatus, nec se de eo iuuare potest, pronuntietis eum gaudere priuilegio, quòd ex forma statuti cōis Bon. debilitatis eius seruitio debitum et concessum est: Videlicet, eum exnunc immunem esse à publicis functionibus, & illa possit habere officia, s. eum esse supra guardiam noctis, vel custodiam, vel nuntium cōis: quæ ex forma statuti communis Bo. eisdem debilitatis conceduntur. Qua petitione oblata: producet ille, An. testes, qui viderint eum in ipso prælio vulneratum: et etiam producet inde testes medicos, qui dicant eum debilitatum esse dicto membro ex ipso vulnere, deinde habito consilio pronuntiabit iudex hoc modo. In nomine Patris et Filij et Spiritussancti, Amen: Ego talis iudex, cognitor petitionis factæ ab Ant. in hunc modum. Postulat à vobis domino tali Potest. AN. Boëtij, &c. Ponendo totum tenorem petitionis: quo posito ita dices, Viso namque di. statuto, et testibus ab ipso AN. productis, habitóque super his consilio sapientis, cum deliberatione solenni Dei nomine inuocato, iuxta formam eiusdem statuti pronuntio ipsum Ant. ex nunc immunem & exemptum à publicis functionibus communis Bon. Et possit habere illa officia, quæ debilitatis secundum formā eiusdem statuti conceduntur, s. esse super guardiam vel custodiam noctis, aut nuntium cōis, et in oib. gaudere priuilegio quod ex ipso statuto debilitatis conceditur, et debetur. Ipso Ant. et procura. communis Bono. præsentibus ad hanc pronuntiationem audiendam.

Interdictio bonorum prodigi.

INterdicitur. n. bonis prodigi hoc ordine, Aliquis. n. amicorum eius offeret petitionem suam iudici hoc modo. Postulat à vobis domino tali iudice Ant. Bo. bonis Phil. interdicere publicè faciatis, et quòd nullus mutuet ei, aut pignori det, siue alio quocunq; modo contrahat cum eo: cùm ipse sit prodigus, ludendo, et per tabernas eundo, et in malos vsus suam pecuniam consumendo. Deinde producit testes, quibus probabit qualiter ipse Phi. malè substātia sua vtatur. Et de his habebitur cōsilium alicuius sapientis. Quod pronuntiabit, vt di. est sub RUB. PRONUNTIATIO consilij super incidenti quæst. Et hac pronuntiatione facta, subsequenter faciat iudex præconizari per ciuitatē,

hoc modo: Viuianus, Ste. Io. & Mar. præcones cõis Bo. retulerũt se de mandato dñi Sca. iudicis dñi R. Pote. Bo. exequẽdo pronuntiationẽ ab ipso iudice latã præconia voce publicè per triuia ciuitatis Bon. interdixisse bonis Phil. proclamãdo quòd nullus ex nunc mutuet, aut pignori det ei, siue alio quocunque modo contrahat cũ eo, cùm pronuntiatum sit eum prodigum esse, & malè vti substantia sua: & si qd cõtra hoc fiet, irritũ sit, & cassũ, & omni iure priuatũ.

Ordo & forma repræsaliarum.

COntingit aliquando aliquẽ Bo. ciuẽ in iurisdictiõe alicuius ciuitatis, vel loci deprędatum esse. Vel aliquod debere recipere à cõi ipsius ciuitatis, vel ab aliquo eius ciue. Et quia nõ fit ei debita iustitia à cõmuni ipsi⁹ ciuitatis, ponit querimoniã coram suo cõis ciuitatis Bo. Vnde Bononiensis rector per literas suas aliquando ambasiatores iuxta formam statuti sui requirit, & rogat illud cõmune, vt satisfaciat, vel satisfieri faciat ciui suo: quod si non fit, tunc ipse ciuis Bo. meretur sententiam & licentiam à cõmuni Bo. satisfaciendi sibi super bonis hominũ illius terræ, vsq; ad quantitatem sibi debitã. Cuius sentent. forma hæc est.

Sententia super repræsalijs facta.

CVm Ant. Bo. ciuis eo itinere per districtum Rauennæ transitũ faciẽs, fuisset in eodem districtu talib. mercationib. suis, vel tanta quantitate pecuniç deprædatus. Vel sic: Cũ Ant. à cõmuni Rauennæ, vel à dño Pet. ciue Rauen. tantam quantitatem pecuniæ ex tali causa recipere, & habere deberet, & diceret post multã instantiã nullã ab ipso cõmuni habere iustitiã potuisse. Cùm itaq; à cõmuni Bo. querimonia & petitione ipsius Ant. recepta, fecerit dictũ cõmune Rauennæ per plures literas, & nuntios, & tandem per ambasiatores cõis Bon. solenniter & diligenter ipsum Pet. requiri, vt ipsi An. prædictas mercationes, aut pecuniam restitueret, vel ꝙ restitui faceret, omnino cõtempsit. Vel sic: vt ipsi Ant. dictum P. cogeret ipsam pecuniarum quantitatem exoluere. Vel ei debito cursu contra ipsum P. iustitiam facere omnino contempsit. Idcirco nos R. Potestas Bon. habita plena fide, tam per testes & publ. instr. quam nuntiorum & ambasiatorum relationes, Hæc omnia vera esse, & visis testibus, quibus ipse Antonius ple-

ne

nè probãuit se deprædatum fuisse in districtu Rauẽnæ prædictæ pecuniæ quantitate, vel talibus mercationibus valẽtib. cent. lib. & dãnum, q̄ ea occasione sustinuit, tantundem esse, Et visa forma statuti cõis Bon. super represaliis editi, quæ forma tam in requirendo dicto cõmuni Bono. quàm in omnib. quæ circa hoc fieri debuerint solenniter & diligenter conseruanda, cum liberatione solenni, Dei nomine inuocato, de nostra cõis Bono. authoritate, & de voluntate cõsilij eiusdem cõis damus & cõcedimus dicto Ant. plenam & liberam potestatem, licentiam, & authoritatem capiendi, sequestrandi, detinendi, & sibi accipiendi de mercationib. reb. & bonis cõis hominũ ciuitatis, & districtus, & episcopat⁹ Rauennæ, vbicunq; inuenerit in ciuitate, districtu, vel episcopatu Bo. vsq; ad quantitatẽ ducẽtarum librarũ Bon. pro satisfactione rerum, quæ sibi in districtu Rauennæ ablatæ fuerunt, & damnorum, & expensarum, ac interesse sui.

TERTIA PARS CAPITVLI IVDIciorum, super Epistolis in officijs opportunis.

IGitur postquàm primo loco de notulis & rationibus iudiciorum. Et secundo loco qualiter ipsorum iudiciorum acta scribantur, vt superius dictum est. Restat nũc tertio epistolas quasdam conscribere tabellionibus in officiis necessarias valde.

Litera citationis coram iudice ecclesiastico ordinario.

IAcobus permissione diuina Bo. episcopus presbytero Ioanni capellano ecclesiæ S. Mariæ de Corzano, salutem in domino. Præsentium tenore authoritate præcipiendo, mandamus quatenus die tali venias corã nobis do. Ia. in iustitia responsurus. Alioquin contra te procedemus, prout exigit ordo iuris.

Litera citationis coram iudice delegato.

PHilip. archid. Bo. executor literarum domini Papæ. Prouido viro Cor. salutẽ in domino. Noueritis nos à sũmo Pontifice recepisse literas sub hac forma, Alexander episcopus, seruus seruorum Dei, &c. ponendo totum literarũ tenorem, quo posito ita dices: Volẽtes igitur mãdatũ Apostolicum exequi reuerenter, tibi (qua fungimur authori.)

mandamus quatenus parte vel idoneũ responsalem octa-
uo die post receptionem præsent. quẽ terminum tibi pro
duobus edictis,& pro tertio peremptorio assignamus apud
canonicã,S.P.nostro cõspectui repræsentes d. Ant. in iusti
tia responsurus. Alioquin procedem' in causa,prout exigit
ordo,ꝙ si prædictus terminus caderet in diẽ feriatã sequẽ-
tẽ diẽ nõ feriatam tibi ꝓ peremptorio termino assignamus.

Litera citationis coram iudice subdelegato.

PHilippus Bo. archi Prouido viro Cor. salutem in dño.
Noueritis Henricũ à summo Pontifice recepisse literas
in hunc modum:Alexander, &c. Ponendo totũ literarũ te
norem cõmissionis in delegatũ. Cùm igitur ipse dñs Hen-
ricus nobis totaliter cõmiserit vices suas,vt eiusdem com-
munis publico instr. euidentius continetur. Vel sic,Cùm
nobis suis literis commiserit vices suas, tibi qua fungimur
authoritate,mãdamus, quatenus octauo die &c, vt supra.

Litera quibus mandatur contumax excommunicari.

PHilippus Bono. archi. executor literarum do. Papę dis-
creto viro archiepi. plebis de Pastino , salutem in dño.
Cùm authoritate nobis à do. Papa. cõmissa. Cor. de tali
loco coram nobis literis nostris citari fecimus, idem Cor.
mandato nostro deducto penitus in contemptu certo ter
mino assignato sibi, venire neglexerit, ꝓpter ꝙ ipsum cõ-
tumacem eius exigente malitia, reputantes, decreuimus
eum excommunicationis sent. subiacere. Quocirca idem
Cor. incommodum de sua contumacia reportet. Quia ni-
hil humanitas prodesse videretur humilibus, si contem-
ptus contumacibus nõ obesset. Discretioni tuæ, qua fungi
mur authoritate, sub excõmunicationis pœna præcipien-
do mandamus, quatenus ipsum Cor. singulis diebus Do-
minicis & festiuis, cãpanis pulsatis, & candelis extinctis,
denũties coram populo excõmunicationis vinculo inno-
datum, donec suæ culpæ inobedientiã recognoscat, & de
prędicta contumacia satisfecerit, vt tenetur. Si a. manda-
tum nostrum neglexeris, quod non credimus, adimplere,
te in scriptis excommunicationis vinculo innodamus.

Litera commissionis facta à delegato in subdelegatum.

HEnricus miseratione diuina Imolensis Episcopus, dis-
creto viro domino Philip. archi, Bono. salutem in dño

Noueri-

Noueritis nos à dño Papa recepisse literas sub hac forma, Alexander, &c. Cùm igitur variis & diuersis negotiis impediti, cognitioni & decisioni ipsius causæ intendere non possumus, de tua prudentia & solicitudine plurimum confidẽtes, super ipsius causæ cognitione ac decisione tenore præsentium tibi integraliter cõmittimus vices nostras. In cuius testi. præsentes literas nostri appensione sigilli fecimus roborari. Et nota, quòd aliquando cõmittitur sola causæ cognitio vsq; ad definitiuam sentent. quam delegatus sibi reseruat. Et tunc dices sup ipsius causæ cognitione vsq; ad definitiuam sentent. tenore præsentium tibi committimus vices nostras, eadem nobis definitiua sententia reseruata. Item nota, quod huiusmodi cõmissio vel subdelegatio aliquando fit per publicum instr. quòd ex forma prædicta satis leuiter sumi potest.

Litera dimissoria, quæ appellantur apostolica.

SAnctissimo patri & dño Alexandro sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ Summo Pontifici, Phi. Bo. archie. seipsum ad pedum oscula beatorum sanctitate tua recepi literas in hunc modum: Alexander, &c. Cùm igitur ad executionem mandati vestri humiliter & deuotè procedens, partes easdem coram me legitimè fecerim euocari, idem Ant. in causæ processu sub hac forma ad vestram audientiam appellauit coram vobis dñe Philippe, &c. ponendo appellationis formam. Verùm sanctissime Pater, cõmunicato consilio Sapientum ipsi appellationi, non duxi aliquatenus deferendum, nec ipsum A. ab examine mei iudicij reuocaui, præcepi tñ eidem, vt vsq; ad xl. dies cum his literis vestro se conspectui præsentaret. In cuius rei testi. præsentes literas proprij sigilli munimine roboraui.

Litera ad extraneum iudicem, vt faciat aliquem de sua iurisdictione recipere sacramentum calumniæ.

NObili & prudenti viro dño Phi. Potestati Mediolanẽsi, R. de villa potest, Bo. salutem, & syncere dilectionis affectum. Andræas procurator Antonij ciuis nostri super libello, quem præsentibus remittimus interclusum, cum Cor. ciue nostro est litem sub dñi Petri iudicis nostri examine contestatus. Verùm quia, vt lis sine suspitione proce

dat, necessarium est princip. personã præstare iuramẽtum calumniæ: Dilectionẽ tuã amicabiliter requirimus, & rogamus, quatenus ab ipso An. sup ipso libello secundũ ordinem iuris iuramentum calumniæ recipi facientes, recep. eandẽ in publicã formã fidelis tabellionis manu redactã: nobis, si complaceat, per latorẽ pręsentium transmittatis.

Litera vt dicta testium recipiantur coram iudice, de cuius iurisdictione sunt.

NObili viro do. P. Mutini. R. Potestas Bo. salutem ad votum. Inter An. & Cor. sub examine prudentis viri D. M. assessoris nostri agitur causa quædam, in qua eidem Ant. ad suæ intentionis probationem legitimam quosdam, vt asserit vestræ iurisdi. subiectos testes habet. Igitur, ne iuris executio probationum defectu vel occultatione pereat veritatis, prudentiam tuam intenta prece rogamus, quatenus citatis his, quos ipse An. vel eius proc. tibi duxerit nominandos, iusiurandum eos subire cogas, ac super intentione præsentibus interclusa ipsius iuramenti fide veritati testimonium perhibere, ipsorum testimonia per fidelem Tabellionem recepta, et in publicam formam redacta. nulliusq; partium cognitioni prodita, nobis sub vestri sigilli secreto quàm citius transmittentes.

Litera responsiua ad prædictas duas.

MIliti probatæ virtutis do. R. Potestati Bo. Potestas Mutinensis sui regiminis felicem progressum; & exitum cum salute. Precib. vestris hilari & grato intendentes affectu eos quos An. ciuis vester producere voluit ad nostram citatos præsentiam, inferendo testimonium super intentione transmissa, subire coëgimus iusiur. Et ecce ipsorum attestationes, et di. per fidelem recepta notarium, in forma publica sub nostri impensione sigilli, Prudentiæ tuæ per ipsum Antonium latorem præsentium destinamus.

Litera requisitionis ab aliquo communi, vt satisfaciat deprædato suo ciui.

MAgnæ nobilitatis & prudentiæ viro do. Petro Potesta. consilióque & communi Rauenensi R. Potestas Bon. salutem, & votiuorum successuum vbertatem potenti et charo ciui nostro do. An. nuper tuta fiducia per iurisdict. vestram, vbi non amplius, quàm in nostra, suspicabatur insidias

ſidias,tranſeunti occurrerunt ei latrones in faciem,qui equo,pecunia,& reb.aliis quas habebat, fuerunt prout ex ipſi⁹amaræ querelæ narratione didicim⁹,deprædati.Cùm igitur enormitas hæc in eo loco contigerit, qui ſub manus veſtræ cura eſt,regendus,dignum eſt, vt de manu veſtra ipſi⁹enormitatis condigna ſatisfactio requiratur.Itaque dilectioñe veſtrã amicabiliter requirimus,et inſtanti prece rogamus,quatenus eidẽ ciui noſtro ſic ablata,ſi cõplaceat,expeditè ac integrè reſtitui faciatis, ita ꝙ ipſe digna reſtitutione ſit contentus:ſi de caſu doluit,de recuperatione lætetur:& nos vobis ſemper ad gratias & gratiarũ merita obligemur.Scientes ꝓ certo,ꝙ ſi preces noſtræ paterentur defectũ,&ꝙ non credimus,in hac parte repulſã, licet inuitè coacti,tñ ex ſpeciali noſtri regiminis iuramẽto prouidebim⁹ contra veſtrates indẽnitatib.ciuis noſtri.

Vel de ſingulari requiſitione,ſed ſuper alio caſu, Salutatione omiſſa.

VEnerat in ciuitatem veſtram indubitabili fiducia cum mercationib.ſuis & reb.do.Ant.potens & clariſſimus noſter ciuis:ſed vos,prout ipſi⁹narratione didicim⁹,cuiuſdam veſtri conciuis petitionẽ,qui aduerſus nos & noſtros repræſaliarum licentiam contuliſtis,mercationes & res ipſas autho.feciſtis propria ſequeſtrari. Verùm cùm virtutis & gratiæ ſit amicitiam ſibi fidelem acquirere,graue tamẽ habitam conſeruare,ſed grauiſſimum recuperare amiſſã, & corruptam:& ex huiuſmodi repræſaliis etiã inter communia vna dilectione coniuncta ſæpe charitas refrigeſcit, & conſurgit aliquando ſcintilla,quæ cauſam pullulat amaritudinis & rancoris. Quare dilectionem veſtram inſtanter requirimus,& rogamus, quatenus licentia contra nos ciui veſtro exhibita non obſtante, quam manifeſtè credimus obtentam fuiſſe,tacita veritate velitis mercationes & res ipſas ipſi do.Ant.liberè relaxare, ne propterea ea via ſimul contra veſtros ciues inſurgere compellamur. quòd ex ſpeciali vinculo ſacram, obtinere non poſſemus.

Item de alia requiſitione,vt fiat expedita iuſtitia.

VIR prudens do.Anto. lator præſentium,ciuis noſter, quoſdam habet ciues veſtros,vt ex publicis documentis apparet,in quadam ſumma pecuniæ debitores, qui

post solutionis dudum elapsum terminum & requisitionē instantem contra promissionis et pacti fidem vsq; adhuc soluere contempserunt. Cùm igitur rigori iuris plerunq; sit æquitas præferenda, nec dicatur iustitiæ præiudicium fieri: si aliquando stricto iuris ordine prætermisso, dūmodo veritas facti non excedat in reddendo vnicuiq; quod suum est cursu celeri prouideatur: Prudentiam vestram multis precib. exoramus, quatenus eosdem di. ciuis nostri debitores sic expedito processu eidē satisfacere cōpellatis, ne ipse do. An. ductus per prolixas litis angustias, ius petere quadam fructus desperatione resiliat: et omisso foro rei proprium sui actoris forū, quasi turbato iuris ordine, vltimo remedio petere compellatur, vbi iam non ciuilis, sed municipalis nostri iuris ordine petitio sua contra vestrates in rē iudicatam quam citò facultas se offerret, pertransibit: et contingeret forsitan, sicut in consimilib. moris est, quòd aliquis ex vestris, qui culpam non commiserit, ferret pœnam.

Responsiua quæ generaliter fieri potest ad quamlibet prædictarum trium.

Diuina mandat authoritas, quòd proximum suum vnusquisq; diligat vt seipsum, et nihil in obseruantia charitatis in homine vltrà petens. Cùm igitur ciuitas et ciues nostri ita regantur, sicut cæteri hōium legib. et statutis. Si eodē iuris et æquitatis beneficio prosequitur hōes cæteros, quo nos ipsos: et si quid nobis facimus, aliis impartimur. Iam nihil est, quod diuina vel humana ratio plus requirat. Itaq; vt desit vobis omnis contra nos calumniandi materia, ecce ciui vestro eodē ordine per omnia, quo regitur vita nostra, plenitudinē offerimus rationis, quemadmodum fieret vni ex potentiorib. terræ nostræ. Attendentes etiam quòd quicquid humanitatis et gratiæ poterimus, iustitia tamen & honestate seruata, impartiemur eidem.

Literæ quibus aliquis iudex rogatur, vt per res & facultates condemnati sententia exequatur.

Licet hostis humani generis nostræ semper inuideat charitati, insufflet, et suggerat, quātum pōt, quòd dulcedo dilectionis, qua inuicem iungimur, amarescat: Nos tñ qui eum cognoscimus hostem talem, qui, nisi volentem vincere pōt, debemus ei syncera & integra resistere voluntate

amorem, qui inter nos est, more solito cõseruare: nempe, quia scriptum est.

Res est sollicits plena timoris amor.

Dolentes itaq; quòd occasione repræsaliarum quarundam videtur ad nos, & noster ad vos consuetus accessus est quodammodo interdi. ex quo mutuis priuamur obsequiis, & profectib. consuetis: Decreuimus, si prudentiæ complaceat vestræ, quod aliquid vtriusq; ciuitatis prudentes viri constituantur in medio, qui causas repræsaliarum ipsarum ab ipsa radice discutiant, et perquirant, & reddendo vnicuiq; quòd suum est, omnem definiant quæst. Vt pacatis discordiis vniuersis in pristinum pacem nostram reducant statum: Itaq; si hoc statueritis faciendum, communem nobis locum rescribatis & diem, quo iidem arbitri super his simul adsint.

Literæ quibus generaliter hões ad nundinas inuitãtur.

NObilibus, & potentibus rectorib. & cõib. ciuitatum, atq; locorum, & ad quos præsentes literæ peruenerint amicis, dilectisq; R. Potestas Bo. & cõem ipsum salutem cum omni felicitate iocundam. Iuxta nostræ ciuitatis antiquam consuetu. generalem ad introitum mensis Maij celebrare nundinas disponentes: Vniuersos ad easdem volentes mercationum causa venire, Exceptis illis, qui non sunt digni communione fidelium, videlicet, latronib. prædonib, falsariis, hæreticis, et bannitis nostris, quorum nolumus admixtione fœdari, inuitandos duximus, et vocandos. Omnib. et singulis inuitatis plenam in personis et rebus securitatem et fiduciam 15. dieb. ante principium, et totidem post fin. et toto tempore nundinarum, quas inefficaces et irritas infra di. tempora decernimus concedentes. Vestram igitur dilectionem instanter requirimus, & p̃camur, quatenus per terras vestras præconia voce hoc publicum et notorium facientes, vniuersos ad ipsas nundinas, exceptuatis, quos excepimus, inuitetis, facientes de huiusmodi vocatione latori præsentium fieri et dari publicum instrumentum.

Literæ quibus aliquis iudex rogatur, vt per res, & facultates bonorum condemnati sententiam exequatur.

PRudenti viro iurisperito do.Pe. asses.nobilis viri do.Pe. Imolæ potestatis Bo.M. potestas & assessor salutẽ. Vt diffinitiuam sent. per Ant. aduersus Cor. super actione personali latam executioni secundum iuris ordinem de nostri author. officij mandaremus, ipsius Cor. bona in iurisd. nostra diligenter exequi fecimus, & perquiri: sed cùm nullis repertis ibidem, pro certo dicimus, in iurisdict. vestra ipsius Cor. aliqua bona fore. Cùm igitur ad vos, secundum iuris ordinem, huiusmodi sit relatio facienda, prudentiam vestram attentè rogamus, quatenus ad ipsius Antonij petitionem in mysterium iuris per res & facultates condemnati exequamini, sicut decet.

Litera, Vt fur cum re furtiua detineatur, & mittatur.

POtens & nobilis ciuis do. noster Cor. quendam seruientem nequam habebat, qui dum exterius fidem domesticam ostentaret, gerens tñ interius latrocinij facinore corruptam, noctis silentio cuiusdam dñi sui equum ferrantẽ furtiuè surripuit, fugiens cum ipso ad vestrã, vt accepim⁹, ciuitatem. Verùm cùm omnes ministri iustitię & rectores, videlicet, ad deprimendam huiusmodi transgressorum nequitiam, sibi inuicem, quoties opus est, in decus & decorẽ iustitiæ mutuis subministrare auxiliis teneantur: Prudentiam vestram instanter requirimus & precamur, quatenus ad inquirendum in iurisdi. vestra de iure prædi. latori præsentium aliquos ex vestris fideles & solicitos adiutores nostros, & omne super hoc necessarium auxilium impendentes, furem ipsum, si reperiri contigerit, cum re furtiua captum, ad nos sub fideli custodia, si complaceret, remittatis: vt vbi deliquit, ibidem debitam secundum iuris ordinem, recipiat talionem.

Litera quib. alicui pōtati ipsius potestariæ electio nũtiatur.

MIliti probatæ fidei ac eximiæ virtutis do. Alemano de la Turre, R. de villa, Pote. & consiliũ cõe Bo. salutem & prosperos ad vota successus. Licet in altitudine libertatis naturaliter conditio suspiret humana, quæ tamen vt plurimum examine rationis omisso in præcipitium peruersæ

uersæ labitur voluntatis, datum est, vt vinculis disciplinæ restricta sub iugo dñi obedientia collum ponat: & vt homo præferatur hõinib. ad motus illicitos loris iustitiæ refrenandos. Hinc est, quòd hodie plus solitò pp corruptas affectiones hõium, & inualescentes nequitias peruersorũ, nihil põt vnicuiq; populo esse beatius, nihil maius, quàm bono duce præuio bene duci. Cùm igitur huius rei solicitudine multa prouiderim⁹ nostro regimini, dignũ pferre rectoré per breuium solennitatẽ, iuxta municipales obseruantias legis nostræ, in viros fidelissimos & prudentes electionis auth. fortè venit, quòd virtuosos Italiæ viros, & huiusmodi dignos officio platura solicita examinatione q̃rentes, tandẽ consideratis virtutib. quas in vobis affluenter adesse oĩum pdicat opinio celebris, & cõis, & personam vestrã à calendis Ianuarij proximè venturi ad vnum an. nobis, & ciuitati nostræ in Potestatẽ, Rectorẽ, & Dñm, electione concordi, & vnanimi pfecerunt. quapropter cùm ex ipsa electione sit per oẽm modum mirabiliter satisfactum affectionib. cordis nostri, eò quòd scimus vos adeò virum doctum, vt sciatis æqua libra ponere iudicium in pondere, ac iustitiã in mensura, & in vindi. facinorum iustitiæ vibrare gladium temporale. Prudentiam & dominationẽ vestram instanter & instantissimè multis precib. exoramus, quatenus regiminis nostri locum & officium, qđ vobis ex cordis affectione, qua nulla maior offerimus, si placet cum salario duorum millium librarum, & cum illis conditionib. quas tam ea, q̃ vobis in publica forma p latorem præsentium mittimus, quàm alia nostri cõis statuta declarant, hilariter & liberaliter admittatis, sociati 4. iudicibus, & duob. militibus duob. notariis, viris duntaxat talibus, quorum fide ac prudentia honor videtur, gloriosus appareat. Venientes itaq; xv. dieb. ante Calendas Ianu. vestram et vestrorum in ciuitate nostra præsentiam habeamus. Itaq; si assentiendum duxeritis, vel non, votis nostris intra tertium diem post harum psentationem, responsum latori præsentium per instrum. publicum certum detis.

Eiusdem tenoris litera sub breuiori forma.

QVoniam de manib. cuiuscunq; rectorum & ducis toti⁹ sibi commissi populi pendet salus eò quòd vniuer-

sa membrorum compago ex dispositione capitis infirmatur, merito infra ceteras solicitudines debet; hoc esse, s. bonum sibi præferre Rect. in cuiuslibet cõis pectore cura maior. Huius igitur desiderij feruore soliciti viri prudentes, qui elictionis autho. sortis euentu, iuxta nostrorũ statutorum continentiã acceperunt, consideratis virtutib. quib. celebris nominis vestri, fama docente, affluitis & fulgetis: quæque vos oĩm ducatum suscipere dignos reddunt, personã vestrã à Calendis Ianuarij proximè venturi ad vnum annũ nostrum Potestatem, Rect. & Dñm consensu & voluntate vnanimi elegerunt. Quocirca ipsius nostri regiminis officiũ nobilitati vestræ cũ ea salarij quãtitate, ac aliis conditionib. quas transmissa vobis & etiã alia cõis nostri statuta declarãt, totis cordiũ nostrorũ affectionib. offerentes, prudentię vestrę instantissimè supplicamus, quatenus electionẽ oblatã gratum officium acceptantes, termino, quo innuunt statuta prædicta, his sociatis iudicib. militib. & notariis, qui per ipsorum actus laudabiles vos honorẽt, si complaceat, veniatis

Responsiua acceptionis admissionis regiminis.

NObili & sapiẽti viro dño R. Potestati, & consilio, & cõmuni Bo. Alemanus de la Turre salutẽ & totius felicitatis argumentũ. Cùm oẽs hões æquales natura genuerit, non naturæ vitio, sed animi defortunitate ꝓcessit, ꝙ ꝑ affectus & actus noxios iustitiæ limitib. coërcendos, homo non hoĩm naturæ, sed vitiis præferatur. Veruntñ ad hoc ꝓculdubiò tam præcellens officium solus ille censetur idoneus, solus dignus, qui subiectos præire sciat merito & virtute. Illi enim regiminis locus debet regendus offerri, cuius merita loco congruant & honori, & cuius humeri sub tanti non sint fasce ponderis imbecilles. Quia licet culmẽ regiminis adscribatur honori, habet tñ annexam oneris & periculi grauitatem. Verùm quoniam sola diuina sufficientia facit hominem in huiusmodi officio sufficientem, & dignum de nostra nequaquam virtute confisi, sed in solius diuinæ humanitatis auxilio spem ponentes: & cõsiderantes etiam, quòd nobilium prudentia populi constantia, nec non oĩm, sed de singulorum ciuitatis Bo. fides & materia nobis cum solicitudinis nostræ onera pertinent, & reddẽt

ea

ea facili obedientia leuiora. Ecce inuocato nomine Iesu Christi, de nostro & nostrorum amicorum beneplacito, & assensu regiminis vestri, nobis oblatum honorem, qui maiori totius italiæ viro, & exaltationis, & gloriæ cederet in augmentũ, iuxta vestrã continentiã literarum gaudẽter & hilariter acceptamus. Itaq; auxiliante Domino, termino, quo vestra nobis præfixit epistola, veniemus Regiminis vestri, vtinam læto principio, felici progressu, & fine laudabili, honores & onera subituri.

Respõsiua excusationis & renũtiationis potestariæ regiminis.

CVm dignitas & officium præfecturæ cæteros in hoc seculo cunctos præcellat honores, non potest genus, populus, & ciuitas alicui viro exaltationis & gloriæ plus conferre, quàm ex propriæ voluntatis arbitrio eum intra cæteros discernere, eligere, ac sic præponere Dñm & rectorem, & suæ se subiicere potestati Hoc nempe signũ euidens est indubitabilis confidentiæ, ac intimę dilectionis eligentis populi ad electum: hoc etiam in perpetuum cedit decorẽ & decus non solùm ipsi electo, sed etiã vniuersæ in posterũ stirpi eius. Talẽ igitur esse collatam nobis à dominatione vestra recognoscimus, & profitemur gratiam & honorem, eo magis excellentem vbere, quo intrà cætera mundi nostri regiminis locus maioris gloriæ culmen habet, de quo quidem tanto & tali beneficio, & honore, licet dignas & pares gratiarum nequaq̃ sufficiamus exoluere actiones: eas tamẽ, quas vniuersæ nostri affectus, & animi vires possunt, dominationi vestræ duximus referendas, pura & clara confessione in vestri honoris tit. cum gaudio profitentes nos & nostros pro tanti fore beneficij debito vobis ex nunc obligationis perpetuæ obnoxios debitores. Verùm quamuis non solùm in hoc tanti honoris vestri negotio, sed etiam circa vniuersa obsequia, commoda, & beneplacita vestra, totos nos dare ac exponere, summo desiderio conamur. Quia tñ in hac parte de oblati assumptione officij vestris obedire mandatis grandis causæ obstaculo impedimur. Dominationi vestræ instantissimæ supplicamus, pro dono gratiæ postulantes, quatenus nobis velitis, quod regimen vestrum non admittimus indulgere: Certi quod magna est excusatio, quæ affectus nostri honorem obsequiis nostris præsentialiter subtrahit, & auertit.

Literæ, quibus præcipitur alicui populo subdito, vt capitaneo sibi dato obediant, & intendant.

RIchardus de villa, Pote. Bon. prouidis viris, comuni, & hominib. castri, & curiæ Stagni salutem. De vestro salubri statu eò maiori cura soliciti, quò vos intra cæteros nobis subditos prosequimur gratia speciali, dn̄m Co. virū vtique prudentem, magnanimum, & fidelem capitaneum, vobis à solicitudine nostra prouisum, ad vos pro vestri tuitione ac fideli ducatu duximus dirigendum. Cùm igitur eidem domino Cor. in nostri cōis honorem, & vestrum profectum comisetimus in eodem officio gerere vices nostras præsentium vobis autho. ad pœnam centum librarum, & pluris, iuxta nostræ arbitrium voluntatis, districtè tradim' in mandatis, quatenus ipsi intendere ac fideliter obedire circa eundem officium timore ac honore debito procuretis: Scientes, quòd in imponendis bannis & mandatorum suorum transgressoribus pœnis debitis puniendis, omnib. fideliter faciendis, quæ sibi ad comissum officium spectant, eidem plenam concedimus potestatem.

Literæ generales de securitate præstanda scholaribus ad studium venire volentibus.

RIchardus de villa Potest. Bon. vniuersis iurisdictioni Bo. subiectis præsentes literas inspecturis, &c. salutem Nostra speciali forma, & statuti comunis etiam debitum exigit æquitatis, vt eos, qui studiorum causa in nostra degerunt, vel degere ciuitate disponunt, speciali prosequamur gratia, & fauore, ac eodem priuilegio, quo cæteros ciues nostros sub alarum nostrarū regimine protegamus. Cùm igitur prudenti viro domino Corra. de Bergamo in ciuitate nostra studere volenti cum omnibus libris & rebus suis, dum venerit, moram traxerit, & discedet per totam iurisdictionem nostram nullis repræsaliis, vel aliis quibuscūque causis obstantibus, plenam securitatem, fiduciam, & licentiam duxerimus concedendam, præsentium vobis authoritate mandamus, quatenus debeatis ipsum præuenire, ac prosequi honoribus, & fauoribus studeatis.

Literæ, quibus mandatur bannitos detineri.

RIchardus de villa Potest. Bono. prouidis viris Mas. & communis Capegnani salutem. Ideo adducitur pœna

culpæ

culpæ, vt vnius afflictio multorum metus existat: & quos non attrahit amor iustitiæ, coërceat timor pœnæ. Et proptereà de nostrorum statutorum forma contra bannitos nostros, & iussionum nostrarum temerarios contemptores, pœnæ præcipuæ suæ sunt inductæ. Igitur ex sacramenti vinculo, quo tenemur statuta eadem exequentes, præsentium vobis authoritate ad pœnam xxv. lib districtè tradimus in mandatis, quatenus Philip. & Ant. cohabitatores vestros nostri communis bannitos pro debito quinquaginta lib. ad quod Corra. tenetur personaliter capientes, detentos, & captos ad nos sub fida custodia transmittatis: quòd si capi nequeunt & haberi, eosdem prosequamini toto posse, ipsos in vestris finibus habitare non sinentes, quousque satisfecerint, vt tenentur.

Literæ quibus mandatur alicui, vt desistat, vel reuocet quod facit; vel compareat in causa iusta responsurus.

RIchardus de villa Potest. Bono. nobili viro domino Guidoni de Bizentio salutem. Mulier vidua & afflicta Maria Ioannis coram nobis lacrymabiliter est conquesta, quòd eandem super quibusdam possessionibus, & rebus suis indebitè molestâtis. Cùm igitur scimus in medio cõstituti, vt violentias reprimamus, & tam potentum, quàm pauperum inordinatos affectus & actus sub iuris debito refrænemus, præsentium vobis authoritate districtè præcipiendo, mandamus, quatenus decæterò ab ipsius viduæ molestia desistentes, quicquid in eius præiudicium actum est, in pristinum statum reducatis. Venientes, si quid iuris aduersus ipsam habetis, illud de manu nostra & à nostro examine petituri: Vbi leonis ferocitas, & agni mansuetudo, quantum ad effectum iustitiæ ambulant pari gradu.

Literæ, quibus suspecto iudici interdicitur processus causæ.

RIchardus de villa Pote. Bono. prouido viro domino Iacobo iudici iurisdictionis Cassi salutem. Laurentius de Vercinis super causa, quam Ioannes de Banzis corã vobis mouet, vel mouere intendit eidem, audientiã vestrã suspectam asserit se habere. Cùm igitur periculosum sit & tristes sæpe sortiantur euẽtus, sub iudice litigare suspecto præsen-

tium vobis authoritate mandamus, quatenus ab eodem Laurentio recusationis suæ recipientes libellum, ipsum respondere sub vobis in eodem litigio non cogatis, ad nostram præsentiam partem remittatis aduersam, vbi sine suspitionis anxietate in reddendo vnicuique quod est suum, non declinatur in dexteram, vel sinistram.

Literæ, quibus mandatur subiecto communi, ne iniurietur cuidam super collecta vel ratione.

RIchardus de villa, Pote. B. prouidis viris consulib. et cõmuni Bo. salutem. Eos, qui priuilegati sunt beneficio septuagenariis debito & concesso, communis nostri speciale statutum à personalib. reddit factionib. liberos & exemptos, proinde est, quòd cùm Iac. cohabitator vester, lator præsentium, priuilegiatus beneficio aut edicto querimoniam proposuerit coram nobis, quòd super exactione collectæ occasione cuiusdam oneris impositi contra legẽ sibi concessi priuil. eũ indebitè molestatis p̃sentium vobis autho. ad pœnam 25. libr. præcipiendo mandamus, quatenus ab ea exactione contra eum desistatis omnino, vel si super hoc habere creditis iustam causam: quia merita causarum huiusmodi partium assertione panduntur. Die tali coram nobis personam, quæ vniuersitatis nostræ vicẽ gerat, legitimam transmittatis.

Literæ, quibus mittitur criminosus ad maiorẽ iudicem habentem gladij potestatem.

MAgnæ nobilitatis & industriæ viro do. B. Pote. Bo. P. & iudex, & R. no. iurisdict. Cassi salutem, & totius facilitatis augmentum. Deprehensum nouiter in furti facinore, ta[?]liis multis criminib. infamatum Mart. Ioan. iuxta vobis ex officio nostro traditam potestatem, debita iuris solennitate seruata, vt ex ore ipsius proderet iudicium quæstionib. subiecimus & tormentis. Et ecce deductis omnib. in scripturam, quæ sua sponte de tormento depositus, est confessus, & quæ solennem inquisitionem habere potuimus contra eum ipsum Mart. cum actib. & scripturis inquisitionis prædi. per Bosium & Phil. nuntios nostros ad vos, qui super iurisdi. Bon. merum habetis imperium, & gladij põtatẽ, duximus transmittendũ, vt exnunc officij vestri p̃cedat authoritas, p̃ut prudẽtiæ vestræ suggerit ordo iuris.

INCI-

INCIPIT DECIMVM CAPITVlum, de exemplificationib. & refectionib. scripturarum.

POSTQVAM tres princip. tabellionatus partes sunt in nouem praecedentib, cap. p Dei gratiam explicatae: Iam superest, vt de doctrina exemplificationum, & refectionum scripturarum, & processus cōtra inst. suspecta, & etiam comparationes literarū hoc decimum cap. & vltimum intentionem perficiat & claudat authoris. Ideo. a. huius x. cap. doctrina in loco vlt. subinfertur: qa cum nō sit de princ. partib. artis hui⁹, est tñ quoddam plerunq; circa omnia praecedentia opportunū. Etenim contr. & iudiciorum acta, & vltimae volunt. refici untur, & exemplantur, prout in subsequentib. ostendetur. Verùm vt huius cap. processum videas, illud esse tripartitum attende. Primò. n. agitur qualiter aliena scriptura q̄libet exempletur, & quid in exemplatione sit opus. 2. q̄uo scriptura propria exempletur, & qualiter reficiatur amissa. 3. & vltimò, q̄uo contra suspectum proceditur, & falsum arguitur instrum. & qualiter fiat comparatio literarum.

Quid sit exemplar, & quid exemplum, & qualiter his adhibeatur fides.

EXemplar dicitur ipsa originalis scriptura, genus, videlicet, ex quo generatur, & sumitur exēplum. Qđ qdē exēplar appellatur etiam originale & authenticum. Exēplum verò, quòd habetur inde vel sumptum est ex scriptura exēplata generata vel sumpta ex priori siue originali scriptura. Vnde versus

Exēplar genus est exemptum quod trahis inde. Vel sic.

Exemplar generans: exemplum quod generatur.

ADhibetur. a. fides soli publico inst. originali, videlicet, dummodo sine vituperatione appareat. i. sine ablatione, vel rasura, vel cancellatione: nisi probetur contrariū. i. nisi is, contra q̄ue profertur, probet illud falsum. q̄uo verò instr. arguatur falsum, infrà habetur sub rub. Quib. de causis redditur inst. suspectum. Exēplo verò non est adhibēda fides, vt possit quis aliq̄ exactionē cum ipso exēplo facere, nisi cum exemplo ꝓferatur authenticum vel nisi alia sufficiēs ꝓbatio adiungatur. Si quis in aliquo documento al-

terius documenti facit mentionem, nulla ex hac memoria fiat exactio, nisi aliud documētū, cuius memoria in 2. est facta, proferatur, aut alia probatio quantitatis debitæ exhibeatur. Hoc tñ verum est, ꝙ exēplo non adhibetur fides, & ꝙ ex eo nō pōtest fieri exactio, nisi illud cū insinuatione iudicis, & decreto, & auth. interposita factū sit: sed si fuerit illud exēplū p̃sentib. literatis testib. Tabellionib. videlicet se subscribentib. corā iudice auth. suā interponēte ad authenticū auscultatum & concors inuentum, adhibetur ipsi exemplo fides plena, & poterit ex eo exactio fieri. Veruntamen quomodo fiat cum insinuatione, & quomodo fiat sine insinuatione, ex sequentibus apparebit.

Quomodo aliena scriptura exemplificatur.

Circa exēplandā alienā scripturam talis est consideratio facienda, & distinctio adhibēda, videlicet, quia scriptura aut illa extra iudiciū aut in iudicio exemplatur. Itē si in iudicio cōsiderandum est, vtrum sint acta iudiciorum, aut sit alia scriptura. De quibus omnib. per ordinem est videndum. Quando aliena scriptura extra iudicium exēplatur, duæ solent concurrere rationes, vna videlicet, vt per exēplum habeatur memoria eorum, q̃ in authentico cōtinētur: & tunc incipies hoc modo: hoc est exēplum cuiusdam instr. sic incipientis, vel cuius tenor talis est, siue hoc est, exēplum quarundā literarum dñi Papæ, quarum tenor talis est. Vel sic: hoc est exēplū cuiusdā scripturæ, quæ reperitur in quodā quaterno actuū scriptorum, siue quæ scripta dicitur manu talis notarij, sic intitulata: & pones titulum totū, si habueris, quo posito dices: Cuius scripturæ tenor talis est. Et subsequēter in eadem linea, nullo vel modico interuallo relicto, incipies, & per ordinem exēplabis, prout in authentico inuenies vsq; ad vltimam literam: ponēdo etiā, si instr. est, nomen Tabellionis illius, qui illud authenticum scripsit, licet non tenearis ponere signum eius. Demū posito signo tuo, te subscribes hoc modo: Ego R. quondā Rodulphini Florēti imperiali auth. not. hoc instr, ad authenticum, scriptum manu prædicti talis notarij, fideliter exēplaui: nihil addens vel minuens, quod sensum mutet, vt intellectum. Vel has literas ad authenticas bulla

papali

papali plūbea pendenti munitas fideliter exēplaui, nihil addens,&c. Vel prædictā scripturā ex prædicto quaterno sumpsi. & fideliter exēplaui, nihil addēs, &c. Et modus leuis est, & in instr. nō magni facti adhiberi solet. Sed si volueris aliquid solennitatis plus addere, poteris istā tenere viā. Incipies enim & intitulabis exēplū, prout superius dictū est. Et subsequēter per ordinē exemplabis, prout in originali inuenies. Cùm a. oīa scripta erūnt, & etiā nomen tabellionis originalis, prĕter signum eius, ꝙ nullo modo scribere teneris, habebis duos vel tres tabelliones. cum quib. diligenter auscultabis ipsum exēplū cū authētico: & si inuētū fuerit cōcordare, se subscribat vnusquisq; illorū tabellionū posito suo signi hoc modo: Ego I. filius quondā talis imperiali auth. no. hoc exēplum vnà cum subscriptis R. & Al. no. & authent. scriptum manu talis notarij p̄dicti fideliter & diligēter auscultaui: & quia vtrūq; cōcordare inueni me testē subscripsi: & alius tabellio se subscribet ita: Ego Al. imperiali auth. no. hoc exemplum vna cū subscripto Ia. & infrascripto R. no. ad authenticū scriptum manu talis notarij diligenter, &c. vt suprà proximè dictū est. Postremo a. tu tabellio, qa exēplasti, te posito signo tuo subscribes hoc modo: Ego R. imperiali autho. notarius hoc instr. ad authenticum manu talis notarij fideliter exemplaui, & postmodū cum prædictis Iaco. & Al. diligenter auscultaui: & quia vtrunque concordare inueni, me testem subscripsi.

Notula.

Nota tamen, quod prædicti duo modi nō præbent exēplo plenam fidem, nec ex tali exemplo potest exactio fieri, licet ad solam memoriam fiat. Secunda ratione exēplātur scripturæ, nō tātùm vt habeatur memoria eorum, quæ in authentico continentur: sed etiam vt adbibeatur plena fides exemplo, & posit ex tali exemplo exactio fieri: & tunc talis est solennitas obseruanda. Inchoabis enim, & titulabis exēplū secundum quod superius est. Doct. verò prædictam intitulationis quorumlibet exēplorū semp poteris imitari, & procedens per ordinem vsq; ad vltimum, vt supradictum est. Quo facto adhibebis quatuor vel quinque testes tabelliones, & ab ipsis insinuabitur iudici. vt corā eo

legatur & auſcultetur coram ipſo iudice cum tabellionib. ipſis diligenter;& ſi concors inuentū fuerit, iudex ipſe authoritatem interponet ſuam,quā ſcribes interuallo vnius lineæ poſt nomē tabellionis originalis relicto hoc modo: In nīe Dñi,amen. Anno &c. hoc exemplum per me Ro. notariū ſubſcriptum ſumptū ex authentico ſcripto manu talis prædicti notarij dño Sca. iudice & aſſeſ. do. Ro.Poteſt. Bo.inſinuatum fuit,& in eius præſentià per ipſum Ro.notarium,& alios ſubſcriptos notarios diligenter cum authētico auſcultaui.Et cum iudex cognouerit illū cū ipſo authētico cōcordare,vt adhibeatur illi exēplo de cetero plena fides,ſuam & cōis Bon. autho. interpoſuit, & decretū. Poſtmodū ſubſequenter vnuſquiſq; illorum tabellionum ita ſe ſubſcribat:Ego Iulianus Imperiali autho. notarius hoc exempl. vnà cum infraſcriptis. M. D. & Ia.& R.nota. ad authenticum inſtr. ſcriptum manu talis notarij coram ipſo iudice diligēter & fideliter auſcultaui: & quia vtrūq; concordare inueni,de ipſius iudicis mādato in eius exēpli plenam fidem & teſti. me ſubſcripſi,& in eodē modo cæteri ſubſcribent.In fine verò tu tabellio, qui exemplū ſcripſiſti,pones nomē tuū hoc modo:Ego R. Imperiali autho. notarius hoc exemplum ex authentico ſcripto manu talis notarij prædicti fideliter ſcripſi,& poſtmodum in præſentia dñi Sca. iudicis cū dictis tabellionib.Ia.M. D.& Io. diligenter cum ipſo authentico auſcultaui:& quia vtrunque concordare inueni,de ipſius iudicis mandato, & eiuſdem exempli fidem & teſti. ſubſcripſi. Sed nota,quòd aliquando præſertim in exemplis literarum,adhibetur authoritas dñi Epiſcopi,vel alterius authenticæ perſonæ.Quæ quidē perſona in teſtimonium & fidem ipſius exempli facit illud de ſuo ſigillo muniri,& ſcribitur hoc modo: In nomine dñi, Anno,&c. Hoc exemplum per me ſubſcriptum R.notarium ſumptum ex authenticis literis tali ſigillo munitis fuit in præſentia venerabilis fratris Iacobi Bono. Epiſcopi, à me ipſo R. & aliis ſubſcriptis notariis diligenter cum authenticis literis auſcultatum.Et cum idem venerabilis Pater viderit illum cum ipſis authēticis concordare,in ipſius exempli plenam fidem et teſtimonium,ſuam authoritatē interpoſuit,iubens illud ſigilli ſui appenſione muniri.

Notula.

CVm inter cætera hoc non sit prætermittendũ, quòd rogationes seu protocolla tabell. alicuius, qui decesserit, exemplari in publ. formã redigi non possunt, nisi autho. Dñi, vel cõmunis illius terræ alij tabellioni hoc percipuè sit commissum. Fiet authoritatis commissio ista forma:

Commissio.

CVm Dominicus filius & hæres quondam Ant. concessit Pe. notario rogationes patris sui exemplandas & in formam publ. reducendas, ipso P. hoc sibi cõmuni Bo. cõmitti cũ instantia postulante: dñs R. de villa, Potest. Bo. de voluntate consilij specialis & generalis cõis Bo. cãpanarum sonitu in palatio eiusdem cõis Bo. more solito cõgregati, ipsi Pe. notario prædictas rogationes olim Ant. supradicti legitimè fideliter exemplandas, & in formam authenticã reducendas iuxta tenorẽ infrascripti sacra. sua & cõis Bo. auth. cõmisit: qui P. corporaliter iurauit ad sancta Dei Eu. rogationes eas videlicet q̃ cancellatæ non erunt, quoties opus fuerit, fideliter exẽplare, & in publ. formam redigere: eas solummodo his quorũ intererit, exhibẽdo. Cancellatas verò pro cancellatis scribere, quando sic exegerit ius & casus, nihil addere, vel minuere, vel mutare, nisi qm dm in ipsis rogationib. scriptũ inuenerit, & notatũ. in his omnib. omni dolo, & fraude remota, fidẽ debitã cõnseruare. Itaq; tabellio, cui talis cõmissio facta fuerit, rogationes sibi cõmissas, quando opus fuerit, exemplabit hoc modo.

Exemplatio.

SCribet enim rogationem de verbo ad verbum, prout eã in quaterno inuenerit, nihil minuendo vel addẽdo, quo facto taliter se subscribet: Ego Pet. Imperiali autho. notarius ex cõmissione mihi à communi Bo. auth. facta, prout in rogatione cãcellata vel non cãcellata olim An. non inueni, ita fideliter per ordinẽ exemplaui, scripsi, & in publ. formam redegi. Nota quod si non fuerint in rogatione illa, anni Dñi, vel dies inquirat tabellio in quaterno vel libro, si ibi fuerint antescripti, vel si fuerit in aliqua præcedenti rogatione scriptus dies. Quod si inueneris, posito signo, nomine suo, & tota subscriptione prædicta, vt proximè dictũ est, addet hoc: Quam quidem rogationem ipsam exemplaui

ex quaterno in cuius 1. folio vel 2. vel 3. erant scripti anni Do. hoc modo, scribendo annos Do. sicut inueni: in rogatione verò, quæ præcedebat, erat scriptus dies hoc modo: Die xv. intrante. Maio. Licet q̄dā in prin. instr. illos annos Dñi ponant, quos proximè inueniunt præcedere rogationē ipsam: sicut facerent in propriis rogationib. quod q̄dā facere possunt. Sed p̄dict⁹ videtur mihi tutior modus, et minus posset ex eo offendi veritas. Et hæc de scripturis alienis exemplandis extra iudicium dicta sufficiant.

De alienis scripturis in iudicio exemplandis.

SI autem aliena scriptura in iudicio exemplatur, & fuerit illa scriptura acta publicè. i. scriptura in iudicio facta, instru. procura. vel syndicatus, aut tutelæ, vel curæ, siue huiusmodi, debet, & potest, illa exemplari cum die & consule. i. cum annis Domini, & nomine tabellionis per ordinē, quæ in eadem scriptura continentur, præmisso titulo hoc modo: Hoc est exemplum cuiusdam instru. sic incipientis. Vel leuius. Tenor talis est. Quo exemplato tabellio se subscribat hoc modo: Ego R. Imperiali autho. & nunc cōmunis Bo. notarius, prædictum instru. de mandato talis iudicis authenticum scriptum manu talis notarij, prout in eo inueni, per ordinem fideliter exemplaui. Sed si fuerit alia scriptura, quàm acta publica, vtpurà, scriptura priuata, sicut instr. emptionis, vel donationis, aut locationis, vel simile: & petet aduersa pars in iudicio illud sibi exemplatum exhiberi, exemplabitur illud sine die & consule. i. sine publi. instru. Non. n. debet aduersa pars diem & consulem exēplatum habere, nisi illud de falsis argueret. Igitur sine die & consule exemplabitur hoc modo: Hoc e. exemplum cuiusdam instr. cuius die et consule prætermissis, tenor talis est: et omissis annis Do. iurisdi. die, loco testibus, & nomine tabellionis, exemplabitur solus tenor. Et in fine taliter exemplans tabellio se subscribet: Ego R. Imperiali auth. & nunc communis Bo. prædi. instr. die & consule prætermissis, de mandato talis iudicis ad authenticum scriptum manu talis notarij fideliter exemplaui. Si autem cum die ac consule exemplatur, dicet. H. e. exemplum cuiusdam instr. cuius tenor talis est: & scriptis per ordinem

omnibus à principio vsq; ad finem taliter se subscribet tabellio. Ego R. Imperiali autho. & nunc communis Bo. notarius prædi. instru. de mandato talis iudicis ad authenticum scriptum manu talis not. cum die et consule omnib. per ordinem in eo contentis, fideliter exemplaui. Nota, quòd in scripturis, quæ in iudicio exemplantur, sufficit subscriptio solius notarij exemplantis.

Quomodo propria scriptura exemplatur & reficitur.

SI Propriam. i. ante factam scripturam, iterum ex rogationibus tuis exemplabis et sumes: Potes illam authoritate propria, quoties opus erit, et casus exegerit, scribere per ordinem, sicut primam, non facta de priori scriptura aliqua mentione: dummodo illi soli personæ ipsam exhibeas, quam spectat, & cuius interest eam habere, vtputà, priuilegia instr. emptionalia, & cuiuscunq; dationis rerum mobilium & immobilium, testa. procura. emancipationes tutelas, et curas, et omnes alias scripturas: illas videlicet, dequib. et pro quib. nullum imminet periculum, nec alicui partium præiudicium fieret: etiam si plura inuenirentur vnius et eiusdem tenoris. Hoc tamen no. quòd si aliquis extraneus voluerit exemplar instr. publici & authentici à te scripti, debes ei illud dare cum voluntate eius cuius interest: & tunc eundem seruabis in exemplando modum, qui seruandus est in alienis scripturis exemplandis, prout suprà docetur in præcedenti rub. Veruntamen si scriptura vel instr. tale fuerit, in quo contineatur debitum, siuè in pecunia, siue in alia re, quæ debetur, quæ res rōe peti posset, toties quoties instr. ex illa re debtia appareret: vnde ex hoc debitori posset periculum imminere, eò quod prætextu plurium instr. debitum pluries peti posset, non debet illud instr. refici, & iterum ex rogationibus exemplari, nisi sit amissum. Et tunc debet solennitas huiusmodi obseruari: Creditor autem debet adire iudicem, & coram eo citari facere debitorem: quod si debitor veniens confitebitur se debitorem esse, & adhuc ipsi creditori teneri in ea quantitate pecuniæ, seu parte, aut re, quæ in instr. debiti continetur: & quod non vult contradicere, vel se opponere refectioni illius instrum. perditi, ipse iudex tale exiget sacramentum ab ipso creditore: Tu iuras, quòd instrumen-

tum hoc, quòd refici petis, nulla dolositate adhibita perdidisti: & nescis vbi, & apud, vel penes quē sit, & quòd dolo, vel fraude illud habere, vel possidere non desiisti, & quòd illud nō postulas refici fraudulenter, & quòd si quo tēpe illud ad man' tuas peruenerit, vel habere poteris, restitues notario, qui illud scripsit cancellatum, & annihilatum, nec eo ampli' vteris in præiudicium debitoris quod etiam ex tunc illud cassum, & irritum, & nullius valoris esse velis. Quo facto iudex præcipiet tabellioni, qui scripsit illud instr. vt reficiat ipsum, & exhibeat creditori pręfato. Ex quo præcepto, & toto processu prędi. ipse tabellio ad excusationem sui faciat sibi fieri publicum instrumentum per manus alterius tabellionis ibidem præsentis: quod quidem ita fiet.

Instr. præcepti vel cōmissionis reficiendi publ. instr. amissum.

CVM Cor. coram do. iudice d. R. Potest. Bon. peteret sibi quoddam refici instru. debiti centum lib. Bo. ad quod Ant. tenetur eidem, scriptum manu R. notarij, eò quòd illud se perdidisse dicebat, ipso Ant. citato coram ipso iudice confitente se debitorem esse prædi. Corr. in quantitate prædi. & refectioni ipsius instr. contradicere nolle, & eodē Cor. iurante, quòd illud verè perdidit, & in fraudem refici non petit, & quòd si illud ad manus eius peruenerit, ipsi notario restituet cancellatum. Di. iudex prædi. Ro. no. præcepit, vt illud instr. reficiat, & exhibeat prædi. Cor. Itaque notarius, qui illud instr. debiti scripsit exemplabit, & scribet ipsum de verbo ad verbum, sicut fecit primum. Sed in subscriptione nominis sui taliter se subscribet: Ego R. Imperiali autho. no. his omnib. interfui, & rogatus fui, & hoc instr. quòd alia vice creditori præfato exhibui, iterum ex rogatione cancellata de mandato talis iudicis exemplaui & refeci, & ipsi creditori dedi, eò quòd ipso debitore citato, et se debitorem confitente, & refectioni inst. nō cōtradicente, di. creditor iurauit illud sine fraude amisisse, prout in scriptura publica facta manu talis notarij continetur.

Notula.

SI . a. debitor legitimè citatus non comparuerit, ipse, vel alius contradicere volens refectioni instr. pstabit creditor idem sacram. vt suprà, hoc addito, quòd iurabit non esse

esse sibi de dicto debito satisfactum, vel tm̄ ex eo, quod recipere debet. Et post hęc fiet præceptum notario, qui scripsit, vt suprà, hoc mutato, quod in instrumento præcepti dicetur, ipso debitore legitimè citato non comparente: et hoc idem dicetur, quod in subscriptione not.

Oppositio.

Si debitor veniens neget se debitorem, et refectioni instru. se opponat, dicens simpliciter se soluisse, non tñ ostēdens prin. instr. debiti cancellatum penes se esse, statuet iudex ipsi debitori terminum, infra quem solutionem probet: quam si non probauerit, recepto sacra. prædicto à di. creditore, præcipiet, & fiet refectio instru. Si verò probauit solutionem, non fiet refectio instrumenti.

Nota.

Verùm si debitor principale instr. debiti cancellatum penes se esse ostendat, tunc incumbet onus probationis ei qui affirmatiuam proponet. Quia per rerum naturam affirmantis, non. a. negantis, aliqua est probatio. Si n. dicet debitor, ego habeo instr. debiti cancellatum, quod quidem mihi redditum est: & cùm per redditionē chirographi tollatur obligatio naturalis, sum à debito liberatus: quod quidem si neget creditor, dicens instr. redditum non fuisse, Iudex imponet ipsi debitori, vt probet redditionem instr. Si a, creditor dicat se perdidisse instr. & illud ad debitorem suum sine causa peruenisse, imponetur probatio creditori, vt probet se perdidisse. Et idcirco in huiusmodi non est tutum ad affirmatiuam proponere, præsertim illis, qui iustam causam fouent, & dubitant de perfectione probationis, cum plerunq; onus probationis implicitū sit, & graue. Cæterùm no. quòd siue debitor confiteatur, siue citatus non veniat. siue solutionem vel redditionē nō ꝓbauerit, siue alia causa interuenerit, quia reficiatur instru. semper tamen in instr. præcepti, quod facit iudex notario de refectione instr. & etiam in subscriptione nominis notarij reficientis instr. facienda est mentio, quo processu & qua causa instrumentum reficiatur.

Quib. causis redditur instr. suspectū & arguitur falsum.

Licet soli originali instrumento publico fides adhibeatur, vt dictum est suprà in exemplificat. quid sit exem-

plar, & quid exéplum: aliquib. verò causis derogatur fides instru. & suspectum redditur. Primò, ex persona producentis. i. propter eum, qui instr. produxit in causam: qui quidē consuetus est vel aliqñ conuictus falsa in causis aliis produxisse inst. 2. ex persona scribētis. i. notarij, qui illud scripsit, eò ꝙ falsa consueuit scribere instr. 3. suspectum est inst. ex ipsa scriptura: vt quia in eo aliqua vituperatio. i. abolitio, vel rasura, vel cancellatio: et tunc oportet eum qui ꝓducit, probare veritatem: quod si non fecerit, præsumetur falsarius: calumniosam. n. scripturam vim obtinere non oportet. Si verò aliquis dicat se paratum esse aliquod inst. contra se productum falsum arguere, & propterea illud postulet sibi exhiberi, debet prius inscriptionis paginam apud iudicem competentem deponere. i. se obligare ad pœnam Talionis, nisi probauerit, quod intendit, licet hęc inscriptio de consuet. non seruetur. Item debet iurare, ꝙ existimans se posse falsum arguere, postulat sibi illud exhiberi. Et hoc facto, debet iudex necessitatem exponere illi qui produxit instr. vt iterum producat, nisi iuret se non habere illud: nec dolo malo dixisse habere: & ꝙ re vera ipsa charta sine dolo suo deperdita est, & quòd productio illius sibi est impossibilis: ꝙ si ita iurare voluerit, aliam quidem non patitur pœnam: sed instr. vel chartulæ productæ nulla adhibetur fides. Si a. produxit instr. ille, contra quem apposita est exceptio de falso, & probare voluerit fidem & veritatem instru. licebit ei, contra quem productum est, probare falsitatem: sed tm̄ ante sent. vel post senten. pendente appel. quia si habita fuit quæstio falsi ante sent. & non est appellatum: vel si est appellatum, & postquam confirmata est post appella. prima sen. non licet postmodum de falsitate proponere querelam, & ratio est: quia sen. approbauit fidem instr. Si verò ante sent. non fuerit habita quæstio de falso, licet posteà possit proponere: & si probetur falsitas, retractabitur sent. etiamsi non fuerit appellatum. No. quòd ad improbandum aliquod instr. publicum non sufficiunt duo vel tres testes; quia saltem in quolibet inst. sunt duo testes, & tabellio, qui pro tertio teste censetur: sed si quatuor, vel quinq; testes bonæ opinionis dicerent contra publicum instr. magis credendum est testib. quàm

instr.

instr. Sunt tñ q̃dam publica instr. contra q̃ ꝓbationem in contrarium non reperimus, s. contra confessioné à tutore in inuentario publico conscripto, & à trib. testib. subscriptio facta. Et etiam contra confessioné à muliere factam in publ. instr. in quo confessa fuit se aliquid pro intercessione accepisse. Porrò priuatum instr. pōt probari contrarium, etiam per duos testes omni exceptione maiores.

Comparatio literarum.

QVia comparatio literarum fidē dat, & plerunq; derogat instr. publicis & priuatis, ideo de ea videndum est, s. qūo fit, & qñ fiat, & per quos, & quid sit eius effectus. Fit. a comparatio literarum ex publ. instr. hoc modo: Tu ꝓducis cōtra me instr. alicuius tabellionis: Ego, vt derogē fidei illius instr. dico illud non esse scriptum manu illius tabellionis, cuius nomen subscriptum est in eo. Et ad hoc probandum induco aliud inst. q̃ verè constat scriptum esse manu illius tabellionis, quod apparet esse dissimilis literæ & formæ: & per hoc intendo, q̃ ille, qui scripsit istud non scripsit illud contra: Ego induco aliquod instr. quod quidē dicitur esse suspectum, & scriptum alterius manu, q̃ illius, qui subscriptus est. Ego, vt probē esse verum, induco aliud inst. quod verè constat scriptum esse manu eiusdē tabellionis, q nulli suspectus est, & est similis literæ & formæ cum illo suspecto. Vnde per hoc facio fidem, q̃ verum est instru. eiusdem tabellionis. Fit. a. ipsa cōparatio literarum, qñ non superest. i. qñ non viuit, vel haberi pōt ille tabellio cuius nomen subscriptum est in instr. & tunc facienda est comparatio literarum tabellionis, & signorum, vel notarum ad plenā fidem. Qñ verò tabellio superest, non est facienda comparatio literarum, qui per authorem instr. declaratur fides: sufficit. n. quod dicat ipse se scripsisse, vel nō scripsisse. Est. a. comparatio facienda ab illis, & per illos, q bene nouerunt formas, & figuras lire. & variationes. & debet pstari sacra. ab eis, q̃ non lucri causa, non inimicitiis, non gratia ipsarum comparationē faciunt. Item debet iurare ille, qui instrumentum producit ad comparationem, quòd ideo petit fieri comparationem; quia non habens aliam idoneam probationem, & fidem, venit ad com-

parationem faciendam,&quòd nihil egit,vel machinatus est,per q possit veritas abscondi.Effectus .a. cõparationis est,vt ex eas emiplena colligatur fides,licet quandoq;,pro ut iudici videtur,omnino credatur cõparationi. Et est ratio,quia soli collationi &cõparationi nõ sit adhibẽda plena fides:quia literarũ dissimilitudinem sæpe qdem tẽpus facit:Aliter enim scribit quis iuuenis & robustus, aliter senex,& tremens,sæpe etiã languor hoc facit. Itẽ calami, & atramẽti mutatio,aufert per oĩa similitudinis puritatem.

Conclusio operis & gratiarum actio. Amen.

ECce iam quicquid ego Rolandinus minimus Notariorum minister circa Tabellionatus officium à principio huius operis in mente concepi,est ad affectatũ finẽ de abũdanti Christi misericordia&bonitate deductũ.Sed quoniã multi malè vel minus bene dicta esse asserant,nõ ambigo, illa legens quilibet sciat mei scribentis nil inuenisse de pprio.Si quid.a. in hoc opere boni est, de solius Diuinæ misericordiæ munere pcessisse assero.Itaq; defect⁹ & error mihi,bona verò soli bonorum oĩm tribuantur auth:Cui laus, & gratiarum actio,honor,& gloria,in secula secul. Amen.

Explicit capitulum decimum, de exemplificationibus scripturarum.

SEQVVNTVR NVNC QVAEDAM *alia vtilia & approbata secundæ compilationis domini Rolandi.*

Forma literæ testimonialis pulchra. Rubr.

CVnctis hanc literaturã spectantibus oculis pateat,& vniuersis attestamur per pręsentes : notũmq; facimus nos Petrus de Marocelis Ferrariæ oriundus, & ripæ comes,necnon Mutinæ districtus eiusq; potestas pro illustri, & excel. d. de Nicolao Marchione Esten.&c. Quod Petrus bonus Bertei noĩe de Maregotis qui fuit de hinc citatione rogatus ciuis & notarius ciuitatis Mutinæ in notariorum matricula Mutinæ ciuitatis descriptus habetur,ac notarius publicus legalis reperitur & authenticus,necnon fidei legalitatisq; probitate fulget.Ad ipsũmq; vti approbatum cõis concursus habetur.Omnibusq; scripturis per ipsũm publicam formam

dactis cōdigna adhibetur fides, & approbata, Insuper his literarū paudim⁹ monumētis, ꝙ Iacopin⁹ de Parma noīe, nuntius cōis public⁹, qui dñi archiepiscopi Rauennatis de mandato dictā vocauit Ninā ad iudiciū, ac notarium de eatogauit in nuntiorum cōis Mutinæ competitor fraternitate conscriptus, ac eius relationib. cunctis actisque publicis per ipsum gestis indubitata fides adhibetur & veridica, qui vti nuntius probè eiq; rectè agit imposita, cōcursusque ad eum vti nuntium fidum habetur & approbatur. In quorum oīum testi. has præsentes fieri iussimus, nostriq; sigilli impresione munimine roborari. Datum Mutinæ in palatio nostræ residentiæ. Anno domini ccccxxvij. indictione quinta. die 10. mensis Febru.

Concessio monasterio facta, vt possit vendere. Rubr.

IN Christo sibi charissimæ sorori Thomasinæ Abbatissę monasterij sororum sanctę Claræ ciuitatis Mutinæ. Frater Nicola⁹ de Cremona fratrum minorū prouinciæ Bo. minister, & seruus, ac reuerendissimi patris generalis in omnib. partib. Italiæ vicarius salutē & pacē in dño sempiternā. Cum mihi supplicaueris, quatenus pro monasterij tui re ędificatiōe seu reparatiōe cōcedā ꝙ aliqua ex territoriis pratis, seu possessionib. aliis eiusdē monasterij vēdere possis: Et ego ex iniūcto mihi officio ad ea, quæ monasteriis meæ curæ subiectis vtilia sunt; semp attendere tenear: Idcirco honestę petitioni tuæ cōdescēdere volēs, tibi p̄sentiū tenore cōcedo, quaten⁹ ꝓ monasterij tui bono & vtili q̄dā ex territoriis, possessionib. vel pratis min⁹ eidē comodis, vēdere, ꝑmutare, vel alienare liberè valeas, cū accessu volūtatis oīum sororū discretarū cōuētus tui, vel numeri maioris partis ipsarū. Vale in Chri. Iesu, & ora ꝓ me, datum, &c.

De alienis scripturis exemplandis. Rubr.

EXemplari q̄dem debet instr. originale p̄misso titulo hoc est exemplum cuiusdam inst. cuius tenor talis est. Et diligenter debet attendere diligens Tabellio exemplans, ne aliquid addat vel minuat, q̄d sensum mutet, vel intellectū variet: si tñ inuenerit dictionem bis positam & ipse bis ponat: & siue bonum, siue malum Latinum inuenerit, ita scribat, licet dictiones longas possit breuiare & econtra. Item consideret scripturam originalem, quam ęstimat verum sit

integra & incorrupta, & sine macula, et vituperatione: quia si ta talis non est, nō debet eam exēplare, quia si originali nō dabitur fides, multò magis neq; exemplo dari debet. Calūniosam enim scripturam vim obtinere non oportet, vt ff. de fi. instr. l. ij. Cum .a. exemplaueris, vt debet, auscultabit eum diligenter cum alio, punctum vel literam nō præter mittendo. Ita quod quando posteà coram iudice debebit auscultari, nihil corrigendū inueniatur. Et sit ita magna mēbrana, vt spatium solennitati subscriptionum insinuationis & testium sufficiat. Assumet .a. plures Tabelliones, putà, tres vel quinq;, & cum eis adhibebit iudicem, corā quo tres ex ipsis Tabellionib. aspicient in originali & ipse cum aliis duobus tenebit exemplum, & ipse leget exemplū. Reliqui duo aspicient, quando leget, reliquis trib. in originali videntibus. Et cùm exemplum & originale inuenta fuerint corcordare, ipsi Tabelliones hoc iudici insinuabunt, dicent, quod iudex originale inspiciet, & si apparebit integrum, & incorruptū, & sine aliqua vituperatione: quib. ita cōcurrentib. ipse iudex auto. suā interponet ipsi exemplo, & legiti. insinuatione fruatur. Cuius insinuationis forma hæc est. an. Dñi 1353. indict. tali, die 5. mēsis Apr. præsentib. infrascriptis teib. Hoc exemplū sumptū ex orig. suo publico instr. manu Pauli not. integro, & incorrupto, & sine vituperatione aliqua apparente, insinuatum fuit D. Iacobo iudici & assessori dñi Alemani de Opicis, rectoris ciuitatis Bono. & coram eo ad Discum Anesij pro tribunali sedente per infrascriptos Tabelliones dictum originale diligenter & solenniter auscultatum referentes, & ratificantes vnum cum altero per omnia concordare. Cùm ergo iudex ipse hoc viderit, & cognouerit, vt ipsi exemplo decætero adhibeatur plena fides, & vt eodem, quo suum originale, vigore potiatur: & iure & plena insinuatinois solennitate fruatur, suam & cōis Bon. authto. interposuit & decretum. Cū D. Iacobus iudex, &c. præsens exemplum coram eo ad tale Discum insinuatum & auscultatum per infrascriptos Tabelliones cum exemplari suo integro & incorrupto cōcordare cognouerit, vt ipsi exemplo adhibeatur, &c. vt suprà. Cùm præsens exemplum fideliter sumptum ex originali suo publico instr. integro & incorrupto. concordare

cogno-

cognouerit & sine vituperatione, & cancellatura, vel macula aliqua apparente coram domino Iacobo iudice & assessore, &c. insinuatum fuisset, & per me Paulum notarium, & alios suprascriptos Tabelliones, & testes ibidem ad dictum authenticum diligenter & solenniter auscultatum. Idem iudex illud exemplum ab exemplari in nullo quod sensum mutet, vel intellectum, discordare cognoscens, vt eidem exemplo adhibeatur decæterò plena fides & legitimæ insinuationis iure fruatur, & vt eodem, quo suum originale, vigore potiatur, & fidem faciat, suam, & communis Bon. authoritatem interposuit, & decretum. Actum, &c. præsentibus, &c. Igitur vnus Tabellionum, qui auscultationi præsens fuerit, posito signo suo se subscribet hoc modo: Ego Paulus Imperiali authoritate notarius, ad hoc exemplum cum originali suo integro & incorrupto legendo & auscultando cum infrascriptis Tabellionibus coram domino iudice interfui: & quia vtrunque concordare inueni, me de ipsius iudicis mandato testem subscripsi. Ego Ioannes Imperiali authoritate notarius, & pariter mecum infrascripti P. & M. Tabelliones & suprascripti P. & B. testes, præsens exẽplũ ab originali suo scripto manu talis notarij integro & incorrupto coram dicto iudice legendo & auscultando in nullo, quod sensum mutet, vel intellectum inuenimus discordare. Et ideo de ipsius iudicis mandato, in eiusdem exempli plenam fidem me in testem subscripsi sub milesimo, &c. Et eodem modo cæteri se subscribent. In fine .a. exemplaris Tabellio signum & subscriptionem apponet hoc modo: Ego Paulus Michelini de Tabulis. Imperiali autho. notarius, præsens exemplum ex originali suo publico instrumento integro, & incorrupto, & sine vituperatione, vel macula apparente, scripto manu talis notarij fideliter scripsi, & exemplaui, nihil addens, vel minuens, quod sensum mutet, vel intellectum. Deinde coram dicto iudice illud ad originale suũ cum suprascriptis notariis videntib. & auscultantib. fideliter legi, & cùm illud cum dicto originali suo per omnia concordare cognouerim, me testem subscripsi, necessariò præfatam insinuationis solennitatem & iudicialem auhoritatem in publicam formam

redegi, sub anno dñi M. cclv. indictione vj. die xij. Aprilis

Forma inuentarij. *Rubr.*

IN Christi nomine, Amen. Ann. à natiuitate, &c. Dñs Iacobus filius quondam Petri sciens sibi delatam esse hæreditatem dicti quondam D. Petri sui patris iam præmortui, tam ex testa. ipsius scripto manu talis notarij in tali millesimo, &c. quàm etiam ab intestato, vbi testa. prædictum minus solenniter factum reperiretur., volensque dictus Iacobus hæres esse dicti sui patris ex testa. prædicto, quatenus contingat ipsum testamentum valere, & solenniter processisse, & etiam ab intestato vbi dictum testa. nõ valeret, seu non solenniter factum reperiretur. Verùm quia dubitat, an ipsa hæreditas possit ei esse damnosa, & periculosa, nolens inconsultè, sed cum beneficio iuris & inuentarij ipsam hæreditatem apprehendere & adire, quod inuentarium facere intendit, & vult, & ipsius beneficio vti vult secundum formam iuris: Spontè, & ex certa scientia ipsam hæreditatem adiuit, & apprehendit, & eidem se immiscuit, & animo proprio, & verbis expresit, declarauit, & dixit se velle esse hæredẽ dicti quondam D. P. sui patris ex testa. quatenus valeret, & legitimè factum reperiretur, alias ab intestato cum beneficio tñ iuris & inuentarij, & animo adeundi & apprehendendi hæreditatem prædictam, et ipsi hæreditati se immiscendi & essendi hæres dicti sui patris, corporaliter apprehendit de rebus hæreditariis dicti sui patris, & specialiter claues domus infrascriptæ, in qua habitabat dictus eius pater tempore mortis suæ, & ipsius possessionem vel quasi apprehendit. Ibique immediatè dictus Iacobus vt hæres, et tanquam hæres dicti quondam sui patris, vt suprà dictum est, dubitans, vt suprà, ne dicta hæreditas sibi possit esse damnosa et periculosa, nolẽsq; incõsultè facere, vel fecisse prædicta, sed cum beneficio iuris et inuentarij, ne à creditoribus vel oneribus ipsius hæreditatis vltra vires hæreditarias ipsius teneatur, vel obligetur, et vt vti possit retentione Falcidiæ secundum formam iuris citatis primò creditoribus ipsius hæreditatis, legatariis, et fideicommissariis, quib. legata, et fideicommissa sunt in testa. præsenti relicta, et de quibus ad presens notitia haberi potuit, & etiam cridis solenniter factis in contrata &

an-

ante domum solitæ habitationis dicti d. Petri tẽpore mortis suæ per illos de quib. notitia haberi potuit, ꝙ hodie ista hora, & in præsenti loco venire, adesse debeant per se vel alios, si velint esse pręsentes huius inuentarij confectioni, vt de ipsis citationib. & cridis apparet in actis, & ex actis talis notarij. & tunc notarij ad Discum Aquilæ pro cōmuni Bon. & in locum ipsorum creditorum, legatariorum, & fideicōmissariorum absentium, & non venientium, vel mittentium, surrogatis & adhibitis infrascriptis bonis viris de vicinantia & contrata prædicta bonæ conditionis, opinionis, & famæ, & locupletibus, & idoneam substantiam possidentibus secundum formam iuris inuentarium de bonis rebus mobilibus, & immobilibus, iuribus, & actionibus, creditis, & debitis hæreditatis prædictæ, præmisso primò propria manu ipsius Iacobi signo venerabilis sanctę Crucis facere inchoauit, & fecit. In primis quidẽ dixit se inuenisse in bonis & hæreditate prædicta, vt dicuntur esse hæreditatis ꝓdictæ, vnam petiam terræ, &c. Itẽ vnam domum, &c. Item dixit se inuenisse in dicta hęreditate infrascriptas res mobiles, &c. Item dixit se inuenisse dictam hæreditatem obnoxiam, & obligatam ad infrascripta debita seu legata. In primis ad dandum & soluendum ecclesiæ maiori Bon. viginti solidos Bononienses, &c. Et in ꝓdictis legatis & debitis dixit se inuenisse dictam hæreditatem obnoxiã, & obligatam ex forma testa. dicti D. Pę. scripti manu dicti notarij. Item dixit dictam hæreditatem inuenisse obnoxiã & obligatam ad restitutionem vsurarum & malè oblatorũ dicti D. Pe. prout & sicut apparebit de iure ipsum extorsisse, ac teneri, & debere suprascripta de causa. Item dixit & protestatus fuit coram suprascripto iudice, & me notario infrascripto, se in præsenti inuentario vel alio poni, scribi, vel addi facere quicquid ad eius notitiam peruenerit de bonis rebus, & iuribus hæreditatis prædictæ, ac etiam omne aliud, ad quod dictam hæreditatem reperiet obnoxiã & obligatam. Et quia dictus Iacobus est literarũ ignarus, & scribere vel legere nescit, in sui loco surrogauit & elegit D. Paulum & talem notarium, qui pro eo scribere & subscribere se debeat huic inuentario, & omnia & singula faceret, q ipse si legere & scribere sciret, ad validationem hu-

ius inuentatij facere tenetur, eidémq; iniunxit & mandauit præsentib. infrascriptis restib. ꝙ faciat sup scripta. Qui Paulus surrogatus & electus ab eo, vt dictũ est, incontinẽti ꝓ eo & ex mandato pdicto huic inuentario manu ꝓpria se subscripsit, & infrascriptã subscriptionẽ sub infrascriptis verbis fecit, vt statim eius manu subiungitur. In Christi nõie Amen, Anno Dñi, &c. Ego Paulus, &c. de mandato dicti Iac. literarum ignari, et scribere nescientis dico et assero, ꝙ ipse Iac. in ipsa hæreditate dicti Pe. inuenit suprascripta bona, et iura, debita, et credita, vt dicuntur esse hæreditatis pdictæ. Quæ oĩa posuit in infrascripto inuentario. Et ꝙ nulla malignitas ab eo facta vel fienda est, vel fiet, vel per eum remãsit, vel remanebit: quin oĩa bona, iura, debita, & credita hæreditatis prædictæ in hoc inuentario describantur: et sint descripta, et eidem addantur quæcunque alia reperientur. et statim cum ad eius notitiam peruenerit. Et protestor et dico, quòd ad præsens dictus Iacob. nulla alia bona, iura, credita, vel debita inuenit in hæreditate prædicta. Et si quo tempore aliqua alia inueniret, vel inueniet, addet, & scribi faciet huic inuentario, & in eo vel de ipsis nouum inuentarium faciet secundum formam iuris. Acta fuerunt omnia et singula suprascripta per dictum Iaco. & per dictum Pau. notariorum surrogatum, et electum ab eo & eius mandato, ad se subscribendũ eius nomine, & pro eo huic inuentario, vt superius continetur, Bon. in tali loco pſente dño tali iudici, & assessore ad Discũ Vrsi deputato talis D. Potestatis præsentib. P. I. & F. vicinis & de contrata sacti R. dicti hæredis viris optimę conditionis, opinionis, & famæ, locupletib. & idoneas facultates possidentib. adhibitis & surrogatis loco dictorũ creditorũ, legatariorum, et fideicomissariorũ absentium, assentib. & cognoscere dictũ Iac. et in nullo conscios se ab eo factæ vel fiendæ malignitatis circa celandas res, bona iura, credita, et debita hæreditatis prædictæ. Et quoniam omnia in dicto inuentario sunt descripta præsentibus talibus testibus. Ego talis notarius prædictis omnibus interfui, & ea omnia, excepta subscriptione D. P. notar. de mandato ipsius Iac. scripsi, & in publicam eam formam redegi.

Forma

Forma releuationis procuratoris ab onere satisdationis, qui procurator erat absens. Rubr.

ET volens dictus constituens dictum eius procuratorẽ à satisdationis onere releuari. Idcirco futurę promissiõis quã facturus est dictus procu. coram dicto iudice, & quocunq; alio iudice, vel officiali de iudicio sisti, & iudicato soluẽdo. Volens fideiussioni accedere, promisit mihi notario infrascripto, vt publicæ personæ vice & nõe partis aduersæ, & oĩum quorum interest, & intererit, stip. se facturum & curaturum ita et taliter cum effectu, quòd dictus eius proc. attẽdet, obseruabit, et etiam adimplebit, dabit, et soluet aduersariis suis omnia & singula promittenda & conuenienda per eum, etiam ac etiam id, in quo extiterit condemnatus, nisi fuerit prouocatũ. Et pro dicto suo proc. et eius precibus, et mandatis, fideiussorem constituit in omnem casum futuræ promissionis et obligationis & ex nunc prout extunc sic fideiubet obseruare, promittens sub obligatione et hypotheca bonorum suorum & rerũ suarũ.

Forma releuationis procuratoris præsentis. Rubr.

ET volens dictus procurator à satisdationis onere releuari, promisit mihi Pe. natario infrascripto, vt publicæ personæ, stipulanti vice et nomine omniũ, quorum interest, dñm defendere, dolum in defensione non committere, & quod tempore ferendæ sententiæ in iudicio aderit, & omnia soluet, & dabit aduersariis suis quæ in sententia cõtinebuntur, nisi fuerit ꝓuocatũ: sub hypotheca rerũ suarũ. Et pro eo proc. et eius precib. et mãdatis, di. constituẽs fideiussor extitit. Sub obligatione bonorũ suorũ. Rẽnũtiãs beneficio de fideiussorib. & omni alij iuris auxilio. Actum.

Instrumentum institutionis cappellani, siue Vicarij. Rub.

Casus talis est: Quidam rector cuiusdam ecclesiæ sanctæ Luciæ committit vices suas alteri sacerdoti in dicta ecclesia, cuius instrumenti forma talis est.

VEnerabilis vir D. Polonus rector ecclesiæ sanctæ Luciæ suo ꝓprio & principali nomine, & vice, & nomine successorũ suorum, & ipsius, ecclesiæ, Religioso viro presbytero Iac. quondam Petri in dicta, & super dicta ecclesia, et capitulo, et omnibus iuribus spectantibus ad eandẽ in spiritualibus duntaxat, vices suas harum authoritate hinc

ad tot annos comisit, ipsumq; per di. tempus in eadem ecclesia vicarium suum in spiritualib. constituit, et decreuit, promittens eidem presbitero, Iac. stipulan. di. commissionem, constit. & omnia suprascripta firma, &c. vsq; ad terminum prælibatum. Concedens eidem presbitero Ia. pro suo patrocinio et labore quicquid eidem ecclesię et capellano peruenerit ex oblationib, mortuorum funerationib. & aliis ecclesiasticis sacra. ex officio capellani in spirituali bus duntaxat: Saluo, quod si quid laborerio ipsius ecclesiæ in aliqua vltima volunt. relinquetur, id in di. laborerium conuertatur. Versa vice, di. presbiter Iac. promisit solenni stipu. di. D. Polono stipulanti di. modo & nomine in ecclesia ipsa hinc ad di. terminum continuè residere, ibiq; solenniter officia celebrare diuina, necnon parochianis ipsius ecclesiæ in spiritualibus, & omnib. quæ ad di. spectant officium debite respondere. Et soluere pro ipsa ecclesia x. li. ceræ in festo natiuitatis Domini, cum promissione vicissitudinaria de ratihabitione.

Instrumentum dissolutionis societatis quorundam mercatorum. *Rub.*

Casus talis est: Duo contraxerunt ad inuicem societatem ad artem mercationis pannorum: posteà volentes à dicta societate discedere, et se inuicem absoluere à dicta societate: fiet instrumentum hoc modo.

IOhannes ex vna parte, & Petrus ex altera vltro & sponte in plena concordia & voluntate vnanimi existentes, volentes à societate inter ipsos inita, contracta, & habita vsq; modo in arte, & super arte, & mercatione pannorum & aliarum quarumcunq; rerum spectantium ad di. artem discedere, & illam penitus et totaliter annullare, reuocauerunt, et cassauerunt omnem societatem, seu societatis foedus pactiones, conuentiones, & oblig. inter ipsos, et a se ipsis vicissitudinariè initas, & conuentas in di. et super di. arte & mercatione pannorum, & aliarum rerum ad ipsam artem quouis modo pertinentium: siue super quacunque alia re et negotiatione di. vel facto ex quocunq; instr. seu scriptura publica: vel priuata ipsorum, seu cuiusuis alterius manu scripta, ipsam, s. scripturam tam pub. quàm priuatã, &in-

& instr. vnum & plura irritantes in totum, et nullius mandantes esse efficaciȩ, ac valoris, et liberantes, et absoluentes se inuicem ab oib. et singulis promissionib. conuentionibus, & obliga. inter se & à seipsis factis vicissim occasione prædi. deducentes prædi. obliga. seque inuicem liberantes, & absoluentes per Aquilianam stipu. præcedentem, & acceptilationem subsequentem legitimè & immediatè interpositas, & remittentes etiam sibi inuicem omnia iura & actiones reales & personales, vtiles & directas, & quascunque alias sibi inuicem spectantia, & spectantes occasione supradicta, cum promissione, &c.

Instrumentum immunitatis. *Rubrica.*

AMbrosius de Mediolano comparuit coram spectabili & egregio viro D. tali potestate Mutinæ pro illustrissimo et excellentissimo D. D. Nicolao Marchione Estensi, &c. dicens quòd ipse Ambr. nuper venit de territorio Medio. ad standum et habitandum in villa Sorbariæ district. Muti. pro Mezadro, & in domo do. Petri, humiliter instās & petens sibi & familiæ suæ concedi debere beneficium decemnalis exemptionis, quæ conceditur forēsib. venientibus de alio districtu ad standum & habitandum in ciuitate, vel districtu Mutinæ. Qui Do. Potest. audito di. Ambr. & delato eidem iuramento, qui iurauit corporaliter ad sancta Dei Euang. manib. tactis scripturis, se nihil immobile possidere in ciuitate vel districtu Mutinæ. Et quod erit fidelis seruitor Illu. Do. nostri, & obediens suis & cōis Mutinæ officialib. eidem Ambr. præsenti & recipienti ꝓ se & sua familia tota concessit, atq; dedit di. beneficium dictæ exemptionis duraturæ per tempus x. anno. proximè futurorum secundum formam prouisionis communis Mutinȩ & literarum Illust. Domini nostri. Mandans mihi notario infrascripto, vt de his præsens conficiam documentum. Actum Mutinæ, &c. Ego talis, &c.

Instrumentum collationis rectoria. *Ru.*

NOs Thomas Dei & Apostolicæ sedis gratia Abbas monasterii Nonantulani, ac capi. & conuentus eiusdem, dilecto nobis in Christo do. Barthol o filio quondam Nannis de Mattaleto, Parmensis diœcesis, salutem in Domino Cùm rectoria ecclesiæ sancti Martini de Situla Mutinen.

diœcesis vacet ad præsens pp mortem do. Acti olim presbiteri & rectoris ecclesiæ prædi. & vltimi rectoris di. ecclesię. Idcirco nolentes quod di. ecclesia ob defectum rectoris patiatur in spiritualib. detrimentum, & in temporalibus sustineat læsioně, di. ecclesiam sic vacantem, seu quocunque modo vacare contigerit, aut vacet collationem dicti monasterij pleno iure spectantem cum oīb. iurib. & pertinentis suis vice & nomine di. monasterij et can. et conuentus eiusdem, ac tanquam Abbas prædi. et omni modo, via; iure, et forma, quib. melius possumus, tibi do. Bar. prædi. conferimus, et te de eadem rectoria etiam prouidemus, téque præsentem, et humiliter acceptantem, per librum, quem nostris tenemus in manibus præsentialiter inuestimus, curam et administra. ipsius ac omniumbonorum spiritualium, et tẽporalium eiusdẽ tibi plenario iure comittentes. Recepto à te prius do. B. corporali iuramẽto, quod bona di. ecclesiæ non alienabis, et alienata pro posse tuo recuperabis: ipsam ecclesiam ad honorem et statum nostri Abb. Nonantulani monasterij, ac capi. et conuentus eiusdem tenebis, et iurisdi. dicti monasterij non submittes alicui. Collectas tibi ratione di. ecclesiæ per nos vel successores nostros imponendas, in termino assignando persolues, di. ecclesiam in manib. alicuius, nisi in nostris manib. vel successorum nostrorum, non renuntiabis. Constitu. di. monasterij plenariè obseruabis: omniáq; alia facies, quæ de iure facere, et exercere, ac obseruare debetis. Mandantes tibi de cæterò de fructibus, reditib. prouentib. et obuentionib. vniuersis integrè responderi. Et vt præmissa collatio suum debitum sortiatur effectum, tenore præsentium committimus tali, &c. quatenus te vel procu. tuum in tenutam, et corporalem pos. di. ecclesię, ac omnium bonorum & iurium spiritualium, et temporalium ad præfatam ecclesiam spectantium, et pertinentium ponat, et ducat secundum iuris ordinem, &c. Actum Mutinæ, &c. præsentibus talibus, &c. Et in tali millesimo, &c. Ego talis, &c.

Instrumentum precariæ. *Rubrica.*

DOminus Thoams in iure Canonico Licentiatus, Dei & Apostolicæ sedis gratia Abbas monasterij sancti Syluę

Syluestri de Nonantula ad Romanam ecclesiam nullo medio pertinenti, ordinis sancti Benedi. Mutinen. dioecesis, pro se et suis successoribus, et vice, et nomine dicti monasterij, ac capituli, et conuentus eiusdem monasterij precario, et emphyteotico iure concessit, locauit, et renouauit Nanni filio quondam Marcheselli Puppi de redato, dioecesis Mutinen. ibidem præsenti, stipulanti, et recipienti pro se, et vice, et nomine Iacobi et Gerardi eius fratrũ, stipulanti recipienti pro ipsius Nannis et dictorum Iaco. & Ger. filiis et nepotibus, masculis liberis, et legitimis ex ipsis descendentibus, quos si non habuerint, vel si habuerit, et penitus defecerint, tunc deueniet in filias, et neptes eorum liberas et legitimas: quæ viros liberos et legitimos accipiant, et res patrum possideant vsq; in ipsorum Nannis, Ia. & Ger. fratrum tertiam generationem expletam: quia expleta infrascripta petia terræ cum omni suo melioramento liberè reuertatur, et dimittatur sine aliqua molestia, et contradi. personæ di. Monasterio Nonantulano, cuius est proprietas, et dñm vtile et directum, prout di. Nannes ibidem in præsenti et in præsentia di. Do. Abba. mei notarij, et testium infrascriptorum dixit, asseruit, ac sponte contentus, & confessus fuit, ac etiam publicè recognouit quandã petiam terræ. positam in curia Nonantulę, in villa Reducti, in loco di. patela xx. bob. cum dimidia, vel quantacunq;, sit confin. ab vno latere via cõis, ab alio Dominicus de Appaturis, ab aliis duob. iura di. monasterij: Ea, videlicet, ratione, & pacto, quòd di. Nannes, Iac. & Gerar. fratres, et sui filij, et nepotes, et vt superius di. est, habeant, teneant, et possideant di. petiam terræ, et eis liceat posses. ipsius ingredi propria autho. quandocunque deinceps faciendo de fructibus, et reditibus ipsius sine molestia, et contradictione personæ, cum omni suo melioramento, quicquid voluerit vsque in ipsorum Nannis, Ia. et Ger. tertiam generationem expletam, si iustè et rationabiliter petiit. Ita tamen quod non habeant licentiam, nec potestatem ipsam petiam terræ in totum, vel in partem vendendi, alienandi, obligandi, permutandi vel modo aliquo transferendi, nisi secundum tenorem præsentis præcariæ, videlicet, in minoribus, vel coæqualibus per-

ſionis, non autem Comitibus Nobilibus Militibus Capitaneis, Valuaſorib. Seruis, Religioſis perſonis nec villis, p quas ius di. monaſterij modo aliquo minuatur. Quod ſi fecerint, vel ceſſauerint per biennium in ſolutionem penſionis infraſcriptę ratione vel cauſa, aut non denuntiauerint vend. ſi vendiderint: aut illud, quod iuxta tenorem pſentis præcariȩ fecerint de di. petia terræ infra vnius menſis ſpatium, extunc proximè futuri di. Do. Abbati, aut eius ſucceſſorib. ſeu eius Vicario, aut Camerario monachorũ di. monaſterij, cadant penitus ab omni & toto ſuo iure, nõ obſtantib. aliquib. ſtatutis prouiſionib. cõſuetudinibus vel reformationib. factis, vel fiendis per cõia Bo. Ferrariæ, vel Mutinæ, & aliorum quorumcunq; locorum, aut priuilegiis aliquib. eis conceſſis, vel concedendis, ac pactis, et compoſitionibus quæ dicuntur eſſe inter cõe Mutinæ, & monaſterium antedi. Quib. omnib. & ſingulis expreſſè renuntiauit, & tunc in eo caſu liceat, & licitum ſit di. Do. Abbati, & cuilibet nomine di. monaſterij ex pacto, et certa ſcientia inter ipſas partes inito incontinenti, vel quandocunq; ſibi placuerit di. petiæ terræ ſua propria autho. ingredi poſſ. & eandem apprehendere corporalem, & de ipſa, ſicut de aliis, facere, & diſponere tanquam de rebus propriis di. monaſterij, lege, ſtatuto, vel iure aliquo non obſtãte. Reddant inſuper, & perſoluant pro omni affictu, & reditu, et prouentu di. petiæ terræ di. Abbati, & ſuis ſucceſſorib. aut cui commiſſum fuerit, in di. monaſterio annuatim in feſto ſanctæ Mariæ de menſe Martij cuiuſlibet anni pro qualibet bobulca di. petiæ terræ duos denarios paruos Bo. currentes, & expendibiles pro tpe pro penſione, & nomine penſionis. promittens di. do. Abbas nomine quo ſuprà, di. Nanni præſenti, ſtipulanti, et recipienti, pro ſe, et vice, et nomine Iac. et Gerar. eius fratrum, et, vt ſuprà di. eſt, di. petiam terræ ab omni homine, perſona, cõi, collegio, capi. et vniuerſitate legitimè defendere, authorizare, & deſbrigare, in iudicio, et extrà, ſi iuſtè et rationabiliter petiit. Et hæc omnia promiſerunt di. partes inter ſe adinuicem, et viciſſim perpetuò firma, et rata habere, tenere, attendere, et obſeruare, et non contrafacere, vel venire per ſe, vel alium aliqua ratione, vel cauſa, de

de iure, vel de facto: Sub pœna x. lib. Muti. stip. promissa. Item reficere, restituere sibi adinuicem omnia & singula damna, & expensa s, ac interesse litis & extra. Pro quibus omnibus & singulis suprascriptis firmiter attendendis, obseruandis, & adimplendis, dictæ partes obligarunt sibi adinuicem, videlicet, dictus Dominus Abbas bona dicti monasterij, & dictus Nannes omnia sua, & dictorum Iacobi & Gerardi eius fratrum bona, tam habita quàm habenda. Et voluerunt dictæ partes, & me notarium infrascriptum rogarunt, vt de prædictis duo conficerem instrumenta vnius & eiusdem tenoris: vnum, videlicet, pro vtraque partium prædictarum.

Actum, &c. Ego talis, &c.

Instrumentum renuntiationis. *Rub.*

ANte præsentiam præfati Dom. Abbatis accesserunt Do. Giselina & Iuliana sorores, & filiæ quondam Iaco. de Spicialibus de Mutina, & spontè, & ex certa scientia per se, & suos hæredes renuntiarunt in manibus præfati Do. Abbatis stipulan. pro se & suis successoribus, & vice, & nomine dicti monasterij Nonantulani, capituli, & conuentus omnium earum iuri quod habebant, vel quomodolibet habere poterant, & possunt, in quadam petia terræ, &c. vigore & occasione concessionis factæ eisdem Dominabus, &c. seu aliqua quacunque ratione vel causa. sentientes ipsæ dominæ, & vtraq; earum, quòd ipse do. Abbas nomine di. monasterij decæterò possit de ipsa petia terræ suam omnimodam facere voluntatem alteri in precariam concedendo pro se, & vice, & nomine di. monasterij retinendo. Et omnia alia & singula faciendo, prout & sicut ei placuerit & videbitur. Et sicut de aliis propriis facere pôt. Et prædictam renuntiationem, & omnia & sing. suprascripta promiserunt di. dominæ di. D. Abbati præsenti, & vt suprà stipulanti, perpetuò firma, & rata habere, tenere attendere, obseruare, & adimplere, & in nullo contrafacere, vel venire per se, vel alium aliqua ratione vel causa, de iure vel de facto, Sub pœna x. lib. Muti. stip. promissa: qua soluta vel non, rata maneant omnia & singula suprascripta. Item reficere, & restituere omnia, & sing. damna, & expensas ac interesse litis, & extrà, &c.

Instrumentum relictæ certæ quantitatis pecuniæ nomine dotis ad voluntatem alicuius qui augmentauit dotem. Rub

Casus talis est: quidam fecit testa. et instituit Peregrinã suam filiam sibi hæredẽ in mille libris, cùm nupserit, persoluendis, et in pluri, et in minori pecuniæ quant. prædi. secundum dispositionẽ, et ad volunt. Do. Pauli. Di. verò D. paulus volens addere doti di. dominæ (quia ætatis nubilis erat) addidit libras quinque, et fit instrum. hoc modo.

VErum est dominum talem testa. fecisse. scriptum manu talis notarij: In quo instituit Peregrinam eius filiam sibi in mille lib. Bo. hæredem, cùm nupserit, persoluendis: et pluri et in minori quantitate prædi. ad volunt. Do. Pauli, videlicet, cùm ipsa domina Peregrina ætatis nubilis foret. Videns nominatus D. Pauli di. D. Peregrinam non posse cum di. quantitate pecuniæ sibi in di. testa. relicta, decenter et commodè iuxta honoris sui exigentiam maritari, eò quòd maiores solitò dotes dantur: et quia etiam cõportare pôt ipsius dñi talis hæreditas, et facultas, ex auth. super his à di. testatore sibi tradita, et concessa, laudauit, voluit, et mandauit, quòd per tales fratres ipsius peregrinę & hæredes di. testatoris fiat additio v. lib. Bo. de bonis hæreditatis prædi. instit. et legato prædi. mille lib. Bon. Quę quantitas tota debeat solui et tradi D. Martino dotis nomine, et pro dote ipsius dominæ pro matrimonio inter eam et di. D. M. contracto: ita tamen quòd ipsa Do. Peregrina liberet, et absoluat, et liberare et absoluere debeat per legitimum instr. cohæredes et fratres suos à di. institu. siue legato mille lib. Bo. et ab omni eo, quod ad eam spectaret, vel spectare posset in bonis dictorum fratrum cohęredum suorum nomine et occasione dicti testamenti, et successionis dicti quondam Domini talis patris sui, seu alia quacunque de causa. Mandans, &c.

Alia forma literæ testimonialis pulchra. *Rubrica.*

VNiuersis et singulis præsentes literas inspecturis, salutem. Quamuis veritas per se ipsa elucescat, clariorem tñ transit in lucem, si testimonio præsidentium locorum, quorum interest, adiuuetur. Cùm itaque circunspectus vir Ant. noster ciuis notarius pręlibatus, scripserit rogatus, et

publi

publicauerit pręsens instr.procuratus,anno,indict. et die prædi.quòd instr.fortè differetur ad partes,in quib.de notariatu di.Ant.notitia non habetur.Nos igitur,&c.ipsum instr.approbantes testamur,et fidem facimus,qualiter di. tempore in ipso instr.contento,et antè,et nunc di.An.fuit &est publicus Imperiali auth.notarius:et pro publico notario habetur ab omnib.notis suis,et à nobis, et quòd ipsum instr.fuit scriptum,subscriptum, et proprio signo signatum,et solennizatum manu propria ipsius An. eiusq; scripturis vt publici,practici,prudentisq;,ac legalis notarij plena fides adbibetur.In quorum fidem præsentes literas fieri per infrascriptum no.nostrum nostriq; sigilli iussimus impressione muniri. Datum,&c,Anno Domini,&c.

Forma subscriptionis,quādo notarius rogatus de instr. committit illud scribi. Rubri.

SI notarius rogatus de instru.committit ipsum instrum. de schedis,rogationibus,et scripturis suis publicis, et authenticis sumi et exemplari in publicam formã. Talis forma in subscribendo seruanda est.Primò notarius exemplificans se subscribit hoc modo,et his verbis apponendo signum in prin.nominis.Ego Augu.no. &c. Suprascripta omnia et singula fideliter et legaliter scripsi, sumpsi, et exemplaui,ex schedis,rogationib.et scripturis publicis,et authenticis infrascripti Ser Albrigi notarij de eius iussu: quòd facere potui secundum formam prouisionis cõis Mutin.seu collegij artis notariorum di.ciuitatis Mutin. super hoc editæ et confirmatæ per Illust. Do. nostrum M. Signumq; meum in principio mei nominis apposui consuetum.Ego Albricus notarius,&c.Suprascriptis omnib. & sing.in di.instr.descriptis præsens fui,et ca rogatus scribere in scripturis,et schedis meis publicis et originalibus publicè et authenticè scripsi: eaque de ipsis scripturis et schedis leuari et exemplari feci per suprascriptum Augustinum notarium publ.et in collegio notariorum Mutin. descriptum,quod facere potui secundum formam prouisionis,vt supra di.est in pręcedenti subscriptione:et in fidem præmissorum hic me subscripsi.Signumque meum Tabellionatus in capite mei nominis apposui consuetum.

Instrumentum venditionis vnius sclauæ. Rub.

SEmpronius per se & suos hæredes sub iugo perpetuæ seruitutis dedit & vendidit Caio vnam eius Sclauam de genere Rubeorum ætatis annorum xiij. vel circa, vocatam Nastasiam, sanam & integram de persona, et de omnibus suis membris occultis, & manifestis, et à morbo secundum vsum Venetiarum, amodò exinde cum plena potestate dictam Sclauam habendi, tenendi, dandi, vendendi, barattandi, & quicquid aliud placuerit eidē de dicta Sclaua faciendi sine contradictione mundi. Et hoc pro pretio ducatorum xl. auri: quod dictus emptor soluit, &c. Et promisit dictus venditor decæterò eidem emptori de dicta Scla. litē quæst. vel molestiam vllam non inferre, nec inferenti consentire: Imò dictam Sclauam à quacunq; persona cōi, collegio, capitulo, & vniuersitate legitimè defendere authorizare, & desbrigare omnib. suis expensis. Sub pœna, &c. Sub oblatione, &c. Refectione, &c.

Instrumentum donationis factæ inter viuos à muliere habente virū, extraneo coram iudice hoc approbante. Rub.

IN Christi nomine, Amen. Anno Circuncisionis eiusdem M. ccccxxxiij. indictione xj. die xiij. mensis Augusti. Cōstituta personaliter corā egregio, & sapiente Legum Doctore D. Iulio de Cæsis de Mutina honorabili vicario Dñi Potestatis ciuitatis Regij pro tribunali sedente ad suū solitum banchum iuris pro iure reddendo positum in sala magna palatij noui cōis Regij, honesta Do. Anto. filia nobilis viri Bonacursij de Plaude, & vxoris quondā Bonleonis de Canosa olim sui primi viri: et nunc vxor Ser Anto. de Moleto, dicti de Monzano, ciuis Regij, de vicinia sancti Thomę: ac mater legitima & naturalis et hæres, vt dixit, et protestata fuit, ab intestato quondam spectabilis viri Ioan. de Canosa olim sui et dicti quondam Bonleonis viri sui legitimi, filij legitimi & naturalis defuncti ab intestato in præsentia, et voluntate, deliberatione, & consensu prædicti Ser Ant. viri sui præsentis & consentientis insinuauit, expresit, declarauit præfato dño Vicario, vt suprà sedente pro tribunali, mihique notario & testibus infrascriptis, quod ipsa D. An. heri in præsentia dicti sui viri ex certa scientia dedit, tradidit, & donauit, et titulo et ex causa donationis

inter

inter viuos cessit nobili viro Beltrando de Tintes ciui Regiensi, viciniæ sancti Thomæ præsenti & recipienti oĩa et singula iura, et actiones, ac bona tam mobilia quã imobilia dicti quondã Io. de Canosa olim filij sui, et ad ipsum quomodocũq; spectantia cũ adhibitis substantialibus, et clausulis, et pactis, conditionib. promissionib., et iuramẽtis, de quib. omnib. et singulis clarius, et per ordinem constat publico instr. dictæ donationis, et cessionis iurium inde rogato et scripto per Ioan. de Bonzagnis no. Regij, año et indictione præsentib., die verò xij. mẽsis Augusti. quod quidem instr. ad maiorem contentorum in eo declarationẽ, et insinuationem præfato dño Vicario, vt suprà, sedente, et coram eo exhibuit, produxit, et præsentauit. Et ꝙ ipse dñs Vicarius, vt suprà, sedens ad ipsius Do. Anto. et dicti Beltran. donatarij etiam ibi præsentis petitionem et instantiam legit, et intellexit. Ac insuper ipsa dña Anton. donatrix antedicta ad maiorem roboris firmitatem constituta, vt suprà, coram ipso D. Vicario, vt suprà sedente: in præsentia et voluntate dicti Ser. Anton. viri ratificantis, approbantis, emologantis, atq; confirmantis, ac ad abundãtem cautelam renouans, et de nouo faciens cum illismet pactis et conditionibus in dicto instr. contentis hãc ipsam donationem, et iurium cessionem, necnon dictum instru. superinde confectum, et omnia, et singula in ipso contenta eidem Beltrando præsenti et recipienti. Et ipse Beltran. cum ipsa rogauerunt ipsum D. Vicarium, vt suprà, sedentem, et me notarium: quatenus hãc donationem et cessionem, et omnia & singula in ea contenta, et suprà et infrà scripta faciat poni, et ponam ego no. in actis et inter acta banchi et tribunalis ordinarij cõis Regij, et præfati D. Vicarij & mei notarij et huiusmodi donationis coram ipso, et ipsi, et eius officio insinuatæ, et confirmatæ, ac renouatæ, vt suprà, suam et communis Regij authoritatem interponere dignetur, et velit, atq; decretum, ad ipsius donationis et cessionis maiorem validitatem, et roboris firmitatem. Qui Do. Vicarius, vt suprà, pro tribunali sedens, visa, audita, et intellecta suprascripta donatione, et iuriũ cessionis vt suprà, per dictam D. An. dicto Beltran. visóque suprascripto inst. superinde celebrato, et omnibus, et singulis

in ipso contentis, visaq; ratificatione, confirmatione, et renouatione dictarum donationis, et iurium cessionis, vt supra, coram ipso facta eidem Beltran. per dictam D. An. Visaq; petitione ipsorum dominæ An. et Beltran. de qua supra visisque et maturè ponderatis omnibus et singulis, quæ in præmissis, et circa præmissa vidéda et examináda fuerunt, causa legitimè cognita, et matura cum deliberatione prædictis omnibus et singulis suam et communis Regij autho. interposuit et decretum. Rogans me notarium, vt de prædictis omnibus et singu. publicum conficiam instrumentum ad sensum cuiuslibet sapientis, et inter acta mea publ. banchi et tribunalis pdicti ponã et habeã, &c.

Instrumentum societatis & accumulationis bonorum in bona forma facta inter minorem, & infra. Rub.

NIcolaus Romanus minor annis 25. maior tamen annis xviij carens curatore generali et speciali, cum autho. cuius contrahere possit. Constitutus personaliter coram p. Scha. iudice pro tribunali sedente, &c. In quem Dñm iudicem tanquam in suum iudicem competentem idem Nico. consensit, et consentit, et iurisdictionem prorogauit, et prorogat, cum omni debita reuerentia petiit, et petit ab ipso D. iudice, et per ipsum eius officiũ quod implorat sibi Nicol. minori antedicto curatore carenti in curatorem sibi dari constituit et decernit Rolan. ibi præsentem et consentientẽ specialiter, nominatim, et expresè ad authorandum, et consentiendum, et suam autho. et consensum præstandum, ac interponendum infrascripto contractui societaris, promissionis, et accumulationis, et bonorũ obligationis, quẽ ipse minor incontinenti facere vult et intendit, factis multis et diuersis consiliis, et deliberationib. et tractib. cum Ioan. & Martino fratribus suis: attento ꝙ virtus simul coadunata crescit. Vnde ipse Do. iudex sedens, vt supra, visa et audita suprascripta petitione coram ipso facta per dictum Nicol. spontè et ex certa scientia, annuens iustis petitionib. dicti Nico. et volens, quantum sibi est possibile, prouidere indemnitati, et saluti dicti minoris et bonorum suorum cum maxima iuris cognitione omni modo, &c. Dedit, constituit, creauit, et ordinauit dictum Ro. ibi præsentem, et præsens mandatum spontè suscipientem

entem curatorem, et procuratorem legitimũ dicto Nicol. minori suprascriptis et infrascri. oĩb. dicẽs: Esto proc. bonis dicti Ni. minoris, et vtilia ipsius facito, et inutilia prætermittito: et ipsum minorẽ indefensum nõ derelinquas. Qui Ro. postq̃q̃ datus fuit curator, vt suprà, ꝓmisit di. Ni. minori, et di. D. iudici, et mihi no. infrascripto, vt pub. personę præsenti stip. et recip. nĩe et vice oĩm et singulorũ, quorũ interest, et interesse potest, aut intererit in futurum, et etiã iurauit ad sancta Dei Euang. manibus tactis scripturis in manibus dicti Do. iudicis seden. vt suprà, et dictum iuramentum præstantis, vtilia dicti minoris facere, et inutilia prætermittere, et ipsum minorem indefensum, et eius bona indefensa non relinquere, et omne onus pro ipso minore, cùm necesse fuerit, et opportunum, et dicto R. pro vtilitate dicti minoris videbitur, et placuerit in se suscipere, et ipsum adultum, et eius res et bona saluum, saluas, et salua facere: et si quid ad eius manus peruenerit de bonis & reb. ipsius minoris, de eo eidem minori bonam reddere rationem cum reliquorum præstatione. Et pro prædictis omnib. et sing. firmiter attendendis, et obseruandis obligauit ipse curator dicto Do. iudici, dictoq; minori, et mihi no. infrascripto, vt publicæ personæ omnibus stip. vt suprà, se suósq; hæredes, et omnia sua bona mobilia et immobilia præsentia et futura. Et renuntiauit dictus curator excep. non factorum et non promissorum omnium et singulorũ suprascriptorum, actioni in factum et exceptioni doli mali, cõdictioni sine causa, vel ex iniusta, ficta, falsa, seu nulla indebitè, vel ꝑ errorẽ, feriis quibuscũq;, fori priuileg. et omni alij suo iuri legum, statutorum, decretorum, et prouisionum auxilio, beneficio, et fauori, quo, vel quibus, aut auxilio quorũ contra prædicta vel aliquod prædictorũ facere, vel venire posset, aut se tueri posset, nunc vel in futurũ quomodocunq;, et qualitercunq;. Pro quo quidem Ro. curatore, et eius precib. et mandatis, et instantia fideiussit, et fideiussor extitit Ant. qui se in hoc principalem constituẽs promisit pacto solenni stipulatione vallato se facturum et curaturum cum effectu, omni exceptione remota, quod dictus curator attẽdet, et obseruabit omnia & sing. superiꝰ promissa per ipsum sui Ant. de suo attendere et obseruare

promisit. Et renunciauit omni beneficio de fideiussorib. et mandatorib. et epist. diui Adriani, et omni alij suo iuri legũ, statutorũ, decretorum, et promissionũ auxilio, beneficio, et fauori, quo vel quib. aut auxilio quorũ contra prædicta, vel aliquod prædictorum facere, vel venire posset, aut se tueri vellet, nunc vel in futurum: quib. omnibus expressè renuntiauit, et renuntiat. quib. omnib. vt supra, sic peractis coram suprascripto Do. iudice, ipse Do. iudex causa cognita, suam et cõis Regij autho. interposuit, cum decreto. Mox post prædicta et incontinenti, et sine vllo interuallo dictus Nicolaus minor ex vna parte in præsentia, et cum autho. et decreto, et non consensu dicti D. iudicis, et dicti curatoris sui præsentium, authorantium, et consentientium ex vna parte, Ioan. & Mar. ex altera per se et suos hæredes purè, libere, scienter, et ex certa scientia, animis deliberatis, et non vi, neq; metu, ac nullo iuris vel facti errore ducti. Attendentes et considerantes puram dilectionẽ pacem et amorem, quem gesserunt insimul, et considerantes, quòd omne regnum in se diuisum desolabitur: et considerantes, quòd virtus vnita crescit. Omnes insimul deuenerunt, et deueniunt ad infrascriptã societatẽ generalem, vnionem, et bonorũ cõmunionẽ, et accumulationẽ toto tempore vitæ ipsorũ, et cuiuslibet ipsorũ duraturã, videlicet, q̃a cõmuni cauerunt, et cõmunicata esse voluerunt inter se et suos hæredes omnia ipsorũ, et cuiuslibet ipsorum bona mobilia, et imobilia, p̃sentia et futura: iura, et actiones: ita vt amodò, quòd omnia bona, tam quæ habent ipsi, vel alter ipsorum nunc: vel in futurum habebunt vndecunq; acquisita vel acquirenda, tam in lucris ipsorum, et industriam personarum ipsorũ, et ex successionib. quibuscunq;, tam ex testa. quam ex intestato: et sine testa. vndecunq; eisdem, vel vni ipsorum prouenientib. vel alio modo sint, & esse reperiantur ipsorum fratrum, & ad ipsos perueniant, & spectent, & pertinent æquis portionib. ad ipsos fratres, & suos hæredes: nulla habita differentia inter ipsa. Et hoc ideo, quia sunt, & esse volunt: & intẽdunt in ipsis omnib. bonis vndecunq; quæsitis, vel acquirendis, tam ex lucris personarũ: quàm ex successionib. & prospera fortuna, &, vt supra, socij oium bonorũ. Promittentes dictæ

partes

partes sibi adinuicē, ac mutuò & vicissim & versa vice solē-nib. stipu. hincinde interuenientib. se gerere & haberi, ac operari fideliter, ac bona fide omni extraneo intellectu re iecto tanquam socij & participes omnium suorum bono. hoc etiā intellecto & habito inter ipsos fratres; quòd quidem vsusfructus cuiusdam domus cum iuribus suis relictæ per Do. Agnetem dicto Ioan. in suo vltimo testa. cum certis conditionib. in ipso contentis, qui spectet, & pertineat ad ipsum Ioan. vigore dicti testa. & omni exceptione remota cōis ipsorum fratrum, & ad ipsos spectare debeat de voluntate & consensu dicti Io. ac si vsusfructus ipsius domus: & ipsa domus legata fuisset dict. trib. fratrib. Quæ societas oīum bonorū duret & durare debeat per pactum inter dictos fratres toto tēpore vitæ ipsorum fratrū. Et si aliquis ipsorum fratrū vellet venire ad diuisionem dictorū bonorū, vel prouocaret aliū vel alios fratres ad diuisionē, vel diceret, aut dicere vellet se habere meliora & potiora iura in bonis ipsorum fratrum, vel alterius ipsorum quoquomodo, iure, ingenio, vel causa, vel aliqualiter infringere præsentem bonorum societatem, et præsentē cōtractū, vel aliqua in eo contenta, quòd eo casu adueniente ipso facto vel attentato. Ipse talis frater sit sua portione et iure priuatus, ꝙ sua portio, et ius suum ipsum ipso facto perueniat, et spectet, ac spectare debeat ad ipsos fratres, seu ad ipsum fratrē, qui stare voluerint in societate prędicta. Et similiter si contigerit, ꝙ Deus auertat, aliquē ipsorum fratrū velle dissipare, vel dissipare incœperit, vel abuti aliquo ipsorum bonorum, quod ipse talis ipso facto vel tentato sit exclusus, & nullum ius habeat in dictis bonis vel altero ipsorum quia sic actum extitit, & conuentum inter ipsas partes pacto solenni stipu. vallato. Promittentes dictæ partes sibi adinuicem, mutuò, ac vicissim: et versa vice in præs. & cū auth. et decreto ac cōsensu suprascriptis solēnib. stipula. hincinde interuenientib. litē, quæst. ac cōtrouersiā sibi ad inuicē nō inferre, nec inferenti consentire, et diuisionē aliquā nō petere. Et dictus Nic. minor restitutionē aliq̃ vel aliꝙ beneficiū restitutionis in integrū contra præmissa & infrascripta, vel aliquod ipsorum non impetrata occasione minoris ætatis, val alicuius læsionis, vel enormis dam-

ni: etiam occasione alicuius socij risozi, nec aliq̃ diuisionẽ fructuum fieri petere quoquo modo, solennib. stip. hinc. inde interuenientib. Quæ oĩa & singula suprascripta et infrascripta promiserunt, et solẽniter cõuenerunt dictæ partes sibi adinuicem, mutuò, ac vicissim: et versa vice in præsentia & cum auth. et decreto, ac cõsensu suprascripto, Ac etiam iurauerunt ad sancta Dei Euang. manib. tactis scripturis in manib. dicti dñi iudicis differentis perpetuò firma, & rata habere, tenere, attendere, & obseruare, et nullo tempore contrafacere, vel venire per se vel alium vel alios aliqua ratione, vel causa, de iure, vel de facto, sub pœna dupli valoris, & æstim. ipsorum bonorum, quæ pro tempore fuerit sibi adinuicẽ solẽnib. stipu. hincinde interueniẽtib. in singulis capitulis presentis contractus insolidum p̃missa. quæ pœna toties cõmittatur & exigi possit à parte prædictis, vel aliquo prædictorum contrafaciente, quoties in aliquo fuerit contrafactum: & ipsa pœna soluta vel non, rata nihilominus et firma maneant omnia et singula suprascripta et infrascripta. Itẽ reficere, et restituere sibi adinuicẽ, ac mutuò, ac vicissim omnia et singula damna, expẽsas, et interesse, quæ vel quas vna pars occasione, culpa, vel defectu alterius faceret, aut pateretur in lite vel extra, de q̃b. stare promiserunt sibi adinuicem nudo et simplici verbo agentis absq; sacra. vel vllo alio onere probationis. Et renunciauerunt in hoc l. si conuenerit. ff. de iu. om. iu. & l. j. & l. ij. ff. de iu. Subiicientes exnunc prout extunc dictæ partes, et quelibet ipsarum virtute præsentis iuramẽti. Et pro obseruatione omnium suprascriptorum iuri et iurisdictioni dñi Episc. Regien. eiúsq; vicario, et cuiuslibet alterius iudicis tã ecclesi. quàm secularis. Pro quib. omnib. & singu. firmiter attendendis, et obseruandis, dãnis, pœnis, expensis, et interesse reficiendis obligauerunt dictæ partes sibi adinuicẽ, mutuò, & vicissim, sese, suosque hæredes, & omnia ipsorum bona mobilia et im̃obilia, præsentia & futura: etiã ea, quæ nõ cadunt in generali obligatiõe: vt sunt supellectilia domus, et vestes à dorso. Quæ bona vna pars pro altera & altera pro altera constituit nomine precario possidere vsq; ad plenam & integram obseruãntiã omnium prædictorum. Et renuntiauerunt dictæ partes certificatæ

catæ

cata prius ad earum, et cuiuslibet earum, claram intellig. de omnib. & sing. suprascriptis & infrascriptis iurib. & eorum effectib. sibi competentib. sibi adinuicem, mutuò, & vicissim: & versa vice exceptioni non factæ dictæ societatis, & vnionis, & cõmunicationis, & non factorum & non promissorum omnium, & singulorum suprascriptorum rei quę non sic gestę vel aliter vel malæ gestæ, in factum actioni, & exceptioni doli mali, condictioni sine causa vel ex iniusta causa, ficta, falsa, seu nulla, ferijs quibuscunq;, & fori priuilegio, & cuilibet beneficio restitutionis in integrum, & cuilibet legi de diuisionib. loquenti, & maximè l. si conuenerit. ff. pro so. & l. Lucius. ff. fa. er. & l. fi. C. cõ. diui. & omni alij eorum iuri, legum, statutorum, decretorum, & promssionum auxilio, beneficio, et fauori. Quib. omnibus sic vt suprà solenniter factis coram dicto d. Iudice sedente, vt suprà. ipse dominus iudex cum maxima iuris cognitione suam & communis Regij autho. interposuit pariter et decretum. Actum, &c. Ego talis, &c.

Quędam alia renuntiatio sub hac forma, *Rub.*

ET renuntiauerunt dictę partes sibi vicissim, videlicet, dictus locator excep. non factæ dictæ locationis & concessionis affictus, & dicti conductores, & vterq; ipsorum insolidum exceptioni nõ factæ cõductionis & promissionis affictus: & ambæ partes exceptioni non factorum & nõ promissorum sibi vicissim omnium suprascriptorum modis, formis, & ex causis suprascriptis, et pactis et conditionib. suprascriptis: Necnon prædicti conductores nouarum constitutionum, et epist. diui Adriani beneficio de fideiussorib. et de duob. vel pluribus reis debendi: et omni alij eorum iuri & legum auxilio, quo vel quibus contra prædicta vel aliquod prędictorum facere, vel venire possent, &c.

Instrumentum collationis ecclesia habentis curam animarum. *Rubr.*

IN nomine dñi, Amen. Anno eiusdem M.cccc. die xv. mẽsis Aug. indictione x. Vocante siquidem ecclesia curata sancti Bartho. ciuitatis Regij per mortem quondam domini Iacob. de populis olim vltimi rectoris dictæ ecclesiæ. Et ideo reuerendus in Christo pater Do. D. Tebaldus de Sesso Dei & Apostolicæ sedis gratia episcopus Regien. & prin-

ceps. Volens et intendens prout de iure tenetur, et debet indemnitati ipsius ecclesiæ vacantis totaliter prouidere, maximè ne ipsa ecclesia in spiritualib. et in tẽporalib. aliquib. subiaceat incom̃odis. Animaduertens: q̃ vbi maius onus incumbit, ibi cautius est prouidendum. Cognoscens quoq; q̃ circa curam rei spiritualis maximè circa salutẽ, prouisionem, et necessariam animarum et parochianorũ ipsius ecclesiæ cum digno et idoneo a˜ fructuosiore recto re est prouidendum. Plenissimè considerans de persona, industria prouidentia, et legalitate venerabilis virido. Matthæi de Lanfran. de Regio presbyteri, per quẽ et eius solicitam curam, et diligens studium di. ecclesia in spiritualib. & in tẽporalib. Deo duce felicia et salutifera suscipiet incrementa. Inuocato prius nõe altissimi Do. nostri Iesu Ch. & beati Barth. sub cuius nõe et vocabulo ipsa ecclesia fũdata est, et nominata, et oĩ modo, via, iure, causa, et forma quib. magis et melius potuit, et põt ipsum do. Matth. præsentem, et reuerenter acceptantẽ in rectorem, & pro rectore huiusmodi ecclesiæ vacantis, vt præfertur, elegit, et nominauit, et deputauit: ac eligit, nominat, et deputat, et ipsum rectorem verum et indubitatum ipsius ecclesiæ et iuriũ suorum spiritualium, et tẽporalium fecit, constituit, & deputauit, ac facit, constituit, & deputat pro hac vice tm̃ inuestiens ipsum do. Matt. præsentem, et coram eodẽ do. Episcopo flexis genib. humiliter existentem cum annulo aureo, quem tenebat in manib. de huiusmodi ecclesia et iurib. suis vniuersis spiritualib. et temporalib. vbicunq; sit, et esse reperiatur. Curam animarum ipsius ecclesiæ et reliquorum suorum bonorum spiritualium et tẽporalium sibi tenore præsentis contr. vel instr. plenariè cõmittendo. Ita quòd decæterò idem D. Matt. vigore et occasione præsentis deputationis, collationis, constitutionis, et inuestituræ ab omnib. habeatur et reputetur verus et legitimus rector, et administrator ecclesię memoratæ, et iurium huiusmodi. Qui d. Matt. rector constitutus, prouisus, et inuestitus, vt p̃fertur, p̃misit. eidẽ D. Episcopo præsenti, stipulanti et recipienti nõe et vice ecclesiæ prædi. ac iurauit ad sancta Dei Euan. manib. corporaliter tactis scripturis in manibus præfati D. Episcopi prædi. ecclesiam, et vniuersa

sua

sua iura tam spiritualia, q̄ temporalia, bene, fideliter, ac sollicitè custodire, regere, et saluare: et ipsa pro posse suo augere: et augmentare. ipsámq; ecclesiam debitis tēporibus officiare: et populum sibi comissum illæsum conseruare, maximè vbi salus appetit animarum: necnō inuentarium bonorum ipsius ecclesiæ spiritualium et tēporalium infra vnum mensē proximè vēturum diligenter facere: et illud præfato Episcopo p̄sentare, et deponere: et oīa alia sin. facere, quæ de iure tenetur, et debet. Vnde idem D. Episcopus receptis prius à prædi. et D. Ma. rectore àntedi. promissionibus et iuramento prędi. comisit venerabilib. viris dn̄o tali et tali, licet absentib. et vtriq; ipsorum insolidum: quatenus vadant, et inducant, et ponant prædi. D. Ma. in tenutam et corporalem posses. di. ecclesiæ et iurium suorum bonorum omnium, tam mobilium, quàm immobilium præsentium et futurorum: remoto exinde quolibet illicito deceptore, siue occupatore. Actum, &c.

Instrumentū locationis terrarum in bona forma, &c. Ru.

IN Christi nomine, Amen. Anno Circumcisionis eiusdē M.ccccccxxxvj. indict. 14. die 9. mensis Maij. Comendabilis vir Nico. de Zachagnis filius Iohan. ciuis et habitator ciuitatis Regij in vicinia sancti Prosperi de Castello per se, & suos hæred. ac successóres dedit, concessit, et locauit ad laborandum ad medium hinc ad vnum ann. et abinde in antea ad voluntatem partium Zanno, qui dicitur Zanuchus, et Mart. fratrib. et filiis Oraboni de Menotio, et Peregrino et Geminiano fratrib. et filiis di. Zanuchi in p̄sentia voluntate, et consensu di. Zanuchi eorum patris ibi p̄sentis, consentientis, et authorantis omnib. præsentib. et conducentib. pro se et suis hæred. et successorib. ac nomine, et vice An. et Ia. fratrum filiorum di. Za. pro quibus omnib. de rato et ratihabitione omnium et singulorum infrascriptorum ipsi Zanuchus et Mart. fratres, et Peregri. Gemi. fratres et filij di. Za. cum auth. voluntate, et consensu, quib. suprà promiserunt, et promittunt sub pœna infrascripta: et sub oblig. sui et omnium suorum bon. vnam posses. siue mezadriam iuris dicti Ni. locatoris, et terras ipsius possessionis, siue mezadriæ, laboratiuas, pratiuas,

saldas, et boscos positos in villa de la Tixa et de Caluedræ districtus Regij, quot, quales, et quãtęcunq; sint, et quibuscunq; confinib. terminentur ad ipsam poss. siue mezadriã spectantes et pertinentes. Quam locationem idem Nico. locator promisit et solenniter conuenit eisdem Zanucho & Mar. fratrib. et Peregrino, et Geminiano ibi præsentib. & mihi no. infrascripto vti publicæ personæ stipulantib. & recipientib. nomine et vice dict. Iac. et An. fratrum suorumq; hæredum et successorum hinc ad vnum ann. proximè futurum, firmam, ratam, et gratam habere, tenere, attendere, et obseruare, vsq; ad di. terminum vnius anni proximè futuri nullamq; aliam locationẽ, dationẽ, oblig. vel contr. de et ex di. poss. et terris facere, cuius prætextu, vel occasione pręsens locatio infringatur. Vel quo minus ipsi conductores di. poss. et terras laborare, tenere, et vsufructuare, vt infrà vsq; ad di. terminum valeant, et possint, pactis tamen et conditionib. infrascriptis. Et hoc ideo, quia econuersò prædi. Za. M. fratres, et Pet. et Gemi. di. Zanu. filij cum auth. volunt. et consensu di. Za. eorum patris, et quilibet ipsorum principaliter et insolidum per sese, et eorum hæredes, ac etiam nomine et vice suprascriptorum Iac. et An. fratrum filiorum suprascripti Za. pro quib. etiã promiserunt ipsi conductores et quilibet ipsorum insolidum de rato et ratihabitione omnium et singulorum suprascriptorum et infrascriptorum promiserunt solenniter, et promittunt di. Nic. ibi præsenti stip. et reci. pro se et suis hæredibus bene diligenter et sollicitè temporibus debitis, et congruis arare, colere, et laborare de terris di. poss. siue mezadriæ singulo anno. quoad durabit præsens locatio bobu. 45. terræ more boni laboratoris, et mezadri, & secundum formam statutorum cõis Regij, et in eis terris sic bene arratis et laboratis quinto sulcu ad minus seminare de cõibus seminibus ipsius Nicolai locatoris et dictorum conductorum: et omnes dictas terras sic, vt suprà, laboratas, cùm in eis seminatum fuerit zapolare, et bene assulcare: et omnia alia et sing. in prædi. et circa prædi. et quodlibet prędictorum facere, et adimplere, quę tenẽtur, & debent de iure, et secundum formam statutorum prędi. Segetésq; maturas temporib. debitis metere, colligere, tritu-

triturare, mundare, anetare, et bene sasonare super area, et curtili di. poss. in di. villa de Caluedræ districtus prædi. vites, et pergollatas, et arbores, et plantatas existẽtes: et quę sunt super et in di. poss. seu mezadria, seu terris di. poss. vel mezadriæ temporib. debitis et congruis putare, leuare, ligare, et manutenere, ac arrummpere, et retasare congruis temporib. et omnia alia et singula facere in prædictis, ad quę tenẽtur de iure, et secundum formam di. statutorum. Et medietatẽ oĩum et singu. bladorum, vuarum, pirorum, nucum, et glandium, et cæterorum fructuum, qui nascentur, percipientur, et colligentur super di. posses. seu terris di. poss. tpe debito bona fide sine fraude conducere, et consignare eidem Nic. vel suis hæredib. ad domum suæ habitationis in ciuitate Regij oĩb. et sing. ipsorum conductorum sumptib. laborib. et expensis, exceptis tñ datis portarum Regij, pro quib. idẽ Ni. locator soluere teneatur. Itẽ di. conductores ꝑmiserunt, et solenniter conuenerunt, ac promittunt, vt suprà. durante præsenti locatione cũ eorũ ꝑsonis et tota ipsorũ familia, et cũbestiis in di. pos. stare, habitare, et morari in domo super curtili, et sub tezia di. pos. vt letamina fiant in stabulis, et sup curtili di. pos. fossataq; necessaria fodere, reparare, et disgomberare cãpos di. pos. quib. magis indigebunt vsq; ad numerum perticarum lx. locatore prædi. soluente medietatẽ expensarum di. fossatorum di. conductorib. pro ipsorum mercede, et hoc singulo anno, quoad durabit pręsens locatio. Item promiserunt et promittunt conductores prædicto dicto Ni. locatori præsenti et stip. vt supra singulo anno durante di. locatione in terris et super terris di. pos. plantare, auuidare, et alleuare vnã vel plures plantatas de opiis seu salicib. cũ viribus suis, vsq; ad numerũ opiorum seu salicum quinquaginta singulo anno vt suprà: et hoc facto et adimpleto per ipsos conductores dictus Nicolaus locator eisdem conductoribus dare, soluere, et numerare teneatur pro labore et mercede sua dictarum plantatarum, auuidatarum, et alleuatarum, vt suprà, omne id et totum, quòd eisdem conductoribus taxabitur per duos bonos viros eligendos per partes, si et quando, et quotiescunq; ipsi conductores amplius non laborarent

prædi.poss.seu terras prædi.à di. Nicolao: quia sic actum extitit inter ipsas partes per pactum expressim appositum & solenniter conuentum ante celebrationem præsentis contr.in ipsa celebratione & post. Et pro pastura infrascriptorum boum, vaccarum, aliarum bestiarum ipse Nic.locator exnunc di.conductorib.ibi præsentib.assignauit, & assignat sua prata di.pos.tam pascua q̃ nemora, & q̃cunq; sunt aperta existentia in di.terris, & si alij laboratores et mezadri di.poss.consueti fuerunt tenere, secare, et vsufructuare quot, quales, quantęcunq; sint, & vbicunq; reperientur in di.villis: quæ quidē preta, et saldas apertas aptas & secundum, di.conductores di.nõib.& quilibet ipsorum insolidum, vt suprà, solenniter promiserunt di.locatori stipulanti, vt suprà, legitimis tēporib.bene et ordinatè facere, et secata manu tenere, et fœnum colligere, exinde custumare, et bene sasonare, et tpe debito reponere sub tezia di.poss.pro pastura bestiarum di.poss.tm̃. Insuper prædicti conductores et vterq; ipsorum per se suósq; hæredes & successores fuerunt confessi, contenti, et in concordia cum di.Nico.locatore ibi præsente stipulante et recipiēte pro se suisq; hæredib.et successoribus sese ab ipso Nico.habuisse & recepisse ad capitale, et penes sese habere vnum par boum cum iugo aredato: vnum videlicet, cum cornib. leuatis, & alterum manzolum cum cornib.abscissis, æstimatos de ipsorum cõi concordia & voluntate ducatis xx. auri, & in auro & solidis vndeuiginti, præsentis monetæ & empt.per ipsum Nico.& de suis propriis denariis & pecunia pro dicta quantitate, prout ipsæ ambæ partes vna ad petitionem alterius, & altera alterius prædi.vera esse dixerunt, & confessæ, ac protestatæ fuerunt in præsentia mei notarij, & testium infrascriptorum: & in alia parte habuisse & penes sese habere ad capitale ab ipso Nico.vnum par vaccarum à iugo: quarum vna vocatur bionda, & altera bonella, & vnum vitulum, & vnam vitellam: quæ 4.capita dictarum bestiarum bouinarum æstimata fuerunt de communi concordia ipsarum partium, vt suprà, duca. 4. auri. Item etiam habuisse & habere penes sese ab ipso Nicolao ad capitale vnam vaccam à lacte prægnantem, quæ dicitur Subadina, et vnam vaccam rotundam pili

rubei,

tubei, cum vno vitulo, quæ ambæ sunt iuuenes, et ęstimatæ fuerunt, cum ipso vitulo, vsque ad quantitatem duca. xiij. auri et etiam habuisse et penes sese habere ad capitale, vt suprà, tres manziolos castratos duorum annorum circà, æstimatos de communi concordia, vt suprà, vsque ad quantitatem duc. xi. auri. quæ omnes quantitates ducatorum ascendunt ad summum duca. 48. auri, vt suprà, et sol. xviij. præsentis monetę. Item in alia parte habuisse, et recepisse, et penes sese habere ad capitale duas porcas à rocio cum x. temporalib. et cum xv. lactiolis, æstimatas in totũ de ipsarum partium voluntate lib. 16. præsentis monetæ. Item in alia parte manziolos octo, æstimatos lib. 16. præsentis monetæ. Item habuisse et recepisse in alia parte, vt suprà, pecudes 28. et vnum hircum magnum cum nascentibus 23. ęstimatos, vt suprà, flo. 15. auri, et sol. 19. di. monetæ. Item etiam habuisse, et penes sese habere, vt suprà, vnũ plaustrum ferratum, et fulcitum oĩb. necessariis æstimatum, vt suprà, lib. 14. di. monetæ et vnum piodum, vnam culturam, et vnum gomerium, cum vno pari corrigiarum ferratarum, cum duob. iugis fulcitis: quæ in piodum cum omnib. aliis reb. post ipsum descriptis, et quas res cum ipso piodo liberè dimittere debeant, et teneantur di. conductores, quales erunt, vtendo tamen durante locatione prędicta ipsis rebus arbitrio boni viri, et salua semper dict. rerum substantia. Quas quidem bestias suprascriptas superius nominatas, descriptas, et qualificatas, promiserunt ipsi conductores et quilibet ipsorum principaliter et insolidum, vt suprà, sese et eorum bona obligando ipsi Nic. ibi præsenti stip. reci. pro se et suis hæredib. diligenter et solicitè pascere, et nutrire guardare, et custodire, saluare, et alimentare oĩb. ipsorum conductorum laboribus et expensis: et eorum nascentes alleuare, et pascere cum di. bestiis, vt suprà, ad cõmodum, et lucrum, damnum, et incõmodum: et medietatem casei singulo mense durante dicta locatione sine fraude dare et præsentare ipsi Nico. locatori, vel suis hæred. in ciuitate Regij ad domum habitationis suæ omnibus ipsorum conductorum sumptibus, & laboribus, et expensis, saluis datiis portatum, et gabellæ ciuitatis Regij: pro quibus idem Nico. locator soluere

teneatur:et in fine præsentis locationis:seu qñcunq; non laborarent,vt suprà,conducere et consignare super mercato Regij eidem locatori omnes et singulas bestias supra scriptas tunc temporis extantes cum omnib. et sing. nascẽtib. suis et ibi oẽs bestias ipsas et nascentes in duas partes diuidere bona fide,et sine fraude,et medietatẽ oĩum ipsarum bestiarum et nascentium sic diuisarum,vt suprà liberè dimittere consignare et relaxare eidẽ locatori, vel suis hæredib. et eidem illico soluere,et satisfacere de medietate totius suprascripti capitalis omnium ipsarum bestiarũ, quod fuit,et est in sũma,vt suprà.Cum hoc,quod si di.bestiæ,vel nascentes:seu aliqua ipsarum diuino iudicio, vel morte naturali morerentur, seu perirent in totum vel in parte: tunc totum damnum sit vtriusq; partis, videlicet, pro dimidia pro vtraq; parte.Si verò perirent,morerentur perderentur,magagnarentur,seu deuastarentur culpa.defectu,dolo,seu negligẽtia,vel mala custodia,vel malo nutrimento prædi.conductorum,vel familiæ suæ,tunc totũ damnum spectet,et pertineat insolidum ipsis conductoribus,Itẽ prædi. conductores cum autho.et consensu,quibus suprà,habuerunt,et confessi fuerunt, ac protestati coram me notario et testib. infrascriptis:ac penes sese habere plaustra 14.cum dimidio ad quadrellum boni fœni bene custumati et sasonati de fœno proprio di. Ni.locatoris: quod fœnum di, Ni.locator di.conduct.seu mezadris dedit et assignauit,et dat et assignat,et super curtili,et sub tezia di.poss.et quòd fœnum, et plaustra 14. cum dimidio boni fœni et bene custumati in fine præsentis locationis, vel quando:et quotiescunq; ipsi mezadri non amplius laborẽt di.posses.seu torras prædictas à di. Nic.locatas,dare assignare,mensurare,et relaxare promiserunt,et promittunt conductores prædicti, et quilibet ipsorum insolidum,vt supta,eidem Nico.locatori,vel suis hęredibus sub tezia dictæ posses. bene custumatum et sasonatum ad laudum vnius vel duorum bonorum virorum per partes eligendorum.Item promiserunt,et promittunt conductores suprascripti suprascripto Nic.ibi præsenti et stipulanti,vt suprà,singulo anno durante pręsenti locatione dare, & præsentare paria 5. pullorum ad festum sanctæ Mariæ

de

de mense Augu. pro honorantia curtilis di. poss. ad festum natiuitatis Do. nostri Iesu Christi paria tria caponũ grossorũ & pinguium, ad festum Omnium sanct. vnum anserem, et ad Pascha Resurrectionis D. nostri Iesu Christi xxv. oua gallinarum. Ac insuper ipsi Zanuchus et Mar. fratres & Pere. et Ge. di. Za. filij in præsentia cum authoritate et consensu dicti eorum patris, vt suprà, habuerũt, et receperunt. et habuisse, et recepisse spontè, et ex certa scientia confessi fuerunt à dicto Nic. locatore ibi præsente dante, & soluente de denariis propriis libras 40, præsentis monetæ currentis in ciuitate Regij ex causa mutui, et amore, & in auxilio melius laborandi dictam posses. et terras prędictas datas, traditas, solutas, et numeratas per di. Nic. locatorem eisdem conduct. ante hunc contr. factum non sub spe amplius futuræ numerationis siue traditionis, exceptioni non habitarum, et non receptarum dict. librarum 40. dictæ monetæ omnino renuntiantes prædi. Zanuchus & Mart. fratres, et dicti Peregrinus et Gemi. dicti Za. filij in præsentia, et cum authoritate, quibus suprà, et quilibet ipsorum. quas quidem libras quadraginta dictæ monetæ prædicti Zanuchus et Mart. fratres, et Peregrinus et Geminianus filij dicti Zanuchi cum authoritate, voluntate, consensu, et licentia di. Zanuchi eorum patris, et quilibet ipsorum principaliter, et in solidum obligantes sese, et omnia et sin. sua bona, ꝓmiserunt, ꝓmittũt solẽniter di. Ni. ibi præsenti, stipulanti recipienti, vt suprà, restituere, soluere, & numerate eidem Nic. vel suis hæredibus in ciuitate Regij, et alibi, vbilibet ipsi vel quilibet ipsorum inuenti fuerint, et requisiti sine damnis, expensis, et interesse dict. Ni. suorúmque hæredum et successorum in fine præsentis locationis, vel quandocunque, et quotiescunque ipsi Mezadri non laborarent amplius dictam possessionem seu terras suprascriptas à dicto Nic. locatore: et omnia et sing. prædicta non obseruarent ad omnem voluntatem et simplicem requisitionem di. Nic. locaroris seu ipsius hæredum. Quam quidem locationem, et conductionem, et quæ pacta, promissiones, et omnia alia et sing. suprascripta et infrascripta promiserunt di. partes, & vtraq; ipsarum sibi adinuicem solennibus stipulationibus hincinde in-

teruenientib. videl. dictus Ni. eisdem Mezadris conductorib. suprascriptis ibi præsenteb. & mihi notario infrascripto vti publ. personæ omnib. stipul. & recipientib. vt suprà, & ipsi Zanuchus & Mar. fratres & Peregri. & Gemin. dicti Za. filij cum auth. qua suprà, & quilibet eorum princ. & insolidum obligando dicti Nico. ibi præsenti stip. & recipienti pro se suisq; hæredib. & successorib. & delato eisdem & cuilibet ipsorum sacra. per me no. infrascriptum permittendo iurauerunt ad sancta Dei Euang. manibus propriis corporaliter tactis scripturis in manib. mei notarij infrascripti sacra. deferentis, vt suprà, sese perpetuò firmam ratam, & gratam, ac firmas, ratas, & gratias: & firma, rata, & grata habere, tenere, attendere, & obseruare, & nunq̃ contrafacere, vel venire per se, vel alium, vel alios aliqua ratione, vel causa, de iure vel de facto: sub pœna lib. c. sibi adinuicem & mihi notario infrascripto vt publicæ personæ stipul. & recipienti, vt suprà, solennibus stipul. hincinde interuenientib. singulis capitulis præsentis contractus insolidum promisse: qua saluta vel non prædicta, omnia & singula firma perdurent. Item reficere & restituere ad adinuicem omnia & singula damna, expensas, & interesse, quæ vna pars culpa, defectu, seu negligentia alterius pateretur, vel sustineret in iudicio vel extra: Pro quibus omnibus & singulis firmiter attendendis, & obseruandis, ac pro pœnis damnis: expensis, & interesse reficiendiis, & restituendis obligauerunt dictæ partes sibi adinuicem & insolidum omnia ipsarum partium bona mobilia & immobilia præsentia & futura. Quæ bona dictæ partes & vtraq; ipsarum sibi adinuicem sese pro altera adinuicem suisque hæredib. & successoribus et eorum adinuicem nominib. precario iure constituerunt tenere & possidere, vsq; ad plenam & integram obseruantiam omnium & singulorum suprascriptorum & infrascriptorum. Et renuntiauerunt omnino & expresse dictæ partes: & vtraque ipsarum sibi adinuicem exceptioni nõ factæ præsentis locationis & conductionis: & non factorum & non promissorum omnium & singulorũ suprascriptorum & infrascriptorum: exceptioni doli mali, condictioni sine causa vel ex iniusta causa, ficta, falsa, seu nulla indebitè, vel per errorem, & actioni in factum. Et ipsi

fi Mazadri & quilibet ipsorum insolidum excep. sibi non numeratæ, & non mutuò acceptæ suprascriptæ quantitatis denariorum suprascriptorum, quãtitatum bestiarum, fœni, & rerum non sibi daturum, & consignaturum, et suprà, & maximè et expressè beneficiis nouarum constitutionum de pluribus reis debendi, epistolæ diui Adriani, & nouæ constitutionis de fideiussorib. et mandatorib. feriis quibuscunq;, forique priuilegio, et omni alij et singulo suo iuri, legum, statutorum prouisionum, et reformationũ auxilio, beneficio, et fauori in pdict. oib. et sing. Actũ, &c.

Instrumẽtũ fecandi testamenti cũ reuocatione primi. Rubr.

IN nomine Dñi, Amẽ. Anno natiuitatis eiusdẽ M ccccxl. indictione iij die tali. Quoniam mors, et vita in manu Dei sunt: et melius est metu mortis viuere, quàm spe viuendi ad mortem subitaneam peruenire. Et quia dicitur in Euang. Estote parati, quia nescitis diem, neque horam. Et quod omnes stabimus in hoc seculo, siue bonum, siue malum quodcunque fuerit illud. Idcirco Io. &c. sanus corpore, mente et intellectu, ac bonæ dispositionis, et memoriæ capiens et affectans sua bona et res taliter disponere et ordinare, ne post eius decessu aliqua lis, contentio, discordia, seu controuersia inter viuos, seu superstites possit suboriri In Christi nomine, eiusq; gloriosissimæ virginis matris Mariæ, et totius curiæ cælestis triumphantis, nolens decedere ab intestato procurauit, et disposuit, ac facit, et dispo nit, condit, et ordinat hoc suum præsens testa. nuncupatiuũ, et ordinamentũ, et eius vltimã voluntatẽ. Quod quidẽ testa. dictus testator. voluit, et iussit, et ordinauit: vult, et ordinat valere et tenere debere, et quod valeat et teneat, roboris firmitatem obtineat perpetuò et omni tempore iure testa. nuncupatiui, seu iure codicillorum, vel iure donationis causa mortis, vel iure cuiuslibet alterius vltimæ voluntatis, et omnib. illis, modo, via, iura, causa. et forma, quibus melius valere et tenere potest et poterit. Et quòd non possit mutari, nec infringi, nisi fortè mutarentur in scriptis de voluntate dicti testatoris per manum publici legalis et authentici notarij, et Tabellionis faciendo de præsenti testa. mentionem expressam et specificam. In primis nanque dictus Io. testator cassauit, irritauit, et anullauit,

et reuocauit, cessat, irritat, et annullat, ac reuocat, et nullius valoris, et momenti esse voluit, et iussit, vult, et iubet, testa. vnum alias per di. testatorem conditum, et ordinatum, in ciuitate Bon. Rogatum & traditum per Vgolinũ benzij de Benatiis not. publ. Bon. de Anno Dñi curso M. cccçxxxvij. indictione 14. die 12. mẽsis Aug. et omnia alia & singul testa. codicillos, legata, iudicata, & ordinamenta, vltimas voluntates, & dispositiones per ipsum testatorem, hinc retrò facta, factos, & factas, siqua, siquos, & siquas fecisse reperiantur, etiam si in eis forent apposita aliqua verba, seu aliqua clausula derogatoria, de qua opportuerit mentionem specialem fieri per hoc suum præsens testa. nũcupatiuum, & ordinamentum, quod voluit, & iussit, ac vult & iubet perpetuò, & omni tempore valere, & tenere illis modo, iure, & forma, quib. melius valere, & tenere potest, & poterit. Item iudicauit & legauit ecclesiæ S. Saluatoris lib. v. Imperialium, &c. Item iudicauit, & legauit, & iure legati reliquit conuentui fratrum minorum flo. x. auri pro missis & orationib. celebrandis, & dicendis, & in remediũ & pro remeido animæ ipsius testatoris, & suorum p̃decessorum defunctorum. Item iudicauit, & legauit, & iure legati reliquit cuilibet eius tastatoris consanguineo germano, & cuilibet eius parenti & affini tam paterno quam materno sol. v. Imperialium pro quolibet eorum, qui nihil aliud petere, nec requirere possint, neq; valeant in bonis, nec super bonis di. testatoris. Item dixit, voluit, & iussit, statuit, & ordinauit, quòd cadauer ipsius testatoris deferatur, & deferri, & sepéliri debeat ad ecclesi. siue in cœmeterio fratrũ minorem, & eius corpus inducatur, prout induũtur fratres minores ordinis S. Franc. Et quòd fiat funus ipsius testatoris honorificè, si & inquantum ipse decessit in di. ciuitate. Et si ipse decederet, vel mori cõtingerit in alia ciuitate, vel loco quã in ciuitate Regij, ꝙ simili modo cadauer ipsius deferatur, & sepeliri debeat in cœmeterio ecclesię fratrum minorum illius ciuitatis seu illius loci, in qua seu in quo decederet, seu mori cõtingerit. Itẽ dixit, voluit, & iussit, statait, & ordinauit, ꝙ do. Pete. de talib. vxori ipsius testato. post obitum di. testatoris toto tẽpore vitę ipsi⁹ dñę sit et esse debeat dña massaria, & vsufructuaria bonorũ oĩm & sing.

sing. dicti testatoris tam mobilium quàm imobilium. vbi cúq; reperiantur tépore obitus di. testat. ipsa Dña custodiente lectú, & honorem di. testatoris, & vitá vidualem & honestá ducente. Et in casu, quo di. dña vellet se nubere, q túc & eo casu ipsa habeat, & habere debeat ducatos c. de bonis ipsius testat. & mobilia, &c. quos ducatos c. & quæ mobilia di. testator eidem dñæ eo casu adueniente, vt suprà iudicauit & legauit. Et reliqua oïa bona di. testat. renútiat in infrascriptum hospitale S. Mariæ virginis de la Miseric. prout infrà declarabitur. Quot quidé hospitale ipse testator sibi hæredé vniuersalé instituit, vt infrà continetur, & pro modo & forma vt infrà. Ité iudicauit, & legauit, & iure legati reliquit guardiano fratrú minorú, qui tépore obit⁹ ipsi⁹ testat. fuerit in cóuétu fratrú minorú ciuitatis Regij lib. xvj. de bonis ipsi⁹ testat. pro oïa sua, & pro emédo duas cappas ad hęc, vt ipse guardianus sit & esse debeat magis solicitus & próptus in faciendo mádati executioni negotia di. hospitalis. In oïb. a. bonis suis mobilib. & imobilibus, actionib. iuribus, & nominibus debitorum vbicunq; sint, & esse reperiantur tépore dicti testat. sibi hæredes instituit vnúquéq;, seu quemlibet ex liberis suis legitimis, & naturalibus tam masculum quam fœminam viriliter & in virilem, & eos sibi inuicé substituit, quádocúq; cótingat eos, vel alter eorú decedere sine filiis legitimis, & si filios vel filiam pdicti testatoris, siue eius lib. contigerit decedere ante morté di. testatoris, extunc hæredes sibi instituit suorú liberorú liberos tam masc. quam fœminas: & etiam posthumú & posthumos nasciturú siue nascituros suo ore proprio nominando. Sed si cótingat di. testa. decedere sine liberis, & eo casu ipse tastator sibi hæredé vniuersalé instituit hospitale, quod fieri vult, iubet, mandat, ordinat, & instituit, voluit, iussit, mandauit, ordinauit, & instituit, vt infrà, de bonis & hæreditate relinquentis per ipsum testat. tépore eius decessionis & per psonas, & modis, & forma, & sub vocabulo de quib. infrà, Cum hoc tamen, q voluit, iussit, instituit, & ordinauit, vult, iubet, statuit, & ordinat, Quod eo casu, quoquo modo contingat prædictum testatorem decedere sine liberis legitimis: tunc et eo casu di. do. P. eius testatoris vxor legitima toto tempore vitæ

suç, sit et esse debeat do. massaria, et vsufructuaria oīum bonorum, et rerum relinquendorum per ipsum testatorē, vt suprà. Itē dixit, voluit, iussit, statuit, et ordinauit: vult, iubet, statuit, et ordinat, quòd post mortem di. testatoris et di. D. P. eius vxoris legitimæ ad honorum et reuerentiam gloriosæ virginis matris Mariæ fiat construat, et ædificetur in domo ipsius testatoris, in qua habitat de p̄senti, sita in tali loco, &c. confines, &c. vnum hospitale ꝓ hospitio, & in quo hospitiari valeant, debeant, et possint pauperes, & egenos ac egenti Do. nostri Iesu Christi per D. Gregor. An. et Pet. ipsis superuenientib. post mortē dict. testatoris & do. P. et si non superuiueret prædi. p. Greg. An. et Pet. sed alter eorū decesserit, seu decedat. ante mortē di. testatoris, & prædi. do. P. quod tunc fiat di. hospitale per illū seu illos ex di. de Talib. et filios, et filias, seu nepotes, seu neptes ei⁹ seu eorū, qui decesserint, seu decedant, superuenientes de fructibus reditib. et ꝓuentib. terrarum et bono. suo. q̄ vel quas res tp̄e obitus sui reliquerit de quib. reditib. fructib. et prouentib. debeat fulciri similiter di. hospitale, lectis, lecteriis, et aliis necessariis pro di. hospitali annuatim, et ꝓut ipsi fructus reditus, et prouentus postulabit, et requiret. Itē voluit, iussit, statuit, et ordinauit, vult, iubet, mandat, statuit, et ordinat, quòd prædi. do. Greg. Ant. et Pet. et ex eis legitimis et legitimè descendentib. et descendentium descendentes sint esse possint patroni di. hospitalis, et eos in patronos constituit, et ordinat, et eius patronatus in eis esse vult, et intendit durare et perseuerare, et dando, et concedendo, et præstando auth. potestatem, facultatem, & baliam rectorem, et hospitalarium, in di. hospitali, et di. hospitalis eligendi, instituendi et ponendi, et remouendi vnum, et plures, et toties, & quoties eiusdem videbitur pro di. hospitali, et pauperib. ibidem hospitantib. vtile seu necessarium, cum consilio, et deliberatione Guardiani fratrum minorum, quem Guardianum do. greg. qui pro temporibus illis erunt, cùm prædi. fieri contigerit, sine aliqua licentia Reuerendissimi in Christro patris et do. domini Episcopi Regij qm̄ idem testator noluit neque vult, quòd præfatus do. Episcopus, nec eius do. Episcopi successores, neque Vicarij aliquam potestatem confirmandi, aut ponen-

nendi, vel remouendi aliquē hospitalarium ibidē habeat: sed prædi. patroni sic, cum consilio et deliberatione et cō sensu suprascripti Guardiani fratrum minorum. quē guardianum ipse testator fecit et instituit, et executorē præsentis testam. et compulsorem ad faciendum exequi præsens testa. et contenta in eo per suprascriptos do. Greg. Ant. et Pet. et eorum, et cuiuslibet, descendentes, ita. quòd nulla alia persona tam ecclesiastica quàm secularis habeat aut. potestatem, et baliam super di. d. Greg. An. et Pet. et eorum descendentes, pro prædi. exequendis, nisi pfatus do. Guardianus, qui pro temporibus erit. Et hoc qm̄ ita est eius testatoris volūtas, et aliter non iussisset, nec voluisset di. hospitale fundari. Decernens, iubens, insuper statuens, et volens, quòd prædi. quos patronos esse vult, et intendit p̄dicti hospitalis, non possint cogi, nec compelli ad aliquā rōem reddendam, nec executionem faciendam pro prędi. nisi per prædi. Guardianum suprascriptum. Item hoc addito, quod nullus prædict. patronorum, aliquo tempore, nec aliquo modo alienare possit, neque valeat aliquam proprietatem in toto, nec in parte bonorum immobilium relinquendorum per ipsum testatorem, seu quæ relinqui contigit per mortem di. testatoris aliqua occasione vel causa: sed eas regant custodiant, protegant, gubernent, et defendant incorrupta, et integra: qm̄ di. testator voluit, et ordinauit, vult, et ordinat, quòd ipsę proprietates sint dos & pro dote ipsius hospitalis. Et hæc est eius testatoris vltima voluntas. Et de prædi. omnib. et sing. di. testator rogauit me Iohan. de Turris notarium infrascriptum confici debere publicum instru. Actum, &c. Ego talis, &c.

Instrumentum procura Baptismatis. Rubri.

IN Christi nomine, Amen. Anno natiuitatis eiusdem Do. nostri Iesu Christi, M.cccxlvj. indict. tali, die tali, &c. Thomas quondam Phil. Caprioli auidus multiplici studio nouas inire amicitias, et partes iugiter augere, et conseruare: quia in rebus prosperis et aduersis nil pretiosius amicitia reperitur: omni modo: via, iure, causa, et forma, quibus melius et validius potuit ex certa scientia et animo deliberato fecit constituit, et ordinauit Ioha. quondā

Petri præsentem,&hoc mandatũ spontè suscipientẽ,suum certũ nuntiũ, actorẽ,factorem, & legitimũ proc. & quicquid melius & efficatius dici,nuncupari,& esse potest specialiter&nominatim vice et nomine di. Thomæ constitu entis ad leuandũ de sacro fonte,et ad Baptismum sacrum tenendũ filium dñi Bonazuntæ de 4. fratrib. et acceptandũ,firmandũ,ineundum,contrahendum cõpaternitatem, & spiritualem,cognationem cum præfato do.Bonazunta, Et ad acceptandum,sumendum,et suscipiendum in filiolũ filium di. d. Bonazuntæ:cum omnib. et sing.iurib. iurisd. consuetudinibus seruandis de more, prout sacri dictant Canones,&S.ꝓfitetur Ecclesia:et ꝓut dñs nost.Iesus Christus filius Dei patris vnigenitus baptizari voluit,ac cunctis fidelibus suis regulam appòsuit & ordinauit. per orbem terrarum in eius cõmemorationẽ &.oĩm saluationem seruari debere.Et gñaliter ad oĩa &sing. dicendũ faciẽdũ,firmandum, ineundũ procurandũ,et exercendũ, quæ in prædictis,circa prædicta et quolibet prædictorũ fuerit vtilia, necessaria, et opportuna,tam de iure Canonico,quam de consuet. S. matris Ecclesiæ:et quæ in prædicto casu quoquo modo requiruntur,et fieri debent,et quæ ipsemet cõstituens dicere, facere , et exercere posset,si præsens esset: etiam sit talia forent,quæ mandatum exigerent speciale, dans, et concedens,&c.

Instrumentum nouationis debiti. *Rubr.*

CONstat Sempronium teneri, et oblig. esse Titio in debito,et obligatione lib. c. M.gro. mutuò, et ex causa mutui,vt de ipso debito et oblig.apparet publ. instru.scriptum manu mei notarij infrascripti in Millesimo,&c.pro ut di. Sempronius et Titius spontè dixerunt. et confessi fuerunt prædicta vera esse,et di.Semproniũ teneri ex causa iam dicta dicto Titio in dictis centum lib. M.Et hoc ꝑsente infrascripto Martino audiente, intelligente, et accipiente.Quo circa dictus Titius volens et intendens dictas centum lib.mutui prædicti transferre, et innocare in Mar. præsentem acceptantem:ac volentem.et voluntate et con sensu dicti Sempronij præsentis volentes et consentientes in ipsa translat.donationẽ di. Sempronium præsentẽ& acceptantẽ exemit et liberauit ab oblig.dictarũ c.libra.&

con,

contentis in dicto instru. mutui. Ex quib. liberatione & cõsensu prædictis, dictus Titius di. Semp. præsentem volentem et acceptantem in debitorem dicti Mart. in dictis c. lib. ex causa mutui sibi debitis, vt præmittitur, dedit, constituit, et decreuit: et omne ius sibi quomodolibet competens, & cõpetiturum vigore dcti instr. debiti, vel mutui sine alia ratione, vel causa, quantum est pro distis c. libris in di. Mar. præsentem, volentem, et accept. dedit, concessit atq; transtulit animo nouandi, nouando dictum c. librarum mutui prædicti in dictum Mar. presentem et acceptantẽ, et præsente dicto Semp. et prædictis assentiente tanquam liberato à dicta prima oblig. et se vigore nouationis dicti debiti in dictum Mart. translatæ absolutũ. vacante ac consitente in præsentia et ad instantiam di. Mar. præsentis instantis et petentis se esse verum debitorem ipsius Mar. in dictis cẽtum libris, vt supra debitis dicto Titio, et successiuè ipsi Mar. ex causa liberationis et absolutionis ipsi Semp. factæ per dictum Titium & nouationis factæ et translatæ in ipsum Mar. de voluntate et consensu dicti Sempr. præsentis, volentis, et consentientis omnibus et singulis suprà scriptis et infrascriptis.

Instrumẽtum procura ad resignãdum beneficium in manib. superioris, adiecto quòd inuestietur procurator de ipso & quòd certa pensio annuatim detur resinãti. Rub.

VEnerabilis vir dominnus Franciscus filius dom. Ant. de vicedominis de Mon. Archipresbyter, & vt & tanꝗ Archipresbyter plebis collegiate de Mon. fundatæ sub vocabulo S. Domini Parmen. diœcesis, et ibi in dicta terra Montepiscopatus Parmæ habitator, non vi, dolo, metu, vel errore ductus, sed animo deliberato, & ex certa scientia, vt dixit, omni meliori modo, via, iure, forma, & causa, quib. magis & melius potuit, & potest, fecit, constituit, creauit, & solenniter ordinauit, ac facit, cõstituit, creat, & solenniter ordinat, suum verum, et certum nuntium, factorẽ, et legitimum procuratorẽ: et quicquid horum melius validius & efficatius esse et dici potest: ita ꝙ specialitas non derogat generalitati: et ecõtra, nobilem et venerabilem virum dominũ Ioannem Valerium filium nobilis viri Andræ de Vicedominis fratris ipsius cõstituentis, ibi pręsentẽ et ac-

ceptantem ac nominatim, specialiter, et expresse nomine præfati dñi constituentis reassignãdum et renuntiandum simpliciter in manib. sanctissimi dñi nostri Papæ, et alterius cuiuscunq; ecclesi. personę super hoc potestatẽ habentis di. Archipresbyteratum: qui inibi princ. et collegiata dignitas, et curata existit, cum omnib. iurib. et pertinentis suis sibi dño constituenti qũo libet spectantib. cũ omnib. illis solennitatibus et clausulis, quæ tam de iure: quã de cõsuet. ac stylo Romanæ curiæ requiruntur, et in similibus obseruari cõsueuerunt, et debent. Reseruando tamen ipsi dño constituẽti ducatos quinquaginta auri pro tertia parte pensionis super fructib. et redditibus prædictę plebis singulis annis sibi persoluendos: accedente consensu eius, qui dictam pensionem singulis annis persoluere habebit, et non aliter, nec alio modo. Et ad iurandum in animam ipsius constituẽtis, quòd in huiusmodi resignatione, et renuntiatione nõ interuenit, nec interueniet dolus, fraus, nec simoniace labes, vel error, nec alia corruptela. Et generaliter ad omnia, et singula, ac quæcunq; dicenda, facienda, gerenda, exercenda, et procuranda, quæ in prædictis, et circa prædicta, et quodlibet prędictorum, et in dependentibus, cohærentibus, et connexis eisdem, et ab eisdem. et à quolibet eorundem vtilia fuerint, et necessaria videbuntur. Et quæ prædictorum omnium et singulorum merita postulant, et requirunt, etiam si maiora et grauiora essent suprà expressis, et de eis oporteret hic mentionem fieri specificam, et quę ipsemet dñs constituens facere posset, si personaliter interesset. Item ad substituendum et surrogandũ loco sui vnum et plures procu. ad prædicta omnia et singula, et quodlibet prædictorum cum eadem autho. balia, et arbitrio, quæ sibi procuratori attributa est: substitutos reuocandos, et alios denuò sui loco ponendos, rato, et firmo semper manente præsenti mandato. Dans et concedẽs ipse do. constituens, dicto suo proc. præsenti in prædictis et quodlibet prędictorum plenum, liberum, et generale, ac etiam speciale mandatum, cum plena, libera. et generali, ac etiam speciali administratione, sibi vbi, et quando, speciale, et specialis exigitur, et exigetur. Et volẽs ipse dñs di. suum procu. substituendum ab omni onere satisd. releuare,

uare, et exnunc prout extunc, etenim concedendo releuās promisit dicto procu. et mihi notario infrascripto vti pub. personæ stipulanti et recipienti, vice et nomine ipsius procuratoris, et omnium et singulorum, quorum interest, vel intererit, quomodolibet in futurum se firmum, ratum, et gratum perpetuo habiturum, quicquid per dictum suum procu. et substituendos ab eo dictum, factum gestum, promissum, curatum, et procuratum fuerit in prædictis omnibus et singulis, vt suprà: Sub hypotheca et obligatione omnium suorum, et dicti Archipresbyteratus bonorum præsentium et futurorum. Et prædictum mandatum fecit et facere protestatus est: ac dixit ipse dominus Franciscus Archipresbyter in præsentia mei notarij, et testium infrascriptorum animo et intentione ad finem quòd per præfatum sanctissimum dominum Papam, alias aliam ecclesiasticam personam super hoc ius habentem, conferatur ipse Archipresbyteratus, et dicta plebs et cætera iura pręfato domino Ioanni Valerio eius procuratori et nepoti. Protestansque ex nunc in præsentia, vt suprà, quòd casu quo ipsa plebs et dictus Archipresbyteratus non conferretur dicto domino Ioanni Valerio, et ipse dominus Ioannes Valerius de ipsa plebe et Archipresbyteratu non inuestiretur, quòd vult et intendit, præsens mandatum et procuram, et executionem exinde secuturam, et omnia et singula superinde fienda: nullum, nullam, et nulla fore, et esse, et nullius valoris, efficacię, vel momenti. Et prædicta omnia, et singula irrita, vna, et cassa fore, et esse, et ꝓ infectis haberi.

Expliciunt Additiones secundæ compilationis.

INCIPIT TRACTATVS NOTVLARUM, *De contractibus & eorum diuisionibus.*

IN principio nostri libri, Dei nomine primitus inuocato, septem sunt notabiliter attẽdenda. Primũ, ꝙ est nomẽ istius libri, seu tractatus, siue qualiter intituletur liber iste. Secundum, quis fuerit author, compositor, seu promulgator. Tertium, quæ sit materia, seu materiale subiectum. Quartum, quæ

fuit intentio do. Ro. Quintum, quæ vtilitas, siue finis. Sextum, quis sit modus agendi. Septimum, cui parti Philosophiæ supponatur. Ad 1. s. quis sit libri titu. et libri titu. est iste, Incipit tractat⁹ notularum do. Rol. Vel, incipiũt notulæ do. Ro. Dicit tractatus: quia tractare intendit, quæ incipit, quantum est de prima parte notariæ, s. de contractibus et pactis. Dicit notularum: quia ipsi sunt flores, et regale, extracti de corpore iuris, et sunt hi notarij, vel appellantur notulæ: quia debent in mente notari, et memoriæ commendari. Do. Ro. inuenit et compilauit hunc tractatum, vt patet in secundo. Ad 2. quis fuerit author, compositor, seu promulgator? Author fuit ipse Deus, à quo cuncta bona descendunt, et qui est omnium præsentium, præteritorum, et futurorum princeps, dñs, et origo. Compositor seu promulgator fuit do. Ro. qui librum alium cõpilauit, qui sũma generali vocabulo appellatur. Compositor fuit, inquantum di. alterius in melius reformauit. Sed promulgator, inquãtum aliquid de nouo adinuenit. vnde no. differentiã inter cõponere, et promulgare. Nã cõponere est di. alterius in melius reformare. Sed promulgare est aliquid de nouo adinuenire: vt in Insti. in procemio. §. oẽs verò populi. in glo. Ad 3. quæ est materia istius libri? materia est solùm theorica: quia iste liber, siue tract. est compositus regulis et rõnibus quantum ad primã partẽ notariæ, s. contract. et pactorum. Et theorica est cognito veritatis, & illuminatio intellectus. Ad 4. s. quæ fuit intentio do. R. intentio fuit suum emendare errorem: quia do. Ro. videns quòd posuerat tñ practicè de contrct. et pactis in primis septem cap. ideo ipse voluit compilare hunc tract. ad emẽdationem sui erroris, ponendo de contr. et pactis theoricè: nam de aliis duabus partib. s. vltimarum volunt. et iudiciorum, ipse posuerat tam practicè, quàm theoricè. Sed de ista prima parte non posuerat nisi practicè, ideo voluit suum emendare errorem. Hæc intentio fuit principalis. Vñ de no. quòd vnicuique licitum est emendare errorem et ideo multi habent hunc librum in principio alterius libri, antequam dicatur. Antiquis temporib. quia iste est theorica, et ille est practica. Aliqui habent inter 7. & 8. capit. in fine septimi: quia dicunt, quòd do. Rol. voluit primò ponere,

Titulus libri quis sit.

Quis author fuerit.

Materia huius libri.

Intẽtio do. Rol.

uere, et describere practicam, quàm theoricam pro iuuenibus. Quidam habent in fine totius libri summæ communiter omnes habent hic. Ad 5. §. quę vtilitas est? nedum magna, sed maxima: per hoc patet, quia scito isto libro, siue tractatu perfectè intellecto, et memoriæ commendato, quis deueniet in perfectissimam cognitionem quo ad primam partem no. §. contr. et pactorum ipsorum, habendo regulas et rationes efficaces. Ad 6. §. quis sit modus agendi? Modus est, quia primò tractat de contr. Secundò, de pactis. Tertiò, de instr. et instru. fide. Primò tractat de contr. & hoc multipliciter definiendo, diuidendo, ponendo diuisionem vnam contract. trimembrem. Secundò, ponendo quot et quæ in contra. exigantur, et posteà de illo prosequitur. Secundò, de pactis, et hoc multipliciter definiendo, diuidendo, ponendo sex pactorum diuisiones, et ponendo quib. prosunt pro causa, et quibus non: et quando pœna in pactis apposita possit peti, et exigi, &c. vt infrà de pact. melius apparebit. tertiò, de instr. ponendo solùm publicationes, quæ in instru. apponuntur: quæ sunt septem, & de consuetudine sex: vt ibi plenius edocetur. Ad 7. scil. cui parti Phisoiophiæ supponatur liber iste. Et dico quòd supponitur ethicæ. i. morali Philosophiæ, q̃ Ethica appellatur, et de moribus tractat. et isti mores sunt contractus & pacta, quæ in isto libro theoricè reseruantur.

Vtilitas huius li.

Modus agendi quis sit.

Incipit proœmium.

TRactaturi de arte notariæ. Primò videamus quid sit notaria, et quid notarius, et quot nominibus nuncupetur. Secundò, quot et quæ sunt principales partes notariæ. Notaria est negotia hominum publicè et authenticè notare: quia non omnis scriptura nota pu. authentica est, sed illa solummodò, quæ in publica et authentica redigit forma. Et dicitur notaria, à noto, as: quia in notis debet redigi. Vnde in aliquibus locis rogationes appellantur notæ: quia sunt notæ instr. quæ ideo etiam vocantur rogationes: eò quòd illas rogatur tabellio scribere, et ex illis rogatur facere instr. Dicuntur etiam protocolla, à protos, primus, et collatio. i. prima collatio: conferunt enim primò adinuicem partes quid velint facere, et ex illa collatione fit protocollũ, siue rogatio. Dicitur. a. notarius, à notaria;

Notari9 quot nominib. appellatur. & est notarius persona priuilegiata ad negotia hõium publicè et authenticè conscribenda: qui etiam diuersis nõibus nuncupatur. Sed quantum ad subiectum et rei essentiam, vna est definitio quocunq; nõe nuncupetur: licet in nominib. aliqualis sit differentia secundum differentes actus. *Tabellio Scriniarius.* Dicitur. n. notarius tabellio siue tabullarius, ab hoc actu: quia notabant olim in tabulis. Dicitur scriniarius: quia scripta eorum olim, vbi iura tenebantur, reponebantur in scrineis: vel, quia in tabellione sicut in scrinio debet esse secretum et tutum esse quicquid eius fidei cõmittitur. *Seruus public9.* Dicitur etiã seruus pub. non quia verè sit seruus, sed quia eius officium est ad publ. vtilitatẽ inuentum. Dicitur librarius, q̃a sicut libra debet omnia et suum officium spectantia æqua lãce, et iustè. et fideliter præpõderare. *librari9* Et dicitur Scriba, à scribendo: semper tñ (vt di. est) vna est definitio. *Scriba.* Sunt. a. tres princip. partes notariæ: quia notarij officium in trib. partib. consistit. 1. in contr. 2. in vltimis voluntat. 3. in iudiciis. De quib. tribus partibus per ordinem est videndum. Et primò de contr. Sed quia contr. fiunt ex pacto inito inter partes, et ex contr. et pactis fiunt scripturæ publicæ, quæ appellantur instrum. Idcirco primò videndum est quid sit contract. et de contr. diuisionibus, et quot et quæ in contractib. exigantur. Secundò de pactis, et de pactorum diuisionibus. Tertiò, de instrum. et de instrum. fide

Instrumentum procemij.

Visis nostri libri generalibus documentis, restat nunc videre eiusdem libri procemium di. à protos, quod est primum, et emio quod est orno, vel emi verbum: vnde procemium, quasi primus libri ornatus, seu libri primum verbum: quod quidem procemium constat in duas partes esse diuisum. *Diuisio procemi* In prima parte Author ponit quid sit notari9, et vnde dicatur, et quid notarius, et vnde dicatur, et quot nominib. nuncupetur. In secunda parte ponit quot sunt prin. partes notarij, prima pars durat vsq; ad §. sunt. a. tres. Ibi secunda, et durat vsq; ad fi. procemij. Veniamus ergo ad primam partẽ in qua ponit quid est notaria, &c. ad euidentiam primæ partis volo quærere 5. Primò, quid sit notaria, et vnde dicatur, et quid notarius et vnde dicatur,

tur, et quot nominib. nuncupetur. Secundò, qui possunt creari notarij, et qui non. Tertiò, qui possunt esse notarij, & qui non. quartò, quæ debet obseruare notarius, et à quibus debet se abstinere. Quintò, quæ sit pœna notarij delinquentis, quasdam subiiciendo quæstiones.

Quid sit notaria, & vnde dicatur. *Ru.*

AD 1. sc. quid sit notaria. Notaria est negotia hominum publicè et authenticè notare: et ita definit litera. Et dicitur negotia, s. legitima et vera: et illa sunt legitima et vera, quæ inducunt oblig. non .a. vana et friuola: vt si diceretur Tabellioni, scribas quõ ego vado ad prandium cum quodam meo amico, vel quõ ego bibi hodie vnum ciathum vini, istud est vanum et friuolum: quia non inducit obliga. aliquam. notare. i. notabiliter scribere, et non memoriæ commendare. Et per hæc reprehenditur imperitia quorundam tabellionum, qui volunt solùm memoriæ cõmendare non a. scribere, quod à partib. ordinatur: et isti tales pessimè agunt. Nam citò possent labi ad falsitatẽ committendam. Dicitur publicè et authenticè notare. i. per manũ publ. notarij: quia non est manus, quæ sit publica, nisi manus notarij: Vel dicitur, publicè. i. cùm publicat. q reddunt instr. publ. et fide dignum. Et ideo non omnis scriptura tabellionis publica et authentica est. Sed solùm illa, quæ in publicam et authenticam redigitur formã: nec omnis vox iudicis est sententia: et sic omnis vox principis non est lex, vt in Inst. de iu. nat. gen. & ci. §. sed quod principi. Et dicitur notaria à noto, tas: quia in notis et rogationibus debet redigi. Sed secundum apparatum aliæ duæ dantur definitiones extra literã de officio et arte. Prima officij talis est: Officiũ notariæ est dignitas & authoritas ad legit. hõiũ negotiorũ no. de pub. introducta. Dicitur, officiũ est dignitas: No. q istud officium est magnæ dignitatis, in tm̃ q ab illo officio repelluntur infames, et turpitudine notati. Dicitur autho. ideo q maximã habet auth. notarius: q suis scripturis fides adhibetur plenissima, solùm dicendo: Ego talis Imperiali auth. no. &c. quia citius creditur notario, q̃ credatur Episcopo vel Cardinali, quamuis dicent: Ego talis Episcopus vel Cardinalis. Ad legit. hõium negotiorum: q quidẽ negotia sunt tria, s. contr. et pacta, vltimæ *Notaria definitio.*

volun. & iudicia, in quib. trib. cõsistit officiũ notariæ. Notam. i. ad perpetuã memoriã, & probat. plenissimã: vel notam. i. ad notandum vel scribendum negotia supradi. De publico introducta. i. à Romano Imperio inuenta: nã istud officium notariæ ab Imperiali culmine suũ extraxit principium. Secunda definitio artis telis est: Ars notariæ est super legitimis hõium negotiis authenticè cõscribendis finitum & rõnabile documentũ. Dicitur super legitimis hõiũ negotiis, eò ꝙ notaria versatur sup trib. hõium negotiis, s. super contr. & pactis, vltimis volun. & iudicis, vt suprà di. est. Finitum, ꝑ hoc possumus notare, ꝙ ista scientia notariæ habet caput, & fi. secundũ ꝙ habẽt leges & iura: ꝙ non est in aliis scientiis liberalib. vt Gra. Hy. &c. Et etiã hæc licentia est adinuenta cũ rõe, ꝙ ꝑ hoc possumus notare, cũ dicit rõtionabile. Sed qd est notarius? litera satis bene ponit. Notarius est persona priuilegiatæ ad negotia hõium authẽticè cõscribẽda. Dicitur, persona priuilegiata, qa notarius habet istud priuil. ꝙ nõ habet aliqua alia persona de mundo: qa creditur suis scripturis publicis per totũ Ro. imperium. Datur extra literã alia definitio: Notarius est ꝑsona priuilegiata, ad cuius fidẽ hodie plenariè recurritur, vt scribat, & rescribat, & ad perpetuã memoriã reducat ea, q̃ ab hõinibus fiunt. Verba definitionis satis sunt clara, nisi qñ dicitur, ad cuius fidẽ hodie plenariè recurritur: quare dicit, ad cuius fidẽ? quia olim argentarij & capsores faciebant instr. & credebatur illis. Sed hodie de consuetu. non seruatur hoc, imò hodie recurritur ad fidẽ tabellionis & dicitur notarius à notaria, sicut artifex nominatur ab arte sua: vt à pelliparia pelliparius, & sic de aliis. Sed quot nominib. nuncupatur? dico ꝙ nuncupatur, & appellatur diuersis nõib. q̃ quidẽ nõa idẽ importãt, legendo literã eorũ exposito poterit inueniri. Ad 2. s. qui possunt creare notarios? Item possunt creare notarios siue tabelliones, Reges, Duces, Marchiones, Comites, & oẽs, qui habent põtatẽ & priuil. ab Impe. creandi tabelliones. Itẽ Ciuitas põt creare in suo comitatu, vltra verò nõ: & illi qui habent põtatem à populo ciuitatis, vt est in ciui. Bo. quia iudex põtatis põt creare notarios, eò ꝙ habet põtatem. Itém castrum vel villa in suo districtu põt creare notarios. Itẽ collegium liciũ

Alia definitio artis notariæ.

notari⁹ quid sit

Notarios qui creare possunt

&

& approbatū pōt creare no. Alij verò nō possunt creare notarios, qui nō habēt pōtatē seu priuil. ab Impe. seu à summo Pont. vel a ciuit. &c. Ad 3. §. qui possunt esse notarij. Accipe regulā oēs possunt esse notarij qb. nō est expresse ꝓhibitū a lege, quib. a ꝑsonis sit ꝓhibitū, videamus. Prima persona est mulier: nā mulier non pōt esse notaria, quia officiū notariæ est pub. & virile, & à publicis virilibúsq; officiis mulieres repelluntur. Itē seruus, nā seruus de iure ciuili reputatur ꝓ mortuo, & priuatur ab oī actu legitimo siue pub. Itē minor 14. an. non pōt esse no. qa non pōt iurare eo, qđ minor est ꝓp authen. Fede. Imp. etiā si sit Comes, vel alter, q facit ipsum no. minorē. non valet iuramentū. Sed tñ adueniente pubertate, illud ꝙ nō valuit à prin. tractu tēporis confirmatur. Itē infamis, & turpitudine notatus nō pōt esse no. Itē hæreticus, & ille est hæreticus q non credit in id ꝙ ꝑdicant 4. sancta Euan. Itē clericus: & tñ in isto distinguitur, qa aut iste est ꝓfessus, & tunc dico ꝙ nō pōt esse no. quia ꝓcessus ꝓ mortuo habetur. Si verò non est ꝓfessus vt quia est diaconus, vel subdiaconus, & tunc aut fuit antè no. q̄ haberet ordines, & tunc in isto casu pōt exercere officium natariæ. Si verò habuit antè ordines, & postea fuit factus tabellio, & tunc nō pōt exercere officiū notariæ, cum diuinis intendere debeat. Et qui duob. heris seruit, nemo vtiliter seruus erit. Et sic de aliis ꝑsonis q̄ repelluntur ab officio notariæ. Ad 4. §. q̄ debet obseruare notarius: & dico ꝙ debet obseruare ꝑcepta nostræ artis, de quib. ꝑceptis habemus per singulas lectiones, vt qa minor non possit vēdere sine soleñitatib. Sed à qb. debet se abstinere? certè à duob. Primò, ꝙ nō faciat falsa instr. 2. ꝙ non faciat ꝓhibita inst. vt si vasallus vellet vēdere rē sibi datā in feudū, ꝙ tñ non faciat instr. qa incideret in man⁹ amputationē, vel in pœnā conbustionis, si faceret scienter, vel si faceret inst. qūo emphyteota vendit rē sibi datā in emphyteosim. Ad 5. §. videre q̄ sit pœna notarij delíquētis? distinguēdū est: qa aut deliqt ex certa sciētia aut ex ignorantia. Si ex certa sciētia, vt qa facit falsū instr. & tunc incidit in man⁹ amputationem vel traditur igni, tanq̄ falsarius. Si verò ex ignorātia, tūc punitur inquātū læsit aliā partē, nā ignorantia nūq̄ excusat: & iudex, q malā tulit sē. tūc punit͛ inquātū læsit aliā partē,

Notarij qui possunt esse vel nō

Notarij delinquētis pœna.

si hocfacit ex ignorãtia. Modò veniam⁹ ad quæst.& prima talis est: Quidã fuit creat⁹ tabellio legitimè, et nõ erat psona legitima: Vel si erat psona legitima, non fuit legitimè creatus, qa ille, qui dedit auth. nõ poterat dare: qa nõ erat persona habilis ad dandum autho. eò q non habebat: & ille fecit plura instru. de quib. vnum pduct. fuit in causa, obiicitur illi instr. q non valet, eò q non est tabellio. Quæritur vtrum illa instr. facta per eum valeãt? et hic sunt opin. quidã dicũt q nõ: qa ex quo nõ fuit legitimè creat⁹ nõ põt esse no. Alij dicũt q sic, qa cõis ignorantia, siue error facit ius: vt Insti. de testa. ordi. vbi talis est casus: Quidam facit test. corã septẽ testib. secundũ qd debuit: et vn⁹ illorũ testiũ erat seruus, et reputatur liber apud oẽs, nunquid valebit istud testa. certè sic: quia cõis error facit ius, vt suprà. Sed tñ hęc opinio nihil valet: quia tũc sequeretur, q ex ignorãtia quis habet iurisd. qd esse non debet. Et ille casus superi⁹ allegatus loquitur fauore vlt. voluntatis. Quidam distinguunt, & melius quia aut fuit legitimè creatus: et ille, q dedit auth. poterat dare. Sed tñ non poterat esse tabellio: qa hęreticus erat, vel habet aliud impedi. et dico q illa instr. facta primò per eum bene valebunt, et datur exẽplum in l. Barba. quia Barba. erat seruus, et discessit à dño. suo, & iuit Rom. et ibi sterit magno tẽpore: iste enim sciebat leges & iura, & erat sagax homo. et ab oĩb. reputabatur lib. et fuit Consul, et fecit multas leges, et postea inuẽtum fuit quod erat seruus: quia domi. su⁹ inuenit ipsum, ita q fuit priuatus ab illa dignitate. Modò quęritur, vtrum illæ leges factę per eum valeant? Et respõdetur q sic: quia ille fuit legitimè factus Cõs. et ita dicas in casu nostro, aut non fuit legitimè creatus, vt quia ille, qui creauit eũ, non poterat dare auth. Sed tñ poterat esse tabellio ex persona sua, et tunc dicb, q illa instr. facta per eum nõ valebunt: quia tunc sequeretur, quod ille, q nõ est factus tabellio, posset exercere officium notarij per ignorantiã. quod esse nõ debet. Secũda quæst. talis est: Quidam fuit creatus tabellio, obiicitur sibi, quod ille qui creauit ipsum, non potuit creare: vel, quod ille, qui scripsit priuileg. non erat tabellio: modo quæritur, quo debeat probare se esse notarium? Resp. quod potest probare per famam: quia ille, qui fecit eum nor. erat Comes. vt pub.

dicitur

dicitur: sicut est publica vox & fama ipsum esse de illis de palatio, qui habent autho. ab Imperio faciẽdi tabelliones, et etiam dicitur pub. quia ille, qui fecit priuileg. est tabellio: quia antè plura instr. fecerat. Sed tñ si non pos. probari per famam, quia forte ille Comes, qui te fecit, non est notarius. Ita bene datur consilium, quòd quando quis facit se creare notarium, quòd ipse habeat priuileg. illius Comitis qui creat eum no. insinuatum, et cum solennitatib. vt tanta fides adhibeatur exemplo, qmđm exemplari. Sunt a. tres partes prin. Ista est secunda princi. nostri procemij, in qua ponit quot sunt principales partes notariæ: quia sunt tres, s. contractus et pacta, et vltimæ voluntates, et iudicia. Dicit litera, de quib. trib. partib. per ordinem est videndum. Et hic reprehenditur Author: quia ibi dixit mendacium, nam intendit tractare, nec tractat, nisi de prima parte notariæ, s. de contr. et pactis, et de instr. Sed de vlt. voluntàtibus et iudiciis nihil dixit: qa de illis duab. partib. nỏt. alibi ptra.

Quid sit contractus & de contractuum diuisionibus.

Contractus est propriè, vnde vltrò citròq;, id est, hincinde oritur obligatio, Ideo dicitur, propriè: quia contractus aliquando sumitur propriè et hoc secundum definitionem dictam, aliquando impropriè, aliquando magis impropriè. Propriè dicitur contractus, quando vltrò citròque. id est, hincinde oritur obligatio, vt emp. et venditio, locatio, et conductio. Venditor enim obligatur emptori ad rem tradendam, et emptor oblig. venditori ad pretiũ soluendum. Item locator obligatur conductori, vt sinat eũ vti re locata: et conductor oblig. locatori ad mercedem soluendam. Et generaliter propriè dicitur contractus vbi multæ promissiones et obligationes interueniunt hincinde, vt est contractus arrharum primus, videlicet lib. nostri. Impropriè dicitur contractus, quoniam solùm vna pars alteri oblig. et non econuersó: quia licet non oriatur oblig. hincinde, contractus tamen dicitur impropriè, et abusiua significatione. Magis impropriè dicitur contractus, quando ex nulla parte oritur oblig. sed liberatio vt est in transactione ex qua nõ oritur oblig. imò facta dissoluitur. Contractuum alij sunt nominati, alij innominati, & alij magis innominati. Nominati sunt, emptio: venditio, locatio,

conductio, cõmodatum, depositum, mandatum, societas, pignus: Qui ideo nominati dicũtur, eò quod vnumquodq; di. vocabulorum alteri significationem suã attribuere nõ potest. Et quia nomẽ suum ita ꝓpriè & strictè attributũ est, vt illud alteri contr. accõmodari non possit. Vnde emptio & venditio non potest dici locatio, vel cõmodatum, & ecõ uerso. Innominati contra. sunt: Do, vt des: facio, vt facias, do vt facias: & facio, vt des. De Primo contr. innominato, s. do vt des, est exemplum in permutatione: do enim tibi domum meam, vt tu des mihi vineam tuam. De 2. s. facio vt facias, potest poni exemplum: vt promitto tibi scribere librum eo quod tu promittis mihi ædificare domum. De 3. s. do vt facias, est exemplum, vt do tibi equum eò quòd ꝓmittis mihi scribere librum. De 4. s. facio vt des, est exemplum: vt promitto te docere artem pellipariæ, & tu promittis mihi dare decem corbes frumenti: Qui ideo dicuntur innominati contractus, eò quod nomina eorum sunt ita varia, quòd aliis nominatis contr. possunt accommodari: vt do vt des, potest accommodari emptioni & venditioni. Venditor enim dat rem, vt emptor det pretium. Itẽ do vt facias, potest accõmodari locationi & conductioni: quia cõductor dat mercedẽ, vel pensionẽ eò quod locator faciat, id est, præster sibi patientiam vtendi. Magis innominati contr. dicuntur pacta: Quæ ideo dicũtur magis innominati, eo quod accomodari possunt nominatis & innominatis contr. Vnde emptio & vendito est pactum, vt do vt des & cæteri iñominati contr. sunt pactum: quia pactum est adeo generale nomen, quòd omnib. contr. potest accommodari. Et quia omnia continet sub se, quæ fiunt causa obligationis contrahendæ vel tollendæ. Visis igitur definitionib. & diuisionib. contr. restat videre quot & quæ in contractib. exigantur, & ex quib. constent. Sed quoniam contractus constat ex tribus, s. ex personis, rebus, & obligationib. ideo de vnoquoq; videndum est: & primo de personis, & earũ diuisionib. & quæ personæ se obligare possunt, quæ ve contractum reddunt inutilem.

De contractibus propriis & magis impropriis. *Rubr.*

IN isto præsenti titulo Author ponit de contractib. definiendo, & de contractuum diuisionibus, & quod, & quæ in con-

in contractib. exigantur. Vnde potest continuari titulus iste ad præcedentia ista forma. Nos supra vidimus in proœmio §.fi. quòd iste liber fuit diuisus in partes tres. Nam in prima parte ponitur de contr. In secunda de pactis. In tertia de instrumentis. Sed quia contractus sunt digniores, & à dignioribus est inchoãdum: vt in Insti. de iure naturali gen. & ci. §. omne. 2. ius, ideo de contractib. hic videamus: hoc est quod dicit Rubr. cum dicit, quid sit contractus. Et diuiditur iste titulus in partes tres. Nam in prima parte ponit de contr. definiendo, dicendo quod contractus sumitur propriè, impropriè, & magis impropriè. In secunda parte ponit de contr. diuidendo ponendo vnam diuisionem contractuum trimembrem. In tertia ponit quot & quæ in contractib. exigantur. Prima pars durat vsq; ad §. Contractuum alij sunt nominati, alij innominati. Ibi secunda, & durat vsq; ad §. Visis igitur definitionib. & diuisionib. contractuum. Ibi tertia, & durat vsq; ad finem tituli. Veniamus ergo ad primam partem, ad cuius euidentiam volo quærere tria. Primo, de contractib. propriis, & circa primum volo quærere duo, & de aliis duob. præsentib. Primò quid est contractus ꝓprius definiendo. Secundo ponere exempla de contractib. propriis. De Primò. quid est contractus proprius? certè contractus proprius est, vnde vltrò citròque, id est, hincinde oritur obligatio. Per hoc, quod dicitur propriè, intelligitur quod hic definitur contractus proprius, vnde vltrò citròque, id est, ex parte tua: quæ, pro, &: citro, id est, ex parte mea: hinc, id est, ex parte mea: & inde, id est, ex parte tua: & hæc verba sunt declarata in definitione, oritur obligatio: nam ex contractu oritur obligatio, & ex obligatione oritur actio. De secundo, dare exempla. Primum exemplum est in emptione & venditione. Nam venditor obligatur emptori ad rem tradendã: & emptor venditori ad pretium soluendum. Secundum exẽplum datur in locatione & conduct. Nã in isto cõtractu oritur obligatio, & ex ista oblig. oritur actio: & actio ista est duplex, s. directa & contraria. Directa datur locatori & conductori ad mercedem soluendã. Contraria datur conductori cõtra locatorẽ, vt sinat eũ vti re locata nec potest alteri locare, nec cõductor aliã rẽ conducere, nisi esset

Diuisio præsentis tituli.

Contr. porprius quid sit.

de, cōi concordia ipsorum. Itē datur exēplum in contr. archarum primò, videlicet, libri nostri, qui est contr. propri⁹: & in quo ambæ partes obligantur, secundum ꝙ tenet D. Accursius. & do. Rolan. author noster: & sic de contractib. propriis. Tu dicis quod ille est contractus proprius in quo ambæ partes obligantur: contrà in cōmodato & deposito, in quib. obligatur tm̄ vna pars, & sic sunt proprij: ꝙ sint proprij, patet: quia si ego cōmodaui tibi librum meu, ego, qui commodaui librum, non obligor: sed tu, qui accc peris librum, es obligatus ad librum restituendum. Itē in deposito dicas, ergo sunt improprij, cùm in impropriis nō obligetur nisi vna pars, Respōdeo ꝙ sunt contr. proprij, quia licet non videatur prima facie nisi vna pars alteri obligari, & non econtra, tn̄ posset obligari in futurum. Nā ille est contr. proprius, in quo ambæ partes obligantur: ad de, & possent se in futurum obligare. Nā si ille, qui cōmodatum recipit, facit magnas expensas in re cōmodata, ipse, qui cōmodauit. ad restituendū expensas in re cōmodata factas tenetur: ergo: & ille contr. fit habilis de sui natura, vt ambæ partes obligari dicerentur proprius. Tertium exēplum pōt dari in deposito: nā si depositarius facit magnas expensas in re deposita, ille, qui deponit rē, tenebitur sibi ad expensas restituendas in illa re factas. Quar. exemplum pōt dari in pignore; nā si ille, cui pignoraui rem meam, facit impensas, tenebor illi in illis impensis, quas in re mea fecerit. quintum exem. est in gestore negotiorū: Nam gestor negotiorum tenetur mihi reddere rōem suæ administra. negotiorum meorum: ego. a. sum obligatus ei ad impensas in meis negotiis factas. Sed quia dixit, in negotiis, et positi exempli gratia: quia de casu non tract. ad præsens: qm̄ suprà in prin. huius libri habuisti in primo instr. vend. Vnde tn̄ scias de hac vend. ad præsens, s. quod si emptor agit contra vendi. ad rem tradendam, primò debet pretium soluere: & si venditor agit ad pretium soluendum, tunc primò habet rem tradere: nam qui agit, primò tenetur adimplere contr. Sed quid in libello peti debeat, an interesse, an res, an vtrunq;, s. res & interesse? dicit do. Accursi⁹, ꝙ ego petā, sicut in libello peto, vt talē rē tradas & si rem tradis, peto interesse: ꝙ tutius sibi videtur. Sed pone

ne præcisè, quod ille vult rem tradere, & non vult interesse præstare, nunquid peti pôt? hic fuerunt multæ opiniones. Quidam dicebant, quod non: Dñs. a. Accusius distinguit in hunc modum: quia aut venditor habet rem penes eum, & tunc tenetur rem tradere, & non liberatur interesse præstando. Aut non habet rem penes eum, & tunc subdistingue: quia aut dixit habere suo dolo malo, puta, vt ille emptor non haberet rem, tunc tenetur interesse præstare. Aut dixit non habere suo dolo, sed casu fortuito, & nõ tenetur ad rem tradendam, nec ad interesse præstandum. Et nota, quod obligatio oritur ex contr. & sic contr. est pater, & obligatio filia, & actio filia ipsius obligat. neptis verò ipsius contr. i. è contr. oritur obligatio, & ex his internascitur actio. Contr. improprij sunt illi, in quibus vna pars alteri obligatur, & dantur exempla. Primum exemplum est in mutuo: nam si mutuó tibi centum, tu es mihi obligatus ad mutuum restituendum: ego, qui mutuo ad nihil sum obligatus. Secundum exemplum est in stipu. Nam stipulor à te mihi dari centum: tu es mihi obligatus ad id, quod mihi promisisti: Ego. a. ad nihil tibi sum obligatus. tertiũ exemplum est in donatione: Nam si promittis mihi donare, teneris ad id, quod mihi promisisti: Ego. a. non sum tibi obligatus, nisi ad antidora. Magis impropriè contr. sunt illi, in quibus nulla pars alteri obligatur, vt in trãsactione. Nam si debebas mihi centum, deuenimus ad concordiam vt debeas dare 50. & illos dico transigere. i. in actus transire. Nam nulla oritur obligatio: ideo si facta est, dissoluitur. ideo potius posset dici distractus, quàm contr. magis improprius, & oblig. factæ dissoluuntur: Sed ideo fit, eò q̃ partes tractant diuersis modis, & vnum idem constituunt. Et no. quod dicitur, transegi tecum pro decem, quas das: secus si diceretur promitto tibi dare: nam esset contr. improprius stip. & non transactionis. Et transactio est de re dubia, lite incerta nondum finita, non gratuita facta pactio. et no. quod transactio habet fieri aliquo dato, remisso, retento, promisso, vel obmisso: de qua trãsactione multa essent dicenda, sed suis locis proponemus: quia se hic non ingerit materia specialis. Itẽ scias quod si transegi tecum pro 50. quas conuenisti mihi dare, non es propterea *Contr. magis impropry.*

mihi obligatus:vnde nõ possum te cõuenire ad 50. dandas mihi,quas conuenisti mihi dare vsq; ad certũ terminũ ex causa transactionis:Sed qa ex trãsactiõe nulla oritur actio vel obligatio,agã pristina actione ad totũ debitũ quod debebas. Nã si debebas mihi ex causa venditionis,agã actiõe ex vendito,& sic de singulis actionib. Illi, qui primò transigunt,soluũt:sed illi cũ quib.trãsegi,bene competit actio,si transact. factã nolo habere ratã,vt putà,si debebã tibi dare cent. & transegisti mecũ ad illas cent. vt darẽ tibi decẽ, & dedi:posteà non obstãte trãsact. facta,vis petere àme cent. quas primò debebã tibi,tunc cõpetit mihi actio ob causã ad repetendũ decẽ,quas dedi pro transactione, quã fecisti mecũ:& si non soluis,repetẽs potest agere & excipere de trãsactione facta à re sibi,s. repetere quod solui,& excipere de trãsact. facta nõ possum nisi[actũ]fuerit per pactũ. quòd si cõtra transactionẽ factã veneris,possem repetere quod solui, rato manente pacto trãsactionis.Demũ scias,quod si quis iurat non venire contra transactionẽ,& contrauenit,quod efficitur infamis:& qui infamis est,repelletur àdignitatib. & à testi. repellitur.De infamia facti nota duos effect⁹.Primò,qa repellitur à dignitatib. & testi. ferẽdo. 2. quia fratre,instituente turpẽ personã sibi heredẽ.Pretorem cõsulẽs alter frater exheredatus rũpit testa.per quærelã,quod aliàs non faceret.si esset persona famata.Infamia.a. iuris habet duos effectus,& plures alios.Primò nãq; infamat⁹ ex infamia iuris efficitur intestabilis. Sed nunquid qui periurus est efficitur infamis?distinguendũ est: quia aut ipse iurat de pñti rẽ suã esse,aut de preterito.siue preterito iurat rẽ fuisse suã,&tũc nõ est infamis,&est ratio:quia iuramẽtũ de preterito,quæritur an sit iuratum, vt videtur in insti. de excep.§. æquè.Aut super iuramento de præsenti, & tunc efficitur infamis, vt puta,iuraui hodie non comedere carnes, quia sacra.interpositum intercidit delictum: & hoc est verum, & ideo bene punitur,nisi veniat contra iuramentũ tantũ, & non contra factum:quia tunc efficitur infamis, vt quia iuraui hodie comedere carnes,& comedi,vel econtra.Sed nunquid qui periurus est, repellitur à testi. dico quod sic, etiam si, pœnitentiam egerit de periurio : qui tantùm permittitur sine pœna periurio,putà,quia iurauerat accipere

pere vxorem, nec patitur pœnam periurij, siue quocunque alio modo iurauerit contra leges.

De contractibus nominatis. *Rubr.*

Circa præsentem §. est continuãdũ ad superiora isto modo: Nos suprà vidimus qualiter iste titulus fuit diuisus in partes tres. In prima parte di. fuit, quid sit definitio huius contractus siue tractatus. In secunda parte fuit dictũ de diuisione contract. Sed viso de prima parte, restat nunc vidire de secunda, hoc ast, quod dicit §. cũ dicit. Cõtract. alij nominati, alij innominati alij magis innominati. circa quẽ §. tria sunt videnda. Primò, de contr. nominatis. Secundo, de contr. innominatis. Tertiò. de contr. magis innominatis. Circa primum, s. circa contractus nominatos volo quærere tria. Primò. qui sunt contractus nominati. Secundò, quare sic appellantur. Tertiò, qnot sunt necessaria, ad hoc vt contractus dicantur innominati. Ad primũ s. quot sunt contr. nominati? Contractus nominati sunt, qui habent nomina ita à lege attributa, quod aliis contr. accomodari nõ possunt & posset dari multa exẽpla. 1. exẽmplum est in emptione & venditione. Nã olim dicebãt, vis tu mihi dare summã tuam, & ego dabo tibi cent. non habebant proprium nomen à lege attributum. sed superuenit ius ciuile, & ppriè nominauit sub isto noĩe, emptio. & vẽditio, ex isto contr. oritur duplex actio, s. actio ex empto & actio, ex vẽdito. Actio ex vẽdito cõpetit vẽditori contra emptorẽ, vt pretiũ soluat. Actio ex empto, cõpetit emptori contra venditorẽ, vt sibi rem tradat. Secundũ exẽplũ est in locatione & conductione, ex qua oritur duplex actio. s. actio locati, & actio cõducti. Actio locati cõpetit locatori cõtra cõductorẽ, vt soluat mercedẽ. Actio conducti cõpetit conductori contra locatorẽ, vt sinat eũ vti re locata. Tertium, exemplum est in societate, in qua datur actio pro socio directa vni contra alium, vt reddat rationem gestionis. Quartum exemplum datur in mandato, ex quo oritur duplex actio, scilicet, directa, & contraria. *Actio mãdati* Actio directa mandati competit contra mandatarium, vt reddat rationem administrationis bonorum suorum. Actio contraria competit mandatario contra

mandantem, vt ipse teneatur ei, si quid expedit in gerẽdo, vel si se oblig. in negotiis gerendis, vel si rem suam: ideo pignorauit. Quintum exemp. datur in deposito, in quo oritur duplex actio, s. directa, et contraria. Actio directa cõpetit deponenti cõtra depositariũ vt rem restituat ei. Actio cõtraria cõpetit depositario contra deponentẽ, vt sibi restituat impensas in re deposita factas. Vnum tamen scias quòd in deposito præiudicat terminus appositus, quia quandocunq; posset illud depositũ reuocari. Pono casum, veni ad te Cor. et dico, Cor. depono penes te istam rem eo pacto, vt non mihi restituas hinc ad vnum annum, posteà volo mihi eam restitui ante annum, non possum nisi in solo casu, quando depositum fit gratia depositarij, tñ non factum est. Sextum exempl. est in pignore, ex quo oritur duplex actio, s. pignoratitia directa, et contraria. Actio directa competit mihi pignoranti rem meam, vt eam mihi restituat, et sibi integrè de sua pecunia satisfaciam. Contraria actio competit ei, cui pignoraui rem meam, vt eam mihi nõ restituat, nisi sit prius ei integrè satisf. Item possum agere, vt mihi soluat, si res amittitur. Sept. exẽp. est in stip. pura. Quædam Berta accepit quendam maritum, et dat sibi dotes stipul. ipsa soluit marito: Nam oritur actio ex stip. ex ipsa stipu. Sed quando oritur? sunt opin. Quidã dicunt, quod oritur soluto matrimonio. Alij dicunt, et melius, ꝙ statim oritur. Sed demũ soluto matrimonio intẽtatur. Idẽ dico de actione tutelæ, q̃ statim oritur, sed intẽtatur demũ finita tutela: et idẽ de actione ex stip. quę datur vxori cõtra maritum ad dotẽ restituẽdã, et idẽ de actione pignoratitia dico, ꝙ nascitur demũ soluta pec. Sed cõtraria stati inuito cõtr. Sed tñ scias, ꝙ actiõe tutelę oritur pstatio solũmodò finita tutela vsq; ad xxx. ann. ꝙ amplius ipsa cõtra me intentari non potest. Et idẽ dicas de oĩb. in actione negotiorum gestorum, quæ datur adulto cõtra curatorẽ: et eodẽ modo datur, quod si vxor post solutũ matrim. agat contra maritũ, ante xxx. an. agere nõ potest contra eũ, quia ex stip. præscribitur cursus xxx. an. Actio. a. pignoratitia directa præscr bi non potest spacio illo, quo actio ex stip. tutelæ præscribitur, et actio offerendi præscribitur. Idẽ est si debitor non obtulerit creditori pecuniã, q̃ debet ante xxx. an. tunc postea

Actio deposi-ti.

Actio de pignoratitia.

Actio ex stip.

posteà si vellet offerre, non posset, & amisit tunc pignoratitiã. & res est facta ipsius creditoris. Et ꝓpter istã rationem tenebant antiqui Doctores, quod actio ex stipu. quæ datur vxori contra maritũ, nascatur demũ soluto matrim. & stante matrim. ipso vergente ad inopiam. Itẽ tenent, quod actio tutelæ nascatur demũ finita tutela. Item quod actio pignoratitia nascitur demũ soluta pecunia à debitore: ꝙ secus est in contraria, quia illa statim oritur inito contractu. Ad secundum, s. quare dicuntur contractus nominati? & dicuntur quia in eis est ꝓprium nomen attributum à lege, intantum quod aliis contractib. accomodari non possunt: vnde emptio & venditio aliis contractib. accommodari non possunt. & idem de aliis contractib. est dicendum. Ad tertium, s. quæ sunt necessaria ad hoc, vt contractus dicatur nominati· Nã quatuor sunt necessaria. Primò quod in eis sit nomen ita proprium, et in tantum speciale quod aliis contractib. accommodari non possit. Secundo, quod in eis statim oriatur obligatio. Tertio quod in eis oriatur specialis actio. Quarto, quod in eis non sit locus pœnitentiæ, id est, quod contrahentes non posśint discedere à contractu. Nam si eos pœniteret, tunc esset contractus innominatus. Sed fallit in quibusdam casib., in quib. est locus pœnitentiæ: & tamen sunt contractus nominati. Primus casus est in deposito: nam depositor, quando vult, pœnitere potest. Secundus casus in societate, s. re nõ existente integra, id est, quod aliquis eorũ nõdũ inceperit societatẽ. Tertius casus est in mãdato, si mãdatarius nõ incipit negotia mãdatoris agere. Quartus casus est in venditione in scriptis nondum redacta.

De contractibus innominatis. *Rubr.*

Contractuũ alij sunt nominati, alij innominati, alij, magis innominati. Circa cõtractus iñominatos volo quærere quatuor. Sed volo primò cõtinuare. §. ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus qualiter titulus iste fuit diuisus in partes tres. Sed viso de prima parte, restat nunc videre de secunda, s. de contr. innominatis: h. e. quod innuit §. cùm dicit contr. &c. Et ideo ad euidentiam istius §. volo quærere 4. Primò, qui sint contr. innominati. 2. quare sic appellētur. 3. in quo differãt cõtr. iñominati à contr. nominatis.

Quartò, qualiter cognoscatur contr. facio vt des, à contr. do vt facias. Ad 1. s. qui sint contr. innominati? certè sunt illi, qui non habent nomen proprium attributum & determinatum à lege. Et dantur 4. exempla. s. do, vt des: facio, vt facias. facio, vt des. do, vt facias. De 1. s. do vt des, vt conuenio tibi dare x. corbes frumenti, vt tu des mihi equum rufum: & ex isto contr. cõuenio, non. a. per stip. pmitto: quia esset contr. nominatus stip. Item no. quod si conuenio de dando speciem pro specie, non. a. speciẽ pro pecunia: quia tunc esset contr. nominatus emptionis & vend. De 2. s. facio, vt facias: putà, conuenio tibi ædificare domum, vt mihi scribas librum: & oretenus dico, conuenio, non. a. per stip. promitto. Item nō. quod dico faciendo conuenio factum facere pro facto, non de faciendo factum pro pecunia, vel econtrà: quia tunc esset contr. nominatus. De 3. sc. facio, vt des, putà, conuenio de scribendo librum, vt tu des mihi x. corbes frumenti, & eodem modo no. quod nostri in aliis duob. exemplis. De 4. & vlt. exemplo, si do vt facias: pono casum, putà. conuenio tibi de dando x. corbes frumenti, & tu conuenis mihi scribere librum: & eadem duo notantur, quæ notasti in aliis duob. exemplis. Ad 2. s. quare dicuntur contr. innominati? quia non habent propriũ nomen attributũ & determinatũ à lege. Item quia aliis contr. accommodari possunt: quia contr. do vt des, potest assimilari contractui emptionis & vend. Et contr. facio vt des, potest assimilari contractui locationis & conductionis. Ad 3. s. in quo differant contr. innominati à contr. nominatis? & differunt in 4. Primò, quia in contr. innominatis est, proprium nomen attributum & determinatum à lege, innominatis. a. non. Secundò, differunt, quia in contractibus nominatis statim oritur obligatio, in nominatis autem non, nisi re interueniente ab altera partium: nã ille, qui tradit rem, potest vt condict. ob causam repetendi quod dedit: quia ideo ille rem suam dedit, vt ille rem suã tradat, sed si ille non tradit. ei competit condictio ob causam: quare ideo rem suam dedit, vt ille traderet suam rem: sed si ille non facit, potest agere condictione ob causam ad repetentum suam rem: quia non sequitur causam, ob quam dedit, quod secus esset, si factum esset adimpletum: quia

cõtinuatio p̄sentis titu.

Contr. innominati qui dicãtur.

Contr. innominati quare sic dicuntur

Differẽtia intercõtr. nominatos et innominatos.

quia ille qui facit factum, non potest agere condi. ob causam ad repetendum, quia facta non repetuntur, sed omni casu potest agere actione præscriptis verbis, siue rem tradiderit, siue factum fecerit. Nam actio præscriptis verbis cōpetit, vt contr. adimpleatur ab vtraq; partium re tradita, vel ab vna partium factum adimpleatur, vel ab alterutra. Tertiò, differunt contr. nominati ab innominatis: quia in contr. innominatis datur generalis actio. s. præscriptis verbis, s. vt contr. adimpleatur. Sed in contr. nominatis datur actio specialis. Quartò, differunt: quia in contr. nominatis non est locus penitentiæ, nisi in casibus, vt suprà dixi: sed in contr. innominatis est locus penitentiç, vt contr. ab alterutra partium sit perfectus per traditionem rei, vel facti ab alterutra partium interueniēte. 4. & vlt. q̄ūo debemus cognoscere contr. innominatos, do vt facias à contractu, facio vt des? & dico quod potest cognosci per verba, putà, si præmittatur verbū do, verbo facias, fit contr. do vt facias. Et si præmittatur verbum facio, verbo des, fit cōtr. facio vt des: & in hoc prodest multum scire, quod si est innominatus, facio vt des competit actio de dolo: & in aliis contr innominatis datur actio præscriptis verbis. Sed dicemus sic in instr. pmutationis, licet de hac ratione diuersitatis fuerint magnæ opiniones inter DD. Do. Accursij tñ fuit opinio, quod actio de dolo, quæ competit in contractu, facio vt des, habet locum in isto casu vel simili solum modò, quanti faciendi abest, vel quod dare debet non abest, vt est quando quis manumittit seruum, vt aliquid sibi detur: & ille, cui dare conueniat, dare non vult: extrà verò istum casum locum habent istæ actiones, facio vt des: quia habent locum in aliis contractibus, innominatis.

De *contractibus magis nominatis.* *Rubr.*

POtest continuari §. iste ad præcedentia ista forma: Nos suprà vidimus, quod iste tit. fuit diuisus in partes tres. Sed viso de duab. restat nunc videre de tertia: h. e. quod dicit Rub. cùm dicit magis innominati cōtr. &c. Circa quos contr, magis innominatos, volo quærere vnum, s. qui sint contr. magis innominati? Et dico ꝙ sunt pacta & conuentiones: vnde largè loquendo, si vis scire, emptio & venditio quia contra. est, potest dici quod est contr. magis in-

nominatus, quia est pactum. Sed diceres tu, nunquid nominatus vel innominatus? dicasq; est nominatus, vt s. dixi de contr. nominatis: et idem posses dicere de permutatione, et cæteris nominatis et innominatis. Item non solum pactum est generale ad ea, quæ obligationem inducunt sed ad ea quæ obligationem dissoluunt. Et dicuntur magis innominati contr. eò quòd possunt accomodari nominatis et innominatis contr. Visis igitur definitionibus contract. et diuisionib. restat nunc videre quot, et quæ in contra. exigantur, et ex quib. constent. Sed qm̃ contractus constant ex trib. s. ex personis, reb. et oblig. et ideò de omnib. est videndum. Et primò de personis, quia personæ sunt digniores, et à digniorib. est inchoandum: vt Inst. de iur. nat. gent. et ciui. et Insti. de rer. diuis. §. singulorum.

De personis, & personarum diuisionib. Rub.

EX personis sex diuisiones fiunt. Prima diuisio est talis. Omnes homines aut sunt masculi aut fœminæ, aut Hermaphroditi. Masculi sunt, qui agunt et gignunt. Fœminæ, quæ patiuntur, et concipiunt, et pariunt. Hermaphroditi, qui habent vtrunque sexum masc. videlicet et fœmininum: sed si magis incalescet, et præualet fœmineus, censetur sextus fœmineus. Si verò præualet masc. sexus censetur mascu. Secunda diuisio est: Quia personæ aliæ sunt natæ, aliæ nascituræ. Natæ sunt, quę ab vtero matris separatæ sunt, et prodierunt in lucẽ. Nascituræ, q̃ conceptæ adhuc in vtero matris sunt, et hæ pro iam natis habentur. Tertia diuisio est: Omnis homo aut est liber, aut est seruus. Seruus est ille, qui nascitur de ancilla, vel qui capitur de hostium potestate, qui serui et mancipia dicuntur id est, manucapta. Item seruus est etiã maior xx. annis, qui ad pretium participandum patitur se venundari, vel alieno iusto tit. alienari alicuius lucri vel cõmoditatis causa, non ignarus suæ conditionis. Si emptor vel acceptor illi' conditionẽ ignoret, et venditus in veritate pretium participet. Sed etiã seruorum multæ conditiones sunt seu diuisiones, de quib. nihil ad præsens. Liberi dicuntur nati de liberis parẽtib. vel saltẽ de libera matre: qa liberi sequuntur conditionem matris, et non patris. Liberorum alij sunt ingenui, alij libertini. Ingenui sunt, qui statim, vt nati sunt

sunt, liberi sunt, siue nascantur ex duob. ingenuis, siue ex altero ingenuo, & altero libertino. Sed & si quis nascatur ex matre libera, & patre seruo, ingenuus & liber est. Libertini dicuntur, qui ex iusta seruitute manumissi sunt. Quarta diuisio est, quia personæ aliæ sunt sui iuris, aliæ iuris alieni. Sui iuris sunt liberæ personæ, s. patres, et matres familiâs, siue factę sunt sui iuris morte parẽtum, vel per emãcipationẽ, vel alio legitimo modo. Alieni iuris sunt serui. Itẽ filiusfa. qui ex iustis nuptiis procreati sunt, siue obtineant primum locum filiorum, s. ꝗ. sint nati ex nobis et vxoribus nostris: siue vlteriorẽ locum, vt nepotes, et ꝓnepotes & deinceps, cæteri ex masculino sexu descendentes. Item quorum oẽs hõines sint vel fuerint filij. Fit quinta diuisio quia filiorum alii sunt legitimi & naturales, alij legitimi tm̃, alii naturales tm̃, alij nec legitimi nec naturales. Legitimi & naturales sunt qui ꝓcreantur ex legitimo matrim. Lelitimi tm̃ sunt adoptiui. Naturales tm̃, qui nati sunt ex concubina, vnico & indubitato affectu coniũcta. Nec legitimi nec naturales sunt spurij, ex incestuoso coito nati. Item fit sexta diuisio, quia omnes personæ aut sunt legitimæ ætatis, aut non legitimæ. Legitima ætas est à xxv. an. suprà, & huius ætatis hõines dicuntur maiores. Non legitima ætas est à xxv. an. infrà: & dicuntur minores, & nõ legitimæ ætatis. Horum minorum alij dicuntur Puberes, alij Impuberes: puberes sunt à 14. an. suprà masculi, & à 12. an. suprà fœminæ: & hi dicuntur adulti, et adolescẽtes. Impuberes verò sunt infrà: & dicuntur pueri et puellæ: Si patrem non habent, vocatur pupilli et pupillæ. Horũ impuberum alij sunt infantes, & hi sunt à die natiuitatis masc. & fœminæ vsq; ad 7. an. Alij sunt proximi infãtiæ, & hi sũt, à 7. ann. suprà. vsq; ad nonum et dimidium, fœminæ: vsq; ad x. et dimidium masculini. Abinde verò vsq; ad 14. masc. & vsq; ad 12. fœminæ dicuntur proximi pubertati. Et hæc de personarum diuisionib. di. sufficiant. Igitur videndum est, quæ personæ contractuum reddant inutilem.

De diuisionibus personarum *Rub.*

HIc tit. ponit de personis diuidendo, vnde potest continuari ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus in præcedenti tit. §. si. quod contr. constat ex tribus. s. ex perso

nis, rebus, & oblig. Sed quia personæ sunt digniores, & earum gratia omne ius est adinuentum: vt Insti. de iur. nat. gent & ciui. §. oẽ. a. ius. meritò in præsenti tit. de personis ponendo personarum, in sequenti de personis ponendo effectus est videndum, h. e. quod dicit rub. cùm dicit de personis & personarum diuisionib. Sed quia diuisio ad tria operatur, vt no. in Inst. in proœm. §. igitur postq̃ animum legentis incitat, mentẽ intelligentis ꝑparat, & memoriã artificiosè reformat. Idcirco volo diuidere nostrum titu. in sex partes. Nam in prima parte Author ponit primam diuisionẽ, q̃ respicit sexum. In secunda ponit secundã diuisionem q̃ respicit conceptum. In tertia ponit tertiam diuisi. quæ respicit condit. s. seruitutem & libertatẽ. In quarta ponit quartam diuisionẽ, q̃ respicit pōtatem. In quinta ponit quintam diuisionẽ quæ respicit filiationẽ. In sexta ponit sextam diuisionem. quæ respicit ætatem. Prima durat vsq; ad §. Secunda diuisio. Ibi secunda, & durat vsq; ad §. Tertia diuisio. Ibi tertia, & durat vsq; ad §. Quarta diuisio. Ibi quarta, & durat vsq; ad §. Itẽ cùm oẽs homines sint vel fuerint filij, fit quinta diuisio. Ibi quĩta, & durat vsq; ad §. Itẽ fit sexta diuisio. Ibi sexta, & durat vsq; ad fin. tit. Veniamus ergo ad primam partẽ, quæ dicit, quod ex personis sex fiunt diuisiones, &c. Prima diuisio est, quod oẽs homines, aut sunt masculi, aut fœminæ: aut hermaphroditi, vel hermaphroditæ. Vnde sic ponitur casus. Accessit iuuenis ad do. Ro. & coram eo sic proposuit, Do. Ro. dicatis mihi, vos posuistis Rub. de personis, &c. sed sine aliqua diuisione personarum, &c. Respondet do. Ro. quod ex personis sex fiunt diuisiones. Prima est, quod oẽs homines aut sunt masculi, &c. 2 quæsiuit iuuenis. Sed qui sunt masculi? Respondet do. Ro. quod masculi sunt illi, qui agunt, & gignunt. 3 quæsiuit iuuenis: Sed quæ sunt fœminæ? Respondet do. Ro. quod sunt illæ, quæ concipiunt, patiuntur, & pariunt. 4. quæsiuit iuuenis. Sed qui sunt hermaphroditi? Respondet D. Ro. quod sunt illi, qui habent vtrunq; instr. siue sexum, s. mascul. & fœmi. &c. Et sic in ista prima parte examinantur 4. &c. vt suprà Masculi sunt, qui agunt & gignunt: Nam virorum proprium est agere & gignere, & mulierum proprium est pati, concipere, & parere. Vnde vers.

Diuisio p̄sentis tituli.

Fœmina

Fœmina sola parit, Vir generat, gignit Vterque:

Et fœmina ante partum appellatur onerosa, in partu dolorosa, & post partum laboriosa. Hermaphroditi sunt illi, qui habent vtrūq; sexum, s. mas. & fœm. Et in istis talibus talis datur regula: Quia aut magis incalescunt in fœminino sexu, & tunc censentur fœminæ: aut magis incalescunt in masculino, & tunc censentur masculi. Et sic ista diuisio trimēbris potest reduci ad bimēbrē: quia si magis incalescunt in mascu. sexu, sunt in primo mēbro: si magis incalescunt, in fœminino sunt in 2. Sed quidā quātūad h. quos recitant ibi aliquos versus, quāuis non faciant multum ad factum, ideo volo recitare, & sic dicunt. Versus. *Hermaphroditi qui sunt.*

Sex in lacte dies, tres sunt in sanguine terni:

Bis seni carnem, ter seni membra figurant.

Sed prodest scire ista carmina, ad sciendum qn̄ mulier est pgnans, vtrum habeat ventrē viuum, vel non. Nam si quis percuteret mulierē pgnantem, q̄ haberet viuum in vētre: & pp percussionem ille viuus, qui est in ventre, deficeret, debet habere duo banna, vnum pro muliere, aliud p viuo in ventre q̄sito: dicunt isti, quod istud semen seu sperma, quod ponit homo in ventre seu matrice mulieris, qđ extat per sex dies in modū lactis, & posteà in nouē efficitur sanguis, posteà in xij. efficitur caro, posteà in 18. illa caro habet mēbra, & sic in xlv. dieb. homo in vtero mulieris est formatꝰ oīb. suis mēbris. Sed hoc pprié non spectat ad nos notarios est, ideo nō dico: qa hęc scire ppriū physicorum, seu medicorū. Sed q̄ fuit intentio Auth. ad ponēdum istam diuisionem hic, qꝑ oēs hōes aut sunt masculi aut fœ. &c. Respondeo, ad denotandum legales & conuenientes personarum diuisiones, quia mas. & fœ. regu. parificantur inter se. Nam sicut mas. pōt contrahere, ita & mulier: & sicut vir pōt facere test. ita & mulier. Et sicut potest stare in iudicio se defendendo. ita & mulier: tamen dicitur regul. quia fallit in quibusdam casib. in quib. masculus est melioris conditionis, quam sit fœmina: & in quibusdam, in quibus fœmina est melioris conditionis, quàm sit mas. Videamus primò casus, in quib. masc. est melioris conditionis, quam sit fœmina. Primus casus est: quia masculus potest esse no. fœmina verò non: quia officium

notatij est pub. & virile: & à publ. et virilib. officiis mulieres repelluntur. Itē masc. esse pōt iudex fœmina a. non, ratione supradi. Item masculus potest esse proc. tam ad lites, quā ad negotia, mulier a. non, nisi ad negotia. Itē masculus pōt esse aduocatus, fœmina verò nō: vnde extraxit edictū originem à Calphurnia mulierum improbissima quę inuerecundè postulās, & magist. inquietās, causā dedit edicto. Nā erat quædā mulier, quæ vacabatur Calphurnia in ciuitate Ro. & ista sciebat optimè leges & iura, & erat pulch. mulierū. Si habebat iustā cām, bene fouebat pter leges et iura. Si non fouebat iustā cā. ipsa magist. i. iudicem gaudio multiplici infestabat, ita quod multoties iudex ipsius amore comotus, multorum iura penit⁹ subuertebat: ita quod ob hāc cām lex q̄dā fuit à Senator. constit. vt mulier nunq̄ possit p aliis aduocare. Itē mascul. pōt esse tutor testa. legitim⁹, & datiuus, mulier vero non, nisi sit mater, vel auia filiorum, & nepotum, vel neptū, & in his tn̄ salua grad⁹ progatiua. Itē mascul. pōt esse arbiter, vt cognoscat de iure & facto, mulier aūt nō. Sed bn̄ pōt esse arbitrix, & amicabilis cōpositrix, vt de facto cognoscat, & amicabiliter inter ptes componat. Itē mascul. pōt esse curator, fœmina vero non. Itē masc. pōt esse actor, fœmina aut nō. Itē masc. pōt esse assess. fœmina verò non. Itē masc. potest esse arbiter, fœmina aūt non de iure, sed de facto sic. Itē masc. pōt admitti publ. officiū, fœmina a. non. Itē masc. pōt aliquē accusare de aliquo publ. crimine. fœmina. a. non. Itē mascul. potest habere filios in potestate, fœmina. a. non Itē masc, potest esse testis in testa. fœmina. a. non: licet in codicillis, donationibus causa mortis, contractib. & instru fit. Item masculus præfertur mulieri in depositione instrumentorum. Itē masculus potest adoptare, fœmina a. non. Item masculus potest esse sacerdos fœmina autem non. Sunt autem casus in quib. mulier est melioris conditionis, quā homo, quia fœmina potest esse testis in xij. an, mascul. a. non, nisi in xiiij. an. Item fœmina potest testari in xij. an. masculus a. non, nisi in xiiij. an. Item fœmina potest contrahere matrimonium in xij. an. masculus a. non, nisi in xiiij. Item fœminæ restituuntur de damno & ignorantia: quia eis est licitum ignorare iura, masculo autem non. Item fœmina iu

uatur

Collige bene sequentia.

mitur beneficio Velleiani, masc. a. non. Item si fœmina renunciat beneficiis sibi conuenientib. debet certificari, aliàs non valet, masc. a. non. Item fœmina potest impetrare veniam ætatis in xviij. an. masc. a. non, nisi in xx. en. Item quia mulier potest impetrare pscriptionem, & vti procur. masculus. a. non. Item liberi sequuntur conditionem matris & non patris quantum ad libertatẽ. Vltimo scias quod masculus & fœmina parificantur inter se. nam si masculus vult cõtrahere, testari, & litigare, vel non, ita mulier. Item quia sicut mulier potest legare, & hæredes instituere, substituere, & de tutore prouidere, & sic mascul. &c. Et quia de istis parificatiõib. in iure facili nõ esset dicere, ideo omitto

De secunda diuisione. *Rub.*

Circa secundam diuisionem volo primò ipsam continuare ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus qualiter iste titulus fuit diuisus in partes sex. Sed viso de prima parte, quæ respicit sexum, restat nunc videre de secunda, quæ respicit conceptum: hoc est, quod innuit §. cùm dicit, personæ aliæ sunt, &c. Circa quẽ §. videamus primò, qui nati sint, & qui nascituri. Nati sunt, qui ex vtero matris separati sunt, & iam pdierunt in lucẽ. Nascituri sunt illi, qui in vtero matris concepti sunt, & nondum prodierunt in lucem. Et debemus scire, quod ista diuisio ponitur hic ad denotandum, quod nati & nascituri sunt hæredes instituendi: & si nascituri non essent instituti, rumperent testa. nisi in duobus casib. Primus est, quando nascitur mortuus. Secundus est, quando natus tendit ad monstrum, vel pdigium, putà, quando habet caput porcinum vel caprinum, & sic non est ad formam hominis: quod secus est, si esset monoculus, vel haberet tantũ vnã manum, vel vnum pedem tantum: nã istis casib. rumperet testa. Sed pone, quod quidam nascitur, siue posthumus nascitur, cũ vna manu, quæ dissimulatur. nunquid institutus rũpet testa.? & dico quod si est institutus, institutio valet, & tenet. si non est institut⁹, non ideo rumpet testa. Et nota, quod filius nasciturus pro nato habetur, quotiescunq; tractatur de eius vtilitate. Itẽ habetur pro nascituro, quando tractatur de incommodo matris, vt putà, qdam mulier erat pgnans, & comisit delictum propter quod mulier debet iudicari: qa tunc ipsa mu

lier iudicari non debet, nisi pepererit filium, & interim debet in carcerib. detineri: & cum eũ pepererit, debet iudicari: ante verò partum non. Item pro nato habetur, quando seruus est, & dñs vult eum manumittere, qui in vtero est: nã potest pro iã nato haberi, etiam ex voluntate domini.

De tertia diuisione. *Rubr.*

Circa p̃sentẽ diuisionẽ volo primò continuare ipsam ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus qualiter iste titulus fuit diuisus in partes sex. Sed viso de duab. restat nunc videre de tertia, quæ respicit condit. hoc innuit §. noster, &c. Circa quam diuisionẽ volo quærere duo. 1. de seruis. 2. de liberis. Circa 1. s. circa seruos, volo quærere duo. 1. quid sit seruitus, & à quo iure fuerit introducta. 2. qui sint serui. Ad 1. s. quid sit seruitus. Et seruitus est constitutio iurisgentium, qua quis dño alieno cõtra naturã subiicitur: vt Inst. de iu. person. §. seruitus. Modò exponamus verba definitionis. Et 1. dicit, seruitus est constitutio iurisgentium .i. vnũ de statutis iurisgen. Qua quis do.i. potestati alienæ contra naturã subiicitur, i. contra ius naturale: quia iure naturali primo modo homines erant liberi, & oẽs liberi nascebantur, & sic patet, ꝙ ista seruitus est cõtra ius naturale: & est seruitus introducta à iure gentiũ, vt in ipsius definitiõe patet,

Seruitus quid sit.

Ad 2. qui sunt serui? & serui sunt, qui manui & potestati dñi subiecti sunt, Et scias, ꝙ q̃s efficitur seruus multis modis. 1. modo p̃ natiuitatẽ. s. quãdo quis nascitur ex ancilla, siue ex nobis, siue ex alia: q̃a semp̃ seruus & filij quo ad libertatẽ & seruiturẽ sequuntur condit. matris, & nõ patris. 2. modo p̃ captiuitatẽ, vt si quis capitur ab hostib. Et hostes dicũtur illi q̃ indixerunt bellũ populo Ro. vel quib. popul' Ro. bellũ indixit. 3. modo per venditionẽ: si quinq; interueniũt, quæ de iure ciuili debẽt interuenire. 1. ꝙ sit maior xx. an. 2. ꝙ patiatur se venundari ad p̃tium participãdũ. 3. ꝙ p̃tium de rei veritate sit participãdũ. 4. ꝙ credat se esse liberũ. 5. ꝙ ille, q̃ emit, credat ipsum esse seruũ: quia si sciret ipsum esse liberũ, nõ valeret venditio: Quia liberi hoẽs nõ vẽduntur, & eis p̃hibita est emptio & venditio. 4. modo p̃ ingratitudine, putà, seruus manumissus est ingrat': imo reuocatur manumissio, q̃a ingratitudo est maximũ vitiũ, desiccãs fontẽ pietatis 5. modo p̃ iudicis sent. vt putà, dicebam

Serui qui sũt & qualiter efficiũtur

quem

quẽ esse meũ seruũ, feci ipsum citari, iudex tulit sent. putà feci quẽdã citari ad iudiciũ, nõ cõparuit, & sic efficitur contumax: stetit p duos mẽses, & sic efficitur seruus ꝓpter suã cõtumaciã: & ius, ꝙ habebat dñs in seruum erat maximum: Nã olim habebat potestatẽ vitæ & necis, sed hodie nõ habent tm̃ ius dñij, non ꝙ possint seruos interficere sine iusta causa: & ideo si dñs interficeret seruũ suũ, puniretur qmadm si interficeret seruũ alienũ, vel liberũ hominẽ:: & ideo non põt seruũ nisi sit iusta causa, interficere. nec acriter verberare. Sed habent dñi in seruos maximũ ius: qa quicquid acqrit seruus, acquirit dño: quia ius acquirendi habet seruus & stipu. ex dñi persona. Sed si plures habet dños seruus, eis acquirit, sed qualiter? distingue: quia aut stipulatur per verba ꝓpria, aut per verba appellatiua, aut per verba ꝓpria & appellatiua simul. Si per verba ꝓpria, & tunc acqrit eis pro portione virili .i. tãtum vni. quãtum alteri. Si .a. stipulatur per verba appellatiua, & tunc acquirit eis pro dñica portione .i. si vnus dñs habet medietatẽ serui, pro medietate acquirit ei: si habet tertiam partẽ in seruo, acquiritur sibi pro parte tertia. Si a. stipulatur per verba propria & appellatiua simul: & tunc si præmittit propria, & postponit appellatiua, eis acquirit, pro virili portione. Si a. p̃mittit appellatiua & postponit propria, tunc acquirit ꝓ dñica portione, nõ a. ꝓ virili. Itẽ possunt dñi modicè corrigere seruos. Sed pone quòd quidã maior viginti añis patitur se venundari, his quinq; interuenientib. quæ de iure debẽt interuenire, posteà vult petere restitutionẽ, dicẽs se enormiter deceptũ nunqd põt restitui? Dico ꝙ non auditur: quia tanta solennitas iuris. q̃ fuit obseruata solẽniter, vno tẽporis momẽto mutari nõ debet. Et idẽ dico; si vxor voluerit recuperare, volens talẽ rũpere seruitutẽ, dicẽs ꝙ Deus asseruit: Quos Deus cõiũxit, homo nõ separet qa nõ põt ratiõe supradi. Idẽdico si pater vel mater vellet eũ reuẽdicare ratiõe patriæ potes. & ideo dicit, si cõiũcti vellẽt rũpere talẽ seruitutẽ, dicẽtes ꝙ ipse fecit ignominia ipsorũ: qa nõ possunt ratione supradicta. Vnum tamen scias, quod si pater antequam vendatur, voluerit prohibere, põt: venditione autem facta. non põt quia qui prohibere potest, non prohibet, in nõ contra dicendo his, quæ fuit, assentire videtur.

Ius quod domini habent in seruos.

De liberis & ingenuis. *Rubrica.*

VIso de seruis, restat nunc videre de liberis: sed quia liberorum alij sunt ingenuij, alij liberi. Et ingenui sunt qui statim, vt nati sunt, libri sunt, siue nascantur ex duob. ingenuis, siue ex duob. libertinis, siue ex altero ingenuo & ex altero libertino. Sed pone, quod quędam, cùm concepit, libera erat qñ verò peperit, erat serua, dico quod liber & ingenuus est, qui nascitur: quia solùm qui in ventre est, si tetigit de libertate aliquo tpe, liber & ingenuus est & hoc fauore libertatis. Nam lex multùm fauet libertati. Sed liberi sunt illi qui nascuntur ex liberis parentib. vel saltem ex libera matre: quia filij sequuntur conditionē matris, & nō patris: qui sumus magis certi de qua quàm de quo.

De libertinis. *Rubrica.*

VIso de liberis, restat nunc videre de libertinis. et libertini sunt, qui ex iusta seruitute manumissi sunt: vnde si habebā seruum, & manumisi ipsum, ipse à dño est libertinus, sed non ingenuus. Nam ille, qui est seruus, non pōt di. ingenuitatem recuperare, nisi in vno casu qñ dñs recepit à voluntario pecuniam, qua emit ipsam, & vt illā recipiat, compelli non pōt, nisi hoc agere voluerit ꝓpria volunt. Sed nunquid isti libertini habētur pro ingenuis? & dico ꝙ sic, nisi ad patronos suos, s. ad illos, qui manumiserunt eos quia eis tenentur quod ad q̄dam facienda, & quo ad q̄dā non facienda, sed ad oē aliud de mundo habentur pro ingenuis: vide suprà in sen. Sed pone quidam tractat aliquē tanquam seruum, & verè est liber: posteà manumittit ipsum, nunquid erit libertus? dico quod non: quia manumissus est de facto, & manumissio de facto non facit quem de iure ingenuum & libertinum esse.

Qui sunt sui vel alieni iuris. *Rubrica.*

AD euidentiam huius diuisionis volo primò continuare §. ad praecedentia ista forma. Nos suprà vidimus, qđ iste tit. fuit diuisus in partes 6. Sed visis de trib. partib. restat nunc videre de quarta, q̄ tractat, qui sunt sui vel alieni iuris, &c. Circa q̄ diuisionē volo q̄rere duo. Primò, qui sūt sui iuris. 2. qui sunt iuris alieni. Ad 1. s. qui sunt sui iuris? & dico quod sunt patres & matres fa. etiā dñi: & potest quis liberari à potestate patris multis modis. Primò modo

morte

morte naturali.s.si pater eius moriatur. Sed nunquid est sui iuris morte aui distingue: aut quis est recasurus in pōtate patris, & morte aui non efficitur ppea sui iuris: aut non est recasurus in pōtate patris. & tunc morte aui efficitur sui iuris. 2. modo morte ciuil.s.p deportationē in insulā. 3. modo per dignitatē, vt quia sit Episcopus, vel Consul, vel Vicarius Imperatoris. 4. modo per emancipa. 5. modo per adoptionē, vt si pater naturalis dederit ipsum in adoptionem euo paterno. 6. modo efficitur sui iuris per captiuitē, vt si ab hostib. pater capiatur. Ad 2.s. qui sunt alieni iuris? & dico quod alieni iuris sunt filiif. et serui: & serui sunt, qui in potestate dnorum sunt subiecti. Sed ꝙ ius habet dns in seruo, supra habuistis. Filiif. sunt qui habent patrē, auū, vel proauū, & sunt in eorum pōtate. Et sic duo sunt necessaria ad hoc, vt dicatur filiusfa. 1. est necessarium, vt habeat patrem, auum, vel proauum paternum. 2. est necessarium, qd sit in eorum potestate. Sed q̄ iura habet pater in filiofa? dico ꝙ multa. 1. quod inter patrē & filiū non cadit lis, siue ciuilis obli. naturalis. a. sic. 2. quia non potest filius vocare patrē in ius, nisi venia petita, vel concessa. 3. non potest iudicio interesse cum patre, nisi in causa alimentorum, si pater nolebat præstare filio. 4. quia filius non potest iudicio interesse, suo vel alieno nomine sine patris volunt. Vnum tñ scias quod consensum gnalē potest pater filiof. dare, vt iudicio intersit, suo vel alieno nīe. 5. quia quicquit filius acquirit patri quo ad vsumfr. sibi. a. quoad nudā proprietatem: & hoc ex causa aduenditia. Itē scias quod ex causa pfectitia acquirit patri quoad vsufr. & quoad proprietatem. In castrensi. a. & quasi castrensi sibi acquirit, & non patri. 6. quia filiusfa. testari non potest, etiā cum consensu patris. 7. quia pater bona aduenditia administrat eo inuito. 8. quia pater vendicat filium suum ab aliquo detentum siue volens, siue inuitus detineatur. 9. quod pater potest vendere filium necessitatis causa. *Alieni iuris qui sunt.*

De legitimis & naturalibus simul. *Rubrica.*

AD euidentiam huius diuisionis, volo ipsam primò continuare ad superiora ista forma: Nos supra vidimus qualiter noster tit. fuit diuisus in partes sex. In quarum

prima tractat sexum, aliàs conceptū, aliàs condi. &c. Sed visis de quatuor primis partib. restat nunc videre de quinta, in qua dicitur, quod filiorū alij sunt legitimi, alij naturales, alij legitimi & naturales, alij nec legitimi nec naturales. Circa legitimos & naturales tria sunt videnda. Primò qui sunt legitimi & naturales. 2. quare sic appellantur. 3. quod ius seruatur in eis. Ad primum. s. qui sint legitimi & naturales? Et dico quod sunt illi qui nascuntur ex iustis nuptiis: & ad hoc, vt dicantur iustæ nuptiæ, tria sunt necessaria. 1. est necesse quod contrahentes matrim. siue nuptias sint legitimæ ætatis. 2. est necesse quod sunt ciues Rom. id est, homines liberi, non a. serui: nam serui non contrahunt matrim. sed potius contubernium. 3. est necesse quod contrahat matrim. secundum iuris præcepta, s. illam accipiat in vxoré, quæ possit esse vxor: & illum in virum, qui possit esse eius maritus. Olim erat necessarium quartum, s. cōsensus paternus, hodie a. non, nisi de honestate. Ad secundum s. quare dicātur legitimi & naturales? dicuntur legitimi, & hoc triplici iure permissi, s. diuino canonico, & humano. Vnde nota matrim. à triplici iure inuentum, s. à iure naturali, gentium, & ciuili. Iure naturali, inuentione: iure gentium, receptione: & iure ciuili, confirmatione. Dicūtur enim naturales, eò quòd natura cooperatur in eis. Ad tertium. s. quod ius seruetūr in eis? & dico quod istud ius seruatur: nā pater debet, & tenetur alere filium, nisi in his casib. 1. casus est, quando filius est minor triennio: quia tunc tenetur mater, nisi sit sterilis, vel illustris. Secundus casus est, quando habet artem, ex qua arte debet, & potest lucrari, & se alere. Tertius casus est, quando habet possessiones, vnde possit se alere, & percipere alimenta. Quartus casus est, quando cōmisit aliquam causam, propter quam poterat exheredari: quia maleficus, & cum maleficis cōnuersatur. Habent secūdum ius, quia parte veniente ab intestato, id est, quia pater veniens ad testādū, cogitur hos legitimos & naturales in sua legitima portione, & tenetur restituere. Sed q̄ est legitima portio ipsorum, in his versib, continetur vnde versus.

Quatuor aut infra dant natis iure trientem,
Semissem verò dant natis quinque vel vltra.
Arbitrium sequitur cætera substantia patris.

De

De naturalibus tantum. Rubr.

Visso de legitimis & naturalib. restat nūc videre de naturalib. tantum. Circa quos tria sunt videnda. Primò, qui sunt naturales tantum. Secundo, quare sic appellantur. 3. quod ius seruetur in eis. Ad primum .s. qui sunt naturales tantum? Naturales tantum sunt illi, qui nati sunt ex vero cōcubinatu. Et ad hoc, vt dicatur vera et legitima cōcubina, multa necessaria. 1. quod nō sit honestè viuens. 2. quod non sit vidua honestè viuens. 3. quod non sit monacha vel sponsa Christi. 4. quod non sit ligata, hoc est, quod non habeat maritum, nec ipse sit ligatus, hoc est, quod non habeat vxorem. 5. quod habeat vnam concubinam tm̄, & non plures. 6. quod eam teneat palam & non clā. 7. est necessarium, vt dicatur vera concubina, hoc est, quod si talis vellet eam desponsare, quod posset, id est, quod non sint affines. Ad secundum .s. quare dicuntur naturales tm̄? Et dicuntur naturales tm̄, quia natura cooperante in eis nati sunt, non secundum leges canonum: licet ius ciuile hoc non p̄hibeat. Ad tertium .s. quod ius seruatur in eis? & dico quod tale ius seruatur: Primò quod pater non tenetur aliquid ei dare, si non vult. Sed si vult dare, bene potest: sed quātū? distingue: aut habet descendētes legitimos & naturales & tūc non potest dare nisi vnā vnciā: aut habet ascendentes tm̄ & tunc potest eos instituere in vniuerso, p̄terquā in legitima, q̄ ascendentib. debetur. Si a. non habet ascendentes, potest eos in totum instituere. Sed nunquid naturales succedunt ab intestato? distingue: quia aut extant legitimi & naturales descendentes, vel legitima vxor & tunc non habent isti naturales de bonis paternis, nisi alimēta: aut non extant descendentes, sed ascendentes: et tunc succedunt in duas partes patrimonij. Si .a. non extant ascendentes nec descēdentes, sed collaterales, et tunc succedunt in duas vncias, et sunt alēdi in bonis paternis, et dico tm̄ non est differentia, et idem econtrà mater in bonis filiorum. Vnum tn̄ scias, quod si quis habet filium naturalem tm̄, quod potest legitimari filius ille duob. modis. Vno modo per desponsionē concubinæ dotalibus conditis instr. Alio modo per trationem curiæ Imperatoris seruiendum, vel per Papalem postulationem de ipsius absolutione.

Qui sūt naturales tantum.

Naturales quare dicātur. Ius quod seruantur in naturalibus.

De legitimis tantum. Rubr.

Legitimi tantùm qui sũt

VIso de naturalib. tm̃: restat nunc videre de legitimis tm̃. Circa quos tria sunt videnda. 1. qui sunt legitimi tm̃. 2. quare sic appellantur, 3. quod ius seruatur in eis. Ad 1. scil. qui sunt legitimi tm̃? certè sunt filij adoptiui & arrogati. Sed in quo differunt adoptio et arrogatio? dico quod differunt in multis. 1. quia adoptio fit de filiofa. arrogatio verò de patrefa. et de homine sui iuris. 2. quia arrogatio fit coram Imperatore vel eius Vicario, adoptio. a. fit coram quocunq; iudice. Differunt etiam, quia arrogati tm̃ transeunt in potestatẽ patris arrogantis, sed adoptiui non, nisi in casib. s. qñ. au' adoptat filium ex filio vel ex filia: de qua adoptione vel arrogatione suprà habuimus in princ. septimi cap. Ad 2. s. quare sic appellantur? & dico ꝙ appellantur legitimi: h. à. lege permissi, non. a. natura cooperante eis. Ad 3. & vlt. s. quod ius seruatur in eis? Et dico ꝙ istud i' seruatur quandiu sunt in arroganti familia, ꝙ seruatur in legitimis & naturalib. sed emãcipatione non facta de his, omnia iustè acquisita per arrogationem tolluntur. In adoptatis illud ius seruatur: quia quando adoptati transeunt in potestatem patris adoptantis, vtputà auus adoptauit filium ex filio vel ex filia. & tunc idem ius seruatur in eis, ꝙ in legitimis, & naturalib. Si a. adoptiui non transeunt in potestatem patris adoptantis, & tunc nullum ius acquiritur eis in bonis patris adoptantis, nisi ab intestato.

Legitimatũm quare sic appellantur.

De nec legitimis, nec naturalibus. Rubr.

VIso de legitimis & naturalib. tm̃, necnon & de legitimis tm̃, nunc restat videre de nec legitimis nec naturalib. Circa quos tria sunt videnda. 1. qui sunt nec legitimi nec naturales, 2. quare sic appellantur. 3. quod ius seruatur in eis. Ad 1. sci. qui sunt nec legitimi nec naturales? Et dico ꝙ sunt illi qui nascuntur ex incestuoso coitu. Ad 2. sci. quare sic appellantur? & appellantur nec legitimi nec naturales. quia nati sunt contra leges, non. a. secundum leges. Item dicuntur nec legitimi nec naturales: quia lex intm̃ odit eos. quod ipsa prȩsumit quod natura non cooperata est in eis. Ad 3. s. quod ius seruatur in eis? Et dico quod istud ius seruatur: nam nihil possunt habere de bonis paternis: & si

pater

pater eis aliquid relinquit, legitimi & naturales debent auferre ab eis tanquam ab indignis infrà duos menses: et si hoc non facerent, et tunc fiscus habet apprehendere oĩa eorum bona. Vnum tamen scias, quod si isti nec legitimi nec naturales non possunt legitimari per aliquod Imperiale rescriptum, nisi dicat princeps, non obstante lege, quæ dicit istos non esse legitimos nec naturales, volo q̃d sint legitimi: vt arguitur ff. de le. 3. l. si quis in pri. test. quia Iustianus non potuit imponere legem aliis Imperatorib. quia par in parem non habet imperium, vt ff. de ar. l. nam. & C. de leg. & const. prin. l. digna. &c.

De illis, qui sunt legitimæ ætatis. Rubr.

AD euidentiam istius diuisionis, volo ipsam primò continuare ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus qualiter iste tit. fuit diuisus in partes sex: cum di. sit de 5. partib. restat nunc videre de sexta: in qua tractat qui sunt legitimæ ætatis. Circa quam diuisionẽ volo q̃rere duo. 1. q̃ sit legitima ætas. 2. quæ si non legitima. Ad 1. s. quæ sit legitimæ ætatis. Legitima ætas est à 25. an. suprà, vsq; ad infinitum: & huius ætatis hões dicuntur maiores. Ad 2. s. q̃ sit non legitima ætas. Nam non legitima ætas est à 25. an. infrà, & huius ætatis hões dicuntur minores. Et istorum minorum 4. sunt species. Nã alij sunt infantes, alij proximi infantiæ, alij proximi pubertati, & alij puberes: de quibus oib. breuiter est videndum. Et extra literam volo q̃rere, q̃ modis legitima ætas sumatur in iure? Et dico q̃ sex modis sumitur legitima ætas. Nam qñq; in 12. an qñq; in 14. an. qñq; in 17. qñq; in 18. qñq; in xx. qñq; in xxv. an. 1. dicitur in 12. an. & hoc in muliere: nã ætas matura mulieris sumitur in 12. an. 2. dicitur legitima ætas in 14. an. & tunc quis pôt contrahere in tali ætate. Itẽ potest testari. Item matrimonium contrahere: & quo ad omnia ista dicitur legitimæ ætatis: dum tñ non habeat aliud iuris impedimentũ. 3. modo dicitur legitima ætas in 17. an. & hoc in eo, qui vult aduocare, desiderium suum corã iudice postulare: & quo ad hoc dicitur quis legitimæ ætatis: dumodo non habeat aliud iuris impedimentũ, sed debet attingere de 18. an. 4. dicitur legitima ætas in 18. an. & hoc in muliere, quæ vult impetrare veniam ætatis: dumodo sit mulier honestè vi-

uens.5.modo dicitur legitima ætas in xx.an.& hoc in masculo, qui vult impetrare veniã ætatis, & in isto Imperator q̃rit de societate ipsius. 6. modo dicitur legitima ætas in xxv.an.& hoc regulariter. Et no. ꝗ ꝓdest scire, q̃ sit legitima ætas, & q̃ non legitima. Nã homines legitimæ ætatis possunt cõtrahere, & de bonis suis alienare sine solennitatib. Itẽ no. ꝗ qñdoq; sufficit tetigisse primam diẽ an. vt est in eo, qui dicitur legitimæ ætatis: nam sufficit tetigisse primam diẽ 25. ann. Quandoq; sufficit tetigisse vltimã diem anni quo ad dignitates habendas: sed quo ad onera substinenda debet esse legitimæ ætatis totius integrę, s. 25. an. Sed vt possit esse tutor, sufficit tetigisse vltimam diem an. vt testari possit, & alia facere, q̃ nullus facere potest. Qñq; non sufficit tetigisse vltimam diem anni, imò oportet q̃d tangat saltem primam diem sequentis anni: vt est in eo, q̃ vult postulare, & pro aliis aduocare. Nã non sufficit tetigisse vltimã diem 17. an. sed oportet, ꝗ tangat 18. an. Qñq; fit cõparatio de momento ad momen. & de hora ad horã, vt in p̃scriptione. Quandoq; est necesse tangere vltimam diem, & vltimam horam. Nam dies & hora debet finiri, in qua incœpit, aliter non diceretur præscriptio perfecta. idẽ est, in restit. minorum: nam vsq; ad illam horã, & illud tempus quod restitui potest, & restituitur vsq; ad illam horam, & illud tempus in quo deceptus fuit. Poterat in fine restitui. i. restitutionem impetrare, & audiendus est, & ei competit restitutio in integrum.

De contractibus inutilibus ratione personarum. Rubri.

COlligi possunt ex vniuerso 13. personæ, quarum occasione contr. ab eis initus regulariter vitiatur, & inutilis redditur: ideo regulariter di. est: quia aliquę ex eis, in quibus se possunt casib. obligare, vt inferius apparebit, sunt autẽ ex illis q̃dam q̃ contr. vitiãt ratione ætatis, vt infans, & minor infante, & proximus pubertati, & pubes. Quædã rõe conditionis, vt filiusfa. & seruus. Quædam rõe morb. vt furiosus, & mutus, & surdus. Quædam ratione delicti, vt prodigus, hæreticus, apostata, & cõmittentes crimen læsæ maiestatis: de quib. oĩb. per ordinem est videndum Infans. i. minor septem ann. nec naturaliter nec ciuiliter obliga-

obligatur, nec alium sibi obligare pōt. Sed maior infante tenetur solùm de sponsalitiis contr. & non de aliis. Proximus pubertati, aut habet tutorem, aut non: si habet tutorem, & contrahit cum ipso tutore, nec naturaliter nec ciuiliter astringitur: si verò contrahit cum extraneo cum author. tutoris obligatur ciuiliter & naturaliter: licet, si deceptus fuerit, possit restitui: sed si careat tutore, obligatur naturaliter tm̄, & non ciuiliter: & sola naturalis obligatio est inefficax ad agendum: exceptis duob. casib. in quib. naturaliter & ciuiliter obligatur: qn̄ tutore caret, s. ex cōt. de quo factus est locupletior, & qn̄ dolum commisit, quia ratione doli tenetur insolidum. Pubes. i. maior 14. an. masc. vel 12. fœmina, sed vterq; minor 25. siue sit paterfa. siue filiusfa. fuerit, tenetur de omni contr. inito à pdecessore suo, & ex contr. à tutore facto cum decreto, nisi in duob. casibus, s. si grande damnum passus sit. i. minus dimidia iusti pretij, vel fraudis consilium intercessit. i. quod dolo deceptus sit à tutore. De quib. duob. casib. non tenetur de contractu inito à tutore. De his. a. quæ gesta sunt cum ipso pubere siue adulto distingue: quia aut habet curatorem, aut non. Si curatorem habet, non obligatur sine curatoris authoritate. Sed si non habet curatorē, obligatur ipse adultus ciuiliter & naturaliter. Veruntamen si deceptus est etiam pro modico dāno. i. minori dimidia iusti pretij, dummodo non sit ita minima, q̄ piudicet maiori rei sumæ, restitut. in integrum potest petere toto tpe minoris ætatis: & ea finita infra quadriennium continuum. Et hanc restitutionem petere potest de his, quæ amisit, h. e. de re, quam dedit: & de his, quæ non acquisiuit, siue de lucris omissis, h. e. si delatam sibi hæreditatē repudiauit. Itē de eo, quod alicui⁹ oneri se implicuit, h. e. pro altero fideiussit. Et ad hoc vt restituatur, debet probare se minorem, & se deceptum: quia non eo ipso q minor est, deceptus intelligitur. Sed fallit in 5. casib. in quib. minor de contr. ab eo inito non restituitur, etiam si probet se deceptum. Primus casus est, si mutauit statim vendendo, se vel aliter alienando, ad lucrum vel pretium participandum, quia in hoc non restituitur. Secundus casus est si maiori rei vel summæ præiudicium generetur, id est, si petit restitui pro minima par- *Casus in quib. minor non restituitur.*

te, in qua dicat se deceptum: quia melius est q̄ dānum reci piat in illa minima parte, q̄ totus contr. infringatur. Tertius casus est, si minor sit vsus iure cōi, vt quia adiit hæreditatē, vel emit seruum necessarium, & posteà nostæ res casu perierunt, vel seruus mortuus est, non. n. tunc restituitur: quia non videtur esse deceptus, si vsus est iure cōi. Nam non euentus damni, sed inconsulta facilitas præbet restitut. Quartus casus est, si dolum cōmisit: quia deceptis, & non decipientib. iura subueniunt. Quint. casus est, si corporaliter iurauerit se non venturum contra occasione minoris ætatis: quia sacra. puberum spontè facta super cōtr. rerum suarum p̄cipimus inuiolabiliter custodiri. Sed si iurauit per Deum viuum verbotenus se maiorē, non restituitur, nisi ꝓbet per augmenta in scriptis inserta, i. per instr. publica facta de die natiuitatis suæ, q̄ qn̄ verbotenus iurauit, quod non habebat 25. an. Sed si hoc velit ꝓbare p testes non auditur. Filiusf. qui subiect⁹ est pōtati patris, vel aui, vel ꝓaui, cū ipso patre, vel auo, vel ꝓauo, nō obligat: quia iuris interpretatione eadē est p̄sona patris & filij, nisi de castrensi vel quasi castrensi peculio: quia de his cùm patre contrahere potest, eò q̄ in castrēsi vel quasi castrensi tanq̄ paterfa. habetur. sed si cū alio quocunq; modo contrahit, naturaliter & ciuiliter obligatur: non tn̄ ei rē patris ꝑmittitur obligare sine suo consēsu. Varuntn̄ fallit in voto & in mutuo, de quib. nō obligatur: quia si vouet aliquid reipu. se daturū, nō tenetur: secus tn̄ si vouet Deo, vtputa, si monasteriū sit ingressurus, quia ad hoc astringitur etiā patre nō consentiēte. In mutuo verò licet naturaliter & ciuiliter obligetur, defenditur tn̄ per except. Macedoniani senatusc. q̄ quidē est odiosa, inuenta, s. in odiū fœneratorū. Et ꝑpeà non pōt filiusf. eā remittere, nec ipsi excep. renuntiare: q̄a non in sui fauorē, sed in odium fœneratorum inuenta est. Vnde si pecuniā verè & nō fictè, et eo tp̄e, quo erat filiusf. acceperit mutuo, nō tenetur ad eā reddendā ipse vel pater eius. Fallit tn̄ in his sequentib. casib. in quib. ipse vel pater de mutuo cont. à filio tenetur. Primus, si filiusf. se patrēfa. p mēdacium dicat. Secundus casus est rōe publ. ignorātię, vt quia publicè paterfa. plerunq; sic agebat. sic contrahebat, sic publicis munerib. fungebatur. Tertius casus est,

Npta casus sequētes.

si pupillus sine tutoris authoritate, vel adultus sine curatoris authoritate mutuauit filiofa. Quartus, si mutuum in rem patris verterit: vt quia dotauit sororē, vel familiā patris nutrinerit: vel quia soluerit creditori patris, quia tunc tenetur pater ad illam pec. reddendam. Quintus si mutuū accepit vsq; ad illam quantitatem, quam pater non deberet recusare ei dare, quando alibi degebat causa legatiōis. vel causa studiorum. Sextus, si pater consensit, qn̄ mutuū accepit vel præsens non contradixit: vel si filius destinauit patri literas, quod mutuum acceperit, & pater non improbauit actum filij: & intellige de patre, qui habet filium in potestate. Filius. n. familiàs filio suo consentiendo, qui est in aui potestáte, non facit vt cesset exceptio Macedoniani. Septi. casus est, si mutuum accepit, vt se liberet ab alio creditore, quē non poterat remouere. Et no. quod licet appellatione pecuniȩ largo modo sumpta, contineatur quicquid est in numero, pondere, & mensura: hic tñ strictè sumitur solùm ꝓ illa pecunia, q̄ est in numero. & h. e. ꝙ suprà dicitur filiumfa. non teneri de mutata pecunia, sc. de illa quæ consistit in numero. Secus si acceperit aliquid, quod consistat in pondere, vel mensura: quia tunc tenebitur, nisi fraus adhibita sit à creditore: vtputà, quia dedit filiofa. frumentum, vel oleum, vt de his distractis vtatur pecunia.

Nota.

Item nota, quod exceptio Macedoniani datur non solùm filiofamiliàs, sed eius hæredi, & eius fideiussori: & vnde eadem exceptione defenditur fideiussor.

Nota.

Item no. quod qn̄ filiusfa. habet castrense vel quasi castrense peculium, tunc cessat Macedonianū vsq; ad quāt. peculij. Seruus cum dño suo ciuiliter non obligatur, sed cum extraneo pacisci pōt dño acquirendo: nam ex persona dñi habet ius stipulandi. Alij verò efficaciter non obligatur. cū ꝓ mortuo reputetur: sed ex eius contr. dñs conuenitur de peculio serui: vel de eo, quod in rem. i. in vtilitatē domini versum est, vel quod iussu. i. de contr. facto ab eo iussu domini. Fallit tamen in trib, casib. in quib, dominus de peculio serui non tenetur, s. cum seruus donat, vel vouet, vel fideiubet extra causam peculiarem. Sed licet

Eee

Furios⁹ velmen te capt⁹ an contrahat.

seruus ciuiliter extraneo nõ obligetur. Dñs tamen suus de ꝓmissionib. eius in casib. tenetur. Furiosus, vel mente capt. tpe furoris contrahere non potest, eo quod contr. fieri non possunt sine consensu, ipse. n. expressim vel tacitè consentire non põt. Veruntñ si contrahit mente recepta, vel si habet dilucida interualla, contr. tunc ab illo initus valet. Mutus & surdus, qui ipsis morbis naturaliter laborant, contrahere non possunt: quia stipulatio per interrogationem et responsionẽ habet fieri: et is, qui stipulatur, verba promittentis, et econuerso, promittens verba stipulantis audire, & intelligere debet: quod prædi. facere nequeunt: et hæc intelliguntur de ipsis muto et surdo, qui tpe contr. prædi. morbo laborant. Prodigus, cui bonis est interdi. non obligatur. Hæreticus, apostata, comittentes crimen læsæ maiestatis, nõ possunt contrahere: quia his personis interdi. est lege contrahendi comercium: et ideo contr. cum eis initi inutiles sunt. Cæterùm licet mulier nõ sit de ꝑdi. xiij. personis, q̃ se obligare non possunt, et licet mulier se suo nõie obligare possit: quia tñ in fideiussione regulariter adiuuatur beneficio Velleiani senatusc. videndum est, qñ in fideiussione obligatur, & qñ nõ: & qñ se iuuare põt hoc beneficio, et qñ non. Igitur si mulier fideiubet ꝓ alio, vel si ꝑbet fideiussionẽ pro alterius oblig. aut si pro alio se constituit debitricẽ, aut si rem suam pro alio pignori obligauit, non tenetur ipsa nec eius fideiussor, nec res sua pignori ꝓ alio obligata, etiam si vir, vel filius, pro quib. hoc fecerit.

Prodig⁹ an obligetur ex hoc cõt.

Sunt tamen sex speciales casus, in quib. mulier fideiubẽdo tenetur, & hoc beneficio non iuuatur. Primus est, si mulier fideiussit pro pecunia illa, q̃ est data vel promissa alicui domino manumittẽdi pro pretio manumissionis serui fauore. Secundus, si intercessit pro dote alicuius mulieris. Tert. si mulier renuntiauit beneficio Velleiani senatusc. quod sui fauore indultum est: & ideo valet renuntiatio, si certioretur de iure ipsius beneficij. Quartus, si accipit pretium, vel aliquid loco pretii pro intercessione, nõ iuuatur Velleiano. Quintus, si voluit decipere creditorẽ, sciens se tutã hoc senatus. cùm creditor ignoret. Fragilitati. n. non calliditati, subuenitur. Sextus casus est, si intercessit, aut pignus vel fideiussorem dedit, & post biennium à prima cautione

Casus in quib. mulier non iuuatur Velleiano.

tione numerandum, iterum ad idem se obligauit, vel pignus, vel fideiussorẽ dedit. Sibi.n.debet imputari, si vltro firmauit, quod sæpius potuit cogitare et euitare. Videt.n. tali prolixitate tẽporis, non pro aliena stip. sed pro sua se obligare: & ex secunda cautione se obnoxiã facere. Intra biennium.a. si iterum ad idem se obliget, non sibi præiudicat: quia ex consequentia suæ fragilitatis in secundã videtur incidisse iacturam. Vnde versus de dictis sex casib.

Casibus in senis mulier spondendo tenetur.
Pro libertate, pro dote renuntiet, & si
Decipiat, precium capiat, caueátque secundo.

Item no. quòd mulier fideiubere, vel se obligare non potest pro viro: etiam qualitercunq; renuntiat, quia videtur donare viro: & inter virum & vxorẽ ꝓhibita est donatio, nisi pp nuptias, vel causa mortis: non tñ est prohibendum virũ nõ posse obligari pro vxore, vbi ꝓcessit in cõmodum mulieris. Et no. quod vbicunq; nõ est fideiussio mulieris, cessat beneficium Velleiani. Igitur viso de personis, q̃ cõtr. reddunt inutilem: quia non solùm ratione personarum, imò etiam ratione rerum contr. vitiatur. Videndum est de rebus, super quibus, & de quibus contrahi non potest.

De personarum qualitate & conditione, quæ contractum reddunt inutilem. Rub.

PRæsens titu. potest continuari ad superiora ista forma: Nos supra vidimus qualiter contr. constat ex tribus. s. ex personis, rebus, & oblig. Et primò de personis est agendum. Sed vidimus suprà in tit. præcedenti de diuisionibus personarum. Et personarum quædam reddunt contr. inutilem, quædam quæ contrahere possunt. Et primò videndum est, quæ personæ contr. reddunt inutilem: à contrario sensu apertè patebit. quæ cõtractum vitiant: quia contrariorum eadem est disciplina. Nunc vidimus, quæ personæ contr. vitiant. Et hoc innuit rubrica nostra, cùm dicit, de contr. inutilibus ratione personarum. Visa ergo continuatione huius tit. restat nunc videre de ipsis personis. Et ad euidentiam huius debemus scire quot et quæ sint illa, quæ impediant contractum: quia quatuor, scilicet, minor ætas, conditio, morbus, & delictum. Item xiij.

sunt personæ, q̃ contrahere impediuntur: quarũ minor ratione minoris ætatis, vt est infans, proximus infantiæ, pximus pubertati, & pubes: duas ratione conditionis, s. filius familias, et seruus. Tres ratione morbi. s. furiosus, mente captus, mutus, et surdus. 4. ratione delicti, vt prodigus, hæreticus, apostata, et comittens crimẽ læsæ maiest. de quib. oib. est videndum, et primò de infante. Circa infantem quærã duo. Primò, quis sit infans, et quare sic appellatur. 2. nunquid infans possit contrahere. De 1. quis est infans: dico quod infans est à die natiuitatis suæ vsq; ad septimum añum, tã masculus, quàm fœmina: et appellatur infans, quasi nil fari valens. De 2. nunquid infans possit contrahere? dico quod nõ, nec alteri se obligãdo, nec aliũ sibi oblig. Nã pp carẽtiã mẽtis et cerebri ignorat quid agit, et cõtrahit, et in contractu requiritur sensus, et consonans intellectus. Sed iste non habet intellectũ, ergo non põt contrahere: et si vellet contrahere cum tutoris auth. et tutor consentiret, etiam non posset: et si necesse esset, vt aliqua res venderetur, tutor habet vendere tutoris noĩe ipsius infantis: et si vellet dare fideiussorem, non posset: et si daretur, de facto non obligatur fideiussor, nec naturaliter, nec ciuiliter: qa ipse infans non potest obligari aliquo iure. Et vbi nõ potest esse princ. obligatio, nec accessoria esse potest. Fallit tñ in stip. nam infans habet stipulari psonã suã, bona sua salua fore: et si ipse nescit loqui, tunc seruus eius habet stipulari: et si non habet seruum, debet emi seruus: et si non est, vnde ematur, tunc notarius qui nunquã deficit, habet stipulari. Sed hoc, quod dicitur, quód infans non potest se obligare, nec alium sibi obligari. dico quod hoc est verum expresse: sed tacitè bene obligatur, vt putà. Quidam fecit testa. et instituit quendã infantẽ, et quẽdam aliũ sibi hæredem modo iste alter institut⁹ facit impẽsas in hæreditate, tũc infans obligatur pro impensis factis ab alio instituto.

De proximo infantiæ. Rubr.

CIrca præsentem §. volo quærere duo. Primò, quis sit pximus infantiæ, & quare sic appellatur. Secundo, nunqd proximus infantiæ possit contrahere. De primò, quis est proximus infantiæ? Et dico quod est à vij. an. vsq; ad x. cũ dimidio masc. fœmina verò à vij. vsq; ad ix. cum dimidio:

&

& ideo dicitur proximus infantiæ: quia magis respicit ad infantiam, quam ad pubertatem in tali ætate. De secundò nunquid proximus infantię possit contrahere? distingue: quia aut vult contrahere aliũ sibi obligando, aut se alteri obligando. Si vult contrahere, aliũ sibi obligãdo, & tunc bene pōt. quia vnicuiq; licitum est condit. suam facere meliorem. Si vult contrahere se alteri obligando, & tunc subdistingue: quia aut habet tutorem, aut nõ. Si non habet: tutorem, nõ pōt contrahere: & si contrahit, nullo modo obligatur, nisi naturaliter: non a. ciuiliter: & ista naturalis obligatio est inefficax ad agendum. Fallit tñ in duob. casib. in quib. tenetur, alias obligatur naturaliter & ciuiliter, quãtũcunq; non habeat tutorem obligatur. Primus casus est in sponsalitiis contr. quia si promisit accipere aliquã in vxorem, obligatur naturaliter & ciuiliter, & tenetur cũ effectu: tñ debet expectare legitimũ tẽpus ætatis, s. xiiij. an. masc. & fœmina xij. tñ postea adimpleto tempore, si volũt consentire, possunt: & si nolunt, non coguntur: Quia expedit vt masculus sit pubes & fœmina viripotens. Sec. casus est in contractu, de quo factus est locupletior. Si a. habet tutoré, & tunc subdistingue: quia aut vult cõtrahere cũ ipso tutore, aut cum extraneo. Si cũ tutore, & tunc bene potest, nisi habeat plures tutores: quia si vellet contrahere cũ vno de consensu aliorum, tunc potest: cùm non posset habere tm̃ ab alio tempore, quod ab ipso habere potest. Si cũ extraneo, & appello oẽm extraneum p̃terquã tutoré: & tũc subdistingue, qa aut vult contr. cũ auth. sui tutoris, & tũc obligatur naturaliter & ciuil: tñ si deceptus est, restituitur, vel potest restitui in integrum. Si autem sine tutoris auth. tunc obligatur naturaliter tm̃: in quodam non obligatur nec ciuiliter. Sed quid prodest hoc scire, s. quòd naturalis obligatio est inefficax ad agendum, & obligauit naturaliter tantùm, quia, s. nullo iure tenetur? Dico quod prodest, quia si est naturaliter obligatus potest dare fideiussorem, qui naturaliter & ciuiliter obligabitur quod aliter nõ posset: sed si daret, nullo modo obligatur. Item prodest: quia si ille, qui obligatus est, soluit, non potest repetere quod solutum est, dũ tamen sit obligatus naturaliter: sed si nullo modo erat obligatus, potest repetere quod soluit. Item,

quia si obligatur naturaliter, appellatur debitor: & nō poterit accusare illum, qui ipsum debitorem appellauit: sed si nullo modo est obligatus, & appellaret ipsum debitorē, bene poterit ipsum accusare, tāquam si cōmittatur iniuria. Sed quot sunt solēnitates, q̄ de necessitate interuenire debent? dico quod sunt quatuor, s. causa legitima, iudicis decretum, tutoris authoritas, & subhastatio: & hoc in reb. quæ seruari possunt. Sed in reb. quæ seruari non possunt, potest pupillus contrahere cū sola tutoris auth. potest etiā ipse tutor sine aliqua solennitate. Et nedum potest, sed tenetur propter Authenticam, quæ dicit: O vos tutores & curatores, quæ in bona pupillorum. &c.

De *proximo pubertati*. *Rubr.*

CIrca præsentem §. multa essent videnda, s. de proximo pubertati, sed de ipsis non repeto? quia ea, quæ dicta fuerunt de proximo infantiæ eadem sunt intelligenda de proximo pubertati in oib. & per omnia, nisi in vno casu. Nā suprà dixi quod pupillus proximus infantiæ nō habens tutorem obligatur naturaliter tm̄: nisi in duob. casib. s. in spōsalitiis cōtr. & contractu de quo factus est locupletior. Sed proximus pubertati tenetur in alio casu. s. de dolo quia de omni delicto tenetur, p̄terquā de delicto carnis: vt si qs vellet dicere quendā proximū pubertati violasse quādam virginē, non auditur. Sed nunqd impubes poterit vendere bona aduentitia cū consensu patris? dico q̄ nō: qa impubes autho. quidā p̄stita nō obligatur. Sed quę est ratio q̄ si pupillus impubes contrahit cum tutoris auth. obligatur naturaliter & ciuiliter: & sic contrahit: cum cōsensu patris, nō obligatur? hęc est ratio, qa tutoris authorias est data ad authorizādū. Sed patria pōtas est data ad gubernādū. Secūda est ratio, qa si tutor malè authoratur, finita tutela tenetur de mala administ. Sed pater, si malè interponit autho. suam non tenetur. Et proximus pubertati dicitur à x. an. cum dimidio vsq; ad xiiij. ann. masc. & fœmina à ix. cum dimidio vsq; xij. an. Et dicitur proximus pubertati, qa magis respicit pubertatē, quā infantiam in tali ætate.

De Pubere. *Rubrica.*

PRæsens §. potest continuari ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus, quod quatuor sunt personæ, quæ cōtrahe

hęc impediuntur, ratione minoris ætatis. Sed viso de tribus, scilicet, de infante, proximo infantiæ, & de proximo pubertati, restat nunc videre de quarta & vltima, scilicet, de pubere. hoc innuit §. noster, cùm dicitur: pubes, id est, maior, xiiij. ann. masculus, & xij. fœmina. Circa quem volo quærere quatuor. Primo. quis sit pubes, & quare sic appellatur. Secundo, nunquid pubes teneatur de contractibus initis à quodam suo prædecessore. Tertiò nunquid teneatur de contractib. factis à quondā suo tutore. Quartò, nunquid teneatur de contractib. factis à seipso. De primò, quis est pubes? pubes est masc. maior xiiij. an. fœmina maior xij. an minores tn̄ xxv. Et dicitur pubes, quia in tali ætate incipit habere barbā. Et nuncupatur multis nominibus: appellatur enim pubes, adultus, adolescens, & viripotens. De secundo, nunquid pubes teneatur de contractibus factis à quodam suo prædecessore? & circa idem quæram sex. Primò, quis sit prædecessor, & quare sic appellatur. Secundò, nunquid pubes teneatur de contractibus à suo prædecessore initis. Tertiò, nunquid pubes possit petere restitutionem de contractib. factis à suo prædecessore. Quartò, infra quæ tēpora datur restitutio. Quintò, de quo damno. Sextò, de quibus contractib. De primo, quis est p̄decessor? Prædecessor est ille, vel illa, de cuius bonis aliquid ad me peruenit titulo particulari vel vniuersali. Expone verba definitionis. Et primo dicit: prædecessor est ille vel illa: nam siue sit masculus, siue sit fœmina, non refert de cuius bonis aliquid ad me peruenit: nam non curo quis sit ille vel illa, an attinens an extraneus, dūmodo de bonis aliquid ad me perueniet titulo particulari vel vniuersali. Per hoc no. ꝙ triplex est titulus succedēdi. s. vniuersalis, partic. & singul. Vniuersalis est qn̄ hæres institutus est in totum ab aliquo. Particularis est, qn̄ quis est ab aliquo in aliqua parte institutus, siue in tertia, siue in quarta parte. Singularis est, quādo quis est in aliqua re institutus. Et prodest hoc scire: quia sicut aliquis successor particularis vel vniuersalis alicuius habet sustinere onera & cōmoda hæreditatis pro ea parte. in qua sunt hæredes instituti. Si autē quis esset successor singularis, nō sustinet commoda vel incom. hęreditatis, licet illa res, q̄ fuit sibi legata, valeret plus quā sin-

Pubes quis dicatur.

Pubes an teneatur de contractib. factis à suo prædecessore.

gula bona quæ ſuperextant. Et dicitur prædeceſſor à præcedo, is: & cõponitur ex præ, & cedo, is. i. antè cedo. De 2. vtrum pubes teneatur de contr. factis ſiue initis à prædeceſſore? Et tunc diſtingue: quia aut prædeceſſor tenebatur, & tunc eius ſucceſſor tenetur: aut p̄deceſſor non tenebatur, & tunc eius ſucceſſor non tenetur. Et põt eſſe q̄ p̄deceſſor erat impubes, & non tenebatur rõe ſolennitatis omiſſæ: quia fortè ſine ſolennitatib. contraxerat. Itẽ põt eſſe, q̄ p̄deceſſor erat pubes, & non tenebatur ratione p̄di. Itẽ põt eſſe, q̄ p̄deceſſor erat pubes. i. maior, & non tenebatur: quia p̄miſerat vi vel metu: & oĩb. iſtis caſib. non tenetur ſucceſſor eius. De 3. vtrum ſucceſſor, poſſit petere reſtitut. de contr. initis a ſuo p̄deceſſore? Et tunc diſtingue, aut p̄deceſſor poterat petere reſtit. & tunc eius ſucceſſor poterit petere: aut p̄deceſſor non poterat petere, etiã nec eius ſucceſſor. Sed quõ põt eſſe, q̄ p̄deceſſor poſſit petere reſtit. dico q̄ hoc põt eſſe: quia fortè minor erat, & in cõtr. fuit læſus & deceptus, & non petierat reſtit. infra tẽp⁹ ſuæ legitimæ ætatis, & adhuc durabat ſua legitima ætas p̄ quadriennium continuum, poſtquã fuerat deceptus de enormi dãno. Et põt eſſe q̄ p̄deceſſor etiã non petierat reſtit. & quia fortè non fuerat deceptus, vel fortè erat tranſactũ tẽpus petendi reſtit. De 4. ſ. infra q̄ tempora ſucceſſor poſſit petere reſtit. Et tunc diſtingue: quia aut maior ſuccedit maiori, & tunc habet tẽpus quod reſtabat defuncto, ſi q̄d reſtabat. Sed quod tẽpus habet minor ad petendum reſti. dico q̄ habet quadriennium continuum. Aut minor ſuccedit minori, & tunc habet tẽpus ſuæ minoris ætatis: & ea finita habet quadriennium continuum. Aut maior ſuccedit minori, & tunc habet quadriennium continuum. Aut minor ſuccedit maiori, & tunc habet totum tẽpus ſuæ legitimæ ætatis, & tempus, quod reſtabat defuncto. Et illud tempus, quod habet defunctus dormit, quãdiu durat legitima ætas, & ea finita, incipit currere: & hic verò non, q̄a eſt terminus legalis, ſecus ſi eſſet terminus conuentionalis, quia ſtatim currit etiã durante legitima ętate. ponitur tale exẽplum. Quidã vendidit vnã domũ eo pacto, q̄ ſibi liceret eã reluere hinc ad 4. an. poſteà ipſe ſtetit duob. vel tribus annis, & non reluit, deceſſit, & ei ſucceſſit quidam min-

Quæſtio an ſucceſ. petat reſt. de cõtr. ſui p̄deceſſoris.

Tẽpora reſtitu. petẽda.

minor xxv. an. & stetit trib. an. & non reluit domũ, & perfecta est legitima ætas. Iste successor factus est maior, vadit ad emptorẽ, & dicit ꝙ vult domũ reluere, dicit emptor, tu non poteris: quia translactũ est tẽpus reluendi: dicit successor, non est: qa p̄decessor habebat vnũ an. ad reluendũ, & ita ego, qui sum eius successor, habeo vnum ann. dicit emptor, sunt bene tres anni, ex quib. ipse decessit, ergo non potes petere restit. dicit successor, ego fui minor & minori non currit tempus etiam durante minori ætate: dicit emptor, verum est, ꝙ tẽpus legale non currit minori ætate sed tẽpus conuentionale, vt est illud bene currit, & verum dicit, & sic no. quod differt tẽpus legale à conuentionali. De 5. s. de quo dãno datur restitutio? & dico qđ de illo qđ dabatur p̄decessori suo: vnde si p̄decessor poterat petere restitu. de modico & enormi, & tunc eius successor de modico & enormi. Si de modico tm̃, & eius successor de modico tm̃. Si de enormi tm̃, & eius successor de enormi tm̃: & iste successor solũ de enormi poterit petere, puta, qa p̄decessor erat maior. Vnde no. ꝙ triplex est dãnũ, s. enorme, modicũ & minimũ. Enorme est illud, ꝙ excedit dimidium iusti pretij. Modicũ est illud, ꝙ in se modicã continet læsionẽ. Minimũ est illud, ꝙ in se minimã continet læsionẽ. De 6. s. ex quib. contr. petatur restitutio? & dico ꝙ de contr. qui valuerunt, & tenuerunt de iure: & in his: in quib. prædecessor deceptꝰ fuit: sed in illis, qui de iure nõ valuerunt, & tenuerunt, nõ põt petere restit. quia ipso iure nullꝰ est cõt. Et frustra precib. imploratur, ꝙ de iure cõi conceditur. et ideo petit contr. annullari, & nõ debet petere restit. nec se restitui. Ad 2. prin. memb. s. an pubes teneatur de contrac. factis à quodam suo tutore? & circa istud secundum quæram 5. Primò, an pubes teneatur de contr. factis à quodam suo tutore. 2. an de eis possit petere restitutionem. Tertiò, de quo damno. Quartò, infra quæ tempora. Quintò, ex quibus contr. De 1. vtrum pubes teneatur de contract. factis à quodam suo tutore? Et tunc distingue: quia aut tutor contraxit super rebus quæ diu seruando seruari non possunt: aut super rebus, quæ seruando seruari possunt. Si contraxit, super rebus, quæ seruando seruari non possunt: & tunc tenetur pubes, nisi in tribus casibus. Pri-

Restitutio pro quodã-no detur.

Restitutio ex quibus contr. petatur.

Pubes an teneatur de cõtr. sui tutores.

mus casus est, si deceptus fuit in enormi damno, putà quia tutor vendidit frumentum pro minori pretio dimidio iusti pretij. 2. casus est, si fraudis consilium interuenit. 3. casus est, si facit euidentem vtilitatem amicis suis, putà, quia tutor vendidit frumẽtũ pro minori pretio, quam valet, amicis suis. Si .a. contraxit super reb. quæ seruãdo seruari possunt, & tunc aut ipse tutor contraxit cum solennitatib. aut sine. Si cum solennitatib. & tunc pubes tenetur. Si sine solennitatib. & tunc nõ tenetur. De 2. nunquid pubes possit de eis petere restitutionẽ? & dico quod sic: quia siue per se, siue per alium contrahat, dũmodo deceptus sit, petit restitutionẽ. De 3. s. de quo dãno possit petere restitutioẽ? & dico quod si tutor fuit deceptus de modico & enormi dãno: & pubes de modico & enormi põt restit. petere. Si fuit deceptus de enormi tm̃, & pubes poterit petere de enormi tm̃. De minimo .a. nulli datur restitutio: quia melius est, ꝙ minor minimum dãnum patiatur, quàm totus contractus infringatur. De 4. s. infra quæ tempora possit petere restitutionem? & dico quod potest petere toto tempore suę minoris ætatis: & ea finita infra quadriennium. Olim habebat annum vtilem, vt infra patebit. De 5. s. ex quibus contractibus possit petere restitutionem? dico quod petit de contractibus, qui de iure valuerunt, & tenuerunt: de illis .a. qui de iure non valuerunt nec tenuerunt, non poterit petere restitutionem: sed petet contractum annullari, quia à principio non valuit: & frustra precibus imploratur, quod de iure cõmuni conceditur. De 3. princi. membro .s. vtrum pubes teneatur de contractib. initis à seipso. Et circa idem volo quærere quinq;. Primo, vtrum pubes teneatur de contractib. initis à seipso. 2. an pubes de contr. à seipso initis possit petere restitutionem. 3. de quo damno possit petere restitutionem. 4. infra quæ tempora. 5. ex quib. contr. datur restitutio. Ad primum .s. vtrum pubes teneatur de contractib. factis à seipso? & sic distingue: quia aut habet curatorem: & tunc si vult cõtrahere super reb. quæ seruãdo seruari non possunt, & tunc potest sola curatoris auth. & cogitur habere ratũ nisi esset decept⁹ vltra dimidiã iusti pretij. .i. in enormi dãno. Si autem vult contrahere super rebus, quæ seruando seruari possunt, & tunc subdistingue: quia

An pubes teneatur de suis contractibus.

aut

aut contraxit cũ solennitatib. aut sine. Si cũ solẽnitatib. & tunc tenetur habere ratũ: sed si fuerit deceptus semper põt petere restitutionẽ. Si sine solẽnitatib. & tũc nõ tenetur: q̃a ipso iure nullus est contractus. Si, a. habet curatorẽ, & tũc subdistingue: quia aut vult contrahere sup reb. quæ seruãdo seruari nõ possunt: & tũc põt sola curatoris autho. alias nõ valeret contractus: quia postquã habet curatorẽ, nihil debet facere sine ipsius auth. Si. a. vult contrahere cum solennitatib. sup reb. quæ seruando, seruari possunt Et tunc solennitates sunt quatuor, s. causa legitim. decretũ iudicis, & tutoris authoritas & subhastatio: & tunc tenetur. Et si fuerit deceptus, semp restituitur, nisi iurauerit in contractu Si. a. vult contrahere sine istis quatuor solennitatib. & tũc ipso iure contractus est null⁹. Ad secundũ. s. an pubes possit petere restit. de contr. initis à seipso? & tunc subdistingue: quia aut contraxit solẽniter, aut nõ. Si contraxit solẽniter, tunc optime poterit petere restit. si deceptus est. Nã siue p se, siue palium contrahat, semper restituitur. Si sine solẽnitatib. i. minus solenniter contraxit: & tunc non petit restititutionem imò petit contractum annullari, quia ipso iure nullus est contractus: & quia frustra p̃cib. &c. Ad tertium. s. de quo dãno datur restitutio: & dico quod de modico & de enormi, de minimo. a. non: quia melius est, quod illud minimum dãnum patiatur, quam totus contractus infringatur. De quarto s. infra quæ tempora petatur restitutio? & dico quod petitur infra tempus suæ minoris ætatis: & ea finita infra quadriennium continuum, & sic vsq; ad xxix. annos potest petere restitutionẽ. Ad quintum, s. ex quib. contr. petatur restitutio? Et dico quod petitur restitutio de contr. qui de iure valuerunt, & tenuerunt: sed de contr. qui non valuerunt, nec tenuerunt, non petitur restitutio, imò petitur contractum annullari, & non rẽ restitui quia frustra precib. imploratur, &c. Sed petitur restitutio ex contractibus, qui de iure valuerunt & tenuerunt.

Pubes à petat restitutionem aduersus suos contractus.

Pro quo damno petatur restitutio.

De restitutione. Rubrica

PRæsens §. potest continuari ad superiora ista forma: Nos supra vidimus de minorib. Sed quia vbicunq; minores decipiuntur, sunt restituẽdi: ideo de ipsa restitutiõe loco

psenti est videndum. declarat hoc §. noster, cùm dicit. Veruntamen, &c. Circa psentē §. volo quærere nouem. Primò: quid sit restitutio. 2. per quos, & à quib. petatur restitutio. 3. de quo damno petatur restitutio. 4. infra quæ tēpora petatur restitutio. 5. de quibus reb. & causis petatur restitutio. 6. quot habet probare minor, qui dicit se læsum & deceptum. 7. quo iure petatur restitutio. 8. formare libellum super restitutione. 9. videre casus, in quibus minori denegatur restitutio. De primo, quid est restitutio? Dico quod restitutio est prioris rei status reintegratio. Et dicitur, restitutio est prioris rei status: quia ille, qui petit restit. petit contractum reintegrari, s. rem restitui, & vult ptium restituere. Sed pone; quod minor petit restitutionem. s. vt sibi restituatur res, nunquid debet pretiū restituere? distinguendum est. Quia aut habet pretium saluum, vel de eo est factus locupletior, & tūc cogitur restituere: quia nemo debet cum aliena iactura locupletari. Aut non habet ptium saluum, vt quia consumpsit, & tūc nō tenetur soluere pretium, sed emptor cogitur sibi restituere rem. Sed ego pbo, q̄ ista non sit bona definitio: Nam illa non est bona definitio, quæ non conuertitur cum suo definito. Sed ista est huiusmodi, ergo, &c. Et sic probo, quoniam tu dicis, q̄ est reintegratio prioris status. Sed si vult emptor, potest addere iustum pretium: ergo non reintegratur contractus. Sed dic quod est bona definitio. Nam qui petit restitutionē, petit alterum duorum, vel rem sibi restitui, vel iustum pretium addi: ergo ista est bona definitio. De secundo, s. per quos, & à quibus petatur restitutio? & dico quod petitur per læsos & deceptos, per tutores nomine pupillorum, per curatores nomine adultorum, & per procu. habentes speciale mandatum ad hoc. Et nota quod dico habentes speciale mandatum: nā si haberet generale mandatū, nō ppterea posset petere restitutionē, licet dicatur, q̄ generalis procu. omnia potest, quæ dñs: tamen exigitur hic speciale mandatum. Ad tertium. s. de quo damno petatur restitutio? Et dico quod ad hujus euidentiam debemus scire, quod triplex est damnum. s. minimum, modicum, & enorme. Et enorme dānum est illud, quod excedit dimidiā iusti pretij, vt puta, emptor emit rem minus, quàm valeret: quia res valebat

Restitutio quid est.

A quib. & per quos petatur restitutio

Pro quo dāno petatur restitutio.

lebat xx. & emit p x. ideo si res est vẽdita minus dimidio iusti ptij. qa viginti valebat, & fuit data pro decẽ: de isto dãno petit minor & maior restit. Modicũ dãnum est illud, q modicã in se continet læsionẽ, sed relinquitur iudicis arbitrio iudicãtis: & de isto modico dãno nõ datur restitutio nisi minorib per priuil. speciale. Minimũ dãnũ est illud, q in se minimã continet læsionẽ: & de isto non datur restitutio minorib. nec maiorib. Ad quartum, s. infra q tẽpora petatur restitutio: & dico quod minor de modico, & de enormi habet totum tẽpus suę minoris ætatis: et ea finita, infra quadriẽniũ cõtinuũ. Et olim habebat annum vtilẽ, q annus vtilis cõtinet in se trecẽtos sexaginta dies iuridicos. i. habiles ad iudicium. Et ad hoc, vt dicatur iuridicus, tria sunt necessaria. 1. quod sit actor q agat. 2. reus qui se defendat. 3. iudex q de causa cognoscat. Sed loco illius anni vtilis minor & maior habent quadrienniũ continuũ, s. maior à die celebrati contractus. De 5. s. de quib. reb. & causis petatur restitutio? Et dico quod petitur restitutio de his, in qb. cõtraxit, si deceptus fuit, & non aliter: qa non eo ipso quod contraxit, videtur deceptus, nec restituendus est. Itẽ petitur restitutio de lucris omissis, putà, si repudiauit hęreditat. locupletẽ, credẽs ipsã fore dãnosam. Itẽ petitur restitutio cõtra cõpromiss. si in aliquo cõpromisit, & decept' fuit. Itẽ petitur restitutio contra sent. iudicis. Sed diceceres tu, nõ põt petere restit. imò appellationẽ. Sed dic quod potius debet petere restit. quam appellationẽ, duab. rationibus. Prima ratio ẽst, qa per restit. rescinditur sent. in totum, sed per appellationẽ suspenditur pronuntiatum: vnde dicitur esse bene appellatum, & malè sentent. vel bene pnuntiatũ, & malè appellatum. Secunda ratio est, quia fortè transactum est tempus appellandi, s. decẽ dierum. Sed tẽpus restitutionis nõ est transactum, qa habet quadriennium cõtinuum post legitimam ætatem. Sed posses tu dicere, non potest esse quod sit transactum tẽpus appellandi: quia minori non currit tempus in minori ætate. Et est sciendum, quod triplex est tẽpus, s. legale, iudiciale, & cõnentionale. Legale nõ currit minori in sua legitima ætate. Sed iudiciale & conuentionale sic: & illud est tempus iudiciale, ergo currit minori in sua minori ætate. Sed nunquid potest mi-

Infra quæ tempora petatur restitutio.

Pro quibus reb. petatur restitutio.

Minor an petat rest. aduers' delictũ.

nor petere restitu. in delictis? Et tunc distinguendum est: quia aut est infans, vel proximus infantiæ, & tunc non tenetur de delicto. Aut est proximus pubertati, siue doli capax: & tunc subdistĩgue, quia aut deliquit ex delicto: quia ex animo peruenit pensato, hõiẽ interfecit, & tunc teneatur de delicto. Aut deliquit ex sui simplicitate, ludẽdo cũ sociis hõiẽ interfecit, & tunc non tenetur, & est restituendus. De 6. s. quot habet probare minor, qui dicit se læsum & decept. dico ꝙ habet ꝓbare qñq; vnum, qñq; duo, qñq; nihil. Quãdoq; habet ꝓbare duo & hoc, quãdo ex respectu corporis videtur maior, & non apparet læsus, nec decept', quia habet ꝓbare se minorẽ, et se læsum et deceptũ. Qñq; habet ꝓbare vnum: & hoc qñ ex aspectu corporis videtur minor, & non apparet læsus nec decept', vel econtrà, non videtur minor, sed videtur læsus et deceptus: quia iussit, et fideiubendo minor videtur sẽper decipi: nã tunc habet ꝓbare se minorẽ esse. Qñq; habet ꝓbare nihil, s. qñ videtur minor, & qñ videtur læsus & deceptus: quia tunc nihil habet ꝓbare. Sed quis habet hoc ꝓbare, an ille, qui dicit se minorẽ vel maiorẽ, an ille, qui dicit eũ maiorẽ? distingue: quia aut vterq; dicit, affirmando, aut vterq; negando: aut vnus affirmando, & alter negando: Si ambo dicunt affirmãdo, putà, q̃a vnus dicit, ego sum minor, aduersa verò pars dicit: dñe, ipse est minor: & tunc iudex ex aspectu habet deferre ꝓbat. Nã si videretur minor, tunc deferat onus ꝓbãdi ei, qui dicit ipsũ esse maiorẽ: & si videtur maior, tunc debet deferre onus probandi ei, qui dicit, se esse minorẽ. Si a. vterq; dicit negando, putà, vnus dicit, Dñe, ego nego me minorẽ: alter dicit, Dñe. nego ipsum esse maiorẽ, quis tũc habet ꝓbare? Quidã dicunt ꝙ minor habet probare: quia q̃d olĩ fuit, hodie ꝑsumitur esse: sed dic, ꝙ istud hodie non habet locũ hic, nec in his, q̃ per cursum tẽporis mutantur. Nã per cursum tẽporis homo quotidie mutat ætatem. Sed dic vt ꝯ, quod iudex habet ex aspectu deferre illi, cui magis videtur æquum. Si a. vnus proponit affirmatiuam, & alter negatiuã: & tunc affirmanti incumbit onus probandi: quia affirmanti, & non neganti, incumbit onus probat. Nã per rerum naturam affirmanti, & non neg. incumbit onus probandi: & ideo caue tibi, ne affirmes, nec affirmando ꝓ-

ponas

ponas in iudicio aliquid. Nã tibi incumbet onus probandi, ꝙ qñq; difficillimũ est. De 7. §. quo iure petatur restitutio? & dico ꝙ petitur de modico dãno ꝑ iudicis officium, illius misericordiã implorando. De enormi dãno datur restitutio ꝑ actionẽ descẽdentẽ ex illo contr. ex quo contraxit, & deceptus fuit: nã si emit, aget actione ex empto: si locauit, aget ex actione locati: & sic de singulis actionib. & aget cõtra decipientẽ, & non contra possessorẽ. Fallit tñ in trib. casib. in quib. agit contra possessorẽ actione ꝓtoria, rescissoria ad rescindendũ contr. & posteà aget actione rei vendica. & non directa cõtra decipientẽ. Primꝰ casus est, si deceptus non est soluendo. Secundus casus est, si expedit potius habere rẽ q̃ iustũ pretium, vel æstimationẽ. Tertiꝰ casus est, qñ scienter emit rẽ ab illo, quẽ sciebat minorem decepisse: & agit ꝑ restit. toto tpe suæ minoris ætatis: & ea finita intra quadrienniũ continuũ, & in isto quadriennio debet inchoari, mediari, & finiri, aliàs post quadriennium non agit, licet lis in quadriennio sit contestata, q̃uis aliàs oĩs actio per litis contest. ad 30. an. perpetuò tenet. Restitutio. a. minorũ vel maiorũ nõ perpetuatur ad 30. an ideo nõ põt vltra quadriennium lis intentari, quantũcunq; lis in quadriennio sit contestata. De 8. §. formare libellum. & qñque concipitur in personã pupilli cum auth. tutoris. qñq; in personam adulti cum auth. curatoris: Qñq; in personã tutoris ꝓ pupillo: Qñq; in ꝓsonã curatoris, ꝓ adulto: Qñque in ꝓsonã ꝓc. ꝓ dño. Et si concipitur in ꝓsonã pupilli, sic dicas: Corã vobis D. Pau. iudice & assessore d. R. de villa Pote. Bo. agit Ia. filius talis de talib. pupillꝰ cum consensu Petri sui tut. ibidem præsentis, & consentientis contra Cor. de tali loco, cui dicit se vendidisse domũ vnã positã in tali loco, infra tales confines. Itẽ dicit ꝙ dedit sibi cent. li. Bo. Itẽ dicit ꝙ di. domus cõi æstimat. valebat cen. 50. quare cũ deceptus sit in modico dãno, petit se vestro officio restitui. Et expensas factas petit, & de faciendis, & hæc oĩa petit vestro officio, vel oĩ alio iure, quo melius videtur, & potest. Et si esset adultꝰ, eodẽ modo dicas. sed hic adultꝰ est, cum consensu sui curatoris faciat, & si esset deceptus de enormi dãno. dic qualiter petit se restitui per actionem descendentem ex illo contractu. De nono & vltimo, scil. videre casus, in quibus minori denegatur restitutio:

Restitutio quo iure petatur.

Casus in quib. minor non restituitur.

& casus sunt in textu. Primus casus est, si passus est se venundari iusto pretio: quia tanta solennitas iuris q̃ fuit obseruata solenniter, vno momento tẽporis nõ est maior. Secund⁹ casus, si mutandæ rei vel sumæ p̃iudiciũ generetur, vtputà, vendidit frumẽtũ, vinũ, oleũ: & vendidit frumẽtum & vinũ iusto p̃tio, & in oleo fuit decept⁹: nã tunc non est dãda restitutio sibi: q̃a meli⁹ est, q̃ istud minimũ dãnum patiatur, q̃ totus contr. infrigatur. Terti⁹ casus est, qñ vsus est iure cõi: q̃a illud fecit, q̃ qlibet sapientissimus fecisset. expone illũ textũ, qui dicit: Nã non euentus dãni, sed inconsulta facilitas p̃bet restit. Expone nũc euentus dãni, subaudi, diuino iudicio veniente. Sed euentus alteri⁹ dãni bene p̃bet restit. ideo propter damnũ petit minor restitui. Quartus casus est, si dolum comisit: Nam deceptis, & non decipientib. iura subueniunt: & sic no. quod mendacium punitur à lege. Quintus casus est, si iurauit corporaliter.

De sacramento à minore præstito. Rub.

Circa præsentem §. volo quærere sex. 1. quot sunt species sacram. & de quo sacra. loquatur hic, & quid sit sacra. secundum modum nostrum acceptum. 2. quot sunt species minorum, &c. & de quo minore loquatur hic. 3. ad quid operatur sacra. à minore præstitum. 4. si minor iurauit in contr. nõ venire contrà, an possit contrauenire, nõ obstante sacra. 5. exponere Authenticam Federici Imperatoris. 6. formare aliquas quæst. & videre casus, in quib. sacra. non nocet, nec præiudicat minori. De 1. quot sunt species sacr. Et dico, quod sunt multæ. Nam quoddam est sacra. de veritate dicenda: & istud est, quod præstat quilibet testis in iudicio: & quilibet clericus in iudicio spirituali. Nam clericus, vel alius regularis canonicus non iurant de calumnia. Aliud est sacra. quod appellatur calumnia: & istud est quod præstat actor, & reus in iudicio. Aliud est sacra. quod appellatur iudiciale: & istud est duplex, s. voluntarium, & necessarium. Voluntarium est illud, quod præstat pars parti in iudicio. Necessarium est illud, quod iudex alicui parti defert, vtputà, quidam dicit tali, quod debet sibi cent. ipse dicit se non debere: Iudex dicit, Iura quod tu nihil sibi debes: modò istud sacra. est iudiciale necessarium. Aliud est, quod appellatur de pecunia fideliter erogata: & istud

Sacrã. species quot sunt.

est,

quod præstant comissarij. Aliud est sacr. fidelitatis: & istud est, quod facit quilibet officialis in sui officij pricipio suū officium fideliter exercere. Aliud est sacra. conscientiæ, & istud præstatur religiosis. Aliud est sacra. obseruationis, et istud pręstatur oīb. et de illo loquimur hic, & sic definitur. Sacra. est rei affirmatio, vel negatio: quia ille, qui iurat, affirmando vel negando iurat, adhibita religione: quia religiosa & sacra continentur in sacra. Nam dicit iudex, Iura ad sancta Dei Euan. quod sacrum est et religiosum. et ideo qui deierat, negat 4. S Dei Euan. & dicit Deum non esse Deum. De 2. prin. mem. s. quot sint species minorum? Et dico ꝙ sunt 4. s. infans, proximus infantiæ, proximus pubertati & pubes, Sed de quo minore loquimur? certè de pubere, ꝓp authenticā Friderici Imper. q̄ dicit. Sacr. puberum, &c. quia impubes non pōt iurare. De 3. s. ad quid operatur sac. à minore pręstitum? Et dico quod operatur ad tria. 1. facit valere cōtr. qui de iure non valeret. 2. repræsentat minorē esse maiorem. 3. priuat minorem restit. Sed de quo damno priuatur minor restit. propter sacra. Dico quod sacra. potest esse taliter dictatum. ꝙ priuat ipsum de modico damno: & potest esse taliter dictatum, quod priuat ipsum de enormi. Et ista sunt verba, quæ priuant ipsum restit. modici damni, s. ratione minoris ætatis. Et ista sunt verba, quæ priuant ipsum restit. enormis damni, s. ratione minoris ętatis, & ratione minoris pretij, quod competit de iure Canonico. De 4. s. si minor iurauit in contr. non venire contrà: an possit venire contrà, non obstante sacra. Et tunc sic distingue: quia aut iurat se non venturum contra contr. aut iurat se maiorem esse, aut dicit verbotenus se maiorē, Si iurat se non venturum contra contr. tunc subdistingue: quia aut iurauit corporaliter aut verbotenus. Si corporaliter iurat se non venturum contra contr. ratione minoris ætatis, & tunc non potest contrauenire. Si autem iurat verbotenus non venire contra contractum, & tunc non obstante iuramento potest contrauenire de iure ciuili, secus de iure Canonico. Nam de iure Canonico tenetur quandocunque iuret, siue corporaliter, siue verbotenus: & ideo clericus, qui iurat verbotenus, bene tenetur in

minorū species quot sunt.

Sacra. maioris quid operatur.

Minor an possit veni re cōtra contr. iuratū.

forma spirituali. Si a. iurat se maiorem, & tunc subdistingue: quia aut iurat se maiorem dolo aduersarij, aut spōtè. Si a. iurat se maiorem dolo aduersarii: quia dum minor ibat ad contrahēdū, dixit ille, cum quo cōtrahere volebat: Ego volo iurare te esse maiorem, vt tenearis mihi, aliter ego nolo contrahere tecum: dicit ille minor, ego iurabo, nunquid potest dicere se minorem esse? certè sic: quia dolo aduersarij iurauit se maiorem esse: & multò magis posset se dicere minorem, si dolo aduersarij dixerit se maiorē. Si a. iurauit spontè, & tunc subdistingue: quia aut iurauit corporaliter, aut verbotenus. Si corporaliter iurauit. i. tacto aliquo corpore, vel aliqua alia re corporaliter, & tunc non potest dicere se minorem, si millies vellet iurare, vel se minorem probare. Si a. iurauit verbotenus se maiorem, & tunc non potest dicere se minorem, nisi probaret per instrumenta à die natiuitatis in scripis, non. a. per testes. Et sic nota casum, in quo probatio testium non est necessaria, licet alias parem vim habeat probatio testium & instr. Si a. simplicibus verbis dixit se maiorem, & tunc subdistingue: qa aut bona fide, aut mala fide aut dubitatur. Si bona fide dixit se maiorē, puta, qa credebat se maiorē esse, posteà sciuit se esse minorē, & tunc potest dicere se minorem esse. Si a. mala fide dixit se maiorem, & bene sciebat se minorem, & tunc non potest dicere se minorem, quantumcunque hoc velit probare. Si a. dubitatur, an dixerit bona fide, vel mala, & tunc in dubio non potest dicere se minorem esse, quia sibimet contrarius esset: & qui contraria dicit, non auditur. Ad 5. prin. mem, s. exponere Authenticā Friderici Imperatoris, quæ sic dicit Sacramenta puberum spontè facta super contr. rerum suarum non retractandis, præcipimus inuiolabiliter custodiri. Et si per vim aut iustum metum etiam à maioribus pstita, nullius momenti esse iubemus. Dicit sacra. i. corporaliter præstita, vel sunt dicta sacram. ita sunt obseruanda: Dicit, puberum, non. a. impuberum, nam impubes non tenetur de sacram. de iure ciuili, sed de iure canonico tenetur spontè facto. Dicit, sponte, non. a. coactè: quia iuramentum coactè factum non valet: Dicit super contr. quidam exponunt, s. super propriis: alij tamen dicunt super omni contractu. sci. proprio improprio, & magis improprio. Sed nunquid est

Expositio authētica Friderici.

ma in iudiciis? quidam dicunt, quod non: quia trahitur inuitus ad iudicium captis pignorib. mulcta, & vindicta. Et Authentica loquitur, si sacra. fiat spontè. Sed hic fit coactè, ergo tenere non debet sacra. Sed alij dicunt quod hic notarius probatur, & quod tunc quis videtur quasi contrahere. Sed nunquid tenetur ex his, videlicet, si iurauit non venire contra compromissum? & dicas quod sic secundum omnes opiniones, quæ de voluntate compromissa procedunt, sicut arbitratoria, & sic contr. & habeas in memoria vt semper facias minorē cōpromittentē iurare non venire contra cōpromissum, nec etiā contra arbitriū, vel laudū ferendum. Nā amodò contra cōpromissum venire non poterit, si iurauit. Sed pone ꝙ iurauit non venire contra aliquē cōtr. quē facit nūquid in oīb. aliis vim obtinet? certè non: quia pacta paciscentib. prodesse, & non nocere debēt non tñ extraneis personis. Itē quia gñalis renuntiatio nō tenet, & sic est in ꝓmissione gñali. Dicit, rerū suarū, nō .a. aliarūm & ideo sunt quidā, qui dicunt, ꝙ si minor fideiubet ꝓ aliquo, & iurat: vel si mulier renuntiat vend. factę à marito suo, non tenetur. Sed tamen dicas, ꝙ tenetur: quia si minor pro aliquo fideiubet, promittit se soluturū, si prīcipalis non solueret, & sic videtur super reb. suis contrahere. Itē si mulier remittit ius suum, & sic super iure suo contrahit: & ideo expone, super contr. rerum suarū. i. super ꝓmissionib. à se factis. Vel, super contr. i. in his, in quib. habet ius, qui renuntiat. Præcipimus inuiolabiliter custodiri. Expone quo ad except. dandā, & quo ad actionē, & quo ad except. Nam minor vendidit, & iurauit: posteà vult repetere rem suam, non pōt: quia exciperet contra ipsum ad actionē, vt possit emptor agere actione ex empto, vt sibi rē tradat. Et si per vim aut iustum metum à maiorib. ꝓstitum nullius momenti esse iubemus. Nam si minor iuraret per vim vel metum, non valeret iuramentum, siue inferat metus per maiorē siue per minorē: & obli. ipso iure est nullla. Ad 6. §. formare aliquas q̄st. & prima talis est. Quidam minor adultus vendidit sine decreto iudicis, & iurauit in contractu, nunquid valet venditio? videtur quod non: quia ista venditio est facta, contra legem: & quod fit contra legem, pro infecto debet haberi, & omne id, quod

sequitur ex eo, vel ob id. Tñ dic quod valet pp sacram. qđ operatur ad tria, quia rẽpsentat minorẽ esse maiorẽ. & si maior est, nõ est necessaria solennitas. Itẽ sacra. operatur in contractu, quia facit valere contr. qui alias nõ valeret, si esset minor. Itẽ qa priuat minorẽ restit. modici & enormis dãni: & si maior est, priuat ipsum de enormi tñ: quia maior non petit restit, de modico dãno, sed de enormi sic. & est ratio, quia maior debet ita se regere, & facta sua, vt nõ sinat se decipere. Vẽditio facta p minorẽ de ratihabitione valet, si minor est sui iuris, & suarum rerũ & negotij gestor. Maximè si emptor ab eo exposcat corporale sacra. cum iuris renuntiationib. alias vẽditio est in dubio. Secũda quæst. talis est: Quidam pubes vendidit sine tutoris auth. & iurauit in contractu, nunquid valet venditio? & potest dici φ non: quia postq̃ habet curatorem, oĩa debet agere de curatoris autho. Item alia ratione: quia quandocunq; aliquid debet fieri cum aliqua solennitate, solennitate omissa, nõ valet quod agitur. Sed ista est huiusmodi, ergo, &c. Sed tñ dico φ valet multis rationib. Prima ratio est: quia sacra. facit ipsum fore maiorem: & si maior est, non est necessaria talis solennitas: & non est necessarium habere curatorem, nisi .a. furiosus sit. Quidam dicunt, φ rẽpsentatur maior, quando non habet curatorem: si habet, contrahit cũ eius auth. Item quia Authentica dicit, puberum, nõ .a. impuberum, &c. Et dicit quod sacra. facit valere contractum, qui aliàs non valeret. Nam si contractus non valet, ad nihil operatur sacra. Sed qualiter respõdemus illi, qui dicit, quod venditio facta contra legem non valet: quia venditio fieri non põt à pubere sine tutoris auth. cum iuramẽto, vel sine decreto iudicis? Resp. quòd non est contra legem, pp Authenticã Friderici. Item venditio valet, quia si non valeret, iam primò esset author periurij, quod esse non debet, vt l. j. C. si aduer. vend. Tertia quæstio est talis: Quæritur, si minor vendidit prædium vnum, & iurare voluit, & remissum fuit ei iuramentum à iudice, nunquid habetur pro iurato? Dicunt quidam quòd sic. Nam sufficit bona voluntas. Nã voluntatem habuit iurandi. Tñ dicas, quòd nõ ita est. Nã vbi factum requiritur, bona voluntas non sufficit. Sed secus est in iuramento iudiciali. Nã si quidam est accusatus quod

quod hoēm vulnerauit: & non est verū, dicit iudex, noli iurare: modo perinde est, ac si iurasset: quod sec⁹ est in sacra. in contr. præstito. vt suprà dixi de minore. Quarta quæst. talis est: Quæritur, nunquid aliquis de mandato minoris possit iurare super eius animā. & an valeat iuramentum? & dico quod sic. Sed tamen est concipiendum in personam illius, qui mandauit iurare hoc modo, Iuro, quod talis minor obseruabit talem contractum, & non contraueniet: sic Deus ipsum adiuuet, ad sancta Dei Euang. & valet. Nā qui per alium facit, per seipsum facere videtur.

De filio familias, & seruo. *Rubr.*

ISte §. potest continuari ad superiora ista forma: De quatuor personis, quæ impropriè impediuntur contrahere ratione minoris ætatis, in superioribus est di. modò conueniens est, vt videamus de duob. qui impediuntur contrahere ratione conditionis, vt est filiusfa. & seruus. Et primo de filiofa. hoc est, quod innuit §. noster, cū dicit, filiusfa. &c. Circa quē §. volo quærere tria. Primò, quid sit filiusfam. 2. quotuplex sit filiusfa. 3. an filiusfa. possit contrahere. De 1. s. quis sit filiusfa, & dico quod filiusfa. est ille, qui habet patrem, auum, vel proauum paternum, & est in eorū pōtate. *Filiusf. quid sit.* Et ad hoc vt dicatur filiusfa. duo sunt necessaria. Primum, quod habeat patrem, auum, vel proauum paternū. 2. quod sit in eorum potestate. De 2. s. quotuplex sit filiusfa. Et dico, quòd triplex. sc. Impubes, Pubes, & Maior. Impubes est minor xiiij. an. & iste nihil potest, etiam cum consensu patris, nec contrahere, nec pacisci. nec testari, nec codicillari, nec iudicio interesse, nec causa mortis donare: & est ratio, quia impubes authore quidem patre non obligatur. *Filiusf. quotuplex sit.* Pubes est maior xiiij. an. vsq; ad xxv. an. & iste potest contrahere, & causa mortis donare, sed non potest testari, nec codicillari, nec iudicio interesse. Maior est ille, qui est maior xxv. an. & iste potest contrahere, causa mortis donare, & iudicio interesse, siue suo nomine, siue nomine alieno cum consensu: non .a. testari, nec codicillari: Nam testa. ex libero testantis arbitrio procedere debet De 3. s. an filiusf. possit contrahere: & sic distingue: quia aut vult contrahere cum patre, auo, vel proauo paterno, in cuius potestate est, aut cum extraneo. Si vult contrahere cum patre, auo, vel

proauo,& tũc nõ põt:qa iuris fictione vna & eadẽ est psona patris & filij:& si cõtrahit,obligatur naturaliter tm̃. Sed huic naturali oblig. põt accidere fideiussor,qui obligatur naturaliter & ciuil. Sed si est emãcipatus,optimè põt contrahere secum,& obligatur naturaliter & ciuiliter:q̃a ciuilis obligatio, q̃ impeditur pp patriã põtatem, cadere inter patrẽ & filiũ, sublata est p emancipationem, q̃ tollitur de iure ciuili. Sed hoc, quod dico, quod filiusfa. contrahendo cum patre,auo,vel proauo obligatur naturaliter tantùm. Fallit tamen in castrensi,& quasi castrensi peculio. Adduntur etiam duo alij casus,in quibus pater potest contrahere cum filio. Primus casus est,quando filiusfam. factus est sui iuris aliter quam per emancipationẽ. Secundus casus est, quando vult contrahere nomine alieno, vt putà, tutoris nomine. Et ad eius euidentiam est sciendum, quod quicquid acquirit filius,dum est sui iuris appellatur patrimonium. Sed id,quod acquirit, dum est filiusfa. appellatur peculium. Et istud peculium est quadruplex. s. profectitium, aduentitium,castrense,et quasi castrense. Profectitium est illud. quod à patre prouenit,vel ex rebus patris, vel patris amore, vel per aliquẽ descendentem ex linea paterna,& de isto peculio omnia ad patrem pertinent,& quoad proprietatẽ,& quoad vsumfructũ:& non potest filius cum patre cõtrahere aliquo modo, Aduentitium est illud, quod obuenit aliunde,quã à patre,vel ex rebus paternis, vel patris amore,vt puta,à matre,vel ex rebus maternis, vel per lineã maternam:& in isto pater habet vsumfructum, filius verò nudàm habet proprietatẽ,in isto nõ põt etiam filius contrahere cũ patre:& si contrahit,obligatur naturaliter,non ta. ciuiliter. Castrense est illud, quod filiifa. milites acquirunt militando ad castra:& de isto potest filiusfa. contrahere,tam cum patre suo,quam cum extraneo,& obligatur naturaliter & ciuiliter: quia in eo reputatur paterfa. idem dico in quasi castrensi. Et quasi castrense est illud, quod acquirunt quinq; genera filiorum. s. assessores:aduocati: iudices,magisti liberalium artium. clerici præbẽdati: & de isto põt filiusfa. cũ patre suo cõtrahere,& obligatur naturaliter & ciuiliter,sicut cum extraneo. Nã in his filiusfa. reputatur paterfa. Si a. vult cõtrahere cũ extraneo:& hic appello oẽs

Peculiũ quosuplex est.

ex

extraneū. ṗter patrē, auū, vel proauū paternū, in quorū pōtate est. Et túc talis datur reg. Filiusf. reg. oēm cōtr. facere pōt, & obligatur naturaliter & ciuiliter: & pōt cōuēiri in solidū durāte patria pōtate, & ea finita ipse obligatur, & nō pater: nec bona patris obligare potest. Per hoc, quod dico, quod obligatur, & tenetur soluere intantum, inquantum potest: & si non soluit, potest detrudi in carcerib. Fallit tñ in sex casib. in quibus non tenetur: nisi intantum, inquantū facere potest, & nō vltrà, habita ratione, ne egeat. Prim⁹ est quando fuit emancipatus à patre, & statim post emancipationē factā vult cōpellere ad soluēdū insolidū: & iste dicit, se nolle, teneri nisi intātum inquantū facere potest, habito respectu, ne egeat: modò est audiendus in isto casu. 2. casus est, quādo fuit exhæredatus à patre suo ex causa legitimè approbata, 3. casus est, quando fuit institutus in vna parte: quia solum in sua legitima. 4. casus est, quando se abstinuit ab hæreditate paterna, credens ipsam fore dānosam. 5. casus est quādo factus est sui iuris per dignitatem, putà, quia factus est princeps, vel Senator. 6. casus est quādo dedit ipsum in adoptionem alij patri: & pater naturalis decessit, qui potest reuocari ad successionem paternā. Nā non potest reuocari, nisi inquantum facere potest, habita ratione, ne egeat: & hoc, quando caput deminutū est. Et licet ipse filiusfa. teneatur, pater tñ eius non tenetur, nisi cōsentiat. Nā si consentit, optimè tenetur pater. Et ideo si cōtrahis cum filiof. fac quòd pater eius consentiat: nam si nō consentit, regulariter non tenetur. Sed tamen fallit in casib. in quib. pater tenetur, quāuis non sentiat. Primus casus est in actione de peculio. Nā si filius contrahit, & pater habet peculium filij, optimè tenetur de peculio, inquātū durat peculium, & non vltra. Sed nunquid tenetur pater ṗ delicto filij de peculio? Dico q̄ si locupletatum est peculium, q̄ tenetur, inquantū locupletatum est peculium, & nō vltra. Secundus casus est in actione, de quo iussu: & non refert cui iubebat, an filio, an illi, cum quo contrahit, puta, q̄a iussit filio, vt acciperet pecuniā mutuo: vel forrè iussit Mart. si filius meus veniret ad te, mutua sibi cen. q̄a nō refert, an iubeat filio an Martino. Tertius casus in actione de in rē verso, vt putà, quia pecunia est versa in vtilitatem pa-

Nota casus sequētes.

Casus in quib pater tenetur pro filio citra consensum

tris: quia fortè maritauit sororem, vel emit frumentum necessarium pro familia. Quartus casus est in actione exercitoria, putà, quia pater ipsum exercitorem nauis instituit: & est exercitor, ad quem quotidianus nauis q̃stus peruenit, siue pertinet. Nam pater tenebitur de oĩ contr. quem fecit filius ob nauem exercendam. Quintus casus est in actione institoria, puta, q̃a pater apponit filium ad aliquã stationẽ: & sic tenetur sicut q̃n fecit ipsum exercitorem nauis Sextus casus est in actione tributoria, quæ competit, vt pater diuidat creditorib. merces peculiares: & ista solùm datur ad diuidẽdũ ea, q̃ in mercib. peculiarib. reperiuntur. Sed super oẽs dantur ad soluendum contra patrẽ. et quod dixi, ꝙ filiusfa. contrahendo cum extraneo regul. obligatur naturaliter, & ciuiliter. Ideo dico, regul. quia fallit in voto et mutuo: quib. casib. nõ tenetur, licet obligetur. Sed ad huius euidentiam sic distingue de voto: quia aut quis vouet Deo, aut reipub. Si vouet reipub. quia dixit, Voueo reficere pontem Rheni, vel talem clusam: quia tunc non tenetur, nisi incœpisset, q̃a tunc teneretur. Si a. vouet Deo & tunc aut illud votum est reale, aut personale. Si est votũ reale, & tunc non tenetur de tali voto, putà, quia dixit, Voueo beato Dominico dare vnum bouem: modò fratres nõ possunt agere contra istum, quia non tenetur quoad mundum, sed quoad Deum bene tenetur. Si a. illud votum est personale, putà, quia ingreditur monasterium, & facit professionem, vouet Deo & S. Mariæ, obseruare di. ordinem, & ibi perpetuò manere: modò de isto voto tenetur. Sed nunquid tenetur filiusfam. de mutuo? dico quod naturaliter & ciuiliter obligatur, sed non tenetur efficaciter propter Macedonianũm senatusconsultum, quod vult quòd filiusfamilias non teneatur.

De beneficio Macedoniani senatusconsulti. *Rubrica.*

Circa quod Macedonianum volo quærere §. 1. quid sit Macedonianum, quare fuit adinuentum, per quos, vbi, & in quo loco. 2. quibus competit, contra quos, & ad quid. 3. quot sunt necessaria, vt competat Macedonianum. Quartò, an ei possit renuntiari. 5. videre casus in quib. cessat Macedonianum, & non habet locum. De 1. quid est Macedonianum? certè Macedonianum est quoddam be-

macedonianũ quid est

ne-

neficium à Senatorib. inuentum in odium fœneratorum. Sed qñ habet locum istud beneficium? quando filiusfa. accepit pecuniam mutuo, vel aliquam aliam rem, vt ea distracta vtatur. Sed quare fuit ad inuẽtum? certè vt fili. non teneantur de pecunia mutuata. Sed per quos fuit inuentũ? per Senatores Romanæ vrbis. Sed vbi fuit inuentum? in Rom. In quo loco? vbi ius reddebatur. Etiam appellatur Macedonianum ab illo Macedone. Dicitur, senatus: quia fuit lex facta à Senatorib. Dicitur, consultum: quia inter eos est factum contra Macedonẽ fœneratorẽ pessimum, q mutuabat pecuniam filiisfa. & persuadebat de morte parentum, dicens: Fac quod sis citò tui iuris. De 2. ſ. quib. cõpetat istud beneficium, contra quos, & ad quid? Et dico ꝙ competit filiofa. pecuniam mutuo accipienti, competit etiam eius hæredib. competit etiam eius nepoti, vel pronepoti: competit etiam eius fideiussori, competit etiã hæredib. fideiussoris: quia qua except. defenditur prĩcipalis, eadem defenditur fideiussor: vt Inst. de except. Sed contra quos competit Macedonianum? competit contra creditores, qui mutuauerunt pecuniam filiofa. contra eius hæredes, contra omnem volentem nomine ipsius creditoris agere. Sed ad quid competit macedonianum? competit, vt fili. de pecunia mutuata non teneatur. Ad 3. ſ. quot sunt necessaria, vt competat Macedonianum? & dico ꝙ multa Primum est necessarium, vt sit filiusfa. non. a. paterfa. Secundum est necessarium, ꝙ sit in pecunia mutuata, vel in alia re, vt ea distracta vtatur pecunia. non. a. in alia re: quia tunc non competeret Macedonianum, nisi illa res fuisset data in fraudem. Tertium est necessariũ, ꝙ sit ex causa mutui concepta non, a. ex alia causa. Quar. est necessarium, ꝙ sit filiusfa. tam tpe promissionis, q̃ tpe numerationis. Qui. quod sit in casib. à lege permissis. Sextum quod non sit ei renũtiatum. Ad 4. ſ. an huic beneficio possit renuntiari? & dico, quod non: quia est inuentum in odium fœneratorũ, & beneficiis odiosis renuntiari n õpõt. De 5. ſ. videre casus, in quib. cessat Macedonianum, & non habeat locum. Primus casus est. quando per mendacium dixit se patrẽf. & erat filiusf. modò non cõpetit beneficium Macedoniani pp mendacium: qa mẽdacium punitur à lege, vt Inst. de fidei-

Macedonianũ cui cõpetat.

Macedoniano an possit renũtiari.

com.hæred.§.prçterea.2.casus est, qñ sic agebat, sic cõtrahebat, & sic cunctis munerib.fungebatur: quia ignorantia facit ius, & cõis error quẽ excusat: vt ff. ad Macedonianũ. l. si quis patrẽ. 3 casus est, si pupillus mutuauit pecuniam filiof. sine tutoris autho. quia tunc cessat Macedonianum senatuscõsultũ. Sed ad huius euidẽtiã sic distingue: qa aut minor mutuauit minori, aut maior maiori, aut minor maiori, aut maior minori. Si minor mutuauit minori, & tunc aut ipse minor consumpsit pecuniam, & tunc nõ tenetur ad pecu. illã reddendã: qa in pari causa priui. melior est conditio consumentis. Si a. habet pecu. saluã, de ea pecunia est locupletatus, & tunc tenetur: quia nemini licet locupletari cũ aliena iactura: vt Insti. de iure naturali gentiũ & ciui. Si a. maior mutuauit maiori, & tunc aut ambo sunt patresfa. & tũc tenetur, q mutuũ recepit: aut vnus est paterfami., & alter filiusfa. & qui mutuauit, est paterfa. & qui mutuum recipit, est filiusfa. & tunc ideo tenetur ppter Macedonianũ. Si a. qui mutuauit est filiusfamilias, & qui recepit est paterfa. & tunc tenetur qui mutuum recepit. Si a. minor mutuauit maiori, tunc tenetur, qui mutuũ recepit. Si a. maior mutuauit minori & tunc aut minor est filiusf. & tunc non tenetur: aut est paterfami. & tenetur si pecuniã habet saluã: quia nemini licet locupletari cum alieno iactura: vt Insti. de iure natu. gen. & ciuili. Si a. consumpsit pecuniam sibi mutuatam, & tunc nõ tenetur: quia sibi imputari debet, qui minori pecuniã mutuauit. Et damnum quod quis sua culpa sentit sibi imputare debet, & non alteri: vt Insti. de societate, circa finẽ. 4. casus est, si mutuũ vertitur in rem patris vtilem, vel necessarium: secus si voluntariè expendisset mutuũ in rem patris, quia tunc pater de tali mutuo non tenetur. Nota, quod quandoq; pater tenetur in totum de contractu seu mutuo inito à filio: & hoc: si mutuum est versum in vtilitatem patris, & quandoque tenetur solùm in parte: & hoc, quando mutuum est versum in vtilitatem patris in partem, quia tunc tenetur solùm pater in illa parte. 5. casus est, quando filiusfa. accepit pecuniam vsq; ad illam quantitatem, quam pater nõ potuisset ei denegare: vt ff. ad Macedonianum. in l. quod debet. Casus est talis. Quidã filiusf. cùm esset in studio, contraxit mutuum

tuum, quæritur tūc vtrū pater teneatur? & dico ꝙ pater tenetur vsq; ad illam quantitatē, q̄ erat sibi consuetus mittere. Sed si nō erat sibi consuetus mittere pecuniā: qa fortè erat primus an. & tunc debet fieri cōputatio secundū scientiā, in qua studet: qa si studet in gram. minus debet habere q̄ si studet in medicina: si studeret in Legib. & hęc oīa sunt vera, si est in studio cū patris volun. Sed ponam⁹ ꝙ filius est in stuio cōtra patris voluntatē, & cōtraxit mutuū, nūqd pater tenebitur? hic sunt multæ opin. Quidā dicūt cū distinctione: aut q mutuauit, sciebat ipsum stare in studio cōtra patris volunt. & tūc nō tenetur pater, nisi ad illas expēsas, quas fecisset domi. Si a. q mutuauit. ignorabat ipsū stare in studio cōtra patris volunt. & tūc tenebitur eius pater. Alij dicūt cū distinct. aut filius studet bene, & tū tenetur: qa sciētia filia lętificat patrē. Si a. malè studet: & tūc nō tenebitur eius pater, nisi ad illā quantitatē, quā expēdisset domi: vt ff. ad Macedo. l. si filius. 6. casus est, qn̄ mutuū accepit in p̄sentia patris, & cū cōsensu eius mutuatur, & habuit ratū & firmū. 7. casus est, qn̄ mutuū cōtraxit, vt satisfaceret illi creditori, quē nō poterat remouere p aliquā except. vt ff. Macedo. l. sed Iulianus. §. pe. 8. casus est quando filiusfami. habet peculium castrense: quia pater tenetur, quatenus est in peculio actione de peculio. Et quod dixi, quod Macedonianum competit filiofa. est verum, si pecuniam mutuo accipit. Nam si aliam rē acciperet, nō competeret Macedonianū: licet appellatiōe pecuniæ omnis res cōtinetur, quæ cōsistit in pōdere, numero, mensura, largo modo sumēdo. 9. casus est: quādo filiusfa. accepit pecuniam mutuo, patre ibidē præsente, & tunc aut pater consensit, aut nō. Si cōsensit. vel p̄sens non contradixit, & tunc tenetur pater: quia qui tacet confirmare videtur in contractib. bonæ fidei: vel alter, filius destinauit literam patri, & tunc aut pater improbat, aut approbat. Si pater non improbat actum filij, quia non contradicit literæ, & tunc videtur approbare omnia: quia qui nō improbat, approbat, & sic videtur cōsentire. Si improbat actum filij, & tunc non videtur consentire. Decimus casus est quādo filiusfa. contraxit mutuum cum alio, vt liberaretur ab alio creditore suo: nā tunc tenetur

filiusf. de tali mutuo: & oẽs isti sunt casus, in quib. filiusfa, non potest allegare Macedonianum senatusconsultum.

De seruis, & unde dicantur serui. *Rubr.*

Circa præsentẽ §. volo quærere duo. 1. quis sit seruus, & quare sic appellatur. 2. vtrum seruus possit contrahere, vel non. Ad 1. s. quis sit seruus? Et seruus est ille, qui capitur de hostium potestate, vel qui nascitur de ancilla, vel qui fit 5. interuenientib, Et dicitur seruus, à seruando, non, a. ab occidendo: quia debet seruari, non. a. occidi: vt no. Inst. de iure personarum, §. serui. a. Ad 2. s. vtrum seru' possit cõtrahere? & tunc distingue: quia aut vult contrahere cũ do. suo, aut cum extraneo. Si vult contrahere cũ dño suo, non põt: & si contrahit, obligatur naturaliter tm̃, non. a. ciuiliter: sed illa naturalis obligatio prodest: qa ei põt accedere fideiussor, qui obligatur naturaliter et ciuiliter, sed dominus obligatur etiam seruo naturaliter tantum, non. a. ciuiliter, & non põt dare fideiussorẽ seruo: qa fideiuberet pro eodẽ, & contra eundẽ, q̃ esse non põt, quia fideiuberet pro do. Item apud dom. quicquid acquirit seruus, acq rit do. suo: nã ex persona dñi seruus habet ius stipulandi: vt no. Inst. de stip. ser. cir. prin. Si a. vult contrahere cũ extraneo: & hic appello omnem extraneum, præter dominum suum: & tunc distingue, quia aut vult contrahere alium sibi obligando, aut se alteri obligando, Si a. vult contrahere alium sibi obligando, & tunc põt acquirendo do. suo. Nam seru' ex persona do. habet ius stipulandi: vt no. Inst. de stipu. seruorum. circa princ. Sed ponamus, quod seruus habet plures dños, cui dominorum acquirit? distingue: quia aut stipulatur per verba propria, aut per verba appellatiua. aut per verba propria, & appellatiua simul. Si stipulatur per verba propria, & tunc eis acquiritur per virilem portionem. i. tm̃ vni, quantum alteri. Si a. stipulatur per verba appellatiua, & tunc eis acquiritur pro dominica portione. i. pro ea parte, quam dominus habet in seruo. Si a. stipulatur per verba propria, & appellatiua simul, & tunc aut præponit verba propria, & postponit appellatiua, vtputa, quia dixit. Promittis tu mihi, dare Iacobo & Marti. dominis meis centum, & tunc eis acquiritur pro virili portione.

Seruus quis sit.

portione. Si a. præponit verba appellatiua, & postponit verba propria, vt puta, quia dixit. Promittis tu mihi dare dominis meis Iacobo & Martino centum: & tunc eis acquiritur pro dominica portione, vt no. Inst. de stip. seruorum, circa fi. tit. Si a. vult cõtrahere cũ extraneo se alteri obligãdo, & tunc non potest: quia non obligatur, nec etiam eius dominus: quia dominus ex contr. serui non obligatur. Fallit tamen in casib. in quib. dominus obligatur ex contractu serui sui. Primus casus est in actione, quod iussu, quando dominus præcepit seruo suo, vt pecuniam mutuo acciperet: nam tunc tenetur eius dominus de illo mutuo. Secundus casus est in actione de in rem verso, scil. quando mutuum à seruo contr. est versum in vtilitatem do. sui: nã tunc tenetur dominus eius ad illud mutuum contr. Tertius casus est in actione institoria, s. quando dominus instituit seruum suum in caupona, vt emeret vinum, & contraheret: nam si mutuum contraheret, dominus tenetur ad illud mutuum à seruo contr. Quartus casus est in actione tributoria, s. quando dominus non tribuit creditorib. habere debentib. & seruus contrahet mutuum causa tribuendi creditorib. habere debentib. quia tunc tenetur eius dominus. Quintus casus est in actione exercitoria, s. quando dominus misit seruum suum, vt exerceret nauem: modò si seruus contraxit mutuum, dominus eius tenetur ad illud mutuum à seruo contr. Sextus casus est in actione de peculio, de quibus actionib. not. in Instit. in tit. de actionibus. §. cum eo quoque, & per totum titulum.

De *furioso, & mentecapto.* *Rubr.*

PRæsens §. continuatur ad superiora ista forma: Viso de personis: quę contrahere impediuntur ratione condit. videamus de illis quæ contrahere impediuntur ratione morbi, vt est furiosus, mentecaptus, mutus et surdus. Et circa furiosum et mentecaptum volo quærere duo. 1. quis sit furiosus, et quis mentecaptus. 2. an istæ personæ possint contrahere. De 1. s. quis sit furiosus? et furiosus est ille, qui vadit furendo per ciuitatem, et percutit se, et alios: et appellatur furiosus à furere, quia furit. Sed mentecaptus, quasi mente carens. De 2. s. an istæ personę possunt contrahere? et dico quod non: quia non habent sensum nec conse-

nantem intellectum. vt no. in Insti. de inutil. stip. §. pupillus, furiosus nullum negotium rectè gerit: & h. e. intelligendum, durante furore, nisi habeant dilucida interualla: quia tunc optimè possunt contrahere, alias non.

De muto & surdo. *Rubr.*

VIso de furioso & mentecapto, videamus nunc de muto & surdo. Et circa mutum & surdum volo quęrere duo. 1. quis sit mutus & surdus? Sed mutus est ille, qui nullo modo loquitur. Et surdus est ille, qui nullo modo audit. 2. núquid mutus & surdus possint contrahere? & dico φ mutus & surdus à natura non possunt contrahere: sed ex accidenti bene possunt oēm contr. celebrare, præter contr. stip. qa contr. stip. celebrare non possunt, quia in contr. stip. requiruntur verba, & mutus & surdus non possunt habere verba: vt notatur in Insti. de inuti. stip. §. mutum, quod secus est in surdastro & tardè loquente: nam optimè possunt cótrahere, & omnem contr. facere. Tamen aliqui dicunt, φ si mutus & surdus de contr. faciendo aliqua præbeant veritatis signa, vtputà, apprehendant manum notarij insinuando, vt scribat, vel pecuniam numerando, ostendendo quod vult tm̄ vendere, valet venditio: & notarius debet in contractu de signis mentionem facere.

De prodigo. *Rubri.*

VIso de muto & surdo, videamus de prodigo: & circa prodigum volo quærere duo. 1. quis sit prodigus, & quotuplex. 2. nunquid prodigus possit contrahere. De 1. s. quis sit prodigus? Et dico quod triplex est prodigus: s. prodigus iuris, prodigus facti, & prodigus iuris & facti simul. Prodig9 iuris est ille, cui interdicta est bonorum administratio à iudice, vel à lege. Prodigus facti est ille, qui expédit expédēda. & non est sibi interdi. bonorum administratio. Sed prodigus iuris & facti simul est ille, qui expédit expédēda & nō expendēda, & est sibi interdicta bonorum administratio à iudice, vel à lege, vnde versus.

Largus dat danda, sed prodigus, qui dat vtrunque:
Parcus seruanda seruat, sed auarus seruat vtrūq;

Ad 2. s. nunquid prodigus possit contrahere? Respondeo cum distinctione: quia aut nos quærimus de prodigo iuris,

iuris, aut de prodigo facti, aut de prodigo iuris & facti. Si quæris de prodigo iuris, & tunc dico quod non pōt contrahere, nec aliquem contr. facere, nisi alium sibi obligando. Sed prodigus facti, bene potest contrahere, & omnem contractum facere. Sed prodigus iuris & facti, nullo modo potest contrahere, nec aliquem contractum facere.

De hæretico. Rubrica.

VIso de prodigo, videamus de hæretico: & circa hæreticum duo videamus. 1. quis sit hæreticus. 2. nunquid hæreticus possit coatrahere. Ad 1. s. quis sit hæreticus? Et hæreticus est ille, qui non credit, quod prædicant 4. sancta Euan. & qui non credit in fidem catholicam: & appellatur hæreticus, quia errat in fide. Ad 2. sc. nunquid hæreticus possit cōtrahere? & dico quod non, nec aliquē cōtr. facere.

De apostata. Rubrica.

VIso de hæretico videamus nunc de apostata: & circa apostatam volo videre duo. 1. quis sit apostata. 2. nunquid possit contrahere. De 1. s. quis sit apostata? et apostata est duplex. Quidam est apostata, qui apostat fidem, qui erat Christianus, & factus est Sarracenus, & sic negauit fidē. Alius est apostata, qui apostat religionem. i. quia intrauit monasterium, & fecit professionē, & postea exiuit: modò dicitur apostata, & quia apostauit religionem. De 2. s. nunquid apostata possit coutrahere? distingue: quia aut tu q̄ris de apostata, qui apostauit fidem, aut de apostata, qui apostauit religionem. Si quæris de apostata, qui apostauit fidem: tunc dico, quod nullo modò potest contrahere. Si de apostata, qui apostauit religionē: & tunc dico, quod potest coutrahere, monasterio acquirendo, non. a. sibi: quod secus est, si exiret monasteriū ante an. nā tunc posset oēm contr. facere non obstante tali ingressu: quia appellatur annus experientiæ: vt faciunt multi iuuenes, qui intrant monasterium, & exeunt ante annum completum.

De committente crimen læsæ maiestatis. Rub.

VIso de apostata, videamus de cōmittente crimen læsæ maiestatis: circa quem volo quærere duo. 1. quis sit cōmittens crimen læsæ maiestatis. 2. an possit contrahere. Ad 1. s. quis sit cōmittens crimē læsæ maiestatis. Et est ille,

qui vadit contra Imperatores, vel qui facit proditionem de domino suo, vel de ciuitate sua, modo iste dicitur committens crimen læsæ maiestatis. De 2. an ipse possit contrahere? Et dico quod non, nec aliquem contractum facere.

De muliere, quæ aliquando impeditur contrahere. Rubr.

VIso de personis, quæ contrahere impediuntur, s. quædam rõe minoris ætatis, quædã ratione condit. quædã rõe morbi quædam rõe delicti. Nunc restat videre de alia psona, q aliquando impeditur contrahere, & aliquando non: sicut est mulier: circa quam volo quærere vnum solùm, s. vtrũ mulier possit contrahere? Et ad hoc sciendum sic distingue: quia aut vult contrahere cum marito suo, aut cum extraneo. Si vult contrahere cum marito, & tunc aut vult cõtrahere cum marito donando, aut fideiubendo: aut in vno eodẽ contr. se obligando, aut alios contr. faciendo. Si vult contrahere cum marito donando, & tunc non põt: quia phibita est donatio inter virum & vxorẽ, & ratio est, ne nimio amore adinuicẽ spolientur. Et quia hic tractatur de donatione: Circa donat. ego quæram 5. 1. quod sint species donationum, & de qua donatione loquamur. 2. quæ sit donatio secundum nostrum modum accepta. 3. inter quas personas prohibetur ista donatio. 4. qualiter & quõ confirmatur & reuocatur. 5. & vlt. videre casus in quib. permittitur donatio inter virum & vxorem. Ad 1. s. quot sunt species donationum? Et dico quod sunt multæ. Nam quædã est species donationis, quæ appellatur dos, quam facit vxor marito. Quædam est species donat. quæ appellatur sponsalitia largitas quam facit sponsus sponsę, vel sponsa sponso. Quædã est Species donat. q appellatur donatio ppter nuptias, quam facit maritus vxori in contrarium dotis. Quędam est species don. quæ appellatur legatum, quam facit defunctus tempore mortis. Quædam est species don. quę appellatur donatio causa mortis quam facit filiusfa. & de nulla istarum donat. loquimur, quia suprà tractauimus. Sed est & alia donatio, quæ appellatur donatio simplex, et inter viuos, & de ista loquimur: quia ille, qui donat, efficitur pauperior: & ille, cui donatur, efficitur ditior. Ad 2. s. q sit donatio secundum nostrum modum accepta? Et donatio est quædam mera liberalitas à dante in accipientem collata,

Species donationum quot sunt.

collata, quæ nullo iure cogente conceditur. & verba satis patent. De 3. s. inter quas personas sit prohibita ista donatio, dic q inter multas personas. Et primò prohibetur inter virũ & vxorẽ, ne nimio amore adinuicẽ spolientur. Et etiã est ꝓhibita inter socerum & generũ, inter socerũ & nurum, inter nouercã & priuignũ: qa esset aduentitiũ peculiũ & in aduentitio peculio põt habere vsumfr. & ideo isto modo nouerca non põt donare priuigno quo ad vsumfru. sed quo ad ꝓprietatẽ bene põt donare: quia pater in ꝓprietate nõ habet vsumfr. De 4. s. qualiter confirmatur donatio? Et dico q cõfirmatur duob. modis, s. tacitè & expresiè. Cõfirmatur tacitè, qñ maritus decessit, & nõ reuocauit dona. secus per mortẽ vxoris: nam tunc non confirmatur donatio ista. Confirmatur expressè, qñ maritus veniens ad mortẽ confirmauit dona. factã vxori, quæ non valebat de iure. Et reuocatur similiter duob. modis. s. tacitè & expressé. Reuocatur tacitè talis donatio qñ maritus alienauit rẽ donatam: nã tunc videtur donat. tacitè reuocare. Reuocatur talis donatio expressè qñ donatorẽ pœnituit dona. & talem dona. reuocauit. De 5. & vlt. s. videre casus in quib. permittitur donatio inter virum & vxorẽ. Et primus casus est qñ maritus vult donare vestes suas vxori, quia tunc põt. Sec. casus est, qñ maritus vult donare vxori denarios ad vnguẽta emenda, vt ipsa efficiatur cõpta. Ter. casus est, qñ mulier vult donare marito militanti ad castra. Quar. casus est, qñ mulier vult donare marito naufragium passo vel econuerso. Quin. casus est, si maritus vult donare vxori comõposse, vel econuerso. Sext. casus est, qñ maritus vult donare vxori modicã quantitatẽ. Si a. mulier vult cõtrahere cũ marito suo fideiubendo, & tunc non põt, quia plerunque patietur magnũ dãnum. Si a. vult contrahere in vno & eodẽ contr. se obligando, & tunc etiã non põt, qa videtur et mulier fideiubendo sẽper decipi, & non tenetur. Si a. vult contrahere, aliàs faciẽdo contr. & tunc optimè põt qmdm quilibet alter qui possit contrahere. Si a. ipsa vult contrahere cũ alio extraneo, & tunc põt oẽm contr. celebrare, præter contr. fideiussionis: nã mulier fideiubendo non tenetur, quia iuuatur beneficio Velleia. senatus. Circa quod quæram 5. in ordine fore notanda. 1. quando ha-

Donatio an sit permissa inter virũ & vxorem

Velleia.

bet locum Velleia. senatus. quare fuit adinuentum, vbi, & in quo loco, et quare sic appellatur, 2. quot sunt necessaria, vt cõpetat Velleia. senat. 3. cui competat Vell. senat. cõtra quem, et ad qd. 4. an huic beneficio possit renũt. 5. & vl. videre casus, in quib. cessat Velleia. et non habet locum.

Velleia. quando cõpetit.

De 1. qñ habet locum Vell. senat. et dico quod habet locũ qñ mulier fideiubet pro alio, vel qñ se princ. debitricẽ constituit, vel alium ad preces suas in facto suo obligauit, vel rẽ suã ꝓ alio pignorauit: quia tunc habet locum Vell. sena. Et fuit inuentum siue introduct. in fauorẽ mulierũ, ne fragilitas sexus mulieris in perniciẽ substantię earum conuerteretur. Et fuit inuentum in ciuitate Rom. vbi ius reddebatur Et appellatum fuit Velleia. ab illo Vell. et appelltaum fuit senatus: quia fuit lex inuenta à Senator. Et appellatũ fuit consultum, quia ita consultũ fuit à Sena, De 2. s. quot sunt necessaria, vt cõpetat Velleia. dic ꝙ 4. Primum est necessarium, quod sit mulier q̃ allegat Velle. Secundum est necessarium, quod fideiubeat, non. a. alium contr. faciat. Ter. est necessarium ꝙ huic beneficio non sit renuntiatũ.

Cui & contra quem cõpetat Velleia.

Quar. est necessarium, ꝙ non sit in casi. à lege permissis. De 3. s. cui cõpetit, contra quẽ, & ad quid? & dico ꝙ cõpetit mulieri fideiubenti: Cõpetit vnicuiq; principaliter ꝓ muliere se obliganti. Cõpetit pignoranti rẽ suã ꝓ muliere: Competit etiã ei, quem mulier obligauit ad preces suas: Competit etiam oĩb. eorũ hæredib. & successorib. Vell. senat⁹. Competit Velle. contra creditorẽ, qñ mulier pro aliquo se principalẽ constituit debitricẽ: Cõpetit contra eius hæredes, & contra quẽlibet, qui ageret nĩe creditoris cõtra mulierẽ. Sed ad quid competit Vell. competit ad hoc, vt mulier, q̃ fideiussit pro alio, vel rẽ suam pignorauit, non teneatur. De

Velleiane an possit renũtiari

4. s. an huic beneficio possit renuntiari? & certè sic, et valet renuntiatio, quia est beneficium fauorabile: & beneficiis fauorabilib. renuntiari põt. De 5. s. videre casus, in quibus cessat Vell. Et primus casus est, qñ fideiussit mulier pro seruo facto libero: ratio est fauore libertatis tenetur mulier. Secundus casus est, quando fideiussit pro dote alicuius mulieris, nam fauore matrimonij obligatur mulier, ne odium oriatur inter virum, & vxorem. Tertius casus est, quando renuntiauit Velleiano: nam renuntiantib. iuri suo non

est

est dandus fauor, vel auxilium: & h.e. verum, si mulier certificata est per notarium de beneficio sibi competenti. Nã licitum est mulierib. ignorare iura. Quartus casus est, qñ accepit pretium, vel aliquid loco pretij: nã tunc videtur vendere, ius ꝙ habet. Quin. casus est, qñ voluit decipere creditorẽ, sciens se tutam esse isto beneficio: nã tunc tenetur rõe doli. Nã deceptis, & non decipientib. iura subueniunt. Sed tamen ad eius euidentiam sic distingue quia aut ambo sciebant istud beneficium competere mulieri, sci. mulier & creditor, & tunc iuuatur beneficio Velle. aut ambo ignorabant, & tunc etiam iuuatur per beneficium Velleia. aut creditor sciebat, & mulier ignorabat, et tunc etiã iuuatur per beneficium. Vell. senatus. aut creditor ignorabat, & mulier sciebat, & tunc non iuuatur mulier tali beneficio. Sextus casus est, quando fideiussit, & stetit obligata per biennium, & elapso biennio iterum fideiussit in eadem re: nam vbi concurrunt ista tria, s. ꝙ fideiusserit, & steterit obligata vsq; ad biennium, & elapso biennio iterum fideiubeat, & in eadem re, tunc cessat beneficium Velleia. senatus. Et oib. istis casib. supradictis non iuuatur mulier tali beneficio, qui continentur in istis versib. Vnde vers⁹. Distinctio.

Casibus in senis mulier spondendo tenetur.
Pro libertate, pro dote, renuntiat, & si.
Decipiat, pretium capiat, caueátque secundo.

Sed extra literam adduntur duo alij casus. Primus casus est quando fideiussit in re sua. Secundus casus est quando successit ei, pro quo fideiussit. Vnde versus:

Istis adde duos proprios si gesserat actus:
Et succedit ei, pro quo fideiusserat ipsa.

De *inutilibus contractibus ratione rerum.*

Res quædam sunt, super quib. iure prohibente, & quodam natura inhibente contrahi non potest. Iure prohibita est alienatio prædij minoris. i. impuberis, et omnium rerum ipsius minoris, quæ seruando seruari possunt, vt auri, argenti, pretiosarum vestium, & omnium illarum rerum quæ prolixitate temporis non pereunt: nisi illa interueniant, q̃ in huiusmodi alienat. solẽnitate de iure interuenire debẽt. Quæ qdẽ sunt ista, videlicet. 1. vt si fiat alienatio ob

ęs alienũ.i.vt immineat debitũ ꝙ sibi solui vrgeat creditor, vel ex quo idẽ minor vsurarũ onere ꝑgrauetur.2.quod fiat cũ auth. tutoris.3. vt iudicis decretum interueniat,ꝙ decretum cũ multa iudicis deliberatione interponi debet.quib. .a. discussionib.& deliberationib. iudex in his ꝓcedere debeat,nõ nostrũ est, sed iudiciis officium. Contingit tñ, ꝙ ꝑdium minoris aliquando sinẽ decreto alienari põt:quando vidilicet,defunctus,ex cuius bonis prædium istud peruenit ad minorem,hoc in vltima voluntate iussit?vel si minor hoc à principe impetrauit.Aliæ verò res minoris,quæ seruando seruari non possunt,vt sunt vestes vsu detritæ,vel corruptę:& fructus vt poma,vinũ,oleũ, frumentum,& animalia superuacua vendi possunt à tutorib.sine decreto.Cęterùm nota quod appellatione prædij intelliguntur vrbana & rustica prędia. Item ꝓhibita est alienatio filiofa. de reb. paternis sine iussu patris.Patri verò familias ꝓhibita est alienatio rerum, q̃ obuenerunt filio ex aduentitio peculio. Et dicitur aduentitiũ peculiũ,ꝙ filiofa. aduenit ex successione matris, vel ex alicuius sibi coniuncti ꝑ lineã maternã,vel ex eius ꝓspera fortuna , & non ex substantia patris, vel eius contemplatione:ꝙ aduentitiũ etiã à filio alienari nõ potest,nisi cum consensu patris cũ ipsius peculij ꝓprietas sit filij,&vsusfructus patris.Interdũ tñ,s. quando imminet filio æs alienũ,potest pater aduentitiũ alienare.primo, mobilia. Secundo,imobilia,ne filius vsurarum onere ꝑgrauetur.De ꝓfectitio verò peculio nõ potest filiusfa.contrahere:cũ nihil ad eũ,sed totũ patrẽ ꝑtineat pleno iure.Et dicitur ꝓfectitiũ,ꝙ obuenit filio ex substantia,vel rebus patris.De castrensi.a. & quasi castrensi peculio potest filiusf. tam cum patre,q̃ cum alio quocũnq; contrahere,& pacisci:quia in his vt paterfa.habetur:& totum.s. ꝓprietas & vsusfructus ad filium spectat,& nihil ad patrẽ.Et dicitur castr. pec.i. militare illud,videlicet,quod filiifa. acqrunt in castris tm̃.Quasi castrense dicitur, id est, quasi militare,ꝙ acquirunt filiifa,aduocati,& magistri liberalium artium, & medici ipsorum officiis.Itẽ prohibita est alienatio fundi dotalis.s. inæstimati dati in dotẽ:quia si æstimatus est,non dicitur dotalis, sed emptitius:hic fundus dotalis vẽdi,aut donari, aut alio modo alienari non potest,neq; ab vxore, neque

Predij appellatione & continetur peculium aduentitium.

Peculiũ profectitium.

Peculiũ castr. & peculiũ quasi castrẽse

De fundo dotali.

neque à viro, etiam consentiente & iurante vxore: quia hoc ꝓhibet lex: Et id qđ fit contra legē, ꝓ infecto habetur, vel haberi debet. Idē est in fundo quasi dotali: & dicitur fūdus quasi dotalis ille, qui legatus est seruo inæstimato in dotē dato. Veruntñ, licet fund⁹ dotalis voluntarie alienari non possit, ꝑmittitur tñ ipsius alienatio, si ex necessitate contingat. s. qñ mulier dedit in dotē portionē fundi pro indiuiso inæstimatā, & maritus prouocatus est ad diuisionē à socio fundi: tūc enim ex necessitate videtur alienari, qñ prouocatus est: sed secus qñ prouocat: quia tunc esset voluntaria alienatio. Itē est necessaria alienatio, qñ maritus voluit cauere vicino suo de damno infecto: cui dotale prędiū minabatur ruinam: & ob hoc vicinus missus est in possessionē ex primo & secundo decreto. Vnde hæc alienatio non est voluntaria sed necessaria. Qñ etiā fit fundi dotalis alienatio vtputà, si mulieri expediat, quod fundus conuertatur in pecuniā, vt quia vxor illū vēdat ꝓ redimendo viro filia, ꝓ alēdo patre: & soror, pro alēdo fratre laborantib. inopia. Itē fit etiā alienatio fundi dotalis, qñ loco ipsius alium fundum accipit marit⁹ in dotē. Itē ꝓhibita est alienatio illius rei, q̃ testator in sua vltima voluntate ꝓhibuit alienari: si ipse expressit causam, qua noluerit eam alienari, vel si ꝑsona appareat, cui⁹ occasione ꝓhibita est alienatio. Itē ꝓhibita est alienatio rei litigiosæ: Dicitur litigiosa res, de cui⁹ dñio causa mouetur inter petitorē & possessorē. Fit a. res litigiosa incontinenti, oblato libello: huius litigiosæ rei ꝓhibita est alienatio, adeo vt magnę impositæ sint pœnæ danti & accipienti litigiosam rem. Etenim ille, qui accipit emptionis vel donationis titulo, vel alio quocunque contr. rē litigiosam: si quidē sciebat rē litigiosam esse cogitur reddere rē, & nihilominus priuatur pretio ille, qui alienauit, & ipsum ꝓtium, qđ recipit, cogitur ꝓstare fisco, & tātundē de suo. Si a. ille, qui accepit, ignorabat litigiosam rē esse, rē oīo reddere debet: sed ꝓtium sibi restituetur à venditore: qui vēditor tātundē de suo dabit emptori, & fisco. s. Imperatori, tertiā partē, s. quia eum decepit: debuit eñi sibi dicere rē esse litigiosam. Reliquas vero duas partes dabit fisco: & hæc pœna etiā locum habet in donatione rei litigiosæ, vt facta vera æstimatione in ea priuatur vterq;: vt di.

est in ꝑtio, in casib. tñ ꝑmittit lex rē litigiosā alienari. s. ex causa dotis, vel donat. ꝑp nupt. vel transact. vel diuisionis. Itē inutilis est contr. si qs rē suā purè, stipuletur, vel emat: sec⁹ verò, si sub condit. emat: qa in euentū condit. valebit emptio, vtputa, si emat res, & desineret esse sua: qa tunc ad uenienteipsa condit. tenetur rē emere, & dare ei: alioquin daret æsti. rei. Itē etiā valet emptio rei ꝓpriæ rōe poss. prio ris, q̃ ipse non habebat emptor: vel rōe alteri⁹ iuris, ꝙ de ficiebat emptori in re sua. Emptio tñ rei alienę ꝑmissa est: Quia rē alienā vendere quē posse nulla dubitatio est: sed hoc ꝑmissū est in ꝑiudiciū vendentis, & non in ꝑiudicium veri do. qa cū venditor rem tradere debeat, & sic rē alienā tradere nō possit, ei⁹ erit ꝑiudiciū: qa tenetur de euictio ne, si recepit pretium. Et no. hic, ꝙ venditor debet tradere i. facere ꝙ ēptor potior sit in ea pos. ita ꝙ de iure ab eo nō possit auocari: nā si qs auocauerit eā, perinde est, ac si non esset tradita, & si non sit auocata, sed si pōt auocari, non vi detur esse tradita. Hæc. a traditio facit emptorē do. si ven ditor erat do. si non erat obligatur nīe euictionis, si ꝑtium sit solutū, vel eo nīe satisfactū. Sed distīgue hic de euictio

Distin-ctio.

ne: Aut emptor sciebat rē alienam esse, aut ignorabat, Si sciebat rē alienā, et emit, iterū distīgue: qa aut fuit sibi cau tū de euictiōe, aut nō: si nō sit sibi cautū, nō aget de euictiōe contra vēditorē: imò ꝑtium, ꝙ ei dedit, ꝑdet. Sed si fuit sibi cautū per ꝓmissiōnē stip. vallatā, tunc tenebitur venditor ad ꝑtij restit. & ad oē id, ꝙ promissum erit ꝑ stip. siue illud sit duplū, siue triplum, et etiā ad interesse. Si a. ignorans e-mit rē alienā, & fuit sibi cautum ꝑ stip. et promissionē, idē iuris est. Si verò non fuit sibi cautū, aget ad ꝑtium et ad in-teresse, nō ad duplā, sed ad simplā et hoc ex natura contr. Itē no. ꝙ rei alienæ prohibita est obligatio. et pignoratio sine consensu, et voluntate illius cuius est: et creditor, q. a-lienā rē accipit in pignore, nō habet in ea ius pignoris vel hypothecæ: quia debitor ius pignoris vel hypothecæ in a-liena re constituere non potest, eò quod nemo potest pl⁹ iuris in alium transferre, quam ipse habeat. Dicitur autem pignus proprie res mobilis, quæ obligatur et cre ditori datur: vnde res pignorata, quasi pugno tradita.

Vb

Vbi a.non transit possessio in creditorẽ, dicitur hypotheca,vel obligatio. Vnde simplici appel.oblig. bonorum continentur mobilia & imobilia, præsentia & futura. In pignore tamen no.quod si inter debitorem & creditorem interueniat pactum:vt si debitum non fuerit solutum ad terminum,liceat creditori pignus distrahere poterit creditor ex ipso pacto pignus distrahere, transacto termino: Siquid vltra id,quod sibi debetur ex pignore,accepit, tenetur id debitori restituere. Si verò minus,debitor ad supplementum tenetur. Si a. nullum pactum in pignore distrahendo interueniat,tunc elapso soluti. debiti termino,debet creditor denuntiare debitori,vt luat pignus: q̄ si nõ fecerit,extunc elapsis duob.annis poterit creditor illud distrahere. Itẽ no. q̄ si fuit pactum inter eos, q̄ nisi debitor ad terminum soluat, pign⁹ fiet creditoris,hoc pactũ oĩno non valet: q̄a contra bonos mores est, & ideo prohibitum à lege. Sed si fiat pactum, vt si intra certũ tẽpus non sit soluta pecunia, iure emptiõis possideat creditorẽ pignoratá iusto ptio æstimandum, tenet pactum: quia est q̄dá conditionalis venditio. Itẽ inutilis est contr. super reb. q̄ in rerũ natura non sunt,nec fuerunt: vt si stipuletur quis Hippocẽtautum, vel Chymeram. Itẽ si quis stipuletur res, quas impossibile est dari, vt Lunã, vel Solẽ, aut aureos montes. Itẽ si quis stipuletur rẽ q̄ licet fuerit, tñ modo non est, vt si stipuletur Stichum mortuum dari, non valet stipulatio, nisi mora pcesserit mortẽ: vt q̄a aliquis pmisit dare Stichũ & non dedit die cõstituta, sed fuit in mora, & posteà mortuus est Stichus, tenetur in æstimat. Stichi, quia fuit in mora. Itẽ si quis stipuletur Stichũ ab eo, q̄ furat⁹ est, vel rapuit Stichũ, valet: q̄a tenetur in æstim. Stichi. Veruntñ si quis stipuletur rem, q̄ non est, sed futura speratur: rõe spei valet stipulatio, vt putà, si stipuletur quis futurũ partum ancillę, vel futuros fructus: vel si emit iactum retis. quia inest cõditio, vt si quid capiatur, illud debeatur. Itẽ prohibita est alienatio mancipij Christiani in Iudeũ: q̄a nõ licet Iudęo possidere mãcipiũ Christianũ: Itẽ phibetur alienatio illarum rerũ, q̄ à comercio hõium sunt exẽptæ vt sunt res sacræ sanctæ, pub. religiosæ, & liber homo. Sunt a. res sacrę, quæ publicè, & non priuatim, per Pontifices sunt dedi Res sacræ q̄ sũt

catæ, vt ecclesiæ: Religiosæ verò sunt sepulchra, in quibus hões mortui inferuntur. Sanctæ sunt portæ & muri ciuitatum, & municipiorum: ideo quia pœna capitis imponitur violatorib. earũ rerum: si quis, videlicet, ingreditur ciuitatem, vel municipium alibi, q̃ per portas. Pub; sunt flumina & portus, et q̃ dedita sunt vsib. populi vt forum et stadiũ. Est igitur inutilis contractus inter aliquos de supradi. rebus: et hoc, si emptor et vẽditor scierint res tales esse: imò emptor, qui scienter huiusmodi rẽ accepit, perdet ꝑtium & rẽ. Sed si emptor ignorans à venditore sciente comparauit tenetur sibi venditori in id ꝙ sua interest se deceptum esse. Veruntñ fallit in superfluis vasis ecclesiæ: q̃ vbi debitũ imineat, vendi possunt integra aliis venerabilib. locis, vel conflata priuatis personis. Itẽ, fallit in libero hõe qui vendi põt, & alio modo alienari, si interueniant ea, q̃ in alienatione liberi hõis interuenire debent: vt notatum est s. in rubr. de diuisionib. personarum. Cæteræ. a. res ecclesiasticæ sunt ꝓhibitæ alienari, nisi vrgeat debitũ ꝙ ex mobilib. solui non possit: quia tunc res ecclesiæ imobiles dari possunt, primò in pignore creditori, vt ipse creditor tandiu teneat eã ꝙ de fructib. sibi sit ꝓ sorte & vsuris satisfactum: & si non inuenitur, qui pignori velit accipere tunc Rector do. corã Episcopo debet iurare ꝑsente maiori parte illi deseruientium, ꝙ debitũ vrget, & ꝙ illi de mobilib. b solui nõ põt. Et hoc facto debet res subhastari, et stare vænalis 18. dieb. vt plus offerẽti detur: & tunc demũ debet dari plꝰ offerenti cum auth. Episcopi, & cum consensu ibidẽ seruientium, vel maioris partis facta mentione de prædi. oib. solẽnitatibus: & hoc secundum leges, sed secundum iura Canonum valet venditio rei imobilis ecclesiæ, etiã si solùm interueniãt illę solennitates q̃ interueniunt in emphyteoticis concessionib. s. ꝙ interueniat authoritas Episcopi, et consensus capituli, et assignetur vtilis causa, ꝙ si non inuenitur emptor, debet dari insolutum creditori adiecta decima in pretio vniuersæ æstimat. h. e. si valet res x. debet dari pro xi. Itẽ venditur ꝑdium ecclesiæ inutile ꝑꝑ onus fiscalium. i. ꝑꝑ onus euitandum tributorũ debendorũ hoc iurãte plato, s. ꝙ ex hac causa vendit, & non ex alia. Sed in quibusdã casib. oĩno prohibetur alienatio rei ecclesiæ, s. alienatio

natio monasterij: vel ecclesiæ, quæ fit ad hoc, vt redeat in antiquū et secularē statū. Itē illius rei, q̄ data est ecclesiæ eo pacto, ne alienetur. Item ꝓhibetur alienatio rei eccl. in hæreticum. Et hæc de inutilib. cōtr. rōe rerum di. sufficiāt. Restat ergo videre qb. modis nobis rerum dn̄ium acqrat.

De rebus reddentibus contractus inutiles. Rubrica.

Iste tit. pōt cōtinuari ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus, q̄ contr. constat ex trib. s. ex personis, reb. & oblig. Sed viso de personis. nunc restat videre de reb. demōstrat hoc rub. cum dixit de inutilib. contr. rōe rerum, &c. Et rerum illæ sunt, q̄ contr. reddunt inutilē: aliæ, q̄ contr. reddunt vtilē. Et 1 de reb. q̄ contr. reddunt inutilē, est agēdum. Nā viso de his, q̄ contr. reddunt inutilē. à contrario sensu patebit, q̄ res faciant contr. vtilē. Nā contrariorum eadem est disciplina: Et vno contrariorum cognito reliquum cognoscitur, vt no. in Inst. de his, qui sunt sui vel alieni iuris, circa principium, & de tutelis, circa principiū. Et prima res, q̄ contr. reddit inutilem, est res minoris: & circa ipsā rem minoris volo q̄rere vnum, s. vtrum ipsa res minoris possit alienari? nam de ipso minore non est videndū: quia di. fuit supra in titulo de inutilib. contr. rōe personarum. Sed pōt res minoris alienari. Et ad huius plenā euidētiam sic distingue: quia aut q̄ritur de reb. quæ seruādo seruari possunt: aut quæritur de reb. quæ seruādo seruari nō possunt. Si quæritur de reb. q̄ seruando seruari possunt, vt sunt rustica, & vrbana prædia, & tunc debent alienari cùm solennitatib. quæ sunt 4. s. causa legitima, decretum iudicis, & tutoris authoritas et subhastatio. Et prima solennitas est causa legitima. Et ista causa legitima est quadruplex. s. ob ęs alienum. Et istud ęs alienum est quadruplex. Nam quoddam est æs alienum, à quo minor grauatur ipso iure: quia fortè habebat pecuniam sub vsuris, sed non vrgebatur creditoris facto: quia creditor non pecuniam instabat sibi solui, sed vsuræ currebant: modò isto casu permittitur alienatio propter causam legitimam. Aut est æs alienum, ad quod minor vrgetur facto creditoris: sed non vrgetur ipso iure, vt putà, quia creditor instabat pecuniam sibi solui, sed vsuræ non currebant: modò etiam isto casu permittitur alienatio rei minoris ob istam causam. Aut est

Distinctio, an res minoris posßit alienari.

æs alienum, ad ꝙ minor vrgetur ipso iure, & facto creditoris: vt quia minor habebat pecuniam sub vsuris, & creditor instabat pecuniã sibi solui: modo isto casu etiã ꝑmittitur alienatio rei minoris. Aut est æs alienũ, ad ꝙ minor non vrgetur ipso iure, nec facto creditoris: vtputà, quia minor nõ habebat pecu. sub vsuris, nec creditor instabat pecu. sibi solui, modò isto casu nõ permittitur alienatio rei ipsius minoris. Causa legitima est etiã ob doté constit. quã de necessitate habet constituere. Causa legitima est etiã ob donationem ꝓpter nuptias constit. vxori in cõtrarium dotis. Causa legitima est etiã, ob famis necessitaté sui vel coniunctarum ꝑsonarum. Secunda solennitas est tutoris auth. circa quam volo quærere vnum solum, s. qñ interponenda est tutoris authoritas, quia statim & nõ ex interuallo interponi debet, nisi esset modicũ interuallũ téporis vel naturæ: nã istud duplex interuallum nõ impedit: quia fortè volebat bibere vnum ciathum vini antequam interponeret autho. modo istud dicitur modicum interuallum. Aliud est interuallum naturæ: quia fortè volebat spuere, antequam interponeret autho. vel fortè causa tussis non potuit itacitò interponere autho. suam. Sed loquitur de magno interuallo, propter quod partes diuertantur ad alia negotia exercenda. Sed in quibus contractib. est interponenda tutoris authoritas? dico quod in contractib. in quib. vult se alteri obligare: nam in contractib. in quib. vult alium sibi obligare, non est necessaria tutoris authoritas: quia vnicuique licitum est condit. suam facere meliorem: vt not. in inst. de autho. tuto. circa princ. Sed in contractib. in quibus vult se alteri obligare, est necessaria tutoris authoritas, ad hoc, vt pupillus obligetur: aliàs nõ efficaciter obligatur pupillus. Sed in cõtr. in ꝗb. mutuæ sunt oblig. alias nascũtur oblig. si pupillus contrahit sine tutoris autho. non obligatur: sed illos, cum quib. contrahit, bene sibi obligat: vt not. Insti. de authoritate tutorum, circa princ. Sed qualiter interponẽda est tutoris authoritas? dico quod interponẽda est in præsentia pupilli, & non curatur de præsentia contrahentium: vnde si tutor vellet interponere autho. suam per literas, non posset. Item si in præsentia contrahentium vellet auth. suam interponere, nõ posset, nisi pupillus sit ꝑsens. Debet

bet etiam interponere auth. suam sponte, non a. coacte, nam si coacte authoretur, non valet authoritas: vt notatur in Insti. de autho. tutorum. §. tutor a. statim. Tertia solennitas est iudicis decretum: quod quidem decretum interuenire debet cum maxima deliberatione. Nã habet iudex insurgere contra tutorem irato animo, tñ remittitur arbitrio iudicis. 4. & vltima solennitas est subhastatio: vt res ipsius pupilli subhastetur, & stet venalis. xx. diebus & plus offerenti detur, & præconizare debet in contrata ipsius pupilli: & dico ꝙ necesse est, ꝙ quatuor interueniant in alienatione rei minoris. Fallit tñ in casib. in quib. res minoris vẽdi põt sine istis solẽnitatib. Primus casus est, si testator hoc iussit, vt vendi possit res pupilli sine istis solennitatib. Nã tunc sine istis solen. optimè potest vendi. Nã disponit testator quicqđ vult: quoniam eius voluntas in testando pro lege seruatur, vt no. in Insti. de testa. ordinandis, circa prin. Secundus casus est, quando impetrauit veniam ab Imperatore: sed si tu diceres, minor non potest impetrare veniam, nisi in xx. an. dico ꝙ hoc est verũ ad oĩa gerenda negotia: sed si vellet impetrare veniam solùm ad vnam causam tm̃ optimè potest duntñ nõ sit infans. Tertius casus est, qñ voluit ꝑficere contractum à defuncto inchoatum, tunc etiã põt sine istis quatuor solen. Si a. quæritur de reb., q̃ seruãdo seruari non possunt vt vinum, oleum, vel frum. & tunc possunt alienari à pupillo cũ sola tutoris autho. & etiam à tutore sine aliqua solẽnitate, imo tenetur tutor à seipso ꝑ legem, q̃ dicit: O vos tutores & curatores negotia pupillorum & adultorum gerentes, eorum bona, q̃ seruari non possunt congruis & debitis tẽporib. distrahatis, alioquin si perirent, vestro perirent periculo. Sed de quo habemus facere mentionem in instr. de tutore, an de pupillo, tunc distingue qa aut pupillus est infans: & tunc habemus facere mẽtionẽ qũo tutor vẽdit tutorio noĩe pupilli: qa infans nil fari valet, etiã de consensu tutoris sui. Si a. nõ est infans: & tunc habemus facere mentionem, qũo pupillus vendit cum tutoris tuto. & sic patet quomodo pupillus erat infans in casu nostri instr. venditionis factæ a tutore.

Si pater potest vendere res filij, vel econtrà. *Rubrica.*

Circa istum §. volo primo quærere, vtrum filius possit

alienare de bonis paternis. 2. vtrum pater posit alienare de bonis filij sui. De 1. s. vtrum filius posit alienare de bonis paternis? & dico q vendere bene potest pp iuris regulā, q dicit: Rem alienam vendere quem posse nulla dubitatio est. Sed alienare non potest sine consensu patris tacito vel expresso: vt quia pater iussit filio, quod venderet, vel in venditione consensit filio, quia præsens erat, et dixit ēptori. Emas securè: modo perinde est, ac si ipsemet vendidisset. Consensu tacito, quia pater ratificauit venditionem à filio factam: quia ratihabitio retro trahitur, & mandato comparatur. Sed ratio dubitationis est, quia patre vendente filius reputatur dñs (iuris ciuilis fictione) bonorum patris: secus de rei veritate: & ideo alienare non potest. De 2. s. vide re vtrum pater possit alienare de bonis filij sui? Et ad huius euidentiam illud, quod acquirit filius, ipso existente sui iuris, appellatur patrimonium: et ipso existente in patris potestate, appellatur peculium: & istud peculium est quadruplex, s. peculium aduentitium. profectitium, castrē se, & quasi castrense: de quib. omnib. per ordinem est vidē dum. Et primo de peculio aduentitio. Circa aduentitium peculium volo quærere quatuor. Primò, quid sit aduentitium. quare sic appelletur, & qūo acquiratur. 2. cuius sit aduentitium peculium ponendo quandā iuris regulam. 3. videre casus exceptuatos à regula. 4. & vltimò, formare quasdam quæst. De 1. s. quid sit aduentitium peculium? Et aduentitium pecul. est illud, quod acquirit filiusfa. aliunde quàm à patre vel reb. patris, vel patris amore: & appellatur aduentitium peculium aliunde profectum, quam à patre, vel reb. patris, vel patris amore. Et acquiritur multis modis. Primo modo, per successionem maternam. 2. modo, per successionē alicuius coniuncti per lineam maternam. 3. modo, per successionem vxoris. 4. modo, p successionem alicuius coniūcti per lineam vxoris. 5. modo, per successionem alicuius cōiuncti per lineam paternam, sed non patris amore. 6. modo ex suis propriis roborib. 7. modo, ex arte sua, quam filiusfa habet. 8. modo, acquiritur ex sua pspera fortuna: modo omnib. istis modis acquiritur aduentitium peculium. De 2. scil. cuius sit aduentitium peculium? Et dico, quod regula talis est: In aduentitio peculio pater habet

Pater an possit alienare de bonis filij.

Peculiū aduentitium.

Peculiū aduentitiū cuius sit.

habet vsūfr. filius verò habet nudam proprietatē. Sed qñq; pater habet medium vsumfr. sqñ emancipauit filium: nā in pmium emancipationis fili9 habet medium vsumfr. qñ que pater nihil habet de vsufr. & hoc in casib. qñq; habet virilē portionem vsusfr. vt quia moritur mater, et filius succedit, & apphendit bona materna: et tunc pater habet solū partem sibi contingentem vsusfr. non. a. habet proprietatem. De 3. s. videre casus, in quib. pater nullū habet vsumfr. Et primus casus, est qñ pater remisit per pactum filio vsum fru. Secundus casus est, qñ filius adiuit hæreditatem locupletem patre inuito. Ter. casus est, quando filius præmoritur patri: nam frater eius debet succedere: Quia est tristis & luctuosa successio quā pater habet de morte filij, quod non dicitur velle. Quar. casus est, quando filius succedit matri, quam pater tenebat extra domum, & tenebat in cōcubinam. Quin. casus est, quando vsusfr. fuit solùm relict9 filio: nam seruitus seruitutem non debet. Sex. casus est, qñ relictus fuit filio, eo pacto, vt vsusfr. ad patrem non perueniat. Sept. casus est, quando seruus fuit relictus filio, vt eū remittat seu manumittat. Octauus casus est, quando Imperator vel Imperatrix donauit filio: Nam videtur semper liberè donare velle. 4. & vlt. formare quasdam quæst. quæritur, nunquid pater vendere possit de bonis aduentitiis filij sui? & dico quod non, nisi vrgeat debitum vsurarum. Nā tunc debet primo vendere mobilia, deinde imobilia, ne vsurarum onere prægrauetur. Secunda quæst. talis est: qa si mota est lis, vel: quęstio quis debeat ire ad iudicium, an pater, an filius? Et dico quod pater debet de consensu filij propter legem, in agentib. & fugientib. pater quidem moueat & suscipiat actionem, duntamen interueniat legitimus filiorum consensus, nisi infantes sint, et longè absint: nam infans ob carentiā mentis et cerebri ignorat, quid agat: et ideo non potest consentire: et si filius abest, vel lōgè distat, non potest consentire. Sed pater, tanquam defensor habet iudicio interesse, et hęc omnia vera sunt, si pater habet vsumfr. et filius habet nudam proprietatem: alias si filius haberet vsumfr. et pater nudam proprietatem, filius tunc deberet iudicio interesse cum consensu patris: quia agenti et fugienti pater quidem filio consentire debet.

pater in certis casib. nullum habet vsumfructū.

Tertia quæst.talis est. Quæritur quib. sumptib. pater debeat ire ad iudicium,& dico quod suis sumptib. qn̄ habet vsumfrũctum: quia qui sentit cōmodum.debet sentire incōmodum: vt not. Insti. de legitima patron.tutela. circa finem. Sed si filius haberet vsumfr. tunc debet ire suis sumptib. ad iudicium. Quarta quæst. talis est: quęritur. vtrum fili⁹ possit alienare de aduentitiis?& dico quod non sine patris cōsensu in aduẽtitio peculio. Sed secundum quosdã cum cōsensu patris alienare non pōt: quia filius debet habere alimẽta à patre: nã pater debet sibi oĩa necessaria administrare. Et ideo melius est iuueniles coarctare calores, quã post dispersum eorum patrim. durum, vel tristem eorum exitum ad inopiam expectare: & eo ipso quòd videre vult, videtur suum dissipare patrimo. Alij a. dicunt, aut pater est integrę famæ & bonæ opinionis,& tunc potest vẽdere cum cōsensu patris: aut pater est infamata persona, & tunc etiã poterit sine consensu patris. Alij dicunt quod pōt sine aliqua distinctione cum consensu patris: & oĩa sunt vera in pubere filiofa. nã si esset impubes filiusf. non posset alienare, etiã cum consensu patris: quia impubes authore quidem patre nō obligatur: vt not. Insti. de emptio & vẽditio. circa prin. Quinta quæst. talis est: plures sunt fratres & vnus illorũ habet aduentitium peculium: veniunt ad diuisionem fratres isti,& dicunt istud aduentitium peculium esse ꝓfectitium, & ipse dicit esse aduentitium: modo quæritur, quid iuris? hic sunt multę opiniones. Quidã dicunt prima facie, quòd veniat diuidendum, nã p̄sumitur ꝓfectitum peculium: nã illud acquirit mulier durante matrimonio, præsumitur de bonis mariti: & sic quod acquirit filius durante patria potestate, p̄sumitur de bonis patris. Quidã dicunt, aut pater c. rat diues, vel bonus artifex: & tunc p̄sumitur ꝓfectitiũ: aut pater erat pauper: & tunc p̄sumitur aduentitium,& non diuidendum. Quidã dicunt, aut ipse affirmat peculium esse aduentitium,& illi negant: et tũc ipse debet probare, quia affirmanti, et non neganti, incumbit onus probationis: aut vterq; proponit affirmatiuã, aut vterq; negatiuam: & tunc danda est ei probatio: qui magis videtur dicere veritatem, secundum definitionẽ p̄missam suprà. Sexta quæst. est talis: Quæritur, nunqd̄ possit vendicare profectitium

pecu

peculium à patre alienatum ? distinguo: aut ipse filius est hæres institutus à patre, aut non: si est hæres institutus à patre suo, non poterit vendicare: quia ex qua persona lucrum sentio, eius factum ratum habere debeo. Præterea quem de euictione tenet actio, eum agentem repellit exceptio: nam si res fuerit euicta ab emptore, ipse emptor ageret contra hæredem defuncti venditoris, quia tenetur de euictione: ergo multò magis si vellet reuẽdicare ab emptore, emptor posset excipere, dicẽdo: Tu teneris mihi de euictione si res foret mihi euicta ab aliquo. Si autem non fuit hæres patris, & tunc poterit vendicare, & venire contra factum patris, & recuperare alienationem a patre factam.

De *profectitio peculio.* *Rubrica*

Circa profectitium peculium volo videre, quid sit profectitium peculium, & quare sic appellatur, & cuius sit. et profectitium est illud, quod obuenit ex rebus patris, vel patris amore, vel patris contẽplatione, vel alicuius coniuncti per lineam paternam: & appellatur profectitium à patre profectum, & ad patrem redire debet: & istud profectitium peculium est patris quo ad vsumfructum, & nudã proprietatem, & nihil habet filius in tali peculio, vnde quæ est inuidia filij, quod patris occasione profectus ad patrem reuertitur? quasi dicat, nullam esse inuidiam filij.

De *castrensi peculio.* *Rubr.*

Circa castrense peculium volo videre duo. Primò, quid sit castrense peculium, quare sic appellatur. Secundo, cuius sit castrense peculium. De primo, quid sit castrense peculium? est illud, quod acquirit filiusfa. militando ad castra: & dico de militib. armatæ militiæ: & multa sunt necessaria, vt dicatur militię armatæ. Primum est necessarium, quod apponantur sibi quædã stigmata militaria. 2. quod cingatur sibi ensis. 3. quod sit de nobili progenie. 4: quod iuret se non vitare mortẽ pro salute Romani Imperij. 5. quod examinetur vtrum sit dignus talis militia. vnde versus.

Stigma, mucro, stirpis genus, sacramenta, examen.
Et hac, qua dixi, solent in milite quari.

Secũdò, cuius sit castrẽse peculiũ? & est filij quo ad vsumfr. & nudam proprietatem, potest contrahere cũ patre suo: & quia in ipso castrense peculio reputatur, tanquam paterfa.

&homo sui iuris, quantum ad castrense peculium acq̃situ͂.

De quasi castrensi. Rubrica.

CIrca quasi castrense peculium volo videre duo. 1. quid sit quasi castrense peculium, & quare sic appellatur. 2. cuius sit quasi castrense pecul. an patris, an filij. De 1. quid sit quasi castr. pecul. & certè est illud, quod acquirunt 5. genera filiorum, s. assessores, aduocati, medici, clerici, & magistri liberalium artium: & appellatur quasi castr. pecul. q̃ filij acquirunt in literata militia, sicut milites filiif. acquirunt in armata militia: nam militia literata similis est armatę. 2. cuius sit quasi castr. pecul. est filij quo ad vsumfru. & nudam proprietatem cum de isto potest cum patre suo contrahere, q̃a reputatur in ipso paterfa. & homo sui iuris.

De fundo dotali, & quasi dotali. Rub.

Fundus dotalis quid est

CIrca præsentē §. volo videre sex. 1. quid sit fundus dotalis, & quare sic appellatur. 2. quid sit fundus quasi dotalis. 3. ponere vnam regulam, & ipsam exponere. 4. quid iuris, si fundi dotalis alienatio fiat contra legem Iuliā. 5. formare aliquas quæst. 6. videre casus in quib. permittitur alienatio fundi dotalis. De 1. quid sit fundus dotalis? est res im̃obilis inæstimata data in dote ab vxore marito ob matrimonium de iure contr. Expositio istorum verborum. Dicitur: fundus dotalis est res im̃obilis, non. a. mobilis: nam si esset mobilis, non esset fundus dotalis: imò dos dicitur inæstimata: nam si esset æstimata, esset fundus emptitius, non. a. dotalis. Fallit tamen in duob. casib. in quib. & quantumcunq; detur æstimatum, est fundus dotalis. Primus casus est, qn̄ mulier dedit ipsum æstimatum, vt dissoluto matrimonio possit habere regressum ad rem, vel ad æstimat. Secundus casus est, quando mulier dedit ipsum ęstimatu͂, vt dissoluto matrimonio sciatur quanti plurimi res valuerit. Et multum prodēst scire, s. quando sit fundus dotalis, non pōt alienari, nec in contr. deduci. Nam maritus videtur emisse pro illa æstimatione: nam non est debitor rei, imò ęstimat. & æstimat. præstando liberatur, si fundum alienet. Dicitur data in dote: nā ideo datur iste fundus marito ob dotem constituēdam, & iste fundus est mariti quo

ad

ad dominum vsusfr. vt fructus percipiat pro onerib. matrimonij sustinendi: non. a. est suus, vt possit ipsum alienare: nam semper remanet mulieris iste fundus, non quo ad dominium: quia dñium est mariti quo ad proprietatē vsusfr. Tamen, vt non posset alienare ea volente, remanet vxori. Dicitur ab vxore marito, secus si esset concubina non posset fundum dotalē constituere. Dicitur, ob matrimonium de iure contr. nam si ex alia causa daretur, non diceretur fundꝰ dotalis: et vt matrim. dicatur de iure contr. tria sunt necessaria. Primum est necessarium, quod masculi sint puberes. i. maiores 14. an. Secundum est necessarium, quod sint ciues Rom. i. hões verè liberi, & non serui: nam serui nõ contrahunt matrim. sed potius contrahunt cõtnbernium. Ter. est necessarium, quod faciant secundum præcepta legum. i. quod accipiant talem maritum, quod possit esse maritus. Et vt fundus dicatur esse dotalis, 4. sunt necessaria. Primum est necess. quod sit res imobilis, non. a. mobilis. Secundum, quod sit inæstimata, non. a. æstimata: qa si esset ęstimata, esset fundus emptitius, nisi in duob. casib. vt supra dixi. Tertium est necessarium quod tradatur ab vxore marito. Quartum est neces. quod tradatur ob matr. de iure contr. quia fundus dotalis est res data in dotem ab vxore marito. *Necessaria vt fūdus sit dotalis.* De 2. quid sit fundus quasi dotalis? et est res legata seruo inæstimata in dotem, vt fundus dotalis: secꝰ si fuisset æstimatus seruus dotalis cuius est iste fundus, quasi dotalis. *Fundus quasi dotalis.* Ad cuius plenam euidentiam distinguo: aut legatum fuit factum contemplatione mariti, et illius mariti erit legatum factum: aut est legatum factum contemplatione mulieris, & mulieri legatum factum erit: aut dubitatur cuius contemplatione legatum factum sit, an contemplatione mariti, an contemplatione mulieris: & tunc præsumitur factum contemplatione mulieris, per quam suam inæstimatam dederat in dotem, & tunc est verum, quod fundus est quasi dotalis, qñ legatum est factum contẽplatione mulieris, vel qñ dubitatur, aliàs, si legatum esset factum contemplatione mariti non esset fundus quasi dotalis, sed simpliciter legatum esset marito factum. Quidā accepit quandam pupillā in sponsam filij sui: & secum con-

traxit sponsalia per verba de futuro,&occupauit oĩa bona istius pupillæ: modo iste est fundus quasi dotalis,quia adhuc non est matrim. verum,quia non sunt legitimæ ætatis:& contr. potest esse dotalis,vel quasi dotalis:quia si verè esset fundus dotalis datur ob matri.contr.ab vxore marito:ille erit ergo fundus dotalis,quia datur ob sponsalia cõtr.

P, quod seruatur circa fundũ quasidotalẽ

De 3. quod ius seruatur circa fundum quasi dotalem & dotalem?& à iure datur regula. Fundi dotalis&quasi dotalis prohibita est alienatio:&sumitur alienatio largo modo,nõ solũ in vendit.&aliis contr.sed etiã aliis actib. in pignoratione etiam prohibetur alienatio fundi dotalis et quasi dotalis,etiam ista vxore contentante,volente, consentiente & iurante non contrauenire. Sed quõ respondemus illi legi,cuius rõe licitum est renutiare iuri suo,& postea non est licitum contrauenire:quia renuntiantib. iuri suo non est dandum auxilium,vel fauor. Sed h.e. speciale duab. rationib. prima ratio est cõsensus mulieris,vt in ꝓpria substantia eorum cõmitteretur: vt no. Inst. qui. alie. li. vel non. circa prin. Secunda ratio est,non valet consensus mulieris:quia esset damnum reipub. vtilitati: cum mulieres deceat fore dotatas,vt nubant:& nubant,vt ciuitas liberis repleatur,& qđ dico quãtũcunq; mulier renuntiet, iuret,est verum de iure ciuili. De iure canonico bene tenetur,si iuret.

Quid si de facto fundus dotalis alienetur.

De 4. quid iuris si fiat,contra regulam, alienatio?& dico quod duo sunt specialia. Primum est speciale, quod maritus poterit reuendicare rem à se alienatam: et sic veniret contra factum suum proprium, quod esse non debet. Est aliud speciale:nam mulier dissoluto matrim. poterit reuendicare fundum alienatum per maritum suum, quantumcunq; ipsa consenserit:licet aliàs dicatur, renũtiantib. iuri suo non est amplius dandum auxilium. Fallit tamen in duob. casib. in quib. mulier non potest vendicare fundum alienatum per maritum suum. Primus casꝰ est, qñ mulier succedit marito suo,& fuit hæres mariti sui. qa ex qua persona lucrum sentio,eius factum ratum habere debeo:et qñ est hæres mariti ipsius,sumit onus. Et etiam tenetur de euictione ipsa mulier,quia quem de euictione tenet actio,eũ agentem excludit exceptio. Secun. casꝰ est, quando morte mariti remisit omne ius in re vendita, vel

per

per pactum promisit non auocare fundũ alienatũ per maritũ suũ: nã tũc si vellet vẽdicare fundũ alienatũ, ẽptor exciperet de remissione sibi facta à muliere, & nõ posset ipsa mulier cõtrauenire: qa ratihabitio retrotrahitur, & ex mãdato operatur. 4. s. formare quasdã quæst. quarũ prima talis est: quæritur, nunqd ille, q vẽdidit fundũ dotalẽ, teneatur de euictione qdã dicunt quod nõ: quia quotiescũq; aliqd fit cõtra legẽ, pro infecto debet haberi, oẽ id, quod sequitur ex eo, vel ob id. Sed vẽditio ista fuit facta cõtra legẽ Iul. q vetat fundũ dotalẽ alienari, & sic nõ valet, & nõ tenebitur de euictione. Quidã alij distinguunt: aut emptor emit fundũ dotalẽ scienter, aut ignoranter. Si scienter, & tunc non tenetur de euictione: imò perdit ptiũ ad simili. illius, qui rem sacrã emit scienter: nã videtur illud ptium velle donare. Si ergo ignoranter, & tunc aut fuit promissum de euict. & tunc tenetur virtute pretij & promissionis: aut nõ fuit promissum de euictione, & non tenebitur de euictione & tũc poterit venditor vendicare fundũ dotalẽ, & emptor ptium suũ. 2. quæst. talis est: Quæritur, nunqd fideiussor datus teneatur? Quidã dicunt quod tenetur ad simili. fideiussoris dati à minore: licet minor nõ teneatur, tenetur tñ eius fideiussor. Quidã alij dicunt, quod nõ tenetur: qa venditio fuit facta cõtra legẽ, & non valuit, nec tenetur fideiussor: qa si nõ valet princ. nec accessoriũ valere debet. Quidã alij distinguunt: quia aut emptor emit scienter fundũ dotalem, & nõ valet datio fideiussoris, imò perdit ptiũ: aut emptor emit ignoranter fundũ dotalem, & tũc valet datio fideius. & tenet. 3. quæst. talis est: Quidã emit fundũ dotalem, & tenuit ipsum spatio xxx. vel quadra. annorum, & venditor nõ vendicauit ipsum, dissoluto matrim. mulier vult vẽndicare fundũ dotalem alienatũ per maritũ, & emptor allegat vsucapionem, vel præscripti. Modò quæritur, vtrum iste poterit sibi defendere psonã in vsucapionem? & dico quòd nõ: quia durãte matrimonio mulieri non currit vsucapio vel præscriptio, sicut minori in sua minori ætate nõ currit vsucapio vel præscrip. durante minori ætate. 4. quæst. est, vtrũ mulier posit dare rẽ mobilẽ inæsti. marito in dotẽ, vt sit fũd' dotalis? dico quod nõ: qa vt sit fũd' dotalis, neces. est imobilis. Sed pone quod mulier dedit marito in dotẽ vt sit res

rē imobilē inæstimatam, nunquid maritus possit vendere rem istam mobilē inęstim. datam in dotem? dico quod sic, dūmodo maritus sit soluendo. i. dūmodo tm̄ habeat in bonis quòd ipsa bona sint sufficientia pro valore dotis, vt nō remaneat indotata. 5. quæst. est? Quidā accepit à quodā cent. mutuo & obligauit oīa sua bona, postea post mortem suam ille, qui mutuauit, vult habere regressum ad bona sua, & nihil inuenitur, nisi fundus dotalis, ipse vult petere fundū dotalē ob illā generalem oblig. modo quæritur an possit? dico quod nō: quia fundus dotalis nō cōtinetur in generali oblig bonorum. De 6. & vlt. videre casus qb. permittitur alienatio fundi dotalis. Primus casus est, qn̄ maritus habuerit in dotem fundū dotalem ab vxore pro indiuiso cum fratre vxoris suæ: prouocatus est ad diuisionem à fratre vxoris suæ, cum diuisit: modo in casu isto permittitur alienatio necessario. Sed si alter ad diuisionē prouocasset, voluntaria esset alienatio. Si ille frater vxoris vellet diuidere, qui nō cogitur diuidere, si nō vult, sed bene pōt frater vxoris alium prouocare, vt diuidat maritus, qui secum habet fundum dotalem cōem, &c. 2. casus est, quo quis potest prouocari ad diuisionem, sed non potest aliū prouocare ad diuisionem, s. in eo, qui rem cōem cum minore habet: nam potest pro minore ad diuisionem prouocare. Sed non debet ab ipso prouocari: quia tunc esset voluntaria alienatio rei minoris, quod esse nō debet: nā non alienari res minoris, nisi ex necessitate. Sed si iste frater minor haberet fratrem maiorem, qui consumit, licet non possit petere diuisionem bonorum cōium, tn̄ potest petere quod oēs reditus, diuidantur: & cogitur iste frater maior ipsos fructus diuidere se inuito, & sic non partem consumere fructuum minoris. 3. casus est in ecclesia, quæ rem cōem cum aliquo habet: nam potest ad diuisionem prouocari & cogitur diuidere, sed non potest alium ad diuisionem prouocare: quia tunc procederet alienatio ex voluntate: quod esse non debet. 4. casus est in cōmuni. i. in fisco qui habet aliquam rem cōmunem cum aliquo: nam prouocari potest ad diuisionem, si vult: sed non potest alium prouocare ad diuisionem: Nam cōmune se habet ad instar ecclesiæ. 5. casus est in his, qui triginta annis steterunt in com-

Casus in quib. alieatur fundus dotalis.

cõione: nam vnus non põt aliũ ꝓuocare ad diuisionẽ contra regulã dicentem. Nemo cogitur in cõione stare inuit⁹. De secundo, tertio, & quarto expresse ponuntur in litera nostræ summæ, nisi quia in secundo casu qñ quis ponitur in possessionem expresse: secundo qñ cõtingit alienatio inuito marito. Sed in aliis duob. casib. alteris cõtingit alienatio ex volun. mariti, nõ eo inuito: quia si vult, põt cõsentire alienationi, sed non cogitur, s. qñ alienatur, vt marit⁹ redimat patrẽ: vel qñ alieãt: vt aliũ fũdũ habeat fertiliorẽ.

Vtrum prohibitio facta à testatore valeat, & alienari possit. *Rubr.*

Circa præsent. §. volo quærere duo. Primò, an prohibitio facta à testatore valeat. Secundò, formabo aliquas quæst. De primo, vtrum prohibitio facta a testatore possit alienari, & an res prohibita, alienari possit non obstante tali prohibitione: & distinguo: aut prohibitio est nuda, aut prohibitio est vestita. Si est vestita. i. facta cum causa: aut est vestita vestimento pœnæ, aut vestimento causæ. Si est vestita vestimento pœnæ, & tunc di. est, cui pœna debeat applicari: & tunc valet prohibitio facta à testatore, & tenet: sed tenetur ad pœnam appositam in instru. Si a. est vestita vestimento causę, & tunc aut illa causa est legitima, & à legib. comprobata, & tunc valet prohibitio à testatore facta, putà, testator dixit: Nolo tale palatiũ alienari, quia volo ipsum deuenire in posteros meos, & tunc non potest alienari res ista. Si .a. causa est vana & friuola, & tunc põt alienari non obstante tali prohibitione facta à testatore, putà testator dixit, Nolo tale palatiũ alienari: putà, quia dixit, timeo ne pecuniam ludant, modo non obstante tali prohibitone facta à testatore potest alienari. Si a. prohibitio facta à testatore est nuda . i. facta sine causa, & tunc potest alienari non obstante tali prohibitione: nam perinde est ac si non fuisset facta, id est, apposita Secundò, s. formare aliquas quæst. quarum prima talis est. Quæritur, quidam fecit testamentum, & in testa. suo prohibuit aliquam rem alienari, hæres suus alienauit non obstante tali ꝓhibitione, nunquid descendentes istius, qui alienauit, poterunt recuperare? & tunc distinguo: aut sunt sui hęredes, & tunc non poterunt vendicare rem alienatam per

pdecessorem suũ:quia per quã personã lucrum sentio, eius factũ ratũ habere debeo:& quẽ de euictione tenet actio, eũ agentem excludit exceptio. Si .a. non sunt hæredes, & tunc poterunt vendicare rem alienatam p prædecessoré. 2. quæst, talis est. Quidã instituit filium suũ in sua legitima portione, & in residuo instituit extraneum, nunquid poterit iste filius vendicare ab illo extraneo? & tunc distinguo, aut fuit institutus in sua legitima in qua tm̃, & tunc pōt in totum oĩa vendicare, quia in loco legatarij reputatur: aut fuit institutus in quarta parte hæreditatis, putà, testator dixit, Talem filium meum mihi hæredem instituo in tertia vel in quarte parte hęreditatis, & tunc pōt vendicare eã parté, q̄ superest à sua legitima suprà: & non pro sua legitima pōt vendicare postq̄ a patre habuit eam legitimã & hoc intellige, quod non potest vẽdicare nisi in eo, quod superest in sua legitima: Hoc verum est, quod non potest vendicare ab emptore ipso, sed ab hæredibus extraneis institutis in eo, ꝙ à sua legitima superest, in qua fuit à patre institutus, bene pōt vẽdicare: quia sibi videtur fore euicta sua legitima in eo ꝙ non ponitur, & potuit pro parte sua legitimè rem vẽdicare: & sic videtur priuatus sua legitima, nisi posset agere contra hæredes extraneos institutus: quia non pōt vendicare rem alienatam pro ea parte, in qua fuit hæres institutus, hoc est, in sua legitima: & tunc potest agere contra hæredes extraneos pro eo quod non auocauit ab emptore occasione suæ legitimæ: in qua institutus fuerat. Tertia quæst. talis est, Quidam plures filios habet, vnum exhæredauit, modò si vult vendicare rem alienatã contra prohibitioné testatoris, nunquid potest? certè sic: sed an in totum, an in parte? Quidam dicũt, ꝙ in totum, eo quod alienatio facta fuit, & non valuit. Quidam alij dicunt, quod poterit vendicare solùm in parte sibi contingẽte: quia in aliis partib. non habet ius. Quarta quæst. talis est? Quæritur, nunquid res prohibita alienari à testatore possit necessitatis causa alienari, putà, famis, vel redemptionis? & certè sic: quia necessitas non habet legem. quinta quæst est: Plures sunt fratres habentes rem cõem prohibitam alienari à testatore, vnus vendidit suam partem alij non alij fratres, an poterunt vendicare partem fratris? &

tunc

tunc distinguo: aut ipsi vendiderunt partes suas, vel venditioni consenserunt, & tunc non poterunt vendicare partem fratris: Si autem ipsi non vendiderunt partes suas, vel venditioni non consenserunt, & tunc poterunt vendicare partem à fratre alienatam.

Quod ius seruatur circa rem litigiosam. **Rubrica.**

Circa istum §. volo videre sex. Primò, quod ius seruatur circa rem litigiosam. Secundo. quæ sit litigiosa. tertio quãdo & qualiter fiat res litigiosa. Quartò, quæ pœna imponitur contrahentibus super re litigiosa. Quintò, videre casus in quib. permittitur alienatio rei litigiosæ sine pœna. Sextò, formare aliquas quęstiones. De primo, quod ius seruatur circa rem litigiosam? & datur regula. Rei litigiosę prohibita est alienatio: & sumitur alienatio ꝑ omni actu, perquem quis pōt sibi aliquod dñium acquirere: nam alienatio est oīs actus per quem oē ius transfertur in alium, idest, in accipientem. Et est ratio: quia res litigiosa non pōt alienari, ne res vadat de manu in manum. Item, vt aliquis sit litium finis. Secundo, quæ sit res litigiosa? & res litigiosa est illa, de cuius sit dñio. s. directo, vel vtili, vel quasi dñio, vel vsufructu causa mouetur inter petitorē & possesforē. Expositio istorum verborũ dicitur, res litigiosa est de cuius dñio. s. directo, putà, mota est quęstio de directo dominio. modo incontinenti efficitur res litigiosa, & emphyteoticario competit vtilis rei vendicatio. Dicitur vel quasi dñio: nam quotiescunq; mouetur quæstio de quasi dominio, res litigiosa efficitur. Dicitur, vel vsufructu, nam quotiescunq; mouetur quæstio de vsufructu, res efficitur litigiosa. Nam quotiescunq; mouetur quæstio inter petitorē & possessorem de aliqua re, hęc efficitur litigiosa. Tertio, quando res efficitur litigiosa? & res efficitur litigiosa in reali actione incontinenti oblato libello, in personali actione incontinenti lite contestata: quia ante litem contestatã non dicitur quis agere, sed agere velle. Sed quæ sit realis actio, & q̃ personalis, videamus. Realis actio est, q̃, ex re descendit, vt rei vẽdicatio, quæ sine alia obligatione dño competit contra poss. quia nõ est obligatus: nam rem alienã posside t illius, cuius rem posidet: nec ex cõtractu, nec

Ius quod seruaturin re litigiosa

Res litigiosa quæ sit.

Distinctio interdictionem realem & personalem.

ex quasi contr. nam non agit ex actione .i. oblig. quam contra ipsum habet. sed agit actione rei vendic. quia rē suam possidet. Sed actiones personales sunt, q̄ ex contr. nascuntur, vel ex quasi contr. vel ex maleficio: & ista est ratio, quia in reali actione res efficitur litigiosa incōtinēti oblato libello, et in personali actione demum lite contestata; quia ille, qui agit reali actione. i. rei vendi. solus ille tenetur et possidet, et non alius: quia solùm competit illa rei vend. ratione poss. et ideo citius debet effici res litigiosa, vt non possit in alium transferri: quia ille, qui alienat, nō remanet obligatus, nec vnquam fuit mihi obligatus ille, contra quem ago actione rei vendi. sed mihi tenetur, vt agam contra ipsum ratione detentionis poss. rei meæ. Sed in actione personali semper ille, qui mecum contraxit, est mihi obligatus. sed rem in quamecum contraxit in alium alienauit: et ideo efficitur res litigiosa, demum lite contestata; in personali actione, qui alienat in alium, semper mihi remanet obligatus, qui in personali actione tenetur quia ideo non refert, licet ita citò fiat res litigiosa, sicut in reali actione. 4 quæ sit pœna contrahentium super re litigiosa? Et distinguo: quia aut alienatur ex titulo non lucratiuo aut ex titulo lucratiuo, putà, ex donatione, vel legato: & tunc subdistinguo, aut ille accepit scienter, aut ignoranter. Si accepit scienter rem litigiosam, putà, dixit: *a cauallo donato nō reguardare in fronte*, tunc tenetur rem litigiosam restituere, vel æstimationem illius rei prestare? & ille, qui donauit, accipere debet tm̄ de suo et dare fisco: quia est turpe lucrum, et turpia lucra fisco sunt applicanda. Si a. ignoranter accepit, et tunc donatarius debet rem litigiosam restituere, et cogitur æstimationem illius rei diuidere in tres partes: et vnam partem donatario dare, quē decepit: et alias duas dare fisco. Si a. fuit alienata ex titulo non lucratiuo, vt putà, vend. vel permutatione: et tunc subdistinguo: aut ille, qui emit talia, alio iusto titulo accepit scienter, aut ignoranter. Si a. scienter emit, et tunc debet restituere rem venditori, et perdit pretium, et venditor tm̄ debet de sua pecunia, et ambo debent dare fisco: quia turpia lucra fisco sunt applicanda. Si a. ignoranter emit, et tunc debet emptor restituere, et venditor tenetur sibi pretium

Pœna contrahentium super re litigiosa.

tium restituere, et tm̃ debet accipere de sua pecunia: et facere tres partes, et vnam partẽ dare emptori, quẽ decepit: & alias duas dare fisco. Et idẽ dico, ꝙ si ille, qui mouit q̃st. alteri, et fecit rem litigiosam, punitur si cessit iura alteri: vel si iste in alium alienauit iura ex alio tit. q̃cessionis, etiã ille punitur qui secum contraxit cum alio iure, quã ꝙ habebat in illa re quã fecit litigiosam. i. quã in iudicio deduximus. Sed quare non distinguim⁹ in persona venditoris? rñ quia quis semper p̃sumitur scire iura rei suæ, et nõ ignorare. De 5. videre casus in quib. pmittitur alienatio rei litigiosæ sine pœna. Primus casus est causa dotis, vtputà, habebã rẽ litigiosam, et maritaui filiã meam, et illam rẽ dedi sibi in dotem, quid erit de re litigiosa? quidam dicunt illum cuius erat res illa, ab huius rei dominio cecidisse, & fortè illum, cui data est in dote, factum pñ. Quidã dicunt, ꝙ ille pcedere debet in causa: & si põt pbare rẽ esse suã, restituetur ei: & ille, qui dedit in dotẽ, tenebitur illi, cui dedit in dotẽ, & si non poterit probare rem esse suam, remanet firma illa alienatio sine pœna, & illius est, qui in dotẽ accepit. Secundus casus est ex causa donat. pp nup. vtputà, quidam in contr. dotis donauit rem litigiosam: nam tunc pp nup. permissa est alienatio istius rei. Tertius casus est ex causa transact. vtputà, habebam rem litigiosam, transegi ipsam cum eo, inter quem & me de ea re erat controuersia: modò isto casu permittitur alienatio istius rei. Quart⁹ casus est in diuisione, habebam rem litigiosam communem cum fratrib. meis, & venimus ad diuisionem, & res illa contingit vni in partem: modò isto casu etiam permittitur alienatio. Sed quid si res esset euicta? dicamus vt supra de dote. Vnde versus.

casus in quibus res litigiosa alienatur.

Oblato fiet res litigiosa libello,
Quæ distrahitur litis pendente duello:
Casibus exceptis bis binis lege iubente,
Dotis in aduersum tenet hæc discretio talis,
His res diuisa translataque transuolat auis:
Nam causa dotis vel te donare iubente.

Quintus casus est extra literam in legato, nam possum legare rem litigiosam: & permittitur legatum isto modo, vel isto casu. De 6. & vlt. formare quasdam quæst. quarum

prima talis est: Quidam alienauit rem, quam facere litigiosam volebam: & sciens hoc, alienauit in potentiorem diuitiarũ, vt haberẽ ditiorẽ aduersariũ. Sec⁹ si alienasset in potentiorẽ rõe officij, qa non valet alienatio. Quæritur, nunquid teneatur, inquantũ iura sunt alteri cessa? & dico ꝙ tenetur mihi ad oẽ dãnum & interesse, ꝙ essẽ passus ob ditiorẽ aduersarium, vtputà, quia maiores aduocatos accepi, quẽ ego accepissem ob potentiorẽ aduersarium. Secunda q̃stio talis est: Quidam legauit cuidam rẽ aliquam, ex qua litigari habebat: modò q̃ritur, cuius sumptib. legatarius debeat iudicio interesse? & distinguo: aut iura erant litigiosa, q̃n legauit eam, & tunc debet ire legatarius ad iudicium sumptib. hæredum: & quicquid consequitur idem hæres, debeat legatario dare: aut iura non erant litigiosa, antequam legaretur: & posteà facta sunt litigiosa, & tunc legatarius debet ire suis sumptibus ad iudicium.

Vtrum quis possit contrahere super re propria. Rubr.

Circa huuc §. volo q̃rere vnum solùm, vtrum quis possit contrahere super re sua propria? Et ad eius euidentiam distĩguo: aut vult contrahere super re sua propria alteri ipsam obligando, aut ipsam sibi acquirendo. Si a. vult contrahere super re sua propria ipsam alteri obligando, & tunc põt: dum tñ sit talis persona, q̃ possit se obligare, & de reb. suis alienare sine aliquo iuris impedimento: & dumodo res sit talis, q̃ alienari possit sine aliquo iuris impedimento: & dumodo illa interueniant, q̃ de iure interuenire debent in traditione rerum. Si a. quis vult contrahere super re ꝑpria ipsam acquirendo sibi, & tunc aut in ea deficit aliquod ius, aut non. Si in ea deficit aliquod ius, vtputà, habet ꝑprietatẽ vnius domus: & alter habet vsumfr. vult sibi vsumfr. acquirere: & tunc põt. Si a. nullum ius deficit: & tũc aut vult contrahere purè, aut sub condit. Si purè vult contrahere, aut per vendi. aut per stip. Si per vend. et tunc non potest: imò si contrahit scienter, perdit pretium, quod dedit: quia videtur velle donare illi, à quo emit rem suam scienter. Si a. ignoranter emit, non perdit pretium. Si a. vult contrahere per stip. et aut stipulatur rem sibi reddi, restitui, vel exhiberi: aut ipse stipulatur rem suam sibi tradi. Si a. ipse stipulatur rem suam sibi reddi, restitui, vel exhiberi:

beri:& tunc potest contrahere. Si a. stipulatur rem suam sibi tradi, et tunc non potest: quia quod meum est ampliꝰ meum esse non potest, vel fieri non pōt per dationē, et nisi à fure, à quo possum stipulari rem meam mihi dari: et hoc, occultis verbis, s. promittis tu mihi rem meam mihi dare, s. id quod mihi debes occasione furti huius, et teneatur: et est speciale in fure, vt teneatur illi, qui stipulatus est rem suam sibi dari. Et est etiā speciale in fure, vt quis agat contra furem actione personali ad dandum ꝙ non pōt quis contra alium reg. actione personali animo rem suam dandi. Et hæc est vltima specialitas ob odium furum, quò magis plurib. actionib. teneantur. Si a. quis vult contrahere sub condit. super re sua, hoc modo. promittis tu mihi dare rem meam, si desinit vel desierit esse mea: et tu dicis, promitto, tunc pōt contrahere, et valet contr. ven. vel stip. Sed ponamus quod quis vult contrahere super re aliena sub condit. nunquid potest & tunc distinguo: aut quia vult contrahere super re aliena per ista verba. Si erit mea, vel, erit mea:& tunc non potest, quia deuenit in eosdem casus, à quib. incipere non potuit: quia si primò sua fuisset, non potuisset contrahere super ea. Si a. stipulatur per ista verba. Si Papa venerit Bo. vel, si nauis venerit ex Alexandria: & tunc potest, & bene valet contr. Sed ponamus, quod res venit ad iustum ante condit. euentum nunquid ei tenebitur, qui promisit? Et distinguo: quia aut deuenit ad eum tit. lucratiuo, vt putà, ex donatione vel legato & tunc non tenetur illi, qui sub condit. promisit: quia traditum est, in eadem persona duas lucratiuas causas concurrere non posse. Si a. non deuenit ad eum ex tit. lucratiuo, & tunc bene tenetur, qui promisit sub condit. vel ad rei æstimationem, vel ad pretij solutionem, siue restitutionem.

De *dicto generali.* *Rubr.*

CIrca hunc §. volo videre duo. 1. ponam di. generale, et ponam regulam, et ipsam comprobo per alias regulas iuris. 2. exponam di. generale, et regulam iuris. De 1. di. generale quid sit? & di. est tale, ēptio rei alienæ pmissa est p regulam iuris. Rē alienā vēdere quē posse nulla dubi. De 2. ꝙ

quis pōt rem alienam vendere:&h.c.verum in piudicium ipsius vendentis:non .a.in piudicium veri do.nam venditor tenetur rē tradere,& de euictione promittere.Sed tradere non pōt,si non sit do.rei,& ideo si vendit rē non facit emptorem Do.Vnde ille Do.reuendicabit rem , & ille venditor tenebitur isti emptori de euictione.Sed inquantum pōt agere de euictione?& distinguo:aut emit scienter,aut ignoranter.Si scienter emit rem alienā,aut ei fuit promissum de euictione,& tunc pōt agere ad oē suum dānum & interesse,siue ad duplum,siue ad triplum , siue ad quadruplum. Si non fuit sibi promissum de euictione,perdit pretium,&non agit de euictione:quia videtur velle donare.Si a. emit rem alienam ignoranter,& tunc aut fuit ꝓmissum sibi de euictione, & tunc aget ad oē ꝓmissum sibi factum.Si a.non fuit sibi promissum de euictione, & tunc perdit ꝓtium suum,& aget ad oē suum dānum&interesse.

Vtrum quis possit rem alienam pignorare, & quæ est ratio dubitationis. Rubrica.

Circa hunc §.volo videre tria.1.vtrum quis possit rem alienam pignorare,& q̄ sit ratio dubitationis. 2.videre de hypotheca.3.videre de pignore.De 1. vtrum possit quis rem alienam pignorare ? Et dico quod non : quia rei alienę prohibita est obligatio. Et rō dubitationis est ꝑ iuris regulā.Rē alienā vendere quē posse nulla dubitatio est.Nā si possum rem alienam vendere,multomagis potero pignorare.Nā si conceditur quod est maius.s.rē alienā vendere,per consequens conceditur quod est minus. Sed mihi conceditur,quod est maius,s.rem alienam vendere, ergo per consequens & quod est minus,s.rem alienam pignorare.Et respondeo & dico ꝙ argu.est verum, s. si mihi conceditur quod est maius,per consequens & conceditur quod est minꝰ.Sed secundum est falsum:quia tu dicis, magis est vendere rem alienam, quam pignorare,quod falsū est.Nam ille,qui vendit, non habet emptori aliquod ius constituere in rem,nisi rem tradere:quod potest etiam qui Do.non est.Sed qui rem pignorat,habet de necessitate ius pignoris constituere vel hypothecæ creditori iure pignorare:quod non potest,nisi qui Do.est rei pignorat. Et sic patet,quod plus est rem alienam pignorare, quā vendere

ob

obrõem pdi. Sed quam rem possum pignorare? & pōt quis pignorare rē suam: & quis pōt pignorare rem sibi debitam vtputa, quidam emit vnā rē, & ptium soluit, sed nondum tradita est res, modò pignorare pōt illā rē, quia sibi est debita: etiam possum pignorare rē, in qua habeo aliquod iꝰ, putà, quia sibi est pignorata illa res: nam illa pōt pignorari vsq; ad illam quantitatē, in qua habet ius, & non vltrà: possum etiā pignorare rē alienā cum consensu illius, cuius est: possum etiā pignorare rē alienā vero Do. psente, tacente, & non contradicente. Nā videtur affirmare ille, qui tacet: licet aliàs dicatur. Qui tacet, contradicit. Sed ad sol iēdū illud brocardū iuris sic distiguo, aut quis tacet in cōtr. qui possunt fieri in sua absentia: & si fiunt in sui psentia: & tunc qui tacet, videtur contradicere. Si a. qs tacet in cont. q nō possunt fieri in sui absentia: & si fiunt in sui psentia? & tunc qui tacet affirmat, & tacendo præiudicat sibi. Possum etiā pignorare rem alienā in eum casum, in quo erit mea: & tunc demū nacifscitur ille do. & dñs erit, & non antè. Sed pone ꝙ quis pignorat rem alienā posteà efficitur dñs rei, q̄ pignorauit nunquid ille, qui mutuauit sibi pecuniā, nanciscitur sibi do. Ad huius euidentiam distinguo: quia aut ille pignorauit rem alienā purè, aut sub condit. Si purè pignorauit rem alienam, & tunc licet nanciscatur sibi Do. nullum ius q̄ritur illi, qui mutuauit pecuniam secundum quosdam & secundum alios cōpetit exceptio contra quemlibet, præter quàm illum, qui mutuauit. i. qui pignorauit: nam contra illum, qui pignorauit, competit actio pignoratitia: & dicitur purè pignorare, quando dixi, Mutua mihi centum super ista re Ioha. & iste mutuauit. Si a. pignoraui sub condit. ista, vt nanciscaris dominium, cùm facta erit mea: vel pignoro tibi istam in eum casum, in quo erit mea: & tunc si ille, qui pignorauit, nanciscitur dominium illi, qui mutuauit, quæsita est pignoratitia actio contra istum pignoratorem.

De hypotheca. *Rubrica.*

Circa secundum prin. s. circa hypothecam, tria sunt vidēda, 1. quid sit hypotheca, quare sic appellatur, & quotuplex sit. 2. quo ordine sit pcedendum in hypothecaria actione. 3. formare aliquas quæst. De 1. s. quid sit hypothe- *Hypotheca quid sit.*

ca? & hypotheca est bonorum obligatio tacitè vel expressé. Dicitur, hypotheca est bonorum obligatio .i. bonorũ suppositio. Dicitur, tacitè vel expressè : & per hoc possumus colligere, quod hypotheca est duplex.s.tacita,&expressa. Sed quotuplex est hypotheca? vno modo est duplex, s.tacita & expressa. Tacita est, qñ vi & potestate legis con trahitur hypotheca, vt patet in 14. casib. quos habemus in §. Item pacta, alia sunt tacita, alia sunt expressa, sub Rubr. de pactis. Et expressa hypotheca est qñ quis expresse obligat aliquid. Alio modo est triplex, s.specialis, generalis, specialis, & generalis simul: Specialis est, quando quis specia liter obligat vnam rem. Generalis est, qñ quis generaliter obligat oĩa sua bona. Specialis & generalis simul est, qñ quis specialiter obligat vnã rẽ, & generaliter obligat oĩa sua bona. Et de ista generali obl. detrahuntur q̃dã specialia: nam 1. detrahuntur vestes, nisi aliis sit solitus obligare. Itẽ detrahuntur liberi ex concubina. Itẽ no. ꝙ per speciem generi derogatur. Vnde si quis obligat specialiter & generaliter omnia sua bona, creditor debet 1. habere recursum ad oĩa bona specialiter obligata, demum ad omnia alia habere potest recursum. & h.e. verum, nisi illa species sit introducta in fauorem creditoris: quia poterit habere recursum. Vel velit 1. ad genus, i. ad bona generaliter obligata, vel velit ad speciẽ. 2. ad bona specialiter obligata: aliter aliud esset damnum, ꝙ in sui fauorẽ est introdu. Et ponitur tale exẽplum: Quidam mutuauit cuidam centum, & ille obligauit sibi generaliter omnia sua bona: etiã dicit creditor: ego volo quod talis domus sit mihi obligata specialiter pro tali debito, vt mihi sit licitum habere recursum, vel velim ad domum, vel velim ad omnia alia bona. Et appellatur hypotheca, ab hypos, quod est sub, & theca .i. positio. Vnde hypotheca .i bonorum suppositio. quia supponitur manui .i potestati. De 2. qua via, & ordine est procedendum in hypothecaria actione? certè sic. Nam 1. aget creditor contra debitorem actione personali, si debitor aufugit. 2. contra bona, quæ tenet & possidet ipse debitor actione hypothecaria: Sed si non haberet aliqua bona, aget. 3. contra possessorem bonorum debitoris, cui ipse alienauit. Sed ponamus, quod dedit fideiuss. qua via erit procedendum?

ndum?1. contra debitorem actione personali: Si non
ritur debitor, aget secundò contra eius bona, quæ te-
& possidet actione hypothecaria: Et si non habet ali-
bona, aget contra fideiussorem datum actione perso-
:Si non reperitur fideiussor, aget quartò contra eius
a, quæ tenet & possidet hypothecaria actione: Et si nõ
eret aliqua bona ille fideiussor, aget 5. contra bona a-
ata per ipsum debitorem hypothecaria actione. De 3.
ltimo formare aliquas q. quarum prima talis est. Quæ
r, cuius erunt fructus, qui ex re hypothecaria percipi-
ur? & dico quod debent esse debitoris: & compensari,
computari debet in satisda. pecuniæ: nisi sit actum per
tum, quod creditor debeat ipsos fructus lucrari, quia
c fructus esse debent ipsius creditoris, aliàs non. Secun
quæstio talis est. quæritur nunquid hypothecaria actio
sit præscribi? & dico quod sic: Sed quanto tpe? distin-
o: quia aut est debitor, qui vult præscribere hypotheca-
m actionem, & potest spatio xxx, ann. aut est extraneus,
i vult præscribere, & tunc potest spatio x. ann. vtputà, si
: debitor alienauit.

De *pignore.* *Rubrica.*

Irca 3. prin. mem. s. de pignore volo videre tria. 1. quid
sit pignus, & quare sic appellatur, & quæ differentia
inter pignus & hypothecam. 2. nunquid creditor possit
dere pignus. 3. formare aliquas q. De 1. quid sit pignus?
ignus est propriè quædam res mobilis, quæ obligatur, *Pignus quid sit.*
reditori datur, & appellatur pignus à pugno: vnde res
norata quasi pigno tradita. Et pign⁹ ab hypotheca lar
modo non differt: quia potest locum habere in rebus
bilib. & imobilib. & sic pignus potest se habere in reb.
bilib. & imobilib. Non differt ab hypotheca quo ad
ionem dandam: quia res siue sit mobilis, siue imobilis,
t creditori à debitore obligata pro debito semper datur
io creditori. Sed stricto modo loquendo differt pignus
hypotheca: quia hypotheca locum habet in rebus imo
ibus obligatis, licet alteri sit quæsita possessio, & cre-
ri. datur actio hypothecaria. Sed pignus stricto
do totum habet in rebus mobilibus, quæ obli-

Creditor an possit pignus vendere.

gantur,&creditori datur,&possessio acquiritur creditori, &cōpetit actio pignoratitia ei. De 2. nūquid creditor possit vēdere pignus? Et ad huius euidentiam distinguo: quia aut est actum per pactum quod non possit vendi, aut quod possit vendi, aut nihil di. fuit. Si a. est per pactum quod possit vendi, & tunc virtute pacti, & virtute conuentionis poterit vendi. Si a. actum est per pactum quod non possit vēdi, &tunc non obstante tali pacto vendi poterit, dum̄odo creditor denuntiet debitori rerum quod luat pignus:&inter vnā denuntiationē et aliā debet esse spatiū trium dierum, trina denuntiatione facta, debet creditor debitorē expectare per biennium, quod incipit currere à trina denuntiatione in antea. Si a. nihil actum fuit de vendendo vel non vēdendo, & tunc pōt vendi, dum̄odo creditor semel denuntiet debitori, quod pignus luat denuntiatione facta debet expectare per biennium:& elapso biennio poterit vendere pignus. Sed de statuto cōis Bo. possunt vendere infra ann. quia dant salaria cōis Bo. De 3. formare quasdam q̄st. quarum prima talis est: Quæritur sic, quidam pignorauit rem suam eo pacto, vt creditor nunquam possit eam vendere, vtrum valeat tale pactū. dicendum est, quod non: quia esset cōtra bonos mores: nā debitores inducerentur ad delinquēdum. i. ad pecuniā denegandā creditorib. Secunda q̄stio talis est: Quæritur, si quis pignorauit rē suā cum pacto, vt nisi luat vsq; ad vnum mensē, quod pignus sit creditoris, nunqd valet? dicendum est, quod non: qa esset contra bonos mores. Tertia q̄stio est talis: Quæritur, si qs pignorauit rē suā eo pacto, vt nisi luat vsq; ad vnū mensē, sit sibi licitum vendere vel penes se iusto p̄tio retinere, nunquid valet pactū? dicendum est, quod sic: quia æstimabitur iusto p̄tio: & si tu velles dicere, imò non valet, quia p̄tium sit incertum: tn̄ tu dicas, quod valet, quia venit certificandum p̱ æstimationē. Quarta q̄stio talis est: Nunquid, si creditor vendiderit pignus, et pl' recepit q̄ sit obligatio, nunquid illud pl' cedit debitori? dico quod sic: idem dico, si minus recepit: nā illud min' debitor supplere debet creditori. Quinta q̄stio talis est: quæritur, vtrum creditor vendens pignus teneatur de euictione. Ad huius euidentiam distinguo: quia aūt vendidit tanquam dominus, & non tanquam fœnerator, & tunc teneatur de

tur de euictione: quia venditor regulariter tenetur de euictione emptori. Si quis. a. vendidit tanquam venditor et fœnerator, & tunc non tenetur de euictione nisi promiserit per pactũ. Sexta q̃stio talis est: Nunq̃d habet vel habere possit actionẽ debitor contra creditorem ad pignus restituendum: & dico quod sic: nam habet actionem pignoratitiam datam ad pignus suum repetendum: & ista actio competit demum solutione facta integrè. Et dico etiam cautè solutione in integrum facta, quòd si solùm restaret denarius vnus ad soluendum, non competit pignoratitia actio, nisi demum solut. in integrum facta: & si ipse creditor perderet pignus, & probaret se amisisse casu fortuito, poterit pecuniam suam repetere, & emendam eius. Sed si ille debitor vellet dicere, quod non casu fortuito perdiderit, sed dolo suo, vel culpa sua lata, debet debitor illud probare: Quia qui dolum dicit dolum probare debet. Alias iste aget actione pignoratitia contraria ad repetendum contra debitorem debitum suum.

Casus.

Circa hunc §. volo quærere vtrum ista stipulatio valeat, vtputà, ò Pet. p̃mittis mihi dare hippocentaurum vel chimæram? & ipse respondet, p̃mitto. Modò q̃ritur, an valeat talis stipulatio? dicendum quòd non: quia ista nõ sũt in rerum natura, nec in futurum sperantur esse. et hippocẽtaurus est animal natum ex tauro & equa, vel vacca & equo: quod nunquam visum fuit. Et chimæra idem est quod ipsum nihil. Et est sciendum, quod de his quæ non sunt in natura rerum, & nostra potestate, stipulari non possumus: & si stipulatio de his fiat, inutilis habetur.

Casus.

Circa istum §. volo q̃rere, vtrum ista stipulatio valeat, vtputà, Martine, promittis mihi dare Lunam vel Solem? & ipse dicit, promitto, nunquid valeat? dico quod non: q̃a est impossibile dare Lunam vel Solem. Circa istam impossibilitatem volo quærere duo. 1. quid sit impossibilitas. 2. quotuplex sit. 1. quæritur, quid sit impossibilitas? Impossibilitas est, cui de natura factum est impedimentum, quominus existat. Secundò, quotuplex est impossibilitas? *Impossibilitas quid sit.*

& est triplex.s.de natura,de iure,&de facto.Impossibilitas de natura est,qn̄ quominus existat,à natura impedimentum habet,vt est dare hippocentaurum.Impossib.iuris est qua quis iure captus ab hostib.non reperitur damnatus:et non p̄sumitur quod quis non possit:tunc debes ipsum,tāquam patrem tuum redimere.Impossibilitas facti est, dare montes aureos,aut aliud impossibile de facto.

Casus.

Circa hunc §.volo q̄rere,vtrum ista stipulatio valeat: ô Mart:promittis mihi dare Stichum mortuum?ipse respondet,promitto:nunquid valeat?dico quod non: quia ista non est in rerum natura,licet olim fuerit:& ideo non valet talis stipulatio. Tamen fallit in duob.casib.in quib. valet.Primus casus est,si quis stipulatur à fure rē,q̄ in rerū natura non est.Secundus casus est,si quis stipulatur ab eo, qui est in mora dandi Stichum mortuum.i.seruum: & dico stip.esse factā super re,q̄ in rerum natura nō est tpe stip. est verum,si stip.fiat verbis occultis,& aliàs nō.Puta, quia dicit oē ꝙ mihi debetur ex causa furtiua,vel alia rōe, mihi dare & restituere ꝓmittis?& dicit promitto & tunc tenet, et est stip.occultis verbis in eo ꝙ dicit promittis mihi restituere.Et nō dico dare,q̄a quod meū est,amplius meū per donat.furis fieri non pōt:nā non est do.& ego sum adhuc do.& h.ē.in odium furum,quò magis plurib. act.teneantur:nā tenebitur furti actione,& condi.furtiua,&rei vendic.directa,& à dn̄o tenebatur per actionem ex stipulatu descendentem ex illo contr.seu stip.Secun.casus est in eo,qui fuit in mora dandi.Circa moram volo q̄rere tria.1. quid sit mora.2.de effectu moræ.3. qualiter mora purgetur.De 1.quid est mora?dic, mora est tarda rei solutio,vel præstatio.Dicitur, tarda rei solutio,si debebat pecuniam dare.Dicitur,præstatio,vt si aliam rem dare debebat. Sed mora definitur alio modo.Mora est, cùm quis maior 14 annis interpellatus per diei appositum lapsum ad iudiciū, vel per litis contest.vel per eius,cui debetur,denunt.congruo loco & tpe factam,& intelligat se debere,vel intelligere debeat,nec sit omissa debiti repetendi instantia,sine causa distulit rei solutionem vel præstationem.

Mora quid sit

Expo-

Expositio istorum verborum. Dicitur, mora est, cùm qs maior 14. an. nã si esset minor, non posset constitui in mora, nisi cum tutoris auth. Sed maior 14. bene posset constitui in mora sine auth. alicuius. Sed si deceptus esset, posset petere restit. & videtur deceptus esse, quia est in mora et multo magis minor, qui est in mora constitutus, potest petere restit. Dicitur, interpellatus ad iudicium per diei appositæ lapsum: & sic dies interpellat pro homine: nam si non soluit de constituta in termino, in mora constitutus est, qui debuit soluere, & non soluit. Dicitur, vel per litis contest. nam si ille, qui mihi debet aliquid, petit litem contestari mecum, est in mora constitutus, & si res perit, eius periculo perit, quia in mora constitutus est: nam si probauero de iure meo, & rem meam esse probauero, petam ipsius rei æstimationem. Dicitur, vel per eius, cui debetur, denuntiationem: nam si denuntiauero tibi, quod mihi debes dare rem meam, es in mora constitutus. Dicitur congruo loco & tpe factam: nam denuntiatio debet fieri congruo loco & tpe: nam in turpi loco non valet denuntiatio facta: nã etiam debet fieri denuntiatio debito tpe, non fuga. Dicitur, & intelligat se debere: nã si ignoraret se debere, in mora non posset constitui. Dicitur, vel debeat intelligere: quia ipsemet promisit vel fecit: Nã si vellet dicere, ego nesciebã me teneri: non auditur: quia non debet factũ suum ignorare. Sed si pdecessor suus hoc promisisset, bene posset dicere: Ego ignorabã pdecessorem meum hoc promisisse, quia erraret in facto alieno: quod optimè potest esse. Dicitur, nec omissa sit debiti repetẽdi instantia, s. quod si est in mora constitutus semel, non debeat dari noua dilatio. Dicitur, distulit: nam si non distulisset soluere, non esset in mora cõstitutus. Dicitur, rei solut. si debebat pecu. dare. Dicitur, vel pstat. vt si debebat aliã rẽ dare. De 2. quis sit effect' moræ? & multos effectus habet mora. primus effectus moræ est: vt, si aliquis debet dare alicui aliquid, et res perit, tenetur si in mora est constitutus, pter morã, licet dicatur, debitor ipse rei interitu liberatur. Secund. effectus moræ est: quia mora facit rẽ æstimari cum fructib. quia si quis vendit mihi rem & est in mora tradendi, *Moræ effectus. quis sit*

pōt emptor petere rei solut. & fruct⁹ ipsius rei. Tertius ef ctus est: quia facit venire fruct⁹ in contr. bonæ fidei: quia s solui ptium alicui alicuius rei: & ipse est in mora tradend rē, possum petere illud, ꝙ fuissem lucratus pro illo pretio: quia rē distulit, q̄ mihi tradere debuit & non dedit. Quar effectus moræ est: quia facit venire vsuras in contr. strict iuris, vt in fideicomissis, & legatis. Vñ si aliquis hæres deb bat mihi aliquod legatum, & est in mora dandi legatū pōt legatarius agere contra ipsum ad id, ꝙ fuit factus de ipso legato vel fideicomisso: licet reg. fructus non petantur, ne que vsuræ, nisi post litem contest. Quin. effectus moræ est specialis: vt si quis fecit test. & filios in sua legitima insti- tuit, in residuo alios extraneos instituit: & isti filij instituti vel illi extranei, non volunt dare suam legitimā portionē illius filiis: tunc isti filij possunt petere suā legit. portionē, in qua erant instituti: pp moram hæredis possunt tertiam partē legitimæ vltra legitimam partem petere. Sed pone ꝙ ego nolo cuidam rem suam tradere, & eram in mora: posteà volui & ipse noluit eam, & sic fuit in mora accipien di: quia noluit accipere, & dare volui sibi, & posteà res pe- riit: cuius erit periculum? & periculum erit istius, qui vlti- mò noluit rem accipere: nā vltima mora nocet vnde p so- lam oblationem liberatur debitor ab interitu ipsius rei. De 3 qualiter purgetur mora? & mora purgatur aliter in cōtr. aliter in iudiciis: nā in contr. purgatur satisfactio de cont. h. e. data re, de qua erat in mora dandi: & si recipit creditor ipsum liberat debitorem à pœna, damno, & interesse, nisi in duob. casib. Primus casus est, quando di. est in instr. s. ꝙ rem dedit: non pp ea liberatur à pœna, damno, & interes- se: nam virtute horum verborum non liberatur à pœna, damno, & interesse quantumcunq; rem tradat. Secundus casus est, si creditores, qui rem accipiunt, protestātur, vide licet, quod ille non sit ppeà liberatus à pœna, dāno, & in- teresse. licet rem recipiant. Sed in iudiciis mora purgatur si contumax venit. i. qui in mora est constitutus ob contu- maciam suam, post tertiam vel quartam diem post cita dumodo ius aduersarij non sit in aliquo læsum, putà, qui adhuc habebat suas probationes in aperto, sicut vnquam habuerat. Sed si testes essent vltramarini, & recessissent, v

Mora qualiter purgetur.

mo

mortui sunt testes, vel perdita sunt instr. per quæ ille probare debebat, non purgatur mora ob aduersarij læsioné.

Vtrum futuri fructus possint vendi?

Circa hunc §. volo quærere, nunquid futuri fructus, & res in futurum percipiendæ possint vendi? & dico quod sic: nam ita possunt vendi futura, sicut præsentia, & valet venditio, sicut patet in definitione vend. nam di. fuit, venditio est alicuius rei, &c. & ibi di. fuit, quod vocabulū rei, est generale, & habet se ad mobilia, & imobilia, & corporalia & incorporalia, præsentia & futura: ergo patet ꝙ ita possunt vendi futura, sicut p̄sentia. Sed ad huius euidentiā distinguo. quia aut venditio fuit facta in genere, vtputa, dixit, Vendo tibi x corbes frumenti huius, ꝙ nascetur hoc anno, non specificato aliter de quo frumento, nec ex quo campo debeat nasci: & tunc semper valet venditio: quia ꝙ in genere debetur, perire non pōt. Nā si nō nascitur in suo cāpo, debet dare de eo, ꝙ nascetur in cāpo vicini. Et si non nascetur in sua villa, debet dare de eo, ꝙ nascetur in aliena villa, vel p̄uincia. Si a. ven. fuit facta in spcie, vtputa Vendo tibi x. corbes frumenti futuri, ꝙ in tali meo cāpo nascetur: & tunc valet ven. si frumentū nascatur: alias si frumentum non nasceretur non valet ven. sed debet expectare tandiu, quādiu nascatur frumentū. Sed qd esse debet de ptio? dico ꝙ si nō esset solutū, nō debet solui: & si esset solutū, debet repeti; qa debet expectare tādiu, quādiu nascatur frumētū. Quia tacita est cōditio, si nascatur frumētū, nisi in duob. casib. in quib. nō est tacita conditio, si nascatur: imò si nasceretur, valet ven. & debet ptium solui: si non nasceretur, non debet solui: & si solutū est, pōt repeti, vel ven. debet ad impleri plenius. Pri. casus est, qn̄ di. est, Vendo tibi xx. corbes frumēti, ꝙ nascetur in tali cāpo meo hoc anno: nā pp ista verba, hoc anno, si nascetur frumētū, debet p̄tium solui, & si nō nascetur, restitui debet, si solutum erit. Secun. casus est, qn̄ fuit di. Vendo tibi x. corbes frumenti futuri, vel alterius æq; boni eius, quod nascetur in tali cāpo meo: nā pp ista verba, vel alterius æq; boni, ven. semper valet, & debet p̄tium solui. Nā si non nasceretur in suo cāpo, & nasceretur alibi, & dare poterit de æquè bono. Sed nunquid

quis pōt vendere futurū partū ancillæ suæ? certè sic, & valet ven. si nasceretur: & si non nasceretur, non valet, vel si nasceretur abortus: nisi quis venderet partū ancillæ sterilis, q̄ sterilē esse sciebat: nā nō valet ven. & tenetur vēditor emptori ad oē suū dānū & interesse. Idē dico, si qs vēdidit ventrē, in oib. & per oia. Sed ponamus, ꝙ qs emit futurum iactū retis, nunquid valet ven. ista? certè sic, siue capiat pisces siue non, sed videtur absurdū, s. ꝙ ven. valeat, si pisces non capiat: quia in vnaquaq; vend. duo sunt neces. s. res et pretium, sed hoc non est res: ergo non valet talis ven. quia sine re & pretio nulla constat esse ven. perfecta: vt no. Inst. de empt. & ven. circa princ. Sed dic, quod valet ista ven. q̄ ille habuit spem, & pisces ponuntur loco rei: & perinde est, ac si cepisset pisces. Sed posses dicere, tu dixisti mihi in superiorib. quod valet ven. si nascatur venditum, & aliàs nō. quare etiam non dicimus, ꝙ valet ven. si capiat pisces, & aliter non? Et hæc est rō: quia naturaliter, si seminatur frumētū, debet nasci: & naturaliter, si ancilla habet rē cum aliquo, debet facere partus. Etiā consuetudo est quod frumentum in campo nascatur, & ancilla pariat: & non est consuetudo, quod quis semp capiat pisces, & est speciale in iactu retis quod siue quis capiat pisces, siue non, valet vend. Sed pone quod piscator capit lapides pretiosos, cuius debent esse? distinguo: quia aut emptor dixit accipe x. & quicquid capies isto iactu sit meum, & tunc erunt sui. Si a. dixit, accipe x. & oēs pisces, quos capies, sint mei: & tunc lapides erunt piscatoris.

Nunquid valeat ven. facta Iudæo de seruo Christiano. Rub.

Circa hunc §. quæro, nunquid ven. facta Iudæo de seruo Christiano valeat? Et dico quod non: quia non est licitum Iudæo possidere seruum Christianum. Sed si Iudęus venditur à Iudeo, valet ven. inter ipsos, etiam si Iudęus venditur a Iudęo Christiano, valet venditio: & etiam vale[t] venditio serui, quam facit Christianus Christiano, si iur[is] ordo seruetur.

De re sacra, de re religiosa: de re sancta, de re publica & libero homine. Rubrica

Circa hunc §. volo quærere 5. 1. de re sacra. 2. de re reli[giosa]

sa.3. de re sancta. 4. de re publica. 5. de libero homine. De 1.s. de re sacra: & circa rem sacram volo quærere tria. 1. quæ sit res sacra, & qui facit rem sacram. 2. quotuplex sit res sacra, 3. vtrum res sacra possit alienari. De 1. quæ sit res sacra & res sacra est, quæ publicè & non priuatim per pontificem Deo dicata est. Exponamus istam definitionem. Dicitur, quæ publicè & non priuatim, h. e. quod res sacra est inuenta ad pub. vtilitatem omnium, & non priuatam vtilitatem: nam ecclesię pub. debent stare apertæ, vt peccatores ibi possint ire, & de comissis pœnitentiam petere, sicque agere. Dicitur per Pontifices h. e. per sacerdotes, videlicet, per Episcopos, Archiepiscopos, Patriarchas, & abinde supra. Dicitur, Deo: expone, & sanctis: nam plerunq; res fit sacra ad honorem Dei & sanctorum. Sed quis facit rem sacram? dico quod quilibet persona pub. si est Episcopus vel abinde sup., facit rē sacrā, nō. a. persona priuata facit sacrum, imò prophanum. Et ideo si quis vellet crucē vel calicē consecrari, vadit ad episcopū vel abinde suprà, vt cū suis solēnitatib. conficiat sacrū: nā sacerdos, vel alter clericus abinde infrà sacrū facere non pōt. De 2. quotuplex sit res sacra? quia duplex, s. mobilis & imobilis: res sacra mobilis est quæ mouetur per se vel alterius auxilium, vt sunt cruces & calices: thuribula & alia ornamenta sacra ad altare. Res sacra imobilis est, quæ non mouetur per se vel alterius auxilium, vt sunt ecclesiæ & monasteria. De 3. vtrum res sacra possit alienari? Et ad huius euidentiam distinguo: aut tu quæris de re sacra imobili, vt ecclesiæ, vel monasterij, & ista alienari nō potest, etiam si monachi fame perirent: imò potius Abbas debet dimittere ecclesiam & monast. & ire per nemora. Aut tu quæris de re sacra mobili, vt sunt cruces et calices: et tunc aut ecclesia grauatur ære alieno, aut non: si. a. ecclesia non grauatur ære alieno, & tunc alienari non potest: si. a. ecclesia grauatur ære alieno, & tunc aut ecclesia possidet superflua: & alienari possunt superuacua venerabilib. locis integra, & priuatis personis conflata. Sed ex hoc insurgit quæstio. Videtur quòd res sacra possit alienari: quia quæ in nullius bonis sunt, naturali iure occupanti conceduntur: sed res sacræ sunt in nullius bonis, ergo possunt alienari. Sed respondeo & dico, quòd illud

Res sacra quæ sit.

Res sacra quotuplex.

Res sacra qualiter possit alienari.

non habet veritatem: nam res dicitur esse in nullius bonis multis modis. Vno modo natura vt sunt omnia animalia fera, & tunc occupanti conceduntur. 2. modo res dicitur esse in nullius bonis de dispositione: vt sunt res sacræ, et occupanti non conceduntur. De 2. prin. s. de re religiosa: & circa idem quærere volo tria. 1. quæ sit res religiosa, & quis facit locum religiosum. 2. quotuplex sit res religiosa. 3. vtrum res religiosa possit alienari. De 1. quæ sit res religiosa? & res religiosa est, vt sunt sepulchra & monumenta, vbi corpora mortuorum inferuntur. Et no. differentiã inter sepulchrum & monumentum: quia sepulchrum est locus, in quo aliquis fuit iam sepultus sed monumentum est, vbi non fuit aliquis positus: vt in sacra scriptura. Posuerunt. n. eum in monumentum, in quo nondum quisquam positus fuit. et dicitur monumentum à moneo, mones: vñ monumentum, quasi memoriæ causa factum: quod nos memoretur quod mori habemus. Sed quis facit locum religiosum? quilibet, dumtamen inferat mortuum. De 2. quotuplex sit res religiosa dic quia duplex, s. mobilis & imobilis. Res religiosa mobilis est, vt sunt ornamenta ad sepulchra, & ad monumenta. res religiosa imobilis est, vt sunt sepulchra, & monumenta. De 3. vtrũ res religiosa possit alienari? Et dico ꝙ non: quia super re tali non habemus cõmercium contrahendi. Sed videtur contra: nã fratres quotidie vendunt sepulchra & monumenta. Dico ꝙ fratres nõ vendunt sepulchra nec monumenta, prout est locus religiosus, sed vendunt ius inferendi mortuos. Sed ponamus quod plures de vna domo habent sepulchrum cõe & vnus illorum contra volunt. aliorum vult ibi mortuum inferre, nunquid potest? distinguo: quia vult inferre aliquem de familia, vt purà, fratrem, filium, sororem, vel vxoré, & tunc potest: quia est altera pars corporis. Si a. vult inferre aliũ extraneum, & tunc non potest. De 3. s. de re sancta, & circa idem tria quæro 1. quæ sit res sancta. 2. quotuplex sit. 3. vtrum res sancta possit alienari. De 1. quæ sit res sancta? et res sancta est, vt muri, et portæ ciuitatum: et municipiorum: & dicuntur sanctæ. i. sancitę & firmatę: nam sancitum est quod nullus ingrediatur ciuitates vel muncipia aliunde, quàm per portas: imò violaboribus ipsarum imponi

Res religiosa quæ sit.

Res sancta quæ sit.

tur pœna capitalis: vnde Lucanus dicit.

Fraterno muri maduerunt sanguine primi.

De 2. quotuplex sit res sancta? & est duplex, s. mobilis et imobilis. Res sancta mobilis, vt sunt portæ ciuitatum et muncipiorum. De 3. s. vtrum res sancta possit alienari? et dico quod non: quia super tali re non habemus comercium, imò si quis emeret scienter rem sanctam, amitteret rem & pretiũ. De 4. de re pub. & circa idẽ q̃ro. 1. q̃ sit res pub. 2. quotuplex sit. 3. vtrum res pub. possit alienari. De 1. quæ sit res pub. & res pub. est, q̃ in publico vsu hominum est, vt forum & stadium: et dicitur stadium octaua pars miliaris, sicut est tractus, est etiã flumen res pub. nam quilibet potest ire ad flumen, & ibi piscari, et retia ibi siccare. Sed quid de ripa fluminis? dico quod vsus riparum est publicus. Sed proprietas illarum est eorum, quorum prędio adhærent. Sed quid de arborib. in ripa fluminis natis idẽ dico q̃ de ripa: nã vsus arboris est publicus, sed proprietas illarum est eorum, quorum p̃dia adhærent. Et de hoc insurgit q̃stio. Ponamus q̃ in ripa fluminis nata est arbor, & quidam nauta vult ibi ligare nauim, & verus Do. vult incidere arborem, quæritur modò, quis præferendus sit, an nauta, an Do. quidam tenent nautam præferendum esse: quia vtilitas pub. est p̃ferenda priuatæ: Alij tenent verum Do. præferendum esse: quia vnicuiq; licitum est putare rẽ suam, vel incidere. Quidam alij, & melius, distinguunt: quia aut nauta incepit ligare, antequàm do. inciperet incidere arborẽ suam & tunc natura sit p̃ferendus: si a. do. incepit incidere, & tunc dom. sit pręferendus. De 2. s. quotuplex sit res pub. quia duplex, s. mobilis & imobilis. Res pub. mobilis vt sunt balistæ, tentoria, macinæ, & clypei cõis Bo. Res pub. imobilis, vt sunt palatium, via publica, & nemus cõe. De 3. s. vtrum res pub. possit alienari? Et ad huius euidentiam distinguo: quia aut est res publica in publico vsu hominum, & tunc non potest alienari, siue sit mobilis siue imobilis: imò qui talem rem emit scienter amittit rem & pretium. Si a. est res pub. in priuato vsu, vt sunt molendina & similia, & tunc bene possunt alienari, duntamen fiat alienatio cum solennitate, i. quod syndicus vel proc. alicuius cõis vendat de con-

Res publica quæ sit.

Res publica quæ sit.

sensu & voluntate cōis & consilij, & quod appareat causa legitima, & deputet p̄tium in causam desideratiuā. De 5. princ. §. vtrum liber homo possit alienari? & dico quod nō quia regula est talis, liberi hominis ꝓhibita est alienatio: imò qui scienter emerit liberum hominē, amittit p̄tium, vel pecuniam numeratam. Fallit tñ in casib. in quib. permittitur alienatio liberi hominis. Primus casus est quādo pater vult alienare filium necessitatis causa. Secundus casus est in eo, qui patitur se vænundari quinq; interuenientib. vt de seruis. Sed ponamus. quod liber homo vult locare operas personales in perpetuum, nūquid potest. videtur quod nō: quia talis locatio contraria est libertati tamē tu dicas, ꝙ pōt locare operas personales: & ratio est, quia potest seruire per se vel per alium, vel interesse præstare.

Vtrum res ecclesiæ profana posst alienari. ***Rub.***

Continuatur iste §. ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus vtrum ecclesiæ possint alienari, modo restat videre vtrum res ecclesiæ profana possit alienari: & hoc innuit §. noster, cum dicit, cæteræ. a. res ecclesiasticæ. Ad euidentiam istius §. volo quærere sex. Primo, quid dicit ius Ciuile circa alienationem, rei ecclesiasticæ profanę. Secūndo, quid dicit ius Canon. circa talem alienationem, quod præualet. Tertio, qua forma res ecclesiæ possit alienari. Quarto qūo sunt intelligenda ista verba in litera contenta, adiecta decima in pretio vniuersæ æstimationis. Quinto formare aliquas quæst. Sexto, videre casus, in quibus res ecclesiæ profana non pōt alienari. De Primo, quid dicit ius ciuile circa alienationem rei ecclesiasticæ profanæ? & dicit quod res ecclesiæ profana, vt vinum, oleum, & frumentum, & res mobiles indistinctè possunt alienari à prælato ecclesiæ sine aliqua solennitate, nisi sibi esset interdicta bonorum administratio per superiorē: quia tunc Canonicus, vel Gubernator ecclesiæ debet alienare: si vero est res ecclesiæ profana, id est, imobilis, vt sunt domus. terræ aratoriæ & vineatæ, quæ de iure ciuili non potest alienari, nisi cum solennitate. Et solennitates sunt istæ: Nā p̄rimo desideratur causa legitima secundò, consensus capituli. Tertio, authoritas Episcopi. Quarto, subhastatio.

Dispositio iuris Ciuilis circa res ecclesiæ alienandas

Quin

Quinto quod aliũde nõ posit satis fieri creditorib. habere debentib. Sexto. quod Abbas iuret, qualiter venditio fit ad vtilitatem ecclesiæ, & non in ipsius detrimentũ. Septimo, quod ille fit verus creditor, qui debet habere ab ecclesia: & dicitur verus creditor, qui probat in vtilitatem ecclesiæ esse versum. Octauo, quod appareat scriptura: & iste casus in quo scriptura est necessaria. Et primo requiritur causa legitima, quæ quidem causa est triplex. Prima est causa legitima ob æs alienum. Secunda est ob famis necessitatẽ, & ob onus tributorum euitandorum. Adiungitur quarta, s. ob redempt. captiuorum, vel elemosinam pauperum. Secundò, requiritur consensus capituli, & tunc est distinguendum: quia aut ecclesia est conuentualis, aut cathedralis: Si. a. est ecclesia conuentualis, & tunc requiritur consensus monachorum vel fratrum ibidem seruientiũ, qui sunt in sacris ordinib. constituti. Ibi Prior vel Abbas habet requirere monachos vel fratres, in capitulo ad sonũ cãpanæ, & ter debet interuenire iste consensus, & ibi plus q̃ duę partes debẽt esse, & maiori parti stãdũ est. Si a. ecclesia est cathedralis, & tunc Episc. habet requirere Cano. in cap. ad sonũ cãpanæ, & ibi sint plus quã duæ partes, & maiori parti standum est. Si. a. ecclesia est parochialis, tunc patroni habẽt consentire: & patroni dicuntur, qui dotauerunt ecclesiam: sed si non haberet patronos, & tunc Episc. & parochiani habent consentire. 3., requiritur consensus Episc. & decretũ: qđ quidẽ decretũ debet interuenire primò, & poni cum maxima deliberatione, sicut plenè notatũ est in alienatione prędij minoris: nã q̃ dicta fuerunt de decreto iudicis, eadẽ intelligenda sunt de Episc. decreto. Alias solẽnitates nõ expono, quia per se patẽt. De 2. quid dicit ius canonicũ: quod præualet, circa alienationẽ rei eccle. pfanæ? & dicit primo, quod requiritur causa legitima: & causa legitima est, quotiescunq; repræsentatur vtilitas ecclesiæ: quod nõ erat de iure ciuili. Requiritur etiã consensus cap. secundũ quod dicit ius ciuile. Requiritur etiã authoritas episc. Sed subhastatio non est necessaria, quia res ecclesiæ non debẽt subhastari de iure Cano. & ita ius Cano. differt in duob. à iure ciuili. s. in causa legitima & subhastatione: in aliis vero consonat, & istud ius canonicũ pualet:

Secũdũ requisitum.

Tertiũ requisitum.

De dispositio iuris Canonici in alienatione rerum ecclesiæ.

nam dicit, Lex non dedignatur sacros Canones imitari. De tertio, quali forma res, ecclesiæ pfana debeat alienari immobilis & debet alienari ista forma. Primò debet dari pro pignore creditori habere debēti, & tādiu, teneat, quādiu erit sibi satisfact. & si non vult accipere, dat alteri accipere volenti: & si nō reperitur alter, & nō sunt bona mobilia cōmodè distrahenda, tunc vendi debet, & si non reperitur emptor, tunc insolutum datur creditori habere debēti: & ille creditor cogitur accipere. Et est speciale in isto casu cōtra regulam, q̄ dicit: Aliud pro alio creditore inuito non rectè soluitur. De quarto, qūo sunt intelligenda ista verba, adiecta decima in pretio vniuersæ æstimationis? & secundū diuersos diuersimodè intelliguntur. Quidā intelligunt, adiecta decima in precio vniuersæ æstimationis: in pretio, ꝙ si, res valet decem, detur pro nouem, quod falsum esset: nā dicitur adiecta decima, & si habet argumētū. Quia qui in vno grauatur, in alio releuatur: nam ille creditor grauatur in vno, quia cogitur rē accipere insolutum: & ideo releuetur, quia si res valet decem, detur pro ix. sat consonat de æquitate. Quidā alij dicunt, ꝙ si res valet x. & detur pro xj. sed hoc non sequitur: quia nō esset adiecta decima, imò vndecima esset. Quidam alij dicunt, ꝙ si res valet xj. detur pro xij. et ita tenet ius Canonicum. De 5. formabo aliquas quæst. quarum prima talis est. Quæritur, si ecclesia vēdit sine solennitate, & venditio rescinditur, & nō valet. modò quæritur, vtrum emptor posit agere ad ꝑtium? quidā dicunt, ꝙ non: quia pœnæ nōe soluit: & quod pœnæ nōe solutū est, amplius repeti nō pōt. Quidā alij distinguūt: q͂a aut emit scienter, aut ignorāter: si scienter emit, & tūc nō repetitur: si a. ignoranter, & tunc aut ille, qui vendidit erat laicus, aut erat persona ecclesiastica: si erat laicus, & tunc aget ad ꝑtium: si a. est persona ecclesiastica, & tunc aut est persona idonea ad soluendum de suo, putà, ꝙ habet bona patrimonialia, & tunc aget ēptor de euictione: si a. non est persona idonea ad soluēdū, & tunc aut ecclesia est locupletata, aut nō: si a. ecclesia est locupletata. & tunc tenetur, in quātū est facta locupletio: nā ius Ciuile dicit neminē locupletari cū iactura aliena, etiāsi esset minor si a. ecclesia non est locupletata, & tunc non tenetur de euictione, nec

pre

pretij restit. Secunda q̄stio est. Quæritur, nunqd̄ emptor qui emit rem ecclesiæ sine solen. teneatur rē restituere, & fructus per ipsum perceptos? quia qui possidet sine titulo, non facit fructus suos. Tertia quæst. est talis: Quæritur, si ecclesia est decepta contractu nunqd̄ valet & tenet & vtrū possit petere restit. & distinguo: aut est decepta dolo dante causam contractui, & non pōt petere restit: quia contractus iure est nullus: & frustra precib. imploratur, quod iure cōmuni conceditur. Si a. ecclesia est decepta dolo incidentali, & tunc denegatur restitutio, sicut minoribus ex priuilegio speciali: nam ecclesiæ vice minoris funguntur: aut de modico, aut de enormi: de modico, & tunc petet restit. directè: Quarta quæst. est: Quæritur, quo iure petatur restitutio ab ecclesia? & dico de modico damno petetur restitutio per iudicis officium, sed de enormi per actionem descendentem ex illo contractu. Quinta quæst. est, quæritur, si ecclesia fuit decepta, infra quę tempora datur restitutio? dic aut petit restit. ex priuilegio speciali, & tunc datur per quadriennium continuum: aut petit restitutionem per actionem descendentem ex illo contractu, & tūc datur restitutio infra tempus, quo durat actio. De sexto & vltimo videre casus, in quib. prohibetur alienatio rei ecclesiasticæ profanæ. Primus casus est, si Prior vel Abbas, vel Rector ecclesiæ vult vendere mona. quia non potest, etiā si monachi perirent: & ratio est, quia ecclesiæ sunt factę ad hoc, vt redeant in antiquum & secularem statum. Secundus casus est, si res est data ea lege, vt non alienetur. Tertius casus est, si vult alienare hæretico, & non pōt: quia res ecclesiæ non debet deuenire in hæreticum. Quartus casus est, si Imperator vel Imperatrix donauit ecclesiæ pacto, vt non alienetur: nam istis casib. prohita est alienatio.

Quibus modis dominia rerum acquiruntur nobis. Rubrica.

Dominia rerum acquirunt̄ nobis, aut iure gentium, aut iure ciuili. Est autem ius gentium, quo omnes ferè gentes vtuntur, siue omni humano generi cōe est, vt sunt bella, seruitutes, & captiuitates, & huiusmodi. Ius verò ciuile est, quod quisq; populus, vel ciuitas sibi proprium constituit: sed quoties non addim⁹ nomen ciuitatis, cuius sit,

rma
na-
nisti
bus ec
esia.

nam dicit, Lex non dedignatur sacros Canones imitari. De tertio, quali forma res, ecclesiæ ꝓfana debeat alienari immobilis & debet alienari ista forma. Primò debet dari pro pignore creditori habere debēti, & tādiu, teneat, quādiu erit sibi satisfact. & si non vult accipere, dat alteri accipere volenti: & si nō reperitur alter, & nō sunt bona mobilia cōmodè distrahenda, tunc vendi debet, & si non reperitur emptor, tunc insolutum datur creditori habere debēti: & ille creditor cogitur accipere. Et est speciale in isto casu cōtra regulam, q̄ dicit: Aliud pro alio creditore inuito non rectè soluitur. De quarto, qūo sunt intelligenda ista verba, adiecta decima in pretio vniuersæ æstimationis? & secundū diuersos diuersimodè intelliguntur. Quidā intelligunt, adiecta decima in precio vniuersæ æstimationis: in pretio, ꝙ si res valet decem, detur pro nouem, quod falsum esset: nā dicitur adiecta decima, & si habet argumētū. Quia qui in vno grauatur, in alio releuatur: nam ille creditor grauatur in vno, quia cogitur rē accipere insolutum: & ideo releuetur, quia si res valet decem, detur pro ix. sat consonat de æquitate. Quidā alij dicunt, ꝙ si res valet x. & detur pro xj. sed hoc non sequitur: quia nō esset adiecta decima, imò vndecima esset. Quidam alij dicunt, ꝙ si res valet xj. detur pro xij. et ita tenet ius Canonicum. De 5. forma bo aliquas quæst. quarum prima talis est. Quæritur, si ecclesia vēdit sine solennitate, & venditio rescinditur, & nō valet. modò quæritur, vtrum emptor possit agere ad ꝓtium? quidā dicunt, ꝙ non: quia pœnæ nō e soluit: & quod pœnæ nō e solutū est, amplius repeti nō pōt. Quidā alij distinguūt: q a aut emit scienter, aut ignorāter: si scienter emit, & tūc nō repetitur: si a. ignoranter, & tunc aut ille, qui vendidit erat laicus, aut erat persona ecclesiastica: si erat laicus, & tun aget ad ꝓtium: si a. est persona ecclesiastica, & tunc aut e persona idonea ad soluendum de suo, putà, ꝙ habet bon patrimonialia, & tunc aget ēptor de euictione: si a. non e persona idonea ad soluēdū, & tunc aut ecclesia est locup tata, aut nō: si a. ecclesia est locupletata. & tunc tenetur, quātū est facta locupletio: nā ius Ciuile dicit neminē lo pletari cū iactura aliena, etiāsi esset minor si a. ecclesia est locupletata, & tunc non tenetur de euictione, nec

pr

pretij restit. Secunda q̃stio est. Quæritur, nunquid emptor qui emit rem ecclesiæ sine solen. teneatur rē restituere, & fructus per ipsum perceptos? quia qui possidet sine titulo, non facit fructus suos. Tertia quæst. est talis: Quæritur, si ecclesia est decepta contractu nunquid valet & tenet & vtrũ possit petere restit. & distinguo: aut est decepta dolo dante causam contractui, & non põt petere restit: quia contractus iure est nullus: & frustra precib. imploratur, quod iure cōmuni conceditur. Si a. ecclesia est decepta dolo incidentali, & tunc denegatur restitutio, sicut minoribus ex priuilegio speciali: nam ecclesiæ vice minoris funguntur: aut de modico, aut de enormi: de modico, & tunc petet restit. directè. Quarta quæst. est: Quæritur, quo iure petatur restitutio ab ecclesia? & dico de modico damno petetur restitutio per iudicis officium, sed de enormi per actionem descendentem ex illo contractu. Quinta quæst. est, quæritur, si ecclesia fuit decepta, infra quę tempora datur restitutio? dic aut petit restit. ex priuilegio speciali, & tunc datur per quadriennium continuum: aut petit restitutionem per actionem descendentem ex illo contractu, & tũc datur restitutio infra tempus, quo durat actio. De sexto & vltimo videre casus, in quib. prohibetur alienatio rei ecclesiasticæ profanæ. Primus casus est, si Prior vel Abbas, vel Rector ecclesiæ vult vendere mona. quia non potest, etiã si monachi perirent: & ratio est, quia ecclesiæ sunt factę ad hoc, vt redeant in antiquum & secularem statum. Secundus casus est, si res est data ea lege, vt non alienetur. Tertius casus est, si vult alienare hæretico, & non põt: quia res ecclesiæ non debet deuenire in hæreticum. Quartus casus est, si Imperator vel Imperatrix donauit ecclesiæ pacto, vt non alienetur: nam istis casib. prohita est alienatio.

Quibus modis dominia rerum acquiruntur nobis. Rubrica.

Dominia rerum acquirunt' nobis, aut iurę gentium, aut iure ciuili. Est autem ius gentium, quo omnes ferè gentes vtuntur, siue omni humano generi cōe est, vt sunt bella, seruitutes, & captiuitates, & huiusmodi. Ius verò ciuile est, quod quisq; populus, vel ciuitas sibi proprium constituit: sed quoties non addim⁹ nomen ciuitatis, cuius sit,

Iure gentium res acquiruntur. Ro. ius intelligimus. Acquiruntur itaq; nobis dominia rerum iure gentiũ multis modis, sed nobis sufficiat de quinque videre: nã acquiritur nobis dñium iure gent. occupatione, vt si feras, bestias, volucres, & pisces, vel alia animalia, q̃ in cælo, & terra, mariq; nascuntur, capiamus: quia, cùm illa in nullius bonis sint, naturali ratione occupanti conceduntur: nec interest vtrum quis capiat in suo fundo vel alieno. Itẽ inuentiõe, vt si quis in fundo alieno thesaurũ non data opera ad hoc, sed fortuito casu inuenit, dimidiũ est inuentoris, & dimidium est dñi loci. Itẽ alluuione, cùm alluuio aliq̃d agro tuo adiecerit, id tibi acquisitũ est. Sed ꝑ alluuionẽ id videtur adiici, ꝙ ita paulatim adiicitur, vt intelligere nõ possis quantum ; quoquo momento tẽporis adiiciatur: quia alluuio est latens incrementũ. Itẽ captiõe: *alluuio quid est* q̃a si de bonis hostium nostrorũ aliq̃d capimus, id nostrũ est. Itẽ traditione: quia si ille, qui est dñs rei, & est habilis ꝑsona ad tradendũ: vt quia sit legitimę ætatis & sanę mẽtis, & liber homo: tradit rẽ suã ex causa habili, vtputa, venditionis, dona. dotis, vel similium, transit dñium in accipiẽtẽ. Iure verò ciuili acquiritur nobis dñium vsucapione: & *Iure ciuile dominiũ acquiritur.* est vsucapio acquisitio dñij per continuationẽ possessionis, tẽpore à lege definito. Vsucapim⁹ enim dñium rei mobilis per continuatã possessionẽ triennij: si ista interueniant, videlicet, quod res illa careat vitio .i. non sit furtiua, vel vi possessa: vel ille, qui vendidit, vel alio modo dedit, licet non dñs, bona fide det credens se dñum: & ille, qui accipit, bona fide accipiat credens se à vero dño accipere. Itẽ acquiritur nobis dñium rerũ imobiliũ ꝑ longã p̃scriptionẽ. s. x. an. inter præsentes, & xx. inter absentes. Et est præscriptio exceptio ex tẽpore causam trahẽs: & ita definitur sicut vsucapio. Itẽ p̃sentes a. intellige, si actor, & reus sint in eadẽ prouincia. Inter absentes, si sint in diuersis ꝓuinciis: & hoc qñ actor nullo tempore p̃scriptionis fuit p̃sens. Ad hoc a. vt p̃scribamus rem imobilem, ista necessaria sunt, s. bona fides ex parte dantis & accipientis: vt ille, qui dat, credat se dñum bona fide: & qui accipit, hoc idem credat. Item iustus titulus. s. quod detur ex titulo venditionis, vel donationis, dotis, siue alio iusto titulo. Item cõtinuata possessio, id est, quod continuè possederit intra dicta tempo-

ra

ra. Item quod res non sit vitiosa.i. non vi possessa, non sacra, religiosa, vel pub. vel quæ non sit pupilli, & quæ non sit præsidi data contra legem ab eo, qui subiectus erat suæ potestati: quia res istæ præscribi non possunt. Itẽ acquiritur nobis dñium iure ciuili, arrogatione: quia si paterfa. hominẽ sui iuris in filiũ arrogat, iura ipsius arrogati transierunt in patrem arrogatorem. Item monachatione, quia ingressi monasterium se & sua Deo dedicant: & ideo eorũ bona monasteria acquiruntur. Item per successionem ex testa. vel ab intestato, & etiã quibuscunq; aliis modis: sed de prædictis sufficiat. Ergo cum visum sit de duob. ex quibus contractus constet. s. de personis & rebus, restat nunc de tertio videre, scilicet, de obligationibus.

Quibus modis dominia rerũ acquirũtur nobis. **Rub.**

Continuatur iste titulus ad superiora ista forma: De rebus imobilibus inutilibus contrahendum, in titulo ꝑcedenti est dictum & declaratum, à contrario sensu liber præmittit quæ sunt vtiles ad contrahendum: & quia vltimo rerum dñia nobis acquiruntur, idcirco in præsenti titulo est agendum: & hoc innuit Rub. cum dicit, quib. modis dñia rerum nobis acquiruntur. Et titu. noster diuiditur in partes tres. In prima parte ponitur quoddã præambulũ. In secunda ponitur, quib. modis rerũ dñia nobis acquiruntur iure ciuili. In tertia parte ponitur, quib. modis rerum dominia nobis acquiruntur de iure gentium. In prima parte ponitur quoddam præambulum: & hæc incipit ibi, Dominia rerum, & durat vsque ad §. acquiruntur nobis itaque. Ibi secunda, & durat vsque ad §. Iure vero ciuili. Ibi pars tertia, & durat vsque ad finem titu. Circa primam partem volo quærere tria. Primo de iure naturali, licet in litera non fiat mentio. Secundo de iure gentium. Tertio de iure ciuili: Circa primum volo quærere duo. Primo, quid sit ius naturale. Secundo, quid descendit ex eo. De primo, quid sit ius naturale? est quod natura omnia animalia docuit. Expositio istorum verborum in definitione contentorum. dicitur, ius naturale: nam ius naturale est, quod natura oĩa animalia docuit: quæ dictio, natura, põt intelligi nominatiui & ablatiui casus: põt esse nominatiui casus isto modo, ius naturale est, quod natura. i. Deus qui

Diuisio præsentis tituli.

Ius naturale quid sit.

cuncta docuit animalia. Nam duplex est natura, naturãs, i. ipse Deus, & natura naturata, vt sunt cuncta, q̃ Deus creauit. Põt esse etiã ablatiui casus isto modo, ius naturale est quòd cuncta animalia natura. i. ꝑp naturã: nã vnũ quodq; habet suam ꝑpriam naturã. Et istud ius naturale cõe est nõ solùm hõinib. sed etiã animalib. q̃ in cœlo, q̃ in terra, q̃ in mari nascuntur: vñ piscis à natura natat, gallina à natura calefacit oua, & auis à natura volat. De 2. qd descendit ex eo iure naturali? & 1. descendit illud, neminem locupletari cum iactura aliena. Descendit etiam matri. sed posset q̃ri, videtur, ꝙ non sit matr. de iure naturali, sed de iure gentiũ vel ciuili potius. Tñ dicas, ꝙ matri. est de iure naturali inuentione, de iure gentium recept. & de iure ci. confirmatione: & ex isto matri. descendit liberorum procreatio, & educatio: & sic no. quòd pater tenetur alere filios in p̃tate constitutos, vel emancipatos: tñ fallit in casib. in quib. nõ tenetur alere filios: quos casus omitto, quia plenè di. fuit in tit. de personis, & earum diuisionibus.

De iure naturali q̃ descendũt.

De iure gentium. *Rubr.*

Ius gentium quid sit.

CIrca 2. s. ius gentiũ, volo q̃rere duo. 1. qd sit ius gentiũ. 2. quid descendat ex eo. De 1. qd sit ius gentiũ? & est, quo ferè oẽs gẽtes vtuntur & dicitur, ferè, ad differentiã hõium syluestriũ, q nõ vtuntur legib. neq; bonis morib. vel aliter, ius gẽtiũ est, ꝙ est cõe oĩ humano generi. De 2. s. qd oritur ex eo, & oriuntur bella, captiuitates, seruitutes, & manumissiones, & contr. ꝑpulsare iniuriã. Sed videtur, ꝙ illud ius sit iniquũ: q̃a dicit, ꝙ descẽdunt bella ex illo iure gẽtiũ: tñ dico, ꝙ duplex est bellũ. s. licitũ & illicitũ. Bellũ licitum est, qñ popul⁹ Ro. indicit bellũ contra hostes, vel hostes cõtra populũ Ro. & de tali bello loquitur ius gẽtiũ. Bellũ illicitũ est, qñ ciuitates indicunt bellũ cõtra aliã ciuitatẽ: & de illo non loq̃tur ius gẽtiũ. Et etiã descendunt captiuitates de iure gẽtiũ, cũ q̃s efficitur seru⁹ p captiuitatẽ. Etiã descendunt manumissiones: nã vñ morb. inde medicina surgere debet: vt no. Inst. de liberti. circa pri. Et descẽdit, ꝑpulsare iniuriã: nã i⁹ gẽtiũ dicit, vi vi repellere licet, cũ moderamine, inculpatæ tutelæ: & rõ est, q̃a ob tutelã sui corporis fecerit: idq́ q̃s ipso iure fecisse videt̃, & hoc intellige in continenti, & nõ ex interuallo: q̃a ex interuallo factũ videtur

Ius gentiũ vnde oritur

tur potius ad vltionē, vel ad vindi. q̄ ad defēsionē, q esse nō debet: dicit. n. ppulsare iniuriā: intelligas cū moderamine nā si inuasero te cū armis & tu cū armis debes te defēdere: sicū pugno, & tu cū pugno. Sed posset q̄ri, quid si pcurreret cū pugno quātū alter cū ense? & tūc se defēdat cū ense, vt moderamē seruetur. Sed insurgit q. Quæritur qs 1. debet percutere? quidā dicunt, q violat9 1. debet expectare 1. ictū nā inuasor minatur, & forte non habet in animo pcutiendi. Alij dicunt, q euadere debet, si pōt: si. a. non pōt euadere, debet 1. percutere. q si esset percussus, reciperet forte talē ictum, q alium non posset posteà percutere. Et ex eō dē iure descendunt oēs ferè contr. vt empt. ven. loca. & cōduct. & alij innumerabiles contr. i. non habiles ad numerandum: quia tot sunt contr. quot hōum volunt. & ideo dicitur ferè, pp 4. contr. q sunt de iure ciuili, sicut est literarū obl. & verborū, contr. ēphyteoticus, & sponsalitia largitas.

De iure ciuili. *Rubrica.*

Circa 3. s. circa ius ci. volo quærere duo. 1. quid sit ius ciu. quotuplex sit, & quare sic appellatur. 2. quid descendit ex eo. De 1. quid sit ius ci. & ius ciuile est, quod vnusquisq; populus, seu ciuitas sibi proprium constituit: vt no. Inst. de iure natura. gen. & ci. §. sed ius quidem ci. et per hoc no. q vnaquæq; ciuitas potest condere statuta, q̄ ligant oēs subditos in illa ciuitate, et appellatur ius ci. ius proprium alicuius ciuitatis: et est duplex, s. ius ci. generale et speciale. Speciale est, sicut sunt statuta terrarum: et istud appellatur ius ci. municipale. Generale, ius ci. est quidquid habemus scriptum in corpore iuris: et ex hoc posset q̄ri. Ponamus quod vnus allegat ius ci. nunc quæritur, de quo iure intelligatur? distinguo: quia aut addit nomen ciuitatis, cui9 sit: & tunc de illo intelligitur, vt quia dicitur, ita dicit ius ci. Bo. Si a. non addit nomen ciuitatis, intelligitur de iure ci. Roma. per excellentiam, nam cum dicitur, ita dicit Apostolus, intelligitur de Paulo: ita dicit Euangelista, intelligitur de Iohanne: Ita dicit sapiens, intelligitur de Salomone: ita dicit Poëta, intelligitur de Virgilio apud nos, sed apud Græcos intelligitur de Homero. De 2. quid descendit ex isto iure ciuili? & descendunt vsucapio. & præscriptio: etiā descendit successio ex test. vel ab intestato: etiam descen-

Ius ciuile quid sit.

dit adoptio, arrogatio, monachatio, donatio & seruitus de quo triplici iure no. Instit. de iure natura; gentium & ci. per totum titulum.

Qualiter dominia acquiruntur iure gentiū. *Rub.*

Continuatur ad superiora iste §. ista forma. Nos suprà vidimus qualiter titulus iste fuit diuisus in partes duas. Nam in prima parte ponebatur quoddam præambulum. In secunda ponebatur, quibus modis rerum dñia nobis acquiruntur de iure gentium. Sed viso de prima parte, nunc videamus de secunda, s. quibus modis dominia rerum nobis acquituntur de iure gentium. Et primus modus acquisitionis est per occupationem, de qua occupatione præsenti loco videamus: & circa istam secundam partem videamus tria. Primò, de venatione. Secundò, de piscatione. Tertio, de aucupatione. Circa primum. s. circa venationem talis datur regula à iure: nam quædam sunt animalia, quorum natura semper est, fuit, & erit fera: & tūc in eis tale ius seruatur: Quæ in nullius bonis sunt, naturali ratione occupanti conceduntur: vt not. Instit. de rerum diuisione. §. singulorum. quædam sunt animalia, quorū natura est fera, sed efficitur mansueta: vt sunt columbæ & cerui: in istis tale ius seruatur: nam ista animalia sunt tandiu mea, quandiu in meo coërcentur dominio, sed si tale animal effugit à me, quid iuris? distinguo: quia aut habet animum reuertendi, & tunc non conceditur occupanti: aut non habet animum, & tunc conceditur occupanti. Sed quomodo sciri potest de animo reuertendi? dico ꝙ per exteriora: nam per exteriora cognoscuntur interiora: vt no. Instit. de rerum diui. §. apum quoq;. ideo animal si deserit vsitatā consuetudinem, videtur nolle redire. Sed quid si animal nunquam effugit, ita ꝙ nō poterit sciri de cōsuet. & tunc aut paterf. est desperatus, aut nō: si a. paterfa. est desperatus, vt quia credit in animo non redire, & tunc occupanti conceditur. Si a. paterfa. non est desperatus, quia animum habet ꝙ animal redire debeat, & tum oucupanti non conceditur: quod videtur absurdum. Tamen tu dicas, aut tale animal stetit magno tempore, & tūc conceditur occupanti: aut stetit paruo tēpore, & tū nō cōceditur oucupanti. Quod a. sit magnū tempus, & ꝙ paruū, relinquitur in arbitrio iudicis.

Quæ-

Quædã sunt animalia, quorũ natura semper est, fuit, & erit mãsueta, vt sunt gallinæ & anseres domestici: & etiã in animalib. tale ius seruatur: nã ista animalia semper sunt mea, etiã si a meo recederẽt dñio sine timore, si quis acciperet gallinã, vt haberet oua, furtum cõmittit: etiã si quis acciperet anseres, vt haberet pennas, furtũ cõmittit. Sed ex istis posset qri: Quidã iuit venatũ, & vulnerauit ferũ animal mortaliter: superuenit alter venator, & cepit animal vulneratũ: qritur, cuius sit animal? qdã dicunt, quod est illius, q vulnerauit, si psequitur animal. Quidã alij dicunt quod est illi' qui accepit: qa cõsiderandũ est, q̃ euenire põt, vt no. Insti. de re. diui. §. illud q̃situm est. nã multa potuissent accidere, pp quæ primus venator nõ cepisset animal vulneratũ. Sed refert ne in quo loco capiatur animal ferũ? dicendum est q̃ nõ. Sed q̃ritur, vtrum verus dñus possit prohibere, ne venator ingrediatur fundũ suum? & dico q̃ sic, si est res integra, vt qa venator non intrauerat fundũ adhuc, sed re nõ integra, vt quia venator iam intrauerat fundum alienũ, & tunc nõ põt dñus fundi expellere eum. per hoc notatur q̃ multi sunt casus, quib. quis põt ingredi fundũ alienũ inuito dño. Primus casus est, causa glandis legendæ. i. colligẽdæ: & appellatione glãdis cõtinẽtur oẽs fructus de mũdo. 2. casus est, causa accipiendi pecuniã absconditam. 3. casus est, causa colligendi vindemiam. 4. casus est, causa accipiendi seruum fugitiuum 5. casus est, causa accipiendi suum debitorem fugitiuũ. 6. casus est, causa accipiendi militem deserentẽ militiã: & furem cũ re furata fugientẽ. Sed hic insurgit q̃stio. Quæritur, vtrum qs possit ingredi fundũ alienum inuito dño casib. supradictis, ppria autho. an autho. Prætoris? Quidã dicunt, q̃ põt ingredi fundum alienum, inuito dño propria autho.: & ratio est, quia si haberet facere author. Prætoris, non esset hæc aliqua specialitas: quia in omni casu de mundo quis posset ingredi authoritate Prætoris fundum alienũ inuito dño. Quidã alij tenent, q̃ debet ingredi fundũ alienum autho. Prætoris. qa nemini licet sibi ius deferre, nec contra rẽ ppriam autho. occupare, per legẽ, si quis in tantã, multo magis prohibetur in re aliena. De secundo prin. s. de piscatiõe: & circa idẽ debemus scire, q̃ si quis vadit piscatum ad mare pisces, &

De animalibus mansuetis.

Casus ingredienti in fũdũ alienum

De piscatione

efficitur dñs piscium: quia pisces non sunt in bonis alicuius, & nota, ꝙ appellatione maris cætera flumina q̃ fluũt, cõtinentur. Sed ponamus. ꝙ quidã vult piscari in piscina alicuius inuito dño: Quæritur vtrũ possit? & dico ꝙ nõ: & si capit pisces, comittit furtũ, & furti actione poterit cõueniri ob furtũ comissum. De 3. §. de aucupatione: & circa idẽ quæro duo. Primò, de apib. Secundò, de auib. Circa apes distinguo: quia aut apes sunt inclusæ in alueo meo: & tũc nemini licet ire ad alueũ meum. Si verò apes nõ sunt inclusę in alueo meo, vtputà, q͂a cõsederũt in arbore mea: & tunc quilibet põt capere apes, fauos, vel mel. Sed ponamus ꝙ examẽ apiũ euolauit de alueo meo, nũqd cõceditur occupãti? aut pater f. ꝓsequitur examẽ apiũ, aut nõ, si nõ ꝓsequitur examẽ apiũ, & tunc occupanti cõceditur. Si verò ꝓsequitur examẽ, & tunc aut ꝓsecutio est impossibilis, & tunc occupanti conceditur, aut persecutio est possibilis, & tunc occupanti nõ cõceditur. De 2. §. de auibus ad quod sciendum est, quod quilibet põt capere aues volantes per aërem: & aues, quæ consederunt in arbore mea in nido potest capere in suo fundo, & alieno. Sed verus dominus prohibere potest, re integra, ne intret fundum suum.

De aucupatione auium.

De thesauro. *Rubrica.*

CIrca istum modum quærere volo duo. Primò, quid sit thesaurus. Secundo cuius sit. De 1. quid sit thesaur⁹? thesaurus est vetus æris depositio, cuius non est memoria, vel thesaurus est pecunia ab ignotis abscondita vetustiori tẽpore. Et sic notatur, quod si non haberetur memoria de aliqua pecunia abscondita, vt q͂a sunt mille anni, tunc est thesaurus. Sed si haberetur memoria de pecunia abscondita, vt quia fuit fortè tumultus causa abscondita, inuentori nõ acquiritur. De 2. cuius sit thesaurus? & distinguo: aut quis inuenit thesaurum in suo fundo: aut in fundo alieno; si inuenit in suo fundo, & tunc totum sibi acquiritur: siue inuenerit casu fortuito, siue opera data ad hoc. Sed si arte magica, totũ acquirit fisco: q͂a turpia lucra fisco sunt applicanda. Si verò inuenit in fundo alieno thesaurum casu fortuito, medietas est inuentoris, & alia medietas veri dñi fundi. Sed si opera data thesaurũ inuenit in fundo alieno & tunc totum acquirit dño fundi & non sibi: in loco sacro vel

pub-

publico de iure naturali olim quærebatur sibi: sed de iure ciuili hodie idem seruatur, quod in fundo alieno.

De alluuione.

Circa istum §. videamus duo. primo, quid est alluuio, & quid acquiratur per alluuionem. Secundo, formare du as quæst. De primo, quid sit alluuio? & alluuio est latens in crementum: & per alluuionem nobis acquiritur, quod ita paulatim adiicitur, & quod non videtur quantum quoquo momento tẽporis adiiciatur, Et istud est ꝑpter visus imbe cillitatẽ, quod tã subtilia videre non põt: & datur exẽplum in cucurbita, quia videri non põt qũo augmentatur: & tamen vna nocte crescit. De secundo, formare duas quæst. quarum prima talis est. Ponamus, quod flumen accepit magnum frustum terræ meæ, & terræ tuæ applicuit: modo quæritur, cui⁹ sit? distinguo: aut illa terra trahit secum arbores, aut arbores fecerunt ibi radices, & tũc acquiritur cui terra est applicata: aut ibi non fecerũt radices, & tunc est illius, cuius erat primo. Si a. trahit secum arbores & tũc aut illa terra fecit crustam cum terra alluuionis, & tunc ei acquiritur. Si a. illa terra non fecit crustam cum terra allu uionis, & tunc est illius, cuius erat primo. Sed qũo poterit sciri, quod arbores fecerint ibi radices, & terra fecerit crustam? per rusticos poterimus scire, & per hoc nota, quod rusticus facit quandoq; sententiã. Secunda quæst. talis est. Ponamus paruam arborem meã vel ligna mea, modo quę ritur, nunqđ efficiar dominus? dico quod non, imo verus. donus poterit reuendicare à quolibet possessore, & quod dicitur, si terra tua est vnita cũ terra alterius ei acquiritur: tã tenetur ad æstimationem terræ per actionẽ in factum.

De capiente hostem cuius sit.

Circa istum §. debemus scire, si quis capit hostem vel bona hostium, sibi acquirit dominium de iure gentium per captionem: etiam hostis dicitur, qui indixit bellum populo Ro. vel quibus populus Ro. indixit bellum. Cæteri nanque latrunculi appellantur. Sed ponamus quod hostis aufugit, nunquid recepit libertatem? dico quod sic: quia iure postliminij omnia pristinum statum recipiunt: vt nota. Instit. de Atti tuto. in principio.

Quot sunt necessaria, vt res possit alienari.

Circa istum modum volo q̄rere vnum solum.s.quot sunt necessaria. Primum, quod ille, qui tradit, sit dn̄s vel quasi dominus, vel causam habeat à domino. Secundum, quod sit persona habilis ad tradendum, non infans nō furiosus, non mente captus, non pupillus qui tradit sine tu to. auth. non prodigus, non hæreticus, nō apostata: nō cōmittens crimen læsæ maiest. ¶ Tertium est necessarium, q̄ sit res talis, q̄ possit alienari, & in contr. deduci: non a. sit fundus dotalis, nō res prohibita alienari à testatore, nō res sancta, religiosa, sacra pub. vel liber homo. Quartū est necessarium, quod traditio fiat secundum iuris ordinem, id est, cum causa sponte bona fide. Sed in venditione quintum est necessarium: quia pretium sit solutum, vel eo nomine satisfactum: & si ista omnia interueniunt, dominiū acquiritur per traditionem: quia nihil tam conueniēs est naturali æquitati, quam voluntatem domini volentis rē suam in alium transferre, ratam haberi.

Qualiter dominia rerum acquirantur de iure ciuili. Rub.

Haec est pars tertia & vltima huius tituli, vnde pōt continuari ad superiora in hunc modum. Visis de modis, quib. dominia rerum nobis acquiruntur de iure gent. put in pcedenti §. est di. & declaratum. Sed quia dominia rerū nobis acquiruntur, non solùm de iure gent. sed etiam de iure ciuili: ideo quib. modis dominia rerum nobis acquirūtur de iure ci. in præsenti loco videam⁹: & primo de vsucapione, & longi temporis pscriptione. Circa istum §. volo videre duo. Primo, de vsucapione. Secundo, de longi tēporis præscriptione De Primo, de vsucapione: & circa vsucapionem volo q̄rere sex. Primo, quid sit vsucapio, & quare sic appellatur, & qualiter componitur, quare fuit adinuenta, & a quo iure. Secundo, q̄ differentia est inter vsucapionem ex vna parte, & præscriptionem ex altera. Tertio, qui possunt vsucapere, & qui non: q̄ res possunt vsucapi, & q̄ non: quorum res possunt vsucapi, & quorū non. Quarto, quot sunt necessaria in qualibet vsucapione. Quinto, quis sit effectus vsucapionis. Sexto, qualiter interrumpitur. De Primo, q̄d sit vsucapio? & vsucapio est acquisitio dominij per continuationem possessiōis tēpore à lege definito. Exponamus

namus singula verba in definitione cōtēta, & dicit, vsucapio est acquisitio dñij .s. directi, & nō vtilis: qa per vsucapionē acquiritur verū & directum dñium: dicitur p continuationē possesionis: & p hoc no. ꝙ ille, qui vult vsucapere continuo debet posidere tpe limitato à lege: Dicitur, tpe definito à lege: & tēpus est triū annorū: sed olim erat bienniū. Cōponitur a. vsucapio ex duab. di. integris .s. ex vsu & capio, vnde venit vsucapio: vnde vsucapio rem tuam vsu, & ꝑpter vsum rē tuā facio esse meā. Et ista vsucapio fuit inducta ne rerū dñia in incerto essent, & vt aliquis esset litium finis: & fuit inducta de iure ciuili, siue à lege xij. Tabularum. De 2. quæ differentia sit inter vsucapionē ex vna parte, & p̄scriptionem ex altera? & multæ sunt differentię: nam primo vsucapio est genus, p̄scriptio a. species. 2. differt, quia vsucapio habet locum in reb. mobilib. sed præscriptio in reb. imobilib. 3. quia vsucapio finitur triennio, sed præscriptio finitur decēnio vel vicennio. 4. differt, quia in vsucapione sufficit tangere vltimā diē 3. annorū, sed in p̄scriptione cōputatur de momento in momentū. 5. differt, quia per vsucapionē acquiritur verū & directū dñium, sed per præscriptionem vtile vel exceptio. 6. differt, quia vsucapio est fauorabilis, sed p̄scriptio est odiosa .i. in odiū veri domini. 7 differt, quia vsucapio interrumpitur naturaliter & ciuiliter. De tertio, qui possunt vsucapere? & dico ꝙ quicunq; qui accepit rem mobilem bona fide à non domino ex tali causa, ex qua si fuisset tradentis, facta fuisset accipientis: & ille est, qui bene pōt vsucapere: & bene dicit qui accepit rē mobilē, qa si accepisset rē imobilē, nō potuisset vsucapi, sed p̄scribi & dico à nō dño: qa si fuisset dominus, accipiens fuisset factus dñs sine vsucapione: & dico bona fide: quia si habuisset malā fidē, non potuisset vsucapere: & dico ex tali causa, ex qua si fuisset tradentis, facta fuisset accipiētis, qa titulus esse debet ad transferendū dominiū: & dico, ꝙ quicunq; paterfa. filiusfa. etiā pupillus, si cū tutore cœpit posidere, & etiā sine tutore, si habet animū posidēdi: etiā furiosus, si posidere incœpit āte furorē, etiā hæreditas pficit vsucapionem à defuncto inceptā: Sed quę res vsucapi possunt? dico ꝙ res mobiles, nō religiosæ, nō sacrę, nō sanctę, non pub. non liberi homines. Sed quorum

Vsucapio quid sit.

Differētia inter vsucapionē & præscriptionem.

Vsucapere qui possunt

Res quorum vsucapi possunt. res possunt vsucapi? dico q res maiorum, non minorũ, res sanæ mentis & non furiosi, res habentis suorum bono. administ non. 3. prodigi. De 4. quot sunt necessaria in vnaquaque vsucapione? & dico, quòd quinque sunt necessaria, vt in istis versibus continetur. Vnde versus.

Non vsucapies, nisi sint tibi talia quinque.
Bona fides, iunctus titulus, res non vitiosa,
Quòd res tradatur, quòd tempus continuetur.

Quod dicitur, bona fides, intelligitur ex parte dantis, & recipientis: nam si vnus habet bonã fidẽ, & alter malã, nõ procederet vsucapio: & ista bona fides tpe contr. affectatur, & non aliis tẽporib. sed in vend. affectatur tẽpore cõtr. & traditionis. Secundum est necess. s. iustus tit. & quilibet est iustus tit. qui est habilis ad transferendum Do. in alterum. Tertium est necess. vt res non sit vitiosa, & sit talis, q possit vsucapi. Quartum est necess. quod res tradatur: nam sine traditione non acquiritur possessio: & sine poss. vsucapio non procedit. Quintum est necess. vt continuò possideat per tempus limitatum à lege: & tempus continuatur inter hæredem & defunctum, inter emptorem & vendi. inter legatarium & defunctum: Sed quis ista 5 habet probare? & dico, quod ille qui allegat vsucap. omnia ista habet probare. Bonam fidem: nam quilibet præsumitur bonę fidei, nisi i. appareat contrarium. Iustus tit. & traditio probatur per instr: & res non sit vitiosa, & possessio probatur per colonos, & per inquilinos. De 5. quis sit effectus & virt' *Effectus vsucapionis.* vsucapionis? & virtus & effectus est: quia per vsucap. acquiritur verum & directum dominium: & hoc, quod dicitur de domino, non bene probatur nisi per vsucap. & præscriptionem. De 6. & vlt. qualiter interrumpitur vno modo, s. naturaliter tm̃, si aliquo tempore qui vsucepit, cadit à pos. ante triennium, id est, ante spatium trium annorum.

De præscriptione. Rubrica.

DE 2. prin. s. de præscriptione: & circa idem quæro 5. 1. quid sit præscriptio, & quare sic appellatur, quare fuit adinuenta, & à quo iure. 2. qui possunt præscribere: & qui non. quæ res, & quæ non, quorum non. 3. quot sunt necessaria

ſaria in præſcriptione. 4. qualis ſit virtus & effectus præſcrip. 5. qualiter interrumpitur præſcriptio. De 1. quid ſit præſcriptio? & præſcriptio eſt exceptio ex tẽpore cauſam trahens. Et per hoc no. quòd exceptio præſcrip. acquiritur per pſcrip. vel pręſcriptio eſt acquiſitio dominij per conti. poſſ. tempore a lege definito. Expoſitio: dicitur, eſt acquiſitio dominij. i. vtilis & non directi. dicitur, per continua. poſſ. quia ille, qui præſcribit, continuò debet poſſidere ſpatio x. vel xx. an. dicitur, tempore à lege definito: quia tempus eſt x. ann. inter præſentes, & xx. inter abſentes: & præſentes dicuntur, qui ſunt in eadem ciuitate: & olim dicebantur præſentes, qui erant in eadem prouincia: & abſentes, qui non ſunt in eadem ciuitate: olim dicebantur abſentes, qui erant in diuiſis prouinciis. Et ratio eſt, quia ciuitates olim habebant regimina, hodie verò non. Et dicitur præſcriptio: à præ, & ſcribo, componitur præſcribo, vnde venit præſcriptio: & iſta præſcriptio fuit inducta à iure ci. et ratio eſt, vt rerum dominia non eſſet incerta, & vt aliquis ſit litium finis. De 2. qui poſſunt præſcribere? & dico, quòd quicunq;, qui accepit rem à non vero Do. bona fide: ex tali tit. ex quo ſi fuiſſet tradentis, facta fuiſſet accipientis. Exponuntur iſta verba in definitione vſucap. niſi vbi dicitur in vſucapione rei mobilis, in præſcriptione dicitur rei ĩmobilis. Sed, quæ res poſſunt præſcribi? & dico ĩmobiles, non vitioſæ. i. vi poſſeſſæ: nam non poſſent præſcribi: & dico, non prohibitæ alienari à lege, vt ſunt res ſacræ, ſanctæ, religioſæ, publicæ, vel liberi homines non pręſcribi poſſunt: quia vbi prohibetur alienatio, prohibetur & pręſcriptio. Sed res eccleſiæ profana ĩmobilis nõ poteſt præſcribi niſi ſpatio xl. ann. Sed eccleſia Rom. & Conſtantinopolitana ſpatio cen. ann. Sed quæ res? dico quod oẽs res, quæ poſſunt vſucapi, poſſunt præſcribi. Sed pone, quidam aliquam rem dedit iudici vel præſidi, vt malè daret ſent. poſteà iudex alienat illam rem, nunquid accipiens poterit illam rem præſcribere? & dico, quòd non: quia alienata eſt contra legem Iuliam repetundarum. De 3. quot ſunt neceſſaria in præſcriptione? & dico quod illa ſunt neceſſaria in præſcriptione, quæ ſunt neceſſaria in vſucapione: vt ſuprà dixi. 5. in quo differt pſcriptio ab vſucapione?

Præſcriptio quid ſit.

Præſcribere qui poſſunt.

Neceſſaria in pſcriptione.

Respondeo, in præmissis apparet differentia. l. in hoc: nam vsucapio habet locum in reb. mobilib. præscriptio .a. in reb. imobilib. Item in vsucapione est introdu. triennium, sed in præscrip. decennium, vel vicennium. Item per præscriptionem quæritur vtile dominiũ, secus per vsucapionem: quia quæritur verum & directum. Sed quare? Respondeo, quia rerum mobilium vilis est possessio. Item in præscript. computatur tempus de momento ad momentum, sed in vsuca. sufficit quod tangat vltimam diem termini. Item si interrumpatur vsucapio ciuiliter, qñq; procedit, qñq; non: vt infrà dicitur. Si verò interrumpatur naturaliter, prodest oïb. si verò ciuiliter, prodest interrumpenti. Itẽ arrogatione, vt V.G Ego feci aliquem sui iuris filiũ, mei arrogatoris, & filij sui dicuntur mihi nepotes: vt Inst. de adoptione. §. illud proprium est. & de ista arrogatione multa essent dicenda, de quib. supra dic. fuit in tit. de personis & personarum diuisionib. in §. fit quarta diuisio filiorum. Item monachatione: & iste est alter modus acquirendi Do. de iure ciuili, vt suprà. ecce quidam intrauit monasterium & solenniter professionem per solen. no. & se & sua Deo dedicauit: modò omnia bona istius sunt applicata monast. p istam monachationẽ. Sed quid si exit de monasterio, nunquid poterit illa bona portare secum? Distinguo: aut dedit sua bona mona. expresse aut tacitè, si expressè, & tunc non poterit: si tacitè, & tunc aut exit de mona. causa rationabili aut probabili, & tũc poterit: aut irrationabili, & tũc non poterit. Item est alius modus acquirendi, s. per successionem ex test. vt ecce: quidam Ant. fecit test. & in suo testamento instituit Martinum sibi hæredem. Vel sic, Anto. decessit intestatus, & iste Marti. erat proximior, ad quem bona debent peruenire? modò omnia illa bona sunt acquisita mona. per success. ex test. vel ab intestato. De 5. qualiter interrumpatur? distinguo: aut interrumpitur naturaliter, aut ciuiliter. Si naturaliter, prodest interrumpenti et omnib. Si ciuiliter, prodest tm̃ interrumpenti, & aliis non & per solam denunt. qui mouet litem, poterit agere vsq; ad xxx. annos. Sed per litem contest. vsq; ad xl. perpetuatur actio. Item dicit tempore à lege definito: nam tempus definitum requiritur in præscriptione, s. x. inter præsentes, & xx.

Interruptio præscriptionis.

&xx.inter absentes,& possidere continuè;vt Insti.de vsucap.in princi.& dicuntur præsentes, qui sunt in eadem prouincia:absentes,qui sunt in diuersis. Hodie verò dicuntur pręsentes qui sunt in eadem ciuitate:absentes,qui sunt in diuersis ciuitatibus. Sed quid si ille,cuius erat,stetit aliquo tempore præsens,& aliquo tempore absens? certè tēpus absentiæ debent duplicari; quia sicut si nullo tempore stetisset præsens,illud tempus x.debet duplicari ad xx. ita & hic verbi gratia,pone quòd stetit sex annis præsens, aliis quatuor annis stetit absens,certè illud tempus absentiæ duplicatur ad octo per se.

INCIPIT TRACTATVS,

De obligationibus, & earum diuisionibus.

OBLIGATIO est iuris vinculum,cuius necessitate astringimur ad aliquid dandum & faciendum secundum Rom.ciuitatis iura.i.vt secundum ius Rom.fiat,& non contra ius.Obliga.a.alia naturalis tm̄,alia ciuilis tm̄,alia naturalis & ciuilis simul. Naturalis obligatio est,quæ naturalem æquitatem in se continet;& hac naturali sola oblig.se obligat pupillus proximus pubertati sine tutoris authoritate,non factus locupletior,nec dolum committens.Item seruus cuilibet personæ.Item pater filio in eius potestate existenti, & filius patri. Hi,qui sola naturali oblig.se obligant,non tenētur; quia naturalis obligatio est inefficax ad agendum. Ciuilis obligatio est,cùm quis solennitate iuris astrictus est:sed naturalis ęquitas eum teneri non suadet:sicut est is,q cōfessus fuit per scripturā se ex causa mutui pec. accepisse sub spe futuræ numerationis,q̄ tn̄ non recepit.Vnde licet s.ius ci. facta solenniter fuisset obl.naturalis tamen ęquitas non vult eum teneri soluere,quod non recipit:vnde infra biennium pōt opponere except.non numeratæ pecuniæ: quā si non opposuerit infra biennium, ex tunc vult naturalis æquitas,q sibi imputetur,& teneatur natur.& ciui. Vides ergo quòd naturalis per se,& ciuilis per se,inefficax est ad agendum. Naturalis & ciuilis simul obligatio est, cùm

Obligatio naturalis.

Obligatio ciuilis.

persona habilis.q potest efficaciter obligari, cum iuris solennitate se obligat.i. quando naturalis æquitas vult eum teneri, & iuris solẽnitates interuenerunt: & hæc est efficax ad agendum, Oblig. quidẽ naturalium & ciuilium alia est ex contractu, alia est ex quasi contractu, alia ex maleficio, alia ex quasi maleficio. Est a. obligatio ex contractu, quæ pacto contrahitur. & quæ ex ipso pacto & contractu descẽdit: vt emptio, venditio, locatio, conductio, donatio, & huiusmodi. Ex quasi contractu est, qñ aliquis gerit negotium alicuius sine mandato: vt tutor, curator & similes personæ Isti enim non contraxerunt cum illo, cuius negotium gerunt: Vnde quia non tenentur ex contractu, constat vt ex quasi contractu teneantur. Ex maleficio est, qñ aliquis furtum, vel rapinã, vel iniuriã alicui facit: hinc tenetur ex maleficio. Ex quasi maleficio est, qñ aliquis directè non deliquit, sed quasi: vt est, qñ ex domo sua, vel in qua habitabat aliquid effusum est, vel deiectum, quod alteri nocuit. Contrahuntur a. oblig. aliquando re, aliquando verbis, aliquádo literis, aliquando consensu. Re contrahitur oblig. in mutuo. cõmodato, deposito, & in pignore, & in debito. Ex re enim mutuata teneris mihi ad similẽ rem reddendã. Et re cõmodata, & deposita vel pignorata teneris mihi ad eãdẽrẽ restituẽdã: qa interuẽtu ipsius rei obligatur, qui rẽ recepit. Verbis contrahitur obligatio per interrogationẽ p̃cedentẽ, & responsionẽ incontinenti subsequentẽ: vnde nisi interrogatio p̃cedat responsionẽ, non valet obligatio: vt puta, si Corrad. ita stipuletur ab Ant. Promittis mihi dare cent. vel facere hoc? & Ant. incontinenti respondeat, p̃mitto. Est a. stipu. verborum conceptio, quib. is, qui interrogatur, daturum facturúmue id, quod interrogatus est, respondet. Et dicitur stipu. a stipulor, vel stipulũ.i. firmũ, fortè, à stipite descendens: vnde stipulatio per interrogationẽ ponitur. Et no quod debet fieri responsio p̃cisè sine suspensione volunt. Literis cõtrahitur obligatio, qñ aliquis misit literas se ex causa mutui habuisse decẽ libras, qua non recepit, sed hoc facit spe futuræ numerationis: vnde licet infra biennium posit opponere except. non numeratæ pecuniç elapso tñ biennio astrictus est naturaliter & ciuiliter ipsis literis ad dictam pecu. soluendã. Consensu

Alia diuisio obligationum.

Alia diuisio obligatio.

Stipulatio quid sit.

su verò solùm contrahitur obligatio, in societate, mandato, emptione, & venditione. Ista enim solo consensu cõtrahuntur sine re, literis, vel verbis. Itẽ aliquando cõtrahitur obligatio purè, aliquando in diẽ, aliquando sub cõditione. purè cõtrahitur obligatio, qñ non apposito die vel conditione ꝓmittitur aliquid dari: vt, Promitto tibi dare x. ex causa mutui: vnde hoc purè debetur .i. incontinenti. Sed tñ no. incontinenti, vel prius debeat expectari tandiu ꝙ comodè soluere possit. In diem contrahitur obligatio, vt putà, ꝓmitto tibi dare x. hinc ad pascha: vnde licet facta ꝓmissione incontinenti debitor factus sim, non tñ põt à me peti, nisi adueniente die. Sub conditione fit obligatio, vt promitto tibi dare x. lib. si nauis ex Asia venerit: vnde licet pendente conditione non oriatur obligatio vel actio ea tamen secuta, orta est actio. Cæterum no. ꝙ stipu. inutiles redduntur multis de causis: Aliquando enim stipulatio redditur inutilis ratione interualli interpositi: nisi interuallum sit modicum, vel aliquod momẽtum naturæ: quia sicut dictum est suprà facta interrogatione incontinenti, anteq̃ ad alium actum diuertant, debet fieri responsio: vnde certum est, quod in stip. necessaria est interrogatio, & responsio: & ideo neq; mutus, neq; surdus, neq; infans stip. contrahere possunt, nec etiã absentes: qm̃ inuicem se audire debent: vnde inutilis est stipu. ratione dissensus, vt si stipulor vnum, & tu ꝓmittis aliud. Item inutilis est stipulatio contracta super impossibili conditione, vt si digito tetigero cælum. Item est inutilis, si ex turpi causa descendit, vtputà si stipulor fieri homicidium, vel sacrilegium. Item inutilis est, si fiat ꝑ metum vel dolum. Item est inutilis rõe inutilis detract. vel adiect. vt si stipulor purè, tu respondes sub conditione. Item nulla est stipulatio ratione personæ appositæ, vt si stipulor alteri. Sunt enim inuentæ stipu. vt vnusquisq; sibi acquirat, quod sua interest: sed si stipuletur quis alteri, cuius iuri subiectus est, vtputà, filius patri, vel seruus dño, valet stipulatio: & ex illa stipu. acquiritur patri & dño. sed alteri, quam ꝑdictis personis nõ potest quis stipulari, nisi sua intersit. Vnde si stipulor alteri dari, cui dari mea interest, tenet stipulatio: vtputà, si stipulor dari creditori meo, vel procuratori, vel tutori, vel similib. personis: licet ex tali stip. solus ego agere possim, & non ille,

Stipulationes quib. casibus fiunt inutiles.

cui stipulatus sum dari. In casu tñ ex mea stip. agit ille, cui dari pactus sum: vt si tutor stipuletur dari pupillo, vel curator furioso, vel actor vniuersitati. Itẽ si pc. absens stipulatus est dari Do. Veruntamẽ licet stipulari nemo vel pacisci possit, nisi vt di. est suprà. Si tamen adiiciat pœnam, stipulatio respectu pœnæ sibi debendæ tenet: vt si ita stipuletur, ꝓmittis mihi ꝙ dabis Corr. cen. et si non dederis, mibi dabis nõie pœnæ duplum. vltima stip. l. pœnæ tenet, licet principalis non teneat. Vnde cogitur ille, nisi dederit Cor. centum, dare mihi pœnam: quando. a. possit exigi, et quãdo non, habetur infrà vbi tractatur de pactis verùm quia interdum obligationes non tenent, nisi renuntiationib. appositis, idcirco de renuntiationibus subinfertur.

INCIPIT TRACTATVS,

De obligationib. & earum diuisionib. Rub.

Hic tit. continuatur ad superiora ista forma: Nam contr. constat ex trib. videlicet ex personis, reb. et oblig. sed di. de personis, et reb. sequitur videre de oblig. Et diuiditur iste tit. princ. in duas partes. In 1. parte tractatur de obl. efficacib. In 2. de oblig. inefficacib. Prima pars durat vsq; ad §. cæterùm no. ibi secunda, et durat vsq; ad fin. Item prima pars subdiuiditur ĩ tres partes. In prima parte ponitur definitio oblig. In secunda parte ponitur vna diuisio. quia alia naturalis tm, &c. In tertia ponitur alia diuisio et dicit, quia alia ex cõt. &c. Prima pars durat vsq; ad §. ibi proximum. Oblig. Ibi 2. & durat vsq; ad §. obl. Ibi tertia, et durat vsq; ad §. cæterùm. Ad 1. quid est obl. est iuris vinculũ, cuius necessitate astringimur ad aliquid dandum vel faciendum secundum Rom. ciuitatis iura. Definitur alio modo, obli. est vinculum iuris, quo necessitate astringimur alicuius soluẽdæ rei sec. nostræ ciuitatis iura, vt Inst. de obl. in prin. hæc verba indigẽt expositiõe: obl. est iuris vinculũ .i. ius iũgẽs & ligãs homines, sicut boues ligãtur cornibus, ita homines ligantur verbis adinuicem. Vnde versus.

Obligatio quid sit.

Verba ligant homines, taurorum cornua funes:
Bos cornu capitur, sed homo sermone ligatur.

Et

Et in eo quod dicit, iuris vinculum, no. esse quid incorporale: nā oīa, q̄ iure consistunt incorporalia dicuntur: vt est in definitione hæreditatis, vsusfr. et act. non differt q̄ in oblig. deducatur quid corporale, vt Inst. de reb. corp. & incor. §. incorp. quo necessitate constringimur, s. si est oblig. naturalis et ci. simul, et tunc verè debitor est, et habet de necessitate soluere: Secus, si esset naturalis tm̄, vel ciu. tm̄ alicuius soluendæ rei, subaudi. Vel si conuenit factum facere, non obligamur ad id, dandum vel faciendū, quod promisimus Rei. nā vbi genus est, cōprehenditur in se factū. Sequit̃ in definitione. Secūdò, dicitur altero de 4. modis, 1. ad totā definitionē, quasi dicatur sic: obl. definitur Sec. iura ciuilia, & definitur hic etiā obl. naturalis et ci. simul naturalis per se & ci. per se, non definitur, eò q̄ est inefficax ad agendum. 2. pōt referri ad princ. §. dum dicit, iuris vinculum & quo astringitur, q̄nq;, s. naturalis et ci. simul, naturalis non. 3. potest referri remotiuè, quasi dicat: Illa obligatio est iuris vinculum quæ est facta secundum ius, & non contra ius. 4. potest referri ad verbum, soluendę: nā solut. sunt faciendæ secundum ius, vt æquè bona, & tanta reddantur. Itē congruo loco & tpe. Item debet promittere de euict. aliter non videretur soluere, secundum nostræ ciuitatis iura, & secundum iura ciuilia Rom. per excellentiam: vt Inst. de iure. na. gen. & ciui. §. sed quoties. Oblig. a. &c. Visa continuatione oblig. modò videamus vnam diuisionem, quæ talis est: Alia naturalis tm̄, alia ciuilis tm̄. et 1. videamus de naturali tm̄: Circa quam dicam 1. quæ sit obilg. naturalis tm̄. 2. ponam exemplum. 3. dicam effectum & virtutem naturalis tm̄ Ad 1. quid sit obli. naturalis tm̄? Respondeo est illa, qua quis naturaliter astrictus est æquitate naturali, nam instinctus naturæ, & æquitas naturæ eum teneri suadet: pacta & conuentiones inter hōes debēt obseruari. & de ista naturali obl. quæ oritur ex pacto isto. §. hoc intendit, bene est alia obl. naturalis q̄ descendit ex instinctu naturali, sicut aliquo pacto, vtputa, in eo qui accipit don. quia est obligatus naturaliter donanti, per illam regulā, benefacio benefacientibus. Item pater tenētur præstare filio emancipato. 2. pono exemplum inter

Diuisio obligat.

Obligatio naturalis tantum.

patrem & filium, qui est in pōtate: nā illi obligatur naturaliter, & non ci. eò, ꝙ vna & eadē est ꝑsona patris & filij. Et aliud est exēplum inter Do. & seruum: q seruus ciuiliter obligatur cū suo do. eò ꝙ ꝓ do. reputatur. Itē in ꝓximo infantiæ, & ꝓximo pubertati: quia promittit sine tutoris autho. obligatur tm̄ naturaliter 2. Azo. vt Inst. qui. mo. re cōt. ob. §. is quoq; in glo. nisi in duo. casi. in hb. obligatur naturaliter & ci. vt in sponsalib. & in contr. ex quo fact⁹ est locupletior: proximus pubertati tenetur plus in vno casu, sc. si dolū comisit. Sed Azo dicit, quod proxim⁹ infantiæ nullo iure obligatur. 5. quis sit effectus & virtus? Respondeo, vn⁹ non poterit alterum conuenire per illā naturalē, eò quòd est inefficax ad agendum: sed tñ prodest, quia poterit date fideiuss. super illa naturali obl. & iste fideiussor erit obligatus naturaliter & ci. Sed quid si soluit, nunquid poterit repetere solutum, per condi. indebiti? Respondeo, non: quia videtur q̄dā donatio. de qua don. infra habebitur. Modò videamus de ciuili tm̄, & ciuilis est illa, qua quis obligatur solenitate iuris ci. concurrente, sed naturalis æquitas non suadet. 2. pone exēplum, vt est in illo, qui fuit confessus pecu. habuisse ex causa mutui, q̄ de rei veritate non habuit, sperans vt in futurum numeraretur: certè solennitas iuris ci. vult eum teneri ad soluendum, quod non recepit: & est exemplum de pacto facto de vlterius non petendo: vt dixi in instr. finalis refutationis. Quæro 3. quid sit effectus ci. tm̄? Respondeo: quia ante biennium est tm̄ ciuiliter obligatus, & poterit opponere except. non numeratæ pecuniæ. Item illa exceptio datur hæredi & fideiussori suo. Si verò soluit istud indebitum, nunquid possit peti? infra dicam in tit. de renun. in §. condict. indebiti. Alia est obli. naturalis & ciuilis simul, & similiter tria dicam: et naturalis et ciuilis dicitur illa, in qua solennitates iuris ci. concurrunt, & æquitas naturalis. 2. exemplum est. quidam O. homo liber ætatis legitimæ, et non habens aliquod iuris impedimentum, promisit mihi aliquid dare, vel facere, vel aliquid mutuaui ei: modò est obligatus naturaliter et ciuiliter. quęro de 3. quæ sit virtus et effectus? Respondeo, quia potero ipsum efficaciter conuenire, eò quòd est obligatus naturaliter & ciuiliter. Hoc tamen fallit in duobus

Effectus obligat.

De obli. ci. tātū.

Alia diuisio obligat.

casib.

casib. vnus est in filiofa. quia non tenetur de pecunia mutuata, eò q defenditur per Macedo. senatus. Item fallit in muliere, eò q licet obligetur naturaliter & ciui. in fideiussione defenditur Velle. senat. vt de his suprà dixi in §. cæterum licet mulier. & in §. filiusfa. Oblig. quidem naturaliũ & ciu. alia ex contr. & c. hæc est 3. pars huius primę partis, subdiuisa in tres, in qua istum ordinẽ obseruabo. Vt 1. dicatur q sit obl. contr. & certè, vt possim plenè ostendere qua redicatur obl. ex contr. dicã 1. quid sit contr. & posteà videbimus qũo obl. ex ipso descendat. Et certè contr. est prolatio verborum inita inter partes: & ista prolatio descendit ex contr. nostro, vt est exẽplum in ven. vis vendere? volo: p quãto? pro tanto: bene placet: & in loca. & multis aliis cõt. Modò videamus qũo obl. descendat ex isto contr. & descẽdit ista forma: Ex quo tu consensisti de vendendo, tu es mihi obligatus ad rem tradendam, & ego tibi ad pretium soluendum. Et si vnus non vellet alteri conuentũ obseruare, datur emptori contra venditorem actio ex vendito: & venditori contra emptorem actio ex empto. Et ita no. ex pręmissis quòd ex contr. oritur obli & ex oblig. oritur actio, vt suprà dixi in tit. quid sit contractus & de contractuum diuisionib. Di. de oblig. ex contr. sequitur videre de oblig. ex quasi contr. & regula no. à lege non traditur ex quasi cont. sed exempla ponuntur, vtputa, in negotiorum gestore, et dño negotij. V.G. Vna die eram absens, & quidam M. intrauit ad gerendũ negotia mea sine mandato meo. Quęritur, nunquid vnus sit alteri obligatus? Respondeo q sic, & descendit hæc obl. ex quasi contr. & duæ act. descẽdunt, quia actio negotiorum gest. datur gerenti contra me Do. negotij ad petendum totum solutum, nisi sit libertus vel filius, qui gessisset negotia patroni vel patris, istis casib. nihil repetitur. Sunt tamen sex casus, in quib. non poterit agere contra Do. negotij insolidum, nisi in eo, in quo locupletior factus est. Vnus est, si iste est pupillus, cuius negotia geruntur. Item si gessit animo decipiendi. Item si accessit ad noua negotia. Item si pacto hoc actum fuit. Item si fuit in culpa gerendi. Item si fuit in mora: vt Institu. de oblig. quæ ex quasi contractu. §. igitur. in glo. Modò videamus de actione directa, quæ datur contra gerentem: &

Tractat de obli. ex cõtr.

De obl. ex quasi cõtr.

No. hos casus.

datur, vt reddat rõem eorum, quæ gessit & tenetur quandoq; de dolo, culpa lata; leui tm̃ si gessit negotia deserta, quæ sanè nemo curaturus erat, quandoque tenetur de leui, & quandoq; de leuissima: & hoc in vno casu, s. si aliquis diligentior eo erat administratus, vt in præsenti §. sicut. quandoq; de casib. supradi. Et aliud exemplum est de negotiorum gestore inter tutorem & pupillum, curatorem & adultum: V. G. Tutor gessit negotia pupilli: certè duæ descendunt actiones, & actio tutelæ directa, quæ datur pupillo contra tutorem, finita tutela, vt reddat rationem eorum, quæ gessit pendente tutela, & intentatur, & nascitur finita tutela: alia est, quæ nascitur pendente tutela, sed intentatur finita. Actio tutelæ contraria datur tutori contra pupillum, vt eximat eum ab oblig. quam fecit pro ipso vel, si quem alium contr. fecit. Est etiam aliud exemplum inter illos, qui habent bona cõia, non quidem ex societate inter eos inita, sed quia pariter illis legata, donatáve sunt. Est etiam aliud exemplum inter hæredem & legatarium, & in oĩb. istis casib. descendit obligatio ex quasi contractu; vt prædi. no. Inst. in tit. de obli. ex quasi contr. vsq; ad §. item is. Modò videamus de oblig. ex quasi delicto: et obligatio ex quasi delicto descendit, vt ex furto, iniuria, damno, & rapina, et 1. videamus de furto. Circa quod dicã primò quid sit furtum, & vnde dicatur 2. quotuplex sit furtum, & per consequens quotuplex sit fur. 3. qualiter, & quõ contra ipsum agatur. Ad 1. quid est furtum? certè contrectatio rei alienæ fraudulosa inuito Do. lucrandi animo ipsius rei, poss. vsúsve. quod lege naturali prohibitum est admittere. Contrectatio: no. quod in furto requiritur contrectatio: & contrectare est aliquam rem de loco ad locũ exportare, vel quocũnq; modo remouere: & sine contrectatione non fit furtum: quia nec in verbo, nec in scriptura fit furtum; vt dicit lex, vt ff. de furtis. l. si quis vxo. §. iij. Fraudulosa: ideo dicit, quia si non accepisset fraudulenter, non fuisset furtum, eò quòd credebat sibi licere. Item si credebat Do. permissurũ, vt Insti. de obli. quæ ex delicto nasc. §. placuit. Furtum. n. sine affectu furandi non committitur. Rei, s. mobilis: nam de imobilib. non fit furtum, vt

Instit.

Instit. de vsucap. § quod. a. Item dicit, rei, s. alienæ: nam de re propria non fit furtum. Sed quid si habeo rem cōem? Respondeo committitur furtum quoad partem socij. Quid si creditor habet rem in pignore, & sum furatus? certè teneor furti act. Item rei, s. corporalis: nam de incorporalib. non fit furtum: nam incorporalia tradi vel possideri non possunt inuito domino: nam volente domino non fit furtum, vt in præallegato §. placuit. Animo lucrandi: non dicit, quod si non haberet animo lucrandi, non committit furtum: quia causa dandi damnum vel iniuriam, non fit furtum pro eo, quod habet vsusfr. & deficit ei proprietas. Vsus: no. qua ratione vsus non fit furtum, vt ecce commodaui tibi equum meũ, vt tu ires vsque ad villam: & tu iuisti versus hostes. iure naturali. i. iure diuino. Et dicitur furtum a furuo, quod est nigrum, eò quod fures plurimi de nocte vadunt. Vel dicitur furtum à ferendo . i. auferendo: nam fur aufert furtum. 2. videamus, quotuplex est furtum? Respondeo, duplex, s. manifestum, & non manifestum; et sic duplex est fur, s. manifestus, & non manifestus. Manifestus est, qui deprehenditur cum re furtiua, antequam deportet ad locum, ad quem proposuerat deportare. Non manifestus dicitur ille, qui deportauit rem ad locum destinatum, à contrario sensu: nam contrariorum eadem est doctrina: vt Inst. de obli. quæ ex delicto. §. furtorum. Sed quid si fur deprehensus est in vinea, & abscondit se? certè dicetur fur non manifestus, licet hoc referat, s. Do. se abscondit. Quæro, quomodo, & qualiter contra furem agatur? Respondeo duob. modis, s. ciuiliter & criminaliter: et ciuiliter agendo, si est fur manifestus, debet condemnari in quadruplum. Si non manifestus, debet condemnari in duplum æstimationis dictæ rei: et hæc est tota pœna: et extra pœnam, potero petere rem meam condictione furtiua, et à fure, et ab hærede eius actione rei vendicationis, et à quocunque tenente: vt Insti. de obli: quæ ex delicto. in fine. Sed actio furtiua datur solummodò ad pœnam dupli & quadrupli. Criminaliter agendo, si est fur famosus, prima facie debet furcis suspendi: sed de lege Longobarda pro primo furto debet ei fodi oculus, pro secundo debet ei incidi nasus, pro tertio debet furcis tradi.

Diuisio furti.

Quæ actio datur contra furem.

De rapina. *Rubrica.*

POstquã vidimus de oblig. quæ descendunt ex delicto & maleficio: modo videamus de rapina, q̃ etiã maleficio cōmittitur. Et primò dicam quõ fiat rapina: & certe fit, qñ aliquis vi alicui aliquam rem abstulit, & ipse quidẽ furti actione tenetur: imò leges improbum furem appellant. Sed Prætor eius delicti adinuenit propriã actionẽ, q̃ appellatur, vi bonorum raptorum: & datur à die rapinæ vsque ad annum vtilem ad quadruplum, & in isto quadruplo cõputatur res: post annum vero datur ad simplum tñ: & hoc ciuiliter agendo. vt Insti. vi bonorum raptorum. in prin. criminaliter agendo debet furcis suspendi. Sed nunquid iste qui accepit aliquam rem vi, incidit in pœnã l. si quis in tantam? Respondeo sic: vt in præalleg. titulo. §. ita tamẽ.

De iniuria. *Rubr.*

POstquàm vidimus de rapina, nunc videamus de iniuria: & ista iniuria cōmittitur re verbis, literis, & multis aliis contr. vt Insti. de iniuriis. §. iniuria a. Re, s. aliquem percutiendo: & ista dicitur atrox iniuria, & est fortius æstimanda. Verbis dicendo tu es fur, latro. Re, aut dico verum, & tunc non punior: quia peccata nocentium puniri debent: aut dico mendacium, & tunc debeo puniri. Literis, faciendo cantilenam de aliquo infamatoriam. Item cōmittitur, qñ quis antea attentauerit pudicitiam mulieris honestæ vitæ: & attentare, est pudicitiã mulieris blando sermone attentare. Sed quõ agitur contra iniuriantem? certè ciuiliter & criminaliter. Ciuiliter agendo, iniuriarum pœna ex lege duodecim tabularum propter membrum ruptum, talio erat: propter vero fractum nummariæ pœnę erant constitutæ, vt in præalleg. §. Sed ista lex duodecim tabularum in desuetudinẽ abiit: posteà superuenerunt Prętores, & permiserunt passis iniuriã, eam æstimare. vt quantum iurauerit iste qui patitur iniuriam, in tm̃ iste, qui fecit, debet condemnari, taxatione à iudice præmissa & delatione iurisiurandi facta: vt ecce à x. lib. infra pro quanto voluisses talem iniuriam certe poterit iurare vsq; ad taxationem factam: & iudex debet considerare gradus personarum, vitęque honestatem: loci, vt ecce, aliter est æstimanda iniuria facta à liberto patrono. & aliter à filio patri, quando extra

neo

neo. Item aliter æstimatur iniuria facta ꝑtori vel ꝑsidi à subdito suo: quã ab extraneo. Item aliter debet ęstimari iniuria facta in ꝑsentia rectoris vel vici pub. quã si sit facta in loco priuato. Itẽ locus cõmissi criminis vel vulneris atrocẽ iniuriã facit: quia aliter æstimatur iniuria facta in oculo, quam in alia parte corporis: quia dicitur pars nobilior hõis: & tota ista pœna iniuriato applicatur. Sed criminaliter agendo debet puniri officio iudicis. Et sunt condemnationes, quæ quotidie in iudiciis frequẽtantur, & fisco applicantur, nunquid hic potest intentari per procu. Respondeo, quod non: vt Insti. de iniuriis. §. in summa.

De obligationibus, quæ ex quasi delicto. *Rubr.*

POstquam vidimus de obligat. ex contr. ex quasi contractu, & ex delicto: modo videamus de ex quasi delicto & certè oblig. ex quasi delicto descendit in iudicẽ qui ignorans malè tulit sententiã: vt quia cùm debebat me absoluere, me condemnauit: & certè debet puniri, vt videbitur iudici cognoscẽti de causa: quia si peccauit in leui lege erit fortius puniendus, vt puta, in l. Fusia Caninia: si verò peccauit in graui lege, erit mitius puniendus. Est aliud exemplum in eo, cuius in domo aliquid est appensum super via publica quod posset nocere transeunti: & pœna est x. aureorum constituta. Est & aliud exemplum in eo, de cuius domo aliquid est deiectum, quod nocuit transeunti. Quæ a. sit ista pœna, distingue, aut nocuit in persona, aut in rebus. Si vero nocuit in reb. debet condemnari in duplũ dãni dati. Si vero nocuerit in persona, & tunc aut liber homo mortuus est, aut non. Si liber homo mortuus est, debet condemnari in quinquaginta aureis, & hoc non est loco æstimationis: quia liberum hõis corpꝰ non recipit æstimationem, sed est loco cuiusdam pœnæ, Si vero non est mortuus, tenetur ad mercedem medicorum, & ad alia necessaria, quib. caruerit, & cariturus est ob id, quod inutilis factus est. Turpitudo a. personæ non venit ad æstimationẽ. Est aliud exemplum: Si posui simplex aliquid in naui, caupona, vel stabulo: & ibi furtum factum est per aliquem de familia, certè dñs tenetur ad duplum, & ista oblig. descendit ex quasi delicto: & aliquatenus culpę reus est qui malorum hõum opera vtitur, Sed quid si ipse recepit ad custo-

diendū & furtū factū est? certè tenetur actione de receptis, & in simplū. & descēdit ista oblig. ex quasi cōtr. Sed qd si dedit tibi claues cameræ vnius ostij? distingue: aut dedit simpliciter, & tunc teneor: aut cū pstatione, dicendo, si erit factū furtum de reb. tuis, nolo teneri: & tunc non teneor secundum quosdam. Alij quod teneor alterius clauis i nunqđ actiones dantur contra hæredes? Respondeo non; eò quod descendit ex quasi delicto sed bene dantur hæredib. vt pdicta no. Insti. de obl. q ex quasi deli. p totū titu.

De obliga. alia re, alia verbis, alia literis & consensu. Rub.

Contrahuntur a. oblig &c. Dicto de duab. diuisionibus oblig. sequitur videre de tertia, quæ talis est, alia re, alia verbis, alia literis, alia consensu. Re, contrahitur oblig. in quinq; casib. vt in mutuo, cōmodato, & deposito & de his tribus plenè dixi in iij. c. & in pignore, & de isto pignore plenè dixi, & etiam in debito. & de isto dicam infra titu. de renun. in § condi. de. & prædicta not. Insti. qui. mod. re. contrahitur obl. per totum titulū. Verbis cōtrahitur obl. s. per interrogationem præcedentem, & responsionē statim subsequentem. Et etiam hic quæro, quæ sit stipulatio & quō fiat, & vtrum stip. facta sine causa valet? Sed retine, vt supra dixi in illo verbo, stipulanti. Item literis contrahitur obl. in eo, qui fuit confessus pecuniam habuisse ex causa mutui, quam de rei veritate non habuit oblig. tantum ciuiliter ante biennium, & adiuuatur beneficio non numeratæ pecuniæ: de qua dicam infra ti. de renun. §. excep. nō nume. pecu. Item consensu contrahitur obl. vt in venditione, & emptione. & de hac dixi per totum primum cap. Ité in locatione, & conduct. & de hac locatione dixi in secūdo capitulo. Itē de societate, & de hac societate dixi in septimo cap. in instrumento societatis. Itē mandato contrahitur obl. & de isto dixi in vij. capit. in instrumento procu. Item aliquando contrahitur oblig. purè aliquando in diē, &c.

De obligatione purè contracta. Rubr.

Dicto de trib. diuisionib. oblig. sequitur videre de quarta, quæ talis est; qui contrahitur purè facta dicam tria. Primò, quæ sit oblig. purè facta? Et certè obl. purè facta dicitur illa, in qua dies vel conditio non apponitur. Secundò, ecce exemplum: Promittis mihi dare x. vel quid aliud

&

& tu dices, promitto. Tertio, quæ sit virtus, & effectus isti obl. puræ, quia statim venit res, & statim cedit dies. i. statim quod es mihi oblig. statim venit dies. i. statim potero petere. non tamen ita statim, quod debeam ire cum sacculo paratus: imo debeo præstolari per x. dies, vt possis comodè mihi soluere: vt Insti de verb. obl. §. purè. Et ita obseruat consuetudo quando aliquis debet mihi dare aliquid, iudex dat ei terminum x. dierum: quia cõsuetudo est optima legum interpres, & est pro lege seruanda: vt Inst. de iure naturali. §. ex nõ scripto. Modo videamus de obl. in diẽ: & est obl. in diẽ in qua dies solutionis faciẽdę apponitur: vt ecce exẽplum. s. quæro tertio, quæ sit virtus & effectus? Resp. statim cedit dies. i. dicere statim est obl. & statim nõ venit dies. i. dicere, statim ab eo petere nõ possum: imo si peto ante diẽ, induciæ debent duplicari ex constit. Zenonis Impe. vt Instit. de excep. §. tẽporalis. Quid plus? tota illa dies tribui debet arbitrio soluẽtis. Et no. hic talẽ quæst. de facto. vt in præal. ti. §. in diẽ in gl. Iudex statuit ter. perẽptoriũ ad audiẽdũ sent. vtputà, vsq; ad diẽ Iouis vna partiũ nõ cõparẽte. Quęro quando debeat ferri sent. an eadẽ die statuta, an sequenti? videtur quod nõ die statuta, vt in contr. tota illa dies videtur sua, vt modo dixi: vt ff. de feriis. l. more Ro. per quã legẽ etiã si media nocte venisset, satis sufficeret: & ita patet, quod eodẽ die ferri nõ debet sent. Itẽ alia ratione: quia post parẽtẽ debet aliã partẽ absẽtẽ iudex arctare: vt ff. de iudiciis. l. post edict. & inter vnã citationẽ & aliã debet esse spatiũ decẽ dierũ, olĩ: vt ff. de iudiciis. l. per interualla. hodie triginta dierũ, vt in auth. de lit. §. omni. & sec. cõsuet. Bono. vnius diei & ita patet, quod in die perẽptorij nõ debet ferri, sed in illa die postquam edictũ est, poni debet. i. põt. Itẽ videtur ecõtra quod in die perẽptorij debeat iudicari. vt C. quando ap. nõ est necess. l. cum nõ eodẽ die. Itẽ si sit ita, quod proposuero vt certum sit eã partẽ amplius venire non posse debet iudicari in diẽ perẽptorij: vt ff. de verb. obligat. cum stipulatus sum mihi aut Proculo. §. liber homo in fine. & hæc verior. Sed tamen post vesperas, vel in vesperis debet ferri: vt in auth. de iudiciis. §. sedebunt, nec in nocte debet ferri sententia & ita paululum post excessum vesperarum iudicare potest: & ita clerici de facto ad quoddam consili-

um ita iudicauerunt. Modò videamus de obligatoi. sub. condit. & certè obli. sub condit, dicitur illa, in qua conditio apponitur: vt ecce exéplum, si Papa venerit Bo. x. aureos dare spódes? & ipse dicat, spódeo. 3. qs sit effect⁹ & virt⁹? Respondeo, statim non venit dies neq; statim non venit res. i. dicere, nec statim venit obli. nec statim. potero petere, Sed est species debiti. i. species succedit loco debiti: et ideo adueniente condi. potero petere, antè non. Sed nunquid hanc speciē ad hæredes nostros transmittimus? Respondeo sic, vt in palleg. tit. §. ex conditionali stipulat⁹ est res debiti rei. Et eā quidē specialē ad hæredes nostros trāsmittimus, si prius q̄ cōditio existat, mors nobis cōtigerit.

Oblig. sub cōdi.

De stipulationibus inutilibus. *Rubrica.*

CÆterùm no. hic est secunda pars huius tit. in qua tractatur de stipu. inutilib. & redditur 1. stip. inutilis rōe interualli magni adhibiti in stip. & dicitur magnū interuallum, quando partes diuertunt ad extraneos actus exercendo: non. a. vitiatur ratione interualli antecedentis vel naturæ. & in ista stip. requiritur interrogatio, & respōsio: hic est ꝙ mutus, & surdus non possunt facere contr. nec stipulari: quia non loquitur, & non audit: secus si esset mutaster vel surdaster. Itē furiosus non pōt stipulari: quia in stip. requiritur sensus. Itē infās: quia in stip. requiritur intellect⁹, & ipse nec sensum nec intellectum habet: quia est similis furioso, vt Inst. de inu. stip. §. pupillus. a. Item redditur stipulatio inutilis rōe absentiæ: & intelligimus de illis, qui sunt in totū absentes, qui nullo modo se exaudire possunt: secus si vnus esset intra. alter extra. hinc est ꝙ obl. absentia: vt ecce producebat contra me instr. ad iudiciū, in quo cōtinetur ꝙ in die narrato promisit ei dare cen. in Bo. & ego dicebā me, vel aduersariū meū ipsa die in tm̄ absentes fuisse, ꝙ nō potuissemus esse in hac ciuitate die conditi instr. Sed quid est hoc dicere, ꝙ per duos testes ꝓbabo contra instr. quia saltē in instr. sunt duo testes, & notarius in loco tertij, qūo censentur duo contra tres ꝓbare? distingue, aut volo probare per directum, aut per indirectum. Si verò ꝓbare volo per indirectum, tunc potero probare per duos testes excep. maiores, qui dicant, qūo fuimus absentes: vel potero probare per scripturam pub. qūo ego vel aduersarius

tius meus fuimus scripti tanquam contrahentes vel testes in aliquo instr. in alia ciuitate. Si verò volo probare per directum. potero probare per 4. vel per 5. testes, qui sint bonæ opinionis vel famæ, qui directo dicant contra instr. et magis testib. quàm instr. fides datur, secundum Azo. vt in præalleg. tit. §. item verborum obl. Itẽ inutilis est stip. rõe dissensus: vt si promitto vnũ, & tu promittis aliud: vt ecce. Promittis x. si nauis ex Asia venerit? & tu dicis, promitto p̃senti die dare, & econtrà, certè iste contr. vitiat stip. hoc verum est, si mihi non placet. Et ideo & huius euidentiã distinguo, vtrum diuersitas vitiet stip. aut diuersitas illico et incontinenti placet mihi stipulanti: & tunc valet, siue diuersitas sit in qualitate, siue in quantitate, siue in specie, siue non. Si non placet, distinguo, aut diuersitas est in qualitate, aut in quantitate, aut in specie. Si est in qualitate: vt ecce, Promittis mihi x. & ita purè stipulator, et tu dicis, Promitto, si nauis venerit ex Asia, vel econtra stip. non valet. Et hoc verum est, si id exprimas: secus si dicas simpliciter, promitto: quia videtur breuiter in eadẽ die spopondisse. Si verò diuersitas est in quantitate, videlicet, in eo q̃ cõsonamus: vt si dico, Promittis mihi x. & tu dicis, Promitto v. vel ecõtra: quia qui stipulatur in x. in v. videtur consentire. eò q̃ maiori quantitati inest minor. Si verò diuersitas est specie, & tunc aut promittitur vna species pro altera aut altera adiecta vna specie pro altera: vt ecce, Promittis equum? & tu dicis, Promitto equum & asinum: in equo valet, sed in asino adiecto non valet: & ita vtile per inutile non vitiatur. Sed quid si stipulor plures species: & tunc aut tu promittis copulatiuè, aut disiunctiuè: Si copulatiuè, vt ecce, Promittis bouem, equum, & asinum? & tu dicis promitto: certè tu teneberis ad oẽs, & non est necesse, q̃ tu repetas verba stip. quia q̃ in p̃ationib. dicuntur, in subsequẽti repetita intelliguntur, siue creduntur. Si a. ad vnã vel ad plures, ad illã, vel ad illas teneberis. Si verò stipulor disiunctiuè, vt ecce, promittis equum, vel asinum? & tunc aut dicis simpliciter, promitto, & tunc valet: in electione tua erit dare, vel volueris equum, vel asinũ: nã in alternatiuis debit. est electio, Si verò p̃mittis equum tm̃, valet: q̃ sec⁹ est in quãtitate alternatiuæ stip. nisi ad alteram respondẽ-

Stipulatio inutilis rõe dissẽsus.

do tenetur: vt ecce, promittis x. aut 5. tm̃, vel x. tm̃: quæ distinctio probatur, vt in præall. tit. Insti. §. præterea. Itẽ inutilis est stip. contracta super impossibili condit. Et dicitur impossibilis condit. cui natura est impedimento, quo minus existat: vt in præalle. titu. §. impossibilis, vt ecce, Promittis x. si cælum digito tetigero? & tu dicis ꝓmitto, non valet: quia de natura impossibile est, ꝙ possim tangere cælum. Secus si dicã, si cęlum digito non tetigero: & tu dicis ꝓmitto, certè valet: secus si esset apposita in vltima volun. vt ecce instituto P. mihi hæredem, si cælum digito tetigerit: nam institutio non vitiatur, vt Insti. de hæred. insti. §. impossibilis. nã benigniores sunt vlt. volũ. cõtr. actib. Sed distingue aliter secũdũ Az. & Io. Insti. de legatis §. fi. in gl. quia aut apponitur conditio, siue grauatio hæredi, non valet legatum. Sed apponitur impossibilis conditio legatario, valet legatũ. Item inutilis est stip. si ex causa turpi descendat, &c. vt ecce, ꝓmittis mihi decẽ, si faciam sacrilegium, vel homicidium, vel furtum? tu dicis, ꝓmitto, non valet, siue ipsum turpe veniat in stipu. princ. siue honestum. Si ex turpi causa ꝓmittis: vt ecce promittis mihi decem? & hoc est honestum, & turpe, & tunc non valet, vt Insti. de inutilibus stip. §. quod turpi. quod ex turpi causa promissum est, nunquid debeatur? Respon. non. Sed nunquid solutum rei turpis causa repetitur per condictionem ob turpẽ causam? distinguo turpitudo versatur ex parte accipientis tm̃: aut ex parte dantis tm̃, aut ex parte vtriusq;. Si ex parte recipientis tm̃, vt puta dedi tibi x. vt furtum faceres, vel vt mihi redderes rem depositam, & tunc repetitur. Si vero ex parte dantis tm̃, vt in eo, qui dedit aliquid meretrici: nam meretricium, inquantum est meretrix, est turpe: sed in eo, quod facit. s. quod repetit. pecu. non turpiter facit. & isto casu promissum non soluitur & solutum non repetitur. Si a. ex parte vtriusq;, vt est in eo, qui dedit aliquid alicui, vt hõem interficeret: & tunc est melior conditio consumentis: nam in pari conditio consumentis melior est conditio ne occupantis. vt ecce: promittis hõem interficere? si occidas, & non solui, non poteris agere contra me: & si solui, non potero agere contra te, quantumcunq; non occidas. Itẽ est inutilis ratione detractionis vel adiect. ꝙ dixi in §.

Stipulatio ex turpi causa.

Alia inutilias stipulatuũ.

Item

Item est impossibilis stip. ratione dissensus, hic repetita intelligas. Item inutilis est stip. per metum, vel per dolum: & iste §. tractat de stip. factà per metum, vel per dolum. Et primo videamus, quo metus vitiet stip. & ecce casus. Induxi vna die Ioan. ad promittendum mihi cent. per metum: certè stip. non valet, & vitiat non solùm stip. sed etiam oẽs alios contractus: & intelligemus de metu, de quo constans & fortis homo timeret: non. a. de metu, de quo meticulosus non timuisset: & si non soluit, non tenetur soluere. Sed qd si soluit, nunquid poterit repetere? distingue: aut metus adhibitus fuit in solutione, & soluit: & tunc poterit petere actione, quod metus causa: & si non soluit, datur exceptio. Item datur actio de dolo cõtra facientẽ metũ: nã ille, qui metum intulit, de dolo tenetur: certum est si tradit rẽ, poterit eã vendicare actione rei vendicationis: quia non videtur desinere possidere, eò qa ptor pollicetur illũ in integrũ restitui. & præterea quod vi & clàm metus est tãtus: nã dicit Prætor alibi, non videtur esse adeptus possessionẽ, qui est ita adeptus, vt non possit eã retinere: & loquitur iste §. de vi cõpulsiua. nã quotuplex est vis. s. expulsiua, ablatiua, inquietatiua, turbatiua, & cõpulsiua? Vis expulsiua est illa, qñ expuli aliquẽ de possessione rei suæ datur ei interdictũ, quod appellatur, vnde vi: quod est interdictũ restituendę possessionis: & etiam iste, qui expulit, incidit in pœnam legis. si quis in tantam. Ablatiua est qñ alicui abstulit rẽ suã: & datur sibi actio, vi bonorum raptorum à die rapinæ vsq; ad annum vtilem in quadruplum. & etiam in illo quadruplo cõputatur res: post verò annum datur in simplũ, habet locũ l. Si quis in tantã. Turbatiua est, vt quia ego inquietabam aliquem in possessione rei dicendo me pariter secum possidere: & datur interdictum, vti possidetis, & vtrobi. Inquietatiua est, qñ aliquis destruebat aratrum meum, datur mihi interdictum quod vi aut clam: & datur, vt aratrũ destructũ sua impensa reficiat, & cõdẽnetur ad interesse. Cõpulsiua est, de qua loquitur iste §. ex quo competunt quatuor remedia supradicta. Item dolus vitiat stip. & contractum. Circa quẽ dolũ dicã. primo, de quo dolo loquitur iste §. & quo definiatur. Secundo, de actione descendente & proficiscente ex dolo. Tertio, quid iuris, si dolus interue

Vis quotuplex est.

Tractat de materia doli.

De doli definitio.

niat in contr.4.an ei possit renuntiari. Ad 1. de quo dolo lo quitur iste §. Respondeo non de dolo bono, quē habuit Salomon in 1. sui iudicio de q. meretricis, de illo quē habuit Prin. in conflictu Ianuen. sed loquitur de dolo malo, & definitur sic: dolus est calliditas, fallacia, circunuentio ad aliquē decipiendū, fallendū, circunueniendum, fraude adhibita. Calliditas n. comittitur in tacendo. Vñ Salo. Qui dissimulat iniuriā, callidissimus est; V. G. domus mea debebat alteri seruitutē, & ego non dixi, qñ vendidi; Fallacia etiam dicitur, cùm quis ex certa scientia mendacium dicit, vt ait Aug. falsitas est falsæ vocis significatio cū intentione fallēdi: V. G. vendo domū meā, & dico ꝙ domui meæ seruitus debetur ab altera, & non est verum: circunuentio. n. ista cōmittitur arte verborum; vt ecce domus mea debebat seruitutē plurib. municipiis, & ego scripsi, qđ debebat tm̄ vni municipio, videns quasi in re sine in iure ꝙ aliis non debebat ad aliquē fallendum & circunueniendū alteri adhibita, reddendo singula singulis. Quæro 2. de act. seu except. descendente ex dolo, cui cōpetat: certè illi, cui dolus illat' est, & hæredi suo; & est in rē scripta quò ad opponentē: et datur contra illum, qui intulit dolum, & contra hæredem eius vniuersalē. Itē contra success. singularē, si eā habuit tit. lucratiuo, & aliter non. & contra illum, contra quē opponitur, & est in persona: & exceptio doli est perpetua. Sed actio cōpetit à die, à quo dicit dolū illatum esse vsq; ad biennium, & non perpetuatur lit. contest. et est specialē q. spatio biennij tollitur, si post biennium non cōsulitur illi cui dolus illatus est. Respondeo, aget actione rei vendit. quid iuris, si interueniat in contr. Ad eius euidentiā debem' scire, quod alij sunt contr. bonæ fidei, alij stricti iuris. Bonæ fidei sunt 18, vt Inst. de act. §. act. bonæ fidei. Alij dicuntur stricti iuris, vt stip. & dicuntur verè illi contr. bonæ fidei, eò ꝙ in eis bona fides requiritur, vt in aliis mala fides. Respondeo non: imò in oīb. requiritur bona fides. Sed illi dicuntur bonæ fidei, eò ꝙ in eis q̄dam veniunt de bono & æquo officio iudicis. Sed illi dicuntur stricti iuris, eò ꝙ in eis non veniunt nisi ea, q̄ strictè exigit actio. Hoc præmisso quæro, si dolus interueniat in contr. quid iuris? distingue: aut venit in contr. bonæ fidei, aut stricti iuris. Si in

Diuisio princ. cōtrac.

contr.

contr. bonæ fidei, aut dolus dedit causam cont. aut incidit in contr. Si verò dedit causam contr. ipso iure contr. nullus est, vtputà, ego non eram venditurus rem meã, & tu induxisti me ad vendendum per dolum: si non tradidi, non teneor tradere: & si tradidi, potero vendicare: quia præcessit ven. infirma, si secuta est traditio, vt sit infirmanda, & retractanda, secundum Bulga. Si verò dolus incidit in contr. bonæ fidei, valet ven. sed erit purgandus dolus act. descendente ex eo contr. etiam si vnius numi esset deceptio. Si verò dolus incidit in contr. stricti iuris, siue detur causa contr. siue incidat in contr. valet ven. Sed si ego petam, dabitur tibi exceptio doli cõtra me. Quæritur, nunquid dolo possit renuntiari? distingue: aut quis vult renuntiare dolo peracto, & tunc põt: aut futuro, & tunc non põt: illud. n. nulla pactione fieri potest, vt futurus dolus per pactum remittatur. Item inutilis est stip. ratione tertiæ personæ. In hoc §. q̃ritur, vtrum tertia persona possit in contr. deduci, eam obligando, siue ei acquirendo? Et videtur quod non: quia pacta inter alios acta debet tm̃ nocere, vel prodesse paciscentib. & non aliis. Sed ad huius euidentiã, vtrum possit deduci in contr. distingue: aut volumus deducere eã obligando: vt ecce, O P. promissis, quòd Iohan. dabit mihi x. tu dicis, promitto: certè nec iste P. tenebitur: quia promisit alienum factum, & alienũ factum pmittendo nemo reg. obligatur: nec ipse Iohan. cuius factum est promissum, tenebitur: quia de contr. alienis neminẽ obligari certissima iuris regula est. Sed q̃uo potest fieri q̃ P. teneatur? certè vno modo. s. per ista verba, facturum, & curaturum: vel quòd faciet, & curabit, vel facere, & curare: quia non factum alienum: sed suum proprium promisisse videtur: Alio modo p pœnam legitimo modo appositã. Et quod di. est, quod nemo promittendo factum alienum reg. obligatur, fallit tm̃ in certis casib. vt in cautione de iudicio sisti. Item per ista verba, habere, licere. Item in stipulatiõe de rapto. Item in stip. ædilitia vel prætoria, vt insanum esse seruum meum, vel non furem. Item in stip. rem pupilli saluam fore, vt in Instit. de inuti. stip. §. si quis alium in glo. Sed nunquid possumus deducere tertiam personam in contr. sibi acquirendo? vt ecce, O P. promittis mihi quod Iohannes dabit mihi x? hoc non valet: quia alteri stipulari vel pacisci nemo

An dolo possit renũtiari

potest, quia adinuentæ sunt stip. ad hoc, vt vnusquisq; acquirat sibi, quod sua interest. Sed nunquid potest fieri, qđ iste P. teneatur? Respondeo quod sic per pœnam legitimo modo appositam: quia vera stipulatio, & fortes princ. possunt poni 4. modis. Vno modo sic, O P. si non dabis Ioanni cen. dabis ei nōe pœnæ x. hoc non valet. 2. si non dabis ei cen. dabis mihi nōe pœnæ x. tunc valet. 3. si non dabis ei centum vel non facies factum, dabis tu mihi x. nomine pœnæ, non valet. 4. si dico per verba, vice, nomine: quia est casus, in quo possim stipulari Petro. Et quod di. est, q alteri stipulari nemo pōt, fallit in multis casib. notatis in § allegato ti. §. si quis alium. in glo. Item obedientiæ, si sit monachus, filius, vel seruus, qui stipulatur monasterio, Do. vel patri: & datur actio monasterio, patri, vel Do. Itē fallit, qñ stipulatoris interest: vt quia sit creditor, qui stipulatur creditori suo. Itē si Do. stipuletur procu. suo. Itē si pubes stipuletur curatori suo: & in istis trib. casib. datur actio stipulanti. Item qñ tutor stipulatur pupillo. Item si pater stipulatur filio suo. Item si curator stipulatur furioso. Itē si actor vel syndicus stipulatur vniuersitati. Item si proc. stipuletur Do. præsenti: & oīb. istis casib. datur actio illi, cuius nomine stipulatio facta est. Tamen videtur innuere hoc litera hic posita, quæ dicit. Si proc. Do. absen. & actio detur Do. non est tamen verum, imò datur actio proc. quam sct. tenetur cedere Do. sed quippe dicitur, respondeo ideo dicitur. Item, quia valet stip. sed actio datur proc. quam postea tenetur cedere Do. Sunt tamen certi casus in quib. datur actio Do. vt modo dixi proximè, si proc. fuit stipulatus Do. præsenti, vel super re sua absenti.

HIC INCIPIT TRACTATVS,

De *Renuntiationibus*.

DEfensiones, excep. & beneficia à legibus sunt quædam in fauorē, q̄dam in odium introducta: vnde contingit, q illæ personæ, pro quib. vel quarum occasione introducta sunt, iuuātur, ne teneātur de illis oblig. quas fecerint, verùm quamuis regtra-

tradatur, quòd licitum sit renuntiare his, quæ pro se intro ducta sunt. Aliquæ tamen sunt defensiones, excep. & beneficia, quib. renuntiari non potest: & si renuntiatur, renuntiatio non impedit, quominus ipsa beneficia, & excep. opponi possunt. Aliquæ verò sunt, quib. renuntiari potest, et renuntiatio facta tenet: & illæ personæ, quæ ante renunt. per ipsa beneficia iuuabantur, renun. facta, postea non iuuantur. Aliquæ sunt quib. quo ad quid renuntiari potest, & quo ad quid non. Est enim de singulis videndum: & primò de illis, quibus renuntiari non potest.

Quibus beneficiis renuntiari non potest.

BEneficium Macedo. senatusc. competit filiofa. qui pecuniam mutuo accepit sine patris voluntate: & non solũ competit ei interim, dum est in potestate patris. Verùm etiam postquàm factus est sui iuris: & etiam competit heredi ipsius filiifa. & eius fideiussori: & huic beneficio, quod introdu. est in odium fœneratorum, renuntiari non põt. Beneficium restit. in integrum competit minorib. toto tempore minoris ætatis: & etiam, eo finito infra quadriẽniũ continuum, si in minori ætate decepti fuerint eorum facilitate, vel aduersarii calliditate: & huic beneficio non potest renuntiari, quia eo ipso deciperetur, si renuntiaret minor. Beneficium, vt quis condemnetur inquantum facere potest, & non vltrà. i. habita ratione ne egeat, competit marito, & eius patri, qñ conuenitur ab vxore & competit vxori, et eius patri. qñ conuenitur à viro. Itẽ competit patrono, qñ conuenitur à liberto. Itẽ competit socio, qñ conuenitur à socio. Itẽ competit patri, qñ conuenitur à filio, vel à filia: & huic beneficio non põt renun. Beneficium quoddã est, ꝙ dicit, ne liber homo ob æs alienũ obligetur. i. pignoretur: & tunc beneficio renuntiari non põt: quia hæc renuntiatio esset dãnosa, & contraria libertati. Beneficiũ seu priuil. fori ꝙ cõpetit forẽsi, dicit, ꝙ reus debet cõueniri sub iudice: quia actor forũ rei sequitur, & nõ reus forũ actoris, nisi in q̃busdã casib. & huic priui. fori solo pacto nõ renũtiatur; Sed ad hoc, vt reus possit etiã alibi q̃ in suó foro conueniri, ꝑmittet solut. facere, vbicunque fuerit petitum ab eo: quia ibi tenetur solutionem facere, vbi conuenit. Beneficium seu priuilegium fori quod

cõpetit clericis, dicit, quod clericus de iure cõi subiectus sit iudici seculari, per priuil. tñ põt declinare, & dicere, quod velit tm̃ corã suo episcopo conueniri: & huic beneficio de iure canonico nõ renuntiatur: quia est introdu. in fauorem totius cleri, & non alicuius clerici singularis. Exceptio nõ numeratę pecunię, siue non traditæ, vel redditæ rei, aliqñ cõpetit infra duos an. aliqñ infra 30. dies, aliqñ infra vnũ annũ, aliqñ infra tres menses. Ecce. n. debitor, qui confitetur se mutuo pec. accepisse, quã non recepit, põt opponere excep. non numeratæ pec. infra duos an. à die confess. &c. Creditor verò, qui confessus est sub spe futuræ numerationis creditum accepisse à debitore, habet excep. non solutę pecuniæ, infra 30. dies. Maritus. n. qui confessus fuit sub spe futuræ numerationis dotẽ accepisse, habet excep. non numeratæ dotis, quæ est opponenda infra an post solutum matrim. & hoc, si matri. durauit minus duob. annis: vel est opponenda infra tres menses, si matri. durauit plus duobus annis, sed minus decennio. Et pdi. except. non põt renuntiari: & si renuntiatio non impedit, quominus infra di. tpa opponi possit. Veruntñ in hoc pdest renun. quia si non esset facta renuntiatio, debeat probare aduersarius confitentis se pecuniam ipsam soluisse. Et postquã facta est renuntiatio: incumbit confitenti, & renuntianti probare pec. non esse solutam. Et ita renuntiatio conuertit onus probat. in renuntiantem. Lex illa rub. & nigri tit. Codicis, Ne fideiuss. vel mandatores dotium dentur, prohibet fideiuss. dari pro dote restituenda in euentu restituendæ dotis. Vñ licet quãdo faciant in huiusmodi instr. fideiuss. renuntiare rubro & nigro tit. Codicis. Ne fideiuss. vel mandatores dotium dẽtur, ipsa tñ renun. non valet: quia talẽ fideiuss. dari prohibetur à lege: & illud, quod fit contra legẽ, pro infecto debet haberi. Sed hoc viso, videamus de beneficiis illis, quib. renun. põt, & quorũ renũ. impeditur, ne ipsa beneficia opponere possit.

Exceptio nõ numeratæ pecuniæ.

Quibus beneficijs potest renũtiari.

EST quoddam beneficium, quod vocatur noua constitutio, de plurib. reis debendi. i. de plurib. debitoribus: quæ constitutio dicit, quòd si plures fuerint rei debendi, h. e. plures debitores. Dicitur. n. reus à re, quam debet.

Omnes,

Omnes,qui sunt idonei ad soluendum,habent beneficiũ diuisionis:quia potest dicere vnusquisq;,quod pro sua parte tm̃ tenetur. Sed ad hoc,vt vnusquisq; teneatur insolidũ, duo necess.sunt,s.quod promittant, & se obligent insolidum,&renuntient di.beneficio,s.beneficio nouæ consti. & de plurib.reis debendi. Epistola diui Adriani est quædã lex,cuius beneficium cõpetit plurib.fideiuss. Et dicit,quod si plures fideiuss.sint idonei ad soluendum, debeat vnusquisq; conueniri pro parte sibi contingẽte.i.pro rata. Sed ad hoc vt vnusquisq; teneatur insolidum,renuntiet beneficio epistolę diui Adriani. Est quoddam beneficium nouę constit. quod competit soli fideiussori, seu fideiuss. quod quidem dicit,quod si princip. & fideiussor ambo, videlicet,sint idonei ad soluendum,debet 1.conueniri principalis,quam fideiussor.Sed ad hoc vt fideiussor possit, quandocunq; voluerit creditor,conueniri,renuntiet beneficio nouæ consti.de fideiuss.Et no.quod quandocunq; tres vel plures princi.principaliter,&insolidum se obligant,habẽt locum ibi omnes prædi.tres renun.&debet poni h.modo: Renunt.nouarum constit.& epistolæ diui Adriani beneficio:vnusquisq;.n.intercedit pro altero.quando se obligat vltra partem sibi contingentem. Condi. indebiti dicit, quod si aliquis indebitè soluit:vt quia non tenebatur soluere,potest illud repetere:& huius condict. beneficio bene renuntiatur.Condi.sine causa dicit,quod si aliquis ab initio obligatus est sine causa,vel ex iniusta causa, non tenetur:et huic beneficio potest renuntiari, nisi fieret propter dolum.Exceptio doli mali est, quod aliquis dicat se dolo,vel calliditate alicuius inductum esse:&huic excep. ob dolum præteritum potest renuntiari. Est beneficium fori,ꝙ cõpetit scholarib.Scholaris.n.qBo.moratur,subiectus est iudici Bo.de iure cõi,eò quòd Bo. habitat:sed per priuil.potest recusare, & dicere quod velit coram suo D. conueniri;& huic beneficio potest renuntiari. Est beneficium,quod dicitur condictionis incertum,quæ habet locum,quando aliquis institutus hæres rogatus est hæreditatem,vel certam partem alteri restituere:vel quando aliquis institutus est hæres, & si ipse decesserit sine liberis, substitutus est ei alius:qui substitutus habet ius in ipsi hæ-

reditate, eò quòd adueniente conditione, debet in eum venire hæreditas. Et hoc tale fideicommissum dicitur incertum condict. quia incertum est an ipse institutus decedat sine liberis, & huic condict. potest substitutus renuntiare. Beneficium iuris hypothecarum competit vxori de bonis viri: quia omnia bona mariti tacitè sunt obligata vxori pro dotibus suis: & huic beneficio potest vxor renuntiare, & viro, & contrahentibus. Si tamen certificetur mulier, quòd illud beneficium competit sibi: & dicatur ei expressum: quid in eo continetur. Debet mulier semper certificari de iure suo: quia licitum est mulierib. ignorare iura. Itē prædi. beneficium iuris hypothecarum competit creditori, si bona debitoris sui sunt expressè vel tacitè obligata: & huic beneficio potest creditor renuntiare. Beneficiū Velleiani senat. competit mulierib. intercedentib. seu se obligantib. pro alio. Et dicit illud beneficium, quod si mulier fideiubet, vel pro alio se obligat, non tenetur regu. et huic beneficio potest renuntiare, si de eo certificetur mulier. Et nota etiam quod quando mater recipit tutelam filij, vel aliam tutelam nepotis, debet renuntiare secundis nuptiis, & beneficio Velleiani senatus. Cæterùm videndum est de illis beneficiis, quibus quo ad quid renuntiari potest, & quo ad quid non.

Quibus beneficijs quo ad quid potest renuntiari, & quo ad quid non.

EST quoddam beneficium redhibitoriæ, quod competit illi, qui ignorans emit rem morbosam, vel vitiosam. Ex hoc enim beneficio emptor potest agere contra venditorem, vt reddat sibi pretium, & accipiat rem: et hæc redhibitoria competit infrà 6. menses. Itē est aliud beneficium, quod appellatur quanto minoris, quod dicit, ꝙ si aliqs emit animal, vel rē vitiosam, quam nesciebat vitiosam esse, potest agere contra venditorē petendo illam partem pretij reddi sibi, q̄ non dedisset, si sciuisset illud animal adeò vitiosum: & hoc beneficium cōpetit infra vnū annum. Et beneficio prædi. act. potest emptor renuntiare: & renuntiatio prodest, si venditor rei morbum illum vel vitium ignorabat: si a. sciuit, & illud subticuit, nec emptorem

rem certificauit, rõe doli non valet renun. prædict. act. Est quoddam beneficium, ne quis vocetur in ius dieb. feriatis aliquando tamen contingit, quòd potest renunt. feriis, & dieb. feriatis, & aliquando non. Nam si dies feriati sunt rõe messium, & vindemiarum, vel voluntate litigantium, põt ipsis feriis renuntiari. Sed si sint feriati in honorẽ Dei, vt dies Paschæ, & Natalis Do. & Circuncisionis, & dies Dominici, non potest renun. quia pacto priuatorum reuerentia diuini Numinis remitti non potest. Et hæc de renunt. di. sufficiant. Igitur viso de contract. & contractuum partib. & diuisionibus, superest de pactis videre.

INCIPIT TRACTATVS,

De renuntiationibus.

QVantum ad istam Ru. habemus videre quid sit renun. definiendo: & dico quòd renuntiatio est iuris beneficij auxilij à lege permissi vel sibi cõpetentis remissio.

PRÆSENS tit. continuatur ad superiora ista forma: Nos suprà vidimus in pcedẽti tit. §. finali, qͦ stip. redduntur inutiles multis de causis. Sed qa nedũ modis suprà di. stip. redduntur inutiles, sed etiã qñq; redduntur inutiles, nisi renun. apponantur, meritò hic de renunt. subinfertur. Hoc apertè ponit rubr. cùm dicit, de renu. &c. Ad euidentiã istius tit. Iste tit. in 4. partes diuiditur princ. Nam in prima parte ponit quoddã pambulum gñale ad totũ tit. In 2. parte q̃dã beneficia, qb. renuntiari non potest. In 3. parte ponuntur q̃dã beneficia, quib. renuntiari potest: & si renuntiatur, renun. facta valet. In 4. parte ponuntur quædã beneficia, quib. renun. potest quo ad quid renuntiari non potest, s. pro parte sic, & pro parte non. Prima pars incipit ibi in prin. tit. & durat vsq; ad §. Macedo. beneficium. Ibi pars secunda, & durat vsq; ad §. sed hoc viso. Ibi pars tertia, & durat vsque ad §. cæterùm videndum est. Ibi pars quarta & vltima, & durat vsque ad finem tituli. Vnde videamus ergo ad

primam partẽ, q̃ incipit defensiones, &c. Ad euidentiã isti primæ partis volo videre quid est defendere definiendo, et quid exceptio definiendo, et quotuplex exceptio diuidendo, & quid est beneficium. 2. volo videre vnam diuisionẽ beneficiorum. Ad 1. quid sit defendere? & dico quod defendere est vicem domini subire, vel facere id, quod Do. in ꝓpria lite faceret. Sed videamus, quid est exceptio? dico q̃d est duplex, s. exceptio iuris, & exceptio facti. Sed quid est exceptio iuris? dico ꝙ est act. exclusio. Sed quid exceptio facti? dico quod est defensio rei contra intentionẽ princi. actoris. Sed de istis except. nihil ad p̃sens, q̃m in 9. cap. de iudiciis ibi ad plenum dicitur, in rubr. de excep. Sed quid est beneficium? certè beneficium est, quod in alterius fauorem vel odium introdu. est. Et per hoc possumus notare, quod beneficium aut introducitur in fauorem, vt nunc patebit in secunda parte nostri tit. aut introducitur in odiũ, vt patebit in tertia parte nostri tit. Modò videamus diuisionem beneficiorum, q̃ talis est: Beneficiorum aliqua sunt introducta in odium tm̃, alia in fauorem tm̃, aliqua in odium & in fauorẽ simul. Sed 1. videamus de his, quæ sunt in odium tm̃. Et 1. benefi. est Macedon. Circa quod dicam. 1. à quib. fuit introductum, & quare sic appellatur. 2. quib. competat. 3. quid dicat. 4. quot sunt necessaria. 5. ex quib. causis cessat. 6. an ei possit renuntiari. Ad 1. certè fuit introductum à Senatorib. vrbis Romæ, qui erant cen. numero: & prouidebant vrbi Romæ, & fecerunt legem in odium Macedonis. Et dixerunt, quòd filii fa. non teneantur de pecunia mutuata. 2. quib. competat? Resp. filiis pecuniam mutuo accipientib. sine consensu patris, interim dum in potestate sunt. Itẽ competit hæredib. & fideiuss. suis: quia eadem defensione defenditur fideiussor, qua defenduntur princip. 3. dicit, quod si filiusf. accipit pecu. mutuo sine cõsensu patris interim, dum est in potestate, quòd non teneatur. 4. quot sunt necess. vt competat? certè 5. 1. quod sit filiusfa, 2. quod accepit pecuniam mutuo. 3. quod accipiat ex causa mutui. 4. quod accipiat sine consensu. 5. videamus quib. ex causis cesset? certè omnibus causis, quibus competit, à contrario sensu cessat. Sextò, potéstne renuntiari

Defendere quid est

tiari

tiari huic beneficio? certè non: quia est odiosum.

De beneficio restitutionis in integrum, & quibus competit. Rubr.

Beneficium restit. in integrum, circa quod dicam. 1. quibus competat. 2. quid dicat. 3. an ei possit renuntiari. 4. formabo aliquas quæst. Ad 1. quib. competit? Resp. minori læso vel decepto sui simplicitate, vel decepto sui aduersarij calliditate Item competit fideiussori, et hæredib. 2. dicit quod si minor contrahit, et est deceptus, potest petere restit. pro tempore suæ minoris ætatis: et ea finita vsque ad quadriennium, vt diximus in tit. de inutilib. contractib. ratione personarum, in §. veruntamen. 3. an ei possit renuntiari? Resp. non quia eo ipso iure videtur decept⁹: sed nunquid potest remittere per pactum, quod non petat restit. Respon. quod non: sed illud, quod deberet reduci, in pactum vel remitti, debet reduci in formam sacram. quia forma sacra. ad tria operatur, vt dixi in instru. vend. factę à minore. 4. quæritur, si iudex pronuntiauit aliquem minorem restitui debere, et ipse non vult vti restitu. nunquid cogitur? certè non: quia quod in eius fauorem introductum est, in eius læsionem, vel incommodum torqueri non debet. Sed quid si denegata fuit ei restitutio per sententiam, nunquid iteratò sibi denegatur? Resp. sic. Sed quid debebit facere minor? Resp. debebit appellare à sen. Et ideò, vtrum minor possit restitui aduersus sent. distingue: aut petit restit. aduersus sent. & tunc non potest, nisi vellet allegare alleg. quas omisit. Si verò vult petere restit. vt infra tempus appellandi petere potest restitu. Sed quid si semel fuit concessa? ad huc conceditur: V. G. quidam minor fuit ab aliquo hæres institutus, ipse adiuit hæreditatem, posteà petit restit. vt non adiret: & fuit ei concessa officio iudicis, posteà vult petere, vt adeat: certè conceditur, nisi in casu, vtputà filius meus infans fuit hæres ab aliquo institutus: ego adiui hæreditatem nomine suo, quod facere possum: ipso facto pubere adiuit hæreditatem, posteà petit restitutionem, vt non adeat: certè non debet concedi, licet dicatur, Restitutio semel concessa, iterum concedatur: quod hic esset vituperium patri.

De beneficio, vt quis condemnetur, &c. *Rubrica.*

BEneficium vt quis condemnetur inquantum facere potest. Istud est aliud beneficium in odium introductum. Ad cuius euidentiam 4. sunt videnda. Primò, vtrum debitor possit conueniri à creditore: & si potest, an in totum, an pro parte, dando regulam quandam. 2. videre casus exceptuatos à regula, dicendo. Quibus competit istud beneficium, contra quos, & ad quid. 3. qualiter sunt intelligenda illa verba, ne egeat. 4. & vlt. an huic beneficio possit renuntiari. Ad 1. s. an creditor possit conuenire debitorem suum in totum, an in quantum facere potest, dando regulam? & dico quod creditor potest conuenire debitorem suum in totum, & non in quantum facere potest: & ratio est, quia inopia debitoris non debet obesse creditori, & regula talis est, quod creditor potest debitorem suum conuenire, et ipsum facere detrudi in carceres, nisi coram iudice more solito cedat bonis. Ad 2. prin. memb. s. videre casus exceptuatos à regula, in quib. creditor non potest conuenire debitorem suum, nisi inquantum facere potest, dicendo, quib. competit, contra quos, & ad quid: et dico, quod competit vxori contra maritum: nam si vxor mutuauit marito cen. et ipse non potest reddere nisi 50. ipsa non potest maritum conuenire vltra illa 50. & ratio est: quia vxor non debet illum videre mendicare, quem super pectus habet tolerare. Competit marito contra vxorem & patrem vxoris, & contra omnem personam dantem dotem nomine vxoris: & quod dico de dote, intelligitur de alio contr. Sed quid de hæredibus? distinguo: aut hæredes sunt extranei, & tunc eis non competit istud beneficium, quia est beneficium personale: & beneficia personalia non extenduntur ad extraneos, vt Inst. de iu. na. gen. & ciui. §. plebiscitū: aut sunt hæredes sui, s. descendentes, & non refert vtrum sint nati de eodem patre, & matre simul: vel de eodem patre solùm, & tunc istud beneficium datur istis hæredibus, non vt hæredibus, sed tanquam descendentibus. Et h. e. verum, quando mulier agit act. pro dote, vel alia act. præterquàm quando agitur nomine legati: quia tunc ipsi hæredes tenentur soluere in totum, nec possunt tale beneficiū allegare,

allegare, nec de tali legato defalcari, vt Inst. de legatis. §. sed si vxori. Competit etiam istud beneficium patri contra filium, & filo contra patrem: nam filius vult conuenire patrẽ, & econtra, vltrà quàm facere potest: dico, quod non potest, nec econtra. Et ratio est; quia si filius careret alimẽtis, pater tenetur eum alere: & si pater careret alimentis, illud idem facere tenetur filius. Et intelligas de filio, vel filia, emancipato vel emancipata, non.a. de eo, qui est in potestate ipsius patris: quia inter talem filium & patrem non nascitur obligatio. Et rõ est: quia vna & eadem persona patris & filij p̃sumitur de iure ciuili. Competit etiam libero contra patronum, & patrono contra liberum, vt non debeant se adinuicẽ conuenire, nisi inquantum facere possunt pp rõem superius allegatam de parte & filio, s. quod si filius careret alimentis, pater ipsum alere tenetur, & econtrà: ita intelligas de patronó & liberto. Competit etiã istud beneficium vni socio contra alium socium ex causa societatis, non.a. ex alia causa: vt si sunt duo socij vel plures, & vnus ex causa societatis mutuauit ei centum, vel alio modo contraxit, causa supradi. non possunt se adinuicem conuenire, nisi in quantum facere possunt. Et ratio est: qa societas obtinet vim fraternitatis. Sed quid de fratrib. nunquid fratres possunt istud beneficium insimúl allegare? certè non. Sed posses tu dicere: Tu dicis, quod societas obtinet vim fraternitatis. Istud beneficium cõpetit vni fratri contra alium, qmdm vni socio contra alium socium. dico quod istud, quod tu dicis esset verum, si beneficium daretur rõe personæ. Sed istud beneficiũ datur solùm rõe cõtr. ergo fratrib. non cõpetit istud beneficium: & ista rõe denegatur multis personis: quib. videbatur esse dandum. Nunc qro, vtrum success. sociorum de eadẽ societate detur istud beneficium? & dico ꝙ sic: quod secus esset in hæredib. quia in hæredib. non datur beneficium istud, sicut in hæredibus cæterorum, nisi in vno casu, s. in hæredib. mariti contra vxorem. Ad 3. princ. memb. videlicet, qualiter sunt intelligenda illa verba textus, habita ratione ne egeat? & dico quòd hoc relinquitur iudicis arbitrio: nam iudex habet qualitatem inspicere personarum, & industriam et eorum bona, et facultates, vt in hoc exemplo:

Quidam nobilis contraxit matrimonium cum quadam rustica: quia ille nobilis nihil habebat, illa rustica dedit ei magnas dotes, s. duo milia, vel plus, vel minus secundū φ potuit; modo ille nobilis moritur, & remanserūt filij ex illa vxore: modo accidit ipsa nolens stare frustra, vult ad secundas nupt. cōuolare, & petit dotes suas totas: etsi haberet dotes suas totas, nihil filiis suis remaneret: modo debet cōsiderari, videlicet, φ hæredes sunt: & si sunt tres, vel plures, vel pauciores, & si habēt artē vel nō, & habēt tria milia modo iudex, habet inspicere, si isti hæredes darēt duo milia matri suæ vtrum possent se sustētare de vno solo miliari? & dicendum est quod non: & tunc ꝑsumo, nesciant artem: quia si scirent artē, bene possent se sustentare. & tunc dat eis miliare, vt possint sustentare personas suas: tñ prædi. ꝑsonæ, qñ venirent ad pinguiorem fortunam, s. ad statum, in quo possent soluere, tenentur soluere. Ad quart. & vltimum memb. principa. vtrum huic beneficio possit renuntiari? & dico quod non. Et si renuntietur, dico quod renuntiatio nō valet, nec tenet: quia esset contra bonos mores. Sed posset aliquis quærere, ego video tota die contrarium: nam qñ sunt socij, qui contrahunt adinuicem, ipsi renuntiant tali beneficio, ergo possunt huic beneficio renuntiare solo modo. nam qñq; istud beneficium est introductum ratione contractus, vt in societate: nam ibi non datur ratione personarum, sed ratione contractus: & tunc argumentum tuum valet: quia talis renuntiatio fieri potest. Quandoq; istud beneficium non datur ratione cōtractus, sed ratione personarum, vt in patre & filio, in aliis casibus supradictis, & tunc huic beneficio renuntiari non potest. Et hæc de isto beneficio dicta sufficiant.

De beneficio, ne liber homo ob certitudinem, obligetur & vtrum liber possit alienari. Rub.

BEneficium, ne liber homo, &c. Quæritur, nūquid liber homo posit alienari? certè non: quia hoc esset contra bonos mores, nisi in duobus casib. in quibus permittitur alienari, si interueniant illa quinq;, quæ debent interuenire de iure ciuili. Secundus, vt si pater vellet alienare filium propter necessitatem famis.

De

De beneficio fori quod competit forensibus. **Rubr.**

Beneficium fori, quod competit forensib. Ad euidentiã huius §. volo quærere quinq;. Primo, quot modis accipiatur forum in iure, & quid est forum secundum modum nostrum acceptum, & quare appellatur forũ, & qũo in loco nostro accipiatur, siue in casu nostro. Secũdo, qñ habet locum illud beneficium fori, quib. competit, contra quos, & ad quid, quandam iuris regulam exhibendo. Tertio, videre casus exceptuatos à regula. Quarto, an huic beneficio possit renuntiari. Quinto videre vnum bonum consilium. Ad primũ princ. membrum. s. quot modis accipiatur forum in iure? & dico quod sumitur multis modis qñq; sumitur pro foro, in quo venduntur animalia. Secundo, forum dicitur locus, in quo lites agitantur: & tunc sic definitur. Forum excercendarum litium locus: & dicitur forum, à fando: quia diuersi ibi diuersa loquuntur? aliqui enim loquuntur in agendo, aliqui in defendendo, & sic de cæteris actib. iudicialib. Tertio modo sumitur forum pro bursa, & etiam forulus: vnde quidam versiculus grammaticalis dicit, Marsupium forulus, &c. & istis tribus modis non accipitur hic forum. Quarto modo sumitur forum ꝑ iurisd. vt iste est de iurisdictione Bono. & isto modo accipitur forum in loco nostro. Sed qũo põt quis esse de iurisd. alterius? certè potest esse trib. modis. Vno modo ratione originis propriæ vel paternæ: vt quia ego vel pater meus sum natus in Bono: ideo sum de iurisdictione Bon. Secũdo modo quis fit de iurisd. alterius ratione domicilij, vt qñ ego habito in aliqua ciuitate, & tũc ratione habitationis & domicilij efficior illius iurisdictionis. Tertio modo ratione fortunarum: vt qñ est quis in Bono. mercator, & efficitur diues, tunc efficitur de iurisdi. Bono. propter illius diuitias. Qui modi infra melius apparebunt, qñ prouerbialiter dicitur. Vbi est thesaurus, ibi est cor tuum. Ad secundum princ. memb. s. qñ habet locum beneficium fori, quib. cõpetit, contra quos, & ad quid dando quandam regulam? & dico quod istud beneficium habet locum, qñ forensis non conuenitur sub suo iudice: vt quia J Bonon. vult conuenire Floren. sub iudice 20. modo istud beneficium habet locum, vt dicat Florentinus, volo conueniri sub iudice Flo-

Forum quot modis accipiatur

ren. Sed quib. competit? certè competit cuilibet forensi, qui vult conueniri sub suo iudice, & conuenitur sub alio. Competit eius fideius. si dedit: & etiam vero creditori. Sed contra quos competit? certè competit contra illum, qui ipsum conuenit forensem sub suo non iudice: & competit etiam contra suos hæredes, & generaliter contra oēs alios volentes conuenire forensem non sub suo iudice. Sed ad quid competit istud beneficium? certe competit solùm ne forensis posit sub non suo iudice conueniri. Quia actor debet sequi forum rei, non. a. reus forum actoris: quo. a. quis sit de iurisdi. alteris, dixi suprà in primo pũcto istius §. Ad tertium princ. s. videre casus exceptuatos à regula, in quibus reus sequitur solum actoris contra regulam supradictam. Primus casus est ratione contractus. i. vbi quis cõtraxit. Sed aliqui exponunt istud verbum, contraxit, isto modo, & melius: nam dicit, contractus. i. mercationis; nã quando quis habet stationem, in qua facit mercationem: si tunc contrahit, oligatur ratione contractus, sed ad obseruandam primam exceptionem, s. vbi quis contraxit. Sic distingue, aut iste, qui contraxit est aduena: vt quia hodie stat in ista ciuitate, & cras in alia: & tunc ipse potest conueniri, vbi contraxit: quia durissimum esset mercatorib. tot locis posse conueniri, quot quis iter facit, aut nauigat. Aut non est forensis: vt quia stat in ciuitate mea, & habitat, & tunc dico quòd potest conueniri. Secundus casus est ratione quasi contractus: & datur exemplum in tutore & curatore: nam tutor & curator tenetur reddere rationem administrationis suæ: vt Instit. de tuto. & curat. §. fin. nam isto casu potest allegare beneficium fori, quod debebat sub alio iudice conueniri, qui dedit ei autho. gerendi negotia pupilli, vel adulti. Tertius casus est in delicto: nam si quis Florentinus, vel alius aduena, deliquid interficiendo, vel vulnerando, vel furando, vel malum aliud faciendo, tunc in illo loco vbi deliquid, puniatur: nec potest allegare beneficium fori, quod cõpetit forensib. dicendo quod velit sub suo iudice conueniri. Quartus casus est ratione quasi delicti: & datur exemplum in interdicto de eiectis vel effusis: nam aliquis deicit aliquid de domo sua, quod alteri nocuit, debet conueniri sub illo iudice, sub quo quasi deliquit:

&

& non est audiendus si vellet allegare beneficiũ fori. quintus casus est ratione matrimonij: nam si mulier Florentina contrahit matrimonium cum aliquo Bono. illa vxor est de iurisdictione mariti: nam vxor sequitur forum mariti, non autem maritus forum vxoris, vt quotidie videre possumus per exempla. Nam si aliqua Comitissa accepit aliquẽ hominem ignobilem, statim amittit nomen Comitissæ. Quod secus est econtra. nam si aliquis Comes acciperet aliquam ignobilem, statim Comitissa appellatur ergo si aliquis conueniret talem mulierem, & vellet allegare beneficium fori, non esset audienda. Sextus casus est ratione cõmunis patriæ: nam debitor & creditor erunt ambo in ciuitate Romana, & creditor vult conuenire debitorem suum in ciuitate Romana, & ipsa allegat beneficium fori, vt conueniatur sub suo iudice: modo non potest tale beneficium allegare ratione communis patriæ, quia Roma est omnib. communis patria: sed bene posset ita allegare beneficium creditor, sicut debitor. Septimus casus ratione destinatæ solutionis: vt quia dixit debitor, Promitto tibi soluere istã pecu. in ciuitate Mediolani: modo volo ipsum conuenire in ciuitate Mediolani, & ipse allegat beneficium fori, ꝙ vult sub suo iudice conueniri: modo non est audiendus, eo quod promisit solutionem facere in illo loco. Octauus casus est ratione personæ: & datur exemplum in scholari, & muliere, & milite, & clerico. Nam scholaris debet conueniri sub doctore, vel sub rectore suo: et si vellet beneficium fori allegare, dicens, quod vult se sub suo iudice cõueniri: quia forensis, non est audiendus. Idem dico de milite: nam miles debet coram magistro militum conueniri, quod hodie non est in vsu: nam si quis conueniret militẽ corã magistro militum, & ille allegaret beneficium fori. dicens ꝙ vellet corã suo iudice conueniri, tunc nõ est audiendus. Et idem dico de clerico: nam si aliquis conuenit clericum sub suo Episc. & ipse allegaret beneficium fori, quod velit conueniri sub suo iudice: qa forensis, non est audiendus. multi n. sunt casus, in quib. reus sequitur forum actoris: sed eos causa breuitatis omitto, quoniã ipsos habes in nono cap. de iudiciis. sub Rub. quẽ iudicem actor adire debet. & ibi ad plenum. Ad quartum prin. membrum, s. an huic bene-

ficio possit renuntiari? & dico ꝙ non: & ratio est: quia consensus priuatorum non tribuit iurisdi. nam iniquū esset ꝙ vna priuata persona tribueret iurisdi. alicui: quod esse nō debet. Sed qui possunt dare iurisdi. & qui non, habes in no. cap. summę nostræ. sub Rubri. qui possunt, & qui non possunt iudices esse: & ibi ad plenum. Ad quintum & vltimum princ. membrum, s. videas vnum consilium: & consilium est tale, ꝙ debemus solutionē nobis facere pmittere specialiter in quibusdā locis, & postmodū generaliter omni loco: quia non est nouum apud Bulgarum, vt aliquib. specialiter numeratis, subsequatur clausula gene. vt in hoc exemplo: Et promisit mihi dictā pecu. in ciuitate Imolæ, & Fauentiæ, Mutinæ, Ferariæ, & in omni loco, terra, & mercato, in quib. creditor petierit ab eodem: nam per talem promissionē specialem & gene. ipse debitor tenetur soluere vbiq; locorum, in quib. creditor peteret quod secus est, si debitor pmitteret tm̄ generaliter: qa tunc, non obstante tali generalitate, posset allegare benificiū fori. Et per hoc consilium possumus notare, quod id, quod non pōt fieri directo, pōt fieri per obliquum: vt Instit. de dona. §. fin. tn̄ huic beneficio renuntiari non pōt directo, sed per quoddā obliquum renuntiatur in psenti consilio & hæc de isto beneficio dicta sufficiant.

De beneficio fori, quod competit clericis. Rubrica.

BEneficium seu priuil. fori, quod competit clericis. Ad euidentiam istius §. volo quærere duo. Primo, qn̄ habet locum istud priuileg. fori competens clericis. quib. competit, contra quos, & ad quid formando aliquas quæst. Secundo, an huic beneficio possit renuntiari. Ad cuiꝰ euidentiam volo quærere, qn̄ habet locum istud beneficium fori, quod competit clericis? & dico quod habet locum, qn̄ clericus, vel alter pro eo, conuenitur à creditore suo, vel ab alio pro creditore sub iudice seculari. Sed quib. competit? certè competit oīb. clericis, etiam in minorib. ordinibus constitutis, & eorum necessariis creditorib. & etiam procuratorib. si procu. vellent se defendere: etiam competit eorum fideiuss. si fideiussores dederunt. Sed contra quos competit? certè contra creditores trahentes debitores clericos

non

non sub suo iudice. Etiam competit contra eorum hæredes, & contra procura. eorum, si procura. agere volunt. Sed ad quid competit? certè ad vnum solùm, s. vt clerici conueniantur sub suo iudice spirituali, non .a. sub iudice seculari. Exépla omisi: quia satis clarè & breuiter poni possunt. Modò volo formare aliquas q. quarum prima talis est: Ponamus quòd clericus fuit citatus à iudice seculari, & quod dico de isto, ita intelligamus de aliis. Quæritur vtrum corā isto iudice debet cōparere? & aliqui ignorantes dicunt quod non; quia ipse iudex non posset sibi clerico nocere, ex quo non tenetur litigare corā eo. Sed dicatis, & melius, quod cōpetere debet: rō est, ne videatur contemnere iudicē: aliàs, si non compareret, iudex procederet contra eum, tanquam contra contumacē. Secunda q̄stio talis est. Quæritur, si iudex facit clericum conuenire, non obstante beneficio clericorum iudex processit contra eū, q̄ pœna imponitur iudici, vel creditori? dico ꝙ olim creditor cadebat à iure suo, tū hodie actor cadit à iure suo, et iudex repellitur ab officio iudicandi, & efficitur infamis, et eius iudicatum non tenet. Tertia q̄stio talis est; quæritur, si ipse clericus spontè stetit in iudicio coram iudice seculari, vel non fuit recordatus allegare beneficium suum qd iuris? & dico ꝙ si esset lata sent. non valet: quia ipsa sen. ipso iure videtur nulla: tū creditor adhuc de nouo poterit agere contra illum clericum, ex quo t. non allegauit beneficium. Quarta q̄stio talis est. Ponamus ꝙ iudex secularis aget contra clericum in iudicio criminali; vt quia ille clericus interfecit hōem, vel vulnerauit, vel furatus fuit: modò dico, quod iudex secularis pōt ꝓcedere contra eum clericum, ipsum condemnans ad perpetuos carceres, s. ad panē & ad aquam, vel pœnam aliam imponendo, quod sec⁹ esset in crimine hæresis: nam potest iudex secularis contra clericū procedere, ipsum condēnando ad ignē: Postea mittendus est ad Episcopū, & Episcopus habet ipsum degradari. i. remouere à sacris ordinib. & ipso degradato, eum remittat ad iudicē secularē, igni illum clericū traditurum: Et rō est, quia istud crimen post mortē intētatur. Ad 2. pri. memb. s. an huic beneficio possit renuntiari? & dico quòd non: quia istud beneficium est introdu. in fauorem totius

cleri,& non alicuius clerici singularis: & si posset renuntiari. tunc minor præiudicaret maiori: quod esse non debet. Nam vnus clericus minor præiudicaret suo Episc. quod esse non debet. Et hæc de isto beneficio dicta sufficiant.

De beneficio exceptionis non numeratæ pecuniæ. Rub.

EXceptio non numeratæ, siue non traditæ, vel non redditæ rei, &c. In hoc beneficio examinatur tria beneficia s. beneficium exceptionis numeratæ pecu. Circa quod dicam primo, quib. competit. Secundo, quid dicat. Tertio, infra quantum tẽpus competit. Quarto, qualiter & quõ sit opponenda. Quinto, an ei possit renuntiari. Ad primum, quib. competit? et dico quod competit omnib. confitentibus pecuniam habuisse, vel quid aliud consistens in numero. pondere, vel mensura ex causa mutui, quam de rei veritate non habuit. No. confitentib. s. quod instru. sit in cõsimilibus dictatis, s. quod dicatur, talis fuit contentus & confessus habuisse & recepisse ex causa mutui cent. secus, si diceretur, talis dedit, & numerauit: quia tunc probat numerationem, & non haberent locum ea, q̃ dicerentur. Ad secundum, s. dicit quod si aliquis fuit confessus pecu. habuisse, rei quid aliud sub spe futuræ numerationis, siue fiat publicum instr. siue manu sua scribat, nõ tenetur infra certa tempora: quia poterit allegare except. non numeratæ pecuniæ. De tertio, infra q̃ tempora competat? olim opponebatur à die confessionis vsq; ad quinquẽnium, hodie, vsque ad biennium: vt Insti. de rerum diuis. § fi. Nam ante biennium, extantib. illis literis, obl. ciuiliter. Nam dicunt quidã, quod illa: quæ erat primò ciuilis, per vim fit naturalis. Alij dicunt quod biennium inducit naturalem. Sed nũquid poterit opponere exceptionem post biẽnium? quidã dicunt quod non: quia est efficaciter obligatus. Alij dicũt quod sic: sed conuertit onus probandi in ipsum post biennium, ante biennium habet probare. Sed quõ probabit ipse post biennium cùm sit mera negatiua: & mera negatiua directo non probatur? certè probatur ex coniecturis & argumentis, id est, ex præsumptionibus, putà, per socios, qui erant mecum tunc temporis, quando fui confessus: & audierunt ista verba, quõ creditor dixit, ad præsens non habeo pecuniam; sed confitearis te habere, & venias huc tali die,

&

& ego numerabo tibi. Itē pbatur per testes, vel per scripturam publicam, quomodo ego, vel aduersarius meus fuimus tm̄ absentes, quod in isto die non potuissemus esse in loco die conditi instrumenti. Item per confessionem aduersarij, vtputà, qui creditor confitetur in iudicio me nil sibi debere faciendo sibi oppositiones in iudicio. Nam confessus in iudicio pro iudicato habetur, & nil restat nisi definitiuā ferre sententiam. Quarto, qualiter est opponenda per libellum in scriptis. siue creditor petat, siue non: & sufficit opponere solis verbis. Quinto, an ei possit renuntiari? certe nō: sed quid si renuntiatio facta est? certè ante renuntiationē non habet debitor aliquid probare: quia renuntiatione facta debet probare creditor, quomodo debitor illam pecuniā non numerauit: quomodo autem probabitur dixit in tertio membro.

De beneficia exceptionis non numeratæ dotis. Rubr.

EXceptio non numeratæ dotis. Circa quod beneficium similiter quinq; dicam, quæ dixi de exceptione non numeratæ pecuniæ. Primo, quibus competit. Secundo, quid dicat. Tertio, infra quantum tempus. quarto, quomodo sit opponenda. Quinto, an possit renuntiari. Ad primum: cōpetit omnibus confitentibus dotem habuisse, quam de rei veritate non habuerunt. Et nota. confitentibus, vt suprà dixi. Secundo, dicit quod si aliquis confitetur dotem habuisse, quam de rei veritate non habuit, quod non tenetur infra certa tempora. Tertio, infra quantum tempus competit: distingue: aut matrimonium durauit minus biennio: sed minus decennio, aut plus decennio. Si vero matrimonium durabit biennio: & tunc est opponenda a die soluti matrimonij, vsque ad tres menses: aut plus decennio, & tunc non poterit opponi: & imponitur sibi silentium temporis, nisi ab ea fuerit querimonia mota ante decennium: quia perpetuatur, nisi fuerit minor, qui contraxit nuptias. Sed quid si dicebat iste minor, quomodo successor petet restitutionem? & tunc aut est minor qui succedit minori, & tunc habet annum: aut est minor, qui succedit maiori, & tunc quādoq; annum habet, quod secus est in aliis success, & restitutionibus minoris, vt suprà dixi in §. pubes. Quartò quomodo sit opponenda? certè in scriptis, vt dixi in

exceptione non numeratæ pecuniæ. Quintò, an ei possit renuntiari? certè non: quia quantumcunq; renuntiatio interueniat poterit opponere: sed incumbit onus probandi in renuntiantem, vt suprà dixi.

De excep. non numerata pecunia, vel non reddita rei. Rub.

EXceptio non numeratæ pecuniæ, vel non redditæ rei. Circa quam 5. declarabo. 1. quib. competit. 2. quid dicat. 3. infra quantum tempus competit. 4. quõ sit opponenda: & dicam quosdam casus speciales, quib. confessio statim nocet. 5. an ei possit renuntiari. Ad 1. competit oĩbus confitentib. pecu. sibi solutam, vel rem traditam esse, quæ de rei veritate non fuit tradita. No. confitentibus vt suprà dixi. 2. dicit quod si aliquis confitetur sibi solutum esse, quod non est, non tenetur infra certa tẽpora. 3. infra quantũ tẽpus sit opponenda illa exceptio? certè à die rei factæ vsq; ad 13. dies. 4. quõ est opponenda in scriptis, sicut aliæ exce. tamen sunt certi casus, in quib. nocet confessio. Primus casus est in marito confitente d[redacted]: & ad hoc, vt confessio, quæ fit marito, valeat, oportet quod fiat bis: & sit spatium inter vnam denunt. & aliam, aliquot dierum: sed fallit in proc. fisci confitente factiones sibi factas vel solutas, vt affictus & reditus sibi solutos esse, vel pretia rerum fiscaliũ. Item in proc. fisci confitente pretia fiscalium rerum sibi soluta esse. Itẽ in tutore confitente inuenisse in bonis pupilli. Itẽ in deponente confitente rem depositam, sibi restituram esse. Itẽ in depositario confitente rem esse penes se. 5. an ei possit renuntiari? Resp. non: sed si renuntiat, facta renun. conuertit onus probandi renuntiantẽ. Quõ & qualiter probetur ista mera negatiua? dicas vt in superiorib. si non esset renuntiatum, non haberet quicquã probare. Sed quia fecimus hic mentionem de confes. quæritur, nunquid confessio facta valeat? distingue, aut quis confitetur pro se aut contrà se: si pro se, non valet, vt quia confiteor quod mihi debes cent. si contra se, aut in iudicio, aut extra: si in iudicio, aut in ciuili, aut in criminali: si in ciuili, si cum causa, nocet & præiudicat: quia confessus in iure habetur pro condẽnato, sed melius est, causa euitandi quasdã opiniones DD. Si in iudicio criminali, aut in tormento, aut extrà: si in tormento, aut in p̄sentia tormenti, non necer-

formi-

ormidine pœnæ: si extra tormentum, h. e. in iudiciali lo-
o perseuerat in eo, quod dixit in tormento, statim nocet
& piudicat ei. Sed quid si confitetur? aut est facta ad liberā
lum alterum, aut ad obligandū se alteri: si est facta ad
iberandū alterum, non nocet a die concessionis suæ vsq;
d xxx. dies: si est facta ad se obligandum alteri, aut est fa-
ta cū causa, aut sine causa: si cum causa, distingue, aut ex
ausa mutui, aut ex causa dotis, aut ex alia quacunq; cau-
a, q̃ mutui, vel dotis. Si facta est ex causa mutui, nocet à
ie confessionis suæ vsq; ad biennium: vt dixi in excep. nō
umeratæ pecuniæ: si ex causa dotis, subdistingue, aut ex
ausa dotis non solutæ: si verò est facta ex quacunq; alia
ausa, statim nocet. Sed ad hoc vt confessio facta valeat,
ulta sunt necessaria, vt infrà dicam in capitulo nono de
diciis in §. confes. de probationibus.

De exceptione, Lex illa rubri & nigri, tit. C. ne fideiussores dotium dētur. Rubrica.

Ex illa rubri & nigri tit. Codicis. quęritur, vtrum fideius-
sor possit dari à marito vxori? olim, si dabatur fideius-
rà marito vxori, valebat datio, si dabatur pro dote resti-
uenda: Si verò pro dote conseruanda, non valebat datio:
uia hoc esset in vitium: Hodie verò distinguitur: quia aut
atur fideiussor ab vxore marito pro dote soluenda vel re
ituenda, & tunc valet. Sed quid si vult renuntiare huic le
? Resp. non poterit. Sed hoc potest. quia non fit contra
gē, pro infecto debet haberi. & oē, quod sequitur ob id.
so. Hęc est pars secunda hui⁹ tit. in qua tractatur de be-
ficiis illis, quib. renuntiari potest. Et continentur in isto
neficio tria beneficia, quorum istud est primum, De plu
us reis debendi.

De exceptione de plurib. reis debendi. Rub.

Irca quod dicam. 1. quib. modis reus accipitur. 2. quib.
competit. 3. quid dicat. 4. an ei possit renuntiari. Ad 1.
uib. modis sumatur reus? quandoq; sumitur pro reatu,
iste est reus mortis. i. dignus mori: & in tali significatio *Reus sumitur multis modis.*
hic non accipitur. Alio modo, est reus. i. firmus in voto: i
n tali significatione posset hic accipi. Vnde isti sunt duo
debēdi: qa pmittunt firmiter aliq̃ rē, vel pecuniæ quā-
tem. Alio modo accipitur à re, quam debet, vel pecu.

quantitatem: & possunt esse firmi duo rei debendi & stipulandi in contractu quocunq;. Dicuntur a. duo rei debēdi, quia promittunt & stipu. eandem rem: vt Insti. de duo. reis promit. & stip. per totum. Re pon. quod isti duo rei debendi & stip. nō solùm possunt fieri in mutuo, sed generaliter in aliis contractib. vt in locatione & conductione dum deponantur, Hæc quæ dixi, notantur Instit. de plurib. reis debendi. in princ. Secundo, competit plurib. debentib. eandem rem, vel pecuniæ quantitatem. Tertio, dicit quod si sunt plures debitores, vel duo, saltem præsentes idonei ad soluendum, quod vnúsquisq; conueniatur pro parte sua. Si verò obligant se insolidum pactum solidi eos plenariè obligat. Et liberum erit mihi creditori conuenire quem voluero arbitrio meo. Si obligant se prin. sine pacto solidi non poterunt conueniri, nisi quilibet pro rata, & hic hodie similiter tenetur, ꝙ in hac cōtradict. de iure veteri. Sed nō concordant in isto §. per pactum solidi obl. se, ita ꝙ possit conueniri quilibet insolidum, hoc de iure nouo seruatur: nam ista duo interueniunt. s. pactum solidi, & renuntiatio. Sed obligatio per pactum solidi eos plenariè non obligat: quia si omnes sunt præsentes, idonei ad soluendum, non possunt conueniri, nisi vnusquisq; pro rata, tamen pactū solidi eos insolidum obligat. Quod dicitur, potero conuenire quem voluero insolidum, scias quod fallit in duobus casib. Vnus est, si vnus debitorum est pauper: & alter diues. quia potero conuenire diuitem, dimittere pauperem. Et not. quod ibi paupertas prodest: nam

Cantabit vacuus coram latrone viator.

Vt Instit. quib. modis manumittere non liceat. in princip. Alius est, si vnus est præsens, & alter absens: quia potero cōuenire præsentem, & dimittere absentem. Quarto, nūquid possit ei renuntiari? certè sic: nunquid sola renuntiatio eos plenariè obl. Resp. nō. Sed nūqd pactū solidi? non, nisi in duob. casib. supradictis. Tn̄ nota, ꝙ vt possim conuenire quē voluero, duo sunt necess. s. ꝙ p pactū insolidū obligēt, & ꝙ renun. huic beneficio licet, di. sit, ꝙ sint duo rei debēdi & duo rei stip. in hac obl. Vna res vertitur, ꝙ si vns soluit, alter soluere nō tenetur: & si vnus petit, alter petere nō pōt. Sed quid si ambo petūt, quis pfertur in agendo? certè ille, qui fuit in contest. prius.

De

De exceptione epistolæ diui Adriani. *Rub.*

EPistola diui Adriani, Circa quam primo dicã aquib. fuerit introducta. Secundo. quib. competit. Tertio, quid dicat. Quarto, an ei possit renuntiari. Ad primũ, fuit introducta ab Imperatore Adriano: & misit nobis hanc legem, & formam epistolę, sicut alias fecit, vt Instit. de fideiuss. in §. fi. verba huius epistolæ non habemus, sed tractatur in corpore iuris in materia de fideiuss. Secundo competit pluribus tutorib. plurib. constitutionib. plurib. curatorib. simul tutelam & curam gerentib. Quid autem sit fideiuss. quid mandator, quid constitutor, dixi in contractu securitatum in ista rub. si venditor maior xxv. an. fideiuss. præstiterit, ita scribes. Quid sit tutor vel curator, dixi suprà in capit. viij. tutelarum & curarum materiam pertractando. Tertio, dicit epistola, quod olim ego creditor poteram cõuenire quem volebam ex fideiuss. meis ad totum debitum hodie verò si omnes sunt idonei ad soluendum, omnes habent beneficium, vt vnusquisq; conueniatur pro parte sua tñ vt Insti. de fideiuss. §. fin. Sed quid si vnus ex fideiuss. est pauper? certe hoc cæteros onerat, & ita fallit epistola in casu. Item fallit in fideiuss. tutoris vel curatoris. Itẽ si sunt plures fideiussor. plurium debitorum diuersorum, sed eiusdẽ summę, vt putà Petr. Ioan. & M. veniunt ad petendum à Fran. dicit Franciscus, volo fideiuss. ab vno quoq; vestrũ: quia tunc si vellet eos conuenire, non posset allegare epistolam, vt Insti. de fideiuss. §. si plures. Itẽ fallit in fidem infitiantib. vt si volebam conuenire, & ipse negebat, postea pbo ipsum fideiuss. vel allegare epistolã nõ pôt. Quarto, nunquid ei possit renuntiari? certè sic & renun. facta potero conuenire quem voluero. Itẽ sic fallit epistola isto casu.

De beneficio nouæ constitutionis. *Rubr.*

BEneficum nouæ constitutionis de fideiussor. Circa ꝙ dicam primo quib. competit. Secundo, quid dicat. tertio an ei possit renũtiari. Ad primum competit vni fideiuss. & pluribus: in hoc differt ab epistola diui Adriani. Secundo, dicit, quod si fideiussor & debitor sunt præsentes, & ego volo conuenire fideiuss. alleget hoc beneficium, vt primum conueniatur principalis, quam fideiussor. Sed quid si debitor est absens, nunquid potero conuenire fide-

iuss. certè sic:tñ fideiuss. petet ad iuuamen debitorũ,& iudex dabit sibi terminum,quod poterit repræsentare psonã debitoris,ipso veniente agam contra ipsum.Sed quid si creditor cõuenit fideiusi. quia princ. erat absens? & certè nõ põt fideiuss.repræsentare:quia non inuenit debitorẽ? certè antequàm soluat fideiuss.sibi debitum,poterit petere vt cedat sibi iura & actiones,quas habet contra princ.aliter soluere non tenetur.Hoc verum est, nisi fideiuss. renuntiasset beneficio cedendarum actionũ:quia tunc non cõpetit sibi tale ius contra ipsum creditorẽ renuntiantẽ. Vnde caueas,tu tabellio,quod nõ ponas talem renun. in instru. Sed quid si debitor est prin. fideiuss.& in istis duob. casib. nota,quod fallit,in quib. prius potero conuenire fideius. quam princ. s. si est pauper,et si est absens. Tertio,nũquid possit renuntiari? certè sic:& renun.facta potero conuenire quẽ voluero,vel debitorẽ,vel fideius. Vnde ego creditor teneor actiones credere debitori contra debitorẽ&fideius. contra fideius.vel fideius. contra debitorem:& hoc plenè notaui in iiij.cap.de cessiõib. actionum in instr. cessionis factæ vni debitori contra alios debitores. Item not. quod si sunt tres vel plures,est necesse quod renuntient omnib. [illegible] beneficiis.Primò, quod renuntient huic beneficio,de plurib.rei debendi:quasi non esset renuntiatũ,nõ posset cõuenire nisi vnumquemq; pro rata:imo est necesse quòd renũtient epistolę diui Adriani,imò videtur quod non:quia epistola tm̃ conuenit fideiuss. Resp. imò est necesse quod si sunt tres vel plures debitores,obligentur in solidum ad xxx.s. P. I. M. eò quod se obligant vltra,videntur fideiuss.eorum:& ipse eodem modo videtur fideiuss.eorũ: & non posset allegare epistolam, vt conueniatur tm̃ pro parte sua.Item est necesse, quod renunties nouæ constitutio.de fideiuss.quia si volo conuenire vnum ex ipsis:ipse videtur fideiuss.eò quod conuenitur vltra partem suam ꝓ aliis, alij videntur debitores princ. & ideo posset allegare beneficium illud,vt prius conueniatur principalis, quàm fideiuss.Sed quid si sunt tm̃ duo? est necesse quod renũtiẽt beneficio nouæ consti. de plurib. reis debendi:quia non esset renuntiatũ,posset petere diui. Sed nũquid est necesse quod renuntient.epistolæ? Respon.non: quia si ego conuenirem

aitem P. ad totum debitum. eò quod erat obligatus vna cum M. ad x. non posset allegare istam epistolam: diceret in eo quod conuènio P. vltra partem sibi contingentem: & ipse videtur fideiuſ. & ipsemet non habet cũ quo diuidere, qa esset solus, quia alter esset tanquam prin. et epistola datur plurib. fideiuss. Sed nunquid iste Pe. poterit allegare beneficium nouæ constitutionis de fideiusso? certè sic: qa in eo quod fidiubet vltra partem suam, videtur fideiubere pro Mar. & Martinus videtur princ. & ideo poterit allegare quod prius conueniatur princ. quam fideiussor: & ideo est necesse, quod renuntient istis trib. beneficiis.

Nota posita in fine noua constitutionis. Rubr.

NVnc demum restat exponere notam in fine §. contentam: & nota dicit, quod si duo vel plures, &c. sed malè dicit: quia debet dicere si tres vel plures. Nam si essent duo vel plures, ista beneficia eis non competerent: nã non cõpeteret epistola diui Adriani, quæ non competit nisi duob. vel plurib. fideiuſ. hic non essent duo, imo esset vnus princ. & alter fideiussor. Sed si sunt tres rei debendi, bene compe tit epistola: ergo dicere debet nota, quod si sunt tres vel plu res rei debendi, & non duo tm̃. Sed si renuntient his tribus beneficiis, ſ. de plurib. reis debendi, epistolæ diui Adriani, & nouæ constitutioni de fideiuss. non poterit amplius per ista beneficia coadiuuari. Sed bene possunt allegare beneficium cedendarum actionum, nisi renuntient illi benefibio, Sed si duo acciperent pecuniã mutuo, nunquid videtur vnus fideiubere pro altero? Distinguo, aut sunt socij, & ex causa societatis accipiunt pecu. mutuo: & tunc vnus videtur fideiussor, & potest vnus agere contra alium actione mandati contra debitorem ex illo debito. Si .a. non erant socij, & acipiunt pecu. mutuo, & tunc subdistingo: aut illa pecunia est versa in vtilitatẽ cõem, & tunc vnus videtur fideiussor alterius: & ille qui soluit, potest agere actione mãdati contra alium. Aut non fuit cõuersa in vtilitatẽ cõem: sed vnius solum: & tunc vnus non videtur fideiussor alterius, sed ille soluit, in cuius vtilitatem est versa, & fuerit debitor, ad illam pecu. reddendam non agit actione mandati tanquam creditor, sed actione negotiorũ gestorum: quia eius negotiã gessit, inquantum soluit de pecunia sua, quã

in suam vtilitatem conuertitur. Sed est sciendũ quid sit de istis beneficiis tenẽdũ? Dico quod si vnus est debitor nullã de beneficiis facies mẽtionẽ: sed si sũt duo debitores, facies ipsos renuntiare trib. beneficiis, s. beneficio de plurib. reis debendi, & beneficio nouæ constit. de fideiuss. & beneficio cedendarum actionum. Sed si sunt duo fideiuss. facies ipsos renuntiare tribus beneficiis, s. beneficio nouæ constitutionis de fideiuss. & etiam edistolæ diui Adriani, & beneficio cedendarum actionum. Beneficio de pluribus reis debendi nunquam facies renuntiare fideiussores, etiã si mille essent: quia eis non competit. Sed si vnus fideiussor, facias eum renuntiare duobus beneficiis, s. beneficio nouæ cõstitutionis de fideiuss. & beneficio cedendarum actionum. Si a. sunt duo vel plures, facies ipsos renuntiare tribus beneficiis. s. epistolæ diui Adriani, & beneficio nouæ constitutionis de fideiuss. & beneficio cedendarum actionum:

De beneficio condictionis indebiti. Rubr.

CONdictio indebibi, &c. Circa condictionem indebiti volo quatuor per ordinem declarare. Primo, quid sit indebitum, quando habet locum condictio indebiti, & quid dicit beneficium indebiti. Secundo, quib. competit, contra quos, & ad quid, & quid venit in ea condictione. Tertio, quotuplex sit indebitum. Quarto, nunquid indebitũ solutum possit repeti. Circa quartum, s. an indebi. solut. possit repeti, volo quærere tria. Primo, quotuplex sit ignorantia. Secundo, an debitum solu. possit repeti. Tertio, in quib. causis cessat condictio debiti, & an huic beneficio possit renuntiari. Ad primum principale membrũ, s. quid sit indebitum? Et dico, quod indebitum est omne id, quod nõ debitè soluitur. Et sic dicitur iniuria omne id, quod nõ iure sit: & recipio nomen, solu. in larga significatione, siue sit solutio, siue traditio de iure, vel de facto. Sed quando habet locum condictio indebiti? certè habet locum quãdo quis indebitè soluit per errorem, quod soluere nõ debebat: & dico, indebitũ: nã si debitum solueret, cessaret cõdictio indebiti: & bene dico, p errorẽ: nã si ex certa sciẽtia solueret per errorẽ, cessaret condictio indebiti. Quia indebiti soluti per errorem repetitio est eiusdem, ex certa scientia soluti donatio est. Sed quid dicit ista condictio indebiti?

Indebitũ quid sit.

certè

certe dicit, quod si quis soluit, quod soluere non debeat, repetere possit per istam condictionem indebiti. Ad secundũ princ. membrum, s. videre quib. competit, contra quos, & ad quid venit insta condictio indebiti? Et dico quod ad sciendum quib. competit, sic distingue: quia aut quis soluit suo nomine errorẽ facti probabilẽ, aut alieno nomine: si suo nomine, & per errorem facti probabilẽ, sibi soluti competit condictio indebiti: & bene dico, per errorem facti ꝓbabilem: nam secus, si per errorẽ iuris vel facti improbabilẽ: nisi esset minor, qui peteret restit. in integrum. Et ideo in minore indebitè soluente, sic distingue: quia aut est pupillus, qui indebitè soluit scienter per ignorantiam iuris, aut adultus: si est pupillus, aut res indebitè soluta extat, aut non: si extat, habet rei vendicationem: si non extat, potest petere restit. in integrum. Si autem est adultus, & etiam potest petere restitutionem in integrum. Si a. quis soluit alieno nomine, aut ille, cuius nomine soluit, mandauit specialiter, vel ratum habuit solutum. & tunc contra eum competit condictio indebiti, aliàs non. Et ille, qui soluit alieno nomine, esset procurator generaliter & specialiter: quia in libera administratione non venit condictio indebiti. Sed contra quos competit? Distinguo: quia aut soluit recipiẽti suo nomine: aut alieno nomine: si suo nomine contra recipientem cõpeteret condictio indebiti: si recipit alieno nomine & tunc subdistinguo: quia aut recipiens habuit speciale mandatum, vel ratum habuit illè cuius nomine solutio facta est, & tunc contra eum competit condictio indebiti: sed ille, qui recipit, habet regressum cõtra eũ, si in eius vtilitatem conuertit. Sed ad quid cõpetit cõdi. indebiti? distingue: quia aut indebitè solutum est debitum, aut factum est: & tunc cõpetit incerti condictio, quod est propriũ cõdictionis, siue actionis. Si a. indebitè solutũ est ꝓpriũ & tũc subdistinguo: quia aut est solutũ indebitè in re q̃ constat in numero, põdere, vel mẽsura: & tunc agitur ad illã, vel ad similẽ in eadem qualitate, & quantitate dandã condictione indebiti. Aut indebite solutum est in specie: & tunc aut illa species extat, aut est cõsumpta, siue alienata: si extat repititur per cõdictionẽ indebiti: si autem non extat & tunc aut ille scienter, accipit indebitũ & tunc tenetur ad veram,

Cõdictio indebiti quib. cõpetit.

cõdictio indebiti cõtra quos cõpetit.

cõdictio indebiti ad quid cõpetit.

æstimat Si a. ignoranter accepit indebitũ, & tunc tenetur ad id quod recepit de illa re, Item oẽ augmentum & dãnum fit rei. Ad 3. prin. mem. s. quotuplex sit indebitum? & dic ꝙ est quintuplex, s. Nã quoddam est indebitum naturale et ciuile, quoddam est indebitum naturale tm̃, quoddam est indebitum ciuile tm̃, quoddam est quasi naturale tm̃, qđ est indebitum pro parte: & pro parte debitum: sed pro parte debitum totum ducitur ad indebitum. Quoddam est naturale & ciuile debitum, sed except. ope fit indebitum: nature & ciuile indebitum est: vt si quis soluit, cùm nullo iure est astrictus: vt est obligatus sub condit. & soluit ante aduentum condit. Naturale. a. indebitum tm̃ est, qñ pater soluit aliquid filio existenti in sua potestate., cui naturaliter. & non ciuiliter poterat obligari. Et ciuile indebitum tm̃ est, qñ quis soluit id, quod sub spe futuræ numeratiõis confessus fuerat habuisse, & tamen non habuerat, licet esset naturale indebitum pro parte indebitum, & pro parte debitum. Pro parte indebitum est, cùm quis erat debitor in centum, & dat ei insolutum quod valet ducentum, credens ducentas libras debere, modò fit totum indebitum, & repetit, & potest restitui, donec soluantur sibi centum libræ: secus esset si dedisset sibi ducentas libras: quia tunc petere non poterit, nisi centum pro medietate. Debitum naturale & ciuile trahitur ad indebitum virtute except. siue exceptio sit dilatoria, siue perẽptoria, siue fauorabilis, siue odiosa. potest fieri & illa diuisio indebiti: quia aliud est debitum rõe dãtis, aliud ratione accipientis, aliud rõe rei datæ, aliud in causa tam ratione dantis. quã rõe accipientis & rei datæ. Ratione dantis, vt quia solui nomine alieno, quod non debebam: sed ille, cui solutum fuit, contrahere debebat, sed non ab eo. Rõe accipientis indebitum est quod ego debebam dare sed non ei, cui solui. Indebitũ rõe rei est, cũ quis soluit aliqđ alicui, quod soluere non debebat: nec ipse recipere debebat: nec quod solutum fuit, solui debebat: quia non erat obli. aliqua. Ad 4. prin. mem. s. an indebitè solutum possit repeti? Et circa istud 4. fuerũt no. tria. 1. quotuplex sit ignorantia, & quæ ignorantia excusat. 2. an indebitè solutum possit repeti. 3. in quib. casib. cessat cõdi. indebiti. Ad 1. s. quotuplex sit ignorantia? & di-

Indebitũ quotuplex sit.

Indebitũ quotuplex est.

eo quòd est duplex, s. iuris & facti. Ignorantia facti est duplex. s. probabilis & improbabilis. Probabilis ignorantia est errare in facto alieno, & ista quẽ excusat. Nã error facti alieni peritissimos fallit. Ignorãtia improbabilis est errare in facto proprio: & ista non excusat quẽ, nisi in debito naturali, & ci. debito except. fauorabili. Ignorantia. a. iuris est ignorare quod dicunt leges & iura, et ista quẽ excusat in dãno vitando, sed nõ excusat in lucro captando: nã leges sacratissimæ, q constituunt hõium vitas ab oĩbus hõibus sciri debent. Et iura non dicunt esse in minore pp minorẽ ætatẽ, nec in clerico, cui licet iꝰ ci. ignorare, ius. a. canonum non. Itẽ in muliere pp fragilitatem sexus. Item in milite, qui debet armis, non legibus intendere. Item in quibusdam rusticis, qui modicam habent discretionem, sed naturaliter sunt grossi. Ad 2. s. an indebitè solutũ possit repeti? Et ad huius euidentiam sic distinguo: aut indebitè solutum est certa scientia, aut per errorẽ: si per errorem, & tũc subdistin. aut est indebiũt naturale et ciuile simul aut ciuile debitum, aut naturale indebitũtm: & istis duob. casib. repetitur, siue sit solutum per ignorantiã facti ꝓbabilẽ vel improbabilem, siue per ignorantiã iuris. Si verò est naturale debitum, et ciuile indebitum: et tunc aut indebitè solutum fuit per ignorantiã facti probabilẽ, et tunc repetitur: aut solutum fuit indebitè, aut per ignorantiã facti improbabilẽ, vel per ignorantiã iuris, et tunc nõn repetitur. Si verò est naturale et ci. debitum: sed ope except. redditur indebitum: & tunc subdistinguo, aut illa exceptio est dilatoria, aut peremptoria: aut dubitatur, si est dilatoria, et omissa indebitè non repetitur solutum: vt quia debebã vsq; ad Pacha, et ego soluo ante, et non retrò: si a. exceptio est peremptoria, et tunc aut est fauorabilis, aut odiosa: si est fauorabilis, vt exceptio Velleiani, et tunc solutum repetitur, quantumcunq; ignorantia soluatur. Si a. exceptio odiosa, vt excep. Maced. et est omissa p errorẽ facti ꝓbabilẽ, & tunc repetitur solutũ. Si a. est omissa et odiosa per errorẽ facti improbabilẽ, vel per errorẽ iuris tuncq; solutum est, non repetitur. Si a. dubitatur, an sit dilatoria, an perẽptoria: vt quia dixi, promitto tibi centum, si talis est Potestas Bon. & tunc solutum adueniente condit. siue soluatur per *Alia distinctio.*

ignorantiam iuris, siue facti, repetitur. Ad 3. mem. s. videre casus, in quib. cessat condi. indebiti, et quod soluit indebitè, non repetitur: et sunt hi, s. qñ indebitè soluitur ex certa scientia. Itẽ qñ soluitur post delat. iuramenti. Itẽ qñ post latã sent. soluitur. Itẽ post chirographi restit. Itẽ lis crescit inficiando. Itẽ qñ emendatur dãnũ ab aliquo datum, vt est in lege. Aqulia. Itẽ in legatis soluendis venerabilib. locis, vel ad pias causas. Itẽ qñq; est indebitum ex parte dantis, sed debitum ex parte recipientis: vt qñ soluitur procu. creditoris. Tamen in isto casu sic distingue: quia aut ego soluo procu. qui est, et fuit proc. et tunc ego liberor ipso iure, qmđm si soluerẽ di. in stip. Si verò soluo illi, qui fuit pc. & non est tunc, subdistinguo: quia aut ego sciebam ipsum procu. non esse, et tunc non repeto nec à procu. nec à creditore. Si a, ignorabam ipsum non esse proc. ipso iure non liberor, sed ope excep. Si verò soluo falso procu. quem credebam esse verum procu. tunc liberor: sed debitor creditori cedet furtiuam act. quam habet contra falsum procu. ne moretur in damno: si soluo alteri, vt tibi creditori soluatur, liberor demum solut. facta tibi, si verò soluo alteri, vt liberer à creditore, tunc liberor: sed contra solut. recipientẽ habes cõdi. indebiti ob causã. Itẽ cessat codi. indebiti, si ipsi renũtiauerunt. Itẽ cessat, si qs succedit suo cred. vt qa indebitè solui vni, et posteà sibi successi. Vnde versus.

Casus in quib. cessat condi. indebiti.

Alia distinctio.

Casus indebiti scientia cum pietate,
Ex legis Aquilia causa ac iudicati,
Transigit, siue iuratum ius deferatur.

Et qui debitis viget ac si renuntiet indebiti condic. Sed nunquid huic beneficio potest renuntiari? certè sic: et si renuntiatur, amplius non potest competere istud beneficiũ. nam renuntiantibus iuri suo non est dandus regressus

De beneficio condictionis sine causa. Rubr.

CONdictio sine causa, &c. Circa condict. sine causa quærere volo tria. 1. quando habet locum istud beneficiũ. 2. quib. competit, contra quos, et ad quid 3. an possit renuntiari. Ad 1. s. quando habet locum beneficium condi. sine causa? Et dico quod habet locum, quando aliquis promisit sine causa aliquid alicui, vel ex iniusta causa promisit

misit. Sed quid dicit istud beneficium? certè dicit, quod si quis sine causa, vel iniusta causa promisit, non tenetur. Ad prin. mem, s. videre quib. competit, contra quos, et ad qd istud beneficium et dico quod competit illi, qui promisit aliquid dare sine causa, et eius hæredib. Sed ad quid? certè vt quis non teneatur soluere sine causa, vel ex iniusta causa. Contra quos competit? certè contra illos, quib. promisit, et contra eorum hæredes. et contra quelibet habentem causam ab eis. Ad 3. s. an huic beneficio possit renuntiari? Et dico quod sic, quia est beneficium fauorabile: & beneficiis fauorabilibus renuntiari potest.

De beneficio fori, quod competit scholaribus Rubr.

BEneficium fori, quod competit scholaribus, &c. Circa præsens beneficium quærere volo tria. 1. quando habet locum istud beneficium, cui competit, contra quem, & ad quid. 2. formare aliquas quæst. 3. an huic beneficio possit renuntiari. Ad 1. s. quando habet locum istud beneficium? Et dico quòd habet locum quando scholaris est conuent coram non suo iudice. Ad cuius euidentiam est sciendum quòd scholaris habet tres iudices. s. D. rectorem ciuitatis, & Episcopum diœcesanum: et potest conueniri sub quocunque iudice vtili. Sed cui competit? certè scholarib. Bo. studentibus, vel aliàs, vbicunque esset studium priuilegiatum in quacunq; scientia, non solùm legistis, vel decretalistis, qui conueniuntur coram iudice Potestatis: secus si de eorum voluntate conuenirentur. Et bene dico, studentibus: nam si non studerent, non eis competeret istud beneficium: nam scholaris dicitur à scholis: et vbi scholares intrarent per singulas lectiones, eis non competeret istud beneficium: et sic fuit introductum de facto in ciuitate Bon. vnde loquitur de his, qui de vniuersitate, vel collegio scholarium sunt. Sed contra quos competit? certè contra creditorem, et agentem nomine ipsius creditoris. Ad quid competit, vt scholaris alleget istud beneficium? non debet autem præceptum iudicis contemnere. Sed quid dicit istud beneficium? certè dicit, quod si scholaris fuerit conuentus coram iudice.

Potestatis, ille, q agit, cadit à iure suo: h. e. verũ, demum

lata sent. contra istum, s. quando non tenetur scholaris, & liberatus est ab ipso creditore. Ad secundum. scil. formare quasdam quæstiones, quarum prima talis est. Quæritur, nunquid scholaris iudicis audientiam possit recusare? & dico quod sic, vsq; ad litem contestatam, sed posteà non. Secunda quæst. talis est: Quæritur, nunquid rector scholarium possit de criminalib. cognoscere? & dico quod sic: licet alij dicent quod non. quia non habet merum imperium. Sed tu diceres, video tota die contrariũ: quia dñs ciuitatis Bonon. cognoscit, nõ rector scholarium: certè dicas, quod illud est de statuto cõis Bo. & renun. sunt factę per scholares de criminali cognitione. Tertia quæst. talis est. Quæritur, vtrum scholaris debeat satisdare coram iudice Potestatis, si creditor diceret, timeo ne aufugiat? & dico quod non, nisi coram illo iudice, coram quo illa q̃stio vertebatur. quarta quæst. talis est: Quæritur, nunqđ quis debeat sent. latam per magistrum vel Episc. diœcesanum executioni mandare? & dico quod sic: & iudex Potestatis habet hoc facere cum sua familia. Ad tertium, s. an huic beneficio possit renouari? & dico quod sic à scholarib. sed secus à clerico. Sed si tu diceres, q̃uo est hoc? nos suprà habuimus, qđ forensis non põt renuntiare beneficio quod competit forensib. Dico, ista est ratio: ne forensib. fori, daret iurisdi. illi iudici, quam non habet. Et consensus priuatorum non tribuit iurisdi. ergo non potest: sed iste non dat iurisdi. illi, qui non habet: nam isti iudices haberent disciplinam. i. iurisdi. à scholaribus nisi esset propter beneficium competens eis, & in fauorem scholarium introductũ, ergo bene potest renuntiari. Nam beneficiis fauorabilib. renuntiari potest.

De beneficio quod dicitur condictionis incertum. Rubrica

Est beneficium, quod dicitur condict. incertum, &c. In isto §. sic ponitur casus: Quidam fecit testa. & in eius testa. sic dixit: P. & Iaco. filios meos mihi hæredes instituo, & eos adinuicem substituo, si decesserint sine liberis. Posteà accidit quod vnus istorum duorum fratrum vult de bonis suis vendere de consensu alterius fratris, & frater renuntiat omni suo iuri, quod haberet in bonis venditis. Modo quæro, nunquid talis renuntiatio valeat? & dico quod

non

non:quia futuro iuri, & nondum competenti, nemo renũtiare potest. Sed dico: quod non renuntiat, sed per pactum remittit, quod potest: nam futurum ius, & nondũ cõpetẽs, per pactum remittitur. Sed posset quæri, q̃ est ratio, quod potest magis per pactum remitti futurũ ius, quã illi renunciari? & dico quod est ratio: quia in renun. futurorum iurium per pactum interuenit consensus duorum. sed in venditione non interuenit duorum consensus: sed solùm vnius: quod non valet, nisi per pactum remittatur: nã est pactum de non succedendo, vel succedendo, vel quodam modo succedendo, alias non valet. Resp. quidam, cum quib. Autora concordat, quod si est speciale in isto casu, quod valeat pactum de non succedendo, vt euitetur inter fratres odium captandæ mortis. Sed tamen dic quod non est verũ, quod sit speciale in isto casu, imò dicit, quod non est pactum de non succedendo, nam non valeret: sed est remissio per pactum futurorum iurium, quod potest fieri.

De beneficio iuris hypothecarum. *Rubr.*

Beneficium iuris hypothecarum. Circa præsens beneficium quæro. Primo, nunquid mulier habeat bona mariti sui pro dote sua obligata? & dico quod sic: nam si maritus expressè obliget, ipsa habet bona mariti expressè obligata. Et si expresse non obliget bona sua, ipsa habet tacitè obligata: nam lex pro muliere tacitè stipulatur restitui mulieri. Item dico, quod si vxor promittit dotẽ marito: nã maritus oĩa bona patris, & matris, & fratris, & oĩum bona dotẽ promittentium pro muliere habet oĩa obligata. Et mulier habet tale priuil. s. quod præferatur oĩb. aliis creditoribus habentibus in bonis mariti tacitam hypothecã, item competit eorum hæredib. & potest huic beneficio renuntiari, si mulier fuerit expresse de iure suo certificata, & aliter renuntiatio non teneret, nec valeret. Sed pone, quod non appareret certificata in instr. nunquid p̃sumitur certificata? quidam dicunt quod sic: quia omnia præsumuntur solenniter acta à iuris peritis, s. dñis tabellionib. & hæc est bona. Alij dicunt, quod non: nam est solennitas extrinseca quæ præsumitur non esse apposita, nisi expresse appareat in instr. certificata; & dico quod ista solùm renuntiatio p̃dest illi, cũ quo cõtrahitur, & nõ aliis creditorib. nam nõ

remisit ius suum sibi compeEtés, nisi quo ad contrahentes. Quia generalis renuntiatio. in contr. nō tenet. nisi ad ea, in quib. specialiter cogitur. Ego dico, ꝙ renūtiare nō pōt: nā videtur marito velle donare, qñ ipsa renūtiatio: sed dic ꝙ nō donat, sed ius suum remittet, quod pōt. Sed remanet prin. actio mulieri contra maritum: & sic. maritus semper remanet obligatus, quātūcunq; ipsa renūtiet. Et est aliud beneficiū hypothecæ, ꝙ habet creditor cōtra debitorē suū, si bona expresse obliget debitor creditori: alias nō; nisi in quibusdē casib. quos habes infra in rub. de pactis, §. tacitè sunt bona.

De beneficio Velleiani. Rubrica.

BEneficium Velleiani. &c. Circa quod dicā tria. Primò, quib. competit. 2. quid dicat. 3. an ei possit renuntiari. Ad primum competit mulierib. fideiubentib. vel rem sui pignori vel amicum suum, dantib. vel obligantib. se prin. in fraudem Velleiani: tm̄ fideiuss. non a. princi. competit istud beneficium. Secundo dicit quod mulier, q̄ se obligat pro alio, quod licet obligetur naturaliter & ciuiliter, defēditur beneficio Velleiani senatuscon, & nō tenetur. Tertio, nunquid possit renuntiari? certè sic dummodo certificetur de iure ipsius beneficij, quia licitum est mulierib, iura ignorare, & renun. facta cessat Velleianū: & in multis aliis casibus, quos dixi in titulo, de vtilib. contr. ratione personarum. §. cæterum, nota, quod si mater vel auia tutelam recipiat filiorum, debet renuntiare beneficio Velleiani senatuscon. & secundis nuptiis, & p̄fertur oībus creditorib. Sed quare debet beneficio Velleiani renuntiare, qñ recepit tutelam? quia si ipsa fideiussisset, iuuaretur Velleiano: præterea pro pupillo non tenetur, si non esset renuntiatū: & tūc renun. facta, tenebitur. Sed quid si renūtiat secundis nuptiis, nunqd poterit secundum matrim. cōtrahere? certè sic, pp legē beati Pauli: Mulier solūta à lege viri cuicūq; vult, nubat in Dño: & tñ debet peterē alium tutorē sibi dari: pota tūc speratur: & est casus specialis, vbi habenti tutorē, tutor dari ptest. Sed nunquid mulier potest esse tutrix? respōdeo non, nisi esset mater vel auia, vt supra dixi. Sed quæ præfertur? certè mater præfertur auiæ, si est maior xxv. annis.

De beneficio actionis redhibitoriæ. Rubr.

Beneficium actionis redhibitoriæ. Circa istud beneficiũ quæro quatuor. Primo, qñ habet locum actio redhibitoria, & quare sic appellatur, à quo fuit introducta, & quare, & infra quæ tempora opponatur. Secundo, cui cõpetit, contra quem, & ad quid. 3. propter q̃ competat, & ex quib. reb. 4. an huic beneficio possit renuntiari, & videre casus, in quib. cessat actio redhibitoria. Ad primũ, s. qñ habet locum actio redhibitoria? & dico quod habet locum, qñ qs emerit, vel alio iusto titulo acceperit rem morbosam, vel vitiosam, sed nõ fuit certificatus, & est infra tempora statuta à lege. No. cùm dico rem: nã res est generale vocabulũ ad omnes res morbosas vel bonas. Dicit, morbosam: nam si non esset morbosa, non competeret ista actio redhibitoria: nam propter morbum datur. Dicit, nec fuit certificat⁹: nam si fuisset certificatus, ista actio nõ competeret ei. Et no. quod non solùm ex contractu ven. ista actio competit, sed etiã ex omni alio cõtractu. Sed quare sic appellatur? Dico ꝙ appellatur redhibitoria, quia hincinde fit redhibitio rei ab emptore, & pretij à venditore: & sic nomen est cõsequens rei, vt esse debet: vt Insti. de dona. §. est & aliud. Sed infra quæ tempora est deponenda infra sex menses à die scientiæ morbi, vel vitij. Sed à quo fuit introducta certè à prætorib. vrbis Rom. qui eduli vocabantur ciuiles: ideo dicuntur eduli, quia curam habebant de edendis. Ciuiles ideo dicuntur, quia super ciuiles ferebantur. Ad secundum membrum, s. cui competit, & contra quos, & ad quid ista actio redhibitoria? & dico quod competit emptori contra venditorem, permutatori contra permutatorẽ: donatori contra donatariũ non competit, sed ei cõmpetit actio doli, si dolosè donauit. Sed ad quid cõpetit certè vt hincinde fiat redhibitio. i. restitutio: nam venditor tenetur pretium restituere, quod recepit: & emptor tenetur restituere rem, quam emit: & ideo actio redhibitoria appellatur. Etiã fit redhibitio in permutatione: nam vnus permutatur restituit rem morbosam alteri vel vitiosam. Ad tertium memb. propter quæ competit? & dico quod competit propter seruum morbosum: nam debet quis dicere nationem serui

Redhibitoria quãdo habeat locum.

Actio redhibitoria cui cõpetit.

Actio redhibitoria propter quæ cõpetit.

eius:nam si est Florentinus,ergo Sodomita.2. competit propter animalia morbosa & vitiosa.3. propter rem morbosam&ignobilem.4.propter rem morbosam vel vitiosã, & competit propter morbum vel vitium.Morbus consistit in corpore.&vitium consistit in animo.Sed ex quib.cont. datur ista actio? certè ex omnib.contr.habilib.ad transferendum Do.in alterum:Ad 4.memb. & vlt.prin.s.an huic actioni possit renuntiari? certè ad cuius euidentiam sic distinguo,quia aut venditor sciebat vitium esse in re,&tunc renuntiatio non valet:aut ignorabat,& tunc valet renun, & potest esse quod venditor ignorabat, quia fortè nuper habuerat illam rem. Sed in quib.casib.cessat ista actio? certè in his 5.Primus casus est,quando emptor fuit certificatus de vitiis rei.Secundus casus, quando emptor potuit perpendere:vt quia animal emptum non habebat auriculas,vel erat equus monoculus.Ter.casus est, quando res post contr.fuit vitiosa.Quar.casus est,quando huic beneficio fuit renuntiatum, & valet renuntiatio, si venditor ignorabat vitium rei.Quin.casus est in donatario:nam donatarius non habet actionem redhibitoriam contra donatorem,sed actionem doli.

Actioni redhibitoriae an possit renũtiari

Casus in quib. cessat actio redhibitoria.

De beneficio actionis quanto minoris.

BEneficium act.quanto minoris.Circa quod beneficiũ volo quærere 4.1.quando habet locum ista actio quãto minoris,& à quo fuit introdu. 2. in quo differt ab act. redhibitoria,cui competit,contra quos,& ad quid.3.ppq competat.4 an ei possit renuntiari,et videre casus,in quibus cessat ista actio quanto minoris.Ad 1.s.quando habet locum ista actio quanto minoris? & dico, quòd habet locum,quando quis emit,vel alio iusto tit.accipit rem morbosam vel vitiosã,& non fuit certificatus de vitio rei.Sed infra q̃ tpa est opponenda? certè sũma dicit,ꝙ est opponẽda infra annum à die scientiæ vitij, vel morbi:&bene dicit sed malè dicit exceptio:nã debet petere illã partẽ pretij,q̃ non dedisset,si sciuisset animal fore vitiosum:nã tunc esset actio ciuilis,q̃ cõpetit infra 13.annos.Sed ad hoc vt ista actio quanto minoris valeat,est opponenda infra annum à die sententię morbi vel vitij:vt sic agas,illum textum sic

corrigas:

corrigas:nam malè stat,sed est culpa scriptoris, codē modo intelligas suprà in instr.equorum:et ista actio fuit adinuenta à Prætore,et appellatur actio quāto minoris: qa habet facere pretium minui. Sed ad qđ datur?certè ad minuendum illā partē pretij,eò quod res valebat minus cōi æstimat.propter morbum vel vitium, quod habebat. Ad 2.prin.mem.s.videre in quo differat ista actio quanto minoris ab actione redhibitoria?Et dico quod differt.1.quia illa competit infra 6.menses,s.actio redhibitoria:et actio quanto minoris infra an.Item quia actio redhibitoria rescindit in totum contr.sed actio quanto minoris facit minui solùm pretium.Sed quib.competit?certè competit illis,quib.competit actio redhibitoria.Sedad quid?certè vt pretium minuatur, vt tm̄ restituat emptor,quantum res valebat cōi æstim.propter morbum vel vitium:non.a.dicat quod detur ad repetendum id,ꝙ ipse dedisset minus, si sciuisset animal de eo vitio laborare.Ad 3 prin.mē.s.ꝓpter q̄ competat ista actio quanto minoris?& dico, ꝙ cōpetit propter morbum vel vitium.Sed ex quib.reb.compettit?certè 1.ex seruis.2.ex iumentis.3.ex reb.mobilib.&imo bilib.& ex illis contr. cōpetit, quib.competit actio redhibitoria.Ad 4.s.an huic act.possit renun.& distinguo: qa aut venditor sciuit vitium vel morbum,et tunc renun.nō valet,ratione doli vendi.aut venditor ignorabat vitiū rei, & tunc renun.valet,et potest esse quod vitium ignorabat: quia fortè tm̄ nuper habuit illam rem.Et cessat ista actio quanto minoris in casib.quib.cessat actio redhibitoria.

Differētia inter hāc act. & act redhibitoriam.

De beneficio,ne quis Vocetur in ius diebus feriatis.

BEneficium,ne quis vocetur in ius dieb.feriatis.Ad euidentiam feriarum quęrere volo 5.1.quotuplex sit feria, & quare sic dicatut,& qui sunt dies feriati.2.quando locū habet beneficium de feriis,et dieb.feriatis, cui competit. contra quos,& ad quid.3.ponere casus,in quib. quædam fieri possunt in dieb.feritatis conrra regulas. 4. formare quasdam quæst.5.an beneficiis feriarum possit renun. Ad 1.s.quotuplex est feria?& dico quod est duplex.s.solennis, & repentina.Solennes feriæ sunt,quæ in honorem Dei introductæ sunt,vel sanctorum suorum, vt dies natiuitatis

Feria quotuplex est

Domini, cum septem præcedẽtib. diebus & cũ septẽ sequẽtibus. Item Pascha, Pentecostes. Item dies Circumcisionis. Item dies Epiphaniæ. Item xij. dies in honorẽ xij. Aposto. sed quid de die sancti Mart. nunquid est feriatus? quidam dicunt quod sic: quia est per Apost. Sed dñs Accur. determinauit quod non: nam dicit quasi, sed non in totum par Apostolis. Item dies beatæ Virginis Mariæ per excellentiã, quæ est super omnes Apostolos coronata. Item sunt duo dies feriati propter Imperatores, s. dies Natiuitatis eius, & dies Coronationis. Item duo dies, in quibus duæ ciuitates ædificatæ fuerunt, s. ciuitas Romana, & ciuitas Constantinopolitana. Item duo menses propter necessitatem, qui non sunt determinati à iure, sed fiunt secundum consuetudines ciuitatis: & hoc fuit. quia tardius in vno loco q̃ in alio fiunt messes, & alio citius: tamen in istis ꝓuinciis accipitur mensis Iulij propter messes. & mensis Septembris propter vindemias. Item sunt dies feriati. s. dies Solis, vt dies Dominicales. Sed quæ sunt repentinæ feriæ? certè has facit Imperator, vt sint generales: & etiam quilibet populus ciuitatis, vel dñs, facere potest, quandoq; tẽpore lætitiæ, quãdoq; tẽpore mœstitię. Sed quare dicuntur ferię? certè quasi festiuæ: & dies feriati. i. festiui: nam in istis dieb. feriatis non redditur ius. Ad secun. s. quando habet locum beneficiũ feriarũ? & dico, quod habet locũ qñ quis est citat' in iudicio, vel aliqua agitata sunt in iudicio coram iudice in dieb. feriatis: quia agi nõ debet. Sed cui cõpetit? actori & accusatori. Cõtra quos cõpetit? cõtra faciẽtes aliquos ad iudiciũ citari dieb. feriatis. Ad quid, vt iste nõ cõpareat, nec iudex cognoscat in causa, nec valeat ꝙ est factũ in iudicio. Sed q̃d dicit benefi. feriarũ? certè sic dicit, taceat aduocatio, sileat apertio. Conquiescat horrida vox præconis. Iudices exciperẽt à causis iudicatũ nõ teneat. Ad tertiũ, s. videre casus, in quib. q̃dam fieri possunt in dieb. feriatis contra regulas. Et primus casus est ratione agriculturæ vt non pereant tot bona in vno momento temporis, q̃ sunt toto anno augmẽtata. Itẽ ratione scholasticę: nã doctor & scholaris studere põt omni tempore, & inhærere scholastico documento. Item ratione armatæ militiæ seu hastiludij. Item in actione, q̃ est tẽpore peritura, vt actio redhibitoria, & actio

Beneficiũ feriarum quando locum habet.

Casus speciales.

actio quanto minoris,& sic de aliis actionib. tempore perituris.Item in rebus fiscalibus.Item in casib.pistorũ.Item si quis vult aliquem accusare,ne aliquid apportet ad forũ Ad quartum,s. formare quasdam quæst. quarum prima talis est:Quæritur,nunquid citatio facta in die Solis valeat. id est,dominicæ?Et quidam dicunt quod nõ:quia dicit,ꝙ in beneficio feriarum,quiescat horrida vox præconis. Et aliqui dicunt ꝙ valet?quia in effectu est dies non feriata: nã nuntij dicunt,Cito te pro prima die non feriata.Et hęc secunda consuetudine vera est,sed prima de genere est verior.Secunda q̃stio talis est:Quæritur,nunquid si renunciauit feriis ob mundi necessitates introductis, valeat renũtiatio?Et dico quod sic,sed iudex Potestatis potest dicere, non curo:nam ius habet seruare statuta.Et dicit, quod qs in his dieb.feriatis conueniri non possit : ergo non debet audiri,& non cogitur:imò esset periurus, si in causa ꝓcederet.Tertia q̃stio talis ist.Quæritur,si citatio fuit facta ꝓ parte diebus feriatis:& pro parte diebus non feriatis,vtputà,quia dixit nuntius,fac quod hinc ad quatuor dies compareas:& inter hos dies sunt quidam dies feriati,nunquid valet citatio?Quidam dicunt,quod non,alij dicunt quod sic:nã sufficit,si est aliqua vtilitas in citatione.Ad quintũ, s. an huic beneficio possit renuntiari?Et ad hoc sciendũ sic distingue:quia aut quis renuntiat dieb. feriatis ob honorem Dei,& sanctorum suorum:& tunc non potest.Et ratio est:quia pacto priuatorum reuerentia diuini Numinis tolli non potest.Si a. quis vult renuntiare introductis feriis ob mũdi necessitatem,& tunc potest.Nam in fauorem hominum introductum est tale beneficium feriarum,&ideo eis potest renuntiari Et hæc de renun. dicta sufficiant.

INCIPIT TRACTATVS

De pactis,& eorum diuisionibus.

QVIA hîc de pactis tractatur,videndum est primò, quid sit pactum , & vnde dicatur Secundo,de pactorum diuisionibus. Tertio in quibus,& super quibus prodest pactum, &quãdo pœna in pactis cõmittatur.Pactũ est cõsensus duorum vel pluriũ

in idem alteri ab altero paciſcentium dandum, vel faciendum. Et attende diligenter ſingula verba definitionis. Pactum.n.conſenſu perficitur, vt in emptione, & ven. Et hoc ad differentiam ſtip. in qua non ſolùm conſenſus, ſed etiam verba neceſſaria ſunt: quia habet fieri per interroga. & reſpon. Item neceſſ. eſt, vt in pacto ſint duo vel plures, & quod conſentiãt in idem dandum, vel faciendum. Et bene dicit, in idem & non in eodem: quia ſi ego et tu cõſentiamus, quod Socrates ſit lapis, non eſt pactum: quia talis conſenſus non obligat vnum alteri, nec eſt de dando vel faciendo. Dixit etiam, alteri ab altero: quia ſi conſentiamus, quod vnus noſtrum det Titio, vel quod Titius det vni noſtrum, non eſt pactum: Cùm alteri ſtipulari vel paciſci nemo poſſit: & cùm non obligetur aliquis reg. negotium alterius promittẽdo, Dicitur.a. pactum à pactione.i. pacis act. h. e. à pace & actu. Nam qui paciſcuntur, ex diuerſis & contrariis animorum morib. poſt multa & varia certamina in vnam conſonantẽ deducuntur ſen. Vel dicitur pactum à palmarum percuſſione: quia conſentientes adinuicẽ palmas ſibi ſolent paciſcentes percuttere, & iniungere. Et eſt pactum generale ad omnia, q̃ aguntur cauſa obli. contrahendæ, vel tollendæ. Pactorum multæ ſunt diuiſiones: ſed de aliquib. hic tangitur. Prima diuiſio eſt: quia pactorum quædam ſunt vtilia, q̃dã inutilia. Vtilia ſunt pacta veſtita, quæ ratione perſonarum, et ratione rerum. et 2. iuris ordinem fiunt: cum hoc quod perſonæ, quæ pactum faciunt, ſint tales, quæ obligare ſe poſſint: Et res, ſuper qua fit pactum, ſit talis, quæ non ſit prohibita à lege alienari: & in oblig. ſeruetur ordo iuris, vt ſuprà di. eſt de perſonis & reb. & oblig. Inutilia verò ſunt, quæ fiunt contra leges conſtitu. edi. p̃torum & in fraudẽ. Contra leges dicitur fieri pactum, qñ alienatur p̃dium minoris ſine decreto, vel qñ alienatur dotalis fundus, inæſtimat⁹ datus in dotẽ. Contra fit conſti. qñ aduocat⁹ paciſcitur cum clientulo ſuo de quota parte litis contrahenda pro ſalario ſuo. Contra edi. prætoris fit, vt ſi fiat pactum, ꝙ liceat alicui facere furtum ſine pœna. In fraudẽ.a. pactum fit diuerſis modis: quia fraus, aut fit de perſona ad perſonam, aut de re ad rem, aut de contr. ad contr. alterum, aut de contr. ad contr. eundem, aut

Pactũ vnde dicitur.

Diuiſiones pactorũ.

aut de nomine ad nomen, & de facto ad factum. De persona ad personam fit fraus, vtputà. Ego tutor vel cu. qui ꝓhibeor emere aliquid de bonis pupilli vel adulti mei, illud non emo per me, sed per interpositã personã, sicut per vxorem, vel filium, vel etiam per alium extraneum meo tamẽ nõie. De re ad rẽ fit fraus. Cùm prohibitum sit mutuare pec. filiofa. ego pec. non mutuo, sed aliquam rem do sibi, vt ipse illa vendita, vtatur pecunia. De contr. ad contr. alterum fit fraus, vtputà, vir & vxor constante matri. prohibentur inuicem donare, non donant, sed don. causa vendunt. De contr. ad contr. eundem fit fraus, vtputà, Cùm deberẽ pec. mutuare Titio, & mulier vellet fideiubere pro eo, ego e conuerso dico, ne mulier defenderetur Velleiano, mutuaui pec. mulieri, & Titiũ in fideiuss. accepi. De nõie ad nomẽ fit fraus: vt si prohibetur aliquis esse Potestas alicuius terræ ipse facit se eligi non in potestatem, sed in defensorem vel in proc. quod idem est, mutato .a. nomine. De facto .a. ad factum fit fraus, vtputà, venditi tibi ancillã meã, eo pacto, ne prostitueres eã in lupanari ad faciendũ q̃stum sui corporis: tu verò in lupanari non posuisti, sed in caupona, vt ibi ministraret: quod idem est, quantum ad effectũ. Itẽ no. ꝙ non solùm ꝑdi. rõib. sed etiam quibusdam aliis infrascr. pacta redduntur inutilia. Ecce. n. si pactum factum est inter debitorẽ & cred. ne liceat creditori pignus distrahere, non valet, & est ratio, ne inuitetur ad delinquendũ. i. ad solut. denegandam: Itẽ pactum, in quo quis generaliter in se suscipit casus fortuitos, non valet, et est ratio ne quis generaliter & sub inuolucro verborum susciperet, ꝙ specialirer suscepturus non esset. Itẽ pactum de dote vlteriori die reddenda non valet: & est ratio, quia damnosum est doti & pub. vtilitati. Itẽ pactum factum, vt maritus donet vxori vltra id quod facere possit, non valet: & est ratio: quia contra bonos mores esset. Itẽ pactum factũ inter militem & eius aduersarium, ꝙ miles possit ꝓcurare, non valet, ea videlicet, ratione: quia contrarium esset publ. vtilitati, eò ꝙ milites nostri debent scire arma, & non iura. Item pactum, in quo remittitur expressim sacra. calumniæ non valet: & hoc ideo, q̃a pub. vtile est, vt lites sine oĩ suspiciõe ꝓcedant. Item pactum factum de precario non reuocãdo

non valet:quia legib. ſtatutũ eſt, vt non obſtante huiuſmodi pacto precariũ reuocari poſsit. Secũda diuiſio:quia pacta alia ſunt veſtita, alia nuda. Pacta nuda ſunt illa, q̃ non continẽt cauſam. Nullius .n. eſt efficaciæ alicuius rei traditio ſine cauſa. Et etiã dicuntur nuda illa, q̃ nõ veſtiũtur aliquo infraſcriptorum ſex veſtimẽtorũ, & hæc nuda pacta ſunt in efficacia ad obligandũ vel agẽdũ, licet pſint ad defendẽdum: quia nudũ pactũ regulariter nõ parit actionũ, ſed excep. Pacta. a. veſtita ſunt efficacia & vtilia ad obligãdum, & agendum. Et dicuntur veſtita pacta ſex modis, ſ. re, verbis, literis, conſenſu, cohærentia contractus, & interuẽtu rei. Sed de pdictis quatuor modis ſuprà habemus exẽpla, vbi tractatur, quib. modis cõtrahitur obl. De quinto verò, hoc eſt, coherentia contractus eſt exẽplũ vtputà, vendidi tibi domũ, & in ipſa vẽditione interuenit pactũ, ꝙ ego in ipſa debeã morari vſq; ad annum tertium. Illud vltimũ pactum per ſe factum nõ valeret, quia nudum eſt, ſed cohærentia, & gratia illius pacti veſtiti .i. vendit. in qua poſitũ eſt, valet. De 6. verò .i. de rei interuentu exemplũ eſt, vtputà, promiſi tibi aliquid dare, vel facere, vt tu mihi aliquid dares, vel faceres. Vnde incontinenti cũ tibi dedero, quod promiſi, ſtatim veſtitum eſt pactũ ex parte mea: & ideo interuentu eius, ꝙ dedi, es mihi obligatus ad id dandũ vel faciendũ, ꝙ promiſiſti. Et nota, ꝙ quatuor primis modis nõ dicitur propriè pactum veſtiri: quia illud dicitur veſtiri, ꝙ nudum eſt. Sed pactum quod fit re vel verbis, vel literis: vel conſenſu, ab ipſo inſtanti natiuitatis ſuæ procedit veſtitũ, & cum ſuo effectu accipit veſtimẽtum. Pactum verò quod veſtitur cohærentia contractus & interuentu rei, primo erat nudum, ſed his interuenientib. accipit veſtimentum. Tertia diuiſio eſt: quia pacta alia conſiſtunt in dando, alia in faciendo. In dando: vt ſi conueni tibi dare cent. vel equũ vel aliã rẽ. In faciendo, vt ſi conueni tibi facere foueã, vel domum. Quarta diuiſio eſt: quia alia ſunt expreſſa, alia tacita. Expreſſum eſt, vt ſi conueni tibi aliquid dare vel facere. tacitũ eſt, vt ſi conduxi domum tuã: & in eã res meas induxi, tacitè videor pepigiſſe tecum, vt inuecta & illata ſint tibi obligata pro pẽſione. Itẽ tacitũ pactũ eſt, vt ſi creditor reſtituat debitori chirographũ ſiue inſtr. debiti: quia tacitè videtur ei feciſſe pactum de non petendo. Itẽ tacitum

est pactum, vt si habebā tres debitores, qui mihi tenebantur in xx. & erat vnusquisq; insolidum obligatus, vnde ego recepi ab vno eorum quinq;:&ita videor renūtasse iuri solidi, & pactum fecisse tacitè nō petere ab vnoquoq; aliorū, nisi alia quinq? pro quolibet. quinta diuisio est, quod pacta alia sunt clara, alia obscura. Clara sunt, in quib. obscuritas vel ambiguitas nō versatur:& hæc, si solen. facta sunt, seruari debent: Quia nihil est, quod magis hōibus cōueniat, q̄ pacta seruari. Obscura sunt, q̄ possunt habere duplicē intellectū: vt si dixeris vēditor, stillicidia sicut sunt rei vēditæ, ita sint:& intelligebant ꝙ seruitus stillicidij recipiendi deberetur à re vendita, ēptor verò intelligit quod deberetur rei venditæ; & hæc obscura pacta interpretāda sunt contra proferentē, qa in eius potestate fuit apertius legē conscribere. Sexta. deuisio ēst: qa pacta alia sunt gratuita, alia non gratuita. Gratuitum pactum est vt cū nullo dato, retento, vel promisso gratis debitum detur. Non gratuitū est trāsactio, q fieri debet aliquo dato, ꝓmisso vel retento. Prosunt. a. & porriguntur pacta ad illas tm̄ personas, inter quas facta sunt, & alis ꝑsonis regulariter non valent. Sed fallit hoc in infrascriptis casib. qa pactum de non petendo factum reo prin. prodest fideiuss. nisi in paciscendo actum sit: Ne prosit fideiuss. vel nisi fideiussisset animo donandi, vel nisi rē suam fideiussisset: qa his trib. casib. pactū rei nō ꝓdest fideiussori. Sed econtrà, pactum fideiuss. non ꝓdest reo: qa licet reiintersit à fideiussorenō petere, qa fideiussor habiturus erat regressum cōtra eū, non tn̄ interest fideiuss. à reo non petere: qa cū reus contra fideiuss. nō sit habitur⁹ regressum, nisi fideiussor in rē suā fideiusɩsisset, qa fideiussor ꝓ eo tunc accipendus est:& tunc pactum rei ꝓdest fideiussori, & pactum fideiussoris accepti in rē suā prodest reo. Pactum verò fideiussoris non ꝓdest confideiussori: sed si expresśim agatur, quod prosit reo, vel confideiussori. prodest eis. Item pactum vnius rei debendi, s. argentarij socij prodest alteri. Item pactum factum cū venditore, vel donatore, ꝓdest emptori vel donatario, quia succedit in rem ipsam. item pactum factum cum filio vel seruo, prodest patri & dn̄o. Pactum autem procuratoris prodest domino, & nocet in tribus tantùm casib. hoc est, si habet speciale man-

Alia pactorū diuisio.

Alia diuisio.

datum, vel si in rem suã constitutus est, vel habeat liberam & generalem administ. Item pactum tutoris vel curatoris prodest pupillo & adulto: & etiam nocet, si fiat bona fide, & non animo deprædandi. Nunc demum videndum est, qñ pœna in pactis apposita cõmittatur. Est igitur sciẽdũ, ꝙ pœna in pactis apposita aliqñ cõmittitur aliqñ non. Si n. conuẽtio incipit a condit. vtputà, si Stichum non dedero, x. dabo, cõmittitur pœna, cũ certũ est conuẽtũ dari nõ posse. Si verò incipit à ꝑcedenti pactione, vtputà, promitto tibi Stichum dare, alioquin nomine pœnæ, x. dabo: & tunc si præcedens pactio est obligatoria, vt quia si pactum vestitum, cõmittitur pœna, ex quo dare potuit, & non fecit. Si a. ꝑcedens pactio non est obligatoria, tunc non cõmittitur pœna, nisi demum lite contestata super eo, quod in pactum deductum est. Item no. quod pacta aliqua fiũt secundum leges, aliqua ꝑter leges, aliqua contra leges. Qñ fit pactum ꝯ leges, vtputà, quia promittitur aliquid dari vel fieri, quod lex permittit: tunc si est pœna promissa, põt peti, vel res, vel pœna. i. alterum eorum solùm, nisi di. sit, quod pœna soluta ratum maneat pactum: quia tunc vtrunque potest peti. Qñ. a. fit pactum præter leges, sc. qñ pacto aliquid promittatur, quod neq; à lege expressim permittitur, neq; expressim prohibetur, vtputà, cùm promitto factum alienum: quod si non fiat, promitto pœnam, tunc licet non valeat princi. quia factum alienum promittere non possum, nec etiam alienari pacisci, valet tamen pœnæ promissio. Qñ verò fit pactum contra leges, vt quia ꝓmittitur aliquid, quod lege prohibetur, s. res sacra, vel religiosa, vel liber homo, tunc neutrum valet, neq; princi, neque pœnæ promissio: Quia quod fit prohibente iure pro infecto habetur. Itẽ no. ꝙ pœna aut adiicitur quantitati, aut spei aut facto. Si pœna adiicitur quantitati, vtputà, ꝓmitto dare x. sub pœna dupli, tunc ipsa pœna quantacunque & qualiscunq; promissa sit, reducitur ad legitimum modum vsurarum sortis promissæ: & hoc ideo, quia ex quantitate pecuniæ solet cõmitti fœnus. Si verò adiicitur pœna speciei, vt promitto tibi equum, vel aliam speciẽ sub pœna x. lib. illa pœna exigitur tota. Idem est, & si adiicitur facto, vtputà, promitto tibi facere domum vel foueã: quia

Pœna in pactis apposita quãdo committitur.

Alia pactorum diuisio.

quia pœna adiecta speciei vel facto, quantacunq; sit. exigitur tota. Et hæc de pactis, & eorum diuisionib. sufficiant. Nunc de publicationib. instrumentorum videamus.

HIC INCIPIT TRACTATVS,

De pactis & eorum diuisionibus: *Rubr.*

ISTE titulus continuatur ad superiora ista forma: Dicto de contr. & de his quæ sunt necessaria contrahentibus, sequitur modo videre de pactis, & pactorum diuisionibus: & hoc dicit rubr. Et diuiditur hic titu. in 4. partes princi. In prima parte ponitur definitio pacti, & eius etymologia. In secunda ponuntur definitiones pactorum. In tertia parte tractatur de effectib. & virtutib. pactorum per ordinē. In quarta, quando pœna in pactis apposita cō mittatur, & exigi possit. Prima pars durat vsq; ad §. Pactorum. Ibi ij. & durat vsq; ad §. Prosunt. a. Ibi iij. & durat vsque ad §. nunc demum. Ibi iiij. & durat vsq; ad fi. titu. Ad I. qd sit pactū? certè est cōsensus duorum vel pluriū hincinde alteri ab altero dandum vel faciendum. No. consensus, sed hoc ad differentiam stip. in qua non solùm consensus, sed etiam verba requiruntur, quæ habent fieri per interro. præcedentem, & per respon. statim subsequentem: vt Inst. de verborum oblig. & de literarum oblig. §. fi. Not. duorū: quia in quolibet pacto debent esse duo vel plures. No. alteri ab altero: quia inter nos debemus stipulari & pacisci, non. a. per alteram personam: quia alteri stipulari vel pacisci nemo potest. No. in idem, & non in eodē: quia si dicerem P. est lapis, & tu diceres, est verum: non propter eà ob. Sequitur, dandum vel faciendum, quasi idē dandum vel faciendum. Pactorum multę sunt diuisiones: quia alia vtilia sunt, alia inutilia. Sed q̄ sunt vtilia? Resp illa, in quib. tria concurrunt ꝙ persona, res, & ordo seruetur. Persona, quæ possit efficaciter obligari; de quib. habuimus in tit. de inūtilib. contr. ratione personarum, per totum. Itē, ꝙ sint tales res, quæ possint in contr. deduci: de quib. habuimus in tit. de inutilib. contr. ratione rerum, per totum. Itē ꝙ ordo iuris seruetur, s. quod acquirā mihi vel proc. & obliges te, non, a, obligetur iij. persona: quia alteri stipulari vel pacis-

Diuisio p̄sentis tituli.

ci nemo poteſt. Item vtilia dicuntur, quę fiunt ſecundum leges & conſtit. Principum & ſec. edicta Prætorum. Sed q̃ ſunt inutilia? Reſp. illa, quæ fiunt contra conſtit. Princ. ſi aduocatus paciſcatur cum clientulo ſuo, & tunc illa pactio non valet, nec tenet. Contra leges dicitur fieri, q̃n prædiũ minoris alienatur ſine decreto, vel fundus dotalis. Sed quæ ſunt illa quæ fiunt in fraudem legis? fiunt inuentis noſtris. Quandoq; fit fraus legi de perſona ad perſonã: vt ecce. cauetur ne tutor vel curator poſsit emere de bonis pupilli ſui vel adulti pendente tutela vel iura: tutor non emit per ſe, ſed per interpoſitã certã perſonam nomine tm̃. De re ad rem fit fraus: vt ecce cũ prohibitum ſit pecu. mutare filiofa. mutuaui vinum vel frumentum in fraudẽ Macedo. vt illo vendito vtatur pecunia, certè poterit opponere Macedonianũ ſenatuſcon. ac ſi mutuaſſem ei pecuniam. Item de contractu ad alterum contractum fit fraus: vt ecce: cauetur in lege ne mulier poſsit donare marito ſuo ſine cauſa nec econtrà, ne nimio amore ſeſe adinuicẽ ſpoliarent. Videns maritus quod non poterat donare vxori fecit venditionẽ fictitiã: certè talis venditio non valet, ſi fraus emineat, vel probetur: q̃a fraus eſt facta de contractu donationis ad contractum vendit. hoc verum eſt, ſi põt probari, & ſi non põt probari, prima facie daretur fides pub. inſtr. per ſe iura non pereunt, ſed defectu bonæ probationis. Itẽ de cõtractu ad contr. eundẽ, vt cum mulier vellet fideiubere pro Titio, obligauit ſe tanq̃ prin. & ipſe Titius obligauit ſe tãquam fideiuſſ. certè ipſe poterit opponere except. ſenatuſconſulti Vell. ac ſi directo fideiuſsiſſet. Itẽ de nõie ad nomẽ fit fraus: q̃a cauetur de forma ſtatuti cõis Bon. ꝙ nõ ſit aliquis Poteſtas, niſi ſex menſib. illius loci. Poteſtas eſſe nõ poteſt aliis ſex menſib. ſequentib. modò ipſe facit ſe eligi in Capitaneum, vel Defenſorem: quod idem eſt, quantum ad effectum, mutato ſolum nõie. Itẽ de facto ad factum: vt vendidi tibi ancillam meam, eo pacto, ne eam poneres in lupanari aliter efficitur libera: tu non poſuiſti eam in lupanari, ſed in caupona, vt ibi miniſtraret: quod idẽ eſt, quo ad effectum: certè potero eam vendicare, & ipſa erit libera. Itẽ de tempore ad tempus: vt agebam contra minorem viginti quinq; annorum, & contra ipſum debebat ferri ſent. &

exe-

executioni mandati in minori ætate: modo iudex distulit ad ferendam sent. quia fortè ille aduersarius dederat pecu. iudici, vt ipse differret: modo facto ipso maiore, non valet illa sen. Item de loco ad locum, vt cauetur ex statuto ciuitatis Bon. quod si aliquis emat aliquam rem, quod debeat soluere vnum grossum pro libera: ego volens euitare iui Mutinam, & ibi feci instr. non valet illa venditio, non solùm modis prædictis: sed in quibusdam aliis fit: Vt ecce, pignoraui tibi rem meam, eo pacto, ne posses eam vendere Quæro, nunquid valeat tale pactum? Resp. non: quia iam inuitarentur debitores ad delinquendum: vt dicitur de inutilib. contr. ratione rerum, in §. item prohibita est alienatio vel pignoratio. Itẽ pactũ, in quo quis generaliter suscepit casus fortuitos: Quęro, si locaui vel deposui penes Pet. aliq̃ rẽ, & ipse in se suscepit oẽm casum fortuitũ. nũqđ valet tale pactũ? Resp. non, vt dicit litera, ne quis gene. & sub inuolucro verborũ aliqđ suscipiat. i. quod specialiter nõ susciperet. Sed ad declarationẽ §. dicã primo qui veniãt in contr. de casib. fortuitis, & nunqđ valeat pactum. Ad primũ, qui veniunt de natura cõtr. sine aliquo pacto? Debem⁹ scire, ꝙ tria sunt genera contr. qm̃ ad ꝑsentẽ materiã. Alius est contr. qui fit gratia dantis tm̃, vt depositi: & in ipso deposito veniunt duo, s. dolus, & culpa lata. Et dolus est machinario studiosa: vt cõmodaui vel deposui apud Pet. rem meam, ipse ordinauit cum latrunculis, vt eã surriperent, & secũ ꝑtium participarẽt. Lata culpa est, q̃ dolo cõparatur, vt ignorare, quod oẽs sciunt: vt qui dimisit rẽ extrà de nocte, & deportata fuit. Leuis culpa est negligentia vel pigritia: Petrus habebat rem meã penes se, & non recordabatur ipsum clausisse ostiũ, de noctè ꝑꝑ suã pigritiã noluit exire, res deportata fuit. Leuissima culpa est peccare, in quo sapientissimus non peccaret, vt quia locaui equũ Petro, vel deposui, ipse fecit funẽ nimis breuẽ, vel nimis longũ. ita quod capistratus est equus. Casus fortuiti sunt, quos euitare non possum⁹ nõ solũ in animalib. & corporib. nostris, & tantò fortius in reb. euitare non possumus. Præmisso hoc dicã q̃ veniunt in contr. dantis tm̃? Respondeo. in deposito veniunt duo. s. dolus, & lata culpa. In commodato, eo quod

fit gratia accipientis, veniunt 4. s. dolus, culpa lata, leuis & leuissima. In locat, veniunt tria, s. dolus, lata culpa, & leuis reg. quia fit gratia vtriusq;. Quæro 2. ad quid operetur pactum de casib. fortuitis? Ma. dicit, q tenebitur de omnib. si suscepit generaliter oẽs casus fortuitos? & est opinio Sũmæ nostræ. Iohan. dicit, quod tenebitur solùm de specificatis, ne sub inuolucro suscipiat, quod susceptǔrus non esset, si specificasset. Bulgarus idem dicit, quod Ioan. vno addito, quod apponatur clausula generalis, sub qua cætera alia concludátur. Alij dicunt, q si de natura contr. veniũt tria: vt in locat. & pignore, pactum inducit leuissimã culpam. Si verò de natura contr. veniunt 4. vt in cõmodato, pactum inducit casum fortuitum, eò quod verba adiecta debent aliquid operari, & tutius est, vt vtamur opinione Ioan. & Bul. Item pactum de dote vlteriori die restituenda. Circa materiam huius §. dicam 1. qñ, & quo tempore dos sit restituenda? Resp. non constante matri. eo quod dos datur pro sustinendis onerib. matr. nisi in certis casib. in quibus potest restitui constante matri. vt dixi in cap. de dotibus, in §. prætereà no. sed debet restit. soluto matr. Sed quo tempore soluto matri. distingue: aut dos fuit data in reb. imobilib. inæstimatis, & tunc statim vxor poterit petere. Si verò in pecunia, vel in reb. mobilib. ęstimatis, & tunc infra ann. soluto matri. petendo actione ex stipulatu, quæ p dote competit: secus si maritus legasset in test. quia plus valet legatum, quàm de dote actio. Sed pone, quod vxor poterit petere dotes, & ipsa fecit mihi pactum, vt non posset petere nisi post annum, non valet istud pactum de posteriori vel vlteriori die reddenda: quia esset contrarium doti, & públ. vtilitati: sec⁹ si fieret pactǔm de citeriori die reddenda, vt ecce, vxor nõn poterat petere dotes, ego feci sibi pactum, vt ipsa possit petere inconti. quia valet. Item pactum, &c. ego contraxi matri. cum Berta, vna die ipsa venit ad me, vt facerem pactum ei, vt ipsa possit me conueni re insolidum de petendo dotes, nunquid valet? certè non, vt habuimus in tit. de renun. in §. ne quis condemnetur, nisi in quantum facere potest. item pactum factum inter militem: vt ecce, ego agebam contra quendam Corr. ipse volebat facere procu. quendam militem: Quæro, nunquid iste

iste miles possit esse proc.Resp.non,quantumcunq; faciã sibi pactum,vt quia miles debet scire arma,&non iura.Itẽ pactum,in quo remittitur expressim sacram.calumniæ:vt ecce,ego agebam contra quendam Corr à quo petebam centum,ipse vult mihi expressè remittere sacra.de calumnia,&ego sibi:vel remissum fuit tacitè,quæritur nunquid valet sent.lata?certè non,eò quòd est lata contra solitum ordinem iudiciorum,autho.rei iudicatæ non habet: ideo præstatur sacra.in ea,vt lites sine aliqua suspicione procedant.Tamen qũo debeat ferri sent.dixi in 9.cap.de iudiciis,per totum.Itẽ pactum factum de præcario.Circa materiam præsentis §.dicam. 1.quid sit precarium. 2. in quo differat à cõmodato,&in quo conueniat. 3.nunqđ valeat pactum de precario non reuocando.Ad 1.quid est precarium?Precarium est, quod ad preces vtentis conceditur, vt tandiu si penes eum quandiu libuerit concedenti. 2. in quo differat, &in quo conueniat cum cõmodato. Respo. conuenit in hoc;quia precarium & cõmodatum fiunt ex gratia & beneuolentia consistente:& differunt in hoc, qa in cõmodato veniunt 4.in precario duo.Item in alio:quia in cõmodato exprimitur vsus,in precario verò non. Item cõmodatum reuocari non potest,nisi finito termino: sed precarium potest statim reuocari.3.nunquid valeat pactũ de precario non reuocando? distingue: aut concessi rem meam precario nomine hinc ad pascha,nullo pacto apposito,& tunc reuocare potero:aut feci pactum de non reuocando ante Pascha,& tunc valet?quia non potero reuocare ante Pascha.Secunda diuisio pactorum est.Circa quam diuisi.isto ordine procedam:quia 1.dicam,quæ sunt pacta nuda.2.effectum,& virtutes pactorum. Ad 1. pacta nuda sunt illa, quæ in se causam non continent. Item alicuius rei traditio sine causa nõ valet.Itẽ pmutatio.Itẽ donatio. Itẽ oĩa pacta inutilia,de quib.suprà diximus.Itẽ pacta, q̄ non sunt vestita aliquo de nouem vestimentis.i.pacta nuda:vt iam statim dicam.2.quis sit effectus,& virtus? Resp. non act.sed excep.pariunt,nisi in 6.casib.in quib. pariunt acti. 2. qũo pariunt except. si sint facta ad excipiendum. Circa hoc dicam,quomodo pactum nudum non perit actionem.3.qualiter vestiatur regu.Ad 1. nunquid pactum

nudum parit act. Resp. non; V. G. conueni tibi aliquid dare vel facere, fuit pactum inutile, non poteris agere contra me, nec ego contra te: qa ex pacto nudo non datur actio. Item in diuisione facta simpliciter. 2. quæro, qũo parit excep. Resp. parit excep. si est factum ad excipiendum: vt Ant. vendidit mihi rem suam, & in instr. promisit mihi dare fideiusso. in processum temporis feci factum, vt non daret fideiussorem, illud pactum de fideiusiore est nudum: & ideo si agam, vt det mihi fideius. excipiet ex pacto facto, & de fideius. non dato. 3. qualiter vestiatur reg. propter 6. causas, in quib. pactum nudum non parit act. 1. in constituta pec. Item in dona. Item in antiquo fœnore. Item in vsuris ementi promissis. Item in dote nudo pacto promissa. Item in act. vini, frumenti, vel ordei. Viso de nudis, modò videamus de vestitis. i. quæ sunt pacta vestita: & illa sunt quæ vestiuntur aliquo de nouem modis, sc. re, verbis, literis, consensu, cohærentia contr. interuentu rei, operis initio, legis auxilio, & iureiurando. Re, vt in pignore, comodato, & deposito. Et in debito verbis contrahitur obligatio per interrog. præcedentem, & responsionem in continenti subsequentem. Literis, vt quando quis fuit confessus pec. mutuo habuisse, quam de rei veritate non habuit. Consensu, vt in ven. locat. condu. societate, mandato. Cohærentia contr. vt quando iuxta pactum vestitum apponitur nudum. V. G. Andr. mihi vendidit rem suam, & ego feci pactum in isto instr. ven. vt debeat morari in ea vsque ad annum: modò si istud pactum non esset factum per se, esset nudum; sed postquàm fuit factum iuxta contr. vestitum, vestitur gratia illius cohærentiæ contr. Interuentu rei. vt conueni tibi dare domum meam, & tu conuenisti dare tuam: à parte. n. dantis rem, nata est actio, quæ appellatur præscriptis verbis: nam ante interuentum rei nulla est actio. Operis initio: vt ecce. Ego pollicitus fui reipubl. ædificare clusam Rheni. vel palatium; illud opus dicitur initiatum, quando paraui locum ad murandum vel ædificandum. Legis auxilio. vt in dote restituenda. Iureiurando in operibus a manumisso præstandis: vt ego do libertatem seruo meo, ipse iurauit se daturum certa opera: certè ipse obligatur. Et etiam est casus, in quo sacram. inducit

cit oblig. Tertia diuisio est: quia pacta alia consistunt in dando, alia in faciendo. Circa quam diuisionem dicam I. quæ sint pacta, quę consistunt in dando, & aliqua de natura ipsorum. Ad 1. quę sunt pacta, quę consistunt in dando? certè quando dare venit in oblig. & ille, qui promittit dare, debet ita dare, vt faciat rem recipientis, eò quod dare est rem accipientis facere: & nunquam in istis casib. non venit interesse, nisi in contr. innominatis. Sed quid, si promisit mihi rem alienam dare? Resp. debet emere, et mihi dare: & si vult vendere vinum caro pretio: & tunc præstando interesse ipse liberatur. Sed quæ sunt pacta, q̃ consistunt in faciendo? Resp. quãdo factum in oblig. versatur: & h. e. de natura eorum pactorum, quia in istis contr. in quib. factum versatur, pręstando interesse quis liberatur. Sed quia difficile est probare de interesse, optimum est ꝙ opponat. Sunt tñ certi casus speciales, in quib. quis tenetur factum facere. Primus casus est in noui operis denun. Item in stip. Item in stip. facta per metum. Item in proc. actoris, de cuius mandato dubitatur: vt ecce, quidam A. dicebat se esse ꝓc. meum, et petebat à Mar. & ille talis A. dicebat se esse ꝓc. non poterat ostendere de mandato, nunquid cogitur? certè sic: & præstando interesse non liberatur: quod secus in procu. rei conuenti. Sed quare secus de procu. actoris de cuius mandato dubitatur? Respondeo, quia procu. iam est consecutus, quod optauit, s. se admitti ad agendum, & admissus est: sed procu. rei non est consecutus quod optauit, quia cogebatur ad se defendendum: ergo concessit sibi potestatem ad se defendendum, & non est consecutus, quod optauit Quarta diuisio est: quia pacta alia sunt expressa, alia tacita. Circa quam diuisionem dicam 1. q̃ sunt pacta expressa? Resp. sunt illa, in quib. aliquid dari vel fieri promittitur expresè, possunt bona obligari ex omni cõtr. qui fit re, verbis, literis, & consensu. Alia sunt tacita pacta, & sunt ista, in quib. bona non obligantur expresè, sed veniunt in oblig. tacitè, vt est positio legis sine aliquo pacto, & hoc in multis casib. Primus est in locat. vt ego locaui tibi domum meam, ad pensionem, oĩa bona tua sunt mihi obl. tacitè, non solùm pro pensione, sed etiam pro deterioratorum refectione: In ciuitate. n. inquilini bona quæ

apparent, sunt mihi obligata, dummodo sciam ipsa in domo inuecta: secus in rustico prædio, quia sunt obligata tm̃ illa quæ apparent: & ideo, quia sancta rusticitas omnia palam habet: & hoc verum si ille cõdu. conduxit eo animo, vt ibi perpetuò staret, aliàs non esset obligatus. Sed quid si locaui domum meã repetitori, & ipse locauit vnicuiq; scholari, q̃ro nunquid bona vniuscuiusq; sint mihi obligata? certè sic. Itẽ fallit, qñ creditor restituit debitori chirographum, tollitur naturalis, & ci. remanet elisa, & sine effectu et h. verũ e. si creditor confitetur se reddisse. Si verò ipse negat, oportet ipsum debitorẽ negare ipsum instr. reddidisse: p̃sumptio vxo. & filiorum ꝙ secus est per redemptionem pignoris, & ratio, quia redemptio pignoris affert vtilitatẽ: vt quia si est vestis, portare poteris: si liber, legere poteris: secus per redemp. cirographi, quia de redemp. cirographi nihil facis, nisi ꝙ retines ipsum in capsa. Itẽ fallit, si habeo plures debitores obligatos, & recipio partẽ debiti ab altero eorum, videor fecisse pactum de nõ petendo, nisi partẽ contingentem, nisi creditor fuerit protestat' in contrariũ. Itẽ fallit in vxore. q̃ ꝓmisit mihi dotes: certè omnia sua bona sunt mihi tacitè obligata. Itẽ bona mariti sunt tacitè obl. vxori pro dote restituenda. Itẽ bona vxris sunt obli. filiis primi matri. conuolantis ad secundas nup. Itẽ matris tutricis filiorum suo. bona sunt obl. pro mala administra. Item fallit in milite recipiente pe. causa militiæ. Itẽ bona tutoris & curatoris sunt obligata pu. & adul. Itẽ econtra bona pub. & adul. sunt obli. tu. & cu. si aliquid expendent in agendo negotia eorũ. Itẽ bona patris sunt obl. filio. Itẽ pp nauim reficiendã. Itẽ bona cõtrahentis cũ fisco, sunt obligata fisco. Itẽ si concedo aliquid alicui in emphyteosim, & pereat in totum, ipse emphyteota liberatur. Itẽ istud pactum contrahitur, si emphyteota vult vendere meliorationes suas, debet Do. requirere, vt in p̃allegato §. Quinta diuisio est: quia pacta alia sunt obscura, alia clara: Circa quã isto ordine procedam: dicam 1. quę sunt pacta clara, postea dicã eorum effectus. Sed q̃ sunt pacta clara? resp. illa, in q̧bus obscuritas vel ambiguitas non versatur, sicut sunt pacta vtilia, et vestita: et ambiguitas propriè circa dict. et obscuritas circa orationem tm̃: hæc sunt vulgaria. Quid est

obscuritas?

obscuritas? est ambiguum, & econuerso. Sed quæ sunt pacta obscura? sunt illa, in quib. obscuritas & ambiguitas versatur: vt si vendidisti domum tuam mihi, et dixisti, stillicidia domus tuæ vti sunt, ita sint: et ego creditor credebam quòd domus mea reciperet stilicidia dom⁹ venditæ. Aliud est exemplum, vendidi tibi equum meum, et dixi quod nõ habebat vitium, et quod non ascendebat arbores: ego venditor intelligebam pontem factum de arborib. et emptor intelligebat arbores de nemore: et certè ista pacta sunt interpretanda contra proferentẽ, quia in eius potentia fuit legem apertius declarare: secus in iudiciis. Sed ad hoc sciendũ plenè contra quẽ debeat interpretari? distin. aut ista ambiguitas versatur in iudicio, aut in cõt. Si in iudicio, cõtra aduersarium, & non contra proferentem interpretanda est: quia aduersarius semper negaret, & diceret se aliter intellexisse: & certè 2. intellectum agentis interpretabitur. Sed quid si obscuritas vel ambiguitas versatur in cont. distingue: aut est certum dixisse, aut incertum, aut dubitatur: si est certum dixisse, valet: si est incertum dixisse, non valet. Si a. dubitatur, & tunc põt interpretari 2. di. vnius: & tunc 2. intellectum & di. vnius potest interpretari, & tunc valet: V. G. stipulatus sum à te Centum mihi dari Bo. tu intelligebas de Bo. quæ est vltra mare, & ego intelligebam de ista Bo. certè valet 2. meum intellectum. Si verò potest interpretari 2. di. vtriusq;, & tunc quod est magis verisimile, comprobatur & seruatur: V. G. vendidi tibi equum meũ pro x. emptor intelligebat de Bagatinis, ego verò venditor de Bo. vel alia meliori pec. quod magis est verisimile: tunc distingue: aut iste equus Bo. valet plusquam x. & tunc intelligitur de Bo. & valet in casu nostri §. certè contra proferentem debet interpretari, vt suprà. Sexta diuisio est: quia pacta quædam sunt gratuita, quædã non gratuita. Circa quod duo dicam: 1. quæ sunt pacta gratuita. 2. quæ sunt pacta non gratuita. Ad 1. quæ sunt pacta gratuita; certè sunt illa, quæ fiunt ex grata beneuolentia, sicut est pactum de vlterius non petendo. 2. quæ sunt pacta non gratuita? certè illa quæ non fiunt gratis, vt est transactio? de aliis suprà melius dixi. Prosunt. a. &c. Hæc est pars tertia huius tituli, in qua tractatur de morib. & virtutib. pactorum: certè sunt 4.

apparent, sunt mihi obligata, dumodo sciam ipsa in domo inuecta: secus in rustico prædio, quia sunt obligata tm̄ illa quæ apparent: & ideo, quia sancta rusticitas omnia palam habet: & hoc verum si ille cōdu. conduxit eo animo, vt ibi perpetuò staret, aliàs non esset obligatus. Sed quid si locaui domum meā repetitori, & ipse locauit vnicuiq; scholari, q̄ro nunquid bona vniuscuiusq; sint mihi obligata? certè sic. Itē fallit, qn̄ creditor restituit debitori chirographum, tollitur naturalis, & ci. remanet elisa, & sine effectu et h. verū e. si creditor confitetur se reddisse. Si verò ipse negat, oportet ipsum debitorē negare ipsum instr. reddidisse: p̄sumptio vxo. & filiorum q̄ secus est per redemptionem pignoris, & ratio, quia redemptio pignoris affert vtilitatē: vt quia si est vestis, portare poteris: si liber, legere poteris: secus per redemp. cirographi, quia de redemp. cirographi nihil facis, nisi q̄ retines ipsum in capsa. Itē fallit, si habeo plures debitores obligatos, & recipio partē debiti ab altero eorum, videor fecisse pactum de nō petendo, nisi partē contingentem, nisi creditor fuerit protestat⁹ in contrariū. Itē fallit in vxore. q̄ p̄misit mihi dotes: certè omnia sua bona sunt mihi tacitè obligata. Itē bona mariti sunt tacitè obl. vxori pro dote restituenda. Itē bona vxris sunt obli. filiis primi matri. conuolantis ad secundas nup. Itē matris tutricis filiorum suo. bona sunt obl. pro mala administra. Item fallit in milite recipiente pe. causa militiæ. Itē bona tutoris & curatoris sunt obligata pu. & adul. Itē econtra bona pub. & adul. sunt obli. tu. & cu. si aliquid expenderent in agendo negotia eorū. Itē bona patris sunt obl. filio. Itē pp nauim reficiendā. Itē bona cōtrahentis cū fisco, sunt obligata fisco. Itē si concedo aliquid alicui in emphyteosim, & pereat in totum, ipse emphyteota liberatur. Itē istud pactum contrahitur, si emphyteota vult vendere meliorationes suas, debet Do. requirere, vt in p̄allegato §. Quinta diuisio est: quia pacta alia sunt obscura, alia clara: Circa quā isto ordine procedam: dicam 1. quę sunt pacta clara, postea dicā eorum effectus. Sed q̄ sunt pacta clara? resp. illa, in q̄bus obscuritas vel ambiguitas non versatur, sicut sunt pacta vtilia, et vestita: et ambiguitas propriè circa dict. et obscuritas circa orationem tm̄: hæc sunt vulgaria. Quid est

obscuritas?

obscuritas? est ambiguum, & econuerso. Sed quæ sunt pacta obscura? sunt illa, in quib. obscuritas & ambiguitas versatur: vt si vendidisti domum tuam mihi, et dixisti, stillicidia domus tuæ vti sunt, ita sint: et ego creditor credebam quòd domus mea reciperet stilicidia dom⁹ venditæ. Aliud est exemplum, vendidi tibi equum meum, et dixi quod nō habebat vitium, et quod non ascendebat arbores: ego venditor intelligebam pontem factum de arborib. et emptor intelligebat arbores de nemore: et certè ista pacta sunt interpretanda contra proferentē, quia in eius potentia fuit legem apertius declarare: secus in iudiciis. Sed ad hoc sciendū plenè contra quē debeat interpretari? distin. aut ista ambiguitas versatur in iudicio, aut in cōt. Si in iudicio, cōtra aduersarium, & non contra proferentem interpretanda est: quia aduersarius semper negaret, & diceret se aliter intellexisse: & certè 2. intellectum agentis interpretabitur. Sed quid si obscuritas vel ambiguitas versatur in cont. distingue: aut est certum dixisse, aut incertum, aut dubitatur: si est certum dixisse, valet: si est incertum dixisse, non valet. Si a. dubitatur, & tunc pōt interpretari 2. di. vnius: & tunc 2. intellectum & di. vnius potest interpretari, & tunc valet. V.G. stipulatus sum à te Centum mihi dari Bo. tu intelligebas de Bo. quæ est vltra mare, & ego intelligebam de ista Bo. certè valet 2. meum intellectum. Si verò potest interpretari 2. di. vtriusq;, & tunc quod est magis verisimile, comprobatur & seruatur: V.G. vendidi tibi equum meū pro x. emptor intelligebat de Bagatinis, ego verò venditor de Bo. vel alia meliori pec. quod magis est verisimile: tunc distingue: aut iste equus Bo. valet plusquam x. & tunc intelligitur de Bo. & valet in casu nostri §. certè contra proferentem debet interpretari, vt suprà. Sexta diuisio est: quia pacta quædam sunt gratuita, quædā non gratuita. Circa q̃ duo dicam: 1. quæ sunt pacta gratuita. 2. quæ sunt pacta non gratuita. Ad 1. quæ sunt pacta gratuita; certè sunt illa, quæ fiunt ex grata beneuolentia, sicut est pactum de vlterius non petendo. 2. quæ sunt pacta non gratuita? certè illa quæ non fiunt gratis, vt est transactio? de aliis suprà melius dixi. Prosunt. a. &c. Hæc est pars tertia huius tituli, in qua tractatur de morib. & virtutib. pactorum: certè sunt 4.

quędam sunt, q̄ habent virtutē pariendi, sicut pacta vtilia, & vestita. Alia sunt pacta, q̄ habent virtutē perimendi; sicut est, per solutio. eius ꝙ debetur, oīs tollitur obligatio. Alia sunt pacta, q̄ habent virtutem eligendi: sicut sunt pacta de vlterius non petendo, eò quòd tollitur obligatio naturalis, ciuilis verò remanet elisa, & sine effectu. Alia sunt pacta, q̄ habent virtutem informandi, sicut quando apud pactum vestitum apponitur nudum. Sed regula fallit in pacto facto de vlterius non petendo, ꝙ pactum ꝓdest fideiuss. quia ea excep. qua princ. defenditur, & eius fideiussor defendi debet, nisi esset beneficium cohęrens personæ, vtputà, quia debitor cessit bonis. Itē qn̄ quis fideiussit pro minori. Itē qn̄ quis fideiubet pro propria persona. Modò videamus excep. ab except. in certis casib. in quib. pactum factum debitori non ꝓdest fideiuss. Primus, qn̄ fideiussit animo donandi. Secun. casus, qn̄ fideiussit in re sua. Itē qn̄ fideiussit inuitus. Itē qn̄ fuit actum per pactum, vt pactum factū cū reo nō prosit fideius. Sed ad istū casum oppone: qa si vellē conuenire fideiuss. ipse allegabit beneficium nouæ consti. de fideius. vt 1. conueniatur princ. ꝙ fideiussor: & ego non potero conuenire eum, quia feci pactum ei de vlterius non petendo. Sed ad hanc literā saluandā debemus dicere, ꝙ ipse fideiussor renuntiet beneficio nouæ consti. de fideiuss. & beneficio cedendarum act. Modò videamus vtrum pactum factū cum fideiussore prosit debitori? Respondeo non: quia si debitor soluit, non habet regressum contra fideiuss. de eo, qđ soluit: sed si fideiussor soluit pro debitore, bene est habiturus regressum contra debitorem ad repetendum illud quod soluit. Sed hæc regula, q̄ dicit, Pactum fideiuss. non prodest debitori, fallit in pacto fideiussori in rem suam, per pactum prodest debitori. Pactum verò fideiuss. non prodest confideiussori, &c. Quæritur in isto §. vtrum pactum fideiuss. prosit debitori, & debitoris fideiussori? certè non, nisi in instr. debiti per pactum agatur, vt prosit. Item pactum vnius rei debendi. Quæritur vtrum pactum factum vni debitori prosit alteri? vt ecce, ego possidebam domum vnam, A. talia iura habebat, quod poterat me reuocare, vel act. rei vendic. vel actione hypothecaria, ipse fecit mihi pactum de non petendo ipsa iura.

Præterea

Præterea ego vendidi, vel donaui cuidã, nunquid illud pa ctum factum debitori prosit emptori, vel donatario? Re spon. ꝙ sic. Itẽ pactum factum filio vel seruo. Quæritur in isto §. ego debebam Petro centum, ille fecit filio vel seruo meo pactum de vlterius non petendo, nunquid istud pactum prosit mihi principali Do? Resp. sic. Pactum. a. proc. & cætera Queritur in isto §. vtrum pc. possit nocere vel pdesse Dñi suo? videturꝗ nõ, nisi in tri . casib. nisi esset specialis pc quia posset nocere in illa, vel in illis reb. in qua, vel in quib. specialiter est constitutus. Itẽ qñ pc. est cum libera administra. generali: quia posset nocere in oïb. rebus dummodo non dilapidet, vel donet. Sed si esset sine libera administ. a. & tunc posset nocere solũmodò in illis rebus, quæ modicam dilat. habent, seu recipiunt. Alius est qñ est constitutus in rem suam. Item pactum tutoris, &c. Quæritur in isto §. vtrum curator vel tutor possit nocere pupillo vel adulto? distingue: aut ille tutor vel curator remisit debitum gratis, & tunc mala fides præsumitur. Si verò transegit, & tunc aut debitum erat liquidum vel clarum, & tunc non tenet transactio. Nunc demum videndum est. Hæc est pars quarta huius tit. in qua tractatur quando pœna in pactis apposita comittatur: & antequam ego descendam ad exposit. huius literæ, dicam 1. de qua pœna loquitur iste §. certè de iudiciali, quæ sic definitur. Pœna iudicialis, est q̃ imponitur delinquenti, siue delinquentib. ad sacra. debiti vel debitorum; quæ à lege, vel legis ministro imponitur. Est illa iudicialis, quæ apponitur in contr. & pactis, et definitur sic: pœna est quædam conuentionalis stipulatio, q̃ in contr. & pactis apponitur: vt si contrauenerit, in eo puniatur. Ideo dicit, quædam conuentionalis stip. quæ pœna debet apponi in instr. de partium voluntate. Hinc est quod quidam notarij apponunt pœnam sicut eis placet, & non de partium voluntate. Nã notarius debet interrogare partes, vtrum velint aliquam pœnam apponere in instrum. et tunc debet apponere, sicut partes ei dixerunt: Nam omne negotium ita valet sine pœna, quemadmodum cum pœna: vnde si promisi tibi aliquid dare vel facere, & non posui pœnam, valet contractus: sed si factum non fecero, poteris agere ad interesse tuum. Sed quia probare de

intereſſe eſt difficile, ideo volumus apponere pœnā: & eſt bonum in contr. & ideo cap. pœnæ eſt voluntarium: & de voluntate partium eſt apponendum. licet multum ſit vtile pro emptore. Per hoc, qđ dicit, ſtip. nota quod pœna nudo pacto promiſſa non valet, ſed debet promitti per ſtip. & hoc quotidie apponimus in inſtr. Sub pœna dupli ſtipul. promiſſa. Per hoc, quod dicit, in contr. & pactis apponitur: vt ſi quis contrauenit, in ea puniatur. Viſo de qua pœna loquitur iſte §. ſequitur modo videre quot & q̄ in illo §. examinantur et ex tria. 1. qn̄ pœna in pactis appoſita cōmittatur. Secundo, in quib. pactis apponitur pœna vt valeat. Tertio, qn̄ petitur pœna, & poſsit peti. Ad primum, qn̄ pœna cōmittitur. i. qn̄ eſt commiſſum illud, pp quod poſſum exigere pœnam diſtingue. aut conuentio incipit a condit. aut à pactione, aut à promiſsione. Si incipit à conditione: vt verbi gratia. Tu dicis ſi eam tibi non dabo, dabo tibi de cc. certè potero petere iſtam pœnā qn̄ ero certus te dare non poſſe. Si verò incipit à pactione, vel promiſit de dãdo, vel faciendo: vt tu dicis, Dabo tibi equū meū, & ſi non dabo, dabo tibi nīe pœnæ decē. & tunc diſtingue, aut illa pactio nō ſit obligatoria. qa fuit pactū nudum, & tunc potero petere lite conteſtatā. Sed qmđm lis conteſtabitur ſuper pacto nudo? Reſp. de facto, ſicut poſſem petere alicui veſtitum: & ſicut q̄ratur potius condēnatio abſolutoria, quā condēnatoria quo ad prin. effectum, ſecus quo ad pœnā. Si verò fuit obl. vt quia fuit pactum vtile, & tunc potero petere, cum ſit certum te dare vel facere potuiſſe, & non dediſti nec feciſti. 2. quæro, in quib. pactis pœna apponatur, vt valeat? diſtingue: aut pœna apponitur in contr. qui fiunt ſecundum leges, aut in illis, qui fiunt contra leges, aut in illis, qui fiunt præter leges. Si verò apponatur in contr. qui fiunt ſecundum leges, vtputà, in pactis vtilib. & veſtitis: & tunc faciendo factum, eris liberatus à facto. Si verò apponatur in contr. qui fiunt contra leges: & vbi princ. nō tenet, nec acceſſorium: vt verbi gratia. Promittis Corra. equum, hoc non valet: & ſi non, dabis mihi nīe pœnę decē, & tunc valet: quia lex hoc expreſſe non prohibet, quia nō dicit, ꝙ nemo debeat alteri ſtipu. vel paciſci, nec pōt. 3. q̄ro qn̄ poſsit peti de pœna diſtingue: aut eſt adiecta quātitati

aut

aut speciei, aut facto: si quãtitati, nõ valet: quia reducitur ad legitimũ modũ vsurarum sortis promissæ, vt is, qui stip. de vsuris tm̃ possit petere: & non posuerũt Impe. illud tm̃: Et modus legitimus vsurarũ est: quia si sunt illustres vel superillustres, poterunt stipu. vsq; ad centesimã tertiã sortis promissæ. Si verò sunt mercatores, poterũt petere & stip. vsq; ad semissem: centesimã verò aliqui nõ poterunt stipu. vt in pecunia traiectitia Venetiis portanda periculo mutuantis & concedentis, quæ sorti æquiparatur. Hodie verò oĩs vsurarum obli. est conuicta ac infecta de iure Ciuili; quã de iure Canonico: quia quod fit contra legem maximè diuinam pro infecto habetur. Prҿterea dicitur, Seruus non põt legem dñi sui tollere. Item Apost. hoc testatur. Durum est contra stimulum calcitrare. Item, Par in parẽ non habet imperium: & tanto fortius minori in maiorẽ. Sed si illa pœna non valet, quare ergo apponitur in contr. certè ad errorem. Si verò apponitur speciei, vel facto, & tunc valet. Sed qñ põt peti de pœna in cõt. apposita? distingue: aut tu vis apponere per illa verba, simpli, dupli, & tripli: & tunc vltra quadruplum non apponitur: sed si vis opponere in cont. per ista verba CC. tũc potest peti vsq; ad infinitum. Sed nunquid semel petita, põt iterum peti? Resp. non, nisi dicatur in instr. quæ toties committatur, & exigi possit, quoties contra factũ fuerit. Et hoc verum est, sic partes volunt, quod ista pœna tóties committatur.

HIC INCIPIT TRACTATVS,

De publicationib. instrumentorum

QVia in Summa in tractatu de Iudiciis. sub Rubri. de probationib. quæ fiunt per instr. continetur de definitione & diuisione instr. & quib. instr. fides est adhibenda. Idcirco ne huiusmodi reiteratio fastidiũ generaret, hic omittendum duxi: quia si hoc scire volueris ad illam recurre Rub. Sed quoniam in pub. instr. hoc est, à publica manu facto duo princ. continentur. scil. publicat. & negotij tenor. Qui quidem negotij tenor dicitur ipse contractus, qui inter partes contrahitur, & ordinatur. Et oĩum ferè negotiorum tenores in Sũma ordinare inueniuntur. Ibi enim est tenor emptionis & venditionis, ibi te-

nor constitutionis dotis, ibi tenor debiti, & sic de sin. Ideo hic de solis publicat. est vidẽdũ, hoc est, de his, q̃ pub. & authenticum faciunt instr. Ideo enim publicat. dicũtur: quia publicam authenticam, & fide dignam reddunt scripturã: & quia in instr. apponi debent & scribi solent per manum publicæ personæ, hoc est, Notarij quia est publ. persona, eò quod ipsius officium est ad publicam vtilitatem inuentum. Sunt a. publicationes. regulariter sex. s. Anni Dñi, indictio, dies, locus, testes. & nomen tabellionis: licet septima publicatio in quibusdam locis & terris addi conuertit. s. nomen Papæ vel Imperatoris eo tempore regnantis, quo fuit conditum instr. Sed hac septima omissa, de prædictis sex per ordinem est videndum. Antequam ponantur anni Dñi, solet poni inuocatio nominis eiusdem Dñi nostri, hoc modo: In nomine patris, & Filij: & Spiritus sancti, amen. Vel in nomine Dñi nostri Iesu Christi. Hæc autem inuocatio ponenda est semper in magnis & paruis instr. sed in minoribus & intra breue tempus defecturis possunt omitti, incipiendo simpliciter, anno domini &c. licet in omni instrumento magno & paruo inuocatio Domini apponi possit: quia secundum beatum Paulum, quicquid dicimus, quicquid facimus, totum in nomine Iesu faciamus. Subsequenter ponuntur anni Domini, qui currunt tunc, quando fit instru. hoc modo: In nĩe Dñi, amen. Anno eiusdem M.cclvj. Aliquando dicitur, A natiuitate Domini M. &c. Aliquando dicitur, Anno ab incarnatione Domini M. &c. Et hoc secundum morem quarundam ciuitatum quæ incipiunt annos dñi ab Incarnatione. Post annos Dñi subsequenter ponenda est indictio, hoc modo: Anno Dñi M. vt suprà, indict. xiiij. Dicitur autem indictio ab indicendo. i. præcipiendo. Vnde indictio. i. præceptio, vel præceptum. Cæsar enim Augustus descripsit totum orbem sub tributo sibi exhibendo singulis xv. annis diuidens totum orbem in tres partes. Vni parti imposuit, vt primo quinquennio, daret ei certã quantitatem Alteri parti, vt secũ. quinquénio, daret ei certã quãtitatẽ argenti. Alteri tertiæ parti, vt vltimo quinquennio dare certam quantitatem auri. Et finitis tribus quinquenniis. s. xv. annis fiebat reiteratio ad primũ. Et ꝓpterea nulla indict. trãscẽdit quintãdeci. Post quintãdec. a. fit reiteratio ad primã. Ois. n. indict. aut est

prima, aut sec. aut tertia, & sic de cęteris vsq; ad quintādec. Et dicitur vnusquisq; annus quindena indictio. Fuit verò prima inuēta ista indictio, siue factū fuit pceptū istud à Cæsare Augusto trib. annis, antequam Dñs de virgine nasceretur. Et pp hoc diuisis annis Dñi per quindenos, si quid à quindenis supererit, ei quod supererit, debent addi tres. Et quot fuerint illi anni, qui supererint à quindenis cū dictis trib. additis, tanta erit indictio, vt in hoc exēplo. Ponamus n. ꝙ anni Dñi sint sexaginta vnus, diuide per quindenos, superest vnus, illi vni adde tres, & erunt quatuor, & ita erit quarta indictio. Sed si nihil à quindenis supererit, nihilo minus adde tres, & erit indictio tertia: & si ab omnib. quindenis supererint xiiij. adde illis tres, & erunt xvij. de his trahe vnam quindenam, & erit secūda indctio. Vnde versus.

Si tribus adiunctis domini diuiseris annos
Per ter quinque solet indictio certa manere.

Post indict. subsequēter ponitur dies, h. e. quo die mēsis factū sit instr. Ponit̃a. dies in instr. diuersimode: vno modo sec. consuet. Bo. vt in hoc exēplo, Primo die Maij & ita de singulis vsq; ad xxxj. transactis a. xvj ponūt hāc dict. xvij. die exeūte Maio. Et sic de sin. vsq; ad penultimū, vbi dicitur penultimo die Maij: similiter dicitur vltimo die Maij. Et ita de sin. illis mensib., qui habent xxxj. dies. In illis vero, qui habent xxx. dies pcedūt similiter vsq; ad xv. per hāc dict. intrante. & sic finitis xv. primis descendit per illos alios xv. cū hac dicti. exeunte: semper tñ in prima die cuiuslibet mēsis non ponitur, intrante: in penultimo & vltimo nō ponitur, exeunte. Aliomodo secundū consuet. quarundā puinciarum & locorum ponitur dies mensis semper per ascensum, hoc modo: Prima die Maij. sec. die, tertia die Maij. & sic de singulis dieb. & mensib. Si necess. est tibi scire quot dies habeat vnusquisq; mensis, colligitur ex his versiculis.

Iunius Aprilis Septemque Nouemque tricenos:
Plus vnum reliqui, Frebrus habet octo vicenos.

Tertio modo ponitur dies in instru. per Calendas, Nonas, & Idus: quod colligitur ex his duobus versiculis.

Sex Maius nonas, October, Iulius, & Mars.
Quatuor in reliquis, tenet idus quilibet octo.

Sed quia doctrina, hoc est, expositio ipsorū versuū lōga est,

& implicita: & vt bene exponeretur, & explicaretur per singulos menses, longã exigeret scripturã: ideo hic omittitur & ad locum alium seruatur, vbi de ea specialis fit contr. Itẽ in instr. debet poni locus, in quo loco fit instr. Et iste est duplex, s. nomen ciuitatis, villæ, vel castri, & ille etiã specialis locus, in quo factus est, hoc modo, Actum Bon. in palatio cõi. vel in domo tali sub porticu talis domus. Post locum ponuntur testes, aliqñ per ablatiuũ casum, hoc modo, præsentib. P. & M. testib. ad hoc vocatis, & rogatis. Aliqñ per genitiuum pcedẽte hac dict. in psentia, hoc modo, In psentia P. & M. testium ad hoc vocatorum. Aliqñ per nominatiuum, hoc modo: interfuerunt P. & M. testes ad hoc vocati. Veruntamen licet de consuet. Tabel. in omni instr. apponatur, ꝙ testes sint rogati: & non tamen in omni contr. de iure hoc necessarium est, sed solùm in diuortiis, in test. & in confessione creditoris confitentis sibi creditum solutum esse exiguntur testes vocati, & rogati. Itẽ no. ꝙ vbicũque non est certus testium numerus definitus, sufficiunt duo testes: cũ pluralis locutio duorum numero sit contenta: tamen ad maiorẽ securitatẽ notarius tres apponat, si inuenire possit. Vbi a. definitus sit certus numerus, videbis in tractatu de iudiciis, sub rub. de testib. Post testes ponitur signum, & nomen tabel. & debet poni nomen, & pnomen eius, & cuius autho. est Tabellio, & ꝙ rogatus scripsit, hoc modo. Ego Rol. Imperiali autho. Notarius, his oĩb. interfui & rogatus scripsi. In test. a. dices: Ego Rol. Imperiali authoritate notarius pdi. omnia de mandata di. testatoris publicè scripsi. Et si fueris in officio cõis. dices, Imperiali authori. & tunc cõis Bo. Notarius publicè scripsi. In scripturis verò exẽplandis suis vel alienis, qualiter se tabellio subscribat, habetur in x. cap. Sumæ, vbi tractatur de scripturis exẽplandis, & reficiendis. No. tñ ꝙ quidã ponunt in prin. instru. oẽs publi, excepto nomine tabel. sed melius mihi videtur, ꝙ tres ponantur in prin. s. illæ, quæ notant tempꝰ instr. s. Anni Do. indi. & Dies: Et aliæ tres, s. Locus, Testes, & Nomen tabell. ponantur in fine. In sent. a. omnes publ. ponuntur in fine. Et hæc de contr. de pactis, & instrum. à principio huius tractatus hucusque dicta sufficiant.

De

De vltimis verò voluntatib. & iudiciis nihil plus quam dictum est, in Summa requiras.

De publicationibus. *Rubrica.*

OMissum sapientis est reducere ad non omissum: quia nihil videtur esse actum, donec aliquid remaneat ad agendum. Ideo di. de duab partib. huius tract. s. de. contr. & pactis, modo sequitur videre de publ. instru. Et ad istam Rubri. videndum est, quod duæ sunt partes vniuscuiusque instr. s. publicatio & negotij tenor: De tenorib. tractat prima 7. cap. Sumæ nostræ. De publ. tractat titu. iste. Extra literam, quia tit. noster facit mentionem de instr. dicam 1. de definitione huius vocabuli, instr. quib. modis sumatur & quo accipitur. 2. modo, quo definitur secundum modū acceptum? Respondeo. inst. est quædam scriptura solennis & publica, manu publicæ personæ confecta ad probat. negotij. 3. quotuplex sit, et quæ fides, et quanta adhibeatur. Ad 1. quib. modis sumitur instr. Respondeo, quandoq; sumitur pro aratro, cum quo reuoluitur terra, quandoq; pro eo, quo iudex instruitur in causa, quandoq; pro eo, quo mediante artifex suum perficit artificium, quandoq; accipitur pro scriptura publicè facta ad probationem negotij vel negotiorum memorię causa perpetuo facta, et isto modo accipitur hic. Circa hoc duo nota, s. quid sit scriptura publica, s. no. et quæ sunt publicati. q reddunt scripturam publicam et fide dignam, ad probandum faciliorem, et agiliorem, non fortiorem: quia ita valet probatio testium, sicut instru. ideo dicit perpetuò facta, sed probatio testium est labilis. 3. quotuplex sit instr. Resp. quintuplex, s. publicum; et dicitur publicum eò, quòd est factum a manu publica. i. no. et istæ sunt publicat. Priuatum, quod est factū manu priuata. i. illius, qui non est notarius. Aliud est Apocha, s. illud, quod est factum manu debitoris ad vtilitatem creditoris, et istud appellatur de soluto. Aliud appellatur antapocha, et est illud, quod fit manu creditoris ad vtilitatem debitoris, et vocatur de receptis. Aliud forense, et dicitur instr. forense quod fit in iudicio, sicut sunt acta, relationes nuntiorum, præcepta, sequestrationes, sent. definitiua, et interlocutoria. 4. quæ fides et quanta datur? cer-

tè instr. pub. datur plenissima fides sine aliquo adminiculo, dumodo careat omni suspitione. Itẽ q̃ sic authenticũ & originale, non a. extraneum, qa extraneo nõ datur fides, nisi cum eo cõferatur authenticum, vt de hoc melius tractaui de exemplificatiõe scripturarum. Sed priuato instr. quę fides datur? distingue: aut probat pro scribente, aut cõtra scribente, & tunc bene valet, si confitetur scripsisse. Sed qd si probatur contrarium, vt verbi gra. mutuaui cuidam Ant. cent. & facta fuit scriptura priuata, & obligauit mihi oĩa sua bona: deinde iste Ant. alia cent. accepit à Corr. mutuo, & de hoc factum fuit pub. instr. & eidem obligauit oĩa sua bona: & ego, & ipse fecimus cõcursum ad oĩa bona ipsius debitoris: qa si soluendo sit dicit vnusquisq; se pferri, dico ego, q prior est in tempore, potior est in iure: ipse alter dicit pferri, qa scriptura publ. est pferenda priuatæ modo q̃ritur quid iuris? distin. aut ipsa scriptura priuata fuit conscripta subscriptiõe triũ testiũ, & tunc priuata pfertur: quia

Cautio priuata cum trino teste notata,
Hoc ius est nacta, quod publicè facta.

Si verò non est scripta subscriptione trium testium, & tunc publica præfertur. Quæ fides datur apochis & antapochis instrumentis? Respondeo, illa quæ datur publicis & priuatis, vt modo diximus. Circa declarationem ego dico primo quare dicuntur publicationes. Secundo, quot sint. Tertio quomodo apponuntur in instrumentis. Ad primum, quare dicuntur publicationes? quia manu publicæ personæ factæ sunt. Secundo, quot sunt? sex, Anni Domini, Indictio, Dies, Locus, Testes, Subscripti onominis notarij: licet in quibusdam partibus apponatur nomen Impera. vel Papæ eo tempore regnantis. Tertio, quomodo apponuntur? certè diuersimodè, vt in subsequentibus apparebit. Sed antequam publicationes apponantur, apponi solet inuocatio Domini Iesu Christi: vt ait Apostolus, quicquid facimus, quicquid dicimus, siue dicto, siue in opere, totum in nomine Domini dicamus, & faciamus: Et sanctus Ioan. in euangelio, Omnia per Deum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Secundo exemplo Prudentiũ: nam vidimus cunctos iuris peritos in suis principiis nomen Domini inuocare, vt Iustinianus in principio oĩm suorum librorum. Tertio,

tio, ratione potentissima quia dicit, Si principium fuerit decens & amabile Deo, cætera debitum sortientur effectum. Si præcedat inuocatio, dicemus, Anno eiusdem millesimo. Modo videamus de prima inuocatione, scilicet, de anno Domini. Circa quam dicam primo, quare anni Dñi apponũtur in instr. Secundo, qũo apponũtur. Tertio, qũo mutantur. Ad primum, quare anni Domini apponuntur in instrumentis? non quia lege caueatur, sed bene cauetur de nomine Imperatoris eo tempore regnãtis. Sed quare ergo apponuntur? certè propter consuetudinem vsitatam: quia dicit auth. vt præpo. no. Imperato. §. si qua. si apud Orientales homines obseruantur ista, non immutamus. Sed apud Orientales? homines obseruantur, scilicet, quod apponantur anni Domini, intanto quod si reperiretur aliquod instrumentum sine eis, non valeret propter consuetudinem vsitatam: quia est altera lex. Item per annos Domini habemus aliquam cognitionem instrumenti conditi. Sed quomodo apponuntur absolutè? Et subauditur in, vel sub, vel absolutè ponitur, eò quod à nullo regatur. Tertiò, quomodo mutantur? certè sunt quidam, qui mutant ad Calendas Ianuarij: quia olim officiales Romani intrabant ad officia talibus diebus. Aliqui sunt qui mutant anni Domini exeunte mense Decembris. Alij septima die exeunte Martio. Sed qui sunt illi, qui prius mutant? distingue: aut volumus accipere prout fuit Deus, aut prout fuit homo. Si prout fuit Deus, & tunc planum est, quod non habuit principium, medium, nec finem. Si prout fuit homo, & tunc planũ est, quod fuit incarnatus septima die exeunte Martio. Post annos Domini subsequenter ponitur indictio. Circa quod dicam primo, quare apponitur indictio. Secundo, quomodo apponitur. Tertio, quid sit ista indictio. Quarto, quomodo perdita recuperatur. Ad primum, quare apponitur indictio in omibus instrumentis? certè quia lex præcepit. Item propter consuetudinem vsitatam. Item per indictionem habemus aliquam cognitionem conditi instrumenti: & quia lex præcepit, & ideo apponi debet: & intantum, quod si reperiretur aliquod instrũ. sine ea, non valeret. Secundo, quomodo apponitur indictio in instru. Respondeo absolutè posito, in, vel, sub, vel absolutè ponitur. Tertio.

quid est indictio? certè est quoddam præceptum habens continuum cursum trium lustrorum: et inuenta fuit ab eius similitudine. Et antequam Deus de Virgine nasceretur, Imperator Cęsar diuisit orbē per quindenas: quia vni parti mundi, et ita vni quinquennio imposuit certā quantitatem ferri, gratia habēdi arma pro stipendiariis Roma. Alteri parti, et ita 2. qnquennio imposuit, vt daret certā q̄titatē auri & argenti pro soluendo stipendiariis reipub. 3. quinquennio imposuit, vt daret certam quantitatē auri: & finitis istis quinquenniis fiebat reuocatio ad 1. Et h. est ratio, quare nostra indi. non transit vltra 15. annos, eò q̄d fuit adinuenta ad huius similitudinē. 4. q̄uo perdita recuperetur? certè diuide annos Do. per 15. & illis, qui supersunt, adde tres, & tanta erit indictio; si verò nihil superest nihilominus adde tres, & tanta erit indi. Post indict. subsequenter ponitur dies. Circa quam dicam 1. quare dies apponitur in instr. 2. de quo die intendit iste §. 3. q̄uo in instr. apponitur. Ad 1. quare dies apponitur in instru. certè quia lege cauetur. Itē pp consuet. vsitatā. Itē pp diē, an. & mensem habemus plenā cognitionē instr. conditi: quia expedit hoc scire illis, qui volunt agere hypothecaria act. & nō possent inuenire, quod instr. esset prius actum, & quod posterius, & hoc accideret non bene calculantib. vt V. G. Reperitur quoddam instr. quod dicit, M.ccxcvij. indict. quarta die tertia, exeunte Decembri hoc instr. factum est. Aliud reperitur in hunc modum, M.ccxcvij. indic. quarta, intrante Decēbri, hoc instr. factum est. Quæritur modò, q̄ istorū instru. fuit prius factum. Responderet forsan non bene aduertens, illud, quod dicit, die tertia intrante: nā istud fuit factum in prin. mensis. Aliud. a. quod dicit, die 3. exeunte, fuit factū in fine mensis, & tn̄ decipitur taliter respondens, quasi per annum: nam illud quod dicit dei tertia exeunte, fuit factum in prin. illius anni M. ccxcvij. licet quasi in fine mensis Decembris. Et aliud, quod dicit, die tertia intrāte, reuoluto multo mensium circulo illius anni fuit factū: quasi in fine eiusdē anni, licet circa prin. Decemb. Formatur & aliud exemplum tale: Pone, q̄ reperiatur quoddam instr. habens tēpus in hunc modū, M.ccxcvij. die 8. exeunte Decemb. h. instr. factum fuit. Et aliud reperiatur in hūc

modum

modum, M.ccxcvij.7. die exeunte Decē. h. instr. factū fuit. Si q̄ratur ꝙ fuit factū pri⁹? rn̄deret forsā aliqs, ꝙ illud q̄d factū fuit in 96. & bene in hoc: Sed p quātū tēp⁹ antè: Rn̄deret forsā nō bene cōputās, per vnū an. nā illud dicit 96. aliud dicit 97. & si diceret ipse, patet ꝙ illud p̄cedit istud per vnum ann. sed decipitur: qa non adutit ad diē instr. Illudꝙ dicit 96. die 8. exeunte Decē. extitit factū in vltima die illius anni, in vigilia natiuitatis Do. q̄ est 8. exeunte Decemb. Et aliud, ꝙ dicit, 97. die, exeunte Decēb. fuit factū in sequenti anno. s. in j. die eius anni, sed in die natiuitatis Do. q̄ est 7. exeūte Decēb. 2. de quo die loquitur iste §. certè non de die solut. faciendæ: qa ista dies nō est necessaria in instr. eò quòd est obligatio purè facta: & statim venit dies, & statim cedit. Sed loquitur iste §. de die concepta & stipulatio. & ista est duplex qa est alia naturalis, alia artificialis: naturalis incipit in media nocte, & durat per totā diē sequentē vsq; ad aliā mediā noctē: & ista die naturali possunt fieri oīa, p̄ter quendā diē sequentē. Et ideo si fuero vocatus ad dictamē alicuius inst. si erit transacta media nox, ponā in instr. diē sequentē. Si nō erit transacta, ponā diem p̄cedentem, & ideo dixit, præter quendam: quia sent. & solutiones sunt faciendæ de die, & non de nocte. Et dicitur artificialis à die lucis vsq; ad occasum. vt in Hym. Ambr.

Qui mane iunctum vesperi,
Diem vocari præcipis.

Præterea sedebunt iudices nostri à mane vsq; ad vesperas ad sent. vt in authen. de iudiciis. §. sedebunt, eò ꝙ sent. & solut. sunt faciendæ congruo loco et tpe. ₰. quō apponitur dies in instr. Resp. diuersimodè 2. diuersas terrarum cōsuetudines: quia quidā apponunt per ascensum cum hac dic. intrante, vel exeunte: & in illis mensib. qui habent 30. dies, dicunt intrante vsq; ad 15 dies: et in aliis dicunt, exeunte die. Sed in aliis mensib. qui habent 31. dies dicunt vsque ad 16. intrante, sed in aliis exeunte: sed in penultimo & vltimo semper dicunt, penultimo et vltimo: et in prima dicunt, die prima: et si nos expedit scire, quot dies habeat quisque mensis in istis versibus declaratur.

Iulius, Aprilis, Septemque, Nouemque tricenos:
Plus vnum reliqui, Februs habet octo vicenos.

Cui si Bissextus fuerit, super additur vnus.

Alij sunt, qui apponunt per Calen. Nonas, & Idus: de q bus oib. per ordinem est videndum illud: est & vlti menda cium, quia in aliqua parte de his non tractauit. et iste m dus fuit adinuentus pp robatores, qui expoliabant merca tores, qñ erant nundinas egressuri: nam vnusquisq; ha. het vnam diem nominatam per Calen. & quidam menses sunt qui habent 6. Nonas, quidam quatuor: sed vnusqui que mensis habet octo Idus, vt in istis versibus declaratur.

Sex Nonas Maius, October, Iulius, & Mars,
Quatuor in reliquis, habet Idus quilibet octo.

Vt isto modo Calen. Aprilis factum fuit hoc instru. siue hæc litera, qñ facta fuit Rub. prima die Aprilis. 4. Nonas Aprilis, 2. die Apr. 3. Nonas Apr. 3. die Apr. In 5. die Aprilis, nonis: habet alios 8. dies nominatos per Idus, vt octauo Idus Apri. i. 6. die Aprilis. 7. Idus. i. 6. die 6. Idus. i. 8. die 5. Idus. i. nono die. 4. Idus. i. x. die. 3. Idus. s. xj. die Pridie Idus. i. 12. die Idib. Apri. i. 13. die Modo, habemus 13. dies denominatos per Cal. Nonas, & Idus: modo supersunt 17. dies sine nomine qro, quo debeatur fieri? Resp. debent accipi Calendæ alterius mensis sequentis, s. Maij, et addere illis 17. dieb. mensis Apr. qui sunt sine nomine, & erunt 18. vt V. G. in 17. Cal. Maij fuit factum hoc instr. vel hæc litera. quero quando fuerit facta 14. die intrante Apr. 17. Cal. Maij fuit factum hoc instr. vel hæc litera. i. 16. die Apr. Et ita ascendendo vel descendendo: ascendendo in mense Apr. & descendendo in mense Maij, vt 3. Calen. Maij fuit facta hęc litera. 30. die Apr. Pridie Cal. Maij. i. 30. die Apr. Cal. Maij. i. prima die Maij: & si esset mensis, qui haberet solumodo 28. dies, vel 31. nihilominus adde primam diem mensis sequentis, vt di. est. Tamen si vis habere hanc materiam lati us declaratam respice in comento, & elucidario. Item in instr. debet apponi locus. Circa quem locum dicam primò, quare locus apponitur in instru. 2. qualis debet esse locus. Ad 1. quare apponitur locus in instrum. Respondeo non: quia alia lege caueatur. Sed argumentum est vtrum debeat poni, vt Instit. de inutil. stip. 6. verb. oblig. Item est augmentum Danielis Prophetæ, qui voluit examinare testes,

stes,qui falsum testim.tulerant aduersus Susannam,sic dicendo vnicuiq; singularitèr per se: O inueterate malorum dierum,vbi vidisti Susannam adulterantem?Respondit,sub schino,et eo amoto alter respdōit,sub prono.&vna arbor distrabat ab altera per magnum spatium: et interrogauit de qua ficu.Et ita Susanna fuit liberata à morte,ipsi a.condemnati. Item apponitur propter vsitatam consuet.2.qualis debet esse locus?Resp.duplex.s. generalis,& specialis.generalis ciuitas, burgus,vel villa.Specialis,vbi specialiter instr.recitatur,vt in hoc exemplo: Actū lo.in campo sancti M.sub porticu talis viri. Post locum ponuntur testes.Circa quos testes dicam.1.quomodo testes apponuntur in instr.2.quare apponuntur.3. quot. 4. quales.5.an debeant rogari.6.an testes debeant cognoscere contrahentes.Ad 1.quomodo testes apponuntur in instru.Resp.quidam apponunt per ablatiuum casum quidam per nominatiuum, medicante verbo, interfuerunt, quidam per genitiuum casum, mediante hac dictione, præsentia. Versus. Sunt.

Cùm fueris Romæ Romano viuito more,
Cùm fueris alibi, viuito sicut ibi.

Secundò,quare apponūtur testes in instru.Respondeo, quia soli notario non crederetur: imò videtur quòd soli notario credatur,quia diximus suprà,quòd publicæ scripturæ fides datur plenissima.Sed ad contentiones tollendas,distingue:aut tu quæris de tempore, quo conficitur instr.& tunc non soli notario creditur: aut de tempore, quo quis vult probare per instru. & tunc soli scripturæ fides datur plenissima.3.quot testes apponuntur in instru. Distinguo:aut est certꝰ numerus testimoniorum à lege definitus,aut non.Si est certus numerus definitus à lege, et tunc numerus legitimus debet esse:vt in test. sine scriptis, septem, & in diuortiis.In testa. in scriptis,& in condicillis quinque,&c.Sed vbi non est certus numerus testimoniorum definitus à lege,& tunc duo vel tres testes sufficiunt:cum pluralis locutio duorum numero sit contenta: vel, in ore duornm vel trium consistit omne verbum. Quartò,quales debent esse testes?Respondeo, tales quòd possint ferre testimonium dummodo non prohibeantur.

Consulo tamen tibi, vt diligens famam tui nominis debeas negotio interesse. 5. nunquid tales debeant rogari? Resp. non, nisi in testa. Item in diuortiis: & diuortiũ est matrim. separatio per censuram eccle. Item in solut. facta creditori eius debiti, quod erat in scriptis. Itẽ in confessione creditoris confitentis sibi solutum esse tale debitũ. 6. nunqd debeant se congnoscere contrahentes? Resp. non de iure cõi, nisi in certis casib. in quib. testes debent contrahentes cognoscere: vt in inuentario confecto ab hærede. Itẽ qñ ab imperitis literarum cõtrahitur in scriptis. Itẽ qñ quis vult probare aliquod negotium per testes. Tñ ex forma statuti cõis Bon. necesse est, vt vnus eorum testis vel no. cognoscat contrahentes. Sed istorum testium materiã in 9. cap. de iudiciis sub Rub. de testib. totam plenam inuenietis. Nam ipsam latius ibi declaraui. Post testes ponitur signum, & nomen tabellionis. Et de isto signo aliqua videamus. 1. vtrum sit necesse quod signum apponatur, & si non est necesse, quod signum apponatur. 2. si vult apponere signum, quale debeat apponere. 3. vtrum notari⁹ possit mutare signum, & aliud eligere. Ad 1. vtrum sit necesse, quod signum apponatur? Resp. non, sed quare apponitur? Resp. propter comparationẽ literarum: sed etiam signorũ & notariorum, & pp consuet. vsitatam. 2. quale signum notarius debeat apponere? Resp. quale voluerit. Sed consulo tñ tibi, vt leue signum apponas. 3. vtrum notarius possit mutare signum, & aliud eligere? Resp. sic: dumodo instru. prius perfecta debeat reficere. Et in illis nouum signũ apponere. Post verò signum apponitur nomen notarij hoc modo. Ego Nic. Imperiali auth. notarius, his oib. interfui & rogatus scribere scripsi, & non scripsi vt Nico. sed vt homo habens autho. mihi ab Imperiali culmine concessam. Et notarius, qui scribit instr. debet esse præsens negotio, & audire, et vocari, et rogari, et per seipsum facere, et alij remittere non posse instr. reficiendum, nisi ille, cui comitteretur, esset pñsens, vel audiret: vel nisi esset in consuet. vt possit alteri comitti. Et istę publi. de quib. di. est, quidam sunt, qui ponunt eas in princ. propter nomen no. Et quidam sunt, qui ponunt illas, per quas denotatur tempus instru. in princi. alias verò in fine: sed in instru. omnes po-

nuntur

nuntur in fine. Sed de testa. & de iudiciis non plus quam di. sit, in Summa requiras. Et ita se Author excusat à quodam mendacio, quod dixit in titulo. Quid sit contractus. Sed de contr. & pactis, et instr. habent tractatus notularũ secundum mei possibilitatem ad vtilitatẽ rudiũ copulare.

Rolandini iam dicti de officio Tabellionatus in Villis castris operando, Tractatus feliciter incipit.

FRatres charissimi nobisque amici Mar. & Thomas, hunc vobis ordinem & processum, cæterisque tabellionibus, quos officio alicuius castri, vel villæ, siue loci iurisdictionis Bon. præesse contigerit, opportunum & vtilem vehemẽter, quem in præsentem notam redigere multa instantia supplicastis, gratanter accepistis gratis datum. Sufficit enim mihi pro huius retributione laboris, quod secundũ hoc numerus gratissimus est impensis: nam bene fidem dando accepit, qui finem dedit.

De ordine principij. *Rubr.*

BReue, in quo continetur forma sacramenti & sequimenti bene & diligenter literaliter & vulgariter prouideas. Vt cum illud in concione legere debueris, placeat eloquium omnib. & vulgare tuum, cauens solicitè ne plus festinanter, vel plus tardè quàm expediat, legas: nec etiam nimis depressa, vel nimium alta voce, sed circa hæc omnia medium teneas in legendo. Nam, vt vult Horatius Poëta. Est modus in reb. sunt certi deniq; fines, Quos vltra citraque nequit consistere rectum. Et deposito omni timore resumas audaciam quantam decet: Quoniam in vnoquoq; tabellione bene disposito gestus, & actus multiplex ab omnib. approbatur, ipso breui lecto. Cumque te oporteat esse quasi magristrum sapientem, & ducem Consulis. vel Massarij terræ illius, consules ei, vt ipse præcipiat per se, vel per præconem, quod quilibet à xx. annis suprà & septuaginta infra. Deinde ad dictum terminum præstet sacra. sequimẽti sub certo banno. Quod pceptum in quaterno pręceptorum penes te scribes, sicut de præceptis inferius te docebo. Deinde habebis vnum folium vel taliolum, sic intitulatum, in quo erunt scripta omnia nomina hominum de terra illa, qui iurare debebunt: & habebis scripta, anteq̃ fiat concio, Ita quod tunc bene habeas ea parata, & surgens le-

ges primum:& si ille fuerit, vocabis illum, & ei cōputabis sacram. hoc modo. Tu iuras sequimentum Pōtatis & cōis Bon. & Consulis siue Massarij, & cōis istius terræ, sicut cō tinetur in statuto vtriusq; cōis, sicut ego dixi, ita per te seruabitur, bona fide, sine fraude, sic Deus te adiuuet, ad S. Dei Euang. Deinde vocabis & cōputabis sacram. sicut ille iurauit per se, ita iuras per te, si Deus te adiuuet, ad S. Dei Euā. & sic de singulis facient qui præsentes erunt, & qui audierunt primam. Scribes in capite nominis sui vnum, id est, quòd repræsentet sacramentum.

De præceptis à Pōtate, vel cōsule, vel Massario factis. Rub.

HAbebis vnum folium, in quo scribes præcepta sic intitulata. Hæc sunt præcepta & banna facta & imposita à Do. tali Potestate, vel Consule, aut Massario talis terræ ex authoritate officij sui, Sub anno Do. mille. ducen. 50. viij. &c. indict. prima, Et aliquo interuallo dimisso scribes præcepta hoc modo, Die tali, intrante vel exeunte tali mēse, Dom. talis Potestas consul, vel Massarius præcepit per sacram. sub banno x. sol. tali homini, quod ipse vadat cum curru suo ad talem locum, & deferat frumentum, vel ligna vel tale quid cōi: vel quod vadat Bo. cum talib. aliis, et faciat hoc et. hoc: Et sic de sing. pceptis, scibendo quicqd præcipitur. Et si præciperetur ita publicè vel illud publicè bāniri fecerit. scribes hoc modo, Præcepit Io. massa. cōis facti Ioan. in concione, die tali facta publicè omnib. hominib. tam præsentib. quàm absentib. aliis hominib. siue publicè banniri fecerit per Viuianum nuntium di. cōis: et in concione die tali facta per totā, terram quilibet maior xiii. an. et minor lxx. hinc ad talem terminum, siue diem, faciat sacramentum sequimenti secundum formam statuti, ad pœnam et bannum v. sol. pro quolibet, et pluris minorisve arbitrio Potestatis.

De reformationibus consiliorum. Rubr.

HAbeas vnum quaternum vel dimidium sic intitulatū, in quo scribes reformationes. Quaternus reformationum vel concionum cōis S. Io. factarum tēpore consulatus vel massariatus talis Consulis, siue Consulum, aut massariatus di. cōis, sub anno Do. mille. &c. dimittens. a. interuallum

uallum seu spatium 4.linearum, scribes reformationem hoc modo: Die tali, intrante vel exeunte tali mense, &c.

Forma quadam reformationis.

COngregata concione siue congregato consilio S. Io. campanæ sonitu, et voce præconia in domo cōis S. Iohan. siue apud talem ecclesiam, vt moris est, Ioh. Massarius siue Consul di. cōis surgens proposuit quid faciendum sit communi di. terræ circa faciendum æstimationē bonorum hominum dictæ terræ, vel circa imponendam vel diuidendam talem collectam, vel quid faciendum pro inuenienda & habenda pecunia pro solutione talis debiti & sic de singulis, quæ proposuerit. Et si fecerit plures propositiones, semper quamlibet incipies in capite virgulæ, hoc modo. Item proposuit hoc, & hoc. Postquàm. a. formauerit & reformauerit quid faciendum sit, scribes reformationem dimisso spatio vnius lineæ hoc modo: in cuius quidem concionis siue consilij, reformatione, partito facto per di. Consulem vel Massarium placuit oīb. di. concionis vel consilij nemine discrepante vel placuit fortè maiori parti, quòd fiant æstim. bonorum hominum di. terræ, & quòd ęstimentur omnia bona mobilia & imobilia cuiuslibet, & quòd eligantur ad breuia 5. boni & legales veri, q præsint di. æstimationibus faciendis: vel quod imponatur collecta xxij. lib. inter homines di. terræ pro faciendo tali laborerio, &c. Item placuit maiori parti, quo accipiantur sub mutuo 100. lib. Bo. pro soluendo tali debito, & qđ Consul cum 4. ditiorib. & meliorib. di. terræ vadat Bon. & ipsam pecuniam accipiant sub mutuo, & se obligent pro dicto communi. Item placuit toti concioni pro soluendo debito xxij. lib. ad quod di. commune tenetur tali homini, imponatur collecta inter homines dictæ terræ, vt ex ipsa soluatur dictum debitum.

Ratificatio solutionis.

COngregata concione comunis S. Iohan. campanæ sonitu, apud talem ecclesiam, more solito, lecta fuit ratio expensarum factarum à Dom. Iohanne massario

anno præterito dicti cõis sancte Ioannis. Auditus diligenter dictis solutionibus ab eo factis, etiam concio, vel consilium, & homines oẽs ipsius concionis, partito facto nemine discrepante ipsas solut. ratificauerunt, & approb. & eas rata. & firmas esse voluerũt: & sic de sing. reformationibus.

De denuntiationib. saltuariorum super dãnis illatis.

HAbebis vnum, vel medium, quaternum: Quaternus denuntiationum factarum tam à saltuariis, quam ab aliis hominib. super dãnis illatis tempore Consulatus vel Massariatus, talis Consulis vel Massarij sub anno dñi millesimo, &c. Indictione tali, die tali intrante vel exeunte tali mense, Ia. saltuarius dicti cõis ex officio suo denuntiauit se inuenisse die tali vel nocte, duos boues, vel tot pecudes, vel vnum asinum Mar. in blado, vel vinea, vel horto Iacobi corrodendo vel damnum dando in ipso blado, vel vinea, vel horto: & sic de singulis denuntiationibus damnorum.

De condemnationibus.

HAbebis quaternũ vnum sic intitulatum: Istæ sunt condemnationes factæ à Ia. & Philip. consulibus cõis sancti Io. in per sexẽta siue à Petro, siue à Massario cõis sancti Io. tempore consulatus ipsorum ex autho. eorum officij, sub anno Dñi M. tali, vt suprà. P. saltuarius cõis sancti Io. denũtiauit ex officio suo se inuenisse duos boues Andreæ damnum dantes hac nocte de mense Maij in blado Ia. idcirco dictus And. secundum formam statuti condẽnatus fuit in x. sol. Bon. An.. tali; quia fuit ei præceptum per sacramentum ad pœnam x. sol. Bon. à Io. Massario cõis sancti Io. quod ipse iret Bon. occasione talis negotij, & non fuit, spreto Massarij et cõis sui præcepto. Idcirco secũdum formam statuti siue banni cõdẽnatus est in. x. so. Bo. Et sic singulis condẽnationibus scribendo semper causam condẽnationis & in fine condemnationum, quę fierent ipsa die Dominico viij. die, intrante vel exeunte tali mense Præcepit Massarius quod dictæ condemnationes soluantur hinc vnum mensem sub pœna quarti.

De introitibus.

HAbebis vnum quaternum sic intitulatum: Quaternus introituum, siue eorũ, quæ obuenerunt ad manus Io. Massarij cõis sancti Ioan. pro ipso communi tẽpore officij

incœpti,

incœpti, ſub anno Do. mille.ducen.ſexage. viij. indictio, vj. recepit Ioan.Maſſarius cōis ſancti Ioan. lib.x. Bonon. à Ray.Maſſ. primorum vj.menſium d. Petro de latura poteſtati Bon.ex forma pacti inter ipſum Pet.& cōe ſancti Ioan. factum.ſcriptum manu talis notarij. Item recepit dictus Maſſ.lx. lib. Bon.de collecta impoſita & diuiſa in hões dictæ terræ ad rationem iiij. ſolid. pro libra. Quæ quidem diuiſa fuit per impoſitiones collectarum,ſ. per P. &M. pro ſol.cōi Bon.xl. lib. impoſitis dicto cōi ſancti Ioan.ex collecta x. millium lib. Bon.impoſita comitatui Bon. de mēſe Maij.Item recepit dictus Maſſarius xxij.ſol.Bon à Iaco. pro condemnatione de eo facta occaſione damni illati à duob.bob. ſuis in blado M. de mēſe Maij.ſ.xx. pro ſorte,& ij.pro pœna quarti:& ſic de ſingulis introitibus, ponendo ſemper,vnde peruenit ei illud,quod recepit : in fine ſemper paginæ ſcribens ſummam. totius paginæ.

De expenſis.

HAbebis vnum quaternum ſic titulatum: Quaternus expenſarum factarum à Io. Maſſatio cōis ſancti Ioan. tēpore eius Maſſariatus ſub anno Dñi mille. ducen. ſexage. viiij. indictione xj. &c. vt ſupra. Soluit Io. Maſſarius cōis ſancti Ioan.xx.ſol. Alber.filio Pe. pro duabus vecturis,ſ.careza, quas fecit Bon. cum lignis pro cōi, in ſeruitio domini talis.Item ſoluit quinquaginta lib. Bono. domino Pet. Maſſ. cōis Bon. pro collecta ei impoſita, ſiue cōis ſancti Ioan.impoſita a communi Bon. ex decem milibus libris impoſitis comitatuj de Maio menſe:& ſic de ſingulis ſolutionibus & expenſis,ponendo ſemper quantitatē in margine chartæ,& ſcribendo nomen,& pronomen eius cui fit ſolutio:& cauſa quia ſoluit ei:& in fine cuiuſlibet paginæ apponendo ſummam totius paginæ. Et not. quod de qualibet ſolut.quæ excedit ſumam xx. ſol. Bon.debet apparere publ.inſtrum. quòd quidem inſtrum. facies hoc modo.

Solutio facta.

DOminus Petrus fuit confeſſus & contentus ſe habuiſſe & recepiſſe à Ioan.Maſſario cōis ſacti Ioannis dante & ſoluente,vice & nomine dicti communis x. lib. Bono. quas dictum commune, vel tales homines, vice & nomine dicti communis ipſi dicto Pe. dare & ſoluere tenebantur

ex causa mutui, vel ex tali causa, prout continetur in instr. scripto manu talis notarij renuntians exceptioni sibi non solutæ, & non numeratæ pecuniæ quantitatis prædictæ & omni alij iuris auxilio: & promittens dicto Massario vice & nomine dicti cōmunis stipu. prædictam solutionem firmam, & ratam habere & tenere, & nō contra facere, vel venire aliqua ratione vel causa, sub pœna dupli dictæ quātitatis & refectione oīum damnorum & expensarum

Collecta.

COnsulo tibi, quod oēs collectas in taliolis ponas, & intitulabis taliolum hoc modo. Hæc est collecta iiij. denariorum pro libra imposita & diuisa inter hōes dictæ terræ, pro soluendo cōmuni Bo. x. milia lib. impositarum cōmitatui, die tali vel mēse. Mart. Io. pro æstimatione cent. lib. Bo. soluit. x. sol. & de iiij. Bo. do. Ant. pro æstimatione cent. lib. totidem, & singulis hominib. ponendo, à capite lineæ nomē cuiuslibet. & in medio æstimationes, & in fine lineæ quantitatem, quæ contigerit ex ipsa collecta: sicut vides in duobus dictis exemplis. In fine. a. ipsius talioli pones sumam totius collectæ. & cum aliquis soluerit suam collectam, facies, vnum, s. præcisum quod repræsentet soluit sicut supra signatum est ante nomen Martini antedicti, & in fine cuiuslibet talioli dimittes tm̄ chartam quod possit illic scribere tres sumas, s. vnam totius collectę impositæ, quæ summa scribetur hoc modo. Summa, quā ex dicta collecta habuit, & recepit dictus Massarius, capit, & est centum lib. Bono.

Consignationes collectarū, & condemnationū non solutarū.

ISte sunt quantitates non solutæ ex infrascriptis collectis & condemnationib. impositis & factis tempore Massariatus Petri dulcæ boni Massarij communis sancti Ioannis de collecta vnius denarij pro libra, infrascripti remanserunt ad soluendum infrascriptas quantitates, Ioannes decem sol. Petrus x. sol. &c.

Aestimum.

IN Christi nomine, amen. Anno eiusdem millesimo, indictione, &c. Anto. & Corrad. æstimatores electi & sacramento constricti per Ioannem consulem communis Por. ad æstimandum damnum datum & illatum Phi. de mense

se Maij in vna eius petia terræ aratoriæ vineatæ positæ in contrata,&c. cohære.&c. communi concordia æstimaue runt damnum sol. x. plantorum pro oliuis corrosis & excor ticatis malo modo & ordine.

Alia eiusdem forma in duabus petiis terra.

VT suprà, ad æstimandum damnum datum & illatum Phi. die tali in mense Maio, in duabus vel pluribus eius petiis terrarum communi concordia æstimauerunt dã. esse sol. xx. plantorum in vna videlicet, petia terræ aratoriæ & cult. sita in contrata, &c. pro oliuis corrosis sol. x. in alia verò petia terræ pratiuæ & vitiosa in cõtrata, &c. cohære. &c. pro herba depasta à bobus, vel aliis animalibus propalis & viribus euulsis & ablatis malo modo & ordine sol. x. plantorum centum.

Designatio vnius via

ANtonius, Corr. & Phil. designatores electi, etiam sacramento constricti per Io. talem consulem cõis & hominum de Por. ad infrascripta facienda: quo Io. consul. habebat in mandatis à Marco. iudice & assessore d. Pot. Reperiæ, &c. ipsa infrascripta fieri facienda, vt continetur in literis dicti Iu. datis die tali, & subscriptis per talem notariũ dicti Iu. & datis & præsentatis Consuli per talem ministrum dicti Iu. ex præcepto dicti Consulis dicti designatores excepto Phi. qui dicit se nescire, nisi quod eatur per illam petiam terræ cum pedibus communi concordia designauere Ia. tali viam per vnam petiam terræ Alberti de talibus, iacentem in tali loco, cum talibus cohære. per quam viam debeat ire dictus Ia. vel famulus siue quilibet, eius vice, vel suorum hæredum ire contigerit cum bobus, & plaustris, & cum omnibus rebus necessariis ad vnam suam petiam terræ iacentem in tali loco, &c. Item per vnam aliam petiam terræ Martini talis in tali loco, quam viam dicti designatores excepto Bartholomæo terminauerunt lapideis terminis affixis ꝑ amplitudinem cubitorum quinq;, vt possit faciliter intrare & exire causa implendi & euacuandi, prout fuerit opportunum, & necessarium dictæ petiæ terræ.

Terminamentum.

ANtonius ex vna parte & Phi. ex altera cõfirmauerũt, lau-

dauerunt approbauerunt terminationem factam per Ioa. & Mar. terminatores electos, & iacra. astrictos à tali Cōsule in excusat. literarum Do. Potestatis inter duas certas pe tias terrarum iacentes in tali loco, &c. Quam terminatio nem di. terminatores cōi concordia diligenter trib. terminis lapideis affixis, vno, videlicet, à media parte, alio à monte, & 3. verò in medio posito terminauerunt. Promittentes di. Phi. & Ioan. quod vterq; eorum sibi vicissim, videlicet, vnus alteri prædi. termi. perpetuò firmam, & ratam habere, & tenere, sub pœna omnium damnorum, expensarum, inde incurrentium. Sub obliga. omnium suorum bonorum præsentium & futurorum: ex hoc voluerunt instrumentum, vel plura confici eiusdem tenoris.

Desponsatio concubinæ.

ANto. filius quondam Boëtij accepit Do. Bertam quondam eius concubinam in suam legitimam sponsam: & interrogatus per Do. Iac. si volebat eam habere in suā spō. & vxorem legitimam, respondit quod volebat eam habere in suam sponsam & vxorē legitimam, & in ea consensit. Econtrà, Do. Berta accepit Do. An. supradi. in suum legitimum sponsum, eodem modo interrogata per di. Do. Iac. si volebat eum habere in suum legitimum sponsum & maritum. Respondit. quòd eum volebat habere in sponsum legitimū & maritum, et in eo consensit. Quibus interrogationib. & responsionib. sic peractis, ideo Do. Dictam do. Bertam cum duob. annulis aureis in tali digito desponsauit. Præterea confessus & contentus fuit se habuisse & recepisse à di. domina Berta dotis nomine, & pro dote sua 100. lib. Bo. exceptioni non habitæ non receptæ di. pecuniæ quantitatis, & spei futuræ numerationis, & omni alij iuris auxilio omnino renuntians: & promittens dictæ dominæ Bertæ stipulanti dare ac restituere di. dotem in omnem casum & euentum dictæ dotis restituendæ. Præceperuntque mihi notario infrascripto de prædictis omnib. & sing. publicum facere instrumentum. Actum in tali loco, præsentibus talibus & talibus, &c.

Explicit tractatus Notularum.

SEQVVN-

nes iuris ciuilis, q multoties occurrūt in cōtr. edita & cōpi- : ab eximio legū professore Do. Ia. Butrigarij Bo. Vnde qui -a eas voluerit erudiri, hic p ordinē easdem prosequatur.

Beneficio diui Adriani.

Onsueuit renuntiari epistolæ diui Adriani: & est beneficium, quòd qñ aliqui sunt obligati insolidum. per hu nodi beneficium si omnes præsentes sint soluendo tpe ; contestatę, possunt postulare, vt actio diuidatur inter , vnusquisq; pro virili portione conueniatur, & non indum: & si huiusmodi beneficio fuerit renuntiatum, cre ›r poterit quem velit conuenire. vt C. de consti. pec. fin. ›st. de fideiussor. §. si plures. cū suis simi. & habet locum r plures fideius. constitutores, mandatores, & tutores, & hoc secundum iura antiqua: & hodie habet locum r principales debitores insolidum obligatos, per au- ı. hoc ità de duobus reis.

Beneficio authen. præsente. C. de fideiussoribus.

:m consueuit renuntiari beneficio nouę consti. de fide ſſ. per quòd beneficium succurritur fideius. & mandato & sponsorib. nam possunt postulare, quòd reus 1. con- iatur, si ipse reus principalis præsens fuerit, & soluen- el si præsens non fuerit reus, datur tempus arbitrio cis fideius. vt infra illud tempus reum principalem p̄- ent: & post conuenietur fideiussor, si reus non venerit: eo renuntiatur illi iuri, vt creditor possit conuenire n voluerit: vt C. de fideius. authen. præsente.

Beneficio authen. hoc ita de duobus reis,

consueuit renuntiari beneficio nouæ constit. de duo s reis. p quod beneficium subuenitur duob. reis deben ım possunt postulare per istud beneficium, non inso- n, sed pro parte posse conueniri: quod poterat fieri de antiquo, licet nō essent insolidum expresse obligati. ıodie nisi expresse agant quòd quilibet insolidum sit gatus, vel alter ex reis sit non soluendo, in totum, vel ırte, vel sit absens, non dicuntur quilibet insolidum gati: & ideo renuntiatur illi iuri, vt creditor illis in- enientib. possit quem voluerit insolidum conuenire: de duob. reis. authen. hoc ita. & habent locum ista be

neficia, quotiescunq; duo vel plures principaliter se obli-gant: vnus enim pro altero intercedere videtur, quando se obligat vltra partem ipsum tangentem.

Beneficio cedendarum actionum.

ITem consueuit renuntiari beneficio cedendarum act. quod beneficium pōt postulare fideiussor, & alij, qui sūt obligati in vna oblig. sibi cedi iura, & act. quas creditor habet contra alios fideiussores, vel contra alios, pro quibus sunt obligati: alioquin nisi cedantur eis à creditore. possūt recusare solut. & ideo illi iuri renuntiatur: vt ff. de fideiuss. l. fideiusso. & de solu. l. Modestinus. & l. Stichum aut Pamphilum. eodem tit. Et prodest creditori: quia si fuit renuntiatum, poterit creditor eligere quem voluerit de fideiuss. vel aliis conreis, & alteri gratificari: & ille, à quo exigit debitum, poterit petere vt cedantur sibi act. aduersus illos quib. creditor vult gratificari, cùm iam fuerit renuntiatū.

Beneficio feriarum.

ITem consueuit renuntiari beneficio messium, vel vindemiarum, vel aliarum ob necessitatem hōium introduct. nam tpe messium, vel vindemiarum, nō debet aliquis vocari in iudicio, nisi illis feriis fuerit renuntiatum: aliis à feriis in honorem Dei introductis, renuntiare nemo pōt: vt habetur de his oībus. C. de feriis. l. omnes dies. cum ibi not. & ff. de feriis. l. j. extrà de feriis. cap. fin. cum simil.

Beneficio exceptionis non numeratæ pecuniæ.

ITem consueuit renuntiari excep. non numeratæ pecu. non traditæ, nec redditæ rei, quæ consistit pondere, numero, vel mensura: & ista exceptio qñq; habet locum infra biennium, qñq; infra xxx. dies, aliquando infra annum & aliquando infra tres menses: nam debitor confitetur se pecuniam accepisse, quam in veritate non accepit, potest opponere excep. non numeratæ pecuniæ infra duos ann. à die confes. & vt eam non possit opponere, renuntiat illi excep. in instr. Quandoq; debet opponi infra 30. dies: nam si creditor cōfessus fuerit spe futuræ numerationis se recepisse creditum à debitore suo, habet excep. non numeratæ pecuniæ infra 30. dies: & præmissa locum habent in mu-

tuo,

io, non in aliis reb. vt C. de non numerata pecu. l. in contr. rop e princ. cū similib. Quandoq; habet locum infra an. t si maritus confessus fuerit spe futuræ numerationis se :cepisse dotem, quam re vera non accepit, competit ei ex ɛptio non numeratæ dotis infra annum post solutum ıatrim. Et hoc, si matrimonium durauit minus duob. an is: Si verò plus biennio durauerit, sed minus decennio, .nc infra tres menses est opponenda, & ideo ne possit op- ɔni, isti renuntiatur: vt C. de dote cauta non nu. l. fin. & ıthen. quod locum. ibi posita.

Beneficio erroris calculi.

Onsueuit renuntiari beneficio erroris calculi: nam si partes aliquo contr. errauerint in computatione, itera debet fieri computatio, licet plures fuerint factæ, nisi i iuri fuerit expresse renuntiatum. vt C. de errore calcu- lege vna.

neficio clausulæ gñalis. l. j. *ff. ex quib. causis maiores. in fin.*

Onsueuit renuntiari clausulæ generali, si qua iusta cau sa mihi videbitur. nam dicit lex. Si aliquis fuerit læsus aliqua causa, & ideò petit se restitui in integrum: prætor l iudex debet eum restituere ex quadam æquitate, si iu- . causa sibi videbitur: vt in l. j. suprà alleg. & ideò quan- ıque illi legi renuntiatur.

Beneficio recursus ad arbitrium boni viri. C. de contrahenda emp. l. fi. cum ibi not.

Onsueuit etiam quandoq; renuntiari recursui, seu ap- pella. ad arbitrium boni viri: nam si aliquis iurauerit, promiserit aliquid dare, vel certas operas facere, prout ɔ essem arbitratus: si ego iustè arbitror, tenendum est ar tium meum, aliàs non: imò promissor habet recursum ábitrium boni viri: vt ff. de oper. liber. l. si libertus. & de : vide plenè in rep. §. arbitrorum. in l. si proprietatem. ɔ socio. Vel pone exēplum. Si aliqs ꝓmisit mihi vendere dū arbitrio Titij: si Titius bene & rectè arbitretur, bene aliàs recursus habetur ad arbitriū boni viri. vt C. de cō- hen. emp. l. fi. cū ibi no. & ff. de re iud. l. in personā. §. ge- aliter. & l. societatē. ff. pro socio. & habet aictonē me-

cum, nisi isti iuri fuerit renuntiatum. Aliqui tñ dicunt, ꝙ ista renuntiatio non valet: quod credo verum, nisi fortè hoc fieret mediante iuramento. Et est bonus vir, iudex ordinarius, sub quo sunt partes contrahentes: vt ff. de verb. oblig. l. continuus. §. cùm ita.

Beneficio, ne quis cõdẽnetur, nisi inquantum facere potest.

Consueuit etiam renuntiari, vt quis non condemnetur, nisi inquantum facere potest ita habita ratione, ne egeat in futurum: quod si maritus vel eius pater conueniatur ab vxore pro dote quam receperat, non debet condẽnari insolidum: imò solùm inquantum facere potest, ita deducto ne egeat. &c. hoc est dictum quod aliquid penes eum debet remanere, ex quo possit se alimentare in futurũ ob reuerentiam preteriti matrimonij. Sunt & aliæ personæ habentes istud priuil. vt socij oium bonorum: & ideo si vnus conuenit alium actione pro socio: ille, qui conuenitur, non debet condemnari, nisi in quantũ facere põt, &c. Et idẽ in patrono à liberto conuẽto & idẽ: in socero à genero cõuẽto: & idẽ in patre à filio vel à filia cõuẽto. Et ꝙ di. est de vxore, qñ conuenit maritum vel patrẽ pro dote, ꝗ promiserat, idem est, si ipsa, vel pater eius conueniantur à viro pro dote, quam promiserat: de isto hebetur ff. soluto matrimo. l. maritum. arg. ff. de re iud. l. sunt qui. & l. seq. cũ ibi notatis. Item competit hoc beneficium donatori conuento à donatario: vt ff. de re iudic. l. inter eos. in fi. Item competit ei, qui bonis cessit eo posteà conuento per creditorem, cum peruenisset ad pinguiorem fortunã: vt l. is qui bonis ff. de cessio. bono. & quibusdam aliis personis, secũdum quosdam. Sed huic beneficio cessionis bonorum renuntiari non potest. Sed cum eorum reuerentia, crederem tñ cũ iuramento valere renũtiationẽ: quia tale iuramentũ saluari potest sine interitu salutis æternæ.

Beneficio l. ob æs. C. de actionibus & obligationibus.

Consueuit renũtiari iuri dicenti, quod vbi aliquis debitor est pluribus creditoribus obligatus: & ipse debitor, cum non sit bene soluendo, conuenitur à creditoribus habet electionem an recipiat inducias quinquennales ad soluendum, vel cedat bona sua creditoribus. Et sic renuntiatur iudiciis quinque annorum, & cessioni bonorum: & si

inducias,

indicias non petierit, nec bonis cesserit, sed passus fuerit se in debito illo condemnari, debet in carcerem detrudi: vt C. qui bonis cedere pos. l. penult. & fina. licet quidam dicant, quod huic beneficio renuntiari potest. et ita not.

Beneficio induciarũ duorum vel quatuor mensium.

COnsueuit renuntiari qñq; iuri dicenti, quod vbi debitor est condemnatus ad soluendum debitum creditori, dãtur debitori induciæ duorum mensium de iure Digestorũ, & de iure Cõdicis quatuor menses, computando à die condemnationis: vt C. de vsu rei iudica. l. de re iudicata. l. debitorib. & extra eodem titulo. capi. ad consultationem.

Beneficio l. ij. ff. de re iudicata.

COnsueuit renuntiari iuri dicenti, quod licet lex det certum tempus iudicatis, alias cõdemnatis, ad soluendũ, tñ illud tempus, prout sibi videbitur, poterit arctare, vel ꝓrogare: nec semper tempus à lege statutum habet sequi: vt ff. de re iud. l. secunda. cũ suis concordan. & ideo debitor huic iuri renũtiat, cum sit in eius fauorem introductum: vt si iudex daret aliquod tempus ad soluendum, debitor illo tempore vti non posset.

Beneficio l. à diuo Pio Digestis, de re iudicata.

COnsueuit renuntiari quandoq; iuri dicenti, quod si sit licita sententia lata contra aliquem vt soluat creditori id, in quo est cõdẽnatus debet seruari ordo in alienatõe rerũ debitatum: nã primò mobilia & per se mouẽtia, postea imobilia, posteà peruenitur ad iura: vt l. à diuo Pio. suprà al leg. cũ ibi not. & ideo qñ debitor recipit pecu. à creditore, renuntiat huic iuri: vt adueniente die vel tempore solutionis posit executio fieri in bonis, in quib. voluerit creditor: ꝙ fieri non posset alias, nisi iuri illi renuntiatũ fuisset.

Beneficio authentica, hodie. de appel. & l. j. & iij. C. de tempo. appel.

COnsueuit renuntiari iuri dicenti, quod vbi aliquis est condemnatus ad soluendum, vel dandum, vel faciendũ aliquid creditori suo, datur sibi spatium decem dierum, intra quod potest appellare: & sic per consequens omni alio remedio appellationis debet renuntiare, vt C. de appell. authen, hodie. & C. de tempo. appel. l. j. cum concor.

Beneficio l. sicut. & l. cùm notissimi. C. de praescrip. xxx. vel xl. annorum.

CONsueuit renuntiari iuri dicenti, quod actiones personales vel hypothecariæ competentes contra aliquem debitorem pro aliquo debito, pro quo se obligauerat, tolluntur triginta vel quadraginta annorũ spacio, nisi infra illud tempus intentatæ fuerint, vel super illis fuerit lis contestata, vt dictis legibus allegatis.

Beneficio induciarum viginti dierum oblati libelli.

CONsueuit etiam renuntiari iuri dicenti, quod vbi ad iudicium aliquis vocatur ex aliqua causa, libellus debet sibi offerri: & nihilominus debent sibi induciæ dari, s. xx. dierum, vt possit deliberare, vtrum cedat, vel contendat: vt C. de lit. contest. authen. offeratur, & authen, libellum.

Beneficio §. alteri, Institut. de inutili. stipulationibus.

CONsueuit renuntiari, quod vbi aliquis stipulatur ꝓ aliquo absente, nisi intersit stipulatoris, non quæritur obligatio absenti ex illa stipulatione: vt in § alteri, alle. cum suis concor. vbi est notabilis glo. pro hoc.

Beneficio l. si conuenerit ff. de iurisdictione omnium iudi.

COnsueuit enim renuntiari iuri dicenti, quod si conuentum est inter partes, quod si aliquis alius iudex, quam cuius iurisdictiõis sunt, iudicat, seu inter partes cognoscit quod antequàm lis contestetur, licitum est ei pœnitere, & ab ipsa conuentione discedere: vt d. l. si cõuenerit. ff. de iurisdiom. iudi.

Beneficio quod in obligationibus seruatur.

COnsueuit renuntiari potissimè in obligationib. vnius causæ coram diuersis iudicibus non debere ventilari: & si fiat, imponatur pœna agenti: vt C. de nulli.

Beneficio c. statutum, extra de rescrip. lib. vj.

COnsueuit renũtiari obligationi, s. quod qñ actor & reus sunt diuersarum diœce. reus vltra vnam dietam à finibus suæ diœce. non potest ad iudicium aduocari: vt c. statutum. alleg. Item quãdo actor & reus sunt eiusdem ciuitatis siue diœcesis, non debet à fine suæ diœcesis vltra vnam dietam conueniri: vt in eodem c. alleg.

Beneficio l. & si post tres. ff. si quis cau.

COnsuetum est in huiusmodi obligationibus renuntiari iuri

iuri dicenti, quod vbi aliquis promisit aliquid, & cum pœna certa desistendo in iudicio, & non sistat illa die, potest post tres vel quinq; dies purgare moram comparendo in iudicio, & sui ipsius copiam faciendo, & non incidit in pœnam: vt l. si potest tres. alleg. De hoc vide not. per doct. in l. sancimus. C. de fideiuss.

Beneficio l. j. ff. si quis in ius vocatus non ierit.

COnsueuit renuntiari iuri dicenti, quod vbi aliquis ad iudicium vocatus est, ex eo fortè, quia non possidet imobilia, datis fideiussorib. de sistendo in iudicio, si fideiuss. non sunt de foro illius iudicis, debet renuntiare priuilegio suo. alias non valet fideiussio vt dicta lege prima.

Beneficio fori

COnsueuit renuntiari priuil. fori: nā reus debet conueniri coram suo iudice, & non corā iudice actoris, iuxta regulam. Actor forum rei sequitur, & no econtra: vt l. iuris ordinem. C. de iurisd. om. iud. & l. fi. C. vbi in rē actio.

Beneficio pro scholari.

ITem renuntiant scholares priuil. suo, vt coram non suo iudice possint ex causa conueniri: quod regulariter fieri non potest, vt C. de episc. & cle. authen. statuimus. contrarium videtur, quod imò possit renuntiari: arg. C. de pactis. l. si quis inscribendo. cum ibi notatis, per doct. hoc verum si sint laici, vel clerici coniugati: secus si clerici soluti, per c. si diligenti. extra de foro compe. & per authen, habita, cum ibi notatis C. ne filius pro patre.

Beneficio, ne quis ratione minoris ætatis restituatur.

COnsueuit renuntiari beneficio in integrum ratione minoris ætatis, qa si minor pp facilitatē sui in aliquo contractu fuerit læsus, restituitur in integrum p Prætorē vel iudicem, vt C. de in integrū resti. mi. & ff. de mino. per totū. Licet sec. glo. huic beneficio renuntiari non possit: vt l. si iudex. ff. de mino. credo tn̄, quod si sit pubes, valebit in iuramento per authen. sacram. puberum. C. si aduersus ven. & habet locum dicta authen. non solum in cōtractibus vltro citroq; obligatoriis, imò in donationibus, & stipulationibus: & similibus, & hoc secundū glo. d. authen. in doationibus non est verum secundū doct. in d. authen.

Beneficio l. rem maioris. C. de rescinden. Vendi.

ITem renuntiatur quóq; iuri dicenti, quòd quando emptor dando plus in aliqua re, quàm valeat, est deceptus vltra dimidiam iusti pretij debet rescindi contr. vel sibi restitui quod plus dedit, quàm deberet: & idem econtrà in venditore decepto vltra dimidiam. C. de rescin. ven. l. rem. alie. cum ibi notatis, & ne oriatur controuersia propter tales deceptiones renuntiatur isti iuri, de quo dic vt ibi.

Beneficio l. emptor. C. de euict.

ITem consueuit renuntiari iuri dicenti, quòd qñ emptor aliquam rem emit à venditore. & illa res incipit euinci per tertium si emptor non denuntiauit venditori, quòd illa res ab eo euincitur, & ꝙ veniat ad defendendum: cùm licet res illa ab eo euincatur, emptor non poterit agere de euictione cõtra venditorẽ: vt l. ẽptor. alleg. & ff. de euict. l. si euifundo. §. cùm posset. cum concor. Et ideo in fauorem emptoris fuit introductum, vt venditor huic iuri, siue l. renuntiet, ne emptor ei denuntiare teneatur.

Beneficio l. quis rem. C. de euict.

ITem renuntiauit venditor iuri dicẽti, quòd licet res empta appareat esse aliena vel alteri obligata, emptor non põt agere de euict. contra venditorẽ, donec res ab eo emptore fuerit euicta per sent. etiam si ipsam appareat euinci posse in futurum: vt d. l. qui rem. & l. non tamen. ff. de euict.

Beneficio actionis redhibitoria.

ITem renuntiatur istius act. beneficio: nam si ego ignoranter emi rẽ morbosam ab aliquo venditore, possum agere contra venditorem act. redhibitoria infra 6. menses vtiles vt mihi reddat pretium, & ipse rem recuperet: & ideo si emptor huic beneficio renuntiauerit, non poterit posteà agere contra venditorem: vt l. sciendum. §. fin. infra allega.

Beneficio actionis quanto minoris.

ITem consueuit etiam renuntiari per actorem huic act. nam si ab aliquo emi ignorans rem esse morbosam, possum agere contra venditorẽ infra an. vtilem ista act. vt mihi reddat pretium. seu partem, quam non dedissem, si rem illam vitiosam sciuissem. Et hæc duo probantur, scil. beneficium proximè di. & istud ff. de redhibi. act. l. sciendum §. fi. & l. seq. cum multis concor. Et istis duob. casib. vale

renuntia

renuntiatio facta per emptorem, & prodest venditori, si venditor vitium ignorat: aliàs si sciuisset, nec emptorem certificauit, rõe sui doli non valet renun. vt ff. de redhibit. actio. l. quæritur. §. si venditor. & §. sequen. Et posito, quòd venditor scienter vendens rem morbosam dicat emptori se ei nolle teneri rõe alicuius vitij, fortè quod sciebat in re vendita, duntamen emptor id ignoret, & emptor in hoc consentiat, non tamen obligando se per pactum de non veniendo contra vend. rõe morbi: quia tunc postmodum non posset quis venire, arg. l. si quis in conscribendo. C. de pactis. quod adhuc non obstante tali consensu poterit emptor contra eum venditorem act. proximè di. experiri, si reperiatur illa res morbosa. Ista est doctrina, quæ traditur per doct. modernos à l. §. j. vsq; in fi. l. j. ff. de act. emp. et ven. ꝙ est valde notatu dignũ, qa quotidie venit de facto.

Beneficio l. penult. C. de donatio.

ITem renuntiatur iuri dicenti, ꝙ si quis fecit don. in personam alicuius excedentem sum̃am quingentorum aureorum siue solidorum, sine insinuatione, seu decreto iudicis non valet in eo, quod exceditur: imò in eo potest per donatorẽ reuocari, nisi illi iuri renũtiauerit: vt d. l. pe. in fi.

Beneficio l. fi. C. de reuoca. donatio.

COnsueuit renuntiari iuri dicenti, ꝙ si facta est donatio in filiũ emancipatum, vel aliũ, q non sit in p̃otate, vel alium extraneum, donator p̃ot reuocare dona. si donatarius ei iniuriam fecerit, vel manus impias in eum inferat, vel dãnum irroget in bonis donatoris, vel vitæ ei insidietur, vel condit. appositam in don. donatarius non impleat: vt di. l. fi. hoc verum non est secundum quosdam, quod talis renuntiatio valeat, vt no. per Gul. de Cun. in l. qui exceptionem. §. pactus. ff. de cond. inde.

Beneficio l. siue emancipatus, C. de donatio.

ITem renuntiatur iuri dicenti, ꝙ si pater donauerit filio in sua potestate constituto, non valet, vt d. l. siue emancipatus. alleg. & ideo renuntiatur illi iuri, ne postea pater possit donationem reuocare: & tunc esset bonum consilium pro filio: quia pater remitteret vsumfru. rerum donatarum filio, vt sic quo ad proprietatem vel vsumfructum res donata abdicetur à bonis patris.

Beneficio l. Vbi ff. de dona. causa mor.

ITem consueuit renuntiari iuri dicẽti, quod vbi donator fecit donationem causa mortis, quod nullo casu possit reuocari, non valet: vt donatio causa mortis: vt l. vbi alleg.

Beneficio senatusconsulti Velleiani.

ITem renuntiatur per mulieres beneficio senatusconsulti Velleiani: nam si mater vel auia velit subire onus tutelæ filiorum vel nepotum, renuntiat secundis nuptiis contrahendis, & beneficio senatusconsulti Velleiani, vt C. quã mulier tutelæ officio fungi potest. l. fi. & auth. mater. eo. tit. Item renuntiat mulier huic beneficio in multis aliis casib. nam si mulier alienam suscipit oblig. vel participauit, si mandãdo, vel fideiubendo, constituendo, vel causam in se transferendo, promittẽdo animo nouandi quod alius debet, vel iudicium in se suscipiendo pro alio, etiam animo nouandi habet ipsam exceptionem ex huiusmodi beneficio: & ad hoc, vt ex præmissis valeat obligari: est necessarium quòd renuntiet huic beneficio vt C. ad Velleianum. l. j. ij. & iij. & ff. eo. l. ij. §. oẽs. & l ij. §. vltimo cum ibi notatis. Intellige hoc si fuerit de iure suo certificata, alias non: vt ibi no. de quo dic: vt in l. penul. C. ad Vellea.

Beneficio auth. siue à me. C. ad Vellea.

ITem renuntiat mulier iuri dicenti, quòd si maritus vel extraneus pro eo faciat donationem propter nuptias vxori, marit⁹ bona illius donationis, nec obligare nec alienare poterit. Sed si in hoc contractu consensus mulieris interuenerit, debet huic iuri renuntiari: quia alias semper remanet salua actio in rebus donatis ꝑpter nuptias, vt ibi, nisi mulier secundo post biennium profiteatur firmando primum consensum, nisi aliæ res supersint viro, ex quibus mulieri consuli posset: nam istis interuenientibus valebit alienatio vel obligatio, aliàs non, vt ad authen.

Beneficio l si mulier. eodem titulo.

COnsueuerũt etiã mulieres renũtiare iuri dicẽti, ꝙ si mulier perfectæ ætatis, postꝗ pro alio intercessit seu cauit, vel pignora dedit, iteratũ post primã cautionẽ ex eadẽ causa pro illo cautionẽ exposuit, vel pignus dedit, infra bienniu adhuc sibi nõ piudicatur, quin posset excipere de senatuscõs. si post bieniũ exponatur, tũc obl. vt dicta l. si mulier

Benefi-

Beneficio auth si qua. eodem titulo.

ITem mulieres renūtiant iuri dicenti, ꝙ vbi maritus recipit mutuum ab aliquo, si instr. crediti seu obligationis mulier consentiat vel se subscribat, propriam substantiam vel se obligando pro illo debito, non valet nec tenet talis oblig. licet semel, vel pluries pro huiusmodi reficiat, siue debitum fuerit priuatum, siue publicum, nisi probetur manifeste illam pecuniam in vtilitatem mulieris fuisse conuersam. d. auth. si qua mulier. secundum doct. iuris ciuilis & glo. non valet renuntiatio, etiam si iuramētum interueniat: tamen de iure Cano. expeditum est quod imò valet, etiam in alienatione rei dotalis, quod est fortius, per c. cū contingat, extrà de iureiu. in antiquis. ibi in gloss. Bernardi: & p c. ij. de iureiu. lib. vj. & per c. ij. de pact. lib. vj. hoc tractat Dy. extrà de reg. iu. c. nō est obligatorium. lib. vj. & ibi vide.

Beneficio l. antiqua. C. eodem titulo.

COnsueuit renuntiare mulier iuri dicenti, quod si mulier pro aliquo se obligauerit, non valet talis oblig. nisi aliquid acciperet, vt pro illo obligaret se: vt l. allegat. Sed tñ sec. Guli. de Cuneo, etiā posito ꝙ renuntiauerit pro aliquo, suscipiendo in se obligationē, nō valet renuntiatio: & ratio eius est, qa eadē ratione qua inducitur ad obligādū illa etiam ratione inducitur ad renuntiandū Velle. & hoc posito, ꝙ fuerit certificata de iure suo: nā fragilitas mulieris tanta est, & astutia hominis tm̄ abundans, quod blandis verbis per masculos decipiuntur: ar. l. j. §. paucis. C. de rapt. vir. super verb. insidiis, &c. de quo dic per dictū Guli. in l. generaliter. C. ad senatcō. Velleia. cum ibi latè notat. per eum: quia plures leges pro hoc allegantur. pro quo facit §. quæ onerandæ. in l. j. ff. quarum rer. actio non datur.

Beneficio l. Iulia. fundo dotali.

ITem renuntiat mulier beneficio l. Iuliæ. de fundo dotali vbi cauetur, ꝙ si mulier dedit in dotēm viro suo prædiū rusticum, vel vrbanum, maritus ipsum obligare vel alienare non potest regulariter, aut vxore consentiente: & hoc ipsum propter prohibitionem illius l. Iuliæ. de qua fit mentio C. & ff. & Insti. quib. alienare licet. in prin. & §. j. & ideo ad hoc vt valeat alienatio vel obligatio facta per maritum.

vxor illi iuri renũtiare põt: vt not. de iureiur. c. cũ cõtingat

Beneficio iuris actionis hypothecarum.

COnsueuerunt renuntiare quãdoq; mulieres iuri hypothecarum, quod ius competit vxori in bonis viri: nam omnia bona viri sunt hypothecata ei pro dote tacitè. Et isti iuri potest mulier renuntiare: vt C. de rei vxor. actio. l. vnica. §. primo. Et plenius. ff. ad Velleianũ. §. penul. Itẽ renuntiant quandoque iuri hypothecarum creditores, cùm bona debitorum sunt eis tacitè vel expresse obligata: vt ff. de pig. per totum. & C. quę res pigno. obl. pos. l. finali.

Beneficio senatusc. Maced. C. & ff.

REnuntiatur quandoq; senatusc. Mace. nã si quis filiofa. mutuet pecuniam, ille filius non tenetur eam soluere, nec existens in patris põtate, nec post, nec eius hæres, nec fideiussor: vt C. & ff. ad Macedo. per totum: sed huic beneficio secundũ glo. renuntiari non põt: vt not. C. eod. titu. l. fin. cũ ibi not. nisi fieret cũ iuramẽto: qa tũc fortè valeret

Beneficio §. exactio. de l. vnica. C. de rei vxor. actio

REnuntiari consueuit illi iuri, quo cauetur, quod vbi sit dotis repetitio soluto matrimonio, ꝙ res dotales, si cõsistant in rebus mobilibus vel se mouentibus, debent post annum à morte viri computandum restitui ipsi mulieri: & quo ad istud caput prædictum priuil. est introductum in fauorem viri et suorum hæredum: vnde isti priuil. ipse maritus potest renuntiare, s. quia non post annum, sed post viri mortem immediatè dictæ res dotales mobiles siue sese mouentes ipsi mulieri restituantur per hæredes dicti mariti. Item est in eodem §. aliud priuil. introductum in fauorẽ mulieris, ꝙ est, s. ꝙ vbi dos consistit in rebus imobilib. vel se nõ mouẽtib. ꝙ sicut olĩ debebant restitui post mortẽ viri annua, bima, trima, die: de iure nouo Codicis debent imediatè, & illico post viri mortem mulieri restitui: & si aliàs fiat, hæredes viri tenentur ad fructus perceptos, & ad legitimas vsuras: vt in §. statim alleg. cauetur: & ideo vt mulier non possit statim post mortem viri dictam dotem consistẽtem in rebus immobilibus repetere, illi iuri renuntiari per eam potest in fauorem hæredum, & consulto ꝙ in oib. prędictis interueniat iuramẽtũ: aliàs. n. qm̃ est introductum in priuil. parum valeret renuntiatio simplex, cum sit con-

tra

iuris dispositionem: vt est tex. in l. de die. ff. de pact. do.
io, in ff. vtputa in l. iurisgentium. ff. de pact.

Beneficio l. Vbi cœptum. ff. de iudic.

Enuntiatur iuri dicenti, quod vbi cœptum est iudiciū, ibi finem accipere debet: vt d. l. vbi allegata. Ideo ex hoc t extracta illa renuntiatio, quæ ponitur in instru. cum s se obligat viribus plurium & diuersarum causarum, & ındo dicitur ibi; & quod per vnam causam fuerit recem circa executionem, per aliam nihilominus in bonis igatis executio perfici valeat pluries ad electionem cre ›ris, non obstante priuilegio legis, vbi cœptum.

Beneficio l. ij. § legatis ff. de iudic.

Enuntiatur quandoq; iuri dicenti, quod vbi aliquis re›eritur in aliquo loco, vbi domicilium non habet, nec ontraxit, ibi non tenetur respondere: esto, quod ibi ad uam causam venerit, tñ habet ius reuocandi domum: §. & §. omnis. ea. l. & c. fi. extra de foro compe. Item reтiatur iuri dicenti, quod vbi fit pactum inter creditorē nditorem & debiti solutio non posset probari, nisi per s vel instrumenta solum, tale pactum non valet: vt glo. in auth. vt sine prohib. matres debitrices. §. pe. cre ı qnod cum iuramento valeret, & renuntiari posset.

Beneficio condictionis indebiti.

Onsueuit renuntiari condictioni sine causa, quæ dicit ꝙ obligatus sine causa, vel iniusta causa, non tenetur: & ideo illi iuri renūtiatur; vt ff. de cōdi. sine causa. prot.

Beneficio actionis in factum, & sine causa.

Onsuetum est renuntiari condictioni sine causa, quæ dicit quod obligat⁹ sine causa, vel iniusta causa, actio n factum, quæ oritur ex variis figuris causarum, vt po sse, vbicunque equum est ex lege actionem dari, nec ione, quod met. causa: vt vt l. j. ff. quod metus causa. asu l. sancimus. C. de sacrosan. eccle, & in multis aısibus, quos enumerari esset impossibile, vnde posset ngere, quod alicui de contrahentibus competeret a- ı factum, & sic fortè infringeret contract. & ideo si ri fuerit renuntiatum, post modum non poterit cons venire contra. Et est bonum consilium, quòd :r in huiusmodi renuntiationibus interueniat iura-

mentum: quia fortè si alias sine iuramento non valeret, valebit tñ cum iuramento, & est magna tuitio cõtrahẽtium.

Beneficio exceptionis doli.

RE nuntiatur beneficio exceptionis doli, quæ, competit, cum aliquis asserit se dolo vel calliditate alicuius inductum ad aliquid faciendum, dandum, vel promittendũ: de quo loquitur de except. doli. C. & ff. per totum.

Beneficio iuris & facti ignorantiæ.

COnsuetum est renuntiare iuris & facti ignorantiæ errori, & titubationi, & omni exceptioni, quæ de iure ꝑ eis posset competere: nam lex quandoq; subuenit ignoranti factum, ius, vel ignoranti, seu titubanti, vt ff. de iur. & facti igno. l. iuris ignorantia. & l. error. & l. ij. cum ibi notatis. & l. j. C. eod. tit. l. cum falsa. cum l. sequenti. & l. non idcirco, vnde quia ex huiusmodi ignorantia, vel eius prætextu, posset competere actio vel exceptio: & sic nõ valeret q̃ esset actũ inter partes; ideo illi iuri renũtiatur.

Beneficio actionis & exceptionis quod metus causa.

RE nuntiatur isti, si aliquis per metum fecit, vel promisit aliquid, vel Per metum aliquid ab eo est extortum, vel exactum, ius sibi subuenit dando actionem, vel exceptionem vt ff. & C. quod metus causa. quasi per totum. & ff. de except. doli. l. apud. §, penul. & fin. & ideo ne prætextu huiusmodi metus, id quod agitur inter partes, valeat rescindi, renuntiatur isti actioni, quod metus causa.

Renuntiatio valde vtilis.

ITem potest renuntiari iuri dicenti, quod vbi aliquis iuri suo renuntiat, debet illud scire: vt in auth. quomodo oportet episcopos & cleri. §. igitur. cum ibi notatis,

Sequitur renuntiatio generalis.

COnsuetum est renuntiari in instrumentis quandoque cũm iuris auxilio, tam Canonici, quam Ciuilis: & vult quòd omnes casus iuris Ciuilis seu Canonici, ꝑ quos contra præmissa posset se iuuare, seu tueri, habeantur perinde ac si specialiter & expresse essent enumerati, quibus omnibus ex certa scientia renuntiatur. & licet de ista generali renuntiatione videatur facere mentionem lex C. quã. mu. tut. offic. fun. pos. tñ dicunt doct. quòd modicum valet nisi dicatur quod renuntiatur iuri dicenti, generalem

renun

renuntiationem non valere, nisi præcesserit specialis: vt ff. si quis cau. l. sed si quis. §. quæsitum. Item potest renuntiari quibusdam remediis, seu aliis exceptionib. quæ magis in facto consistunt, quam in iure exprimatur, vtpura, renuntiatur priuilegio literarum, ne teneatur satisfacere creditoribus suis de certo tempore ratione guerræ, seu etiam priuilegio concesso alicui nouæ bastidæ. Item quòd non possit petere dilationem aliquam ratione solutionis eius, pro quo se obligat Item quòd omnis iudicialis aditus seu actus ex ista causa sibi denegetur. Item quòd nec fecit, nec dicit, nec faciat, nec dicet in futurum aliquid, ꝓpter quod pręsens contractus minorem obtineat roboris firmitatem: & si contrarium faceret, vel reperietur fecisse, promittit nomine pœnæ decem per firmam & validam stipulationem: Quam pœnam insolidum committi voluit in casu quolibet in quo deficeret de præmissis. Iurauit, &c. Alias renuntiationes inuenire magis esset laboriosum, quam vtile, nec subtile, nisi secundum distinctionem contractuum, qui fierent: nam contractus dant regulam, seu materiam renuntiandi. Butrig.

REVERENDISSMO IN CHRISTO PA. AC D. D. PETRO FOSCARO S. S. *Romanæ Ecclesiæ P. Car. T. T. S. Nico. inter Imagines. Pon. Pataui. Comitis, S. Academiæ Patauinæ Cancel. Meritis. Io. Iac. Canis Iuris Vtriusq; Cons. S.*

VTile ac honestum tabellionatus offic. in vrbe nostra semper fuit ꝓpterea ꝙ multas cōmoditates ac lucra suppediat oib. & præcipuè his, qui in eius exercitatione vsuque versantur. Et ab his viris extitit obseruatum & cultum, qui supra plebem ac prope patres accederent. Testatur id magnifica ædificia secus prætorias ædes in forum expositas inter vetera vrbis monimenta, nō parum excedētia, profitentur in veterib. matriculis nobilium familiarum inscripti notarij, aut ex vrbis patribus procreati, aut satores eorum, qui posteà vrbis gubernacula tenuerunt. Et idcirco propter coniunctionem, quæ cum illo mihi ordine semper fuit cogitaui sedulo quod operis agere possem, quod ipsis potissimè gratum existeret. Requirenti tandem nil melius occurrebat, quam eorum artem

ex libris vtriusq; iuris excudere: sic quidem copia & ordine farctã: vt & oblectare auditorẽ, & fructũ vberẽ subministare posset. Cumq; tract. quendã Baldi per q. numerũ cõpactum, & antiquorum, quorundã cõpilationes ieiunas atq; aridas reuoluissẽ, & ad rei consumationẽ incumberẽ, fractus tædio ac rei difficultate, opus intermissum relinquere statuebã: Sed cũ dominatio tua ex Apostolatus apice ad Pontificatum Patauinum cũ oĩum expectatione deuenisset, isq; ꝑsulatus consuet. vetustissima, & priuilegiis indubitatis sumi Apostolatus in vrbe nostra pro literario studio alendo, colendóq; sumus Cancellarius appelletur. Illustratum illum ordinẽ tuę subimitatis accessu lõgè pluris existimans, intermissum laborẽ renouare constitui. Ipsiusq; dignitatẽ officij non solum inter Apostolicos sacerdotes coruscare prospiciens, verùm etiã inter seculares ꝓceres diuiniq; Electores Imperij, per Maguntienses Colonienséisq; Archipræsules fastigiatam relucere cognoscens, calamum torpentẽ arripui, assiduáq; tandẽ lucubratione perfeci, tuo nõi dedicaui, vt puto, nõ inconcinne. Ad quẽ. n. patauinus ciuis congruentius de Tabell. scribere, q̃ ad te qui sicut vrbis ac studiorum es caput. ita Romanę ac diuinæ Sedis particeps, sumus es Protoscriba? Aut, à quo magis splendorẽ appetere Tabell. poterunt, q̃ à te, sub quo illos vexillo, ego ducere sub cuius gratia instituere fœlic. potuissem? Erit igitur mansuetudinis tuæ deuotionẽ ergase nostram, & huius lucubrationis compendium, hilari ac iucunda fronte suscipere: & reuolutis chartulis, si ad instructionẽ vtile ac non spernendum videbitur, permittere vt studiosi ac tabell. in illo se oblectent. Et quantum fieri posse satis videbitur se incunctanter erudiant. Eósq; sic cõpos factus, deuotionis erga te nostræ tabell. collegio cumulatiore cornu videbor satisfecisse. qui tñ ꝓ erratis, sine quib. humanus quis esse non põt, veniã facile daturi sunt. Si rõem habere voluerint desiderij nostri, cunctis ꝓ virib. satisfacere cupientis. Et 1. quib. nõib. notarius appelletur.

DE TABELLIONIBVS LIBELLVS.

ANtequam ipsius rei scribendæ definitionem apponã, non alienum à ꝓposito fuerit, prius intelligere quibus ver-

verbis in iure notarius appellet. Qm̃ qdã materiã, in qua
eribitur, cõsiderãtes, à chartis videlicet Chartularios ap-
pellabant, non verò Chartarios, qm̃ hi chartas faciunt: vt
j. q. 4. qua de causa. Sicut more maiorũ, q ceratis in tabu-
is literas exarabãt, tabell. vel tabularij dicebantur, vt 16.
[.3.§. pôt versi. ꝙ si pses. & C. de tab. l. pen. lib. x. & in Rubr.
lla, vbi est gl. plenissima. & in auth. de tabell. §. nos. a. col.
iij. qñq; librarius, à libris pnuntiabant: vt l. si librarius.
:. de verb. sig. Alij verò locũ, in quo versabantur, intuẽtes
el scriniarios: vt l. scriniarios. C. de testa. mi. & C. de nume
ariis, & chartulariis, et scriniariis. l. 12. et extrà de rescrip.
ad audientiã. & de hæreticis. c. si aduersus. & c. vt officiũ.
ad conscribendas. lib. 6. vel Cancellarios, aut Stationa-
os vocauere: vt dicit tex. in c. si sumus. extrà de rescript.
ncta gl. in l. nã & si ramos. ff. ꝙ vi aut clàm. & l. certa. §.
ff. de leg. j. & per Azo. in sum̃a de asses. §. cancellarij. et p
x. in authen, de tabell. §. nos. a. col. 4. Nonulli verò gñali
cabulo aut scriptorem, aut scribã cognominabant, iu-
a l. ij. §. deniq;. ff. de origine iuris, quanq̃ non simpliciter
iptores, vel scribę, sed actis gestisq; circũ principes & ma
os iudices ascriptij nominentur: vt inquit glo. in sæpe-
dta Rub. C. de tabula. lib. x. pari quoq; rõe glo. cum in l.
C. de petitionib. bonorum sublatis. l. x. memoriales dici
sse existimauit. Multi quoq; his specialia nomina tri-
entes, dixere vel epistolares, ꝙ epistolas scriberent: vel
gmaticales, ꝙ sanctiones pragmaticas annotarent: vel
ellenses, ꝙ libellos, vel exceptores, ꝙ excep. reciperent.
licit gl. in l. fi. C. de petitionib. bono, sublatis. lib. x. & l.
ecipimus, & l. in offerendis. C. de appel. & in auth. de de
sorib. ciuitatũ. §. deniq;. col. 3. Dicebãtur quoq; Rõna-
vel Logistæ seu logographi, qui rões publicas conscri
bant. Logos. n. Græcè, Latinè, ratio, & graphia scriptu-
ferebatur. Diastoleæ verò erãt q rões iã factas subdi-
guebant, vt dicit gl. in rub. & in l. fi. C. de tabula. lib. x.
cialiter quoq; Medicinæ scriptores, mediogram̃athiæ.
catholicarum rerum notatores, Catholiciani no-
iabantur: vt dicit gl. in d. l. C. de tabu. li. x. Et tex. in l. si
post hæc. §. fin. de bon. proscrip. licet glossator aliter
xponere laborauerit. Qñq; tñ hi nomen sortiuntur à

gradib. qui eos interconspiciuntur. Nā q primi sunt vel ꝓtonotarij, vel ꝓtoscribę, aut Primicerij: q ꝓximi, Secūdicerij: & reliq Tribuni apellabantur, vt l.2. C. de primicerio. li.12. & l.j. C. de mādatis principū. Similiter aliq numerarij, de qb. in l. duos. C. de suscepto. & arcariis, & l.2. C. de iure fisci. l. x. qn̄q; Boëtij. i. coadiutores eorū esse putabātur, vt d. l. fi. C. de tabul. li. x. Sicut etiā appellam' cēsuales eos, q logographiis subesse dicebātur, vt l. qcunq;, & in gl. Ru. C. de tabula. lib. x. Obtinuit tn̄ ipsos notarios cōiter appellari, vt dicit tex. in c. statutū. §. notariorū. de rescri. li. 6. et 16. q. 2. multorū. Ideoq; sic di. vel qa notabāt q̄ dicebātur vt C. de iure fisci. l. defēsionis facultas. li. x. vel qa scribebāt digna notatiōe, vt l. si ci. & ibi gl. C. de pig. vel qa in notas. i. characteres breues multa significātes redigebāt, q̄ corā ipsis gerebātur. vt dicit Inno. in c. pluraliter. extrà de fide instr. licet hodie per notas libri legū vel test. scribi nō possunt, vt in prima consti. Digestorū. §. illud. a. & l. quoties. §. sed & si per. ff. de hære. insti. & l. hæredes palā. §. sed notā. ff. de test. de quo dicit e, vt ibi. et ideo appellatio gn̄alis est, qn̄q; à forma deriuatur, q̄ dare solet esse reb. vt l. Iulianus. §. sed si quis ff. ad exhibendū. & l. si is per cccc. §. q̄dā. ff. ad legē Falc. Qn̄q; tn̄ ex effectu notarij serui publici, non à seruando sicut mancipia, sed à seruiendo nominantur: qm̄ oib. publicè seruire obnoxij sunt: vt l. ij. §. sed erit ff. de iusti. et iu. et §. serui. Insti. de iure perso. et l. non. n. ff. de adoptio. Abutimur tamen, et etiam qn̄q; vnum ex his nōibus pro alio ponimus: vt dicit glos. in sępe di. rub. C. de tabulariis lib. x. Et Albericus in suo dict. ff. de verborum signific.

Quid sit notarius.

QVid. a. sit notarius, in iure sufficienter scriptum non reperi. Nā glos. in Rubr. C. de tabulariis. lib. x. dicit, qd notarius est is, qui faciendis instr. publicè præest in sing. ciuitatib. Quæ quidem definitio, quia insufficiens est, & in multis capi potest, facio prætermissam: mihi a. videtur sic posse describi, quòd notarius est publica persona cuius scripturis legitimè factis autho. iuris plena & indubitata fides adhibetur. Habet. a. definitio, sicut exigitur, suum genus & differentias. Nam pro genere ponitur, quòd sit persona publica. Nam seruus publicus dicitur: vt l. non. n. ff.

de

de adop.&l.seruum.ff.rē pupilli saluā fore,seu quia publicè tenetur seruire:& dicit glos.in l.4.ff.de statu hōium, & Insti.de iure perso.§.serui.seu quia iure publico introducta est,sicut sunt introducti sacerdotes & magistratus:vt l.j.§.publicum.ff.de iustitia et iure.§.publicum Insti.eo.ti.2.adiicitur,cuius scripturis,&c.ad ponendum differentiā inter notarium,& alias personas publicas, quorum scripturis non adhibetur fides plena:vt l.solam.C.de testibus. Item dicitur,legitimè factis,ad differentiam scripturarū, quæ fiunt à tabel.non seruata forma,& solennitate,quib. non adhibetur fides.Præterea dicit,plena fides,ad constituendum differentiam inter scripturas tabell.quæ faciūt plenam fidem:& scripturas mercatorum,& similium personarum,quæ faciunt solùm semiplenam,vt no. Bar. in l. nuda ratio.ff.de donat.&l.admonendi.ff.de iureiurando. Et postremò dicit,iuris autho.quia notariorum authoritas videtur ortum habuisse à iure gentium, cùm sic apud omnes gentes seruari & æquè custodiri videamus:vt §. qđ verò Insti.de iure naturali gen.& ci.et sensit Gul de Cuneo in l.non aliter.ff.de adopt.Et talis authoritas videtur miraculosa.do.Innoc.in c.cùm P.tabellio.de fide instr.quòd plus credatur corio vnius animalis mortui,quàm vni hōi viuo:licet Bar.Brixi.dixerit:ꝙ non congruè dicitur miraculosa,sed bene potest dici esse mirabilis. Et in tm̄ operatur iuris authoritas,quod nullus subditus Romano Imperio vel ecclesiæ posset se obligare per publicum,quòd crederet instr.alicuius priuatæ personæ:vt dicit Spec.in titu. de instrumen.editione.§.restat.vers.sed potest facere.

Quot sunt species notariorum.

Notariorum verò species plures esse videntur: Quidā.n.sunt notarij Papæ,vel Impera.aut aliorum Regum, seu Princ.Et tales notarij in dignitate sunt qm̄ sunt Episcopi,vel Barones,vt patet in episcopo Patauino,q est Cancellarius totius academiæ ꝓ Pontificib.atq; Principib. Et etiā,quia talis notariatus est dignitas,vt no.Bar. in l. j C. de manda.prin.& l.ij.C.de primicerio.lib.xij.& C. si ser. aut liber ad decurionatum aspirauerit. libr. xij. Quo-

rum officium est leges, ac constit. sacratissimas, atq; oracula principium edere ac promulgare. Solitiq; sunt sæpe cótendere cum Iureconsultis auditorib. Rom. curiæ, illisq; se velle pponere: Qm̃ dignius esse videtur constit. componere, quam compositam interpretari, sicut dicit Leonard' Aretinus, & in quadã discretissima sua epistola recitauit. Alij verò notarij pub. habent officium, & in iudiciis ad acta scribenda pbitam facultatem: nam citationes missionésq; in poss. libellos appellatorios, refutatorios, except. articulos, positiones, decreta, sententias, & alia huiusmodi recipiunt, notant, publicant: vt ex tex. cum glo in l. eos. §. super his. C. de appel. & in auth. itẽ si appel. & in corpore vnde sumitur. C. de tẽpo. appellat. & per Bart. in l. si finita. §. Iulianus, versic. sicut iuris prædi. ff. de dãno infecto. Et tales, licet in dignitate non sint, tñ sunt honesti viri, vitæq; laudabilij, vt dixit Vincentius, & Ioan. And. in c. sicut. ne cle. vel mon. Tertia verò species est notariorum, qui cont. ac test. & alias vltimas conficiunt voluntates: de quib. loquitur tit. in authen. colla. de tabell. col. 4. Et glos. in l. gñali. C. de tabulariis. lib. x. Et horum officium ignobile est ac velut ars q̃dam appellatur ad quam liberti, coloni, alias abiecti, & viles admittuntur, dumodò falsarij non sint: nota. Ange, suo consi. xxx. Quarta verò & vltima species eorũ est, qui ad rões publicas conscribendas, distinguendas, ac pecunias recipiendas apud magistrum census deputantur de quib. in l. ij. C. de iure fisci. lib. x. & l. duos C. de suscep. & arcariis. & l. ij. C. de tabu. eodẽ lib. Et horum officium participare videtur scriptorib. contr. atq; superiorib. acta notantibus. Et idcirco sunt, vt decet, honestæ personę. Licet hoc alio iure non caueatur expresse.

De caussis circa notarios considerandis.

Postquàm declarauimus quis sit notarius, nunc verò quo modo ad esse producatur. 4. causas requiremus efficientem, scilicet, materialem, formalem, ac finalem.

De causa efficiente, & quis possit notarium facere.

CIrca efficientem verò quærendum est. quis possit creare notarium? Et 1. constat principem hoc posse, sc. Papam & Imperatorem: quia maior est aliis. 7. q. j. in c. in apib'. Quinimo videtur, ꝙ ipsi hoc soli possint, nulli-

que

que alij:1.per textum in l.actuarios.C.de numerariis & actua.lib.xij.ibi manus saxerit prin.quasi dicat,ꝙ alia manus non sufficit.Itē 2.facit tex:in auten.de tab. §. si verò. ibi,autho.habet à nobis definitam.col.7. Et rō est: quia concessio magnarum dignitatum videtur esse soli principi reseruata,argu.ca.ij.versi.itē quod non de transla. pla. & l.j.ff.de officio eius cui mandata est iurisdi.Et istā opin. tenuit Innocen.in c.cū P.tabellio.de fide instr.& ibi Ioā. Andre.in glossa ij.Et Speculator in tit.de instr.edit.§.restat videre.versi.sed quis potest facere.& in Specu. de ꝓc. §.rōe.a.formæ.versi.itē, quod non sunt facti per manum public.& ibi allegauit multa iura.Quod est verum secun. glo.Bernar.qñ Papa crearet notarium in terris ecclesiæ, non.a.Imperij qm̄ creando notarium in terris Imperij, falcē in messem mitteret alienam: quod non est licitum: vt c.nouit de iudi.&l.fi.ff.de iurisd.om.iudicum.nisi quantum ad actus spirituales,vel in terris, q̄ sunt de patrimonio ecclesię:sicut econuersò Imperator non pōt notariū facere in terris ecclesiæ:vt ca.per venerabilem. extrà qui filij sint legi.Et ad hoc videte Bar.in authentica, ex complexu.C.de incest.nup.& l.j.C.de sum̄a trinitate & fide catholica.Sed contrariū videtur verius esse de iure,quòd.sc. Papa possit notarios facere in terris Imperij,&Imperator in terris ecclesię:qa pōt quilibet eorum conferre honores tēporales sicut militiā,& doctoratum per totum orbem: vt dicit glo.in d.c.per venerabilem.q̄ sequitur Lau.Vincē. Tancre.Ber.Inno.et Hosti.et cōiter oēs.Et ratio secundū Hosti.est,quià per istos actus legitimos nemini fit ꝑiudicium,imò oib.prouidetur arg.l.generaliter.§.spurios, et spurij.ff.de decurio.et l.j.ff.de testa.Item quia creatio tabellionum est actus voluntariæ iurisdi.qui valet etiam extra territorium exercentis,vt l.ij.ff.de offi.procon.et l.fin. ff.de his qui sunt sui vel alieni iur.& ff.de adoptio.l.emancipatum.§.j.Item quia submittentes se iurisdict. creantis possunt prorogare illam iurisdi.vt l.j.et ij. in princi.ff. de iudic.l.sed et si susceperit,eo.tit.facit quod no.in l.j.C. de emancipatio.libero,et C. de exceptio.l. pluraliter et vniversaliter.Itē quia episcop⁹ existens extra suam diœcesim beneficia confert,& causas delegat,vt extrà de iudic.cap.

nouit ergo etiam Imperator poterit in terris Ecclesiæ, et Papa in terris Imperij: quia vnus habet iurisdi. in terris alterius, saltem in habitu vel aptitudine. vt l: de precario. ff. ad leg. Rhodiam de iactu, & clemen. pastoralis. de re iudicata. Itē quia princeps est solutus legib. saltem positiuis: vt l. princeps legib. ff. de legib. ca. proposuit, extra de concessio. præben. Ergo leges distinguentes iurisdi. quæ sunt de iure positiuo, non obstant eis. Et istam opin. tenuit Bal. in l. cum qui. ff. de iurisd. om. iudic. Et Iac. Butrig. disputādo in simili casu: an legitimatio vnius habeat effectum in terris alterius. Et secuti sunt Ioann. & Gaspar. de Cald. Et do. Caid. in dic. per venerabilem, qui fi. sint leg. Item 2. poterunt notarios creare reges in regnis suis: qm̄ habent supremam speciem meri imperij. Et possunt illam legē facere, sicut pfecti ptorio: vt l. forma. C. de officio præfecti prætor. Et ita no. in d. c. per venerabilē q fi. sint legi. Itē 3. poterunt creare tabell. Comites Palatini, quib. à Pontificib. et Impera. super hoc potestas concessa est: qm̄ poterunt hoc facere, sicut ipsemet princeps, vt est tex. cū glo. in c. excedētib. in fi. de excessib. plato. Sup incidēs formatur qstio, an Comites habentes pōtatem a Cæsare legitimandi, vel creandi notarios, possint illā exercere in terris ecclesiæ? Vel econtrà Comites habentes à Pontificib. pfatam auth. possint eam exercere in terris Imperij. Et licet Butrig. & Abb. Sicu. in c. per venerabilē, qui fi. sint legi. teneant qnō tn̄ mihi verior videtur sent. Iac. Butri. in sua dispu. & Gas. & Ioan. Cal. & Car. ibi, in 4. q. per rōes per me proximè supra allegatas. Item 4. possunt notarios creare vniuersitates habentes facultatē creandi iudices ordinarios: de quib. habetur in c. cum ab ecclesiarum. de offi. ordina. et in auth. de tabel. §. pluraliter collat. 4. & x. q. j. regenda. Et ita no. Hosti. in c. cum P. tabellio, extra de fide instr. & in sum̄a eiusdem tit. § quib. Et in ti. de cleri. vel mona. §. q sunt. & §. clericis. Et ratio est: quia sicut vniuersitas potest sibi creare ordinarium iudicē, quod fortius et maius, ita debet posse creare notarium. Item quia in l. generali. C. de tab. libr. x. Imperator constituit in sing. ciuitatib. & vniuersitatibus posse creari notarios: nec dicitur, per quem, ergo intelligitur per ipsas ciuitates & vniuersitates, ex quo princeps

hoc

hoc sibi non reseruauit: quia non retentum, videtur concessum. l. j. §. cùm vrbem. ff. de offi. præfecti vrbis. c. nuper. de sent. excommunicat. c. ij. in glo. arg. q non. de translatio. prælato. Item 5. possunt notarios creare episcopi, Comites Barones, & alij magni iudices ordinarij: vt dicit Hosti. in locis antedi & Specula. & Ioan. Andreas sequuntur in additio. ti. de instr. edit. § restat. versi. Sed quis potest facere. Et ratio est: quia is potest aliquem constituere, qui potest eum destituere, & econtrà: vt c. cùm ex iniuncto. in fin. extrà de hæreticis, & l. is potest. ff. de acqui. hæredita. Sed su prad. iudices possint notarios punire, ac priuare officio uo, propter aliquod delictum, aut demeritum suum: vt C. le defensorib. ciuitatũ. l. iubemus. C. de sacrosan. eccl. l. in ıemus. §. his tabel. ergo etiam poterunt eos creare. Item uia sicut notarij stipulantur cum auth. iudicum prædic. t l. non quasi. ff. rẽ pu. sal. fo. & c. quanq̃. de vsu. lib. 6. et no as vni⁹ notarij alter de mandato iudicis publicat: vt cap. ìm P. tabellio. extrà de fide instru. ita qui non est notari⁹, ım autho. prædict. iudicum debet posse facere illa, quæ otario congruunt. Non obstat, quod dicebatur. maiores gnitates esse principi reseruatas: quia potest responderi otariatum non esse dignitatem, nisi esset notarius prinpis, quinimò esse officium vel artem vilem, quæ qñq; lirtis spuriisq; conceditur: vt C. de seruis reipub. manu. et :o decurionib. vel aliis dignis personis denegatur: vt l. si is decurio. C. de falsis. & tangam infrà. Item quia si noij nomen inspicimus, ex quo sæpissimè licet arguere: vt ti. de don. § est et aliud, & c. cum secundum de præbenipse seruus reipublicæ dicitur: vt l. non. n. ff. de adopti. non quasi. rem pupi. sal. fo. Et similiter seruire publicè etur: vt C. ne quis lib. inuit. actum reipu. l. j. in vlti. gl. xj. Non obstat l. actuarios. C. de numerariis, quia loq de notario præponendo pecuniis recipiendis, in quo gis debet haberi consideratio: vt l. hoc iure. & l. inter ar es. de solut. nos. a. loquimur de aliis notariis. Ad §. si ve a authen. de tabell. respondet illud esse locale, & specia ı vrbe Constantinopolitana: vel dici potest, quòd non aitur de authoritate creationis, sed de authoritate leonis: & ista est verior.

Item possunt notarios facere consuetudines alicuius loci vt l. fi. C. de emancip. lib. in gl. cum tex. in c. accedentib. de excessib. plato, &c. cũ dilect⁹, de fide instr. Et ratio est: q̃a sicut consuetudo pōt dare iurisdic. ordinariam ei qui alias non habet. extra de arbit. c. cùm dilecti. de offic. archi. c. vlt. de præscrip. auditis. de foro competen. c. cùm contingat. de offi. ord. c. irrefragabili. ita debet posse facere notarium: pterea sicut consuetudo facit legitimum illum, q ad pmotionem aliàs est illegitimus, vt c. cùm olim. de clericis coniug. & econuerso, personas legitimas ad matrim. facit illegitimas: vt c. super eo. de cogna. spiritu. ita etiã debet posse facere tabell. eum, qui non erat tabellio. Et ita firmat Speculator in titu. de instr. edit. §. restat. versi. sed quis pōt. licet dicat non esse verum tabell. neq; proprium de quo ius Rom. eloquitur. Sed habet officium limitatũ ad locũ, in quo instr. conficit, quantum consuetudo dispo nit: & vocantur scribæ simpliciter, & conficiunt instr. solũ in illo territorio, & non alibi: & ita sentit Bar. in l. non. n. ff. de adop. l. ij. ff. de officio proconsul. l. Barbarius. ff. de of ficio Prætoris. l. j. C. de sum̃a Trinita. l. si non speciali. C. de test. Innocẽ. in c. qui perpetuus. de fide instru. & DD. in c. per venerabilem: qui filij sint legiti. & di. cap. cùm P. tabel. & Rota decisionẽ cclxxxviij. facit bonus textus in c. Romana. §. nec clericos de foro competen. c. abbate sanè. versi. censetur de re iudi. li. vj. Item 7. potest creare notarios statutum alicuius ciuitatis, vt l. j. & fi. C. de emancip. liberorum. qm̃ statutum in hoc æquiparatur consuetudini: quæ hoc potest, vt suprà dixi: & ita videtur placere Bar. in d. l. j. C. de emancip. lib. qui dicit instr. confecta à tali notario facere fidem vbiq;: quod placet mihi: quia ea q̃ procedunt à Pari potentia, sunt paris effectus. l. de quib. ff. de legib. lege, si libertus. C. de nuptiis sed consuetudo ciuitatis & statutũ procedunt à cõsensu populi, vt di. l. de qb. ff. de legib. & §. pe. Insti. de iure naturali. ergo parem effectum habere debebunt. Item quia tacitum & expressum æquiparantur. l. qui ad certũ. ff. locati. l. 3. §. condi. ff. de adimẽ. lega. l. cum quid. ff. si certum peta. Sed statutum procedit à volũtate populi expressa, & consuetudo à tacita: ergo idem operantur. Inno. tñ in c. fi. de fide instru. Prosdo. in di. c. cum

P. tab

P. tabellio. & Baldus in suo tractatu hic tenuit contrariũ: quod statutum hoc nõ possit operari, sicut consuetudo, p duas rationes. prima qa consuetudo habet psumptionẽ taciti consensus princ. vt no. in Rub. extra de consuetud. q tacitus consensus sufficit ad cõcedẽdum etiã princ. reseruata, argu. l. fin. C. de cau. largi. lib. xj. & l. prima. §. fin. ff. de aqua pluuia arcẽda. & l. prima. §. ductus aquæ. ff. de aqua quotidia. & æstiua. Sed respõderẽ, quod etiã statutũ habet tacitã & expressam permissionẽ principis, quod qlibet ciuitas statuta sibi faciat: vt l. omnes populi. ff. de iustitia & iure. Itẽ quia potestas creandi nota. non est reseruata, vt dixi supra. Sec. ratio est: quia consuet. requirit actuum pluralitatẽ, vt l. diuturna. & l. de quib. ff. de legib. Sed statutũ non requirit, nisi vnicum actũ. Sed responderẽ, quod ille vnicus actus expressus tñ operatur, qm̃ multi taciti. Item statuo possunt notarios creare illi quib. à consuet. vel statuto permissum est: quod mihi videtur verũ indifferẽter p prà di. qa per statutũ vel consuet. põt dari ordinaria iurisdictio, vt not. in l. cũ prætor. §. j. ff. de iudic. & l. j. §. j. ff. de offi. eius, cui mandata est iurisd. Sed ordinarij, qui habent imperiũ merũ, hoc possunt: vt suprà dixi: ergo etiam poterunt in hoc casu. Sed tñ Inno, Prosdo. & Bal. vt dixi suprà, contrariũ sentiunt per rationes ibidẽ dictas, quib. etiã respõderi posset: vt suprà dixi. Itẽ poterunt notarios creare quib. à iudicib. ordinariis cõmissum est: quoniã omne dicetur permissum, quod phibitũ non reperitur. vt l. nec. §. sed quidẽ eis. ff. ex quib. cau. maio. c. nonẽ. de psum. l. prætor. §. i. ff. de iudic. verius tñ põt dici contrariũ: qa creatio tabellionum videtur esse de suprema specie meri imperij: vt dixi suprà, & ideo non est delegabilis: vt no. in l. imperiũ. ff. de iurisd. omn. iud. & l. j §. j. ff. de officio eius, cui mandata est iurisdi. Item decimo debent posse notarios creare oẽs defensores ciuitatum, & pedanei iudices & alij simplices magistratus, ex quo ipsis non reperitur phibitũ. Sed hoc non est verum: quia ista potestas competit officio iudicis nobili ad publicam vtilitatẽ, vel saltem priuatam eorum, qui creantur. Et ideo sicut datio tutoris non põt fieri per supradictos viles & infirmos iudices: vt §. sed hoc Insti. de Attil. tut. & Insti. qui dari tutores possunt. ita

nec istud. Et ita tenet Innocen. in d. c. cum P. tabellio, de fi. de instrumen. Et hæc de causa efficiente dixisse sufficiat.

De causa materiali.

Causa verò materialis erit no. perspicuè, si annotauerimus sigillatim qui possint tabel. creari, quive non possint. Nã rectè intuenti credendũ est oẽm hõiem, cuiuscunque condit. existat notariũ fieri posse dumodo ꝓhibit⁹ nõ reperiatur, vt l. gñli. C. de tab. li x. Sicut. n. reg. quilibet potest esse testis, qui nõ reperitur prohibitus: vt. l. j. ff. de test. ita de notariis dicendũ erit: q̃a notarii testi. cõparantur. l. donatarius. ff. de test. & l. hac consultissima. §. j. C. q. test. fac. pos. Et ideo etiã liberti tabel. creari poterunt, vt no. gl. in l gñali superius allegata. & l. fi. C. de seruis publicæ manu. Et spurii similiter ad notariatũ admittentur licet inopia hõium ad aliud ofñ, non subsistat, vt no. in c. per venerabilẽ. qui filii sint l. & Auge. in suo consilio 286. quod incipit, Præmitto. Et idẽ puto, si essent pauperes, vel alias humilis condit Fallit 1. in seruo, qui ad tale ofñ. aspirare non potest: imò si ab aliquo imprudenter fuerit notariatus officio decoratus, verberib. subiicietur: quia publicè interest priuata seruitia publicis actib. non misceri, vt d. l. generali. C de tabu. li. x. Nec obest, quod notarius q̃nq; seru⁹ publicus appelletur, vt l. non. n. ff. de adoptio. l. non quasi. ff. rẽ pupil. sal. fore q̃m non sic appellatur quia seruetur, vt veri serui: sed quia publice seruire coguntur, no. in §. serui. Insti. de iure personarum. & l. 4. ff. de statu ho. vel ideo serui di. sunt, ꝙ per stip. eorum, sicut per stip. seruorũ nostrorum acquiritur, vt l. non quasi. ff. rẽ pupilli. sal. fore. & cap. quanquã. de vsu. li. 6. Et ita tenet ibi Barto. & Ange. Fallit 2. in alicuius colono: quia indecens est tales esse tabell. vt d. l. gñali. C de tabu. li. x. quinimò tales non t $\tilde{m}$ subiicientur verberib. verum etiam Do. permittentes tales chartas agere, ad interesse partis tenebuntur Et ipsi facientes seruituti fisci subiicientur, vt d. l. generali. quòd ego non intelligo de colonis nostri temporis, quorum conditio libertinæ conditi. hominib. præualere consueuit, quos tamẽ notarios fieri posse concessimus. Sed loquitur de colonis Palęstinis, Illyricanis, vel aliis similib. de quib. in libro x. C. agitur, q̃m hi plena libertate non fruebantur: & ita communiter

muniter obseruatur. Fallit 3. in curiali, vel obnoxio alicui publico offi. quia cùm honore, aut alicuius priuilegii colore possint retrahi ad suum offi. non debent assumere artem publicè seruire debentium: vt in l. fi. C. de tab. libro x. Fallit 4. in filius curialium, vel alicui officio pub. obnoxiorum: quia cùm illi possint retrahi ad suum munus similiter obeundum, non admittentur ad officium publicè seruientium: vt d. l. fi. C. de tabu. & l. reddatur. C. de professorib. & medicis, libro x & l. ne quis. C. de dignitatibus lib x. Fallit 5. in impubere: quia cùm officium tabel. sit publ. vt sepe d. l. generali. de tabular. impuberes ad officia huiusmodi admitti non poterunt, etiam si hominum penuria, seu paucitas habeatur, vt l. ii. & ibi glo. ff. de reg. iur. Quinimò impubes notarius creari non poterit ea lege, vt post pubertatem officium tabel. exerceat: qm̃ electus ad aliqđ officium debet eo tpe idoneus fore, quo ad ipsum eligitur vt l. excusatur. §. j. ff. de excu. tuto. & c. si eo tpe de rescriptis. lib. 6. Sed infans vel impubes, antequàm adolescat, non est idone⁹, merito non debet valere creatio. Et ita tenet Dyn. & Bar. in d. l impuberum, ff. de falsis. & Bald. in suo tractatu. Et rectè pro mea sen. non obstat l. impuberem. antè di, quæ dicit, de impubere ad scribendum admisso: qm̃ non infertur, nec ideo hic est adhibitus ad scribendum, ergo est notarius: qm̃ seruus quandoq; adhibetur ad testa. scribenda, licet non possit esse tabellio, vt suprà diximus in prima fallentia. Item similiter ibi non incidit in falsi pœnam: quia non censetur in dolo, quia in illam ætatem nõ facilè cadit: argu. l. j. C. de falsa moneta. & Instit. de inutili. stip. §. pupillus. Ange. tamen in l. j. C. mune. & hono. non continuandis. libro x. tenet quòd imo infans etiam in vtero constitutus possit creari tabellio, & nasci tabellio, sicut potest creari, & nasci miles, sed exercitium non habebit, donec ad pubertatẽ peruenerit per di. l. Impuberem. de falsis. Quod mihi non displicet: quia ius annulorum aureorum potest concedi vnicuique: vt l. j. & ii. C. de iure annulorum aureorum. Et bene, quia videtur esse potius facultatis, quàm iurisdictionis: argumen. l. ait prætor. §. notionem: ff. de re iudica. Fallit sextò in muliere: &

ratio est, quia tabellionatus offi.pub.est: vt l.gñali.C.de ta bu.lib.x. Sed fœminæ non admittuntur ad publica offi. vt l.fœminæ.ff.de procur. & l.ij.ff.de reg.iur.c.noua quædá. de pœniten.& remissio. et tenet Barto.in l.impuberé.ff. de falsis.vbi dicit quod licet mulier possit admitti ad scri bendum, non tñ admittetur ad publicandum. Fallit 7. in infame, qui non põt esse tabellio: vt no. Inno.in c.fraterni tatis, extrà de hære. Et idẽ in damnato publico iudicio, q infamis esse censetur: vt infamẽ.ff.de publicis iudic. Ratiõ est: quia notarius videtur esse quodãmodo testis in causa in qua infamis nequit testificari: vt l.3.§.l.Iulia.ff.de testi bus.&l.3.ff.ad legem Iuliã repe. Itẽ probat glo.in l.ij.§. miles.ff.de his qui nó.infa.quæ dicit, quod infamis remo tus ab omni dignitate & publico officio, quolibet ve pub. munere. Et 3. quia infames nullo modo possunt aspirare ad aliquas dignitates: vt l.2.C.de dign.li.12.l.1.C.de summa Trinit.& fide catholi. sed esse notarium est dignitas, vt l. j.C.de mandatis principum. Bar.a.in di.l.3.ff.ad legem Iu liam repe. sentit contrarium, & vult quod notarius dãnat' publico iudicio, vel aliàs infamis, non prohibeatur esse no tarius, & instr. ab eo factum valeat, si est in quasi poss. tabel lionatus & bonæ famæ: vt l. Barbarius.ff.de offi. Præto. Et idẽ, si non est in quasi poss. sed ei non opponitur à partib. vel etiã si ipse sumatur à partibus ita volentibus. Ratio est quia tabellionatus reg. non est dignitas, sed potius quod dam munus: quod euidenter ostenditur, quia tale offi. di citur vile, et esse q̃dã negotiatio, ad quam non debẽt ad mitti decuriones, aduocati, clerici, aut alij milites: vt l.j.& 2.C.de tab.lib.x.l.vniuersos.C.de decurionib.eod.li.c.j. &c.sicut.extrà ne cleri.vel mona. 2. quia notarius appella tur seruus publicus et tenetur publicè seruire: vt di. est su prà sepissimè. 3. quia esse notarium est pub.munus: vt l.fi. circa princ.C.qui militare non possunt.li.xii. sed infames non remouentur à munerib.pub. vt. nec infames.C.de de curionib.li.x. Secunda ratio Barto est: quia infamis põt es se proc. vt Insti.de excep.§.fi. Item potest esse arbiter.l.Pe dius.ff.de arbi. Itẽ põt esse tutor vel curator vt no. Azo.in summa trium lib.C. maximè super Rub. de infamib. Itẽ põt esse curialis et nuntius curiæ: vt d.l.nec infames. et l.j.de infamib.

infamib. ergo etiam poterit esse notarius. Tertia rō est: qa glo. in l. 3. §. qri potest. de suspectis tuto. dicit, quod sicut tutor, qui deliquit in alio offi. quā tutelæ non remouetur a tutela tanquam suspectus: ergo notarius, qui deliquit in alio, quàm in officio notariatus non remouebitur à notariatu. Non ob. l. j. C de mandatis principum. quia est speciale in illis, vt notariatus sit dignitas: & eo. modo si esset notariatus ad aliquod pub. offi. vel aliquem banchum. vt l. 2. §. miles ergo in contrarium est ius cōe. Non obstat infamē. ff. de pub. iudiciis. quia loquitur de illo, qui fuit damnatus propter falsitatem comissam in officio: vt l. si liquid. C. de suscep. & arca. li. xii. Et idem no. in l. si quis ex argentariis. §. j. ff. de edendo. Non obstat 3. æquiparatio testium & notariorum: quia testes admittuntur ab vna parte contra aliam, sed tabellio admittitur ab vtraq; parte. Et sic in effectu tenet, quod talis poterit instru. conficere, non obstante infamia, nisi sit condemnatus de falso: quia deliquit in officio, vel quia sit notarius principis, vel quia habet publicum offic. Et idem 8. in excommunicato. Et ratio est: quia h. e. expressum in nullus anathematizatorum, 3. q. 3. vbi dicit Papa, nec à quoquam credantur, q̄ ab eis dicuntur, vel conscribuntur. Idem dicit glo. in c. nouerit. in fi. de sen. excommunicationis, vbi dicit, illa scripta probari, quorum damnantur authores. 3. facit textus in consulti. de procu. vbi non valet mandatum factum per authores excommunicatos. Ad idem inducitur cap. felicis. de pœnis. li. 6. & c. excommunicamus. §. credentes. de hære. vbi excommunicat hæreticos, & inuasores cardinalium, & damnat eorum scripta, & vult eos esse priuatos officio & beneficio temporali, vel ecclesiastico. Archidiaconus tamen in d. c. nullus sensit contrarium quòd imò valeant facta ab ipso excomunicato, prius quàm probetur excommunicatio. Et idem sensit Fridericus de Senis consilio 70. Innocen. in c. pia. de excep. quando non est sententialiter condemnatus, pro quo facit di. Hosti in c. fraternitatis de hære. vbi dicit, quod licet notarius fecerit falsum in vno tamen valent alia ab eo confecta prius quàm sit condemnatus de falso. Nec obstat cap. nullus 3. q. 4. quia loquitur de scripturis, quas excommunicati faciunt ex se, &

ratio est, quia tabellionatus offi. pub. est: vt l. gñali. C. de ta bu. lib. x. Sed fœminæ non admittuntur ad publica offi. vt l. fœminæ. ff. de procur. & l. ij. ff. de reg. iur. c. noua quædã. de pœniten. & remissio. et tenet Barto. in l. impuberẽ. ff. de falsis. vbi dicit quod licet mulier possit admitti ad scri bendum, non tñ admittetur ad publicandum. Fallit 7. in infame, qui non põt esse tabellio: vt no. Inno. in c. fraterni tatis, extrà de hære. Et idẽ in damnato publico iudicio, q infamis esse censetur: vt infamẽ. ff. de publicis iudic. ra tio est: quia notarius videtur esse quodãmodo testis in causa in qua infamis nequit testificari: vt l. 3. §. l. Iulia. ff. de testi bus. & l. 3. ff. ad legem Iuliã repe. Itẽ probat glos. in l. ij. §. miles. ff. de his qui nõ. infa. quæ dicit, quod infamis remo tus ab omni dignitate & publico officio, quolibet vt pub. munere. Et 3. quia infames nullo modo possunt aspirare ad aliquas dignitates: vt l. 2. C. de dign. li. 12. l. 1. C. de sũma Trinit. & fide catholi. sed esse notarium est dignitas, vt l. j. C. de mandatis principum. Bar. a. in di. l. 3. ff. ad legem Iu liam repe. sentit contrarium, & vult quod notarius dãnat⁹ publico iudicio, vel aliàs infamis, non prohibeatur esse no tarius, & instr. ab eo factum valeat; si est in quasi poss. tabel lionatus & bonæ famæ: vt l. Barbarius. ff. de offi. Præto. Et idẽ, si non est in quasi poss. sed ei non opponitur à partib. vel etiã si ipse sumatur à partibus ita volentibus. Ratio est quia tabellionatus reg. non est dignitas, sed potius quod dam munus: quod euidenter ostenditur, quia tale offi. di citur vile, et esse q̃dã negotiatio, ad quam non debet ad mitti decuriones, aduocati, clerici, aut alij milites: vt l. j. et 2. C. de tab. lib. x. l. vniuersos. C. de decurionib. eod. li. c. j. & c. sicut. extrà ne cleri. vel mona. 2. quia notarius appella tur seruus publicus et tenetur publicè seruire: vt di. est su prà sepissimè. 3. quia esse notarium est pub. munus: vt l. fi. circa princ. C. qui militare non possunt. li. xii. sed infames non remouentur à munerib. pub. vt. nec infames. C. de de curionib. li. x. Secunda ratio Barto est: quia infamis põt es se proc. vt Insti. de excep. § fi. Item potest esse arbiter. l. Pæ dius. ff. de arbi. Itẽ põt esse tutor vel curator vt no. Azo. in summa trium lib. C. maximè super Rub. de infamib. Itẽ põt esse curialis et nuntius curiæ: vt d. l. nec infames. et l. j. de infamib.

infamib.ergo etiam poterit esse notarius. Tertia rō est: q̄ glo. in l.3.§.q̄ri potest. de suspectis tuto. dicit, quod sicut tutor, qui deliquit in alio offi. quā tutelæ non remouetur à tutela tanquam suspectus: ergo notarius, qui deliquit in alio, quàm in officio notariatus non remouebitur à notariatu. Non ob. l.j.C de mandatis principum. quia est speciale in illis, vt notariatus sit dignitas: & eo. modo si esset notariatus ad aliquod pub. offi. vel aliquem banchum. vt d.l.2.§.miles ergo in contrarium est ius cōe. Non obstat l.infamē. ff. de pub. iudiciis. quia loquitur de illo, qui fuit damnatus propter falsitatem comissam in officio: vt l. si aliquid. C. de suscep. & arca. li. xii. Et idem no. in l. si quis ex argentariis. §.j. ff. de edendo. Non obstat 3. æquiparatio testium & notariorum: quia testes admittuntur ab vna parte contra aliam, sed tabellio admittitur ab vtraq; parte. Et sic in effectu tenet, quod talis poterit instru. conficere, non obstante infamia, nisi sit condemnatus de falso: quia deliquit in officio, vel quia sit notarius principis, vel quia habet publicum offic. Et idem 8. in excommunicato. Et ratio est: quia h. c. expressum in nullus anathematizatorum, 3.q.3. vbi dicit Papa, nec à quoquam credantur, q̄ ab eis dicuntur, vel conscribuntur. Idem dicit glo. in c. nouerint. in fi. de sen. excommunicationis, vbi dicit, illa scripta reprobari, quorum damnantur authores. 3. facit textus in c. consulti. de procu. vbi non valet mandatum factum per authores excommunicatos. Ad idem inducitur cap. felicis. de pœnis. li. 6. & c. excommunicamus. §. credentes. de hære. vbi excommunicat hæreticos, & inuasores cardinalium, & damnat eorum scripta, & vult eos esse priuatos oī officio & beneficio temporali, vel ecclesiastico. Archidia. tamen in d.c. nullus sensit contrarium quòd imò valeant acta ab ipso excomunicato, prius quam probetur excommunicatio. Et idem sensit Fridericus de Senis consilio 70. & Innocen. in c. pia. de excep. quando non est sententialiter condemnatus, pro quo facit di. Hosti in c. fraternitatis de hære. vbi dicit, quod licet notarius fecerit falsum instru. tamen valent alia ab eo confecta prius quàm sit condemnatus de falso. Nec obstat cap. nullus 3. q. 4. quia loquitur de scripturis, quas excommunicati faciunt ex se, &

proprio motu. Itē ibi loquitur de dānatis, nō de toleratis. Ad c. consulti. de pc. dic ꝙ non loquitur de notariis: sed de his, q dant auth. instr. Et de his quæ dicuntur, vel fiunt in instr. Ad c. felicis. & §. credentes. dic ꝙ ponunt casus speciales pp immanitatem illorū criminum: ergo sentiunt ꝙ in contrarium sit ius cōe. Spec. a. in ti. de instr. edi. §. restat. vers. quid sit instr. Host. & Io. And. in c. decernimus. de sē. excō. li. 6. P. & Abb. in d. c. pia. & Matth. & Cardinalis in cle. j. de exce. cōcordant opi. sic: aut est notorium, ꝙ est excōicatus, & non valent instr. neq; creatio: vt extrà de exceptio. c. excep. & de except. c. pia. §. si. verò. li. 6. Aut est occultum, vel probari non pōt, ꝙ excōicatus, & valet instr arg. ff. de offi. præto. l. Barbarius. 3. q. 7. §. & tria. versic. verū in prin. C. de test. l. i. de proc. in fi. de sen. & re iudi. c. ad probādum. c. pia. §. si verò de exceptio. li. 6. et de cohab. cle. et muli. c. nostra. prope. fi. Item sequitur Do. in d. c. decernimus. quia siue compareetur iudici, siue testi. non valet qđ ab eo fit: quia excōicatio inficit acta et fidem, nisi substentur ratione publicæ vtilitatis. allegat c. ad audientiam. de præscrip. & c. solet de sen. excom. & etiā ibi fierent ea q̄ sunt de offi. tabel. vel etiam ea, quę sunt de officio notarij, sed extra iudicium, & non opponeretur pp prædi. rationē: & no. in c. excep. de exceptio. & c. pia. eo tit. li. 6. & c. veritatis. de dolo & contuma. Fallit nono in decurionib. seu consiliariis alicuius ciuitatis: quia tales non possunt esse notarij. l. ii. C. de tabu. li. x. & l. vniuersos. C. de decu. eo li. quia fortè dehonestaret decurionatum, & dignitatem suam decrescere namq; quodam modo videtur. Et idem posset dici de antianis alicuius ciuitatis: vt no. glo. in rub. C. de tabu. lib. x. qm̄ antiani videntur ex consiliariis esse. Sed ego non puto decurionatum impedire tabel. Sed bene verum est, quòd talis decurio poterit per alios decuriones reuocari ad decurionatus officium, & dimittere tabellionatus officium: & etiam interim non gaudebit priuil. decurionum, quantum ad euitanda tormenta, reliquáq; similia. Et instr. per ipsum tabel. decurionem confecta valebunt: Et non erunt irrita, sicut nec instru. clerici: vt in c. j. ne cle. vel mona. congruentius diceretur ꝙ ista duo non bene cohærent, neq; se compatiuntur. Fallit x. in milite, quia cùm

mili-

militia sit dignitas. C. de eq. dig. li. x. ipsa impedit, sicut de curionatus: vt d. l. ii. C de tab. li. x. Si tñ per quinquenniũ talis miles tabellionatum exercuit: ipse priuil. dignitatis amittet: vt d. l. j. & ij. C. de tab. li. x. Fallit xj. in aduocatis: quia hæc e. dignitas par militiæ, vt in proœmio Insti. & l. aduocati. C. de aduoc. diuersorum iud. & ideo sicut militia impedit, ita aducatio, per di. l vniuersos C. de decu. li. x. Sed tñ hoc non seruatur Mediolani, neq; in Thuscia, & malè: quia illa consuetudo est contra legé, & ita tenet Abbas Sicu. in c. j. ne cle. vel mo. Fallit 12. in monacho: quia monachus censetur mortuus mundo: vt l. Deo nobis. C. de epi. & cle. & in authen. ingressi. C. de sacr. ec. sed mortuus non posset creari ad subeundum offi. quinimò creatus, per morté ipsam desineret, cum mors oĩa soluat: vt insti quib. mo. tute. finitur. §. simili modo. & in auth. de nup. §. deinceps. collat. iii. Itẽ ꝙ monachus nõ censetur sui iuris, imò sub põtate & Abb. imperio: sine cuius licentia non põt aliquid facere: vt xij. q ij. non dicatis. c. ex parte. de accusa. & no. in l. cùm proponas. C de hæredi. instit. Sed seruus non põt esse tabellio: vt dixi ꝭ in prima fallentia: & similiter talis monachus non posset publicè seruire, sicut debet facere tabellio, qui seruus est publicus, vt dixi suprà circa primam fallentiam Itẽ ȝ. quia monachi non debent se impedire negotiis secularium, ne retrahantur a vita contẽplatiua: vt l. repetita. C de episcopis et clericis. et d. c. non dicatis, sed notaria est offi. maximé seculare, vt sæpe di. est, ergo cessent ab eo, necesse est. Et ita videtur expressũ in c. j. & c. sicut. ne cle. vel mo. Nisi in casu hæresis, quia hoc eis specialiter permittitur: vt c. vt offi. §. ad conscribendas. de hæretic. li. 6. & in extrauagante Bonifacij vii. quæ incipit, Debet. de offi. ordin. Fallit 13. in clerico seculari: vt d c. j. & c. sicut ne cleri. vel mo. Et istã opin. tenuit gl. in d. c. sicut, ꝑ illũ textũ, q loquẽs indistinctè, debet etiã indistinctè intelligi: vt l. de ꝑtio. ff. de publician. & xix. distinc. c. si Rom. Itẽ qa tabellionatus offi. habet instar cuiusdam negotiationis, q clerico reg. est interdi. vt c. fi. de vita & hone. cle. l. antepe. C. de sacro. eccle. l. placet. C. de epi. & cle. 16. q. j. nouarũ. & ca. vt offi. §. ad scribẽdas. de hære. & di. extrauagãte, debet de offi. ordi. istam opin. videtur sequi Bar. in

l.gnali.C.de tab.lib.x.& l.j.§.huius studij.de iustitia etia.
pterq̃ in casu hæresis. Istam opi. secutus est dom. Cardi. p
tex. in d.§. ad conscribẽdas. qui ponit specialẽ permissionẽ
factam clericis & monachis in casu hæresis. Ergo in cõtra
riũ est ius cõe, ꝙ clerici & monachi nõ possint hoc facere
Itẽ, q̃a officiũ tabellionatus censetur vile: & ideo sicut pp
vtilitatẽ phibetur decurionib. vt l. vniuersos. C. de decurio
li. x. ergo multò magis phibetur psbyteris & clericis, quo-
rum offic. censetur dignius decurionatu: vt c. duo sunt. 46.
dist. Et intm̃ videtur phibitus notariatus, ꝙ consuetudo
contraria, qualis est. Venetiis, ꝙ presbyteri exercent tabel
lionatũ, nõ valebit de iure: q̃a censetur cõtra honestatem
pub. ecclesiæ, q̃ di. consuet. añullat: vt c. cũ ab oĩ. & c. cũ de
corẽ. de vita & hone. cle. & ita videtur sensisse Io. Andreas:
cũ qua opi. transit Butri. & do. Pet. de Ancha. ind. c. sicut.
& qui sequuntur hanc partẽ, dicunt ꝙ si Episcopus vel iu-
dex phibet talẽ clericum exercere notariam sub aliqua pœ
na, ꝙ talis prohibitio iudicis erit vltra prohibitionẽ iuris,
& operabitur hanc nouã pœnã, ꝙ non solùm non valebũt
instr. q̃ erunt ab ipso confecta, sed etiam poterit beneficio
priuari. vt di. cap. sicut. ne cle. vel mon. Nõ obstat ca. sicut.
ne cle. vel mo. ꝙ videtur prohibere hoc offi. solùm clericis
constitutis in sacris: quasi sentiat, quod aliis constitutis in
minorib. sit permissum: quia põt responderi, quod ibi sa-
cri ordines accipiantur in larga significatione, sic ꝙ com-
prehendantur etiã minores q̃ etiam ipsi sunt sacri, vt no.
30. distinc. in sum̃a. Non obstat c. multorũ. 27. q. 2. quod
videtur dicere, clericum fore notarium: quia ibi ponitur
notarius pro scriptore à notis, sicut etiã seruus appellatur
notarius, tali modo in fi. §. j. C. cõia de leg. sic etiam expo-
nitur monachus notarius in c. monachus. 47. distinctio.
Do. Archid. in c. mutorum. 27. q. ij. & Host. & Io. Andr.
sentiunt contrarium, s. ꝙ ipse clericus secularis non pro-
hibeatur pcisè suscipere tabellionat⁹ offi. quinimò q̃ opti-
mè valebunt instr. per eum facta. Eaq; huius rei rõ: quia
offi. hoc non interdicitur clericis prçcisè, sed causatiuè, ne
subtrahantur à diuinis officiis: arg. c. quæri. de ætate & qua
lit. Item quia sicut clerici non habentes beneficia non pro
hibentur exercere aliquam honestã artẽ, vel negotiationẽ,
& ali-

& aliquid ꝑtermittere de offic. cura diuinorum: vt c. j. ne cle. vel mo. xvj. distin. clericus victum, sic debent posse artẽ notariam exercere. Item 3. quia cessante dispositione legis, debet cessare ipsius dispositio. l. adigere. §. q̃uis. ff. de iure patro. c. cùm cessante. de appel. sed ratio quare prohibẽtur clerici à notariatu, est solùm, quia cùm laicis conuersantur: sed ista rõ cessat in causis spiritualib. ergo admittãtur necesse est. Et per istam rõem videmus, quod in curia Papæ, vel aliorum Prælatorum clerici solent esse notarij: quinimò laici talib. in locis à tabellionatu sepissimè prohibentur: cùm non videatur fas esse ipsos attrectare quodam̃odo spirituali: arg. c. decernimus. extrà de iudic. Et ita dicit Goffr. & Phi. noster esse iuridicum: vt v. q. j. quidam. facit c. j. de simo. Quòd. a. conuersatio clericorum separata esse debeat à conuersatione laicorum, probatur 7. q. 2. laicos. imò qui sunt presbyteri, debent enixè rogari, vt velint esse testes in instr. secularium negotiorum: vt 17. q. ij. quanquã. Itẽ quia qñ à iure imponitur pœna priuationis beneficij clerico artẽ exercenti notariã, videtur ꝙ teneatur actus, sed incidatur in pœnã: vt l. non dubiũ. C. de legi. Sed in cap. sicut. ne cle. vel mo. imponitur pœna priuationis beneficij clerico prohibito exercere notariatum. Ergo alia pœna non debebit imponi: qm̃ contenti pœnis debemus esse legalibus vt l. at si quis §. gñaliter. ff. de religio. & sump. fune & l. 3. ff. de sepul. vio. Sed forsitan responderetur, ꝙ ista hõis vel canonis prohibitio nõ firmat actum alio iure prohibitum, vt no. Bar. in l. pretor ait. ff. de ope. no. nuntia. & in prius di. l. non dubitũ. posset etiã induci pro ista parte, quod h. e. clericis odiosum: ergo restringi, & non ampliari debet: arg. c. hodie de reg. iur. li. 6. & l. cùm quidã. ff. de libe. & posthu. Quæ opinio satis placet Abbati Siculo aliusq; Modernis, nisi tales clerici sacris in ordinib. cõstituti essent, vt quia essent presbyteri, qui non debent cũ laicis habere conuersationẽ: vt dixi suprà proximè, & nisi vellent inter laicos tm̃ exercere, quorum ipsis conuersatio debet esse prohibita: vt di. c. laicos. ij. q. 7. re possent. vt c. fi. de vi. & ho. cleri. qm̃ beneficium solùm datur eis ꝑpter offi. vt c. fi. de rescrip. lib. 6. Et deniq; nisi essent specialiter prohibiti sent. vel decreto iudicis notariatum exerce-

re,talisq; prohibitio transisset in notitiam populi, & illorum,qui adhibent clericum ad scribendum: vt in prodigo dicitur, cum quo nec licet vllo pacto contrahere, vno. in l. is cui bonis.ff.de.verb.obl. Interdicto namq; officio, videtur esse interdictum exercitium,vt c.pastoralis.§.j.de appellatio.secus a.si nõ transisset nisi in prohibitionẽ,qm̃ act⁹ valeret,fauore vtiq; publico:arg.l.Barb.ff.de offic.Prætо.& c. si.de cohab.cler.& mulie.c.j.& ij.de ordi. ab episc. Quid a. e conuersò,si notarius fieret clericus,vtrum videatur renuntiare notariatus officio?maximè dubitatur tñ verisimilius,quod ipsi renuntiet: quia contrariorum eadẽ debet esse disciplina: vt ait gl. in l.j.§.j.ff. de his qui sunt sui vel alie.iur. l.sciendũ §.j.ff.qui satisdare cogan.per glo.in clementi.j.de sen. excommunica. per Bart. in lege, inter stipulantẽ.§.sacram.ff.de verborum obl.& l.prædia.ff.de actio.empti.Archidia.viij.q̃stio.j.sciendum. Sed si clericus in minorib.constitutus duxit vxorem,ipse videtur renuntiare priuil.clericali:vt c.diuersis fallaciis.de cleri.cõiuga. Et similiter si fiat miles,vt lxxxiiij.distin. quisquis. Et ita tenuit Vin.Io.And.in.c.sicut.& ibi Abb.Sicu.tenet cõtrariũ: quia tabellionatus & cleri. non sunt contraria,neq; incõpatibilia omnino,saltem in habitu. Et ideo dicunt,q̄ clericus in minorib.nõ amittit, neq; renuit priuil. clericale, vxorẽ ducẽdo simpliciter: nisi sit forte corrupta neq; similiter recipiẽdo militiam,nisi exerceat sæua: vt dicto c.quisquis. & xxxij.distin.c.seriatim.c. cõtingit.c. in audientia. de sentent.excomũ. Et ideo sicut nõ perditur clericatus,ita nõ perdetur hoc casu tabellionatus. Dict. tñ Vincen.posset intelligi,qñ aliquis tabellio permitteret se ordinari ad sacros ordines,vel etiã quantũ ad criminalia, vel causas sanguinis:quia videretur renuntiare illis,tã q̃ incõpatibilibus cũ clericatu vel sacris ordinib. sicut e conuersò videretur renuntiare clericatui,q permitteret se ordinari ab aliquo Rege vel Principe ad criminalia & incõpatibilia. Speculat. tñ in tit. de statu mona,versi.xxvij. dicit q̄ talis tabell.creatus clericus poterit solum veteres rogationes complere, sed non poterit nouas facere:alleg.ff. fami.ercis.l.alienationes.de postula.l.j.§.casum.ff.de nego gestis.l. nã & seruus.§.si vno.extrà de iudic.c.Iudæi de ciuitate,cum simili

bus

bus. quod non placet Bar. in l. seruus. C. de testa. qui se de hoc remittit ad Canonistas, & videte glos. in cap. vt officium. in verbo, ad permissa. de hære. lib. vj. Explicita causa materiali. ad formalem causam transitum faciamus.

De causa formali, & quatuor requisitis in ea.

IN creatione a. quatuor cõsiderãtur. Primò, præsentatio creandi tabell. coram Papa, vel Imperatore, seu Comite, vel alio habente põtatem, & eius petitio. Secundò, examinatio præsentati per ipsum creantem, vel alium de ipsius cõmissione. Tertiò, iuramentũ notarij designati, quidve ipsum debet continere. Quartò, inuestituræ creationisq; forma consueta. Præsentatio. n. vt inquit Speculator in titu. de instr. edi. §. restat. versi. sed q̃ro sub qua forma est q' in Rom. curia præsentatur creandus coram sũmo Pontifice. Et idem sentit de alio habente põtaté, voléte talẽ ad id beneficium benignè suscipere. Vbi ego noto necesse fore, quod talis sedeat ꝑ tribunali, & in maiestate vel alias in loco maiorũ: quia cum iste sit actus voluntariæ iurisdi. interque volentes factibilis, is ꝑfecto & à trãseunte, vel deãbulante, seu in balneo, vel theatro incũbente, vel in cubiculo iacente, & per alienũ territorium, seu diœcesim trãseunte, poterit explicari: sicut de manumissione ac emancipatiõe dicere consueuimus, vt Insti. de liberti. §. serui vero. & l. ij. & iij. ff. de officio ꝓconsul. & legati. Itẽ sec. nota quod necessarium est, quod sit p̃sens taliter ordinãdus: q̃m iste act⁹ exigit industriã personalẽ, q̃ per alium quoq; cõmode non valet explicari. l. prima. §. ne a. de caduc. tollen. & c. fina. de offi. deleg. Tertiò itẽ nota non oportere taliter instr. aliquid petere, vel supplicare in scriptis, aut oraculo viuæ vocis, vt fit in toto ti. C. de preci. Impera. offer neq; opportunus erit similiter libell⁹, seu qualisqualis petitio apud acta: sicut fit in titu. extra de libelli oblatio. & l. i. & auth. ibi posita. C. de lit. cõtesta. & clemẽt. sæpe. de verborũ signi. Nã tale officium concedi põt etiam proprio motu habentis istam authorit. & inchoari aditione sicut fit contractus dotis & donationis: vt not. in l. iurisgentium. in principio ff. de pact. & l. fina. de condictione ob causam. Secundus actus, qui debet interuenire, videtur esse congrua examinatio: vt asserit Specu. in loco antedicto. Et talis examinatio potest fieri non solum per ipsum creantem, sed etiam

per quęcunq; alium aptum & idoneum. fietq; de trib. Primò de Gram. quod intelligo non solum pro congrua Latinitate, verũ etiã de orthograpia. 2. de scriptura, quod intelligo in characterib. & figuris literarum maiorib. & minorib. aptè ac cōmodè faciẽdis, & punctis virgulisq; subiiciendis. 3. debet examinari de formis diuersorum contr, quorum opus est, naturam & condit. probè calleat, vt habetur in summa & apparatu Notularum. Et eodem modo teneat practicam formulasq; contr. ipsorum conscribẽdorum. Eadémq; ratione debet examinari, ac scire naturam formámq; testamentorũ, codicillorum, & aliarum vltimarum voluntatum, prout habetur in Flore testamentorum. Quod etiã extendi pōt ad alia iudicialia & extraiudicialia notariæ peragenda. Ex quo sequitur euidenter, quod notarij tenẽtur scire leges & canones: quod cōfirmat glo. magna in l. generali. C. de tabu. lib. x. & Specul. in præallegato §. versic. sed nunqđ tabellio debet scire iura. Et ratio ibi dę assignatur, ne notarij cōscribentes contr. illicitos pœnã subeant: vt L. iubemus. C. de sacrosan. eccl. c. si quis presbyterorum. de reb. eccl. non alie. l. fina. C. de nuchis. & C. vt nemo ad suum pa. lib. x. Quod tñ Barto. in d. l. generali. tẽperat, vt nō exigatur scientia exquisita, qualis esse debet in Iuriscons. vel alio Doctore: Sed sufficit, si sciant tm̃, quãtum de singulis continetur in sumãRo. appar. notularum. Flore, ac aliis libris ipsorum notariorũ. Qua examinatione facta examinator debet repręsentare ipsum pro idoneo & sufficiente. iuxta c. j. de scrutinio. Et credetur sibi, sicut alteri perito ad referẽdũ de sua peritia deputato: qđ sentit Spe. etiã si est vnus, sicut dicimus de proxeneta, qui vnicus sufficit: vt in c. j. de testi. lib. vj. & in auth. de test. q̃m vero coll. vij. q̃m is est actus voluntariæ iurisdi. Sed tñ si cōmodè in loco possunt haberi plures accipientur duo: vt not. Bar. in l. j. in prin. ff. de vent. inspi. & allegat §. quod .a. in authen. de non alie. coll. iiij. Similiter quoq; dicit Spec. q̃ credetur eidem relatori sine iuramento, ex quo electus est tanquã sufficiens, vt sentit gl. in l. j. in prin. ff. de vẽt. inspi. & l. iusiurandi. C. de testi. Sed tñ verius est. quod debant iurare: vt sentit glo. & Bar. in l. hac edictali. § his illud. C. de secund. nup. & l. comparationes, C. de fide instrumẽto. Et ita

sequun-

sequuntur Bald. Ang. Quod videtur esse securius, nisi iurasent à principio facere suum offic. diligenter, quia illud iure forte sufficeret: vt sentiat ibi Bal. 3. actus, qui debet interuenire, dicitur pstatio iuramenti, q secundū Hostien. Ioannémq; And. in c. sicut. ne cleri. vel mona. & Specu. in §. restat. versiculo, sed qro sub qua forma ibi, tunc vnus. Diaconus Cardi. debet sex continere. Primū, quod fidelis illi erit, à quo constituitur, vel ordinatur notarius. Et quod si scierit dānum, vel periculum sibi parari, quod id sibi per se vel nuntium aut literas reuelabit. Et subdit Specula. q illa oīa ferè iurat, q continentur in tract. libel. sub titu. de feu. §. qm. in fi. versi. itē. iurat insuper, & xxij. q. vlt. de forma, & in tit. qualiter vassall⁹ iurare debeat fidelitatē. Secūd. iurat quod de his, q videbit, & audiet, ac requisitus fuerit sine deminutione veritatis, comixtiōe falsitatis, cōficiet instr. Specu. vero dicit, quod potius iuret, quòd suum offic. fideliter exercebit: vt extra de præscri. ad audientiam. quòdque celebratum, contract. fideliter in scriptis rediget pro vtraq; parte, cum fuerit requisitus. Sed Speculator carpitur: tum qa vnum dicit nimis generale, s. de sui officij exercitatione: aliud vero nimis particulare, s. de contr. tm. Et tunc demū, cum fuerit requisit⁹. Sed tn sanè intelligēti pōt satisfacere: nā exercitatio sui officij restringitur ad illa, q suo cōgruunt officio, & nō ad incōgrua. Insti. de verb. obl. §. sed hæc solennia. in verbo, quibuslibet verbis. & l. gradatim §. sed si lege. ff. de mune. & ho. & per Barto. in l. j. §. itē nūtiatio. ff. de ope. no. nuntiat. Sic verbū, instr. amplissimè accipietur p qualibet re, q causam instruit, vt dicitur in l. j. ff. de fide instr. Et similiter verbum, requisitū latè patet. Et intelligitur nō solū, quod sit requisitus a iudice etiam à partib. quolibétve de populo, qui pōt hoc tanq̄ a persona pub. requirere: vt l. iij. ff. de officio prę sidis. & c. relatū. cl. ij. extra de test. & ideo cōis practica, quod debet inst. exhibere requirentib. sub pœna priuationis officij: quia est periurus nō exhibendo, & sic nō creditur ei periuro, sicut neq; crederetur alteri testi qui periurium comisisset: vt c. testi. extra de testibus. Forma verò Host. & Io. And. videtur maioris esse substantiæ: Nā primū versatur circa ea, q videbit, & audiet: quoniam offic. suū versatatur solū circa hoc

duos sensus, s. auditum, & visum, non circa alios. Et ideo si notarius faciat instr. quod vinum erat dulce, quia gustauit cum testib. vel quod corpus erat fœtidum, quia cum testibus odorauit, videtur esse homo supinus & ei non creditur: quia per odoratum suum non percipit, neq; per visum, aut audi tum, aut odoratum, aut gustum alterius. Sed tñ propter hoc nō poterit puniri tanquam falsus. Imò aliquid, & nō parum fi dei habebit: vt not. Io. And. in d. §. sub qua forma. in addi. magna. & in titu. de accu. §. j. versic quid si accusatus. Et eādē quoq; rationē dico, quod si notarius facit instr. quod Titius numerauit tibi x. in psentia ipsius & testium, creditur notario, quia vidit testes videre: secus si cæcus esset, vel nō videret testes videre, vel nō audiret illos audire. Sec. nota quod in dicto iuramento ponitur, est circa ipsam veritatē explicandā, q consistit nō solùm in relatione veritatis, sed etiam in falsitatis exclusione: q quidē debet tota simul & abesse, veritati admixta fore; quia par crimen est vera tace re, ficta q; edicere, vel admiscere: vt in authen. sed iudex. C. de episc. & cleri. Et sic effectu nō multum in hoc discordat Hostiensis à Speculatore. Tert. iurabit quod secreta à qui buscunq; iniuncta celabit, quod frequēter cōtingit in no tariis Dñorum, & princ. quos ob eā causam secretarios appellabant: & in aliis, q comittuntur specialiter à partibus vel cōsuetudine: vt certa ratione secreta sint, quod cōtin git in vltimis voluntatib. vel in dictis testium ante publica tionē, sicut practica obseruat. Aliàs verò nihil tenere secre tum debet, cum sit persona pub. ne hōes se authore decipiā tur: argu. l. Barbarius. ff. de officio Præto. c. qm simoniac. ad finem, extrá de simo. & c. j. vt eccle. benefi. Quart. iura bit secund. Hostien. & Ioan. And. quod super contractu v surario, vel in fraudē vsurarum inito nullum scienter cōn ciet instru. Specu. a. dicit eum debere iurare, quod instr. ali quod non conficiet de alio contr. in quo sciat vim vel frau dē interuenire: quæ forma quidem est generalior. Sed tñ magis placeret mihi si iuraret, quod nullos contr. illicitos faceret, secundum quod dicit glo. magna in l. generali. C. de tabula. q allegat l. iubemus. C. de sacrosanctis eccle. l. fi. C. de eunuch. l. fin. C. vt nemo ad suum pa. lib. x. Et quod vl trà tenet Barto. in dicta l. iubemus. & Abb. Sicu. in dicto capi-

capi.sicut.ne cle.vel mo. Quin. iurabit, quod de oibus instr.quæ reddet,protocolla tenebit. Et addit Speculator in dicto versiculo, sed qro sub qua forma. quod contr. in primam collationé,seu protocollum rediget.Et posteà nō differt cum voluntate contrahentium,vel eius cuius est,super eo pub.conficere instr. saluo tñ salario iusto & consueto. Sextò iurabit,quod officium iniunctum sibi cupiditate,amore,odio,ac timore,remotis,& secund. conscietiam fideliter exequetur. Adde septimò ex Speculat. ubi suprà memorauim⁹, quod iurabit,quod omne sibi a iudicib.vel partib. iniunctum,in scriptis rediget,ac fideliter publicabit,nil addendo vel minuendo,quod sensum mutet.Octauum elicitur ex loco pdicto, quod si aliquod instr. falsum adeius manus peruenerit,destruet illud,si absq; suo periculo,aut dāno poterit hoc efficere:alioquin perferet istud in notitiam rectoribus prouinciæ, vel alterius habentis ibi iurisdi.bene facit ad hoc v.q.j.qui in alterius.&l. finali. ff. de famosis libel. Quartus actus est inuestitura & forma, qua Papa,vel Imperator,seu alius habens potestaté,concedit eidē potestatē audiendi, conficiendiq; contractus, & officium tabellionatus exercendi, & eum inuestit de prædictis per traditionē calami,& pugillaris.vel calamarij : vt dicit Rolan.& Io.And.in addi.Accipe pōtatē cōdendi chartas pub. secund. iura & bonos mores.Et decernēdo sibi fieri literā super officio antedicto.Sub formis infrascriptis.

Forma Papæ. qua vti decet breuitate ac grauitate.

Forma instrumenti tabellionatus Papæ ac Imperatoris.

XIstus quartus Episc.seruus seruorum Dei L.in minorib. ordinib.constituto vel laico,si laicus fuerit, salutē, & Apostolicam benedictioné.Ne contractuum memoria deperiret,inuentum est tabellionatus officium, quo contractus legitimi ad cautelam præsentium,& memoriā futurorum manu pub. notaretur:hinc est,quod prædictum offic. ad quod repertus fuisti idoneus,tibi duximus cōmittedū. vt illud prudéter ac fideliter exequaris,&ad te, cū necesse fuerit curratur. Nulli ergo oīno hōinum,&c.&eodē fermè modo fiet forma Impe. Forma vero aliorū Comitū,& aliorū inferiorum, talis erit: De Imperialis plenitudine pōtatis

tis idcirco in egregium virũ Io.Iac.Canē,comitē creãdorũ tabell. emanauit põtas. vt eiusdem põtatis in gra.imperiũ refunderet in fideles;ea pp ex indulto eidē super hoc ab Imperiali culmine priuil. speciali,prout in eodē euidētius cõtinetur. Idem comes L. pub. &authent.tabel.creari&fecit, ipsumq; corã se flexis genib.constitutũ,deuotēq; suscipientē de tabellionatus officio publice exercendo;tã in instru. & vltimis voluntatib.& quibuscunq; iudiciorũ actib. authenticè conscribēdis,q̃ in oĩb.& singulis, q ad dictũ spectant officium per oēs terras,& loca,quę Rom.profitentur Imperium peragēdis,cũ penna, &calamis, seu calamarij traditione solēniter& legitimè inuestiuit. Qui L. ipsi dño Comiti vice ac nõe imperij Ro. recipienti corporale pstitit fidelitatis debitæ sacram.iurans etiã ad sancta Dei euang. quod instru. tam publica,quã priuata,vltimas voluntates, & quæcunq;iudiciorum acta,& generaliter oĩa,& singula, q̃ sibi ex officij debito facienda seu scribenda occurrerent, iustè,purè,&fideliter omni stimulatione,& machinatiõe, falsitate ac dolo remotis scribet. Scripturas illas, quas in publicã formam debuerit redigere in membranis,& non in chartis abrasis,vel de papyro fideliter cõscribendo, nec non sententias,& dicta testiũ, donec publicata fuerint & aperta,sub secreto fideliter retinebit. Et oĩa fideliter & rectè faciet,q̃ ad ipsum pertinebunt. Et eodem modo fiet de Comitib. in aliis habentib. potestatem à sumo Pontifice. Forma verò aliorum ordinariorum,vt sunt Episc.&Barones,potest colligi ex duob.supradictis,q̃ fuerunt Rolan.in v. parte.in fine.& in Specu.de instr.edi.§.nunc aliqua.ver. forma.Poterit tñ forma iuramenti explicari magis copiose atq; distinctè,vt in præcedentib. annotaui.

De causa finali.

SEquitur modò causa finalis,s.ad quem finem inuentus est vsus tabellionatus,& mos conficiendorum instr. Et ista ex supradictis percipitur euidenter. Primum enim hoc inuentum est ad cautelam pręsentiũ,&quia facilius meliusq; probantur,quàm per ipsos testes,qui quandoq; morte,vel absentia,seu alia difficultate subtrahuntur. Secundòque hoc ad futurorum memoriam patrocinatur,vt ea q̃ psentia nobis sunt,ad posteros certa fide transmittant. Et hæc de causis dixisse sufficiat.

Quid

Quid agere debeat creatus tabellio.

POstquàm verò factus & creatus est tabellio expediri videamus q.d ipsum agere oporteat. Discurrendo.a. p 4. species notariorum supra positas, non imorabor circa primos tabel. qui ad lat⁹ principum militare consueuerunt; qm̄, V.G. cum principib. potiundo nullis legū laqueis vincti sing. reperiuntur, missos itaq; hos facere constitui, de q bus Leges ac Canones siluerunt. Circa verò notarios actorum clarum est, ꝙ eos libellorū appellatoriorum & refutatoriorum ꝑduct. citationes, missionésq; in poss. & reliqua iudiciorum acta scribere oportet, vt est tex. cum gl. in l. eos § sup his. C. de appel. in auth. itē si appel. in corporeq; vnde sumitur. C. de tēp. appel. p Bar. in l si. finita. §. nil iure, in versi. iuxta p̄di. ff. de ope no. nun. & per Bal. in rub. C. de fide inst. in j col. De notariis quoq; rōnum dicere non grauarer, nisi putarē cognita condit. notariorum instrmentalium & actorū naturā istorū per se patere, ac fore notissimā cū hi participent naturæ illorum, & ab ipsis deriuationē & primordialē originē sortiantur. tota ergo vis & difficultas versatur circa notarios instrumentales, contr. test. & aliarum vltimarum voluntatum cōpositores, de quibus latius est dicendum. Et licet gl. in l. gn̄li. C. de tabula. li. x. duo tm̄ ponat documenta. Primum negationum, ꝙ non debent conficere instr. per alium. Secundum, ꝙ debent adhibere nouem solennitates. Tamen quia in vtroq; videtur loqui minus copiosè minúsq; perfectè: simul, vt antiquiatis memoria renouetur, de vtroq; loquar ad saturitatē. Erant. n. olim magistri stationis notariis præpositi, qui habebant sub se tabularios, qui audiebant volentium se obligare contr. posteaq; tabellioni tabularius committebat, vt scriberet, ac ipse signum apponeret: vt dicit tex. cum gl. in verbo tabel. in auth. de tabellio. coll. 4. quod ibi in §. nos. a, post fuit emendatum cùm falsitates plurimæ committerent: quia qui conficiebat instru. & scribebat, non erat informatus, neq; de veritate poterat attestari: iure igitur nouo statutum est, vt in notario 4. & in scriptura 12. exigerentur, de quibus per ordinem differemus.

De quatuor requisitis in notario instrumentorum.

EXiguntur itaque 4. in ipso notario, quorū si quod de-

uerit, tabellio inutiliter faciet instr. Primum rogitus. Secundū audientia & intelligentia negotii à capite (vt aiūt) ad calcem proximum, vt per se, non per alium conficiat documentum. Nouissimum verò, vt ipsum instr. non edat, nisi prius in mundum, vel protocollum redegerit. primum ergo mandatum est, quod notarius sit rogatus, vel adhibitus ad instr. conficiendum: vt in §. nos. a. in authen. de tabel. collat. 4. idq; confirmat practica cōis, quia notarius semper attestatur, & dicit, Ego talis adhibitus vel rogatus, &c. Et est mirabile hoc quippe mandatum: quia licet testes etiam fortuiti, & transeuntes, recipi possint & consueścant, prætterquam in 4. casib. de quib. per glo. & doct. in l. ad fidem. ff. de testi. §. & licet. in authen. eo. ti. colla vii. tñ notarius non admittetur reg. nisi sit rogatus: vt tenet glo. in d. §. nos. a. in auth. de tabe. Et in hoc deterioris est conditionis, quam reliqui testes. Sed circa hunc rogitum 4. suboriuntur dubitationes. Prima est, per quæ verba rogitus fieri debet. Secunda verò est, per quem. Tertia, vtrum possit tacitè fieri. et deniq; si non apparet interuenisse psumatur. In prima quidem dubitatione, certum est di. rogitum fieri posse per verbum, mando, rogo, delego, aliúdve simile: vt dicit text. in §. nos. a. in auth. de tab. coll. 4. facit ad hoc text. in l. j. ff. mand. in l. verbum volo. C. de fideiuss. Insti. de leg. §. j. et §. sed hæc solennia. Insti. de verb. obli. In secunda verò dubitatione, per quem rogitus fieri debeat? dicendum videtur. quòd aut est contr. vel actus, qui fit gratia vnius tm̃, vt est donatio, test. hæreditatis aditio, gratia protestatio atq; similia & tunc sufficit rogatus illius tm̃, in cuius fauorem actus est celebratus: non. a. requiritur voluntas alterius, contra quē actus est factus, quia fortè nunquam rogaret: & ita seruatur, vt l. inter stipulantē. §. 1. l. j. ff. de verb. obl. c. j. de proba. Aut actus fit duorum gratia, & tunc Inno. refert duas opiniones. Quarum prima est, quod sufficiat vnius rogitus: et ista communiter reprobatur. Altera opinio est, quod requiritur rogitus amborum: vt tenet gl. & doct. in §. nos autem. in auth. de tabel. coll. 4 c. cùm P. tabellio, & c. j. de fide instr. Si verū actus respicit vtilitatem plurium, quàm duorum, vtputà, trium, vel 4. et

hoc

hoc tenetur communiter, quod debet interuenire consen sus plurium, per rōem positam supra. Si verò nullus esset, vt quia non esset contr. vel quasi: sed negotium gestum a natura, vt naufragium, mors, atq; similia, puta, quia mortuus est equus, aut reliqua talia, & tunc notarius non debet facere instr. nisi de mandato iudicis ita iubentis per se, vel alium: vt dicit Io. And. in addit. Spec. in tit. de inst. edit. §. 2. ver. item pone. & ver. sed nunquid & nisi rogetur ab eo cuius pōt in futurum interesse ratiōe actu. vel excep. consequendæ: quoniam vix potest contingere casus, quin alicuius non intersit de præsenti aut de futuro; & ita sequitur Prosdo. in d. c. j. de fide instr. Sed tamen tale instr. facit iudi ium secundum Bald. in rub. C. de fide instr. allegata l. videmus. §. pen. ff. de in lit. iurando. & no. in l. instar. C. de iure sci. lib. x. Ex quo sequuntur plura corollaria. Primum, uòd tabellio non potest ponere in instr. id, de quo non fit rogatus, licet de eo possit, tanquam testis deponere. ecundum est, quod si vnus contrahens mandauit instru. ribi, alter verò non: ꝙ instru. pro mandante probat. non item pro alio. Tertium, quod instr. factum inter duos do sorum mandato præiudicat tertio, qui nihil fortè man-uuit. Quartum, quod si fiat instr. ad mandatum alicuius, ius non interest, quod non valebit, licet contrarium ob ruetur: quia in futurum poterit interesse, vt c. j. de fide stru. Et quia instru. valet nisi vbi prohibetur: vt ff. de pro .l. ab ea parte. ff. de iure fisci. l. in fraudem. §. ex bonis et eq. et not. in Spec. de instr. edi. §. postquàm vers. sed nun id in conficiendo. Vel posito, quod valeat, tamen non terit petere sibi edi, secundum Spec. prædicto loco superius allegatum, per l. si quis ex argentariis. §. 2. ff. de edē. tertia vero dubitatione concludit Innocen. in c. j. de fi- instr. quod rogitus debet esse manifestus & publicus, si- t tabellio est persona publica, & habet publicum offic. dixi supra, nisi subesset iusta causa, ob quam pars non sset, vel non auderet palàm rogare, puta, propter me- n vel potentiam alicuius, vt c. si iustus metus, de appel. quo sequitur, quod clandestinitas actus non vitiat inmentum, sicut rasura, vel aliud intrinsecum, sed so- a facit ipsum esse suspectum: vt l. iubemus. C. de

proba.&l.fi.C.de fide instr.In vltima verò qstione, videlicet, vtrum notarius in dubio rogatus esse præsumatur: maior est dubitatio: gl.nãq; in §. nos a. in auth.de tabel. coll. iiij tenet ꝙ sic: quia est solennitas intrinseca, quæ semper præsumitur interuenisse: et in §.si scriptũ.Insti. de inutili. stip.§.fi.Insti.de fideiuss.l. optimã.C.de contrahen.& committ.stip.& sequitur Ang.expresse in dicta auth. super gl. dicens quod est solẽnitas formalis, q̃ semper adesse præsumitur: vt §. pretium.Inst.de empt.& vend.idẽ sequitur Bal. in rub.C.de fide inst.per duas rationes.Prima, qa in tabellione præsumitur solẽnitas pp artis peritiam: arg.not.in l. j.C.de vsur.Itẽ, qa p̃sumitur ꝙ notarius non scripsisset, ex quo solitum est fieri, nisi rogatus fuisset: allegat al. fin.C. de fide instr.Et idẽ tenet Spe.in tit.de instr. edi.§.j.vers.sed pone.& vers.iiij.in j.col.&Rota firmat cõclusiõe cclxxvij. quinimò superaddit Bal.in l.fi.quis sub condit.ff.de condi.insti.quod notarius in dubio præsumitur etiã rogatus apponere in instru. clausulas cõsuetas, per l.fi.C.de fide inst.Et ab hac opinione non esset recedẽdũ in iudicando, p̃sertim cũ Saly in auth. nisi rogati.C.de test.asserat eã tenere oẽs.Inno.tñ in c.j.de fide instr.quẽ sequuntur ibi lo. An.Prosdo.&cõiter Cano.DD.&Spec.in tit.de instr.edi. §.j.& Angel.in consiliis lxxiiii.& cclxxiiij.& Barth.in l. hæredes palam.§.in testa.ff.de testa.&l.sciendũ.ff.de verb. ob.& Vico.Mata.in rub.C.de fide instr.tenent contrariũ, ꝙ nõ præsumitur rogatus in dubio per rationẽ: qa solennitas extrinseca, q̃ꝫ consistit in facto, non præsumitur: vt l. quęcunq;.§.j.ff.de publica.Et secundo allegant l.fin.§.fin a. dubius.C.de iure deli.& auth.ad hoc.cum sua gl.C.de vsur.& istam opin.dicit Paul.de Cast.in l.hæredes.§.testa. ff.de test.esse cõem.& ita not.in clem.j.de iureiuran.sup gl.in verbo constitutis.nisi vel notarius expresse attestaretur de rogatu: quo casu sibi crederetur, vel tacitè dicendo se adhibitum, aut vocatum nisi poneretur dictum instr.in qua ternis instrumen. rogatorum, aut apponeret signa & publicationes solitas apponi aliis instr.de quib.est rogatus: Et ista opinio est tutior.Expeditus itaq; iam est rogatus.Sequitur modo secund.videlicet, audientia Contractus à prin.ad fi, istam si nõ adhibuit, nõ valet instr.vt d.§. nos

nos a. de tabel. coll. iiij. & ratio est, vt valeat attestari de serie rei gestæ coram ipso: cum vice testis fungatur, vt l. Domitiꝰ Labeo. ff. de test & l. hac consultissima. §. j C. q testã. fac. pos. & qa solùm possit instr. conficere de his q cadunt in duos sensus, videlicet, auditus & visus, vt dixi supra. Circa partem primam reliquum erat, vt notarius per se, non a. per alium, conficeret instr. qa hoc specialiter ꝓhibetur, vt §. nos a. in auth. de tabel col iiij. & in c cum P. tabellio. de fide instr & ratio secund. gl. in verbo, ipsis, est: quia cum non cõpetat iure magistratus, ergo aliis delegari nõ põt: arg. l. j. ff. de offi. eius, cui mand. est iurisd. nã videtur hoc esse qdam iurisdi. voluntaria. Sed melior ratio est, qa electa industria personæ, vnde nõ põt explicari per alium: vt no. in c. fi. de offi. dele. §. ne a C. de cadu. tollen. Et tertio, ne cõmittatur falsitas, q faciliter cõmitti posset, si per alium explicari posset: vt sentit tex. Ex quo sequitur, ꝙ hodie magistri stationis alicui non possunt iniũgere discipulo, ꝙ faciat aliquod instr. de quo magister rogatus fuit, & nõ ipse discipulus. Imò est imposita pœna magistro ꝙ perdat præpositurã stationis, & lucrum: vt in dicta. auth. continetur. Fallit primo, vbi tabellio rogatus de instr. cõficiẽdo esset infirmus & impeditus verè, non a. fictè, vt probat tex in d. §. nos a. ver. non a. fingant. quod tñ tutius erit, si interueniat authoritas iudicis, vel consuetudinis, aut statuti, q̃ non minus valere consueuit: vt nõt in d. c. cum P. tabellio. Fallit secundo, vbi magister stationis imposuisset cõfectionẽ instr. discipulo stationis, q contractui a prin. vsq; ad finem interfuisset: quia non vitiabitur inst. ratione discipuli, qui melius fecit obedire, quã si sacrificiũ obtulisset: vt no. in l. velle. & ibi in gl. ff. de re. iuris. & liberorum. §. fi. ff. de reg. iu. neq; ratione magistri, qui aliter punitur in d. §. nos a. qm̃ deponeretur à præpositura stationis, & fiet discipulus vel expelletur, & ex discipulo magister fiet, si erit idoneus. Fallit tertio in præposito stationi apud magistrum census in ciuitate cõstantinopolitana, qui poterat vni de statione delegare, ac licentiã dare dũmodo à magistro census instr. subscriberetur: vt habetur in d. §. nos a. Fallit, quarto, vbi confectio instr. fuisset iniuncta magistro atq; discipulo, ac contractui vterq; affuisset, qa scripto instr. per discipulum

atq; subscriptio cū suo signo magister poterit subscribere ac suum signum apponere qm̄ cautius est, vt plura signa & subscriptiones chartis plurimæ imponantur: vt l. si quis ex argentariis. §. j. ff. de eden. & auth. de fide instr. §. oportet. & tenet Goffr. in §. nos a. in verbo ipsis, qui attestatur de consuet. Florentiæ ita seruari. Fallit quintò, qn̄ notarius vult facere scribi tenorem instr. per alium, & apponere postea suā subscriptionem & signum, sic scripturæ fidē imponendo: quia tunc valebit, vt not. Host. in sum̄a de fide instr. §. fin. versi. quid si tabellio qui dicit, ꝙ iura, q̄ phibent, loquuntur qn̄ volebat com̄ittere alteri totum instr. secus si partem: vt sæpe in dicta auth. de tabel. §. penul. & antepen. Et de instr. cau. & fide: §. in his. Et sequitur Prosdo. in cap. cum P. tabellio. de fid. instr. §. per illum tex. qui dicit, completionem instru. Et sic refert D. Card. esse in facto consultum, & seruari communiter: ad ꝙ facit, ꝙ ipse tangit in c. inter dilectos. de fid. instr. Fallit sexto, qn̄ notarius, qui confecit instr. esset mortuus, qm̄ alter notarius poterit id in publicā formam reducere, vt d. c. cum P. tabellio. de fid. instr. & facit. ff. de offi. eius, cui mandata est iurisd. l. 1. §. j. & tenet Bartol. in d. l. generali quasi ad fi. tabellio lib. x. & sequitur Ange. qui remittit ad Bartol. & dic. in l. diuus. §. Item senatus. ff. de falsis. & l. j. ff. de officio. consul. qđ creditur esse verum, dum̄odo hoc fiat cum authoritate iudicis ordinarij. Secundo, quod releuans sit etiam ipse tabellio. Tertio quod fideliter hoc faciat, & redigat in pub. formam. Quartò, quod fiat vocatis illis, quorum specialiter interest: vt no. in. d. c. cum P. tabellio. & per ea, q̄ no. in capi. Albericus. & c. significauit. extrà de test. Et ita debet fieri, nisi per statuta locorum aliter prouisum sit: vt dicitur in d. c. cum P. Fallit septimo secundum Ang. in testa. quod cum autho. iudi. pōt semper per alium reuelari & publicari: vt l. cōsulta. & l. publicati. C. de testa. & ita intelligit Ang. §. nos a. de tabel. c. cum P. tabellio. de fide inst. Fallit octauo secundum eundem Ang. qn̄ instrumetum esset completum in ipsius notarij protocollo: Et ipse notarius esset impeditus manu propria scribere, quia tunc posset per alium notarium instr. facere releuari, dum̄odo ipse mandans se subscriberet: & ita dicit seruari de consuet. in ciuitate Perusii:

sic: & allegat notata per D. in l. j. ff. de officio consulis. Nouissimum erat, vt notarius ipsum non ederet instr. nisi prius illud in mundum protocollumq; redigeret. Nã olim protocollum fiebat ex chartis puris mundisq;, quib. inscriptũ erat nomen Comitis sacrarum largitionum: vt in auth. de tabel. §. illud. coll. 4. Et etiam ibi notarius scribens apponebat seriem rei gestę, & suũ signũ apponebat: vt sentit Bar. in l. si quis. § si initium. ff. de edẽdo. Sed hodie vsus illa immutauit, & reseruauit ipsa soli ciuitati Cõstãtinoplitanæ. Et ideo debet attendi in ipsis protocollis consuetudo specialis locorum: vt no. glo. in dicto §. illud, q̃ ibi Ang. sequitur, & Bart. in l. testium. §. quis. ff de testa. per l. de q̃bus. ff. de legi. Et placet Ioan. And. in addi. Spec. eo. fide instru. § breuiter ver. quod q̃ signum non de substantia, q̃a iure cautum non reperitur. Et dicitur protocollũ, à verbo græco, ptos, quod est primũ, vt in prima constit. Digest. §. in 2. vt de eadẽ dicitur ptoplasma .i. primus plasmatus a Deo: & Stephanus promartyr .i. primus martyr post natiuitatẽ Dñi & pbatur. Et colũ .i. collatio literarũ, q̃a ibi erat originalis scriptura instr. verbo a. Latino dicitur imbreuiatura, vt dicit gl. in §. illud. in fine in auth. de tabellonibus.

De solennitatibus quæ in instrumentis exiguntur.

PEractis igitur, quæ in notario exiguntur, & sine quibus non debet conficere instru. nunc de solennitatibus disseramus. Ante tamen sunt duo p̃cipuè consideranda. Primũ est materia. Secund. est forma. Circa a. materiã oportet considerare, vt ipsa narratio sit breuis, dilucida, & verisimilis. Breuis est, si incipim⁹, vnde necesse fuerit. Nec bellũ gemino Troianũ ordiemur ab ouo, neq; vlterius pgrediemur, quã opus sit: si nõ inseremus impertinẽtis res, neq; ad alias trãsitũ faciemus: si non repetemus semel dicta aut q̃ ex iam di. cõprehendi possunt. Dilucida erit, si seruabimus ordinẽ rerũ, tẽporum, & locorũ, & si vtemur breuitate, vel si breuitatẽ fugiemus, vbi obscuritatẽ breuitas faceret. Verisimilis .a. erit, si ad naturam & consuetudinẽ rerum accommodata sit, nec aliquid vltra veritatem admixtum sit, quod sensum mutet: vt inquit Cice. in primo lib. nouæ Rethoricæ: & gl. in l. generali. C. de tabu. li. x. & Spec. in tit. de instr. edit. §. restat. versi. ratione a. formæ. Formam autem

huius narrationis nec Spec. neq; aliquis ponit: quia plura sút negotia, q̃ vocabula: vt l.5.ff.de pſcri.ver. Ideo etiā nos non ponem⁹, ſed prudentiæ dicere debētis reſeruabimus.

Hic incipiunt ſolennitates inſtrumentorū, & quæ ſunt.

VIdeamus modò de ſolennitatib. Et iſtæ ſunt ferè 12. videlicet, Nomen Do. noſtri Ieſu Chriſti. Nomen Papæ, vel Imper. Nomē conſulis, Indict. numerus, tēpus conditę ciuitatis, menſis, et dies, et hora diei, locus, ſubſcriptio teſtium, ſubſcriptio tabel. Signum tabell. ſubſcriptio iudicis, ſigillum publi. & reliqua infrà dicenda. Vtrum. a. ponēdæ ſint in prin. vel in fine, dubitat Spec. in tit. de inſtr. edi. §.2. ver. illud. a. vbi recitantur tres opi. Prima, quòd oēs ponātur in princ. excepto nōie tabel. vt ꝓbatur 23. di. inc. in nōie Do. Secunda fuit Rol. quàm ponit in fine operis ſui, videlicet quòd præponantur anni Do. indi. dies, & nomen principis, in cuius prouincia actus geritur, ſi conſuetum ſit: reliq. a. ſolennitates ponantur in fine, vt eſt locus, tempus, teſtes, ſubſcriptio tabel. & ſignum. Quidam verò ponunt ſignum tabel. in prin. & in fine: quod non ſeruatur in ſententiis definitiuis, vel interlocutoriis, mihiſq; non placet: qa videtur contra d. c. in nomine Do. Vltima verò fuit opi. Ioan. And. ibi in addi. quòd hoc ſit merè arbitrarium: attñ ego conſulo, quòd ab vſu cōi loci non recedatur. Decens. a. foret, quòd primæ 6. ſolennitates præmitterentur, & reliquę ſubſequerentur. Ordimur igitur à prima quæ eſt, quod præponatur nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti.

Prima, ſ. quòd præponatur nomen Do. noſtri Ieſu Chriſti.

EſT igitur prima ſolennitas inſtr. quòd pponatur nomē Do. quod probatur per tex. in auth. vt præponatur nomen Impe. in ii. col. vbi tex. loquitur imperatiuè: & dicit in eo etiam mox authore Deo. quod intelligit ibi gl. inuocato nomine Do, 2. quia eiuſdem Impe. eſt habenda imitatio, qui etiam alios actus ſuos inchoat in nomine Do. vt in authen. de quæſtore. in prin. & in authen. de armis. in prin. & in l. in nomine Do. C. de officio præfe. Africæ. Et etiam Papa, vt c. in nomine Do. extrà de teſt. c. in nomine Dom. xxiii. diſtinct. Et eſt arg. à maiori propoſitione: quia ſi debet præponi nomen imperatoris temporalis, vt in di. authen, vt præpon. no. Imperato multò magis debet præpo-

ni

sti nomen Do. qui est Rex Regum, & Do. dominantium: vt in clemen. Romani. de electio, secunda in auth. Gazaros. C. de hæreti. Possunt etiam hic assignari aliæ rationes Catholicę ac spirituales. Vna, quòd omnia debent fieri in nomine Do. qm̄ tunc rectè geruntur, cùm principium sit decens & amabile Deo: vt in auth. q̄uo oportet episcopos. col. 3. quia non debemus loquendo a nobis ipsis propriam gloriam quærere qm̄ quicquid habes, meriti præuentrix grętia donat, vt Ioan. vii. cap. & 27. q. vlti. non obseruetis. & q. quinta. non liqueat. Secunda ratio est à contrario: qa vbi Christus non est fundamentum, nihil boni operis superimponitur vt j. q. j cùm Paulus. & de epis. & cleri. l. Deo nobis. Tertia ratio: quia inuocans in prin. nomen Do. pręsumitur Christianus, vt dicit gl. in prin. Insti. Et istam solennitatem apponunt notarii de consue. vt dicit Ioan. Fa. in d. prin. Et est triplex practica. Prima quòd incipiant sic generaliter in nomine Do. amen. & ista probatur 18. q. 2. quam sit. in prin. & de dolo & contu. c. veriatis. in fi. Secunda practica, quòd dicatur: In nomine Do. nostri Iesu Christi, vt probatur in c. in nomine Do. 23. di. & l. In nomine Do. C. de offi. præfec. Aphricæ. & in prin. ff. & C. ac. Insti. et aliorum li. iur. vel dicendo: In nomine Patris, & Filii. & Spiritussancti. vt lxxiii. distin. In nomine Patris, vel dicendo simpliciter, Anno Do. &c. vt sent. Spec. fieri de consuetu. quorundam locorum, in §. breuiter. versi. subsequenter. Fallit tamen hoc in reb minimis, & paruo tempore duraturis, in quib. si notarius istam solennitatem omiserit non vitiantur: vt sunt acta iudicialia, vel sententiæ interlocutoriæ, non. a. definitiuæ: vt no. Spec. in tit. de instr. edi. §. breuiter. versi. ante omnia. Fallit 2. vbi notarius conficeret instrum. inter aliquos Iudæos, vel Paganos, ne videretur quodammodo profanare veneranda mysteria illis indigna. l. prima & secunda. C. de hære. l. Iudæos. C. de Iudæis. sed tamen communiter doct. tenent, quod notarius in talibus instr. potest inuocare nomen suprà di. quoniam illa inuocatio censetur esse notarii documentum scribentis, non. a. eius, cuius gesta recitantur: & etiam, quia Iudæi et infideles nomen Domini nostri etiam inuocantes, non polluuntur per ipsummet iuramentum, sed tenentur ad

obseruantiam eiusmodi iuramenti: vt no. Inn. in c. si Christus extrà de iureiu. & no. Bar. in Proœ. Digesti Veteris Facit j. q. j. inter Catholicam. c. multi. & c. quod quidam. et in aliis quã multis. Sed incidet dubitatio, an añi Incarnationis Dominicę sint ponendi post eius inuocationẽ? & gl. in auth. vt præponatur no. Impe. in verbo, authore. sentit quòd sic: imò aliàs vires nõ obtinet instr. 1. quia h. c. de cõsuet. quę circa instr. tempus est specialiter approbata: vt in d. auth. in prin. ibi, si qua verò, & in prin. et ver. quotquot, &c. idem 2. quia h. e. de consuet. gñali, ꝙ apponantur anni Dominicæ Incarnationis, Sed nos habemus regulã in l. de quib. ff. de leg. & c. vlt. de consue. ꝙ consuetudo etiam contraria legi superat et vincit, legẽ multo magis, quam si legi non sit contraria, vt hic: istam gl. expresse ibi approbat Ang. & Spec. in tit. de inst. edi. §. breuiter. ver. subsequẽter. Et in §. instr. ver. item quod non est ibi inscriptus añis Do. qui dicit probari etiam iure, quod debet apponi ann' Do. videlicet, per c. in nomine Do. 23. di. & rõe, qa tempus est pars ipsius rei: arg. l. 2. § diem. ff. quemad re. ap. Sed ista opi. non est vera, tũ quia nõ est consuetudo generalis: qm̃ aliqui non inchoant tm̃ a natiuitate Do. sed potius in 1. die Calend. ianuarii, velut Rom. qui incipiebant à Iano antiquo Italorum Rege. Alii verò incipiunt annum ab Incarnatione Do. s. 8. calen. Aprilis seu die xxv. Martii, vt sunt do. Veneti, Alii verò inchoant annũ 8. Cal. Oct. s. die xxiii. Sept. vt attestatur Spec. in d. §. breuiter. ver. subsequẽter, & ver. præmissa. Item quia non videtur esse de iure: qa in l. in nie Do. C. de offi. præfe. Africæ, &c. in nie Do. de testi. non apponitur annus Do. Dicendum ergo videtur, ꝙ si consuetudo specialis loci habet quod apponatur annus Dominicæ Incarnationis, vel Natiuitatis, apponatur: si non est consuetudo, est in arbitrio notarii apponere, vel nõ. Et similiter est in arbitrio eius apponere inuocationẽ, vel non apponere, si sic habeat consuetudo: vt supra dixi. Nam etiam sum̃i Pontifices inchoarunt sua opera sine inuocatione: qm̃ licet non exprimatur ore sufficit quod ita geratur in corde, iuxta illud Gregorii suis in moralib. qui dicit quod veraciter orare est amaros cordis gemitus, non verba ipsa resonare: & quod no. gl. in cle. si dominum, ad

ficx-

fi.extrà de reliq.& venera.sancto. quanquam quidã putet nomen Do.ab illis Pontificib.exprimi superuacuo,cùm ipsi eius vicarii sint,vti n cle.Rom.de iureiu.& in c.in nouo.xxi.distin.ii.solennitas instr.est appositio nominis Impe. vt in auth.vt præpo.no.Imp.coll.v.Et ratio est,quia instr. ornatur per Imperii commem.vt ibi dicitur. Et ita tenet gl.ibi,& in l.gñali.C.de tab.l.x.Et addunt apponi debere annum Imperii mensem,ac diem ii.gl.& spec.in tit.de instru.edi.§.instr.ver.item quod non est ibi scriptum. Et per eãdem rõem dicunt q̃ debet apponi nomen sũmi Pontificis,& eius annus,&nomen vnius vel alterius Principis regentis in loco:V.G.dicendo,Imperii Friderici in anno xx, vel Xisti pontificis maximi anno 8.vel Io.Mocenici ducis inclyti Venetorum anno 2 Tertia solennitas est,q̃ apponatur nomen Consulis:& istud solùm sufficiebat per antiqua Rom.reipu.tpa,in quib.dig.Consularis anno tñ perdurabat:vt l.2.§.exactis.ff.de orig.iu.l.j.ff.ad Mace.&Inst. de fideicom.hære.§.j.Sed ii.posteriora tpa Impe.quib.Cõsularis dignitas durabat vltra annum,erat necesse apponere annum consulatus j.s.vel reliquum:vt in d.auth.vt præpo.no.Impe.&in auth.de tab.fi.col.4.vbi facit mentionẽ de 2.anno consulatus Belisarii.Si tñ hic solennitas de cõsuet.loci omissa foret, non vitiaretur instr.vt dicit gl. quã sequuntur doc.in c.quoties j.q.7.&gl.in c. inter dilectos. in verbo,ind.de fide instr.Quarta solennitas est indi. & ei⁹ annus,quæ in instr.apponebatur:vt 23.q.5.de Ligurib.23. di.in prin.C.de Iusti.C.fa.in fi.& auth.vt præpo.no. Imp. in prin.col.5.cum similib.& ita seruatur.Indictio . n. erat impositio & præceptum tributi soluendi ordinariè à personis subditis Romano Imperio patrimonio singulis trib. lustris,s.singulis xv.an.Lustrum.n.quinquennium est,vt l. quæris.§.qui implet.ff.loca.et ita no.gl.et doct.in rub.C. de indi.lib.x.nam ibi dicitur.Primo lustro soluebatur aurum reponendum in ærario pro necessitatib.reipu. seruandum,vel ad idola fabricanda Secundo lustro soluebatur argentum fortè militibus erogandum.

Tertio lustro æs ad arma fabricanda , vt ibi dicitur in rub.& in l.j.C.de Iusti,Codi.fa.in verbo septimæ indictio.

nis.& videtur ꝓbari C.de coll.don.vel releuat. in rub.l.x. & de coll. ęris.& in authen.de colla.in prin. Licet glo.authen. vt præpo. no.Impe.in prin.col.v.dicat econuerso,ꝙ primo año soluebatur ferrum,2. argentum,& in tertio aurum: quã glo.secutus fuit ibi.Ang.& Spe.in ti.de instr.edi. §.breuiter.versi. post hos.& sequitur ibi Ioan. and. in addit. Et licet gl.dicãt antiquitus à Rom.hoc institutũ fuisse tñ Spe.dicit in di. locó fuisse huius rei authoré Cæs.Aug.à quo exiit edict.tpe natiuitatis Dñi,vt quilibet describeret ęstimarétq; bona sua,vt dicit glo.in prin.rub.Instit.Et hic mos seruabatur à Ro. ante Christi aduentũ.Sed non seruabatur à Græcis,q cõputabant annos à quibusdã ludis,qui fiebant Herculi in monte Olympo,de quadriénio in quadriénium.Et similiter nõ seruabatur ab Hebræis, q cõputabant años a diluuio,vt dicit gl. C. de indict. li.x. cũ qua Bar.transit.Sed fortè nõ bene,quia neq; à Rom. introductum ante Cæs.August. in historiis reperitur,neq; sub ipso Augusto ante Christi ortum crediderim inuenire,cum ipse Dñs Ie. Chrst. sub Aug.Cæs. natus sit rursus computatione Græcorũ,cum per Olympiadum numerum script. tépriam,tñ non fatebor à ludis,qui Herculi fierent in Olimpo monte,sed potius Olympiades fuisse ludos ac certamina Ioui Olympico apud Helidé vrbé totius Græciæ cócursu celebrata,de quinquennio in quinquéniũ.Quib. in ludis certasse Herculé qdã putant eo tpe,quo apud Hebræos regnauit Laius ex tribu Manasse,& Carmenta apud Italos literas reperit.Et Carthago fertur à Tyriis condita,vel Olympiadas di.ferunt oíum Gręciæ ciuitatum per ea tépora,quib. regnum Assyriorum Medos translatũ est.Et apud Hæbræos Orias regnabat.Hæbræi verò annos cõputant ab orbis creatione,vt Eusebius & Hierony.tradiderũt.Sed q̃ri posset,qũo indict. cõputus fiat?Et duæ fuerunt pcipuę opin.Prima est, ꝙ decursis quindecim annis computetur vna indictio,decursis 30. cõputętur duæ & decursis 7. vicibus 15.sit septima indictio:& ista opinio reprobatur per l. ij.§.leges.C. de vete.iure enu.vbi facit métioné de indict. x.cum tñ non fluxissent anni xlv.inter illam legé.& l.j. C. de Iustin.Cod.fa.q̃ facit mentioné de indictione septima. Sec.ergo opinio,est ꝙ primus annus indictionis appelletur

tur indictio prima, secũd. annus appelletur tertia indictio, & sic vsq; ad decimum quintũ: post xv. iterum inchoatur à prima, & sequitur secunda. vsq; ad aliã 15. & iterum inchoatur a prima & sic ꝓceditur in infinitũ. Et tpe natiuitatis Dñi fluxerant tres anni currentis indictionis. Et ideo volẽtes tpe inst. conscribendi cognoscere indic. debent annis Dñi tunc currentib. tres annos adiungere, & postea omnes diuidere per xv. Et si nihil superest de vltimo numero, nisi x. erit indictio xv. si vero superest numerus inferior. Et intra xv. puta decem vel septem, tanta erit indictio, videlicet, decima: vnde versus dari solet.

Si tribus adiunctis domini diuiseris annos,
Per ter quinque solet indictio certificari. Vel sic.
Si per quindenos domini diuiseris annos,
His tribus adiunctis indictio certa notatur.

Et ita firmat gl. in d. l. j. in fin. C. de Iustin. Cod. fa. & in authen. vt prępo. no. Impe. in prin. col. v. & in c. inter dilectos §. sed contra. de fide instr. & Spec. in titu. de instr. edi. §. j. versic. hos. Iste tñ computus rectus est ac bonus apud eos, qui annum Dñi computant ab Incarnatione, vel in princ. mensis Ianuarij: secundum eos vero, qui computant annum inchoant 8. Calendas Octo. tunc fiet mutatio indic. & non antè. Et ita sentit. Spec. in d. §. post hos. Seruabiturque in hoc consuetudo regionis secundum ipsum, arg. 75. di. vtinam. 12. di. illa 11. di. de his. ff. de legib. Quid a. si non sit in instru. apposita indic. vel si apposita cum annis Dñi discordet? magna inter doct. est concertatio. & circa primã q. dic, quod omissio indictionis vitiat: qm̃ omissio substantialium vitiat instru. vt l. cum hi. §. si prætor. ff. de trãsa. Sed di. indictio est de instr. substantialib. vt est expressum in authen. vt præpo. no. Impera. in prin. coll. vi. & authen. qui mona. effi. legi. §. quantum verò ibi, sub illa indictione illo die, de fide instr. c. inter dilectos. §. sed contra. 23. di. in nomine Dñi in prin. facit qđ notetur 23. q. ij. c. si qua. de relig. do. cum venerabilis. Et qđ not. Spec. de instr. edi. §. ij. in prima col. & §. instrumentum. ver. item quod nõ est. & istã conclusionem tenet Gof. & Io. And super data Sexti, in Nouella. Fallit primũ, vbi consuetudo habet non poni talem

indictionem. Et ita seruant Rom. Pontifices, qui suis in literis non ponunt indic. nec annum Dñi: vt ibi attestatur Io. And bene facit de fi. instr. cum dilectus. 4. di. § leges. ff. de le l. de quib. in fi. & huic accedit æquitas, quæ fundatur super cessatione causæ; quia cum hodie non fiat illa indictio, vel solutio tributorum auri, argenti, ac ferri, quæ tũ fiebat, vt dixi suprà, cõsequenter debet cessare ipsius inscriptio: facit extra de voto magnę. in fin. & de renun. post trãslationem. in fi. & ibi concor. | Fallit secundo, vbi constaret de indic. per alia, quæ continerentur in pagina: vt d. c. magnæ. de voto. & de appe. c. 2. requiris 23. q. 7. sed intelligo, quod vltimũ non placet, vbi consuetudo cessaret, vel maioris authoritas, vt dixi in prima fallentia. In q. verò secunda quando videlicet, indictio discordat cum annis Dñi, gl. in c. inter dilectos. in verbo, indic. tenet expresse, quod instr. sit falsum: quia paria sunt non esse insertos annos Dñi, vel esse insertos ambiguè per appositionem indict. illo anno nonconvenientis. c. in præsentia. de prob. & per B art. in l. inter stipulantem. §. j. ff. de verb. obl. Sed Dy. consuluit contrariũ quod valet instru. & standum sit annis Dñi tanquã illi sint certi & indubitati, & non sit standum indic. numero discordanti ab annis ipsius Dñi: quia in illo præsumitur erratum, & istam opi. sequitur Bart in l. si liberarius. ff. de regul. iur. & est quasi cõis opin. quæ placet mihi: quia anni Domini concurrunt cum veritate, quæ subest, sed anni indictionis concurrunt cum fictione, quæ non subest. Item q̃a debet attendi quod est dignius & communius, vt sunt anni Domini. Sed tamen Ioan. And. super data. Sexti & do. Prosdo. in c. inter dilectos. concordant opiniones hoc modo: quod si notarius fatetur errasse, ac corrigitur, antequã det copiam parti, vel ex protocollo, vel ex aliis præcedentibus, vel sequentibus verbis instrumenti, constat de errore in indictione, valebit instrumentum, aliàs nõn: & hoc satis est aquum. Quinta solennitas est tempus vrbis conditæ: sicut Romani facientes computum ab vrbe condita 2234. vel Iliades à Troia capta Iudæi post transmigrationẽ Babilonis anno tali, vel aliud simile indicium temporis secundum loci consuet. quoniam solennitates suprà positæ non tollunt istam, & alias similes, imò accumulant. Et istã

solen

solennitatem ponit glo.in l. generali,C.de tab.lib.x.Sexta solennitas est mensis & dies celebrati contractus vel actus confecti, istam solennitatem ponit dicta glo.in l.generali & Specul.in titu.de instr.edi.§. breuiter versicu. post indictionem,& versicul.& nota. quod tabellio.& §.instrumentum. versicul.item quod est. Super qua solennitate quatuor recitat practica.

Practica solennitatis temporis

PRima illarum est,quam Rolan.asserit seruari Bono:vbi in mensibus habentibus 31.dies, dicatur prima dies intrante Maio.Secunda die intrante Maio,& sic de singulis, vsq; ad sextum decimum diem inclusiuè. Elapsis a. sex decim diebus mensis,dicitur quintadecima die exeunte Maio,& sic de singulis, vsq; ad penultimam diem, in qua dicitur penultima die Maij. Et vltima dicitur vltima Maij. Si a.mensis habeat solum 30. proceditur eodem modo vsq; ad 15.per hanc dict.intrante:quib.finitis, per alios sequentes 15.proceditur per dictionem exeunte. & idem puto de Februario,quando habet 29.dies, vt dicitur intrante vsq;ad 15.&exeunte vsq; ad finem:si vero habet solum 28. dicitur, intrante, vsq; ad 14.Et posteà dicitur, exeunte:sed tamen nunquam in prima die mensis ponitur intrante, neque in penultima vel vltima dicitur exeunte:&ad hãc rẽ non inutile est scire,quot dies habeat quilibet mensis,ꝙ Spec.docet per hos versiculos:

Iunius, Aprilis,Setemque, nouemque tricenos.
Vnum plus reliquis.sed habet Februs octo vicenos,
Cui si Bissextus fuerit super additur vnus.

Et no.in cap.quæsiuit.vbi Ioan And.de verborum significa.Sec.est practica,quam Specu.asserit seruari à multis in Rom. curia,ꝙ dies mensis ponatur per ascensum, hoc modo:prima,secunda, tertia,die.&c.&sic successiuè vsq; ad vltimam & penultimam,in quib.dicitur die vlt.& die penulti.Tertia est practica,q̄ seruari dicitur in regno Siciliæ, vt simpliciter dicatur.prima,secunda, tertia, & sic successiuè vsq; ad mediũ mensis,posteà additur exeũte, vt suprà dixi. Quarta practica est,vt dies mensis ponatur per Calen. Nonas.&Idus,Et tituli practica vtitur Iustinianus in C. videli

cet, in fin.l.j.C.de nouo C.faciendo& C de emendatio, Iustinianei C.et in multis tit.Authen.Et simili practica vtuntur sum̃i Pontifices, vt patet super dat. Sexti, et clemétinarum, et in multis rescriptis de curia emanantib. Et ad hanc rem vtile videtur scire quot Nonas, Idus, & Cal.habeat quilibet mensis. Nã annus magnus, qui computatur à cursu Solis per circulum signiferum Zodiaci regu.est dierum ccclxv. & horarum sex. Et de ipsa loquitur Virgilius in primo Æneidos dicens.

Triginta magnos voluendi mensibus orbes,
Imperio explebit.

Nam tm̃ temporis spatium fuit, antequam Sol ad eum punctum reuertatur, vnde inchoauerat. Sané illæ 6.horæ coaceruatæ in 4.annis faciunt vnum diem naturalem 24. horarum, quæ dies additur ante sextum diem Calendarum Martij in vigilia beati Matthiæ Apostoli. Et dicitur bis sexto Calendas Martij. Vnde versus:

Bissextum sextæ Martis tenuere Calendæ,
Posteriore die memorantur facta Mathiæ.

Et dicitur bissextus, ideo quia dicitur bissexto Cal.martij. Et his statur in eadem litera Calen. talisq; annus super excrescens dicitur embolismalis vel bissextilis: vt in d.c. quæsiuit de verbo.signifi.et l.cum bissextus.ff.de verb.sig.ls.a. annus vario modo diuidebatur. Et apud Numam Pompilium & Iulium Cæsarem. Sed tandem non circunscriptis opin.diuidimus in xii.menses, in quolibet.a.mense fiebat certæ nundinæ, quæ durabant 8.dieb. Et dies ille, in quo inchoabantur, appellabantur Nonæ syncopato vocabulo. Et dies, quib.antè præconizabantur.erant sex in Martio, Maio, Iulio, & Octobri: quia Martius erat caput veris, Maius caput æstatis Iulius caput autũni, & October caput hyemis. In aliis.a.mésib.erant tm̃ 4. quia illi alii non erãt ita digni. Postq̃.a.lapsi erant 8.dies nundinarum, fiebat diuisio. Et mercatores recedebant. Iduum ergo similiter fiebat cõputatio per numerum ordinarium j. ij. &c. vsq; ad septimum, qui etiam pridie dicebatur. Vnde datur versus:

Sex nonas Maius, October, Iulius, & Mars.
Quatuor at reliqui: tenet Idus quilibet octo.

Deinde fiebat supputatio vsq; ad j.diē sequentis mésis, q

Calendæ

Calendę appellabatur, vel à colendo, quòd dies illa colebatur antiquitus: vel quia sic à calone seu à præcone, qui vocabat, denominabatur. calo. n. idẽ quod voco significat.

Vnde dies reliquos ad primum iunge Calendas.

Habent enim quidam tantùm xvii. scilicet.

Iulius, October, Decemb. Mars, Maius, & epta.

Quidam xviii. scilicet.

Iunius, Aprilis, Septemq;, Nouemq;, nouenos.

Quidam xix. vnde.

Ianus & Augustus, December crescit in vno.

Februarius verò xv.

Sæpe sub octonis Febrius solet ire diebus.

Omnes. n. dies præcedentes diẽ primã Calen. Ian. in Decembri appellabantur retrogradè procedẽdo primus. seu pridiè, secundus, & tertius vsq; ad xix. & ponebatur in ablatiuo, & subaudiebatur die ante, & posteà dicebatur, Cal. in accusatiuo, qui determinabatur per illã ppositionẽ, ante, subintellectã. Ipse. a. dies Calẽ. dicebatur, Cal. in ablatiuo similiter in Ianuario v. dies appellabatur Nonis in ablatiuo: & omnes 4. dies pręcedentes retrogradè procedendo dicebantur 1. vel pridie: 2. 3. & 4. subaudiebatur ante Nonas, quas similiter ponimus in accusatiuo. Tertiadecima dies Ian. similiter dicebatur, Idib. & anteriores dies retrogradè numerati appellebantur pridie, vel 2. 3. 4, 5. 6. 7. 8. subauditur die ante, & subiicitur, Idus in accusatiuo. 14. vero dies dicitur 19. s. die ante Cal. Februarias. Et sic reliquis. vt habetur in Calendario. Quos modos non solemus literis distinctis scribere, sed ad computum antiquarũ notarum, in quib. x. stat pro x. v. pro v. & j. pro vno duob. trib. et 4. secũdũ q fuerit geminatum: vt habetur in Prisciano de numeris & ponderib. Sed an hora ipsius diei apponi debeat non inutiliter quæritur: nam Io. An. in addi. Spec. de instr. edi. §. breuiter ver. post indic. tenet q non, pterquã in vno singulari casu, videlicet l. aut qui aliter. §. j. ff. quod vi. aut clã. vbi debet inscribi dies, & bona nuntiantis, contra eum, quem ipse nuntiator intendit prohibere. Et ista fuit opinio gl. quam ibi sequitur Dy. & Bar. & etiam quia vtile esse videretur, si actus fieret de nocte. Sed tñ veri⁹ est horã nõ esse necessariò apponẽdã: qm hoc iure cautũ nõ reperitur.

Vuu

Sed bene vtile est pp maiorē facilitatē ꝓbandæ intentiōis illius qui se in aliqua hora vult fundare: nā qui vult ꝓbare se appellasse infra x. dies cōputandos de momento ad momentum facilius probabit, si erit redacta in scriptis hora & dies producti libelli appel. sed tamen si non esset redacta in scriptis, & ꝓbaretur per testes, satis esset, licet esset difficilius: vt c. ex tenore. de test. &c. cū sint partiū iura obscura. de reg. iu. li. 6. Et ita potest intelligi l. aut qui aliter. quia facilius ꝓbabitur si, hora erit ibi inserta per nuntiantē, sed tñ si non esset inserta non vitiaretur nuntiatio. Sufficit ergo diem apponere: & si esset factum de nocte, quicquid esset ante mediā noctē, tribueretur diei præcedenti. Et quicq̃d esset post mediā noctē, tribueretur diei seq. per regulā positam in l. more Romano ff. de feriis. & c. consultit. de officio delega. Et ita seruari debere ibi voluit Inno. quod est notandum. Quid. a. si dies, vel Consul, non sit apposita in instr. vtrum ipsum vitiabitur: quidam quod non, arg. C. de nouo C. compo. §. & si qua earum. ff. de ven. inspi. l. j. C. de episco. & cleri. l. nulli. §. cùm. a. C. de Iusti. C. confirmando. l. vna. §. hunc igitur. versi. nullaq; dubitatio. Alii verò dicunt, quod non valet: vt in auth. vt præpo. no. Imp. §. j. & ii. collat. v. & in authen. quib. mo. natu. effi. legi. §. in maiorib. itaq; colla. 6. C. de apoc. pu. l. j. li. x. in authen. de exhi. & intro. reis. §. sancim⁹. extrà de fide instr. c. inter dilectos. §. sed cōtra. 25. q. ii. si qua 23. di. in nomine do. in prin. ff. quemadmo. test. ape. l. ii. §. dicit. extrà de reli. do. c. cùm venerabilis in auth. de instru. cau. & fide. §. pen. ff. de [illegible]ura plu. arc. l. j. §. antepenul. & ista opi. est cōis. Sed Spec. in tit. de instr. edi. §. insti. ver. quid ergo si dies vel consul concordat opi. distinguendo: aut sit tale factum, quod debet fieri in scriptis, vt no. per gl. in l. contrahitur. ff. de pign. & c. j. de censi. li. 6. & in Spec. de instr. edi. §. restat & tunc vitiatur si illa desint: arg. l. contr. C. de fide instr. aut est talis actus, in quo pro substantia non exigitur scriptura, & non vitiatur, si illa desint. Et idem placet ibi Io. An. in addit. ad hoc no. in Spec. de proc. §. ratione. a. formę. ver. sed quid si in mandato & in titu. de teste. ver. iam de interrogatoriis & ver. item de tempore. Septima solennitas est locus, in quo contr. vel actus celebratur: & bene, quia si apponitur tem-

tempus, vt dixi proximè, debet etiam addi locus, cum quo solet valere: arg. de tempore ad locum, & econtrà: vt l. vinũ ff. si cer. pet. & l. in hac. ff. de triticaria. Item 2. quia testis interrogatur de loco: vt extrà de testi. cùm causam iii. quæstio. ix. nihilominus. Sed probatio testium & instru. æquiparatur. l. in exercendis. C. de inst. c. peruenit. de testib. cog. Item 3. quia in libello exprimitur locus, vt l. libellorũ ff. ad accu. quæ est ii. q. vlt. Et idem seruatur in literis Papę, ergo debet exprimi in instr. notarii, Et deniq; si aliter fieret, esset probatio talis per instru. tale perdubia: quod esse non debet, vt c. quoniam contra, de probat, & c. in præsentia, eo, tit. nam posset esse factum instr. per tabellionem, qui habet potestatem conficiendi instr. in vno loco, & ibi esset validum: et in alio loco non haberet potestatem conficiendi, et sic esset inualidum, vt nota in c. per duas extrà qui filii sint legi. c. ex tenore, de testi. l. qui optimam, C. de contrahen. & committen. stip. & in Spec. de instr. edi. §. restat videre, ver. & no. quod tabellio, & ver. quid de his. Et istam solennitatem ponit et sequitur gl. in d. l. fi. C. de tabulã. lib. x. et gl. et doct. in c. Abbate sanè, de re iudic. li. 6. Alii vero dicunt locum non esse necessariò ponendum, ex quo id nullo iure mandante cautum reperitur. Et ad superius inducta respondetur, quod loquuntur in aliis casib. vel notant facti accidentia potius q̃ iuris ministeriũ Et idcirco Vber. in l. optimam. C. de contrahen. & commit. sti. dicebat, quod licet instr. in quo locus non est positus, sit suspectum, tamen posset adiuuari, si per testes de loco probaretur: vt C. de proba. l. vlt. & C. de fal. l. fin. Dicebat ergo, quod si consuetudo sit non ponendi, quod non vitiabitur si locus non sit appositus: Sed si consuetudo non sit contraria, quod intelligitur esse de consuet. quod ponatur consuetudo, tantùm operetur, quantum lex, vt l. de quibus, in fi. ff. de legi. & c. fi. de consuet: Sed videndum est, an sit ponendus locus generalis, an specialis, vel specialissimus, et sic loci locus. Et de loco generali vrbis vel oppidi, et speciali, putà, quarterio, ponte, molino, vel contra, s. Iacobi non est ambigendũ: vt l. quod si Ephesi. & in toto illo tit. ff. de eo quod certo loco. Sed tamen, quia talis locutio terræ contrariæ posset esse dubia, & incerta, non de-

terminans sufficienter ipsum negotium, D.D. tenent etiã superaddendũ nominat. specialissimam loci, puta in domo talis, & loci, illius loci, s. in tali camera, vel in sala, vel in studio: vt probatur l. libellorum. ff. de accus. & in authen. quibus modis na. effic. legitimi. §. quantum vero. col. 6. Et ita sensit Vber. de Bob. in l. optimam. C. de contrahend. & cõmitti. stipu. & Dy. in suo consi. 21. Ioan. And. in c. Abbate. in gl. in verbo donatio. de re iudic. lib. 6, & Spec. in titu. de instrumentorum edi. §. breuiter. versic. post nomen. & §. instr. versic. Item quod non est. Octaua solennitas est testium inscriptio, q̃ debet fieri per notarium: vt in auth. de inst. cau. & fide. § vero nullus, vbi dicit quod ante cõpletionẽ instr. adhibetur testium præsentia, quæ appellatur annotatio. Et istam solennitatẽ ponit glo. in sæpe allegata l. generali. C. de tabula. lib. x. Et est triplex practica. Prima, quod exprimantur testes per nomina tm̃, dicendo, interfuit talis & talis. Secunda est, quod exprimantur per ablatiuum, dicendo, actum Paduæ præsente, vel coram tali & tali. Tertia practica est, quòd exprimãtur per genitiuũ, dicendo, actum in præsentia talis & talis. Sed tñ notarij p D.D. admonentur, vt vtãtur vna tm̃ ex dictis practicis vniformiter, vt possit fieri comparatio facilius ad stylum suũ, quàm si esset difformis: vt not. glo. in auth. de instrumentorum caut. & fide. §. sed & si. & §. si verò nullus. Item admonent, quod si per appositionem nominis proprij resultaret aliqua incertitudo, vt putá, quia erunt plures appellati illo nõie: tunc debet superaddi pnomẽ, cognomẽ, agnomẽ & nomẽ patris, & originis, siue alia signa, donec res certa efficiatur: vt l. ad rẽ cognoscendos. C. de ingen. & manu & no. in procemio Digesti Veteris. Cod. & Instit. C. de. testa. l. hac consultissima §. i l. ad testium. §. si quis. ff. eo ti. Sed tñ non debet apponere, quod fuerint rogati: licet consuetudo aliter seruet, nisi in aliquibus casibus specialibus: vt in Spe. de test. §. j. prope fi. ver. item quod non fuit rogatus. & in d. ver. post locum. Vtrum a. testes teneantur se subscribere? cõis conclusio habet q̃ nõ, nisi in aliquib. casib. specialib. Et ita tenet Spec. in d. §. breuiter. ver. post locũ.

Nona solennitas est subscriptio tabellionis, & appositio sui nominis, Et istam solen posuit glo in. di. l generali.

li.C.de tabul.lib.x.& probatur.j.q.7.prope finem 12.q 2. cum redemptor.de conse.dis.2. ego Berengarius. Sunt tñ in tali subscriptione plura seruãda, de quib. in Spe. de inst. edi.§.breuiter.versic.post testes. Primò, quod vltra nomen ꝓpriũ ponatur ꝑnomen, cognomẽ, & agnomẽ, donec appareat certitudo: vt l.ad recognoscẽdos. C.de ingenu. man. & dixi suprà in præcedenti solennitate, putà dicẽdo: Ego Ia. Tuchini de Reuolono. 2. debet continere cuius authoritate sit notarius, dicendo notarius Apost.vel Imperiali auth. vel talis Comitis, vel Episc.autho. notarius pub. Tertiò, debet continere testificationẽ actus sui, s. qualiter scripsit, vel in pub. formam redegit, vel exẽplauit, vel publicauit. Circa quod esset vtile apponere tempus & locum sicut fit in aliis testificationib. qm̃ videtur quodam modo esse testis: vt dixi supra, circa septimam solen. 4. debet facere mẽtionem qualiter fuit adhibitus vel rogatus de quo dixi suprà circa requisita in personã notarij. Decima solennitas est appositio signi ipsius notarij. quod probat primo text. Hieremię 32.c. in fine, vbi dicit, quod agri pecunia ementur & in libro scribentur, & imprimetur signum, & testis adhibetur. Item accedit ratio: quia per illud signum & alia euidentius poterit fieri comparatio, cum erit necesse: vt C. de asses.l.fi.& in auth.de fide instr.§.oportet n. in prin. col. 6. Et 3. adducebatur ꝑ Albe. Galleo.l.2.C.de cõue. fisci debi.lib.x. Et istam posuit Rol. & Spe. maximè in §.breuiter. ver. nisi a. Et hoc asserunt honestum, & vtile, & obseruatũ esse longa consuet. cui standum est. Et ita tenuit Bar. in constitutione Digesti Veteris, dicens in hoc tm̃ valere consuetudinẽ: quod si fuerit omissum, non valebit. Et idem tenuit Prosdo.in c.j. de fide instrumentorum. Sed Io. And. in add.ad Spec.vbi suprà, tenet hoc esse minimè necessarium: quia nullo iure hoc cautum est. Et ideo erubescimus, cum sine lege loquimur.l.illam.C.de collat. Non obstat primo tex. veteris Testa. quia nos loquimur de iure Rom. cõi, ibi loquitur de iure Hebræorum particulari & singulari quod ad ipsos. Non obstat l.fi.C.d offi. asses. qm̃ loquitur de signo consiliarij, non de signo notarij. Non obstat tex.in auth.de fide instru.§.oportet a. qm̃ ille tex. non loqtur purè disponendo, quod tabellio debeat signum appo-

sed loquitur cõditionaliter, diecẽdo, qđ si tabellio signum apposuit, qđ ex illo fiet cõparatio. Et similiter n onobstat l.2.C. de conue. fisci debi. qm̃ non loquitur de signo, sed de subnotatione, quã facit exactor fisci in apocha solutionis: q̃ accipi debet pro scriptione, potius quã pro signo: vt ibi nota. Et istam opin. videtur habuisse gl. in d.l. generali.C.de tabula.lib.x.q̃ istam solen. non posuit. Et ita seruatur Narbonæ, vbi tabellio solùm subscribit. Et dato quod iura suprà dicta ponerent istam solen. tñ ista solennitas est leuis, ita quod eius omissio non debet vitiare instr. ar.l. fi.§.primo.C.de iure delib.&l.j.§. fi.ff.de ven.inspi. facit l. scio.ff.de integ.resti. Ego verò in hoc starem locorum consuetu. & in dubio ponerẽ: qa æqua & honesta est: vt suprà dixi. Et apponerẽ in fine, vt sit cõiter licet non sit limitatum neq; determinatum, in quia instr. parte ponatur, s.in prin. medio, vel fine: vt no. Bal.in l.non aliter.ff.de adopt. Vndecima solennitas est subscriptio ipsarum partium: vt habetur in l.hac consultissima.C.qui testa.facere pos. Et C.de fide instr.l. contractus.§.j. &C. qui potio.in pigno. hab.l.scripturas et si ipsa pars nescit scribere, ali⁹ notari⁹ subscribet, pro ipsa parte: vt no.in d.l.hac.cõsultissima&l.fi.§. fin autẽ dubius.C.de iure deli.&in auth.de fide instr.§.fin autem oportet. Et istam solen. tanquã necessariã ponit gl. in l.generali.C.de tabul. lib.x. Sed Spec. in tit.de instr.edi. §.breuiter.ver. post locum, tenet contrarium: qa non requiritur ista subscriptio partium quia iure non cauetur. Nec obstant iura superius allegata: qa ponunt casus speciales, qui indicant esse ius cõe in contrarium.l.ius singulare.ff. de legi. & l.j. in fin.ff. ad munici. Duodecima solennitas est subscriptio iudicis dicẽtis: Ego talis iudex me subscripsi, & tale instr. publicum fieri feci: & ratio est quia si literis Episc.& aliorum prælat.ordinariorũ creditur, qñ scribunt, vt euitetur talis tanquam excommunicatus in iudicio: vt c.post cessionem.de proba, &c.cùm dilectus.de fide instr. Et similiter creditur in his, quæ nõ sunt in figura iudicij, vt 6.q.3. curæ. Ergo debet credi eisdẽm de his quæ scribuntur in instr. potius quàm vni notario, cùm sit maioris autho. Sed Specu. in supradicto §. breuiter. versi. post testes. dicit illam solen. non esse necessariã, neq; de ipsa iure cautum fore, neq; similiter esse in vsu, nisi forsan in sen-

tentia iudicis ordinarij.vt in Spec.in eo.titu.§.restat.vers. in summa.Nō obstant q̄ dicūtur in c.post cessionē,& c.cū dilectus.quia illud est speciale in senten. excōmunicationis,quæ est medicinalis.vt in c.j.de sent.excōmunica.lib. 6.Nō obstat c. curæ:qa illud est speciale in his, quæ sunt modici præiudicij. Tertiadecima solennitas est sigillum publi.Et ista sicut præcedens non semper est necessaria,& appellatur maioris authoritas, secundum Bal. & Nic.de mata.in rub.C.de fide instr. Nam qñ instru. publi cum notarij habuit antecedentes solennitates,& superadditur sigillum magistratus,illud auget fidem probationis per locum ad autho, maximè si officium pub. sigillationibus talibus est deputatum:allegat c. Rom. de foro cō.li.6. Si enim scriptura tabellionis, qui fortè pauper & vilis est, facit plenam fidem,vt c. cùm P.tabellio. de fide instr. & l. optimam.C.de contrahen. & comit. stipu. c. qm̄ contra. de probatio.multo fortius sigillum vnius Episc.vel Comitis,qui est dignus,& diues,debet facere maiorē fidem: per quam rationē Hugo.& Hostien.putabant quod sigillum Episc.vel comitis faceret plenā fidē, sicut instr.notarij, donec probaretur contrarium.c. cum dilectus.§.is igitur de purga.cano.c.cū à nobis.de testi.& multis aliis iurib.quę enumerare potius esset laboriosum,quā subtile.Sed tñ rei veritas se aliter habet.qa sigillum Episc.vel alterius princ. quantumuis excellentis regulariter per se non sufficit ad plenā fidē sicut etiam ad plenam fidem non sufficit vox viua vnius hōis dignitate qualibet præfulgentis:c. cū à nobis.de testib,c.solam.eo tit. Neq; tm̄ probat,quātum scriptura tabelliōis:qm̄ ex vna scriptura tabellionis potest sumi argumentum comparationis ad aliam scripturam eiusdem tabellionis.Sed ex sigillo apposito per aliquē deputatū ad sigillādum non pōt sumi argu.comparationis:qa posset esse appositum furtiuè per aliū. Est ergo necesse, q̄ scriptura vel documēta, cui superadditur sigillum, sit facta manu pub.tabellionis:vel si nō sit ibi vsus tabel.quod sit scriptura priuata subscripta saltem à duobus testib. Et ista est opinio Bernaldi Hispani,quā glos.& doct.regulariter sequuntur in c. post cessionem de probatio. Aliàs a. sigillum per se non probat,nisi aliquib. in casib. specialibus

Primò.n.probat sigillum Episcopi,qñ habet secum sigillũ ca.vt c.statuimus.xix.q.3.sec.qñ habet secum sigilla pluri umEpiscoporum:vt c.j.de cleri.peregri.38.di.ptotũ.si qua per calumniam.C.de epis.& cle.Et rõ sec.Gof.est,qa sicut creditur duob.testib.vel trib.licet non credatur vni soli,vt c.cũm in nõie Do.de test.c.nouit.de iudiciis.ita etiam licet non credatur vni sigillo,credetur duob.vel trib. vel pluri-bus.3.probat sigillum etiam solum contra sigillanté,sicut scriptura contra scribenté:vt l.si procu.ff.de proc.c.signi-ficauit,de appel.l.publici.in fi.ff.depo.Probat 4.sigillum solũ in his,q de consuet.loci habent vim plenæ pbat.qm sicut consuetudo potest dare iurisd.faciendi notarios, vt c.cum P.tabellio.de fide inst.l.j.C.de sum.Tri. & fide ca-tho.ita etiam põt dare sigillo vim plenæ probat.5.proba-bit in facto valde antiquo.c.3.loco. de proba.l. si arbiter. ff.eo.tit 6.in his,quæ sunt facta extra iudicii figurã,&ma-gni non sunt piudicii.9.q.3.curæ. Et ideo per sigillum probabitur mandatum procurationis, dummodo sit co-gnitum,vt tenet Rota conclusione clxii.facit d.l.si procu. mandati,& c.significauit.de appel.& qꝫ no.Ar.&Io.And.in c.ii.de pc.lib.6.Et eodẽ modo probabitur cõmissio dele-gationis sec.Vincẽ.in c.cũ in iure,de officio deleg.Et simi liter monitio & citatio,vt 65.dis.nõ debet.7.q.j.Pontifi-ces,ita Inn.in c.j.de fide instr.7.probabit in sen.excõica-tionis,qꝫ aliquis euitetur,quia est medicinalis,vt d.c.curæ xi.q.3.& c.post cessionem de proba.Quæ tamen limitan-tur,vt vera sint,nisi verteretur ad interesse ipsius sigillãtis vt no. Rota conclu. 25.vbi dicitur, qꝫ si bene impetrauit beneficium à Papa Cal.decẽbris,non credetur literis Epis-copi asserentis se contulisse beneficiũ in piudiciũ impetrã tis:nam testificaretur de facto suo:quia psumitur qꝫ vellet collationẽ suã tenere,in qua liberalitatẽ habet in cui dan do:vt c.relatum:de pben.Idẽ esset,si iudex sigillans se par-tẽ constitueret:ad qꝫ facit qꝫ no.gl.in c.statutũ de rescrip. li.6.Et idẽ,vbi esset res magni piudicii,sec.Butr.qa oppo-nitur excõicatio in vim peremptoriæ,qꝫ debet principaliter attendi.ar.l.j.ff. de auth. tuto.& l.suus. §.j.ff.de hæred.in stit.nã in reb.maioris piudicii requiruntur maiores proba tiones.l.sciant.C.de proba.c.si.de iureiur.vbi in crimina-

lib.

lib.habētib.ꝑ se vnum testem, non defertur iuramentum in supplementum probationis, sedm Cardi.&Prosdocinū.

Consilia.data notarijs.

PRæceptis.a. à notariis solennitatib. quas oportet instr. apponere, discant quoq; hæc, quæ illos seruare consulimus. tum ad decorem, tum etiam ad vtilitatem. Expedit igitur, vt discant primum characteres literarum minutos ac magnos bene diligentérq; formare. De hinc eos simul cōponere atq; disiungere. Facient a. literarum figuras, siue characteres quidem egregiè. si primum ex Geometrıo didicerint, lineam rectam sursum deorsumq; ducere in dextrum, sinistrūq; latus eandē mediam integram ꝓtrahere. Et semicirculū, circulumq; formare. Harum a. maiusculis figuris capita versuum, orationū initia, & elegantia nomina distinguet, minoribus a. elementis totā planitiē decorabit: pro quib. rectè formādis quatuor tenuissimas lineas rectas per obliq̄ chartam fieri velim, æquo inter se spatio distantes: intràq; duas interiores lineas claudi corpora literarum, ea quidē lege, vt superior linea capita, & inferior characterū pedes terminet: pari quoq; ratione totum chartæ marginem versib. siue literarum ꝓtractionb. adimplebit. Quanq̄ in primo ac vltimo literarum tractu fieri cōsueuit, vt prioris capita sursum, & inferioris deorsum pedes in immensum ꝓtendantur, Secundum est, vt literę oēs seruato more vetustisimo copulentur: verbūq; quidlibet connexis contineatur ex literis, interq; vnum verbum, & aliud, idoneum spatium relinquatur: placerent quoque puncta cum comis, & virgulis, & orthographiæ mensura, congruitasq; sermonis. Sed tamen hæc errore vel imperitia prætermissa, nō vitiant, vt l. Plautius. ff. de auro & argento legato nisi sint literæ Pontificiales, quæ per plures manus transeunt, ac multa maturitate decoquuntur. c. ad audientiam, de rescrip. Admonendósq; in hac re notarios duxi, quod cùm in suo protocollo instr. alicuius tenorem cōscribunt, quod prosequi eandem lineam curent nullo maiore spatio derelicto, vt notat Paul. de Eleaza, in clementina secunda, de sepulti. Et similiter, cùm scribant aliquid inter lineas instru. debent in subscriptione id particulariter attestari: vt notat Archidia. 95. quæst. nona. loci. Tertiū

est,notas antiquas & vsitatas calleant,quarũ aliquas Probus Aemylius collegit,nonnullas priscianus, & Apollonius tradiderunt.cũ x. pro decẽ.v.quinq;.l. pro 50. c.pro cẽtum.d. ꝑ quingentis.m.pro mille ponere cõsueuerunt p.c.pro partibus cõscriptis. p. r. pro populo Ro.r.p.pro republica.s.c. ꝑ senatuscõsulto scribere vsitatũ sit, in qb. rudẽ esse magna erit ignominia,cum notarius ab illis notis sit præcipuè nominatus porrò si non vsitatas,sed nouas quib.amatores vel mercatores vtuntur,inscripserit,pœna potius quàm laude dignus iudicabitur: vt l.quoties.§.j.de hære.insti. Quart.consilium est,vt seruet stylũ vniformẽ, & non transeat de numero plurali ad singularem,neq; de prima persona ad tertiã? nec econtrà, de singulari ad pluralẽ,ne de tertia persona succedat ad primã: vt c.quã graui.de crimine falsi.quãquã pp hoc falsarius minimè cẽseatur.c.dudũ.de conuersio,concu. Seruare quoq; debet stylum regionis,ꝑ quo facit quod not.in l. ex ea parte.ff. de verb.obl.&Bal. in l. ꝙ si nolit.§. q assidua.ff. de ædi.p illum tex.quod tñ non obseruatur.Eodẽ quoq; modo concludimus.quod qñ in publi.formã redigit rogationes alterius tabellionis,ꝙ debet seruare stylũ illius, cuius ipsæ fuerunt.Sed tñ non poterit supplere defectus illius: vt no. Io.And.in additio.Spe.de instr.edi.§.ostenso.vers.qd si in breuiatura& instr. & versi.hoc a. puto.Quart. documẽtũ est,vt scribat in charta munda, & pura,seu pergamena,siue alia:vt dicit tex.in auth.de tabel.§.illud quoq;. col.4. pergamena nãq; à Pergamenis regib.& Pergami tenetur inuenta qui coriũ ex membris animalium detractum,siccatum, & depilatum pergamenũ appellauere,sicut Varro testatur:eàmq; mẽbranã nostri appellarunt,quod ex membranis animalium eripitur altera parte, qua versus carnẽ inhæret,cãdidiore politioréq;, & altera suffusca,qua pilorum & aeris inclementia fuit horridior: sicut Persius noster expressit,cùm inquit:

Iam liber & positis bicolor membrana capillis.

Et gl.Insti.de re.diui.§.literæ.Eas quoq; mẽbranas croceo luteo,viridiq; colore veteres,antequã scriberent, ꝑ luxuria pingere consueuisse Iuuenalis cõmemorat, dũ inquit, Croceæ mẽbrana tabellæ,idq; Græci eucharisten vocant

sicut

sicut Torteleius meminit, & chartas qdé antiquo tẽporis nõ fuisse in vsu. Sed solitos illos veteres, aut palmæ foliis, aut arborum lib. inscribere multi ꝓdiderunt: posteà vero monumẽta pub. in lib. plũbeis, & priuata linteis, vel schedis notabãtur, vt Varro testatur. Sed posteà q̃ Alex. in Aegypto cõdita est post Magni Alex. tẽpora. Varro tũ demũ putat papyro cõtexta repertã esse tũ chartã. Quod multis arg. Plinius Sec. 3. naturalis histo. falsum esse conuincit. Nã Cassij Heminę veteris historici vtitur test. q Mar. Teren. scribã repastinantẽ agrũ suum in Ianiculo annis 536. post-quã decesserat, ait reperisse arcã Numę Põpilij Regis cum multis lib. è maiore charta cõscriptis. Et refert tres lib. cõstanti opin. à Sibylla tpe superbi Tarquinii cõscriptos quorum tertius vsq; ad Syllæ tẽpora durans cũ capitolio cõflagrauit. Et ꝓptereà Mutianum ter consulẽ refert solitũ attestari cum Liciæ ꝓsideret, Sarpedonis à Troia scriptũ quoddam in tẽplo chartã inspexisse, ac legisse. Nunc vero charta è lineis telis contusis glutinóq; permixtis in vsu haberi cõstat, quã bõbicinã cõinẽ appellamus, à bõbice vermiculo magnitudine apis in Assyria. quo solitæ mulieres candidissimas vestes cõtexere. Et ab eo candore nomẽ mutuata, chartaq; dicitur bõbicina, Quẽ lino contuso glutino que permixto formis æreis extẽdunt, ac siccant nõ solum Parisiis ac Ianuæ, vt inquit gl. in §. chartæ. instit. de re. diui. verũ etiã in Italia. & extrà multis in locis. Quarũ prima maxime amplitudinis olim Hieratica, & posteà Aug. sic apud nos Imperatoria dicitur. Sec. verò, q̃ minꝰ est ampla olim Liuia, sed apud nos Regalis edicitur. Quã verò ipsi amphitheatricã: nos mediam nuncupamus. At vero quã ipsi Saiticam siue Teniuticam appellabant, credimus esse cõem. Vltima vero est viliorib. ramentis fæcibúsq; cõposita Emporetica, apud nos vero infima dicitur: magis inuolucris, quã literis accomdata. quarũ longitudo, latitudo, pondꝰ & candor ꝓ qualitate regionũ, & excellẽtia operũ iudicatur. Charta verò alia, quã pergamenũ nos dicimus, Grecũ est nomẽ. Et apud eos est masc. Et per ch scribi debet, & texili. Et eidẽ in Latino, ꝙ liber significabat: sicut Ouidius libro tertio de Tristib. obseruauit, cum dicit de illo libro.

Nullus in hac charta versus amare docet.

Et Cassio Iurisconsulto videtur placuisse, ꝙ scripte chartę

appel. libri cōtinerentur. At vero Vlpian⁹ nō putauit chartarum appel: libros contineri, nisi aut manifesta sit testatoris voluntas, aut loci consuetudo: vt l. liberorū. §. q̄tū Cassius ff. de leg. 3. Et sicut chartę à mēbranis nōie, sic re quoq; differre concludimus; neq; appel. chartarū mēbranas credimus contineri, sicut ex latiorib. Digest. lib. deprehendimus: nisi aliud mos regionis inducat. l. libr. §. q̄tū & §. chartis. et l. chartis. ff. de leg. 3. et. l. chartæ. ff. de bo. pos. contra tab. & licet chartarū nomē veteres nouásq; contineat, nō tñ lautitiā, q̄ abrasam dicimus. Iurisconsul. ibidē voluit contineri. Papyrū. a. fuisse olim materiam papyreis ex iunci in Nilo prope Alexandriā & Mēphim nascentib. in tabula rectis, atq; trāsuersis glutino adhibito fabricatā ad libros & bibliothecas Ptolemæi, Eumentis, aliorūq; Ægyptiorū Regum tēporib. extruendas, vt Varro est nobis testis; & Lucanus expressit, dum inquit, q̄ Nondū flumineas Mēphis contexere biblos Nouerat. Ante. a. Troianat pa. Et posteà initio vrbis Romæ tabulasq; in vsu fuisse apud Varronē, ac veteres legum scriptores inuenio, cum & leges veteres tabulis licet Hebręis scriptas legamus. Et test. tabulis signari, & ii. tabulas, et contra tabulas bonorum poss. Prætores edixerint. Codicillos verò codicibus, & arborum libris, inscriptos antiquis temporib. quis non temerè edixerit. Aere quoq; ac plumbi laminis, & in silice monumenta perennia conscribuntur. Is ergo, quē notariæ artis documentis imbuimus, his mēbranis, ac chartis, puris, mundis suas annotationes gestáq; conscribat, ne famę nitorē materia coinquinata deformet, puro quoq; atramento & nigerrimo, quantum fieri potest, vtatur. q̄m id melius candori chartarū opposito colore secernitur: nisi fortè in rescriptis principum, quæ purpureo colore & encausto sacri muricis licet inscribi: vt in l. sacri affatus. C. de diuer. rescrip. ipsū. a. atramentum è terra manare salsuginis modo Plinius affirmat, quanq̄ nonnulli ipsum ex fuligine resinæ ac picis, quidam ex vio. tædisq; contusis, Appelles elephantino ebore cōbusto. pictores vinaceis vinisq; fæce cōbustis, plerique vitriolo, galla, phalernóq; concoctis efficiant. Sacrū vero encausto conchio combusto & sacri muricis sanguine permisceretur: si gl. in l. sacri affatus, de diuersis rescrip.

cre-

:redere voluerimus. Sextũ quoq; cõsiliũ est, quod tabellio nõ
õficiat instr. inter personas sibi nõ notas: qa non valebit
nstr. factũ inter ignotos. vt no. Io. And. in additio. Spe. sup
tu. de instr. edi. bene facit lex, si non speciali. cũ ibi no. C.
e test. Et eodẽ modo nõ debet facere instr. interpersõas,
quarũ linguã seu loquelã nõ intelligit: qa nõ intelligens
abetur pro absente. vt l. corã Titio. ff. de ver. sig. et ideo no-
arius Latinus cõficiens instr. inter duos Græcos, debet ad
ibere duos interpretes, si põt: qa in ore duorũ vel triũ stat
ẽ verbũ, vt in Spe. de inst. edi. §. restat. ver. item quero & in c.
ouit. de iudi. Et si nõ põt adhibere duos, vnum saltẽ adhi
eat: qm̃ attestatiõe facta per notariũ de qualitate personarũ
ontr. seu verbis, aut nutu, talib. & talib. & audita interpreta-
one taliũ interpretũ assumptorũ, vel solius talis interpre
s. vt no. Bar. in l. j. §. si. ff. de verb. obl. & l. mutũ. ff. de acq.
ę. & no. per tex. & Bar. in l. Theopõp⁹. ff. de dote prȩl. per quos
terpretes concluditur sic in effectu. & ei credetur & eius
str. vt no. Bar. & DD. in d. l. j. ff. de ver. obl. & l. mutũ. ff. de
qui hæ. per Frid. de senis cõsi. 36. quod incipit Lex. & per Can. in
. ex literis, el. j. extrà de spõ. 7 tibi tabellio cõsulimus, vt
si rogatus nõ scribas instr. & idcirco suadem⁹, vt in fine
iuslibet instr. te rogatũ fuisse subscribas: qm̃ hoc tibi ad
alta proficiet: vt no. Inn. in c. j. circa mediũ. de fide instr. et
:irco nõ scribat rogatũ se ab altero cõtrahentiũ, sed tm̃
scribat ab oĩb. contrahentib. requisitus: vt in Spe. de in-
edi. §. 3. ver. itẽ nũqd & ibi per Io. And. Eodẽq; modo nõ
ibat: vt si ab eo, cuius nõ interest, requiratur: vt no. Inn.
l. c. j. de fide inst. & ideo si vult redigere in pub. formam
tr. vel rogationes alterius tabel. nequibit eius supplere
ectus, vt notat Io. And. in addi. Spe. de instr. edi. §. osten
ver. qd̃ sit imbreuiatura. Et similiter nõ attestetur, nisi
his q̃ fieri vidit tpe rogitus conditiq; test. aliàs quod egerit,
n valebit: vt In. in c. qm̃ cõtra. ver. personas de pb. & de fi.
. c, 2. Arch. in c. si Papa. de priuil. li. 6. & Io. And. in addi.
. de instr. edi. sup Rub. nõ scribat. quod Titi⁹ Scio numera-
it: si nõ p̃sens viderit numerari, sed audiuit tm̃ de num.
fiteri: vt no. Bar. & doc. in l. si ex cautione. C. de num.
. & Io. And. in Spe. de instr. edi. in fi. addi. magnæ. & Bal.
fi. C. de cõd. ex lege. Neq; scribat quod Titi⁹ spõtè ac libe-
onfessus est, si tortura p̃cessit, licet falsus non sit: si sic

scripserit in absentia torturę.vt no.Bal.l.j.C.de confessis Si econuersò scribens testiū iuraméta nō debet omittere, qualiter literā manu tetigit:vt no.gl.in c.vt circa in verbo, pstito.de euict.li.6.Octauo quoq; dicés esse arbitramur,q tabellio minimè vtatur verbis nouis&inusitatis,sed vti debet intelligibilib.&claris,Et iuxta Iulii Cæs. scriptam de analogia sent.fugiendū tanquā scopulū insolens verbum. Quod à Bart.probari summè animaduerti.l.quicquid astringendæ.ff.de verb.obli.Vtatúrq;verbis facti potius,q iuris vt no.gl.in c.penul.de euictio.li.6.&Inno.in c.quia pp.de electio.tit.eo.Similiter vtatur verbis vsitatis sedm dispositiuris ac cōsuet.regionis:vt l.ex ea parte.in prin.ff.de verb. obli.&l.q si nolit.§.qui assidua.ff.de ædil.edi.&ibi pulchrè Bal.Nonum erit consilium ne scribat in aliquo cōtr. vsurario vel aliàs à iure prohibito: qm non solùm quod lucratus est,tenebitur restituere: verum etiā alias puniri poterit:vt no.in l.iubemus.C.de sacrosan:eccl.&c.si quis extrà de re.eccl.non alie.Et similiter si sciet se inhabilem & minus idoneum,abstineat,ne teneatur &obligetur parti læsæ ad interesse:vt no.Bart.in l.generali. C.de tabula. lib.xi.Decimū quoq; munus est,vt nisi aliud sit di,vel cautū lege municipali,solui sibi faciat,non ab vno sed à quolibet contrahente:vt no.glo.q.ii.hoc ius.in verbo dispendio.xi.videtur esse perutile,vt comissa sibi aliis non subdeleget,neq; comittat:qm quod sic ageret,non valebit:&ipse tenebitur parti læsæ ad interesse:vt no.Bald.in l.si.C.de magistr.conue.xii.consilium erit atq; nouissimum,vt postquam extraxit instr.illúdq; parti assignauit, non omnino cancellet imbreuiatura:qm quandoq; instru. refici debet quandoq; non refici:necessaria igitur 1.casu erit cancellatio.addita rōe,quòd parti restitutū est. 2. verò casu nullo modo est cancellandum;vt no.Bal.&Nic.Mata.in Ru.C. de fide instr.per l.dissolutè.C.de cond.sine cau.ff.ad exhibendum l.fi.ff.de probat.l.si chirographum.l.huiusmodi.§.si cui.ff.de leg j.&l.indultum.C.de solu.

De conditionibus,quas notarij habent non bonas.

CONditiones verò malas notarii solent habere permultas,in réque honesti momenti videtur illos continge-

re non

re non parua iactura, q serui publici nostro iure appellati sunt: vt Insti. de adop. §. cũ. a. l. non. n. ff eo. ti. l. seruum. ff. rempup. sal. fo. c. quanq̃ de vsur. li. 6. propterea quòd eorũ offi. vile est, ac humilib. passim, infamibusq; permittitur: no. Bart. in l. 4. ff. ad legẽ Iuli. pecu. & dixi suprà circa creatione eorum, cum loquerer de causa materiali. Et idcirco nec aduocatis, nec decurionib. aut sacerdotib. offic. illud permitti solet: vt l. vniuersos. C. de decurio. li. x. l. siqs de decurio. C. de falsis & c. sicut ne cle. vel mo. neq; digna cũ indignis se officia compatiuntur. l. iubemus. §. is quoq;. C. de sacrosan. eccl. & no. Bal. in l. senatores. ff. de senato. Vel forsitã appellantur, q eodẽ nĩe vilissima quoq; mancipia nuncupantur: vt Inst. de iure perso. §. serui a. & l. libertas. §. j. ff. de statu ho. Diuersa tñ id euenit rõe. Nã captos in bello seruos appellamus, q Impe. iussu seruantur, nec occiduntur. At verò hi notarii serui publici dicuntur, q publicè seruire oĩb. cõpelluntur. Et ob causam si rogati fuerint, vt de contr. publi. conficerent documentum: & id agere nolint, inuiti cõpelli possunt: & his, quorũ interest, seruire cogunt. l. prætor. in prin. ff. de eden. Logographi. n. tabularii, ac Scribę, ad personale munus subeundum, sicut magistratus compelli queunt. vt l. munerum. §. hi quoque & §. mastigophori. ff. de muneri. & hono. quod ibi specialiter notauit Bar. allegãs etiã l. j. §. viatorum. ff. de fur. aduersus nau. caup. stabul. & l. fi. C. de asses. & l. sancimus. C. de ad no. di. iu. Et si prædi. roga. admiserint instru. cogentur postea roga. ipsam perficere. Et in formã pub. roborare, nulláq; suffragabitur excusatio: si post admissam rog. is artem pu. scriba dimiserit. l. Prætor. §. is. a. ff. de eden. vel si post susceptum hoc munus factus esset clericus, aut monachus seu aduocatus. nobilisq; decurio: vt no. Io. An. in gl. c. vt officium, de hæreti. li. 6. & doct. in l. si quis decurio. C. de falsis. Et bene quidem, quoniam in hoc tempus contr. vel rogitus attendi debet: iuxta. l. nam seruus. ff. de neg. gest. fietque compulsio, fortè non semel, sed toties, quotiés opus fuerit, recepto tamen salario competente, vt no. Spec. de instru. edit. §. restat. versi. sed quid potest Quinimò, & si semel ediderit instrumentum, attamen illud imperfectum vitiosumque repertum sit, tenebitur ipsum tertiò

accipere,& factum emendatumq; præstare:vt no.Bald.in l. fi. C.de eden.per l.quoties.ff.q satisd.cogan.& vbi.& l. 4.§.sed & rectè.ff.de eden.Nec pro hac noua editione aliud lucrũ valebit exposcere:non.n.nisi semel mercedẽ habere debet,cùm etiam nisi semel in pub.formã releuare ꝓstareq; cogatur:vt no.in c.dudum.de conuersio. coniuga. & per Bar.in l. fi.ff.de bonis auth.iud.possid.Editio quoq; instr.à tabulario fieri debet,non solùm illis,ad quorum instantiã instr.confecta sunt verum etiã,ad instantiã creditorum,quib.oĩa debitorum bona fuerint gñaliter obligata: qm̃ in di.oblig.generali continetur etiã instr.nominis sui debitoris,qđ sibi edi pōt expectare:vt no.Bal.in l.Aristo.ff. de iure deliberã.& gl.in l.4.C.qñ &quib.quarta pars deb. lib.x.& gl.in l.penul.ff.de cessio.bonq. Edere quoq; fisco notarius debet instr.debitorum debitoris, cuius bona sũt confiscata:sicut Bal.asseruit in l.facultas.C.de iure fisci.li. x. Quo quidẽ casu,si de ipsius rogatione cõstiterit,neq; requisitus ediderit,aut amissionẽ allegatam testib.non ꝓ ꝓbauerit,ad interesse conuenietur:vt l.si quis ex argentariis.§.vlt.ibiq; per gl.ff.de eden.&t in Spe.de instr.editio.§. postremò.vers.quid ergo.& ibi per Io.And.& in vers.quid de notario.Sed dubitari posset quo iure tenetur notarius edere.Super quo mihi placet sen.Bar.super l.fi.ff.de tab.exhiben.qui concludit,quod si pertinet instr.ad vlt.volũ.ꝑ agetur interd.test.qmđm aperiantur:vel interd.de tabulis exhibendis:vt l.j.§.j.&ibi no.ff.de tab.exhiben.Si verò aliud est instr.de quo tabellio sit rogatus,tunc compelletur ꝑ offic. iudicis: quia ex edicto de edendo proficiscitur:vt l. argentarius.2.respon.ibiq; no. ff. de eden. Cogetur quoq; librarius in iudicio acta conscribere illorumque copiam mandato iudicis exhibere: vt l.cùm Do. horreorum & ibi gl.ff.de locato et conducto.et l.munerum.§.hi quoq; ac. §.mastigophori.ff.de mune.et hono.Et cùm is scribere in cœperit.arctandus quoq;prosequi,et acta perficere:vt l.j. &ii.C.de sportu.et l.cùm sen.C.de sent.et interlo.omium iudi.et vtrobiq; per Bar. et in authen. de hæredi. et falci. §.si verò absint.et ibi gl.col.j.Item quoq; scriniarius edere tenebitur imbreuiaturas,seu protocolla, cũ quinternionibus,quos Bastardellos vulgariter appellant: si neget se

instr.

instr fecisse, aut rogatum non fuisse confirmet: quo quidē casu, si nihil in eis reperiatur, expurgatus censebitur. l. fi. & ibi pBal. C. de edendo. Qđ si suspicio cōtra eū fuerit ꝙ ex scripturis aliquid vitiauerit. illas quoq; iudici ꝑsentare, et in publicum exponere iubebitur: sicut no. Io. An. in regula cùm quid vna. de regu. iuris. libr. vi. in Mercurialibus.

De pœnis notariorum. Prima falsitas.

PVnitur quoq; notarius multipliciter, & quidem falsi crimine maculatur: si quid in rōib. tabulis, ceriisve, aut aliqua ipsarū signauerit, amouerit, vel falsum effecerit: vel si test. mouerit, celauerit, rapuerit, deleuerit, interleuerit, subiecerit, resignauerit, scripserit, dolo vel malo quid horum feceritt vt ff. de falsis. l. j. §. q in rōib. & l. qui test. Vnde sing. statutum est quod is, qui simul scripsit cum eo, qui fieri ꝓcurauit, vno eodémq; libello simul accurari possunt: vt l. Anathaletus. §. vlt. in gl. de falsis. Nec minus falsi accusatione tenebitur si solennitatem omisit requisitam. l. iubemus. §. his tabel. C. de sacrosanct. eccle. vel irrequisitus se ingesserit: vt l. iubemus. §. fi. C. de test. et no. Bal. in l. si veteres. C. de fi. instr. Qđ locū quoq; sibi vendicare Dyn. æstimauit, etiam si nullum & inane sit instr.: quod ipse notari⁹ fabricauit. Idq; probari dicit ex l. j. ff. de extraor. criminib. et l. si quis legatum. ff. de falsis. Et ipsum illa ratione confirmat, quod notarius animo quidem malo prauóq; falsitatem commisit, licet conat⁹ effectus non habuerit. Et in atrociorib. quale falsum existimatur. voluntas pro scelere reputatur, vt l. is qui cum telo. C. de sicar. & l. si quis non dicā rapere. C. de epis. & cle. Quod ipse quoq, inducebat ad testes, qui test. falsum, licet inutile, perhibent, quod hi de falso similiter condemnari possunt qm̄ deponunt animo malo prauóq;, idémq; etiā non iurati aures iudicis offendunt, consequentérq; pœnā videntur promereri. l. nullum. C. de testib. Sed de teste dicetur aliàs de notario videam⁹. Opin. Dy. secutus est Cyn. in l. j. C. de sepulcro viola. per suradi. legem, cùm vitium falsitatis est inuisibile, per tex. l. si quis legatum. ff. de falsis. quod si visibile falsitatis est vitium, id putat irregulare de extraor. pœna stellionatus puniendum, Quæ quidem sen. nec Bart. placuit, qm̄ videtur aduersa d. l. si quis legatum Item, quia quando falsitas vni

non prodest,&alteri non nocet,illa non est punienda:vt l. j.C. de his qui sibi ascrib.in testam.ff.de falsis.l. impuberem.§.primo. & C. de prec.Imperat. offer.l. rescripta, & ff.de falsis,l. quid sit falsum.Item, quia deficiente forma deficit rei essentia.l.Iulia. §.sed & si quis.ff.ad exhibẽd. sed qñ instru. est nullum,ibi deficit forma,& essentia,noménq; instru.vt l.nõ putauit.§.non quæuis,ff.de contra tab.l. 4.§.cõdemnatum.ff.de re iudi.ergo non debet posse cõmitti falsum.Deniq; pœna ordinaria,cum lex resistit locum habere non debet.l.inter oẽs.§.rectè.ff.de fur.sed lex resistit instru. validitati,& illud vetat,phibétq; dici haberiq;p instr.igitur clarè confectũ est falsi pœnã sibi locũ vẽdicare non posse.Richardus Malũbra,q disputauit q̃st. tres casus distinguebat:Aut enim (dicit ipse) falsitas cõmittitur circa substantialia instru. rémq; in eo cõprehensam,putà,quia falso sibi ascripsit legatũ,qđ tñ erat inutile:vt l.j. C. de his qui sibi ascri. & de falso tenebitur.l.si quis legatum. in prin.ff. de falsis.Aut falsitas cõmissa est circa solẽnitates,& accidentia, q̃ vltra rei substantiã p notarios accomodantur: qualis est appositio cõsulis,& die, aliorũmq; signorum in chartis:Et tunc,si nulla est falsitas nõ punietur.l.si quis legatũ.2.respõ.& l.qui falsum.ff.eo tit.cũ enim nullius interest, non est ęquũ adnimaduerti: ꝙ Bar.tñ demũ probat nihil peti à publico posse,& ex ea parte præiudiciũ generari.l.diuus.ff. de falsis. Si verò falsitas est circa extrinseca:verbi causa, tutoris autho. instit. vel exhæredatione.Et illa quoq; falsi pœna castigatur: vt l. si quis legatũ.ver.sed institutus.eo.ti.de falsis. Et licet hæc doctrina sit digna notatione,Salic.tñ in d.l.j.C.de sepul.vio.ampla distin.plures casus cõplexus est. Nã primũ, qñ ipsum vitiũ falsitatis annullat instr.in toto,vel in parte,tũc clarũ est pœnã legis.Cornelię de falsis locũ sibi vẽdicare. Sec. vero casu,qñ instr. est falsum,quia fit nullum pp non adhibitã solen.requisitã,vel pp adhibitam solen. à iure prohibitã,tunc quoq; similiter falsi pœna succedet. l.iubemus.C.de sacrosan.eccle.l.iubemus.C.de testa.Ter. verò casu,qñ instr. est de se nullum, falsitasq; circa ipsum cõmissa est,tunc hoc in 4.quoq; articulos diuidit.Nã a.vt vtilitas cõtigit circa formalẽ causã,&hoc casu falsũ cõmissum

ſum,punibiléq; exiſtimat ſedm Dy. opin. qm̃ quantum in ſe fuit,volun. ad actum deducere voluit,niſi pœnitẽtia, vel inaduertens error occurriſſet:cui non omnino parcendũ cenſuit,ſed potius exiſtimauit tale falſum extra ordinẽ puniendũ. Idémq; ſi dubitetur,quo animo fecerit. Ex quo n. non deleuit de libro ſuarũ rogationũ bonus iudex arbitrabitur eum nihil falſi voluiſſe cõmittere. Qñ .a. defect[9] nullitatis in cauſa efficiẽte cõtingit:verbi cauſa,qs in lib. ſuarũ rationũ ſcripſit ſibi aliquẽ debitorẽ,q̃ de ſe nõ probant:vt l.inſtr.& l. exẽplo.C.de proba. vel notarius ſcripſit aliquẽ debere ſibi,ſicq; in ꝓpria cauſa,& ad ꝓprium emolumentũ,ꝙ ſimili modo non valet:vt notat Hoſt.in c.qm̃ cõtra falſam. de proba. & Bart.in l.ex ſent ff.de teſta. tu. túncq; nõ punietur:qa nullius intereſt.l. damus.C.de falſis. Qñ verò nullitas cõtingit in cauſa materiali circa contractũ,rémq; in eo deducta:vt qa ſacra,vel cõmercio cõi exẽpta,vel pſona inhabilis eſt,aut forma eſſentialis cõſtit. ſt ptermiſſa,tunc pœna legis Corneliæ de falſis punietur: t l. ſi qs legatũ.ff.de falſis. quod ſi circa extrinſecã cau.vt juia redacta non eſt res in memorialib. vel publico archi io,putat ſimiliter,pœnã falſi locum ſibi vendicare:vt d.l. i quis legatũ ff. de falſis.quã quidẽ opin.in eo,ꝙ ſuperio i concordat,non violandam crediderim.Sed in eo, ꝙ du s primos caſus paruæ dubitationis ſuperaccumulat,ipſe nõ ꝓbo. Nec placet in eo,ꝙ ſentit plus obeſſe defectũ cauſæ naterialis,quã cauſæ formulis:cũ longè diuerſum,& con rariũ quis dicere debuiſſet. Tenẽdúmq; cenſeo falſitatẽ omiſſam circa rei ſubſtantiã, ſiue intrinſeca , ſiue potius xtrinſeca ſit,falſi accuſationẽ nunquã excludere.Sed ſub ſequẽs non ignobilis eſt dubitatio, vtrũ ſcriniarius dicẽs nõ recordari de inſtr.de quo ipſum rogauerã, videatur malitiosè celare,falſúmq;cõmittere? quod Lambert.de Rãpo. viſus eſt cõ ꝓbaſſe:qm̃ celando falſum ſæpe committitur: vt l.Pau. ſcribit.& l. qui teſtamentũ. in principio.ff.de falſis.Idque potius ex malitia quàm ſecordia facere pſumendus:qm̃ in facto proprio nõ eſt tolerabilis ignorantia:vt ff.de iuris&facti ignoran.l plurimum intereſt.C.de reſcinden.ven.l.quiſquis.Et quia argentarius,qui habuit codicẽ rationum,pręſumitur nunc habere,ſi non probet

se perdidisse.l. si quis ex argentariis.§.fi.ff.de edẽdo.quod rationabile iudicandũ est,cùm tabel. iustos,cautósq; fore oporteat,nec pp suam requiem,atq; delicias alienas vitas corrumpere,vt in auth de tabellionib.§.igitur.collat.4. Id que sequitur Ioan. And.super additio.Specu. de instr. edit §. instru. versiculo,illius addi.quæincipit,Sed quid de notario.in prin.2.col.nisi notari⁹ esset honesta laudabilisq; persona minimeq; suspecta,factúmq; nõ recens,sed post longum tẽpus,q̃ ab instumenti rogatione fluxissent qm̃ memoria labilis est,cursuq; temporis obũbratur, atq; minuitur.l.peregré.in prin.ff. de acquir. possessio.l. si arbiter.de proba.l.4.§. duæ causæ.ff. ad Carbo.Et ratione conditionis personę non debet pręsumi dolus.qui super falso requiritur:vt l. nec exemplum.ff. de dolo.& l.non oẽs.§. à Barbaris.ff.de re mili.Saluo tñ sibi iure ad damnũ & interesse:arg.l.sancimus.C. testam.Nec secus quàm falsum censent doctores,Scribam publicum condemnandum, qui si solita, nulla rationabili causa subsistente, commutat absq; superioris autho.vt not. Guliel. de Cun. in l. penul. C.de fide instr.& Bal. in prima Codicis constit. Comperta verò falsitate nõ solùm hões huiusmodi capitaliter feriuntur,aut deportantur, bullantur & excoṁunicantur, & degradantur,beneficiisq; exuuntur:vt l. vbi.C.de falsis. c. ad audientiam.& c. quam graui. de crimine falsi. Verũ etiam instr.quæ ab ipsis fuerint post condẽnationẽ facta, nõ valent:licet ea quæ prius facta fuerint,debeant tolerari:vt not.Innoc.in cap.fraternitatis,extrà de hæreti.& dicam infrà cùm de tabellionum beneficiis memorabo. Nõ poterit quoq; talis tabellio decætero sedere cum Consulib. mercatorum:vt not.Bal.in l. 2.§.miles.de his qui not. infamia.Punitur etiam tabellio,cum aliquem cãcellauit de libro æstimoq; cõis,aut falsum iṁunitatis, cuiquam fecerit priuileg.ipsum,n.diui Principes igne cremandum censuerunt:vt est textus,qui singularis dicitur,in l.j. C.de immu.nemini concedenda,libro decimo. Puniturque tabellio irreuocabilis exilij pœna,si scripserit super p̃hibita ecclesiæ rei alienatione:vt l. iubemus. §. his tabellionib. C. de sacrosanct. eccl. cap. nulli & cap. si quis. de rebus eccle.nõ alienan.12.q.2. monemus. & in authen. de non alie-

alienan. aut permutan.reb. eccle.§.si verò etiam.colla. 2. Plectitur quoq; scriba pub.manus amissione, perditioéq; officij,si scripserit instr. super Imperialis feudi aliena. vt l. Imperialem.§.Scriba verò.de prohibita feu.alien.per Fed. 9. collat. Suo quoq; notarius falsus in perpetuum priuatur officio,sic,vt ad ipsum nunquam decętero reuertatur: vt not. glos.in l. si aliquid.C. de suscep.& arca.lib. x.Et gl. in authen.de non alienan. aut permut.reb.eccle.§.ad hęc colla.2.per gl. & per Bar.in l.si quis.§.j. in verbo, additionis.ff.de eden.per tex.cum gl. in authen.de armis.ꝑpe fin. in verbo,solicitudine.col 6.per Bar. in l.eadem.ff.ad leg. Iuliam repe.Et Spec. de insti.edi.§. restat. ver.quid si tabellio.Quod si notarius pro causa scribat hæreticorum,cum nota infamię officio spoliabitur:vt c. si aduersus. extra de hære.In exilium verò qñq; scriniarius propulsatur ad tempus:vt C. de nume.& adiu.l.2.lib 12. & not. glo. in d.§.ad hæc. in verbo,reuersionem. Punitur etiam librarius scribens in contractu vetito, maximéq; vsurario, ad salarij suscepti restit.vt not.Bald. in l. iubemus.§. his tabellionibus.C.de sacrosan.eccle.nõ.n. debet in eo scribere ratione iuramenti, ꝙ solet ei præstari tp̃e suæ creationis:vt not. Host.in summa,de vsuris.§. penul. versi. quid de notariis. & Archid.in c.sicut.xlv.dist.per illum text.Puniuntur quoque vniuersi. tabelliones etiam citra falsitatis vitium ad restitu. salariorum vltra permissionẽ iuris indebitè perceptorum.vt c. statutum.§.notarium.de rescriptis.lib.6.

Restrictio authoritatis notariorum.

AVthoritas & firma fides ipsorum quoq; tabell. in multis articulis restricta est.Primo.n.non creditur instr. tabellionis,quo enuntiatur actus habitus non coram se sed aliis:Verbi causa cum dicit,presbyter Ioan. capellanus institutus& confirmatus per R. dñum Episc. in tali beneficio,locauit decimã talis villę G.Seio in p̄sentia talium, ac mei.Nã si vertatur in dubium de instit.vel confirmationes dicti presbyteri,talia verba non probabunt;qm̃ enuntiatiua ꝑpter aliud regulariter non disponunt, nec probant, maximè in actu,qui dependet a potestate proferentis: vt nota in c. fi.de successio.ab inst.per Butr.& Ancha. & in c. si Papa.de priuil.lib.sexto.& in clemen.j. de proba. & ibi

per Card. & Imo. Sed iste actus enuntiatus non dependet à facto tabel. nec ex officio, igitur non ꝓbat: vt habetur in l. cũ tale. §. fi. ff. de condi. et demon. & l. cũ qs. § codicillis. ff. de legat. 3. quod approbat Cardi. sec. Host. & But. in c. Abbate de verbo. signifi. Nec possunt tabularii fidẽ facere de veritate alterius priuilegii: q̃a miseri tabel. possent decipi, vt inquit But. in d. l. Abbate qm̃ percipere nescirent oẽs falsitates, q̃ possunt in cera, chartáq; cõmitti: vt no. gl. in c. cũ olim de crimine falsi: Et ideo cũ inserant ad verbũ totũ tenorẽ priuilegii, cautius facerent transumptũ id ponere cũ iudicis autho. vt c. j. & ii. de fide instr. & c. significauit, & c. Alb. extrà de test. optimè facit authentica, si quis in aliquo. C. de edẽn. Itẽ notario non creditur, si attestetur in documẽto de re, q̃ non percipiatur, sensu aliquo corporis: nã cũ notarii ꝓ testib. accipiãtur, vt l. Domitius. ff. de test. & l. hac cõsultissima, §. fi. C. qui test. facere pos. & in §. nos. a. in authen. de tabel. col. 4. & testes non probẽt regu. nisi de his q̃ in sensum corporis cadunt: vt l. testium. C. de test. c. qm̃ contra de probatio. in authen. de hære. & Falci. §. si verò absunt. igitur & in notariis non id conuenit obseruari. Et hanc sent. firmant maximè Butr. & doct. & d. l. Abbate. de verb. sig. Quinimò plus voluit Io. An. super rub. Spe. de instr. edi. in v. col. & §. restat. ver sed q̃ro sub qua forma, ꝙ nõ creditur notario attestanti, nisi de reb. cadentib. in sensum visus, sensumq; auditus, qm̃ illi sunt sibi cũ aliis ꝓpè cões: quo fit, vt si attestetur vas vini dulcis mihi obsignatum, aut ꝑstitũ caseũ durũ, & vnguentũ odoriferũ, illi nõ credatur qñ qdẽ, licet ipse percipiat dulcedinẽ gustu suo, & duriciẽ ac odorẽ manib. ac narib. propriis: tñ ipse nõ percipit his sẽsib. ꝗ eũ testes iidẽ illis ꝑcipiãt sẽsib. Et idcirco licet falsus non sit, quia absq; dolo id fecerit, tñ stultè ac temere, idq; extra suum offi. fecisse conuincitur, nisi fortè attestaretur de auditu ab illis qm̃ non parum fidei faceret, si diceret vinum dulce, prout gustauit: & sic à testib. gustantibus audiuit, & intellexit. Quo quidem casu erit testim. de auditu ab alio, vt no. Bal. in rub. C. de fide instru. de quo etiam suprà disserui satis sufficienter. Similiq; modo falsus non erit notarius, qui scripsit Titium confessum habuisse pec. mutuam re vera, licet id fuerit sub spe futuræ numera

tio-

tionis.l.si ex pretio.C.si cert.petat.Et similiter si scripserit Titium Germanū ꝓmisisse x. Seio Græco per interpretem, cū non appareat quo id cadat in sensum notarii. Sed tñ nō probabit veram numerationem, nec veram stip. Non pōt quoq; notarius instr.conficere neq; acta extrà territorium illius Do. principis, à quo notarius est creatus, sed solùm in loco suæ creationis: quoniam vnus non debet vsurpare officium alterius: vt l.repetita. C.de episcopis & clericis. & l. cōsulta diualia. C.de test.Item qa notarius eius nititur authoritate, qui eum creauit: vt in authen.de tabel. circa medium 4.collat.Sed dominus vel princeps extra suum territorium iurisdi.exercere non potest.l.fi.ff. de iurisdic. omnium iudi.c.vt animarum.extrà de constit.lib.6. ergo nec notarius. Alioquin sequeretur, quod quis posset plus iuris in alium transferre, quàm in se haberet: quod est contra regulam, de qua in l.nemo plus iuris. ff. de reg.iur.l. traditio.ff.de acqui.rerum domi.ff.iudi.sol.l.j.§. si tutor. ff.de administratio.tut.l.si duo.pro hoc in authen, de admini.offi.§.j.collat.3. & C. de proximis sacro. scrinio. l. hac parte, in fine.libro xii. Quin imo, habens certū offic. si vltra ipsum suas vires extendit, iure punitur: vt C. de decu.l.Doctitii viri.& l.memoriæ.lib.x.C.de nume. & adiu.l.in prouinciis.lib.xii.& videtur esse glo.singularis sec. Rapha.Ful.in l.quicunq;.C.de execut.& exce.lib.xii. non obest, quod ea, q̄ voluntariæ sunt iurisd. extra territoriū exerceri possunt: vt l.secunda.ff.offic.Proconsul.& lega.& l.emancipati.ff. de adop.l.quarto. ff. de solutio. quoniam loquuntur in eo, qui habet aliquam iurisdi. sed notarius nullam habet, sed tantum officium: vt l.adoptio non tabulis.C.de adop.& l.instar.C.de iure fisci. lib. x. et ista fuit opi. Guliel. de Cu. in l. repetita. C.de episc. & cleri. quā sequitur ibi Bald. & Rapha. quia non est compertum in iure, quod tabel.officium valeat protogari: bene facit qđ not.Barto.in l.cunctos populos.C.de sum. Trinita. & fide catho.& l.non enim. ff.de adoptio.& quod not. Bald.in l.si non speciali.C.de testamen. pluscultum quoque superaddit Rapha. quod notarius deputatus ad scribendum acta vnius officii, non poterit scribere acta pertinentia ad aliud officium per iura prædicta, imò erunt ipso

iure nulla. Quod etiã sequitur Ange. consil. suo xcvi. Eadẽ rõe conficitur, quod tabellio laicus, seu constitutus à Do. temporali, non poterit conficere documentum de reb. spiritualib. neq; notarius clericus de reb. ad seculum pertinẽtib. vt no. Inno. & Host. in c. sicut, ne cle. vel mona. argu. c. tuæ, de deci. c. decernimus. extrà, de iudiciis. c. contingit. de arbi. c. cùm laicis. de reb. eccle. non alienan. benefacit 4. distinctio, statuimus. 2. q. 2. laicos. & in authen. de sanctissi. Episco. §. oib. a. laicis. col. 9. Et ita testatur Host. de facto seruari, maiore prærogatiua notariis clericis reseruata quòd instr. sua etiam de tẽporalib. reb. confecta non vitiẽtur: arg. c. qm̃ contra. de proba. & 27. q. 2. multorum. Quo fit, vt cassetur electio episcopi, cuius scriniarius fuerit secularis: vt no. in c. Massana: de elect. & c. quia pp eod. ti. & habetur in Spe. de instr. edit. § restat. versi. quid de constituto à Do. tẽporali. Nec secus quidã censendum putant de logographis creatis à Papa, vel eius vicariis: vt in causis spiritualib. & terris Imperii scribere non debeant, aut principe Romano, suisq; Comitib. factos non posse de reb. spiritualibus attestari, qñ quidem asserant iurisdic. esse discretas: cũ qua opinione transit Angelus suo consi. xciii. quod incipit, Visis. De qua q. suprà nos disputasse sufficiat. cum de causa efficiente discuteretur. Placetq; nobis vtrunq; principem habere ius per vniuersum orbẽ notarios constituẽdi, qñquidem sic eos vti promiscuè videamus: nec absit à rõe ambos di. iuris incorporalis habere poss. sicut gratiæ apud plures sunt officii habendi promerendiq; eum, qui gratiam habet, gratiam reddidisse nullus inficietur. Et sicut testimonii fides solennitatem recepit à citatione, quę iuris est naturalis, vt l. de vno quoq; de re iudi. l. nam ita diuus. ff. de adop. no. Bar. in l. ad reprimendam in verbo citatione. Et aliam solenn. iusiu. à iure diuino: vt l. iusiu. C. de testib. & c. in nomine Do. extrà de iureiur. Ita quoq; tabel. assertio, quo testis habet insignia, vt l. Domitius. ff. de test. debet posse mutari autho. à iure Cæsareo atq; Apostolico: altero tamen ipsorum sibi sufficientissimè suffragante, in quo diuini & humani iuris suprema potestas est collocata: nec video, cur amplior simplici testi fides concedatur super rebus humanis atq; diuinis, & eadem solenniori testimo

stimonio tabularii denegetur. Quòd si rationes pscriptæ nō militant, attñ cōis error publicáq; vtilitas subsunt, in hócq; versantur quàm maximè. Et ideo gesta per tales valere non dubitamus: arg. l. Barbarius. ff. de officio ptorum, & l. j. C. de test. nisi cum periculo sacrilegii vtriusq; principis velimus in angustum pōtatē limitare: arg. l. ne quis sine sacrilegii, de crimine sacrilegii. Non pōt etiā Scriba publicus instr. aliámue scripturā completā, publicatam suo arbitrio irritam facere, & vbi constiterit subscribendo annotare cancellā, qa per errorē hoc scripseram, vitiatur. n. potius, q̄ vitiet illa subscriptio: vt probatur per locū à speciali. l. j. de his qui in test. delentur, q̄ ponens hoc speciale priuil. in testatore, ꝙ possit hoc facere, videtur etiā id oib. aliis prohibere: sicut econtrariò, partes asserentes errasse, nequeunt completū documētum iurib. vacuare. Et ipsum per alium perfici facere no. per gl. & But. in c. eū P. tabel. de fide instru. & per Bal. in l. Imp. ff. de sta. ho. Qđ si de public. aut cōpletione, non plenè constaret, haud dubito talē subscrip. rem in dubium reuocare, pro ipsaq; psumendum: vt C. de edi. diui Adri. tollen. l. si vnus, & l. ambiguitatē. C. de test. & ibi Bal. per notata in d. l. Imperator. & l. si librarius. ff. de arg. iur. Is quoq; tabel. non pōt recipere instr. litigantium, vel iuramenta testium, aut alia gña probat. nisi sit sibi cōmissum à iudice: vt no. gl. & Bal. in l. hac consultissima. §. si quis. a. C. de test. & l. eos. §. super his. C. de appel. qđ si à iudice id sibi cōmissum fuerit, non valebit ipsemet sibi factā scribere cōmissionē: vt no. Bar. in l. ex sen. ff. de test. tute. & Hosti. in c. qm̄ contra. in fine primæ col. de proba. Io. An. in regula cum quis, in Mercu. de reg. iu. li. 6. facit quod no. in l. iudices. C. de fide inst. & quod no. in l. j. C. de man. prin. & l. missi opinatores. C. de iu. fis. li. x. & Ang. in consi. xcviii. ꝙ incipit, Et themate, ꝙ si tabularius alteri fuerit stipulatus, illa qdē stipulatio se non extendet, nisi quatenus se illius extēdet officium, cuius ipse notarius fuerit: vt no. Bal. in l. j. §. hui⁹ studii. ff. de iust. & iure. Quanq̄ si alteri fuerit stipulatus, qui acceptare non velit, nec sibi q̄ratur, cùm sibi q̄rere noluit: vt l. quisq̄s. ff. de lega. ii. & ff. de adimen. leg. l. filio. §. inter. & ff. ad Trebellia. l. Lucius. §. filio. Si verò notarius scripserit instr. de instru. tenore test. perhibere

non poterit:sicut Moder.notant,in c.Abb.de verborum significatione. Neq; illius verbo credetur,si scripsit in publico documento vend.& in sua imbreuiatura permu. neq; sibi potestas permissa est vnũ confirmandi,aliud infirmandi:vt l.si barbarius.ff.de reg.iur.Sed potius stabitur naturę ipsius rei sec.condit.actus contractusq; tum gesti: vt ff. de præscriptis verbis l.si insulam,& l.si tam angusti.ff.de serui.&no.Bal.in l.j.C.de re.permu.Si a.res ardua sit,vni soli tabel.credi non solet,sed plures adhibendi sunt, vt vnus per aliũ caueat nil mali cõmittere:vt l.hac consultissima. C.qui test.facere possunt.Expeditq;,vt pro se compleant instr.nec possunt vnum à se incœptum per alium perficere aut perfici facere:vt no.gl.&Bu.in c.cùm P.tabel.extrà de fide instr.Quid dicemus,si scriniarius vni magis,quam alteri amicatur,vel alterius partis sit inimicus?Bal.sen.Nic. de Matarel.super l. instr.C.de proba.amplectendam putat,qui non ęstimat notarium idoneum censeri, sicut nec testem,vt casu simili iudicamus:vt no.Io.And.in addi.super rub.Spe.de instr.edi.arg.l.q iurisdictiõi.ff.de iuri.om. iud.nisi fortè de contr.communi rogatus ab vtraq; parte fecerit instr.quoniam non est tam ita domesticus , quòd sibi valeat imperari.l.si vxor.ff.de fal.& facit l.Lucius Titius, de testamento militis.

De prærogatiuis,emolumentis,& priuilegijs notariorũ.

POstquàm competenter ostendimus,quib pœnis ac dãnis notarius obstrictus esset,non erit alienum prærogatiuas,& emolumenta,cùm priuilegiis annectere,quo munere oblectati alacrius ad officia sua exequenda perdurẽt: Ex quib q̃ digniora visa fuerint,quã breuius fieri poterit exponere.Primum quidẽ est,vt faciliter multisq; modis,si negentur esse notarii,comprobare se tabel.possint, quod vel exhibitione libri,quam matriculã vocant,liquere poterit:in eo.n.sufficiens videtur fides existere,vt dicit gl.q̃ allegatur pro singulari,in l.ii.C.de offi.mili.ad quod bene faciunt no.per Bar.in l.ex eo.ff.de test.mil. & l.aut facta. §.tempus.ff.de pœnis.& quod no.Io.An.in addi.Spe.de fide instr.§.restat.ver.& scias.Vel comprobabunt se tabularios,afferendo priuil.suæ creationis,vel literas eius sigillo

lo cõitas, qui eos tabel. antè creauerat: vt l. si qua per calumniam. C. de episcop. & cleri. c. dilecta. de excessib. prælat. c. inter dilectos, de fide instr. & c. post cess. de probatio. Sufficiet quoq; scriniarios ostendere sui quasi poss. officii, videlicet, quod tanquam rogati tabel. instr. contractúsq; faciebant, & in formam pub. redigebant, iuxta notata in l. non nudis. & l. non epistolæ. C. de proba: Suffragatur eis quoque, si probent se communi opi. tabel. esse ac pro tabellionibus reputari, iudicariq; non tantum si vera, sed etiam si erronea esset opinio: qm̃ error cõis in hac re ius efficit. l. Barbarius. ff. de officio præto. l. j. C. de test. l. ii. C. de sen. & interlocu. Quam opin. tenuit gl. in authen. de tabel. §. si verò coll. 4. Pe. & Cy. in d. l. Barbarius, & in l. comparationes. C. de fide instr. asserens ibi sic tenuisse Azonem in Summa, reliquosq; DD. Eandémq; secutus est Bart. in lectura d. l. Barbarius. & Inno. in c. j. de fide instr. quod ibi sequitur Card. Flo. dicens valde iniquum fore aliter existimare: qm̃ aliter instru. sustentari non possent: & addit se consulendo idem tenuisse, mouetúrq; præcipuè per tria iura prædi. licet alia multa cumulentur impertinẽter. Sed tamen hæc opinio vera non videtur: quoniam error communis non sufficit ad probandum aliquẽ tabel. vt tenuit Gulielmus de Cu. in sæpe d. l. Barbarius cuius opi. secutus est Bar. in repetitione antedictæ legis, & in l. Herennius. ff. de curatoribus, vbi cum Dy. eandem secutus est opin. Idémq; tenuere Bald. Ange. & Pau. de Cast. in d. l. Barbarius. & l. j. C. de test. Quod ibi Sali dicit se fuisse secutum consulendo in ciuitate Pisauri. Quod etiam tenuerunt & Canonistæ moderniores, videlicet, Butrius, Abbas Sicu. atq; Prosdoc. freti etiam Spe. authoritate de instr. edi. §. restat. ver. & scias. & ver. quid si is, qui. & §. quid si instr. versi. quid si tabellio, & in Spe. de probatio. §. primo. Similitérque Io. And. in addi. Spec. de instr. edi. §. restat versi. et scias & versic. postremo, vbi refert disputationem Mart. Filumanti, qui hoc publicè tenuit: eorum rationes, & iura sunt in maxima copia.

Sed hęc videntur esse præcipua. Nam primum. qui non est notarius, geritq; se pro notario, committit falsum: vt l. eos. §. qui se. ff. de falsis igitur nec sua instr. valere cẽsenda:

argum.l.qui se.C.de suscep. &arc.lib.11.Item officium nõ
ꝑsumitur,nisi cum literis approbetur: qm̃ in hoc videtur
esse data certa forma ꝓbandi à iure per instr.tabellionat⁹:
ergo probatio erroris, vel quasi possessionis: non videtur
esse sufficiens,vt l.j.C.de manda.prin.l. decernimus.C.de
sacrosan.eccle.&l. probatorias.C.de diuersis offi. Itẽ, qa
qui nunquam fuit tabellio videtur fuisse in mala fide pos
sessionéq; clandestina&vitiosa,q̃ tanquam iniusta patro-
cinari non debet in his, q̃ iuris esse censeantur: vt notat
Inno.in c. nihil extra de elect. Item quia solus princeps,
vel habens causam ab eo,confert tabellionatus priuil. vt
not.per Inno.in c. cùm P. tabellio de fide instr.Et dixi su
prà circa causam efficiẽtẽ.Ergo alius errans non debet id
posse conferre.Et ita dicit Bald.tenuisse Azonẽ in sum̃a,de
instr.cautela & fide, & esse apud Modernos cõem opini.
Raphaël.Fulg.dubitans,dicit se seruaturũ opin. gl.P. Cy-
niq; cõsulendo,sed disputãdo se credere opin. contrariam
esse veriorẽ.Qui tñ posteà mutauit opin.in l.j.C. testa. di
cendo,ꝙ glo.q̃ allegatur,non loquitur de putatiuo,sed de
vero tabellione.recessitq; ab opin. Inno.transitq; cũ opin.
cõi quam ibi sequitur pręceptor meus dñs Franc.Capoli-
sta.Non obstat a. primò l.Bar. antescripta, qm̃ debet in-
telligi.qñ tria eueniunt copulatiuà, s. cõis error, publica
vtilitas,& consensus habentis ꝑtatem conferendi talem
dignitatem.Et ita intellexit Bal.& Ange.in authen.de ta-
belli.§.fi.col.4. Vel secundum Specu. Paulumq; de Cast.
lex illa intelligitur,qñ error public⁹habet iustum aliquod
fundamentum,licet de iure verum non foret: verbi causa
quia creatus esset tabellio clericus, qui creari non posset,
vel ab aliquo Comite,qui comes non foret: qm̃ non est in
totum falsum,quod gaudet primordio veritatis: vt l.cùm
filius.§.hæres.ff.de lega.2.Nec obstat l. j. C.de testa. & In-
sti.eo titu.§.sed cum aliquis. qm̃ Imperator ibi dicit se il-
lud in teste,propria liberalitate seu priuileg. concedere,
quo fit vt in contrarium sit ius cõe;argu.l.ius singulare.ff.
de legi.&l.j.§.penult.ff. ad municip. quod placet Rapha.
Ful.quia iste casus posset frequentius in teste,quam tabel.
contingere.Idémque sentit Ioan. Fa.d.§.sed cũ aliqs qm̃
Imperator dicens ꝙ id certa ex causa concedit. quasi sen-
tiat

tiat ꝙ non idem in aliis faceret:argu.c. nonne.de psump. & l. maritus.C.de procu. Itē qa dicendo,ꝙ ex liberalitate concedit,in ea id debet pcipuum obseruari:qm̄ liberalitas ad dānum alterius extendi non debet:argu.l. nec dānosa. de pcib.Impe.offeren.& l. nec auus. C. de emancip. libero.minus quoq; obstat l.2.C. de sentent. qm̄ illa loquitur de liberto,qui poterat dignitatem habere, secund. glo. & Sali.ibi. ꝙ verum est,si contra notariū viuentē agitur: vt not.Inno. qui sic declarat seipsum in c. veniens.de verb. signi.Quā qdē cōem opin. quatuor modis arbitror limitandā & temperandam.Nā error cōis,famáq; publica , pbat aliquem esse notarium. Primò,qn̄ instr. in publicam formam produceretur de regionibus prouintiisq; lōginquis.Et ita intelligitur Cy. Gulielmusq; de Cun. in l. cōparationes.C.de fide instr.Bal.in l.Barb.de offic.præto. & Abbas Sicu.atq; Prosdocimus in c. j.de fide instr.Secundò non procedit cōis conclusio,qn̄ notarius aliquis foret nōdum depositus,sed deponendus:vel si depositus erat,nondum tn̄ notum erat & publicum:atq; tūc error cōis proficit ad sua instr. validè conseruanda:qn̄quidem quasi possessio sua non est adhuc clandestina,vel violenta,neq; ipse in totum falsus est existimandus : & ita intelligitur textus cum glo.authen.de tabellio.§.si vero.in 4.col. Et sequitur Bal.Sali.& Capolista in d.l.j.C.de testi. Tertio,non procedit conclusio cōis , qn̄ aliquis exercuit officium notariæ sciente patientéq; illo,qui potuisset eum ab initio notarium facere ac creare,secundū Butrig. in c.j. de fide inst. vel etiam scientibus ac patientibus correctoribus, & his, qui eum poterant prohibre:argu.c. consultationib. extrà de iure patronatus. Et iste videtur error tolerabilis,ex quo causatus est à titulo verisimiliter presumpto:argu.l. filius. ibi nota.C. de petitio.hære & videtur quasi casus in authē. de tabel.§.j.quo casu licet videatur esse superioris dissimulatio potius quam confirmatio,vt Prosd.ait.per c. cùm iā dudum.de præbendis & dignit.tum quo ad partium commodum, quæ iustā habuerunt ignorantiam,id nocere nō debet,licet obesse possit,quo ad ipsum exercentem grauiter puniendum. Quartò ac vltimò toleratur, qn̄ logographus diu longóque tempore exercuisset officium,quo ad

x. annorum spatium arbitror referendũ: vt l. cum fidei. §. Aristo. ff. qui & à quib. Eaq; rei eius est ratio, ꝙ in tanti tẽporis spatio in quasi possessione tabellionatus videtur extitisse: ar. l. filius. & l. q̃ cùm. de in rem verso. ff. de vsuris. & l. si certis annis. C. de pactis. Et Sali. limitat Bart. in l. j. C. de test. putatq; sic posse intelligi, q̃ dixit Bart. in lectura l. Barb. ff. de officio præto. Et hęc sunt, q̃ de isto articulo, & primò pręrogatiua tabel. arbitror obseruanda. Secũda ipsorum sequitur prærogatiua. Postquam se comprobauit esse ꝙ ipsemet suum põt scribere testa. & ipsum publicare, sicut & seruus, qui est persona priuata, põt dñi sui scribere testa. Et sicut testator ipsemet sua põt scribere testa. illud sigillari, & subscribi facere, dũmodo testes inscribãt: vt l. seruum. ff. de testa. ꝙ firmat ibi Bar. Paulusq; de Castro: qm̃ nihil repugnat, quominus id agere valeat, allegata l. si cõsul. ff. de adopti. & l. apud. ff. de manumis. vindicta. vbi quis apud seipsum põt manumittere. Idẽ quoq; sequitur Bar. in l. seruus cõis. ff. de stipula. seruorum, ea pręcipua ratione: qa cùm de suo facto tractetur, & nemini dãnũ inferatur, regulariter id est cõcedẽdũ: vt l. j. §. sed si fossa. & §. idẽ aiunt. ff. de aqua plu. arcen. allegat quoq; Bar. causã in l. quoties. §. j. ff. de hæred. institué. vbi scribit ipse testator: tñque valet, quantum si aliis scribendum dictauisset. Idẽmq; Bal. sentit. in l. si consul. ff. de adoptio. per l. non putauit. §. si quis manu sua. ff. de contra tabu. quanquã nõ nulli allegent glo. quã ordinariam asserunt, minus tñ quã peritè, in l. j. in prin. ff. quemad. test. aperian. nam ibi nihil de notario dicitur vel testatore. In contrarium tñ inducitur gl. in l. si seruus. ff. de testa. q̃ hoc non dicit à sensu directo: sed potius cõtrario & tacito, qui sumi non debet ad iuriũ correctionem. q̃ suprà induxi: not. in l. 2. C. de conditio. insertis. & l. conuenticulam. C. de epis. & cler. Item qa lucrũ tantũ aufert hoc venientibus ab intestato, & eius nocet. Sed hoc non est inconueniens, & ex quo si cõstat de voluntate testantis, qui põt eos priuare, & quem vult instituere: vt l. j. C. de sacrosan. eccle. Põt etiã idem ipse notarius instr. mandati, quo ipse aliũ constituit proc. propria manu cõscribere: sicut ipsemet dñs per literas proprias valet hoc facere, dumodo literæ sint approbatæ: vt l. si proc.

ab

absentem.ff.de proc.taléq; instr. fidem faciet contra scribentem, sicut contra argentariũ suus liber solet efficere: vt l. qdẽ, §.numularius.ff de eden. Idq; approbat Bar. in d.l.seruus.ff.de test.&l.2.ff.de stip.seruo.& l. impub. in fi. ff. de falsis.qm̃ contra seipsum voluntati scribẽtis est assentiendum:vt l.publici.in fi.ff.depositi. Quo fit,vt Bar.placeat.in d.l.impuberẽ.ff.de falsis.ꝙ si tabellio partim pro suo fauore verbi causa,ꝙ Titius spoponderit sibi bene diligentérq; sua negotia tractare:partim in damno,ꝙ ipse Titio oĩa sua negotia cõmitteret:illi ad dãnũ,non ad fauorẽ fides adhibebitur:vt l.vxori.§.j.ff.de falsis,&l.non putauit. §. si quis sua manu.ff.de cõtra tab.Bar.consonat Bal.in l. si consul ff.de adoptio.huiusq; sent.nouæ subiicitur ratio: qm̃ hi duo actus,videlicet,scribentis,vt psonę priuatæ: & vt pub.tabularij,aduersi ac repugnãtes sibi inuicẽ nõ sunt quimò cohærentes ac cõsentanei,qm̃ primus est simpliciter facientis,alius cõfirmantis,ac reꝓbantis.Sic etiã Episc. tanq̃ canonicus & prælatus põt in eodem capitulo fungi vici cano.eligentis,& ꝑlati cõprobantis: vt l. 1.§. solet. ff. qñ appellandum sit l. tribunus.§.fi.ff de testa.mil.sic intelligitur l.consul.ff.de adoptio.l.accipientis.ff.de autho.tuto.l fistulas.§.1.ff.de cõtrahenda emptione.Iura enim consecutiua non prohibentur in eiusdẽ persona cõcurrere.Cõstitutusq; à tabellione se sic poterit probare procuratorẽ eodémq; modo probari poterit per illum, contra quẽ ipse constitutus est procu.Id tamen documentum ipsi constituenti non videbitur sufficere, si voluerit per id probare.Titium procu. ab se fuisse constitutum.Ibi enim de suo tm̃ cõmodo q̃ritur:at.l.vxori.§ 1.cum ibi not.ff.de fal. &l. de eo.cum l.sequenti.ff.eo.tit nisi forsan ostenderet prius instumento illi fidem impositam:vt l. fin. C. de fide instr. Nec comprobabit tale instrum. à se notario stipulationẽ fuisse legitimè interpositam:per quam procurator ipse releuetur ab onere satisdandi,vt dicitur in §. sed si quis. Institu.de satisdati.quia inter stipulantem debet esse diuersitas sicut in aliis actibus relatiuis de directoq; contrariis: argu.l. 2.ff.de stipu. seruorum.l.pupillus, §. 1.ff.de autho. tuto. l. licet.§. si plures.ff. de procu. facit c. debitum.

extrà de baptis. de insti. c. fi. de iure patrona. c. per nostras.

Et non ineptè: qm̄ repugnat rationi, quòd quis proprij negotii sit actor, & testis: vt l. oib. C. de testib. ipse verò notarius, sicut pars est: ita loco testis accipitur: vt l. Bonitatis. ff. de test. & in §. nos. a. in authen. de tabel. 4. collatione. Qd si videretur id cuiquam forsitan impossibile: qm̄ exigitur ad documenti substantiā, quod notarius sit rogatus à parte; quod tamen notarius non videtur posse facere de seipso: cùm interrogatum & interrogantem debeat esse diuersitas. Respondet Bart. illud sibi videri verum, vbi partium diuersitas subest: at vbi nulla pars subest, sat est quod scribat propria voluntate: sic etiam dicimus, quod iudex debet offi. suum petitus concedere, licet nullo petente ad sui cōmodū interponat: vt l. si consul. de adoptio. Nobis quoque videtur vera hæc Bar. sen. nec arbitramur quod quis seipsum roget, hortetur, ac reprehendat: sicut in multis locis legisse me memini. Scribere quoq; tabellio potest inst. in emancipati vel militis filii causa quoad sua vel bona castrensia. Idq; Dynus & Bar. confirmant in l. si pater. ff. de fal. arg. l. j. §. author. ff. de auth. tuto. & l. quod dicimus. §. fi. & l. pupillus. §. fi. eo. tit. facit l. puberē. §. si ei filio. & l. diuus. §. j. ff. de falsis. Idq; ad filium f. qui in eiusdem patris est pōtat. nituntur extendere: qm̄ esse tabel. pub. offi. dicitur: vt l. generali. C. de tab. lib. x. quantumq; ad id attinet, patria potestas pro nihilo æstimatur. l. nā quod. ff. de Treb. l. & in priuatis. ff. de iud. dummodo pater affirmet se nolle, vt ex eo actu sibi vsusfr. acquiratur. Neq; conquerendum existimat, quod tabellio, qui testis vicem obtinet, vt proximè diximus, pro filio quodāmodo perhibeat test. contra l. parentes. C. de testib. consensus. n. partium ad eum tabularium prouenientium, eúmq; rogantium, hanc minuit admirationem: sicut etiam in partem alicuius possent alii consentire, vt eorum arbiter fiat; vt l. quinetiam ff. de arbitris. Contrà. a. filius poterit instr. in patris causa conficere, præsertim si in eius non est pōtestate. l. de eo. ff. de falsis. Si n. emolumentum illius actus redundet in patrem, non videtur eius idoneum esse test. vt l. omnib. C. de test. Quod Dyno & Bart. placuit in l. quod dicimus, ff. de autho. tuto. et Guli. in Spec. de instr. edi. §. postremò. versi. item quod est

dome

domesticus. Sed tamen in causa matris, publicus Scriba potest, nulla distin. adhibita, conficere documenta. quod Bar. et Dynus affirmant in sæpe d.l. si pater. Eadémq; tenenda persuadent de auo suisq; nepotibus, q̄ de filiis, patre, matréq; diximus. Nec secus putat, si vir pro vxore inst. vel test. ascribat, licet vna caro esse videantur: vt l. vxori. ff. de falsis. Scribere potest etiam notarius instru. de proprio rogitu, et attestari quemadmodum de instr. quod scripsit, fuit rogatus à partibus: vt in authen. de tabel. §. nos. a. iiii. colla. Idq; inueterata et generalis approbat consuetudo. Sed an de commissione sibi facta per iudicem ad testes examinandos, deferendum iuramentum, vel alia etiam sibi commissa, simile credi debeat, non improbabiliter dubitat. Bar. in l. ex sen. ff. de test. tut. videtur sibi fore credendum: hoc enim rogationi, de qua diximus, videtur esse per simile, quo fit vt idem existimetur. Nec obest, quod in sua causa qs iudex vel testis esse nō debeat: vt l. q iurisd. ff. de iurisdicto. omn. iud. l. j. C. ne quis in sua causa iud. quia id in genere, sed non in specie: quoniam in vna causa particulari pronuntiare potest se iudicem competentem: vt l. j. in prin. ff. si quis in ius vo. non ierit. Sic etiam tutor, licet sibi tutelā ascribere non posst, poterit tn̄ rōnum librum conficere: et sic de rebus particularibus tutelæ sibi fides habebitur: vt l. Nesennius. ff. de neg. gest. tutius tamen fore idem Bar. existimauit, quod per alium talia conscribantur, iuxta doctrinam Inn. ac Io. An. in c. qm̄ contra. de probat. aut saltem, quod per alium tabel. in vnam consonantiam talia conscribantur. Bal. tamen in l. iudices. C. de fide inst. æquius existimauit, commissiones vnius potius per alium quàm per seipsum annotari, ratione prædi. Item quia eadem ratio est de parte, quæ de toto consistit: vt l. quæ de tota. ff. de rei ven. Nec obstat, quod de rogitu scripsimus: qm̄ illa executio, vel opus, est res, quæ facti potius est, quàm iuris: Ista verò commissio iuris videtur quam sibi nequit ascribere, sicut neque mandatum sibimet factum: vt d. c. qm̄ contra. de prob. Sed reprehensio Bal. non placuit Sal. in auth. apud eloquentissimum. C. de fid. instr. saltē in notario actorum eiusdem causæ: quia cùm sit sibi facta commissio, vt acta causæ conscribat: non subest ratio, cur etiā

hæc acta cõscribere nequeat, q̃ inchoatæ cõmissiõis sunt executio. Itẽ põt notarius instr. conficere de stipul. pro se facta illius, cuius nõie fuerat stipt. vt not. in l. seruum. ff. rẽ pup. saluã fo. & l. nec enim. ff. de adoption. nisi volens acq̃rere sibi soli per fraudem nomina & personã coniuncti vel amicam, vt de persona ad personam contr. faceret simulatũ: q̃m tunc minimè valere conceditur: vt l. si per im pressionẽ. C. quod metus causa. & l. Sulpitius. ff. de dona. inter vi. & vxo. Item, si notarius sit iudex, quod esse posset. gl. in l. j. ff. de iud. asseruit & non ineptè: q̃m officia hæc nõ aduersantur inuicẽ imò cõueniunt, poterit acta, q̃ fecerit ipse conscribere, sicq; annotare admonitiones, citatiões, examinationéq; testium, reliquáq; similia, modo sint iurisdictionis voluntariæ, non a. disceptatiuę: vt l. iubemus §. his tabellionib. C. de sacrosan. eccl. Nam quæ cõtentiosę iurisdi. sunt, ab eisdem conscripta robur non obtinebũt nisi sint in causis breuiorib. vt l. curent. C. de testi. & auth. nisi breuiores. C. de sen. ex breuicu. reci. Quod æquè probandum censeo, cum notarius electus ad acta scribenda, obstrictus non sit testes inscribere. cùm multitudo testiũ adesse loco illo præsumatur: vt not. glo. & doctores in l. donationib. C. de donationibus. & Innoc. & Ioan. And. in c. q̃m contra, de probat, & c. post cessionem eodem titu.

Tertia prærogatiua tabellionum est circa fidẽ, quæ his scripturis adhibetur. Nam primo si sit scriptura instr. publicam habens formam, ipsa quidẽ duobus æquiualet testibus, sc̃dm glo. & doct. in l. j. §. exercendis C. de fide instru. nonnunquã & plurib. nam æquiualet tot testi. quot sunt in instr. descripta: vt not. Bar in l. hæredes palàm. in prin. ff. de testa. & Innoc. in c. cum Ioan. de fide instru. Albericus in l. cum precibus. C. de probation. & Guliel. in Spec. de instrum. edit. §. restat. ver. quæro. & vers. sequen. Sed tamen id impugnatur nonnunquã à plurib. nonnunquã à paucioribus: vt not. Cyn. d. l. in exercendis. & Bart. in l. j. in princ. ff. si quis omissa causa testa. Secundò, quomodo adhibetur fides plena notarij protocollo, si coram iudice producatur, quoniam censetur originale: vt sentit. Guli. in Spec. de instr. edit. §. videndum. versi. & no. vbi dicit eũ teneri, cùm necesse fuerit ad producendum. Idémq; sensit

Al-

Accur. in l. argentarius. in pri. ff. de eden. idq; ꝓbabat Ia. de Arena in l. contr. C. de fide instr. euenit quoq;, vt mor tuo tabel. q de cōtractu rogatus antè fuerat. p aliū tabel. de iudicis mandato, inde aliud instr. releuetur: vt c. cum P. tabel. de fide instr. Et ita DD. aiunt cōem tenere obseruationē: protocollum enim, seu rogatio, vel imbreuiatura. oēs habet solen. quas continet instr. atq; perplures. Estq; fons & origo, vnde sumitur instru. vt indicat Bar. in l. si librarius. ff. de reg. iur. bene facit ix. dist. vt veterum, cū ibidem annotatis. & 77. dist. ieiunium. 2. C. de dolo. l. pe. Nic. a. de Matare, & Cy. in l. contr: C. de fide instr. & Io. An. in addi. Spe. super dicto versi. creduntur talem scriptu ram non comprobare: qm̄ in re indiuidua, qui totum non facit, nihil effecisse iudicatur: qui enim partē testa. vel partem sententiæ fecerit, cùm aliud agendum supersit, nihil egisse iudicandus est. l. furiosum. C. qui testa. fa. pos. l. is & l. testium §. si quis. ff. de test. l. j. C. de sent. ex breuiculo recitand. l. cū Syllanianum. in fi. C. ad Syllania. Sed protocollū non videtur esse instr. perfectum, cū desit signum, atq; subscriptio: igitur ipsū valere nō debet. Accedit ad cōfirmationē opi. l. contractus. C. de fie. instr. vbi contract⁹ in scriptis non videtur aliàs valere, nisi prius in mūdum redact⁹ extiterit: ergo neq; protocollum, quod ad formā pub. non videtur fuisse redactum. Et cui substantialia contractus videntur pro parte deficere. Et in eodem similitudo videtur esse, veritas rōnis vt: C. de cōsti. pec. l. fi. & cōfirmatione vtili vel inutili. c. cū dilecta. Itē actus agentiū nō debent operari vltra eorum intētionem. l. non omnis. ff. si cert. pet. Sed notarius facit protocollum ad memoriam sui tantum. igitur probationem non operabitur. Nec obstat, quod alij tabelliones releuant instru. ex abbreuiaturis vel rogationibus mortui tabularij: quoniam hoc fit authoritate consuetudinis, quæ tantam & maiorem auth. valet impendere: argu. l. j. ff. de offic. consul. & l. mortuo. ff. de ind. Sal. vero in d. l. comparationes, ait protocollum ꝓbare ita demum, si habet annum, diem indictionem, & Cōsulem, subscriptionēmq;, ac signum. Aliàs vero credit, ꝙ vires non obtineat. Quo fit, vt si reperiatur instrumentum tali protocollo contrarium, vt præualeat protocollū tan-

quã originale. Quod confirmat Bart. in l. Sẽpronius. ff. de lega. 2. licet Bal. in pace Constantiæ tangens qst. in Verbo, psentia, nihil tandem affirmet. Ego vero signum & superscriptionẽ inter substantialia cõputari puto: Et ob eã rem sine ipsis non probabit protocollũ, nisi consuetudo cõtrarium in locum disposuisset. Sicq; cõtrarias opin. arbitror concordandas. 3. quoq; modo adhibebitur fides scripturæ tabellionis, qñ priuatam scripturã ipse subscripsit: nam si scriptura priuata ex se semiplenam facit probationẽ, vt l. nuda ratio. ff. de dona. & not. in l. cõparationes. de fide instr. ergo notarij scriptura superaddita æquiualebit alteri dimidiæ probationi: cũ, si perficietur, cõplebiturq; integra plenaq; probatio, licet illa priuata scriptura notarij nondum sit publicata: ꝓ quo allegatur authoritas Inno. super c. Albericus. in glo. in verbo, publicare. versi. nec credimus. extrà de testi. 4. adhibetur plena fides scripturę tabellionis, quã in actis composuit: videtur enim tunc hõis electa persona, & multitudo personarum adesse ꝓsumitur: vt not. gl. in l. in donationib. C. de donationib. & Inno. & Io. And. in c. qm̃ contra falsam. de probationib. & in cap. à nobis. extrà de testib. Accedit quoq; authoritas iudicis, q cum tabel. concurrit, & numerum duarum videtur perficere personarum: vt habetur in Spec. de instr. edi. §. restat, versi. sed cum literis episcoporum. Ego quoq; si plures socij ad eadem acta scribenda concurrant, vnum arbitror testi. alteri perhibere: argu. §. cogitandũ. in authen. de nona. coll. 4. Et ita seruat consuetudo in ciuitate Pataui. Vnde inferri solet, ꝙ si nuntius dixerit aliter retulisse, quàm tabel. scriptura contineat, quod magis tabel. scripturæ, q̃ nuntij verbo fides habebitur: nisi dignior nũtij, quã tabel. indigni persona fuerit: vt no. Cy. in l. si quis decurio. C. de fal. & Spe. cum Ioa. And. in addit. titu. de instr. edi. §. restat versic. quid si vnus. Et eodẽ modo credetur magis tabellioni, qui testificationem ascripsit quàm ipsi testi asserenti testim. aliter ꝓbuisse: sicut Sal. in d. l. si quis decurio & Spe. in supradicto vers. affirmant: & Inno. in c. ad audientiã. de præscript. bene facit l. 3. §. duæ. versic. finge. ff de Carbo. edict. Quod ego indubitanter verum esse crediderim, si cũ tabel. scribente iudex affuerit: argu. eorum, q not. in l. si

quis

quis ex argentariis.§. j.ff. de edend.& in Spe. de teste.§. j. verſ. pone ecce iudex. Interdum creditur notario abſque ſcriptura, eiuſdem verbali ſolius ſtatur teſtificationi. Nā ſi dubitatur an inſtr. ſit ſua manu conſcriptum , licet aliæ ſcripturæ ipſius diſſimiles videantur ſibi aſſerenti ſcripturam fore ſua manu conſcriptam,plena fides debebitur : vt l.ſi quis decurio.cum gl.ſua, cōiter approbata.C.de falſis. Cùm enim fides inſtr.non reuocetur in dubium, adſitque ſolennitas,cur de facto ſuo illi credi non debet? Accur. literarum variatio,quæ contingit ex tempore,fidem illi poteſt abrogare,cuius perſeuerat notata fidelitas: vt volunt Gulielmus & Salic.in l.comparationes.C.de fide inſtrumētorum.Quod ſi productum in iudicio fuerit inſtru. quod ipſe neget ſua manu conſcriptum,licet ſolen. oīum habeat inſignia, tñ ipſum faciet vacillare:vt l.prima.§. primo. ff. quemadmo.teſta.aper.ſicut enim dictum eius , ſi probet,fidem imponit,vt diximus:ita ſi neget,fidē minuit.At neceſſe eſt,nec ſecus inualidum fieri poſſe inſtr.DD.putāt ſi notarius ſcripturam ſua manu ſcriptam dicat,ſed ſe contractui nō fuiſſe præſentem :vt in auth.de tabell.§.primo. colla.4.Eſt tamen inter præſcriptos caſus differentia: qm̄ ipſo aſſerente de ſua manu factam eſſe ſcripturam,eo viuēte nulla exigitur comparatio, cùm aliter quis ſcribat ſenex,quàm recēs,et iuuenis,vt l.nemo eſt,qui neſciat.ff.de duobus reis.l. inter artifices.ff. de ſolu.l.ſi non ſortem.§. libertus.ff,de condictione indeb.qm̄ iura tunc volunt notarium,vel miniſtros, fidem imponere : quod ſi negetur ſcriptura,iura non vetant fieri comparationem. Quinimò etiam in duobus caſib, poterit notario affirmante ſcripturam ſe feciſſe,fieri comparatiò.Primùm,ſi pars velit ſigna comparari: qm̄ de his comparandis nulla iuris eſt prohibitio. Secundùm, ſi tabellio bannitus aut deportatus poſt ſcripturam extiterit,aut furere cœperit, nec in primo ſtatu permanſerit,qm̄ talis ciuiliter mortuus eſſe cenſetur vt l. actione.§.publicatione.ff.pro ſocio.l.j.§.ſi filium.ff. de bo.poſ.contra tabulas.& in auth. de inſtr.cautela & fide §. ſi vero moriantur.& l. bonorum.ff. rem ratam hab. idē quoque tabularius qui errauit,diem,locúmue non verū apponendo,poterit auth. propria diem illam vel locum

abradere, emendandóq; alium diẽ vel locum apponere: vt l. si vnus. & l. errore. C. de test. Idémque si errauit in annis Do. vel indict. seu aliis solennitatib. ad notarium pertinẽtibus: qm̃ istæ solennitates ab ipso apponuntur, ad eúmq; solùm pertinent, vt res potius valeat quam æstimatur: vt l. quoties. ff. de verb. obl. & l. quoties. ff. de rebus dubiis. & in c. Abbate. de verb. sig. & no. Bart. in l. si librarius. ff. de reg. iur. quod tamen duob. modis est temperandum: primo: vt procedat, si tabel. persona careat suspitione: nam cùm rõe iuramenti multum fidei sibi tribuatur, vt c. illud. de præsump. cap. ad audientiã. de p̃scrip. debet ipse quoq; se talẽ exhibere, vt suspectus non sit: nã tunc ista facultas ipsi perhibetur: vt l. si quis ex argentariis. ff. de edendo. Secũdo quoque exigitur, vt de ipso errore constet, quod trib. exẽplis ostenditur euidenter: nam si notarius ex abreuiaturis alterius eduxerit instr. quis originali conspecto de vitio non p̃pendet? vt l. ii. C. de errore aduoca. & l. illicitas. §. veritas. ff. de officio præsi. aut si prius tabellio matricẽ seruauerat & extenderat in protocollo: quia de vitio facilè cõprehendetur, vt in authen. de tabellio. §. penul. 4. col. vel quia Do. annos posuerat cum annis indict. qui prorsus discordare videbantur. Nam errasse in indict. potius quam an. Do. credendus est qm̃ an. Do. absq; culpa lata ignorasse non potuisset, cum oẽs eos sciant: vt l. latæ culpæ. ff. de verb. sign. sed indic. annos oẽs non sciunt: ideo præsumendum in dubio pro minore culpa, vt no. gl. in l. si quis in fundi vocabulo, ff. de leg. j. & l. pen. ff. de rebus dubiis. in q̃ sent. Dyn' cõsuluit Bartolusq́; sequitur in l. si librarius. ff. de reg. iur. & Bal. in l. Imperator. ff. de sta. hom. reiecta gl. in ca. inter dilectos. de fide inst. dummodo indic. apposita fuerit. Quod si error grauis subesset, tunc sine iudicis iussu & auth. tabellio immutare non posset: vt no. Bal. in §. pacta. in fi. de pace Constantiæ. col. x. Facilius etiam error poterit amoueri per tabularium, si malum Latinum fecerit, vel errauerit in Grãmatica: qm̃ talis error ad ipsum tabel. spectat, & ab eodẽ solo poterit amoueri: vt l. Imperator. ff. de statu hominum. & l. actorũ verba. ff. de re iud. multoq; magis poterit amouere, si error sit in litera vel syllaba, q̃ minim' esse cẽsetur: vt c. ex parte. de fide instr. & l. q̃ habebat seruũ. ff. de

de manumis.test. Nec secus censendum erit si sit erratum in partib.nō substātialib.qualia enūtiatiua seu narratiua verba nos esse credim⁹,vel noibus,aut cōfinib. posses. qm̄ error paruus esse censetur atq; notarius, partisq; non interest:vt c.ex literis:extra de rescript. & c.ex literis.de fide instr.& placet Bal.in d.§.pacta de pace Cōstātiæ.&Bar.in l.si librarius.ff.de regulis iuris.p l. ambiguitate.l. error. & l.pposteri.C.de test.Eadē rōe,si perpēdatur error p verba pcedētia vel insequētia.nā si pdixerit.Petrus corpore san⁹, licet mēte lāguēs,considerans mortis periculū,& nolens intestat⁹ decedere,sic ordinauit:nā cū ex sequētib.pareat, qvoluit dicere sanus mente,licet corpore languens,hunc errorē ipsemet poterit amouere:vt l. Stichus imò.ff.de manu.test.Et no.Bal.in l.Imperator.ff.de statu ho.ideq; sentit,si notarius rusticanus dicat,Mart.volens testatus decedere.hunc edidit codicillū,in quo B.vniuersalē fecit hæredē:nā appellatio codicilli inepta non vitiat: & attenditur potius qapertè sentit,q̄ qineptè profert:vt l.test.nō ideo. C.de test.& d.l.si librarius.ff.de regulis iuris Itē pōt notarius suū corrigere errorē in eo,qad partē pertineat,si fecerit id inde incōtinēti:q notari⁹ æqparetur testi,vt.l.no.ff. de test.l.hac consultissima.C.q test.facere possunt,sed testis pōt corrigere di.suum incontinenti, vt c. prætereà. de testib.cogen.& in§.qa verò.in authen.de testib.in glo. magna.col.8.Ergo in notario idē est concludendum,sec. Gulielmum de Cuneo in d.l.Imperator.& Bar.in d. l. si librarius.& ita fecit Io.An.super data Sexti libri,in vlt. glo. vbi dixit superflua,defectuosa,vel falsa,corrigenda se offerunt.His.a.casib.non erit necessarium mandatum,vel iudicantis authoritas,sed ipse notarius proprio hæc aget arbitrio:qm̄ notarius sententiæ comparatur:vt l.emptorem ff.de act.empt.Item quia ipse notarius est author veritatis,& in officio suo iudex ordinarius,qui pōt emēdare,qn̄ emendatio sua cū verisimilitudine cōcordat ac veritate: & totum,quod egit,ad boni viri arbitrium redigi deceat: vt l.continuus. §. cùm ita. ff. de verborum obligatione bonus autem vir concordando se rationi, ratum habere debet id, cui lux veritatis assisti : argumen. l.ob carmen. §.fin.ff.de testa.Quòd si mandatum iudicis exigendum

videretur, is tñ (nemine citato) id facere poterit: qm̃ non est facti q̃stio, sed potius iuris: qm̃ est veritas probata, notoriaq;, nulla indigens fori discussione, cui nihil contrarium allegari põt. vt asserit Cy. per l. nã ita diuus. ff. de adop. notatur per Inn. in c. cùm inter vos de consuet. facit textus cũ gl. & Inn. in c. quia sacris. de filiis presbyter. Item habet tabellio prerogatiuam addendi atq; supplendi, quod in inst. erat omissum, verbi causa, in instr. dies erat omissa, & non constabat q̃ dies ibi deficeret: Credendum putant maiores nostri fore notario, qui meminisse se dicit, permittendúmq; sibi est diem illam apponere. quod Bar. in l. si libra rius. ff. de regulis iuris duab. cõprobat rõib. prima, q̃ credi debet officiali iuxta offi. sibi demandatũ: vt C. de exactorib. tributorũ. l. apparitores. & C. de fal. l. si quis decurio. l. magis puto. §. ne tñ. ff. de reb. eorũ. & ff. de officio p̃fecti vrbis. l. j. §. cura carnis. & §. sequenti. Itẽ quia dies reputatur res minima: Quod ex eo patet euidẽter: qm̃ si testis de die nõ recordetur, nihilominus probat: vt l. testiũ. cũ gl. C. de testib. Idẽ putarẽ dicendum, si diei hora in instr. fuerit omissa, & scriniarius recordari se diceret. Nã plerunq; p̃pter horæ breuis omissionem dirimitur dubitatio, q̃ documentum prius, quodq; posterius fuerit celebratum, vt ca. si eo tpe de rescrip. in nouella. l. si plurib. & ibi gl. ordinaria, q̃ And. Zaff. dicit, alibi non inueniri. ff. de sol. & gl. Io. An. in c. duob. q̃ incipit, Sic infrà. de rescrip. li. 6. Quod si se fateretur oblitum, secus existimarẽ, qm̃ annus, mensis, dies, & hora de memoria facilè decidunt: vt no. Inn. in c. qualiter. de accus. l. census. ff. de probat. & ff. de furt. l. qui tabulas. Itẽ notarius supplere valebit necessarium verbum ad orationem perficiendam, si reperietur omissum: qm̃ sic scribens test. suum alteriusue solùm impresserit: Titius hæres, poterit posteà verbum, esto, supplere: vt l. j. in fi. ff. de hære. instituen. & l. verbum volo. C. de fideicommiss. Sufficit enim verbum, principale in mente retentum, quod per expressionẽ minimum operatur: virtus nanq; actuum humanorum non in modico atramento, sed in mente hõis, quæ maximè regitur, designatur, atq; consistit. vt l. 3. ff. de leg. j. l. iuregen. §. pactorum. ff. de pact. Item quoq; si de Pontifice Sixto fecerit mentionem, poterit 4. superaddere, cùm
ex

ex annis DO: percipitur euidenter: arg. l. verbum, volo. C. de fideicom. l. & hæredes palàm. §. sed si notam. ff. de test. quæ de testatore loquentes ad tabel. trahi non incõmodè possunt: sicut Bal. in l. Imperator. ff. de statu hõium nobis est author. Nec eorum probanda videtur opinio: quòd postq̃ parti copia facta est, nil addi oĩno debeat: primum, quia sicut testis, & iudex, vel arbiter postquàm suo sunt officio functi, amplius testificari, & iudicare non possunt: vt l. iudex postquàm, de re iudicata. c. in literis. de offi. delega. l. ne in arbitris. C. de arbi. c. qm̃ contra falsam, de probatiõr. sic neq; tabellio. vt §. si verò in auth. de tabel. col. 4. item quia factum ab initio videtur legitimum, sed quod successit, suspicione non caret: vt in authen. de ęqualitate dot. §. sed ne contingat. collat. 7. Quinimò illo probari videtur authen. quod nec volentib. partib. tabellarius aliquid superaddat, & malignitas exerceatur. l. cùm in fundo. ff. de rei vendic. l. Seia mancipia. ff. ad Velleianum. Nemo duplici officio, s. factoris & correctoris abuti debet. l. fi. C. de asses. l. hac parte. C. de proximis sacrorum scriniorum. lib. 12. Necessaria quoq; (vt dici solet) omissa vitiant: vt l. test. non ideo. C. de test. Quod licet referat, & seq videatur Spe. & Columbus quidam, in tit. de inst. edit. §. inst. ver. sed nun quid confecto-Io. tamen An. in addi. tanquam nimis rigorosum & durum non esse obseruandum iudicauit. Nec insuper seruandum credo, quod dixit Albertus Papiensis, vt retulit Spec. in d. loco. & secutus videtur Guido de Suzaria in l. j. §. edi. ff. de edendo. quòd possit notarius sæpe dictos errores in continenti, & non ex interuallo, corrigere, per textum in di. authen. de dotis æqualitate. & per l. j. §. 1. ff. de verborum oblig. cap. officii. de electione. de testibus cog. c. præterea. Et quia memoria est labilis, vt dicitur in l. peregrè. ff. de acquirenda poss. sine iudice ac causæ cognitione fieri non solet: vt l. terra. §. causæ. ff. ad Carbonianum. Nam illa tantùm in causis grauioribus obseruanda iudicamus. Item potest liberius addere, atque supplere, cùm extenditur inst. in publicam formam, quòd sub compendio erat positum in protocollo: quoniam ipse, aliusue succedens ei, potest, ea ponere, quæ ad cont. sunt vtilia, seruata tamen forma, substantiáue contr. arg. l. j. §. adiicen-

tes. C. de nouo Codice componendo. & C. de veteri iure enuclean. l. j. §. sed & hoc studiosum. ff de re iud. l. a ctorum & Spec. de instr. edi. §. ostenso. ver. illud quoq;. & ver. sequē ti. Et in §. restat. ver. item opponitur, ꝙ res aliter fuit. Item tabellio supplebit permulta, qn̄ à partibus est sibi data po testas addendi, & minuendi, ac instr. conficiendi, vt melius poterit, ad sensum sapientis: qm̄, cùm contr. ex conuentione legem accipiant, vt l. contr. ff. de reg. iur. l. j. §. si conuenerit l. j. ff. deposi. æquū erit, vt verba suprà posita debeant aliquid operari: sic etiam operantur in legatis & priuilegiis, vt l. si qn̄. ff. de legi. j. l. ii. ff. ad municip. c. si Papa. §. j. de priuil. li. 6. & no. in l. j. C. de proc. Qui licet non possit addere vel detrahere circa pretium & rem, vt l. si mandato. §. fi. ff. mandati. poterit tamen circa reliqua, quæ sunt accidentialia. Et in vlt. volunt. addere apertius poterit id, quod testator senserit explicando clarius, lucidius, ac seriosius, & tutius, vbi opin. insurgere posset varietas, ac dubitatio. Et idcirco Io. An. super addi. Spec. ad § instr. versi. quid si à contrahentibus, ait obseruari quod si oppositum est verbum, reliquit, in test. ipse addere poterit, iure instit. quoniam hoc verbum etiam instit. coaptatur: vt notatur in authen. de hæred. & Falcidia. § hæc quidem. & ff. de test. & l. ex ea. §. j. & de hæred. instituen. l. his verbis. in prima glo. Et quod no. in ca. j. de testam. lib. 6. licet Richardus Malumbra in sua q. xvii. quæ incipiebat, Titius ex prædefuncta, tenuerit contrarium. Idque sequuntur Iac. de Arena Guido de Suza, nonnullique alii, qui distinguebant hoc tantummodo seruandum esse, quando certus sapiens electus est, secus si incertus: vt C. de contrah. emp. l. fi. ff. locati. l. si merces. j. & ii. respon. C de nouo C. componen. l. hæc quę necessario. §. ideo q; bene facit extrà de arbit. c. innotuit. de electio. cap. ii. li. vi. Item tabellio in contractibus, qui facilius in alterius arbitrium conferuntur, vt l. ii. ff. de test. & l. in emendis. C. de contrah. emp. & ven. supplere valebit naturalia & consueta, licet non dicta fuerint: vt l. quod si nolit. §. qui assidua. ff. de ędilitio edicto. & ita intelligitur l. ex ea parte. §. j. ff. de verborum oblig. & l. si prius. ff. de aqua pluuia. arcenda. Consuetudo. n. altera videtur esse natura: vt l. si quis posthumos. ff. de libe. & posthum,

kum. Quare addere valebit pœnam apponi solitam, iuxta notata in l. emptorem. §. quia. in prin. magnæ gl. & l. si qs seruum. in gl. 2. ff. de act. emp. Item addere poterit arbitrium boni viri: vel. in personam. §. 1. ff. de reg. iur. propter q etiam inconsueta suppleri valebunt, quæ vir bonus arbitraretur, dummodo non sint multùm extranea, remotaq; quoniam de his nec cogitatum, nec actum iudicatur: vt c. in nostra. de iniur. & c. pen. de iureiur. Item in contr. don. vend. aut alio, quo dominium transferri solet, inseri valebit constitutio precarii quia sic consuetum est, & efficati' ad interpretandam mentē contrahentium: facit ff. de manumis. test. l. si quis locuples. in fi. & ff. de leg. 3. l. si. quis. & l. prima, circa medium. C. commu. de leg. Item addere poterit fideius. pręstat. pro quo vide in Spe. de emp. & ven. §. j. super verbo, fideiuss. præstatione. Item addere poterit illa, q iuris esse censetur, sic que ordinare, vt iuris effectum obtineat: non. a. illa, quæ meri sunt facti, secundum Bald. in l. Imperator. ff. de statu homin. alleg. l. huiusmodi. in princ. ff. de lega. j. & l. illa institutio. ff. de hæredibus instituendis quanquam notarius absq; clausula supradi. rogatus intelligatur, vt instr. conficiat in forma cōi: vt C. de fideicommis. l. fi. Item, quia ex solenni rogatione præsumitur solennitas instr. vt no. in l. j. C. de vsur. Nec secus addere valeret ipse librarius, cùm in suis imbreuiaturis, aut protocollis verbum, & cætera, de more inseruerit: quoniam adeò extendere poterit instr. quod includentur omnia, quæ sunt de natura, vel more contr. sic. n. eius verbi natura videtur exigere, de quo habetur in l. Gallus. post prin. & §. idem credendum. & l. nunc de lege. ff. de liberis & posthu. l. si duo patroni. in prin. & §. ibidem scribit. ff. de iureiu. l. si fundus. ff. de euictio. l. quod si nolit. §. qui assidua. ff. de ædil. edi. l. testium. §. fi. ff. de testib. & l. si prius. §. j. ff. de aqua plu. arcen. per Spe. in l. j. de instr. edi. §. ostenso. ver. qui si imbreuiatura. qui allegat ff. de nautico fœnore. l. periculi. ff. de euictio. l. si ita qui. & l. seq. & c. Apostolicæ. & vt ad præsēs. de re iudic. li. 6. licet in aliquibus libris iuris non habeatur ibi, &c. et ibi per Io. An. et facit C. de veteri iure enuclean. l. j. §. sed hoc studiosum. et l. item veniunt. §. si petitam. ff de petitione hæredit. l. si quis. §. si initium. ff. de eden. & per

Io. And. in addition. ad Spe, in. §. instr. versi. quid si à contrahentib. Quod tñ non placuit Batt. dicenti non probari lege. Itē scdm Bart. in §. idem credendum. ipse tabellio poterit addere illud, quod deficit in illo sermone scdm cōsuetud. loquendi in illa materia vel simili: nā per illud verbū, &c. positum in l. Gallus. §. nunc. de lege cōprehenduntur verba testa. per Gallū apposita in prin. l. Iulius. Et eodē modo si præcessit instr. emptionis extēsum, & posteà sequitur in protocollo instr. locationis abbreuiatū dicto verbo, &c. intelligentur repetitæ oēs similes clausulæ per ipsum expressæ: cū ipse cōtractus locationis sit similis emptioni: vt l. j. ff. de loca. & condu. & §. adeò. inst. eo. ti. Fallit primò, scdm Bar. qñ esset contract⁹, vel similis actus, q exigit scripturā p substantia. vt l. contract⁹. C. de fi. instr. l. j. C. de sen. & interlo. om. iud. c. fi. extrà de re iu. qm tūc exēplare debet, vt iacet. Fallit sec. vbi nulla esset consuetudo loquendi in materia, vel simili: qa tunc debet in arbitrio ius dicentis relinquere: arg. l. si seruus pluriū §. fi. ff. de legatis j. & l. volūtatis. C. de fideicōmissis. Fallit 3. vbi esset verbū, etcætera, scriptū extensè literis copulatis: qm cōprehēdit oīa, quæ sunt de natura cōtractus, vel rei, cui superapponitur: nisi determinet verbū aliquod, ad qd reduci debet vt l. cæterorū. ff. de verborū signifi. c. vlt. de libelli oblatione. cōiuncto c. exhibita. extrà de iud. l. nā qd. §. si quis cōpulsus. ff. ad Trebellianū l. ita tñ. §. quoties. ff. eo. titu. & l. itē qritur. §. exercitus. ff. locati. In reliquis. a. causis, quæ pertinent ad partē vel ad notarium ipsum, si erratū est, errorq; notorius non existit, sed de ipso versatur in dubium: quia fortè liberū scripsit, quē seruū debuit appellare: vel album pro nigro nominauit, tunc notarius per se scripturam neq bit corrigere: qm tanquam iudex, vel arbiter, aut testis suo functus officio, nil amplius valet efficere. l. iudex. de re iudicata. l. qualē. ff. de arbitris. c. preterea. extra de testibus. & notatur in l. quicquid astringendæ. 2. respon. scdm vnā lecturam. ff. de verb. oblig. Sed error iste cognoscetur, emēdabiturq;, ius dicentis autho. vt notant Gulielmus. & Cy. & Bal. in l. Imperator. ff. de statu homi. & Bal. idē in tit. de pace Constantiæ. §. pacta. & Spe. in tit. de instr. edi. §. instru. versi. sed nunquid. per Iac. de Beluisio in authen. de æqualitate

tate dotis. §. j. Nec caret ratione, qm̃ causa facti ad iudicis spectat examen, qui nisi citatis partib. & de facto alieno, non pōt discutere veritatem: vt C. de testa. l. hac consultissima. §. penult. & l. iubemus. C. de liberali causa. Sed notarius non potest neq; citare, neq; de suo errore cognoscere: & testis, cui notarius solet esse ꝑsimilis, vt l. Domitius. ff. de testa. minimè auditur, si vno dicto aliud cōtrariū velit asserere: vt l. q falsa vel varia. ff. de testib. Error a. ipse multis modis coram ius dicente, ꝓbabitur, nōnunquā simplici tabell. assertione, si fuerit fortè circa tempus vel aliam non magnā solen. vt l. si quis decurio. C. de falsis. nōnunquam per testes in ipso documēto descriptos, vt l. j. in fi. ff. qmadm test. ape. & instit. de inutilib. stipulationib. §. itē verborum Nonnūquā per vnum de illis testib. qui negocio affuerāt, atq; notariū, quē in numero testium diximus computari: nisi sit actus, q ad esse sui plus quā duos testes videatur exigere: qm̃ tunc plures testes exigentur ad errorem iudici cō probandū: vt l. cùm ꝓponeretur. ff. de le. 2. nōnunquā error per ipsosmet cōmittentes facile comprobabitur. Si. n. vniuersitas syndicū constituerit, ipsimet de vniuersitate poterunt comprobare, vt c. tertio loco. de probationib. Interdum error probabitur per mediatores, ac proxenetas, vt in §. si vero moriantur. in versi. in his, in gl. quæ incipit, ad numerationē. de instr. cautela & fide. Interdū per aliud instr. quod est plenius, & supplet aliud arg. l. si quis ex argētariis. §. si initium. ff. de edendo. Et ita not. Bar. in d. l. si librarius. & Bald. in d. l. Imperator. Puto tñ ꝙ tabellio in sua subscriptione attestari debebit de dicta cancellatione, atque emendatione, vt notatur in l. cancellauerat. ff. de his quę in testa. delentur. Aliam quoq; tabellio habet ꝑrogatiuā, ꝙ propriū signū valet cōmutare absq; vllius autho. dūmodo sine fraude id esse contingat: sicut dicimus de nīs mutatione. vt l. j. C. de mutatione nīs. Et notatur in proœmio Sexti, & tenuit Bal. in prima codicis constitu. Potest is etiam, cùm parti, orginale tradidit instr. si contigerit protocolla comburi aliásq; perire, sicut in vrbibus popularib. plerunq; contingit, ab eo, cui ediderit expetere, vt originale sibi restituat exemplandum, vt exinde nouum sibi faciat protocollum, vel alteri parti simile faciat instr. qñqui-

dem editio ista sit æquitate subsistēte, vt tenuit Iac. Butrig. & Bald. in l. fin. C. de eden. Prærogatiuam etiā non minimam is habet ad lucrum: qm̄ non solùm pro confectione instr. simplam pōt recipere solutionem, sed etiam de vno testa. quandoq; plura potest authentica conficere instru. si sunt plures hæredes, vel contrahentes, & habere pro ipsis plures solutiones: vt not. Bart. in l. j. & l. vnum testa. ff. de testa. & l. libellorum. §. sed si aliud. in fine. ff. de solutionib. & tenet Salicetus in l. quis homicidij. C. de accus. & Ange. Aretinus Insti. de testa. §. nihil. a Idem erit, si quis velit vnum instr. secum portare, ac aliud domi relinquere: vt not. Bald. & Paul. in dicta l. vnum testa. Quod etiam fieri posse credimus, si vnū, quod habuit, iuret se perdidisse: qm̄ sibi debebit aliud fieri, vt in Spe. de instr. editione. §. sed postquam. versi. sed nunquid. & versic. vbi autem. Idem quoq; poterit plures tradere copias, subsistente causa, licet iuramento non fuerit comprobata: vt not. Bart. in l. fi. ff. de bonis author. indic. posside. & Innoc. reliquiq; doctores in c. dudum. de conuersi. coniuga. Habebuntq; prædicti vnam solutionem pro copia. & aliam pro instr. vt not. glo. in l. multis. in verbo, exemplaria. C. de principib. agētium in rebus. lib. 12. Prærogatiuā quoq; noster habet tabellio in retinendo tabellionatus officio, qm̄ ipsum nō facilè amittit. Quinimò, si a iure, vel à iudice prohibeatur exercere notariatus officium: quod de iure ciuili contingit pp vtilitatem in decurionibus & aduocatis, & de iure canonico propter temporalitatem in sacerdotibus & aliis clericis, non conuelletur ipso iure in eis radicata potestas ad instr. conficienda: imò, si qua confecerint, nihilominus valebunt: vt not. Bart. in l. vniuersos. C. de decurionib. lib. 10. & c. sicut, ne clerici vel monachi. licet fortè pro transgressione posset in illos animaduerti. Quod etiā Bald. in c. j. §. j. de lege Corra. videtur esse verissimū, etiā si tabellio instr. confecerit, postquā ab officio erat amotus, licèt nōdū condēnatus extitisset. Idē dicendū erit, si tabellio fuerat condēnatus ob vnam causam, quæ ad suū nō pertinebat officium: putà, quia fuit confessus, cōdēnatusq; de furto, iniuria, vel homicidio: qm̄ nihilominus poterit instr. conficere, factáq; robur poterunt obtinere: vt Bart. no. in l. j. ff.

ad leg. Iuliã repe. in l. si quis ex argentariis. ff. de edẽ, vbi idẽ tenet Odof. Bal. & Ang. & Bal. in l. militi. C. de testã. militis. pro quib. est tex. in l. penul. C. de transact. vbi transactio fuit facta prætextu falsorum instrumẽtorũ. Quinimò Bart. in suo consi. ꝙ incipit, Ser Io. de Cast. dicit notarium condẽnatum de falso, quod duas chartas extraxerat de libro cõis, & qui erat infamis, non videri priuatum confectione reliquorum instrumẽtorũ, cum officium nõ fuerit illi interdictum: vt l. si aliquid. C. de susce. & arca. lib. x. Sic etiam hęretici, quos appellamus infames, vt in auth. Gazaros. C. de hęreticis. non arcentur à tabellionat⁹ officio, nisi p annũ in hæresi pseuerauerint: vt c. excomunicam⁹. §. credentes. de hęreticis. Sic etiã infamis põt esse proc. tutor arbiter, ac pror, vt not Inno. in c. sciscitatus, extrà de rescrip. quo fit: vt si esset notarius, esse non desinat. Nec me mouet, ꝙ infamis testis esse non possit, vt c. testi. & c. super eo. de testib. & no. in c. j. de accusat. à cuius similitudine non abhorret ipse notarius, vt sępissimè diximus, qm̃ notarius plusquã testis est iudicãdus: qm̃ testis ab vna tm̃ parte adhibetur: sed notarius ab vtraq;. Itẽ notarius est publica persona, & per decretũ iudicis approbata: sed testis est persona priuata, & à nemine cõprobata. Itẽ, qa instru. capit vires à iuramento ipsius tabell. quod fuit pręstitũ, antequã infamiã incurreret: vt no. Inno. aliiq; pleriq; in c. cũ P. tabellio de fide instr. in c. veniens de ver. sig. in c. fraternitatis. de hære. & l. Domitius. ff. de testa.. Nisi forte tutius videatur, vt dicamus tabelliones infames nõ prohiberi ab instr. cõfectiõe, ac reliqs extra iudicialib. vt Bar. voluit, sed solũ propter infamiã nõ posse ad bãchũ sedere, & alia iudicialia gesta cõficere: vt no. Bal. in d. l. j. de lege Corradi. & Bar. in d. l. 3. ff. ad legem Iul. rep. Insuper non vitiabitur instrum. si reperiatur falsitas in nomine proprio vel cognomine alicuius ex cõtrahentib.: vt no. in l. eos. versi. quęro quæ dicatur. ff de fal. Et idẽ putat Inno. in c. fraternitatis. de hære. cõcludẽdũ, si sit falsitas circa originẽ terrę vel affinitatis ipsorũ cõtrahẽtiũ, seu alias circũstãtias nõ substãtiales: verbi causa, in verbis narratiuis, in qbus notarius suũ nõ fundat instru. per id, qđ Inno. no. in c. cũ in iure. de offi. dele. & arc[illegible] in c. si Papa. de pri. li. 6. & refert

Dñs in c.ad sacras.8.d.Nec secus dicēdū videtur,si inst. continet plura,diuersáq; cap.distincta,et separata:qm̄ pp falsitatē cōmissam in vno,reliqua non cassantur,nisi fortè connexa forent,&vnū depēderet à reliquo: qm̄ corrupto vno,reliqua cassarent:ar.l.etiā.§.j.ff.de minorib.l.cū a&ū ff.de neg.gest.c.Raynutius.&c.Raynal.extrà.de test.&sequitur Io.Gof.8.di.ad sacras.Gof.&Io.An.in c.eccle.el. iii.Et voluit gl.q̄ Io.de Ana.reputat singularē,in c.fraternitatis.de hæreticis.dū loquēs de libro falso in vno,q̄ viciatur in totū,licet secus in instr. q̄ placet Bar.et Ange.in l.pe.C.de transac.Sed in di.testis forsan est secus,quia totum vitiabitur,quia illud vnicū est,& fundatur super vnico iuramento,licet cap.sint plura;vt l.iusiu.C.de test.&ar. l.si gēma.ff.arborum furtim cæs.cū eiusdē. ff. de ædilitii: edic.&8.di.pura et simplex.et d.c.ad sacras.Et placet Inn. in d.c.fraternitatis.de hære.Quid a.si fecit aliqua instru. prius,q̄ condēnaretur de falso per iudicē,nunquid inst.pa: eum prius facta valebunt?&videtur tenendū q̄ valeant ar. eorum,q̄ habentur in l.si quis ex argentariis.§.j.ff.de edē do.Idémq;censendum si esset condēnatus à iure.sed tamē nondum esset publicata condēnatio nondúmq; no. fore priuato:qm̄ instr.facta interim ante publicat. valebūt eo:quia toleratur in pos.pub. officii, vt in auth.de tabel. in fi.coll.4.Et facit q̄ habetur in c.cum sec.de hæreticis. li.6.Item quia gesta rōe publici officii nōn reuocantur pp publicā vtilitatem,vt no. in l.Barb. ff.de offi.præto.&l.j. C.de test.3.q.7.§.tria ver.verum.c.ad probandum,de re iudicata.c.veritatis.de dolo &contu.Et ad hoc allegat.Bal. in l.cunctos populos.C.de sum.tri.& fi.cath. gl.quam dicit esse singularem in authen.de tabell.§.pe.q̄ incipit,Hic est arg.coll.4.Quod ipse mirabiliter extendit,vt notarius qui condemnatus & infamis est in Germania,locóve alio vltra montes Italicos,si non sit in Italia notus,possit Florentiæ,vel Paduæ instr. conficere:pro quo allegat no. per Io.An.in c.ii.in nouella,de ordinatis ab episcopo:qui renuntiauit episcopatui.Quinetiam si tabellio de falso extitit condemnatus,propterea quod addidit in instru. pœnam, quam non debebat apponere, tantùm instrumentum non censebitur falsum, quo ad debitum principale,

cipale,qm̃ ex accessorio nõ infertur ad principale,sed potius econtra:vt no.in l.ex pupillari.ff.de vul.& pup.& l.qđ per manus.ff.de iure codicil.Et hæc fuit sententia Bal.super l.ij.C.de fals.Quod si liberarius confessus sit se multa falsa instru.conscripsisse,non infringentur alia,quæ fecerit documenta,donec toleratus est,aut minimè condemnatus:vt l.si quis decurio. & ibi Bal.C.de falsis. Sin autem publicè de falso fuerit condemnatus,clarũ&indubitatum est,quòd nequibit amplius instru.conficere, nisi per iudicem· si sententia sibi fuerit fama seruata, qm̃ tunc etiã de cæterò poterit instru.conficere:vt no. Bar.in l.ex militari. ff.de testa.militis.vel nisi vellet perficere instrumenta incœpta prius,q̃ fieret condemnatio, & absoluere rogationes antè inchoatas:vt no.Bar.in l.testium.in prin.ff.de testam.Quòd si de falso condemnari contigerit,eòq; producebant,vel vtebantur falsis documentis, sententia illa nõ obest notario,nec reliquis volentib. vti similib. aut talib. instru.qm̃ contra ipsos non infert necessariò:vt no.Bar.& DD.in l.Lucius.ff.de his qui notantur infam. Quanquàm non dubitem, q; contra tabelliones alios vtentes talibus instru.subesse non leuem iuris suspicionem:vt l.si duo patroni.in prin.ff.de iureiu.Quid a.si notarius in scribendis documentis errauit?ego minus errorẽ,quã falsitatẽ obesse concludo:qm̃ falsitas in se dolũ habet,qui ab errore prorsus excluditur:vt l.si quis per errorẽ,de iur.om.iu.Quo fit, vt si scriptura tabell.reprobetur in parte tanquã erronea, in reliqua bene ꝓbeq; valere nõ dubitetur,vt no.Bal.in l. nec exẽplũ.C.de fal.& Io.de Ana.in c.fraternitatis. extrà de hære.

Priuilegia tabellionum.

VLtra prærogatiuas.Scribæ publici habere videntur aliqua priuilegia non aspernanda.Primum quidem.vt ad exercitũ ꝓficisci nullatenus sint cõpellendi,sed ne vadãt maximè defendendi.l.p̃cepit.C.de canone largitionaliũ tit.lib.x.Quod extẽdunt DD.ad omnia numera:quæ personalem laborem exigunt: sed mea sententia,illo iure nõ probatur,nisi de notariis Cameræ,quo habent retractare titulos largitionales cuiusq; prouinciæ.Sed Bar.dicit in l. j.C.de immunitate nemini concedenda.li.x.q; quicunq; officiales à munerib.personalib. excusantur,in q̃b.labor

onusve consistit, quo ab iniuncto sibi officio aduocaretur: vt d.l. præcepit. ab aliis verò non habent vocationẽ: vt decuriales. C. de decur. li. x. 2. est priuil. q͏ existens tabulari⁹ põt esse decurio, vt no. in l. si quis decurio. C. de fal. & in Spe. de instr. edi. §. restat. ver. idẽ decurio. & l. vniuersos. C. de decu. lib. x. Sed tñ hoc esse non arbitror priuilegiũ. Nã etiã alij obscurioris cõditionis hões ad decurionatũ, & alias dignitates aspirare nõ prohibẽtur, nisi forté dicatur, quod is retento priore officio decurionatũ poterit retinere: sicque duo hęc officia possunt in eiusdẽ p̃sona concurrere, maximè qñ prius erat tabellio: q͏ si prius decurio extitisset, tabellio esse nõ posset: q̃a de officio digniore ad vile ac indignius officiũ deueniret: sicut tabellio põt fieri doctor, licet doct. nõ debeat esse tabell. vt dicit gl. in d. l. si quis decurio. ibidẽq; cy. & Sal. ter. est priuil. q͏ ipse nota. dignitatẽ assequ tur, si princ. scriniarius cõstituatur: vt l. j. C. de mãd. prin. Sed tñ hoc vniuersis tabellionib. nõ conceditur priuil. sed illis tm̃, q̃ iure ac merito ad illã conscẽderint dignitatem. Quart. priuil. est, quòd tabellio dicitur, & habetur esse p̃sona publ. vt l. generali. C. de tabul. lib. x. Insti. de adop. i. cũ a. l. Orphanotrophos C. de epis. & cle. l. hac consultissima §. fi. C. qui test. fac. pos. Quod altero de duob. modis debet intelligi: vel q͏ est p̃sona publ. i. de iure publico introducta sicut est sacerdos, & magist. de quib. meminit l. j. §. ius pub. Vel sic secundo appellatur, quia publicè seruire obligatur ac si seruus pub. foret: vt l. seruum. ff. rem pupil. sal. fore. c. quanquàm. de vsur. lib. vj. Eàmque ob causam Pontifices in prooemio Decretaliũ. Sexti atq; clementinarũ, aiunt se seruos, esse Dei seruorũ: quia publicè non tenentur subditorum cōmodis inseruire, vt in dictis prooemiis continetur. Quo fit, vt talis tabellio, tanquam publica persona possit alteri stipulari: vt l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de ver. obl. Insti. de inuti. stip. §. alteri. & §. si quis aliũ. Sed de quatuor dubitari solet. Primo, vtrũ hæc in oib. stip. sit vera, intemerataque sententia. Proximè, vtrum qualiscunq; verborum conceptio sufficiat. De hinc, vtrum quærat absque vlla facta per eum cessione. Nouissimà, vtrũ de illa stipul. notarius ipsemet possit instr. conficere. In primo namque articulo reperi doctores antiquos apertissimè concludentes

tes

rēs hoc stip. priuil. solùm in stipul. iudicialib. atq; prætoriis (non a. conuentionalibus) esse concessum: quoniam cùm iura de his iudicialib. atque prætoriis tantummodò loquātur, ea non debemus ad alias stipul. extendere, arg. l. quicquid astringendæ. ff. de verb. obl. quod eò firmius censendū videtur, quia regulā habemus, quod nemo alteri stipulari pōt: vt §. alteri. supradicto, quę generaliter & indefinitè debet intelligi. vt no. gl. in l. oīs definitio ff. de reg. iur. & oēs doctores in rub. co. ti. lib. vj. Idq; probabilius videtur, quod in iudiciis magis equitas, quā rigor debet attēdi: vt l. quod si Ephe. ff. de eo quod cer. lo & l. cōuentionalib. & l. quoties quis. ff. de ver. obl. & j. q. vj. quoties cordis oculus. quā sent. tenuit Inn. in c. dudū de conuersione cōiugatorū. & Io. An. in c. quāquā. in nouella, de vsuris. lib. vj. Cy. & Bal. in l. nō aliter. & l. nō enim. ff. de adopt. qui attestantur idē tenuisse Guidonē de Suzaria: quē secutus est Ang. in suo cōsi. lxxiij. in fi. Bar. tn̄ in l. seruum ff. rem pupilli saluā fore. tenet notariū posse stipulari aliis, etiam in conuentionalib. stip. inducitque glos. Insti. de inuti. stipu. §. si quis alij quàm. Casus, in quib. quis alteri stipulari valet, enumerans, istum casum simpliciter enuntiat non ad ptorias potius, quam cōuentionales, quasi sentiendo de oīb. Cōmemorat etiā Dy. hoc tenere in l. j. §. exigere. ff. de magist. conuen. Accidit Guliel. de Cun. hoc affirmans. in l. non aliter. ff. de euict. allegatq; l. Caius. ff. de vsu. quę intelligi pōt de notario, qui est seruus publ. & stipulatus erat vsuras cōuentionales secundum vnam lecturam. Et intelligi potest de alio publico officiali, qui reipub. potest stipulari. Idque credibilius existimāt, quod ex stipulatione cuiusq; publici officialis siue tabellionis sit, siue non sit, nobis acquiri potest. De notario a. patet in l. seruum. ff. rem pup. saluā fore. & l. non n. cum l. seque. ff. de adopt. de aliis verò probatur officialib. in authen. vt sine prohib. matres debi. & cred. §. quia verò, vbi notatur coll. & in auth. de conueniendis reconueniendis. cū ibi notatis. coll. j. vnde sumpta est auth. libellū. vbi hoc etiā not. C. de lit. conte. & in auth. de litig. §. ad excludendas. coll. 8. vnde sumitur auth. generaliter. vbi hoc notatur. C. de epis. & cler. Et in auth. de hære. q ab intest. §. ex his. col. vnde sumitur auth. matri & auiæ. C. quā

do mulier tutelæ officio fungi pôt. vbi etiam no. Nouissimè id Bar. asserit: qa inter stipulationes cõuentionales atque ptorias extra iudiciũ stipulandi modo nõ est differentia: vt Inst. de satisdatio. §. si verò aliquis. quo fit vt esse nõ debeat differentia in acquirendi vtilitate: qm̃ per notariũ debet posse nobis q̃ri per vtrasq;. Et ita Pau. de Cast. et Rapha. Cuman. aiunt esse cõem opin. consuetudine comprobata, à qua non est recedendum, vt consequitur Abbas Sicu. in cap. dudum superius allegato. Verũ, si non acceptet is, cui tabellio fuerat stipulatus: nec illi, cùm non potuit. neq; sibi quod noluit, aliquid penitus acquirere: sicut superius inter tabellionum detrimenta notauimus. Circa 2. ꝑpositam q. dic quod si notarius est p̄sens, qui fuerat stipulatus, eiúsq; copia faciliter haberi pôt, tunc cùm in persona sua radicatas habeat actiones, vt l. j. C. de actio. et oblg. l. quis ergo casus. ff. de peculio. l. q̃cunq;. ff. de act. et obl. æquum est, vt ipsas cedere cõpellatur: vt l. posses. §. et si poss. ff. de acqui. pos. Si verò præsens non esset neq; copia eius haberi posset tunc sine dubio actiones vtiles sine cessione cõpeterent: vt in l. j. in fi. C. de act. et obl. l. dãni infecti. ff. de dãno infecto. et per Bar. in l. in prętoriis. In prima. ff. de prætoriis stip. et in d. l. seruum. ff. rem pupilli saluam fore. In 3. q. dicendum videtur, quod si notarius sibi tanquam ꝑsonæ priuatæ stipulatur, non valeat stip. Si a. tanq̃ persona pub. nie oĩum, quorum interesse potuerit, clarũ et apertũ est valere stip. alteriq; acquirere, quod si simpliciter fuerit stipulatus, Bar. putat tanquam pub. personam videri fecisse, ac nomine omnium, quorum interest, si tanquam notarius esi stipulatus: vt l. cùm post. §. j. ff. de administratione tutorum, et l. vltima. ff. de instit. act. Nouissimè Bal in l. si consul. ff. de adoptionib. in 8. quæstio, nostram terminat quæst. asserens notarium, qui nobis est stipulatus, de hoc actu suo conficere posse pub. instr. nisi proprium aliquod sentiat commodum: Verbi causa, si nomen amici vel consanguinei simulatè inserit stipulationi, vt sibi quærat, sibique habeat, fraúsque prædicta per indicia comprobabitur: vt l. si per impressionem. ff. quod metus causa. et l. Sulpitius. ff. de donatio. inter virum et vxorem, cum aliis similibus.

INTERLOCVTORIA GENERAlia, quæ fieri solent omnibus testibus.

Quomodo, & qualiter scit, & quid vidit, cur sic dicat.
An sciat alias causas suæ depositionis, quàm supradictas.
Quibus anno, mense, die, & hora.
In quo loco, & loco loci.
Quibus præsentibus, & si eos cognoscit, & ad quid.
Quibus vestibus erant induti præsentes.
Per quæ verba formalia.
A quibus dici audiuit.
Si fuit aduocatus, procurator, vel solicitator.
Si nominauit alios testes producenti.
Si fuit mediator vel proxeneta.
Si est affinis, agnatus, vel compater.
Creditor, debitor, vel colonus, vel operarius.
Amicus, vel inimicus.
Familiaris, seruitor, vel domesticus.
Si fuit rogatus de sic deponendo.
Si fuit instructus, vel reductus ad memoriam.
Si contulit cum aliis testibus.
Si sciebat tenorem capitulorum.
Si fuit sibi prælocutum de huiusmodi materia, de qua deponit.
Si obtulit se sponte depositurum.
Quare venit ad deponendum.
Vbi comedit, & quis facit sibi sumptus.
Si fuit sibi solutum, vel promissum soluere quicquam.
Si sperat habere commodum, vel incommodum.
Quam partem mallet obtinere.
Cuius ætatis est.
Quam artem exercet.
Quantum habet in bonis, & quibus & qualibus.

FINIS.

INDEX OMNIVM QVÆ IN hoc Do. Rolandini summa explicantur.

Eiusdem Do. Rolan. Tractatus Notularum, Cum prædicti D. P. de Boaterijs expositione, in quo sequentia inueniuntur.

IN-

INDEX RVBRICARVM, QVÆ IN singulis huius summæ capitibus complectuntur.

Cap. I. De Empt. & Vend. rerum mobilium & immob. tract.

Z

Cap. 2. De Dotibus. Rub. 209.

Cap.4. De cessionib. Rub. 324.

Cap.5. De Locationib. & conductionib. Rub. 364.

Cap.6. De compromissis. Rub. 392.

Cap.7. De contract. & pact. s. adoptionis, &c. Ru. 418.

Instr.

Cap. 8. De testam. & vltim. volun. Rub. 473

De

Tertiae partis cap. Iudiciorum, super epistolis in officiis opportunis. Rubr. 699

Cap. 10 De exemplificationibus & refectionibus scripturarum. Rub. 713

Tractatus Notularum Rol. Rub. 765

Casus.

De

Sequitur nunc quædam alia vtilia & approbata secundæ cõpilationis do. Rol.

INDEX ACCVRATISS. RERVM ATQVE VERborum quæ hoc in toto volumine continentur ordine alphabetico digestus.

FINIS.

* *
*

ari
corr
du

co in bra
...ui est, chio fon-
...enia fron- tanellæ
...uerdo : ca- ponendæ
Colum-
re- varum
& ace- dissecta-
...is ... æ- rũ vsus.
...sti ... facultatem Phæni-
...is v ... iu- gmi.
...nnculi, pedis colum-
... sale